

Terâhülervah adlı manzum eserini de Emir Süleyman namına yazdığını biliyoruz.

Emir Süleyman (813 — 1410) da katledilmişti. Ahmedî, onun hakkında bir mersiye kaleme aldı. Bilâhîre *Çelebî Mehmed*'e iltica etti. Onun namına da bir hayli kaside tertib etti. Fakat bu manzumelerin yazıldığı zaman şair çok ihtiyarlanmış bulunuyordu. Seksen yaşını geçkin olduğu halde vefat etti.

Şakayık onun (815 — 1412) yılında Amasya'da vefat ettiğini kaydediyor. İslâm ansiklopedisinde de Amasya'da öldüğü mukayyedir. Aynı eserde şairin 1335 veya 1336 da doğduğu, 1413 te de öldüğü zikredilmektedir. Bursalı Tahîr de " Amasya'da vefat eylemişse de kabri ma'lûm değildir " diyor (*Osm.*). Bay İsmail Hakkı ise " 815 — 1412 " senesinde seksen yaşını mütecevaz olduğu halde Kütahya'da vefat " eylediğini yazıyor.

Ahmedî, hiç şüphe yok ki devrinin mümtaz âlimlerinden. Tıpta, felsefede, tarihte, mitolojide, edebiyatta, hendesede ve dini mevzularda rûsuh sahibi idi. Vücade getirdiği eserler bu hususta canlı örneklerdir.

Tezkirecilerimizin onu lâıyıkı veçhile tedkik etmediklerini, hattâ divanını belki de hiç görmediklerini tahmin ediyorum. Bu itibarla onların verdikleri hükümler Ahmedî'nin hakikî şahsiyetini gösterecek mahiyette değildir.

Şehî, İskendernâme'ye büyük bir kıymet atfediyor. Buna mukabil *Lâîfî*, bunun muvaffakiyetli bir eser olmadığını ileri sürüyor. *Âlî* ise Ahmedî'yı manasız şiirler yazmakla boş vakit geçirmiş bir adam diye tanııyor. Görülüyor ki esasız olan bu hükümler yanlış ve hak-sız olarak verilmiştir.

Ahmedî'nin kudretli bir şair olduğu muhakkaktır. Şair, gerçi İskendernâme'sinde teknik itibarıyla büyük bir muvaffakiyet gösterememiştir. Ve divanına nazaran bu mesnevî geridir. Fakat düşünmelidir ki o zamana kadar bu sahada Türkçe muntazam bir örnek yoktur. Mevzu işlenmemiştir. Tahkiye tarzı pek yenidir. Şair ancak şahsî gayretiyle bu yolda bir eser vücade getirmiştir. Ve ilk manzum Osmanlı vakayinamesi bu eserinin bir kısmıdır. Halbuki kaside ve gazel vadisi böyle değildir. Ahmedî'den evvel bir çokları bu sahada çalışmıştır. Ve şairin yaşadığı devir, divan edebiyatının oldukça mükemmel bir devridir. Şair bir çok Türkçe divan okumuş, önce bu örneklerle göre şiirler yazmış ve nihayet olgun eserlerini vermiştir. Ahmedî'nin divanı işte bu noktadandır ki İskendernâme'nin fevkindedir.

Ahmedî, kendinden evvelki Türk şairlerini tamamiyle okumuştur. Onun *Hoca Dehhanî*'den başlayarak *Gülşehrî*, *Şeyhoğlu* gibi muktedir şairleri örnek itihaz ettiğini görüyoruz. Hoca Dehhanî'nin :

Aceb bu mihnetin pâyânı yok mu
Ya bu sabr itmenin uranı yok mu

matlı bir gazeline (840 — 1436) da yazılan *Mecmu'atünnuzair*'de onun da bir naziresi kayıtlıdır (*No: 21*). *Camiunnezair*'de de *Gülşehrî*'ye yazılmış bir nazire'si görülmektedir. Onun Divanında da bu kıymetli şairden bahsettiğini görüyoruz.

Ahmedî'nin Tasavvufa karşı derin bir temayülü vardır. Bu cihetle *Yunus Emre* ve *Âşık Paşa* gibi şairleri de tanzir etmiştir. *Camiunnezair*'de kayıtlı olanları naklediyorum :

Yunus Emre :

Düşmişem eiden ayağa şâh u sultânım meded
Dertlüyem geldüm kapuna derde dermânım mede

Ahmedî :

Fürkatinin hirkatinden yakılır cânım meded
Hasretinin mihnetinden kurur uş kanım meded

Âşık Paşa :

Bir kişi mahfel içinde sordı benden bir suâl
İtdi niçün tiz ağardın di nedendür bu hayâl

Ahmedî :

Hamd sana yaraşur ey pâdişâh-ı bi zevâl
Kim kadim ü lemyezelsin hem kerim ü lâyezâl

Âşık Paşa :

Çü lâfz-ı kudret ezelde buyurdı kâf ile nûn
Tamâmet oldu bu âlem şoluk saat feyekûn

Ahmedî :

Bu itibâr ile kim nakşebend-i Künfryekûn
Bu yaprak üzere nice yazdı nakş-ı günâğün

Ahmedî'nin muasırlarından bazılarına da nazireler yazdığı muhakkaktır. Gene *Camiunnezair*'den onun *Nesimî*'yi tanzir ettiğini anıyoruz. Bunlardan bir kısmını yazıyorum :

Nesimî :

Düşürmüş anbarın zülân hümâyün gölgesin aye
Taâlâllah zihî sünbül Taâlâllah zihî sâye

Ahmedî :

Benefşe saçların salmış gül-i ter üstüne sâye
Önül hayrân ü zâr olmış şu reyhân-ı semensâye

Nesimî :

Yüzünü benden nihân itmek dilersem itmegil
Gözlerim yaşta revân itmek dilersem itmegil

Ahmedî :

Gamzenin söziyle kan itmek dilersem itmegil
Zulme uyub kasd-ı cân itmek dilersem itmegil

Nesimî :

Yüzün berg-i gül-i terdür gül-i ter
Boyun serv-i saneyberdür saneyber

Ahmedî :

Aceb bu saç midür yâ müşg-i anber
Aceb bu teb midür yâ şehd ü şeker

Seyfi - Serayî, Hasanoğlu, Ahmed Dâl gibi şairler tarafından yazılan meşhur gazeller tarzında Ahmedî'nin de şöyle bir manzumesine rastlıyoruz :

— Münacât —

— I —

Hudâyâ Hudâlık sana yaraşur
Nitekim gedâlık bana yaraşur
Çü sensin penâhı cihan halkının
Kamudan sâha ilticâ yaraşur
Şeh oldur ki kulluğun itdi senin
Kulun olmayan şey gedâ yaraşur
Şu dil kim mariz-i gamındır senin
Ana zikrinile şifâ yaraşur
Şu kim dürr-i gufrânın almak diler
Gamun bahrine aşınâ yaraşur
Eğerçi ki isyânımız çokdürür
Sözümüz yine Rabbenâ yaraşur
Ne ümmîd ü ne bîmdür işimiz
Heman bize havf ü recâ yaraşur
Eğer adlile sorasın Adli'yi
Ukubetdür ana sezâ yaraşur
Sen eyle ani kim sana yaraşur
Ben itdüm anı kim bana yaraşur
Şu günde ki bir çâresi kalmaya
Ana çâre res Mustafâ yaraşur

— II —

Didâre tâlib olan olmaz cinâne muhtâc
Cânâne ihtiyâc it gel olma cânê muhtâc
Kaşunla kirpiğinden katlûme gamze besdür
Şemşir zenler olmaz tîr ü kemâne muhtâc
Ol âftâbın itsem hâk-i derinde mesken
Bir zerre olmaz idim kasr-ı cinâne muhtâc
Çün mâcerâ bilindi başından oldı takrir
Ol nesne kim iyandır olmaz beyâne muhtâc
Adli nigâre hâlin arz it niyâz birle
Dervîş olanlar olur şâh-ı cihâne muhtâc

— III —

Dâ'vi-i hüsn eyleyüb gün vechi yok ger ura lâf
Çün yüzün âyinesi gibi degül mir'âtu sâf
İt gibi bekler aşes tutmak diler meyhârei

بأغيات المستغنين بها عما يحتاج

Pertev-i nûr-i cemâlin görmeğe ey meh senün
Kâ'be-i küyin melâyik her dem iderler tavâf
Heb cihan ey meh lika sen şâha olmışdur mutî
Leşker-i gamzen kimünle saf tutub eyler masâf
Serverâ sırr-ı dehânında senün hayran hîred
Âciz olmuş ukde-i zülfünden âkl-i müşikâf
Ey gönül sana müselleme sanma bu derd ü balâ
Çeşm-i pür hışmı nigârın kimsei kılmaz muâf
Hırka-i sabrı geyüb eyler kanâatden kemer
Künc-i gamda Adli çün bulmaz nihâyet i'tikâf

IV

Gam-ı zülfünle cân âşüfte dilteng
Gözüm yaşidürür lâ'linle hemreng

Gamunda âh idüb kan ağladukca
Dögüb göğsüm ururam başıma seng
Düşelden sen periden bir dem ayrı
Delürdüm kendümile iderüm ceng
Didüm vashın müyesser ola mı dir
Delü misin ya sarhoş yâ yidün beng
Nigârâ sensizin ayy eylesem ben
Yüzümü def iderüm kametüm çeng
Cefâ taşıyle sındı sabr ayağı
Mecâlim gitdi oldu tâkatim teng
Yüzün görüb figan itdükce Adli
İder gülşende bülbül ana âheng

— V —

Olur mı şâd gönül kim gam içer zâr degül
İder mi vasla heves ol ki dilfigâr degül
Figana saldıyise kühu nâle-i Ferhâd
Figana salmışam âfâkı kühsârı degül
Başuma gün mi doğar kim yüzün firâkında
Kara saçun gibi âlem gözümle târ degül
Eğer dürüst ola Leyli visâl va'desine
Sinursa kâsesi Mecnûn'a inkisâr degül
Ne denlü çoğise ışk ehli oldılar bizâr
Şu ömrden ki garaz ana vasi-ı yâr degül
Visâl ümîdi ile hecri ihtiyâr itdi
Ne çâre eyleye Adli ki bahtı yâr degül

— VI —

Tübâ boyun ki vâf idicek müntehâ kılam
Medh-i lebinde sözlerimi canfezâ kılam
İşkun kerâmetinde rakibi helâk için
Zülfün asâ-yi Mâsi gibi ejdehâ kılam
Can virmeğise ışk işinün ger nihâyeti
İşk ehli intihâsını ben ibtidâ kılam
Hâk-i vücüdümü ne kadar bî bahâyise
İksir-i hâk-i pâyin ile kimyâ kılam
Bir kerre iltifât ile kulumdürür disen
Adli'yi mülk-i âleme bir pâdişâ kılam

— VII —

Kaçan ki göklere ağar bu âh-ı âteşbâr
Olur cihan gözümle kare zülfi gibi târ
Hadeng-i gamzesi bağrında başlar çıkarub
Yaşımı kane boyadı benim o lâle izâr
Şirâr-ı âhim ile ra'd ü berke od bırakub
Hacil durur gözümün yağmurundan ebr-i bahâr
Gözüm yaşımı sular gördi kendüden gitdi
İşitdi nâlemi zârîhğ eyledi kühsâr
Gözün yaşile kenâr ola mı senin Adli
Ziyâde serkeş olubdur o serv-i hoş refîâr

— VIII —

Senin zencir-i zülfünden dil-i divâne bend ister
Usandı hecriste candan asımağa kemend ister

Mey-i lâ'lin içüb vâiz harâb-ı çeşm-i yâr olduk
Ana di va'z ü tefstri ki senden nush u pend ister
Lebin dâr-üş-şifâsından umar dil derdine derman
Tabîb-i haste dillersin devâsın derdmend ister
Gönül künc-i kanâatde otur gey hırka-i hüznü
Çün ol şeh kulların dâim fakir ü müstemend ister
Hayâl-i simber itmek ana benzer senin *Adli*
Gedâ hâk üzre yaturken gümüştend tahta bend ister

— IX —

Ayağın öpmeğe yârın ger vireydi baht dest
Başım eflâke irüb âlem olurdu zir-i dest
Bir gice ger yâr ile peymâne sürsem reşğden
Tan degil nüh kâse-i gerdun eğer bulsa şikest
Çıkmayam küyünden ümmîd-i lika-yi yâr ile
Ehl-i imâna otur hubb-i vatan çün pâybest
Zâhidî gördüm inürdiyle çıkar meyhâneden
Sergiran biri velikin ol birisi nîm mest
Her devânın şerbetini lâ'i cânanda komuş
Adliya derdi sana takdîr iden rûz-i Elest

Bibliyografya: Litt., Aşk., Hsn., Byn., Ryz., Thf., Divan ve Mc.

Bâyezid (Rûmî) — XV inci asrın meşhur âlim ve mutasavvıflarından Bâyezid hakkında Lâti'î şu malûmatı veriyor;

«Mürtâz-ı riyâzat hâne-i tecrîd ve mukîm-i fenâ ve tefrîd kutb-i dâire-i irşâd a'nî Hazret-i Şeyh Bâyezid *قدس الله سره وروح الله روحه* Edirnevîdir. Tarîkî takvâda Bâyezid-i sâni ve cevâhir-i maârif-i İlahiyyenin kânî ve ummânî idi. İlm-i zâhir ve bâtında mecma'ül-hakayık ve müstecmi' ud- dekayık idi. Şeyh Muhyeddîn-i Arabî'nin *قدس سره* kitâb-ı Fusûs'una *Sırr-ı cânân* adlu manzum hâşiye yazup Fusûs'u mensûr şerh etmiş tir. Ve istilâh-i meşâyihte âşik mûmkinden ibâret ve mâ'sûk Vâcib'den kinâyet olup Hazret-i Hak *ذکر* *چل ذکر* mefhûmunça zâhir ve mazhar ve nâzır ve manzar olup *ان الله خلق الانسان على صورة* âdem mazhar-ı tâm ve hüsn-i hûbân mir'ât-ı Rabb-ül-enâm olduğuna bu matla' ile imâ ve işâret itmîştir:

Kendü hüsnün hûbâr şeklinde peydâ eyledin;
Çeşm-i âşıktan dönüp anı temâşâ eyledin

— بیت اشرفت جای —

از روی ذات ظاهر و مظهر یکیت یک
در حکم عقل این ذکر آن دیگر آمده

Erbâb-ı tahkik bu ma'nâyı âyât ve ahâdis ile şer'-i şerife tâtbik etmişlerdir. Gerçi her tâlifenin meşrebine göre bir anlayışı ve mezhebine göre bir ma'halden bir ma'nâ alışı olur. Ammâ ekseriyâ bunun emsâli esrâr-ı mektûme mükâşefe ile bilinür ve mûcâhede ile müşâhede olunur.

-Beyit-

Sırr-ı hâst âmi fehm itmez düâ
Ma'ni-i hâsi havâs anlar yine-

Şakayık tercümesinde şu malûmat kayıdındır:
«Ârif-i billâh Şeyh Bâyezid Halife. *رحمة الله تعالى* Zühd ü vera'u takvâda Bâyezid-i sâni idi. Matla'-ı simâsında lemehât-ı envâr kirdâr-ı nûr-i ibâdet âşikâr ve lemehât-

mihr-i sâni'i Perverdigâr pedidâr idi. Aâzım-ı meşâyih-i sâlifeden ârif-i Rabbânî ve kutb-i samedânî Şeyh Çelebi Halife'nin hîdmetinde tahsil-i tarîkat ve tekmil-i hakikat idüp mahrûse-i Edirne haffet bil- meymenede tavattun eyledi. Dâr-ı dünyâdan diyâr-ı âhirete irtihâl ve intikali ol diyârda vâki' olup anda defn olundu. Ulûm-i zâhire-i tâhiteye bi-cümletihâ âlim ve ârif olup dekayık-ı rakayık-ı fûnûna bi-remtîhâ suûr ve usûsuru var idi. İlm-i ledünden zât ve sıfata müteallik esrâr-ı esmâ-i İlahiyyeye vâkif bir kâşif ve çeşm-i dil-i cihanbîni küşûfât-ı İlahiyyeye mazhar bir mükâşif idi. *Şiir:*

خواجۀ عارف چو آن عقل و علم
مظهر حق مظهر سر قدر
علم شد از وی همیشه سر فراز
عقل شد از وی همیشه با نظر

Esnâ-yi va'z u tezkirde talâkat-i lisan ve uzûbet-i beyâna mâlik olup tûti-şîrin güftâr kirdâr takrîr-i vâzih ve edâ-yi fâyiğ ile tekellüm ve terennüm itmegin her bir müstemî' mûntefi' olup berekât-ı enfâs-ı müteberrikesinden müstefid ve müstefiz oldular. *Tazyil:* Nihâd-i pâkinde letâfet nihâyette olup lûtf-ı tab' üzre mecbûl olmağın gül-i ra'nâ-yi rubsâr-ı yâr gibi rengin güftârı ve leb-i dilber gibi şîrin eş'ârı var idi.

A'lâm-ı ulemâ ortasında cem'-i beyn-el-hakikati vel-mecâz mûcâz degil iken ol bâri-i bedî'-ul-beyan ikisini ekser-i eş'ârında cem' eyledi. Bu matla' anındır:

Kendü hüsnün hûbâr şeklinde peydâ eyledi
Çeşm-i âşıktan dönüp anı temâşâ eyledi

Nesir: Mevlânâ Câmî'nin *Beyit:*

از روی بار ظاهر و مظهر یکیت یک
در حکم عقل این ذکر آن دیگر آمده

Beytinin mazmûn-i meymûnuna mülâyim Türkî edâ eyledi. Mûmâ ileyh Süre-i Fâtiha'yı tefsir eyledi. Ve *Târ-ı Sinâ* ve *Secencel-ül ervâh* adlu iki kitab ve Türkî dilde *Sırr-ı cânân* ismiyle Müsemmâ manzum ve mevzun bir kitab ibdâ ve ihtirâ' eyledi. Ve Molla Câmî'nin *Nusûs* nâm kitâbını şerh idüp Ol şerhte nesr ittîği kelimât-ı mensûre-i mathûa Fusûs-i Nusûs-i giranmâye gibi tabâyi'-i tabî'da yer eyledi.

Ahmed Bâdi "Beidei riyâzi Edirne, de şu malûmatı kaydediyor (C. 2, S. 286):

«Ârif-i billâh Şeyh Bâyezid Halife: Zühd ü vera' u takvâda Bâyezid-i sâni idi. Aâzım-ı meşâyih-i sâlifeden ârif-i Rabbânî ve kutb-i samedânî Şeyh Çelebi Halife'nin hizmetinde tahsil-i tarîkat ve tekmil-i hakikat idüp mahrûse-i Edirne'de tavattun itmîşler idi. 920 (M. 1514) tarihinde irtihâl-i dâr-ı beka itmekle Kıyık mezâristânında Bâcdârhâne nâm mahalde kendüleri için binâ olunup elyevm eser-i binâ olmayan zâviyede medfundur. O zâviyeyi pâdişâh şerbetdarlarından Hamza Bey bunlar için binâ idüp bir karye vakf etmiş tir. »

Bursalı Tahîr şu malûmatı kaydediyor (Osm):
 "Bâyezid-i Rûmî: Fuzalâdan ve Cemâl-i Halveti hulefâsındandır. 900 (M.1494) kûsûr târihlerinde Edirne'de irtihâl ederek Kıyık kabristanında Bâcdârhâne'ye defnedildi. Müellifâtı: *Şerh-i Fusûsülhikem*, *Şerh-i Nusûs*, *Tefsîr ü'l Fâtîha Elmüsemâ bi- secencel-il-ervâh*, *Tür-i Sînâ*, *Beyân-ül esrar lül ahrâr şî bevâdi- l melikil- Cebbâr- il- Gaffâr* ile *Sırr-ı cânân* isimindeki manzûme-i Türkiyesinden ibarettir ki cümlesi gayr-ı matbu'dur. Hulefâsından Muhyî nâm zâtın 946 (M.1539) tarihinde muharrer *Devâirülmârif* isiminde bir eseri manzûr-i âcizi oldu."

Bursalı Tahîr merhumun bahsettiği bu eserin bir nüshası *Daire-i Cihannüma* adıyla Üniversite kütüphanesinde mevcuttur (*Ünv. K.Yazma eserler No: 1553*), yanlış olarak Bayezidi Rûmî namına kaydedilen bu eserde Muhyî'nin bir takım manzumeleri de görüyor. Hemen her manzumesinde,

Muhyî bildirdi sana bu sırrı çünkim Bâyezid
 Aldanup kalma hevâya geç yüri mihmânsın
 Muhyî'ye telkin-i zikri eyledikte Bâyezid
 Sırrına lâyiş olup mebdede ki İkrâr-ı Hâ

Gibi beyitleriyle şeyhine olan hürmet ve rabitasını ızhâr eden Muhyî, kitabın mukaddimesinde de şunları söylüyor:

"... Bazı dâireler hâtıra hutûr idüp kalbe lâyiş oldu ki merhûm Şeyhülârifin Şeyh Bâyezid-i Rûmî قدس سره العزیز niçe dâireler vaz' eylemişlerdir. Eflâke ve sülûke müteallik cümleden biri Dâire-i Cihannümâ'dır ki şeyh-ül muhakkıkın Şeyh Muhyeddin-i Arabî hazretlerinin دارة رحمة الله عليه رحمة واسمه دارة-i Cihannümâlarına nazîre eylemişlerdir... Merhûm Şeyh Bâyezid-i Rûmî قدس سره العزیز anlardan gördüğümüz üslûb üzere bazı dâireler eflâk-i seb'aya binâen yedi fasl üzere binâ olunup vaz' olundu..."

Bâyezidi Rûmî'nin "5500" beyitten fazla olan *Sırrı cânân*'ı Millet kütüphanesi yazmaları arasındadır (*Mt. Alm. K. Mz. Mc. No: 937*).

Kemaliné meftun olduğu mutasavvıf dostlarından biri Bâyezidi Rûmî'ye Türkçe bir eser de yazmasını teklif etmiş, o da *Sırrı cânân*'ı kaleme almıştır. Arapça yazılmış olan diğer eserlerinin adlarını ihtiva etmek itibarile mühim olan bu kitaptaki bir bahsin bazı beyitlerini naklediyorum:

Yazupsan adle zulme hoş Şevâhid
 Getürdün da'vi-i fazluna şahid
 Nitekim *Tür-i Sînâ* ittin inşâ
 Hem anı şerh idüben ittin ifşâ
 Maâd ahvâliçün yazdı bir *Meh*
 İştittikte bırağur şehliğin şeh
 Yazubdun *Mesnevî*' ye şerh-i mergub
 Gören kişi didi kim nice mahbûb
Secencel yazmış idin bir risâle
 Gören gönünde kalmazdı cehâle

İki âyine şekli itmiştin anda
 Kimesne yazmamıştır bu zamanda
 Yazupsun *Fâtîha tefsiri*'ni sen
 Lisân-ı tayrdır gören dir ahsen
Nusûs'una çü Şeyh'in ittin imlâ
 Kabûl itti görenler dimredi lâ
 Arab dilinde düşdi işbu sözler
 Az olur Rûm içinde bunı özler
 Çü Rûm'a gele bir hûb-i zamâne
 Gerekdürür libâs-i Rûmiyâne
 Ezelden süz ile sâz ide geldin
 Suhan evcinde pervâz ide geldin
 Giru can bezmini âvâzelendir
 Lisân-ı Rûmî fîze tâzelendir
 Bu üslûba sakın sen dime bid'at
 Buna Şâri' sarfhan didi sünnet

Şiir tekniğine, vezne ve bilhassa kafiyele e ekseriyetle ehemmiyet vermeyen şair, eserini tamamiyle *Muhyeddini Arabî*'nin tasavvuf felsefesine uygun olarak vücude getirmiştir. Sırrı cânân, Âşık Paşa'nın *Garibname'si* ve İbrahim Tennuri'nin *Gülzar'ı* gibi daha ziyade «Ah-lâki-sofiyane» bir mahiyette kaleme alınmamış, bilhassa «vâhdeti vücud» prensipleri izah edilmek suretiyle yazılmıştır. Büyük mutasavvıfların meşhur sözlerini de eserine şahid olarak alan Bâyezid'in bu mesnevîsi Tasavvuf edebiyatı tarihimizin muhakkak ki en eski ve en değerli vesikalarındandır.

Sırrı Cânân'ın bazı parçalarını naklediyorum:

— Sırr-ı Cânân'dan —

— قال تعالى ألم تر أن ربك كيف مد الظل —

Araz dimek gereksin âleme sen
 Göresin cevheri ol yüзде tâ sen
 Hicâb oldu araz cevherle kısmet
 Uyar değüldürürü şer'e bu kısmet
 Çü Hakdur kim zühür eyledi evvel
 Hakikat ma'niyi gösterdi evvel
 Hakikat kim olur pes tohmun olur
 Taayyünle teşahhus âlem olur
 Dimek sâdkdürür âlem arazdur
 Kalem âlemdürür cevher arazdur
 Yaratdı cevheri demekde sâdik
 Araz olması dahi oldu sâdik
 Eğer zill olmasa âlem nic olur
 Hak'a mahdûd olmak lâzım olur
 Bu âlem Hak'da ya aksi hulûldür
 Bunı böyl-anlayanlar tab'ı küldür.
 Samed vasfına hiç ma'ni bulunmaz
 Mücevvef kalır u hiç içi dolmaz
 Tenâhi olmamak da anlanılmaz
 Fesâdı çok görüp yüz dile gelmez
 Adem hükmi gelür zill olmayîle
 Maiyyet akrebizet dahi bile

— قال تعالى والله بكم ائنا كنتم —

Adem hükmin didük ma'düm-i mahzî
Dimedük gerçi didi anı ba'zi
ki zî zıl zille akrebdür bilürsin
Maiyyet ma'nisini de görürsin
Biri birinden ayru olmadığın
Mezâhîr zâhîri hoş sakladuğın
Zuhûr iderse şana bu maânî
Seni ister bulur giru kalânî
Dimişler bu arad-ulu (1) olanlar
Bu âyetten bu ma'niyi alanlar
Hayâl olmakda sâdık oldu âlem
Bu ma'niden kaçurmaz tab'ı âdem

آن خیالاتی که دام اولیاست

عکس مبرویان بستان خداست (2)

Taayyün çün vücûd olmaz diseler
Tabî kaçmaz eğer bâtil diseler
Ki zîrâ bâtil-ı mutlak muarref
Olincöz ademledür muarref
Eğer kâfirlere bâtil dîrisen
Nisebledür onat bak key er isen
Mudil ismine mazhardur bilürsin
Yudillü men yeşâ d-anı (3) görürsin
Budur Hak Haklığın isbât itmek
Hak'un Haklığını her yerde görmek

— قال تعالى ما خلت السوروات والارض وما بينهما باطلاً —

Nefiy butlânî isbât-ı Hak olur
Hak'un ehli burayı böyle bulur

— كما قال ابو مدين —

لا تنكر الباطل في طوره فانه بعض ظهوراته
واعطه منك بقداره حتى توثق حتى انباه
فالحي قد يظهر في صورة ينكر الجاهل في ذاته

Bâtıla inkâr ider isen şehâ
Bulmadun bil ki Hak'kı müntehâ
Bâtıl-ı nisbiye bu gün Hak digil
Yoğ olana bâtil-ı mutlak digil
Bâtıl-ı nisbiyile Hak cem'olur
Hak Hak'ı isbât o vakitte olur
Câhil anun zâtına inkâr ider
Bâtıl-ı mutlakda anı derc ider
Sen sakın inkâr idüben sögmegil
Bâtıl-ı mutlak diyüben dögmegil
Bâtıl-ı nisbî di anun adını
Nisbet ile dinür ana pes deni

— تنبيل مطيع للتوحيد —

Bu tevhîde lisân-ı Zeyd şâhid
İdeyin anla dahi ol müşâhid

[1] Arada ulu yerine.

[2] Bu beyit Mevlâna'nındır.

[3] . . . da anı yerine.

Lisân-ı Zeyd'e câr-ola Enelhak
Enelhak dimesiyle olmad ol Hak
Lisân-ı Zeyd kendü Zeyd olmaz
Bunu inkâr ider kimse bulunmaz
Cüz ü kül nisbeti niceyse iy can
Yürî var imdi sende oldu Rabman
Muzil ismine dinildi muhakkak
Bu bâhîdur mukabildür buna Hak

— Sual —

Cemî'i yerde Hak bulunsa iy yâr
Halâda dahi bulunur yüzi var

— Cevab —

Nesiyle oldu müstekrehlig-anun
Sana nisbetdürür ürkdüğü cânun
Şinek nice üşer anun başına
Kurudur az zamand-üşşe yaşına
Bu söze ister isen şâhid-i hak
Diyeyin şana imdi sen beri bak
Hadis içre Resûl-i Hak diyübtür
Ne hoş ma'ni bu arada yayıbdur
Kokusı sayım ağzı Hak yanında
Güzeldür müşğden senin yanında

— قال عليه السلام طلق فراق الصام اطيب عند الله من المسك عندكم —

Kabâhat şana nisbet oldu iy can
Münezzehdür bu ma'nîlerde Rahmân
Necisle cevherün üstüne nâgeh
Güneş doğsa sen olsun ana âgeh
Kabâhat gelmedi bu şemse aslâ
O cevherden şeref de gelmez asla
Kubuh sen bil kabihün zâtisidür
Hüsün dahi hasenler zâtisidür
Vücûdun nefsinün degül kabâhat
Kabihun nefsinündürür habâset
Vücûdun nefsiine gelmêz kabâhat
Merâtibden düşer ana habâset
Niseble ârizadur geldi geçti
Fakîrün bu arada çok söz açdı
lki vechi ola fi'li kabihün
Biri fi'li biri vasfî kabihün
Fiil fi'liyetteinde fi'le mensüb
Anun vasfını abd idindi mahbûb
Bu araya gel imdi sen onat bak
En evvel elde olacak budur cak
Füille vasfını ayır da otur
Dilersen kim için taşun ola nur
Gel imdi girelüm sinünle söze
Dutaluğ bunı dahi süze süze
Ne cevherler açalum dinler isen
İşidüb zevk idersin key er isen
Gel imdi Hak'kı tevhid itmek üçdür
Tabiatde rekâket olsa güçdür
Biri ef'âli birlemekdürür bil
Cemî' ef'âli Hak'ka müstenid kıl
Pes ef'âli ilâhidür görünen
Göz ü gönülünle gör ü inan

25A

Bâyezid (Şehzade Şâhi) — XVI ncı asır şairlerinden Bâyezid, Kanunî Süleyman'ın oğlu ve Selim'in iki yaş küçük kardeşidir. (932- 1525) te doğdu. Yaşları ilerleyince her iki kardeş, saltanat hırsıyla hareket etmeğe başlamışlardı. Bu yüzden de araları açılmıştı. Kanunî, Kütahya valisi bulunan Bâyezid'i Amasya'ya, Saruhan valisi olan Selim'i de Kütahya'ya nakletti. Nasihat etmek ve vilâyetlerinin tebdil edildiğini söylemek maksadıyla Bâyezid'e dördüncü vezir Pertev Paşa, Selim'e de üçüncü vezir Sokullu Mehmed Paşa gönderildi (965- 1557). Selim, söz dinleyerek Kütahya'ya hareket etmişti. Fakat Bâyezid, Pertev Paşa'ya ağır muamelede bulundu. Esasen Lâla Mustafa Paşa, Bâyezid'i babasına karşı muhalefete tahrik ediyor; el altından ise Selim'in saltanata geçmesi için çalışıyordu. Bir müddet sonra Bâyezid de Amasya'ya gitmeğe mecbur oldu. Lâla Mustafa Paşa, bir taraftan tahriklerine devam ediyor; diğer taraftan da Bâyezid'in âsiliğini Kanunî'ye anlatmak suretiyle onu gazaplandırıyor. Bâyezid, Sivas'ı Rumeli beylerbeyi Ali Paşa'nın elinden aldıktan sonra kardeşi Selim üzerine yürüyerek onunla Konya ovasında çarpıştıysa da mağlub oldu ve Amasya'ya çekildi. Bâyezid, aldatıldığını anlamıştı. Babasına gönderdiği tazarrunameler ise Lâla Mustafa'nın eline geçerek ekseriyetle imha ediliyordu. Derdini babasına duyuramayan Bâyezid, karısı, dört oğlu ve hizmetçisi ile İran'a ilticaya mecbur oldu (966- 1558). Süleyman ve oğlu Selim'in sevkettikleri kuvvetler Bâyezid'i şiddetle takip ettilerse de yetişemediler:

Bâyezid, İran'da iken bir takım manzumeler kaleme almıştı. Bir şi'rinde bilhassa şu beyitlere tesadüf ediyoruz:

Redd ittilerse ger bizi Osman erenleri
İtti kabûl-i dil Acemistan erenleri
Dil mezar'ına tohm-i mahabbet bıraktılar
Kazvin ile Herât u Sfâhân erenleri
Rahm ittiler feâketimiz çünki gördüler
Tebri'z ü Nahcevan ile Şirvan erenleri
İki cihanda nola şefi' olsalar bize
İrân erenleri ile Tûrân erenleri
Bu Şâhi'nin günâhını avf etseler, nola
Sultân-ı Rûm ü milket-i Osman erenleri

Hükümdar, oğlunun katli için İran'a üç defa heyet gönderdi. Ve bu arzusunun yerine getirilmesi için külli yetli para vadetti. Şehzade Selim saltanatta yalnız kalabilmek arzusuyla babasından ziyade gayret gösteriyordu. Nihayet üçüncü defa Van mirimiranı Husrev Paşa, Kapucubaşı Sinan Ağa, ve Selim tarafından gönderilen çavuşbaşı Ali Ağa'dan müteşekkil heyet Şah Tahmasb'i ikna ederek Şehzadeyi teslim almağa muvaffak oldular. Ve onu derhal oğullarıyla birlikte öldürdüler (Muharrem 967- 1559). Bu acıklı hâdiseyi şair *Meşâmî* şu yolda anlatıyor:

Meşâmî noldı gör Han Bâyezid'i
Belâya uğradı kaçtı belâdan

Tutup bend itti anı Şâh tahmasb
O zalim korkmadı esla Hudâ'dan
Anı katleyleyüb dört oğlu ile
Göürdi ittifâk ile aradan
Bu zulmün târihin sordum âdîler
On artık oldu Sultân Mustafa'dan

Bâyezid ve oğullarının naşları, Anadolu'ya nakledilerek padişahın müsaadesiyle Sivas'a defnedildi. Bâyezid'in Orhan, Ayşe, Abdullah, Osman, Mehmed, Murad adlarında beş oğlu ve bir kızı vardı. Bunlardan dört büyük erkek çocuk, babalarıyla beraber; üç yaşındaki en küçüğü ise o sıralarda bulunduğu Bursa'da öldürülmüştür.

Şâhi mahlâsiyle şiirler kaleme alan Bâyezid'in yazma divanı bugün Millet kütüphanesi müzesindedir (No. 225).

1443 beyti ihtiva eden bu Türkçe divanda 100 beyti bulan Farsça bazı manzumeler de vardır. Ekseriyetle gazel ve murabba yazmış olan Şâhi'nin eserlerinde elemli bir ruhun ifadesi sezilir. Saltanat hırsıyla hayatını tehlikelere koyan bu zavallı şair, bazan babasına karşı muhabbet izhar eder:

Bir Süleyman nâm şâha bu gönül divânedir
Kim cemâli şem'ine perler yakar pervânedir

Bazan onun zalimliğini anlatır:

Dergehinde vazgel her dem dilâ feryâddan
Bu meseldir kim vefâ gelmez şeh-i bidâddan

Bâyezid'in divanında, babasına yazdığı bir takım manzum mektuplar da görülmektedir. Bunlardan birini naklediyorum:

Ey serâser âleme sultan Süleymân'ım baba
Tende cânım cânımın içinde cânânım baba
Bâyezid'ine kıyar mısın benim cânım baba
Bigünâhım Hak bilür devletlü sultânım baba
Enbiyâ serdefteri ya'nî ki âdem hakkıçün
Hem dahi İsi ile Müsi-i Meryem hakkıçün
Kâinâtın serveri ol rûh-i a'zâm hakkıçün
Bigünâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

Sanki Mecnûn'um bana dağlar başı oldu durak
Ayrılıp bilcümle mâl ü mülkten düştüm irak
Dökerim göz yaşımı vâhasretâ dâd efirak
Bigünâhım Hak bilür devletlü sultânım baba
Kim sana arzeyeyle hâlim eyâ şâh-ı kerim
Anadan kardeşlerimden ayrılıp kaldım yetim
Yok benim bir zerre isyanım sana Hak'tır alim
Bigünâhım Hak bilür devletlü sultânım baba
Bir niçe ma'sûmum olduğun şehâ bilmez misin
Anların kanına girmekten hezer kılmaz mısın
Yoksa ben kulunla Hak dergâhına varmaz misin
Bigünâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

Hak Taâlâ kim cihânın şâhi itmiştir seni
Öldürüp ben kulunı güldürme şâhim düşmeni

21 Haziran 1962
23 Temmuz 1962
(43 Ağustos 1962)
Hasan Gulabi, Tarihçi
S. 126

Gözlerim nûri oğullarımdan ayırma beni
 Bigünâhım Hak bilür devletlü sultânım baba
 Tutalım iki elim baştan başa kanda ola
 Bu meseldir söylenür kim kul günâh itse nola
 Bâyezid'in suçunu bağışla kıyma bu kula
 Bigünâhım Hak bilür devletlü sultânım baba
 Muhibbî mahlâsiyle şiirler yazan Kanunî Süleyman
 ise onâ şu yolda bir cevap göndermiştir:

Ey demâdem mazhar-ı tuğyân ü isyânım oğul
 Takmayan boynuna hergiz tavk-ı fermânım oğul
 Ben kıyar mıydım sana ey Bâyezid Hân'ım oğul
 Bigünâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul
 Enbiyâ vü evliyâ ervâh-ı a'zam hakkıçün
 Nûh u İbrâhîm ü Mâsi İbn-i Meryem hakkıçün
 Hatm-i âsâr-ı nübüvvet Fahr-i âlem hakkıçün
 Bigünâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul
 Âdem adam itmeyen Mecnûn'a sahrâlar durak
 Kurb-i tâatten kaçanlar dâimâ düşer irak
 Tan değildir der isen vâ hasretâ dâd elifrak
 Bigünâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul
 Neş'et-i Hak'tır übüvvet râm olan olur kerim
 کفری kavlimi inkâr iden kalur yetim
 Tâate isyâna âlimdir Hudâvend-i azim
 Bigünâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul
 Rahm ü şefkat zib-i imân olduğun bilmez misin
 Yâ dem-i ma'sûmü dökmekten hazer kalmaz mısın
 Abd-i âzâd ile Hak dergâhına yarmaz mısın
 Bigünâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul
 Hak reâyâ-yi mutte râzi itmiştir beni
 İsterim mağlûb idem ağnâma zi'b-i düşmeni
 Hâşelillâh öldürürsem bigüneh nâgeh seni
 Bigünâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul
 Tutalım iki elin baştan başa kanda ola
 Çünkü istiğfâr idersen biz de afv itsek nola
 Bâyezid'im suçunu bağışlarım gelsen yola
 Bigünâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul

✕ Otuz beş yaşında iken öldürülen Bâyezid, ilim mensuplarına ve şairlere karşı çok takdîrkâr davranırdı. Onun namına manzum ve mensur bir takım kitaplar yazıldığını da biliyoruz.

Tezkireler, Şâhî hakkında çok kısa malûmat veriyorlar. Yalnız *Ahd*'deki kayıtları nakletmekle iktifâ edeceğim:

«Sultan Bâyezid; Şâhî tahallüs iderdi. Fünûn i maârifle ferid iken âhır-ül-emr ol nikû nijâd emr-i şerife inkiyâd itmeyüp eşhâs-ı bed-nihâdın mekr ü hilesine itimâd ve itikad idüp pend-i peder-i ercemen din güş kilmayüp birâder-i hüşmendine adâvet ve husûmet itmiş. Hukuk-i sâbıkayı ferâmûş kılmış. Keyfiyyet-i hâi meşhûr ve kütüb-i tevârihte mastûrdur. Ol merhûmdan bu bir iki beyit meşhûr olmuştur:

☞ Nideyin zâyî idüp tûl-i emelle nefesi
 Kalmadı zerre kadar dilde bu dünya hevesi

Kârbân-ı reh-i iklim-i adem meâzîlîntü..
 Dokunur oldu dilâ sem'ime bang-i cerasi
 İztirâbî ko gel ey mürğ-i revan sabr eyle
 Eskiyyüp işte hârâbe varıyor ten kafesi
 Gafit olma gözün aç dâde-i hakbin olgör
 Hor tutma has ü hâşâk ile mür ü mekesi
 Şâhî-i bî dil ü biçâre günehkâre ne gam
 Sen olursan eğer ey şâh-ı kerem destresi
 Kudretli bir şâir olmamakla beraber şiirlerinde içli bir samimiyet olan Şâhî'nin bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum:

— I —

Ben bülbülü ey gül-ı handânım unutma
 Ben âşıkını ey şeh-i hûbânım unutma
 Hecrin gamı yaktı dili vü bağrımı deldi
 Ben hasteni ey lebleri dermânım unutma
 Yaşlar yerine kân akıdan beyt-i hazende
 Ya'kub'unı ey Yûsuf-i Ken'an'ım unutma
 Bülbül gibi her şâm ü seher haddine karşı
 Efganlarımı ey gül-i reyhanım unutma
 Kaldım şeb-i hecrinde visâle elim irmez
 Lûtf eyle beni ey meh-i tâbânım unutma
 Kaldı şeb-i zulmette Skender gibi Şâhî
 Ol teşne dili lebleri hayvânım unutma

— II —

teş-i hicrân ile bağrım kebâb oldu kebâb
 Mihnet ü derd ile dil mülki harâb oldu harâb
 Şerbet-i vaslınla cânâ derde derman eylegil
 Yohsa hasretle gözüm yaş şarâb oldu şarâb
 Şem'veş odlar yakar başıma her dem ol nigâr
 Yoluna pervâne veş yanmak savâb oldu savâb
 İtlerimle hemsâr ol sen gitme derbâna habîb
 Hamdülillâh şeg rakibe hoş azâb oldu azâb
 Gerd-i râhın kühl idinmek hasretinden ey nigâr
 Şâhî-i biçâre bu yolda türâb oldu türâb

— III —

Hecr elinden olmuşam biçâre b'İmen neyleyim
 Bulamadım derdime derman çâre bilmen neyleyim
 Hasretâ derdâ dirîga geçti ömrüm hecr ile
 İrmez isem şol büt-i ayyâre bilmen neyleyim
 Şol perîşan zülf ü hâli dil görüp oldu esir
 Düşti aşkına gönül dildâre bilmem neyleyim
 Bülbül-i dil kaldı hâr-ı firkat içre zâr ile
 Ol kad-i serv ü gül-i ruhsâre bilmen neyleyim
 Şâhiyâ hayfâ ki hasret tâ kıyâmet kalıser
 Hâlimi arz idemen ol yâre bilmen neyleyim

— IV —

Kıldım diyâr-ı gurbete ben mübtelâ sefer
 Müşkil imiş gedâlara itmek şehâ sefer
 Ben dir idim kapunda ölem gitmeyem ebed
 Bilmez idim bu vechile nâgeh ola sefer
 Âşık olana sabr ü sefer çün olur devâ
 Olmaz benim firâkîma hergiz devâ sefer

Derdinle ölmek isterim olsun bana nasîb
Kim yâr-ı sâdık ile hoş itmek gedâ sefer
Düşse diyâr-ı gurbete Şâhî kulun ne gam
İtmek gerek çü âşîka yâ sabr yâ sefer

— V —

Ey firâkın âteşinden nâr-i düzah bir şerer
Ravza-i cennet cemâlin gülşeninden bir eser
Hâk-i râhında makam, ü dilde mihrin var iken
Hey maâzallah gerekmez taht-ı âc ü tâc-ı zer
İl seninle câm içüp ayş ide ben kanlar yudam
Derd olur mı dünyede cânâ bana bundan beter
Tut dehânım karşusunda gül rubin mir'âtını
Öldüğüme ey Mesihâ dem inanmazsan eğer
Öğerek arşa çıkardı Şâhî tûbâ kaddini
Âferin tab'-i bülendine zihî sâhib hüner

— VI —

Ârızın âşüftesi âyâ bu giysûlar mıdır
Yohsa ol âteş perest olan şu Hindûlar mıdır
Kulle-i kûh-i mahabbette bu gönlüm şirini
Râm ü nahcîr eyleyen ol çeşm-i câdûlar mıdır
Çeşmine cânâ girişmeyle dil âşûb itmeği
Bilmezem ta'lim iden gamzeyle ebrûlar mıdır
Kim ola hoşbû iden didim meşâm-ı âlemi
Kâkûline el urup didi acib bûlar mıdır
Ayağına yüz sürüp Şâhî o servi kametin
Eşg-i çeşmim cûş ider akar acib cûlar mıdır

— VII —

Gamzen okıyle sîne vü dil yâre yâredir
Cevr-i rakîb ile ciğerim pâre pâredir
Rahm eylemez figanına ben bîdîlin meded
Benzer ki kalbi ol güzelin seng-i hâredir
Feryâd ü nâleme rahim itmedi seng- dil
Hişm ü itâbî yine heman bir karâredir
Bir bûsesi bahâsı lebinin çü cân ola
Ölür dirilür aluruz anı ne çâredir
Mihr-i nigârı sanma ki sinende sakladın
Eşginde Şâhî gün gibi o âşîkâredir

— VIII —

Âh kim hiç gülmedim ben bu cihanda bir nefes
Bulmadım âlemde cânâ kendime feryâd res
Lâ'l-i nâbın yâdına ben can virirsem tan mıdır
Kande kim şehd ola lâbüd can virir ana mekes
Bülbül-i can hâr-ı gamda nice nâlân olmasun
Karşusunda sen gül ile sohbet ider hâr ü has
Devr-i güldür sâkıyâ devr eylesün lâ'lîn kadeh
Geçmesün bu demde ömr-i nâzenin yâzık abes
Destgîr ol pâdişâhım Şâhî pâmâl olmasun
Dest-i lûtfun gibi olmaz ana bir feryâd res

— IX —

Kaçan derd ile âh itsem dehânımdan çıkar âteş
Şîrârımdan cihan milkini serfâser yakar âteş
Cehennem âteşinden yokdürür bâkim benim zâhid

Bana olubdürür hicran yedi tamu kader âteş
Fîrâk-ı lâ'l-i nâbın hasretinden âh kim her dem
Yaşım Ceyhûn veş akar bu sinemde yanar âteş
Dağıttı aklımı tâtâr-ı zülfün târümâr itti
Anınçün milk-i cânâ dembedem hecrin salar âteş
Gehî eşg ile gark eyler bu âlem milkini Şâhî
Gehî sîz-i derûn ile dehânından çıkar âteş

— X —

Kâkûlün gamzenle el bir eylemiş
Âlemi teshîr ü nahcîr eylemiş
Kilk-i kudrêt nakş-i hüsnün evvelâ
Sûret-i Yûsuf'ta tahrîr eylemiş
Âferin Cân âferine vecchini
Ahsen-i sûrette tasvîr eylemiş
Sana nâz ü şîve Kassâm-ı ezel
Bana derd ü gussa takdîr eylemiş
Âteş-i mihr ü mahabbet Şâhî'nin
Hey meded cânma te'sîr eylemiş

— XI —

دل بیوی سبابت چون باد سرگردان شد
واه بجزوی کرات زواله و حیران شد
دلف او بر مصحف رویش برغم پاهاد
از سر کافر ولی بی دین و بی ایمان شد
پیش ازین در کوفت بر برج دل بودی هلال
دو چهارده سالگی همچون مهتابان شد
چون تودر حصین کستان در نشوی باخسان
پیشتر از چو بلبل ناله واقفان شد
بگذر از تلم و ستم ای شاه خوبان زدم کن
این دل آلود شاهی از غمت بریران شد

— XII —

ای که بیعت را نشانه جان من
شد زودت بر فلک افغان من
باز یاج روز و عمر و دلقه و
کر شهب یکدم شوی مهتابان من
آن من باز آن کافر کیش برد
ای ناسانان زدمت ایمان من
درد جان دارم بقانون و شفا
نیست جز لعل لبش دردمان من
بر دوت شاهی تمام میکند
یک نظر اودا پس ای سلطان من

Bibliyografya: Ahd., Aşk., Hsn., Knh., Peçevî tarihi, So-
lakzade tarihi, Feridun Bey münşeatı, Münecim başı tarihi, Ham-
mer tarihi, Ali Emîri: Osmanlı tarih ve edebiyatı mecmuası, Meh-
med Zeki: Maktûl şehzadeler, İsmail Hakkî: Sivas şehri, Şâhî diva-
nı ve Mc.

Bayram (Hacı Bayram Veli) — XV inci asrın çok
meşhur mutasavvıflarından olan Hacı Bayram, Ankarâ-
nın Çubuksuyu kenarında Zülfasil veya Sollasil köyünde
doğdu (Şky.). Bay Abdülbağî 753 (M.1352) de doğduğunu
kaydediyorsa da bu hususta mehaz göstermiyor (*Melâ-
milik ve Melâmîler*). Koyunluca Ahmed adında birinin
oğludur. *Bursalı İsmail Hakkî'nin «Silsilenâme-i Celvetî»*
sinde ve diğer bazı menbalarda Hacı Bayram'ın
babası hep bu isimle kaydedilmiştir.

İsmail Hakkî diyor ki (*Silsilenâme-i Celvetî*):

«Hacı Bayram'ın pederine Koyunluca Ahmed derler-

Bay.

di ki ekberi Bayram ve evsası Safiyüddin ve esgarı Abdal Murad idi.»

Bursalı Tahir ise, "Hacı Bayramı Veli," adlı küçük eserinde diyor ki:

« Ankara'da Esseyid Abdülkadir İbn-i Yusuf-ı İsfahânî'ye âid vakfiyede 832 (M.1428) tarihinde şahid olmak üzere münderic olan şu "Kutb-ül-evliyâ Esseyh Eihâc Bayram İbn-i Ahmed İbn-i Mahmûd-ül-Ankaravî," ibâreden de peder-i âlîlerinin isminin Ahmed olduğu tezâhür ediyor.»

Hacı Bayram'ın asıl adı *Numan*'dir, fakat mürşdi Kayserili Ebû Hâmid ile ilk görüştüğü gün, bir kurban bayramına rastladığı için şeyhi tarafından kendisine Bayram ismi verilmiştir.

Hacı Bayram, önce muayyen olan medrese tahsilini bitirdi ve Ankara'da Melike Hatun'un yaptırdığı Kara medrese'ye müderris oldu. Bütün menbalar, onun kuvvetli bir tahsil gördüğünü kaydediyorlar.

Sarı Abdullah, *Semeratülfuad*'da «Müderris olduktan sonra Yıldırım Bayezid'in kapucu başısı olmuş idi deyu rivayet ederler» diyorsa da bunun asılsız olduğu muhakkaktır.

Bir müddet sonra müderrisliği terk etti ve uzleti ihtiyar ederek tasavvuf meslekine salık oldu. *Somuncu Baba* veya *Hamidüddini Aksarayî* namlarıyla iştihar eden büyük mutasavvif Kayserili *Hamideddin'e* intisab etti (*Bu zat için Ebû Hâmid maddesine bakınız.*)

Şakayık tercümesinde deniliyor ki:

«Sikat-ı ashâb-ı tarikatten menkuldür ki Şeyh Hâmid-i Kayserî hazretleri Şeyh Şücâ'-ı Karamânî'ye Engürü'de Hacı Bayram adlı bir müderris vardır var anı da'vet eyle gelsün deyu gönderdi. Şeyh Şücâ' merhum dahi Engürü'ye varup Hacı Bayram'ı medresesinde ders der iken bulup Şeyh Hâmid tarafından da'vet eyledikte Hacı Bayram, da'vete icâbet lâzımdır deyu kalkup Kayseriye'ye varup Şeyh ile mülâki olduklarında Şeyh Hâmid Hacı Bayram'a ulemâ-yi zâhirin mevtâsinin merâtibini ve erbâb-ı bâtinin mevtâsinin merâtibini gösterüp kangısı muhtârın olursa anı ihtiyâr eyle didi. Hacı Bayram Sultan ashâb-ı bâtinin hallerini rif'atte ve kendülerini saâdette görmeğin meşâyih tarikını ihtiyâr idüp tarik-ı tadrîsten ferâgat eyledi.»

Hacı Bayram'ın tarikat silsilesini *Lâlizade Abdülbâki* «Sergüzeşt» te şu suretle kaydediyor:

"Hacı Bayram-ı Veli-Hamidüddin-i Aksarayî-Şeyh Şâdiy-yi Rûmî-İbrahim-ül-Bisrî-Süleyman-ı İskenderânî-Hasan-ı Esterâbâdî-Mahmûd-ı Bisrî-Osman-ı Rûmî-Mahmûd-i Kerhî-Sadeddin-i Bağdâdî-İshak-ı Hârizmî-Süleymân-ı Buharî-Süleyman-ı İsfahânî-Ahmed-i Horasanî-Ebû Hasan-ı Cürcânî-Şeyh Mûs-el-Bistâmî İbrahim-i Hindistanî-Bayezid-i Bistâmî..."

Hacı Bayram, Ebu Hâmid'e tamamiyle bağlanmıştı. Onunla beraber Şam'a ve Mekke'ye giderek haccı edadan sonra Aksaray'a geldi. Ebû Hamid'in 815 (M.1412)

te vefatı üzerine Ankara'ya döndü ve *Bayramilik* tarikatını neşre başladı.

Hacı Bayram'ın Ankara'ya dönüşü münasebetiyle Sarı Abdullah şunları söylüyor (*Semeratülfuad*):

«Seccâde-i irşadı teğrif idüp sâki-i bezm-i mahabetullah oldu. Vech-i mubârekin görüp matla'-ı âftâbına kalblerin mukabil tutanlar nûr-i hidâyetle mühtedi olup küdürât-ı nefsanîyyeden halâs oldular.

Hacı Bayram'a andan oldı nazar
Her kim ana irişti buldı rehâ
Pertev-i nûr-i cezbisiyle ol er
Eyledi mürde dilleri ihyâ
Vaslı idine irişen uşşak
Gamdan âzâde oldular ebedâ»

Bayramiliğin «Nakşbendilik» ve «Halvetilik» in mezcinden doğan bir tarikat olduğu kabul edilmektedir. *Sarı Abdullah* «Cevheretülbideye ve dürrütünnihaye» de diyor ki:

«Hacı Bayram-ı Veli'nin terbiyelerine min hays-il-bürüz vel-cem'iyye *Bâyezid* ve *Cüneyd* rûhâniyetleri ile cell-i himmet buyurmakla isti'dâd-ı zâtlarında envâ'-i kemâlât bâhir olup câmi'-i Nakşbendiyye ve Halvetiyye olmuşlardır».

Lâlizade Abdülbâki de «Sergüzeşt» te aynı rivayeti şu suretle kaydediyor:

«... Hacı Bayram-ı Veli'nin terbiyelerine min hays-il-bürüz vel cem'iyye *Bâyezid* ve *Cüneyd* rûhâniyetleriyle cell-i himmet buyurmakla isti'dâd-ı zâtlerinde bâhire ve zâhire olup câmi'-i Nakşbendiyye ve Halvetiyye olmuşlardır.»

Bayramilik kısa bir zamanda büyük bir inkişaf gösterdi. Hacı Bayram'a intisab edenlerin sayısı da gündün güne çoğalıyordu. Şöhreti ise gittikçe artmıştı. Hatta bazı kiskançların aleyhinde bulunmaları üzerine kendisinden koşkulan *Murad II.*, Onu Edirne'ye getirtmiş, fakat siyasi bir maksadı olmadığını anlayınca izaz ve ikram ederek memleketine göndermişti. Bu sıralarda Eski Cami'de bir kaç defa da vâzetti. *Bursalı Tahir*'in «Hacı Bayramı Veli» adlı eserinde dediğine göre, «Va'zettigi kürsünün üstünde celli hatla «Makam-ı Hacı Bayram-ı Veli» yazılı» imiş.

Ankara'ya dönerken (855 — 1451) Gelibolulu meşhur *Yazıcızade Mehmed*'i de kendi tarikatına idhal eden Hacı Bayram bu hadiseden sonra daha geniş bir şöhret ve nüfuz sâhibi olmuştu. *Murad II.* ile münasebetin ve bunun neticelerini menkabevi bir şekilde kaydeden *Sarı Abdullah* «Semeratülfuad» da şu tafsilâtı veriyor:

«Hacı Bayram-ı Veli'nin «سلسله ائمه» kesret bulmağla bazı hasûdlar Sultan Mehemmed Fâtih'in vâlidî Sultan Murad'a gamz idüp Eihâc Bayram nâm kimesne Ankara'da hayli mürid cem'idüp ve bazı kelimât-ı gayr-i merbûta söyleyüp hâşâ halkı idlâl ve belki kasid-i saltanat olmak ihtimâli vardır deyu bühtân ve Sultan

Murad'ı tahvif itmekle ahz ü ihzâr için çavuş gönderilüp muhâlefet iderse kayd ü bend eylesin deyu tenbîh olunmağın çavuş dahi ber mücib-i ferman revân olup Gelibolu'dan çardağa ubûr ve kasabât ü kurâyı mürûr iderek Ankarâ'ya bir menzil karîb oldukta Hacı Bayram-ı Veli hazretleri esbe süvâr olup ve çavuşun gelecek semtine gidüp çavuşa mülâkî oldukta azîmetiniz ne cânîbedir deyu suâl idüp çavuş Hacı Bayram. derler bir müddei var imiş bazı fesâdâtı arz olunmağla anı dâr-üs-saltanata götürmeğe geldim deyu cevâb virmekle Hacı Bayram dahi ol didikleri bu abd-i efkardır deyu kendilerini bildirüp çavuş Hacı Bayram'ın vech-i mübârekine nazar ittikte pertev-i nûr i Muhammedi'yi müşâhede itmekle

جمله عالم نور ازین بکر فقه است
زاهد خود بین چه غافل گشته است

deyüp sultanım hilâf inhâ itmişler. Bu fakiriniz varup ahvâlî ilâm eyleyeyim dedikte ülûlemin fermânı yerine varmak gerektir. Hâlâ yanında olan zinciri bend-i gerdan kıl gidelim deyu çavuş dahi hâşâ ben cenâbınıza o makule gûstahlık idem deyu girye kıldıkta Hacı Bayram çavuşla revâne oldular. Gelibolu'ya geldikte Muhammediye sâhibi Yazıcızâde Mehmed Çelebi ulûm ü fûnunda kâmil bir merd-i fâzil olup lâkin bazı şeyle âlüfte ve âlâyış-i hamr ile âşüfte olmağla dâimâ ays ü nûş idermiş. Hacı Bayram nûr-i velâyet ile Yazıcızâde'nin isti'dâdını bilüp jengâlûde bir cevher-i giran-mâye idiğün müşâhede itmekle huzûr-i şerifine da'vet idüp hubb-i mâsivâyı kalbinden ihrâc idüp bâde-i aşk. ilâhî ile dil ü cânın mest ü hayrân ve tarik-ı Hak nümâyân olmağla Yazıcızâde efendi çâh-ı muzlim-i tabiaattén fezâ-yi nûr-i imâna suûd idüp ehl-i necâtın ma'dûd oldu. Pes Hacı Bayram-ı Veli Gelibolu'dan kalkup Edirne'ye müteveccih oldular. Çün Edirne'ye dâhil ve huzûr-i Pâdişâha vâsil oldukta Pâdişâh Hacı Bayram-ı Veli'nin sohbet-i şerifleriyle müşerref olup haklarında olan kıl ü kal istîrâyi mahz olduğu mal'ûm-i şerifleri olmağla envâ'-i l'zâz ve ikrâm ve esnâf-ı ma'zeret ve ihtirâm ile feth-i kelâm eyledi. Hacı Bayram-ı Veli dahi el-cedid müqبول عندكرام الناس داهي قدس سره kabûl ve niçe nesâyih idüp sine sâf oldular Ba'dehu Pâdişâhın recâsiyle Cami'-i atik'te kürsiye suûd idüp güftâr-ı nûr nisârından, müstemi'n-i müsteiddinin fetile-i dilleri âteş-i aşk ile sûzân ve hâne-i kalbleri tâbân oldu. Ahvâl bu yüzden olmağla Hacı Bayram'a adâvet i cibilliyesi olan vüzerâdan birisi hacil ve şermsâr olmağın hazret-i azîzi ziyâfete da'vet idüp anlar dahi icâbet sünnettir deyu varup vezîr-i mezbûr Hacı Bayram sultanı ihlâk niyyeti ile bir kâse şerbet-i zehrâldûdu eline sunup Hacı Bayram Sultân dahi biz nûş idelim lâkin mazarrat ve âfeti size râci' olsun deyu nûş ittikte biznillah-i Taâlâ vücâd-i şeriflerine zarar terettüb itmeyüp vezîr-i mezbûr filhâl lertzân olup câm-ı mevîlî nûş eyledi. Bu kâr-ı acibî hâzır olanlar müşâhede eylediklerinde dendân-ı hayreti dehân-ı taaccüblerine koydular..

Naklolunur ki Sultân Murad Hân Hacı Bayram-ı Veli'nin bu kadar kemâlâtın müşâhede itmekle derûn-i dilden muhibb-i sâdik olup ve kendilerine mektûb yazup cenâbımızdan tâc ve kisve giymiş kim var ise tekâlif-i şâkka ve urfiyyeden muâf ve müsellem olsunlar deyu muâfnâme göndermekle ahâlî-i kasabât ve kurâdan muâfiyet istimâ' idenlerden çok kimesne tâc ve kisve giyüp tekâlif cem'ine gelenler her hangi karyeye var-salar ahâlisini Hacı Bayram kisvesiyle bulup tekâliften nesne almazlar idi. İrsâliyelerine kusûr-i kesre vâkî' olmağla hâlleri pâdişâha arz olunduktan pâdişâhtan Hacı Bayram'a tekrar mektub gelüp ekser-i nâs sûretlerini cenâb-ı şerifinizin dervîşânı ziyîne münselik itmişlerdir. Ne mikdâr dervîşânımız var ise ilâm buyurasız ki ana göre amel oluna deyu inhâ buyurmağla bir gün Hacı Bayram hazretleri bîzden biat eyleyen fukarâya ziyâfetimiz vardır deyu nidâ ittirüp kendüler bir mürteffî' mahalde hayme kurup dervîşân gelüp ol havâlî mâlâmâl oldukta Hacı Bayram-ı Veli teşmîr-i sâideyen idüp dest-i mübârekine bir tîğ-ı tîz alup dervîşân bana irâdet getirenleri bu gün fi sebîlillâh kurban eylesem gerektir deyu salâ ittikte her kes mütereddid olup bilâhire ricâlden biri ve nisâdan dahi birisi

جان و مال و سرقتا در دوتو

deyu cür'et idüp teslim olduklarında ikisin dahi hayme içine getirüp mukaddemâ bir erkek koyun ihzâr itmekle anı kurban idüp haymeden taşra hûn-i firâvân revân oldukta azize sevdâ galebe itmiştir deyu dervîşân perâkende ve perişân olmağla Sultân Murad'a mektub yazup hâlâ bir buçuk dervîşân vardır gayri yoktur deyu izân ve fukarânın dahi teslim ü inkıyâdın bu vechile imtihan idüp و استازوا اليوم âyet-i kerîmesin kırâat buyurdular. Pes yevmen fe-vevmen Hacı Bayram nûn hân-ı hakîkîsinden çok kimesneler tena'um idüp mir'ât-ı dillerinde tâbân olan nûr-i Muhammedi'den cihân ve cihânyân pür ziyâ oldu.»

Hacı Bayram'dan bahseden menbalar, onun hakkında çok sitayişkâr bir lisan kullanıyorlar. Bilhassa Şakari'nin tercümesinde şu kayıtlara tesadüf ediyoruz:

«... Zamân-ı ferâgat ve avân-ı terk ü uzlette Şeyh Hâmid hazretlerinin hizmetlerine vâsil olup anın bereket-i sohbetiyle kemâlât-ı melekîyye ve melekât-ı insâniyyeden gayet-i gayât-i kâsiye ve nihâyet-i nihâyât-ı nâ-iyye nâil oldu. Misra,

تغایة غایات کلمات رسید

Etvâr-ı edvâr-ı seyr ü sülûk ve a'lâ-yi zerâ-yi menâzil ve makamâta kemây enbağî ârif olup kerâmât-ı iyâniye ve ma'nevîye ashâbından idi. Enfâs-ı nefîseleri ve berekât-ı sohbetlerinin te'sîr-i pür tesmîri sebebiyle cem'-i kesîr ve cemm-i gafîr merâtib-i âliye vâsil olup ol serçeşme-i velâyetten niçe yenâbî'î kerâmet tefeccür eyledi. Henüz şecere-i rûhâniyetinin semerâtı zuhûr eyleyüp devha-i tarîkînin gusûn ü fûnunu gündün güne serfirâz olmaktadır. Elhak zeyl-i ismetine

Bay:

vedi tevbe ve inâbetle isâbet eyleyenlere devlet eiverdiği mukarrer ve ol sertâc : evliyânın tâciyla mütemevvic Olanlar tâcdârân-ı mülk ü melekût ile hemser olduğu muhakkaktır. Turuk-ı sofiyeden tarik-ı Bayrâmî bir câdde-i kavîme-i müstakîmedir ki ana sâlik olan vâdi-i dalâlete uğramayup sermenzil-i hidâyete müntehi olması mukarrerdir. Tâife-i Bayrâmîyye id-i saîd âhurında dâr-ü'n-naim-ı câvidânînin temettuât-ı lâtifesinden mütemetti' olup âlâ ve alâ-i (1) mevâhib-i Rahmâniyye ile id-i visâle vâsil olmaları mukarrer fehm olunur.»

[١] .٧١

Nefahatülüns tercümesinde deniliyor ki :

" Hacı Bayram-ı Veli zamanında kudve-i enâm. ve merci-i hâs u âm olmuştur. Kerâmât-ı iyâniye ve ma'neviye ıssı idi. Sohbeti gayet müessir idi. Çok kimseyi zirve-i velâyete iriştirmişti. İnce Bedreddin ve Kızılca Bedreddin ve Başa Nuhâs-ı Ankaravî ve Salâhaddîn-i Mevlevî ve Muslihiddin Halife ve Akbiyık Elmeczûb ve Ömer Dede Elbursavî gibi قدس الله سال سرهم Bazılar Ömer Dede'yi Şeyh Hâmid'in ashâbındandır dedi amma sonra Hacı Bayram ile sohbet etti. "

Gene *Nefahatülüns*'te Ak Şemseddin'den bahsedilirken « Hacı Bayram kesr-i nefis için ahyânen kendüye mensûb olanlar ile deryûze eder idi » deniliyor.

İsmail Hakkı diyor ki (*Silsineme-i Celveti*) :

«Dimişlerdir ki Hacı Bayram ricâllullahtan tasarruf sâhibi idi. Velâkin halîfesi Yazıcızade sâhib i Muhammediye'nin maârifî ana galib idi.»

Hacı Bayram hakkında kailî mechul biri tarafından epeyce eski zamanlarda söylenilmiş şöyle bir manzumeye rastlıyoruz (*Bay Ahmed Reinz'deki bir mecmuadan*):

Devrândır sürülen	Sultan Hacı Bayram'ın
Nevbetidir urulan	Sultan Hacı Bayram'ın
Havzasından nur çıkar	Arşın üstüne ağır
Öğür gözü açıklar	Sultan Hacı Bayram'ın
Hiç gümanın olmasın	Duâsı makbûldürür
Âlinin evlâdının	Sultan Hacı Bayram'ın
İsâ peygamber gibi	Ölmüş gönüü dirildir
Yetişecek cezbesi	Sultan Hacı Bayram'ın
Dedi şeyhi Hâmid ana	Önünden sonu gür olsun
Öğür önünden sonu	Sultan Hacı Bayram'ın

Yunus Emre'nin matbu divânında da, tabîî ki yanlısı olarak ona isnad edilen şiirler arasında şöyle bir parçaya rastlıyoruz:

Hacı Bayram ilinde
Bir kiraz var elinde
Şeker damlar dilinde
Bize derişler geldi

Sihkillet-i Âl-i Osman'da ise şairin malûm olan menkabeti manzum olarak tesbit edilmiştir.

Hacı Bayram'ın *Ak Şemseddin*, *Akbiyık*, Muhammediye sahibi *Yazıcızade Mehmed*, *Envârül-âşıkın* sahibi *Ahmed Bican*, *Bursalı Emir Sikkini*... gibi tanınmış bir çok müridleri vardır.

Bursalı Tahir diyor ki (*Osm.*):

«Hacı Bayram-ı Veli'nin kendilerinden sonra tarikleri altı şu'beye ayrılmışsa da meşhurları Ak Şemseddin vâsitasile münteşir *Bayramiye* ve 880 (M.1475) de Gönük'te vefat eden *Bursalı Dede Ömer Sikkini* vâsitasile neşrolunan «*Melâmîyye-i Bayramiye*» ve *Hızır Dede* halîfesi *Bursalı Hazret-i Üstade* ile halife-i erşedi *Hazret-i Hüdâyi* ma'rifetiyle tesis olunan «*Celvetiye*» dir.»

Melâmîyye-i Bayramiye hakkında Bay Bâkî'nin «*Melâmîlik ve Melâmîler*» inde epeyce tafsilât vardır.

Hacı Bayram, *Ayvansaraylı Hüseyin*'in nakline göre (رحال الانسان) terkinin delâlet ettiği 833 (M. 1429) te vefat etti. Ankarâ'da namına anılan camide medfundur.

Şakayık tercümesinde deniliyor ki:

«...Mezâr-ı şerîfi mekarr-ı icâbet-i deavât ve müstakarr-ı isticâbete hâcât olup mültesem-i mülteim-i enâm oldu.»

Âlî diyor ki (*Kah.*):

«Mezân-ı icâbet-i duâ olan mezâr-ı pür envârî ilelân ziyâretgâh-ı kibâr ü sıgar idüğü taayyün bulmuş mezbûrun kerâmât-ı aliyesine nihâyet yoktur. Zuhûr eyleyen âsar-ı inâyet-i irşâdî begayet çoktur.»

Bursalı Tahir, şunları söylüyor (*Hacı Bayram Veli*):

«Ziyâretiyle müşerref olduğum türbe-i şerîfelerinde gördüğüm levhalardan üç danesinin derciyle iktilâf olundu:

Tâc-ı ma'nâ pertevinden dide-i dil müncefi
Sırr-ı aşkı bir kü ile eylemiş hal müşkîlî
Haşre dek sönmez yanar hep ol velînin meş'ali
Rehber-i râh-ı saâdet Hacı bayram-ı Veli

Şark u garbe nûri olmuş müncefi
Hissemend-i feyzidir Anâdoli
Râh-i irfân-küşâde eylemiş
Hazret-i Elhâc Bayram-ı Veli

Altı şems-i hakikatten ziyâ vâsil olur kâme
Mürîd-i hâs olanlar gavs-i a'zam Hacı Bayram'e

Bursalı Tahir, *Hacı Bayram Veli* hakkında bir «*Menakıbnâme*» mevcut olduğunu söylüyor. Ben böyle bir esere rastlamadım. Gerçi *Topkapı sarayt kütüphanesindeki* bir mecmuada (*Tpk. Hz. K. No: 1783*) *Hacı Bayram*'in kerametleri epeyce tafsilâtli olarak kayıtlıdır. Fakat bu bahisler *Sarı Abdullah*'in «*Semeratülfuad*» nda mevcuttur.

Bir *Bektaş* menakıbnamesinde ise diğer dört aziz ile beraber *Hacı Bayram*'ın da «*Sahib zaman*» olduğu gösterilmektedir (*Sly. Lâleli K. No. 1503*).

Hacı Bayram'ın bugün elimizde bir kaç manzumesi vardır. Fakat onun *Yunus* tarzında yazılmış daha bir hayli "ilâhî", sinin ileride meydana çıkacağını kuvvetle tahmin edebiliriz.

İsmail Hakkı «*Silsineme-i Celveti*» de «*Hacı Bayram*'ın şeyhâne ve tasavvufâne nazımları vardır. Ashâb-ı esrârdan olduğuna delâlet eder» diyor.

Bursalı Tahir diyor ki (Osm.) :

«...Beysel-meşâyih elde mevcüd olan üç nutukların-
dan başka âsâr-ı aliyyelerine destres olunamadı. Bu nu-
tuklarından

Çalabım bir şar yaratmış iki cihan arasında
Bakıcak didar görünür ol şarın kenâresinde

beytiyle başlayan *Şeyh İsmail Hakkî ve Hâce Muham-
med Nûrül—Arabî ve Bursalı Mehmed Suhtî, Abdülhay-i
Celvellî* misilli ekâbir-i mutasavvıfa taraflarından şerh
olunmuştur.»

Merhum Bursalı Tahir ile Bay Mehmed Ali Aynî neş-
rettikleri «Hacı Bayramı Veli» adlı eserlerinde de onun
üç ilâhisini kayd etmişlerdir. Bunlardan başka «Neva»
makamında bestesi olan meşhur diğer bir ilâhisi de
mecmualarda kayıtlıdır (No: 4).

Bu dört ilâhiyi kaydeden Bay Bâkî ise «Ferahnak»
ve «Buselik» makamlarında eski iki bestesi olan, bir
çok mecmualarda ise muhtelif mutasavvıflara isnad
edilmek suretiyle kayıtlı bulunan

Benim maksûdum âlemde değildir lâkin illâ Hü
Bu benim derdime derman değildir lâkin illâ Hü

matlı manzûmeyi de bir mecmuada Hacı Bayram na-
mina mukayyed gördüğünü söylüyor.

Hacı Bayram'ın 4 ilâhisini naklediyorum:

— I —

Çalabım bir şar yaratmış iki cihan aresinde
Bakıcak didar görünür ol şarın kenâresinde
Nâgehan ol şara vardım ol şarı yapılırd gördüm
Ben dahi bile yapıldım taş u toprak aresinde
Ol şardan oklar atılır gelür çiğere batılır
Ârifler sözi satılır ol şarın bazaresinde
Şâgirdleri taş yonarlar yonup üstâda sunarlar
Çalabın ismin anarlar ol taşın her pâresinde
Bu sözi ârifler anlar câhiller bilmeyüp tanlar
Hacı Bayram kendi banlar ol şarın minâresinde

— II —

Bilmek istersen seni	Can içre ara canı
Geç canından bul anı	Sen seni bil sen seni
Kim bildi ef'âlini	Ol bildi sıfâtını
Anda gördi zâtını	Sen seni bil sen seni
Görünen sıfâtındır	Anı gören zâtındır
Gayri ne hâcetindir	Sen seni bil sen seni
Kim ki hayrete vardı	Nûra müstağrak oldu
Tevhîd-i Zâtı buldı	Sen seni bil se seni
Bayram özünü bildi	Bileni anda buldı
Bulan ol kendi oldu	Sen seni bil sen seni

— III —

Hiç kimse çekebilmez güçtür feleğin yâyi
Derdine gönül verme bir gün götürür vâyi
Oynayı gelür aldar çünkü eli çâpüktür
Bir buncılayın fitne kande bulur arayı

Çün yüzünü döndürdi bir lâhze karâr itmez
Nice seri pâ ider döner ser ider pâyi
Bir fâni vefâsızdur kavline inanma hiç
Gâh bâyi ider yohsul gâh yohsul ider bâyi
Hayran kamu âlimler bu ma'ninin altında
Kaftan kafa hükm ider bilmez bu muâmmâyı
Vâhiddir o vahdette kerşetde kani tefrik
Hızır ırmedi bu sırâ bildirmedî Mûsâ'yı
Miskin Hacı Bayram sen dünyâya gönül verme
Bir ulu imâretidir alma başa sevdâyı

— IV —

Noldı bu gönlüm	Noldı bu gönlüm
Derd ü gamınla	Doldı bu gönlüm
Yandı bu gönlüm	Yandı bu gönlüm
Yanmada derman	Buldu bu gönlüm

Gerçi ki yandı	Gerçeğe yandı
Rengine aşkın	Cümle boyandı
Kendüde buldı	Kendüde buldı
Matlâbını hoş	Buldu bu gönlüm

الفخرى	Elfakrî fahrî
Demedi mi ol	Âlemler fahrî
Fahrini zikr it	Fahrini zikr it
Fahrî fenâda	Buldu bu gönlüm

Sevâd-ı a'zam	Sevâd-ı a'zam
Belki oluptur	Arş-ı muazzam
Mesken-i cânan	Mesken-i cânan
Olsa acéb mi	Şimdi bu gönlüm

Bayram'ım imdi	Bayram'ım imdi
Bayram idersin	Yâr ile şimdi
Hamd ü senâda	Hamd ü senâda
Yâr ile bayram	Kıldı bu gönlüm

Bibliyografya : Şky., Knh., Sık., Nefehatülüns tercü-
mesi, Sarı Abdullah: Semeratülfuad, Cevheretülbideye ve dürrütünni-
haye, Lâlizade Abdülbâkî: Sergüzeşt, İsmail Hakkî: Sîlsilenamei Cel-
vellî, Evliya Çelebi seyahatnamesi, Şeyh Nazmî: Hediyyetüssalikin,
Bursalı Tahir: Hacı Bayramı Veli, Osm. Fuad Köprülü: İlk muta-
savvıflar, Sadık Vicedanî: Melâmîlik, Mehmed Ali Aynî: Hacı Bayramı
Veli, Abdülbakî: Melâmîlik ve Melâmiler, Mc. ve diğer bazı eserler.

Bayram (İdi) — İdi'ye bak.

Bayram (XV inci asır şairlerinden) — XV inci asır
içinde veya biraz daha evvel yaşamış şairlerden olan
Bayram hakkında tezkirelerde hiç bir malûmat kayıtlı
değildir. Onun 4 manzumesini (840 — 1486) da yazılan
Mecmuatünnezair'de mukayyed buluyoruz. Bu şiirleri
aynen naklediyorum:

— I —

Güneş yüzüne ey dilber kemişmiş saçların sâye
Nitekim ebr olur hâyl felekte bedr iken aye
Ser ile can virüb aldum sevâd-ı zülfi sevdâsın
Hezâran can fidâ olsun bu veche sîd ü sevdâyı

Hârâni gözlerin her dem aceb sihri helâl eyler
Ki bir remz ile can mülkin nicesi virdi yağmaya
Kaşunla kirpüğün hemtâ felek kavsi vü tirine
Kimesne hem kirîş olmaz bu resme ok ile yaye
Düşünle leblerün cânâ ne cevherdür ki reşginden
Olupdur lâ'î âvâre talubdur incü deryâye
Boyunun itidâlinün odından serv ile ar'ar
Çemende oldılar vâlih kamu ol kadd-i bâlâye
Lebûa şerhinde *Bayram*'un sözi rengin olur şirin
Anınçün râğbeti yokdur anun kand ile helvâye

— II —

Leblerin lâ'li ki dürdâne düşüne perdedür
Görmedi bir cevheri ki lâ'î idine perde dür
Âdet oldur kim sadef kurbindedür nîsân olur
Bu acab kim zâhir olur gül yüzünde derdedür
Kaşlarının tâki mihrâb ü lebün zemzem sıfat
Ruhlerin Beytülharâm ü saçların meş'ardedür
Kimi mahbûbî visâlini temennâ eyleñür
Kimi mâ'sûk ile halvette kimisi derdedür
Akl u cân ü dil ü dia almağîle fettan gözün
Dahi kani' olmamışdur yine kasdı serdedür
Gamzenin tiriyle mecrûh olur ise nola rûh
Çün lebûa aynı safâsının şifâsı derdedür
Dürr-i ma'nîdür ki *Bayram*'ın dilinden dökilür
Nakd-i cinsi söz olur şahsın ne ister erdedür

— III —

Zülfüne irdükce şâne müşğ ü anber depredür
Dil diler ol kokuyu çendan ki dilber depredür.
Sinemi ben hod ezelden kılmışam ana siper
Karşu gamzen remzile cânuma hancer depredür
Hüsnünün şem'ine karşı cân ü dil pervânesi
Açmağa pervâsı yokdur nice kim per depredür
Şâhbâz-ı ışka doymaz değme bir peşşe misâl
Dilkünün mikdârı kalmaz çün gazanfer depredür
Dişlerin dürr ü cevâhir bigi *Bayram* nazm ider
Leblerün zikr itdüğince lâ'îi ahmer depredür

— IV —

Zülfünün bendi kılubdur vâlih ü şeydâ beni
Leblerün kandi idübdür tüti-i güyâ beni
Münisidür gönümün çün rü'yeti dizârinun
Gayib olma gözlerümden komagıl tenhâ beni
Va'de-i ferdâye salîma gel bu gün'ayş idelüm
Yohsa şeksüz öldürür ol va'de-i ferdâ beni
Mihriñi gönüm içinde mührine çün saklaram
Gözlerüne hey di şâhum kılmasun rüsvâ beni
Zülfün ile Hindü hâlün bir araya cem'olub
Rûmilinde idiserler serbeser yağmâ beni
Kaşların yâsiyle gamzen oklarını gezleyu
Gözleyu her dem zihî kim hoş atarsun hâ beni
Kahrın ile nâtüvân ü haste dil *Bayram*'ı sen
Lâf-i vechinden eğer anmaz olursan vâ beni

Bibliyografya : Menz.

Bedeli (Divan şairi) — XVI ncı asrın son nisfır
yaşadığını tahmin ettiğim Bedeli'nin bir manzumesi
bir mecmuada rastlamaktayız (*Mit. Alm. K. Mz. 1*
No: 581). Bu şiir, XVI ncı asır şairlerinden *Âgehi*'nin
denizcilik istihlâhlarını ihtiva eden çok meşhur kasid
sine nazire olarak kaleme alınmıştır. 34 beyitten iba
olan ve «Kaside-i Bedeli berâ-yi nazire-i kaside-i Â
hi» başlığını taşıyan bu şiir'in bazı beyitlerini nakle
yorum:

Esb-i nâz ile çapup bizden irâğ oldun sen
Yol azup vâdi-i hecrinde neler çektim ben
Müjenin hayli gönül kal'esine çekti çerf
Dört taraftan yine kaldırdı baş âşüb-i fiten
Seyr-i sahrâda gören yüzünü didâre irer
Arşa yiter başı bir kez seni at üzre gören
Gafil olma yolun almış duruyor ceys-i adü
Yan çalup izin azıt bir tarafa gel erken
Hayl-i gam üstümê her bir yanadan itti hücü
Aldı derbend-i belâda o kim ardım pusudan
Ruhî mihrinden ulaşsan saçı sevdâsına sen
Yıldız ile yol azıtmaz şeb-i gamda yürüyen
Yâ ilâhî bu beyâbânı belâdan kurtar
Lütfunı eyile hidâyet bize ihsânından
Gaziler yoluna var çıkma çığırdan *Bedeli*
Kalmamış çünkü yabanda bu katâra katılan

Bedihî (Divan şairi) — XV inci asır şairlerinde
Bedihî'nin mahlâssız bir manzumesine *Camîunnezair*'i
tesadüf ediyoruz (*S: 648*). Bu şiiri aynen naklediyoruz

یورلیش شول خلاب ذکاه اوسته
اوسرلوم در تفتی وره سسته
فتی یوب سندی دیک بیریدر
بیانی قورمره بیته اوسته
دیلر سک درسکا اوشته قوراش
دی سنده بیله دیره بیته جسته
آشفا آلرین قوبدقه ایدر
توی موی قسیر دین رابنه دوسته
سنگ شا کردلر کدر اشیر فنده
برانو استبان وقرله جوسته

Bedi' (Divan şairi) — 840 — 1436da yazılan *Mecmu
tünnezair*'de bir gazeli kayıtlı olan Bediî hakkında te
kirelerde malûmat kayıtlı değildir. Şairin XV inci as
icinde veya biraz daha önce yaşadığı anlaşılmaktadır
Gazeli aynen naklediyorum:

Niçe dökülse helâl ola bu kanı çeşmimün
Sözümü çün ile fâş itdi zebânî çeşmimün
Tâ ki gamzen okları bağrumı deldi kıldı baş
Toptolu kandur kenârı vü miyânî çeşmimün
Gül gibi güler yüzünden ayru düşelden şehâ
Ağlamaktan geçdi şöyle her zamânî çeşmimün
Ayağın altına kim varsa çü saçmağa beğüm
Lâ'î ü mercân oldı dâyim armağanı çeşmimün
Serv kaddün ayağı altında gerek cüybâr
Ol hevesden hâ akar âb-ı revânî çeşmimün

Lâlezâr itdi çemen yüzini kanlı yaşlarım
Gör ne güller yire saldı âsümânı çeşmimün
Hâlini zülfüne arz eylemeğe hiç kalmadı
Sol sabâ-yilinden artuk tercemânı çeşmimün
Çeşme-i candan çü gül yüzüne bir mül tamlaya
Zâhir olur anda hoş nâm ü nişânı çeşmimün
Çeşm-i sahhârında gördi çün maânîyi *Bedî'*
Şöyle kim vâf idemez anı beyânı çeşmimün

Bedî' (Efendi) — XIX uncu asır şairlerinden Bedî'in hayatı hakkında hiç bir malûmata sahib değilim. *Hoca Neş'et*'in «Mahlâsname» verdiği şairlerden biri de Bedî'dir. (*Hoca Neş'et divanına bakınız*). Onun hakkında yazdığı şiirde,

Mazhar-ı feyz olup âfâka salınca şöret
Mahlâsın yâd olur ehli-i suhan içre Bedî'

diyor. Şairin manzumesine rastlamadım.

Bedîi (Edirneli) — XVI ncı asır şairlerinden Bedîi hakkında *Hasan Çelebi* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

«Bedîi; Bedî-i vâf-ı şân-ı bedî'-ül-beyânı hâric-i hitta-i maânî kelâm-ı insânî olup şerh-i hâl-i ferhunde meâllerinde kıl ü kal-i erbâb-ı makalâyanında lem'a-i ezel olan Âl-i Resûl-i şefî' ve evlâd-ı Betûl-i saâdet dâci'de sâha-i letâfet meâs hası dil-i ashâb-ı kerem gibi vesi' ve miyân-ı büldân-ı cihân içre uzûbet-i mâ ve letâfet-i hevâ ile bedî'olan Dârünnasr-ı vel-meymene-i Edirne-i mahmiyeden Miskî Emîr oğlu dimekle bûy-i misk gibi fâyih ve atir olmuştur. Tahsil-i sun'-i ilm ü kemâl ile kasr-ı kadrini refî' idüp ecyâd-ı ceyâd-ı vücuduna kalâid-i fevâid-i maârif ile terassu' virmişdir Tarîk-ı pür tevfik-i ilme sâlik olup mülâzim olduktan sonra mansıb-ı celîl-i kazâ ile kadrini şerîf ve menî' eylemiştir. Sâhib-i ahlâk-ı hamîde ve nâzım-ı kelîmât-ı pesendidedir. Bu eş'âr mezbûrundur.

Gamzenden iki yanına çeşirler takın
Bin esb-i nâza eyle gönül milkine akın
Kim zâr ider Bedîi-i nâlânı dir isen
Âyne al ele gül-i ruhsârına bakın»

Bâdi Ahmed «Belde-i Riyaz-ı Edirne» de şu malûmatı kaydediyor:

«Bedîi; Edirne'lidir. Miskî Emîrzâde dimekle meşhûr olup sınıf-ı kuzâltandır. Asr-ı Sultan Selim Hân-ı sâni'den Sultan Murad Hân-ı sâlis asrına nakl itmiş şuarâdan olup bu ebyâtı Sîmten nâmında bir dilber hakkın da demiştir:

Hasretinle zerd olup çehrem benim ey Sîmten
Pûte-i gamdan yanıp zergir-i kal oldı beden
Ey Bedîi gevher-i nazmın nisâr it pâyine
Bu mesel meşhûrdur yad olmamış varın viren

Sicilli Osmanî Sultan Murad Hân-ı sâni asrı şuarâ-
[sından demiştir.]]

XVI ve XVII nci asırlarda yazılan bir kısım mecmualarda Bedîi namına bazı şiirlere tesadüf ediliyor. Bu manzumelerden ikisini naklediyorum :

— Gazet —

— I —

Niçe gevher deler elmâs-ı zebân-ı şuarâ
Dürçdür dürr-i maânîye dehân-ı şuarâ
Bir dem içre niçe iklim-i suhan feth eyler
Tizdir gayet ile tig-ı zebân-ı şuarâ
Açılır nev-be-nev ezhâr-ı maârif anda
Güyyâ bâğ-ı cinân oldı cenân-ı şuarâ
Nola vâf eyleseler hâşiye-i vâf-ı lebin
Keşf iderlerse maânî vü beyân-ı şuarâ
Ey *Bedîi* o Mesihâ nefesi medh eyle
İşidüp şâd olalar rûh-i revân-ı şuarâ

Mt. Alm. K. Mz. Mc. No. 574.

— II —

— Müseddes —

Lûtf eyle tabîbim dil-i bîmârı unutma
Bu şeşder-i mihnette kalın zârı unutma
Âzürde koma bu dil-i efgârı unutma
Bir bende-i dirine-i gambârı unutma
Ey şeh dil-i bîmârıma timârı unutma
Yıllarla kulun olan emekdârı unutma.

Bir niçe dem olmuşu gönül lûtfuna mazhar
Hem olmuş idi dide-i ihsânına mazhar
Dür olmuş idi lik kapundan niçe demler
Şimdi gelüp evvelki gibi lûtfunu ister
Ey şeh dil-i bîmârıma timârı unutma
Yıllarla kulun olan emekdârı unutma

Yandım elem ü firkat ile âteş-i gamden
Kurtulmadı dil bir niçe demdir ki elemden
Devran ise döndürmedi yüz cevri ü sitemden
İhsân umageldim yine sen şâh-ı keremden
Ey şeh dil-i bîmârıma timârı unutma
Yıllarla kulun olan emekdârı unutma

Şâhim niçe demdir bana ihsân unuttun
Cân ü dil ile yoluna kurbânı unuttun
Hidmette olan bende-i fermânı unuttun
Hayfâ bu duâgüy ü senâhânı unuttun
Ey şeh dil-i bîmârıma timârı unutma
Yıllarla kulun olan emekdârı unutma

Ben eylediğin lûtf-i firâvânı unutmam
Ölünce duâ eylerim ihsânı unutmam
Lûtf eyleyüben didi idin anı unutmam
Ya'nî ki *Bedîi*-i senâhânı unutmam
Ey şeh dil-i bîmârıma timârı unutma
Yıllarla kulun olan emekdârı unutma

Ünv. K. Mc. No. 46

Bibliyografya : Hsn., Mc., Sel., Bâdi Ahmed:
Bâdi' riyazı Edirne

Bedri (Ahmed) — Son asır şairlerinden *Bedri* hakkında *Sicil*'de şu malûmat kayıtlıdır:

«*Bedri* Ahmed: 1232 (M.1816) de tevellüd eylemiş tir. Mâliye ve hazîne-i hâssada kitâbetle taayyüş ider.

lerdi. Evâil-i devr-i sultan Abdülaziz Hânide irtihâl eylemiştir. Şair idi.

Bibliyografya : Scl.

Bedri (Ayıntaplı) — XVII nci asır şairlerinden Bedri hakkında Şeyhî "Vakayülfuzalâ"da şu malûmatı veriyor:

«Elmevlâ Mehemed Bedreddin: Belde-i Ayıntap'tan zuhûr ve ufk-ı vücûddan fâiz-ün-nûr olup evâil-i hâlinde harem-i hâs-ı sultânîye duhûl ve gilmânân-ı şehriyârî zümresine vusûl olduktan sonra a'dâd-ı makâmât-ı ulûm ve tahsil-i nefice-i mantûk u mefhum idüp Kara Çelebizâde Mahmud efendi hizmetlerinden mülâzim ve tarik-ı ilmîye âzîm olmuş idi. Devr-i menâzil-i tarik ve kat'î merâhil-i ders ü tahkik ederek kırk akçe medreseden ma'zûl ve muntazır-ı neyl-i me'mûl iken 1058 (M.1648) muharreminde Esadzâde Seyyid Mehemed Safid efendi yerine efendisi Karaçelebizâde Mahmud efendi medresesine hâric ile âric 1060 (M.1650) ramazanında Musa Paşa imamı Ahmed efendi yerine Hafız Paşa medresesine hareketle mübtehic olmuş idi. 1062 (M.1651) şabanında tezkereci Mehmed efendi yerine Kılıç Ali Paşa medresesi verilip 1065 (M.1654) rebiulevvelinde necm-i hayâtî üfûl ve mâğrib-i ademe kufûl ettiklerinde medrese-i mahlûlelerine Aşkî Hasan efendi duhûl eyledi. Mevlânâ-yi mezbûr ilm ü irfân ile meşhûr *Bedri* mahlâsî ile tannin endâz şair-i şîr perdâz idi. Kara Çelebizâde Mahmud efendi'nin hükûmetleri eyyâmında tezkerecileri olmuş idi. Müretteb divân-ı eş'ârı vardır. Bu ebyât güftârındandır:

Sinemde dâğı lâl-e nu'man sanur gören
Her taze zahmı bir gül-i handan sanur gören
Aks-i rubâic her müjemi feyz-i nûrdan
Nâr-ı şaâ'î mihr-i dirâşan sanur gören
Künc-i gamında za'f ile bir şekle girdi kim
Bedri-i zârî sûret-i bican sanur gören

Hikmet-i Hudâ bu gazeli dediği hâftada intikal eylediği mervidir. »

Safayî tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

«Bedri: Nâmı Mehemed'dir. Belde-i Ayıntap'dan zuhûr itmiştir. Evâil-i hâlinde İstanbul'a gelüp Karaçelebizâde Abdülaziz efendi'ye intisâb ile mülâzim ve tarik-ı tedris'e âzîm olup Abdülaziz efendi kadîasker oldukta tezkerecisi olup kat'î merâtib-i tedris iderek Kılıç Ali Paşa medresesi müderrisi iken 1065 (M.1654) senesinde fevt olmuştur. Mezbûr ilm ü irfân ile meşhûr bir şair-i şîrin kârdır. Bu ebyât âsârındandır.

Şererfeşan görinen sanma âh-ı hasrettir
Fittî-i şu'le-i dâğ-ı siyâh-ı hasrettir
Açılsa sâcede yer yer aceb mi lâl-e dâğ
Zemîn-i dilde biten hep giyâh-ı hasrettir»

Belîğ tezkiresinde şairin şu beyitleri kayıtlıdır:

Ne denli olsa da germ ihtilâl o şûh yine
Bizim nasibimiz ancak niğâh-ı hasrettir
Aceb mi olmasa dil milki ma'mur ey Bedri
Hemîşe tâhtegâh-ı sipâh-ı hasrettir

Dem-i visâl geçer intizârı bâkdîr
Gider sâfâ şarâbın humârı bâkdîr
Unutmaz ol büt-i nevrete eski aşkını
Yanında dil gibi bir yâdgârı bâkdîr
Fenâ-yi dehre keder çekmez ehl-i dil Bedri
Mesih veş suhan-ı âbdârı bâkdîr

Dem-i visâl gam-ı intizârına değmez
Sürûr-i neşve-i bâde humârına değmez
Gözi tutar mı dil-i zârı mı o şehbâzin
Bilür ki sayd-ı zebundur şikârına değmez

Bibliyografya: Şky. S. Sfy. Btg.

Bedri (Bektaşlı) — XVII nci asırda yaşadığını tahmin ettiğimiz Bedri'nin bir kaç manzumesi aynı asırda yazılan bazı mecmualarda görülmüyor (*Mil. Alm. K. Mz. Mc. No. 536*). Şairin Bektaşlılığı terennüm eden bir şiirini naklediyorum:

Fahr-ı halde ey dil âbâdi kılan Bektaşdır
Hirkapuş olmuş velikin kâm alan Bektaşdır
Ziyet-i dünyâyı terk idüp abâpûş oldular
Nâr-ı aşkullahâ yanup yakılan Bektaşdır

Var mıdır dersen haberdar bu oyundan cüz'ice
Oynadır hem dahî oynar çok oyunbazdır hoca
Oynananlardan oyundur âlem oynar böylece
Oynadır hem dahî oynar oynayan Bektaşdır

Her harâbâtî yüzünden görseler dirler veli
Hiç dimezler sâhib-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli
Mazhar-ı sır-ı hakikat andadır sır-ı Ali
Sırrı sır eyler bu dem sır saklayan Bektaşdır

Sakinup ta'nitme cânâ dervişe eyle hazer
Kalbinin her güşesinde sır-ı feyzullah gezer
Sırr-ı esrâra haberdar var mıdır dersen eğer
Bâtını Leylâ için Mecnûn olan Bektaşdır

Nutk-i Pir'dir eyneam gûş eyle cânâ sen de bil
Taş alan bizdendir ammâ attıran bizden değil
Bedri ta'n ider seni âlem sakın olma melîl
Sen bilirsın bahr-ı ummâna dalan Bektaşdır

Bedri (Çankırılı Abdülkadir) — Son asır şairlerinden Bedri hakkında Bay Talât Onay şu malûmatı veriyor (*Çankırı şairleri C. 1, S. 101 - 102*):

«Abdülkadir Bedri: Karataş mahallesinde Hacı Osman Ağa'nın oğludur. 1301 (M.1885) de doğmuştur. İlk ve orta tahsili Çankırı'da gördükten sonra yedi senelik Kastamonu idâdisine naklederek 1323 (M.1907) senesinde ikmal etmiştir. Balkan harbine iştirakten sonra muallimliklerde, Maliye memurluklarında bulunmuştu. Son memuriyeti Çankırı merkez mal müdürlüğüdür. Çok halûk ve iyi kabli bir gençti. Çabuk müteessir olurdu; aşabî bir mizacı vardı. İşret, bu arkadaşı gençliğinde mahvetmiştir. Vefatı 1928 dedir. Kastamonu idâdisinin altıncı ve yedinci sınıfında ben, Abdülkadir, Nizamettin Yümsü üç hemşeri beraber idik. Edebiyat muallimimiz merhum Sıddık efendi bizi şiire teşvik eder nazireler söyletirdi. Sınıfımızda bulunan efendilerin nisfandan ziyadesi manzum yazabiliyordu. Bu meyanda Ab-

dükkadir de heves eder, yazdıklarını hemşerisi olduğum için bana gösterirdi. Şiirde kullandığı *Bedri* mahlasını ben vermiştim. Bana olan muhabbeti hasebiyle tashihlerinden memnun olurdu, tenkitlerimizden gücenmezdi. Abdülkadir şiirde arkadaşlarının teftih ettiğini gördükçe müteessir olur; bazan günlerce uğraşığı halde dört başı ma'mûr pek az şey meydana getirebilirdi. Teessürünü yenmek, bize başka sahalarda faik olmak için ya bize vahşi gelen derslere fazla çalışır, yahud bağlama çalmaktaki mümâresesini ilerletmeğe uğraşır. Hattâ mektepten çıktıktan sonra bir çok şiirler ezberlemek, sazını ilerletmek suretiyle bir sazşairi olmayı bile kurduğu olurdu. Abdülkadir'e ibdâ' kabiliyeti olan bir şair nazariyle bakılmaz. Hattâ iyi bir nâzım da denemez, ancak şiirden anlar bir efendi nazariyle bakmak icab eder. Sonradan yazdıklarını görmedim. Bu cihetle şiirlerinden misal vermeyeceğim.»

Bibliyografya : Çankırı Şairleri.

Bedri Dilşâd (XV inci asır şairlerinden) XV inci asır şairlerinden *Bedri Dilşâd* hakkında hiç bir menbada malûmata tesadûf edilememiştir. Yalnız onun çok mühim manzum bir eseri bugün, Kayseri Ziraat bankası direktörü bulunan *Bay Fahri Bilge*'nin hususi kütüphanesinde.

Bay Fahri Bilge bu eser hakkında bana gönderdiği bir mektupta şu malûmatı veriyor :

«Muradname, «Bedri Dilşâd İbn-i Mehemmed İbn-i Oruç Gazi İbn-i Şaban» namında bir zatın manzum ve ansiklopedik bir eseridir. Kitap oldukça büyük hacimde - 28 K 18 eb'adında - 650 kûsur sahifedir. Müellif tarafından kitabın sonlarında eserinin 10410 beyitten ibaret bulunduğu bir mısra ile ifade edilmiştir. Bunun *Murad II.* namına yazıldığı da baş tarafında sarahaten gösterilmiştir.

Müellif, kitabının tasnifi sebebini anlatırken kendisinin de 807 (M.1404) de doğduğundan bahsetmekte ise de eserini 829 (M.1425) zilkadesinde telife başlayarak 830 (M.1426) recebinde bitirdiğine göre 22, 23 yaşında bir kimsenin bu derece ehemmiyetli ve büyük bir eser vücuda getirmiş olmasına inanmak biraz safdillik olur sanırım. Elimdeki nüshayı da bizzat müellif yazmış ve 831 (M. 1427) saferinin evâilinde bir cuma günü ikmal etmiştir.

Ne bu zat ne de eseri hakkında evvelce hiç bir ize tesadûf etmiş değilim. Eseri ilk defa 1934 te İstanbul'da bulunduğum sırada gördüm. Dört beş ay sonra da kitapçı *Bay Raif*'in tevassutuyla edinebildim.

Müellifin hakikî hüviyetini hâlâ öğrenebilmiş değilim. Maâfi «Bedri Dilşâd», adının bir namı müstear olmasını da muhtemel görüyorum. Çünkü mecmuu 51 bابتan ibaret olan bu kitabın bazı yerlerinde pek açık saçık ve ahkâm-ı şer'i'ye aykırı beyitler de vardır. Ezcümle «şarab»a âid olan 9 üncü bab ile «Nikâh, izdi-

vaç ve cimâ», hakkındaki 38 inci bapta, «Kul ve karavaş»,a âid, 40 ıncı bapta o zamana göre şer' ve edebe mugayir yazılara tesadûf edilmektedir.

Bu ihtimali kuvvetlendiren başka bir sebep daha görüyorum:

Muradname'den bir sahife

Bu zatın hakikî hüviyetini anlamak için yaptığım tedkikler esnasında *Yusuf Bey Vezirof*'un «Âzerbaycan edebiyatına bir nazar» adlı eserinin 93 üncü ve *Bursalı Tahir Bey* merhumun «Osmanlı müellifleri»nin 3 üncü cildinin 235 inci sahifelerinde tercemei halinden ve *Murad II.* namına müellif tıbbî eserler arasında bahsolunan *Mahmud İbn-i Mehemmed-i Dilşâd-i Şirvânî*, bana *Muradname* müellifinden hiç te başka görünmüyor. Bunların belki kardeş olduklarını ileri sürmeler de bulunabilir.

Kitabın bazı bablarında Tıbbî yazılar vardır. Meselâ «yemek» hakkındaki 8 inci bab ile «Aşk», hakkındaki 11 inci, «Hamam» ve «uyku» hakkındaki 13 ve 14 üncü bablar da tıbbî sayılır.

Satranc hakkındaki 20 kûsur sahifelik 12 nci bab eşkâli de ihtiva ettiği için meraklılarını çok alâkalandıracak bir mahiyet arz etmektedir.

«Şiir ve şuara» ya muhassas olup mütenevvi' eşkâl ve usule âid izahattan başka 32 türlü vezin için 32 kıta ile 32 nümuneyi ihtiva eden ve mecmuu 45 sahifeyi bulan 33 üncü bab, bizde «Edebiyat tarihi» yazacaklara çok kıymetli bir mehzaz olabilir.

Bed.

«İlm-i Edvar» a âid ve hâlen unutulmuş hayli «makam» ları da muhtevî olup hepsi 25 sahife tutan 34 üncü bab, «Musiki» meraklıları için pek kıymetli bir hazine sayılır.

Kitap, münderecatı itibarıyla pek mühimdir. Bunun mahiyetini daha etraflı anlatmak için bir tedkikname yazıp neşretmeği de düşünmüyor değilim.»

Bursalı Tahir'in mevzubahsettiği *تحفة مرادى فى اسرار الموسيقى* bugün Arkeoloji müzesi Tıp kitapları arasında bulunuyor (No. 728). Müellif eserin mukaddimesinde sadece «Mahmud İbn-i Mahmud-i Şirvânî'yim» diyor. Her halde bu yazmada müellifin babasının adı Mehmed yerine Mahmud yazılmıştır.

Bay Fahri'nin Fotografya ettirerek bana göndermek lütfunda bulunduğu bu esere âid bazı sahifelerdeki şiirleri örnek olarak neşrediyorum:

— Muradname'den —

— گفتار اندر سخنانى شاعران —

Hisâlin işit şimdi şâirliğin
Sözi söylemeklikde kadirtliğin
Gerekdür ki şâir begayet zarîf
Ola tâ ki her sözi düşe lâîf
Husûsâ maânîyi câmi' ola
Maârif kazanmağa tâmi' ola
Yaramaz ki şâir perîşân ola
Yarar bu ki şâir perî şân ola
Ki ol her zaman şâzman yaraşur
Dahi çerb ü şirin zeban yaraşur
Gerekdür ki her lâhza söz fikr ide
Unuttukları nesnei zikr ide
Hem ebyât ü eş'âr yâd eyleye
Bu söz hakdürür i'timâd eyleye
Nevâdir hikâyât ezberleye
Ki meydanda kendüsini erleye
Mahâfil gülîstânına andelib
Ola hûsn ü hulk ile halka habîb
Münâsib ne söz düşşe fevt itmeye
Gerekmez söz açsan ide gitmeye
Bu evsâf ile şâir olsa kişî
Son ucı başa îledîser işî

— نصاب شعرا —

Eyâ mâlik-i şâh-i milk-i kelâm
Hzmîşe yirün ola dâr-üs-selâm
Abûs olma bir lâhze hançan gerek
Ki şâir suhangû suhandan gerek
Sözün muhkem olursa nazm eylegil
Ko mensûhını ana azm eylegil
Ne kim nesr ile dinmemişür anı
Sakın nazm itme işitgil beni
Raiyyet nesir nazm ana pâdişâh
Oluptur bular mâni milkine şâh

Şu kim lâyük olmaz raiyyetiere
Düşürmez gör anı hamiyetlere
Şehenşâha lâyük mî olsa gerek
Nedür fikrün ey dahi nolsa gerek
Yüce himmeti koma her sözde sen
Hudâ'ya sığırıl olasn esen
Dime sözde elfâz-ı müstahkare
Ki olmayasın âleme mashare
Gedâyâne söz dime cehd eylegil
Tabiat emriyle ahd eylegil
Sakın ahmağı hemâişin eyleme
Bilürsün nişindür nişin eyleme
Sözi bilmeze harc ideyim dime
Peşimân oluben nideyim dime
Ki arslan kılıcıyle sökile dağ
Yıkılmaz u kopmaz gerekdür ferâğ
Kadir bilmeze medh itme sakın
Gümansız selâmet bulasın yakın
Şu kim merkeb idinmemişdür harı
Eyâ ehl-i si'rîn ulu serveri
Burâk ıssısın diyu medh eyleme
Hakikatde medhini kadh eyleme
Ögerem sanursın söğersin ana
Yiridür atâ kılmaz ise sana
Dahi bil ki vâcib budur şâire
Ki memdûhı tab'ıyle çok kayıra

— İlm-i Edvâr'a dair —

Bu dahi rivâyet olunmuşdürür
Buna da inâyet olunmuşdürür
Ki bu ilmi Fârâbi düzmüşdürür
Fikir denizinden o süzmüşdürür
Okumış on iki makamı usûl
Ki uş bize irişdi buldı vusûl
Hem âvâzeleri okumış yidi
Dahi şu'be dördür diyu ol didi
Kalanı ne var ise terkibdür
Bulardan olalmışca tertibdür
Her üstâd kim geldi andan beru
Hünermendlerle olup rû-be-rû
Her iki makamı ya âvâzei
Yahud şu'bede dutdı endâzei
Rêvan kıldı terkib kodı bir ad
Ki eyden işidenleri kıla şâd
Şu dördi ki ashydı ancak heman
Diyeyim kulak dut berü bir zaman
Biri râstdur kim bu âlemde heb
Ne âvâze var ise oidur sebeb
Irâk u Sipâhân Zeretkend idi
Ki eydenlerüu lokması kand idi
Bu dörtten sekiz dahi kopardılar
Meğer her birisini üç yardılar

Ki Uşşâk ile Zengüle Râst'dan
Koparlar didüm sözümi râstdan
Dahi Büselik Mâye bir yoldaşı
Irâk'un öninden götürür başı
Evet İsfahan'dan Hüseyin Nevâ
Kopar didiler olsa nola revâ
İki nağmelerdür Zerefkend için
Rehâvi'yle Büzruk o bir bend için
Bu söz Nasr-ı Fârâbi'den ön gelen
Bu ilmün felekden usûlün alan
Kişinün sözüdür beyân eyledüm
Ne kim didiyise ayân eyledüm
İşit imdi Fârâbi sözünü de
Diyeyim göresin ki sözi nite
On iki makama asıldır didi
Hem âvâzeleri ol itdi yidi
Yine şu'bei dörd idüpdür hemîn
Bu kutlu işe ol olaldan emîn
Ki on iki burca yidi yıldıza
Bu dört unsura heb mukâbil düza
Bukez sonra üstâdlar geldiler
Bu âlemde niçe zaman kaldılar
Terâkibi yigirmi dört düzdiler
Bu hikmet denizinde dür süzdiler
Ki yigirmi dört sâate râm ola
Evet her birisine bir nâm ola

— اندر نامه‌های دوازده مقام —

Evel Rast ikincisidür Irak
Üçüncisidür Zengülâ ittîfak
Dahi Ziri kücek Büzürg İsfahan
Rehâvi Hüseyinî Hicâz-i zaman
Nevâ'yile Uşşâk u hem Büselik
Önünden giderme sözi iy melik

— اندر نامه‌های آوازهای مختلفه —

Yid-âvâzenün dahi adın işit
Bu ben kulunun gönli âvîn işit
Güvaşt ile Nevrûz u Selmek işi
Bilesince Şehnâz ü Mâye bişi
Ki altıncı Gerdâniye'dür i yâr
Yidincisi bişek olupdur Hisâr

— باب دوازدهم اندر شرح کردن و شرح و برد باختن —

Didi ehl-i hikmet suhandanları
Maânî diyârında sultanları
Ki kengel hemîn şerre rehber olur
Şu kim hayra uymaya ebter olur

— انزاع عقده‌های کبر —

Hüsüsâ ki mest ola âdem katî
Sakınsun ki çokdur anın âfeti
Şu kengel ki mest iken ola neler
Doğar küçüğünden büyük fineler

Hüsüsâ ki oynaya şatranc ü nerd
Gerekmez iken kengel eyleye merd
Ki ol demde her kişi key saht olur
Eğer nik baht ise bed baht olur
Sehil kengel ucından ulu savaş
İdüp vuruşurlar ne göz yâ ne baş

— Rubâi —

Kim ki kengenciligi âdet ide
Pâdişâh ise päsübân oliser
Yini göriniser gönül gözine
İlâ sûretde key girân oliser

* * *

Gerekmez şehensâha âdet ola
Ki işi hemîşe saâdet ola
Bu şatranc ü nêrdi mihân oynamak
Yarar bir iki oynayuben komak

Behcet (Ahmed -) — Son asır şairlerinden Behcet hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (Sfs.) :

* Ahmed Behcet efendi, Meyvehüşk gümrüğü anbar kâtibi Hüseyin Hüsnî efendi'nin oğludur. 1309 (M. 1891) de İstanbul'da doğdu. Mektêb-i ibtidai ve rüşdide okudu. Seferberlik hengâmında vazife-i askeriyeyi Askerî müzede kâtib ve kütübhâne memûru sıfatile ifâ etti. Mütârekeden sonra da iki sene o hizmette bulundu. Maaşının azlığından dolayı isti'fâ etti. Şimdi ilgin kazâsı mustantıktır. Mümâileyh, terceme-i hâline dâir mukaddemâ verdiği varakada, okumağa başladığı zamandan itibaren şi're heves ettiğini söylüyor. Divan teşkil edecek kadar âsar-ı manzûmesi vardır. Vakıtle Kasımpaşa'da mülga âsitâne-i Uşşâki şeyhi fuzâlâ-yi sulehâdan Mustafa Sâfi efendi merhumdan istifâza ederdî. Dergâha her gidisinde bir defter dolusu manzûme götürürmüş. Âtidedeki nazım eski eserlerindedir :

— I —

— Gazel —

Gülüm gel bâde nûş eyle yine ruhsârın âl olsun
İç ey şîrin dehen dülber sana bâde helâl olsun
Olup mest ehl-i irfânı dahi işvenle mest eyle
Şu gülzâr-ı fenânın derd ü âlâmı hayâl olsun
Güzel yüzlerde envâr-ı Hudâ'yı seyr eder rindan
Bu sırrı anlamaz zâhid nasıl ehl-i kemâl olsun
Bizi ta'n itmede dâim bulun mecliste her şeb sen
Anâ rağmen mahabbet bezm-i cennetten misâl olsun
Değil âdem haberdâr olmayanlar hâl-i sevdâdan
Düşenler kil ile kale ne mümkün ehl-i hâl olsun
Erüp feyz-i kemâl-i aşka ârif olmayan kimşe
Değil kabil ki Behcet dâhil-i dâr-ı visâl olsun

— II —

— Yunus Emre tarzında —

Dedim sarı çiçeğe neden benzin sararmış
 Dedi bana ey âşık kaderimde bu varmış
 Dedim sarı çiçeğe aşkın keyfiyeti ne
 Dedi anı tatmayan insan değil davarmış
 Dedim dosta gönlünü veren neden bellidir
 Dedi insan her kimi severse çok anarmış
 Dedim kimdir dilberin en vefalı âşığı
 Dedi ki ol kişidir başa cana kıyarmış
 Dedim kimdir en alçak dedi kıymet bilmeyen
 Tüti şeker severmiş karga leşe konarmış
 Dedim söyle ey çiçek aşka yanmak kolay mı
 Dedi evvel yanmayan sonunda çok yanarmış
 Dedim söyle ey çiçek Behcet'i tanır mısın
 Dedi o cevher imiş misli nâdir çıkarmış

— III —

Düştü derde münkir-i gaddâre burhan gösteren
 Buldu râhat kendini nâdâna nâdan gösteren
 Dersen ey yar cümleden ârif olan kimdir derim
 Setr-i irfân eylemekle halka irfân gösteren

— IV —

Elbette su vermez ipsiz kuyu

— V —

Dinleyen olmayor " Edeb yâ hü " yu

— VI —

Çıkması pek güçtür ammâ inmesi gayet kolay

— VII —

Çoğu yüz vermeden ister astarı

— VIII —

Çok hizmet etmiştir etmedim deyen,

Bibliyografya: Stş.

Behcet (Çankırılı) — Son asır şairlerinden Behcet hakkında Bay Ahmed Talât Onay şu malumatı veriyor (*Çankırı Şairleri*) :

« Behcet: Çankırı'da bir medrese ve kütübhane vücade getirerek memleket irfanına hayli hizmet etmiş olan Şâkir efendi mahdümü Hilmi efendizade Mehmed Behcet Bey 1280 (M. 1865) senesinde doğmuştur. Rüşdi tahsilini ikmalden sonra Müfti Songurulu Hacı Mustafa efendinin derslerine devam etmiştir. Behcet Bey hayatını okumakla, tettebbula geçirmiş, müktesebatını bu suretle elde etmiştir. 1298 (M. 1874) de bidayet mahkemesi zabıt kâtibi, 1301 (M. 1885) de naîna kâtibi, 1308 (M. 1892) de nufus memuru 1310 — 1324 (M. 1894 — 1908) e kadar mahkeme azası olmuş 1324, 1325, 1330, 1334, 1335 (M. 1908 — 1909 — 1913 — 1917 — 1918) intihaplarında meb'uslukla İstanbul Meclisi meb'usantı-

na ve 1336 (M. 1919) da Ankara'ya gelerek birinci devre nihayetine kadar büyük Millet meclisine iştirak etmiştir. 1338 (M. 1921) senesinde bir müddet Adliye vekâleti vekilliginde bulunmuştur. Ahiren tekaüd olarak memuriyet hayatından çekilmiş, mutalâa ile vakit geçirmegi halkla ihtilâta tercih eylemiştir. Gençliğinde şiirde *Talât* ta tahallüs etmiştir. Şi're hevesi sekiz yaşında ve Tokatlı Âşık *Nurî*'yi dinlemekle başlamıştır. Behcet Bey; zarif, nükteperdaz, mütedeyyin ve çok halûktur. Musiki ile şiiri çok sever ve anlar; güzelliğe karşı meclûbiyet duyar. Bununla beraber zahidane bir hayat yaşar. Kendisini yakından tanımayanlar onu koyu bir müteassıb, kapkara vicdanlı bir softa sanırlar. Az temas edenler ise kendisini sahtelikle, sahte vakarhikla itham ederler. Halbuki Behcet Bey mübalâtsizliği ne kadar sevmeye musiki, şiir, bedayi' ve incelekten nefsinin asla mahrum tutmaz. Kendi yaşında olup ta sözün, sohbetin kadrini bilenlerin azalması onu naçar inzivayı ihyâre sevk etmiştir. Zarif ve nüktedan olanlarla musahabeyi, edebi kelâma, mübahase âdabına riayet edenlerle ilmî münakaşayı çok sever. Bütün bu vasıflardan dolayı nev'i şahsına münhasır bir simadır. Behcet Bey gerek şiirinde, gerek nesrinde *Namık Kemal* mektebi mensubudur. Kemal'in ve arkadaşlarının âsarını Çankırı'ya ilk defa Hacı Şeyhzade Osman ve Fevzizade Mustafa efendiler getirtmiş, Behcet Bey bu eserleri ve sonra diğer eserleri okuyarak Kemal mukallidi, "Edebiyatı cedide", muakkibi olmuştur. Halbuki yaşantıları Ahmed Midhat efendi merhumun âsarını okuyabildikleri için onun muakkibi olmuşlardır ki şair *Osman Vehhac* bu meyandadır. Behcet Bey şiirinde olduğu gibi nesrinde de tekellüflü görünür, nesri nazmından kuvvetlidir. Behcet Bey gençliğinde saz şairleriyle yapılan münakaşalara da kalemiyle iştirak etmiş, hattâ çok sevdiği Kayserili *Rüşdî*'yi zem ve hicv ettiği için *Âşık Kararî*'yi « Parpar yanar » redifli bir şi'r'in ilk kısımlarını yazarak tanzirden âciz kalan biçare âşığı kaçıranlardan *Vehhac* ve *Mihri*'nin üçüncüsü ve muharriki olmuştur (1).

Behcet Bey'in bir çok şiirleri varsa da bu gün bunlar meydanda yoktur. Mevcud olanlar ise kitabeferden ibarettir. Şiir mecmuasını — bilimez niçin — kendisi yakmıştır. »

— Belâğ bir gazel — (2)

Ashâb-ı himem gerçi ki dücâr-ı sitemdir
 Mağlûb-i sitem olması da za'f-i himemdir
 Hem-nev'ine hizmet eden erbâb-ı kemâlât
 Mahsûd-i rakib olsa da mahbûb-i ümemdir

(1) Bu şiirden Vehhac'ın şu beyiti hatırlarda kalmıştır:
 Talâtâ meydân-ı rezm-i şairanda sözlerin
 Sel olup çemse aks iden hancer gibi parpar yanar

(2) Bu sername ile 1339 da Çankırı'da neşredilmiş olan «Halk-yolu» mecmuasının 8 inci sayısında dercedilmiştir.

Erbâb-ı edebden almır feyz-i terakkî
 Âsâr-ı edeb millet için feyz-i keremdir
 İrfân-ı vatandan açılan *Halkyolu* hakka
 Ezhâr-ı kemâlât ile bir bağ-ı İrem'dir
 Gül büy-i bedâ'î' saçılır huzmelerinden
 Kim her varakı gıpta res-i gonca-i femdir
 Efkar-ı beşer ravzasıdır ilm ü fününun
 Mecrâ-yi füyûzâtı da mîzâp-ı kalemdir
 Döksün reşhât-ı kalemin feyz-i maârif
 Zahm-ı dil-i gambârına dâ'î-yi elemdir
 Bilmez ki nedir neşve-i keyfiyyet-i irfan
 Anlar ki bu gün cehi ile mağrûr-i nedemdir
 Âsârıdır esbâb-ı baka âdeme yoksa
 Her ni'met ü her izzetin encâmı ademdir
 Neşri edebe sa'y idegôr rağmına anın
 Ta'n-ı rukâbâdan dil-i müştâka ne gamdır
 Şâd olsun o pîr-i edebîn rûh-i revânı
 Kim kadr-i büleüd ile serefrâz-ı kudemdir
 Hoş söyledi nazmında bu düstûr-i beligi
 "Hasmın sitemin anlamamak hasma sitemdir (1),"

— II —

— Tuhte-i hâçiz (2)

Ey Hakyolu ey mecma'-i ferhunde-i irfan
 Ey-ufk-ı vatandan görünen kevkeb-i rahşan
 Yüksel şeref ü şân ile tenvir-i uyun et
 Her şüreti idrâki telâkkîye ver imkân
 Hasret-keş-i ikbâl-i vatan hep nigerandır
 Bir lem'a-i feyzinde bin ümmîd nümâyân
 Gül çehre-i ikbâline müştak mütehâlik
 Her âşık-ı keyfiyyet-i esrâr-ı dil ü can
 Tasvirine yok kudret-i nazmında kifâyet
 Evsâfım isterdi gönül kalmaya pinhan
 İcâzı muhil olsa da şu mısra'yı yazdım
 Vâsıfında ne söyleneş olur şânına şâyan
 Nev-sâlini tehniyye eder nazm-ı rekikim
 Şu beyt ile âmâlini de eyledi ityan
 Dursun ebedî hâfızade nâm-ı büleüdin
 Evc-i edeb ü ilme şeref ver yaşa pür şân
 Behcet Bey şiir talebime şu mektup ve şiirle cevap
 lûtfetmişlerdir ki, üslûbu hakkında kâfi bir fikir vere-
 bilir :

« Şu rekik muakkad ebyâtı emr-i âlînize tebean ma
 al-hicâb takdim eyledim. Mecmâ'-ı güzîninizde zemîn-i
 kabul bulabilirse ne büyük şeref. Şuarâ-yi eslâf-ı mem-
 leketin cem'-i âsârıyla yâd-ı cemfline masrûf olan him-
 met-i büleüd kıymetinizde hüsn-i muvaffakiyetinizi teb-
 rik eylerim efendim.

Behcet

Kîneden âzâdeyim fikrimde yoktur piç ü tâb
 Mûsterihim çekmedim ömrümde vicdânen azâb

(1) Bu mısra' Ziya Paşa'nındır.

(2) Bu sername ile *Halkyolu*'nun sene-i devriyesi münasebetlye
 21 inci sayısına dercedilmiştir.

Vech-i nâma'kulden bir şey temenni eylemem
 Fıtratımda sûret-i nâ pâke yoktur incizâb
 Gâh bir hubb-î emel şevk âver-i his olsa da
 Câna ondan yükselir ammâ ki şu müşkil hitâb
 Bin belâ-yi mihnete elbet kılar arz-ı rızâ
 Kim rahik-i bezm-i âmâlden olursa zevkyâb
 Nîk ü bed terk-i emel def'-i elemdir şübhesiz
 Fârig-ul-âmâlim etmem bîm ü ümmîdi hisâb

Bibliyografya : Ahmed Talât Onay: Çankırı Şairleri.

Behcet (Hudâydâd) — XIX uncu asır şairlerinden Behcet hakkında *Ârif Hükmel* şu malûmatı veriyor:
 « Behcet: Nâmı Hudâydâd Hân'dır. Tiflisliyül asıldır. Acem şâhi Fetih Ali Şâh'ın fevtinden sonra Acem şâhi olan Mirzâ Abbâs'ın oğlu Mehmed Şâh tarafından sefâretle 1251 (M. 1835) senesi evâilinde Âsitâne'ye vürüd itmiştir. »

Bibliyografya : Arı.

Behcet Kemal (Çağlar) — 1324—1908 de Erzincan'da doğdu. Babası Kayserili Şaban Hami Bey'dir. Onun babası Kayserili Vahid Bey, onun babası Kayserili şair Şaban Hami Bey, onun babası Kayserili şair Osman Seyfi Bey, onun babası Elhac Ömer efendi, onun babası İbrahim Paşa'dır (*Burada ismi geçen iki şair için Hâmî ve Seyfi maddelerine bakınız*).

Bay Ahmed Remzi bundan beş altı yıl önce yazdığı "Kayseri Şairleri," adlı gayri matbu eserinde şair Şaban Hâmî'den bahsederken bilhassa şunları söylüyor :

«1267 (M. 1850) de şehid edilmiş olan Şaban Hâmî Bey'in beş erkek, beş kız evladı olup mahdumlarından Sabih ve Rıza beyler pek genc iken Bağdad'da, Behcet Bey Urfa valisi iken orada, Osman Beyle Vahid Bey Kayseri'de vefat etmişlerdir. Bunlardan yalnız Vahid Bey elli yedi sene muammer olup (*Vefatı 1326 — 1908*) evlâd ü ensâl yetiştirebilmiştir. Vahid Bey'in büyük mahdumu Şaban Hami Bey elyevm Kayseri Ziraat müdürü olup şair değilse de şiir âşinâ, nesri güzel, mesleğinde mütehasıs, akranı arasında mütemayizdir. Ziraata dair *Arıcılık* gibi matbu bazı âsârı vardır. Muameleyh Şaban Hami Bey'in mahdumu Behcet Kemal Bey oğlumuz dahi ecdad-ı kiraminin namını ihya edecek bir edib olarak yetişmektedir. »

Behcet Kemal de şunları söylüyor :

« Babam, bir çok vilâyetlerde ziraat müdürlüklerinde bulunmuş ve bizi küçük yaşımızdan beri diyar diyar Bolu'dan Kudüs'e kadar gezdirmiştir. Benim asil hocam babamdır. Şi're heves ettiğim zaman da bunun ödürülmez bir heves olduğunu görünce « Bari kafan boş kalmasın » diye zorla Maden Mühendis mektebine gönderen de odur. Öleli beş sene olmuştur. »

Behcet Kemal'in annesi Erzincanlıdır. Köylü ve asker bir babanın kızıdır.

Behcet Kemal ilk tahsilini Bolu'da ve Konya'da yaptı. Orta tahsile Kayseri'de ve İzmir'de devam etti. Sonra tekrar Kayseri lisesine nakletti. Lisenin son sınıfından imtihanla Yüksek Mühendis. mektebine kabul olundu. Mektepten ikincilikle mezun oldu ve Fransa'da dört beş ay kadar sitaj yapmaya gönderildi. Dönüşünde Ankara'ya yerleşti. Önce İktisad vekâletinde merkez mühendis muavini olarak çalışmaya başladı. Bu arada Ankara'nın edebiyata hevesli gençleriyle ve edebiyatı seven büyükleriyle tanışmaya çalıştı.

B. K. Çağlar

Şair bana gönderdiği bir varakada diyor ki :

« Bir iki ay sonra, " Genç Türk edebiyat cemiyeti, " ni teşkil ettik. Ankara Belediye salonunda yaptığımız kongrede genç istidadları millî dava etrafında kalemelerini seferber etmeye çağırdık. *Hep gençlik* adıyla neşrettiğimiz bir mecmuada " Görmeye geldim " isimli şi'rim, muhitte çok alâka uyandırdı. *Hâmdullah Sabîhî*, *Celâl Sahîr* ve *Ruşen Eşref* gibi edebiyatçılarımızla bu şi'rimi okumaları ve benî aramaları üzerine tanıştım. Türk ocağı'nın bütün toplantılarında hazır bir azası oldum. *Türk Yurdu* mecmuasında neşriyata başladım. Zaten *Hayat* mecmuasında, bana resmî hocalığı bir iki ders, fakat hakikî üstadlığı yıllarca sürmüş olan *Faruk Nafiz Çamlıbel*'in delâletiyle neşrettiğim bir iki şiir de epeyce takdir toplamış bulunuyordu. Bütün bu teşviklerle mühendisliği sadece kafamı olgunlaştıran ve bana hayatın başka çebhelerini de gösteren bir bilgi olarak kendime saklamaya karar verdim; Cemiyet içinde, in-

kilâp saflarında daha faal roller almak arzusuyla cemiyetlerin adamı olmaya başladım. »

" *Halkevleri* kurulurken ilk toplanan heyette dahildim. Halkevleri açıldıktan sonra ilk oynanan piyes benim eserim *Çoban* oldu; Halkevi sahnesinde ilk rolü eserimin kahramanını içimden geldiği gibi canlandırmak niyetiyle alan da ben oldum. Ondan sonra Ankara'nın bütün büyük günlerinde gençliğin ve halkın, Partinin ve şehrin sesi olarak şiirler ve hitabeler iradına başladım. Bu sözlerimin ve mısralarımın hiç birinde fazla özenip bezenilmiş, marifete geçmiş san'at izleri yoktu; içimden geldiği gibi, san'at tekniğine şöylece riayet ederek yazıyordum. Ve dinleyicilere tesir etmek imkânını buluyordum. »

« Cumhuriyetin Onuncu yıl dönümünde, büyüklerimin bana gösterdiği teveccühü hak etmek için kutlama heyetleriyle beraber geceli gündüzlü çalışarak yeni eserler hazırladım. Bir onuncu yıl marşı güftesi yazdım; hocam Faruk Nafiz'in aynı vezinde yazılmış güftesindeki bir kaç beyit ve nakaratı da mezcederek hazırladığım güfte bestelenerek Partimizin delâletiyle yurdun her tarafına umulduğundan fazla yayıldı. Artık ben san'atın ve davanın adamı olmuştum. Hayatımın sonuna kadar bu azim ve imanımın sarsılmadan devam etmesiyle ancak temiz bir karakter ve şöhret sahibi olabileceğimi anladım. Hep öyle çalıştım. Hep öyle yazdım. Bu arada *Ata Türk*'ün teveccühüne mazhar olmak şerefini de kazandım. İngiltere'ye lisan öğrenmek ve İngiliz edebiyatının halk yazılarından aünevver yazılarına geçiş devresini tedkik etmek üzere gönderilmemi arzu ve emr ettiler. İngiltere'de üç ders senesi kaldım. İcab eden kursları takib ederek memlekeğe döndüm. Bir edebiyat doktoru diploması alabilmek için Latinceyi, Yunancayı ve İngilizceyi adam akıllı öğrenmek lâzım geliyordu. Bunun için de en az yedi sekiz sene lâzımdı. İnkilâpların ve heyecanların kaynağı Ankara'dan en çok ihtisas. ve ilham çağı olan yirmi beş - otuz beş yaş arasında uzak kalmayı şairliğimin aleyhinde addettim ve sıhhatimin de müsaadesizliği yüzünden İngiltere'de daha fazla kalmadım. Şimdi Cumhuriyet Halk Partisi Genel merkezinde Halkevleri işinde çalışıyorum. San'at ve heyecanımı seve seve vereceğim mizacıma ve hüviyetime tamamiyle uygun bir vazifedeyim. Zaman zaman Halkevlerini yakından görmek için memleketi do-laşmak fırsatını buluyor ve şi'rime yurd köşelerinden yeni sesler ve renkler katabiliyorum. »

Şiire nasıl heves ettiğini de şair bu cümlelerle anlatmaktadır :

" Babamdan ve anamdan ben bu toprağın hâlis bir çocuğu olarak kan, seciye ve terbiye almışım. Daha 8 - 9 yaşlarında iken bazı muallim takrirlerindeki tesadüfî kâfiyeleri derhal zabt edip o ifadeleri öylece ezberleyen, şiirden çok hoşlanan bir çocuktum. Memle-

ketin bütün gazetelerinde birden neşredilen ilk yazımı *Mustafa Kemal* 1923 te Kayseri'ye geldiği zaman bir hitabe ve bir şiir olarak yazmışumdır. Kaibimin dile gelecek kadar coşkunu heyecanını bana Mustafa Kemal vermiştir. Rühuma ilk inan kıvılcımı onun gözlerinden sıçramıştır. Ve onun içindir ki, muterizlerim ne derlerse desinler, ben bu memlekette en samimi ve en inanılı bir *Kemalizm* şairiyim.

Bilmiyorum tılısmı, kudreti, sihri nedir
Ben de üstadlar gibi vurgunken kaç senedir
Zevkne kansın deye alsın deye hızım
Şu san'at denen ince belli Çerkes kızım
Şu göğsü kılı gaye adlı delikanlıya
Peşkeş çektim carıye farz edip gönül bu yal

demekte haklıyım ve samimiyim.»

Behcet Kemal Çağlar'ın altı matbu eseri vardır.

Bunları sırasile gösteriyorum :

- I — *Arıyastan kopan Çığ* (Şiirler) 1932.
- II — *Burda bir kalb çarpıyor* (Şiirler) 1933.
- III — *Çoban* (Manzum piyes) 1932.
- IV — *Atilla* (Manzum piyes).
- V — *Halkevleri* (Etüd) 1935.
- VI — *Hasan - Âli Yücel ve eserleri* (Etüd) 1937.

Bunlardan başka Halkevlerinin son yılı dönümünde Ankara şehir tiyatrosu sanatlarının oynadığı *Temur* piyesi de neşredilmek üzere.

Behcet Kemal, milli davanın en genç, en coşkulu bir şairidir. Ve eserlerinde milliyet ve vatan sevgisini terennüm etmektedir.

— I —

— Dağ çocuğu, şehir aşkı —

Birak kalayım âsi ve candan bağlı sana
Daha nasıl yalvarsın bu vahşi dağlı sana? :
Şehir çocuğu değil, ezilip büzülemez;
Bütün ruhiyle güler, dişleriyle gülemez.
Su gibi, ayna gibi: Gizlisi saklısı yok;
İçinden doğar yapar, haksız haklısı yok.
İçinden doğar yapar, âdâb-erkân bilemez;
Herşeye boyun eğmez, her suya eğilemez :
Salkımsöğüt dalı mı sandın? Bu, çınar dalı..

Yolma kanatlarını, serçe yapma kartalı ..

— II —

— Haytpark'dan geçerken —

Sıcak var, rutubet var, gökkubbe yarı beyaz;
Haytpark hamam gibi, her köşe halvet bu yaz.
Nerde ihtirasların zevka perhiz gençliği
Tam mirasyedi gençlik bu İngiliz gençliği:
Gövde çamsa deri tunç, zekâ bodur, ruh sarı:
Soyunan vücutları, souk alan ruhları.
Ganja ölümlerini atadursun Hintliler
Taymis renk renk mayoyla lalelik burda yer yer

İşte yola dökülmüş herçeşit soy, kültür, kan :
Kimisi geçinendir başkasının sırtından,
Kimisi başkasını sırtından geçindiren;
Kendi kendinin olan tek milletin oğlu ben.
İngiliz: Mukaddes Ganj ineğinin genesi;
Fransız: Monmartır'ın bir eski aşüftesi;
İtalyan: Bir tarihin kaldırımında gölgesi;
Japon: Sarı kâğıtta İngiliz müsveddesi..
Burda gezen tek benim gönül ferah, alni ak;
Her Hintliyi bir ağaç gövdesine bağlamak
Bir Attıla hıncıyla kamçulamak isterim.
Ağzı açık hayranlık değil asıl hislerim:
Mülhidinim ben senin garbe tapın diyen din.
Hayretten düşürdüğü monoklüdür *Hâmid*'in
İşsizlerin attığı şişelerin kırığı,
Bir kişneme boğuyor şurda bir hıçkırığı :
Leydiler, lordlar işte ellerde Bambo dalı
Kâh dünyanın sırtına binmiş kadar edalı
Kâh yanlara sadaka tebessüm ata ata;
Sirklerde maymunları bindirirler de ata
Hani gezdirirler ya bir aşâ bir yukarı
Sirkde maymun ve parkda İngilizin kibarı.
Her batan günle sanki bir düşen tâç geçiyor;
Haytparkda herşeyden daha çok aç geçiyor:
Gündüzün erkek açlar, saf saf, bayraklar kızıl
Ve gece kadın açlar, tek tek, dudaklar kızıl..

— III —

— Hey Tuna, Tuna, —

Kaybolmuş kardaşlarım ve sen işte yanyana;
Gönül yağınlarını her su söndürmez, Tuna.
Sevincim ne, derdim ne, sen ne iyi bilensin;
Tuna, iç ateşime serpilecek su sensin.
Nasıl sessiz kalırsın görür de Türk'ü, Tuna?
Her çağılışı bir Türk cengine türkü Tuna.
Yok başımda suyuna gölgesi vuran kavuk,
Ama, tanır kıyında beni her sur her kovuk:
Başımda başka kültür, ruhumda hep o erlik,
Gönlüm, eder her sene sularında askerlik;
Kıyında her fırtına benden bir akın sesi;
Suya atılacağım kesilse çarkın sesi
Hançerim dişlerimde başım açık yalnayak
Süleyman Çelebi'nin salındayım sanarak.
İçimde kartal günler çırpıyor tek kanat..
Kıyından bize doğru koşuyor bir sürü at;
Ne fayda? İstedğim gibi şair değilim:
Tutmalı mıydı şimdi sadece kalem elim?
Bir elimde Muhaç'dan kopmuş bir söğüt dalı,
Şu atlardan birinin sırtına atlamalı,
Bir elim yelesinde, sürmeliydim Peşte'ye
«Yol verin: Yeniçeri torunu yolda.» diye
Ayağının dibinde aktıkların sağ, Tuna.
Derdine yan buhar ol gel bozkıra yağ Tuna.
Bulut ol göğsümüzün üstüne ağla bu yaz :
Türk'ten ayrı düşenler ne yapsa avunamaz.
Türk'e hasret çektiğçe, geldikçe dara, Tuna,
Döküldüğün denizde git onu ara, Tuna :
Orda seni anlayan arayan Sakarya var
Siz Türksünüz dünyanın sonu gelene kadar.
Hasretsin, yatağında dön çarpın dövün, Tuna
Türk'ü gördükçe seslen, Türklükle övün Tuna.

Tuna üstünde bir vapurda

— IV —

— İleri —

Hepimiz aynı yolun, aynı safın neferi :
Kalemi kılıç yapan insanların seferi.
Önünü görmek için elbette gözün ferî.
İleri, biraz daha , biraz daha ileri.

Dudak büksün faniler, ilâhlar imrenecek:
Sevgini bayrak gibi göğsünün burcuna çek;
İlerdedir ne varsa güzel iyi ve gerçek
Durmamalım düşeriz, durmayalım, ileri.

Kalbindeki dertleri güneşler dağılayacak;
Ayağının dibinde ırmaklar çağlayacak;
Belki ardında anan yavuklun ağlayacak,
Sen dönme; onlar gelsin; sen ileri ileri

Avunma, yerinme yok: umutla dilek senin;
Olmuş, olan, illerin; olabilecek, senin.
Mademki bu baş, bu ruh, bu göz, bu bilek senin
Haydi bir hamle daha, biraz daha ileri.

Bir ıslak mendil gibi baş ucunda her bulut;
Mehtabı öp uzan da, el uzat güneşi tut.
Çürümüş kıymetleri geride bırak unut;
İleri biraz daha, biraz daha ileri.

Ayakta gömülmekten farksız duruşun, yürü;
Yılma ki: düzlük yakın; sonu yokuşun, yürü;
Kulağının dibinde vızlasın kurşun, yürü;
İleri biraz daha, biraz daha ileri...

— V —

— Ankara'ya —

Ey insan arşı yayla, ey bozkır, ey Ankara.
Seslen bana: ben senden uzak nasıl yaşarım?
Bahtım senin bağrından ayrıldığım an-kara;
Ben sendeki gözlerden feyz alarak yaşarım.

Haleb ordaysa arşın burda densin ne çıkar:
Başka yerin sahrası hız almaya bile dar,
Sende al atım için meydan da cirit de var,
Ben sende heyecanım şahlanarak yaşarım.

Koşarım bozkırında gem bilmiyen bu tayla,
Hislerim sürü sürü benim bağrım da yayla,
Ana gibi yâr gibi kaynaştım Ankara'yla,
Alınım gökten yukarı mermerden ak yaşarım.

Gönlümü atsalar da dünyanın bir ucuna
Düşer bir gülle gibi Ankara'nın burcuna;
Bilmem şahin sığar mı avcılarının avcuna?
Ankara'da ben öyle çırpınarak yaşarım ...

— VI —

— Gönülden kopan bir ses —

Biz bayrağız, yepyeni bir burca çekilecek;
Nerde bayraklarımız? Yerde sürünmek yeter.
Kim bizi kazanmaya değer kıymet bilecek?
Ağzı açık seyirci gibi görünmek yeter.

Niçin bizi bekletmek ve gevşetmek boş yere?
Dava şehrinde bile inansız güruhu var.

Hâlâ kâğıttan kefen hazırdır hamlelere,
Masalarda hâlâ bir Babîâlî ruhu var.

Kambur beller bu çetin yükü çekmekten aciz;
Kuru kütüklere-öz veremez yazlar artık.
Doğrulup öpülecek alna çokmedeler diz,
Onlar Osmanlıdırlar, Türk olamazlar artık.

Ayıklanmazsa bizi kurutur onlar yarın,
Onlar çürümüş kütük, canlı bahar bizleriz;
Bir ayakları Şarkın çukurunda onların,
Kafası Garpli, ruhu Türk olanlar bizleriz.

Fazla Bizanslaşmadan görmeli bir tasfiye;
Ne zaman yeni baştan bütün Ankara bizim?
Beklemek: Nemiz artsın, nemiz eksilsin diye?
Onlara benzedikten sonra mı sıra bizim?

— VII —

— Bor'da akşam —

Dokumuşlar sermişler hayat denen masalı:
Ova ucsuz bucaksız renk renk eşsiz bir halı.
İçinden erimiştir her şey artık baharda:
Bir beyaz yeşillige benzer karlar dağlarda.
İtr, yakut ve şarap yüklenmiş son gücüyle:
Yeni çökmüş bir deve her dağ çift hörgücüyle
Yer alıyor ovayı çevreleyen kervanda..
Bir tasvire benziyor tabiat bir destanda:
İzleri var akşamda kamin ve gözyaşının.
Yıllarca yıl akşamı içmiş kayabaşının
Biraz Baküs oyulsa yaşarır her taşından.
Akşamı içmedeyim ben de Kayabaşı'ndan
Eriirken şeker gibi içimde eski gamlar,
Arslan ini kesilir şu yerden bitme damlar,
Çitler çahlar bile renkten bir hevenk olur,
Küçük kızların kirlî yüzleri renk renk olur,
Yama yama şalvarlır birer nakış görünür,
Kurumuş derelerde bile akış görünür,
İneklerin gözleri şuurlaşıp gibidir,
Biraz düşük her omuz sebu taşır gibidir,
Her sıtma yüzde bir aşık hali görünür,
Her sakat bir gazinin edasına bürünür,
Ova birden yassıdır, dağlar birden dikleşir,
Gök iner kapak gibi, tabiat inbikleşir,
Ve bir elma kokusu gelir ruha Niğde'den.
Burada akşam denen sırra bir kerre eren
Toprakda şefak sayar yurdun serablarını;
Ufka verir her akşam bağlar şarablarını,
Ne verse boş yazları güneş burda göndüzün:
Asmalardan birikmiş gurub süzerler gözün...

Bor

— VIII —

— Kalamış koyunda gece —

Bir gözün ferî şimdi kıyıdaki her ışık
Ve bir yüz çizgisidir sudaki her kırışık;
Canlıdır deniz gibi yosunıyla taşıyle,
Bütün koy dolan bir göz sevinç minnet yaşile;
Bütün koy yüzü filan görünmeyen bir gülüş
Ve her dalga belirsiz bir beldeki bükülüş;
Her parça su ürpüren bir deri gibi durur,
Bir motör geçer denizin kalbi vurur;

Kabarmış göğüs samı içli gvhamlı rüzgâr:
Her yelkenin ardında bir ten ve bir kalb arar
Koy bazı sudan hafif, bazı civadan ağır;
Bazı hassa kadehten, bazı mahzenden ağır;
Erimiş mehtab mıdır, düşmüş gök mü, ne bu koy?
Yerden göğe tutulmuş bir gümüş ayna bu koy
Dinler gibi bir yârın dizinde bir şarkıyı
Sokulur baygınlaşıp gerinir esner kıyı,
Meryem gibi nefesten gebe kalır dul olur;
Işıklar sadef gibi dökülür pul pul olur.
Suda gölgelerini görür bir eş sayıklar:
Kalbinden delik deşik, kalbinden boş kayıklar;
Göz bakar gönül görür, kafa baygın kalb ayık.
Bazı suya atılmış beşik gibi bir kayık
Bir sihirli çocukmuş gibi sallır sevgiyi;
Ay bir südanne gibi sarar kollar sevgiyi.
Yanbaşımında öksüz ruhuma ilk südana:
Bir kayığın içinde sevgilimle yanyana
Küreklere kayıklar gibi bırakıp suya
Yol veririz ruhlarda hapsolmüş her duyguya,
Gözyaşını denizden biz damla gibi taşırız,
Bu beşikte ikimiz birden çocuklaşırız ..
Kafa, âsab, kalb söyler: Güzel şeymiş yaşamak
Kafa, âsab, kalb, birden anlar: Neymiş yaşamak
Vücut ruhu ne için hapsedmiş, yakalamış.
Bu tuzanın bir eşi karanlıkta Kalamış.
Cel karşı güzellige, vücudundan soyun da
Cece ruhlar yıkanır Kalamış'ın koyunda ...

Behcet (Mehmed) — XVIII inci asır şairlerinden
Behcet hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

«Behcet: Nâm-ı emced ve ism-i serâmedleri Mehmed'dir. Devlet-i aliyye عالي de hâcegân-ı divân-ı bülend eyvandan olup niçe menâsıb-ı celileye irtika ve ba'dehu asrında rikâb-ı hümâyûn defterdarlığı ile kâmervâ seyfi şârim-i sadâkat ve reşkendâz-ı ricâl-i devlet *Seyfi* mahlâsı ile eş'âr-ı âbdâra pür iktidâr ve Acem kâlici dinmekle ma'lûm-ı sıgar u kibâr küttâb-ı vâlâ cenâbın maârifmendi Seyfi Mustafa efendi'nin sülbünden vâsil-ı behcethâne-i şühûd ve vâlidleri vefâtından sonra tahsil-i ilm ü irfâna bezl-i mechûd ile behcetâbâd-ı irfâna suûd itmeğin maârif-i âliyye ile beyn el-emsâl müsellem ve vâdi hatt u imlâda tahsinkerde-i erbâb-ı kalem olmağın defterdar mektupçuluğu hidmet-i celilesiyle mümtâz-ı emâsil ve ol vechile' tarik-ı mevrûsları olan hâcegân-ı felek ünvanâ vâsil olup biraz eyyâm hidmet-i mezkûrede istihdâm olunmağla umûr-i mîriyyede tahsil-i ittilâ-ı tâm ve zât-ı mekârimsimâtları hâme misâl iffet ü istikametle meşhûr-i havâss u avâm olmağın devr-i Sultan Mahmud Hânide üç def'a sadr-ı defteride cânîşin-i merâm بنت kaidesine muraât-i tâm buyurmalarıyla neş'eyâb-ı safâ ve câm-ı i'tibârları müşekkel-i müsellesnümâ ve bu *Mısra'*:

Makdemimle buldı sadr-ı defteri izz ü şeref

Mısra' fâtiha-i dehân-ı şuarâ ve bu hâl ile güzârende-i leyli ü nehâr iken pence-i şîr-icele giriftâr ve 1166 (M. 1752) senesi hilâlinde terk-i dağdağa-i mansıb-ı cihan

ve rûh-i revanları âzîm-i behcethâne-i cinân olup cism-i nâzûki saâdethâneleri kurbinde Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed efendi medresesi civârında sebîl hatfresinde âsûde-i âlem-i nihân olmuşlardır. Mütcerem-i mûmâileyh dâniş ü irfân ile meşhûr-i erbâb-ı maârif ve kemâle bezl-i kerem ü inâyeti mevfur şîr ü inşâdı selis ve küşâde ta'bir ve husûsâ fenn-i muammâ ve lûgazde tab'-ı bâlâları gayet bînazîr bir şâir-i mahmidetsemir olup halim ve selim ve mütevâzî ve kerîm ve Mirahor Mehmed Bey zâviyesi şeyhi Resulzâde Abdülhalim efendi nâm Azîz-i muhteremden münîb ü sâlik ve tezkiye-i nefse mâlik bir zât-ı huçeste simât idiler. Âsâr-ı maârif intişârlarından derdest olduğum bu gazel-i sûznâk medine-i Serez'de ikametleri esnâsında âstâne-i aliyyede olan ahab-ı sadâkat nisâb-ı şefkatmeâblarına ırsâl buyurdıkları güftâr-ı tâbnâkleridir ki tahrir olundu:

— Gazel —

O! mehin sanma heman hüsni gelişüz oldu
Tâbiş-i sine-i sâfi da dilefrüz oldu
Yâr ile cilvemizi seyre rakib-i kecbîn
Nâzır-ı rızk gibi gör ki niğehdüz oldu
Rızk-ı maksûma rızâdâdeliğinden sadefin
Dürc-i cevfinde aden dürleri meknûz oldu
Kimi gördük garaz icrâsına düşmüşlerden
Kârının evveli sa'd ahırî firûz oldu
Şerer-i şûr saçar âteşe de yansa adû
Bu eser tab'-ı belâhîzine merkûz oldu
Durmayup harcamada su gibi nakd-i varın
Ne yaman tîl-ı sirişgim serefâmûz oldu
Beni lertzende iden mevsim-i sermâ-yi firâk
Âhara fasl-ı rebî' ü dem-i nevrûz oldu
A gönül sabr idelim biz de cefâ-yi dehre
Sabrda çünki ferah nüktesi mermûz oldu
Erbain niyyetine çille-i gam çekmedeyiz
Behcetâ meskenimiz şimdî de Sîrüz oldu

Bu târih-i ra'nâları dahi asrında nâil-i bâtem-i vezâret Elhâc Ahmed Paşa nâm vezîr-i Bermekiy-yül-inşâ hazretleri saâdethâneleri civârında tecdîd ve ihyâ eyledikleri Soukçeşmenin bâlâsında keşide-i silk-i tahrîrdir ki işbu mecele-i celilede bikusûr teberrûken rakamzedeyi sûtür kılındı:

— Tarih —

Şeh-i Cem kevkebe Sultan Mahmûd
Dâver-i dâdgerâ bihemtâ
Der-i adlindê cihan âsûde
İstirâhatte bütün bây ü gedâ
Bittabi' mâil-i hayr olmağile
O hudâvend-i semâhat pirâ
İktizâ eyledi bâ sîdk-ı derun
İsr-i hayrâtına sadr-ül-vüzerâ

Beh.

Yani hemnâm i Nebî-yi Muhtâr
 Âsaf-ı zil-himem Ahmed Paşa
 Sadr-ı vâlâyı idelden teşrif
 Hasenât ile pür oldı dünyâ
 Sübesü eyledi yaz'-i âsar
 Her biri pâk ü müsellemin amâmâ
 Hâne-i devleti etrafında
 Niçe hayr eyledi kim müstesnâ
 Birisi işte anın ezcümle
 Bu Souk çeşme-i ferhunde binâ
 Bâni i evvelinin nâmı gibi
 Vakfı külliyyen olup nâpeydâ
 Bozulup yolları az kalmış idi
 Suyı baştan çıka çün ehl-i hüda
 Kasd-ı ecr ile idince tecdid
 Kanavât-ı kühene sertâpâ
 Aktı evvelkiden a'lâ suyu
 Çeşme-i Hızr'a ider şimdi salâ
 Küldü ol âsaf-ı Hâtem meşreb
 Doğrusı hâkk-ı civârı icrâ
 Hak taâlâ ide şâyân-ı kabûl
 Habbezâ hayr-ı cezil-i ra'nâ
 Fikr-i târihin iderken *Behcet*
 Hâtra geldi bu beyt-i garrâ

بک کوزل ایلی که ایسا
 بر سوک چشما بی احمد پاشا

Fatin şu malûmatı veriyer :

« Behcet efendi hâcegân-ı divân-ı hümâyundan olup menâsıb-ı divâniyyeyi devr iderek 1167 (M. 1753) târihinde rûznâmçe-i evvel mansıbına ve 1168 (M. 1754) târihinde ol vaktin ta'biratı vechile şikk-ı evvel defterdarlığı me'mûriyyet-i behiyyesine me'mûr ve ta'yin buyurulmuş iken sene-i merkume hilâlinde âzim-i huld-i berin olmuştur. Mümâileyh mukaddemâ medîne-i Serez'e nefy ü ib'ad olunarak bâlâda muharrer olan mâkta' beytini nazm ü inşâd eylediği rehsûküttâb Vâsif efendi merhûmun eser-i himmeti olan târihte mutâlâa güzâr-ı âcizî olmuştur. »

Sicil'de şu malûmat kayıtlıdır :

« Behcet Mehmed efendi ; Ricâlden Acem kılıcı Mustafa efendi'nin büyük mahdûmudur. Tahsil-i ilm ile İzzet Ali Paşa'ya kâtib oldu. Ba'dehu on üç sene defterdar mektupçusu oldu. 1159 (M. 1746) cümelâhiresinin yedisinde defterdar-ı şikk-ı evvel olup 1162 (M. 1748) ramazanının dördünde azl ve nefy edildi. 1163 (M. 1749) cümelâhiresinde bil-ittlak geldikte Tersâne emîni ve recebinin yirmi dördünde sâniyen defterdar oldu. Zilkadenin onunda azledilip iki tuğla Behcet Paşa olarak Alâiye mutasarıfı oldu. 1164 rebülevvelinde hâcegânlığı bil-ihsan İzmir'de ikamet ettirildi 1164 (M. 1750) şabanında Serez'e muhâfız oldu. 1165 (M. 1751) cümâzilevvelinin evâsıtında itlak edildi. Şevvalde rûznâme-i evvel olup ba'del-azl 1167 (M. 1753) şevvalinde sâniyen rûznâme-i

evvel oldu. 1168 (M. 1754) şabanının yedinci günü sâlisen defterdar-ı şikk-ı evvel oldu. 1168 (M. 1754) zilkadesinin on dördünde fevt oldu. Şehzâde başında İsmail ağa mektebinde medfundur. İlmî mutavassıt cevdet-i hat ve ve şî'r ü inşâ sâhibidir. Bir mescid minberini vaz'eyledi. Gurbetinde bir gazel-i meşhûru vardır ki bir beytidir :

Erbain içre yine çillie-i gam çekmedeyiz
 Behçetâ meskenimiz şimdi de Sîrâz oldu »

Yüksek mevkiler işgal etmiş olan Behcet hakkında bir çok kaside yazılmıştır. Bunlardan bazılarını bir mecmuada kayıtlı buluyoruz (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 575*).

Bir kısım mecmualarda da « Behcet Mehmed defteri » serlevhasıyla onun gazellerine rastlıyoruz. Bu şairlerden birini naklediyorum (*Mit. Alm. K. Mz. No 717*).

— Gazel —

O hüşq-i feyzbahşâyı ne bir gülrûda gördüm ben
 O kanzil nerkis-i çeşmi fakat âhûda gördüm ben
 İzârı âl âl olmuş küşâde sine-i simin
 O mest-i mey peresti pür arak uyhuda gördüm ben
 Niçe çâk-i giribân itmeyim hasretle ol mâhı
 Derâguş eylemiş a'dâ bu şeb zânûda gördüm ben
 Bu bezm-i dehr-i pür gamda meyâşâmâna ey sâki
 Tehî bir câm-ı Cem için cedel bihûde gördüm ben
 Bu vâdide ne mümkündür o zâte *Behçetâ* tanzir
 Netice fenn-i şî'ri *Nâfiz-i hoşgûda* gördüm ben
Bibliyografya ; Rnz., Ftn., Sel., Mc.

Behcet (Mehmed) — XIX uncu asır şairlerinden Behcet hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

« Mehmed Behcet Bey âti-yüt-terceme' Ali Nâmık Paşa merhûmun sulbünden mahrûse-i Selânik'te kadem nihâde-i sâha-i vücûd olup 1251 (M. 1835) târihinde pederi müşârünileyh ile berâber Derseâdet'e muvâsalet ve o'aralık üç dôt mah müddet mekteb-i Harbiyyeye müdâvemetle ulûm-Airabiyye ve Fârisiyyede olan malûmatı icâbuca mektûbi-i sadr-ı âli odasına me'mûr ve 1254 (M. 1838) senesi uhdesine hâcelik rütbe-i mu'teberesi ve 1256 (M. 1840) sâlinde sâlise rütbesi bilteveh cih vâyedâr-ı sürûr ü hubûr buyurulup meclis-i vâlâ mazbata odasına nakl ile beş sene müddet oda-i mezburâ müdâvemet eyledikten sonra zabtiye meclisi a'zâsı sıfatına ilhâk olunmuştur. Mümâileyhin fenn-i inşâda mehâreti vardır. »

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıtlıdır :

Mürg-i hayâl her gehi bir gülsitan bulur
 Her çûbda Kelim nazar nûr-i an bulur
 Bulmaz misâlin âlem-i sîrette dil senin
 Mitrin yanında âyine mâhı nihan bulur
 Virâne dilde ehl-i dil esrâr-ı gayb ile
 Açsa tılısm-ı aşkı niçe genc ü kân bulur

Fıkr eyledikçe gonce-i envâr-ı lâlini
 Dilhaste-i hazân-ı elem tâze can bulur
 Cânâ gül-i hayâl-i terinden izârının
 Kâm-ı derün nûkhet-i bâğ-ı cinan bulur
 Erbâb-ı zevk-ı tâlib i feyz-i müşâhede
 Balsa cihân-ı şevkde bî nâm ü şan bulur
 Bir şu'fêdir ki rûyi değil kabil-i hicâb
 Pervâne-i şühûd nigârı iyan bulur
 Bulsam da Behcetâ iderim gayb kendimi
 Ben bulmadımsa bende o şûhî cihan bulur

Sicil'de şu kayıtlar vardır :

« Behcet Mehmed Bey : Ali Nâmik Paşa sulbünden Selânik'te tevellüd eyledi. Ba'dehu meclise âzâ oldu. Evâhir-i Sultan Abdülmecid Hânî'de irtihâl eyledi. Şairdir. »

Bibliyografya : Ftn., Sci.

Behcet (Mustafa) — XVIII inci asır şairlerinden Behcet hakkında *Ramiz* şu malûmatı kaydediyor :

« Behcet: Nâm-ı bâlâları Mustafa'dır. Asr-ı Sultan Mustafa Hân meşâyihinden Muâmeleci Şeyh dinmekle meşhûr Mustafa efendi nâm fağfûrun sülâlesinden Behcet efendi dinmekle ma'rûf ve mezkûr ve fîl-cümle me-hâdim-i kirâmdan bir zât-ı huçeste hisâl ve maârifî mevfur olmağla evvelâ mülâzemetle ikrâm ve 1150 (M. 1737) senesi hudûdunda bil-imtihân tahsil-i medrese-i hâric ile sürür ve behcet-i tâm itmekle zümre-i müder-risîn-i kirâma dâhil ve sahn-ı âmâle nâil olup kat'ı me-râtib ü merâhil iderek müsile-i Süleymâniye rûtbefi celilesine vâsil olmuşlar iken 1181 (M. 1767) senesi zilhic-cesinde terk-i medrese-i cihân ve azm-i buk'a-i hâmi-se-i cinân itmişlerdir. Dâniş ü irfân ile şöretşâr şîr ü inşâyâ kadir pâkize refîâr olup uzletgüzin bir zât-ı sâ-hib temkin idi. Hattâ rivâyet olunur ki ba'del-imtihân bir kaç gün mürûr idüp medreseleri zuhûr itmekle münfâil olup bir rûz bismilgeh-i idde hâzır kurban gibi bi-çak ile kendüyi zebb ve helâki esnâsında ricâl-i men-zilli kendüyi halâs ve bu hâl-i garib gûş i sâmi'a-i ve-ly-yünniam-ı şefekat nevâz oldukça bir medrese ihsâ-nile gam-ı mühlîke ve cangüdâzdan istihlâs itmişlerdi. Âsârlarından ruhsatyâb olduğumuz meşâyih-i islâmiyye-nin bülendi Mehmed Es'ad efendi hazretlerine virdik-leri târih-i tâmları keşide-i silk-i erkam kılındı. Târih :

محمد اسود القندي القندي مؤلف دین

— 1160 —

Bağdadlı Şekât tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

« Behcet: Mustafa efendi. Müderrisîn-i kirâmdan idi. 1183 (M. 1769) senesinde fevt olmuştur. »

— Gazel —

Neşe-i meyle gönülde gamı dür eylemişiz
 Düşeli genc-i harâbâta huzûr eylemişiz

Şevk-i didâr ile lebrîz-i negam-bûlbûl olup
 Gülşen-i dehri tarabhâne-i sür eylemişiz
 Fıkr-i hâlinle süveydâ-yi dilî anber idüp
 Âteşin micmere-i dilde buhûr eylemişiz
 Nerm idince feleğin püşt-i kemân-ı sitemin
 Saht-ı bâzû-yi tekemmül ile zür eylemişiz
 Geşt iderken dil-i şeydâ ile çin-i zülfün
 Sünbülîstâna sabâ gibi mürûr eylemişiz
 Reşg ider şems ü kamer şu'le-i idrâkimize
 Pertev-i mihr ü mahabbetle zuhûr eylemişiz
 Dilberin cesr-i dü tâk-ı ham-ı ebrûsundan
 Behcetâ sencileyin biz de ubûr eylemişiz

— II —

Dükendi rûze mey-i nâb çakmasak mı gerek
 Fenâr'dan yine kandîli yakmasak mı gerek
 Misâl-i hâtem-i Cem halka bend-i işret olup
 Nigin-i lâ'î ile elmâs kakmasak mı gerek
 Yasâğ-ı bâde fakir itti pir-i meykedeyi
 Varup çanağına altın bırakmasak mı gerek
 Kenâr-ı yemdeki meyhâneelerde işret için
 Boğaziçi'ne piyâdeyle akmasak mı gerek
 Rakib Behcet ol âhûyi itti bizden dür
 Tüfeng-i âhî o hunrîze çakmasak mı gerek

— III —

Olur aks-i ruhîn câm-ı şarâb-ı pür habâb içre
 Bir âteşpâre gevher mahzen-i dürr-i hoşâb içre
 İdüp ruhsârını pûşide hatt-ı anberin olmuş
 Gül-i hurşîd zâil sünbülîstân-ı şehâb içre
 Gören hatt-ı siyehfâmınla rûyin aksini meyde
 İder gûyâ temâşâ münkesif hurşîdî âb içre
 Olur reng i ruhîn gülgüne tâb-ı çehre-i sahbâ
 Sevâd-ı aks i hattın sürmedir çeşm-i habâb içre
 Bu şeb rû'yâda Behcet ol mehin ruhsâr-ı gülgünü
 Göründi âl-i tûtfi veş bana mir'ât-ı hâb içre

— IV —

Ruh-i rengînine o verd-i terin
 Reşg idüp lâle hün ider eçerin
 İdüp ol meh güneş gibi lemean
 İrdi noksân nûruna kamerin
 Bu şeb ol mâh seyre çıksa gerek
 Aydın olsun gözi sitârelerin
 Gül-i âlin benefşe-i müşşîn
 Ravza-i hüsn içinde tuttu yerin
 Kande ey dil piyâle-i rengin
 Çekme bihûde âlemin kederin
 Bezm-i gülşende ey gül-i ra'nâ
 Bûlbûlün dinle nâle-i seherin
 Leb-i şîrin-i yâre ey Behcet
 Tathîr pek ezilmesi şekerin

— V —

Ser meclis-i rindâne gel ey sâki ayak bas
Şâyed yıkılır za'f ile mahmûre dayak bas
Sahbâ ile sâki idegôr sâgari gülpûş
Mâh-ı kadehin çehresine âl şafak bas
Gerh olmak için bezm-i mey ey gonca-i sermest
Mahmûrlara bir iki fincân arak bas
Bastırmadı çün yâr eşigine seni ey dil
Halvâ-yi rakibi gülerek oynayarak bas
Bu şî'r-i şekerbâr-ı hoş âyendeyi *Behcet*
Terkib-i müferrih gibi altûna varak bas

Şairin 1182 (M. 1768) de öldüğünü söyleyen *Silâh-darzade* de tezkiresine aynı manzumeleri örnek olarak almıştır.

Sicil'de şu kayıd vardır :

« Behcet Mustafa efendi; Müderrisinden ve Muâlelci Şeyh akribâsından olup 1181 (M. 1767) zilhiccesinde galebe-i sevdâ ile mezbûhan intihâr ederek fevt oldu. Şairdir. »

Bibliyografya : Rmz., Şfk., Slt., Sci.

Behcet (Mustafa, Seretibba) — XIX uncu asrın maruf simalarından olan Behcet hakkında *Ârif Hikmet* şu malûmatı veriyor :

« Behcet : Hakimbaşı Hayrullah efendi'nin hafidi Mustafa Behcet efendi Sene 1188 (M. 1774) Eyyub'da mütekaid Mustafa Paşa'nın divan kâtibi Mehmed Emin efendi'nin sulbünden kademnihâde-i mehd. i vücûd olmuştur. 1206 (M. 1791) senesi receb-i şerifin beşinde zümre-i müderrisine iltihak itmiş.

Nasihat nâbecâdir telhkâm-ı merd-i pür şüre
Zamânı gelmeyince tatlılık kesb elyemez gure
İder üşküfzâr-ı dâğ-ı sînem her seher sirâb
Akar bu çeşmesâr-ı dideden su iki mâsûre
Hünerver irtifâ'ı ; gayrdân kesb-i safâ eyler
Gelür mi engebinin lezzetinden behre zembûre

— Beyit —

O şühûn gerçî kim reng-i vefâdan hâli hâlidir
Reg-i nabz-ı nigâh-ı çeşm-i bîmârî gazâlidir»

Fatin tezkiresinde şu malûmat kayıdır :

« Ser etibbâ-yi şehriyârî Mustafa Behcet efendi hâcegân-ı divân-ı hümayûndan müteveffâ Mehmed Emin Şükûhî efendi'nin sulbünden Derseâdet'te 1188 (M. 1774) tarihinde kademnihâde-i sâha-i vücûd olup 1206 (M. 1791) tarihinde tarik-ı tedrise duhûl ile ulûm-i âliyede mûmârese-i kâmile hâsil eyleyerek fenn-i tıbda dahi mûmtâz-ı emâsil olduktan sonra 1218 (M. 1803) tarihinde makam-ı riyâset-i tabâbete nâil ve 1221 (M. 1806) tarihinde İznir mevleviyetine vâsil olarak iki sene mürûrunda riyâset-i mezkûreden mufâkat ve 1226

(M. 1811) tarihinde Mısır-ı Kahire mevleviyetine mukarenetle tekmil-i müddet-i ma'lûme eylediği halde cânib-i Hicaz-ı mağfîret tirâza azîmet ve Derseâdet'e muvâsalâtı esnâsında İstanbul kadılığı pâye-i celilesini tîhrâz ve 1232 (M. 1816) tarihinde sâniyen riyâset-i mezkûreye vusûl ile kesb-i imtiyâz eyleyüp 1235 (M. 1819) tarihinde Anadolu sadâret-i pâye-i celilesini hâiz ve 1236 (M. 1820) tarihinde sadâret-i mezkûre makam-ı âlîsine bil-vürûd mütemâyiz olmuş ise de beş mâh zarfında bazı zevâtın sevk ve işâretine binâen kasaba-ı Keşan'a menfiyyen nakl ü hicret ve on bir mâh mürûrunda afv ü itlâkı karin-i müsâade-i pâdişâh-ı sâhib şefekat buyuruлмаğın Derseâdet'e avdetleirle 1238 (M. 1822) tarihinde Rumeli sadâret-i pâye-i celilesine şâyân ve sene-i merkume hilâlinde sâlisen riyâset-i mezkûrede tâlî-i mes'ûdu dirâhşân olmuş ve 1239 (M. 1823) senesi def'a-i ulâ ve 1246 (M. 1830) senesi def'a-i sâniye olmak üzere bit-tekrâr Rumeli sadâretine revnakbahş-ı kadr ü itibâr buyurulmuş iken sinin-i ömrü hadd-i selâse ve sittine yakın olduğu halde 1249 (M. 1833) senesi şehriyârî zilhiccesinde

« Behcet Mustafa efendi'nin hayatı »

Mısırî nâtik olduğu vehile tekbirinden arâfât-ı vefât olarak rûh-i şerifi mahmiye-i Üşküdar'da vâki' kutbül-ârifin Şeyh Nasûhî efendi türbesinde muntazar-ı rahmet-i bigayât olmuştur. Müşârunileyh akl u temkîn ve re'y-i metin ashâbından olup haylice eş'âr-ı rengini olduğundan başka elsine-i ecnebiyeye dahi yukuf ve ma'lûmâtı olması cihetiyle Arabiy-ül-itâre bir zâced târih ile lisân-i Efrenciyeden müretteb fûnûn-ı tıbba dâir olan bir küt'a terceme-i dilnişini vardır.»

Aynı eserde şairin şu küt'ası kayıdır :

Eylesen desti leb-i çân-ı dehâna isâl
Bâtn-ı kefte olur neş ü rutûbet peydâ
Âmed ü reft-i nefes nolduğun idrâk eyle
İki delv ile ider mâ-i hayâtı ifnâ.

Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (*Osm.*) :

« Behcet Mustafa efendi (Hakimbaşı) : Şehriy-yül-asl olup meslek-i ilmiyyeye ba'dehu tıbba intisâb ederek hayli âsâr-ı nâfia vücûde getirdi. Ezcümle Büfon'un târih-i tabîisi ile fizyolojisini Yokan'ın amelîyyât-ı tıbbiyyesini Borne'nin hikmet-i tabîiesini re'sen dahi kolera ve sâireye dâir bazı resâil-i nâfia ile *Hezâr es-râr*'ı te'lif itmiştir. İngiltere hükemâsından Bonnet'in *Mutâlâa-i tabîi* nâmındaki eser-i felsefîsinin kısm-ı a'zamını da terceme etmiştir. 1242 (M. 1826) sene-i hicriyyesi şa'bânında te'sîs ve küşâd buyurulan Tabhâne-i âmire ve Cerrahhânenin devre-i teessüsünde pek çok hidemât-ı sâdkanesi meşhûd olmuştur. Fransızların Mısır'a duhûllerinden hurûclarına kadar yevmiye zuhûra gelen vakayi'-i Mısırye hakkında ulemâ-yi Mısıryeden Şeyh Abdürrahmân-ı Cebertî'nin kaleme aldığı

مظہر التقدیس، شرویح، تائمة القرائین ismindeki tarihçeyi de terceme etmiştir. Âsâr-ı sâiresinden bazıları :

Risâle-i rûhiyye: Çocuklarda zubûra gelen ve ergenlik denilen bir nevi maraz-ı cildi hakkındadır.

Risâle-i illet-i efrenc: Tercemedir.

Mârifet-i arz: Büfon'un eserinin tercemesidir.

Terceme-i hayvânât: Büfon'un eserinin tercemesidir. Vefatı,

مکتبہ ہاشمی اہدی بہجت افندی کیتدی عتباہ

mısrâ'ının delâleti olan 1248 (M. 1832) dedir. Kabri Üsküdar'da Nasûhî dergâhındadır.»

Bibliyografya: Arf., Ftn., Sci., Osm.

Behcet (Musullu Ali) — XVIII inci asır şairlerinden Behcet hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor :

Behcet: Nâm-ı celilleri Ali'dir, Hâlâ revnak efsâ-yi sadr-ı fetvâ ve ziynet ârâ-yi mesned-i takvâ hallâl-i müşkilât-i ledünniyye ve keşî-i mu'dilât-ı yakîniyye mecmâ'-ül-ahlâk-il hasene ve müstecmi' ül-etvâr-il müstahsene ayn-ı uyûn-i ülemâ-iz-zaman ve nibrîr-i fuzalâ'id-devrân reşşendâz-ı ulemâ-i ekâbir vâris-i یدر کار kerîm-i kâmrân veliyy-i ni'met-i bî-îmtinân hasenet-ül-eyyâm şeyhülislâm *Beyit*

Râmizâ ismi gibi zâtı da bir üftâde

Sadr-ı fetvâda müeyyed ola Pirizâde

deavâtı vird-i zebânımız olan meşâyih-i islâmiyenin bülendi Pirizâde Osman Receb efendi hazretlerinin dâire-i devlet müstevcib-üs-sürûr-i vel-behçet olan bâb-ı rif'atlerine tereddüd ile karîn-i şeref-i mufâharet olan müderrisin-i kirâmın fezâilmendi şerif-ün neseb Mûsulî Esseyyid Ali efendi'dir ki elhak zât-ı faziletmeâbları ulûm-i Arabiyye ve Fârisiyyede nâdir-ül-akrân oldukları gibi şî'r ü inşâda dahi vâsıl-ı derece-i âl-ül-âl ve gûfâr-ı letâif meâlleri dâniş ü kemâlleri gibi ma'nidâr ve cilvecûy-i hayâl halûk ve halîm'üt-tab' bir zât-ı hüccete hisâldir. Bu eş'ârları hâme-i hoş ref'târa mâye-i ihtihâr kılndı (1).»

Bagdadlı Şefkat tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

« Behcet: Esseyyid Ali efendi. Musulidir. Müderrisin-i kirâmdan Haremeyn müfettişi olmuştur. 1197 (M. 1782) senesi şevvalinin ikinci günü irtihâl-i baka eylemiştir. Bu gazel anlarındır.

— 1 —

— Gazel —

Her çend var bu neş'ede çendan okur yazar
Ancak hat-ı piyâleyi rindan okur yazar
Remz-i kitâb-ı Hikmet-ül-işrâk-ı ruhlerin
Bilmez hakîm-i sâhib-i vicdan okur yazar
Dil hatt-ı yâri vasf ile nakş-ı hamîr ider
Bir tıldır hemîşe Gülîstan okur yazar

(1) Örnek yoktur.

İşhîr için o tıfl-ı perizâd-ı takâti
Âşık hezâr rukye vü destan okur yazar
Dûd-i siyâh-ı âh ile feryâd ü zâr ile
Dildâre nâme âşk-ı nâlân okur yazar
Râğbet mi var zamânedâ kâlâ-yi dânişe
Bihûde yere tâlib-i irfan okur yazar
Behcet Şerîf-efendimizin nazm-ı pâkine
Söyler nazîre nâdire gûyân okur yazar

— II —

Harf-ı sîdka gûş-i câm sa'y idüp ferzâne tut
İster işen kailin âkıl gerek divâne tut
Tek heman itme efendim câm-ı peymânî şikest
Sonra mest-i kanzil ol destinde var peymâne tut
Eyleme ağıyâre karşı âşka arz-ı melâl
Kıssa-i aşkı hakikat bil gerek efsâne tut
Yine senden gayri mahrem yok dil-i divâneye
Sen dilersen aşînâ add it gerek bigâne tut
Kûy-i dilber gibi olmaz bir hevâ-yi sâzkâr
Sen de âşık dil gibi var anda gizli hâne tut
Gûşuna girmez yine feryâdım ey bülbül senin
Var dilersen şâh-ı gülde hâr ü hasten lâne tut
Meyl-i zenle olma çâk endâz-ı ceyb-i ismeti
Behçetâ bir tıfl-ı şühun dâmenin merdâne tut »
Silahdarzade tezkiresinde de aynı malûmat kayıtlıdır.

Ârif Hikmet tezkiresinde ise şu kayıtlar vardır :

« Behcet: Musullu Ali Efendi: Bir mikdar eyyâm Haremeyn müfettişi olup kudemâ-yi müderrisinden iken 1197 (M. 1782) senesi vefât itmiştir. Arabî ve Fârisî ve Türkî eş'âr ve kasâidi ve Arabîy-ül-ibâre bazı tahri-râtı müşâhede olunmuştur. Ulemâ ve üdebâdan bir zât imiş. 1197 (M. 1782) senesi şevvalinin ikinci günü ve fât etmiştir. ... rütbe-i hareket-i altmış. Târîh li *Sürûri*

مکتبہ ہاشمی اہدی نور اولہ

Sicil'de şu kayıtlar vardır :

« Behcet Ali efendi: Musulludur. Seyyid Abdullah Neşâti efendi'nin mahdûmudur. Orada müftî Fahreddin akribâsından olmağla Irak'ta tahsil-i ilm eyledi. 1171 (M. 1757) de İstanbul'a gelüp Rağîb Paşa himmetiyle müderris oldu. Hidemât-ı şer'iyyede istihdâm olunarak Haremeyn müfettişi oldu. 1191 (M. 1777) şevvâlinin ikisinde vefât eyledi. Elisine selâsede nazm u nesre muktedir idi. Birâderi *Mehmed Esad efendi* şâir olup Bağdad'da Ömer Paşa'ya divan kâtibi oldu. Evâ-il-i Selimiyye'de irtihâl eyledi. »

Musullu Behcet'in bir kısım mecmualarda bazı gazellerine tesadûf edilmektedir. Bunlardan ikisin nakle-diyorum (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No: 777*):

— I —

Hayli hasretkeş idik ol ruh-i gülgün yüzüne
Çeşm rûşen yine baktık o mehin gün yüzüne

Va'de-i vashı muvakkat idi hatt-ı rubine
 Hele geldi yürüdi ol hat-ı şebgün yüzüne
 Sâdedillik kadar in'âm-ı Hudâdâd olmaz
 Nazar eyler o mehin âyine her gün yüzüne
 Rasâdın gözler iken doğdı misâl-i hurşid
 Âşık-ı baht-ı siyâhın hele bir gün yüzüne
 Ya'ni eltâf-ı veliyyünniam ile. *Behcet*
 Nâil olduk bu tarîkin yine bir gün yüzüne
 Şeyhülisâm-ı zaman hazret-i kutb-i devran
 Ki odur şimdî bakan lütf ile düşgün yüzüne
 Mihr-i enver gibi pertev vire ehl-i ilme
 Bahş ide niçe maişetleri her gün yüzüne

— II —

Bu şeb feryâd idüp âşık o meh ruhsârı güldürdi
 Hezâr-ı zârdır gûyâ gül-i gülzârı güldürdi
 Ne dökti sâgar-ı sahbâya sâki bezm-i işrette
 Ki çeşm-i âşıkı giryân idüp dildârı güldürdi
 Taayyüş birle vâiz ağıladırken kürside halkı
 Görünce surrayı güldi yüzi huzzârı güldürdi
 Nola feryâd idersem dest-i cevrenden o gülrünun
 Beni giryân idüp vardı rakib-i hârı güldürdi
 Kenâra zir-i destânun safâsı aks ider bildim
 İştittim hande-i kebk-i derf kühsârı güldürdi
 Beni âğlattığıçün gam yemem ammâ belâ bunda
 Bu baht-ı nâbesâmânım bana ayyârı güldürdi
 Ne lû'b itti nesim-i subhgâhı bilmedim *Behcet*
 Ki bir cünbişte raksân eyleyüp ezharı güldürdi

Bibliyografya: Ruz., Şfk., Sh., Arf., Scl., Mc.

Behcet (Mutasavvif) — XIX uncu asır mutasavvıflarından *Behcet* hakkında *Sicil*'de şu malûmat kayıtlıdır:

« *Behcet* Ali efendi: Nakşbendî şeyhi olup 1238 (M. 1822) reâcebini yedisinde vefât eyledi. Selimiye'de tekyede medfundur. Hüsn-i hâl sahîbi olup Pertev Paşa ile Hâlet efendi'nin mu'tekadî idi. »

Bursalı Tahir şu malûmatı kaydetmektedir:

« *Behcet* Ali efendi: Meşâyih-i Nakşbendiye urafâsından ve evlâd-ı Mevlânâ'dan Bursalı Emin efendi hulefâsından bir zât olup Konya'lıdır.

کوردی دعوتکه دیناره جناب بهجت

mısramın nâtik olduğu 1238 (M. 1822) de irtihâl ederek postnişini buldukları Üsküdar'da Selimiye dergâhına defn edildi. Sülûk-i Nakşbendiye'ye dair *Risâle-i İdiye-i Nakşbendiye* isminde matbu' risâlesi ile gayr-i matbu' *Behcetüssülûk*, *Divançe*, *Hadikatülebdâl* ve sair gibi âsârı vardır. »

Behcet (Trabzonlu) — Son asır şairlerinden *Behcet* hakkında Trabzon'da çıkan *Feyz* gazetesinde şu malûmat verilmektedir (No. 75, 21 Haziran 1909):

Mehmed Behcet efendi: Tüccardan Hacı İsmail efendi'nin oğlu olup 1244 (M. 1828) te Trabzon'da doğmuş, evvel emirde medreselerde ulûm-i Arabiyye'yi tahsil edüp tabiatındaki kudret-i şâirâne daha o zaman kendisini göstermekle memleketin bazı şuarâsına peyrev olarak bir hayli eş'âr tanzim etmiştir. Bilâhire ci-het-i mülkiyye-tahvil-i meslekle on beş yirmi sene kadar hidemât-ı devlette ve müteaddid memûriyetlerde bulunduktan sonra divan efendiliği ilâveten Hicaz mektupçuluğu ile bekâm ve bir aralık bilisti'fâ Derseâdet'e avdetle verem gibi bir derd-i devânâpezîr altında çarpınan refika-i hayâtını bin süz ü güdâz-ı âlâm içinde hâk-i ebediyyete tevdi' etmiş ve 1292 (M. 1875) de tekrar Hicaz mektupçuluğuna ta'yin olunup gitmiş ise de 1296 (M. 1878) târihinde Mekke-i mükerrreme'de hulû-i ecel-i mev'üdiyle irtihâl-i dâr-ı beka eylemiştir. Behcet efendi rütbe-i ulâ sınıf-ı sânisini hâiz üçüncü rütbeden Meçidi ve Osmânî nişanlarıyla Silistire madyasını hâmil idi.

Merhûmun o zamana göre nasıl bir hiss-i şâiriyyete mâlik olduğu bilâhire *Huz mâ safâ* nâmı altında mahdûm-i ekberi Şâir-i Mâderzâd merhum *İsmail Safâ* beyin kendi âsâr-ı ibtidâsiyle 1308 (M. 1892) de sâha-i intişâra koyduğu eserden anlaşılabilir ki manzûmâtın ancak bir kısmı bu sûretle zamanın hufre-i nisyan-ı bî amânından kurtarılabilmiştir.

Bu âsâr-ı matbûanın mecmûu ise ikisi şâir merhûm Trabzonî Emin Hilmi efendiyle müşterek olmak üzere, yirmi iki gazelde 117, iki kasidede 51, 1 lûgazde 13 beyit ile birisi Fârisî olan iki muhammes ve bir kıt'a-i Fârisiyyede 27, onu velâdet, onbeşi vefâta âid olan 25 kıt'a manzûmât-ı târihiyye de 95 ki cem'an 303 beyitten ibârettir. Bundan başka meşgul-i taharrî olduğum sıralarda ele geçen mecmûalarda ve Ümmî olduğu halde şuarâmızın değerlilerinden olan *Tâlib*'in yazma divanında bazı müşterek gazellerine de tesâdüf ettim; gerçi Behcet efendi, şâir merhum *Safâ*, *Vefâ* beylerle şübbân-ı üdebâdan *Ali Kâmi* Bey gibi hayrül-halefler bırakmış ise de hin-i vefâtında en büyük evlâdî on üç yaşında bir sabî olmakla âsâr-ı sairisi bulunup tab'u ihyâ edilememiştir.

Şâir-i mâderzâd *Huz mâ safâ* mukaddimesinde diyor ki:

« Sabâvetimden beri şî'rîn heveskâriyım. Bu hevesi ilk önce kalbime ilka eden zât on bir seneden beri Mekke-i mükerrreme'de Cennet-i muallâ nâm kabristanın bir köşesinde mütevârî türâb olan pederimdir. Mahdûmunu şî're teşvik etmiş olması merhûmun şâirliğini imâ eylemez mi? Evet pederimin şâir olduğuna bu âne kadar hırz ettiğim bir kaç eseri delâlet-i kâfiye gösteriyor. Bazı ahibbâsından işittiğime göre büyük bir divan teşkil edecek kadar eş'ârı olduğu hâlde bunları hâl-i hayâtında zâyi' eylemiş!.. Bu ne fenâ haber!..

Hâtırmıdır ki Tâif'te bir gün kendi âsarı olmak üzere bana bir takım evrâk-ı perişân göstererek oğlum şunları beyaza çek sonra ararsın demişti. İşte bu güne kadar hıfzettiğim eserler onlardır. Kendi vücûdu gibi âsârının da fenâyâb olmasına vicdânım kail değildir. Binâenaleyh kardeşlerim kadar sevdiğim o mahsûlât-ı pederi evlâdım kadar sevmekliğim lâzım gelen eserlerime takdimen fakat birlikte olarak âlem-i matbûâta çıkarıyorum. »

Safâ Bey merhum bu eserinde pederinin yefâtına yazdığı yirmi dört beyitli bir mersiye :

Târih-i cevherdârdır mısra'-ı âti ey Safâ

آمر بهشت اولدی بریز انك صولك مكي بهجتك

— 1296 —

târihiyle hâtıme vermiş ve aşağısında üç beyt ile ayrı ayrı üç târih daha söylemiştir. Behcet efendi'nin bazı âsârı :

— I —

— Gazel —

Aşk kim münhal muammâ-yi hüviyyettir bana
Dilde âsâr-ı hevâ feyz-i hidâyettir bana
Başka bir şeydir beni sermest-i lâya'kil eden
Gerçi hep meyhâneler cây-i ikametir bana
İzrâb-ı zulmet-i aşk-ı mecâziden ne bâk
Şule-i dil şem'-i minhâc-ı hakikattir bana
Heerde ümmîd-i vuslat vaslâda bîm-i firâk
Zevk-ı âlem derddir derd istirâbattir bana
Şâiriyyetten eser yok bizde ancak Behcetü
Şi'r ü inşâ mahz-ı mu'tâd-ı tabiattir bana

— II —

Feyz-i ma'nâ aks-i safvetmâye-i şişemdedir
Mâye-i rûh-i suhan eczâ-yi endişemdedir
Feylesof olmaz tasavvurda sebakdâşım benim
Nakş-ı erjeng-i hired, tab'-ı cünun pişemdedir
Dağ devirmek nice dir Ferhâd görsün âhımı
Sadme-i ra'd-ı kazâ sür'at res-i işemdedir
Miyve-i âsâr-ı aşkın seyr it ey âhû-yi nâz
Nahl-i âh-ı âteşin berg-i dil-i bişemdedir
Piçiş-i tâli'le düştüm piçütâb-ı hayrete
Behcetü dest-i teemmül dâmen-i rişemdedir

— III —

Gösterir dâire-i neşve-i nûşânûşum
Bana girdâb-ı belâ dide-i deryânûşum
Güşmâl-i gam-ı devran beni inlettikce
Negam-i nutriba mecliste serâpâ güşum
Sebze-i hâki çeker na're-i reşg-i Yâ Hay
İrse ger kabr-i Flâtûn'a sadâ-yi hüşum
Nûh kıbâbın bana haysiyyetin eyler işrâb
Yek habâb-ı kadeh-i keyf-i hevâ serpûşum
Oldi acz âver-i serhâme-i İsrâkiyyûn
Behcetü hikmet-i esrâr-ı leb-i hâmûşum

— IV —

— Muhammes —

Mahabbet erleriyiz aşıkane geldik biz
Reh-i fenâ idi maksad cihâne geldik biz
Cihâne sanmayalım bîbahâne geldik biz
Harîm-i hâs-ı şeh-i lâmekâne geldik biz
Serây-i pâdişeh-i Künfekân'e geldik biz
Eğerçi bahs-i kazâ-yi emelde mebhûtuz
Fünûn-i sihr ü belâgatte turfa Hârûl'uz
Şikârgâh-ı kanâatte istühan kutuz
Hümâ-yi bâl küşâ-yi verâ-yi lâhûtuz
Hevâ-yi zülfün ile âşyâne geldik biz
Enîn-i ye's ile bâğ-ı belâda mihamânuz
Belâ-yi tâli' ile mübtelâ-yi hirmânuz
Cefâ-yi pence-i hâr-ı sitemde nalânuz
Hezâr-ı zâr ü hazin-i bahâr-ı hierânuz
Hazân berzede bir gülsitâne geldik biz
Rümûz-i aşkda hayretgüzin câhidler
Cidâl-i dâniş ile dem urur muânidler
Ne güftügüda gezer hod behod bu âbidler
Kazâya uğradı bahs-i kaderle zâhidler
Belâ-yi aşkın ile imtihâne geldik biz
Biziz ki kâfir-i deyr-i Elest olup gittik
Hayâl-i dilber ile bütperest olup gittik
Hemîşe câm-ı hakikat be-dest olup gittik
Safâ-yi bâde-i vahdetle mest olup gittik
Bu bezm-i neş'e fezâya yegâne geldik biz
Mahabbet âfet-i sabr ü sükûn hevâ hâlik
Dü dide girye-i haybette dil yine dâhik
Cihanda olduk eğerçi bu mezhebe mâlik
Bu yolda yok mudur âyâ ki mescid ey sâlik
Gidüp gidüp yine deyr-i mugane geldik biz

— V —

— Ebyât — (1)

Hazân irmiş gül-i ümmid solmuş âh-ı serdimle
Gönül gülzârı bak sertâ kadem hep hârdır sensiz

— VI —

Bigâne tarzdir bana şimdi edâların
Kimdir a yâdigâr senin âşinâların

— VII —

Dil zebûn-i derd ü gam harf-ı leb-i şekvâ sükût
Neyleyim mihnet mücâzât-ı günâhımdır benim

— VIII —

Bir va'd-i vasl edinceyedek âh o bivefâ
Gâhi fesâne gâh yalan söyledir beni»

Şairin tercümei halini tesbit eden Bay İbnülemin
Mahmud Kemal diyor ki (Sfs.) :

(1) Bu beyitler gazellerinden seçilmiştir.

Beh.

* Safâ Bey, pedâşinin vefâtına söylediği mersiye-i târîhiyede der ki :

Şâir idi fâzil idi âlim idi âmil idi
Fermanberiydi dâimâ ahkâm-ı İslâmiyyetin
Bir merd-i ilâhiydi hem doğruluktaki mesleki
Pek irtikâhâhi idi cidden husûsâ milletin
Bir itisâm-ı tâm ile şer'-i mübin i Ahmed'e
İtmiş idi rabt-ı fuad yâ Rab Muhammed Behcet'in
Vardı müebbed secdeye bir güşesinde Mekke'nin
Mühmân-ı zi ikbâlidir ol beyt-i Rabb-i izzetin

**

Me'mûren oldu Mekke'de merhûm bir kaç yıl mukim
Mektubculuktu en sonu bir hayli me'mûriyyetin
Genç-i mürüvvet olduğu ma'lûmdur ahbâbına
Bir ilticâgâhi idi erbâb-ı fakr ü hâcetin

Bazı ebyâtı,

Şâiriyyetten eser yok bende ancak *Behcetâ*
Şî'r ü inşâ mahz-ı mu'tâd-ı tabiatır bana

demekte haklı olduğunu te'yîd edecek mâhiyettedir. Fakat refikasının vefâtına söylediği manzûme-i târîhiyeden nakl olunan beyitler gibi hazin ve samîmî şiirleri de vardır.

— Gazel —

Cemâlin şem'inin pervânesiyim
Gam-ı sevdâ-yi zülfün yanesiyim
Mey-i gülğüne yoktur ihtiyâcım
Hayâl-i lâ'linin mestânesiyim
Gam-ı hecrinle çok doldum boşandım
Fîrâkın bezminin peymânesiyim
Müsellemdir bana etvâr-ı Mecnun
O Leyli kâkülün divânesiyim
Biri şormuş sana kaç aşkın var
Demişsin *Behcet*'in bir dânesiyim

1290 (M. 1873) da vefat eden zevcesi Ayşe Hanım'ın vefâtına söylediği manzûme-i târîhiyeden :

Benim şu âlem-i mihnette gangüsârım idi
Hârâmdır bana ansız cinân ü cân ü cihan
Sana emânetim olsun kulun gelinceye dek
İlâhi hâne-i Rıdvanda kıl anı mihman

**

İltifât itme sakın güft ü şinîd-i dehre
Behcetâ her sözü te'vil edecek günlerdir *

Bibliyografya: Trabzon şairleri İ. Mehmed Behcet efendi : Feyz No. 75, Sit. Son asır şairlerinde Şair'in fotoğrafı da vardır...

Behcet Yazar (Mehmed -) — (1306 — 1890) da Halep'te doğdu. Babası o esnada Halep bidayet mahkemesi başkâtibi olan Mehmed Beşir Bey'dir. O-

nun babası Halep rûsumat başkâtibi Yahya efendi'dir. Onun babası İsmet Paşa'nın Halep valiliği esnasında Birecik, Bulanık, İdip kaymakamlıklarında ve Urfa mutasarrıflığında bulunan Ahmed efendi'dir. Onun babası Yahya efendi'dir ki vali Ahmed Hurşid Paşa'nın kâtibi idi. Kendisine Molla Yahya derlerdi. O zamana kadar Molla oğulları deye tanınan bu âile, Kâtibzade ünvanını almıştı. Onun babası Molla Ahmed, Mahmud Adli'nin hocası imiş. Onun babası Molla Yusuf, onun babası Molla Abdürrahman, onun babası Molla Mehmed, onun babası Molla Kasım, onun babası da Molla Atâ'dır. Molla Atâ Haleb'te Antakya arasında Ermenaz kasabasından göçlerden birinde gelerek Halep'te tevattun etmiştir. Orada medresesi ve camii vardır. Kendisi de tedrisle meşguldür. Kâtibzade Yahya efendi'ye kadar Molla oğulları orada tedris ile meşgul olmuşlardır.

Behcet Yazar'ın annesi Üsküdarlı Dayı oğlu Rıza Bey'in kızı Emine Maide Hanım'dır. Rıza Bey, Rûsumat muhasebecisi imiş.

Mehmed Behcet, 1312 — 1315 (M. 1896 — 1899) arasında Halep'te « Feyziye mektebi ibtidaisi » nden mezun oldu. Ve Halep idadîsine girdi. (1315 — 1899) dan (1319 — 1903) e kadar orada okudu. Bu mektepte iktidarlı hocalar vardı. İlk edebî zevki de bu mektepte uyanmıştı. Bir mükâfat tevzii merasiminde *Muallim Naci'nin* « Kuzu » manzumesini okumuştur. Babası (1319 — 1903) te Selânik istinaf başkâtibi olunca ailesiyle beraber Mehmed Behcet te oraya gitti. (1319 — 1903) ten (1322 — 1906) ya kadar idadi tahsiline Selânik'te devam etti. *Muallim Cudi* efendi'den edebiyat okumuştur. *Kâzım Namî*, *Muslihiddin Âdil* gibi tanınmış simalardan da ders gördü. O esnada Selânik'te *Çocuk bahçesi* intişar ediyordu. Bu suretle edebî münakaşaları takip etmek imkânını bulabilmişti. Arkadaşları arasında edebiyat meraklıları da çoktu. Meselâ *Ali Canib*, *İbrahim Fâzıl*, *İbrahim Necmi*, *Süleyman Şevket* hep bir mektepte okuyan gençlerdi. Haricte de *Âkul Koyuncu*, *Rasim Haşmet* gibi edebiyat meraklılarıyla temas ediyordu.

(1322 — 1906) da Selânik idadîsini bitirince İstanbul Hukukuna geldi. O zaman burada da bir şiir ve edebiyat muhiti vardı. Selânik'ten gelen arkadaşlarından başka *Fuat Köprülü*, *İbrahim Alâeddin*, *Tahsin Nahid*, *Ziya Şakir* gibi edebiyat mensuplarıyla da aynı mektepte buluşmuşlardı.

Anne annesiyle oturan Mehmed Behcet, Kadıköy'ü ne nakledince orada da tıbbiyelilerden *Ali Süha* ve *Cemil Süleyman* ile tanıştı.

Tahsin Nahid, kışın Çağaloğlu'nda, yazın da Haydarpaşa çayırına nazır evinde otururdu. Yukarıda isimlerini saydığımız gençler, ekseriya Tahsin Nahid'in evinde toplanırlardı. *Şehabeddin Süleyman*, *Emin*

Bülend ve gene Hukuk'ta Said, Hikmet ve Mustafa Namık ta bu içtimalara iştirak ederlerdi. Bir aralık edebî bir hareket yapmak istediler. Hanımlara mahsus gazete'yi Ziya Şakir kendi idaresine aldı. Fakat sansür edebî faaliyeti bir iki nüsha sonra durdurmuş, gazete de basit bir takım yazılarla intişara başlamıştı. Mehmed Behcet'in ilk eseri olan «Ben muallimeyim» başlıklı bir fantezi bu mecmuada intişar etmiştir.

Mehmed Behcet, daha Hukuk'ta talebe iken «mülâzemeten» Orman ve maadin nezareti Hukuk müşavirliği kalemine devam etti. Orada Baytar dairesinde bulunan Mehmed Akif'le tanıştı.

O zaman mahsulü olarak yazdığı *Serviler arasında* adlı bir romanla *Mahûf uçurumlar* adlı bir şiir ve mensureler mecmuası varsa da bunları tabettirmemiştir.

Mehmed Behcet(1324—1908) inkilâbından sonra da Hukuk tahsiline devam etti, *Fecriatî* zümresi, yukarıda isimleri geçen tanınmış gençlerden müteşekkil olarak kurulduğu vakit Mehmed Behcet te aralarında bulunuyordu. *Servetifünun*'da (1324—1908)den(1326—1910)a kadar her hafta muntazam surette şiirler neşretti. Bir yandan da *Tanin* ve *Tasviriefkâr* gazetelerinde çalışıyordu. *Tanin*'e «Meclisi meb'usan müzakerati» nı yazmaktaydı. Bu arada *Tanin* namına Rumeli'de, *Tasviriefkâr* namına da Bursa'da bir seyahat yaptı. «Bursa mektupları» *Tasviriefkâr*'da imzasıyla intişar etmiştir. (1326—1910) bîdayetlerinde «Adliye nezareti» «Ceridei adliye» mubarrirliğine ve onu müteakip aynı nezaretin istatistik kalemi ikinci sınıf kâtipliğine tayin olundu. (1326—1910) temmuzunda Hukuk'tan mezun olduğu vakit, bu vazifede idi. Aynı senenin teşrinievvelinde *Emrullah efendi*'nin Maarif nazırlığı esnasında «Sultanî mektepleri», tesis edilince müsabakaya dahil olarak Edebiyat muallimliği imtihanını kazandı. Ve Beyrut sultanî edebiyat muallimliğine tayin olundu. (1326—1910) dan (1334—1918) e kadar Beyrut'ta muallimlik, müdirisanlık ve Sultanî müdürlüğü vazifelerini ifa etti. (1327—1911) tatilinde İstanbul'a gelerek ilk şiir mecmuası olan *Erganun*'u bastırıldı. Beyrut'ta iken «Rüşdiyei askeriye», ve Cizvit mektepleri Türkçe hocasını da ifa etti. Umumi harpte mektep, Şam'a naklolunmuştu. Orada da «Şam idadii askerîsi» edebiyat hocasını ilâveten yaptı. Beyrut valisi Azmi Bey, Vilâyetin umumî ahvali için bir eser neşretmeği kararlaştırmıştı. Mehmed Behcet'i ve Ticaret mektebi müdürü Refik'i Beyrut'un şimal ve cenup kısımlarında ikişer üçer ay seyahat ettirdi. Beyrut vilâyetine dair yazılan iki cildlik eseri vilâyetçe bastırıldı. Bir aralık Mehmed Behcet, gene ilâve olarak Beyrut vilâyet matbaası nazırlığına ve resmî Beyrut gazetesi sermuaharrirliğine tayin olundu. Bu gazetede muntazaman baş makaleler yazdı. Beyrut'ta iken *Meslek* ve *Yeni akademi* adlı iki komedi yazmış ve muallim gurupu tarafından Beyrut Dârümuallimini'nde temsil edilmişti.

(1335—1918) de Beyrut İtilâf devletleri tarafından işgal edilince Türk talebeyi alarak oradan ayrılmış; evvelâ İzmir'e, sonra İstanbul'a gelmiştir. Bir müddet Maarif nezareti orta tedrisat ikinci şubesinde çalıştıktan sonra Ortaköy Darüleytamı müdürlüğüne tayin olunmuş,

Behcet-Yazar

(1336—1919) mayısında ise Kastamonu sultanî müdürlüğüne getirilmiştir. Bu vazifede iken *Gençlik* adlı bir mecmuanın tesisine çalıştı. Ve Kastamonu lisesinin o yıl mezunları tarafından çıkarılan *Açıksöz* gazetesine yazılar yazdı. Bilhassa *Ata Türk*'ün *Sivas*'a geldikleri sırada İstanbul hükümetine karşı *Açıksöz*'de neşr edilen şiddetli makaleler, Mehmed Behcet'in *Nida* müstearıyla yazdığı yazılardır. 1337—1921 de Sultanî müdürlüğünden ve edebiyat muallimliğinden istifa ederek Ankara'ya gitti ve «Matbuat müdiriyeti umumiyesi» dahillî irşad ve propaganda memurluğu vazifesini ifa etti. Bu esnada mekteplerde temsil edilmek üzere *Hemşireler* ve *Esir almaca* adlı iki ufak piyes telif etti. Bunlar Ankara Matbuat müdiriyeti matbasında basıldı. Bir müddet sonra Matbuat müdiriyeti umumiyesi İstihbarat şubesine tayin olundu ve bu vazifeyi İzmir'in istihlâsına kadar ifa etti. Bir aralık Kayseri'ye giderek İstihbarat müdürlüğü vazifesini orada gördü. Ankara'ya geldiği ilk yılda ayrıca Ankara Darümuallimatı edebiyat hocasını da yaptı. Ankara'da intişar eden *Anadolu duyusu*, *Ana vatan* ve gene Ankara'da intişar eden *Sebilürreşad* mecmualarına fanteziler ve makaleler verdi. Bu fanteziler daha sonra *Buhardan* namıyla intişar etmiştir. İzmir'in istihlâsından sonra tekrar Maarif meslekine aydet etti, ve 1923 te Kastamonu Maarif müdürlüğüne tayin olundu. O

escada Kastamonu vilâyeti dahilinde tefiş seyahatı yaptı. Bir yandan da Kastamonu'da çıkan *Açıksöz'e* mektuplar yazdığı gibi ayrıca *Kastamonu âsarı kadîmesi* ünvanlı eserini telif etti. Bu eser, Maarif vekâleti tarafından tabettirilmiştir.

1924 te Maarif vekâleti müfettişi umumîliğine tayin olundu. 1927 ye kadar bu vazifede kalarak Türkiye'nin hemen elliye yakın vilâyetini dolaştı. Bir aralık o zaman Millî matbaa adını taşıyan Devlet matbaası müdürlüğünü ve Orta tedarikat müdürlüğü vekâletini ifa etti. 1927 de Üsküdar lisesi edebiyat muallimliğine nakle-dilei. 1929 da mektebin lâğvı üzerine Kabataş lisesi ve bir müddet sonra yeniden teessüs eden Haydarpaşa Lisesi edebiyat muallimliğine tayin olundu. Bugün Haydarpaşa Lisesi edebiyat muallimi olan Mehmed Behcet, Orta tedarikat kanununun tahsis ettiği en yüksek maaşı almaktadır.

Mehmed Behcet'in hayatı daimî bir faaliyetle geçmiştir. Her gittiği yerde ve her bulunduğu vazifede muhakkak çalışacak mevzular bulmuş, tarihi, edebî eserler kaleme almıştır. Onun şimdiye kadar neşre-dilmiş eserlerini sırasıyla gösteriyorum :

1 — *Erganun* (Şiirler) — Tanin matbaası 1327 — 1911. Sahife 144.

2 — *Beyrut vilâyeti cenup kısmı* (Tarihi, edebî ve içtimâi tedkik) — Beyrut vilâyet matbaası 1333—1916, Sahife : 455. Bu eser resimli ve pilânlıdır.

3 — *Beyrut vilâyeti şimal kısmı* (Tarihi, edebî ve içtimâi tedkik) — Beyrut vilâyeti matbaası 1334—1917, Sahife : 603.

4 — *Buhurdan* (Fanteziler) — İstanbul matbaai Ahmed İhsan ve şürekâsı 1341—1925, Sahife : 80.

5 — *Kastamonu âsarı kadîmesi* (Anadolu Türk âsar ve mahkûkâtı tettebbuatına esas tarihi tedkik) — İstanbul matbaai âmire 1341—1925, Sahife 177. Bu eser resimlidir.

6 — *Orhanın deniz eğlenceleri* (Çocuk kitabı, hikâyeler, Fransızcadan nakil) — Birinci tab'ı İstanbul Millî matbaa 1926, ikinci tab'ı İstanbul Millî matbaa 1927, Sahife : 40. Bu eser resimli ve renklidir.

7 — *Orhan ile Gümüş* (Çocuk kitabı, hikâyeler, Fransızcadan nakil) — Birinci tab'ı İstanbul Millî matbaa 1926, ikinci tab'ı İstanbul Millî matbaa 1927, Sahife : 40. Bu eser resimli ve renklidir.

8 — *Orhanın hayvanlar bahçesi* (Çocuk kitabı, hikâyeler, Fransızcadan nakil) — İstanbul Millî matbaa 1927, Sahife : 64. Bu eser büyük kâğıda resimli ve renklidir.

9 — *Orhanın tayyareciliği* (Çocuk kitabı, tayyareciliğe dair, Fransızcadan nakil) — İstanbul Alâeddin matbaası 1931, Sahife 32. Bu eser resimli ve renklidir.

10 — *Genç şairlerimiz ve eserleri*(Edebi tedkik)— İs-

tanbul Ahmed Said matbaası 1936, Sahife : 112.

11 — *Genç romancılarımız ve eserleri* (Edebi tedkik)— İstanbul Ahmed Said matbaası 1937, Sahife 256.

12 — *Yumak* (Şiirler) — İstanbul Ahmed Said matbaası 1938, Sahife : 64.

Mehmed Behcet'in hazırladığı halde henüz basılmamış olan eserleri de şunlardır :

1 — *Edebiyatçılarımıza göre Türk edebiyatı* (Anket ve Antoloji).

2 — *Türk edebiyatında hece ve mizah* (Edebi tedkik) — 3 cild.

3 — *Sinop kitabeleri* (Tarihi tedkik).

4 — *Genç dramatürjlerimiz ve eserleri* (Edebi tedkik).

5 — *Orhan Babanın kuruntusu* (Çocuk kitabı).

6 — *Çile* (Şiirler).

Mehmed Behcet'in bu yazdığı kitaplardan başka gazete ve mecmualarda da bir çok şiir ve makalesi intişar etmiştir. Bu mecmua ve gazetelerin isimlerini ve bu yazıların intişar tarihlerini gösteriyorum :

1 — Hanımlara mahsus gazete (İstanbul) 1907.

2 — Çocuk bahçesi mecmuası (Selânik) 1908.

3 — Hâle mecmuası (İstanbul) 1908.

4 — Servetifünun mecmuası (İstanbul) 1908—1910.

5 — Resimli İstanbul mecmuası (İstanbul) 1908.

6 — Resimli kitap mecmuası (İstanbul) 1908—1910.

7 — Şehbal mecmuası (İstanbul) 1910.

8 — Tasvirî elkâr gazetesi (İstanbul) 1909.

9 — Resmî Beyrut gazetesi (Beyrut) 1917—1918.

10 — Nedim mecmuası (İstanbul) 1918—1923.

11 — Açık söz gazetesi (Kastamonu) 1919—1923.

12 — Gençlik mecmuası (Kastamonu) 1919—1923.

13 — Anadolu duygusu mecmuası (Ankara) 1920.

14 — Sebülürreşad (Ankara) 1922.

15 — Ana vatan (Ankara) 1922.

16 — İctihad mecmuası (İstanbul) 1928.

17 — Türk tarih encümeni mecmuası (İstanbul) 1930.

18 — Yedigün mecmuası (İstanbul) 1937.

Mehmed Behcet'in bu eserleri arasında bilhassa tarihi mahiyette olanlar, en ehemmiyetlilerini teşkil eder. Onun son asır şair ve romancılarına dair vücutte getirdiği etüdlerin de zamanla çok büyük bir kıymet kesbedeceği muhakkaktır.

Mehmed Behcet, Fecriâtîciler arasına katıldığı günden son zamanlara kadar muhtelif vadilerde bir hayli şiir de kaleme almıştır. Hattâ,

Get beri ey gönül eri
Aşına vermeyen seri
Sırr-ı vücudu bilmeyen
Vahdele devr edilmeyen
Verdi Hudâ gönüt sana
Hak ile bir hak olsana
Aşka inanmayan gönül
Âteşe yanmayan gönül

Fikr edegör bidâyeti
Derk edemez nihâyeti
Zill-ı şühûdu silmeyen
Bâhil olur hidâyeti
Nür ile gayrı dolsan a
Hatm edesin her âyeti
Cezbeye kanmayan gönül
Hak'ke erer mi gayeti

Bâğg gönül hevâyı ver	Derdini bil devâyı ver
Zâhir ü mâsivâyı ver	Hak'tan alıp inâyeti
Câm-ı gurûru et şikest	Bağrına sun mey-i Elest
Tâ olasin o rûtbe mest	Hakkedesin riâyeti
Cânını ver o cân için	Âfet-i her cihân için
Pirine dü cevân için	Etme sakın şikâyeti
Kâ'be-i aşka doldu yâr	Nây-i dilin bu âh ü zâr
Zemzem-i vabdetin <i>Yazar</i>	Geldi dem-i sekayeti

**

Biz nûkhet-i dildâr taşır bâd-i sabâyız
 Gıysü-yî semenbüy ile mahmûl-i hevâyız
 Olduk olalı mirveha-i şipe-i simin
 Enfâs-ı harîrîz mey-i mehtâb-ı safâyız
 Hem sim ü zerinden fer alup nerkis-i mestin
 Rû'yâ-yi esâfir ile pür, nûr u ziyâyız
 Lâ'lindeki âteşle dönüp rûh-i mûzâba
 İksir-i hayât âver-i yakut nümâyız
 Bin şu'lelenip lâle-i mihrinden o mâhin
 Fecr-i ezeliyiz seher ayında semâyız
 Zülf-i semen ü sine-i sim ü teb-i lâ'le
 Biz nerkis-i zerrine de billâh fedâyız
 Bir vecd-i serâzâd ile söyler *Yazar'ız* biz
 Hem hâl ile hem kal ile nev resm ü edâyız

Manzumeleri gibi mutasavvıfane ve âşikane gazeller de yazmış olan Mehmed Behcet'in bilhassa manzum ve mensur fantezileri onun en muvaffakiyetli edebî eserleri olarak gösterilebilir. Mensur fantezilerinden ikisini örnek olarak alıyorum :

«Alev: Renkler yaratan ressamı yalvardım : Söyle ressam, bu yanan alev nedir?.. Biraz düşündü : Turuncu bir gölge veya al bir sükûta benziyor, dedi. Hayırl.. dedim. Tekrar düşündü : Fecirden bir serâb veya şafaktan bir mevcedir, dedi. Tekrar ettim : Hayır ?.. Zavalı ressam, münfail ve münhezim sustu .

Hisler yaratan şâire yalvardım : Söyle şâir, bu yanan alev nedir?.. Biraz düşündü : Âteşin bir hayâl veya erimiş bir iştikâya benziyor, dedi. Hayırl, dedim. Tekrar düşündü : Kızarmış bir tebessüm veya korkarak bir duâdır, dedi. Tekrar ettim : Hayırl.. Zavalı şâir, münfail ve münhezim sustu.

Hareketler yaratan rakkaseye yalvardım: Söyle rakkase, bu yanan alev nedir?.. Biraz düşündü : Kıvranan bir nâza veya çırpınan bir niyâza benziyor, dedi, Hayırl dedim. Tekrar düşündü : Erimiş bir rakkas veya sönmüş bir lerzedir, dedi. Tekrar ettim : Hayırl.. Zavalı rakkase, münfail ve münhezim sustu.

Nağmeler yaratan bestekâra yalvardım : Söyle bestekâr, bu yanan alev nedir ?.. Biraz düşündü. Âteşin bir feryâd veya kızıl bir âha benziyor, dedi, Hayırl.. dedim, tekrar düşündü : Baygın bir enin veya ölgün bir iniltidir, dedi. Tekrar ettim. Hayırl.. Zavalı bestekâr münfail ve münhezim sustu.

Şekiller yaratan heykelsâza yalvardım : Söyle heykelsâz, bu yanan alev nedir ?.. Biraz düşündü. Yıldızdan

köpük, kıvılcımdan demet, güneşten bir tüpe benziyor, dedi. Hayırl, dedim. Tekrar düşündü : Gülden bir hâle, mercandan bir bulut, aydan bir kanaddır, dedi. Tekrar ettim : Hayırl.. Zavalı heykelsâz münfail ve münhezim sustu.

Ve bütün san'atkârlar, hep sustular. Kime yalvarayım dedim, kalbime yalvardım : Söyle ey kalb, bu yanan alev nedir? Bu nedir ki san'atkârlar dahi bilmiyor. Biraz bekledim, içimden bir ses : Sevgilin var mı? dedi. Titredim ve düşündüm. İlâve etti : Eğer sevgilin varsa, ve eğer istersen bir kere de ondan sor, dedi. Ben münhezim ve münfail sustum.

Erenlerin dergâhında diz çöktüm ve mihrâbımın önünde yalvardım. Söyle, ey sevgili, bu yanan alev nedir? Ma'bedî ve etsunkâr bir ses yükseldi : Benim kalbimin alevine benziyor, dedi, Hayırl.. dedim. Tekrar etti : Eğer kalbin varsa sen de ondan sor.. Tekrar kalbimden sordum. Artık saklayamadı. İ'tirâf etti. Evet, bu yanan aşktır; dedi. Ben o zaman mest ve pür halecan sustum, Ebediyyen sustum.»

2 Mayıs 1921
 Bohudan'dan

**

«*Yakamoz* : Koyu mavi deniz.. Koyu maviden iz.. Koyu mavi denizde ağlar.. Maviden iz de ağlar... Ağlar, ağlar...

Kovuğu koyu buğu alır.. Buğuyu kovuk alır.. Ne koy, ne kuğu kalır...

Yalnız sandal, duru beyaz gece kuşu gibi... Yalnızsan dal, dur bu yaz gecesinin kuşu gibi...

Gece ne dalmış; koy ne koyu.. Koynuna almış gece uykuyu...

Gökte ne ay var, ne de iz.. Ne ayna, ne deniz...

Gece kuşu ! bu ne kuşu, bu ne uçuş ! Kanadın ateş çiçeği, ateşin ay böceği...

Al kanadın, al kan.. Adın ateş çiçeği, ateşin ay böceği ...

Deniz kuşu ! bu ne kuşu, bu ne uçuş ! kanadında ney damlıyor.. Kanadında mey damlıyor.. Ateş aydan, ay ateşten damlıyor...

Koyu mavi deniz.. Koyu maviden iz.. Koyu mavi denizde ağlar maviden iz de ağlar..

Ağlarda ay ağlıyor.. Ağlarda ay ağlıyor...

9 Temmuz 1932
 Yumak'tan

Behcet Yazar'ın bazı şiirlerini naklediyorum :

— I —

— Kamer —

Rûkûd-i şâm-ı elemdârı nâgehan sararak,
 Açıldı ye's-i nigâhında bir gümüş yaprak,

Yayıldı ufka o sîmîa gubâr-ı nevîmidî;
 O bir dumanlı kadın, bir beyaz ilâhe idi.
 Leb-i leyâle donuk bûseler nisâr ederek,
 Süründü sanki muhitâta handezen bir etek.
 Yüzün sarardı kamer, saçlarında pür esrâr,
 Acıklı nâmütenâhî yabancı hisler var..
 Nasıl da lerze-i rûhunda bir elem titrer,
 Sen ey ipekli çocuk, ey zavallı hasta kamer!

28 teşrinisani 1909

- II -

- Asker -

Asker gidiyor.. Cennet-i ulyâda zerendûd
 Bir kafil-e-i nûr u melâik yine meşhûd,
 Dildâde selâm almadadır.. hep emel eîzûd.
 Asker gidiyor.. debdebeler dağları sarsar;
 Âmâl-i bülendânesi açmış yine kakhâr,
 Adl üstüne, hak üstüne bir şehper-i memdûd..
 Asker gidiyor.. hatveleri gulgutesinden
 Bir cevvi tesâdûm, yine bir kal'e-i âhen,
 Bir hisn-ı rasin olmadadır millete me'men.
 Asker gidiyor.. Kalb-i necîbinde fedâkâr
 Ecdâdın ahfâdına terk ettiği kan var;
 Cevr eyleyemez, zulm olamaz rûhuna medfen..
 Asker! Vatanın her yanı, her cebhesi kandır
 Ecdâdın en pâk olan ervâhına şandır;
 Kâ'ben, ebedi ma'bedin i'fâ-yi vatandır;
 Çiğnetme sakın, şanlı vatan çiğnenemez hiç,
 Nâmûs u gurûr etmededir kalbini tehyic,
 Asker! seni takdis ederim hakkı uyandır!..
 Bir zembere-i tesliyet oldun gidiyorsun,
 Hep nâsiye-i milletî tetvîc ediyorsun;
 Benden sana bir kalb-i duâkâr ü muzâhir..
 Asker! şeref ü şân ile pür nûr u mübeccel
 Tâ arş-ı muallâya kadar fahr ile yüksel,
 Yüksel ki vatan alçalamaz, yükselecektir.. (1)

11 Mart 1910

- III -

- Erganun -

Gel, dinle Mülhimem! negamât-ı leyâlîmi;
 Cevv-i müfekkiremede deirn, gizli, mâtemi
 Bir erganûn-i rûh-i şebâb öyle çağlıyor,
 Gel, dinle, Mülhimem! yine bak kalbim ağhyor..
 Simâ-yi sânihâtımı halk eyleyen nefis
 Ma'bûde-i Müebbede, bak bir semâ-yi his,
 Bir erganûn-i girye yarattım senin için;
 Gel, dinle, Mülhimem! onu meshûf u nâleçin..
 Her nağmesinde bir şeb-i hicran hazırladım;
 Etbâk-ı arş-ı zulmeti gezdim adım adım

(1) Bu manzume, Bay Zati'ata bir bestesiyle birlikte aynı senede Şehbal mecmuasında intişar eimisti.

Her tayf-ı sâkininde enin-i garâmımın
 Na'ş-i nihân ü târını gördüm, güzel kadın!
 Bir erganûn-i rûh-i şebâb.. öyle çağlıyor!
 Bir lâhze dinte, onda bütün aşkım ağlıyor...

15 nisan 1910

- IV -

- Serbest nazım -
- Öğe -

Nârin,
 Gümüş kanatları gizlendi hep esâtirin;
 Pamuk bulutları massetti bir dumanlı sükûn;
 Asabi bir ziyâ-yi handenümün
 Sardı simâ-yi rûh-i eb'âdî;
 Eridi
 Nâgehân kuşların semâ-perran
 Zer âşiyânından
 Damlayan lâhn-ı sâf u billûru;
 Şimdi artık ne bir kanat, ne peri,
 Ne de bir ses var ufk-ı minâda;
 Yalnız âstüde semt-i ulyâda,
 Muhite hâkim olan bir melike-i ebedî
 Vardı..
 Şimdi artık pırıl, pırıldı semâ!
 Uçtu, sallandı mirvehât-ı ziyâ,
 Doldu şebtâbelerle pür hulyâ;
 Deniz işlendi süslü pullarla;
 Dalgın,
 Büküldü boynu gürfende, nazlı kumruların,
 Kısıldı sesleri hep;
 Bir ibtisâm-ı zehab
 Turunc fidanları üstünde mürtesem.. bitâb
 Gölgeler oldu nâbedid ü müzâb,
 İhtizâr etti tâir-i mahrûr
 Uyuttu rûh-i mesâfâtı bir serâb-ı fütür...

18 Ağustos 1910

- V -

- Yumak -

Bir gün,
 Sarı, parlak bir ışık,
 Sırma saçlar gibi bir aydınlık,
 Erimiş altına benzer bir alev
 Yandı dünyamızda..

İçimiz sanki bizim bir dünyâ..

Tel tel olmuş süzülen âteşten,
 Biz, o gün,
 O gün aldık avuçlar dolusu,
 Başladık şarmaya dünyamızda l..

Kimseler görmiyerek,
 Sarışın telleri sardık, sardık..

Bir yumak oldu bu altın, bu ışık,
Bu alev..

Bir ılık tatlî harâretle avuç -
- larımız yandı ve parmaklarımız
Yandı..
Süzülen telleri sardık, sardık..

Alınımız döndü o gün
Bir sıcak yaz gününe
O gün yanaklarımız
Bir kızıl gül ve dudak -
- larımız açtı kızıl bir lâle..
O alev telleri sardık, sardık..
Bir yumak oldu bu altın, bu ışık,
Bu alev..

Biz bu altın yumağı,
Kendi dünyamızda,
Kimseler görmeyerek,
Başladık elden ele
Atarak oynamaya..

Sararak ellerimiz,
Yanarak ellerimiz,
Tel tel olmuş o yanan sevgimizi
Bir yumak yaptık o gün,
Atarak elden ele,
Başladık oynamaya..

Geçti artık nice gün..

Bu oyun,
Bir ibâdet oluyor şimdi bize

Ve o günden beridir sevgimizi
Ne güzel sarmadayız gönlümüze!

21 ikinci teşrin 1937

— VI —

— Feeri —

Gece.. Durgun koy.. Uzaktan geminin
Bin bir aksiyle yanan bir engin..
Geçiyor bir büyü hâlinde gemi
Kıyısından bu ışık âleminin.

Bir sebû döktü bir al seyyâle,
Yandı durgun suda bin bir lâle..
Lâ'lden Âliheler bağladılar
Kıp kızıl kor demetinden hâle..

Suda zümrüd helezonlar yaparak
Açacak mavi lotüsler yaparak;
Bin salıncak kurulup yâkuttan
Ergavânî perifer sallanacak..

Sarı zambaklara yaslanmış ay
Altın oklarla ziyâdan bir yay..
Bin esâtiri barındırmada su
Sarışın çölde alevdir bu saray

Kanayan nar çiçeğinden kuşlar
Kervan olmuş suda âsûde uçar..
Şimdi yangın gibi güller yaratır
Bin kıvılcım savuran bir rüzgâr.

Geminin tirşe, mor, eflâtun izi
Gezdi baştan başa durgun denizi
Biz de damlattık açık gönlümüze
Böyle bin renge giren sevgimizi

7 ilk teşrin 1937

— VII —

— Bora —

Kıyılar tirşe.. Uzaklar mos mor
Bin köpük kâh açıyor, kâh soluyor..
Buğudan sis ve dumandan bir gök
Deli kurtlar gibi rüzgâr uluyor..

Mor bulutlar yığılıp ortalığa
Dalgalar benzedi binlerce dağa..
Kuduran bir bora bir çok gemiyi
Bin kırık tahta yapıp attı sığa..

Deli rüzgâr.. Sağanaklar ve bora..
Mor sular, tirşe sular oldu kara..
Dalgalar şahlanarak savruluyor
Akıyor gök, dağ olan dalgalara

Karışıp gökle deniz, morla kara,
Ne deniz kaldı, ne engin, ne kara..
Sevginin rüzgârı çılgındı biraz,
Gönlümüzdeydi o akşam bu bora..

16 ilk teşrin 1937

— VIII —

— Kor —

Geceden örtü yapıp örtündü,
Bir kemer taktı alevden beline,
Cennetinden kor alıp bir eline
Oldu güller elinin Zerdüş'tü

Yer ararken kuracak âbideyi,
Buldu bir selvide yüksek yerini;
Toplayıp lâhzada Mübidlerini
Korla kurduydü o âteşkeçeyi

Misk ü anber bezeyip toprağına,
Nice yıl işledi her bir yanını,
Lâ'l ü yâkutunu bin mercanını..
Erdi altın yuva ma'bed çağına l..

Bulamaz oldu cihan bir eşini,
Mihrcan'larda ve Nevruz'larda,
Zend-Avesta okunup bir arada,
Yaktı âteşkedenin âteşini.

Bu yanan âteşi söndürmediler;
Taptılar cümle mecûsiler ona
Koru Zerdüş'tün asırlarca yana
Yana nurlandı o âteşkedeler..

.. Ve Mecûsi gibi biz sevgimizi,
Böyle her dem yanacak kor yaptık;
Gönül âteşkededir çok taptık
Bu mukaddes kora.. Kor yaktı bizi...

27 İkhtesrin 1937

— IX —

— Kıyılar —

Yavru bir ceylânın ürkek ürkek..
Bakışından daha süzgün kıyılar..
Akşamın rûhunu candan emerek
Uzayıp gitmede üzgün kıyılar

Gizli oklarla vurulmuş denize
Serilen bir kanad olmuş kıyılar..
Şimdi bir çizgi iken, dönmüş ize
Erimiş, göz yaşı dolmuş kıyılar...

Son bahar mevsiminin en son izi,
Rûha dolmuş ta gül olmuş kıyılar.
Akşamın rûhu olan sevgimizi
Yâd eden bir gönül olmuş kıyılar.

29 İkhtesrin 1937

— X —

— Fantezi —

— Peri bacaları —

Derelere dolar, tepelere taşar
Cicili bicilli peri bacaları..
Uzağa dağılır, ovaları aşar
Cicili bicilli peri bacaları..

Sayılamayacak dolu dolu çiçek
Kimi mora çalar, kimi koyu sarı,
Kimisi kelebek, kimisi de bebek
Cicili bicilli peri bacaları..

Peri bacaları yere gömülüdür:
Kimisi içeri, kimisi dışarı..
Üzerine gümüş, sırva sürülüdür
Cicili bicilli peri bacaları..

Külâhu kocaman, bakışı da yaman,
Kimisi afacan, kimisi haşarı,

Kimi mini mini, ne sevilir aman
Cicili bicilli peri bacaları..

İçeride dolu şir, evi perilerin
Cicili bicilli peri bacaları..
Dışarı dolu sibir bu perili evin
Cicili bicilli peri bacaları..

24 İkinci teşrin 1937

Behcetî (Ayıntağı Hasan) — XVIII inci asır şairle-
rinden Behcetî hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

«Behcetî : Nâm-ı müstahsenleri gibi nâm-ı nâmîleri
Hasan'dır. Pâyitaht-ı şâhân-ı Zülkadriye şehri şerefme-
âb-ı Ayıntâb'dan serzede-i zuhûr ve vâlid-i mâcidleri
zeyy-i ulemâda bir pir-i rûgen zamîr olup hayr-i duâ-yi
peder-i şefekat esere nâil ve meleke-i isti'dâd-ı mâder-
zâdları iktizâsı üzere biraz eyyâm kazâ-yi şerefzâ-yi
Rûhâ'da rehâyâb-ı tahsil-i ulûm-i Arabiyye ve Fârisiyye
itmeleriyle beyn-el-enâm maârif ve kemâl ile bâlâ nâm
ve meşhûr ve fenn-i inşâda dahi tahsil-i destmâye-i
mehâret itmeleriyle Mûsâ vâd arz-ı yed-i beyzâ-yi ikti-
dâr itmeleriyle zât-ı âli mikdârları ser mecmûa-i mün-
şiyanda şeref dîh-i sutfur oldukta dâr-ül-metâlib-i vel-
meâl şehri bi misâl-i mahmiyye-i İslâmbul-i adîm-ül-em-
sâle hatt-ı rihâle ve ol asır ulemâsının makadirmendi
Halil efendi zâde Mehmed Said efendi merhûmun bâb-ı
devletlerine rûymâl ve mektubculuk hizmet-i celîlesiyle
sîrâb-ı nevâl-i ikbâl ve evvelen mülâzemet ve sâniyen
Anadolu kalemine duhâl ve bir kaç mansûba mevsûl
olup kat-ı rütbe üzere nâil-i âmâl olmuşlar iken
henüz istifâ-yi merâm itmeden velîni'metin kasr-ı
bi kusûr-i i'tibâr şiddet-i havâdis-i rûzgâr ile târümâr
oldukta mütercem-i mûmâileyh telhgâm ve berât-ı
eyyâm dahi sebât ile def-i keder ve âlâm idüp bu
hâl üzere güzârende-i rûz ü leyâl iken zât-ı maârif
kemâl-i nisâbların hâlâ sudûr-ı Rûm'dan ma'zûl ulemânın
sehâvetmendi İvaz Paşazâde Mir İbrahim efendi haz-
retleri istishâb idüp sadâretlerinde mektubculuk ve za-
mân-ı istirahatlerinde arpalıkları kâmyâb buyurup el'ân
mîr-i müşârünileyh hazretleri tarafında İle kazâst
niyâbetiyle hoşhâl ve şâdandılar. Elhak şî'r ü inşâda
tab'-ı bâlâları âl-ül-âl ve güftâr-ı ra'nâları tab'-ı zîbâları
gibi tâbdâr bihcümle şî'r ü inşâda tahsinkerde-i şuarâ-yi
şîrin makal bir zât-ı huçeste hisâldir. Âsârlarından tas-
tir-i uyûn-i irsâl-i abd-i fakîr buyurdukları eş'âr-ı dilpe-
zirleridir ki tahrîr olundu(1).»

Âylne-i Zurafa'da şu kayıtlar vardır:

«Behcetî: Mûmâileyh'in ismi Hasan'dır. Rumeli kuzâtı
eşrâfından bir zât-ı maârif ârâ olup 1189 (M. 1775)
hilâlinde Vak'anüvislik hizmetine memûr ve bir kaç mâh
mürûrunda bil'azil mehcûr olmuştur. Cem'eylemiş oldu-
ğu vakayii *Vâsif* merhûm bit-tebdil vet-tağyîr târihine
derc eylemiştir. (1) Örnek yoktur.»

Sicil'de şu kayıtlar görülüyor :

«Behcetî Hasan efendi : Ayıntabidir. İstanbul'a geldi ve kuzâttan olup Kara Halilzâde Said efendi'ye mektupçu oldu. 1189 (M. 1775) da vak'anüvis-dahi olarak 1190 (M. 1776) da mazûl oldu. Ba'dehu vefât eylemiştir. Ma'lûmât-ı târihiyesi ve şî'ri vardır.»

Ayıntaplı Behcetî hakkında gerek *Âyineî Zurafa*'da gerek *Sicil*'de verilen malûmat yanlışır (Bu husus için *Behcetî Hüseyin'e* bakınız.).

Bir mecmuada Ayıntaplı Behcetî namına şu gazel kayıdır (*Mill. Alm. K. Mz. Mc. No. 717*) :

Ruh-i tâbında senin hüsn füzûn olsa gerek
Tâlîbe nûsha-i mir'ât-ül uyûn olsa gerek
Hall ider remz-i mezâyâ-yi nikât-ı hüsnî
Hattı şûrrâh-ı maâni-i mütûn olsa gerek
Dür-j deryâ-yi letâfet mi değil dendanlar
Çünkü sırr-ı dehenî nokta-i nûn olsa gerek
Hak nüzûl eyleyicek bâtili izhâk eyler
Gelicek aşk dile akl birûn olsa gerek
Eylemez binde birin râbitabend-i i'câz
Dehrin ittikleri hep va'd-i kûmûn olsa gerek
Neis-i bedhû ne kadar olsa sümûd u serekeş
Kayd-ı perhîz-i riyâzatla zebûn olsa gerek
Behcetî şî'r-i *Penâh*'a idegôr peyrevîk
Gurbet illerde sana râhnûmûn olsa gerek
Bibliyografya : Rmz., Esd., Scl.; *Âyineî zurafa*, Mc.

Behcetî (Divan şairi) — XVI ncı asır şairlerinden Behcetî hakkında, tezkirelerde malûmat kayıdı değildir. Onun bazı manzumelerine mecmalarda tesadûf ediliyor. (945—1538) den evvel yazılan Edirneli Nazmî'nin *Mecmaunnezair*'inde kayıdı olan bir gazelini naklediyorum :

Oı sanem itmez hazer bu sûz-i âteşnâkten
Tir-i âh-ı âşıkı geçmez sanur eflâkten
Ârzû-yi kamet-i servin idelden döstum
Su gibi kaldırmadım bir dem yüzümü bâkten
Lâ'l-i canbahşın temennâsı acebdır ey-perî
Zâil olmaz bir nefes bu dide-i nemnâkten
Oı rakib-i bed lika neyler yanında döstum
Rûh-i pâk olan bilürsin kim kaçır nâpâkten
Hâk-i pâyin cevheri bâd-i sabâdan tiz kaçır
Behcetî de mest geçer hâlince ol çâlâkten

Behcetî (Hüseyin) — XVII nci asır şairlerinden Behcetî hakkında *Safayî* şu malûmatı veriyor :

«Behcetî : Nâmî Hüseyin'dir. Devha-i vücûdu gülistân-ı Hezargrad'dan nümâyan yâfte-i neşve-i zuhûr olmuştur. Evâil-i hâlinde keşb-i maârif idüp divân-ı bü-lend eyvân-ı sultânî kâtibleri zümresine dâhil olmağla nice zaman târihcilik mansıbı ile kâmravâ olup ba'dehu bazı vezirin kâtibi ve nedîmi ve musâhibi olup 1094 (M. 1682) hudûdunda vâki' Peç seferi avdetinde esnâ-yi tarikte âzim-i merhale-i beka olmuştur. Asrın şuarâsındandır. Bu eş'âr-ı güherbâr mezbûrun âsârındandır :

Didemizden *İtmez* oldı reng-i rûy-i tal'âtin
Bübül-i nâlâniyüz ol gülsitân-ı behcetî
Hüsyârın lâbî yokmuş hüsn-i çeşm-i dilbere
Şimdi bildim ben senin ey bâde kadr ü kıymetin

Belig tezkiresinde şu malûmat kayıdır :

«Behcetî : İstanbullu Hüseyin Çelebi Divân-ı hümayûn kâtiplerinden Târîhnüvistir. 1095 (M. 1683) senesinde âzim-i divanhâne-i dâr-ül-baka oldu.

Öper yârin lebin dil hatt-ı anberfâma katlanmaz
Bozar ol tîf-i şeydâ rûzesin ahşâma katlanmaz

Bir mihrî sev ki râyine mehtâb resg ide
Sâfi-i cism-i hoşterine âb resg ide
Sevdâ-yi vasî-ı yâr ile ol öyle muztarib
Endâm-i terzenâkine sîmâb resg ide
Dendânını lebinde görüp şöyle anlarım
Dür-i akîkde dür-i nâyâb resg ide»

Şeyhî «*Vakay'ülfuzalâ*» da diyor ki :

«Behcetî : İstanbullu Hüseyin Çelebi : Belde-i kostantınıyyeden neş'et eyleyüp divân-ı hümayûn kâtiblerinden olmuş idi. Niçe zaman târihcilik mansıbıyla serbülend-i akrân olduktan sonra 1095 (M. 1683) senesi evâilinde Belgrad'da fevt oldu. Müretteb divân-ı eş'ârı vardır. Bu ebyât güftârındandır :

Öper yârin lebin dil hatt-ı anberfâma katlanmaz
Bozar ol tîf-i şeydâ rûzesin ahşâma katlanmaz»

Sicil'de ise şu kayıd vardır :

«Behcetî Hüseyin efendi : İstanbulludur. Divan kâtibi olup 1095 (M. 1683) te fevt oldu. Divân-ı şî'ri vardır.»

Behcetîler hakkında tarihî menbalardaki malûmat pek karışktır. *Belig* ve *Şeyhî*'ye göre Behcetî İstanbulludur. 1095 (M. 1683) senesinde ölmüştür. *Safayî*'ye göre de Hezargradlıdır. Ve vefâtı 1094 (M. 1682) tedir. Gene *Belig* ve *Şeyhî*'ye göre vak'anüvis olan İstanbullu Behcetî'dir. *Safayî*'de onun böyle bir vazifeye tayin edildiğini mevzubahs etmektedir. *Sicil*'e göre ise vak'anüvis olan Ayıntaplı Hasan Behcetî'dir. Gerek bu menbada, gerek *Âyineî zurafa*'da Hasan Behcetî'nin 1189 (M. 1775) da vak'anüvis olduğu, çok geçmeden azledildiği kayıdır. Halbuki 1132 (M. 1719) senesinden 1197 (M. 1782) senesine kadar gelen şairleri ihtiva eden *Ramiz* tezkiresinde Ayıntaplı Behcetî hayatta olarak gösterilmekte ve vak'anüvisliğinden hiç bahsedilmemektedir. Şu halde vak'anüvis olan Behcetî, ekseriyetle doğru malûmat veren *Şeyhî* ile *Safayî* ve *Belig*'in rivayet ettikleri vechile bugün tarihi ve divanı elimizde bulunan İstanbullu veya diğer bir kayda göre Hezargradlı olan Hüseyin Behcetî'dir. *Bursalı Tahîr* ise büsbütün yanlış olarak Hüseyin Behcetî ile İbrahim Behcetî'yi aynı adam zannetmiştir (*Behcetî İbrahim'e* bakınız.).

Behcetî'nin «*Cehrîn seferi*» ne âid bir tarihi bugün Süleymaniye kütüphanesinde (*Sly. Esd. K. No. 2368*). kütüphane defterinde başka namla kayıdı olan bu eserin

mevcudiyetini Say Mükremin Halli' den öğrenmiş bulunuyorum.

Bu eserin 1090 (M. 1679) yılında yazıldığını müverrihin şu beytiyle anlamaktayız :

Çün eyledin bu nûshayı bin doksan içre nakl
Târîh-i sâli Behceti'yâ oldu قيس على

Müverrih, eserin mukaddimesinde şunları söylüyor :
"Behceti-i şâir bâlâda zikr-i vâlâ ve medh-i âlem arâları sebat eden sâhib-i Cem ünvânın bemsîrezâde-leri mîr-i mükerrem *Hüseyn Bey* efendinin hizmet-i kitâbetleri ile serefrâz ve divân-ı hümayûn kâtibleri zümresinden olup niçe demler idi ki vâdi-i şî'r ü inşâda terk ü tâz ve cidd ü sa'y ile gittikçe akrânımdan müm-tâz olduğum hasebiyle zebanzed-i meclis-i âli-i âsâfî olmağla şöhret-i tâm bulup ve mâliye kaleminde Vâridâtî tahallûs idüp ol mansıb-ı kalîl ile kanâat etmiş idim. Ammâ rûzgâr mürûr etmiş idi ki ömr-i azizi şuğl-i azim-i şî'r-i dîlküşâ ve heves-i nazm-ı dîfârâ ile telef idüp vâdi-i şîrde kümeyt-i hâmeyi o merthebe germ inân eylemişim ki sâhib-i kasb-üs-sebk olup Rüstem-i arsa-i endîşe olduğum âlem ikrâr etmişidi. Niçe eş'âr-i dîfârâ ve niçe gazel ve niçe kaside ve niçe terâkib ve tercî' ve müseddes ve musammat ve muhammes ve muaşşer ve kıtaât ve rubâiyyât ve mesneviyyât ve mutayyebât icâd ve ihtirâ' edüp tedvîn-i divân ettiğim malûm-i yârân-ı safâdır."

Vücade getirdiği tarih hakkında da şunları söylüyor :
"Bir târîh-i garrâ ve mecmûa-i kübrâ ibdâ' ve ihtirâ' eyledim ki ebyât-ı Arabiyye ve Fârisiyye ve Türkiyye ile memlû ve müzeyyen olup mebânîsini usûl ve terâkib-i ahbâr ve rivâyât ve âsar ve hikâyât üzere vaz'u tarh ettim... Ve lâle ruhler izârî gibi sâde olmasına sa'y eyledim. Ve mutlak selâset-i suhane itibâr edüp serâpâ müseccâ' ve mukaffâ olmağı iltizâm etmedim."

Behceti'nin 5000 beyitten ibaret olan divânının yazma bir nüshası Millet kütüphanesindedir (*Mil. Alm. K. Mz. Mc. No: 59*). Münacat, naiî, miraciye gibi manzumelardan sonra Mehmed Hân, veziriazam Ahmed Paşa ve Mustafa Paşa hakkında kasideleri ihtiva eden bu divanda 1 terkibibend ile *Mantukî*'nin

İnânın çeşm-i giryân aldı dest-i ihtiyârımdan
Sakınsun bana seng-i râh-i olanlar rehğûzârımdan

matnını tazmin suretiyle vücade getirilmiş 1 müseddes, *Nedîmi kadîm*, *Naîl* ve *Fehîm*'in gazellerine vücade getirilmiş 3 tahmîs, 503 gazel, 13 tarih ve 101 rubai vardır. Tarihler 1083 (M. 1672), 1086 (M. 1675) yılları arasında kaleme alınmıştır.

Divan tekniğine sâhib olan Şâir, XVII nci asrın müm-tâz simâlarından olmasa bile, bûsbütûn değersiz manzumeler kaleme alan mukallid bir nazım olarak ta gösterilemez. Onun 14 şî'rini örnek olarak alıyorum :

— I —

Verd-i hüsnün olsa aks endâz-ı cüy-i âftâb
Gülşen-i küyin tutardı cüstüçüy-i âftâb
Lâ'l-i nâbın âteşin sâz-ı dil-i necm-i Süheyl
Ârızın revnak şikest-i reng-i rûy-i âftâb
Tâb-ı zülfün kim senin çevgân-ı dest-i fitnedir
Kemterin bâziçe olmaz ana gûy-i âftâb
Katre-i âbın dirîğ eyler felekte olsa da
Gark-ı bahr-i lücce-i gerdun sebû-yi âftâb
Behceti itmez mesâ subhî teâkub bir dahi
Olsa tab'-ı nûrpâşım rû-be-rûy-i âftâb

— II —

İrişmedi dil-i biçâre vasî-yâre meded
O şühüm itmedi derd-i firâka çâre meded
Olursa gamze ile çâk çâk sineleri
İrişmez âşk-ı mecrûh-i dîlfigâre meded
Miyân-ı lücce-i aşk içre himmet it ey Hızır
Çıkaydı keşti-i dil bir dahi kenâre meded
Derûnum olmaz idi dâğ dâğ-ı hasret ü gam
İdeydi merhem-i lütfîle cism-i zâre meded
Olur mu vasîna imkân acab o mehrûyun
İrer mi baht-i bede himmet-i sitâre meded
Çıkarsa *Behceti* âhım acob midir arşâ
İder bu bâbda ol derd-i hecr-i yâre meded

— III —

Dile zevk-i suhan tâb-ı cemâl ü sinendedir hep
Tekellûm tâtî-i hoş lehceye âyinedendir hep
Ne yerde olsa zikr ü fikri dâim cism-i pâkindir
Gönül bir mağribidir sözleri gençinedendir hep
Seninle olmuş idi dün gece bir bezm-i rûhânî
Dahi mestî-i dil ol neşve-i dûştânedendir hep
Felekten mihr ummaz rûzî ger şâm olsa dervîşe
Tulû'-i subh-i sâdik sine-i bikînedendir hep
Açılmaz *Behceti* subh olmayınca çehre-i âlem
Safâ-yi sine çâk-i hurka-i peşmînedendir hep

— IV —

Dil ne safâ-yi hâtur ne dem ne âlem ister
Ol âfeti mücerred bezmine hemdem ister
Dil bend-i kâkûlindir âşûfte-i ruhindir
Ne sünbül-i mutarrâ ne verd-i hurrem ister
Bir lütf iderse dilber bin cevri ider hemişe
Lütfun o mehlîkanın dil ise her dem ister
Ruhsâr-ı hoyfeşânın ümmid ider dil-i zâr
Ol bûlbûl-i belâkeş ne gül ne şebnem ister
Gör hâl-i *Behceti*'yi dîldâre urmada zahm
Ol ise durma zahm-ı cânına merhem ister

— V —

Her kaçan esbini nâz ile ol âfet koparır
 Arsa-i hüsn-i melâhatte kıyâmet koparır
 Dide gülgeşt-i cemâlinde olup gülçinin
 Sanki bir gonca i gülzâr-ı letâfet koparır
 Sâki-i bezm-i safâ sâgarı aldıkça ele
 Sanurım berg i gül-i gülşen-i cennet koparır
 Reh-i ikbâl eğer böyle kalursa mesdûd
 Dil tek ü püyede çok gerd-i melâmet koparır
 Şive i çeşm-i gadûb olsa dahi *Behcetiâ*
 Yine bir fitne-i nev tarz-ı nezâket koparır

— VI —

Dil ki meftûn-i nâz-ı dilberdir
 Harfsâz-ı niyâz-ı dilberdir
 Eyleyen mühtelâ-yi aşk beni
 Cevr-i hâtır nevâz-ı dilberdir
 Gûş-i câna meâsir-ül asvât
 Nağme-i sûz ü sâz-ı dilberdir
 Çerha çıktı bu gice âh-ı derun
 Niyyeti keşf-i râz-ı dilberdir
Behceti serfirâz iden aşkı
 Kamet-i cilvesâz-ı dilberdir

— VII —

Miyân-ı meclise dilber ki hoy nisâr gelür
 Riyâz-ı gülşene bir verd-i jalebâr gelür
 Birisi mâlik-i nüh çetr-i zernigâr olmaz
 Bu âleme niçe şâhân-ı tâcdâr gelür
 Hat-i ruhın ne dem itsem tasavvur ey mehrû
 Safâ-yi âyine-i hâtıra gubâr gelür
 Gönül safâ nice bulsun şarâb-ı vuslatten
 Ki katre-i meyine sad cihan humâr gelür
 Yazar mı şâhid-i nazmım gibi perî timsâl
 Bu bezme *Behceti* niçe varak nigâr gelür

— VIII —

Divâne dili silsile cünbân-ı çünûn it
 Ey zülf-i siyeh lütfunı bir pâre füzûn it
 Ta'lim-i cefâ eyle de ey çerh o şehten
 Rüstemleri meydân-ı mahabbette zebûn it
 Gâhî düşürüp zülfünü geh eyle muharrik
 Ey bād ruh-i dilberimi bükalemün it
 İ'râb-ı hat u hâlini kıl dillere ta'lim
 Şagirdlerini müstaid-i küll-i fûnûn it
 Bir işve ile zülfüne bend olmaz ise dil
 Çeşminle o dilhasteye bin mekr ü füsûn it
 Ey gamze bana işlediğin işleri anma
 Ettâfım yârin yetişür dâğ-ı derûn it
 Ol gamzelerin *Behceti*'ye işvesi bestir
 Şimdengiru bârt nigehin lûtf nûmûn it

— IX —

Hamîde peyrev-i subh-i misâl olup gideriz
 Felekte bedr iken ey dil hilâl olup gideriz
 Yazıldı nâmımız unvân-ı aşka piçide
 Umûr-i mihnete tuğrâ misâl olup gideriz
 O denlü itti mahabbet zâif cismimizi
 Miyân-ı yâr gibi bir hayâl olup gideriz
 O lâ'le dil vireli kârgâh-ı âlemde
 Hemîşe tûti-i şirin makal olup gideriz
 Felekte *Behcetiâ* nükteseñ-i âlem iken
 Hayıf ki derd ü mahabbetle lâl olup gideriz

— X —

— تاریخ وفات کردن استاد عالم آرا عشق مراد رحمة الله عليه —

Bir dem olmaz ki gönül eylemeye çün şeştâ
 Cûrnâ sâzi elinden feleğin sad feryâd
 Gör o sâzende-i yektâyâ ne bidâd itti
 Nağmesi eyler iken bezmgeh-i âlemi şâd
 Eyledi câygehin meclis-i uzlet şimdi
 Bir zaman olmuş iken mutrib-ı Sultân Murâd
 Hiç yanında anın kıl çalamazdı kimse
 Peyrev olurdu eğer bezmine gelse Avvâd
 Hem suhandân idi hem şâir-i pâkize revîş
 Hem negamsâz idi hem mutrib-ı âşûfte nihâd
 Zühre sâzın yere salmazsa acebdir ki anın
 Peyrevi idi felekte o terennüm irâd
 Gidicek dâr-ı fenâdan bu maârifle o zât
 Eyleyüp bezm-i felekte ana târîh inşâd
Behceti'den didi nâhid bir artık târîh

ایندی آنکه فنا حیف م سار مراد

— 1084 —

— XI —

— تاریخ وفات کردن لقب بردار جهان نعتی چای رحمة الله عليه —

Nağmeperdâz-ı cihan destanserâ-yi mûsiki
 Kendüye dâr-ül-karâr itti riyâz-ı cenneti
 Ni'met-i bezm-i ahıbbâ yâr-ı erbâb-ı safâ
 Nağme-i canbahş idi her bezm-i ünse Ni'meti
 Âb-ı rûy-i şâhid-i bezm idi nağmâtı nola
 Bâis-i hüzn olsa erbâb-ı safâya rihleti
 Sâmia keyfiyyet-i savtiyle üns idi anın
 Hâşelillâh kim bula bir dahi ol keyfiyyeti
 Dâireyle devr iderse mihr ü meh tâ haşre dek
 Bulabilmez böyle bir hânende-i hoş sohbeti
 İñlesün ney ağlasun mutrib figan itsün keman
 Gitti bezm-i âlemin sermâye-i ce'miyyeti
 Ağlayup ey *Behceti* târîhini yazdı kalem

ایندی ایبرا نواوی عدلی بزمه نعتی

— 1085 —

— XII —

— Tarih —

— Şair Neşâtî'nin Ölümlüne —

Neşâtî şâir-i üstâd ü şeyh-i Mevlevihâne
Makâmı ola firdevs-i berînin cây-i a'lâsı
O pîr-i meclis-i erbâb-ı ırfân kim cihân içre
Leb-i dilberden a'lâ idi şîr-i hâlet ezâsı
Mürîd-i hâs idi elhak Celâlüddîn-i Rûmî'ye
Ana kalmıştı nazm-ı Mesnevî'nin lûtf-i ma'nâsı
Gidüp dünyâdan itti hâtr-ı ehl-i dilî mahzun
Nola mâtemde olsa ehl-i nazmın pîr ü bernâsı
Ol idi sûret-i nazma viren ma'nâ-yi rûhânî
Ol idi bezm-i nazmın kâmil-i üstâd ü garrâsı
Olunca gûş zed erbâb-ı ırfânâ o üstâdın
Cihân-ı bibakadan rihlet-i zât-ı dilârâsı
Recâ idüp didim Hak'tan ana ey Behcetî târih

نشاط ابراهيم اوله حقا نشاطيه يه مارواى

— 1085 —

— XIII —

— Rubai —

Dil aşk u mahabbetle şehâ bî ser ü pâ
Sen hüsn-i melâhat ile pür istîğnâ
Bilmem nic-olur hâl-i dil-i zâr ü zebun
Ne dilde sabır var ne dilberde vefâ

— XIV —

Ey dil sakın ol dilbere olma muhtâc
Can kasdın ider şîr-i nigâhî gözün aç
Her şûha gerüp sîneni lûtf umma sakın
Tîr-i sitem-i aşka olursun âmâc

Bibliyografya: Sty., Btg., Şky.S., Scl. ve Behcetî divânı ile
Cehrin târihi.

Behcetî (İbrahim) — XVIII inci asır şair ve müver-
rihlerinden Behcetî hakkında Bursalı Tahir tamamiyle
yanlış olarak şu malûmatı veriyor (*Osm.*):

«Behcetî Hüseyin efendî: Vezîr-i a'zam Köprülü
Mehmed Paşa ahfâdından Numan Paşazâde Ebülhayr
Hâfiz Ahmed Paşa'nın imâmı olup Hezargradlıdır. Bir
nüshası Köprülü kütüphanesinde mevcûd olan *Tarih-i
sülâle-i Köprülü* nâmındaki eseri isminin delâleti gibi
Köprülü sülâlesinin tafsîl-i ahvâlerinden bâhis olup gayr-ı
matbu'dur ve müretteb divânı da vardır. Peç seferi
avdetinde 1094 (M. 1682) de Belgrad'da vefat etti.»

Merhum Bursalı Tahir, 1094 (M. 1682) te ölen şair
Hüseyin Behcetî ile İbrahim Behcetî'yi birbirine karış-
tırmıştır. Köprülü Mehmed Paşa ahfâdından Numan
Paşa'nın vefatı 1131 (M. 1718) dedir. Onun oğlu Ahmed
Paşa ise Mahmud I. devri ricâlidir.

İbrahim Behcetî, Köprülü sülâlesine aid yazdığı ese-
rinin mukaddimesinde (*Köprülü K. No : 212*) « Bu abd-i

dâ-i kâmil ü bidâa Behcetî Esseyyid İbrahim» deye
kendisini tanıttıktan sonra Numan Paşa'nın oğlu veziri
sanî Kaymakam Ahmed Paşa'nın imâmı olduğunu ve
Mahmud I. devrinde Köprülü sülâlesine âid bir eser
telif ettiğini bildiriyor. Şu halde müellif eserini kendi
rivayeti vechile Köprülüzâdeleden Ahmed Paşa'nın
İstanbul kaymakamı olduğu 1148 (M. 1735) den sonra
kaleme almıştır.

Behcetî aynı zamanda şairdir. Köprülü kütüphanes-
indeki bir mecmuada (*No : 351*) onun kendi elyazısıyla
yazdığı bir hayli manzumesine tesadûf olunuyor.

Dü cihanda bula yâ Rab izzeti
Bende İbrâhim Seyyid Behcetî

deyerek kendisini tanıtan şairin bir müddet Medine'ye
gittiğini de gene bir manzumesinden anlamaktayız.

غبار آستانات تو توبیا شد یا رسول حق
پیشم عالمیما این دوا شد یا رسول حق

gibi Farsça şiirler de kaleme alan Behcetî, kudretli bir
şair değildir. Bazı vezin hataları bile yapan Behcetî'nin
bu yazmada bir çok târihi de vardır. Esasen bu eserin
değeri de huradadır.

Şairin iki manzumesini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Rubai —

Yâ Rab beni muhtâc-ı icmân itme
Minnetkeş-i nanpâre-i dünân itme
Oldum vüzerâ lûtfuna her çend mazhar
Sen Behcetî'yi câlis-i nâdân itme

— II —

— Köprülüzâde Ahmed Paşa hazretleri Kaim-
makam-ı İstanbul oldukça târih ve kasidedir —

Mutrîb rebâb aldı ele
Gülşende kopdı gulgüle
Müjde gidüp gülden güle
Bülbül güle gül bülbüle

Âlem serâser pür sürür
Hiç kalmadı şerr ü şürür
Ehl-i hevâ olmakla dür
Rahmet ola İstanbul'a

Gümnâm olup ehl-i fesâd
İslah olup cümle ibâd
Bahtî küşâd ender küşâd
Düşmen kaçır sad merhale

Necl-i necib-i Köprülü
Kaimmakam oldı velt
Her kes didi cümle belî
Her emrine bin cân ile

Oldı vezîrân-ül-vezîr
Kaımmakam-ı bınazîr
Âlem didi ni'mel-emîr
Medh olunur dilden dile

Bir bendesi ey *Behcetî*
Geldi didi târîhini

اولدی ستهبول ما کی
احمد پاشا عزله (1)
— 1148 —

Bibliyografya : Osm. ve Behcetî'nin eserleri.

Behcetî (Kefevî Ebüssuud) — Ebüssuud'a bak.

Behiştî (İstanbulu) — XVII nci asır şairlerinden Behiştî hakkında elde mevcut tezkirelerde hiç bir malûmat yoktur. Yalnız *Güftî* manzum «Teşrifatüşşuara» sında ondan da mizahi bir şekilde şu yolda bahsetmektedir:

Bu gürühun harif i zencelebi
Biri dahi Behiştî-i Çelebi
Olmuş ol yâve şî'r-i bî ser ü bün
Kay-i mahmûri-i harif-i suhun
Didi Rûm'un rûvât-i makbûli
Akl-i külzâde-i Stanbûli
Olur ekser o şî'r-i ma'nîdâr
Levs-i dâmân-ı lîynet-i güftâr
Şî'ri gerçi dürüst imlâdır
Sâde levh-i rûsûm-i ma'nâdır
Bu da zu'munca nükteperverdir
Herze irâd-ı semt-i dîgerdir
Olmuş ol herze şî'r-i hezi irâd
Kûz-i pes mande-i cezire-i bâd
Oldı ol güne nazm-ı hezi redif
Aslı bî râğbeti i nazm-ı lâtif
İtse gâhi hayâl-i ma'nişîr
Şî'rin eyler bu vechile tahrîr (2)

Bibliyografya : Gft.

Behiştî (Mustafa Sadeddin, Edirneli) — XVIII inci asır şairlerinden Behiştî hakkında *Ramiz*, şu malûmatı veriyor:

«Behiştî: Nâm-ı pür safâları Mustafa ve Sa'deddin lâkab ... dir ki cevânib-i erbaası cûybâr-ı enhâr ile reşğ-endâz-ı behişt olan mahrûse-i Edirne'den bedidâr ve gürüh-i Bektaşiyeden bir merd-i celil-ül-mikdâr olup Hacı Bektaşzâdelerin âstâne-i aliyyede vekil-i meşihati bâbâ-yi âlem etvârı müselleme eş'ara pür iktidâr şuarâ-yi asrımızdan bir şâir-i şîrin refât olup 1178 (M. 1764) senesi hudûdunda irtihâl itmişlerdir. Vefatlarına bu târih dinilmiştir.

Duâ birle didi ahbâb târih
مقامی ایله باری رحمتی

— 1178 —

Bu güftâr-ı pâk edâ zeyline şuru' eylediğimiz Tezki-

- (1) Tarih tam, fakat vezin bozuktur.
(2) Örnek yoktur.

re-tüş-şuarâ-yi Sâlim efendi'ye didikleri târîh-i bîhemtâ-dır ki thrîr olundu :

Bil-bedâhe didim itmâma Behiştî târih

امر ساج افندی نه کوزله پاک ادا

— 1132 —

Sicil'de şu kayd vardır :

«Behiştî Mustafa Sadeddin efendi : Edirnelidir. Bektaşî olup 1178 (M. 1764) de fevt oldu. Şairdir.»

Bâdi Ahmed'de şairden kısaca bahsetmiştir.

Bibliyografya: Rmz., Scl., Bâdi Ahmed: Beldei Riyazi Edirne.

Behiştî (Ramazan, Vizeli) — XVI nci asrın değerli şairlerinden Behiştî'nin asıl adı Ramazandır. Vize'de doğdu, *Ahdi*, tezkiresinde onu Çorlulu olarak gösteriyorsa da yanlışır. Babasının Vizeli Abdülmuhsin isminde biri olduğunu *Atayî*'nin «Şakayık zeyli» nden öğrenmekteyiz. Behiştî, önce medrese hayatına atıldı. Ve Merhaba efendi'den istifadeye başladı.

Dest bûs-i ferahfâzâ görür

Devlet elverdi Merhabâ görür

Beytini o zaman yazmıştır (*Aşk.*). Sonra ruhaşşî Sâdi efendi'ye dânişmend oldu. Bu zatın vefatı üzerine meşhur mutasavvif *Merkez* efendi'ye intisab suretiyle tasavvuf tarikına salık oldu.

Müverrih Âli, onun tarikata intisabını şu şekilde anlatıyor (*Knh.*):

«Ekser-i ulûmdan yedi olup Sâdi efendi merhûm hidmetine yetiştikten sonra tab'-ı şühunda aşkbâzlık hevâları vezân ve *الجان فخرنا* sevdâları hâl ü kalinde nümâyân oldukta her nesneden ferâğat eylemiş hattâ mihver-i felek-i kanâet olan Merkez efendi'den dest-i irâdet tutup inâbet itmiş.»

Halvetiliğin muayyen olan sülûkünü ikmal ettikten sonra Çorlu'ya gitti. Orada imamlık, hatiblik, vaizlik ve şeyhlik etmeğe başladı. Tedarik ettiği evinin yanına odalar da ilâve etmiş ve talebeye ders okutmağa başlamıştı.

Müverrih Âli'nin görüşüne göre (*Knh.*) «Kasaba-i Çorlu'nun nevcevanları kendinden telemmûzle mütelezziz olduğu gibi kendisi dahi onların müşâhede-i kitâb-ı hatt u hâllerinden mütelemmiz olmuştur.»

Şair Çorlu'dan çok hoşlanmış, hatta yazdığı şöyle bir kıt'ada oraya «Şehri Kûşade» demişti (*Aşk.*):

Ver yüzünde hâl-i ziynetir nevâdi Çorlu'nun

Bâğ-ı cennetten eser gûyâ ki bâdi Çorlu'nun

Âdemin gönlün açar gayette yâdi Çorlu'nun

Yeridir Şehr-i Kûşade olsa adı Çorlu'nun

Hayatını uzun müddet Çorlu'da geçiren Behiştî, *Riyazi* ile *Atayî*'nin rivayetlerine göre, 979 (M. 1571) da, *Kafzade Faiz*'nin rivayetine göre de 977 (M.1569) de orada vefat etti. Kendi zaviyesi sahasına defnedildi.

Behiştî hakkında yalnız *Ahdi* tezkiresindeki malûmatı naklediyorum :

"Behiştî : Edirne ile İstanbul mâbeyninde olan Çorlu'dandır. Ehl-i ilim zümresindedir. Müddet-i medîd ve ahîd-i baiddir ki kasaba-i mezkûrede vâizdir. Mutâlâa-i kütüb ü mütedâvile ve tefâsîr ü ahâdîse evkat-ı bâberekâ-tın sarf idüp her fenâe resâil yazmıştır ki makbûl-i merdüm ü efâzîl olmuş ve zât-ı şerîfi kemâlât ile ârâste ve unsur-i lâtifî hilm ü hayâ ile pîrâstedir. Elhak ol serâmed-i erbâb-ı hünerin ma'lûmât-ı mu'ciz âyâtı ve kemâlât-ı bilâ nihâyâtı bir haddedir ki farazâ tarikten ferâgat itmeyüp ol semte sülûk idüp sâir müderrîsin gibi tedrîs kabûl itse az zamanda mevâli-i izâm ve ahâli-i kirâmdan add olması mukarrer idi. ve bâ vücûd bu kadar ilm ü fazl ile yine rind ü lâübâlî ve âşk pişe ve nik endişe kimesnedir. Ve rûz ü şeb şevk u zevkten ve ayş ü iştretten hâli olmayup sehi kad sîmberlerle ve lâle had dîlberlerle seyr-i sahrâ ve kıştâr-ı vefâ etrâfına revân olup gûyâ reşg-i huld-i berîn içre hür u gilmân ve manzûr-ı dîde-i pîr ü cevan olan cevanlar ile zevk u safâda mağrûr ve terennûmât-ı tarab efzâ ile nevâda mesrûr iken bu matla'ı mastûr kılmış gayet meşhûrdür :

Tene dir nâ diyu mecliste sürûd itsen sen
Başlar ey râh-i revan dîtremeğe dir dir ten

Hakka budur ki gayetile zarîf ve lâtif ve hoş sohbet ve pîr i dâna dil ve sanâyi'-i şürde ve sâir ulûmda kâmilidir. Ve aksâm-ı nazma kadîr ve tarz ı measnevîde sâhîr ve kaşâid-i pür fevâidi vâfir ve eş'âr-ı tarab en-gîzi süznâk ve güftâr-ı şekerrîzi lezîz ve pâk ve bey-n-en-nâs bihad ve bikiyâs vâki' olmuştur. Bu bende-i râh neverd ve sahrâ-yi derd ü gam meclis-i behişt âyinlerine İstanbul'da irişüp sohbet-i hâslarıyla muğte-nem olmuştur. Ve cümle gazeliyyâtın görmüşüm iki bin mikdârı gazeli vardır. A'lâsı gayetle a'lâ ve âbdâr ol-mağın pesend-i her kes ve vird-i zebân-ı âşîkan-ı hûb nefestir. Bu eş'âr anıdır :

Sarardup şîre döndürdi gamın ben zerd simâyı
Râkib-i gâvî göster gel beru seyr it temâşâyı
Seg-i küyinedir benim cengim
Bilmezem taşların neye fırlar
Oözümde merdüm-i dîde ruhinde tîl-i Habes
İkisinin biri birine yaşî benzemesün

Bu gâzel-i âşîkane ol ferzânenindir :

Kande görse-bu lezzet ile şeker
Lâ'l-i şîrinine senin baş eğer
Çârsû-yi derânuma gönder
Anda tîr-i gâmu ziyâde geçer
ftum yanında surâhi ey sâki
Benzer ol lîfla kim anasın emer
Nice kulsun namâzı söfi kim
Âbdestin yerinde yeller eser
İstemezse Behiştî nola devâ (1)
Derd-i aşkî anın mizâcî sever

(1) Kon ilâc eylemeu Behiştî'ye : nûsha.

— Nazîre lîmâdelliht —

Görelî bâgda beneşe-i ter
Sünbüt-i hattına anın baş eğer
Cânı tiz vir o şehsûvâra deyu
Nizesi durmayup beni dürtler
Aldı bir rengile dîli gitti
Görmedim böyle bir dahi dîlber
Ağzıma virdi lâ'lin em didi tiz
Dîdim ivme suya mı düşdi şeker
Katlîme va'de eyleyüp gitti
Ahîd-i haste va'desin gözler

Bu bir kaç matla' ve beyt-i pür sûz dahi ol şâir-i meveddet endûzundur :

Bezme gel bu gice ey âlem-i hüsnün mâhî
Yohsa yerden göke dek incinîrîz vallâhî
Uzaldığınca yanımдан o kamet-i bâlâ
Benim ne sidre görünür gözümde ne tûbâ
Nasîhat eyleyigördüm şu denlü hîl-î dile
Levend-i aşk odasından kesilmedi kat'â
Behiştî bendeni ödür efendi tîğınla
Eğer hasedden ölürsen adû cehennem râ
Dâr-ı gurbette gamın gördüm gezerken yâd olup
Âşînâsın bulmuşa döndüm seviadim şâd olup
Göz terâzûsiyle olmaz hüsn-i bîhaddîn hisâb
Olmaz ey Yûsuf cemâlim bahra peymâne habâb
Dayf-î hayâlin irdiği dem çeşm-i eşgâr
Sîlker öñüne mâhazarı bir iki enâr
Çerh-i hüni mâh-ı nevdin bir kemân almış ele
Ey Behiştî kasdî anın ya sanadır ya bana
Sâye sal ey ebr yândım bu harâretlerle kim
Yüz süzer yürür izi tozına yârın âftâb
Her kim ki tâc-ı aşkî giye lîhtiyâr ile
Kendü eliyle satun alur başına belâ

Bir lâttfe geçti ağıyâra hep insâf cyledik
Pâydar olsun yeri geldikçe düşürür sabâ
Kadı meğer müselles-i şer'iden oldı mest
Kim meykede kapusunu açtırdı darb-ı dest

Namâza yüz yumadüğüm benim ma'zûr tutmazlar
Cemâat var ise bu dîde-i hunbârî bilmezler

Hinnâlarını her kişiye gösterir yürür
Kendü kıvîl eliyle beni bir gün öldürür

Mecnûn'a aşk-ı Leyli bir şem'-i rehnûmâdır
Fehâd'a aşk-ı Şîrin bir tattıluçak belâdır

Bezme-i güşende eser kalmadı câm-ı Cem'den
Götürüldi dükeli zevk u safâ âlemden

Müyesser olmamak olmaz mukadder ise visâl
Ki olmaz ey yüzi gül (1) zerrece nasibe zevâl

Nûr ile hurşîd-i hâver(2) kim ciban meşhûrudur
Rûy-i çerhe mûn'akîş olmuş izânâ nûrudur

(1) Gün : nûsha .

(2) Âlem : nûsha .

Derd-i aşkın bulmadım ben bundan özge çaresin
Sineye bir sâde rû mahbûbı muhkem sarasın

Gören dir raks iderken girdibâd-ı deşt-i hâminî
Simâ'a koydı Leylâ'nın hevâsı hâk-i Mecnûn'

Şem'a mecliste harâret viricek şem'-i ruhın
Mirveha tuttı ana bâl ü perin pervâne

Mezkûrun tab'ı ziyâde küşâde olmağın lâtifeleri gayette çoktur. Cümlesinden biri budur ki kasaba-i mezkûrede zümre-i sipâhiden Baba Küşeyri nâm nedim-i hâs u âm olan yahfûrûşun ittifağa bir gün teferrûc künân cânib-i yahdânna revâne olduklarında mutâyebe yüzünden karısına müteallik bu beyti be-tarik-i bedihe hûb buyurmuştur :

Harâretten meded öldük Küşeyri
Bize in'âm-ı âm eyle karından »

Lâtîfî, Aşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyanî, Riyazî... gibi tezkirelerde kayıtlı olan malûmat şairin tercümei halinde gösterildiği cihetle bu eserlerden yalnız şaire âid olan bazı beyitlerin nakliyle iktifa edeceğim :

Ey bana râh-ı aşka diyen var mı intihâ
Bilmem ben ötesin ana ölmektir ibtidâ

Hünkâr şehre geldi deyu seyre çıktılar
Her güşe mehlika dolu hünkâre kim bakar

Visâlin Kâbe'dir rûy-i ecel azmi zamânidir
Kefen ihrâmı tâbüt ol yolun taht-ı revânidir

Kabâ-yi sebz ile dölâba hînsen idgâh içre
Döner ol hâteme dölâb k-ola kaşı pîrûze

Bâbü'l-i gülşen-i kudsüm bu cihan dâmidir
Beni bunda tutan ol serv-i gül endâmidir

Tigini gerdene tîrin dile bahşeyler isen
Hancerin belli heman sine-i sad çâke çıkar

Gicem gibi olupur gündüzüm târ
Ne anda ay ü ne hod bunda gün var

Gönüne girdik nazar küldi karâ gözlerle yâr
Biz o sayyâdız ki şehbâzi kayadan avlarız

Güşe-i meykede söyle nihân oldum kim
Sâkyâ kandelîğim şimdi benim gam bilmez

Nihân idi ezel nâzûk teninde nâz perverlik
Güneş gibi iyân itti anı syendeki terlik

Yâ sabr ü yâ sefer deyu ne Rûm ü ne Acem kaldı
Dolaştım rub'-i meskûnî heman milk-i adem kaldı

Behiştî nâme yazmağa müsâid olmadı gördüm
Ağızdan söyledim yüzi karasiyle kalem kaldı

Az midir yohsa bahâ-yi teb-i lâ'in çok mı
Behey âfet biricik söyleye ağzan yok mı (1)

(1) « Bu beyit Behiştî-i Vizevî'nin divânında mastûrdur Hasan Çelebi İmadzâde Yakînî'ye yazar. Yakînî divânı da görüldü. Anda yoktur (Ryz.) ».

Sünbülünden-âritz-i gülşünuna pîrâye sal
Gökte çevgân-ı gurûr-ı âttâb ü aye sal

Kanı ol dem ki okunla yüreğim râhat idi
Geldi geçti güzelim ol dahi bir hâlet idi

Allah müyesser eyleye mi bana ol günü
Oynayavuz habib ile peygamber oyunu

Muhtasar eyle düâ yâre yazarsan nâme
Ko cefâ kıssasını yohsa büyür hengâme

Rifâat atın kime kim İtti felek mülk-i yemin
Âkîbet vallâhi sol yanından eyler der zemîn

Örek geçsün gerek sergeştelikten geçmesün ol şâh
Özergâhında hâk olmak yarasur ben gedâsına

Şeb olmaz idi nehârî Behiştî'nin gamdan
Anılla ol güneş itse eğer selâm ü sabâh

Pâ' dâmanlarla haşr eyle Behiştî bendeni
Meclis-i aşkında çâk olan yakalar hakkıçün

Behiştî'nin kudretli bir şair olduğu nisbette ilmî meziyetlere sahip olduğunda da tarihi menbalar mütefiktirler. Bilhassa *Nev'izade Atayî* bu hususta şunları söyliyor :

«Azîz-i merkum mâlik-i mısır-ı ulûm dîde-i dil ü cânı kühl-ül-cevâhir-i tevfik ile rûşenâ harif-i cihan neverd-i cenânı zâhir ü bâtın ulûm ile âşinâ mecma'-ul-bahreyn-i mecâz ü hakîkat mevrid-ün nehreyn-i ilm ü ma'rifet deryâ-yi tab'-ı güherbârı dürr-i manzûm ve mensûra şânil meşîme-i şiyeme-i kerîmesi kâmil veled-i kalbi vâridâta hâmil sündüs ve istebrağ-ı zâhir ü bâtın câme-i isti'dâdına perniyan ve betâin-i sebzezar-ı hatt-ı safâbahşî sünbûle-i fazl u irfânın kıştı ve ebkâr-ı efkâr-ı ilmiyyesi reşş-i hürân-ı behiştî idi. Âsâr-ı celîlesinden şerh-i Akaid-i Hayâlî'sine haşiyesi ve âdâb-ı bahisten Mes'ûd-i Rûmî üzere hâşiyesi ve şürûh-i Miftâh'a ta'likâtı ve Câmî kenârında bazı kelîmâtı vardır. İttifâk-ı ârâ bunun üzerindedir ki Hayâlî hâşiyesinde ettiği nakş-ı dilkeş sûzen-i hayâl ile misâl-i harîr münakkaş olup köhne resm-i üstâdân-ı Rûmî ve Hitâyî'ye kalem-i nisyan çekmiş ve hâkriz-i Mânî tab'ân-ı maâniye gubâr-ı idbâr ekmiştir. Bahr-i seri'de Cemşâh ve Alemşâh nâm kitâbı ve müretteb divân-ı belâgat nisâbı vardır.»

Bursalı Tahir de şairin eserlerinden şu yolda bahsediyor (*Osm.*) :

«Ulûm-i âliye ve âliyyeye müteallik ta'likatı vardır ki bazıları şunlardır :

«حاشیه علی شرح عقائد تعلیمات الفتنانی، تطبیقات علی شرح مفتاح حاشیه آداب مسعودی» dir. Cem Şâh ve Alem Şâh ismindeki şairâne ve ârifâne manzûmesi makbûl-i şuarâdır. Nisfî manzum, nisfî diğeri mensûr bir de *Süleymanâme* yazmıştır. Birinci eseri matbu'dur.»

Kâtip Çelebi'nin gördüğü (*Kşf.*) Behiştî divânına rastlamadım. Fakat mecmualarda onun bir hayli kasidesi,

müseddesi, muhammesi ve bilhassa pek çok gazeli kayıdır. Mutasavvifâne ve aşıkane mevzularda kaleme alınmış olan bu gazeller sade ve samimî bir eda ile yazılmıştır. Onun Fuzulî'yi andıran parçalarına da tesadüf ediyoruz. Acem şairlerinden de bilhassa *Hafız*'dan müteessir olmuştur.

Behiştî'nin bugün elimizde iki mesnevisi vardır. Bunlardan biri tezkirelerde mevzuabahs edilen *Cem Şâh ve Alem Şâh* hikâyesidir. Bu eserin bir nüshası Süleymaniye kütüphanesine mülhak Esad efendi kütüphanesi kitapları arasında «Behiştî divanı» olarak kayıdır (No. 2014). 2471 beyti ihtiva eden bu yazmanın tam bir nüsha olmadığı anlaşılmaktadır. Baştan sekiz varak ta eksiktir. «Fâilâtün mefâilün failün» vezninde yazılan bu mesnevînin bahisleri arasında muhtelif vezinlerle yazılmış bir takım gazeller de mevcuttur. Şair, ufak ufak bahisleri,

Ey gazelhân-ı bezmgâh-ı sürür
Meclis ehlini aidi hâb-ı fütür
Sevk ile lâzelenmeğe dil ü can
Okı bu şi'ri dinlesün yâran

beyitleriyle bitirerek mevzua münasib bir gazel de ilâve etmiştir. Hikâyenin esası, kitabın baş tarafında başka biri tarafından şu yolda gösterilmektedir :

«Memâlik-i Acemistan'dan Hemedan pâdişâhı Nezîr ve vezîri Beşîr'in birer oğulları olup şehzâdenin ismi Cem Şâh ve vezîrzâdenin ismi Alem Şâh olmağla Cem üvey anasının mekrine uğradığı menkabesini Sultan Murad gününde Behiştî nâm şair-i sihrâferinin te'lif-i lâtifidir.»

Bu kayıda Behiştî'nin Murad II. devri şairlerinden gösterilmesi yanlıştır. Kanunî devri şairlerinden Vizeli Behiştî ile Bayezid II. devri şairlerinden Behiştî Sinan bu notta karıştırılmıştır.

Behiştî'nin tezkirelerde kayıdı olmayan diğer mesnevisi *Heşt Behiştî*'dir. Bu eserin iki nüshasını görebildim. Biri Esad efendi kütüphanesindeki Cem Şâh'ın sonunda kayıdır; Öbürü, millet kütüphanesindedir (Mt. Alm. K. Mz. Mc. No : 861).

بسم الله حمدی کل حمد
لنا توفیقہ انصی القاسد

beytiyle başlayan bu eserin de mevcut nüsbaları tamam değildir. Millet kütüphanesindeki yazmada 751 beyit vardır. Halbuki şairin,

Bu sebha haytına ey merd-i hoşbû
Dizildi bin yüz otuz dâne lû'lû

dediğine bakılırsa manzumenin 1130 beyit olduğu anlaşılır. Şair kitabın mukaddimesinde,

Eğer olmazsa didârınla hurrem
Behiştî'ye olur cennet cehennem

deyerek ismini tâsrih etmiştir. «Mefâilün mefâilün fâilün» vezninde yazılan ve sekiz bahse ayrılan bu eserde sekiz mevzu vardır.

Ahdî'nin 2000 kadar gazel yazdığını rivayet ettiği Behiştî, hiç şüphesiz ki velûd bir şairdir ve bu vadide şiir kaleme almıştır. *Aşık Çelebi*'nin «Murâ idüdüğü ma'nâda hâssa tahayyüller idüp hüsn-i edâ i nazma kadirdir» deyişi bunu anlatmak içindir.

Behiştî'nin muhammeslerinden, gazellerinden ve mesnevîlerinden bazı örnekler naklediyorum :

— I —

— Muhammes —

Salınup nâz ile seyr itmeğe serv-i semeni
Kademini kılma müşerref nola sahn-i çemeni
Cilve eyyâmıdır ammâ ki bu gam aldı beni
Nice doyunca görem sen gül-i nâzûk bedeni
Kendü kirpügüm oluptur bana gözüm diken
Bürüyüp derd ü elem olmasa ger pîrehenim
Ser ü pâyim gibi kalurdu, bürehne bedenim
Tutti hâkister-i gam ahkerim üstünde tenim
Çıkmasun âhim odı ağzımı açtırma benim
Yakmasun süz-i derünüm seni söyletme beni

Ey sehi kad kulunum nâmımı âzâde koma
Gözlerim merdümünü hasret ile kane yuma
Yüz süregeldim efendi kapuna himmet uma
Destgîr ol beni säyen gibi ayakta koma
Böyle hâk itme efendi yoluna can vireni

Olmadın râzı ki küyinde sabâ gibi yelem
Bezm-i can bahşına kimler gelür anları görem
Âh idüp ağlayacak yaşımı lûtfunla silem
Ney gibi bağrımı deldin komadın nâle kılam
Neymişsin neye uğramışam evvây beni

Gerçi adn itti Behiştî'ye cihan bağını gül
Ravzada kevsere râğbet komadı gülbün-i mül
Derd ü gam anlar ile men' olunur nesne degül
Şerbet-i vashn irişmezse ölür haste gönül
Duyamaz cevrine cânım seven ölsün mi seni

Ünv. Yıldız. K. Mc. No: 46

— II —

Fıtrat-ı insanda konmuş bir aceb sırdır gönül
Meyl-i hüsn itmekte hergiz misli yok birdir gönül
Aşk perverlikte uşşak içre nâdirdir gönül
Gerçi her mehrûya dil virmekte mâhirdir gönül
Sen sanemden gayriye baş eğe kâfirdir gönül

Şarka garba doğru refâtâr itse irmez ana dil
Âlemi gezse bulaşmaz pâyine gün gibi gil
Tab'ı nâzûk meşrebi sâfi mizâcî mu'tedil
Lâübâlî bir kalenderdir mücerred pâk dil
İki gün bir yerde eğlenmez misâfirdir gönül

Ta'n-ı a'dâdan ne gam üstür ne alur kelbden
Şânına rif'at gelür Mansûr gibi salbden
Aşk meydânında zevk eyler vücûdın seib iden

Tir-i mihnet başına yağsa ırılmaz kalbden
Bir dilâver baş ü cân oynar bahâirdir gönül

Bir saçı Leylâ'ya şeydâ oldı aklın virmeyüp
Kaldı Mecnun veş belâ destinde şehre girmeyüp
Dâr-ı dünyâdan gide gibi murâda irmeyüp
Can virelden lâ'line yatar dil ağız virmeyüp
Haste dil âşüfte hâl âzürde hâtırdır gönül

Kûy-i yâre azm idüp meyhâneden mestânece
Kendü kendüyle *Behiştî* söyleşür divânece
Genc-i mahfî olsa yanında değil virânece
Görmeyüp kimse cihânı seyr ider rindânece
İlm-i ihfâda begayet sihre mâhirdir gönül

Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 543

— III —

Yâr-i perf ruhim ki gözümde nihân ola
Divânelik alâmeti benden iyân ola
Sürmezsin it rakîbi kapundan benim gibi
Gözüme görünür ki mahallende kan ola
Derdinden öldüğüm bilesin ey tabib-i can
Âşıklar arasında kaçan kim figan ola
Sôfi be ellerin ne alursın günâhını
Tek kendü cürmünü getüre pehlevân ola
Cüllâb-ı şî'ri tatlı çok eyle *Behiştî* kim
Şâyed bir ehl-i zevke düşe bir zamân ola

Tpk. Rv. K. Mc. No: 1972

— IV —

Vücûd âyinesinden görünmeden eşbâh
Bihâr-ı aşkına gark idi âlem-i ervâh
Sürüp çıkarmağıcün mürğ-i cân ağıyarı
Cenâb-ı küyine şehbâz-ı âhım açtı cenâh
İriştirir beni aşkın hevâları kapuna
Ki fülki maksada iltür muvâfık olsa riyâh
Uçurdu benzimi dün yolda gamzeden çeşmin
San iki merd-i harâmî havâle kıldı silâh
Şeb olmaz idi nehârî *Behiştî*'nin gamdan
Anımla ol güneş itse eğer selâm ü sabâh

Tpk. Rv. K. Mc. No: 1972

— V —

— Gazel —

Ömrün bakası var dir isen cûy-i âba bak
Çerhin fenâsın anlamaz isen habâba bak
Didâr-ı yâre dide tahammül ider değil
Ger sözüme inanmaz isen âftâba bak
Şeb hâba varma var ise çeşm-i basfretin
Kandil ile müzeyyen olan nüh kibâba bak
Ey hâce künc-i medresede subha dek bu şeb
Ben rûy-i yârî fikr ideyin sen kitâba bak
Lâ'lin diler *Behiştî* sıfat vasf ide rakib
Tütü gibi şeker yemek ister gurâba bak

Mit. Alm. K. Mz. Mc. 574

— VI —

Gönlüm eğlenmez varup seyr eylesem güzlârî ben
Bir dehân-ı yâre benzer gonca bulsam bâri ben
Gösterirsin âşka küyün tavâfında yüzün
Kâ'be'ye ey gözlerim nûrî nidersin varuben
Çünkü sinemdir beni derde güriftâr eyleyen
Âhır anın üstüne yıksam gerektir yârî ben
Nakd-i cânî büsen almağa haris olsam nola
Düşte dahi görmezem bunun gibi bâzârî ben
Ey *Behiştî* dür olup bir lâhze kûy-i yâreden
Âşikâre dünyede gördüm azâb-ı nârî ben

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

— VII —

Sinem vilâyetini ey dide âba virdin
Ma'mûre i vücûdum yıktın harâba virdin
Terk it tehayyülâtı azm it diyâr-ı aşka
Tut kim olancasını sattın şerâba virdin
Ma'nî nefâisine harc itmedin yazıklar
Ey hâce nakd-i ömri vardın kitâba virdin
Mir'ât-ı hüsnî ey dil seyr itmedin düşünde
Çeşmin sefinesini mellâh-ı hâba virdin
Tek görmedin *Behiştî* bir katre jâle gibi
Uydu hevâya gönlün bir âftâba virdin

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

— VIII —

Kan iden ta'ne değil yaşını ben mahzûnun
Ki bulanmaz suyu taş atmağ ile Ceyhûn'un
Leyli'ye kûh-i belâda görünen berg-i dirâht
Yüreğin delmeğe peygânlar imiş Mecnûn'un
Sâkiyâ bülbül-i vakt itmede ehl-i bezmi
Bir ayağını çeker var m. mey-i gülgünün
Deldiğin dilleri her demde şifâsız korsun
Bildik ey şâh-ı zaman neydüğünü kanûnun
Kebkebin nakşiyile rûy-i *Behiştî*'yi gören
Der ki sermâyesi bir sikke imiş altûnun

Prv.

— IX —

Göricer can yüzünü sîneden uçmağ ister
İricek mevsim-ı gül mürğ-i kafes bağ ister
Her seher çeşmine şebnem su seper gülşende
Hâbdan nerkis-i mahmûrî uyarmağ ister
Dâne-i hâlin için zülf-i siyâha dolaşur
Bu gönül mürği tutulmağa meğer ağ ister
Eğgimi râha düşürmek dilese nola gözüm
Kanluylı âl ile bir cânibe ırmağ ister
Ârız u kaddinedir meyl-i *Behiştî* gerçi
Kimi su başılık ister kimi sancağ ister

Ark. Mz. Ekrem K. No. 240

— X —

Müşgbütük saçına kalmıştır
Fitnelik benlerine kalmıştır
Tig-ı gamzen elinden a zâlim
Ne giriban ne sine kalmıştır
Kulların içre nâmurâd heman
Beğim ancak kemine kalmıştır
Rahm ider yok bana benim hâlim
Erham-ür-Râhimîn'e kalmıştır
Aldı ey dil *Behiştî* yâr revan
Bilmezem can nesine kalmıştır

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 574

— XI —

— Kıt'a —

Gören dir raks iderken girdibâd-ı deşt-i hâmûnı
Simâ'a koydu Leyli'nin hevâsı hâk-i Mecnûn'ı
Viren kühsâra ziynet lâle sanma ey lebi Şîrin
Yaturken yerde Ferhâd'ın açılmış dâğ-ı pür hûnı
Şky. Aty.

— XII —

Ölümlü haste oldum ey sabâ ben
Hele bir pâre sen benden dirisin
Görünmezsin ser-i küyinde yârin
Yeler unmağların sen de birisin
Şky. Aty.

— XIII —

Yine gülşende bu gün bülbüle bir hâl olmuş
Gülü hâr ile görüp münkesir-ül-bâl olmuş
Gezdiren şevk ile bâzâr-ı gülstanda müdâm
Bâd-ı gül Yûsuf'unı satmağa dellâl olmuş
Şky. Aty.

— XIV —

— Cem Şah ve Alem Şah'tan —

— Matla'-ı dâstan —

Ey hezâr ı hadâik-ı maksûd
Vaktür kıl riyâz-ı canda sürûd
Şevki şem'inle sadhezâr eyle
Gamı nâlenle târ ü mâr eyle
Sal nevân ile şevka uşşâkı
Sîne süz eyle târ-ı eşvâkı
Kafes-i tende hüdhüd-i cân ol
Lâyık-ı hazret-i Süleymân ol
Aşk esrârını iyân eyle
Bir güzel dâstan beyân eyle
Ehl-i zevka gıdâ-yi rûh olsun
Beste dil aşka fütûh olsun

Kıssa bünyâd kıl kim ol kıssa
Bize olsun merâmdan hisse
Kıssalar hâtemine fass olsun
Nâm ana ahsen-ül-kıyas olsun
Nâleler kıl ki gûş iden gelsün
Darb-ı dest ile sıaesin dehsün
Bir sadâ gûş iden makalinden
Nûş-i cân eylesün zülâlınden
Kavl-i nâsâz ile amel itme
Râh-ı uşşâktan öte gitme
Sâmî'nin kârını simâ' eyle
Terceme kılma ihtirâ' eyle
Kendü beytinde var iken ziynet
İlden alma libâs-ı âriyyet
Elde mülk olmayınca sermâye
Kişi mâlik olur mı dünyâye
Hele ben hâkde budur himmet
Çekmezem bir içim suya minnet
Müttehem kılmazam hamiiyetimi
Görürüm başka câm-ı gayretimi
Asel-i gayre banmazam engüşt
Virmezem ellerin binâsına püşt
Kand-i bâdâme komazam harnüb
Katmazam hâsılı nebâtıma çüb
Beni sen çüb sanma şemşîrim
Süretâ gürbe ma'nide şîrim
Bezm-i irfanda çektiğim câmi
Sezmezem içse hazm ide Câmî
Tîr-i dıldüz salduğum kavsi
Pehlevandır çekerse Firdevsî
Eylesem gülşen-i suhanda nevâ
Âferin bâd ide Nevâyi bana
Ma'rifette bülend pervâzım
Saydgâh-ı suhanda şebâzım
Bana çerh-i ma'ni meydandır
Mihr top u hilâl çevgândır
Olsam esb-i belâgat üzre süvâr
Olur ilhâm önümce gaşiyedâr
Eylesem küy-i ma'niye ikbâl
Nükteley bana eyler istikbâl
Açtığım dem-edâ-yi nutka dehan
Tab'-ı pâkim akar su gibi heman
Mısr-ı ma'nide urduğum gibi dem
Neyşeker vâd olur elimde kalem
Müddei itse şânıma inkâr
Ne virür bana ta'ne-i biâr
Ki değil sür-i câhile sâzım
Benim ehl-i mezâkadır nâzım
Bezm-i erbâb-ı fazladır sözümlüz
Yohsa nâ ehli görmesün gözümüz
Âdem olan hitâb ider mi hara
Âyinedâr olur mı bîbasara
Göricek bir kelâm-ı mu'ciz şan
Hükmidir ta'n ider ana nâdan

Nola bî zevk iderse zulm ile kadh
 Yeter a ehl-i adlîn ittîği medh
 Bu sözi sanma kim temedduh ola
 Lücce-i kibrden tereşşüh ola
 Şunda bir hâl bahş kalim var
 Yohsa medh olçak ne hâlim var
 İşidüp sözümi benim niçeler
 Belki öğüdü diyu kin biçeler
 Kılmasunlar bu sözi zann ü hayâl
 Kim oluptur murâd medh-i makal
 Tab'im ol bülbül-i hadâyıktır
 Kelimâtında medhe lâyıktır
 Şöyle kim kalmayup bana bâver
 Şâhid isterse da'viye dâver
 Urayım dest bir aceb sâze
 Salayım dehre tâze âvâze
 Olsun ehl-i safâya savt-ı hazin
 Hased ehline lâ'net ü nefrîn
 Kılâyın bir güzel hikâye beyan
 K-ola da'vâya hüsn-i nazmı nişan
 Sıdkımı gün gibi iyân ideyin
 Sözüme beyyine beyân ideyin
 Cerr-i burhan sübüt-i da'vâya
 Dem-i ihyâ yeter Mesihâ'ya
 İstimâ' it ki başladım tahkik

و من ائمه اهل التوفيق

— İbtidâ-i kitâb —

Kıssa perdâz-ı çerh-i ma'rekesâz
 Kıldığı dem fesâneye âgaz
 Zen-i sihr âferin-i gerdüni
 Okuyup döne döne efsüni
 Rûyini cilvesâz-ı efsâne
 Şöyle gösterdi dide-i cânê
 Ki bu kürbet serâ-yi fânide
 Nevbet âbâd-i imtihânide
 Acem olmuşken ehl-i sünnete câ
 Anda bir şâh var idi farazâ
 Pâdişâh ı bülend himmet idi
 Fukarâ-yi diyâre devlet idi
 Bir avuç hâk idi yanında zer
 Seng-i bî kıymet idi dürr ü güher
 Şevketin şîr-i tîz cengi idi
 Saltanat kûhunun pelengi idi
 Zıllı ikliminin irüp aye
 Çerhe salmıştı pâyesi pâyê
 Acemistân'a server olmuş idi
 İl gün ana müsehbar olmuş idi
 Tahtı olmuştu bâde-i Hemedan
 Emrine râm idi zemin ü zaman
 Devr-i lütfunda şer'in enhârı
 Dehre olmuştu su gibi câri
 Dest-i kahr ile ol şeh-i zer tâc
 Dâr-ı küffârdan alırdı harâc

Sıyt u nâmı doluptı etrâfa
 Süddesi merci' idi eşrâfa
 Olup ism-i şerîfi Şâh Nezir
 Olmuş idi vezîri adı Beşîr
 Var idi bir cemile hâtûnı
 Görse Leylî olurdu Mecnûn'ı
 Kadd ü kamette serv gibi bülend
 Dür-i sâfa iderdi dişleri hand
 Şivede kebk cilvede tâvûs
 Şem'i ruhsârına güneş fânûs
 Gün yüzünden alırdı meh gibi nûr
 Reşg iderdi izârı nûruna hûr
 Kasr-ı vaslına varsa şâh-ı cihan
 Cennete girmişe dönerdi heman
 Var iken anda bunca hüsn-i cemâl
 Zühd ü takvâda bulmuş idi kemâl
 Dâim ann tabib-i ihsânı
 Derd-i fakra iderdi dermânı
 Tâat-i Hak'kı eylemekte edâ
 Hâil olmazdı ana sayf ü şitâ
 Cerr iderdi vuzûda Yer Dede'ye
 Sâniye olmuş idi Râbia'ye
 Eylemişti inâyet-i Sübhan
 Anı iffet serâyine sultan
 Hüsn-i hulkiyle şâh-ı âlemi ol
 Eylemişti emir-i aşkına kul
 Kurratül'ayn ana cemâliydi
 Cân murâdı dem-i visâliydi
 Gündüzün gün bulup yüzün gice mâh
 Gice gündüz ana iderdi nigâh
 Her murâda irerdi gerçi eli
 Her suâle cevâb olurdu dili
 Lîk can desti dermeğe gancâl
 Ömr bâğında bitmemişti nihâl
 Ana geldikçe gam çekerdi ana
 Cân ü dilden elem çekerdi ana
 Dil-i dildâre salmamağa gami
 Geçürürdi içerden ol elemi
 Şâh bir gün ikinci asrında
 Ays iderken nigâr kasrında
 Didi dildâre ey nigâr dirîg
 Bahr-i ömre eğer ecel ola mîg
 Memleket ehlinin nola hâli
 Nahlimiz virmedi oğul bahı
 Geldi bâğ-ı vücûde vakt-i hazan
 Görmedik gitti gonca-i bandan
 Şâm-ı şiybe irişti subh-i şebâb
 Doğmadı âftâb-ı âlemîtab
 Gûş idüp bu kelâmı cânâne
 Nâr-ı gam saldı hâne i cânê
 Didelerden sirişg olup peydâ
 İki nerkisler oldu jalenümâ

Pâdişâh anı görüp oldı hazin
 Eyledi şeb irince âh-ü enîn
 Şeb irişdikte pâdişâh-ı canan
 Didî cânânına ki ey cânan
 Nidelim halk için yiyüp teşvîş
 Bize lâzım değildir ol teftîş
 Malikülmülk mülki hâli komaz
 Kime kim hisse virse alkomaz
 Bize düşmez bu yüzden âh ü figan
 Sil gözün itme ni'meti küfran
 Lâyik oldur ki âhi terk idevüz
 Secdegâh-ı tezarrua gidevüz
 Eller açup duâlar eyleyevüz
 Hak'ka lâyik senâlar eyleyevüz
 Kılavuz ref' sineden ye'si
 İdevüz âsitâneye re'si
 Geçmeden ömr bâğının devri
 Vire can bübüline bir yavri
 Gülşen-i kasrımızda nâle kıla
 Nâlesini bize nevâle kıla
 Bu sadâdan teselli buldı nigâr
 Kıldılar perde-i duâda karâr
 Bunların hâletini görüp Rahman
 Bahr-i rahmet temevvüc itti heman
 Sade-i dür nisâr-ı pinhânî
 Saldı ol şeb dehâna nisânî
 Neyise maslâhat olup bitti
 Bilmediler ki Hak ne hüküm itti
 Câmehâb içre subha denlû nigâr
 Kıldı âğuş i pâdişehde karâr

— XV —

— Cem Şah ve Alem Şah'taki gazellerden —

Nâ murâd oldı gidenler küy-i kesretten yana
 Anun için ehl-i ifsan saptı vahdetten yana
 Halk içinde gördi yok seng-i melâmetten halâs
 Vardı Mecnun gitti sahrâ-yi selâmetten yana
 Sayd-ı maksûda zafer bulmağıcün şebbâz-ı dil
 Açtı himmet bâlini evc-i irâdetten yana
 Zâhid olmağa akıl âlâyışinden pâk dil
 Gel bizimle bir kadem deryâ-yi hayretten yana
 Âstân-ı yâre mesnedsiz Behiştî çâre yok
 Terbiyetsiz tîl azm itmez saâdetten yana

— XVI —

— Heştbehîşt'ten —

— Matla' —

Gel ey mürğ-i sehergâh-ı saâdet
 Terennüm vaktidir terk itme âdet
 Maârif gülşeninde nâle eyle
 Gözümün lânesin pür jâle eyle
 Bizi itmez misin gül gibi handan
 Yeter sünbül gibi olduk perişan

Bizi sen ber murâd itmek gereksin
 Valfi gamgini şâd itmek gereksin
 Geçer âhur zamân-ı nâ müsâid
 Tûrâba halt olur sâk ile sâid
 Lebin depret belâgatten haber vir
 Dehân-ı tûti-i câna şeker vir
 Hikâyet başla aşk âvâzesinden
 Dem ur eş'âr-ı şühun tâzesinden
 Vücudun âhurî kâr-ı ademdir
 Niçün hâmüş olursun dem bu demdir
 Cihân-ı bi baka dâr-ül-anâdir
 Gelen bunda belâyâ mübtelâdir
 Gelen milk-i vücûda âhar-ı kâr
 İder milk-i ademden yana ref'târ
 Akar su gibidir hâli zamânın
 Geçürme çağın ol âb-ı revânın
 Bilenler didi ahvâl-i cihânı
 Ganîmet mâlidir fırsat zamânı
 Kemâl ü fazl ile nâdir olanlar
 Hüner göstermeğe kadîr olanlar
 Cihandan eyledikte irtihâlî
 Komamışlar bu menzilgâhı hâlî
 Kumuş kimi eser ilm ü amelden
 Kimi nesr ü kimi nazm ü gazelden
 Kimi olmuş mecâz-ı sırfa mâil
 Kimi yazmış hakîkatte hamâil
 Gel imdi sen de mîkdârın beyân it
 Eser vaz' eyle bir nev dâstân it
 Cihanda bir gülîstân eyle icâd
 Simâi eylesün gamginleri şâd
 İdüp üstine anın sarf-ı himmet
 Sekiz bâb üzre kıl mânend-i cennet
 Temâşâ eyleyen vasf-ı zarifin
 Behişt-i Heşt ide nâm-ı şerifin
 Revân oldukta sen dâr-ül-bakaya
 Kala bunda sebep ola duâyâ

Bibliyografya : Lf., Ahd., Aşk., Hsn., Byn., Ryz., Koh., Şky. Aty., Kşt., Osm., Mc. ve Behiştî'nin mesnevileri. Millet kütüphanesindeki Âşık Qelebi tezkire sinde şairin minyatürü de vardır.

Behiştî (Süleyman Bey oğlu Sinan, Hamse sahibi) — XV inci asrın meşhur şairlerinden Behiştî hakkında önce tezkirelerdeki malûmatı kaydedeceğim.

Sehl şunları yazıyor :

«Behiştî (بہشتی) : İsmi Ahmed'dir. Karıştıran Süleymanoğlu dimekle meşhûr sâhib cemâl nevcevân idi. Merhûm Sultan Bâyezîd huzûr-ı şerifinde hidmet-i kih-teri ve mülâzemet-i mihterî iderdi. Âhir bir cüz'i nesne için sultân-ı kütisitan hazretlerine nazlanup kaçup pâdişâh-ı İnan şehensâh-ı cihan mürebi-yül-fuzalâ müdek-kik-ul-büleğa husrev-i Acem Sultan Hüseyin Baykara yanına varup anda hazret-i Şeyh-i Kirâmî Molla Abdürrahmân-ı Câmî (جامی) hazretleri ile musâhabet ve münâsebet itti. Ol diyârda bir niçe müddet olduktan

sonra Sultan Hüseyin Bâykara elçi ile her kısımdan vâfir envâ'-ı teberrükât ve her cinsten ecnâs-ı mu'teberât gönderüp Sultan Bâyezîd hazretlerinden istişâf' idüp anlar dahi dileklerin kabul eyleyüp anın ol günâhından geçüp gelüp yine bâki ömrün âstâne-i saâdetlerinde geçirdi. Ol Acem'den geldiği mahalde kendi günâhı mukâbelesinde pâdişâhı medh idüp bir kasîde dimiş idi. Bu beyit ol didiği kasîdedendir. Günâhı afv olmak ümidine dimişti ki zikrolunur :

— Beyit —

Ne kul ola ki anın olmaya cürm ü günehi
Ne hatâ ola ki afv itmeye sultân-i kerem

Merhum Sultan Bâyezîd mürebbâlarındandır. Ulûmu tertib üzre görmüş Hamse-i Nizâmî'yi bit-tamâm Türkiye terceme itmiştir. Her fende mâhir çok maârife kadir kimsedir. Bu ebyât dahi anın eş'ârındandır ki zikrolunur :

— Nazım —

Oturcak diz dize ağıyar yârin yanına
Tâze tâze dağ-urur aşklarının cânına
Ferşinin bünyâdı âb ü sâkıının bünyâdı bâd
İllicâ yeri değıdir yuf felek bünyânına

Lâstî şu malûmatı kaydediyor :

«Behiştî ^{بہشتی} : Karıştıran Süleyman Bey oğlu Sinan Çelebi demekle meşhûrdur. Sultan Bâyezîd zamânında beşeriyet muktezâsınca bir vaz'-ı nâşâyeste sâdır olup galebe-i bîm ü bâkden bîmnâk ve tersnâk çıkup vilâyet-i Acem'e gitmişidi. Ve anda varup Mevlânâ Câmî ve Nevâyî hizmetin itmiş idi. Ba'de zaman anlar şefâatnâme virüp ve bunun için tezarru' ve itizâr idüp sehv ü hatâ ve nisyân hâssa-i nev'-i insan ve afv-i zünûb ve isyân sıfat-ı hazret-i Rahmân olduğun beyân ile ^{والكاتبين القبط والماتين عن الناس} meshûmun imâ ve ihâm idüp mümâileyh için itizâr ve meâzîre müteallik emsâl ve âsârdan vâfir nikât ve kinâyât irâd ve ibraz itmişler *Nazım*.

Esâet ehline sen eyile ihsan
Kul olur hürr iken ihsâna insan
Küçükler gerçi suç itmek hatâdır
Ulular afv-i cürm itmek atâdır

Âhır ol nâme-i nâmî ve mektûb-i kirâmî mevki'-i kabûlde vâki' olup geçen hatâ ve sehvün afv idüp mansıbın mukarrer kıldılar. Mezbûrun Türki'de *Hamse'si* ve nazm u nesr üzre bir kaç pâre risâlesi vardır. *Vâmik ve Azrâ ve Yûsuf ve Züleyhâ ve Hüsn ü Nigâr ve Süheyl ü nevbahâr ve Leylâ ve Mecnun* gibi. Mufâhareten hâtîme-i *Hamse'sinde* beşinci risâlesinde dimişti *beyit* :

Didim hele ben cevâb-ı Hamse
Dimedi bu dilde dahi kimse

Bu şîr-i meşhur dahi anın eş'ârındandır :

Yâr bî pervâ dirîğa gussadan hâlim harâb
Sevmesün âlemde kimse dilber-i âlicenâb
Billâh insâf idelim yâr olduguyçün neylesün
Zerre-i nâçizden âr itmesün mi âftâb
Mihnet oklarından oldı cism-i efgârim kafes
Mürg-i rûhum her taraftan çıkmağa eyler şitâb

— Nazire —

Ârızın gördi nigârâ kendisinden gitti âb
Ruhlecin gördi harâret hâsili itti âftâb
Nice yaktığın göreydi nâr-i firkat âşıkı
Isınurdu âteşine düzahın ehl-i azâb
Şöyle tutmuştu şîrâr-ı dâd-ı âhım gökleri
Korkarım yağmur yerine od saça gökten sehâb

Bu beyit dahi anın kıssa-i Yûsuf'ta vâfî Züleyhâ'dadır :

Olursam hüsnî vâfinda mübâriz
Kalem bir barmağı şerhinde âciz

Aşık Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıdlıdır :

«Behiştî : Karıştıran Süleyman Beğ oğlu Sinan Çelebi'dir ki merhum Sultan Bâyezîd devrinde terk-i diyâr idüp bir zaman vilâyet-i Acem siyâhatin eylemiş. Niçe zamandan sonra Rûm'a gelüp pâdişâh iltifatıyla ve terbiyeti ile sancak beği olup pâdişâhın niyâbet-i eyâletin eylemiş. Şîr-i ü :

Şem'dir ol şâh-ı hüban kim yakar pervânesin
Ey Behiştî bunlara câiz değıdir intisâb

Hasan Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıdlıdır :

«Behiştî : Karıştıran Süleyman Beğ oğlu Sinan Çelebi demekle ma'rûftur. Sultan Bâyezîd Hân zamânında kendüsünden bir vaz'-i menfûr bürüz ve zuhûr idicek Acem diyârına siyâhate gidüp anda Molla Câmî ve Nevâyî hidmetine vâsil olmağla niçe maârif ve fezâile nâil olmuşidi. Ba'dehu Sultan Bâyezîd'e anların şefâat nâmesiyle gelüp yine sancak beği olmuş idi. *Nazım* : Yûsuf ve Züleyhâ'sı vardır. Sıfat-ı Züleyhâ'da bu beyti garrâ ve ra'nâdır :

Nic-olam hüsnî şerhinde mübâriz
Kalem bir barmağı şerhinde âciz

Riyazî tezkiresinde şu cümleler görölüyor :

«Behiştî : Nâmı Ahmed'dir. Karıştıran Süleyman Bey'in oğludur. Sâlik-i tarika-i emâret olup emîr-i livâ olmağla kâmrevâ olmuş idi. Sultan Bâyezîd-i velî zamânında olan şuarâdandır.

Tezkirelerin verdiği bu malûmatı diğere menbalrıla ve şairin elimizde mevcut olan bazı eserleriyle az çok tevsi etmek imkânını bulabiliyoruz :

Behiştî'nin asıl adı *Sehl* ve hiç şüphesiz ondan naklen *Riyazî*'ye göre *Ahmed*'dir. Halbuki diğere menbalr ittifakla onun ismini *Sinan* deye kaydediyorlar (*Ltf., Aşk., Hsn., Byn., Knh.*). Bu ikinci rivayetin doğruluğu muhakkaktır. İlk rivayeti ise şairin *Ahmed Sinan* zâında olduğunu ve *Behiştî* mahlâsım taşıdığını söylemek

suretiyle kabul etmek imkânı vardır. Bazı yazma tezkirelerde şairin *Süleyman İey oğlu Süleyman* acında gösterilmesi hattat yanlışlığındandır. *Kamusü'lalâm*'da Behiştî'nin "Süleyman," adıyla tesbit edilmesi de bu yazı sehvine dikkat etmemek yüzündendir.

'Behiştî Sinan'ın babası *Karıştıran Süleyman Bey*'dir. Bütün tezkirelerle Tacizade Cafer Çelebi'nin «Mahrusei İstanbul fetihnamesi» nde, bu zatın ismi hep bu şekilde kayıtlıdır. *Matbu Lâtiî* tezkiresinde, *Bursalı Tahir'in Osmanlı müellifleri*'nde, *Babinger'in Osmanlı müverrihleri*'nde şairin *Karıştıran*(1) olarak gösterilmesi yanlışır. Bu bizzin *Karıştıran*'da doğduğuna dair eski menbalarda hiç bir kayda tesadüf edemedim. «*Karıştıran Süleyman Bey*» kaydından istidlâl ederek bu adamın doğum yerini «*Karıştıran*» olarak tayin etmek bana göre imkansızdır. Bu tabiri, bir lâkap, daha doğrusu bir âile ismi olarak kabul etmek lâzımdır.

Emir Süleyman Bey hakkında tarihî menbalarda çok cüz'î malûmat vardır. Bilhassa «Behiştî tarihi» ndeki bazı kayıtlar bizi bu hususta kısmen tenvir ediyor (*Behiştî tarihi* Y. 158):

«Ol Rumeli beğlerinden hisâr-ı âli mikdâra çıkan merhûm ve mağfûr vâlidim Süleyman Beğ idi dirler *سليمان بن مراد* Sultan Murad-ı neccâd zamânından beru eyâleti vilâyet-i Vize imiş Ol eyyâmda serhadd-i mülk-i ehl-i islâm imiş Sedd-i sugur(2) idüp memleket muhâfaza idermiş Kudret-i niyrû-yi takdîr nasîr olup sancağını ol dilir-i kâmyâb eline alup hurşid-i cihantâb gibi evc-i âsû-nâra çıkarmış Kulle-i kal'e-i fûrûğ-i âftâb-ı râyet-i zafer intisâb ile ve şua'-ı mâhçe-i sancak-ı saâdetmâb ile munevver ü rûşen oldu. Anı görüp felekler de melekler de âferîn ve tahsîn ittükten sonra didiler gayet-i şecâat ve nihâyet-i şehâmet ancak olur.

Kal'e-i Hayber misâli feth iderken dir felek

Elkütâi ey Hayder-i sâni ki Ennusrat maak

... anı görüp sair beğler dahi ikdâm ve ihtimâm eyleyüp a'lâm-ı nusrat encâmı bâm-ı felek-i a'lâya çıkardılar. Tekbir ü tehlil âvâzından âleme velvêle dolup zemin ü âsûmâna zelzele düştü Âkıbet kıld-i feth-i tevfik-i Rabbâni ol Hayber-i sâninin miftâh-ı fettâhı oldu.»

Behiştî tarihi'nde şu kayıtlar da vardır (Y. 164-2):

«... İttifâk merhûm mağfûr vâlidim Süleyman Beğ *سليمان بن مراد* ol zamanda ma'zûl imiş Sâir sancak beğlerinden mümtâz kendü kullarıyla Hisâra karib bir yerde konmuş İttifâk bu ma'reke ve peygârda hâzîr bulunup Süleymân-ı zaman Sultan Mehmed Hân at salduğı mahalde yanında hâzîr bulunurken ikiyüz mikdâr hizmetkârlarıyla ol nâmdâr cenkte sarf-ı iktidâr idüp gayette dilâverlikler eyleser Şecâatin şehâmetin 'hazret-i sultân-ı sâhib kirân görüp ol gavganın akabince envâ'-i riâyetler idüp yine âli sancak virüp inâyetler eylemiş...»

Bu kayıtlara göre Süleyman Bey, *Murad II*, zama-

(1) Kırklareli'nin Lüleburgaz merkez kazasına bağlı büyük ve küçük diye bugün iki Karıştıran vardır (Son teşkilâtı mülkiyede köylerimizin adları: 1928, S. 778).

(2) سور.

nında Vize beyi idi. Önce İstanbul'un muhasarasında, sonra da fethinde bulunmuş ve fedakârlığı görülmüştü. Bir aralık beylikten azl edildi. Belgrad kuşatıldığı zaman maiyyetindeki iki yüz kişiyle iştirak etmiş ve şecâati görülmüştü. Bunun üzerine mansıbına iade edildi.

Fatih devrinde İstanbul'un fethini müfâkâp gösterdiği yararlığa mükâfat olarak onun bir müddet subaşılık hizmetine tayin edildiğini de Aşık Paşazade tarihinden öğreniyoruz. Müverrih diyor ki (S. 142):

"Padişah İstanbul'u kim feth etti Subaşılığı kulu Süleyman Beğ'e verdi."

Tacizade Cafer Çelebi de "Mahrusei İstanbul Fetihnamesi"nde şunları söylüyor (*Matbu nüsha* S. 24):

«Şehrin ta'miri hemhâbe-i zamîr-i müntri olup Karıştıran Süleyman dimikle ma'rûf bir yarar ve mu'temed kulunu subaşı nasbeyleyüp buyurdu ki memâlik-i mah-rûseden her kim ki gelüp bu belde-i tayyibede vatan tutup ikamet niyyetin ide her kangı evi murâd ve ihtiyâr ederse sabıkuzzikir subaşından tezkere alup sūdde-i murâdbahçe gele mülknâme-i hümâyûn sadaka oluna...»

Tâcüttevarih'te de şu kayıtlar vardır (C. 2, S. 247):

«Fâtihi İstanbul'u teshîr ve sîr u bârûsunu ta'mir ittikte Süleyman Bey nâm kulunu İstanbul subaşısı ta'yin ile ta'mir-i şehri ana tefviz eyledi.»

Bu kayıtlardaki «kul» kelimesini umumî manaya hamletmek ve «Köle» manasına almamak lâzımdır. *Hasan Çelebi* tezkiresinden telhis suretiyle yeni bir tezkire vücude getirmekle beraber bulabildiği ufak tefek bazı kayıtları da eserine ilâve eden *Beyanî*'nin Behiştî'yi «Kâdim Beğzâdelerden» olarak göstermesi, Süleyman Bey'in de beyzâdelerden olduğuna sarîh bir delildir.

Amasya müverrihi Bay Hüsameddin'e göre; «Süleyman Bey, *Murad I.* şehzâdelerinden *İbrahim*'in — babasının şehadeti üzerine — vali bulunduğu Bursa'da saltanat ilân ettiği zaman vezirliğe nasbettiği *Süleyman Paşa*'nın torunudur ki bu zat 791—1388 yıllarında Şeyhzade İbrahim'le beraber katledilmiştir. *Karıştıran* lâkabı da hükûmete isyan ettiğinden dolayı bu Süleyman Paşa'ya verilmiş, Süleyman Bey'e ise büyük babasından intikal etmiştir. Ben şahsan bu rivayete esas olacak hiç bir vesikaya rastlamadım.

Süleyman Bey'in tayin edildiği subaşılığa bazıları «Şehremini» veya «Vali» manasını veriyorlar (*Mselâ bkınız: Hammer tarihi* C. 3, S. 224, *Mehmed Ziya: İstanbul ve Boğaziçi* S. 201). Bu sahada tedkikleri olan Mektupçu Bay Osman Ergin ise bu memuriyet hakkında şunları söylüyor (*Mecelle-i umurı Belediye: Zabita Kısmı* C. 1, S. 904—905):

«Subaşılar asker olmakla beraber kadılar ve valilerin emri altında bulunurlar ve hem belediye, hem zabita umuruna karıştırlardı.»

Maamafih tarihi menbalardan naklettiğimiz yukarıdaki kayıtlar, Süleyman Bey'in bu vazifede vâsi bir salâhiyetle işe başladığını gösteriyor.

Bursalı Tahir, Süleyman Bey'in *Fatih* devrinde defterdarlık ettiğini de kaydediyor (*Osm. C. 3, S. 82—83*).

Fakat eski menbalarda onun böyle bir vazifeye tayin edildiğine dair bir kayıt göremedim.

Süleyman Bey'in son zamanlarını Bursa'da geçirdiğini ve orada vefat ettiğini biliyoruz. Mehmed Ziya, onun medfeni hakkında şu malûmatı veriyor (*Istanbul ve Boğaziçi S. 201*):

«Subaşı Karıştıran Süleyman Bey Bursa'da Muradiy'deki salâtin ve şehzâdegân türbelerinin şark-ı cenubi cihetinde Sultan Murad Hân-ı sârinin hamamı sırasında ilk tarz-ı mi'mârimizde olmak üzere taş divar, tuğla, hatil ile yapılmış kubbeli metin ve zarif bir türbe derûnunda medfundur. Türbe esâsen bir bahçe ortasında imiş. Fakat elyevm harâb ve mezbele hâlinindedir. İçerisinde muntazam sandukası, seng-i mezârı, kitâbesi varmış. Şimdi bunlardan nâm ü nişan yoktur. Bursa evkaf idaresinde mahfuz muhâsebe defterinde mûmâileyh Karıştıran Süleyman Bey'in 995 tarihli vakfiyesi mukayyed ve müsecceldir. Yenişehir'de evkafı vardır.»

Süleyman Bey'in Bursa sancak beyi *Câbe Ali Bey*'in yeğeni olan «Tarihî Ebülfeht» sahibi *Dursun Bey* (Turu Sina Bey) in kayını olduğunu da Bursalı Tahir mehaz göstermeden bildiriyor (*Osm. C. 3, S. 82—83*).

İşte Süleyman Bey'e aid tesadûf edebildiğim kayıtlar bunlardan ibarettir. Müstakbel tedkikler neticesinde bu zat hakkında ve bu zatın mensup olduğu aile hakkında yeni bir takım malûmat elde edilebileceğini kuvvetle tahmin etmekteyim.

Behiştî, babasını çok küçükken kaybetti. Vücade getirdiği tarihte Süleyman Bey hakkında yazdığı satırları başkalarından nakletmesi bu kanaati kuvvetlendirmektedir. Behiştî'yi Fatih devrinin son zamanlarında doğmuş olarak kabul edebiliriz.

Sehi'nin rivayetine göre gençliğinde çok güzel olan Behiştî, Bayezid'in terbiyesile yetişti. Bu rivayetin doğruluğunu, bizzat şairin şu beyti ile de anlamaktayız:

Halife mürebâsî itî Hüda
Kime virdi Hak virdiğini bana

Muayyen ilimleri mürettep bir tarzda lâyıkıyla öğrendi ve ilmî bir çok sahalarda mehâret gösterdi.

Behiştî, —bir kaç tezkirenin kaydına göre— bir aralık babası gibi sancak beyliği etti. Bu beyliğin bazılarıncâ Rumeli'de olması kuvvetle tahmin edilmektedir, fakat onun hayatı daha fazla Bayezid'in sarayında geçiyordu. *Sehi*'nin «Sultan Bayezid buzûrunda hizmet-i kihteri ve mülâzemet-i mihteri iderdi» deyişi de şairin daima Bayezid'le hembezm olduğunu ve saray mensupları arasında mühim bir mevki bulunduğunu sarîh olarak göstermektedir. Hattâ (890 - 1485) baharında elçiler geldiği zaman padişahın arkasında mevki tuttuğunu bizzat kendisi şu yolda söylemektedir (*Revan kütüphanesindeki tarihinde*):

«... Fakir ü hakir ol zamanda heman serîr-ı gerdün nazîrin sâyesinde makam-ı hizmette dururdum.»

Sehi'nin şüpheşiz ki en doğru olarak verdiği malûmata göre Behiştî, ehemmiyetsiz bir hadise yüzünden padişaha nazlanmış ve memleketten kaçmıştı. Herat'ta *Sultan Hüseyin Baykara* yanında bir müddet misafir kaldı. *Ali Şir Nevayi* ve *Molla Camî* gibi değerli şahsiyetlerle münasebet tesis etti. Ve sohbet meclislerinde bulunarak onlardan istifade etti. Nihayet vatanına dönmek arzusunun izharı etti. Hüseyin Baykara'nın bir çok kıymetli hediyeleriyle ve Behiştî'yi himaye yollu yazdığı bir mektubuyla İstanbul'a geldi. Kendi de hükümdara «Kerem» redifli bir kaside sundu. Bu suretle alfa mazhar olmuş, mansıbı da iade edilmişti.

Sehi'ye göre, Behiştî, İstanbul'a döndükten sonra gene Bayezid'in yanında kalmıştı. Diğer bazı tezkireler ise İran dönüşünde onun sancak beyi olduğunu kaydediyorlar. Bursalı Tahir, «Avdetinde Keban beğliği hizmetine nâil oldu, diyorsa da bu rivayetin menbaini göremedim. Her halde *Sehi*'nin bu husustaki rivayeti daha doğru olmalıdır. Esasen Behiştî'nin ister Anadolu'da olsun, ister Rınlı'de olsun tayin edildiği beyliklerde bilfiil vazife görmediği anlaşılıyor, Onun İstanbul'daki hayatı ekseriyetle Bayezid'in sarayında geçmiştir. Şairin İstanbul'a geldikten sonra yazdığı muhakkak olan tarihindeki kayıtlar da bunu isbat etmektedir.

Behiştî, Bayezid II. devrinde yetmiş ve her halde gene onun hükümdarlık ettiği yıllarda vefat etmiştir. Şairin tarihini ikmal ettiği (907—1501) yılından sonra öldüğü muhakkaktır. *Babinger*, onun 927—1520 yılına kadar yaşadığını tahmin ediyorsa da bu hususta hiç bir delil göstermiyor.

Behiştî'nin manzum ve mensur bir hayli eser vücude getirdiği anlaşılmaktadır. *Sehi* yalnız «Hamse-i Nizâmî'yi bittamâm Türkçeye terceme» ettiğini haber veriyor. *Lâtiî* ise «Hamsesi ve bir kaç pâre risâlesi» olduğunu söylüyor.

Sehi'nin rivayeti yanlıştır. Behiştî, Nizâmî'nin Hamsesini tercüme etmiş değil, İran hamsenüvislerini örnek ittihaz etmekle beraber ibdaf bir mesnevî vücude getirmişti. Esasen *Sehi*, Behiştî hamsesini görmemiş, hatta hikâyelerinin isimlerini dahi kaydetmemiştir. Biz bu hamsenin ancak bir kısmını görebildik. Kilisli Muallim Rifat, Behiştî hamsesinin tam bir nüshasını evvelce bir kitapçıda gördüğünü, fakat bilâhare satılan bu eserin bugün kimin elinde bulunduğunu bilmediğini söylemektedir.

Bu mesnevînin evvelden beri pek çok yazma nüshası olmadığı tahmin olunabilir. *Kâtip Çelebi*, onun Hamse'sinden *Hüsün ü Nigâr* ile *Süheyl ü Nevbahar*'ını görmüş ve eserine «Emîr Sinan İbnî Süleyman» nâmına kaydetmiştir (*Kyf*).

Lâtiî'nin bahsettiği «bir kaç pâre risaleden» de bugün yalnız şairin vücude getirdiği tarih elimizdedir.

Behiştî, şüpheşiz ki bir divan da tertib etmiştir. Fakat böyle bir esere bugüne kadar tesadûf eden olmamıştır. Çok gariptir ki, (918—1512) de yazılan

Camiünnazair'de Behiştî'nin nazmına hiç bir gazele tesadüf edilmiyor. Onun şiirlerini ilk defa *Mecmaunnezair* adlı mecmuasına alan *Edirneli Nazmî*'dir. Maamafih (945—1538) den evvel yazılan bu nazire mecmuasında da Behiştî'ye diğer bazı şairler kadar geniş bir yer ayrılmış değildir. Bu eserde şairin ancak on, on beş gazeline tesadüf ediliyor. *Pervane Bey* mecmuasında ve Eyyip kütüphanesindeki nazire mecmuasında da bazı gazelleri görülüyor. Tezkirelerde ise mutad olduğu veçhile dört beş beyti örnek olarak alınmıştır.

Behiştî'yi bugün elimizde bulunan mahdud gazelle-riyle bile kudretli bir şair olarak gösterebiliriz. Onun bu lirik şiirlerinde ince bir tabiat zevkı derhal hissolunuyor. Bu gazellerin bazılarında Çağatay ve Âzeri lehcelerine hâs bazı hususiyetler de görmekteyiz. Hiç şüphe yok ki *Hüseyn Baykara* ve *Ali Şir Nevayî* gibi şairlerle temas imkânını bulabilmesi ve onlardan istifade etmesi onun bu vadilerde de kalem yürütmesine sebep olmuştur. Esasen Behiştî, asıl manevî kültürünü Herat muhittinden almış, değerli eserlerini, tarihini ve bilhassa Hamsesini İstanbul'a dönüşünden sonra yazmıştır. Onun şiirlerinde gördüğümüz bir takım imaleler ise XV inci asrın hususiyetlerindedir. Ve bu noktadan şairi tahtta etmemize mahal yoktur.

Behiştî'nin en mühim manzumesi hiç şüphe yok ki vücude getirdiği *Hamse*'dir. Lâtîfî'nin rivayetine göre, *Vâmik ve Azrâ*, *Yusuf ve Züleyha*, *Hüsün ve Nigâr* (1), *Süheyl ve Nevbahar*, *Leylâ ve Mecnun* kısımlarını ihtiva eden bu eserden — yukarıda da söylediğim veçhile — elimizde bugün yalnız *Leylâ ve Mecnun* bulunuyor. Üniversite kütüphanesinde Yıldız kitapları arasında 216 numarada kayıtlı bulunan bu mesnevi 1996 beyitten ibarettir. Baştan sona kadar «Mef'ûlü mef'ûlün faülün» vezninde yazılan bu manzum eser,

Allah'ı çü zikr ide suhangüy
Elbette olur kelâmı diltüy

beytiyle başlamaktadır.

Ali Nihad Tarlan *İstâm edebiyatında Leylâ ve Mecnun mesnevisi* adlı gayri matbu eserinde diyor ki (*Türkiyat Enstitüsü yazmaları arasında S. 162—163, Sene 1922*):

“Behiştî Leylâ ve Mecnun'una *Câmî* gibi.. başlar, fakat o şekilde devam etmez. Behiştî çok şayanı dikkattir. Fuzulî'ye çok yakın bir tarzda tasavvufi eserine idhal etmiştir. Her vesile ile bu noktâ nazarı izah eder. Eser şiir itibarıyla mütevassıttır. Vakayî'de eslâfından epey ayrılır. Fakat hepsinden ziyade sofîyâne manayı anlayıp müdafaa etmiştir. Vakayî arasında *Hâtîfî*'ye yakın bir irtibat vardır. İyi bir hikâye-i zihniyetle yazmıştır. Vukuat-ı garibeyi ancak

(1) Bu mesnevinin — diğer sembolik bir mahiyette yazılmıyışsa — «Hasan ve Nigâr» adında olması da hatıra gelebilir.

isbat-ı müddeâ için alır ve manalarını izah eder. Nazmı kuvvetlidir. Kalemi aksamıyor. Zamanına göre oldukça mahiranedir. Mısraların inşası üzerinde İran edebiyatının tesiri vâzihdir. Bu tesirat altında nisbeten şahsî kalışı çok şayanı dikkattir.

Esere ilâve ettiği hadiseler :

1 — Leylâ ve Kays, Şerif ve Kerime vasıtasıyla görüşüyorlar.

2 — Nevfel, Leylâ'yı velisinden değil, oranın emirinden istiyor (Teferruatıyla).

3 — Leylâ kabilesi, muharebeyi müteakib Necid dağına çekiliyor.

4 — Kâ'be'yi ziyaret (Hususî bir şekilde).

5 — Bir ehl-i kemâlin Mecnun'u müdafası.

6 — Vuhûş münasebetiyle Mecnun'un kerameti.

7 — Leylâ'nın Şerif ile Mecnun'a gitmesi (Teferruatıyla).

8 — İlk mülâkattan sonra Şerif'in Mecnun ile görüşmesi, Mecnun'un cevabı.

9 — Leylâ ve Mecnun'un tarz-ı vefatı.»

Behiştî'nin Anadolu Türkleri arasında ilk olarak Türkçe bir hamse yazdığı rivayet edilmektedir. Nete-kim şair de,

Didim hele ben cevâb-ı Hamse
Dimedî bu dilde dahi kimsa

deyerek bu kanaate kuvvet veriyor.

Şehî tezkiresinde “Tütünsüz Ahmed Bey, demekle meşhur ve *Rıdvan* tahallûs eden “ağır dirlikli, bir sancak beyinden bahsedilmekte ve «Hamse-i Nizami» yi Türkçeye çevirdiği kaydedilmektedir (S. 36). Gene *Şehî* tezkiresinde Bayezid devrinde evvelâ subaşılık etmiş, sonra da Sancak beyi olmuş olan *Çâkerî Sinan*'ın da «Leylâ ve Mecnun», «Yusuf ve Züleyha» gibi mesneviler kaleme aldığı kaydedilmektedir (S. 35). Bu şairin “Şehnâme ve Hamse, tetebbu ettiğini, “Sahib kitab ve divan, olduğunu da *Lâtîfî*'den öğreniyoruz.

Lâtîfî, Ahmed Rıdvan için «bu devirde fevt oldu» gibi müphem bir tabir kullanıyorsa da onun Bayezid devrinde yettiği muhakkaktır. Çâkerî'nin ise Behiştî ile muasır olduğu tasrih edilmiştir. Şu halde bunların ya Behiştî'yi taklid ettiklerini, yahud da şiirden anlayan Bayezid'in teşvikleriyle Behiştî'den sonra bu yolda eserler kaleme aldıklarını söyleyebiliriz. Behiştî'den evvel tam hamse değil de natamam olmak üzere manzum hikâye yazarlar ise bir hayli çoktur.

Behiştî tarihî'nin fotoğrafla istisnah edilmiş bir nüshası bugün İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri kütüphanesinde 1680 numaradadır. Eserin aslı *British Museum*'dadır. 210 yapraktan ibaret olan bu eser Yıldırım'ın cülüsüyle başlar. 8 kısımdan ibaret olması iktiza eden bu kitapta her padişaha bir kısım tahsis edilmiş ve bu kısımların ayrılığı, nakışlarla yahut «temmet» yazısıyla, yahut tâ boş bir sahife bırakıl-

mak sıfatıyla bildirilmiştir. Eserin sonu «Andan Keklik Mustafa nâm bir kapucu Amasya'ya varup» deye kesildiğine göre 7 nci kitaptan da bazı sahifelerin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Her kitabın iptidasında oldukça uzun bir şiir görülmektedir. Baştan 3, sondan da 1 kısmın eksik olduğuna göre bu eserde 4 kitap mevcut demektir. Tarihin Bayezid II. e tahsis edilen kısmı bu kitabta yoktur. Bu kısma Topkapu sarayı Revan kütüphanesinde *Vakayiname-i Behiştî* adıyla tesadüf edilmektedir (No. 1270). 61 yapraktan ibaret olan bu eserin ilk sahifesinde şu kayıd vardır:

«Sultan Bayezid Hân-ı Gazî Sultan Cem ile mâbeyinlerinde olan vâkıa-i azîm ve gayrıdır ki zikr olunur.»

İhtimal ki bu kayda aldanan Bursalı Tahir de bu tarihin Cem vak'asını anlattığını söylemektedir. Halbuki bu eser doğrudan doğruya Bayezid Tarihi olarak yazılmıştır.

Bursalı Tahir'in ayrıca kaydettiği (*Osm. C 3, S. 184*) Behiştî'nin «Muharebei Bayezid ve Şehzade Cem» adlı tarihi de her halde Revan kütüphanesindeki yazmadan başka bir eser olmasa gerektir.

Behiştî tarihinin diğer aksamı gibi

Sipâs ü sitâyiş anadır sezâ
Ki zâli vücudun ide iktizâ

matlalı manzum bir mukaddimeyi ihtiva eden bu kısımda şair,

Fakir olup oldı begayet fakir
İlahî Behiştî'ye ol destgîr

deyerek kendi adını tasrih etmiştir.

Eserin sonunda şu kayıd görülmektedir:

«Bu kaziyeler sene 907 vâkı' oldu. والله اعلم بالصواب،
تتم الكتاب»

Bu da gösteriyor ki 8 kitaptan ibaret olan Behiştî tarihinin sonu bu kısımdır.

Revan köşkündeki bu kitabın ilk sahifesinde bu eserin *Kâtip Çelebi*'ye aid nüshalardan olduğu gösterilmişse de *Keşfüzzunun*'da bu tarihe dair bir kayıd bulunmayışına bakılırsa bu rivayetin pek esaslı olmadığı anlaşılır.

Behiştî, bir takım tarihi menbalara muracaat etmekle beraber *Neşri* tarihini esas ittihaz ederek eserini vücade getirmiştir. Onun istifade ettiği menbaları ve *Neşri* tarihinden ayrıldığı noktaları bir cedvel yaparak gösteren Muallim Kâzım Dilcimen, Üniversite Edebiyat Fakültesi Tarih şubesi üçüncü sınıf tezi olarak yazdığı «Behiştî Tarihi» adlı tedkikinde şu kanaatte bulunmaktadır (*Tarih. Semineri kütüphanesi, No. 96*):

«Behiştî tarihi — ufak tefek vak'alar müstesna — şairane ifadeye tebdil edilmiş bir *Neşri* tarihidir.»

Behiştî tarihinin muhtelif kısımlarında kendi ismini tasrih eden,

Bu bir iki gün ömre aldanma han
Behiştî kime virdi gerdun aman

gibi beyitlere tesadüf ediliyor. Kitabın bütün kısımları Bayezid II. devrinde kaleme alınmıştır. Manzum mukaddimelerinde

Şehşaht-ı âfâk şeh Bayezid
Ola devleti ömri yâ Rab mezid

gibi beyitler de görülmüyor.

Gerek tarihi ile, gerek şiirleriyle mümtaz bir şahsiyet olduğunu ispat eden; fakat son zamanlara kadar lâyıkı vechile kıymeti takdir edilmeyen Behiştî'nin bazı manzumelerini örnek olarak ahyorum:

— I —

— Gazel —

Âh kim ahd itti dilber durmadı peymânına
Nevcevandir girmesün ben âşıkının kanına
Dür idüp dildârı benden yanına almış rakib
Varsun öğünsün eğer kalursa anın yanına
Diş bilermiş lâ'line gerçi rakib-i bedgüher
Taştan artık nesne dokunmaz velî dendânına
Ben kuluna lütf idüp geh itmesün gâhi safâ
Hûblar sultânıdır düşmez televvün şânına
Vasldan ben ye's idicek sanma sağ kala rakib
Ey Behiştî farzdır girmek rakibin kanına

— II —

Yâr bi pervâ dirîğa gussadan hâlim harâb
Sevmesün âlemde kimse dilber-i âli cenâb
Hışm ider yalvarduğumca nâz ider itsem niyâz
İltifât itmez sözümi dinlemez virmez cevâb
Şâhbâz ı evc-i devlettir nigârım biz mekes
Bâl açup bâz ile pervâz idemez hergiz zübâb
Biz de (1) insâf idelim yâr olduğuyçün neylesün
Zerre-i nâçizden âr itmesün mi âftâb
Kibriyâsın bilirim yârın budur incindiğim
Müddeiler dahi bizden eyler oldı ictinâb
Mihnet oklarından oldı cism-i efgârım kafes
Her taraftan mürğ-i rûhum çıkmğa eyler şitâb
Şem' veş ol şâh-ı hüban çün yakar pervânesin
Ey Behiştî şehlere câiz değıldir intisâb

— III —

Âşık oldum bir cefâ vü cevri çok cânâneye
Döşlar bir çâre eylen âşık-ı divâneye
Terk-i mâl itmek nedir yoluna baş ü can fedâ
Farzdır baş oynamak çün âşık-ı merdâneye
Derd ile peymâne döldü durmadı peymâna yâr
Çâresi peymânedir gitmek gerek meyhâneye
Nakd i cânı yoluna ol servin eylerdim revan
Salnup şeyr ile gelse bir gice kâşâneye
Ey melek hürî misin neslinde var mı yâ perî
Âferin olsun seni perverde iden âneye
Dâmdir dünyâ-yi dîn u dânedir câh-ı cihan
Ey Behiştî key sakın aldanma dâm ü dâneye

(1) Bülâh: Ltf.

— IV —

Efendim devletim şahım hemî şah
Saâdet yârin ü yarıcın Allah
Hemîşe baht ü devlet yârin olsun
Yâvuz gözden seni saklasun Allah
Emirim serfirâzım pâdişâhım
Nazar kıl ben kuluna gâh ü bigâh
Yiğitsin nevréside tâze gülsün
Güzel başun içün alma sakın âh
Behiştî devlet-i kurb oldı hâsil
Eğer sonra nifâk itmezse bédhâh

— V —

Hey ne sâfi olur âyine-i vech-i haseni
Şermsâr itti tarâvette gül ü yâsemeni
Taşı nerm itti kati gönüne kâr itmedi âh
Nice âhen dil olursun beğim Allah seni
Hele ben cân ü gönülden seni gayet severim
Ne içün sevmeyesin sen seni candan seveni
Varup ayyâr ile ayş itme güzel başın içün
Ey benim rûh-i revânım gele incitme beni
Ey *Behiştî* güzêr eyler ise kabrimden ol ay
Tutuşa şem'i ile meşhedimin her çemeni

— VI —

Mushaf-ı haddinde zülfün cedveli yanında hâl
Hüsünün birisini on itmiş ey sâhib cemâl
Dudağında bilmezem uçuk mı yâ diş zahmıdır
Sormağa ayb olmasun ey lebleri âb-ı zülâl
Cevr-i hicran taşıyle pâre pâre eylesün
Çan çan(1) idüp kılma gönlüm şişesini pâymâl
Ayş ü nüş eyyâmıdır veh ben cüdâyım yârdan
Yâ lâhî kimseler başına gelmesün bu hâl
Adına şî'r okumaklık ey *Behiştî* ayb olur
Her gazel kim olmaya içinde bir tâze hayâl

— VII —

Alma âhım key sakın ey cevri çok şahım benim
Âlemi virân ider âh-ı sehergâhım benim
İhtirâz it bād-i âhımdan gül-i nevrêste sen
Gafil olma assı itmez kimseye âhım benim
Çerh gibi sinemi pür dâğ idersem yeridir
Gün gibi hercâyîdir çün ol yüzi mâhım benim
Sa'y ile buldum seg-i küyin yanında ben de yer
Şükr kim oldı ziyâde izzet ü câhım benim
Ey *Behiştî* bildi kim aşkında yârin sâdikım
Didi senden gayri olmasun bevâhâhım benim

— VIII —

İrmese bād-i sabâ serv-i revânımdan benim
Âh kim nevmîd olurdu tatlı cânımdan benim
Ey kemân ebrû kimin kurbânıyım bilsün bu halk
Resmdir sür alınma bir katre kanımdan benim

(1) چاك چاك

Aşk-ı şirin çün ider ney gibi her âbûnesi
İdeli ol tıfl miskal(1) istühânımdan benim
Rahm idüp ağlar görüp ahvâlimi bernâ vü pîr
Dür olalı pîr olası nevcevânımdan benim
Ey *Behiştî* süznâk olsa aceb mi sözlerin
Şem'veş âteş çıkar dâim dehânımdan benim

— IX —

Gitmedi lâ'lin hayâli çeşm-i pür hûnâbdan
Gerçi dürlêr zâil olur nakş-ı rengin âbdan
Zâr ü sergerdân olup yaşlar döker kan ağlayup
Âşık olan aşkı öğrenmek gerek dölâbdan
Nice teşbîh ideyim lâ'lümi cüllâb u meye
Meyden artuktur neşâti lezzeti cüllâbdan
Düşte görsem koynuma girdüğünü cânânımın
İstemez uyandüğüm dil haşre dek ol hâbdan
Tâlibi çok vâsılı yok kimyâdır nazm-ı hûb
Ey *Behiştî* yandık ammâ câhil-i kallâbdan

— X —

Tâkı gerdünün yanardı âh-ı âteşnâkten
Ger meded irişmeseydi dide-i nemnâkten
Hayretimden kâddine geh serv ü geh tûbâ didim
Bilmezem ne söyledüğüm kalımsım idrâkten
Sine-i sad çâkimi aşk odı şöyle yaktı kim
Bâb-ı düzah gibi yahınlr çıkar her çâkten
Bir kamer alınlu gün yüzlüye ben de âşıkım
Rûz ü şeb anun içün sergeşteyım eflâkten
İtlerimle işiğimde hemnişin olsun dimiş
Şükr kim ben bendesin şahım götürmüş hâkten
Şöyle hayrânım lebinin hatt-ı reyhânına kim
Kim bakarsa yüzüme geçmiş sanur tiryâkten
Ey *Behiştî* ehl-i diller bizden ister şî'r-i ter
Nazm-ı garrâ mı gelürmüş hâtr-ı gamnâkten

— XI —

Ey yüzi gül devr işine çünki yoktur i'tibâr
Gussa def'i çâresidir câm-ı mey sun lâle vâ
Bübül-i dilhaste beste gussa dâmında esir
Geldi bunca vakt güller geçti bunca nevbahâr
İşiğinde yüz sürerken can virirsem derd ile
Sahn-ı firdevs içre gılmân eylesün bana hezâr
Kâddine teşbîh iderdim servi olsa hulle pûş
Benzedirdim yüzüne mâhi takinsa guşvâr
Yakma yandırma belâ-yi va'd ile kâfir beni
Âteş-i düzahtan artuktur bilürsin intizâr
Ma'rîfet deryâsına gavvâs olanın kanına
Ey *Behiştî* teşnedir bu debr-i dün ü rûzgâr

(1) مسكالي

— XII —

Vakt-i güldür bülbül olmaz bir nefes güzârsız
Ayrulukta geçti gönlüm vah bana dildârsız
Bir nefeste bin kez ölmekten ziyâde dirdi var
Kalmasun yâ Rab cibanda kimsene dildârsız
Çün günâh imiş seni sevmek beni red itme kim
Aybu yok yâr isteyen kalur cihanda yârsız
Vashnı ahd eylemiştin niçün inkâr eyledin
Durmadın peymâne hey imâni yok ikrârsız
Ey Behiştî vuslata irişmeğe bir çâre bul
Geçmesün hecr ile bu ömrün senin dildârsız

— XIII —

— Leylâ ve Mecnun'dan —

— آگاه شدن شریف از احوال حریف شریف —

Sarrâf-ı cevâhir-i maâni
Bu resme kılur güher feşâni
Bir subh Şerif olup revâne
Azm eyledi Kays-ı dilsitâne
Çün varup anımla oldı hemdem
Gördi anı bî huzûr ü pür gam
Nice ki bisât-ı inbisâti
Bast eyledi olmadı neşâti
Sırrını sorup çün itti ibîâm
Nakl eyledi hâli ol dilârâm
Çün oldı kaziyyeden haberdâr
Esrârını itti ol da ızhâr
Bu sırra çü Kays oldı âgâh
Şâd oldı san oldı âleme şâh
Bildî ki nigâr-ı lâle ruhsâr
Kendü maraziyle oldı bîmâr
Ma'sûkası dahi oldı âşik
Ol sâdika oldı kendi sâdik
Pes didi Şerif Kays'a ey yâr
Kimseye bu sırrı kılma ızhâr
Geh geh ki ola ziyâde sevdâ
Seyrâna çık eyle azm-i sahrâ
Gel bana bahâne olayın ben
Dildârın ile safâda ol sen
Gam yime senindir ol dilârâm
Sa'y it hemin olmamağa bednâm
Geldikce bize görürsün ani
Geh geh buluşup dahi nihânf
Çün ismet ile ola meveddet
Oncacık uzun olur mahabbet
Kays ana didi ki ey vefâdâr
Ben bendeye lütfun ittîn ızhâr
Yezdan oluben nigâhdârın
Her işte ola muin ü yârın
İttin bana şimdi sen bir ihsan
İtmez biri birisine ihvan

Ölmüş idim itti lütfun ihyâ
İhyâya sebep demin çü Yahyâ
Oldun bana çün bu yolda yoldaş
Dünyâ nedürür yoluna can baş
Gerçi reh-i aşk içinde hâkim
Âyine gibi velik pâkim
Vehm eyleme sen ki sâdikim ben
Rahm eyle bana ki âşıkım ben
Ben muhlisi sanup ehl-i âgrâz
Fâsîd nazar ile kılma îrâz
Bir hâl idi geldi başa nâgâh
Hayr ide heman sonunu Allah
Çün itti Şerif'e hâli ma'lûm
Bildî anın olduğını ma'sûm
Kavl eyledi Kays ile pes ol yâr
Çün eyleye mihr arz-ı ruhsâr
Eyleye K-rime bî bahâne
Hânesin adına âşiyâne
Ol dâr-ı şifâda içe şerbet
Ol şerbet ile erişe sıhhat
Biçâre tabibi ide bîmâr
Âzâd ola gamdan ol giriftâr
Zencîre çekilmeye çü Mecnun
Sevdâ anı eylemeye mahzun
Bu ahd ile gitti ol serefrâz
Vardı yine âşiyânına nâz
Kays'ın geliceğün itti ızhâr
Şâd oldı işitti lâle ruhsâr

— XIV —

— Behiştî tarihinden —

Hudâyâ hakikatte sultan tapun
Ki nâfiz yine kılsa ferman tapun
Olup emrine râm ins ü melek
Zemin sâkin ü sâir oldı felek
Ne kimse müşîr ü ne kimse vezîr
Ne kimse nazîr ü ne kimse nasîr
Bülendî vü pestî dinilmez sana
Ne mümkün ki mutlak mukayyed ola
Muvahhidler içinde söz gerçi çok
Beşim bildiğim bu hemin gayrı yok
İder gerçi burhân-ı zklî beyan
Ne hâcet velî yok çü dilde gûman
İrişmez sana akl u vehm ü kıyâs
Deltî ile buldum sanur gerçi nâs
Yazılan berâhîn-i ehl-i nazar
Kaçan vahdet-i Hak'kı isbât ider
Ki dâm-ı tenendeyle anka şikâr
Olunur sana mı şu kim akl var
Bilinmez bir avuç türâb-ı beşer
Bu la kemâl ile Hak'tan haber
Cihan levh-i sâde anâsir midâd
Yazılır hurûfa müşâbih ibâd

Kimi sebt olup kimisi hakk olur
 Bu defter bu tertib ile yazılır
 Ne harf ki takdir tahrir ide
 Ne mümkün anı hâme tağyir ide
 Muakadderdürür cümle nâbûd u bûd
 Kişinin iken eylemez sa'yi sûd
 İlâhî idüp âdemi serfirâz
 Bizi şükr kim eyledin ehl-i râz
 Adem zulmetinden virüben necât
 Atâ eyledin nûr u ilm ü hayât
 Kara toprak iken beşer eyledin
 Virüp akl sâhib nazar eyledin
 Cemâline âyinedâr olmuşuz
 Mahabbette bî ihtiyâr olmuşuz
 Kapundan idüd dür kılma zelif
 Mesâlikte fazlını eyle delîl
 Yahnuz kemâl olsa hâdî-i râh
 Olaydı İblis'e ilmi penâh
 Eğer itmeye feyz ü fazlın meded
 Visâline hergiz irişmez ahad
 Kılup fazl u feyzini yâ Rab nasir
 Ben üftâdeyim ol bana destgîr
 Oluptur bana râhzen div-i dun
 Budur olduğum hırs u âza zebun
 Koma dilde vasıldan ayruk hayâl
 Ben a'mâya lûtf eyle arz it cemâl
 Diriga gidersem eğer kûr u ker
 Ki rûtbetle benden yeğ ola hâcer
 Tecelliye lâyık ola seng-i Tûr
 Dil âyinesi bulmaya mı şûir
 Âbes halk olunmadı gerçi beşer
 Bu halkın velikin çoğı bî haber
 Kulübun cemî'inde var gerçi râh
 Veli her bir âdemde yok intibâh
 Olup bana nazm ile inşâ hicâb
 Hicâb oldu yazmak eğerçi hitâb
 Veli bu kitâbım ibâdetdürür
 İbâdet kişiye saâdetdürür
 Cihâda guzâta münâsib kelâm
 Gazâyâ virür lâcerem ihtimâm
 Çü tahrîs ü tahrîz idindim murâd
 Hemîn eylemiş gibi oldum cihâd
 Behâneyile âl-i Osmân'ı hem
 Neler kıldılar eyleyelim rakam
 Yazam tâ ki âlemde destân ola
 Bile anları her ki insân ola
 Ki nice gözedüp rızâ-yi Hudâ
 İderlerdi din düşmenine gazâ
 Ne sultanlar imiş bile her aziz
 Duâ oluna tâ gehî rûstehiz
 Bu millete bu nesl gibi guzât
 Yaradılmadı olah kâinât
 Kimi gazidir kimi olmuş şehid
 Zamânında her birisi bir ferid

Husûsâ ki suultân-ı âli cenâb
 Serefrâz-i dânişver-i kâmyâb
 Skender'dir oldı Feridûn fer
 İşidilmedi msili bir tâcver
 Hudâvend-i tâc ü hudâvend-i taht
 Ki çâker ana devlet ü bende baht
 Aça keff-i deryâ nevâlin eğer
 Zer ü sîm ile pür olur bahr ü ber
 İde kabzâda kabz-ı destin eğer
 Sipihri idinür sevâbit siper
 Şeh-i âlim ü âdil ü dâdger
 Sitemden zamânında yoktur eser
 Zübâbe teninde idüp bâdgîr
 Dûzer peşşe için müseddes serir
 Olur berreye gürg-i hûni soban
 Melâh eylemez kiştâra ziyan
 Şehensâh ı âfâk şeh Bâyezid
 Ola devleti ömri yâ Rab mezid
 Ana virdüğü hûsn-i hulki Hudâ
 Meğer yine nesline virmiş ola
 Hasib ü nesib ü şeh-i muhterem
 Anın şânına geldi lûtf u kerem
 Atâda berâber ana hâk ü zer
 Şehâda müsâvi hasâ vü güher
 Kaçup vehm idüp gevher ile güher
 Biri bahre birisi kâna gider
 Güneştir selâtinin içinde şâh
 Kevâkib gibi sâiridir sipâh
 İdersem anı medh bin yıl eğer
 Dinilmkte vasfında vardur nazar
 Eğer vasf iden anı vassâf ola
 Dise bahrden katre insâf ola
 Eğer Ascedi'dir ve ger Unsurî
 Göreyidi şâhı bularm biri
 Dahi şâh Mahmûd'ı itmezdi yâd
 Olurlardı bin cân ü dilden ibâd
 İnâyet iderse velikin Hudâ
 Kamunun idem hidmetin ben edâ
 Cemî'ince var kuvvetim kudretim
 Dilim bağlamıştır veli zilletim
 Hele Hak'ka yüz bin sipâs ü minen
 Ki oldum bu sultâna meddâh ben
 Ayağına yüz sürmek oldı nasib
 Yeter bu saâdet olana lebib
 Halife mürebbâsı itti Hudâ
 Kime virdi Hak virdiğini bana
 Çü kıldım şehensâh-ı devre duâ
 Kıluyım bu cilde dahi ibtidâ
 Kılup Yıldırım Han kitâbım tamâm
 İdem her gazâsında bin ihtimâm
 Virürdi harâc ana Efrenc ü Rûs
 Zebûni idi Nemçe vü Engürüs
 Ne mülk-i Arab kaldı ne hod Acem
 Ki dest urmadı ol Şeh-i muhterem

Yoğ idi anın gibi sâhibkırân
Velikin ana zulm kıldı zamân
Ulu şehirin düşmenidir gurûr
Ki andan olur ekseriyyâ kûsûr
Bu resme ola geldi kâr-ı cihan
Olan devlete girre eyler ziyan
Bu bir sözdürür gerçi kalbe gelür
Meseldir velikin olacak olur
Çü gerdün-i gerdan da dâim döner
Kişi ki sipîhre çıkar gâh iner
Bahâne oluptur zamân ü felek
Mukadder olan neyse olsa gerek
Eğerçi cüzünin dahi dahlî var
Meşîyyettedir şübhe yok i'tibâr
İrâdet Hak'ındır mürîd öldürür
Bu pend ü mevâiz de bir yoldürür
Cefâ gördüğü tan mı Şeh Bâyezîd
İmâma neler eylemiştir Yezîd
Bu bir iki gün ömre aldanma hân(1)
Behîştî kime virdi gerdan aman

Behîştî tarihi yaprak : 2—4

Bibliyografya : Metinde gösterilmiştir.

Behlül (Bektaşî şairi) — Hangi asırda yaşadığını tayin edemediğim Behlül'ün bir manzumesi Bektaşî Şairleri adlı eserde kayıtlıdır (S. 32) Azmî Baba'nın meşhur şiiriyle hemen hemen aynı maalde olan bu nefesi aynen naklediyorum (Türk Şairleri'nde Azmî Baba maddesine bakınız):

— 1 —

Âdem'i balçıktan yoğurdun yaptın
Yapup ta neylersin bundan sana ne
Halk ittin insanı saldın cihâna
Salıp ta neylersin bundan sana ne
Bakkal mısın terâziyi neylersin
İşin gücün yoktur gönül eğlersin
Kulun günâhını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne
Katran kazanını döküver gitsin
Mümin olan kullar didâra yetsin
Emr eyle yılana tamuyu yutsun
Söndür şu ateşi bundan sana ne
Sefil düştüm bu âlemde nâçarım
Kıldan köprü yaratmışın geçerim
Şol köprüden geçemezsem uçarım
Geçir kullarını bundan sana ne
Behlül dâna'm ider cennet yaratın
Niçe kulları cehennem attın
Niçesin âteş-i aşk ile yaktın
Yakıp ta neylersin bundan sana ne

Behlül (İstanbul, Hafız) — XVI ncı asır şairlerinden Behlül hakkında Lâtîfî şu malûmatı veriyor :

(2) مانه

«Behlül Hafız : Şehr-i İstanbul'dan huffez kısmından ve hutabâ zümresindedir. İsmi tahallüs ider. Hüb mücevvid-i Kur'an ve seb'ahân-ı hoş elhândır. Kelâm-ı kadîmi lâfzen ve ma'nen ma'lûm idinmiş ma'rifet esiri ve ilim âşüfesi kimesnedir. Manzum ve mensûr bir iki parça te'lîfâtı ve hoşâyende ve küşâde ebyâtı vardır. Bu matla' anındır :

Zerre veş sergeşteyiz mîhrindir ey meh kâmımız
Yerde gökte gün yüzün şevkiyle yok ârâmımız
Can gamıyla çıktı cânâ ger inenmazsan ana
Bir nefes tut ağzıma âyine-i ruhsârım»

Aşk Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Behlül: Hâliyâ İstanbul'dur. Ammâ mevlidi etrâfındandır. İmam ve cüz'hân ve hâfız-ı Kur'an kısmının eşrâfındandır. Zu'munca hâfız-ı şeh ve rind-i cihan şüz-i dehr geçer. Belki mekteb-i fazlında Mektebî'yi bir tîl-i ebced hân ve divân-ı eş'ârın levh-i debistan gibi bâziçe-i güdegân add ider. Ba'z-ı maâniye dokunsa olur. Ve nâmı şuarâ içinde okunsa olur. Şi'r-i ü :

Günâlerter seg-i köyün uludî diyu Behlül'i
İşğin taşını ey meh ne var bir pâre yasdanmış»

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Behlül : İstanbul'dandır. Muallim ve cüz'hân ve hâfız-ı Kur'an tâlib-i irfân kimesne idi. Kabil-i pesend ba'z-ı eş'âr-ı durerbârları vardır.»

Sicil'de şu kayıtlıdır :

«Behlül Çelebi : İstanbul'dur. Hafaza-i Kur'an'dan olup evâsıt-ı asr-ı sultan Süleyman Hân-ı evvelde irtihâl eylemiştir. Şuarâdandır.»

Bibliyografya: Ltf., Aşk., Hsn., Scl.

Behram (Bey) — XVII ncı asrın ilk nısfında yaşayan şairlerden Behram Bey hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Yalnız onun bazı tarih mısralarına Aşk Çelebi ve Kafzade Faizî tezkirlerinde rastlamaktayız. Meselâ Lisani'nin 1018 (M. 1609) de vefatı dolayısıyla

اساتذتک مقامی جنت اورسون

tarihini söylemiştir. Onun mecmualarda da bazı tarihleri mevcuddur.

Bibliyografya: Aşk., Ktz., Mc.

Behramî (Divan şairi) — 840—1436 da yazılan Mecmuatünnezair'de bir iki gazeli kayıtlı olan Behramî'nin hayatı hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Şairin XV inci asır içinde veya biraz daha önce yaşadığı muhakkaktır. bir manzumesini naklediyorum :

Gönülde gün yüzün şevki gözümde nûr-i binâdur
Zevâl irmeye bir zerre ana kim hûb u zîbâdur
Senün gözün hayâlınden bedî' u sihr-i âlınden
Maânî vü beyân ehli harâb ü mest ü şeydâdur
Boyuna müşğ-i ter dimen hatâ vü ayb ider Çîni
Boyuna serv ü yâ ar'ar disem tûbiden a'lâdur

Kadem' bas gözlerüm üzre yiri var keddünün cânâ
 Ki sâhum serv ayağında binar başı temâşâdur
 Yürek nâr-ı cehennemdür karanu yirde yurd alma
 Nevâsi rûşen uş çeşmüm salınmuş pâk me'vâdur
 Beter başına ışk irse başarmaz akl' ara yirde
 Olur gavğa ider câhil hemişe zıdd-ı dânadur
 Kanî ashâb-i zevk ilte beni ol hazrete bâri
 Omîdüm var k-irem ışkun çün esbâbî müheyâyûr
 Ne peydâ häveri şemsün önünde perr-i pervâne
 Hümnün säyesi irse velî kem peşşe ankadur
 Gözmez dâvudî zülfün zirihlarını *Behrâmî*
 Nâim kim sen Süleymân'un katında neml-i şa'râdur

Behramoğlu (Divan şairi) — 840—1436 da yazılan
Mecmû'ünnezaîr'de bir iki gazeli kayıtlı olan Behram-
 oğlu'nun hayatı hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı
 değildir. Şairin XV inci asır içinde veya daha önce yaşa-
 mış olabileceği bir manzumesini naklediyorum :

Şehâ tâ gamzenün can menzildir
 Ol ohdan yüregüm kan menzildir
 İmâretdür ezelden dil serâyı
 Harâb olmaz ebed can menzildir
 Peri peyker dulanma gözlerümden
 Senün dü'r sanma insan menzildir
 Görüb lâ'lün dürin deryâya döndi
 Gözüm lü'lü vü mercan menzildir
 Hilâlünden saru çekdükece kavsi
 Sanuram bedr-i tâban menzildir
 Rakibin dîve benzer işigünde
 Sürüb gitmez Süleyman menzildir
 Gözün küfrine *Behrâmî* virdi
 Gönlü gerçi ki iman menzildir

Bekir (Sazşairi) — Çankırılı. Bay Talât Onay'daki
 mecmû'ada kayıtlı bir koşmasını naklettiğim *Aşık*
 Bekir'in hangi asırda yaşadığını kat'i olarak söyleye-
 meyeceğim.

— Koşma —

Gelir geçersin de selâm virmezsin
 Ne suçum günahım bildir Mustafa
 Ben ağlarım sen hâlimden bilmezsin
 Akan çeşmim yaşım sildir Mustafa
 Yârin bahçesinde gülleri tâze
 Yadlara bakarsın gözleri süze
 Anladım o kadar meylin yok bize
 Hemen beni derde aldir Mustafa
 Yârin bahçesine yadlar girmesin
 Dost elinde gonca güller solmasın
 Seni yadlar ile gözüm görmesin
 Kanım helâl olsun ödür Mustafa
 Çıkar hançerini sinem delmeye
 Ayağın tozuna yüzüm sürmeye

Ölünce severim kulun olmaya
 Gel beni ağılatma güldür Mustafa
Aşık Bekir ider hâlim yamandır
 Aşkına düşeli işim gümandır
 Derdini çekeli hayli zamandır
 Canım rahat bulsun öldür Mustafa

Bekri (Diyarbakırlı) — Son asır şairlerinden *Bekri*
 hakkında Ali Emîri şu malûmatı veriyor (*TŞa*):

«*Bekri*: Şşrimiz zâdegânından, şeyhâdelerden-
 dir. Nâm-ı vâlâları Ebu *Bekir*'dir. Hurûf-i isminden mah-
 lâsını ihrâc ve ana nisbet olunmağı ihtiyâr itmiş idi.
 Şeyh Yûsuf-i velî hazretleri ki — Eşrâf-ı silsile-i Âdem ü
 Havvâ'dan idi — şehrimizin şeyhâde âile-i mübecce-
 lesi bu zât-ı âlikadre mensûbdur. Vüzerâ-yi izâm-ı sâ-
 lifeden İbrahim Hafid Paşa, sâhib terceme Hacı *Bekir*
 Bey, mîrimîrân-ı kirâmdan Osman Nuri Paşa merhum-
 lar gibi üç aded edîb-i hasib ve şâir-i sâhib divan,
 veliy-yi müşârünileyh hazretlerinin ahfâd-ı muhteremle-
 rindendir. Müşârünileyhimden başka şeyhâde âile-i
 mükerrermesinden daha bir hayli edib fâzil necib zât-
 lar ve umûr-i hükûmeti mihver-i lâyıkında idâre eden
 muktedir memurlar yetişmiştir. Müşârünileyh Hacı *Bekir*
Bekri Bey evkatını tahsil-i maârif ve kemâlâta sârif
 şî'r ü inşâ ile müteârif, etvâr-ı hükûmete vâkif idi.
 Defaâtla Diyâr-ı bekir mütesellimliğinde bulunan Şeyh-
 zâde Mehmed Bey merhûm ile vâli Behram Paşa miyâ-
 nesinde vâki' olan muâraza ve mücâdeleler 1234 (M. 1819)
 senesinde şehrin muhâsarasını intâc itmesi ve nihâyet
 1235 (M. 1819) senesinde galebenin vâli tarafında kal-
 ması üzerine kendileri firâr ederek mâlikâne ve timâr
 ve mukataaları zabt olunmuş idi. Müşârünileyh ol sırada
 Elbistan ve Meraş cihetlerine firâr ve ihtifâ eyledi. Meraş
 kaimmakamı Fevzi Paşa'nın hezl ü mezâha mâil şuarâ-
 dan olup sadrı azam Derviş Mehmed Paşa'nın akrabâ-
 sından olduğunu haber alarak memnûn olmuş ve mü-
 şârünileyhin:

Kimedir şivesi dehrin bu şîgnâsi kime
 Ya kime nâz ü edâsi kuru gavgâsi kime

matlılı gazelini elde ederek yine o vadide

Çekemem minnet-i pâşâ vü müsellimleri ben
 Satarım elbisemi atlas u dîbâsi kime

Beytini hâvî tanzim eylediği gazeli ahvâl-i süziş meâlini
 hâki bir arızaya leffen Fevzi Paşa'nın divan kâtibi
 Ayıntab hânedânından ve erbâb-ı şî'r ü inşâdan Râşid
 Bey vesâtetiyle takdîm eyledi. Paşa derhal kendisini
 da'vet ve hürmet ederek gece gündüz zevk u safâ ve
 müşâare ve munâzara-i dîlküşâ ile imrâr-ı evkat eyle-
 diler.

Kimşenin kandîlini subha çıkarmaz rûzgâr

Mısraının hükmü zâhir olarak bir müddet sonra Fevzi
 Paşa hastalanmış ve 1238 (M. 1822) senesinde vefâtı

vuku' bulmuştur. Mîr-i muhterem Muş muhâfızı Emin Paşa tarafına can atarak :

Geç Mer'âş'ın yaylâsını
Dilden bırak sevdâsını
Muş'un da gör sahrâsını
Takkim için yaz bir eser

Beytini hâvî bulunan kasîde-i belîğasını tanzim ve takdim eylemiştir. Bir iki sene kadar mazhar-ı ikrâm ve l'zâz olarak imrâr-i evkat eylemiş ise de Emin Paşa'nın dahi fermanlı olması üzerine oradan da savuşmağa mecbûr oldu. Cânib-i Mısır'a azîmet eyledi. Mehmed Ali Paşa mensûbininden âtiyütterceme Fethîzâde Sa'dullah Saîd-i Âmidî delâletiyle vâli-i Mısır Mehmed Ali Paşa kendisini huzûruna kabûl ve iltifât eyledikten başka nukud-i vâfire ihsân eylemiştir. Semâhatte Hâtem gibi bir zât olduğundan Mehmed Ali Paşa'nın ibzâl eylediği iltifâtın şükranesi olmak üzere Paşa'nın ihsân eylediği meblâğın kâffesini oradaki huddâm ve derbâna isâr eyledi. Böyle bir sehâ-yi nâdir-ül-vuku' Mehmed Ali Paşa'nın istiğrâbını câlib oldu. Tekrar huzûruna celb ederek taleb ve maksadını sormuş. Ziyâret-i farîza-i hacî ifâdan sonra bir müddet Ravza-i mutahhara-i cenâb-ı Peygamberide mücâveret arzûsunu dermiyân idince be-tekrâr itâ-yi nakdine-i firâvân ile matlûbunu is'âf eylemiştir. Tavâf-ı Beytullah ve ziyâret-i ravza-i mutahhara-i hazret-i Habîbullah ile müşerref olarak bir sene kadar Medîne-i mûnevverede mücâvir kaldığı halde şeyhzâde erkânının afv ü itlâkı irâdesi, sâniha pîrâ-yi sudûr olduğundan Derseâdet'e azîmet ve oradan memleketine avdet eyledi. Şeyhzâde Mehmed Bey Diyâr-ı bekîr mütesellimliğine ta'yîn olunduğundan müşârûnileyh dahi inzibât-ı memlekete memûr oldu. Hüsn-i idâreye muvaffak olarak imrâr-i evkat-ı hayât eylemekte olduğu hâlde 1250 (M. 1834) hudûdunda rûberâh-ı semt-i ziyâfethâne-i beka olmuştur. Mîr-i müşârûnileyh Mutallak-ül-lisân, mebsût-ül-keâm bir edîb-i sehâvet ittisâm idi. Doğru söz söylemekten çekinmez, ve söylediği sözden dönmez idi. Üstâd-ı ekremim Şa'ban Kâmi efendi hazretleri der ki 1233 (M. 1817) târihinde henüz on üç yaşında iken câmi-i kebîrin havz-ı vâsi'inden bir gün abdest ahyordum. Müşârûnileyh te bir tarafta durmuş idi. Aldığım abdeste dikkat ettikten sonra, tevcih-i hitâb ederek —Hocazâdem bilmem senin o kâküllerini mi yoksa aldığın şu abdesti mi seyr edeyim dedi. Derhal oradan doğruca berber dükkânına varup kâkülleri tıraş ettirdim. Bir kaç gün sonra tesâdüf ettikte beyân-ı memnûniyet eyledi. Vâlid-ı ekremim der ki memleketimizde Arabtaş mahallesinde Seyfo (Seyfullah) isminde bir hânende var idi. Cenâb-ı Hak letâfet-i sadâyı ve fenn-i bedî'i musîkînin ilmî ve amelîsindeki üstâdiyeti güyâ ki bu mugannide hatm etmiş idi. Bir kaç genç ahîbbâ bir araya toplandık. Seyfo'dan bir gece için va'd aldık. O gece tenhâ bir meclis tertib, sair bazı sâzende ve hânendeler de celb ettik. Meclisimiz

pek dükküşâ bir şekle girdi. Bir de kapu uruldu. Hacı Bey'in kapuda olduğunu haber verdiler, O meclis-i muhteşem derhal nümünenümâ-yi mâtem oldu. Muganniler nereye saklanacağını şaşırırdı. Ahîbbâ birbirine bakup düşünürdü. Hacı Bey kemâl-i vekar ile yukarıya çıktı. Cemiyetimizi şahsımızı gözden süzdü. İltifât ederek pek memnûn oldum. Aralıkta böyle nâmuskârâne eğlenmek te lâzımdır. Zîrâ musîkî gidâ-yi rûhtur dedi. Her keste alâim-i meserret zuhûra geldi. Andan Seyfo'ya hitâb ederek Seyfullah Ağa makam-ı sabâda olan şu şarkıyı :

Güzel olan halim olur
Tabiati selim olur
Aşıkına teslim olur
Gel unutmâ bu demleri vây

pek severim okuyuver dedi. Mîr-i muhteremin « Gel unutmâ bu demleri » ta'bîriyle nutk ârâ-yi hitâb olmasından gençlik zamânını tahattur ederek inbisât-ı kalb hâsil eylediğini hisseyledik. Mugannî Seyfo'nun hiç memûl etmediği Seyfullah Ağa ta'bîrini işidince bir kendine bir de etrâfa baktı. Artık meclise sığmayacak bir hâle geldi. Öyle negamât-ı günâğün icrâ eyledi ki kendimizi güyâ ki başka bir âlemde zanneyledik.

Andan makam-ı Arazbar'da :

Ne bu mînzil ne bu gitme
Ne bu bülbül ne bu ötme
Bana leyli medhin itme
Ben esîr-i zül'tî yârim

şarkısını emr etti. Bundan da mîr-i muhterem meclisimizi sıkımsızın kalkup gideceği beşâretini istifhâm eyledik. Filhakika fasıllar bitince her birimize ayrı ayrı iltifât ettikten sonra rûh-i revân gibi vedâ' edüb gitti. Mîr-i muhteremin tabiat-ı şiriyyesi merdânedir. Mutarrâ gazelleri rûhnevâz terciât tesdîsât mukattaât ve kasîdeleri vardır. Şuarâ-yi eslâfa nazîreleri ve muâsîrin ile müşâarası kesîrdir. Şu nazîreler o kabîl âsârındandır :

— Nabi-i Ruhavî —

Koymadı arz itmeğe dildâre bir harf-ı niyâz
Bülbüle sehv itmiş feryâda ruhsat virmişiz

— Bekrî-i Âmidî —

Taşlasun sıbyan bizi sük-ı melâmette bu gün
Kendimiz lâyıık görüp etfâle ruhsat vermişiz

— Lebîb-i Âmidî —

Mihnetim ebnâ-yi asra hep tehâlûften gelür
Kalmasun ahım cihanda şermime iz'ânıma

— Bekrî —

Hün-i dil lâht-ı ciğer kıldım müheyyâ bezmine
Söyle ol hünfiye gelsün da'vet-i ahzânıma

— Re'tet-i aşık —

Bezm-i hecrinde senin hün-i ciğer nûş itmeğe
Bu dil-i âşüfte bir peymânedir sensiz bana

— Bekri —

Bezm-i nûşânûşta minâ değıldir devr iden
Hün-i dil dolmuş döner peymânedir sensiz bana

— Şeyhzâde İbrahim Hafid Paşa-yı Âmidî —

Bir kitab koltuklamış gördüm Hafidâ zâhidi
Çıkmadı zannım gibi zir-i begalde çıktı haç

— Bekri —

Firkatinle bî mecâlim ey tabibim gel yetiş
Unsur-i zâtiyyem itmez bir biriyle imtizâc

— Nazif-i Amidî vâlid-i Said Paşa —

Hasretinle eşg-i hünfaim ki rizân oldu hep
Sübesü bahr-i gamın emvâcî tûfân oldu hep

— Bekri —

Rahm it ey zâlim yeter hecrinle yaktın bağrımı
Âh-ı cansüzüm gören giryân ü nâlan oldu hep

— Şeyhzâde Osman Nuri Paşa-yı Âmidî —

Nik ü bed her ne gelürse ol gül-i nevrasteden
Câna minnet add idüp ceyb-i kabûl-i câna at

— Bekri —

Rahş-ı iştiğnâya çiğnetme rehinde âşıkı
Sür rikâb-ı adl ile şâhım bugün divâne at

— Şeyhzâde Osman Nuri Paşa —

Zir-i hatt-ı lâ'li nevhizinde gördüm leblerin
Lâ'li konmuş dest-i kudretle zümürürüd kânına

— Bekri —

Gâh olur dil ucb ile şâhâne itmez serfûrû
Geh zarûrî ilticâ eyler adû-yi cânına

— Muharrir-i hurûfun bazı nezâiri —

— Bekri —

Söyleşüp çok mâcerâ yâr ile oldum sîne sâf
Ba'dezin va'd-i vefâdan kâmyâb oldum bu şeb

— Emîri —

Hoş gelür şimdi bana bidârlıktan meyl-i hâb
Hâb içinde vâsil-ı lûtf-i hitâb oldum bu şeb

— Bekri —

Âşık-ı sâdik isen itme cedel âgyâr ile
Merd-i dâna eylemez nâdân-ı bedhûlarla bahs

— Emîri —

Mâh olur mı mihr-i âlemtâb ile hemkevkebe
Şüh-i nev hat itmesün hûbân-ı bîmûlarla bahs

— Bekri —

Sâki-i gülçohresiz virmez safâ âşıklara
Dolsa gülgün bâdelerle eylese cevân kadeh

— Emîri —

Aks-i rengârengi virdi başka revnak meclise
İtti tâvûs-i mülemma' per gibi cevân kadeh

— Bekri —

Dembedem firkat salar ma'sûk u âşık beynine
Mel'anettir anladım etvâr-ı bed peymân-ı çerh

— Emîri —

Küre şem'-i rûşenâ binâya bahşeyler asâ
Mevküinde eylemez bir kimseye ihsân çerh

— Bekri —

Katre katre düştü hünin gözyaşım sahrâlara
Hep sirişgim tohumdur bitmiş uyanmış lâleler

— Emîri —

Neş'etinde hâl-i hünin-i cihânî anlamış
Dâğdâr olmuş bütün kana boyanmış lâleler

— Bekri —

Eyleyen mahzun beni dünyâda şâdân olmasun
Dembedem kan ağlasun âlemde handân olmasun

— Emîri —

Küy-i cânanda benimle itme gavga ey rakib
İhtirâz it kim harîm-i Kâ'be'de kan olmasun

— Bekri —

Âh ü feryâd ittiğim her şebde ben ey mâhrû
Görmedir bir kerre ancak günde dîhâhtım seni

— Emîri —

Cünd-i ervâh-ı ricâl-ül-gaybı huddâm eylerim
Eylesem vird-i münâcât-ı sehergâhım seni

Muş muhâfızı Emin Paşa'ya verdiği râiye kasidesinden
bir kaç beyit tahrir olunur:

Ey hâme-i mu'ciz eser
Gencine-i ilm ü hüner
Sende nedir bunca keder
İt vâdi-i gamdan güzer

Şâirlere hemrah idin
Üstâd-ı dil âgâh idin
Milk i suhande şâh idin
Mahkûmun olmuştu suver

Şimdi neden hâmuşsun
Böyle niçün bihüşsun
Zannım budur serhüşsun
Nûş eyledin câm-ı kader

Benden hele itme ümid
İbrâm ile olmaz müfid
Yıktı beni çerh-i anid
Gam kaplamıştır serteser

Çend sâldir mest olmuşam
Bâlâ iken pest olmuşam
Şöyle zeban best olmuşam
Gelmez dile mazm-ı hüner

Devran beni kıldı sefil
Beyn-el enâm oldum zelil
Her hâlime Rabbim keffil
Eyler meded ol dâdger

Bir gün olur yümn iktiran
Subha irer elbet şeban
Dânededir halk-ı cihan
Her şâmın encâmı seher

Gelmiş dile ye's ü nedem
Bir âli himmet isterem
Lütf eyle ey kilkim bu dem
Bir nazm kıl pâkize ter

Vasf-ı Emin Paşa ola
Medhiyle defterler dola
Ol vech ile Bekrî bula
Maksûduna anda zafer

Oldur zamânın hâtemi
Deryâdilânın ekremi
Pâşaların hem efhami
Zâtı anın yektâ güher

İhsân ile vâlâ kerem
Hâtem gibi hasm-ı direm
Asrında hem sâhib himem
Düşkünlere hem sâyegeer

Dârâ haşem Rüstem meniş
Âsaf şiyem Safder reviş
Pek sehldir ana her iş
Savlettledir bir şîr-i ner

Râmi Paşa merhûmun tesdîs eylediği gazel-i meşhûrunun son kıt'ası budur:

Akîm-üt-tab'a sûd itmez recâmendânın ibrâmı
Sehâ erbâbının mebzûldür eltâf ü ikrâmı
Fenâsın anlayan almaz göze bu heft ecrâmı
Salâtin-i selef Bekrî bıraktı bunda ârâmı
«Mücevher tâc-ı devlet kimseye sûd itmez ey Râmi»
«Niçe şâhân-ı dehrin çeşmi ol efserde kalmıştır»

Şu âtitdeki vezin ve kafiye bādâm-ı dūmağz gibi iki gazel-i belâgat pirâları olduğundan biri tahrîr olundu:

Yâr ile gitsün gönül HaK'ka emânet vermişiz
Nâleye tebliğ için yâre risâlet vermişiz
Gerden-i ikbâle urdum tavk-ı zencîr-i cünun
Mahbes-i dilde yine aşka melânet vermişiz
Ta'n-ı âğyârı kabul ittik melâmet ehliyiz
Söyleyin effâle taş atsun icâzet vermişiz
Gark için cism-i cünûn etvârı firkat demleri
Ağlasun subh u mesâ didem ki ruhsat vermişiz
Hüzn ü âlâm-ı firâk-ı yârı ittik iltizâm
Zevk-ı vasl-ı yâr için âğyâra nevbet vermişiz
Tâcir-i kalâ-yi derd oldum o cânan bâyi'i
Bekrîyâ bâzâr-ı aşka gör ne ziyet vermişiz
Bekrî'nin Rami Paşa'ya vücude getirdiği tesdisin tamamı bir mecmuada kayıtlıdır (Mitt. Alm. K. Mz. Mc. No. 600).

Bibliyografya: Tşa., Mc.

Bektaşî (XVII nci asır şairlerinden) — XVII nci asırda yazılan bendeki bir mecmuada başlık ve mah-lâsiyle bir gazel kayıtlıdır. Şairin Molla'dan kasdettiği zatın Mevlâna Celâleddin olmak ihtimali bulunduğu gibi, -uzak bir ihtimal ile- Hacı Bektaş Veli olması da müm-kündür; yalnız, gazelde katiyen Bektaşîlik neş'esi görülmemektedir. Ve ihtimal ki şairin ismi Bektaşî değil de Beğdaşî'dir. Gazeli aynen naklediyorum:

Fakr ile yûri pâdişeh-i mülket-i din ol
Âzâde olup kayd-ı alâikten emîn ol
Şâd olma sūrûrına cihânın sakın ey dil
Gülmek diler isen gam-ı aşk ile hazîn ol
Baş eğme varup pâdişeh-i devr-i zamâne
Gel dergeh-i Molla'ya dönüp abd-i kemîn ol
Bu dâr-ı cihanda nice bir cürm ile isyan
Bir pîr eteğin tut yûri var Hak'ka yakîn ol
Bekdâşî fenâ atlasını giyme bu çerhin
Var tekye-i aşk içre soyun postnişin ol

Bektaşî (Sazşairi) — XVII nci asır içinde yaşadığı tahmin edilen Bektaşî'nin bir koşması, Murad IV. zamanında yazılan bir mecmuada kayıtlıdır (Bay Talât Onay'da). İsminden de anlaşıldığına göre Bektaşî tarikatı mensuplarından olan bu şairin bu manzumelerini aynen naklediyorum:

Elâ gözlüm senden cüdâ düşeli
İki gözüm yaşı sel oldu yetiş
Bu serseri aşk oduna pişeli
Geçti gitti ömrüm yel oldu yetiş

Ben dahi bilmezem kendimi noldum
Derd ü mihnet ile sarardım soldum
Engelin elinde biçâre kaldım
Varacağım yollar bel oldu yetiş

Ya ne hâsul olur hatır yıkmadan
Gözüm yaşı karar itmez akmadan

Bel.

Rakiblerin sitemini çekmeden
Bu elif kaddimiz dal oldu yetiş

Ârifler sırrını dimez naşiye
Belki rakiblere haber taşıya
Son pişmanlık fayda vermez kişiye
Gönül bir gayriye kul oldu yetiş

Bir kâtib bulmadı derdini yazar
Yollarda zincirin sürüyüp gezer
Ârif olan kılsın hâlîme nazar
Bektaşî derdinde del-oldı(1) yetiş

Belîğ (Abdullah) — XVIII nci asır şairlerinden Belîğ hakkında *Şeyhî* «Vakayülfuzalâ» da şu malûmâtı veriyor :

«Abdullah efendi ibn-i Mehemmed ; Dârüssaltanat-ı aliyeyi mahmiyye-i Kostantıniyye'den zuhûr ve Kirişçizâde Hâfız Abdullah efendi dimekle meşhûr olmuş idi. Ba'de tahsil il-isti'dâd ulemâ-yi kirâmın birinden mülâzemetle ber murâd olup devr-i merâtib ve ahz-i revâtib iderek kırk akçe medreseye vusûl ve andan dahi ma'zûl olduktan sonra sâlik-i semt-i kazâ ve mâlik-i ezimme-i hükm ü imzâ olmağla kuzât-ı Mısıryye zümresine dâhil olmuş idi. 1128 (M. 1715)cümâdilâhiresinin yigirmi beşinci günû İstanbul'da fevt olup Silivrikapusu hâricinde defn olundu. Bu şiir güftârındandır :

Zülfün görecek cânâ tül-i emele düştüm
Oçtikce o vâdiden semt-i keşele düştüm
Ağlardı iki gözüm hâr-ı gam-ı hasrette
Gül yüzünü sultânım gördükte güle düştüm
Dil virdiğimi sana ağıyâre duyurmuşlar
Esrâr-i demin hayfâ fâş oldu dile düştüm
Efsûrde dimâğ iken bezminde o sâkinin
Öptüm elin ayâğın çektim açıla düştüm
Bâzâr-ı mahabbette çok bey'ü şîrâ ittim
Gönlümce *Belîğ* şîmdi ben bir güzele düştüm»

Salim tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Belîğ: Ol zât-ı pür intibâhın nâm-ı nâmîleri Abdullh'tır. Tahsil-i destmâye-i irfân ve kesb-i maârif-i firâvandan sonra mülâzım ve kırktan munfasıl olduktan sonra Anadolu kaleminde Mısır kalemi menâsıbına muttasıl olmuşlardır. Asrın şuarâsından bir tûti-i şekeristân-ı Mısır-ı belâgat bir pür gü şâir-i hoş tabiattır. Bu güftâr-ı dilpezir âsar-ı dürrerbârından olmak üzere tahrîr olunmuştur :

Nice bu dil heves-i vasl-ı dürrübâ itmez
O şûha sıklık olan matlabı recâ itmez»

Sicil'de şu kayıd vardır :

«Belîğ Abdullah efendi Hâfız kirişçizâde : Mısır kuâzından olup 1128 (M. 1715) vefât eylemiş ve Silivri kapusunda defn edilmiştir. Şuarâdan idi,»

Bibliyografya : Şky. Ş., Slm., Scl.

(1) deli oldu yerine.

Belîğ (Bucaklızâde) — XVIII inci asır şairlerinden Belîğ hakkında *Salim* şu malûmâtı veriyor :

«Belîğ Bucaklızâde çelebi: Nâm-ı vâlâları Mustafa'dır. Mehâdim-i kirândan tarik-ı ulemâ-yi a'lâmda Rumeli kadaskerliğiyle ikrâm olunup sene 1110 (M. 1698)târihinden mukaddemce gûşenişle-i sarâ-yi cinân olan pîr-i rûşen zamîr Bucaklı Ahmed efendi merhûmun ferzend-i ercemendi olup mahâdim-i kirâma muhtas olan mülâzemetle âlem-i sıgarlarında ikrâm olunuktan sonra ibtidâ hâric elli ile kendi pederleri nâmına olan medrese ile dâhil-i tarik olup mesrûr u handan ba'dehu hareket-i hâric ba'dehu 1115 (M. 1703) senesi ibtidâ dâhil ile Mîmar Sinan medresesine ba'dehu bürheten min-er zaman hareket-i dâhile şitâbân olmuş iken ömr-i azizleri seyr-i gûşe-i merâma küncâyış pezir olmadan sene 1117 (M.1705)ramazanında intikal ve dâr-ı fenâdan genc-i rahmet-i rahmâna irtihâl eyledi. Hâhişger-i envâ'i maârif bir mahdûm-i zekî ve ârif idi. Ömr-i nâzenini müsâid-i tahsil-i kemâl ve irfân olsaydı az zamanda müşârünbilbenân olur idi. Yine o kadarca vakitte zât-ı sûtûde cenâbı bir haylice maârif iktisâb etmiş idi. Eş'arı eğerçi öyle bisyâr degildir Feammâ nâdiregüy-i belâgat bir mahdûm-i sâhib tabiat idi. Bu güftâr cümle-i âsarındandır :

—Gazel—

Ruh-i pâkine cânâ mâh-ı enver(1)dâğ ber dildir
O hâl-i gerden-i şîmin: anber dâğ ber dildir
Serin sevdâya virmiş Kays veş tutmuş beybâbur
O rây-i âteşine lâne-i ter dâğ ber dildir
Nola dil dâğ-ı pür süzünü izhâr eylese zirâ
Gül-i rahsâre-i cânâne diller(2) dâğ ber dildir
Aceb mi yaksa nâr-ı hasret ile sinenin her dem
Ki hâl-i müşgbe-yi yâre micmer dâğ ber dildir»

Safayî tezkiresinde şu malûmat kayıdındır :

«Belîğ: Nâmü Mustafa'dır. İstanbul'dan zuhûr itmiştir. Mevâlî i kirâmdan Mekke-i mükerrreme kazâsından munfasıl fevt olup Örnezâde dinmekle meşhûr olan Bucaklı Ahmed efendi'nin mahdûmudur. Evâil-i hâlinde tahsil-i maârif idüp mehâdim-i kirâma mahsûs olan mülâzemetle nâil olmağla tarik-ı tedrişe dâhil olup refte refte kat-ı merâtib-i mu'tâde iderek 1117 (M. 1705) hudûdunda âzîm-i merhale-i beka olmuştur. Asrın şuarâsından hoş sohbet ve sâhib tabiat bir mahdûm-i melek haslet olup bu bir kaç beyt-i ra'nâ ol şâirin âsarından nümünedir (3) »

Belîğ tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Belîğ: Örne Ahmed efendi'nin mahdûmu Mustafa efend'dir ki teğrifinde vâlidinden mülâzım olup 1117 (M. 1705) de ta'ne-i tâundan ketân-ı yücüdü fersûde-i merk oldu. Vefâtına *Ülfet'*nin târihidir

كوشه جنت برچانی زاده اوله مكان

(1) Ruh-i pür tâbına mâh-ı münevver: uşha

(2) Gül-i rahsâre-i cânâne gönüller: nüşha

(3) *Safayî'nin* örnek olarak kaydettiği şiir *Salim* tezkiresinde yazılı olandır.

Bel.

Eylese çeşm-i siyâhiyle nigâh
Diyeler tekyede Allah Allah
Halka-i zikre girüp teyl ü nehar
Âşık-ı zârı dolandırsa ne var
Kim ki serrişte vire ol yâre
Çıkarır ipliğini bâzâre
O kırık câme ile teng kabâ
Kırığı olsa bütün halk sezâ

Ve dahi medfen-i evliyâ-yi izâm olan şehri behişt âsâ-yi Bursa'da hîn-i fetihten tahrîr-i kitâba gelince zühür iden meşâyih ve ulemâ ve şuarâ ve erbâb-ı maârifin terceme ve âsârların gürûh gürûh cem' ü tahrîr idüp *Güldeste-i Riyâz-ı irfân* ve vefeyât-ı dânişverân-ı nâdiredân ismiyle mensûn bir kitab ki elhak eser-i mergub-üt-tarîh ve bedi'-ün-nizâm ve bir mecmûa-i lâîf ve pesendide-i maârif sencân-ı enâm tahrîrine muvaffak olmuştur. Ve dahi *Seb'a-i sey-yâre* nâmiyle yedi aded nâ't-i şerif nazm itmıştır. Bu bir kaç beyit bu mahalle tahrîr olundu :

— Der nâ't-i Sultân-ı rusûl —

Vücûdun bâis-i icâd-ı âlem yâ Resûlâllâh
Anınçün cümleden sensin mükerrrem yâ Resûlâllâh
Zuhûr-i Zât-i pâkindir anı halleyleyen yohsa
Kalurdi sırr-ı mevcûdât mübhem yâ Resûlâllâh
Acem mi âb-ı rüyânie dönerse âsiyâb-ı çerh
Behiştî dâneye terk itil âdem yâ Resûlâllâh
Nigâh eyle *Belîğ* i derdinde çeşm-i şefkatle
Gelince hâkîpâye dide pür nem yâ Resûlâllâh
— Velehü —
Ruhî şevkiyle sad çâk oldı her gül yâ Resûlâllâh
Dil-i zârım acem mi olsa bûlbûl yâ Resûlâllâh
Ne hoştur eylese nezzâre-i lûtfunla mahşerde
Ruh-i cürmi hicâb-ı avf gül gül yâ Resûlâllâh

Bu ebyât-ı pür nikâh çekide-i kilik-i bedi' ül-beyân-ı âsârı olan *Divân*'ından intihâb olunmuştur :

— I —

Bûlbûl yine çık gülşene feryâdını dinlet
Mürgana seherden okı evrâdını dinlet
Bihûde dilâ eyleme izhâr-ı tezallüm
Divân-ı şeh-i hûsne çıkup dâdını dinlet
Meydân-ı mahabbette yeter pâyê zen oldı
Bir lâhze kümeyt-i dil-i nâşâdını dinlet
Mutrib demidir meclise gel bir nefes eyle
Erbâb-ı dile nakş-i nev icâdını dinlet
Vasf it yine mir'ât-ı ruh-i yârı *Belîğ*a
Tüti gibi güftâr-ı Hudâdâdını dinlet

— II —

Ol âteş-i dilsûz-i gamım bir eserim yok,
Sertâbekadem ahkerim ammâ şeririm yok.
İtsem de telef nakdini kalâ-yi visale
Ey hüce-i bâzâr-ı mahabbet zararım yok
Ser sebz ise de neyleyeyim gülşen-i dehrî
Ârâyış-ı destâr idecek verd-i terim yok
İtmış o kadar yâr ile vuslat bizî mebhût
Gavgakede-i râz-i haşerden haberim yok
Gülzâra hîrâm itmedim vechi *Belîğ*a
Ol şüh ile gülşende maan cilveleğim yok.

— III —

Visâ-i yâ.e hat-ı müşğbâr olur bâis
Şürû-i işrete evvel bahâr olur bâis
Remâd iderse sipihri acem mi şûle-i âh
Zuhûr-i âteşe kemter şîrâr olur bâis

— IV —

Ne tarîh-ı vefk-ı müselle ne intisâb iledir
Visâ-i yâre vesîte şerâb-ı nâb iledir
Şûkûfte goncaya düşmüş seherde jâledir ol
Belîğ sanma lebinde o şühun âbiledir

— V —

Saha-ı gülşen sensiz ey gülçehre kûlhandir bana
Künc-i kûlhan yâd-ı ruhsârıala gülşendir bana

— VI —

Hâle-i âğuşum ey meh câmehâb ittin bu şeb
Hânân-ı düşmeni bir hoş harâb ittin bu şeb

— VII —

Miyân-ı lüce-i gamda şînâh mûmkia idi
Olaydı zir-i begalde eğer gedü-yi şerâb

— VIII —

Ah-ı âşık itmeseün eyyâm-ı zevk âlâdi telh
Âtâs-ı âşkın olur ey lâ'li şirin dâdi telh

— IX —

Mu'ciz-i lâ'line ihyâ ittigin dil mürdeler
Kâfir olsa İsi-i Meryem'le itmez imtizâc

Şairi mevzubahseden diğer tezkireler, onun eserlerini eksik olarak gösteriyorlar. *Safayî* de *Belîğ*'in bir iki kitabını kaydetmemiştir. Onun bugün elimizde mevcud olan veya olmayan eserlerini gösteriyorum :

I — *Güldeste-i Riyâz-ı irfân* ve vefeyât-ı dânişverân-ı nâdiredân: *Belîğ*'in en mühim tedkik eseridir. Bursa'lı şair *Kasapzade Mehmed Eşref* tarafından (1302—1884) de « Hudavendigâr vilâyeti matbaası » nda tabettirilmiştir. 543 sahifedir. Matbu nüshanın sonuna ilâve edilen kayda nazaran müellif bu eseri, 4 safer 1135 (M. 1722) te ikmal etmiştir. Aynı eserde müellifin şöyle bir tarihi de kayıtlıdır :

Bârek illâh zihî f-y-z-i Hudâvend-i celîl
Ki benî eyledi sermenzil-i âmile vusûl
Lûtf idüp cilveger-i cây-i icâbet itti
Hazretinden ne ki ittim ise anı me'mûl
Safha şuy olsa nola defter-i cürm ü günehim
Eyledikçe rüşehât-ı kalem evrâka nüzûl
Zib-i minâ-yi beyâz oldı didim târihin

در کتبه ایده کلدستہ می مرقی مقبول

Bu tarih, "ebced" le 1139 (M. 1726) senesine muadildir. Son beytin ilk misraında « tamiye » olduğuna dair de bir işaret yoktur. Şu halde müellif bu eserini, 1135 te değil 1139 da ikmal etmiştir.

Eserinin mukaddimesinde *Belîğ*, şunları söylüyor :

« ... Bu belde-i behişt tev'em-i dilkûşâda dâire-i vücûda kadem nihâde olan bu abd-i elkar ve ahkar-i zamîr sâde *Esseyyid İsmail Belîğ ibn-i Esseyyid İbrâhîm Elmarûf beyn-el-akrân be-Şâhin Emirzade* Kemterin kümeyt-i siyeh zânü-yi

hâmeyi bu vâdide irhâ-i inân-ı ihtimâmına bâis ü bâdi bu olmuştur idi ki eyyâm-ı bahâr-ı mu'ciz âsârda bu diyâr-ı safâbahş u neşât engizin bir güşe-i fezâ-yi fehrehzâsında nükteşinâsân-ı erbâb-ı maâriften bazı ahbâb-ı sadâkat nisâb-ı dâniş intisâb ile tarh efgen-i encümen-i sohbet olup esnâ-i idâre-i peymâne-i mükâleme ve vefâ-yi kitab-ı nefîs fehvasınca kiraât-i kütüb-i tevârif-i tabakat ve mutâlâa-i menâkib-i vefeyât ederken ulemâ-i seleften *Baldırzâde Şeyh Mehmed* merhûmun teşmir-i sâk-ı sa'y idüp 1059 (M. 1649) muharremül-harâmında reside-i ser menzil-i itmâm eyledikleri müellefe-i celifeleri ki bu merzûbüm-i burc-i evliyâdan serber âverde-i beden-i zuhûr olup dest-i dâmengir-i perhaşcûyan-ı ceys-iecelden tahfîs-i giribân-ı cân idemeyüp

Benzer zemîn san yedi başlu bir ejdere
Kim sad hezar merdûmi bir anda yer yudar

Vefkınca künc nişin-i halvethâne-i dâr-ül-hulûd-i baka olan bazı meşâyih-i vâlâ mekân ve ulemâ-i fazilet nişânın leâlî-i menkabelerin serrişte-i sutfür-i beyâna çekmişlerdir. Varakkerdân-ı dest-i mutâlâa iken bu hücefin-i hirmen-i irfan bendelerinden derhâst eylemişler idi ki merhûm-i müşârûniyehin âgaz-ı beyâz-ı tesvîdleri zamân-ı hirem-i lerziş nümâ-yi dest ü pâda vâki' olmağın hâme-i ra'ş'e engizlerini bazı sahife-i lâgzişnâk-i ibârette zir ü zeber-i müsâmaha itmekle evvelâ bu dârüssaltanat-ül-kadîme-de âsûde *beyit*

Fahr ile kemser-i eflâk geçen şâhları
Şimdi baksan bilemezsin ki aceb kânde yatır

fehvasınca merâkid-i salâtin-i cihanbân ve şehzâdegân-ı firdevs âşiyânın tomâr-ı zikr ü beyânın tayyeylemişlerdir. Hâlâ ki o ferâid-i girankadr-i tâc-ı devlet bû âb-ı rûy-i memâlik-i Anadolu olan belde-i muazzamanın cümleden bihteri ve gül-i külehgüşe-i mâbibihilif tihâridir. Bundan kat-ı nazar her sınıf-ı muhtelif nişâdî mânend-i müy-i jülûde-i ser-i zengiyân-ı müsevveş endâm muhtelit-i gürûh-ı zidd-i âhar itmekle şâne-i mens-ı mânis ile mâbeyinlerine faysal ve imtiyâz virmemiştir.

مرکز بقدر همت خودکار میکند

vefkınca hîn-i fetihten bu zamân-ı âsâyiş nümûna gelince ki ba'del-elf selâse ve selâsine ve mie (H. 1130 M. 1717) sâl-i meserret iştimaline residedir. Bu matla'-ı garrâ-yi saâdetten âfitâb âsâ âlem-i vücûda pertev endâz olan bu kadar rüşendilân-ı erbâb-i kerâmet ve pâktîze cevherân-ı ehl-i fazîletin nâm-ı şerîfleri mecmûa-i hâtırdan âbzede-i ferâmûşf olmadan rîdâ-yi hâlet nümâ-yi menkabelerin âvîhte-i gerden-i beyân itmeğe bu bende-i bî mikdârî nişande-i asâ-yi karâr ilmişler idi. Velâkin bu fakîr-i bî ser ü sâmana bir vechile dest mâye-i iktidâr nâpâydar olmağla bu güne bast-ı visâde-i itizâr itmiş idim ki

مکرر کریمه سحرآمیز باشد
طبیعت را ملال انگیز باشد

Bundan böyle fi zamâninâ ekser-i benî âdem ayb bin ve maârif düşmen olduğuna binâden kati çok rûzgârdır ki cevher şinâsân-ı gencine-i irfân olan nazm âverânın mervârid-i cihanbahâ-yi vâşî silk-i tahrir ve beyâna çekilmemiştir. Ve evrâk-ı perişân âsâr-ı matbûaları bir cerîdede şîrâze bend-i cem' ü te'lif olup görülmemiştir. Zîrâ bir binâ-yi üstüvâr esâs-ı cedîde yoktur ki vîran şûde-i dest-i itâle-i ta'ne zenân-ı nâdân olmaya. Ve bir gülşen-i tâze reside-i hüner görölmedi ki harâbe nümâ-yi harfendâzân-ı serzeniş-i hodbinân olmaya. Bâhusûs bu trâşe çin-i aklâm-ı erbâb-ı dâniş hâmdest-i sevâd hân-ı keminenin hâme-i lisânından keşide-i beyâz olan nedenlû şâyeste-i sikke-i itibâr-ı nâkid-i bâzâr-ı ülûl-âsâr ola

İnsât budur bahre göre katreyim ancak
Haddim bilirim hâsılı ta'n-ı selef itmem

deyu bu sebke-i sim-i hâm-ı endişeyi endâhte-i bahr-ı bî ka'r-ı nisyân itmiş idim. Niçe hengâm-ı bîhûde encâm püyegâh-ı hevâ vü heveste dem-i visâl-i hûbân-ı nâzûk endâm gibi güzêrân ittikte bu fakîr-i mefkud ül-bîdââ bâzâr-ı fenâda târâc kerde-i tâtâr-ı hevâ olan nukud-i endek mâye-i ömr-i azîz-ül-kadrdan bakıyye-i ceyb-i sîna ü sâlde bir kaç-nâsere-i nukre-i eyyâmî

تدیر خود امروز کن ای شواجه که فردا
هر چند که فریاد کنی سود ندارد

mülâhazasıyle sarf-i kâlâ-yi giranbahâ ve dâd ü sited-i sük-ı baka sevâsında olup dellâl-i çâbükpây-i ârzunun dest yâfete-i ruhsât olduğu kumâşpâre-i âsâr-ı sâk-ı şâhid-i telif-i *Baldırzâde*'ye zeyl itmeğe ulüvv-i meşreb-i gayûrâne-i sîmsâr-ı himmet rızâ virmemeğın *limûnşî ihîlfakîr* :

Olup pes-nânde-i âsâr-ı Baldırzâde zeyl itme
Ser-i kârî iştirîş ey kümeyt-i hâme pâyâne
Şürü' it evvelinden zikrine ehl-i kemâlâtın
Giribân-ı hüner derdest iken yapışma dâmâne

diyerek câsûs-i taleb taraf taraf terâcime-i erbâb-ı kemâli cüst ü cûda olup her bir akîde pâre-i peyâmın kimini efvâh-ı sikattan rûbûde-i çengâl-i hayâl ittıkçe vaz'-i enbân-ı hâfıza ve gâh dâhil-i cem'iyyet-i pîrân-ı rûzgâr dîde olup gülgüş-i ahbâc-ı güzêşte oldukça andelîb-i kalem sarf-i negam ile safha-i hâtıra sebt ü terkîm iderdi. Tâ ol dem-i meymenet kağeme değın ki sultân-ı giti ârâ-yi memâlik küşâ ve şehriyâr-ı taht-ı âsman pây-e-i ma'dilet pîrâ Dârâ dârât-ı Feridun fer ve Keykubâd dâd-ı pâdişâh-ı heft kişver fûrûzende-i çerâğ-ı din-i mübin hâdimülharemeynişşerîfeyn Sultan *Ahmed Hân* İbn-i Sultan Mehmed Hân abd-i şerîflerinde zir-i destân-ı memâlik negamât-ı râhatülervâh-ı senâsî ile terennûmsâz ve şâdân ve gonca-i neşküfte-i havâtır-ı tenûk mizâcân-ı âlemiyân bahâr-ı âsâyiş-i devrinde gül gibi hurrem ü handandır. Ve alelhusûs ol

hidiv-i kerim-üt-tab'-ı Âsaf nihâd ve mecma'-i mekârî-
m-i ahlâk-ı bahâyış mu'tâd mercî-i erbâb-ı maârif ü
kemâl ve melce-i hünersencân-ı mükedder-ül-hâl rev-
nakbahşâ-yi sadr-ı vâlâ-yi devlet Rüstem şiyem-i Kahra-
man salâbet ziyet ârâ-yi ikbâlâne i âlem nâzım-ı umûr-i
cumhûr-i benî âdem devâ bahşende-i c'erd-i müstmer-
dân ve şifâsâzende-i dilhastegân-ı şikeste cenân dâmâ-
d-ı şehensâh-ı memâlik küşâ a'nî Hazret-i İbrahim Paşa
عليه السلام ki *limünşühil'akîr* :

Levhaşallah zihî âsaf-ı memdûh şiyem
Âlem âsûde zamânında emîn oldı enâm
Sâye-i mâ'dileti cümleyi itti râhat
Kalmadı ahd-i şerifinde hazîn ü nâkâm
Düşmedi düşmen-i bedhâna mahall-i ruhat
Oldı şemşir-i adû mu'tekif-i künce-i niyâm
Hall ider müşkülünü başlamadan takrîre
Dem-i nezzâre olur kalbine göyâ ilhâm
Avn-i Bârî'yle olup mazhar-ı feyz-i Tevfiğ
Sadr-i izzette mukim ola ilâ yevm-i kıyâm

Ceste ceste nigâşte-i sahâif olan evrâk-ı tesvîd ol
dâver-i ihyâ künen-de-i erbâb-ı hünerin manzûr-i çeşm-i
hurdebialeri oldukça nigâh-ı iltifât-ı iksir i'tibârlarına
şâyân tebyizini bu fakîr-i şikeste zamîre fermân itmiş-
ler idi, Emr-i âlilerine imtisâlen mahmiye-i dâr üs-sal-
tanatîl-aliyyede teşmîr-i sâid-i ihtimâm'ı mahallinde av-
n-i Bârî yârî olup bu fende adm-ün-nazîr *Nevizâde*
Atâyî merhûmun « Hadâikülhakayik » nâm zeyl-i Şaka-
yık'ına zeyl tahrîr idüp sarf-ı nakdine-i eyyâm ve dided-
düz-i sahâif-i âsâr-ı ulemâ-yi kirâm olan zât-ı şerif-i
nikhisâl mânenî niçe erbâb-ı ma'rifet ve kemâl ile
kesb-i muârefe idüp istişâre ve kaleml-i tettebbu' ve islah
ile mevâzi'-i iştibâhı bikadri-imkân tenkîh ve işâre
olunmağın من صحیح التوفيق ساعد التوفيق zâd-ı râhını beste-i
fetrâk i himmet idüp bu şâhrâh-ı dirâza atf-ı inân-ı ma-
tiyye-i âheste devân-ı hâme-i hoş beyân kılındı. »

Güldeste'de Bursa'da yetişen şu beş zümreye aid
malûmata tesadûf edilmektedir :

- 1 — Hükümdarlar ve Şehzadeler.
- 2 — Meşayih.
- 3 — Ulema.
- 4 — Şuara.
- 5 — Hünermendan.

Bilhassa son kısımdaki tercüme haller çok ehem-
miyetlidir. Müellif bu bahsî, meddahlara, hattatlara,
nakkâşlara ve tabirlere tahsis etmiştir.

Beliğ, önce yazdığı bu esere *Güldeste-i erbâb-ı ke-
mâl-i Bursa* adını vermiş, sonra ismini yukarıda yazdık-
ığımız şekilde değiştirmiştir. Bu eserin müellif yazısıyla
ve müsvedde halinde bir nüshası Topkapı sarayı kü-
tûphanesindedir. Bu müsveddede *Aşık Hallî* gibi Bur-
sa'da yetişen bir kaç sazairinin de tezyîfkâr bir eda
ile yazılmış tercüme hallerine tesadûf ediliyor. Beliğ,
henedense eserini tebyiz ederken bunları çıkarmıştır.

II — *Nuhbetül-âsâr li-zeyl-i Zübde-til eş'âr* : Beliğ'in
ikinci mühim eseridir. *Kafzade Faizî*'nin « Züb-
de-tül-eş'âr » ına zeyl olarak yazılan bu eser, (1030—
1620) den (1139 — 1726) senesine kadar yetişen şa-
irlerden bahseder. İhtiva ettiği tercüme haller çok
muhtasardır. Değerli şairlerin manzumelerine fazla yer
tahsis edilmiştir. Müellif eserinin mukaddimesinde şun-
ları söylemektedir :

« ... Ve ba'dü zübde-i sülâle-i Osmâniyan ve
âb-ı rüy-i memâlik-i cihan şehensâh-ı kişverküşâ ve
pâdişâh-ı cihangîr-i ma'dilet pirâ Sultan İbn-i Sultan
Elgazî Sultan Ahmed Hân İbn-i Sultan Mehmed Hân
hazretlerinin vezir-i a'zam ve dâmâd-ı mükerrerleri
İbrahim Paşa مولانا محمد ابراهيم خان cenâb-ı saâdetlerinin
ahd-i meserret dem-i hürremlerinde bu tırâşe çin-i ak-
lâm-ı erbâb-ı irfân *Esseyyid Ismail Beliğ-i* nâtüvânın
çekide-i hâme-i anberîni olan *Güldeste-i riyâz-ı irfân*
sezâvâr-ı nigâh-ı râğbet ve manzûr i çeşm-i inâyetleri
olduğu esnâda hâtır-ı endâhgtne hutûr itmiş idi ki
anka-yî lâmekân pervâz-ı Kaf-ı dânişverî *Fâizî* merhûmun
Zübdetül-eş'âr'ına tahrîr-i zeyle teşmîr-i sâid-i ihtimâm id-
düp pişgâhına nevâmede bir yâdigâr idem. Avâyık-ı rûz-
gâr-ı sitemkâr niçe eyyâm mâni'-i itmâm olup tevfiğ-i
Bârî yârî olup târîh-ı itmâm-ı *Zübde* ki 1030 (M. 1620)
sâlidir. İlä ba'del-ân 1139 (M. 1726) senesi hilâline ge-
lince şuarâ-yî ma'rifet peymâ كوششنامه نین devâvi-
n-i mürettebeleri sertâ beka dem tetebbu' olunup mu-
sanna' ve güzide ve bazı sâde mazmûn-i hoş âyende
ve âşıkane olan eş'âr-ı zibâ alâ nehc-i *Zübde* sebt ü
tertib ve imlâ olup anber-i kelâm-ı اهل بیت ile miskiy-
yül-hitâm oldukça bu mecmûa-i diifiribe *Nuhbetülâsâr*
li-zeyl-i Zübdetül-eş'âr deyu tamgazede-i tesmiye kılındı. »

Matbu nüshası olmayan bu eserin üniversite yazma nüshaları
da pek nadirdir. Bir nüshasına Üniversite kütûphane-
sinde tesadûf etmekteyiz (No : 1182).

Nuhbetülâsâr'ın ihtiva ettiği şairleri sırasıyla göste-
riyorum :

1 — Ahmed Hân, Ahmed, Edayî, Edib, Edib, Âze-
ri, İshâk, Esad, Âgâh, Ülfetî, Âli, Emîrî, Ümîdî, Emî-
nî, Ümmî, Emin, Ünsî, Enîs, Enîs, Evci.

2 — Bâkî, Bâkî, Bâhîr, Bahrî, Bedrî, Birrî, Bezmi,
Beliğ, Pendi, Behcetî, Bahayî, Bahayî, Beyânî.

3 — Tâib, Tâib, Tâib, Tâib, Tecellî, Tecellî.

4 — Sâbit, Sâni, Sâkîb, Sâkîb, Sübütî.

5 — Câzîm, Cezmî, Cem'î, Cüdi, Cevrî.

6 — Hâfîz, Hâfîz, Hâfîz Post, Habîbî, Hasîbî, Ha-
sîb, Hasîb, Hakkî, Hamdî, Hamdî.

7 — Hâkî, Hâlis, Halîl, Huldî, Hayrî, Haylî, Haylî.

8 — Dânişî, Dânişî, Dâi, Dürri, Dürri, Deştî, Dev-
letî.

9 — Zâkirî, Zikrî, Zihni, Zihni, Zihni, Zihni.

— Râzi, Râzi, Râsih, Râsih, Raşid, Rağıb, Rağıb, Rağıb, Refetî, Refetî, Râkım, Râmi, Râmi, Refet, Rahmi, Rabîmi, Rezmî, Resmî, Resmî, Râsim, Resim, Resâ, Rüşdi, Rüşdi, Reşki, Reşid, Reşid, Reşid, Reşid, Rıza, Refdi, Rifki, Rifki, Refik, Refi', Rif'atî, Rif'atî, Remzi, Rindi, Rûhi.

— Zârî, Zekâyî, Zekî, Zekî.

— Sâcârî, Sahib, Sâlik, Sâlim, Sâlim, Samî, Samî, Samî, Samî, Sebzi, Sırrî, Saida, Sürurî, Sezayî, Sezayî, Selim, Selim, Süleyman, Selisi, Selisi, Sem'i, Sa'dî, Sa'dî, Said, Said, Sekrî, Sükûnî, Sûzi, Sûzi, Sehi.

— Şâkir, Şânî, Şahid, Şâhi, Şermî, Şeref, Şuuri, Şifayî, Şefik, Şeffî, Şekib, Şemsî, Şinasî, Şinasî, Şûrî, Şevki, Şehdi, Şehdi, Şehri, Şehri, Şeyhi, Şeyhi, Şeyhi.

— Sâbir, Sâhib, Sâhib, Sâdik, Sâdik, Sâid, Subhî, Subhî, Sabuhî, Samtî, Sıdkî, Sıddik, Sadri, Sadri, Safhî, Safveti, Sulhî.

— Zâmîrî, Zâmîrî.

— Tâlib, Tâlib, Tâlib, Tâlib, Tahîr, Tab'i, Tab'i, Tarzî, Tal'atî, Tiftî, Tıybi.

— Zarîf, Zâhîr, Zuhurî.

— Ârifi, Ârif, Ârif, Ârif, Ârif, Âzim, Âsim, Âsim, Âsim, Âsim, Aşık, Ali, Abdî, Abdî, Abdî, Abdî, Arzî, Aziz, Azizi, İzzî, İzzeti, Uzletî, Aşki, İsmetî, İtrî, Attî, İffetî, İffetî, Akli, Akli, İlmî, Ulvî, Ömrî, Avnî, Avnî, Avnî, İdi, İdi, Aşî.

— Gazî, Galib, Gâfurî, Gıyâfî, Gavsi.

— Fâhir, Fâizi, Fâizi, Fâizi, Fâiz, Fâiz, Fâriğ, Fâizi, Fâizi, Fâik, Fâik, Fâmi, Fethî, Fahri, Ferdî, Fasihî, Fasihî, Fasih, Fenni, Fevzi, Fevzi, Fehmi, Fehim, Feyzi, Feyzi, Feyzi, Feyzi, Feyzi, Feyzi.

— Kail, Kadri, Kadri.

— Kâtib, Kâşif, Kâmilî, Kâmi, Kâmi, Kebuterî, Güftî, Kelim, Künhî.

— Lebib, Lebib, Lûtfî, Lûtfî, Lem'i, Levhî.

— Mail, Madih, Maali, Manî, Mahir, Mürteza, Mecdi, Mecdi, Mücib, Mahvi, Mahvi, Muhlisi, Muhlis, Muhlis, Medhi, Medhi, Mezaki, Mesnedî, Mutîl, Muin, Müfid, Münşi, Mantki, Mevci, Meyli, Meyli, Mirî.

— Nailî, Nabî, Nazikî, Nazik, Natik, Nâzım, Nâzım, Nali, Namî, Nisarî, Nişari, Necib, Necib, Necib, Nahifî, Nahli, Nahli, Nedim, Nedim, Nerkisi, Nühettî, Nesib, Nesib, Neşatî, Naşit, Nasibi, Nasuhi, Nutki, Nutki, Nutki, Nazmî, Nazmî, Nazîr, Nazîrî, Nazif, Nazif, Nazim, Na'tî, Ni'metî, Ni'metî, Naima, Naim, Nef'i, Nakşî, Nigâhî, Nigâhî, Nikâtî, Nemayî, Nüvidî, Nehci Neyli.

— Vâsik, Vâsif, Vâsif, Vâsif, Vâsif, Vâkif, Vâlî, Vecdi, Vücudî, Vecihî, Vahid, Vahid, Vahyî, Vuslatî, Va'dî, Va'dî, Vak'î, Veli, Vehbî.

— Hâdi, Hâdi, Hâtif, Hâşim.

— Yakini, Yümnî, Yümnî, Yümnî.

III — *Genc-i şâyegân* : Belîğ'in muhadarata dair vücade getirdiği bir eserdir. Bu eser hakkında ilk olarak malûmat veren Bursalı Tahir şunları kaydediyor (*Osm.*):

* ... Bir de Genc-i şâyegân isminde fıkıh, edebiyat, terâcimden bâhis muhadarattan bir mecmûası vardır ki hatt-ı destiyle muharrer nüshası Haliseferdi kütüphanesinde. *

Bugün Üniversite kütüphanesinde bulunan Halis efendi kitapları arasında böyle bir esere rastlamadım.

IV — *Seb'a-i seyyâre* : Belîğ'in 7 na'tinden ibarettir. Bu eseri *Safayî*'nin rivayetiyle öğrenmekteyiz.

V — *Gül-i sad-berg* : Yüz Hadis'in birer beyt ile manalarından ibaret olan bu eseri de *Safayî* bildirmektedir.

VI — *Sergüzeştname* : 151 beyitten ibaret olan bu eserin müellif hattıyla yazılmış bir nüshası bugün Millet kütüphanesinde mevcuttur (*Mit. Alm. K. Mz. Mc No. 665*). « *سفرنامه قهر بزم توفان* » serlevhasını taşıyan bu mesnevi, eserin sonundaki,

Bin yüz on dördütle idi vakt tamâm
Sergüzeştname'yi iltim ümmâm

beytinden anlaşıldığı vechile 1114 (M. 1702) de yazılmıştır.

Tokat'tan aldığı bir davetiye üzerine orada naiblik etmek üzere yola çıkan Belîğ, Bursa'dan İstanbul tarikayle Tokat'a gidinceye kadar gördüklerini ve orada kaldığı kısa bir müddet zarfındaki hayatını anlatmaktadır.

Sad silâyiş ki Hudâ'ya her dem
Uşr ile yüsri yaratmış tev'em
Lezzet-i câmi mey-i meclis-i câh
Telh-i azî ile olur cümle tebâh
Destmâl olsa nola sadr-ı sürür
Bir iki gün idülür anda huzûr
Aselin hâhişine her ki düşer
Sere zembür-i humâr âhur üzer
İrişür rûz-i visâlin şânı
Rûşenin zulmet olur encâmı
Gonca-i bâğ-ı melâhat efrûz
İde gülşende ikamet çend rûz
Anı âzürde ider hâr-ı cefâ
Güji bülbülden ider dehr cüdâ
Şem'e pervâne iderse ülfet
Ola germiyeti bir kaç sâat
Böyledir böyle cihânın hâli
Pâydar olmaz imiş ikbâli

Mukaddimesini ihtiva eden bu manzumenin « *حکوت* » başlığını taşıyan kısmında da bilhassa şu beyitlere rastlıyoruz :

Bel.

İbtidâda otekim de'b-i kadîm
İtti a'yân-ı vilâyet ta'zîm
Oldı tevkire efendî râgîb
Eyledi mahkemede çün nâib
Eytesen on on iki denlu var
Kâtüb-i mahkeme-i şehre tûmâr
Her biri çün seg-i nânpâre taleb
Mübtelâ-yi maraz-ı cû'ul-keleb
Şerer-i âteş-i dükkân-ı nuhâs
İntifâm ne kadar eyte kıyas

Safayî tezkiresinde ve matbu *Güldeste*'nin sonuna ilâve edilen tercümei halde "Sergüzeştname", şairin genç yaşında başından geçen aşk vak'alarını tasvir ettiği bir eser olarak gösterilmektedir. Halbuki bizim gördüğümüz yazmada bu kabil mevzular yoktur. Şu halde ya *Safayî*'nin bu eseri görmeyerek istidlâl yoluyla bu manayı verdiğini, yahut ta şairin bu namda başka bir manzumesi de olduğunu kat ul etmek lâzım geliyor.

VII — *Şehrengiz* : 1119 (M. 1707) de yazılan bu eserin yazma bir nüshası bugün Üniversite kütüphanesinde (No. 1653).

« شهرانگيز چيوردن و آينه خودان بروم » adını taşıyan bu manzum eser, 269 beyittir.

Bu eserin *Safayî* tezkiresinde 3 cild olarak gösterilmesine bakılırsa, elimizde mevcut olan nüshanın ancak bir kısmı olduğu anlaşılır. Esasen "Sebeb-i telif" kısmındaki şu beyitlerde bu manzumenin diğer aksamlarını anlatılmaktadır:

Zürafâdan birisi geldi heman
Didi ey çekveger-i hâl-i cihân
Çekme bîhâde yeter renc ü teab
Gam-ı âlem sana mı kaldı acab
Yâd kil fâze resân-ı şehri
Yine medih eyle bütân-ı dehri
Şehrimizde irişüp niçe cevan
Her biri oldı yine serv-i çeman
Tig-i tab'ını idüp sa'y ile tiz
Didi eyle yine bir Şehrengiz

Eserin sonundaki şu beyit te şairin bu *Şehrengiz*'den evvel bu namda diğer bir eser de yazdığını sarîh olarak gösteriyor:

Düşdi mazhar kerem-i Sübhân'e
İrdi bu nüsha-i zîbâ itmâm

Safayî tezkiresinde kayıtlı olan beyitler, bu kısımdadır:

Bursa güzellerinden bahseden bu eserin bir çok kimseleri incittiğini şair bizzat kendisi söylüyor.

Eserin 1119 (M. 1707) da yazıldığı manzumenin sonundaki şu beyitle anlamaktayız:

Bin yüz on dokuz idi ol hengâm
Oldı bu nüsha-i zîbâ itmâm

VIII — *Divan* : *Beliğ*'in manzumelerini ihtiva eden

eserdir. Tezkirelere göre şairin müretteb divanı mevcuttur. Fakat onun böyle bir eserini son zamanlarda gören olmamıştır. Hattâ şairden bahseden menbalarda yalnız *Safayî* tezkiresinde ötürük olarak *Alm. K. Mz. Mc. No. 596,665* parçalarla *Güldeste*'deki bir kaç şiir kayıtlıdır. *Fatin* tezkiresinde ise şöyle bir manzumesi görülüyor:

Tekyegâhı Kâbe-i uşşâk Eşrefzâde'nin
Nâmı olmuş şöbre-i âfâk Eşrefzâde'nin
Merkad-i vâfâsına olsa mûmâsil vechi var
Görünen bu ârem-i nüh tâk Eşrefzâde'nin
Rûh-i pâkından îânet iltimâsiyle *Beliğ*
Rû'yet-i didârına müştâk Eşrefzâde'nin

Ben *Beliğ*'in kendi el yazısıyla bazı gazellerini iki mecmuada buldum (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 596,665*). Bu şiirlere nazaran *Beliğ*, divan edebiyatının değerli şairlerindedir. Tahayyülleri tabii, ifadesi düzgün bir şahsiyettir.

Tezkirelerde de onun kudretli bir şair olduğu mevzubahsedilmektedir.

Salim, ondan « Ashâb-ı haysiyetten bir sâhib ı tabiat ve ma'rifet âşinâ bir zât-ı vâlâ » cümleleriyle bahsettikten sonra « Edâsı pâk zihni çâlak bir şâir-i bâlâ idrâk » olduğunu da kaydediyor.

Ramiz de onun « ulûm-i Arabiyye ve Fârisiyyede bî nazîr ve şîr ü inşâda mâlik-i rakabe-i hüsn-i ta'bîr bir şâir-i mahmidetsemîr » olduğunu ve « tâ husûs divân-ı belâgat ünvanı Beyn-el-akâli mergub ve karîn-i itibâr » bulunduğunu söylüyor.

Beliğ'in bir kaç gazelini örnek olarak ahyoyum:

— I —

— Gazel —

Sabr müşkil âşîka terk-i diyâr itmek te güç
Künc-i târik-i ferâgat ihtiyâr itmek te güç
Tarh-ı germ-i ihtilâta çâre yok dildâr ile
Fikr-i vaz'ı serd ile sinefigâr itmek te güç
Yârı tenhâ eylemek bigânedan âsan değil
Âşinâdan bî sebeb ey dil firâr itmek te güç
Beynimizde rûy-i düşmenden dürûğ eksik değil
Râst geldikçe o şûha itizâr itmek te güç
Âlem-i âb eylemek kabil değil mahfi hele
Bî tekellûf dilberi bûs ü kenâr itmek te güç
Ser be-ceyb-i inzivâ mümkün mi uşşâka *Beliğ*
Kûy-i yârı bibahâne rehğüzâr itmek te güç

— II —

Nev şükûfte gonce-i terdir o ruh
San iki gülberg-i ahmerdir o ruh
Şâm-ı zülfi zulmetin ref' itmeğe
Güyyâ hurşid-i hâverdir o ruh
Gösterir uşşâka aks-i büseyi
Mîs-i mir'ât-ı Skender'dir o ruh
Âlem-i hüsnâ olunca nûr pâş
Bir siphre iki ahterdir o ruh

Evc-i istignâda pervâz itmeğe
Nürdan gûyâ ki şehperdir o ruh
Hiyrelense vechi var çeşmin *Beliğ*
Enver-i a'zâ-yi dilberdir o ruh

— III —

Nevbahâr oldı sabâ mevc-i çemen gösterdi
Deşt-i ezhâr ile nakş itti peren gösterdi
Hâce-i bülbül olup müştəri-i kâle-i büy
Şâhid-i goncaya zerîn semen gösterdi
Zeyn idüp şimdî şükûfeyle bahâr etrafı
Gülşeni kâse-i fağlur-i Yemen gösterdi
Câbecâ tâze benefşe çıkarup rûy-i zemin
Nev demide hat ile vech-i basen gösterdi
Sinesin arza kılup çâk-i kabâdan hûbân
Cûlar âyine sıfat safvet i ten gösterdi
Nûş-i câm itmeğe ağzın aradım dildârın
Bir şeker hand-i tebsümle dehen gösterdi
Mutrib-i bezm-i gül oldum deyu gülşende hezâr
Nağme-bâbında nice san'at ü fen gösterdi
Deşt-i pehnâ-yi maânîyi tekâpûda *Beliğ*
Dürbîn-i kalemin meşk-i suhan gösterdi
Müjde erbâb-ı dile dideler olsun rûşen
Rûyin ol mâh-ı nevin çerh-i kühen gösterdi
Geldi mahdûmı saâdetle veliy-yün-niamın
İtr-i hâk-i kademi şehri Hutun gösterdi
Pertev-i süm-i semendiyle o hurşid-i kerem
Şem'-i ikbâlimizi şu'le fûken gösterdi

— IV —

Bigâne iden yârı hicâb ittîğimizdir
Ünsiyyeti vahşetle harâb ittîğimizdir
Yâd eylememek cevri ni âyâ nice kabil
Defterçe-i hâtırda hisâb ittîğimizdir
Pâmâli-i nevmidi bize baht-i siyehlen
Nâsiyyemizi vaz'-ı türâb ittîğimizdir
Gamhânemize itmediği gâhice teşrif
İbrâm ile ol şûha azâb ittîğimizdir
Hâhişger-i vasl olduğumuz bildiği yârin
Tenhâ taleb-i âlem-i âb ittîğimizdir
Ağyâre kenâr eyleyen ol servi *Beltga*
Mâbeynimizi hep şeker âb ittîğimizdir

Not : Mehmed Süreyya, *Sicil*'de iki İsmail *Beliğ*'den bahsetmektedir. Birinde verdiği malûmat doğrudur. Diğer maddede şu satırlar görülmektedir :

" Bursa'da tevellüd ile orada muaccelât nazırı oldu. 1243 de fevt oldu. Vefeyat isminde ve tezkire şeklinde eserler yazmış şuarâdan idi. "

Bu malûmat, *Fatin* tezkiresinden alınmıştır. Orada şairin yanlış olarak bir yıl sonra yani 1143 te ölmüş gösterilmesi Mehmed Süreyya'yı şaşırtmış ve ona iki İsmail *Beliğ*'in mevcut olduğu zehabını vermiştir. 1243 tarihi de muhakkak ki mürettib yanlışdır. Bu

tarih 1143 olacaktır. Vefeyatı ile tezkiresi olan, maruf İsmail *Beliğ*'dir, ve bu namda başka bir şair yoktur.

Çaylak Tevfik te *Kafilei şuara*'sında Yenişehirli *Beliğ*'in divanını yanlış olarak Bursa'lı *Beliğ*'e isnad etmektedir.

Bibliyografya : Stj., Slm., Rmz., Blg., Gld., Scl., Osm., Tevfik : *Kafilei şuara*, Faik Reşad : *Estâf*, Mc.

Beliğ (Kayserili) — XVIII. inci asır şairlerinden *Beliğ* hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

« *Beliğ* : Vücûd-i nakş-ı bükalemün âsârı diyâr-ı Kayseriyye'den iştihâr ve Kayseriyye'de sâbika me'zun bil-iftâ olan Karabaş Ali efendi'nin küçük oğlu olup Sene 1115. (M. 1703) evâhîrinde şehri İstanbul'a gelüp Sultan Mehmed Hân عليه السلام hazretlerinin câmi-i şerifinde olan medârisin birinde sâkin olurlar idi. *Belâğ* sırrına fakat reng ü semâilde mazhar olup esmer-ül-levn sükûtiyyül-meşreb bir şair-i turfe kevkeb idi. Vilâyetinde eş'ârı perdâhte olunmadığından şehri İstanbul'a geldikte ekseriyâ âsârını Biçakçılar içine getirüp taslağın aldırır ve destreside oldukça bir sâhibsiz gazel değil belki büsbütün bir divânı nâmına tebdil idüp mahallinden kaldırır makulesinden olup dâimâ böyle şiir taslayup fark-ı elfâza kudreti dahi olmadığından şuarâ-yi zamânemizin rakik-ül-kalbleri biçâyeye merhamet idüp bazı gazelcikler atıyye idüp semâhat iderlerdi. Feammâ bazı renge mâil olan yâran dahi bi lâfz ve bi mağz bazı haltiyyât yapup tomturâk-ı elfâz-ı âteşin ve bürûdet-i ma'nî ve zemin birle bir niçe suhan-ı nâder berâberi bir sahifeye imlâ ve biçâyeye tutuşturup derdendi çayır çayır ateşlere yakarla ve kemîn-i dürdan biçâyere fakirin süziş ve piç ü tâbına bakarlardı.

Lâtife : Hattâ şöyle rivâyet ederler ki bazı bezleğüyan biçâyere üftâna

— Tazmin —

Beliğ-i zâr birle ceng ider rûsvâ-yi mest
زهر طری که نمود کشته شود در لالت

tazmînini yapup bu derdend dahi bir tazmîncik eyledik deyu kirâet ve mübâhât ve irâet i erbâb-ı maârif-i âlî simât idüp udhûke-i yâran ve nemeg-i hezi-i suhan perverân olurlar idi.

Lâtife-i diğer : Mütercem-i mezkûr siyeh çerde ve Mahmud nâmında bir tâzeye bende olmağın erbâb-ı zekâ varup kendüye Mahmûde deyu lâkab vaz' idüp bir meclise vardıkta esnâ-yi sohbetle zehr-i kattâlsin çebebi deyu lâtife iderlerdi. Elhâsıl müddet-ül-ömr biçâyere dâire-i belâgate vâsil ve âlem-i menâmindâ dahi fesâhat şöyle dursun suhanşinashğa nâil olmamişken *Beliğ* kaidesiyle amel eyleyüp *Beliğ* mahlâsın ihtiyâr ve mahbûbu olan Mahmûd-i nâmeşhûd hakkında bu şi'r ile ızhâr-ı maârif ve âsâr eylediğinden şair şuarâ-yi kirâma bâis-i tahdis-i ni'met-i vâcib-ül-ihtirâm ma'nâsına bu mecele-i celileyet tahrir ve ol gazel-i nâder berâberden bir iki beyit sebt ü tastir olundu :

H or ki vasi-ı yâr ile kendin ile mahsûd ider
Yârdan mehcûr olup eḡḡ-i revânın rûd ider
Yek nefes dünyâda râhat isteyen üftâdeler
Zümre-i hûbâna râḡbet bâbını mesdûd ider
Niçe serve kondi: gerçî kumri-i dil ey Belîḡ
Yine durmaz câbecâ meyt-i kad-i Mahmûd ider

Ramiz tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

“Belîḡ : Nâm-ı pür intibâhları Abdullah olup fazilet-i bâhiresi âlemḡir olan medîne-i Kayseriyye müftisi Karabaḡ efendi dinmekle şehîr Ali Nisârî nâm fâzılın mahdûm-i şîrin reftârı olmaḡla beyn-el-akran Nisârîzâde dinmekle şöhret ü şân itmîşler idi. Bir mîkdâr tahsil-i destmâye-i ilm ü ma'rifet itmekle ol diyâr-ı kârin-i i'tibârda bir buk'a-i celile ile gûşegîr-i medrese-i kanaât olup bu hâl üzere gûzârende-i evkat iken 1157 (M. 1744) senesi hudûdunda vefât itmîşlerdir. Hizmet-i tezyili ile meşḡul olduğumuz *Sâlim* efendi merhum mütercem-i merkumün zikrinde bazı elfâz-ı hecv ile bir turfa müteşâir kelâmı iḡbirâr-ı hâtıra mahmûldür. İnsâf olunsa vâdi-i kudemâ üzere hissemend-i belâgat ve sâdece elfâz ile edâ-yi nikâta pür kudret idi. Âsâr-ı belâgat nisârlarından şehîr-i Kayseriyye medhinde olan gazellerinden bir kaç güftârları tahrîr ve tastîr olundu :

—Gazel—

Vardır nesim-i rûh fezâ Kayseriyye'de
Andırdı bûy-i adnı sabâ Kayseriyye'de
Bûy-i şükûfe zâr ile ezhârî tâzededen
Ta'îr ider meşâmî hevâ Kayseriyye'de
Olmaz mizâca sikleti liḡ germ ü serdinin
Hoştur hevâ-yî sayf ü şîlâ Kayseriyye'de
Âsârdır bu cümle Nisârî efendi'nin
Virmiş ulûma neşv ü nemâ Kayseriyye'de
Bu şehre ey *Belîḡ* âfât irişmeye
Bir kimse var mı zemmî sezâ Kayseriyye'de

Mütercem-i mezbûrun irtihâllerine ol şehîr-i meşhûr şuarâsından olup ahvâline ittîlâmız olmamaḡla tertîble-rine adem-i râḡbet ve bilmünâsebet bu rûbte iḡâret ile kifâyet olunan *Hisârî* nâm şâirin târihidir ki tahrîr olundu :

— Târih —

Saf keşid oldı semâya ceste ceste dūd-i âh
Pâre pâre oldı gûyâ fil-mesal ebr-i siyâh
Ol Nisârîzâde kim mihr-i maârif malla'ı
Eyledi dest-i ecel anın dahî kârin (1) tebâh
Eylesün çâk-i gîrbân ehli vü evlâdi hayf (2)
Her birinin olsun iḡretgâhu sahn-i giryegâh
Böyledir etvâr-i çerh-i silleperver tâ ezel
Kimseye virmez amânı ger olursa 'dehre (3)şâh
Çün muzâf olmuştu Rahmânî ismine nâmı anın
Afvına dahî izâfet oldı tab'ında gûvâh
İrcî emrine itti bî tevakkuf imtisâl
Eyledi gûlzâr-ı kudse âşıkane azm-i rah
Didi târihin *Hisârî* ribletin gûş eyleyüp

روح پاک جنت اعلان قلمون چورکار

Ramiz tezkiresinde kayıtlı olan bu tarih, 1157 yılına değil, 1138 yılına muadildir. Esasen şairden bahseden bütün menbalar onun vefat tarihinde ihtilâfa düşmüşlerdir. *Hisârî*'nin tesbit ettiği (1138—1725) yılını Belîḡ'in vefat tarihi olarak kabul etmek daha doğru olsa gerektir.

(1) Hâlin : nüsha.

(2) Hep : nüsha.

(3) dahî : nüsha.

Stoll'de şu kayıt vardır :

« Belîḡ Abdullah efendi Hâfız Nisârîzâde : Kayseriyye müftisi Karabaḡ Ali efendi'nin mahdûmudur. Orada müderris iken 1157 (M. 1744) de fevt oldu. Şâirdir. »

Kayserî şairleri müellifi Bay Ahmed Remzî, *Ramiz* tezkiresindeki malûmatı kaydettikten ve « Sâlim'in hecv âmiz bazı sözlerinin Râmiz efendi'nin dediği gibi her halde iḡbirâr-ı hâtıra mebnî olduğunu » söyledikten sonra şunları da kaydediyor :

« Kayseriye müverrihi Nazîf efendi merhum Belîḡ'in ismini Mehmed ve Kayseriye müftisi iken 1129 (M. 1716) târihinde 29 yaşında vefat etmiştir deye yazıyor ise de Tezkire-i Râmiz'de ismi Abdullah gösterilip târîh-i irtihâli de 1157 olarak tesbit edilmiştir. »

« Bu şâirin Kayseriye'nin Kale mahallesinden yahud Hisarcık köyünden veyahud Develi Karahisar'ından zuhûr etmiş bir zât olması hâtıra gelir. »

Belîḡ'in kardeşi *Hilmî* hakkında da Bay Ahmed Remzî şunları kaydediyor :

« Hilmî efendi : mahlâsı Hilmî şöhreti Nisârîzâde olup Ali Nisârî efendi'nin oğlu Belîḡ efendi'nin birâderidir. İbtidâ babasından sonra da pederinden mücâz Mehmed Remzî efendi'den okumuştur. Âlim şâir bir zât, olduğuna 1131 (M. 1718) de vefat eden *Künûzür-rûmûz* ve *Rûmûzülkûnûz* müellifi mûmâileyh Remzî efendi hakkındaki kasidesinden elde bulunan şu beyitler delâlet eder. Vefâtî târihi ve şâir ahvâli meçhûlümüzdür :

Merhamet kıldı Hudâ eyledi lâftun mebzûl
Gitti mîr'ât-ı kulûb-î zurafâdan jergâr
Gûşumı tutmuş idim işbu sadâya nâḡâh
Geldi bir hâfîz-î gaybî bana itti ihbâr
Ey garîb eyle lecessûs ki bu mîsrâmla
Komadı rhy-i vecchinde anın zerre gubâr
Ya'ni ol zübde-i allâme-i üstâd ekrem
Melhar-i nâdîregü Remzî-i nâzûk güftâr
Her sözi müştemil-i ma'ni-i envâ'-i nûket
Sadef-i düre-i dehnâından ider dürr nisâr »

Bursalı Tahir de Şâirin babasından şu yolda bahsetmektedir (*Osm. C. 2, S. 44 — 45*) :

« Nisârî Ali efendi : Ulûm-i âliye ve ulûm-i Arabiyyede sâhib rûsûh " Muhiy-i Kayserî " ünvanını hâiz bir fâzîl olup Aksaray'lıdır. Bir müddet müftilikte dahi bulundu. 1110 (M. 1698) târihinde Dersâadet'te vefât eyledi. Edirne kapusu hâricinde medfundur. Bir nüshası Nuriosmâniye kütübhanesinde mevcud olan *Fevâid-ül aliyye* isminde Türkçe fetvâsiyle Kadî Mîr ve Lârî üzerlerine hâşiyesi ve bir hayli ta'likatı vardır. Müftilik kendisinden sonra mahdûmu olup 1119 (M. 1707) da vefat eden ulemâ ve şuarâdan Mehmed Belîḡ efendi'ye tevcih olunmuş idi, 1170 (M. 1756) kûsûr târîhlerinde irtihâl iden hafîdi Mehmed efendi de fuza-

İşadan bir zât olup Hâşiye alet-Hayâli, Hâşiye alet-Hüseyriye, Şerh-i Âdâb : Birgiri, Mecmûasın neşre giren âsâr ve Kifâyet ül-ukul ven-nükul isminde Mülteka şerhi vardır. »

Bibliyografya: Slm., Rmz., Sci., Osm., Ahmed Remzi: Kayseri şairleri.

Belig (Yenişehirli) — XVIII inci asır şairlerinden Belig hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

« Belig: Ol şâir-i âteşin ta'bir ve belâgat kesrin nâm-ı bihin ve ism-i nâzeninleri Mehemed Emin'dir. Yenişehir-i fenâr-ı celil-ül-i'tibârda bedidâr ve asrımızda belâgat ve fenn-i Fâriside ziyâde mûmâreset ile şöhret şâir bir şâir-i pâmdâr olup evâil-i hâl ve esnâ-yi iştigalinde vatan-ı feyz eyemlenlerinden hicret ve Âsitâne-i aliyyeye hatt-ı rihâl-i azîmet ve biraz eyyâm ikametlerinde tahsil-i ilm ü ma'rifet itmeğin bazı kibâr-ı enâmın dâirelerine rüymâl ve şeref-i mülâzemetle karın i â-mâl olduklarından sonra tab'-ı bâlâları mâil-i zevk u safâ olmağın duhûl-i târikat-i kazâya imzâ itmeleriyle neyl-i âmâl ile makzîl-merâm ve himmet-i merhametkâr-ı kibâra mukarret ile az zamanda kat'-ı meâlîb ederek üfâ rûtbesinde Zağra-i atik kazâsıyla bekâm ve miyâne-i kuzâtta tahsil-i şöhret-i tâm ve hâl-i hüceste hisâlî beyt-ül-kaside-i belâgat ve beyân misâl intizâm bulmuş iken

Tiz rev olsa kişi pâyine dâmen dolaşur.

mir'ât-ı hâlinde nümâyân ve 1174 (M. 1760) senesi hilâlinde mahkeme-i cinâna revân olup kazâ-yi mezbûrda makbûr ve sâl-i irtihâllerine بلع الاربین lâfzı sudûr ve hâme-i fakirden-bu târih-i cevherin zuhûr etmiştir:

بلع محمد عدن برن اوله مسكن

Mütercem-i mezbûr dâniş ü irfân ile meşhûr Fâriside yegâne-i zamân ve miyâne-i şuarâda müşârûnbilbenân eş'ârında iştihârî kadar zevk u hâlet ve güftâr-ı belâgat intişârında rûy-i mehveşân gibi melâhat ve letâfeti zâhir mümtâz-ı emâsîl bir şâir-i bî muâdil olup bittab' fahriyyeye mâil ve bulundukları mahalde tefâhurâne edâya şifte dil idiler. Hattâ bir rûz bir encümen-i letâfet efrûzda âmîziş-i ülfet esnâsında biri sadr-ül-vüzerâ *Râgîb Paşa* merhûmun bir iki gazelinî nakl-i meclis-i sohbet ittikte neş'ebahş-ı müstemîân ve her biri şâpâş-ı istihsân ittikte Belig efendi siz ne buyursuz denildikte beher hâl vezîr gazeli şâyân-ı tahsîn olur. Lâkin anlar benim ve ben anların makamına cânîşin olsam âsâr-ı Râgîb-ı mergub bil külliyye lisân-ı suhanşinâsândan meslûb olurdu deyu âgaze-i kelâm-ı fahriyye itmîşler idi. Âsarlarından müdevven divân-ı belâgat ün-vânî ve tefâhuru kadar zât-ı âlîşânî var idi. Bu güftâr Âsitâne-i aliyyeden vatan-ı asliyyeleri olan Yenişehir-i Fenâr'a azîmetlerinde sudûr eden gazel-i meşhûrlarıdır ki keşide-i silk-i sutûr kılındı:

— Gazel —

Düşûs vatan vatan diyerek âkîbet yola
Sad' elvedâ' nûkhet-i hâk-ı Stanbul'a
Hâk-ı Stanbul'î gözûme tûtyâ ider
Yâ Rab bu kevkeb âfetinin çeşmi kan dola
Ey ehl-i cezbe himmet idin kuşca cânıma
Ol dâmgekten avn ile şâyed ki kurtula
Arz-ı niyâz hâk-i reh-i ehl-i nâzda
Ey nakd-i eşg fâide itmez heman sula
Esb ü kabâ atıyye-i resm-i mülûk ise
Ol şehsûvâr-ı nâz safâ bahş ider kula
Âhur zamân-ı fitne-i büsne nişânedir
Yârin ki hâli ahter-i dûnbâledâr ola
Ey çerh-i sifle hân-ı dili itme bî nemek
Elmâs-ı rîze-i gama lâht-ı ciğer bula
Sad gence dest res sana âsân idi Belig
Bin ma'rifei geçeydi Stanbul'da bir pula »

Fatin tezkiresinde şu malûmat kayıdır:

« Mehmed Emin Belig efendi Rumeli'de vâkî' Yenişehir-i Fenâr nâm memlekette ziyâgüster-i fânûs-ı vücûd olup Rumeli kuzâtı silkine duhûl ve bilâhara eşrâf-ı kuzâtta olduğu halde Zağra-i atik ve ana mûmâsîl niçe niçe menâsîb-ı cesîmeye vusûl ile *Beyit*

Ehl-i mansîb geçemez dâye-i mansîbdan
Çalışur tâ adem âbâdî idince te'yîd.

beyt-i lâtifî meâlince gâile-i menâsîb-ı kazâ ile imrâr-ı subh u mesâ itmekte iken mansîb-ı olan Zağra-i alik nâm kasabada 1172 (M. 1758) tarihinde irtihâl-i dâr-ı beka eylemiştir. Mûmâileyh âtiyüitterceme Akovahzâde Ahmed Hâtem efendi merhûmun şâgirdânından olup bir kıt'a divân-ı belâgat ün-vân ile ceride-i âlemde ibka-yi nâm iden şuarâdandır. »

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıdır:

Maksûdunı sa'y eyle tarikında bulunca
Deryâya irer âb-ı revan gîtse yolunca
Elbette olur zâlîme vâsîl eser-i âh
Duymaz elem-i zahmın âdem urulunca
Mağbûnî-i kâlâ-yi fenâ zâhir olur hep
Sabr eyle bu bâzâr-ı nedâmet bozulunca
Erbâb-ı kemâlin yeri hâkîster-i gamdır
Hâk üzre düşer miyve kemâliyle olunca
Râhat yine ukbâdadır insâna ki sâlik
Her yerde bulur nermi-i pister yorulunca
Tıfl-ı dile virmez mi o düştize-i ra'nâ
Büstançe i nârencini sağıncı solunca
Söz yok suhân-ı *Râgîb* efendi'ye *Beligü*
Âlemde kişi böyle gerek şâir olunca »

Sicil'de ve Bâdî Ahmed'in Beldei Riyazı Edirne'sinde de şairden bahsedilmiştir. Vefatı yılı her iki eserde 1172 (M. 1758) olarak kayıdır.

Çaylak Tevfik, *Kafilei şuarâ*'da Yenişehirli Belig divânını yanlı olarak Bursa Belig namına göstermektedir. Belig'in bugün elimizde matbû bir divânı vardır.

Bel.

1258 (M. 1842) de 132 sahife olarak basılmış olan bu divanda 2659 beyit mevcuttur. Bunlar 1 nait, 1 mersiye, Şeyhülislâm Esad efendi, Şeyhülislâm Mustafa efendi, Ratib Ahmed Paşa gibi şahsiyetlere sunulan 7 kaside, 1 Keşfgername, 1 Hamamname, 1 Berbername, 1 Hayyatname, 1 Sakinâme, 14 Tarih, 58 kit'a, Nüzhet'in gazeline 1 tahmis, 1 şarkı, 231 gazel ve 40 beyitten ibarettir.

Beliğ, Yenizağra kadısı olduğu zaman şöyle bir kit'a kaleme almıştır:

Beliğ'in eğri iken eski rütbe-i cânı
Kazâ savup yeni doğrudı baht-ı bibaşara
Atiyye-i şerefezâ-yi şebriyâriden
Yakıştı hil'at-ı nevâhina Yenizağra

Onun divanında

Ahvât-i ehl-i dânişe ibrette nâzır ol
Dünyâda zillet ister isen şimdi şâir ol

gibi beyitler de vardır.

Beliğ, kudretsiz bir şair değildir. Divanında bilhas-
sa nazireler epeyce yer tutmakla beraber şahsî kudre-
tini gösteren parçalar da mevcuttur. Fakat onun

Bir tarz-ı dilkeş ile serâgaz kim Belig
Şâd ola ruh-ı bülbül-i firdevs-i Nâilî

yolundaki tefahuru mübalâğalıdır. Belig'in ekseri şiir-
lerinde Nâilî'deki asaleti ve pürüzsüzlüğü bulmamıza
imkân yoktur. Onun bazı manzumelerini örnek olarak
alıyorum : — I —

— Sâkinâme'den —

Sâki getir ki devr ide ol câm-ı âftâb
Âsâr-ı feyze kabil ola bezm-i mâhtâb
Nessâc-ı kârgâh-ı hayâl ide feth-i bâb
Virşün kumâş-ı ma'ni-i rengine âb ü tâb
Evvel kadehte aks ide ref'eyleyüp nikab
Mir'ât-ı kalbe şahid-i mazmûn-i nüh kitâb
Sâgar küşâde meclis-i keşf ola bi hicâb
Surr-ı hafiy-yi Sâki-i Kevser Ebû Tûrâb
İttikçe neş'e dide-i kalbe müsâade
Cânân-ı cânı eyleye âşik müşâhede

Sâki humâr kesti amânım piyâle vir
Âzâde eyle bendeni gamdan sevâba gir
Hâtır olunca neş'e-i meyden safâpezir
Güş it sarir-i hâme-i destanserâyı bir
Rindân-ı mesti vâkıdan eyleyüp habir
Böyle vasiyyet eyledi bir sâlhörde pîr
Âlûde eylesün kefen-i cismi ol aşir
Münker cevâb eylesün göricek Nekir
Bezm-i fenâdan ayağı çünki çeküp gidem
Nüş-i şerâb-ı Adn ile def'-i humâr idem

Sâki şarâbı eyleme âlûde sâf ola
Emvâc-ı rûz-i neş'e ile dilşikâf ola

Kibrît-i ahmer ol meye nisbet güzâf ola
Her kim içerse vâkıf-ı esrâr-ı Kâf ola
Bir mey getir ki nüş iden anı muâf ola
Akvâl-i hürmetinde niçe ihtilâf ola
Minâ içinde böyle husûsâ ki sâf ola
Men'i fakihin ol meyi şâyed hilâf ola
Uğratma bezme münkir-i aşkı kesel getir
Virmâ şarâbı kibrine anın halel getir

Sâki tegafül eyleme sun mey ki mest olam
Hemhâl-i bezm-i bâde-i mest-i Elest olam
Deyr-i kühende bunca zaman mey perest olam
Ser halka-i mecâlis-i rindân-ı mest olam
Lâyik mîdır ki hâk-i mezellet niçest olam
Pervâz iderken evc-i maârifte pest olam
Yâran yapıldı ben ise hâtır şikest olam
Gül mevsiminde gamzede vü teng dest olam
Tâk oldı tâkatim çekemem bâr-i mihneti
Gönder ilâhî bendene bir ehl-i himmeti

Sâki getir şarâbı ki def'-i humâr idem
Hengâm-ı deyde işret-i evvel bahâr idem
Serrest olunca meclise gevher nisâr idem
Esrâr-ı aşkı ehl-i dile âşikâr idem
Her müyi tende nahl-i tecelli nigâr idem
Dâmân-ı çerhi âhım ile pür şîrâr idem
Bed nâm-ı âlem olmağile iftihâr idem
Bir serv boylu tâze sevüp ihtiyâr idem
Min ba'd bûs-i gabgab-ı sâki kadeh be-kef
Nakd-i hayâtı eyleyemem yok yere telef.

Sâki teallül eyleme gel yohsa humda şey
Besdir tebinle hâl-i ruhın bezme nukl u mey
Milk-i ademde cânına urmazdı şimdi key
Hürmetle tutsa câm-ı şarâbı el üzre Key
Âb-ı hayât-ı bâde ile nefh-i sür-i ney
Dilmürdegân-ı meykedeysi eylemez mi hay
Duırma Belig rah-ı harabâti eyle tay
Rehberlik eylesün sana Fızz-ı huçeste pey
Olsun hudâ-yi şahid ü mey cümle akçe pul
Kurtul cihanda vesveseden mest-i bîhod ol

— II —

— Gazel —

Tehidîr bâr-ı gamdan bezmde pür bâdedir minâ
Misâl-i serv seng-i ta'ndan âzâdedir minâ
Müdâm ağzın açup hayrette kalmış pişgâhında
Cemâl-i âftâb-ı sâgara dildâdedir minâ
Sakinmaz her kese mâ fiz zamirin arz ider dâim
Derûnt sâftır nakş-ı hiyelden sâdedir minâ
Sadâ-yi nağme-i kulku kesilmez meclis-i meyden
Murâd üzre mezâkin dâimâ icrâdedir minâ
Şarâb-ı âteşine rûzgârın âfeti neyler
O şem'e sâkiyâ fânûs için âmâdedir minâ

Olup hizmette kaim hiç tevâzu'dan değil hâli
Belîga var ise câm-ı meye üftâdedir minâ

— III —

Hevâ-yi feyz-i mihr-i aşk ile şebgîr ider mehtâb
Ki câmın selsebil-i nûrdan pür şîr ider mehtâb
İdüp der pûte mevc-i pertev-i şems-i cihantâbı
Nücûm-î çerhe meşk-ı san'at-ı ikstr ider mehtâb
Giyüp bir âl eteklik hâleden meydâna azm itti
Semâda Mevlevî âyînini tasvir ider mehtâb
Elinde hâme-i zerrini Mevlânâ-yi Rûmî veş
Gice âsâr-ı Şemsî şevk ile tanzîr ider mehtâb
Olur hemvâre mazhar kîmyâ-yi feyzine Şemsin
Ki hâle gîllesinde subha dek şebgîr ider mehtâb
Siyeh tab'ân olur rûşen dilâmın düşmen-i cânı
Ki düzd-i tire rûzî dâimâ dîlgîr ider mehtâb
Nice terk eylesün şeb zindedâran vâdî-i aşkı
Ten-i pür za'fe mevc-i şu'leden zencîr ider mehtâb
Belîga Râtîb-i Âsaf nazîrin bezm-i hâsında
Bu nazmı hâme-i zerrin ile tahrîr ider mehtâb

— IV —

Ehl-i dil kadrin bilür erbâb-ı himmet bulmadık
Aradık dünyâyı bir sâhib mürüvvet bulmadık
Asrımızda eylemiş her sadra bir nâkes kuûd
Arz-ı hâcât idecek ehl-i sahâvet bulmadık
Derdimiz besdir bize incitme ey gerdün-i dün
Biz bu mihnehaneye geldikse râhat bulmadık
Şimdiecek dillerde bir efsânedir mihr ü vefâ
Âşık u ma'sûkî söyledik sadâkat bulmadık
Lâle pür hun gül füsürde bülbül-i hayran hamûş
Gülsitân ı âleme geldik tarâvet bulmadık
Bî niyâz olduk kibârın lûtf u kahrından Belîg
Biz bu âlemde kanâat gibi devlet bulmadık

— V —

Bezm-i âlemde niçe ma'ni-i rengin buldum
Kadeh-i mey gibi bin kerre boşaldım doldum
Ten-i bîmârımı gam öyle zaff eyledi kim
Kendimi görmek için gözlüğe muhtâc oldum
Gelmeden dağdağ-ı âfet-i hengâm-ı zübül
Çehre-i berg-i hazan gibi sarardım soldum
Geldi ol dem ki diye sâlik-i iklim-i adem
Nakd-i ömr ile bu dünyâda ucuz kurtuldum
Hâm bir miyve idim gülşen-i âlemde Belîg
Zahm-ı seng-i sitem-i ehl-i hasedle oldum

— VI —

Ne vasl-ı yâre fırsat ne belâ-yî sabre tâkat var
Beni dilhaste-i hecr itmede bilmem ne hâlet var
Nice teskin ola seylâb-ı çeşm-i hunfeşânımla
Benim gönülümde deryâlar söyündürmez harâret var

Hayâl-i dilberî âzürde eyler korkarım şimô
Harâm-i dilde zirâ süziş-i nâr ı matâlet var
Visâlinle dil-i mahzûnı mesûr eyledin geldin
Efendim iştibâhım kalmadı sende kerâmet var
Eğer âlûde-i isyân ise dâmânım ey zâhid
Anı tahrîr ider bî intihâ deryâ-yi rahmet var
Suhangüyân-ı asrın nazmı mazmundârdır ammâ
Belîg'in sözlerinde hem nezâket hem selâset var

— VII —

Yârin ki aksi menba'-i nûr-i basardadır
İsterse nakd-i merdüm-i çeşmi nazardadır
Vâiz bilür mi kıssa-i zülf-i mutavvelin
Ann hayâlî nakş-ı hat-ı muhtasardadır
İtmem güriz ta'n ile küy-i nigârdan
Devlet cihanda âdeme cây-i hatardadır
Galtân olunca küçede tutmaz hâcer temel
Olmaz seferde kimseye râhat hazardadır
Eğim virir tarâveti müjgân-ı çeşmime
Neşv ü nemâ çemenlere âb-ı matardadır
Kesme Belîg dâmen-i şebde figanı kim
Te'sîr-i âh-ı süziş-i âşık seherdedir

— VIII —

Fürûg-i mihr-i ruhsârınla bedr-i tâmdır mir'ât
Cihanda yohsa hemreng-i sevâd-ı şâmdır mir'ât
Olur hemvâre timsâl-i bûtân-ı şehre menzilgâh
Temâşâ eyle güyâ hâne-i esnâmdır mir'ât
Çekilmiş halka halka rişteler emvâc-i cevherden
Bakılsa aks-i yâre arsgâh-ı dâmdır mir'ât
Ne hâcet keşmekeş lûtân ile ey iûh-i bîpervâ
Sana da'vâ-yi hüsnâ huccet-i ilzâmdır mir'ât
Fürûg-i neş'e gülgün eyledikçe rüy-i cânâm
Mey-i nâb ile pür destinde güyâ câmdır mir'ât
Değil âyîne yârin nakşını almak hevâs'yle
Bu dehr-i fitnezâda kalib-i endâmdır mir'ât
Derûnunda sebâtı mün'adim her nakş ü timsâlin
Vefâda hemhayâl-i çerh-i mînfâfâmdır mir'ât
Cenâb-ı Râtîb-i Âsaf nazîrin bezm-i cûdunda
Temennâ-yi Belîg'e nûsha-i ilhâmdır mir'ât

— IX —

Müje çeşmimde güyâ âteşin mîsmârdır sensiz
Reh-i nezzâreye mevc-i nigâhım hârdır sensiz
Hayâlin düşte görmek arzû-yî dide-i candır
Göz açmak hâbdan her subhedem düşvârdır sensiz
Reh-i küyinde hemrâh olsa da geh pes gider geh piş
Ki benden galibâ şâyem dahî bizârdır sensiz
Kıyâmetler kopar her göz yumup açınca çeşmimde
İki cânibde müjgânım saf-ı peygârdır sensiz
Havâsa âb ü tâbî nûkhet-i rûyın virir yohsa
Şemîm-i büy-i gül düş-i dimâğ-ı bârdır sensiz
Belîg'e nûş-ı câmi dest-i lûtfun hoşgüyâr eyler
Güzergâh ı gelüya mevc-i bâde hârdır sensiz

— X —

— Rubai —

Yok hayr amelim gerçi ne biş ü ne kem
Ammâ kerem-i Hak'tan ümidi kesmem
Zâhid dime bî ecr virilmez çennet.
İster mi ivaz hiç kereme ehl-i kerem

— XI —

— Hâtem'in vefâtına tarih —

Dirîğa Ak ovalızâde Hâtem gitti elden âh
Gönül kan ile dolsun sine dâim pür figâr olsun
Nazîri bir dahi bu âlem-i fânîye gelmez kim
Ulûm-i zâhir ü bâtında b'öyle nâmdâr olsun
Bu tayy itti sehâ tomârını meydân-ı himmette
Cihanda Hâtem-i Tay ittiğinden şerîsâr olsun
Geçüp hiç bakmadı ârâyiş-i dünyâya râğbetle
Anın manzûrî mir'ât-ı cemâl-i Girdigâr olsun
Belîğa azm i ukbâ eyleyince didiler târih

رسول اکرمه احد المذی همجوار اولسون.

— 1168 —

— XII —

— Farsça gazel —

روح عشقرا آواز بخت نیره دوکارت
که نور شمعرا تماشای تیرشپ کورت
سین جسم نزارم مشطاب افتاده در کلفت
که همچون کوبک سبزه داغ سینته سبزه است
شفا ساز اول درد دورا مرده و باهم
آداب ساز وا آشر دوا از مهره مارت
چنان در کردن مافش آمار ونگ هر حرفی
که بیداری شرد در شیشه قابوس طیارست
بگرد دره حیرت فریاد نوبت مزان نوبت
گو چه شدم در ده کلان کواش ای پر خوارست
چون از کاشن طرح داغ من کانی دستور
که با این دله و بری شایگان زوب دستارست

Bibliyografya : Rmz., Ftn., Scl., Teflik: Kaflei Şuara, Fa-
ik Reşad : Eslâf, Divan, Mc.

Belîği (İstanbul) — XVI ncı asır şairlerinden Belîği hakkında tezkirelerdeki malûmat pek azdır. *Ahdî*, onun « dergâh-ı muallâ yeniçelerinden » olduğunu söylüyor. *Aşık Çelebi* ve ondan naklen *Hasan Çelebi* « İstanbul'da Kuloğullarından ve yeniçeri tâifesinden » bulunduğunu kaydediyorlar. Maamafih edebiyata fazla düşkün olan şairin, bu meslekle pek alakası olmadığını *Aşık Çelebi*'nin şu cümlelerinden anlamaktayız.

« ... Donanma olup yoldaşlarıyla deryâ seferin eylese sefine-i gazel bestir deyu' ancak bahr-i nazimla şair havâsında yelerdi. Kara seferin eyleseler şairler hisâra yürüyüş ider bu kal'e-i hayâle kati güşiş eylerdi. »

Belîği'nin bilâhare tasavvuf tarîkîni ihtiyar ettiğini görüyoruz. Müverrih *Âlî*'nin rivayetine göre, meşhur Halvetî *Sarhoş Bâlî* efendi'ye intisab etmiş ve « Salâh-ı hâli endişe » edinmiştir. Bu intisaptan sonra da mu-

tasavvufane şiirler kaleme almıştır. Hattâ bazı beyitleri tezkirelerde kayıtlı olan şu gazeli, *Âlî*'ye gösterdiği zaman fevkalâde takdire mazhar olmuştur:

Dilimiz anlayamaz sofî bizim kal ehli
Bî zeban söyleşelim var ise bir hâl ehli
Saltanat fakr ile fahr itmek imiş âlemde
Ne bilür kadrin anın nemleket ü mâl ehli
İhtidâr halvetine hîle ile sofî şarâb
Görmedim dünyede anın gibi bir âl ehli
Cânî cânân yoluna virmede ihmâl itme
İremez menzil-i maksûduna ihmâl ehli
Her dem âl ile *Belîği* öper ol serv ayağın
Görmedim hân-i sirişgim gibi bir âl ehli

Kazadî Faizî tezkiresinde şairin « Bektaşî » olarak gösterilmesi yanlıştır. *Âlî*'nin yakından tanıdığı bu şairi, Sarhoş Bâlî'ye mensub olarak göstermesi onun « Halvetî » tarîkati saliklerinden bulunduğuna kuvvetli bir delildir. Esasen vücude getirdiği manzumelerde de « Bektaşılık » telâkkilerine tesadüf edemiyoruz. Ona Bektaşılık isnadı, her halde yeniçeri olmasından mütevellid olmalıdır.

Belîği, *Kazadî Faizî*'ye göre « evâil-i devlet-i Murâdiyyede » hayatta idi. Murad III, in (982 — 1574) te hükümdar olduğuna nazaran şairin bu tarihten sonra öldüğünü kabul etmek lâzım geliyor. *Sicil*'de « 997 (M. 1588) sâline doğru irihâl » ettiği kayıtlıdır.

Belîği hakkında tezkirelerde az çok takdirli cümlelere tesadüf ediyoruz.

Ahdî şunları söylüyor:

« Esnâf-ı şî're kadir ve edâ-yi belîğ ile şair ve eş-âr-ı belâgat nümâsî dilkeş ve güftâr-ı ferah fezâsî hoş rind ve lâubâlî olduğuyçün nazmı rindâne olma'den hâli değildir. Aşıkane-gazelleri çok ve nefis ve selis idüğüne söz yok. »

Hasan Çelebi ise şu takdirli cümleleri sarfediyor:

« Fenn-i şürde mehâret ve gerçekten kudrât ve isti-tâat hâsîl itmiş idi. Meşrik-i zamîrinden hoş âyende eş-âr-ı metâlî' tâlî' olmuştur. »

Şairin bilhassa « kahve » hakkında yazdığı bir manzume büyük bir şöret kazanmıştır. *Hasan Çelebi*'ye göre « kahve hakkında bu gazeli dâstân ve meşhûr-i cihân olup kahve fincanı gibi elden ele ve dilden dile dūşüp vird-i zebân-ı âlemiyân olmuştur. » *Âlî*'ye göre de bu gazel, « Vilâyet-i Rûm'da kahve nûsuna revâc ve câm-ı bâde'ye kesr-i zücâc vâkî' oldukta » denilmiştir. Tezkirelerde kayıtlı olan bu şiiri aynen naklediyoruz:

Kahvenin bâde-i gülgün gibi yoktur âni
İsıcaktır o kara yüzünün ammâ kani
Mislî mænendî mi var müşteri kızdırmakta
İsıcak yüz göricek her kişi ister. âni
Puhtedir bâda gibi gördi iken hân-değil
Şeyh ü şâbin dime bir pâre istendi cânî
Kâhî demdir astınla dem iken dem olmaz
Kâse kâse içelim nolsa gerektir kani

Uzunışıl-ı-âlam,
II, 98 54.

Mer u Şam ü Haleb'i gezdi gelicek Rûm'a
Ayağın aldı şerâbın o cihan fettânı
Nakde mâil olup ortada gezer akgeleşür
Bilmezün kalvecinin kahbe midir oğlanı
Söyte ol rûsiyehin bana ne keyfiyeti var
Ey Belîğî akıdır ayağına yârân

Belîğî'nin divanına tesadüf edemedim. Tezkirelerde onun şu beyitleri kayıtlıdır :

Aşklar şem'i çü Mansûr-i dili ucundan
Yakıtlar âteşe yetmez midî berdârlığı
Karşidan şive semendiyle ol âfet koptı
Toza garık oldu cihan şanki kıyâmet koptı
Seri pâ kılmayınca bahr-i aşka dalabilmezsin
Nefes tutmaz isen dürr-i murâdî alabilmezsin

Nazire mecmualarında ve diğer mecmualarda onun bir hayli şi'ri kayıtlıdır. Rindane, âşıkane ve mutasavvıfâne gazel yazmak hususunda muvaffakiyet gösteren şairin 10 gazelini örnek olarak alıyorum :

— I —

Lebindir ey sanem nutk-ı Mesihâ
İder bir demde bin mürdeyi ihyâ
Senin hüsnün benim mihrim cihanda
Oluptur gün gibi ey meh hüveydâ
Hazer kıl ey felek âhım okundan
Ki cevriyle oluptur kametim yâ
Temâşâ eyledim mir'ât-ı dilden
Görünen nakş-ı hüsnündür nigârâ
Harâmî gamzesi yârin Belîğî
Bu gönülüm kârbânın itti yağmâ

Prv.

— II —

Güzellik âsmânında güneş olmaz sana hemtâ
Hilâlin mâh-ı nevdin ey saâdet ahteri garrâ
Kad-i bâlâna öygenmiş meğer kim ey melek haslet
Hicâbından yüzi yoktur başın kaldırmağa Tübâ
Diler kim kendüye uydura zâhid uydı ulaştı
Ben ana uymazın nâdâna uymaz âkıl ü dânâ
Komaz bu günü yarına yemez ferdâ için gussa
Bu gün kaf-ı kanâatte kani gönülüm gibi anka
Belîğî ol lebi gonca hilâl ebrûyî benden sor
Ağızdan sana takrîr ideyin anı iken garrâ

Prv.

— III —

Bâl açup uçmak diler dil küy-i cânandan yana
Meyl ider gül şevkına bülbül gülistandan yana
Râst söyle zülfi kaddim ey sabâ dâl ittüğün
Doğrulup varırsam ol serv-i hirâmandan yana
Gamzesi can kasdın itse hânceri müjgân ile
Yan basar zülfi siyâhî âh o fettandan yana
Vesme-i nâz ile pür hâl olsa ey mehrû nola
Cem' olur pervânceler şem-i şebistandan yana

Ey Belîğî ol mehi görsen kemâl i hüsn ile
Dahi kırmazdın nazar mihr-i dirahşandan yana

Prv.

— IV —

Ben nâ murâda irse eğer sâgar-i murâğî
Bezm-i belâda kalmaz idim böyle nâ muşâd
Virdin halel akîdemize lâ'l-i dilberi
Benzetme kande itme dilâ sâ-i i'tikad
Cânâ lebinle birlîğe yetse aceb mi can
Rûh ile çünki ten arasında var ittihâd
Şemşir-i yâre müşteriyim nakd-i cân ile
Baş dahi virüp alur idim eylese mezâd
Dünyâ sarâyı kimseye olur mı pâydâr
Kani Belîğî Rüstem ü Cem noldı Keykubâd

Prv.

— V —

Aç gözün cânın uyar âyine-i eşyâya bak
Sânî'i sun'unda gör ko sûreti ma'nâyâ bak
Mürdeler ihyâ ider her dem lebinden ol sanem
Gel bu deyr içinde söfi mu'ciz-i İsa'ya bak
Zerre-i nâçizde hurşid i âlemtâbî gör
Ârif ol kim katrede cûş eyleyen deryâyâ bak
Ahsen-i takvîmî inkâr eylemezsin zâhidâ
Hak cemâlin anda gör ol sûret-i ra'nâyâ bak
Aşk odundan sinesine dağlar yakmış yine
Ey Belîğî lâlelerle zeyn olan sahrâyâ bak

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

— VI —

Diyeyin vasf-ı hatında yine bir tâze gazel
Tâzeler reşğ idüp ana okuyup yaze gazel
Gelin inşâf idelim var mı nazîri hergiz
Diyicek şöyle dinür dilber-i mûmtâze gazel
Mutribâ aşk ile demsâz olamaz nâlem çün
Saldı bu sûret ile âleme âvâze gazel
Râstî kadir olan böyle büleñd elfâza
Ey Belîğî disün ol serv-i serefrâze gazel

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

— VII —

Hâba vardım gece bir dilber-i ra'nâ gördüm
Karşuma geldi elinde mey-i hamrâ gördüm
Aşk imiş sundı heman dem elime bir dolu câm
Nûş idicek anı çok dürlü temâşâ gördüm
Gülşen-i aşk u mahabbet ne aceb gülşen olur
Goncasın bülbül-i güyâ gibi güyâ gördüm
Kühl idmiş meğer izi tozunı sen servin
Dide-i nerkis-i şehlasını binâ gördüm
Ayn-ı hayretle Belîğî idüp eşyâya nazar
Kaf-i kudrette bu gün peşşeyi anka gördüm

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

— VIII —

Ey gönül çok çin i zülfün anbertnin minnetin
 Çekme kulca nâfe-i ahû-yi Çin'in minnetin
 Tütü-i dil kande virmez cânına minnet bilür
 Ey yümir'ât o lâ'l-i sükkerinin minnetin
 Hirmen-i hüsnünde hâl-i yâre minnetdâr ol
 Ey Süleyman çekme mür-i dâne çinin minnetin
 Nâzeninim tek saçın dârına berdâr it beni
 Bana çekirme bu ömr-i nâzeninin minnetin
 Minnet Allah'a iriştim küy-i yâre ey sabâ
 Yüle vir şimdengeru rûy-i zemînin minnetin
 Ben senin can cevherin isâr iderken pâyine
 Asma şâhım güşuna dürr-i seminin minnetin
 Minnetine çeşme-i Hızr'ın şouk su içmez
 Boynuma aldım o tîg-i cevherinin minnetin
 Rızkını bî minnet eyler Zül-minen sana atâ
 Ey *Belîgî* çekme her dün ü denfin minnetin

Trk. Rv. K. Mc. No. 1912

— IX —

Çak çak iderse bağrım kan idüp peygân-ı dost
 Ağz açup dilde her zahmın diye kim kani dost
 Ah ile yakam cihânî çak idüp can câmesin
 Dest-i düşmeden alınmazsa eğer dâmân-ı dost
 Dostum düşmanler itmez bu dil-i miskinimi
 Şol kadar kıldı perîşan zülf-i müşg eşân-ı dost
 Gel beru ey derde uğrayan kişi vir cânını
 Ehl-i derdin cânını almakdürür dermân-ı dost
 Merve hakkı Kâ'be-i küy-i Safâsım sürmedi
 Ey *Belîgî* olmayan bin cân ile kurbân-ı dost

Prv.

— X —

Ey sâki müdâm öpse lebin mey aceb olmaz
 Zîrâ ki delû kanlı olanda edeb olmaz
 Rûzî ola mı nâr-ı gamın rûz-i ezelde
 Dil şem' gibi yanmaya ey mâh şeb olmaz
 Engüşt-i muhannâsını seyr eyle nigârın
 Ey dil dir isen serv dâlında ratab olmaz
 Ey gülşen-i hüsnün gül-i zîbâsı cihanda
 Bir sencileyin lâle had ü gonca leb olmaz
 Başlar kesilür gelse kaçan lâ'line zülfün
 Mey meclisi bî fitne vü şûr u şegab olmaz
 Mecnûn'a çıkar silsilesi ey saçı Leylâ
 Âlemde *Belîgî* gibi âli neseb olmaz

Prv.

Bibliyografya: Ahd., Aşk., Hsn., Kfz., Knh., Sel., Mc.

Bende (Divan şairi) — XVI ncı asır içinde yazılan bazı mecmualarda Bende namına bir kaç şiir kayıtlıdır. Tezkirelerde mevzubahsedilmeyen Bende'nin bir gazelini naklediyorum:

— Gazel —

Evvelâ cehd eyle kim can mîlki vîrân olmasun
 Kıl hazer şol gül yüzün pejmürde olup solmasun
 Gel Hudâ'nın emrini tut çalışup leyl ü nehâr
 Son nefeste kim gelür ol div-i mel'un gülmesün
 Ma'rifet kesb ide gör kim milk-i dil pür nûr ola
 Cidd ü cehd it kalbin içi hurs u kinle dolmasun
 Ahsen-i takvime lâyük eyledi çün Hak seni
 Emr-i Hak'kı sen dahî tut şretin bozulmasun
 Durma ey *Bende* müdâm ilm-i ledün okı heman
 Rûz-i mahşer nâmeni gör sol ele sunulmasun

Mt. Alm. K. Mc. No. 574

Bengî (Bektaşî şairi) — Hangi asırda yaşadığını tayin edemediğim Bengî'nin bir şiiri *Bektaşî şairleri* adlı eserinde kayıtlıdır (S. 33). Manzumeyi naklediyorum:

— I —

Gel koma Hak'kı gönülden anda bulursun necât
 Rehberim ol Mustafâ'yı Şâh Ali a'lâyı bil
 Hak yolun ger kim yoluyla görmek istersen eğer
 Gel inan Hayrünisâ'ya ... anayı bil
 Bil Hasan sırr-ı Hudâ'yı Şâh-ı şehide inan
 Ol Hüseyin dürr-i bahâyı merdi çün sehâyı bil
 Çün keremkânı Hüseyin kıldı anı yâdgâr
 Hânedâna oldu kible Şâh Zeynelabâ'yı bil
 Bâkır'a hem Ca'fer'e Kâzım'a eyle sen niyâz
 Şâh Ali-yel-Horasân'ı Şâh İmam Rızâ'yı bil
 Hem Takî'yi gör Muhammed'dir inan sırralyakın.
 Bil Ali'den ...
 Şâh Hasan-ı Askari'ye sıdk ile ikrâr it
 Şâh Muhammed Mehdi-i kân-ı kerem livâyı bil
 Bil Haç Bektaş Veli'yi şâh İmam Rızâ'dır ol
 On yedi şîr-i kemerbest şâhı hânedânı bil
 Fâtihidir Rümeli'nin Şâh Ali ulumuz
 Evliyâlar serfirâzı Abdal Musâ'yı bil
 Bil ricâl-ül-gaybı ol hükmi-i hükümdârıyı bil
 Uçleri bil beşleri bil yediler kırkları bil
 Hâzırı gaibi gerçek var olan sultânı bil
 Sin göründi hemçü dem üstâdımızdan yâdigâr
 Hem kepenekli dinildi *Baba Bengî* varı bil

Berâi (Urfalı) — XVIII nci asır şairlerinden Berâi (1) hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

« Berâi: Nâm-ı nâmileri . . . dir. Matla'ı ehille-i suarâ ve fusahâ olan medîne-i Ruhâ'dan zâhir ve peydâ ve tahsil-i maârif-i ilmiyye itmekle kühl-i cevâhir-i ulûm ile dideleri rûgenâ olmağın dâr-ül-metâlib-i vel-âmâl Âsitâne-i aliyyeye ârzü Keş-i rihâli iken 1177 (M.1763) senesi hudûdunda karin-i rahmet-i Hudâ vezir Mustafa Paşa def'a-i sâlisede teşriflerinde dâire-i aliyyelerinde maiyyet ile vâsil-ı âmâl ve pâkize gazel ve kasâid ile ol vezir-i kerem vefre rûymâl ittikte karin-i tahsin ve kethudâ-yi sadr-ı âli hulefâları-silkine ta'yin ile kâmbin

(1) 17.

olmuşlar içi. Hâlâ, şuarâ-yi asrımızdan suhan-ı dîlû ile bir şâir-i pâkîze gû olup berâat-i istihlâl üzre şî'r ü inşâya kadir ve icâd-ı tâze mazmûna kudret-i zâbir, bir şâir-i mâhirdir. Âsârlarından ruhsatyâb olduğumuz Vezir-i müşârünileyhe arz eylediği kasidesi tegazzülünden bir kaç bey-i pâkîze edâları tahrîr ve imlâ kıldı (1). »

Sicil'de de şu kayıt vardır:

« Berâi : Bâhir-Mustafa Paşa sâyesinde Kethudâ kalemine çırağ oldu. 1187 (M. 1773) târihlerinde fevt olmuştur. Şâirdir. »

Bibliyografya Rmz., Esd., Sci.

Berkî (İstanbullu) — XVI ncı asır şairlerinden Berkî hakkında *Hasan Çelebi* şu malûmatı veriyor :

« Berkî : Vücûd-i pür lem'ü berkî şehri İstanbul'da lâm' ve bârik olduktan sonra zümre-i sipâh-ı zafer penâha lâhik olmuştur. Bir zaman hizmet-i kitâbet-i ihtisâb ile kâmyâb olmuş idi. Âftâb-ı tab'ı şârik ve sehâb-ı zihni bârik olmağın makbûl-i tabâyi' hoşça ebyât ve matali'i vâki' olmuştur. Bu bir iki eş'âr anın güftârındandır :

Sâki bahâr eyyâmıdır güzâra azm il subhdem
Zevk u satâ hengâmıdır ays-ı müdâm il dembedem
İlter safâda dîmbedem kismet bana derd ü elem
Eihûkmî ilîlâh ey sanem çün böylüdir ceflekalem
Zülfün bânâ sünbül yeter reagin yanağın gül yeter
Nâlem sana bülbül yeter ey serv kadd ü gonca fem

Bir dem içinde Şarkı vü Garbî.
Sevr ider yıldırım gibi Berkî »

Sicil'de şu kayıt vardır :

« Berkî İstanbulludur. 940 (M. 1533) tarihlerinde fevt oldu. Şâirdir. »

Bir mecmuada (*Sty. Esd. K. Mc. No. 3424*) "Köşklüzâde Berkî" serlevhasıyla bir gazel kayıtlıdır. Bu şaire aid olması ihtimal dahilinde bulunan bu gazeli aynen naklediyorum :

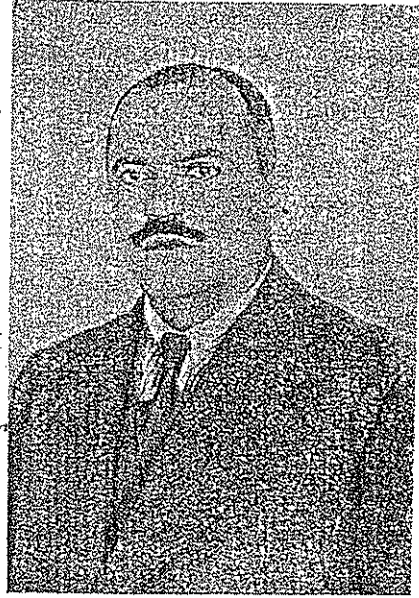
Zülfünü eyle kemend boynuma bendim yenile
Yenile bu dil-i divâne bolay kim yenile
Sineme âteş-i aşkıyla dögünler yakıtın
Lütf idüp penbelerin kendü elinle yenile
Küştgîr-i gam-ı aşkıyla bu asrın şimdi
Gelse Rüstemleri meydânıma dehrin yenile
Sun'-i Hak sayr idelim mu'ciz-i Mûsâ görelim
Yed-i beyzânı sakın saklama cânâ yenile
Bir lebi mül saçı sünbül yüzi pür hâli sevüp
Eski derdin sana kim didi ki *Berkî* yenile

Bibliyografya : Hsn., Sci., Mc.

Berrî — Birri'ye bak.

(1) Örnek yoktur.

Besim Atalay — (1298 — 1882) de Uşak'ta doğdu. Babası İnce Mehmed Çavuş adında bir demircidir. Onun babası ekmeççi Mustafa efendi'dir. Ana tarafından büyük babası Kacar yürüklerinin Beylerinden Hacı Veli Bey'dir. Annesi İlimiye Hanım'dır; Yunanlılar Uşak'tan çekilirken evlerine ateş vermişler, bu kadıncağz da bir kızı ile şehid olmuştur.

Besim Atalay

Besim Atalay, ilk tahsilini Uşak'ta ibtidai ve rüşdi mekteplerinde bitirdi. Sonra medreseye girdi. Orada okurken dayısı *Âşık Hüseyin* isminde bir Bektaşının tesiriyle şî're ve edebiyata heves etti. Ve İzmir'de çıkan *Ahenk* gazetesine ilk şiirlerini yazmağa başladı. On yaşlarında yetim kalan Besim Atalay, üvey babası Kadir Ağa'nın yardımıyla okuyabiliyordu. Medresede Akaid dersine kadar çıkmıştı. Fakat bu zat, kendi akrabasından bir kızla onu evlendirmek hevesine düşmüştü. Besim Atalay ise tahsile devam arzusunda idi. Ve bu maksadla İstanbul'a kaçtı. Halid Ziya Uşakgil'in amcası Uşakzade Sadık Bey merhumun yardımını görmekle beraber tahsil çağında bir hayli sıkıntı çekti. Bir aralık Celâl efendi'nin meşihati esnasında Yenikapı mevlîhanesinde misafir kaldı. O sıralarda medreselerde oda tedarik etmek çok müşküldü. Besim Atalay, bunu temin edebilmek için Sultan Ahmed medresesi müderrisi Raif efendi'ye Arapça bir kaside yazdı.

آنا. جود من داری ورمطی
عشق چالکا بر جو اللول
بیر ارفا ایطاب کالرا
لسان حال انطق من مقال

gibi beyitleri ihtiva eden bu kasideyi yazdığı sıralarda Besim, yirmi yaşında idi. O vakitki medrese tahsiline göre bu yaştaki bir gencin arapça kaside yazması hayli mühim bir muvaffakiyet olacağından dolayı şair, Fetvahaneye takdir edilmiş ve usul hilâfına olarak kendisine bir medrese odası verilmişti.

Besim Atalay, daha sonraları Çarşambalı Hacı Ahmed efendi'nin "Usûlü fıkıh" dersine devam etti. Bu arada "Medresei Nüvvab", a talebe olmak için imtihana girdi ise de birinci imtihanı kazanmış, ikincisini kazanamamıştı. Bunun üzerine «Dârümuallimin» imtihanına girdi ve muvaffak oldu. Medrese derslerini de bırakmamış, icazetname alınca kadar devam etmişti. Dârümuallimin'in üçüncü sınıfına geçtiği zaman Sâti' Bey müdürleri olmuştu. Bu zat, Besim Atalay'ı takdir ediyor ve onun yetişmesine hususi surette itina ediyordu. Mek-tebi bitirdikten sonra Konya Dârümualliminine "Fenni terbiye" muallimi tayin edildi. Bir yıl sonra Trabzon Dârümuallimini müdürlüğüne terfi ettirildi. İki yıl sonra Ankara Dârümuallimini müdürlüğüne nakledildi. Sâti' Bey, Dârüşşefaka'ya müdür olunca Besim Atalay'ı bu mektebin «Ulûmu diniye» hocalığına tayin ettirmişti; fakat «Cemiyeti tedrisiye İslâmiye» azasından bazıları Besim Atalay'ın din derslerini okutmak hususunda ittihaz ettiği usule itiraz ediyorlardı. Bir taraftan da Türkçülük ve Osmanlılık meseleleri dolayısıyla Sâti' Bey'le iyi geçinmiyorlardı. Nihayet vazifesinden istifa etti ve Konya Dârümuallimini müdürlüğüne tayin olundu. Bilâhîre sırasıyla Meraş, İçel, Niğde maarif müdürlüklerinde bulundu. Niğde'de iken mütareke ilân edilmiş ve Ali Kemal'in emriyle azl edilmişti. Bunun üzerine Uşağ'a gitti. Ve başlamak üzere bulunan Millî harekâta iştirak etti. Hocası bulunan Said Bey'in Maarif nazırlığı zamanında ikinci defa olarak İçel maarif müdürlüğüne tayin edildi. Bir müddet sonra, istifa ederek tekrar Uşağ'a gitti. Ve kendisini tamamiyle Millî harekâta verdi. Bunu müteakip ilk açılan «Büyük Millet Meclisi» ne aza intihab olundu. O vakitten beri sayılandır. Yıllardan beri de Türk Dili Kurumu üyesi olarak çalışıyor.

Besim Atalay, halkçılık ve Türkçülük sahalarında en çok çalışanlardan biridir. Onun şiirlerinde de, hikâyelerinde de, tedkiklerinde de bilhassa bu hususiyeti bariz olarak görmekteyiz. Son zamanlarda yazdığı «Suna ve Çoban hikâyesi» adlı eser münasebetiyle İbrahim Necmi Dilçimen şunları söylüyor (*Halka doğru edebiyat: Cumhuriyet 21 Şubat 1938*) :

«... Besim Atalay, daha Öğretmen okulunun sıralarında iken, yenilik ve halkçılık davalarının ruhunu kafasına ve yüreğine sindirmişti. O günden bu güne kadar, hayatının acı ve tatlı günlerinde hiçbir şey içindeki bu inanın, bu sevginin önüne geçemedi. En şiddetli tehditler, tahkirler, cezalar, istihfaflar bile onu bu sev-

dadan ayıramadı. Bütün varlığında hep bu davanın açık yürekli, saldırgan ve uğraşıcı erlerinden biri olarak kendini gösterdi.»

«Atalay'da halkçılık ruhu, yalnız bir düşünce halinde değildir; aynı zamanda bütün duyguları da bu ruha bağlanmış gibidir. Halk sevgisi onun gözlerinde yaş belirir, sesini titretir, varlığını sarsar. Uşağ'ın bu değerli çocuğu için, her şey halk sevgisinde toplanır ... »

Bir müddet Maarif vekâleti Hars müdürlüğünde de bulunan Besim Atalay, işte bu temayüllerinden dolayıdır ki mahallî mevzulara karşı içten bir alâka duymuş ve dolaştığı yerlerde Folklor tedkiklerine ehemmiyet vermiştir.

Bizzat şair, yazdığı tenkidî bir makalede şunları söylüyor (*Konya vilâyeti halkiyat ve Harsiyatı adlı eser münasebetiyle Sadeddin Nûzhet Beyefendi'ye son cevap: Hakimiyeti millîye 1928*) :

« Anadolu'yu İzmir'den Meraş'a, İstanbul'dan Erzurum'a kadar karış karış gezdim. Bir çok yerlerde memuriyet verdim. Bulduğum yerlerde boş durmadım. Lisan, lehce, tarih, coğrafya gibi ehemmiyetli şeyleri tedkik ettim. Anadolu'daki muhtelif lehceleri biri birinden ayıran hususiyetleri şevahidiyle kaydettim, bir de lehce haritası yaptım... »

Besim Atalay'ın intişar eden eserlerini gösteriyorum:

I — *Meraş tarihi* : Meraş vilâyetinin tarih ve coğrafyasından bahseder. Hititler devrinden başlayarak meşrutiyete kadar gelir. İçerisinde bir çok Hitit âbidelerinin resimleri ve krokileri vardır. Sonunda halkiyata aid ayrı bir kısım da mevcuttur. Bu bahiste bilhassa Meraş Türkmenlerinin yaşamakta olan lehceleri ve koşmaları vardır.

II — *Bektaşılık ve Edebiyatı* : Bektaşılığın mahiyetinden ve erkânından bahseder. Sonunda bir çok nefesler ve Anadolu'da bu tarikatin yayıldığı yerlerin haritası ile Bektaşılığa âid üç klîşeyi muhtevidir. Bu kitap İngiliz mütârikelerinden Sir Denison Ros tarafından İngilizceye tercüme edilmektedir. Mister Brıç tarafından son günlerde neşredilmiş olan Bektaşılık adındaki İngilizce eserin de başlıca kaynaklarından biridir.

III — *Türk büyükleri veya Türk adları* : Türk adlarından ve adı taşıyanların kısaca tercümei hallerinden ve biliniyorsa kelimenin manasından bahseder. İlk tab'ı 600 kadar erkek ve kadın adını havi olmak üzere bundan on iki yıl evvel çıkmıştı (1926). İkinci baskılışında bir çok ilâveler yapılmış ve isim adedi 5000 kadara çıkarılmıştır. Türk adlarına dair memleketimizde yazılan ilk eser budur.

IV — *Türk Dili kuralları* : Divanı lûgatüt-Türk'teki Türk sarf ve nahvine aid kaideleri toplayarak Türkçe'ye çevirmek suretiyle vücude getirilmiş bir eserdir.

V — *Cänk*: Hece vezniyle yazılmış manzum hikâyeleri'ne şiirleri havidir. Her şiir, bir resimle tasvir edilmiştir.

VI — *Baş belâları*: Üç perdelik manzum bir piyestir. Umumî harpte Simav'da geçen faciayı anlatır.

VII — *Tan destanı*: Milli mücadelenin ilk yılında yazılan bir estandır. Orduya dağıtılmıştır.

VIII — *Suna ve Çoban hikâyesi*: Dahiliye vekâletinin 1937 haziranında halk için kitaplar yazdırmak hususundaki kararı üzerine yazılan bu hikâye, takdirle kabul edilmiştir. Henüz basılmakta olan bu eser, çok sade bir lisanla yazılan bir halk hikâyesidir. Vak'a İçel'in yeşil yaylalarında ve Adana'nın savaş meydanlarında kurtuluş harbinde geçmiştir. Kitapta karşılıklı söylenmiş koşmalar da vardır. Bu eser *Kerem* tarzının asrileşmiş bir örneği olarak gösterilebilir.

Besim Atalay'ın bu kitaplardan başka bazı gazeteye ve mecmualarda ve bilhassa *Hakimiyeti millîye*'de intişar eden bir hayli makalesi de vardır. Anadolu lehçeleri ve aralarındaki farkları izah eder bir konferansın hülâsaları da *Hakimiyeti millîye*'de neşrolunmuştur.

Aruz ve bilhassa Hece vezniyle manzumeler kaleme alan Besim Atalay'ın bazı şiirlerini örnek olarak alıyorum:

— I —

İndim dereleti aşım dağları
Bola ki umduğum var diye diye
Sisli bir yaz gibi gençlik çağları
Geçti yad illerde yâr diye diye

Yıllardır düşmüştüm onun izine
Gönül vurulmuştu güneş yüzüne
Dün gece kapandım yârin dizine
Göğsüne basıp ta sar diye diye

Uyattım kollarım üstüne alıp
Kara gözlerine bakına kalıp
Dermedim bir gonca koynuna dalıp
Yüzünü gördüğüm kâr diye diye
Uyusun o nazlı yâr diye diye

— Emrah gibi —

— II —

Dedim dur sorayım al yanağından
Sorulmaz o gonca gül dedi geçti
Dedim avunayım yâr kucağından
Sarılmaz o ince bel dedi geçti

Dedim yay mı kurdu kara kaşların
Dedi yüz süreli gönüldaşların
Dedim neden tel tel oldu saçların
Dağıdır öpüyor yel dedi geçti
Gönüller bağlayan tel dedi geçti

Dedim fidan nedir dedi boyumdur
Dedim suna nedir dedi soyumdur

Dedim gel aldatma dedi huyumdur
Güzeller böyledir, bil dedi geçti
Aldanma kendine gel dedi geçti

— III —

— Nefes —

Ey hocam korkutma bizi sıratla
Biz o köprülerden geçerek geldik
Satma kof bilgini gene kıratla
Biz akı karadan seçerek geldik

Bitirdik bilgiyi sökmeden hece
Biz idik mi'râcı yapan o gece
Uçmakta atamız Âdem'den önce
Havvâ'ya huileler biçerek geldik

Nûra bak biraz da at defterini
Biz irşâd eyledik aşk erlerini
Hakikat câmını Hak kevserini
Birlik kaynağından içerek geldik

— IV —

— Cönk'ten —

— Suna boylum —

Doğan güneşlerde, dolunan ayda
Çağlayan sularında, gükreyen çayda;
Ağlayan bülbülde, inleyen nayda
Gel seni ararım, gel suna boylum !
Gel ne derse desin il suna boylum !

Yer yer perilerin mey çakışında;
Kara gözlülerin yan bakışında;
Zâlim gamzelerin can yakışında;
Gel seni ararım, gel suna boylum !
Gözümün yaşını sil suna boylum !

Öksüzüm ağlatma garib illerde!
Söylenir aşkının şi'ri dillerde;
Tan vakti açılan konca güllerde;
Gel seni ararım, gel suna boylum !
Solmadan gülşende gül suna boylum !
Güller gibi açıl, gül suna boylum.

20 - 5 - 1922

— V —

— Ana yurdum Uşâğ'a düşman girerken —

Uğursuz bir günün sabahı idi
Dalgın uykulardan uyanamadım;
Ak saçlı validem "kalk oğlum," dedi,
Uyudum uyandım kalkınamadım.

Gördüm muhâcirle tutulmuş yollar;
Ağlaşır öksüzler, bağırsız dullar;
Böyle bir ayrılık görmesin kullar;
Ben bu ayrılığa dayanamadım.

Derdimi avıtan dudu dillerden,
Yar bağında açan konca güllerden,

Bes.

Doğup büyüdüğüm güzel illerden,
Böyle ayrılırim hiç sanamadım.

Yeşil ormanların uğultuları,
Dereler dolduran gümüş suları,
Derdli kuşlarının yanık huları,
Susmuş dediler de inanamadım.

O cennet misali yaylarına;
Güzel köylerine, obalarına;
Altın başak tutan tarlalarına;
Baktıkça baktım ben usanamadım.

Kadersiz yurdumun ağlayışını;
Ah ile yürekler dağılayışını;
Hazin ırmakların çağlayışını;
Gördüm de ağladım Avınamadım.

Kesmeyin yolunu ey ulu dağlar!
Kimsesiz vatanda öksüzler ağlar;
Talihim gurbette ayağım bağlar,
Sevgili yurduma yollanamadım.

Gönül ne zevkında, ne kederinde;
Ne mâhitâbında, ne seherinde;
Gurbet illerinin gülşenlerinde;
Teselli bulmadan aldanamadım.

Ben Vatan derdiyle bîkarâr oldum;
Ağladım, sızladım, zâr ü zâr oldum;
Sanmayın Vatanı bahtiyâr oldum;
Ben bu tasalara katlanamadım.

Hey *Besim* deryâ-yi mihnete daldım!
Bin türlü tasayla doldum, boşaldım.
Hicran gayyasında kaldım, bunaldım.
Tırmanmak istedim tırmanamadım.

29 - 7 - 1936

— VI —

— Kit'a —

Aldın yine ârâmımı ey serv-i revan genç
Vey bâde-i seyyâl gibi rûha dolan genç
Görsem yanarım görmesem âlûde-i zârım
Ey vuslatı da firkatî de âteş olan genç

Besim (Kırımlı) — XVIII nci asır şairlerinden
Besim hakkında *Ramiz* şu malûmatı kaydediyor :

« Besim : Ol şâir-i maârifperverin nâm-ı nâmileri
Ömer'dir. Çâbük süvâr-ı kemâl olan zât-ı adim-ül-mi-
sâlleri diyâr-ı Kırım'dan zuhûr ve eblâk-ı fikrî vâsil-ı
ser menzil-i fehm ü şûir oldukça kân-ı irfan ve ma-
karr-ı dânişverân Dârül-hi-lâfetülalîyye olan Dârüssalâ-
nat-il-mahmiyyeye konak konak şitâbân ve dâhil-i şeh-
r-i bikerân olup tahsil-i maârif-i bihisâb ve bazı kibâr-ı
enâmın dâiresine intisâb itmekle zât-ı bâlâlarının müs-
tahhik oldukları lûfta sezâvâr olmağla kethudâ-yi sadr-ı

a'zam hulefâları silkine idhâl ve ba'dehu hâcegân-ı di-
vân-ı hümâyûna duhûl idüp kat'ı merâtib iderek si-
lâhdar kitâbetine nâil olmuşlardır. Asrımızda ricâl-i
devletin miyânında maârif ve kemâl ile şöhretşâr bir
şâir i ştrin güftâr olmağla tahrir ve âsârlarından bu
gazel-i bî bedel tastir olundu :

— Gazel —

Cism-i hâkî ile tefrik olunur mı beyni
İstemez cevher-i dil vaz'-ı metâ vü eyne
İtme igmâz-ı ayın zümre-i uşâkın eğer
Ayındır lüce-i pür cûş denilse aynı
Mazhar-i nûr-i Hudâ nûsha-i kübrâ insan
İse ihrâz aceb mi şeref-i kevneyni
Gider ey sâki-i gülçehre aman lûtf eyle
Saykal-ı câm-i musaffâ ile diden reyni
İder işrâb *Besimâ* şuarâ-yi dehre
Nâveg-i kâk-i devâtın merccübahreyni »

Sticil'de şu kayıd vardır :

« Besim Ömer efendi : Kırım'dır. Kethudâ kale-
minden yetişüp hâcegândañ oldu. Silâhdar kâtibi ve
sâir memûriyetlerde bulunup 1196 (M. 1781) da ce-
maziyelvelvelinin yirmi yedisinde fevt oldu. Eyyub'da
türbe ardında defn olundu. Arabî ve Türkide şâir idi. »

Süleymaniye kütüphanesine mülhak Nafiz Paşa kü-
tüphanesindeki bir mecmuada onun bir hayli şiiri ka-
yıtlıdır (No. 1019).

« Ez gazeliyyât-ı Ömer Besim efendi Mektûbî-i Sad-
r-ı âlî „ başlığını taşıyan bu şiirler, 34 gazel, 18 kit'a
ve 5 tarihten ibarettir. *Ramiz* tezkiresinde örnek olarak
dercedilen gazeli de bu mecmuadaki şiirler arasında
kayıtlı bulmaktayız .

Millet kütüphanesindeki bir mecmuada da Defterdar
Behcet hakkında yazdığı bir kasidesi mukayyeddîr
(*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 575*) :

Besim'in 4 gazelini örnek olarak naklediyorum :

— I —

Gönül şem'-i izâr-ı yârê oldu çünki pervâne
Ana tâb-ı çerâğ-ı şevk ile yanmakta pervâ ne
Hayâl eyle ne güne var letâfet gül'izârında
Kalem bülbül gibi vasfın yazınca başlar efgane
Cemâl-i şâhid-i vahdet hemîşe cilvepirâdır
Nazar kıl dide-i irfân ile mir'ât-ı ekvâne
Cihan pervâne ekser şem'-i hüsn ü ânıma yârin
Rûbûde cümle âlem cezbe-i didâr-ı cânâne
Küşâde bir gazeldir câmi'-i esrâr-ı ma'nâdir
Besimâ eyledim ihdâ umümen ehl-i irfâne

— II —

Cihanda her kime tahsil-i nîk nâm gerek
Hemîşe bezl-i mekârimde ihtimâm gerek
Nezâre eyle siyeh hâl ü halka-i zülfe.
O güne dâneye hakka ki öyle dâm gerek

Kinâye tevriye tecnis ile heman olmaz
Edâ-yi şî'r-i dilârâda insicâm gerek
Vusûl-i nükte-i zülf ü izâr-ı yâre mûdâm
Devâm-ı silsile-i vird-i subh u şâm gerek
Tabiat-i urafâ gayet ile nâzûktür
'Besim ehl-i dile dâim ihtirâm gerek

— III —

Görüp ruhsâr-ı dildârî gül-i ahmerden el çektik
Olup mâil leb-i dildüya la'l-i terden el çektik
Derûn-i sâfta seyr eyleyüp didâr-ı maksûdî
Nezâre itmedik âyine-i enverden el çektik
İdüp idrâk memlû olduğun zehrâb-ı mihnetle
Ser-i halvâ-yi dünyâ-yi denî perveden el çektik
Havâle eyledik tîr- inkisâra nîze-i âha
Cidâl-i hasmîda şemşîrden hancerden el çektik
Beyâz-ı gerdenin hâl-i izârın seyr idüp yârın
Besimâ fülûl ü kâfûrdan anberden el çektik

— IV —

O şüh âyine-i âşîkan olur bir gün
Fürûg-i mihr-i melâhat iyan olur bir gün
Cefâya her ne kadar mâil olsa da dilber
Emir-i aşkına ârâm-ı cân olur bir gün
Tahammül eyle gönül cevri çerh-i gerdüne
Murâdın üzre döner mihrîbân olur bir gün
Hezâr teşnelebân-i ümîd olur sırâb
Zülâl-i lûtf u mürüvvet revân olur bir gün
Olur küşâde *Besimâ* şükûfe-i âmâl
Nesim-i baht-ı müsâid vezân olur bir gün

Bibliyografya : Rmz., Scl., Mc.

Besim (Manyâsi Mustafa) — XVIII inci asır şairlerinden Besim hakkında *Ramiz* şu malûmatı kaydediyor :

« Besim : Nâm-ı nâmilere Mustafa'dır. Miyâne-i müderrisin-i kirâmîda Manyâsi Esseyyid Mustafa dînlemekle ma'rûf ve meşhûr ve maârif-i ilmiyye ile mezkûr şerif-ün-neseb bir zât-ı fezâil mevîr idiler. Meşâyih-i İslâmiyenin iffetmendî Esseyyid Murtezâ efendi merhûmun zamânında 10 receb 1167 (M. 1735) Dâye Hatûn medresesi hârice nâil ve şeyhülislâm Dâmadzâde Feyzullah efendi merhûmun dâire-i devletlerine intisâbı olmağla mûmtâz-ı emâsil olarak muharrem 1176 (M. 1762) da müsile-i sahnda Hayrûddin Paşa medresesine vâsil olmuştur iken receb 1178 (M. 1674) de terk-i buk'a-i cihân ve azm-i sahn-i semân-ı cinân itmîşlerdir. Merhûmî-i merkum ulûm-i Arabiyyede mehâretle ma'lûm ahlâk-ı hamîde ile şöretgâr ve Fârisî ve Türkî eş'ara pür iktidâr, etvârî pesendide-i sıgar u kibâr olmağla bir eyyâm Davud Paşa mahkemesi ve Mehemmed Nebih efendi'nin zamân-ı hükûmetinde bâb-ı niyâbetiyle kâmkâr ve ilal-vefât hadîka- hâsına teftiş ile

meşgul bir zât-ı bülend iktidâr idi. Âsarlarından ruhsatyâb olduğumuz şuarâ-yi Acomin belîg ve serrefîzî hazret-i Hâfız-ı Şîrâzî gazeliyyâtından teberrûken tahmîs buyurdıkları gazel-i ra'nâ tahrîr ve imlâ kılındı (1). »

Sicil'de şu kayıd vardır :

« Besim Mustafa efendi : Müderris olup 1178 de fevt oldu. Arabîde mahîr Fârisî ve Türkîde şâirdir. »

Bibliyografya : Rmz., Scl.

Besim (Mehmed) — XIX uncu asır şairlerinden Besim hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

« Mehmed Besim efendi Şeyhülislâm-ı esbak Âşîr efendi merhûmun akrabâsından olup tarik-ı tedrise dâhîl iderek 1243 (M. 1827) senesi Kudûs-i şerîf mevleviyyetine nâliyyetle muahharen âzîm-i gülzâr-ı nâim olmuştur. »

Aynı eserde şu gazel kayıdlıdır :

Boyadı rengile ol hûni âle didelerim
Hayâl-i her dem ider san piyâle didelerim
İder remedle temâşâ kelâle didelerim
Gözüm büründi siyeh destmâle didelerim
Safâ nazar ile hoş gör iderse çeşm-i çerez
Ki rûha mâhazar eyler nevâle didelerim
Görür çü nahle-i bādâm o servden semere
Dikildi kadd-i bülend-i nihâle didelerim
Nazarda kasr-ı Bebek gibi gösteriş buldı
Neşîmen olalı şâh-ı hayâle didelerim
Kemer gözünden ider Âb-ı Halkalı san cûş
İdince eşgi müjmeden isâle didelerim
Gubâr-ı hattını gördi o merdüm-i çeşmin
Besim dikkat ider iktihâle didelerim

Sicil'de şu malûmat kayıdlıdır :

« Besim Mehmed efendi : Şeyhülislâm Âşîr efendi'nin yeğeni olup müderris ve 1243 (M. 1827) te Kudûs mollası oldu. 1246 (M. 1830) da tahrîr-i emlak memûru olup bâdchu bilâd-ı hamseden pâyesi oldu. 1258 (M. 1842) şabanı guresinde fevt oldu. Şâir idi. »

Bibliyografya : Ftn., Scl.

Besim (Mehmed) — Son asır şairlerinden Besim hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (*Sfş.*) :

« Besim Bey : Mehmet Besim Bey diyor ki :

« Pederim, mülkiye kaymakamlarından Ali Rıza efendi merhumdur. Safer 1279 (M. 1862) da İstanmul'da tevellüd eyledim. Davutpaşa iskelesi civârında Taşmektep'te okumağa başladım. Sonra İskilip'te sulâhâ-yi ulemâdan Nuh efendi'den taallüm ettim. Tahsil-i rüşdiyi Pizren mekteb-i rüşdisinde gördüm. Pederimin

(1) Örnek yoktur.

Mehmed Besim

kaymakam bulunduğu Vulçtrin kazası tahrirat kalemine devâm ve fuzalâdan Receb Tevfik efendi'den ulûm-i Arabiyye ve edebiyât-ı Fârisiyye tederrüs eyledim. Merkezi Priştine olmak üzere teşekkül eden Kosova vilâyetine vâli olan sadr-ı esbak Halil Rifat Paşa'nın mahsûl-i kalemi olan muharreât-ı mühimme-i resmiyenin ve vilâyet gazetesinde imzasız intişâr eden siyâsî, idârî makalât-ı hakîmânesinin mutâlâasından resmî kitâbet ve usûlî idâre-i hükûmet nikat-ı nazarından pek çok istifâde ettim. Eşvâk-ı şîriyye ve ezvâk-ı tasavvufiyyede ilk rehber-i vicdânın Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî ile روح البیان sâhibi Şeyh İsmail Hakkî قدس سره'nin reşehât-ı âsâr-ı aliyyeleridir. Ziya Paşa merhûmun Tercî' ve Terkîb-i bendleriyle üdebâ-yî askeriyeden müşîr Süleyman Paşa merhûmun مباحثات خرویه sı ve sahâf Hacı Nuri efendi'nin tertîb ve tab' ettirdiği مشفات خرویه ile münşî-i meşhur Nûzhet efendi merhûmun مؤلف الكتاب şîir ve inşâda başlıca rehber-i şevk ve hevesim olan âsâr arasında sayılabilir. Vaktâ ki Mevlânâ Celâlüddin قدس سره'nin Mesnevi-i şerifi ile teşerrüf ettim. Hakayık-ı kudsiyye-i Abadiyye ve kemâlât-ı mukaddese-i Ahmediyye'nin envâr-ı ulviyyesini o âsûmân-ı irfandan istizâa ile karîr-ül-ayn-ı imân oldum. Ârif billâh Hâkanî Mehmed Bey merhûmun âyine-i cemâl-i Muhammedî olan Hilye-i celîlesinin bazı ebyât-ı mübârekesini ve eş'ar-ı cihan-ı cenâb-ı Fuzûlî'nin nuûti-lâtime ve gazeliyyât-ı muhrikasını okuduktan sonra âteşin bir inhimâk ile âşık-ı şîrkesildim, kaldım. Şîr'e olan şevk ve incizâbım kâffe-i mekasıda galebe çaldı. Vulçtrin'den İstanbul'a avdetümüzde bir müddetlik meşhur Hoca Tahsin efendi'nin ilm-i hey'ete müteallik takrirât-ı vâkîfânesine müdâvemet edebildim. O vakit Bayezid müderrislerinde olan esbak meşihat müsteşârı Kayserili Derviş Ali Rıza efendi'nin — komşumuz olmak münâsebetiyle — geceleri ulûm-i Arabiy-

ye ve mesâil-i kelâmiyye müzâkerelerinde bulunur, müstefid olurum, Namık Kemal Bey mertûmun kâffe-i âsâr-ı münteşiresini bu sıralarda kemâl-i i'tinâ ile te-tebua koyuldum Şâir-i a'zam Abdülhak Hâmid Bey efendi'yle Recâzâde Ekrem Bey merhûmun eserlerinden mehâsin-i fikriyye ve hakayık-ı hissiyyece istifâdeler ettim. Yine o sıralarda Muallim Naci efendi merhumla kesb-i ülfet ederek mühim fâideler gördüm. Gerek hakayık-ı tasavvufiyye, gerek mahâsin-i şîriyyece istifâdelerin derecât-ı mühimmesini Merzifont şâir-i efdal İbrahim Câdi efendi ile senclerce devâm eden mükâtebât-ı edebîyye temin etmiştir. Bu muhâberât bazan uzun, bazı kere de kısa fâsûlalarla yirmi seneden ziyâde devâm etmiştir. Fâdî-ı müşârünileyhin minnetdâr-ı nevâli kemâliyim. Üneñâ ve urafâ-yi ricâl-i ümmetten Seyyid Mehmed Emin Paşa merhûmun ikî necl-i necîbi fudalâ-yi üdebâdan Mahmud Kemal ve Ahmed Tevfik Beyefendilerle rub'u asırdan ziyâde devâm eden muhâleset, muhâletet, mücâleset te ma'neñ fikren müfîz-i kemâl esbâb-ı istikmâlden sayılmak vecîbe-i ni'metşinâsî ve kadirdântendir. Yenişehirî Fenâri Bekir Paşazade Avni Bey merhûmun matbû' ve gayr-i matbû' Türki ve Fârisî eş'ar-ı aliyyesinden vicdânen istişmâm eylediğim nefahât-ı enfâs hakikaten Rahmânîdir. Şeyh-i muazzam Mahmud Şebüsterî'nin كاشف راز abd-i âcizin dü çeşm-i binşinin çerâğ-ı bâ safâsı ve Ebû Said Ebülhayr hazretlerinin rubâiyyât-ı bârîası da zâika-i vechimde firdevs-i hakikatin kevser-i musaffâsı olmuştur. Memuriyetce olan silsile-i terakkiyâtıma gelince: hidmet-i devlete Vulçtrin'de âşar kitâbetiyle girdim. İstanbul'a avdetimizde Rûsûmat emâneti evrak kalemine devâm ettim. Hüdeyde'de Yemen Rûsûmat nezâreti tahrirat başkitâbetine tâyin olundum. Trabzon rûsûmat nezâreti tahrirat kalemi müsevvidliğine, bilâhare emânet mektubî kalemi müsevvidliğine terfian nakledildim. Bu kalemde yirmi seneden ziyâde devâm eden müddet-i hizmetimde ser müsevvidlik, mümeyyizlik mümeyyiz-i evvelik müdirlik ile terfi-i sınıf ederek nihâyet meclis-i rûsûmat âzahğna, meclisin ilgâsında Yemen ve Trabzon baş müdiriyetlerine, Mudanya ve en sonra Bandırma gümrük müdiriyetlerine tâyin kıldım.

"Besim Bey, son günlerde — hasbes-sin-tekaüde sevk edildi. Bedenen, fikren, liyakaten erbâb-ı şebâba mütefevvik bir hâlde bulunduğu için bir zaman daha hidemât-ı vâkîfânesinden istifâde edilmesi arzû olunurdu. kavl ü fi'linde müstakim, vazife-i resmiyesini hüsn-i ifâya mukdim, ashâb-ı reviiyyet ve hamiyettendir. Fazilet-i ilmiyye ve hulkiyyesi kendini tanıyanlarca müseilemdir. Eski ve yeni tarzlar — bilerek — şîir söyleyen ve her vâdide şîir söylemeğe muktedir olan mütehayvizân-ı şuarâdandır. Eş'arını zabt ve cem' etmek müstâdî olmadığınan resâil-i mevkuতে neşr olunan âsârından maâdâsı kısmen zâyi' olmuştur. Bununla beraber

elde bulunanlar bir araya getirilirse büyük bir divan teşekkül edebilir.

— I —

— Gazel-i tevhid âvüz —

Sanma Mecnûn'un hayâlinde ruh-ı Leylâsı var
Hüsnünü Leylâ'da ihfâ eylemiş Mevlâ'sı var
Encüme envârının ezhâra reng-i nûrunun
İnkâsiyçün Hudâ'nın biaded meclâsı var
Mahv-i hestiyle baka billâha doğru bihisâb
Her biri pervâne olmuş âşık-ı şeydâsı var
Ol bedî-i Zülcelâl'in bârîgâh-ı şânına
Ferş-i rûy etmekte yüzbîn necm-i nûr ârâsı var
Mülk-i bî pâyânına sığmaz o Hallâk-ı cihan
Mü'minin kalbinde lâkin lâne-ı ulyâsı var
Sûret-i Rahman'dan ilhâm-ı füyûz almak ile
Da'vi-i Hak'kın niçe Mansûr-ı bî pervâsı var
İstîârât-ı mezâmîne yeter ruhsâr-ı yâr
Şive-i nazm-ı *Besim*'in vahdet-i ma'nâsı var
21 Nisan 1930

— II —

Hem bezm olunca dilber-i âli cenâb ile
Hem pâyeye olmuşum sanırım âftâb ile
Doğmazsa bedr-i talâti her şeb hayâlîme
Bulmam letâfet-i şebi bin mâhtâb ile
Dünyâda bulmadımsa da ber vefk-ı dil safâ
Yetmez mi hemdem olmak o nûr-ı şebâb ile
Reng-i bahâr fikrime revnak verir durur
Cânân edince arz-ı cemâl âb ü tâb ile
Bigâne-i mahabbet olan kalbi istemem
Zevk-ı hayât bence olur incizâb ile
Sanma o dilberi severim كيف لاني
Tahsis-i aşk kıldım ana intihâb ile
Var sohbetinde başka bir âb-ı hayât-ı feyz
Yoksa geçerdî ömr-i azîz irtirâb ile
Şevk-ı mecâz zevk-ı hakikat verir *Besim*
Buldun saâdet ol güzele intisâb ile
17 Mayıs 1312

— III —

— ilhâm-ı menâzır —

Nasıl mahmûr ü sâkin, şu gaşy âver menâzır
Bütün dağlar sanırsın sükûnu hıfza nâzır
Geçüp leylin gışâsı durur timsâl-i hâzır
O timsâle bulutlar bu dağlar da mezâhîr
Sönüp yıldızlar artık durur baygın ufuklar
Ziyâ-yi nevbürüz-î seher olmakta sârif
Birazdan yükselince güneş kalmaz tutuklar
Yayar bir nûr-ı sâir nehârın intişârı
Açar bir nânümûde sahâif hep ağaçlar
Okur bir nâşinide neğam mürgan-ı vâdi
Tutar eşcârı bād-i sabâdan ihtilâclar
Gusûnundan bu vecde otur kuşlar münâdî

Sutûb-i mâil üzre ağaçlar düş her düş
Fisıldar her biri bizeban esrâr-ı hilkat
Suhûr-i sabt-ı vâdi o vecde karşı hâmuş
Uzak devr-i tahavvül ana vermiş suhûnet

Akar menba'larından hemîşe âb-ı simin
Nedir bu eş-î şâdi döker yer yer tabiat
Çemenler nâza dalmış dururlar hepsi nermin
Bulurlar âb-ı nâbin füyûzundan tarâvet

Olup lebteğne sâhil kocaklar fevc-i mevcî
O fevcî mevc eyler bu istikbâle pertâb
Kılar bazan tezâyüd müheyyic herc ü merci
Bu cüşişler içinde olan kimdir gîzânhâb

Peyâpey mevcelerle eder bu bahri nâtik
Kuûr-i muzliminden geçen edvârî târif
Görüp bin medd ü cezri tahavvül hep menâtik
Niçe elvâh-i hilkat edilmiş anda teksîf

Cibâlinde mekânet bihârında temevvüc
Ederler başka başka maâl-i hikmeti ifhâm
Biri tavr-ı tefekkür biri hâl-i teheyyüc
Manâzırdan tebâdur eder eşkâl-i ilhâm

Ziyâ-yi şemse olmuş yem-i yekreng meclâ
Kılar sâ mân-ı nûrun serâser anda teşhîr
Uyûn-ı nâzırine verir feyz-i tecellâ
Sutûh-i bahre eyler sutûr-ı nûr tahrîr

Semâlardan inen her ziyâ-yi rûhperver
Bana mûnis gelirler nedir esbâbî bilmem
O bezm-i sermediden taşan sırrı dökerler
Açarlar lem'alarla gönülde râz-ı mübhem

Havâ-yi itrnâki saçar durmaz hiyâban
Tenevvü'de letâif teselsülde mahâsin
Ne rütbe saklanırsa güzelliklerde cânân
Cemâl-i ma'nevîsi olur kalbe mukarîn

Nedir medfûl-i tehîlî söyler bizebânan
Kı a'mâk-ı amâdan eder ifşâ-yi esrâr
Bu serpilmiş mahâsin birer meclâ-yi Yezdan
Münekkâş her birinde nukuş-ı levh-i Settâr

Tenâhî bilmez asla bu elvâh-i tabiat
O hüsn-i mutlakın hep birer meclâsı lârayb
Çıkar dâim cihanlar saçar âsar ı kudret
Şühûd-i çeşme hâzır fakat esrârı dergayb

Olup mevkuf i hayret temâşâ kıl şühûdu
Haberlerdir musaddak iberdir hep müekked
Şühûdunda iyandır nihâyesiz yücûdu
Mühendisten nişâne bu bünyân-ı müşeyyed

23 Teşrinievvel 1926 »

Bey.

Mehmed Besim son zamanlarda Bursa'da ikamet etmekte idi, 1937 de orada vefat etmiştir.

Bibliyografya : Sts.

Besim (Salih) — XIX uncu asır şairlerinden *Besim* hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«Sâlih Besim efendi Derseadet'te kademnihâde-i sâha-i vücûd olup bir müddet mektûbî-i vekâletpenâhi odasına müdâvemetle bir aralık İzmid vâlisi müteveffa Hasan Paşa'nın divan kitâbeti hizmetinde bulunup rûbe-i hâcegânîyi ihrâz ile hânesinde peygüle güzîn-i i'tîzâz olduğu halde 1242 (M.1826) senesi hilâlinde tâir-i rûhu şâh-ı tûbâda âşiyansâz olmuştur.»

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıtlıdır :

Sırr-ı aşkı fem-i cânâne kodı şive-i Hak
Gevher-i mübhemi bir kâne kodı şive-i Hak
Resm-i aşkı idicek ehl-i hîred çün tertib
Beni Mecnûn ile yan yane kodı şive-i Hak
Âh idince nola her dem şererefşân olsam
Âteş-i aşkı dil ü cânê kodı şive-i Hak
Bir zaman yâr ile hembezm-i mey ü sohbet iken
Şimdi peygüle-i hicrâne kodı şive-i Hak
Şem'-i fânûs-i hayâl-i ruh-i dildâra *Besim*
Dil-i şûrîdeyi sûzâne kodı şive-i Hak
Sicil'de şu malûmat kayıtlıdır :

«Besim. Sâlih efendi ketebeden olup İzmid vâlisi Hasan Paşa'ya divan kâtibi olmuştur. 1242 de fevt oldu. Şurâdandır.»

Bibliyografya : Ftn., Scl.

Beyânî (Ahmed, Şuhudlu) — XVII nci asır şairlerinden *Beyânî* hakkında *Şeyhî* « Vakayülfuzalâ » da şu malûmatı veriyor :

« Elmevlâ Ahmed İbn-i Elmevlâ Abdürrahman : Vâlid-i mâcidleri Zeyl i *Atâyî*'de Sultan Murad Hân-ı râbi' ulemâsi silkinde mastûr olup Trablus Şam kazâsından ma'zûl iken 1036 (M. 1626) rebülevvelinde dâr-ı bakaya rihlet eyleyen Abdürrahman efendi'dir ki Vilâyet-i Germiyan'da Şuhud demekle ma'hûd olan kasabandandır. Sâhib-üt-terceme Ahmed efendi dahi kasaba-i mezkûrede pertevendâz-ı âlem-i şuhûd olup serçeşme-i fazâil-i efâzıla vürûd ve şuhûd ü udûl ile isbât-ı vücûd ittikte ibtidâ mahrûse-i Bursa'ya dâhil ve mecâlis-i ulemâya vâsil olup bir müddet anda ârâm ve karâr ile letâif-i ilm ü irfân hâiz ve kemâl-i istihâlile fâiz olduktan sonra Dârülmülk-i İstanbul'a dühûl ve ulemânın birinden mülâzemetle ikrâm olunmuş idi, Devr-i medâris-i mu'tâde iderek kırk akçe medreseye mevsûl ve andan dahi ma'zûl iken 1038 (M. 1628) şevvâlinde Husrev Paşa imâmı Habîb efendi yerine Tâtî Lâtîf medresesi hâriciyle taltîf 1040 (M. 1630) zilka'desinde Pirlepelizâde Ahmed efendi yerine Beşiktaş'ta vâki' Sinan Paşa medresesine teşrîf olundular, 1042 (M. 1632) rebülevvelinde Osmanzâde Mehemed efendi yerine Davud Paşa medresesiyle kâmrevâ ve sene-i

mezbûre zilhiccesinde Hamdi Mehemed efendi yerine Hâdim Hasan Paşa medresesine şeref tahşâ oldular, 1045 (M. 1635) şabanında Süleyman efendi yerine Murad Paşa-yı atik medresesine hakik olup 1049 (M. 1639) muharreminde Beyazî Hasan efendi yerine medâris-i sahnın birine gelmişler idi. Sene-i mezbûre şevvâlinde Piyade Mehmed efendi yerine mahrûse-i Bursa'da Gazi Hudâvendigâr medresesi sezâvâr görölüp 1050 (M. 1640) cümâdilülâsında Sadrüddinzâde Feyzullah efendi yerine Mahmud Paşa medresesi i'tâ olundu. 1054 (M. 1644) saferinde Şeyhizâde Şerif Mehemed efendi yerine Haseki Sultan medresesiyle tekrîm 1056 (M. 1646) rebtulahirinde Takiyüddin efendi yerine Ayasofya-i kadim medresesiyle ta'zîm olunup 1057 (M. 1647) şabanında Musa efendi yerine Yenişehir kazâsına şâyân oldular. Sene-i mezbûre zilhiccesinde ma'zûl ve yerlerine Paşmakçızâde Nûh efendi mevsûl oldu. 1058 (M. 1648) cümâdilülâsında Sarı Ali zâde Mehemed efendi yerine mahrûse-i Bursa kazâsı inâyet olunup sene-i mezkûre recebinde ref' olunduklarında yerlerine selef-i sâilîleri Beyazî Hasan efendi halef oldu. 1059 (M. 1649) şabanında Edirne pâyesi zamîmesiyle Örke Mustafa efendi mahlûlünden İbn-i Eyyübül-Ensârî kazâsı rızâdâdeleri olup 1060 (M.1650) recebinde azil ve yerlerine Merhabâzâde Ahmed efendi vâsi olundu. 1062 (M. 1651) ramazanında Bostanzâde Abdülkerim efendi arpalığı olan Üskûdar kazâsı ber vecd-i mevleviyyet inâyet olunmuş idi. 1063 (M. 1652) şevvâlinde azl olunup yerleri Rahmetullah efendi'ye arpalık verildi. 1066 (M. 1655) zilka'desinde Tirevi Mahmud efendi mansıbı olan Birgi kazâsı ibsân olunup 1070 (M. 1659) şevvâlinde arpalıkları Ebû Saidzâde Feyzullah efendi üzerinden Tatarpazarcığına tebdîl ve Birgi kazâsıyla Ahmed Ramazan efendi tebcil kılındı, 1075 (M. 1664) senesi hilâlinde teslim-i nakdine-i cân ve azm-i dârülkarâr-ı cinân eylediklerinde Edirnekapusu hâricinde medfûn ve mahlûl olan arpalıklarıyla kecdehan damadı Abdullah efendi memnûn oldu. Mevlânâ-yi merkum ilm ü fazl ile mersûm ekser-i fûnûn-i nâfiada müşârik-i emsâl şî'r ü inşâda vasat-ül-hâl pîr-i sâlih saâdetmend müflîh dervîş nihâd pâk i'tikad ve merd-i kani' edib mütevâzî' idi. Beyânî mahlâsî ile basitçe eş'ârî vardır. Bu ebyât andan nümünedârdır :

Ham itse nola kaddîni' bâr-ı gam-i dünyâ
Heyzüm keş-i kânûn-i belâdir dil-i şeydâ
Ber vîrse dahi nahî-i emel bâğ-ı hevâda
İrmez ser-i şâhına anın dest-i temennâ

Mervidir ki cihet-i şî'riyye mülâbesesiyle ibtidâ-i zühûrlarında Şeyhülislâm Yahyâ efendi merhûm meclis-i şerîflerine dühûl idüp hâric medresesine vusûl recâ eyleyüp bir kaç def'a matlabı tahallûf eyleser Ammâ birinde *الارام محمد بن الامام* vefkince ziyâde tezarru' ve niyâz

eyleyüp iz'ac mertebesine vardıkta bilâhare merhûm bu iki beyt ile ref'î-ibrâm ve takayyüd ettiklerini işmâm iderler:

Bu rengte Beyânî bizi neyçün kakalarsın
Hâricde olur dâhîli dâbi yakalarsın
Ayakta kalur mı ne sanur sencileyin merd
Bir silsilede sahnı dahi ma'akalarsın

Âsar-ı hayriyyelerinden Tevkîl Ca'fer Çelebi mescid-i şerifini câmi' idüp vezâif-i mürettebe ta'yin eylemiştir. «*شکرانه سیه چایل*»

Beliğ tezkiresinde ise şu kayıtlar vardır:

«*Beyânî* : Mevâlî zümresinden Ahmed efendi Üsküdar'dan ma'zûl iken 1075 (M. 1664) senesinde dâr-ül-bekaya revân oldu Divân-ı mürettebinden nümünedir :

Men kafilesâlar-ı reh-i milk-i bakayım
Rehber olan usşâka sadâ-yi ceresimdir
Men rûz-i ezel şahne-i milk-i melekütüm
Huddâm : felek her biri kemter asesimdir

* * *
Çâk çâk eyler ise sineni yâr incinme
Pâre pâre olıcak kabîl olur kâre sade

* * *
Peymâne keşim ta'n-ı adûdan hazerim yok
Âyine sıfat şâd derânum kederim yok
Âhımla fûrüzende iken âteş-i sinem
Çün ahker-i tâbende acebdir şererim yok

* * *
Nola pür lâb ise yârin hatî-i fîne cûları
Bâd biz-i âteş-i ruhsândır giysûları
Perçemünde cem' ider yüz bin perişan dilleri
Piç piç olmuş annün zül-i anber bûları
Dürre-i beyzâ misâlidir *Beyânî* her biri
Düre-i lâ'inde o şühun muntazâm lû'lûları»

Bibliyografya : Şky. Ş., Blg.

Beyânî (Bağdadlı) — XVI ncı asır şairlerinden *Beyânî* hakkında *Ahdî* şu malûmatı kaydediyor :

«*Beyânî* : Bağdâdîdir. A'yân-ı zaman ve müdeb-irân-ı cihân içre elkab-ı huçeste ensâbı Seyyidi Çelebi deyu meşhûr ve zebân âverân-ı pürdân miyânında suhanârâ ve ukde-i maânî-i dilküşâda mezkûrdurlar. Ecdâd-i pâkize nihâdlarına Beyânîzâde didikleri ma'lûm-i cümhûrdur, Beyânî mahlâs kıldıklarına sebeb budur. Ol nüktedân-ı hüb nesebin vâlid-i pür hasebi menâsıb-ı Hudâvendigârı bîteab ele getirüp husûsâ sâhib-i tâbl u alem ve niğâhdâr-ı hayl ü haşem olup ümerâ-yi âdil ve sâhib devletân-ı deryâ dil silkine dūr-i nâb gibi münselik olup bermurâd olmuşlardır. Müşâ-rünileyh âlem-i şebâbda bir ân ve bir sâat gafil olmayup tâlib-i maârif ve esrâr-i lâhîye vâkîf olmak için tahsil-i ulûma cidd ü cehd gösterüp ol ahdin nâdire-i zamânı olan Mevlânâ Efdal-i İsfahânî'nin mecâlis-i behîşi âytine irişüp fûnûn-i ma'kulât-ı pür nikâtı görüp cehilden zât-ı hoş sıfâtı halâs kılup, makkûl-i havâs olmuşlar. Husûsâ maânî vü beyân vird-i zebânı olup âhur «*شکرانه سیه چایل*» muktezâsinca vâdi-i sipâhîliğe tev-

sen-i himmetin ma'tâf tutup ol revîşte cündlük arzû kılup meydân-ı vegada pür zûr ve a'dâsına mansûr ve rahş-ı tab'ı bir yerde karâr itmeyüp bu diyâra gelen sâhib saâdetlerden arzû alup bâb-ı murâd bahşa varup dergâh-ı muallâya ve bâriğâh-ı a'lâya revâne olup zümre-i çavuşâna mülhak olmuşlar. Sâhib tezkire bu târih-i dilküşâyı onların dergâh çavuşlarından oldukları hakkında keyfemettefak edâ idüp bu mecma'-ı zura-fâya sebt itmıştır. Târih limüellifihî :

Çün Beyânîzâde vardı kapuya
Bulmağa kâm-ı dîlin ol hoş nihâd
Dergeh-i âlide buldı kân-ı dil
Oldı ikbâl ile akrandan ziyâd
Ahdî târihin didi olmuşdürür
سید چاووش در سلطان مراد

Elhak ol yâr-ı nüktesenc kelimât-ı hayâtnümâ ile sâhib gencdir. Makkûl-i tabâyi'-i yârân-ı suhandan ve pesend-i zurafâ-yi gevherzâ-yi devrândır. Musâhabet-i canfezâ ile mânenî-tüti hoş edâ ve serv-i sehî gibi engüştümâdır. Bu gazel ile bu bir niçe dilâvîz ebyât ol yâr-ı azizindir. Kalem-i gülbîz ile sebt olundu :

Küyine seylâb-ı eşğ ile iletse su beni
Ey ecel lûtf eyle kim görmeye ol bedhû beni
Olsa nevg-i kîlk-i müşğ eşşânma ten muttasıl
Kailim derd ü elem za'f ile kılma mü beni
Ol perî şan kıldı çün hâl-i perişânım suâl
Sünbülün tuttum kim âşüfte kılandı bu beni
Şâhbâz-ı milk-i istiğnâ idim oldum şikâr
Ey gönül yâhû seni sayd ittî ol âhû beni
Gam enisimdir gelirse şâd olur cân-ı hazin
Gitse gamnâkim yine şâd ider ol kaygu beni
Gâh meyl-i bâde gâhî rağbet-i zühd ü salâh
Ey *Beyânî* sudsuz sevdâ çeker her sû beni

* * *
Aluptur âriyetle, bâd gûyâ jâle dendânın
Girihler gonca gönünden açar âheste âheste
Geçürsün hüzn ile tâbütüm küyinden ey hemdem
Dem-i âhirdürür eyle güzer âheste âheste

* * *
Başım üzre dağ tac-ı Husrevânîdir bana
Şâh-ı şehri aşkım ol devlet nişânîdir bana
Câm-ı Cem'dir itlerinle çektiğim sığın sıfâl
Gice küyin beklemek ays-ı nihânîdir bana

* * *
Zahm-ı sinem içre hûn âlûd peygânı görün
Gonca ağzın yir iden gülbêrg-i handânî görün

* * *
Hâl olma ey gönül giysû-yi anber fâmına
İrmek olmaz bu uzun sevdâların encâmına

Bibliyografya : Ahd.

Beyânî (Edirneli) — Peykî'ye bak.

Bey.

Beyanî (Kastamonulu) — XVI nci asır şairlerinden Beyanî hakkında *Lâtîfî*, şu malûmatı kaydediyor:

«Beyanî Çelebi *Şakayık*; Nefs-i Kastamonî'den kütüb kısmından, bu devir şuarâsından zeyrek ve zekî cevan idi. Safha-i haddinde hat eseri yoğ iken hutût-i muhtelifeye kadir ve sihr-i suhande Sâmirî-i sâbir idi. Ol kadar kabil-i şân ve kâmil cevan idi ki her sözde bir zarâfet ve her suhande bir san'at idüp değme kerre tecnis ve ihâmsız kelimât itmezdi. Ve tarik-ı mutâyebede riâyet-i tiyb-ı hâtır idüp semt-i fuş ve hezle gitmezdi. Hüsn-i hitâbda ve redd-i cevâbda kelâm-ı lâtifin telyin ve taltif idüp azb-ı lisanla incizâb-ı kulüb-i ihvâna kulâb salmış ve mahbûb-i mahbûb peyker mesâbesinde bu hüsn-i i huk ile halkın gönlün almış idi. Kat'a kalbinde gîzet ve tab'ında huşûnetten eser olmayup bir kesin vaz'ına muğber ve nizâr olmaz idi. Ve vüs'at-i ahlâk ve sükûn-i sabr ü sebâti bir mertebede idi ki tehevür ve hiddet mahallerinde asfâ zât-ı nik nihâdına hişm ü huşûnet ve ünf ü ruûnet âriz olmayup ve eşhâsın hareket ü nikâtundan dilgir ve rengpezir olmayup bir ferde küdüf ve büûdet isdâr ve ızhâr kılmaz idi. Ve hin-i mulâtafada yârâna harf atmaktan gayette perhîz ve fhâmi şâmil olur bezle ve nükteden nihâyette güzîz ider idi. *Beyit*:

Lâîf olsa lâîfe hoştur elbet
Velâkin hâric olmaya edebden

— *Matta* —

Didim yolunda can vîrsem hey âfet
Geçer mi minnete didi ne minnet

— *Velehu* —

Gel küy-i nigâre varalım uy bana söfi
Dünyâda sana göstereyim bâg-ı cinân

Bu müfred dahi anın müfredâtından ve cümle-i mutâyebâtındır:

Rakib-i kelbi gör ki hân-ı vaslın
Yavuz it gibi ne yer ne yedirir»

Lâtîfî'nin, Beyanî için «bu devir şuarâsından» dediğine bakılırsa onun — *Lâtîfî* tezkiresinin yazıldığı tarih olan — 935 (M. 1528) yıllarında, yani Kanunî devrinde yaşayan şairlerden olduğu anlaşılır. Halbuki *Hasan Çelebi* tezkiresinde şu kayıt vardır:

«Beyanî: Kastamonî'dendir. Sultan Selim Hân-i mâzî zamânında vedâ'ı cihân-ı fânî itmıştır.»

Buna nazaran Beyanî'nin Selim I. devri olan 918 — 926 (M. 1512 — 1519) yılları arasında öldüğünü kabul etmek icâb eder. Maamafih Hasan Çelebi'nin Şaire aîd çok kısa malûmat verdiği bakılırsa Kastamonulu *Lâtîfî*'nin bu hususta verdiği malûmatın daha doğru olması icâb eder.

Sicil sahibi de şairin Selim I. devri şairlerinden olduğunu söylemektedir.

Bibliyografya: Lit., Hsn., Sci.

Beyanî (Mehmed, Müderris) — XVII nci asır şairlerinden Beyanî hakkında *Rıza*, şu malûmatı veriyor:

«Beyanî: Sahn-ı semâniye müderrislerinden Mehmed efendi'dir. İlm ü ma'rifet ile ma'rûf olduğu gibi şi'r ü inşâ ile dahi meşhûrdur. Bu beyt-i lâtif zâde-i tab'-ı şeriflerdir:

Matta'-ı mihr olmayadı ger girbânın senin
Bakıcak gözler kamaştırmazdı gerdânın senin

**

Rüy-i yârı gör ko zülûm subhuni şâm eyleme.
Mürg-i cânı ey dil-i şürde der-dâm eyleme
Tâbekey cevrin *Beyanî* nâmurâda ey felek
Kâmbağ ol bir zaman her demde nakâm eyleme»

Mustafa Mücib tezkiresinde de aynı malûmat kayıdht.

Şairin 1050 (M. 1640) tarihlerinde hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Bibliyografya: Rz., Meb.

Beyanî (Ruşçuklu Cârullahzade Şeyh Mustafa) — XVI nci asrın meşhur şairlerinden Beyanî, Rusçuk'ludur. *Riyazı Beldet Edirne* sahibi Ahmed Badi efendi, Beyanî için «Ruşçuk'tan yani Tekfûrdağı'ndandır. Mutâlâagü-zârımız olan Hasan Çelebi tezkiresinde bu zatın Radosçuk'lu idüğü mezkûr ise de Hadâikülhakayık'ta Rusçuk'lu olduğu muharrerdir» diyor. Da Ahmed Badi'nin bu nakli yanlış. Hadâikülhakayık'ta, yani Atayî'nin *Şakayık zeyli*'nde şairin «Tuna sevâhilinde vâki' Rusçuk nâm kasabada» doğduğu kayıdhtır.

Aşık Çelebi de şairin «Vilâyet-i Rumelinden livâ-yi Niyebolü'da kasaba-i Rusçuk'tan» olduğunu yazıyor. Tekirdağ'ına evvelce Rusçuk denildiği malûmdur. Fakat Ahmed Badi'nin memleket gayretiyle bu şairi Tekirdağlı göstermek istediği anlaşılıyor.

Hasan Çelebi ile *Altî*'nin de şairi Radosçuk'lu olarak göstermeleri yanlış.

Beyanî önce Şeyhülislâm Ebüssud zâde Mehmed Çelebi'nin derslerine devam başladı. Şair hakkında malûmat veren menbalar, onun bu zattan istifade ettiğini kaydediyorlar. *Atâyî* de «Şakayık zeyli»'nde bu hususa dair şunları söylemektedir: → S. 466-67

«Ebüssud zâde Mehmed Çelebi'nin müd-i medrese-i ifâdesi ve tilmiz-i ruhsat dâdesi olup Molla merhûmun Tefsir-i şerifi tamam oldukça hüsn-i hattı olmağın bir nüshasını tahrir ve şâyân-ı nazar-ı fâzil-ı nihrîr itmeğın yirmi akçe ile Kestel medresesini elvermişler idi.»

Bizzat şair, vücude getirdiği tezkirede ise Mehmed efendi'nin ismini kaydetmeyerek Ebüssud'dan mülâzım olduğunu söylüyor.

Beyanî'nin bu hareketini Atayî şu cümlelerle tenkid etmektedir:

«Hasan Çelebi'nin tezkiretüşuarâsını ihtisâr eylemiştir. Bu hakir hattı ile gördüğüm nüshada kendüyi bizzat

Ebüssuud efendi hizmetlerinden mü'lâzım yazup

Yazıcı kendisine kem yazmaz

mazmûnun isbât itmiştir. »

Beyanî, Ebüssuudzade Mehmed efendi'den okuduğu için mü'lâzemet rûsunu teberrûken, muarefe peyda ettiği ve şiirlerini tahmis eylediği Şeyhülislâm Ebüssuud efendi'den almış olabilir. Fakat şairin bu hakikati aynen yazması icab ederdi.

Aşık Çelebi, tezkiresinde, Mehmed efendi Halep kadısı iken şairin onun hizmetine eriştiğini kaydediyor. Diğer menbalarda ise bu rivayet yoktur. Mehmed efendi, 970 (M. 1562) ramazanında Halep kadısı olmuş ve aynı senenin şevvalinde vefat etmiştir. Bu rivayete nazaran şairin kısa bir müddet Mehmed efendi'nin maiyyetinde Halep'te nâiblik ettiği tahmin olunabilir. Atayî, şairin hangi tarihte mü'lâzım olduğunu ve ilmi meslek vazifelerine hangi tarihlerde tayin edildiğini bildirmedigi için bu hususta kat'î bir şey söyleyemeyeceğiz.

Beyanî, yirmi akçe ile Kestel medresesine tayin edildikten bir müddet sonra terfian Havran kadısı oldu. Oradan Haccı eda ederek İstanbul'a geldi. Ok meydanı civarında Sofular tekkesi şeyhi Halvetî tarikatinin maruf simalarından Ekmel efendi'ye intisab etti. Şairin kendi te'birine « çihil » « Bir kaç yıl cân ü dil ile hizmet idüp kullugun cânna minnet » bildi. *Atayî*'ye göre de, « Kudve-i meşâyih kümmel-i mürşid-i kâmil Ekmel efendi âsitânında mücâhede ve ziyâzâta müştâgil ve envâr-ı aşk-ı ilâhî kânûn-î derânunda müştâgil olup vâsıl-ı murâd-ı fuâd ve nâil-i gayet-ül-gayât-ı merâtib-i isti'dâd olmuş idi. »

Şeyh Ekmel, 985 (M. 1577) muharreminde vefat. edince merhumun vasiyeti üzerine tekkeye şeyh olarak tayin edildi. 21 yıl bu tekkede şeyhlik ettikten sonra 1006 (M. 1597) da vefat etti. Dergâhın sahasına defnedildi.

Beyanî divanına rastlamadım, fakat mecmualarda bu mahlâsla kaydedilmiş bir hayli manzumeye tesadûf edilmektedir. Müverrih *Âlî* « Kühülâhbar » da Rusçuklu Beyanî'den bahsettikten ve Beyanî mahlâshı diğer bazı şairlerin de yalnız isimlerini bildirdikten sonra şu cümleyi kaydediyor :

« Ammâ eş'ar ve a'lemi Beyânî-i sâbıktır. »

Bu da gösteriyor ki bu namda en ziyade iştihar eden ve kudret gösteren şair, tezkire sahibi Beyanî'dir. Şu halde mecmualarda yazılı olan şiirlerin de ekseriyetle bu şaire âid olduğunu tahmin edebiliriz.

Millet kütüphanesindeki bir mecmuada da Beyanî namındaki şairin kendi el yazısıyla yazılmış iki gazeliyle bir kaç beyti kayıtlıdır (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 596*). Bu el yazısının ve bu şiirlerin bizim Beyanî'ye âid olması memuldür.

Beyanî, muhakkak ki kudretli bir şairdir.

Aşık Çelebi diyor ki :

« Selâmet-i zihne ve letâfet-i akla ve nekabet-i fikre mâlik cihet-i ilmiyyesi ma'mûr ve fezâil-i hulkiyye üzere meftûr ve beyn-el-akrân tasavvufu meşhûrdur. »

Filvaki onun, tezkirelerde yazılı olan beyitleri muvaffakiyetli parçalar olarak gösterilebilir. Bunları tamamıyla naklediyorum :

— I —

Aldılar aklım perî rûlar perîşân ittiler
Bir yere gelmez meğer cem'iyyet-i hûbân ola
Ey Beyânî tünd bâd-ı mihnet-i hicrân ile
Aşk odı hâkister-i fende nice pinhân ola

— II —

Ruhi vasfın işittin oldun ey dil böyle rûsvâyî
Eğer arz-ı cemâl eytense cânân gör femâşâyî
Zihî Mecnun ki mesken eylemişken kûy-i Leylâ'y
Ne gelmiş aklına bilmem ki tutmuş semt-i sahrâyî

— III —

Kıldî çü giysüvânım cânân bölük bölük
Uşşâka haylî eyledi hicrân bölük bölük
Aşk aldı dil vîlâyetini gönderüp nider
Gam leşkerini ol şeh-i hûbân bölük bölük

— IV —

Gül ile gülşeni andırma sâki gel getir cânı
Güle peymâne dönsün gülşene meyhâneler dönsün
Ben ödükte gam-ı hâlinle cânâ eşg-i çeşmimden
Dotanup çevre yanım sebha! sad dâneler dönsün

— V —

Ömrün bu sür'at ile ki her an gelür geçer
Şeyt-i revandürür ki şifâbân gelür geçer
Gel geç libâs-ı atlas-ı şâhiden ey gönül
Cûy-i fenâ-yî halk çü üryan gelür geçer
Uşşâka zahm-ı fir-ı sitemdir elem viren
Ammâ ki riş-i nâveg-i müjgân gelür geçer

— VI —

Ham-ı ebrûna zülfün güşesinde ter düşer çeşmim
Meh-i nevden hayâl anlar buluttan nem kapar çeşmim

— VII —

Ne kadar kasrı büleld olsa irer âh ü figân
Sanma kim söz-i dile hâil ola kevn ü mekân

— VIII —

Bulmadım gittim dirîga ol dür-i yektâyî ben
Gerçi kim gözden geçirdim bu yedi deryâyî ben

— IX —

Dolaşmaktan teb-i meygûnuna peymâneler dönsün
Ulaşmaktan çerâğ-ı hüsnüne pervâneler dönsün

— X —

Nigârâ dürd-i derdin cân-ı lâ'lin bana kâfidir
Şarâb-ı nâb-ı cân-ı pür safâ yârânım olsun hep

Bey:

Beyanî, Arapça şiirleriyle de tanınmıştır. Bizzat şair vücutte getirdiği tezkiresinde diyor ki :

« ... ve eş'âr-ı Arabiye ile dahi fil-cümle aşinâlık idüp. Arabî nazma dahi kudret gelmiş idi. Merhum Ebüssuud hazretlerinin meşhûr-i âfâk olan

خلالها بما فيها لاهيا

beyitlerini tahmîs idüp kendülere virüp makbûl tutmuşlar idi. Bu beyit anlardandır :

سلى عن سلسى اوش انت داهيا
ولا تمكن بها ان كنت تيهيا
فجرب ما يدبار من يتاهيا
سلى الدبار بما فيها لاهيا
وقل سلام على الدنيا وما فيها

matlâb kasidelerinin dahi evvelinden bir kaç beyti tahmîs olunup kendülere okunmuştur. Bu beyit anlardandır :

ولا رأت عينى من الحسن ما فيها
مطية اشواق انت بنتا بها
وشد خرام العزم نحو قباها
فويوات ان نسي الى غير بابها
عنان الطمان او يشد خرام «

Nev'izade Atayî ise « Şakayık zeyli » nde şunları söylüyor :

* Azîz-i merkum tûti-i şirin beyân şekeristân-ı ulûm şi'r ü inşâda mâhîr be-tahsîs nazm-ı Arabîde nazîri nâdir hânkahı mecma'-ı ârifân ser halka-i ehî-i irfân idi. *Ebüssuud* efendi merhûmun kasîde-i nûniyyesin tetebbu' idüp bu matla' makbûl-i cenâb-ı mevlevî olmuş idi :

سبح الحام على الاذن الفتان
وقوش دمی على الاجمان اجفان

Beyanî'nin aşıkane, hâkimane mevzulardan başkâmunbasıran mutasavvıfane bir takım manzûmeler de kaleme aldığı muhakkaktır. Netekim kendisi şunları söylüyor (*Byn.*) :

" Tarîk-ı tasavvufta umde nefy-i havâtîr idüp hatîrî hevâcis ve vesâisten tahlîs olmağa va'z ü nasihatsemtin ihtiyâr itmeyüp belki mutâlâa-i kütübdan ve efkâr ile nazm-ı eş'ârdan ferâgat olundu. Lâkin ehîlülâhın aşk u mahabbete müteallik kelimât-ı şüregîzi belki şuarânın mecâz sûretinde olan eş'âr-ı dilâvîzi ehî-i sülûke hâlet bahş olmağa anlardan ferâgat olunmayup manzûm ve mensûr bu makule devâvîn-i kütüb tetebbuundan gâh ü bîgâh hâli olmadım. "

Beyanî'nin bu gün elimizde bir şairler tezkiresi mevcuttur. Üniversite, Veliyüddin (1) ve Millet kütüphanelerinde birer yazma nüshası olan bu tezkire, tetebbu mahsulü bir eser olarak gösterilemez. Beyanî, *Hasan Çelebi* tezkiresinde kayıtlı olan şairlerin tercümei hal-

(1) Veliyüddin kütüphanesindeki Beyanî tezkiresi, kütüphane defterinde Ahdi tezkiresi diye yanlış kaydedilmiştir (No. 2659).

lerini telhis ederek yazmış, kendi muasırı olan bir kaç şairi de ilâve etmiştir. Eserinin mukaddimesinde şunları söylüyor :

« Hasan Çelebi tezkiresinin bir nüshası âriyet tarîkiyle râkımülhurûfun eline düşüp mutâlâasından safâlar kesbedüp bitamâmihi yazmağa vaktim müsâade etmemiğin ceste ceste şuarânın meşhûr olanlarını ve şiirlerinin elsine-i nâsta şöhret bulanlarını yazup gayrısını tay ve vasıfların telhis etmekle gûyâ bir kitâbdan bir risâle ahzeyledim. Ve bunu halk görüp pesend ve tahsîn etsün deyu etmedim. Belki kendim ahyânen okuyup kesb-i safâ ve ashâbına duâ için eyledim. »

Maamafih Beyanî, esrine ufak tefek bazı kayıtlar da ilâve etmiştir.

Beyanî namına mecmualarda kayıtlı olan bir kaç manzûmeyi naklediyorum :

— I —

— Oazel —

Ehl i aşkız şerâba mensûbuz
Dûd içinde habâba mensûbuz
Gözleriz tomturâk-ı ünvânı
Şâh-ı âli cenâba mensûbuz
Kimse bilmez bu bezm içinde bizi
Şerbet i lâ'l-i nâba mensûbuz
Âlem içre vücûdumuz yoktur
Zerreyiz âftâba mensûbuz
Şeb-i zulmette bu cihân içre
Dâimâ mâhtâba mensûbuz
Açmazsırr-ı aşkı nâdâna
Her zaman biz hicâba mensûbuz
Girmişiz bu tarîk-ı irfâna
Biz *Beyanî* kitâba mensûbuz

Mit. Atm. K. Mz. Mc. No: 695

— II —

— Müseddes —

Nazarımgvar idi bir niçe zaman ednâye
Beni ırgürmiş idin mertebe-i a'lâye
Kad i bâlân ile olmuştum ezel hemsâyeye
Şimdi ben hâki neden böyle bırakmak pâyeye
İltifâtın değil evvelki gibi şeydâye
Duyalı sevdiğimi başladın istîğnâye

Lütf iderdin kereminden bana cânâ her bâr
Dermiyân idi aramızda şehâ büse kenâr
Ne sebeb oldı cefâ eylemeğe âhır-ı kâr
Var ise sevdiğimi sanâ duyurdu ağyâr
İltifâtın değil evvelki gibi şeydâye
Duyalı sevdiğimi başladın istîğnâye

Bakmaz oldun yüzüme ey yüzi mâhım neyi ki
Güşuna almaduğın nâle vü âhım neyi ki
Ne hatâ kıldım ola bâri günâhım neyi ki
Kuluna böyle cefâ itmeğe şâhım neyi ki
İltifâtın değil evvelki gibi şeydâye
Duyalı sevdiğimi başladın istîğnâye

Hasan Çelebi

Dilî şîadengerü nâşâd ideyim sultânım
Dembodem nâle vü feryâd ideyim sultânım
Âh ile cismîmî berbâd ideyim sultânım
Kendümü cevriñe mu'tâd ideyim sultânım
İltifâtın değıl evvelki gibi şeydâye
Duyahı sevdiğimi başladın istîğnâye

Bir zaman hemdem idim mihr ü vefân ile şehâ
Görmüş idim kerem ü himmetini müstevfâ
Ahd ü peymânî sımak şimdi ne oldu acabâ
Eyler oldun bu *Beyânî* kuluna istîğnâ
İltifâtın değıl evvelki gibi şeydâye
Duyahı sevdiğimi başladın istîğnâye

Ünv. VI. K. Mc. No. 46

— III —

— Muhammes —

Bildirüp Zâtın Hudâ halkı mezâhir eyledi
Ahsen-i takvîm terkibin anâsır eyledi
Levh-i mevcûdâtıda pergârî dâir eyledi
Nokta-i pergârda ketm-i sanâbir eyledi
Sırr-ı eşyâyı hafî ma'nâda zâhir eyledi

Mazhar-ı Zât itti mevcûdâtı feyzinden lâh
Kudretin ızhâr idüp halk eyledi bî istîbâh
Tuttılar rûy-i niyâzı âsmâna her giyâh
Feyz-i nûrunla birer kem zeyre iken mihr ü mâh
Rûz ü şeb âsârını eşyâda bâhir eyledi

Gösterüp sun'-i bedî'in virdi meknet hikmete
Saldı dil fülkûn bu vâdilerde bahr-i hayrete
Âsmânî zeyn idüp itti havâle kudrete
Sâbitâtın her birin dâl itti kayyûmiyyete
Dîde-i ibretle tekvînâta nâzır eyledi

Ol hakîm-i kârdan insâna virdi mekneti
Kenz-i mahfiyken o yüzden cilve itti hikmeti
Lâyık-i Zât eyledi kendüye ferdâniyyeti
Olmağıçün şâhid-i âsâr-ı vahdâniyyeti
Tüde-i garrâda seyyârâtı sâir eyledi

Hikmet ile kâinatın eyledi icâdını
Lâyık itti kendüye her birinin evrâdını
Anla gel ârif isen pîr-i tarik irşâdını
Bahş idüp rûz-i ezelde feyz-i isti'dâdını
Ey *Beyânî* her kesî fenninde mâhir eyledi

Sly. Esd. K. Mc. No: 3424

— IV —

— Sâfi'nin gazelinini tahmîs —

Eyledi tâ ki ezal gevher-i yekdâne seni
Virdi hıfz itmek için hâzin-i devrâne seni
Getürünceñe belâ çekti bu meydâne seni
«Bildî bir dürr idüğün atmadı yâbâne seni»
«Doğduğun gibi sarup sarımaladı ane seni»

Evvelâ bu ki vücûd âlemine gelmek için
Hizmetinde çü sebâ subh u mesâ yelemek için
Sa'y idüp Kâ'be-i küyine varup irmek için
«Ko bu bilmezliği kim kendüyi bildirmek için»
«Koydı Hallâk-ı ezal hey'et-i insâne seni»

Sen ki âzâde idin bende-i nâçâr oldun
Hüzn-i Ya'kub gibi hasret ile zâr oldun
Göz açup hâb-ı ademden yine bîdâr oldun
«Rahm-ı mâder gibi zindâne giriftâr oldun»
«Mâlik idince Hudâ Yûsuf-i Ken'an'e seni»

Gün gibi virdi şeref dehre ziyâ-yi kalbin
Vâsî' olsa nola her demde fezâ-yi kalbin
Reşğ ider ehl-i hased görse gınâ-yi kalbin
«Sükker-i nazm ile mir'ât-ı safâ-yi kalbin»
«Dilledirse nola tûti gibi yârâne seni»

Dinle pendinî *Beyânî*'nin ilet başa işi
Kendüye itmese himmet kalur ayakta kişi
Gitse jeng âyineden rûşen olur gösterişi
«Mahlâsın *Sâfi* ise terk ideğör gill u gışı»
«İrgüre himmet-i âli dahi akrâne seni»

Ünv. VI. K. No. 46

— V — — Bâkî'nin gazelinini tahmîs —

Reh-i küyinde şehâ eyledik ihmâl yeter
Nâ'çen izi seni bulmağa hod dâl yeter
Bu kadar pâdişehim şevket ü iclâl yeter
« Leşker-i fitne sana hayl-i hat u hâl yeter»
« Tig lâzım değıl ol gamze-i kattâl yeter »

Gözüme kühl idinürsem yeridir hâk-i rehin
Bendene olsa senin de nola şâhım nazarın
Gel şikest eyle bu gün göre seni şûr u şerin
« Fitneler kaydap ey döst nider hâl ü hatın »
« Gönül almağa rubin eyledüğü âl yeter »

Hiç rahm eylemez oldun bu dil-i sad çâke
Bâri bir su sepe bu sine-i âteşnâke
Tut ki ey meh başın iriştî bu gün eflâke
« Ayağın altına bak eyle nazar ben hâke »
« Şehsüvârım yeter ittim beni pâmâl yeter »

Av kasdına iken eyleme gel âgazi
Çalma bîhûde şikâr ehline tabî-ı bâzi
Yok yere geşt ü güzâr eyleme deşt ü yâzi
« Garazın sayd ise ey dil o hü mâ pervâzi »
« Şâhbâz-ı nazar-ı himmetini sal yeter »

Bu *Beyânî* hele dârât ile Dârâlanmaz
Fahr ider fakr ile şân isteyüp a'lâlanmaz
Merd olan zen gibi dünyâ ile garrâlanmaz
« Ehl-i dil câme-i dîbâ ile zîbâlanmaz »
« *Bâkiyâ* ârif olan kimseye bir şâl yeter »
Mll. Alm. K. Mz. Mc. No. 651
Bibliyografya : Aşk., Hsn., Byn., Knh., Şky. Aty., Sci. Mc.

Bey.

Beyanî (Sinoplu) — XVII nci asır şairlerinden Beyanî hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Yalnız Müverrih Âlî, tezkire sahibi Beyanî'den bahsettikten sonra şunları kaydediyor:

«Bir-Beyânî-i heccav dahî Sultan Murâd Hân-ı sâlis devrinde Sinop nâm kasabadan vücûd bulmuştur.»

Bu kayda göre Sinoplu Beyanî'nin 982 (M.1574) 1003 (M.1594) yılları arasında yaşayan bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

Kıtaççı Bay Raif'e âid bir mecmuada Beyanî'nin bir muhammesi kayıtlıdır. Sonundan bir veya bir kaç bendi noksan olan bu manzumeyi naklediyorum:

— Muhammes —

Saldı girdâb-ı fenâya beni bu çerh-i felek
Bilmezsin neye varır son ucı bunun giderek
Mürg-i dil can kafesinden ola gibi mürfek
Saldı evkat gönül nakdi hevâda yelerek
Yelerek yel gibi kalmadı ne kuyruk ne yelek

Kande bir dîn ü denî olsa riâyetler ider
Sâhib-i izz ü şereftir deyr izzetler ider
Sanma ki izz ü şeref ehline hürmetler ider
Zer ü sîm ile gelen câhile râğbetler ider
Müflisin yüzine bakmazlar olursa da melek

Geh hümâ veş yüce pervâz ile hem per oluruz
Fûkarâ içre gehî hâke berâber oluruz
Geh cefâ çâmî ile Cem gehî muğber oluruz
Geh sipâhî vü gedâ gâhî kalender oluruz
Şöyle benzer ki bize lâzım oluptur ölmek

Mihnet ü gussa vü derd ile cefâde kaldım
Pây-mâl-i gam olup râh-ı belâde kaldım
Bulmadım derdime bir çâre fütâde kaldım
Niçe at niçe yedek şöyle piyâde kaldım
Binecek olsa idi sâyesi yeterdi yedek

Bibliyografya : Knh., Mc.

Beyanî (Sipahi Mehmed Bey) — XVII nci asrın ilk nisfında yetişen şairlerden Samsunlu veya İstanbullu Beyanî hakkında *Kafzade Faizi* tezkiresinde şu kayıtlı vardır:

«Beyânî: Sipahi Samsuni Mehmed Beğ'dir. Bu beyit anıdır:

Budur lâyık olan şâhim cihânda ehl-i irfâne
Ki yakığı çerâğ üstüne dâim ola pervâne»

Şeyhî «Vakayülfuzalâ» da diyor ki:

Beyânî: İstanbulî Sipahi Mehmed Beğ'dir 1030 (M. 1620) târihinde fevt oldu. Bu beyit anıdır:

Budur lâyık olan şâhim cihânda ehl-i irfâne
Ki yakığı çerâğ üstüne dâim ola pervâne»

Sicil'de şairin 1038 (M. 1628) yılında vefat ettiği kayıtlıdır.

Müverrih Âlî'nin mevzu bahis ettiği Sinoplu Beyanî ile Samsunlu Beyanî Mehmed Bey'in aynı şair olduğunu tahmin edebiliriz.

Bibliyografya : Ktz., Şky. Ş., Scf.

Beyanî (Yanbolulu Şeyh Kemal oğlu) — XVI nci asır şairlerinden Beyanî hakkında *Aşık Çelebi* şu malûmatı veriyor:

«Beyânî: Yanbolu'dan Şeyh Kemal oğludur. Tab'ında bir mertebe dikkat ve cevdet ve nazm u nesre kabiliyet var idi ki eğer zamân-ı bî amandan ruhsât ve ömr-i şitâbandan fırsat bulaydı andan çok eş'âr-ı garibe ve maânî-yi acibe zâhir olaydı, Ammâ henüz miyve-i subhânî tâbiş-i mihr-i mumâresetle puhte olmadan ve hâm edâlardan halâs bulmadan rûzgâr ana hâm didi gülşen-i vücûda bidrûd idüp gitti. Ne nihâl-i âmâ- linden berg gördü ve ne şâh-ı kemâlinden ber yedi. Ölmezden evvel hod berşten şöyle geçmişidi gören sanurdu-ki zehr-i afyun değil semm-i helâhîl içmiş idi. Esrâr-ı keyfiyyât ile aceb tahayyülâta düşüp kendi mahz-ı hayâl olmuş idi. Kadd ile nihâl ve şekl ile hilâl ve za'f ile hilâl olmuş idi. Egerçi kendi şî're tâlib idi ammâ inşâsî şî'rine galib'idi. Mâh-ı nev namlı dilbere dimişti Gazel-i ü:

Ey yüzi mihr-i dirahşan geçe niçe meh ü sâl
Gelmeye devre kaşın gibi senin iki hilâl
Mün'akis oldı derhunda dil-i sühtegân
Sanma âyine-i ruhsâr-ı nigârî pür hâl
Pâyine nola irişmezse nücum-i eşgim
Mâh seyriinde ider gayet ile isti'câl
Tek nasib olsa mal'çen izin öpmek bir kez
Olsun ey mâh yerin olur ise saff-ı niâl»

Hasan Çelebi tezkiresinde de şairden kısaca bahsedilmiştir.

Sicil'de «960 (M. 1552) sâlınden sonra fevt oldu», denilmektedir.

Bâdi Ahmed de *Beldei Riyazi Edirne*'de şairden bahsediyor.

Bibliyografya: Aşk., Hsn., Scf., Pâdi Ahmed: Beldei Riyazi Edirne

Beyazî (Edirneli) — XVII nci asır şairlerinden Beyazî hakkında *Riyazi* şu malûmatı veriyor:

«Beyâzî: Nâmı Mehmed'dir. Edirnevîdir. Zümre-i sipâh-ı zafer penâhtandır. Bu iki beyit anıdır:

Yola düşmüş ser-i küyin hevâsıyla meh ü hurşid
Birisî subhdan gitmiş biri ahşamdan çıkmış

Hüb kim ağlata Ya'kub-i dil-i nâlânı
Yüsuf-i hüsn ise de yavî kulayın anı»

Kafzade Faizî tezkiresinde şu kayıtlı vardır:

«Beyâzî-i Sipâhî Mehmed Beğ'dir.»

Şeyhî Vakayülfuzalâ'da şu malûmatı veriyor:

«Beyâzî: Edirnevî Sipâhî Mehmed Beğ'dir. 1034

(M.1624) senesi hududunda fevt oldu. Bu beyit aındır :

Yola düşmüş ser-i kүйin hevâsiyla meh ü hurşid
Birisı subhdan gitmiş biri aşşandan çıkmış

Sicil'de şu kayıd vardır :

"Beyazî Mehmed Beg: Edirnelidir. Bir sipâhi olup
1034 (M. 1624) te fevt oldu. Şâirdir."

Bâdi Ahmed "Belde-i Riyaz-ı Edirne," de şu malû-
matı veriyor:

"Beyazî: Zümre-i sipâhiyandan Mehemed Beg'dir.
1056 (M. 1646) hududunda Edirne'de fevt oldu. Bu ebyât
eş'ârından nümünedir:

Şânc gibi zulf-i asberfâma girmiş çıkmışız
Niçe sevdaya düşüp çün dâma girmiş çıkmışız
Şol kadar mest-i arakriz olmuşuz kim bilmeziz
Ol perî ruhsâr ile hammâma girmiş çıkmışız
Ey Beyazî Kâ'be-i küy-i habîbe azm idüp
Câne-i cismi koyup ihrâma girmiş çıkmışız

Sicil'i Osmanî'de tarih-i vefâtı 1034 (M. 1624) tür.,
Bâdi Ahmed efendi'nin şairi 1056 (M. 1645) da
ölmüş olarak göstermesi yanlış olsa gerektir. Esasen onun
1034 (M.1624) te öldüğünü ilk haber veren *Sicil* sahibi
değil, *Vakayül-fuzalâ* sahibi *Şeyhi*'dir.

Mahdud bazı mecmualarda Beyazî'nin şiirlerine de
tesadüf ediliyor. Şairin san'attaki kudretini gösteren bu
manzumelerden üçünü örnek olarak ahyorum :

— I —

— Müseddes —

Görelî arzını dide-i hün eşşanım
Mâil oldı: güzelim sana dil-i nâlânım
Künc-i firkatde irişdi feleğe efganım
Ne suçum var seni sevmekle benim sultânım

Göz görüp sevdi gönül sabr ise kılmaz cânım
Bir ben olduğum için neyleyeyim sultânım

Döstüm cevri ü cefânı bana âdet itme
Kerem it eski kulun halka melâmet itme
İncinüp bu dil-i şeydâya ihânet itme
Neye sevdi beni sen deyu adâvet itme

Göz görüp sevdi gönül sabr ise kılmaz cânım
Bir ben olduğum için neyleyeyim sultânım

İncinürsün beni sevdim deyu ey şüh-i cihan
Sineye cevri ü cefâ tırin atarsın her an
Dil ise sevmemeğe bulmadı asla imkân
Ben ise neyleyeyin arada kaldım hayran

Göz görüp sevdi gönül sabr ise kılmaz cânım
Bir ben olduğum için neyleyeyim sultânım

Kıl *Beyazî*'ye nazar ey sanem-i şirin leb
Çekerim dâğ-ı gamında niçe bin dürlü teab
Bilmezem kimler olubdur bana bu derde sebeb
Suç gözümün gönlüm ile cânım alandandır heb

Göz görüp sevdi gönül sabr ise kılmaz cânım
Bir ben olduğum için neyleyeyim sultânım

— Bay Ahmed Remzî'ye âid —
Mevlevî Nesib Dede mecmuasundan

— II —

— Gazel —

Devlet anın ki hemdemi hûb ola mihrîbân ola
Münis ü yâr ü mahremi şüh ola nüktedân ola
Bir büti sev ki sûreti gülde komaya rağbeti
Nahl-i revân-ı kameti nâzük ü dilsitân ola
Hat irişüp cemâline naks gele kemâline
Kimse izâr-ı âline bakmaya bir zamân ola
Yâd-i ruhinle her nefes kanlu yaşım k-ola Eres
Çevre yanında hâr ü has kalmaya gülsitân ola
Sev ki sana o dilrübâ anma sakın *Beyazîyâ*
Âşık odur ki dâimâ bîdil ü bîzebân ola
Sly. Esd. K. Mc. No. 3423

— III —

Edâsı râhat efzâ vü kelâmı ruh perverdir
Perî rûlarda Musli şâhimiz ruh-i musavverdir
Kadi bâğ-ı İrem'de hâsıl olmuş serv-i dilcüdür
Femi gülzâr-ı hûsn içre açılmış gonca-i terdir.
Dü çeşm-i fitnecüyü ol perînin ebrüvâniyle
Başına per takınmış san iki hûni dilâverdir
Miyânına elim irmez visâline gücüm yetmez
Benim bu derd ile ölmem muhakkaktır mukarrerdir.
Beyazî dirhem-i eşgiyle vaslın eyleme ümmid
Visâli gencine mâlik olan anın tevangerdir.

Sly. Esd. K. Mc. No. 3398

Bibliyografya: Ryz., Kfz., Şky., Ş., Sci., Kfl., Bâdi Ah-
med: Belde-i Riyazı Edirne, Mc.

Beyazî (Nakkaş) — XVI ncı asır şairlerinden *Beyazî* hakkında *Ahdî* şu malûmatı kaydediyor :

"*Beyazî-i Acemî* üstâd Şah kulu nakkaş-ı meşhûr ve dürlü
dürlü eşkâl-i acibe ve garibe yazmada pesendide-i üstâ-
dân-ı nezdik ü dürdür. Sâbıkâ ilm-i zâhire ve fütûn-i şî're
iştigal gösterüp bir mîkdâr ma'rifetten haberdâr olup
âhar nakkaşlık san'atın kendüye kâr idinüp rûzgâr ile
ol kâr-ı rengin ve pür hayâlden nakkaşân-ı Çin gibi
bi misâl kıl-ı bedâyi' suverle tarrâh-ı dilpesend ve
bi mânend ve nakş-ı dilkeş ile zemîn ü zamanda bi nazir
ve dilpezir ve tasvirde mübdî' ve muhterî' misâl-i
Mâni' ve tahrir-i rengârengile çehreküşâ-yî maânî ve
süb zekan olan bütân-ı sengin dil ü gonca dehan
gülrühân-ı şirin şemâil tahrir ve tasvirinde Behzâd-ı zam-
man ve tezhibinde yegâne-i cihân olup niçe müddet
pâdisâhımızın kârhânesinde her vechile nakkaşbaşlığa
lâyik ve sezâyâr ve üstâdân-ı rûzgâr içre nâmdâr ol-
muş iken ol üstâd-ı nîk âyine nakkaş-ı rûzgâr bir reng
geçti ki bi direng terk-i kâr ü bâr idüp önünde

ser-i teslim ber zemîn olmuş. Tabiat-i ş'i'riyyesi hûb ve maâni-i rengîn ile söz-leri mergubdur. Bu matta' anındır :

کرچه بیچاره بکوی توپسی می آید
هیچ بیچاره تراز بنده کسی می آید
فہم شور و جیون اکر حد ملک آبادش دہی
نادمان کردد چو باز ویرانه آبادش دہی

Bibliyografya : Ahd.

Beyazî (Vardar Yenice) — XVII nci asır şairlerinden Beyazî hakkında Şeyhî Vakayîülfuzalâ'da şu malûmatı veriyor :

" Beyazî : Vardârî Mehemed efendi'dir. Ulemâ-yi kirânın birinden müâzım ve râhı tadrîse âzım olup devr-i medâris-i mu'tâde ile kırk akçe medreseden ma'zûl iken 1036 (M. 1626) târihinde meskat-ı re'si olan Vardar Yenicesi'nde fevt oldu. Bu iki beyit anındır :

Arzyle metâ-i dilî dildâre düşerse
Yerine düşer ol yüzi güzâre düşerse
Yaşım gibi gözden birağup itme fütâde
Gâhicâ nazar eyle dil-i zâre düşerse »

Sicil'de şu kayıt vardır :

" Mehmed Beyazî efendi : Vardârîdir. Müderris olup 1036 (M. 1626) da fevt oldu. Şairdir. "

Bibliyografya : Şky. Ş., Sci.

Beyoğlu (Sazşairi) XIX uncu asrın son nısında yaşadığı tahmin edilen Beyoğlu'nun hayatı hakkında malûmata sahip değiliz. Onun cenup vilâyetlerimizden birine mensub Türkmen şairlerinden olduğu söylenilmektedir. Şakir Ülkütâş'ın « Türk halk edebiyatından örnekler » adlı henüz tabedilmemiş olan eserinden şaire aid bir manzumeyi naklediyorum :

Yürü güzel haydi yoluna yürü
Ağustosta erir dağların karı
Gayet güzel olsa yiğidin yarı
O da bin bir türlü nazınan gelir

Yürü güzel yürü yolundan kalma
Her yüze güleni dost olur sanma
Ölümden korkup ta sen geri dönme
Yiğidin alına yazılan gelir

Şu benim benzime geldi mi aklık
Yiğidin bağına çökmesin yokluk
Sarpa çek kendini kınalı keklük
Beyoğlu üstüne bazınan gelir.

Beytî (Divan şairi) — XVI nci asır şairlerinden Beytî hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Onun mahdud bazı şairlerine mecmualarda tesadüf ediliyor. Bir müseddesini nakletmekle iktifa ediyorum :

— Müseddes —

Muktezâ-yi dehri iz'ân eyleyenler zümresi
Her biri bir âstânı tuttu oldu bendesi
Devlet ü ikbâl ü câha bulmağa destiresi
Yüz sürüp bir dergehe oldu anın efgendesi
Her kesî bir kimseyi idindi âlemde kesî
Kimsenem yoktur benim hey kimsesizler kimsesi

Düşdi her kes bir kapuya olmagıçun bermürâd
Eyleyüp bir âstâna her birisi istinâd
İşiginde niçe mahzun derdmenler oldu şâd
Çâresâz olsa aceb mi kılsa nola bize dâd
Her kesî bir kimseyi idindi âlemde kesî
Kimsenem yoktur benim hey kimsesizler kimsesi

Bi direm virmez dirğa öpmeğe cânân elin
Kesdi ashâb-ı safâdan sâki-i devrân elin
Kimi pâşâ dâmenin tuttu kimi sultân elin
Lütf idüp ol destgirim suñ meded dermân elin
Her kesî bir kimseyi idindi âlemde kesî
Kimsenem yoktur benim hey kimsesizler kimsesi

Bir harâb âbâd idi ma'mûr idüp kıldın binâ
Şöyle bir hayr işledin kim yokdürür hemtâ ana
Câmi nola kendüsini eyledin çünk. ihyâ
Kâ'be'yi yapmak dilersen hâtırım yap serverâ
Her kesî bir kimseyi idindi âlemde kesî
Kimsenem yoktur benim hey kimsesizler kimsesi

Beytî'i bîçâre gelmiştir kapundan kılma red
Mut'teber olmak gerek yanında erbâb-ı hired
Niçe bikes âstânın taşını kıldı sened
İşigin dâr-üş-sifâsından olur bâna meded
Her kesî bir kimseyi idindi âlemde kesî
Kimsenem yoktur benim hey kimsesizler kimsesi

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

Beyzade (Sazşairi) — XVII nci asır sazşairlerinden Beyzade'nin hayatı hakkında malûmat sahibi olmadığım gibi hiç bir manzumesine de rastlamadım. Yalnız Onun Bursalı olduğunu ve XVII nci asır içinde yaşadığını Aşık Ömer'in "Şairname" adlı manzumesindeki şu bend ile anlamaktayız (*Sadeddin Nüzhet Ergun* : *Aşık Ömer, Hayatı ve eserleri*) :

Emirzâde evliyâya virdi şan
Beğzâde nüşâsız olmazdı revan
Âhî ile Gedâyî de bir zaman
Bursa'da sürdüler dem ü devrân

Bezli (Çankırılı) — Son asır şairlerinden Bezli hakkında Bay Talât Onay şu malûmatı veriyor (*Çankırılı şairleri* S. 21 — 35) :

« Ali Bezli : Büyük Müftî Hacı Mustafa efendi'nin « Hicaz'dan sanâ sakal tarağı ile misvak getireceğim » lâtifesinde bulunduğu Ali Bezli efendi dişleri dökülmüş.

maîşetin ızırablariyla beli bükülmüş olmasına rağmen — galibâ biraz da köseliğinin icâbı olarak — son derecede şen, şâir, nüktegü; lâtifeperdâz, zarîf, âlim, şâir, müstakim ve âlicenâb bir zât idi. Bu gün bile *Abdi oğlu* denildiği zaman kendini yakından tanıyanların dudaklarında derhal bir tebessüm belirir; behemhâl bir kaç nüktesi, şakası nakledilir. Ali Efendi 1257 (M.1843) de Çankırı'da doğmuştur. Babası ulemâdan Hacı İbrahim efendi'dir. Büyük babası Büyük câmin imamı Hâfız Ali efendi ve onun babası Hâfız Ali, bunun babası da Hacı Hasan efendi'dir. «Abdi oğlu» lakabı kendisine ecdadından kalmıştır. Bu isim de bize bu âilenin âlim ve şâir yetiştirdiğini göstermektedir. Babası İbrahim efendi de erbâb-ı tabiatandı. İlk tahsilini müteâkib medreseye devâma, zamanın şâirlerinden Hayrî ve Zahmî ile temâsa ve işte bu sıralarda şiir yazmaya başladı.

Koyduk vatani gurbete bu fikr ile çıktık
Kim renc-i sefer bâis olur izz ü alâya

Beysi onun da düstür-i hareketi oldu; tahsilini ikmâl ve tevsi' için İstanbul'a giderek Fâtih müderrislerinden meşhur Hoca Şakir efendi ile İngiliz Kerim efendi gibi âlimlerden ders, Debrelî Elmaszâde Tâlib Tevfik efendi'den icâzet aldı. Bir taraftan da Hâfız, Mesnevî, Gülistan tahsil ederek Fârisiye vukufunu artırdı. 1307 (M. 1887) de açılan Rus seferine takaddüm eden Sırp ihtilâlini teskinne «İlmiye alayı»nın binbaşısı olan Hoca Şakir efendi maiyyetinde mülâzımlıkla iştirâk etmiş, meşhur «Aleksinaç» muharebesinde bulunarak bu harbi tasvir eden *Fezleke-i târih* ünvanlı destanı yazmış ve bastırmıştır. İstanbul'a dönüşünde Ruslar Kars ve Ardahan'ı zabt ettiklerinden hükümetin rehâvetini protesto makamında beş büyük câminin kapısına yapıştırılan yafatlardan birini de Ali efendi Bayezid câmiî kapısına yapıştırmıştır. Medrese talebe ve âlimleri arasında sayılır bir simâ olan Ali efendi — Hemşerisi olmak münâsebetiyle *Ali Suavî* ile de tanışmış ve mûmâileyhin *Sultan Murad*'i iclâs, *Abdülhamid*'i hal' maksadiyle yaptığı harekette alâkası olduğundan âkibetten korkarak biraderiyle İstanbul'dan kaçmış; İnebolu tarikıyla Kastamonî'ye gelmiş ise de parası kalmadığından kardeşi Veys efendi'ye «Fezleke-i tarih» ini sattırarak yol parasını tedarik ettikten sonra Çankırı'ya gelmiştir. Bundan sonra ömrünü tettebbu' ile, a'sar memurluğu, kâtibliği, Büyük câmi mütevelliliği gibi vâzifelerle geçirmiştir. 1318 (M. 1902) de vefat etmiştir. Oğlu *Hamdi* efendi de şîr âşinadır.

Hususî hayatı: Ali efendi o rind meşreb, feylesof tabiat şâirlerdendir ki hayatı endişe-i maîşetle ızırâb içinde geçmiş olmasına rağmen feleğin kahırlarına karşı daima gülmüş; lâtifeleri, nükteleri ile de daima etrafındakileri güldürmüştür. Zâten nükte eser-i zekâ değil midir? Okçu oğlu Hoca Şakir efendi — ki medrese âlimlerinin son yüksek bir simâsı, İstanbul

dersiâmlarından ve son şeyhül-müderrişin idi — erbâb-i zekâyâ lâtife etmekten, bunlardan mukabele görmekten çok zevk alırdı. Bu cihetle Ali efendi'ye daima çatar, aralarında sarf olunan nükteler günlerce her sınıf halkın kahkahasını celb ederdi. Meselâ bir gün çarşıda yanında zamanın büyük âlimlerinden Hacı Evliya efendi bulunurken Yüzbaşı zâde Hüseyin efendi'yi çağırarak onu çingâne yapmak için: — Hüseyin! bizim Halim köyden geldi; oğlu Ahmed'i niçin getirmediyini sordum. Hayvana binecek kadar büyümedi, dedi; canım, Hüseyin efendi'yi görmüyor musun? çocuklarını yayladan heybeye doldurarak getiriyor. Dedim. Lâtifesinde bulunur. Hazır cevap Hüseyin efendi derhal: Hoca efendi! Halim köy çüktür; meresine (1) girdiği zaman ağzına alır getirir! cevabını verir. Hoca merhum kendi oğlunu köpek yavrusu yapan bu cevaptan son derece mahzûz olur, fakat Hacı Evliya efendi'nin ta'rizlerinden de kurtulamaz. Çünkü Evliya efendi'ye göre lâtife yapmak ulemâmn şânına yakışmaz. Hoca merhum bir gün araba ile köyüne giderken Hüseyin efendi atla ardından yetişir. Çingâneier daima kavga çıkardıkları, her kavğadan sonra hükümetle şikâyete koştukları için Hüseyin efendi, — Hoca efendi, acelen ne? şekvâya mı gidiyorsun? — Ben ava gitmiyorum. Neye peşime düştün? cevabını alır. Şakir efendi'ye göre sarf ettiği nükteleri anlamayan, lâtifelere derhal cevap vermeyen bir kimse konuşmaya bile layık değildi. Onun bu hallerini basit zekâhî âlimler hoş görmezler. Kendini hıffetle ittihâm ederlerdi. Bunun gibi Ali efendi'ye de ağır başlı nazarıyla bakmazlar ve kim bilir neler söylerler, nelere benzetirlerdi. Şakir efendi ile Ali efendi arasındaki malûmat farkı Şakir efendi'nin, zekâ farkı Ali efendi'nin lehinedir. Gün geçmezdi ki bu iki zât arasında bir lâtife geçmiş olmasın. Meselâ: Şakir efendi bir Ermeni dışçıya dış yaptırmış; ağzında dişi olmayan Ali efendi'ye dişlerini göstererek lâtifede bulunur. Ali efendi: — Kâfir ağzına iyi benzetmiş! mukabelesiyle hocayı iskât eder. Bir ramazanda şâir *Osman Vehhac* babam *Numan*, Araplı Ali, Okçu oğlu Şakir, Abdi oğlu Ali, Müfti Hacı Mustafa efendiler gibi zamanın âlimlerini, şâirlerini Yüzbaşızade Hasan efendi davet eder. Gündüz Araplı Ali efendi'nin medresesi için aldığı odunun bedelinden bir miktar borcu kahr. Köylü hocayı ararken Abdi oğluna tesadûf eder. O da köylüyü Hasan efendi'nin evine getirir ve kahve ocağına sokar. Kendisi telâşla içeri girerek Osman ve Hasan efendilerin köyle münâsebetlerine, müfti, Şakir ve Ali efendilerin köylülüklerine telmihen: — Biz şehirliiler köylüleri abmak sanırsız. Hâlbuki bakınız elli paralık odun parasını almak bahanesiyle karnını doyurmak için hile düşünmüştür. Zâten

(1) Meres: Köpeklerin yaşını bildirmek için kullanılır bir tabirdir (Çankırı Şâirleri).

Bez.

bu köylüler ... köylüler ... tarzında ta'rizlere başlar. Ramazanla arası iyi olmayan, iftar yanaştıkça gözleri görmeyecek derecede tiryaki olan Şakir efendi o adakilerin kahkahalarına tahammül edemeyerek Abdioglu'na hitâben : — Ulan cıbrıtlı şu sigaradan bir çekeyim, şu kahveden bir yutayım da sana kölüyü gösteririm deyerek çıkışır ve aralarında geçen muhâvereler bir çok gecelerin sermâye-i neşâtı olur. Şakir efendi köyü bulunan "Ayyadlı" dan Hacı Evliya efendi'ye yazdığı mektupta derslere devam edilecekse geleceğini yazar; Evliya efendi de derslerin kesileceğini bildirir. Ali efendi mektubun bir kenarına selâm yazacağıım bahanesiyle şu darbi meseli yazar : "Yorgunun çoş canına minnet". Büyük Müftî Hacı Mustafa efendi ile de aralarında bir çok lâtifeler geçmiştir. Bir gün Ali efendi'ye — Ali efendi; Câmî-i kebîrî ta'mir ettirdim. Mecbur efendi tarih düştü. Filân hayra da filân düştü. Yaptırdığım helâya da sen düş, lâtifesinde bulunur. Ali efendi : — Elbette biz de sâhibinin şerefiyle mütênâsîp bir şey düşürürüz mukabelesinde bulunur. Bir bayram günü Müftî efendi medresesinde ziyaret kabul ederken yanında Ali Bezli, Yüzbaşızâde Hüseyin efendi ve diğer bir zat bulunur. Bu sırada Müftînin oğullarından biri içeri girer, para alarak çıkar gider. Bu sırada Ali Bezli yanındaki zâtin kulağına bir şeyler fısıldar. Kulağı ağır işiden Müftî efendi bu muhâvereden kuşkulandır ve ne konuştuklarını sorar; Ali efendi : — Bu çocuk kimin olduğunu sordu. Müftî — Ne cevap verdin? Ali efendi — Müftî efendi'nin dedim? Müftî — O ne dedi? Ali efendi — Hoca-maşallah çekim hayvanı gibi amma dölü cılız düşmüş. Müftî — Kabahat bende değil, ananın cinsi kötü. Yoksa dölüm iyi düşer cevabını verir. Böylelikle refikasının o zatla karabettini imâ eder. Ali Bezli efendi, Yüzbaşızâde Hüseyin efendi'den daima bir ziyafet istermiş. Bir gün Hüseyin efendi cumartesi sabahı gelmesini söyler ve ayrılır. Yolda Ali efendi cumartesi günü bayram olduğunu hatırlar. Bu davetten maksadın "Bayram pilavını yeyen köpek tavlanır" meseli olduğunu hatırlar. Derhal çarşı çarşı arayarak Hüseyin efendi'yi bulur ve "Ben ziyafete gelemeceğim, onu sen ye de tavlan" der ve savuşur. İstanbul'da iken Ali efendi İngiliz Kerim efendi'nin "Şerh-i Mevâkif" dersine devam ettiği sırada bir gün yolda Kerim efendi'nin muâzırı meşhur Urfalı Aynvâhid Mehmed efendi'ye tesadüf eder; Ali efendi'yi koltuğunda koca bir cild kitapla gören ve kitabın ne olduğunu anlayan hoca, nereden geldiğini sorar; dersten cevabını alınca kitaba işaretleyerek "Kerim efendi'nin" âyetini okur. Bezli derhal; O âyet Urfalı köyhüleri hakkında nazil olmuştur cevabını verir. Mehmed efendi bu cevaptan çok müteessir olmuş, senelerce bunu naklederek : Hayatımda Çankırılı Köseye mağlûp oldum deyeyerek beyân-ı telehhûf edermiş. İstanbul'da iken sazşairlerinden Beşiktaşlı *Gedayî* daima zi-

yaretine gelirmiş. Aralarındaki muârefe tahmin oluncuğuna nazaran Çankırılı'da teessüs etmiştir. Gedayî uzun boylu olmakla beraber üç etekli ve meydânî denilen kumaştan yapılmış entari giyermiş. Bir gün yine gelmiş ve medrese odasının eşigine basarak bir kamet-i heybet nümâ ile arz-ı endâm etmiş. Ali Bezli derhal; Kaddî dirâz ü ahmak astârı pâre pâre lâtifesinde bulunmuş; Gedayî de : Sen âşinâ-yi lâklak ser kelle-i minâre cevabını vermiştir. Ali efendi kuvvetli bir hâfizaya mâlikti. En uzun bir şi'ri bile bazan bir defa okuyuşunda hıfz ettiği olurdu. Şair *Zahmî* bir gece zil zurna şarhoş medreseye gelir. Ali efendi'nin derse bakmasına mâni olur. Bağındaki fesî mangala atarak ateşleri dağıtır. Ali efendi dersine mâni olduğunu söyler. Zahmî o hâlinde Ali efendi'ye ders takrir ve yıkılarak evine evdet eder. Evde refikası Duduş kadını kaldırır, mumu yaktırır; O gece Mi'rac gecesi olduğu için 14. bendli «Muhammes Mi'râciye» sini yazar. Sabah medresede Ali efendi'ye okur. Ali efendi bu şi'ri başkasına âid bildiğini söyleyerek ezberden okumağa başlar. Ve *Zahmî* ye

Sirkat-i şi'r idene kat'ı zeban lâzımdır
Böyledir şer'î belâgatte fetâvâ-yi sahan

Beytini okuyarak nasihatlarla bulunmaya başlar. Bittabi' endişeye düşen, terler döken Zahmî, çalmadığını, tevârüd ihtimali olduğunu söylerse de tutturamaz; fevkal had nevmid olarak kimselere bir şey söylememesini rica eder. Ali efsâli, bir baklava yedirirse bir çaresini bulacağını söyler. Ertesi gün baklavayı yerler, Ali efendi de Zahmî şi'ri okurken zabt ettiğini söyler. Bu kadar kavi bir hâfıza sâhibi olmakla beraber zekâsı da yüksekti. Meselâ : *Zahmî* ile şair *Hayrî* bir gün ikinci namazını kılmak için Büyük câmîye giderken Saman pazarı ile Câmî arasındaki yüz metrelik mesâfeyi müşterek bir şiir söyleyerek kat' etmek isterler :

Hayrî :

Lâ'yi ilâ eyleyen yar kâkülün bir tek teli

Zahmî :

Lâ'yi ilâ'dan ayırmaklıktır istisnâ belî.

Matla'lı şi'ri söylerler. Makta' beytini Zahmî söylediği için Hayrî, Zahmî'ye hediye eder. Akşam Zahmî bu şiiri Ali efendi'ye okur ve kendinin olduğunu söyler. Küçük bir teemmül müteâkib hangi mısraın Zahmî'ye ve hangi beytin Hayrî'ye âid olduğunu meydâna atar. Görülüyor ki Ali efendi yüksek bir zekâ ve hâfizaya sâhib, kalender meşreb, hoşgü, hâzır cevap bir şairdir.

Üslûbu : Ali efendi kalem şairlerindedir. Aruz ve hece ile yazmıştır. Hiç bir meslek-i edebinin muakkibi değildir. Muhtinin tesiri altında yetişmiştir. Kendisini fikrî, hissî bir şair olarak değil, hezî kabiliyeti yüksek bir nâzım olarak tanımak lâzımdır. Üslûbu sâdedir. Bihassa hece ile yazdıkları selis ve revandır.

Nazım lisanı: Aruzla yazdıklarında lisanı o kadar düzgün görünmez. O bir hezi, oihassa koşma ve destan şairidir. Eldeki eserleri mâhiyyet-i şâihânesi hakkında bir fikir verecek kadar çok ve mevcudları da o kadar yüksek değildir. Şâyed meşhur destanı elimizde olsaydı bu zâtın 'ibda' kabiliyetini meydana koymak mümkün olurdu. Ne yazık ki bu destanın yalnız hâfizalarda sarı renk ile şekli kalmıştır. Ali efendi'nin bir çok vefat tarihleri söylediği mervîdir. Ahiren kabristanlar kaldırıldığından ve esâsen mezar taşları —mermer olmadığı için — kümlü taşlardan yapıldığından üzerindeki yazılar yirmi otuz senede gaib olduğu cihetle bu tarihler de elde edilememiştir. Şu halde Ali Bezzî efendi'yi yalnız hezlî şâiri tanımak ve lâtifeci, hazır cevap olarak tanımak zarûreti hâsıl olmuştur.

— I —

— Semâî —

Bu şeb-bezm-i mahabbette işittim bang-i kanûnı
Okur-erbâb-ı aşka her teli bin gerh-i câmûnı
Bu ilmin dânişi anlar rûmûz-i ma'ni-i elfâz
Ne bilsin olmayan ârifese de aşrın Flâtûn'ı
Süründüm bir zaman rah-i ilimde tab'-ı Mecnun veş
Dolaştım sü-be-sû Leylâ deyu sahrâyı; hâmûnı
Eğerçi iltifât itseydi gönüm mansıb u câha
Muin olsa kader teshîr iderdim mâl-i Karûn'ı
Bu kasr-ı milk-i dil tathîrine *Bezllî* gedâ âsâ
Efendim cümle isyâna sürerdim tevbe sâbûnı

— II —

— Çerkeş anbar memurluğuna ta'yin olunduğu zaman şu şi'ri yazmıştır : —

Dil sana dostlar bütûn a'dâyı; handân ittîler
İktisâb-ı kut için sevk-ı beyâbân ittîler
Gördüler yok kabiliyyet sende insân olmağa
Sürdüler bir dağa vahşilerle yeksân ittîler
Derd-i fakrın kesb-i şiddet ittiğin gûyâ görüp
Rahme geldi her biri pehpeh ne deimân ittîler

Çeşme-i çeşmin muharremde yine kan ittîler
Çerkeş anbarına memûr eyleyüp âhır seni
Bezliyâ şûkr it ki zâtın Mısır'a sultân ittîler

— III —

« Mâtekaddem vâkıf-ı sırr-ı Hudâ dîrler bize »
« Bende-i hâs-ı Habîb-i Kibriyâ dîrler bize »

matla'lı şi'ri tehzildir:

Bir alay müflisleriz zengin ağa dîrler bize,
Her kese ihsân ider lûtfi hevâ dîrler bize
Defne-i ma'dûma mâlik nutkumuz altın keser
Süfne-i in'âmı yok kân-ı atâ dîrler bize
Günde bin her günde yüz bin kul çırak itmekteyiz
Aslı faslı olmayan derde devâ dîrler bize

Đolmadık yer kalmadı sermâye-i efkâr ile
Haik içinde bir büyük tüccar baba dîrler bize
Lâf ile kurmuş olağı yok yere tutmuş vatan
Bende-i sultân-ı gam sâhib livâ dîrler bize
Kim rezâlet şâhinin olsa vezir-i a'zamı
Söylesün mevhum gazel *Bezllî* gedâ dîrler bize

— IV —

Cilvekeştir sevdiğim hüsn-i bahâ bazârı var
Her gören sâhib olur ammâ gam ı ayyârı var
Rahmi yok çünkü zarâfetti dil-i mecrûhumuz
Cevr okıyla öldürür rûyinde tîr-i bârı var
Merhem-i lâ'i-i lebinde gösterir Lokman senin
Kul tabîbim bir devâ ihrâk olur ten nârı var
Göricek yekten cemâl-i mâhitâbın çeşm-i can
Başladı ağlamağa biçâre bülbül zârı var
Bezllî veş bir âşık-ı sâdik bulunmaz sana kim
Söyledi evsâf-ı hüsnünde güzel güftârı var

— V —

Kaldım yine bir âteş-i aşk içre firakta
Yanmakta tenim hasret ü nâr ile irakta
Zâr oldu benim gûşe-i mihnette kararım
Âlûfte sefil hâlime hâl ehli merakta
Derdimi füzûn eyledi ah tîr-i nigâhı
Şerh eyleyemem kilk ile çok cevri varakta
Bülbül olalı gonca gülün hârı bükâdır
Bihûde gam-ı dilbere düş kârı bırak ta
Âyâ gire mi gûşuma bir herze-i güftâr
Göster ana var *Bezllî* sözün kaldı ...

— VI —

Yârim ile sahrâya gidip def'-i gam olsa
Ah bir ben olup bir dahi ol gonca fem olsa
Doldursa sebû lâ'ini yârâne müselleme
Dil içmez idi sâki-i ebrâr-ı gam olsa
Ey yâr-ı cefâkâr bu gün cilveler itme
İsterdi gönül sende revîş dünkü dem olsa
Ol âb-ı hayat dâr-ı derûnumda dolunca
İhiâk idemez cismimi tiryâk-ı sem olsa
Sabr eyle alup zahmine sen merhemi *Bezllî*
Hoş ola heman gerden-i dildârın em olsa

— VII —

— Koşma —

Bir hal geldi düştüm rûy-i zemîne
Dâmen-i eltâf-ı yâre sarıldım
Başladım feryâda âh ü enine
Goncalar sahnında hâre sarıldım

Felek tig-i cevrin cânâ uzattı
Leşker-i gam etrâfını kapattı
Sefîne-i cismim deryâyâ battı
Bî aman kaldım da mâre sarıldım

Bez.

Bezli candan geçtim künc-i mihnette
Beklerim bînevâ bâb-ı devlette
Cezbe-i aşk ile şeb-i zulmette
Pervâne veş' yandım nâre sarıldım

— VIII —

— Destan —

— Ali Bezli efendi'nin Sırp seferine süret-i iştirâkını, vakayî-i harbiyenin nasıl cereyân ettiğini gösteren ve 1293 (M. 1874) senesinde başlamış olan Fezleke-i tarih ünvanı yetmiş kadar bendli destanı çocukluğumda, babam merhum Numan efendi'nin kitapları arasında elimde geçmişti. Pek hoşuma gittiği için olmalı ki bazı bendleri bu gün bile hâfızamda yaşamaktadır. Destanın aslı ele geçinceye kadar üstübu hakkında bir fikir varmek için mahfuzâtımı naklediyorum — :

Vücûdi ref'olmuş rûy-i zeminden
Kalmamış kimsede büyü sadâkat
Çağlamış ayrılan din-i mübinden
Mevlâ doğrulara virsün selâmet

Bin iki yüz doksan iki sâlinde
Fitne baş gösterdi ay hilâlinde
Kalmadı politika eski hâlinde
Bozuldu mîhr-i çerh-i adâlet

Tullâb-ı İstanbul düştüler âha
Yüz tutup cümle ulu dergâha
Nihâyet duyruıldı iş pâdişâha
Buyurdı öğrenin nedir bu hâlet

Geldi bir zât-ı pâk taraf-ı Münkârdan
Didi merâmımız ne bu efkârdan
Söylen çekinmeyin yâr ü ağıyardan
Hâdim-i şerîat bu gün bu sâat

Bibliyografya : Ahmed Talât Onay : Çankırı Şairleri.

Bezmi (Abdullah) — XVI ncı asır şairlerinden Bezmi hakkında *Aşk Çelebi* şu malûmatı kaydediyor :

«Bezmi: Filibeli Kadı Devriş Çelebi'nin oğludur. Mezkûr Derviş Çelebi ekâbir-i kuzâttan ve ashâb-ı kemâlâtın bir şanı zârif letâfet-i tab' ve nezâfet-i hilkatî câmi' ârif ve hariftir. Anlardan dahi lâtif ebyât ve berceste eş'âr-ı pür nikât zuhûr ve sudûr ider. Ammâ kayd-ı tahallûstan âzâde ve nukuş-ı ta-kayyüd-i şöhretten levh-i hâtırı sâdedir. Ol sebebden fîâd olunmamışlardır. Ammâ bu oğulları ki Abdullah Çelebi'dir. fâik-ul- akrân ve sâhib-i fehm ü iz'andır. Şi-irde dahi hayli kabiliyeti ve her güne vasf ü tâ'rife mahalliyeti olduğu sebebden bir kaç ebyâtı isbât için ityân olundu :

— Der tevhiid —

Levha-i icâda kudret kılki yazmadan elif
Zâtını bir anlayup tevhide oldum mu'terif

— Velahu

Dotu gülâb ile göricek gonca câmını
Nûş itti çekti teşne imiş mîhr-i tâbdâr

Sevdâ-yi zülfün ideli Bezmi fütâdenin
Çok kıl u kale kudreti yok akli târümâr»

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Bezmi: Filibelidir. Kadı Derviş Çelebi'nin oğludur. Nâmı Abdullah'tır. Maraz-ı dâ ül file mübtelâ olmağın yârân içinde Topal Kadı dimekle meşhûr ve mezkûr idi. Fâik-ul-akrân sâhib-i ilm ü irfân fenn-i şiirde tamâm ehliyyet ve kabiliyeti ve her vecihle ta'rif olunmağa mahalliyeti vardır. Sene semâne ve semânine ve tis'âmiede (988 — 1580) bisât-ı hayâtı âlem-i vücuddan neverdide olup mülket-i ukbâya gösterânide olmuştur. Bu bezm-i fenâdan ayak kaldırmış ve sefîne-i hayâtı der-yâ-yi memâta daldırmıştır. Bu eş'âr anındır :

Billâh ey dide benim aynımı kande gördün
Bu kadar yaş geçürdün bu kadar dem sürdün

Harc idüp sîm-i eştîmî yoluna
Ya'ni nem var ise nisâr ittim

Başım üstünde değîrmen yürüye çerh gibi
Ben nice fikr-i dakik ile cihanda öğünem

Sâfi dil öl çü çemşîr kat'eyle mâsivâyı
Çalış huzûr-i Hak'ka varmağ için yeraklan »

Sicill'de şu kayıt vardır :

«Bezmi Abdullah Çelebi: Derviş Çelebi mahdûmudur ki «Topal kadı» dinür. Kuzâttan ve sultan Murâd-ı sâlis hazretlerinin asri şuarâsından idi.»

Beñdeki bir mecmuada Bezmi nâmına iki gazel kayıtlıdır. Bunlardan birinin makta' beyti şöyledir :

Yaraşur eş'âr ile şöhret bulursam Bezmiyâ
Şi'r mirâs-ı pederdir bana şâirzâdeyim

«Şairzade» olduğunu söyleyen bu Bezmi'nin «Abdullah Bezmi» olduğuna muhakkak nazariyle bakabiliriz: Bu iki gazeli aynen naklediyorum :

— I —

Sofiyâ ben mest-i aşk oldum esîr-i bâdeyim
Sâfidir âyine-i kalbim derûni sâdeyim
Subh olunca uyhu girmez dide-i giryânıma
Bir cevânın gün yüzüne aşk-ı dildâdeyim
Serv gibi bağ-ı istignâda baş çektim velî
Râh-ı aşk'icre ayaklar toprağı üstâdeyim
Aşk-ı dilberdir benim ancak derûnumda gamım
Devlet-i dünyâ gamından şimdilik âzâdeyim
Yaraşur eş'âr ile şöhret bulursam *Bezmiyâ*
Şi'r mirâs-ı pederdir bana şâirzâdeyim

— II —

Dide-i terde gönül aks-i leb-i cânân arar
Benzer ol gavvâsa kim bahre girüp mercân arar
Çekmek için dide-i giryânıma bir bergüzâr
Bâd düğmüş yollara hâk-i reh-i cânân arar
Peşk-i âhım her dem eflâki anıñün geşt ider
Tal'at-ı dilber gibi bir ahter-i tâbân arar

Tirin âlup sinem ol kaçı kemânım kıldî çâk
Benzer ol hûni cürûnunda benim peygân arar
Değmesine âşkın lütf itmez ol yâr-ı güzîn
Mübteleâ *Bezmi* gibi bir lâyk-ı ihsân arar
Bibliyografya : Aşk., Hsn., Sci., Mc.

Bezmi (Ahmed, Âma) — XVI ncı asrın son nısfında yaşayan şairlerden *Bezmi* hakkında *Riyazi* şu malûmatı veriyor :

« *Bezmi*-i nâbinâ : Nâmı Ahmed'dir. Bektaşiyandan Korucu zümresindedir. Pâdişâhımız devrinde olan şuarâdandır (1). Bu iki beyit anındır :

Çekti sanemâ sinesine nâme elifler
Destindeki kılk-i güher eşşânın ucundan

Gözi merdümelerinden isteme ey haste dil çâre
Müyesser ola mı görmek gelüp bîmâr bîmârı »

Kafzade Faizi tezkiresinde şu kayd vardır :

« *Bezmi*-i nâbinâ : 1026 (M. 1617) da fevt olmuştur. Târîh-i *Hâşimî*

های کجیدی ترک ایروب بر مجلسی بزی تودی

Üç aded divânı görölüp andan intihâb olundu :

Dilber odur ki âyine veş sinesin açup
Uşşâka nâz ile diye seyr eyle gel beri »

Kafzade Faizi'nin yalnız tarih mısramı kaydettiği kıt'ayı *Hâşimî* divanından aynen naklediyorum :

Oeçli *Bezmi* dehr-i fâniden çeküp nâgeh ayak
Sır çeşm olup cihânın ni'metinden el yudî
Hâşimî dâi teessüfte didi târihini

های کجیدی ترک ایروب بر مجلسی بزی تودی

1026

Mecmualarda *Bezmi* mahlâş bir çok şiirlere rastlamaktayız. Fakat bu şiirlerin hangi *Bezmi*'ye aid olduğunu söylemek kabil değildir. Yalnız « *Bezmi*-i a'mâ » serlevbasiyle gördüğüm iki tarihi naklediyorum (*Bay Ahmed Remzi*'ye âid bir mecmuadan) :

— 1 —

— Tarih —

— Defterdar Mahmud efendi'nin kâline —

Bu ne sırdır kim niçe server helâk oldı bu sayf
Böyle esrâr âlemi medhûş ider mânend-i keyf
Rihlet idüp mihnet-i dünyâdan âzâd oldular
Kurtulup gûyâ şitâdan kıldılar seyrân-ı sayf
Kellesini baş defterdârın itti tez halâs
Destine cellâd-ı bidâd aldığı saatte seyf
Dilerim mihmân olıcak cânı Hak dergâhına
Rûh-i pâkine Hudâ ikrâm ide mânend-i dayf
Biri defterdârın eksildiğini gördi didi

Bezmi târihini anın اور دفتردار عرف

— 997 —

(1) Ahmed I. zamanında.

— Tarih —

— Rumeli beylerbeyinin boyunu urulduğuna —

Cihânın devletine ârzü kılma müdâm ey dil
Kazâ yanında olan devlete olma sakın mâil
Taaccüb idecek demdir ki Rûm'un mir-i mirânı
Kazâya uğradı hâkan önünde merd iken mukbil
Cümâdilevvelin yekşenbihinde on yedinci gün
Der-i divân-ı şehte katl olundu âhır ol gafil
Cihânı terk idüp bi cân ü ser yattıkça hâk içre
Serir-i saltanatta var ola şâhenşeh-i âdil
Vefâtin istimâ' idince *Bezmi* didi târthin

کوجوب اولدی بقایه میره برانہ عدم مایل

— 997 —

Bibliyografya : Ryz., Ktz., Sci., Mc.

Bezmi (Halil) — XVIII inci asır şairlerinden *Bezmi* hakkında *Safayi*, şu malûmatı veriyor :

«*Bezmi* : Nâmı Halil'dir. Vücûdî hased fermâ-yi iksir-üd-devle olan hâk-i İstanbul'dan neşv ü nemâ bulup evâil-i hâlinde ba'zı ashâb-ı devlete imâm olmağla İmam *Bezmi* dinmekle meşhûr-i cihân olmuştur. Âvanlarintahsil-i ma'rifete bezl idüp silk-i nazma güherkeş-i suhan olmağla mehâret-i eş'ârı reşgbürde-i şuarâ-yi âvandır. Yeniçeri kalemi hulefâsı zümresine dâhil olmuştur. Gayet hoş sohbet ve yâran tabiat vücûd-i şeriftir. Şâir-i mezbûr süy-i deryâdan hacc-ı şerife âzim iken esnâ-i tarikte Sakız ceziresine uğrayup kibâr-ı meşâyih-i Halvetiyyeden İlyas efendi nâm aziz-i muhteremden inâbet etmiş idi. Aziz-i mûmâileyh fevt olduktan sonra mezbûr âlem i rû'yâda azizi görüp Sakız tarafına âzîmete işâret itmekle da'vete icâbet idüp bir sefîneye binüp Sakız'a varup azizin merkad-i pâkin ziyâret idüp bir kaç gün meks üzere iken münharif-ül-mizâc olup 1120 (M. 1703) târihinde Sakız'da fevt olmağla şeyhin merkadi civârına defn olundu. Bu eş'âr berâverde-i tab'-ı vakkadı olan âsârından nümûnedir ki bu cerideye sebt olundu :

Bâde nüş-i bezm-i vahdet cân-ı Cem bilmez nedir
Mest ü medhûş-i mahabbet derd ü gam bilmez nedir
Gonceye teşbih iden cânâ dehânın vasfını
Nükte fehîm itmez dâhi sırr-ı adem bilmez nedir

— Velehu —

Mîr'âl-ı dili eylese de yâr şikeste
Her rizesinin hâsılı bir rûy-i safâdır»

Salim tezkiresinde şu malûmat kayıdhdı :

«*Bezmi* : Nâm-ı celilleri Halil'dir. Mekîn-i ârâmgâhı nâzenin şâyân-ı sâpâş-ı firâvân ve kâim-i bezmgâh-ı bihterîni mükârin-i hezâr-ı irfân olup kıyâm-ı hitâm-ı her merâma fezâ-yi cây-i pehnâ-yi huzûr-i firâvân ve rikistân-ı nâzenini gubâr-ı sükkerin ve miyâhı aselden bihterîn şehri-i bâ sûtûde muâdil Kostantiniyye i cennet

mümâsilden Kumkapu kurbinde Bâli Paşa mahallesinde Çadırcızâde nâm sâhib-ül-hayrın binâ eylediği meşhûd-i şerifin müezzini İsa Halife nâm merd-i ercemendin ferzend-i dilpesendi ve ol mahalden bezmgâh-ı vücûde dâhil ve mehd-i gerdûna vâsil olup gerdiş-eyyâm ve teâkub-i a'vâm ile hilâl-i vücûd-i nâzûk bihbûdu bedri müniri siphr-i ays ü dem ve sinni on beş yaşına kadem basup sinn-i fikret mebâlig-i hamse ve aşereye bâliğ oldukta ihtimâl-i meşakkat ve ihtiyâr-ı gayret eyleyüp Rûm ve Arab ve Acem'i siyâhat ve metâf-ı sidre eknâf-ı tavâfa azîmet idüp Mekke-i mükerreme etrâfını ziyâret itmekle menâsik-i hacc-ı şerifi itmâm ve revâ-yih-i arafât-ı kesir-ül-berekât ile muattar dimâğ ve bü-yende kâm-ı garâm olduktan sonra medâyihi dehân-ı vâsfin eylesenisi ve kendi gir-i memâlik-i İslâmın pençesi olan medine-i pür iştihâr-ı Sakız diyârında seccâdenişin-i irşâd olan mahbûb-i kulûb-i nâs kutb-ül-ârifin zuhr-ül-vâsîlin Şeyh İlyas efendi'den ahz-i yed-i inâbet eyleyüp ol zât-ı beyyin-ül-kerâmetten dest reside hezâr-i himmet olup tekmil-i esmâ-i aliyye ve tahsil-i hâlât-ı celiyyeden sonra merci'-i irfân olan Kostantiniyye cânibine atf-ı inân eyleyüp meşâyih-i kirâmın tütü-i şekerhâyî-i Mısır-ı belâgati ve sâlikân-ı âlf mesâlikin acâib refâtâr ibâreti râmûz-ı rûmûzun nûktebendi merhûm-i mağfûr *Mısri Niyâzi* efendi ile hembezm-i ülfet ve nice müddet sohbet ve Tekfûrdağı dimekle şehir olan Ruscuk'ta ol asırda sâkin olan meşâyih-i acâib refâtârın şeyh-i mahsûs eivârı aşâb-ı hâlin bülendi Şeyh *Musli* efendi'nin kezâlik hembezm-i enîsi ve nice zaman hem meclis-i celsî olmuş çille keş-i kemân-ı dervîşi pehlevân-ı tarikat bir merd-i güzîn ve sinn-i şerifleri dâhil-i erbaîn olmuş idi. Sen 1100 (M.1688) târihinde medine-i Sakız'a âlem-i menâmında âzîzi merhûm da'vet ve emirlerine imtisâlen ol cânibe azîmet ve anda rihlet eylediler. İsm-i şerifi Halil olmasının te'siriyle her kesle dost ve âşinâ olmağa mâil ve pâkîze-gü hande rû küşâde dil zühre meşreb bir şâir-i şûh kevkeb idi. Eşârı ekseri şeyhâne ve vâdisinde dilrâne idi. Bu güftâr bu mecele-i celîleye tahrir için bizzât hâl-i hayâtlarında ihtiyâr buyurdıkları âsârdandır :

— Gazel —

İrîştir sâkiyâ peymâneyi (1) rindâne düştükce
Ayaklandır harâbât ehlini mestâne düştükce
Olur her bergi bir gürdâb-ı(2) bahr-i âteşin emvâc
O mâhin pertev-i hüsnî gül-i handâne düştükce
Beni pâbend-i sevdâ eyledi zencir veş zülfi (3)
Müselsel halka halka gerden-i cânâne düştükce

(1) Peymânemi : Rmz.

(2) Keşî-i : Rmz.

(3) Zencir veş sevdâ : Rmz.

Olur her mü-yi ten bir nahl-i âteşbâr-i Tür-i aşk(1)
Fürûg-i berk-ı nezzârem dil-i nâdâne düştükce
Cemâl-i şahid-i hâli temâşâ eyle ey *Bezmi* (2)
O şuhun aks-i râyi sâgar-ı rahşâne düştükce »

Ramiz tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Bezmi : Nâm-ı celîli Halil'dir. Rindân-ı bezm-i ifâna neş'eriz-i safâ ve sahbâ keşân-ı dâniş ü kemâle her tarafı bir meclis-i müheyyâ vefâ olan şehir-i İstanbûl-i cennâib makbûl husn-ı evâ'ından Kumkapu dâhilinde Çadırcı Ahmed mahallesinde pişgâh-ı hayme-i âsmân-ı cihâna vürûd ve mahalle-i mezbûre müezzini İsa Halife nâm merd-i bülend makamın ferzend-i hiredmendi olmağla terbiyeleriyle maârif ve kemâldé iştihâr-ı nûh kubbe-i siphr-i irfâna suûd ittikten sonra ârzû-yi siyâhat ile memâlik-i Rûm ü Acem'i geşt ü güzâr iderek Hacc-ı şerife azîmet ve ba'del avdet Sakız cezîresinde bir müddet mihrâb nişîn-i câmi'-i ikamet olup ol diyâr-ı celîl-ül-ittibârda şa'şaa pervâz-ı şems-i kerâmet olan Şeyh İlyâs efendi nâm aziz-i muhtereme irâdet ve ahz-i yed-i inâbet birle vâsil-ı kubbe-i hilâfet olmuşlar idi. Azizleri irtihâlden sonra vatan-ı feyz eymenleri olan âsitâne-i aliyyeye hicret ve bazı kibâr-ı enâma imâm ve bezm-i ülfetlerinde neş'eriz-i kelâm olmağla miyâne-i akrânda İmam Bezmi denmekle kesb-i şöhret-i tâm itmîşler idi. Bu hâl üzere sebha şûmâr-ı feyl ü nehâr iken bir şeb âlem-i menâmda azizleri zuhûr ve da'vet-i vâcib-ül-icâbetleri lisânından şerefyâb-ı sudûr olmağla derhâl terk-i âhbâb-ı sadâkatmeal idüp savb-ı me'mûre keşfî sுவâr-ı azîmet olup

Aç bâdbân-ı himmeti yan gel de seyre bak

müfâdıncâ temevvüc ve telâtum-i deryâ ile siyrâb-ı safâ olarak sâhil-i âmâle nâil ve azizin türbe-i şerifele-rine vâsil olup bir kaç gün ârâmı esnâsında mizâclerine irâs-ı illet

Seni bu illere âb ü türâbdır getiren

ma'nâsı arz-ı sûret ve 1136 (M. 1723) senesi hilâlide târik-i bezm-i mihnet ve âzim-i işretserâ-yi cennet olmağla aziz civârında defn-i türbet olunmuşlardır. Mütercem-i mezbûr dâniş ü irfân ve asrı şuarası miyânında maârif-i bipâyân ile meşhûr ve mümtâz şuhâne refâtâr saf derûn dervîş nihâd bir zât-ı tevekkül ittisâf ve pâk itikad olup tekellüften beri bir şâir-i serefrâz idiler. Bu güftâr ol zât-ı bülend iktidârın cümle-i âsârlarından- dir (3). »

Sicil'de de şairin 1136 (M. 1723) da vefât ettiği kayıtlıdır.

Faik Reşad *Eslâf*'ta şairin şöyle bir rubaisini de kaydediyor :

(1) Âteşbâr-ı aşkıncan : Rmz., Aşketrüz : nüsha .

(2) Temâşâ kil gel ey Bezmi : Rmz.

(3) Salim tezkiresindeki gazel yazılmıştır.

Dârdide nigâh ile bana âl ittîn
Hayrette koyup müşevveş-ül-hâl ittîn
Tâkir idemem hâl-i derûnî zîâ
Sen nazra-i ülâda beni lâl ittîn

Bibliyografya : Şiy., Sim., Rmz., Scl., Faik Reşad: Eslâf.

Bezmi (Mustafa) XVII nci asır şairlerinden Bezmi, 1045 (M. 1635) yıllarında çok ihtiyarken ölen ve 1006 (M. 1591) da Yenikapı Mevlevihanesini yaptıran Yeniçeri kâtiplerinden Malkoç Mehmed efendi'nin torunudur. Şair hakkında pek az malûmatımız vardır.

Şeyhî "Vakayülfuzalâ," da şunları söylüyor :

«Bezmi : Mustafa Çelebi İstanbulî'dir. Yenikapı hâricinde vaki' Mevlevihânenin bânisi Mehmed efendi'nin hafididir. Yeniçeri korucularından iken 1069 (M. 1658) târihinde fevt oldu. Bu şiir güftârındandır :

Gül-i sevrîye teşbih eylesem baktıkça ruhsârın
Baîd olmaz nigâhından kızarsa âşık-i zârın»

Safayî, «İbrahim Bezmi» ile «Mustafa Bezmi» yi aynı adam zanntığından yanlış olarak şairin 1094 (M. 1682) te şehid olduğunu söylemektedir (Bu husus için *Yasakçızade İbrahim Bezmi'ye bakınız*).

Safayî tezkiresini menba ittihaz ettiği için yanılan ve "Bezmi Mustafa," ile "Yasakçızade Bezmi İbrahim," i birbirine karıştıran *Yümnî*, Şeyhî'nin örnek olarak kaydettiği iki beyti ihtiva eden gazeli tam olarak yazmaktadır. Bu şi'ri aynen naklediyorum :

Gül-i sürîye teşbih eylesem baktıkça ruhsârın
Baîd olmaz nigâhından kızarsa âşık-i zârın
Komaz ol tavr u tarzın şehlevendim dilde cem'iyet
Perişân itti akhın hod perişani-i destârın-i
Ferâmûş ittîr telhîni güftâr-ı gadab hîzin
Mezâk-ı cânî şîrin eyledikçe kand-i güftârın
Görüp ârâmı kalmaz âşkın üftân olur hâke
Çemân oldukça serv-i kametin nâz ile reslâın
Emîn olmak ne mümkün gayz-ı bî hengâmdan *Bezmi*
Pes-i zânû nişin-i ittîfâl eylersin âzârın

Sicil sahibinin de *Safayî* tezkiresini mehzâ ittihaz ettiği için yanıldığını görüyoruz.

Bibliyografya : Şky. Ş., Şiy., Ymn., Scl.

Bezmi (XV inci asır şairlerinden) — XV inci asırın son nısfında yetişen şairlerden Bezmi'nin doğum yeri hakkında ihtilâf vardır. *Sehî* onun Anadolulu olduğunu söylüyor. Buna mukabil *Lâtîfî* şairi Rumelîli olarak gösteriyor. *Âşık Çelebi* «Galiba Aydın ilindedir» diyor. *Hasan Çelebi* ise kat'i olarak Aydınlı olduğunu kayd ediyor. Her halde *Sehî* tezkiresindeki rivayetin doğru olduğunu ve şairin Anadolulu ve belki de Aydınlı bulunduğunu kabul etmek icab ediyor. Bir rivayete göre ilm ile iştilal ederken yarı bırakan, diğer rivayete göre de mülâzım olduktan sonra bazı mansıblara tayin edildikten sonra mesleki terk eden Bezmi'nin işrete münhemik, sohbeti ve eğlenceyi sever zarif bir adam olduğu da söylenmektedir.

Lâtîfî'nin rivayetine göre Salim devrinin âhırlarında yani 926 (M. 1519) yıllarında vefat etmiş olan şair, bilhassa rindane gazelleriyle iştibar etmiştir.

Şair hakkında yalnız iki tezkiredeki malûmatı nakletmekle iktifa edeceğim :

Sehî diyor ki :

«Bezmi : Anadolu vilâyetinden ehl-i işret ve sâhib sohbet hoş tab', nazmî şekerbâr ve ra'nâ eş'arı var. İlime meşgul iken mefrûk olup kalmıştır. Bu ebyât anındır :

Gözlerim kan akıdır bezmine meyhâne gibi
Emeler diyu dudağın teb-i peymâne gibi
Şem'-i ruhsârın ile meclis-i hüsnünde senin
Dolanır ay ile gün yanmağa pervâne gibi»

Lâtîfî de şunları kaydediyor :

«Bezmi *Sehî* Rumelinden ehl-i işret ve rind tabiat kimesne idi. Sultan Selim devrinin âhırlarında âhirete nakl itti. Ve bezmgâh-ı fenâdan işrethâne-i bekaya gûşe-i meykedede cân elde iken ayağı getürüp rindâne gitti. Bir ayyaş-ı evbâş idi ki işreti müdâm ve sohbeti aled-devâm idi. Bu haysiyyetten eş'arı rindâne ve güftârı meştânedir. Bu matla' anındır :

Kismet olcâk ârif ü rinde mey ü şahid
Teşbih ile seccâde virilmiş sana zâhid

— Velehu —

Çün virdin eyâ şeyh bize tevbe şarâba
Bi bâde kebâbin tadı yok tevbe kebâba

— Velehu —

Tevbe ittîm ki itmeyim tevbe
Tevbeye tevbe-i Nussûh olsun

— Bir gazelinden —

Alsa eline sâkîi hürülîka kadeh
Bahs eyler idi kâse-i kevserle hâ kadeh
Bir şerbet eylemiş yine lâ'l-i müzâbdan
Gam hastesine vürmeğe sâkî şîfâ kadeh
Sâhir değil mi âteşî âb ile cem' ide
Alsa eline sâkî-i lû'bet nümâ kadeh»

Lâtîfî bu gazele yaptığı bir nazireyi de kaydediyor.

Edirneli Nazmî'nin *Mecmu'annezair*'inde "Bezmi," başlığıyla, *Pervâne Bey* mecmuasında da "Bezmi : Ehl-i işret kimsedir," serlevhasıyla şairin bazı gazelleri kayıdır. Bunlardan bir kaçını örnek olarak ahyorum :

— I —

— Gazel —

Alnı kamerdürür o mehin yüzü âftâb
Güftârı pür talâk anın lâ'li kand-i nâb
Âşk âteş üzre cân ü ciğer pâre pâredir
Sen çeşmi mest için sanemâ eylerim kebâb
Reşg-i ruhınle goncanın açılmadı gözi
Tâ saçmayınca şebnem anın yüzüne gülâb

Zülf ü ruhinde münderic olan hatın şehâ
Kim dürlü dikkat eyleyüben kıldı intihâb
Nâr-ı firâkın içre gören *Bezmi*'yi didi

يا دافع البلية بالخير من العذاب

Mcuz.

— II —

Efendi sen salındıkça hîrâmânî hîrâmânî
Ayağın bastığı yere niçe cân ü dil erzânî
Olup peymânenen serhoş bana bir bûse ahd ittî
Benim yâr-ı vefâdârım unutma ahd ü peymânî
Mükedder hâl ider cânâ meh-i tâbânî ay alnın
Hacil eyler letâfette lebin lâ'l-i Bedahşân'î
Benâgûşunda şol hâlin Habeş sultânîdır güyâ
Serir-i mülk-i Çin üzre oturmuştur Süleymânî
Çinâr ü ar'rârı billâhî kadd-i yâre benzetmen
Hatâdir serve nisbet eylemek hâr-ı mugaylânî
Ne lâzım hakkı setr itmek bu şi'r-i dilkeşin *Bezmi*
Unutturdu bize şi'r-i Zahîr'î nazm-ı Seimân'î

Mcuz.

— III —

Gönül pervânesine ruhlerin şem'in dolandırdım
Anı ben âkıbet bir şem'i tâbâna dolandırdım
Lebi âb-ı hayâtın bu dil-i pür cûşa arz ittî
Diriga eşg-i pür hun sâf olmuşken bulandırdım
Uyurmuş ol yüzi gül bilmedim ittîm hezâr efgan
Meded ol çeşm-i nerkis hâbe varmışken uyandırdım
Yürek yağın erittim aşk odıyla ey yüzi şem'im
Fitil-i çeşm-i pür süzümü seninçün gece yandırdım
Dimiş çözdükte benden zülfi bendin ol saçı Leylâ
Dil-i Mecnûn-i *Bezmi*'yi kemendinden boşandırdım

Prv.

Bibliyografya : Sh., Lt., Aşk., Hsn., Sci., Mc.

Bezmi (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden
Bezmi, Niğde'lidir. Bir destanını kaydettiğim bu şairin
ta kriben (1290—1873) senesinde vefat ettiği söylen-
mektedir.

Gedâyî'nin sazşairlerini mevzuubahs ettiği manzume-
sinde (*Tunaoğlu Ahmed Şükrü : Gedâyî, Konya Halkevi*
mecmuası No : 1) adı geçen *Bezmi*, ihtimal ki bu
şairdir.

— Destan —

Dinleyin ahbablar yaren yoldaşlar
Yiğidin dünyâda sevdâsına bak
Hiç yalan söylemem heman kardaşlar
Söylerken sözün binâsına bak

Kiminin elinde vardır san'ati
Kimisi meşk almış eder hizmeti
Kimisi ezberden okur âyeti
Gel hoca yazımın imlâsına bak

Tutar mı insan kendi tuzağını
Kande var ise bulur durağını
Buradan aşağı tutan kulağı
Bu kadar söyledim başkasına bak

Eğer kız alırsan temelin ara
Sakın harcetmeyin boş yere para
Geline çıkarır yüzünü kara
İbtidâ varınca anasına bak

Misk ü anber ile verin kutuyu
Kötü eyi olmaz bilse ütiyü
Nasihatim olsun alman kötüyü
Dolanıp gez arâ âlâsına bak

Yârin güzel ise eyle ülfeti
Şekerden tatlıdır anın sohbeti
Bir yiğidin güzel olsa avreti
Anaya alaya duasına bak

Kuşansa yakışır şalın iyisi
Şekerden tatlıdır balın iyisi
Geriden bellidir malın iyisi
Salınıp gezerken edasına bak

Ne pek uzun olsun olmasın yüce
Ne pek kısa olsun derler ki cüce
Kuzum orta boylu üç gün üç gece
Pamuk, döşek, yorgan safasına bak

Bir yâri olanlar fikre dalmayın
Asla mahabbetten geri kalmayın
Nasihatim olsun iki almayın
İşler akça gibi faydasına bak

İki evlilerin rahati yoktur
Dağınık uykusu kaygusu çoktur
Birini çok sevse bok üstü baktır
Nöbeti şaşırma sırasına bak

İki evliliğin rezalet sonu
Canfesten isterler onlar da donu
Biri ne isterse o ister onu
Biri birleriyle kavgasına bak

Bu bir kalbe doğdu dedim ibtidâ
Ben söylemem dahi söyleten Hudâ
Dillerde zikrolsun *Âyık Bezmiyâ*
Çün rızkını veren Mevlâ'sına bak

Bezmi (Sazşairi, Çankırılı)—Son asır sazşairlerinden
Bezmi hakkında Bay Ahmed Talât Onay şu malûmatı
veriyor (*Çankırı Şairleri*):

«*Bezmi*: Çankırı'ya üç saat mesâfede bulunan
«kiçam» köyündendir. Eyi saz çalar, oldukça güzel

söyle-ümün bir sarışandır. Cebk'inde nuteler şiirleri vardır. Hüsûsî hayalına dâr mâlûmat'ide edilememiştir. Bir çok âşıklar gibi Bektaşî olduğu eserlerinden istidlâl edilmektedir. Müretteb divanını bulamadım.

— I —

— Koşma —

Ben tatlı canımdan bezdim usandım
Geçmedin cefâdan sen dahi güzel
Şarâb-ı lâ'linle kana boyandım
Bâri bir insâf et bak bana güzel
Ne lâ'lini emûp kandım dünyâda
Ne bir günün görüp erdim murâda
Olur mu âşika böyle cefâ da
Hele bir nazar kıl bak bana güzel

Sensin sevgilisi *Bezmî* babanın
Takdiri böyledir Ganî Mevlâ'nın
Çıkar mı lezzeti yalan dünyânın
Hele hesâb eyle bak bana güzel

— II —

Niçün sevdirmezsin her yâri bana
Çirkin seven gönül ahmak olur mu
Her kes kudretince söyleyim sana
Her güzel âdeme müştâk olur mu
Güzel olmayanlar tuttular fevdi
Biz aluruz deyu da'vâda kendi
Doğrusunu söyle cânım efendi
Çirkinler güzele ilhâk olur mu

Bezmî mahabbete meftûn olurmuş
Güzel seven âdem Mecnûn olurmuş
Yâri güzel olan memnûn olurmuş
Söyleyin ağalar mutlak olur mu

— III —

— Musammat koşma —

Sabahın yelleri	Kımar telleri
İncedir belleri	Kıbarsın güzel
Bülbül veş dilleri	Güzel halleri
Niçün yâd illeri	Saratsın güzel
Yangının külü	Bahçenin gülü
Arzuder bülbülü	Görmek müşkülü
.....	.....
Her sabah kâkülü	Tararsın güzel
Geyince, dîbâyı	Yaktım abayı
Bu canım hebâyı	Büs edem pâyı
Doldur ver sahbâyı	Kesme cabayı
Sen <i>Bezmî</i> babayı	Ararsın güzel

— IV —

Yeni bir sevdâya mübtelâ oldum
Evvelki çektiğim sevdâ ne imiş
Yârimden derdime bir şifâ buldum
Lokman'ın verdiği devâ ne imiş

Sana mahabbetim ezel be-ezel
Ne güzel halk etmiş seni Lemyezel
Mecnun der ki benim yârim pek güzel
Görsün ki sevdiğim Leylâ ne imiş

Bezmî'nin vücudde söyünmez nârı
Verdi murâdını Yaradan Bâri
Dediler güzel bu âşıkın yâri
Sevdiğim yanında Zelhâ ne imiş

— V —

Rakib el uzatma tatlı canıma
Döktürme didemden nem gizli gizli
Kaçan sevdiğimi alsam yanıma
Gelirler adûlar hem gizli gizli

Kendin bak il bakmaz il yarasına
Her tabib el koymaz mil yarasına
İfâkat bulmaya dil yarasına
Yârim bana verdi em gizli gizli

Unutmaz *Bezmî*'nin çoktur merâkı
Ara yerde koyma bizleri bâki
Adûlar döymadan ey güzel sâki
Kerem eyle bana dem gizli gizli

Bibliyografya : Ahmed Talât Onay : Çankırı Şairleri.

Bezmî (Tekirdağlı) — XIX uncu asır şairlerinden *Bezmî* hakkında *Fatin* şu malûmatı kaydediyor :

«Mehmed *Bezmî* efendi Tekirdağlı nâm mahalde şu'ledâr-ı bezm-i vücûd olup 1149 (M. 1780) târihinde bezmgâh-ı cihandan nâbûd olmuştur.»

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıtlıdır :

Mey-i nâbı satar pîr-i mugan havf-ı yasak tutmaz
Gelen rindâmı yollar birine hiç bir çanak tutmaz
Şu denlü bâde i düşümeden mestâne olmuş kim
Vücûdî câm-ı mey mânendi titrer el ayak tutmaz
Bu gündür ayş ü nûşun vakti fevt itmek değil lâyük
Bilürsün kârbân-ı ömri zâhid oturak tutmaz
Asâ ile içürdi dime söfi pîr-i meyhâne
Elinde ihtiyârın başına kimse çomak tutmaz
Mezâk olmuş gam ü 'efkâr ile ta'n eyleme söfi
Kelâm-ı nâsezâyâ *Bezmî*-i şeydâ kulak tutmaz

Sicil'de de şairden kısaca bahsedilmiştir.

Bibliyografya : Ftn., Sci.

Bezmi (Üsküdarlı) — XVI ncı asrın son nıfında yetişen şairlerden Üsküdarlı Bezmi hakkında hiç bir malûmata rastlamadım. Onun «Üsküdarlı Bezmi» başlığı altında bir mecmuada bazı şiirleri kayıtlıdır (*Ark. Mz. K. Mc. No: 861*). Bilhassa *Bâki*'nin şiirlerini ihtiva eden bu mecmuanın XVI ncı asır sonlarında yazıldığı kuvvetle tahmin olunabilir. Divan edebiyatı tekniğine sahip olan şairin bir kaç gazelini örnek olarak ahyorum:

— I —

— Gazel —

Âlem-i aşk özge âlemdir
Bilmeyen anı sanma âdemdir
Bezmi-gamda ciğer kebâbımdır
Gözlerim iki şişe bâdemdir
Ey diyen bana dilberin nendir.
Nür-i didemdir ü dahi nemdir.
Can' pür âteş firâk-ı lâ'linle
Heçr-i hatîm dilimde hem gamdır
Bezmiyâ lâ'l-i yâre kılma heves
Evveli emdirür sonı semdir

— II —

Çems-i bîmârî aynı nerkîştir
Katl-i uşşâka gamzesi bestir
Görinen cûy-i eşgim üstünde
Müjeler sanma hâr ile hastir
Yeridir her kese-çefâ kılsan
Hemdemîn cün rakîb-i nâkestir
Goncalar ağzına hiç öyğünmez
Kaddi yanında servler kestir
Gör ne tozlar kopar reh-i aşkta
Bezmiyâ bâd-i âhını estir

— III —

Hevâ-yî serv-i kaddinle gönül pâmâlin olmuştur
Görüp zülf-i perîşânın perîşân hâlin olmuştur
Görüp bu nâz ile reftârını bu kadd-i mevzûnun
Nigârâ serv kametler senin meyyâlin olmuştur
Yüzün Kâ'be hatin püşidesi kaşındürür mihrâb
Ruhin âteşdürür İbrâhim andan hâlin olmuştur
Yanında sâye veş bir gün kesilmezdi nevâ ey dil
Senin gam hil'atî güyâ kabâ-yi şâlin olmuştur
Mürtd-i aşk-ı pâk oldu ten-i üryân ile *Bezmi*
Mahabbet hânkahında senin abdâlin olmuştur

Bezmi (Yasakçızade İbrahim Çelebi) — XVII ncı asır şairlerinden Bezmi hakkında *Rıza* şu malûmatı veriyor :

«Bezmi : Küttâb-ı dîvân-ı Sultânîden İstanbûlî İbrahim Çelebi'dir. Hüb eş'ârı ve mergub güftârı vardır. Bu beyt-i bîhewtâ anlarındır :

Dilberin aşık olan emrine münkad gerek
Yâr olup sevdiğine gayrılara yad gerek»

Mustafa Mücib tezkiresinde şairden «Yasakçızade İbrahim Çelebi» adıyla bahsedilmekte ve *Rıza*'daki diğer malûmat aynen kaydolunmaktadır.

Şeyhî «Vakayülfuzalâ'da diyor ki :

«Bezmi : İbrâhim ibn-i Ramazan. Vilâyet-i Bosna'dan bedîdâr ve Yasakçızade İbrahim Çelebi demekle şöhret-giâr olmuş idi. Ve dîvân-ı hümâyûn küttâbindan iken tekaüd ihtiyâr etmiş idi. Ağa-yi Yeniçeriyân Tekfûrdağlı Mustafa Paşa'nın hemnişini olmağla 1094 (M. 1682) muharreminde Peç seferine bile gidüp sene-i mezkûre ramazanında derûn-i haymede pâ-yi yemînine humbara isâbetle şehîden azm-i âlem i ukbâ eyledi. Mezbûr maârif ile meşhûr hoş sohbet nedim-i şûh tabiat idi. Âsârından müretteb dîvân-ı eş'ârı vardır.

Bâis figan ü nâleme ol mâh rû mîdür
Yohsa visâle beude olan arzû mîdür
Güş eylemez mi ol meh-i nâmihrîbân aceb
Te'stîri yok mı nâlelerim güft ü gü mîdür
Her bir nigâhın olmada zahm âver-i derun
Şemşîr-i tîzin ey şeh-i hüban dü rû mîdür
Seyl-i sîrişg-i dîde-i hunbârdan garaz
Ayâ sevâd-ı dâğ-ı dîli güst ü şû mîdür»

1069 (M. 1658) da ölen şair «*Mustafa Bezmi*» ile «*İbrahim Bezmi*» yi aynı adam zannederek yanlış malûmat veren *Safayî* ise şu cümleleri kaydediyor ?

Bezmi : Nâmı Mustafa'dır. Vücûd-i safvet nümûdu İstanbul'dan neş ü nemâ bulup Yenikapu Mevlevihânesi bânîsi Mehemed efendi nâm sâhib-ül-hayrın ahfâdındandır. Nakdîne-i ömrünü sevdâğert-i emtia-i maârif sarf itmekle asrın şuarâsından maârif ve kemâl ile meşhûr bir zât-ı ma'mûr olup küttâbdan olmağla bazı vezire dîvân kâtibi olup tekaüd ihtiyâr itmiş idi. Bادهu Tekfûrdağlı Mustafa Paşa Yeniçeri ağası iken nedim ve hemnişini olmağla 1094 (M. 1682) târihinde vâkî' Peç seferine maan gidüp muhâsaradan ayağına humbara isâbet itmekle zahımdâr-ı merg olup mi'ber-i şehâdetten âsâyışgâh-ı ukbâya irtihâl eylemiştir. Vefâtını, Lûtfî Kadî nâm şâir ve Himmetzâde Şeyh Abdullah efendi ve Şeyh Nakşî efendi bu târihlerle me'sûr itmişlerdir :

— Târih-i Himmetzade —

آدی آیدن می جام شهادت. بزیمی

— Târih-i Şeyh Nakşî efendi —

روح بزیمی مجاس جام ابدن اولدی دست

— Târih-i Lûtfî —

Fenâdan el çeküp Bezmi efendi

Bekaya gitmek oldu çünki azmî

Duâ idüp didi târih Lûtfî

شهادت عزم عتبا لبتدی بزیمی

— 1094 —

Şâir-i mezbûrun müretteb divân-ı belâgat ünvânı vardır. Bu şi'r-i âbdâr ol şâirin zâde-i tabiatleri olan eş'âr-ı belâgallerinden nümüne olmağa tahrir olundu:

Ol şüh teferriğeh-i uşşâka gelür mi
Hiç eylediği ahd ile misâka gelür mi
Ağyâre varır eyler o bedhûyî ziyâret
Ammâ hele gör aşık-ı müşâka gelür mi
Devr eyler imiş tavk-ı felek lâ bekîymet
Ol mâha muâdil bu nüh etbâka gelür mi
Cevr eyleme gel Bezmi-i dildâdene ey şüh
Kadrin bil anın bir dahî âfâka gelür mi

— *Velehu* —

Gül ile halk olunmuş çünki ey dil hâr bir yerde
Baîd olmaz olursa yâr ile ağyâr bir yerde»

Beliğ tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Bezmi : İbrahim Bosnavî Yasakçızade 1094(M.1682) senesinde Peç seferinde pâyine humbara dokunup dâhil-i bezmgâh-ı şühedâ oldukta *Himmetzâde Şeyh Abdî*'nin târihidir :

كردی تا آنکه می جام شهادت بر می ری

Güftârından nuhbedir :

Gül ile halk olunmuş çünki ey dil hâr bir yerde
Baîd olmaz olursa yâr ile ağyâr bir yerde

Ağyâra varır eyler o bedhûyî ziyâret
Ammâ hele gör aşık-ı müşâka gelür mi»

Asım zeylinde ise şu kayıd vardır :

«Bezmi Çelebi : Bu eş'âr mecmûasından intihâb olundu 1094 (M. 1682) te vefât eyledi.

Gül ile halk olunmuş çünki ey dil hâr bir yerde
Baîd olmaz olursa yâr ile ağyâr bir yerde»

Öüfti, tezkiresinde şâir için «İftihâr-ı suarâ hazret-i Bezmi Çelebi, serlevhası altında şu beyitleri yazmıştır :

Âlemin hoş edâ vü makbûli
Biri de Bezmi-i Stanbûli
Lâyik ol nazm-ı hoş edâya eğer
Şu'le-i mihr olursa cedvel-i zer
Cins-i nazmın beyân-ı hoş kârı
Sâde dellâl-i rûz-i bâzârı
Nazm-ı nâzûk edâsı bâ insâf
Hem esâs-ı dükânçe-i sahhâf
Şahid-i nazmı kim dilârâdır
Mahrem-i bezmgâh-ı dünyâdır
Bâğbân-ı hayâli nâdire fen
Fart-ı rengini-i hayâlinden
Döndürür lûtf-ı nazm-ı hoşkâre
Hat-ı mazmûnı za'feran zâre
Dir o şi'r-i garibi cümle gören
Za'feran hat mücerrebât-ı suhan
Didiler tab'ına ferâid-i fen
Tâze dellâl-i çârsû-yî suhan
Olcak germ rişte-i eş'âr
Tab'ı anda miyancı-i bâzâr
Rüstem-i tab'ın eylemiş dilhun
Kayd-ı şebhûn-i leşker-i mazmun

Ngla olsa o tab'-ı herze telâş
Ateşin dükkleden sitâre tirâş
Tab'ın âlûde-i küşâyış ider
Meşk-ı taklid-i azmâyış ider
O müza'fer sutûr-ı nev frâd
Şekli i asferde eyler arz-ı sevâd
Kalemi ahz ü celbe râbitadır
Nazmı bîkr-i hayâle vâsıtadır
İtse gâhî hayâli hûri sevâd
Şi'r'in eyler bu vechile irâd (1)

Bir mecmûada "1094 te şehid olan Bezmi'nin, serlevhasıyla *Safayî*'de eksik olarak kayıtlı olan şu gazel kayıtlıdır (*Sly. Esd. K. M. No.3479*):

Bâis figan ü nâleme ol mâh rû mudur
Yohsa visâle-bende olan arzû mudur
Gûş eylemez mi ol meh-i nâ mihrîbân aceb
Te'siri yok mı nâlelerim güftügü mudur
Her bir nigâhın olmada zahm âver-i derun
Şemşir-i gamzen ey şeh-i hûban dü rû mudur
Seyl-i sirişg-i dide-i hunbârdan garaz
Âyâ sevâd-ı dâğ-ı dili güst ü şü mudur
Âdâb-ı sümenât-ı mahabbette *Bezmiyâ*
Bilmem perestiş ol saneme serfûrû mudur

[*Bibliyografya* : Rz., Mch., Şky. Ş., Sty., Blg., Asm., Mc.

Biati (Diyarbakır) — XVI ncı asır şâirlerinden *Biati* hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor :
«*Biati*-i Kalender: Kurâ-yi Âmid'dendir. Seyyid Cemâlüddin-i mücerredin mürid-i(2) güzîni yani cânîşini olan Baba Ali Kazvini'nin Edirne'de hâkipâyine irişüp dest-i irâdet sunup anlara biat imiş kuvvet-i şi'riyyesine bu bir iki beyit dâldir ki vâf-ı dilberân-ı nikû cemâldir. Zikr olunur :

Nedir ol kamet-i mevzun nedir ol sîm beden
Nedir ol tal'at-ı zîbâ nedir ol vech-i hâgen
Nedir ol çâh-ı muallak nedir ol katre-i mâ
Nedir ol küy-i melâhat nedir ol sib-i zekan»

Hasan Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«*Biati* : Zâhiren biati Kalenderan tarîkati ile muhakkak ve meczûm olmağın arzû-yi siyâhatle dâhil-i diyâr-ı Rûm olmuş idi. Tabiât-ı şi'riyyesi merkum ve mersûm olan şi'rinden malûmdur :

Nedir ol kamet-i mevzun nedir ol sîm beden ...»

Ali Emîri diyor ki (*Tşa.*) :

«*Biati* şehrimiz ahâlisinden ve dervîşân-ı safvet menişândan bir kalender i hoş etvâr idi. Takriben 960 (M. 1552) hudûdunda seyr ü siyâhat-i memâlike çıkmış ve Edirne şehrinde Seyyid Cemâlüddin-i Mücerred'in cânîşini olan Baba Ali-yi Kazvini'ye dest-i irâdet

(1) Örnek yoktur.

(2) Ferzend-i : nüsha.

Biç.

vermiş idi. Vefâtı tahminen elf-i kâmil (M. 1591) hudû-
dundadır...»

Bibliyografya: Ahd., Hsn., Tsa.

Bican (Sazsairi) — XIX uncu asırda yazılan bende-
ki bir mecmua ile Ankara Kütüphanesindeki bir me-
muada (G 1—25) Bican serlevha ve mahlâsiyle bir
koşma kayıtlıdır. Şairin aynı asır içinde yaşadığı tah-
min olunabilir. Manzumeyi naklediyorum :

Mansur gibi berdâr olur nihâyet
Bir âşik serinden geçtiği zaman
Enelhak yazılır kabri taşına
Şehâdet şerbetin içtiği zaman

Bir âşik bulmalı bunda selâmet
İyi nam komaktır yahşi âlâmet
Âşıkın başına kopar kıyâmet
Sevdiçeği yâri koçtuğu zaman

Ben bağlanmışım her kaşı kemâne
Sinem aşk tîrine olmuş nişâne-
Kâmilin kıymetin bilir civâne
Dostun siteminden geçtiği zaman

Sıdkile kılardım Hak'ka şükürümü
Birliğine döndürmüşem zikrimi
Beli demiş gitmiş akl ile fikri
Mahabbet kervanı göçtüğü zaman

Her âşik yârini koçmak arzular
Lebin kevserinden içmek arzular
Bican şâhin olup uçmak arzular
Her kuş yuvasına uçtuğu zaman

Biçâre (Divan şairi) — XVI ncı asır şairlerinden
Biçâre hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir.
Pervâne Bey mecmuasından bir gazelini naklediyorum :

Mûra kim didi ayağın çak leb-i cânâne bas
Yâ şerâb iç böyle mest ol hiffet it meyhâne bas
Can esir-i hâlin oldu kesb-i tahsil itmeğe
Dâğ-ı tamgayı gulâm-ı şâh-ı vech-i cânâne bas
İtmek istersen gönül âhûy-i müşğ efsânî sayd
Hile def'olsun rakib-i rûbehi şîrâne bas
Yümn-i ikbâl ile ma'mûr it dil-i Biçâre'yi
Dilberâ demdir kadem bu hâne-i vîrâne bas

Biçâre (Mutasavvıf) — XVI ncı asır mutasavvıflar-
ından olan Biçâre'nin hayatı hakkında hiç bir malûmata
tesadûf edemedim. Yalnız aynı asırda yazılan bir me-
muada onun şöyle bir ilâhisi kayıtlıdır (Mlt. Alm. K. Mz.
Mc. No. 543):

Çün aşkından irdi eser Yanmak muhâl oldu bana
Pervâne gibi serbeser Yanmak muhâl oldu bana
Aşk deryâsı cûş eyledi Gamgin gönülüm hoş eyledi
Derdlerine duş eyledi Yanmak muhâl oldu bana

Bülbül düş olsa sazuma Hayran kalaydı sözüm
Çün görünmez dost gözüm Yanmak muhâl oldu bana
Arab'ı Acem'i gezdim Nefsin hevâsından bezdim
Derdimi dermandan sezdim Yanmak muhâl oldu bana
Âdemden urdum yine dem Şu fenâ dünyâyı nidem
Aşk olcak sertâkadem Yanmak muhâl oldu bana
Biçâre kil ü kal ile Aldarsın halkı âl ile
Geçersin aşkı yol ile Yanmak muhâl oldu bana

Biçâre (Zâkirzâde Abdullah, Mutasavvıf) — XVII
nci asır mutasavvıflarından Zâkirzâde Abdullah hakkın-
da İsmail Hakkî *Silsilenamet Celvettî*'de şu malûmatı ve-
riyor:

«Zâkirzâde Abdullah efendi قدس سره : Şeyh Abdul-
lah efendi'nin vâlidî Hazret-i Hüdâî'nin meclis-i ihyâsın-
da serzâkirânî olup ekser-i ilâhiyyât-ı Hüdâî'ye şeyhâ-
ne besteler idüp okuduğu hasebiyle oğlu Şeyh Abdul-
lah, Zâkirzâde dimekle müştahir olmuş ve ol vechile
dillerde cereyan kılmuştur. Cerçi kerdî zan en : Hû-
dâî'ye ırmış ve anı görmüştür. -Lâkin henüz ünfüvân ı
ömrü ve bidâyet-i emri olmağla sülûki Dizdarzâde Ah-
med efendi'den görüp menzil-i vasla dek pûyân ve
sadr-ı meclis-i a'yân olmuştur. Bunun dahî gerçi kalemi
yoktur. Velâkin âşıkane ilâhileri vardır ki mahlâs'ları
Biçâre'dir. İstanbul'da Ali Paşa zâviyesinde şeyh ve
Fâtih Sultan Mehmed câmi'inde yevm-i selâsâda vâiz
idi. Ziyâde ehl-i lisan ve ehl-i takrîr olup kelimât-ı
âliye söyler ve ekser-i makalâtını tasavvuf eylerdi. Uş-
şâkı bisyâr ve meclisinde hâzır olanlar tîşümîr idi.
Ve Zeyrek câmi'ine muttasıl olan kubbeyi daki bunlar
zabt idüp içinde fukarâ iskân iderler ve süllâk-i tarikat
terbiye eylerlerdi. Ve ol kubbe zamân-ı fetihtе Şeyh
İlâhî elinde idi. Sonra Bâit-i sofî'ye sonra Zâkirzâde'ye
intikal eyledi.»

Şeyh'in «Vakayü'l-fuzelâ» sır'da ise şairin tercüme-i
hali şu yolda tesbit edilmiştir:

«Eşşeyh Abdullah İbn'i Şâban: Vâlid-i mâcidleri
Üsküdarî Hüdâî efendi merbûmün zâkirtaşısı olmağın
Zâkirzâde efendi dimekle meşhûr olmuşlar idi. Ol azîz-i
sâhib himmetten ahz-i dest-i irâdet ittikten sonra çok
geçmeden hazret-i pir-i âlişan intikal-i ravza-i cinân it-
meleriyle halefeleri Muk'ad Ahmed efendi hizmetlerinden
tekmil-i esmâ ile m'ecâz ve âcâb ı tarikat ile serefrâz olup
hilâfette belde-i Magnisa'ya insâl buyurmuşlar idi. Bir
müddetten sonra Şeyh İsmail efendi işâretleriyle mah-
miye-i Kostantınıyye'ye gelüp ba'de eyyam Zeyrek zâ-
viyesi tevcih olunup ba'dehu Ali Paşa-yi atik camî-i
şerifi hareminded Kasım Çelebi zâviyesine nakl oluncu-
lar. Ba'dehu kasaba-i Tophâne'de Kılıç Ali Paşa camî-i
şerifi va'ziyyesine nâil ve 1066 (M. 1655) zilhiccesinde
Üstüvânî Mehmed efendi yerine Ebülfeth Sultan Me-
hemmed Hân camî-i şerifi kürsisine vâsil olmuşlar idi.
1068 (M. 1657) muharreminde âlem-i fâniden rihlet ve
menzil-i bâkiye azîmet ittiklerinde

mısraı târih-i intikalleri vâki' olmuş idi. Üsküdar'da Miskinler kurbinde defn ve yerlerine Erdebilzâde Şeyh Ahmed efendi kürsi nişin oldu. Sinin'i ömürleri akk-i sâdise mütenâhî idi Azîz-i mezbûr azum-i şan ile meşhûr meclis-i va'zı müessir terfik-i kulûb itmekte mâhir idi. Âsârlarından *Zâkiri* mahlâsı ile ilâhiyyât ve eş'arları olup bu ilâhî güftârlarındandır:

Ey kamu mücrimleri şâd eyleyen gufrân ile
Toplayup cümle ibâdın afv ile ihsân ile
Âmil olanlardan eyle cümlemiz Kur'ân ile
Yâ ilâh-el-âlemîn ü yâ Mücib-es-sâilîn

Ey kamu derdlülere dermân iden Perverdigâr
Ay ü günü yürüdüp halk eyleyen Perverdigâr
Cümlemize rahmet eyle yâ ilâhî Girdigâr
Yâ ilâh-el-âlemîn ü yâ Mücib-es-sâilîn

Yâ ilâhî bu fakiri kıl belânın sâbiri
Virdiğin ni'metlerin eyle dilini şâkiri
Eylesün bülbül sıfat zikr-i cemîlin *Zâkiri*
Yâ ilâh-el-âlemîn ü yâ Mücib-es-sâilîn

Uşşakzâde Hasib'in *Şakayık zeyl'*inde aynı malûmat kısaca kayırdır. Bu eserde *Zâkiri*'nin şairliği mevzubahsedilmemiştir.

Bursalı Tahir de *Silsilenamei Celveti'*den naklen şairden kısaca bahsettikten sonra şunları ilâve ediyor (*Osm*):

«... Hazret-i Hüdâi hulesâsından olup cânîşinleri olan Bahkesirli Dizdarzâde Ahmed efendi'nin hâlifesi ve At-pazarı Osman efendi ile Selâmî Ali efendi'nin müriş-i ekremleridir. *Şeyh-i Rûs* terkinin delâlet ettiği 1068 (M. 1657) târihinde Üsküdar'da itihâl ederek Karacaahmed'de Miskinler tekyesi arkasındaki büyük makbrenin ortasına defn edildi. Divançe teşkil edecek kadar eş'âr ve ilâhiyyâtı vardır. Ezcümle,

ilâhî fazl ü lütfunla bana bir feth-i bâb eyle
İriştir vahdet-i Zâta kulun ni'm-el-meâb eyle
Vücûdun nüshâsın yazdın yed-i kudretle çün yâ Rab
Senin Zât u sıfâtından ikâret bir kitâb eyle
Senin âşıkların alsın ziyâmı âftâbımdan
Hîlâ-i kalbini yâ Rab o'arın mâhtâb eyle
Kabûl eyle kulun Biçâre'nin hâcâtını lütf it
Kerimâ mahz-ı fazlınla anı sen kâmyâb eyle»

*Şeyh'*nin, şairi Muk'ad Ahmed Dede müridi olarak göstermesi yanlışır. Muk'ad ünvanıyla iştihar eden Ahmed Dede değil, Üftade'nin şeyhi olan Hızır Dede'dir.

Görülüyor ki İsmail Hakkî şairin mahlâsını «Biçâre» olarak göstermekte, *Şeyh'* ise onun «Zâkiri» mahlâsıyla ilâhiler yazdığını kaydetmektedir. Asıl adı Abdullah olan Biçâre divanında «Abdî» mahlâsıyla da bazı şiirleri mevcud olduğunu biliyoruz. Şu halde şairin «Biçâre» ve «Abdî» mahlâslarından başka «Zâkiri» mahlâsını da kullandığını kabul etmek lâzım gelir. Bazı ilâhî mecmu-

alarında «Zâkiri» mahlâsıyla ilâhilere tesadûf ediyoruz. Meselâ «Accem» makamındaki şu ilâhî, *Zâkiri*'nindir (*Bendeki bir mecmuadan*):

Yâ Rabbi mahşer yerine	Ne yüz ile varayım ben
Dost Muhammed'in yüzüne	Ne vech ile varayım ben
Gerçi cürm ü günâhım çok	Değil rahmetinden artuk
Senden gayrı yaradan yok	Ya kire yalvarayım ben
Senden olmazsa inâyet	Dostun kılmazsa şefâat
Neme lâyük bana cennet	Hoş bir yüzi karayım ben
<i>Zâkiri</i> 'nim ben râhuna	Inâyet kıl gümrâhına
Gice gündüz dergâhına	Kara yüzüm süreyim ben

Bu hususta şöyle bir ihtimal de ileri sürülebilir:

Şairin önce mahlâsı «Abdî», sonra «Biçâre» dir. «Zâkiri» mahlâsı ise onun babası «Şaban» a aid olabilir. Bu zat, Hüdâi dergâhı zâkirbaşısıdır. Ve «Zâkiri» deye şöhret kazanmıştır. Netekim oğluna da «Zâkiri» denilmektedir. Bestekâr olan bu zatın da basit bir takım ilâhiler yazması memuldür. Ve «Zâkiri» mahlâsıyla elimizde mevcut olan ilâhilerin «Zâkiri başı Şaban» a aid olması ihtimal dâhilindedir. Ve belki *Şeyh'* bu hususta yanlış, Abdullah'ın mahlâsını «Abdî» ve «Biçâre» göstereceği yerde divanını görmediği için «Zâkiri» deye kaydetmiştir. Şairin mensup olduğu «Celvetilik» tarikatinin maruf şahsiyetlerinden olan ve bu hususları daha iyi bilmesi iktiza eden İsmail Hakkî'nin rivayeti daha doğru olabilir.

Biçâre'nin yegâne divanı Kayseri Ziraat bankası direktörü Bay Fahri Bilge'dedir. Bana yazdığı bir mektupta diyor ki:

«Bendeki Biçâre divanı müretteb bir halde değildir. Bunun, her manzumenin yazılış sırası muhafaza edilmek suretiyle vücade getirildiği anlaşılıyor. Son sahifesindeki:

Tesbihlerin sujjanı Lâilâhe!!ilâllâh
Mü'minlerin amânı Lâilâhe!!ilâllâh
Bire ne güzel söz olur Cümlemize öz olur
Kalbimize göz olur Lâilâhe!!ilâllâh

ilâhisinin mâ'tâ'di bulur nezdine göre bu divanın nihayetinden biraz eksigi bulunduğu muhakkak; Fakat her halde mikdârı pek az. Divan 18 $\frac{1}{2}$ × 8 eb'adında 100 sahifedir. Bazı sahifelerin kenarında bazı «müfred» ler ile ilâhilerin ve gazel tarzındaki nazımelerin eczasını teşkil eden beyitlerden bir kısmının başka tarzda yazılmışları vardır. Bazı ruben mesleği de ihtiva eden Biçâre divanında 1490 beyit ve bir mısra vardır. Eğer eserin sonunda biraz noksan varsa bunu kat'î surette tayin imkânsızdır. Mevâsih 20, 30 beyitten fazla eksigi olmasa gerekir. Divanın başında:

Bildim ey Mevlâ ki cümle cürm ü isyan bendedir
Bunu da bildim ki dâim afv ü gufrân eendedir

deye başlayan bir manzume vardır. Bunun maktânda:

Unmadık Biçâre Abdullah kapunda ey Kerim
Fazl ile ihsâna kalmış bir fakirin bendedir

Biç.

denildiğine ve bunu takib eden beş beyitlik diğer manzumenin maktanda da

Acı datlu zuhûrâta tahammül it Abdî
Huzûr bu şişe-i vücûd sınıkmakmış

yazıldığına göre Biçâre, evvelâ mahlâs yerine asıl adını, sonra da Abdî mahlâsını kullanarak daha sonra Biçâre'lik te karar kılmıştır. Divanda «Biçâre'nin vefatını haber verdiği», kaydıyla şöyle bir manzume de görülmektedir :

Bihamdillâh vücûdumdan	Dem-i firakat rûcû' itti
Tamâm olup şeb-i hayret	Baka subhî tulû' itti
Geçürüp Kabekavseyn'i	Ev ednâ'yı idüp ihsan
Yine Zâtî ile Zâte (1)	Tecelliye şûrû' itti
Şu dem Biçâre'ye Mevlâ	Bakayî eyledi l'â (2)
Hakikat sırrına hakka	Kamu âlem rûkû' itti (3)

Bu şi'r'in kenarında "28 fi yevm-il-isneyn min rebî-evvel sene 1064 (M. 1653), kaydı da mevcuttur. Fakat bu tarihin yanlış olduğu muhakkaktır. Şakayık zeyillerindeki tarih mısraları ile Osmanlı nüelliflerindeki terkip te onun dört yıl sonra vefat ettiğini göstermektedir."

Bay Fahrî'nin göndermek lütfunda bulunduğu 7 ilâhiyi örnek olarak neşrediyorum :

- I -

- ilâhî -

Bahr-i tevhîdinde küffârın urûkun kesmede
Asker-i İslâma yardım eyle Allahım meded
Rûzgâr-ı rahmetin kasda muvâfık esmede
Asker-i İslâma yardım eyle Allahım meded

Enbiyâ vü evliyânın himmetini it refik
Cân ü başı terk iden kullarına-olgun şefik
Lûtf ile ihsânına it anları-dâim garik
Asker-i İslâma yardım eyle Allahım meded

Gösterüp kullarına her dem kemâl-i kudreti
Zâhîr olsun ehl-i inkâra bu dînin izzeti
Pâdişâh-ı dîn-i İslâma nasb it fursati
Asker-i İslâma yardım eyle Allahım meded

Dâr-ı küfrün nusratıyla hedm idesin sathını
Okusunlar rûz ü şeb diller Habîbin medhini
Kıl müyesser ehl-i İslâma Girîd'in fethini
Asker-i İslâma yardım eyle Allahım meded

Sernigün olsun senin kahrın ile-a'dâ-yi dîn
Ehl-i tevhîd ile doısun serteser rûy-i zemin
Dâimâ Biçâre'nin budur recâstâ yâ Muîn
Asker-i İslâma yardım eyle Allahım meded

(1) Bana Zâtî ile ol ferde: nüsha.

(2) Visâlin eyledi l'â:

(3) Hulus ile rûkû' itti:

- II -

Şol demde ki can gözine cânân göründi
Maksûduma irmek yolu âsân göründi
Yattım niçe yıl derdi ile dâr-ı şifâda
Ölmek ile her derdime dermân göründi
İrdim Hak'ın ihsânına ol mertebe ben ki
Baştan başa nem var ise ihsân göründi
Benlik yükünü benden alup hiffete irdim
Şol mertebe çıktım kürsi i Rahmân göründi (1)
Biçâre'ye esrârını keşf eyledi Mevlâ
Her kande nazar eylese seyrân göründi

- III -

Mürşid açtı gözümü	Hak'ka döndüm yüzümü
Cezb eyledi özümü	Oldı gönül dost ili
Aldı tevhidi ele	Sıdk ile girdi yola
Lûtf ile ihsân ile	Oldı gönül dost ili
Nazar itti Yaradan	Sürdi gayrı arada
Geçti ağ u karadan	Oldı gönül dost ili
Mevlâ idüp rahmeti	Nûr eyledi zulmeti
Nasb oldı rû'yeti	Oldı gönül dost ili

Şol dem ki oldı sücûd Mahv oldı cümle vücûd
İrdi kemâle şühûd Oldı gönül dost ili

Deryâya irüp katre Hurşide irüp zerre
Vahdetten alup behre Oldı gönül dost ili

Biçâre virüp cânı Buldı der-i cânânı
İrdi dem-i Rahmânı Oldı gönül dost ili

- IV -

Bulaldan vahdet i Zâtı Sivâyı anlamaz oldum
Bıraktım cümle asvâtı Ki hergiz dilemez oldum

Dürüldi defteri gayrın Dükendi menzili seyrin
Cezâsın şer ile hayrın Derûnî söylemez oldum

Vücûdum cümle mahv oldı Fenâ ender fenâ geldi
Ne ben kaldım ne dil kaldı Anıñçün anlamaz oldum

Unutum hür u gûlmânı Dahi Mâlik'le Rıdvân'ı
Acebdır sol ile sağrı Nedendir haylamaz oldum

Virelden varını yâre Olaldan mest-i âvâre
Senin sözüni Biçâre Yürü var tanılamaz oldum

- V -

Bülbül niyâz için güle fasl-ı bahâr arar
Aşık mahabbet itmek için gül'izâr arar
Mürganı gör çemende iderler figan-ı aşk
Bir babs-ı aşkdır ki anı neş'edâr arar
Vâiz gezer cevâmî'i aşk ile va'z ider
Bilmez ne didiğin anı Perverdigâr arar

Bu mısradâ vezin hatalıdır.

Söfi düşerse lüce-i tevhide raks idüp
Gavvâsdir ki anda düri şâhvar arar
Biçâre bülbülün göre gülşende zârını
Vasl-ı güle irişmeğe bir dest-i yâr arar

— VI —

Dili güya kılan dâim sülûkümde kemâlimdir
Dem üzre srr-ı vahdet te benim rûz i visâlimdir
Hakikat âftâbında fenâ buldı meh-i tâbim
Görinen işbu çerh içre heman ancak hilâlimdir
Tecellî itti çün Rahman fenâ buldı kamu ek van
Görünen gözüme her an celâlimdir cemâlimdir
Bıraktım kal ile kili dahi icmâl ü tafsili
Bilirmek bana dost ili maârifte meâlimdir
Kemâlâta suüd itmek dahi mahv-i vücûd itmek
Hak'ı Hak'la şühûd itmek şükür Biçâre hâlimdir

— VII —

Eser bâd-i sabâ ezhâra karşı
Öter bülbülleri güzâra karşı
Kamu eşyâsının vasfın kitâbın
Okur dâim ülübsâra karşı
Enelhak sırrına tâlib olanlar
Vanır Mansur gibi ol dâra karşı
Fırâkıla benim virâne gönlüm
Revâ mı yıkıla mi'mâra karşı
Garib Biçâre'nin vergil murâdın
Anı söyletmeğil ağıyâra karşı

Bibliyografya : Şky. Ş, Şky. Uş., İsmail Hakkî : Sitsile-
name-i Celvelf, Osm., Biçâre divanı, Mc.

Bidâri (Dergüzinli) — XVI ncı asır şairlerinden
Bidâri hakkında *Ahâf* şu malûmatı kaydediyor :

«Bidâri : Acemdir. Şehâbî'nin karındaşdır. Dergü-
zin'den Rûm'a gelüp zurafâ ile ihtilâl idüp güftâr-ı Tür-
kiye meyli kılup bir mikdâr edâsına irtibât virüp tamâm
tahsil ve tekmiil itmiş. Egerçi aslında nesne okumamış
âmî idi Ammâ hâtırında şuarâ-yi seleften ve müteahhi-
rinden eş'âr-ı binihâye var idi. Musâhabetinden bilkül-
liyye hazz-ı tam olunurdu. Zirâ ki dâim hâb-ı gâfletten
didesi bidâr ve edâ-yi zarâfette gönlü hüşyâr ve rind-i
meyhâr idi. Ve zebân-ı Fâriside eş'âr-ı süznâke sâlik
ve güftâr-ı Türkide edâ-yi pâke mâlikdir. Sene 968 (M.
1560) de hâb-ı eccl ol bikese dest res buldu. Bu bir
kaç matla' ve beyit ki hasbihâl-i âşıkân-ı bi mecâl ve
şâhid-i makaldır :

Göz göz oldu cism-i zârım nâveg-i didârdan
Cümlelen çeşm oldum ammâ doymadım didârdan

Sûret-i yâr ile dil hânesini deyr eyle
Yârî her güşede bir sûret ile seyr eyle

Kaddim bilâle döndi tentm bir hâyâldir
Ya'nî eccl gelüp beni bulmak muhâldir

Ta'cili idüp belâkime kasd itme ey eccl
Şâyed visâl-i yâre icem pâtimâidire

Aşık Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Bidâri : Şehâbî merhûmun birâderi idi. Acemî mev-
lid ve Hemedânî mahtid Sayrafi san'at ve sarrâf-ı cevâ-
hir-i ma'rifet idi. Bâ vücûd ki şâir Acemler edâ-yi Türkide
kasırdır. Bu nefis ebyâta ve sels kelimâta kadirdir. Bu
matla'dan tulû'-i mihr-i güftârî zâhir ve bu 'matla' gün
gibi subh-i sabâhat-i kelâmına burhân-ı bâhirdir :

Göz göz ittin cism-i zârı...

Hasan Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Bidâri : Vilâyet-i Acem'den belde-i güzün-i kasaba-i
Dergüzin'dendir. Şehâbî merhûmun birâderidir. Egerçi
ehl-i hîrletten sayrafi san'attir' lâkin sarraf-ı cevâhîr-i
ma'rifettir. Bâ vücûd ki tâife-i a'câm ekseriyâ câ-yi
Türkide râcil ve kasırdır' Ammâ ki mezbûr edâ-yi nefis
ve şerife ve kelimât-ı sels ve lâtife kadirdir. Çeşm-i
bidâri nerkis vâ gülzâr-ı âlemde tamâm oynamadan ve
cism-i pür mihnet ü belâsı âb-ı hayât-ı bekaya kanmadan
sene semâne ve sittine ve tis'amiede (968 — 1560)
âhirete intikal eyledi. Gayette meyhâr idi. Ol Kerim-i
Gaffâr avf. itmiş ola.»

Riyâzi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır.

«Bidâri : Dergüzinlidir. Şehâbî-i Acem'in birâder-i
kihteridir. Acem iken nazm-ı Türkide mâhîr ve hüsni
edâ ile ta'birde kadirdir. 968 (M. 1560) de did-e-i bidâri
hâb-ı eccl ile beste olmuş idi.»

Beyanî ve Kafzade Faizî tezkirelerinde de şairden
kısaca bahsedilmiştir.

Âlt ise şunları söylüyor (*Kah.*) :

«Bidâri : Şehâbî merhûmun birâderidir. Niçe rûzgâr
dâhil-i bezm-i ülfetimiz olan şurânın nâmveridir. Sevâd-ı
hâmesi kilk-i Enveri gibihatt u hâl-i hûbân vasfın ider-
di. Ayn-ı ilm ü irfânî hâbâlûde iken mahlâsım Bidâri
kılup gazeller der idi.»

XVI ncı asırda yazılan bir kısım mecmualarda Bidâ-
ri'nin de bazı şüirlerine tesadûf ediyoruz. *Pervâne Bey*
mecmuasında kayıtlı olan iki gazelini örnek olarak alı-
yorum :

— I —

Âyet-i rahmet gibi inmiş yere rûr rûr berf
Eyledi virâne-i dehri yine ma'mûr berf
Cem'-i büstânî bürûdetten peişân eyledi
Bülbülü gülden güli gülşenden itti dâr kûf
Yer yüzün tuttum deyu hayli tefâhur imesün
Olmasun bir iki günlük devlete mâğrûr berf
Sûret-i devrânî her yüzden temâşâ itmeğe
İtti peydâ âbdan âyine-i bellûr berf
Âb ü âteş tab' ile *Bidâri* itmiş imtîzâc
Mevsim-i berd ü şitâ olur ana tennûr berf

— II —

Eğerçi sûretâ zâhid şarâb-ı nâbdan geçmiş
Ben ol divâne i aşkım ki hord ü hâbdan geçmiş
Eğer çeşminden akan eşğ-i hasret âlemi tutmuş
Şîrâr-ı nâr-ı âhim mihr-i âlemtâbdan geçmiş
Perişan hâtırım gamgîn olursa vechi var zirâ
Beni yâre rakib-i rûsiyeh her bâbdan geçmiş
Ne sâhirdir ruhın üstünde zülf-ı anber efşânın
Ki geh âteşte menzil eylemiş geh âbdan geçmiş
Didi kimdir ser-i kuyimde feryâd eyleyen her şeb
Dîdim *Bidâri*-i sergeştedir kim hâbdan geçmiş

Bibliyografya: Ahd., Aşk., Hsn., Byn., Ryz., Kfz., Knh., Prv.

Bidâri (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden *Gedâyî*'nin, muasırı olan şairleri mevzubahsettiği manzumesinde (*Tunaoğlu Ahmed Şükrü: Gedâyî Konya Hatkevi mecmuası No. 1*) Bidâri adındaki bir şairi de zikrediyor. Onun hiç bir manzumesine rastlamadım.

Bihruzî (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden Bihruzî, Karslı Bay Fahreddin Saltkan'ın verdiği malûmata göre, Ardahan'ın Hanak nahiyesine bağlı Karakale köyünde doğmuştur. Şairin bir manzumesini örnek olarak alıyorum :

— Güzelleme —

Seher vakti açma göğsün sevdiğim
Kişin erir dağlar karı utanır
Bakar gerdandaki satranç hallere
Yazın cennetteki hurî utanır

Omuz aran geniş belin çok ince
Tavus fiğan eder yandan bakınca
Attarlar kan ağlar terin çıkınca
Yayın terden misk anberi utanır

Bihruzî der açsan üç düğme daha
Şamameler benzer tutulmuş mâha
Çenberin koğası yetişir şaha
Güzün bağlar turunc narı utanır

Bikesî (Divan şairi) XVI ncı asır şairlerinden Bikesî hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. *Pervane Bey* mecmuasından bir gazelini naklediyorum :

Ben ol bir yârı buldum iki âlemden ferâğım var
Anınçün âlem-i vahdette bir âli durağım var
Cihanda *تورجیون* sırtına irdim
Bana dahî ne gam kabrim gibi hâzır yatağım var
Nola bu hânkâh-ı dehre bakmaz isem ey aşık
Benim de tekye-i gam gibi bir köhne ocağım var
Mürîd-i pîr-i aşk oldum mürâda irdim âlemde
Ki kandil-i mahabbetten uyanmış bir çerâğım var
Garîb ü *Bikes* ü biçâreyim nâm ü nişânım yok
Ne baş ü ne ayak ne dest ü ne göz ü kulagım var

Bilâli (Divan şairi) — XVI ncı asır şairlerinden Bilâli hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. *Pervane Bey* mecmuasında kayıtlı olan bir gazeli ile Kitapçı Bay Raif'e aid bir mecmuadaki diğer bir gazelini (No. 1) naklediyorum :

— I —

Ne dem ol gonca dehen başlasa izz ü nâze
Andelîb-i dil o demlerde gelür âvâze
Kulak ur nağmeye gülşende meded gûş eyle
Başladı ey yüzi gül bülbül-i dil âvâze
Serv kametler ile seyr-i kenâr eyleyelim
Bâğ zeyn oldı şüküfeyle iriştik yaze
Çin şehir büy-i nesim ile hezâra karşı
Gonca açup dehenin başladı keşf-i râze
Güllere karşı *Bilâli* gücüler. subha değin
Nerkis-i dide-i gülzâr gelür iğmâze

— II —

Cemâlin mihrdir ey mâh-ı enver
Lebin sükker midir yâ lâ'l-i ahmer
Sabâ urdukca el zülfüne şâhim
Derûn-i âlemi eyler muattar
Senin tûbâ kadine bende olmuş
Şehâ gülşende serv ile sânevber
Lebinden istedikce em bu gönüm
Heman çeşmin çeker katlime hancer
Kabûl oldı *Bilâli*'nin duâsı
Hudâ çün lûtfunu itti müyesser

Not: «Camiunnezair» de ve diğer bir mecmuada (*Tpk. Ry. K. Mc. No. 1972*) «Belâyî» mahlaslı iki şairin bazı manzumelerine tesadüf ediliyor. Bunlardan biri XV inci asırda yaşamıştır. *Yahya Bey*'e bir tahmis te vücade getiren diğeri ise XVI ncı asır şairlerindedir. Bu şüirlerden birini bendeki bir mecmuada Bilâli namına kayıtlı gördüm. Müstensihler elinde bu ismin *Belâyî* veya *Bilâli* şekillerinde kayd olunmuş olması mümkün olduğu gibi her iki mahlası kullanan bazı şairlerin mevcud bulunması da imkân dahilindedir.

Bimâri (Divan şairi) — XVI ncı asır şairlerinden Bimâri hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. *Pervane Bey* mecmuasından bir gazelini naklediyorum :

— Gazel —

Aç hakikat didesim ey dil fenâ dünyâya bak
Ehl-i hâl olmak dilersen ârız-ı zîbâya bak
Zâhidâ men'eyleme meyden harâbât ehlini
Âlemi sermest iden ol gözleri şehläya bak
Ağlamaktan kanlı yaşım tuttu yer yer âlemi
Hün-i dilden hâsıl olmuş tale-i hamrâya bak
Söfiyâ câm-ı musaffâdan haberdâr oimadin
Şevk-ı meyden rûşen olmuş hâtır-ı dânyaya bak
Câm-ı mey nûş eyle ey *Bimâri* fânî dünyede
Hasret ü derd ile hâk olmuş Cem ü Dârâ'ya bak

Binâ (Divan-şairi) — XVI ncı asır şairlerinden Binâ hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. *Perwane Bey* mecmuasından şairin bir gazelini naklediyorum :

— Gazel —

Arz itmese Leyli saçın ol ruhleri gülgün
Sevdâya düşüp yelmez idi her yana Mecnun
Sayd olduğunu işidicek sim ü zer ile
Didem gümüş oldı sanemâ ârızım altun
Mât oldı şehâ görme misin serv ile ar'ar
Bâğ içre girüp sahnalı sen kâd-i mevzun
Dil ruhlerinin vâlih ü hayrânı olaldan
Sihr eyleyüben her yana gamzen okur efsun
Şeftâlû çekirdeği dokundi öpüşürken
Binâ'nın anun için oluptur gözi meftun

✗ **Birri** (Attar, Mevlevî) XVIII inci asır şairlerinden Birri 1080 (M. 1669) de Manisa'da doğdu. Tezkirelerde onun tevellüd tarihi yazılı değildir. Fakat divanındaki şöyle bir manzume, şairin doğum yılını bize sarih olarak gösteriyor:

Nahl-i ömrün ki'çihil şâhi şikest oldı dilâ
Dahi el miyve-i maksûda irişmez hâlâ
Kırk yıl ömrünü sermâ-yi hevâ virdi yele
Erbaîn içre imiş hayl meğer hükûm-i şifâ
Hazretin hicreti bin yüz ve yigirmi sâle
Varıcağ geldi dile bu gazel-i nev peydâ
Şuarâ hayline bu şîr-i tein zeylînde
Sâl-i mevlûdumu hoş tarz ile kıldım inhâ

Asıl adı *Mehmed* olan Şair, «Birri» mahlasını kullanmıştır. Bülbüliye'sinde,

Keşf ider ehl-i aşka her sırrı
Nüsha-i Bülbüliye-i Birri

deyen Birri, kendi mahlası hakkında şöyle bir kıt'a da kaleme almıştır:

هر که خواند دعا طبع داورم
زاد که من بنده کسبکارم
معلم بری کشت در عالم
کز دل و جان عید ابرام

Birri'nin tahsil derecesi hakkında sarıh malûmatımız yoktur. *Salim*, onun Manisa'da Sultan câmiî Derüşşifâ'sında tabib-i sâni olan *Ahmed efendi*'den «ulûm-i nâfi-ayi ahz ü kırâat ve hayli mehâret kesb» ettiğini kaydediyor. Filvaki şairin Bülbüliye'sine bu zatın bir takriz vücade getirdiğini görüyoruz.

Birri'nin Mevlevîlik tarikatine intisab ederek Manisa mevlevîhanesindeki şeyhlerden de istifade ettiği muhakkaktır. *Esrar Dede* bu hüsusta şu malûmatı veriyor:

“O diyârda sıyt-ı maârifleri velvele endâz-ı devrân olan çebebiyandan *Nakşî Ali Dede* efendi ve *Lâtîfi* efendi hazerâtının sohbet-i pür bereketlerine vâsil olup kü-lâh ve hırka-i irâdetleriyle serbülend ve nigâh-ı âtîfet-

leriyle tezkiye-i nefis-i hodpesend etti.”

Birri'nin Bülbüliye'sinde Lâtîfi Dede'nin de bir ta'krizi görülmektedir.

Gene *Esrar Dede* şair hakkında şu malûmatı vermektedir:

«... İzn-i mürebbi-i âgâhileriyle teehhül idüp maâş-ı evlâd ü iyâl için bir dükkânçede attarlık itmekle Attar Birri dinmekle şöhretşâr-ı beyn-el-ihvân vel-hillân olup cemî'-i ezmanda ol buk'a-i celile-i Mevleviyeye mevcûd ihvân-ı safâ ile muhâleta ve enzâr-ı bedbinân-ı rûzgâra kâr ü kişb ile mugâlâta fermâ olurlar idi»

Bu kayıtlardan istidlâl ederek şairin «bin bir gün», den ibaret olan «Mevlevî çilesi» ni ikmal ettikten sonra attar dükkânı açılığını ve bu sıralarda evlendiğini söyleyebiliriz. Onun divanından, *Ahmed Muhtar* isiminde bir oğlu dünyaya geldiğini öğreniyoruz. Bizzat şair, bu doğum münasebetiyle şöyle bir tarih vücade getirmiştir:

Bir ziyâde hûb târih eyledim

احمد وارث قيله حق احمد

— 1112 —

Salim'e göre, nev'i şahsına munhasır olan bu sevimli ve zarif şair, güzel söz de söylemiş. Sohbet meclislerinde bulunmağı seven, hiç bir şeye karşımayan ve yalnız ticaretiyle meşgul olan kanaatkâr bir adammış.

Hayatının sonuna kadar attarlık etmiş olan Birri, *Salim* ve *Esrar Dede* tezkireleriyle *Şeyh*'nin «Vakayî-ül-fuzala» sında tesbit edildiğine göre 1128 (M. 1715) te 48 yaşında olduğu halde memleketinde vefat etmiştir. Bursalı Tahir, onun için «Eski Mevlevîhâne hazinesinde medfûn olduğu mervidir» diyor.

Salim tezkiresinde şaire aid şu satırları okumaktayız :

«...Zamânemizin sultânüşşuarâsı şeh-i İstanbul'a bic-retgâh-ı Haleb'den âvdet idüp sene 1122 (M. 1710) târihinde teşrif eyleyüp 1124 (M. 1712) târihinde âzimi cinân ve mecelle-i celileye evsâl-ı şerifleri çekide-i silk-i beyân kılınan şuarânın mümtâz ve bülendi mehûm ve mağfûr *Yûsuf Nâbi* efendi ile mütercem-i bî ayb min şâher lenîb nâme ve kebûter hâne-i hufûstan irsâl-i hamâme itmekle ekser-i evkatta birbirlerine mektûb-i belâgat üslûb fîristâde ve Nâbi efendi'nin mekâtibi ile mütercem-i mez-bûr ızhâr-ı sürûr-i ziyâde iderler idi. Kezâlik maârifte yegâne-i asırmız olan bülbul-i çemenzâr-ı fasâhat ve gonca-i sersebzi bâğ-ı letâfet merdûm zâdegân-ı maârifin insân-ül-ayn-ı dilpesendi şerif-i sitûde hesab sey-yid-i sahih-ün-neseb *Vehbî Hüseyin* efendi cânibine dahi hoşâyende nazîreler irsâl ve anlar da bunları nezârî ile istikbâl iderler idi. Bu güftâr-ı nâzûk ta'bir *Seyyid Vehbî Çelebi*'nin

Elhak o meh-i evc-i kemâle yetişilmez

Ol şem-i şebistân-ı hayâle yetişilmez

Lutfi Dede
25/1/20

Bir.

gazel-i dilpeziirine eyledikleri nazîre-i bî nazîrdir ki te-râzû-yi letâfette vezn olunsa berâberdir :

Bu fikr ile ma'ni-i hayâte yetiştirilmez
Bu gallet ile seyr-i cemâle yetiştirilmez
Mâzî ile mustakbelin efkârını terk it
Oel hâli gör ey yâr hayâle yetiştirilmez
Sâkinin ayağına düşüp keyfi yetiştir
Bî vâsita çün bezm-i visâle yetiştirilmez
Tevfik refik olmayacak râh-i talebde
Ser menzîl-i arbâb-ı kemâle yetiştirilmez
Vehbî-i suhanpervere taklidi ko *Birri*
Çâbükrav-i şehrah-ı makâle yetiştirilmez

Kezâlik mütercem-i vâlâzâd tab'-ı ra'nasından böyle bir gazel i zibâ tarh eyledikte

O şûha âyine-i Cem şarâb olmaz mı
O mihr-i enverin aksî der âb olmaz mı
Gönül ki âteş-i aşk ile oldı çün matbah
Ciğer bu süziş ile hiç kebâb olmaz mı
Kalur mı hâne-i dil hiç böyle derbeste
Neşim-i lütfün esûp leth-i bâb olmaz mı
Hat-ı izâna dikkatler eyledim *Birri*
Yazılsa her suhanım bir kîfâb olmaz mı

Seyyid Vehbî dahi bu vech üzere tanzir eyleyüp mü-tercem-i mezbûru memnûn eylemiştir :

- Nazire -

Bezimde yâr figende nikab olmaz mı
Şarâb bâis-i ref'-i hicâb olmaz mı
Zülâl-i lâ'li lebin kande eylesen teşbîh
Benimle ol gül-i ter şeker âb olmaz mı
Gubâr-ı hattını ruhsâr-ı âteşin üzre
İden müşâhede hayretmeâb olmaz mı
Zamân-ı devlet-i hüsnünde ol şehin acabâ
Kemine bendeleri kâmyâb olmaz mı
Düşer mi âdeme endûh-ı pâymalı-i dil
Sonunda bu ten-i hâki türâb olmaz mı
Habâb gibi sakın rûzgâre aldanma
Kalur mı böyle bu âlem harâb olmaz mı
Zemin-i *Birri*-i pâkizgüya ey *Vehbî*
Aceb bu şîr-i selîsim cevâb olmaz mı

Mütercem-i mezkûr bu gazeliyle *Vehbî* efendi'den nazire isteyüp böyle bir zemin tarh itmiştir:

Visâli ile telâf-i firakat olmaz mı
Bu mihnetin akabî bir meserret olmaz mı
Niğân-i lâ'li leb-i dilrübâyî seyr idenin
Dehânî hâtem-i engüşt-i hayret olmaz mı
O lütf-i fitne rev-i nev hîrâmımız giderek
Bu kadd ü kamet ile pek kıyâmet olmaz mı
Görüp o gonca lebin hatt-ı nev demâdesini
Beneşe ser be-giribân-ı hayret olmaz mı
İdince pencenin ayyâr hattına şâne
Gönül o reşğ ile sad çâk-i gayret olmaz mı
Aceb mi eylese *Birri* nazire ey *Vehbî*
Bu nev zemin gazel-i pâke râğbet olmaz mı

Ve anlardan dahi böyle bir hoş âyende nazîre-i zi-bâ zuhûr eylemiştir:

O yâre hâlimizi arza ruhsat olmaz mı
Safâ-yi vuslata bîr vakt fırsat olmaz mı
O kaşı yâ bu dil-i nâtüvânî eylese ger
Niğân-ı nâveg-i müjgân isâbet olmaz mı
Niğân-ı lütf ile gâhî girişmeler eyler
Bu şive bâis-i meyl-i mahabbet olmaz mı
Neden ki haste-i aşkın iyâdet itmezsin
Aceb bu âdette sizde riâyet olmaz mı
Fîtil-i aşkın olanlar kalursa küyinde
Durağı çây-i şehidâna-ı cennet olmaz mı
Nazire isteye *Vehbî* efendimiz *Birri*
Anım bu-hidmeti hiç câna minnet olmaz mı

Mütercem-i mezkûru yârânından bazı ehl-i tabiat bezmgâh-ı iltifâtlarına bu manzum tezkere ile dâ'vet eylediklerinde zir-i mektûb-i da'vet-i yârân-ı sadâkat-kâra derhâl bu cevâbı yezup i'tizâr eylemiştir:

- Da'vetname -

İşbu mektûb-i mahabbet size buldukta vusûl
Umarız kim kulasız dest-i mürüvetle kabûl
Cümle yârân-ı safâ muntazir olmuşlardır
Gelesiz lütf idesiz özrünüz olmaz makbûl

- Cevâb-ı Birri -

Buldî mektûb-i mahabbet bû senâkâra vusûl
Dest-i ta'zim ile tekrim olunup oldı kabûl
Cümle yârâna selâm ideriz ihсан buyurun
Özrümüz var ki tutar özri ekârim makbûl

Mütercem-i mebrûr gülşengeh-î maârifinden bülbül-i gülzâr-ı vecd-i tâm bir kaç varak gül i sadberg-i ma-rifet nümâyân idüp bâğ-ı hünerde her dem gülgeşt-i nezâket eyleyen nağmeperverân-ı harem i letâfeti serv-i ber çide dâmân âsâ vâlih ü hayran ve gonca-i şüküfte-veş engüşt-i tahsîn ber dehân eylemiştir. Ve şuarâdan kati çok kimesneler bu te'lîf-i hoş âyendesine takrizler eyleyüp tahsîn ve her varak-ı gül tabak-ı nüsha-i ra'nâ-sın mücdvel-i zerrin cedvel-i ahsenat ve âferin eylemişlerdir. Hattâ asrımızda zarâfet ve nezâket ile bihemtâ olan *Fevzi Mehmed* ağa bu takriz-i bâ târih ile arz-ı mahab-bet eylediler:

Acayib büstân-ı râz-ı pür feyz-i ledünni kim
Serâser meyve-i kudsiyye ehl-i hâle elyak bu
Sürâş-ı âlem-i ma'ni didiler *Fevziyâ* târih

کتاب بیول کزاز و جدید بری الحق بر

- 1117 -

Elhak merhûm-i mezbûr ile germ ihtilâl olanlardan dahi ahvâli kemâyenbağî istiskâ ve istihtâr olundukta ser cümle ciyâdet-i tab'-r bülend iktidârî ile ihbâr eylemişlerdir. Ve bu ceride-i irfâna rûznâmçe-i ahvâli ke-şide-i silk-i tahrîr olan merhûm *Nâbî*-i sitûde ta'bir diyâr-ı İstanbul'a Haleb'den geldiklerinde kati çok ma-habbetleriyle müşerref olmuştuk. Ol esnâda bir kaç def'a münâsebetle mütercem-i mezkûru zikr ü senâ ve zeyl-i

attârîde böyle bir merd bulunmak hayli hünerdir deyu iddîâ idüp kırâren kırâren hayr ile yâd ve mecliste avsâfını an zâhr-ü gaybı senâ ederek irâd ederlerdi. Mütercem-i maârif tâlib dahi kân-ı ırfânın nâyâbı sultânüşuarâ Nâbî cânibine müncezib olup her bâr gazellerin tezyil ve irsâl-i mekâtib ile dâimâ meveddet tahsil etmekte idi. Husûsan midhat ı Haleb ile senâ-yi Nâbî-i bülend menkabeyi kad keşide-i silk-i nazm eylediği terkib-i bend-i ahâlî pesendi be: gayet dülpeşend bir lâtif terkib-i bend olmuştur:

— Matla' —

Olsam aceb mi şevk ile midhatger-i Haleb
Aşûfte eyledi beni bir server-i Haleb

deyu bed'eyleyüp dokuz bend ile hatm eyler. Kati pâkîze güftârî nemegin bir eser-i melâhâf şîardır. Ve dahî şuarâ-yi zamânededen kati çok pâkîze güyânı tanzir eylemiş ve çok esere muvaffak olmuş bir şâir-i bî nazîrdır.

— Limünşûhî —

Hak Taâîâ kabrini nûr eyleşün
Cennet ü kevserle meşûr eylesün.

Esrar Dede tezkiresinde ise şu kayıtlar vardır:

«Sâbit efendi Mağnisa'da hâkim-üş-şer' olduğu esnâda Nâbî efendi dahî bir takrîb ile Mağnisa'ya varup her birisi yegâne-i rûzgâr geçinür iken *Beyit*

هر ريشه كان ميرك خالوست
شادك بهت خفته باعد

Misdâkıncâ Devriş Birri her birinin nevbenev zuhûr ve sünûh iden gazeliyyât-ı tâze zemînerine nezâir-i bâlâlar söyleyüp ve anlar dahî azîz-i merkumun eş'âr-ı tâze tarihini tanzir ederek beyinlerinde mubâlâğa ile ger miyyet-i ület şu'legir-i mecâlis-i ünsiyyet olup ve her birleri taaccüb güne *Arabiye*

كم من خيال في اثارها خالقة
لكن اذا ما ظهره در كناية

deyu i'tirâf eyledikleri meşûr ve el'an Sâbit ve Nâbî ve Vehbî divanlarında nezâir ve letâifleri masturdur. Mükemmel divân-ı belâgat ünvanları olup müselle-i kül olduklarına binâen bir kaç eş'âr-ı dervîşâne ve âsâr-ı ârifâneleri tahrir olunsa gerektir. Menkulcûr ki bazan sûret-i müstetire-i kâr ü kisbe olduklarına hem havsalagân-ı ihvân ve hillânâ suâl vârid oldukta *Arabiye*

لنقل العشر من اثار الجبال
احب الى من اثار الرجال
يقول الناس في الكسب عار
ولنقل العار في اثار الرجال

diyerek cevâb-ı kat'î i'tâ buyurup bi kayd-ı minnet-i şâh ü vezir başlu başına bir sultân-ı felek nazir idiler.»

Birri divânının iki nüshasını görebildim (*Ünv. K. No. 2832, Mil. Alm. K. Mz. No. 54*). 2500 kadar beyti ihtiva eden bu eserde; Münâcat, nait, Haseneyn hak-

kinda medhiye, Mevlâna vâfinda medhiye, Ahmed Hân III. hakkında kaside, şâir Ârif Abdûlbaki hakkında kaside, Feyzullah efendi vâfinda tercübend, Lûtfî Çelebi hakkında medhiye, Mehmed Paşa, Nasuh Paşa, Hatvânîzade, Seyid Vehbî, Müftizade Fevzi gibi şahsiyetler hakkında yazılmış bir hayli kaside, Nesimizade Osman Ağa hakkında bir mersiye, Manisa vâfinda bir maqzume, Mevlevîliğe âid bir çok şiir, Bâkî, Fevzi, Ârif Abdûlbaki, Rami Paşa, Nâbî, Neylî, Lûtfî, Fasîh, Sahib, Fevzi, Mevlevî Nakşî, Mevlevî Nesib gibi şâirlerin gazellerini tahmis ile gazeller ve bir kaç tarih ve bir bahri tavil mevcuddur.

Şâirin Nâbî'ye Nâbî'nin şâire yazdığı bazı manzum ve mensur mektublara da gene bu eserde rastlıyoruz.

Divanda dikkate değer bir manzume de görülmektedir. «Nazîre-i Birri li gazel-i İbn-i İsâ» başlığını taşıyan bu gazelin ilk ve son beyitlerini naklediyorum:

Kıl nazar çeşm-i hakikat bin ile ey ehl-i hâl
Gör semâvâtı kurulmuş hayme-i zill-i hayâl
Vahdet ü kesret nedir gösterdi şeyh-i Tüsterî
Birriyâ seyr il hayâl-i zillî andan ibret al

Birri'nin kendi el yazısıyla bir hayli manzumesini ihtiva eden mühim bir mecmuaya da Millet kütüphanesinde tesadûf etmekteyiz (*Mil. Alm. K. Mz. No. 630*).

Şâirin Raşid, Neylî, Vehbî, Sabit gibi şahsiyetlere yazmış nazirelerini de ihtiva eden bu mecmuada diğer bazı şâirlerin de bir takım manzumeleri görülmektedir.

Birri, *Salim*'in ve bilhassa Esrar Dede'nin mûbalâğah takdîrlerine rağmen çok kudretli bir şâir olarak gösterilemez. XVIII nci asrın üstad şâirleri yanında onun biraz gölgede kaldığı muhakkaktır. Esasen manzumelerinin ekserisi naziredir. Şiirleri arasında

Ney gibi sinenil oy bağımı del başımı kes
B:n senin hîdmetine b'estemiyânım neysem

beyti gibi oyuncaklı olmakla beraber güzel ve muvaffakiyetli parçalar azdır. Birri'nin bilhassa Mevlevîliği terennüm eden manzumeleri, bu tarikatın telâkkîlerini göstermek itibarıyla mühimdir. Esasen Birri, her şeyden evvel samimî bir Mevlevidir.

Birri'nin diğer bir eseri de *Bülbülüye*'sidir.

Bülbülüye'nin Üniversite kütüphanesinde bir hayli yazma nüshası vardır (No. 274, 893, 1445, 1700, 3341). Aynı kütüphanede 2852 numarada divân ile Bülbülüye bir arada görülmektedir. Arkeoloji müzesi kütüphanesinde Bülbülüye, Millet kütüphanesinde de divân ile Bülbülüye mevcuttur. Bursalı Tahir Manisa kütüphanesinde de Bülbülüye'nin bulunduğunu haber veriyor (*Osm.*).

Matbu nüshası da mevcut olan Bülbülüye'ye *Selim*, Müftî Mehmed, Nesimizade *Osman* ağa, *Mahmud* efendi, Manisa kadısı *Osman* efendi, Mevlevî şeyhi *Lûtfî* efendi; Seyyid *Vehbî* Yusuf *Nâbî*, hekimî sâni *Ahmed* efendi gibi şahsiyetler takriz yazmışlardır.

Bir.

Nâbi'nin vücade getirdiği mensur takrizde şu yolda beyitler de vardır :

Bârekâllah Birri-i rengin eser
Perveriş bahşâ-yi mûrgat-î hüner
Nağmepîrâ-yi neyistân-î vücûd
Sûret arâ-yi gülistân-î şühûd
Bûlbûl-î destanserâ-yî nağmezen
Tûtî-i hoş lehçe-i şeker şiken
Hâme-i gühî sarîr engiz-i nâz
Tercemân-î bulbûl-î tûtî-i râz

Bûlbûliye, mensur bir eser olmakla beraber bazı manzum parçaları da ihtiva eder.

— Medhiye —

Yâ Rab derûna keşf ola esrâr-ı Mevlevî
Gûlzâr-ı tab'ı zeyn ide ezhâr-ı mevlevî
Yâ Rab hemîşe dide-i irfânî rûşen it
Tâ olâ bana âyine didâr-ı mevlevî
Yâ Rab meded meded koma ben hâki tîre dil
Dolsun derûna pertev-i envâr-ı mevlevî
Yâ Rab ne güne söz bu ki dilsûz ü cangüdâz
İş'âr kıldı aşkıni eş'âr-ı mevlevî
Her mürde dillere dem-i İsf gibi bu dem
Can bahş oldu nutk-ı feyz bâr-ı mevlevî
Fakr u fenâda peyrev-i pir oldı sâlikân
Uydı tarik-ı Ahmed'e muhtâr-ı mevlevî
Her bir gedâyı bir şeh-i sâhib kûlâh ider
Hakka ne hûb hizmet-i serdâr-ı mevlevî
Kadri cihanda hemser-i eflâk olur anın
Her kim felek misâl ola hemkâr-ı mevlevî
Devr-i felekde ser kodı meydâna şevk ile
Girdi simâ'a Şems idüp etvâr-ı mevlevî
Gafflet revâ mı vâkıa-i dehrî ko gönül
Gözler seni çü dide-i bidâr-ı mevlevî
Kâlâ-yi vasl-ı Hak'ka hiridâr olup gönül
Bâzâr-ı aşkda eyledi hoş kâr-ı mevlevî
Bilmez mi Allah Allah söfi safâyı kim
Bihûde hây ü huy sanur ezkâr-ı mevlevî
Fehm it netice-i suhanı zâhidâ seni
Câiz ki Hak'ka döndüre güftâr-ı mevlevî
Neyler marîz-i aşk müdâvâyı ey tabib
Virmez devâyâ derdini bîmâr-ı mevlevî
Cem câm-ı bezm-i işretî destine almadan
Mest-i mey-i Elest idi meyhâr-ı mevlevî
Tuttı nevâ-yi nâye kulak def usûl ile
Vecde getürdi pes anı esrâr-ı mevlevî
Cûş ü hurûş eyledi bahr-î tabîatim
Minnet Hudâ'ya kıldı hevâdâr-ı mevlevî
Dil bulbûl olsa gülşen-i vâsında nola kim
Âşüfte kıldı bir gül-i bîhâr-ı mevlevî
Lâlâ olursa lû'lû-yi lâlâ revâ ana
Oldur çü şahzâde-i Hünkâr-ı mevlevî

Sıdkile nice aşık-ı zâr olmasun gönül
Siddik ola cedd-i büzürkvâr-ı mevlevî
Bahr-i muhîr-ı feyz-i İllâhî'de mâhasal
Zât-ı şerifdir dür-ı şehvâr-ı mevlevî
Kand-i senâsı tûtî-i câna gıdâ yeter
Her dem zebânım ola senâkâr-ı mevlevî
Devrân-ı çerh gayete irince Rabberâ
Bâki vü pâydar ola âsâr-ı mevlevî
Yetti suhan nihâyete hâmuş ol şana
Yetmez mi Birri himmet-i ebrâr-ı mevlevî

— II —

Sıdk rûşenger-i zamîrimdir
Subh-i rûşen zamir-i pirimdir
Subh-i sâdik ki zâde-i Siddik
Hazret-i Mevlevî emîrimdir
Aldı miâr-i mahabbetinden feyz
Tab'-ı rûşen meh-i münîrimdir
Nûr-i miâr ü meh-i sipehr-i denî
Jeng-i âyine-i zamîrimdir
Hamdülillâh ki hâk-i dergâhı
Sürme-i dide-i karîrimdir
Gevher-i aşk-ı pâkinin sad hamd
Mahzeni hâtur-ı hatîrimdir
Hâk-i rüy-i hayâlî ol şahın
Micmer-i sinede abîrimdir
Fikri derd-i derûnuma derman
Zikri vird-i dil-i habîrimdir
Hâk-i küyinde katre-i eşgim
Ahter-i âsman mesîrimdir
Çâh-ı gâfletde kor mı pâder gil
Himmet-i pir-i destgîrimdir
Ehl-i aşkı ki şahid-i maksûd
Manzar-ı dide-i karîrimdir
Gerçi kaddim kemâna dönmüşdür
İstikamet velik tîrimdir
Nefsîmi men'ider maâsiden
Âyet-i nezîrimdir
Rahmet-i Hak'dan olmazam me'yûs
Kavl-i beşîrimdir
Virdi Hak devlet-i ginâ-yi dili
Ağniyâ-yi zaman fakîrimdir
Atlas-ı çerha eylemem râbet
Hulk-ı hoş câme-i harîrimdir
Devlet-i dehr öldü pâmâlim
Perr ü bâl-i hümâ hasîrimdir
Nân içün imtinân-ı eşhâsı
Çekmemek mâye-i hamîrimdir
Nola cû'u atâşla zabt itsem
Nefs-i serkeş benim esîrimdir
Şâh-ı sâhib kûlân-ı ma'nâyım
Gam sipâhim gönül vezîrimdir

Hiç bir mürî pây-mâl itnem
 Keî-i dest-i duâ serîrimdir
 Pence urmakta rûbeh-i neise
 Rûh-i sâhib fûtûh şîrimdir
 Gösteren nefh-i sûrun âsârın
 Mutrib-ı hânkah-ı Pir'imdir
 Dil ki âyinhân-ı hub elhan
 Sîne bir deff-i bînazîrimdir
 Gitti sabrım kudûm-i hâletden
 Âh bemdîr enîn-zîrimdir
 Nây-i muhrîk nevâ-yi hâlet bahş
 Hâme-i âteş-i sarîrimdir
 Âlemin şimdi nağmeperdâzı
 Bülbül-i gülşen-i zamîrimdir
 Güft ü güyle pür iden şehri
 Şöhret-i şî'r-i dilpezîrimdir
 Şî'r-i Sâib ki bunda derc itdim
 Revnak-ı nazm-ı bî nazîrimdir
 Safha-i çerha yazmada nazmım
 Pes Utârid benim debîrimdir
 Nazmda böyle şân ile sevket
 Bahşîş-i Hâlik-ı Kadîr'imdir
 Kâtib-i sun' elinde kılkim kim
 Sem'-i can teşne-i sarîrimdir
 Fahr idersem aceb mi ey *Birri*
 Hazret-i Mevlevî emîrimdir

— III —

— Müsed des —

Bülbülânız sine-i pür dâğdır gülzârımız
 Sineçâk olsa nola güş eyleyüb gülzârımız
 Hemçü serv âzâdeyiz bu bağda yok bârımız
 Oldı istiğnâ bu bâzâr-ı fenâda kârımız

Biz gedâyız gerçi kim şâhânedir etvârımız
 Hazret-i Molla-yi Rûmî'dir bizim hünkârımız

Âsitânına kulub nakd-ı dil ü cânı nisâr
 Cân ü dilden hidmet-i dergâhın itdik ihtiyâr
 Kulluk ile âlem-i ma'nâda olcuk şehriyâr
 Devlet-i dünyâyâ itmezsek aceb mi i'tibâr

Biz gedâyız gerçi kim şâhânedir etvârımız
 Hazret-i Molla-yi Rûmî'dir bizim hünkârımız

Pes odur serdâr-ı merdân-ı Hudâ bî iştibâh
 Her gedâ-yi âstânı bir şeh-i sâhib külâh
 Bendeğâna hidmet-i dergâhı besdir izz ü câh
 Nola itmezsek cihâna iltifât ile nigâh

Biz gedâyız gerçi kim şâhânedir etvârımız
 Hazret-i Molla-yi Rûmî'dir bizim hünkârımız

Her gedâ kim dergehinde bende-i fermân olur
 Pâdişâh-ı tahtgâh-ı mülket-i irfân olur

Gerçi âli kağr olanlar hâk ile yeksân olur
 Ma'nide ammâ hakikatı gevhêrine hân olur

Biz gedâyız gerçi kim şâhânedir etvârımız
 Hazret-i Molla-yi Rûmî'dir bizim hünkârımız

Gülşen-i aşkında bülbüller terennümşâzdır
 Âşıkânı sad hezârandır denilse azdır
 Kemterin uşşakı *Birri*-i suhanperdâzdır
 Gör bu beyti nâlemiz fehm it neye demşâzdır

Biz gedâyız gerçi kim şâhânedir etvârımız
 Hazret-i Molla-yi Rûmî'dir bizim hünkârımız

— IV —

— Gazel —

İzârî üzre zülf-i yâr olmuş halka ber halka
 Yatur genc-i hüsünde mâr olmuş halka ber halka
 Görüp zann itme sünbül âşık-ı zârın seri üzre
 Buhâr-ı âh-ı âteşbâr olmuş halka ber halka
 Düşüp âğuşa ölmek kaydına fart-ı mahabb etten
 Kemer bend-i miyân-ı yâr olmuş halka ber halka
 Bu sun'-i pâki seyrân eyleyen diyâne olmaz mı
 Gümüş zencir veş enhâr olmuş halka ber halka
 Tarık-ı aşkı bildim meclis-i zikri görüp *Birri*
 Çeker Hû ismini ebrâr olmuş halka ber halka

— V —

— Neylî'ye nazire —

Zâhid göre yok zerk u riya âdetimizde
 Hep sıdk u safâ yâd olunur sohbetimizde
 Gaflet ne revâ bizlere ömrün güzêrânın
 Bu çerh haber virmede her sâatimizde
 Erbâb-ı nazar vahdeti kesrette görürler
 Her zerre mihrîdir nazar-ı ibretimizde
 Dêrd-i dil ile gözden iki katre akıtsak
 Aynile heman ni'met olur niketimizde
 Biz ol şeh-i aşkız ki dîr ü gevheri dîde
 Harc itmededir su yerine devletimizde
 Üns itse bizimle o peyizâd aceb mi
 İnsânız olur niçe melek hidmetimizde
 Merdiz nola bulduk ise bu zâde-i tab'
 Ey *Birri* fikir bikri ile halvetimizde
Neylî i suhan pervere kabil mi nazire
 Yok tâb-i edâ bu dil-i bî tâkatimizde

— VI —

Cünbiş-i tâvûs-i irfandır simâ'-ı Mevlevî
 Fehm idin bir özge cevlandırdı simâ'-ı Mevlevî
 Devr iderler aşk meydânın uluvv-i şân ile
 Reşğ-i nüh eflâk-i gerdandır simâ'-ı Mevlevî
 Döne döne puhte eyler dillerin hemçün kebâb
 Nûr-i mahz-ı nar-ı süzandır simâ'-ı Mevlevî
 Âşk şem'i döndürür fânûs-ı cismın anların
 Anın içün pertev efgandır simâ'-ı Mevlevî
Birriyâ her bir gedâyı bir şeh-i devrân ider
 Böyle bir âyin ü erkândır simâ'-ı Mevlevî

— VII —

Dilpenâhımdır benim dergâh-ı şâh-ı Mevlevî
 Cilvegâhımdır harim-i tekyegâh-ı Mevlevî
 Aşk-i Mevlânâ'yı nâlân eyledikce dembedem
 Şevk-i Mevlânâ'yı ızhâr eyler âh-ı Mevlevî
 Kilsalar ce'lân olur tâvûs-ı cennet gitta keş
 Regg-i firdevs-i cinandır cilvegâh-ı Mevlevî
 Bûy-i ma'hâ şemm idüb kılınıklar anı zîb-i ser
 Gonce-i gülzâr-ı kudsidir külâh-ı Mevlevî
 Dilleri fûr feyz Şems-i ma'nevîden mâh olur
 Mîm-i femdir âşikâr oldukça âh-ı Mevlevî
 Âşinâ ol eyle kesb-i rûsenâ ey tîre dil
 Matla'-i nûr-i hakîkatdır cibâh-ı Mevlevî
 Pes zer-i hâlis gibi ey *Birri*-i muhlis sana
 Pâye-i izzet yeter ol hâk-i râh-ı Mevlevî

— VIII —

Neyin inkâr idemez kim bu makalın dedeler
 Ney gibi tir-i kazâ bağırını anın da deler
 Dahî feryadı kudûmun neyedir bilmeyenin
 Darb idüb zahmeleri başına hoş öğredeler
 Bir dem olmaz mı ki evveldeki hâletde yine
 Hâs erenler gire meydânda cevân ideler
 Deri bu tekyenin olmaz mı küşâde yoksa
 Bu mudur şimdi tarik içre dedem mâideler
 Bu revâ midir eyâ tekyenişin *Birri* veş
 Gele yârân-ı safâ kapuya mahrum gideler

— IX —

— Ârif'e nazire —

Gönül gülzâr-ı aşkın bülbül-i şeydâlarındandır
 O Bâğ-ı dilkeşin dâğım gül-i ra'nâlarındandır
 Vücûdum garka-i bahr-i mahabbetir, sadef âsâ
 O bahrin katre-i eğişim dür-i yektâlarındandır
 Beyâz-ı subh o şâhın mihr-i rûyi pertevindendir
 Sevâd-ı şâm o mâhın zülfünün sevdâlarındandır
 Gedâ-yi küy-i yârin şevketin bigâne fehîm itmez
 O ey gafil mahabbet mülkinin Dârâlarındandır
 Suhande *Ârif*-i billâhın oldu peyrevi ey dil
 Sana bu nutk anın hep himmet-i ulyâlarındandır
 O bir ârif ki hâlâ feyz-i Rabbânî ile tab'ı
 Maârif gevher-i şehvârının deryâlarındandır
 Kapusunda mülâzım olsa *Birri* itmen istib'âd
 O a'lâ dergehin dil bende-i ednâlarındandır

— X —

Ezel câmin mahabbetle içenler Mevlevîlerdir
 O câmin cür'asın halka saçanlar Mevlevîlerdir
 Düşüb merd-i Hudâ'nın isrine râh-ı mahabbetde
 Zen-i dehîrin fesâdından kaçanlar Mevlevîlerdir
 Misâl-i Şems-i *Tebrizî* yolunda Molla Hünkâr'ın
 Şerînden ey kerem kânı geçenler Mevlevîlerdir

Neye demsâz olurlarsa açarlar perde uşşâka
 Demâdem evc-i rif'atde uçanlar Mevlevîlerdir
 Aceb midir bülend pervâz olurlarsa hümâ âsâ
 Cenâh-ı himmet-i âlî açanlar Mevlevîlerdir
 Dili içre kudûm itdikçe sırr-ı Hak simâ' idüb
 Görün kim semî-i cânâne geçenler Mevlevîlerdir
 Yüzün sür *Birriyâ* var âsitânı hâkine başın
 Mihak âsâ zer ü sîmi seçenler Mevlevîlerdir

— XI —

— Bübülüye'den —

Gönül diler k-ide medh ü senâ-yi Mağnisâ
 Suhande göstere hüsn-i edâ-yi Mağnisâ
 Tarâvet-i çemenistân-ı tab'ıma bâdî
 Olur letâfet-i âb ü hevâ-yi Mağnisâ
 Gör i'tidâl-i hevâdan berâber olmuştur
 Dem-i bahâr ile vakt-i şitâ-yi Mağnisâ
 Dimâğ-ı cânâ şemîm-i cinân bahş eyler
 Nesim-i subhdem-i gülküşâ-yi Mağnisâ
 Olursa gül gibi hurrem nola gören âdem
 Misâl-i bâğ-ı İrem'dir fezâ-yi Mağnisâ
 Sezâ-yi bast-ı bisât-ı neşâtdir elhak
 Mesirehâ-yi meserret fezâ-yi Mağnisâ
 Hisâl-i hûb ile bilcümle müsteidlerdir
 Gönüller almağa her dilrübâ-yi Mağnisâ
 Aceb değil kaleminden olur ise cârif
 Zülâl veş suhan-ı mâcerâ-yi Mağnisâ
 Netice hubb-i vatan olmağile imandan
 Bu nazmın oldu nizâmı berâ-yi Mağnisâ

— XII —

— Muhammes —

Gele ey şüh-i bî nevâ bülbül
 Râz-ı uşşâka âşinâ bülbül
 Geçti hüzn ü gam-ı şitâ bülbül
 Nevbahâr irdi essalâ bülbül
 Nâleye eyle ibtidâ bülbül

Cûşa geldi gürüh-i hâmuşan
 Bahşış oldu kemâl-i ratb-ı lisan
 Ola divâne aşk ile insan
 Ne durursun figana başta heman
 Âleme velvele sala bülbül

Çin seher azm-i gülsitân eyle
 Mahfil-i nahle çık figan eyle
 Bize aşk âyetin beyân eyle
 Bu bedâyî' nedir iyân eyle
 Ne dimektir terellelâ bülbül

Çeres içinde zâr olan dilden
 Çeng ü üd içre çalınan kıldan
 Defdeki cülûl-i cülâcilden
 Şive-i sâzkâr-ı kâmiliden
 Virdi nâlişlerin ana bülbül

-Nağme âsâ usûle vâkif isen
 Tarzda gıyriys münâhî isen
 İlm-i edvârda müellif isen
 Fenn-i âkvâlde musannif isen
 Bağla bir tâzece hevâ bülbül

Bibliyografya : Sim., Şky. Ş., Est., Sci., Semahaneî edep.
 Birri'nin Divan ve Bülbülüyesi, Mc.

Birri (Reisülküttab) — XVIII nci asrın değerli sima-
 larından olan Birri hakkında *Halifetürreisa* zeylinde şu
 malûmat kayıdır :

"Seyyid Abdullah Birri efendi : Mümâileyh reis-i es-
 bak mühürdâr elhâc Abdî efendi yeğeni olup tercemesi
 bâlâda muharrer olan reis-i esbak Elhâc Mustafa efen-
 di merhûmun necî-i necib ve ferzend-i edîbi ve Bıçak-
 çılar imamı Abdullâh efendinin kerîmezâdesi olup 1156
 (M. 1743) târihinde zîb ezfâ-yi mehd-i şühûd olarak
 evâil-i hâllerinde tahsil-i envâ'-i fûnûn-i ulûma bez-i
 makdûr ve mektûbî-i sadr-ı âli odasına müdâvemeti
 esnâsında dahi hâli durmayup fezâil ü ulûmu tekmi-
 le sa'y-i mevfûr eylemişdi. 1182 (M. 1768) seferine peder-
 riyle azîmet ve odada umûr-i mühimme tahrîrine muvâ-
 zabet edüp o esnâda baş halife bulunan Nahîfî efendi
 Beğlikçi oldukta ser halifelik ile tatyib (ve ordu-yi hü-
 mâyûn Âsitaneye duhûl eyedikten sonra hizmet-i
 mezkûreden tahbîb olunup bir müddet mürûrunda yine
 baş halife olmuşdi. Ba'dehu Feyzi Süleyman Paşa ye-
 rine mektubculuğa nakl olunup beş altı seneye karîb
 pâydar ve Hamid Halil Paşa sadâretinde Râşid efendi
 Beğlikçilikten mektubculuğa nakl olundukta sâhib ter-
 cemenin pederi reisülküttab bulunmak hasebiyle Beğlik-
 çiliği kendüye tevcih itmekle Bâb-ı âli'de berkarâr ve
 Râşid efendi'nin azlinde üzerlerine mektûbî olan Hacı
 İbrahim efendi mütercem-i mümâileyhin eniştesi olup
 az müddette Râşid efendi'nin Beğlikçiliğe intisâbı(1) lâzım
 gelerek Birri efendi'nin dahi boşta kalması lâyük görül-
 mediğinden eniştesi mümâileyh yerine sâniyen mektub-
 culuk ile kâmkâr olmuşlar idi. Lâkin Hacı İbrahim
 efendi'nin durmayup bir sene mürûr eder etmez mektub-
 culuğu tahsil etmekle sâhib-i terceme hilâf-ı marzisi olan
 Silâhdar kitâbeti ile Bâb-ı âliden ihrâc ve hânesinde ika-
 metle iz'âc eylediler.

Bu nevbahârda ancak açıldı lâle vü dâğ
 Küşâd-ı gonca-i dil kaldı bir bahâra dahi

Neşidesini hasbihâl ve 1202(M.1787)târîhinde Ordu-yi
 hümâyûnda piyâde mukabeleciliği ilhâkan sâniyâ divân-ı
 hümâyûn beğlikçisi olmak üzere hoşhâl ve 1204 (M.
 1789) târihinde Hayri efendi garkından mansıb-ı vâlâ-yi
 riyâsetle makdûylâmâl olmuş idi. Çok geçmeden Nemçe
 murahhaslarıyla Ziştevi'de ictimâ' ederek maslâbat-ı hay-
 riyyeyi akd ü tanzim etmek üzere murahhas-ı evvel ta'-
 yin kılınmış olduğundan savb-ı me'mûriyetine azîmet
 ve madde-i musâlâhaya dilhâh-ı Devlet-i aliyyeye tatbi-

(1) انتساب

kan rü'yette ibraz-ı meâsir-i sadâkat ve ordu-yi hümâ-
 yûna aydet ve ertesi sene Rusyalı muhâbedesini rü'yet
 ve tanzim etmek için Yaş kasabasına varup ilâ-yi
 emr-i me'mûriyete bez-i makderet ederek emr-i sulhu
 itmâm ve şekür-ül-mesâî Edirne'de Ordu-yi hümâyûna
 yetişüp Âsitaneye hîrâm eyledi. Bu misillü hidemât-ı
 celilede bulunaniara devletçe ikrâm olunmak lâzimedün
 iken ol târihte Râşid efendi merhûm riyâsette memdûh ve
 mu'teber ve tekerrür ve istikrân marz-i pâdişâh-ı bahr ü
 ber olduğundan sâhib terceme yedi sekiz mâh sonra mr-
 kamından tenzil ve büyük ruznâmeye nakl ü tahvil ve
 ba'd-el-infisâl baş muhâbecçilik ile tebci olunmuş
 ve o aralıkta Beyhan Sultan aliyetüşşan hazretlerinin
 kethudâlığı dahi verilmişti. Andan sonra sadâlet-i uzma
 kethudâlığına dahi nâil ve vakt-i mukadderini tekmi-
 lile mün'azil olduğu hengâmda sultan-ı müşârünleyhâ bazı
 ahz ü itâsında müttehem eylediğinden kethucâhıncın
 çıkarup Bursa'ya nefy ü tağrib ettirmiş ve bir kaç mâh
 zarfında afv ü itlak ile mazhar-ı işfâk olmuş ise de bir
 müddetten beri bazı zevâtın mücerred istirkâbdan nâşi
 bekkında vâki' olan muâmelât-ı nâ marziyyelerinden
 dilhûn ve bu vechile nefy ü iclâsı dahi kendüye dâğ-ı
 derûn olarak kemâl-i teessüründen kuvâsına za'f ü ha-
 lel tareyân ve 1212 (M. 1797) şa'bânında azm-i bağ-ı
 cinân eyledi. 1156 (M. 1743) târihinde dünyâya gelüp
 elli altı yaşında vefat eylesi nevâdir-i tevâfukdardır.
 Na'şî Hazreti Hâlid'de Kâşgarî zâviyesi yolunda pederi
 Mustafa efendi'ye muttasıl medfundur. Müteveffâ-yi mû-
 mâileyh عليه السلام ilm ü fazl ü hünerde akrân ve emsâ-
 lîni sâbık ve şî'r ü inşâ ve idâre-i umûr-i vâlâda
 eslâf ü ahlâfına fâik ve kemâl ü dirâyet ve sâdk u
 istikametle mecbûliyetine binâen ikrâm ü inâyât-ı
 şâhâneye sezâ ve lâyük iken hayf ki öyle bir vücûd
 gadr-i ihvâna ve hücûm-i rukabâ-yi bî aman ile merâ-
 tib-i sâmiyyeye irtikasında dilfigâr ve 1202 (M. 1787)
 târihinden sonra rûy-i îhâat görmeyüp hidemât-ı müte-
 addide-i rûzgâr ile dâğdâr olup âsâından vâfir eş'âr
 ve مودود nâmiyle musâlâha-i seferiyyeye dâir bir
 risâle-i belâgataşârları ve mâlik-i kütüb-i kesire hâmiş-
 lerinde ta'likat-ı hakayik âyâlları var ise de vefâtla-
 rında dâmâdi olan Zaimzâde Sâdik efendi ma'rifet-i kadri
 bilmez bir câhil-i nâdân olduğundan cümlesin perâken-
 de ve perîşan eyledi. Eser-i hayrımdan Lâlefi'de kâin
 hânesi karşısında bir mektebi ve evkâfı vardır ve Merhû-
 mun ilm ü hüner ile ittisâfından başka ahlâk-ı hasene
 ve evzâ'-ı müstahsenesi zebanzed-i sigar u kibâr ve
 îrâd ve letâif-i mezâmîne mâil pür gü-yi zarâfet şîâr
 nâdire-i edvâr gurre-i nâsiye-i a'sâr sahi ve kerim bir
 zât-ı mahâsin vesim idiler. Bir kabilâne vücûd Süley-
 man isminde mahdumları kendülerinden bir sene mu-
 kaddem vefât eyledikte azim mütekeddir olmuşlar idi.
 Kerimelerinin oğlu ve ferzendinden mütevellid elyevm
 bazı hafidleri mevcuttur.»

Ufak tefek farklarla aynı malûmatı *Cevdet Paşa* tarihinde ve *Esamî rical* gibi bazı eserlerde de kayıtlı buluyoruz. Son asırda vücûde getirilen tezkirelerden sadece *Ârif Hikmet* tezkiresinde onun ismi kaydedilmektedir.

Birri'nin bir mecmuada yalnız bir gazeline rastladım (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No: 625*). Bu manzumeye nazaran onun muvaffakiyetli bir şair olduğunu söyleyebiliriz:

— Gazel —

Gülşende kadd-i yârı gören nârven sanur
Nevreste hatt-ı âriz-ı pâkin çemen sanur
Te'str-i nûr-i hüsn ile endâm-ı dilrübâ
Yek hâl olup gören anı bî pîrehan sanur
Dil bestegân-ı şâm-ı gârbân-ı zülf-i dost
Gurbette fikr-i vechini subh-i vatan sanur
Jâlîde gıysüvânını sünbül kıyâs ider
Şemm eyleyen o kâkûli müşg-i Hutun sanur
Bir noktadır ki şekk-i vücûdın beyân ider
Ol remzi bilmeyen anı güyâ dehen sanur
Ol serv kadd ü lâle had ü sim gerdenin
Gülşende her gören tenini yâsemen sanur
Âsâr-ı feyz-i kudsi nuhust olduğun bilür
Birri'yi sanma bu eseri hâmeden sanur

Bibliyografya: Halifetürrüesa zeyli, Art., Cevdet Paşa tarihî, Sel.

Boran (Deli, Sazşairi) — XVIII nci asır şairlerinden Boran hakkında hiç bir malûmata sahib değiliz. Yalnız ekseriyetle XVII nci, kısmen de XVIII inci asır şairlerinin bazı eserlerini ihtiva eden ve 1190 (M. 1776) 1200 (M. 1785) yılları arasında yazıldığı muhakkak olan bir mecmuada (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 650*) onun da bir koşması kayıtlıdır. Ve şiirin yazıldığı sahifede 1197 (M. 1782) tarihi görülmektedir. Koşmayı aynen nakle-diyorum :

Evvel bahar yaz ayları gelende
Akar boz bulanık seli Tuna'nın
Bülbüller ötüşür leyli hârında(?)
Güli burca burca kokar Tuna'nın
İlk baharda dalgalanup coşmuşum
Analar ağladuþ kanlar saçmışım
Alaman dağından yurdlar açmışım
Yolı serhadlere uğrar Tuna'nın

Kimse bilmez nerededir anın başı
Akıttım gözümünden kan ile yaş
Eksik olmaz balısının döğüşü
Göller ileşilen doldu Tuna'nın

Tuna dırter yerededir anın yüzi
Cemleler(1) düşünce sökülür buzı
Arzulayup gider Karadenizi
Denizilen cengi vardır Tuna'nın

(1) Cemre

Deli Boran bunu böyle didi mi
Bu su böyle akar mıydı kadimi
Basup gider Belgrad'ı Vidin'i
Yolı serhadlere uğrar Tuna'nın

Boran (Deli, Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden *Deli Boran*, *Bay Talât Onay*'ın *Bay Aslan*'dan naklen verdiği malûmata göre, bundan elli yıl kadar önce yaşamış bir âşıktır. Ve *Çorum*'un «*Sarımbey*» köyünde doğmuştur. Meşhur

Yabunadır deli gönül yabuna
Koç yiğitler sığmaz olmuş kabına
Kamılaklı kara ârdiç dibine
Silâh çatup yatmamıza ne kaldı

bendini havi ve saltanat hükûmetine karşı isyara tahrik edici türkünün de bu adam tarafından söylendiği mervidir.

İlk tedrisat müfettişlerinden *Bay Ali Rıza* da «*Cenupta Türkmen oymakları*» adlı eserinde *Deli Boran*'a aid bazı şiirler ve notlar kaydetmiştir.

Deli Boran, *Karacaoğlan* tesiri altında manzumeler yazmakla beraber bazı sazşairleri gibi Bektaşılık telâk-kilerini ihtiva eden şiirler de kaleme almıştır.

Deli Boran'ın 9 manzumesini örnek olarak alıyorum. Bu şiirlerden bir kısmı *Bay Ahmed Talât Onay*'dan, bir kısmı da *Bay Ali Rıza*'dan alınmıştır:

— I —

— Koşma —

Çıktım ücesine baktım
Baktım Mumbuç illerine
Eğbez eğbez evler konar
Ücesine bellerine

Halise'nin gülü kokar
Kızlar yanağına sokar
Sacur derler bir su akar
Gövel döner göllerine

Mumbuç derler bir şar imiş
Ağalık beylik yer imiş
Doru küheylânı varmış
Kurşun değmiş kollarına

Yağız atların sekişi
Benli dilberler bakışı
Fırat'ın coşkun aktışı
Benzer Besay sellerine

Bunu deyen *Deli Boran*
Sevdiğine meyil veren
Top top olmuş ağca ceran
Gider garbî yellerine

Kola vururlar burmayı
Göze çekerler sürmeyi

Şahin neylesin turnayı
Havas (1) olmus tellerine

— II —

İncil Kur'an Zebür olsan
Açmam seni şimden kelli
Âb-ı kevser suyu olsan
İçmem seni şimden kelli

Has bahçenin gülü olsan
Beyaz oğul balı olsan
Lâle mercan inci olsan
Seçmem seni şimden kelli

Eğer bir ulu kuş olsan
Cümle güzele baş olsan
Bahâ yetmez kumaş olsan
Biçmem seni şimden kelli

Boran der Hak'kın muradı
Sözün özüne yaradı
Olsan cennetin sıratı
Geçmem seni şimden kelli

— III —

Bu gün bir vezfrin vekili sensin
Çekildim yanına car deyi geldim
Ya merhamet eyle ya lûtf et öldür
Aşkın murâdın ver deyi geldim

Çekilsin askerinin açılışın bahtın
Bin yıl akmañ Erşivan tahtın
Niçe kulları da odlara yaktın
Sende bir kerâmet var deyi geldim

Gelin seyredelim bahara yaza
Ötüşen ördeğe çağrısan kaza
Kalk gidelim nizam kurdu Sivas'a
Kendirim boynuma dar deyi geldim

Gözümde akıttım kan ile yaşı
Varup düşündüğüm Sahnın taşı
Gönlümüz olursa görün bu işi
Leylâ'yı *Boran*'a ver deyi geldim

— IV —

Hak'ka arz ideyim râhım ellere «?»
Yine sen mi geldin ol yüzi benim
Seni bekçi derler yüce bellere
Dem kadem getirdin hırkası şallım

Er olanlar menziline irişir
Kan kanı görünce kaynar karışır
Seher vakti andelibler ötüşür
Sünbüllü reyhanlı ol gonca güllüm

(1) Heves

Delî Boran karşıdaki yavrubaz
Bir koyunun vasfın etsem yine az
Güzellerin cümlesinden serfiraz
Kesme selâmını yâr şirin dillim

— V —

Eliften ders virüp bâyı okutam
Aliy-yel-Murtezâ hocamız bizim
Fetahnâ süresi hakkında beyan
Fahr-i kâinat'ır hecemiz bizim

Kadim ikrar virdik bir sâdik yâre
Ehl-i Beyt yolunda kıymalı sere
Kerbelâ'da şehid olan servere
Çok göz yaşı dökti niçemiz bizim

Delî Boran kadim pire ahd aman
Her ne iş görüsen Hünkâr'a ayan
Zuhûr itse Mehdî ol sâhib zaman
Gündüz bayram kadir gicemiz bizim

— VI —

Gökte doğan yıldız ile ay ise
Sorular aşkı eğer soy ise
Aşık da bahşiçğin bu ise
Vallâhi billâhi az kara gözlüm

Mâil oldum yûzün ile ağzına
Kara hattat sürme çekmiş gözüne
Taramış zülfünü dökmüş yüzüne
Tara zülfünü de düz kara gözlüm

Selâm ver de selâmını alayım
El kavuşup dîvanına durayım
Ben kapunda kulun kölen olayım
Hep sana ittiğim naz kara gözlüm

Hesab ettim on yedidir yaşını
Akıtayım gözlerimin yaşını
Koy dizimin üstüne de başını
Bir bir düğmelerin çöz kara gözlüm

— VII —

Haydi bire deli gönül
Alevden mi dışın senin
Haydi bire deli gönül
Alahıcılık işin senin

Yardan sana sâde cefâ
Sen de bol bol oğ ver bana
Bozarmış hep yana yana
Kanlı kızıl başın senin

Kalan her bucakta gezme
Rüzgârlardan hile sezme
Vara yoğa gönül çezme
Bine varmış yaşın senin

Boş.

Al ay benzin bile solmuş
Boğazına zıkkım dolmuş
Döğe döğe gömgök olmuş
Kana kesmiş düşün senin

— VIII —

Hak Muhammed Ali Hayder-i Kerrâr
Çok şükür dest ile dâman. bizimidir
On sekiz bin âlem içre bir Cebbâr
İllâ bu kaşları keman bizimidir

Aman mürvet meded Yaradan Ganî
Ser kurban yoluna koymuşam canı
Halilullah İsmail'ia burhânı
Arafâta inen kurban bizimidir

Ahsen-i takvimde yazımız yazar
Gönül seyâhatte cihânı gezer
Benî-mecnûn ittî bir hüsnî güzel
Ana mürüvvetle aman bizimidir

Arzum kaldı erenlerin merdinde
Şehidlerin gazilerinin virdinde
Âl-i İmran dört kitabın dördünde
Destigirim sâhib zaman bizimidir

Gönül arzû eder didârî dârı
Kerbelâ bekçisi gül yüzlü yârı
Nür-i Nefes İmam Ali'den beri
Hak'ka doğru giden Kervan bizimidir

Delî Boran derman ister Ali'den
Hasan Dede'm Hacı Bektaş Veli'den
Dâmânım Hayder'de Kalûbelî'den
Sürelim bu demi devran bizimidir

— IX —

Arzulayup seni görmeğe geldim
Yüzünde evvelki nûrun kalmamış
Ezel uğrun uğrun işmar eylerdin
Şimdi söylemeğe dilin kalmamış

Böyle olduğunu bilsem gelmezdim
Öğüt versen ol öğütten almazdım
Bahçen ma'mur deyî gelip girmezdim
Senin yol olmadık yerin kalmamış

Boran'ım der geldim ise giderim
Bağrıban değilim bağı niderim
Vanır bir fidana hizmet ederim
Dökülmüş yaprağın gülün kalmamış

Bosnavî Abdullah (Mutasavvif) — XVII nci asrın meşhur âlim ve mutasavvıflarından Abdullah, Bosna'lıdır ve Bosnavî ünvanıyla iştihar etmiştir. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve burada da bir takım âlimlerden istifadeye çalışmıştır.

Bilâhare Bayramî şeyhlerinden Şeyh *Hasan Kabâdûz*'a intisab ederek tasavvuf meslekine salık olmuştur. Sarı Abdullah ta *Cevhere*'sinde onun (1049 — 1639) da Halvetiyeden ve Şemseddini Sivasi hulefasından Şeyh *Abdülmecid*'e intisab ettiğini ve mânen Muhyeddini Arabî tarafından terbiye edildiğini kayd ediyor.

Bosnavî Abdullah, *Şeyhî*'nin Vakayülfuzalâ'da tesbit ettiğine göre 1052 (M. 1642) de, *Bursalı Tahir*'in bazı Melâmî menbalarından istifade ederek yazdığına göre 1046 (M. 1636) da hacca gitmiş, sonra Şam'a uğrayarak Muhyeddini Arabî türbesi civarında bir müddet ikamet etmiştir. *Şeyhî*'ye göre (1653 — 1643) te Konya'ya gitmiş ve hastalanarak (1054 — 1644) te orada vefat etmiştir. Sadreddini Konevî civarında medfundur. *Müstakimzade*'nin «Ahvali melâmiyei Bayramiye» de rivayet ettiğine nazaran «هذا قبر عمر بن الخطاب في أروقة وسماء عبد الله البوسني الرومي البرقي» ibaresinin kabir taşına yazılmasını vasiyet etmiştir.

Bursalı Tahir diyor ki (Osm.):

«Arabistandaki seyâhatleri esnâsında mülâki oldukları urafâ ve fuzulânın kâffesi ulüv-i kâ'blarını tasdik eyledikleri gibi tahrir buyurdıkları âsâr-ı muhakkikaneleri de erbâb-ı ilm ü irfânın hürz-i câmidir. Kendilerinden ahz-i ulûm ve maârif eden fuzalâ-yı irfânın başlıcaları şunlardır: Şeyh Garsüddini Halîlî, Şeyh Muhammed Mirza Essürüciyyüd -Dimişki-yüs-sofi, Şeyh Muhammed Mekkiy-yül-Medenî, Şeyh Seyyid Muhammed ibn i Ebi Bekr-il-ukud.»

Fîlhakika Bosnavî Abdullah, Türk mutasavvıfları arasında gerek iktidariyle, gerek teliflerinin ciddiyeti ve çokluğuyla temayüz etmiş bir şahsiyettir. Onun bilhassa *Fususülhikem* adlı meşhur kitaba yaptığı değerli şerh, büyük bir şöret kazanmış, müteaddid yazmaları vücade getirilmiş ve tabedilmiştir.

Şeyhî «Vakayülfuzalâ» da diyor ki:

«Merhûm-i merkur güldeste bend-i maârif ve ulûm mecmûa-i maârif ü avârif gençine-i letâif ve zarâif teşne leb-i esrâr-ı ebrâr meşreb-i fenâdan hissedâr idi»

Bosnavî Abdullah'ın eserlerini *Bursalı Tahir* şu suretle sıralamaktadır (Osm.):

« (1) شرح فصوص الحكم المسمى بتجليات عرائس الفصوص في منقشات حكم الفصوص.
(2) مؤلفاته الفخرية. (3) الرسول الى الحضرة الانسية لا يمكن الا بصحبة الميرودية. (4) حقيقة اليقين.
(5) مقال التوكل والى عن طائفة الصوفيين. (6) تفسير آية فاطمة عليك على يكون السجدة.
(7) رسالة حضرات القلوب. (8) تجلي الزوارقين في صفة آية نبوة و آيات النبوة.
(9) شرح على نظم مراتب الوجود للشيخ غرس الدين (10) شرح على الفريدة الثانية لابن الفاروق.
(11) رسالة في تفسير ن والقلم. (12) رسالة اعيان ثابته. (13) رسالة في شرح الحمد لله الذي اوجد الاشياء عن عدم و عدمه (14) ترجمة ترضيات. (15) رسالة في تفضيل البشر على الملائكة. (16) شرح كلام مؤيد الجندی في اول شرح الفصوص.
(17) جلال العيون في شرح قصيدة الشيخ عبد المجيد سيواسي. (18) الابدان الجود في استسلام المجر لاسود. (19) شرح رب يسر ولا تسر رب نعم بالخير. (20) البرهان الجلي في حرق السود عن وجه الآفة في حال يوسف حرم. (21) رسالة في تكميل جبريل في سورة البقرة. (22) رسالة اخرى في تكميل الجبريل (Türkçe). (23) تفسير سورة والمداديات. (24) رسالة في نشأة الانسانية (شرح باب السادس من الفتوحات المكية). (25) تفسير سورة قدر. (26) تفسير حق اذا بلغ مقرب الشمس. (27) مناقبات. (28) شرح الفصوص بالعربية. (29) كتاب القربى الروس المدود لالاشياق الزوارقين من مراتب لوجود. (30) كتاب المقابلة الاسمي بين ائمة البشر

والله الاقلى (31) كتاب مناهج علماء النكاح والمهملات في بيان كمال النكاحات، (32) رسالة روح الحجاب في احوال النساء، (33) كتاب التفسير في احوال النساء في الشرب الاصح في تفسير قوله تعالى وكان عرضة على الماء، (34) رسالة الالوية في بيان الالوية والنبوة، (35) رسالة في تفسير قوله تعالى حج اذا استياس الرسول، (36) كتاب مشرق لرومانية و مغرب الجسادية في تفسير آية حق اذا بالغ مغرب الشمس، (37) رسالة في تفسير آية ولولا ان يكون الناس امة واحدة، (38) رسالة في تفسير آية هو الذي خلق السموات والارض في ستة ايام (39) رسالة في تفسير آية و لقد اسلفنا موسى بالآيات، (40) رسالة في تفسير آية و لن اذقنا الانسان منا راحة، (41) كتاب الالباب في بيان الاشكال والتفسير، (42) كتاب روح المتابعة في بيان الشروط المأباهمة، (43) كتاب كشف السفسا للمسلمين في اول سورة صريم، (44) رسالة الالباب في حقيقه الالباب، (45) كتاب الدر المنثور في بيان سر القوم، (46) كتاب كشف اسرار الجدة في تفسير آية نزل الانسان ما كفره، (47) كتاب التفير المطلق عند دعاب كالمفرقة، (48) رسالة في قول الجنيد، (49) تزييل في ملازمة ابيس لسول بن عبد الله القسري، (50) تعلق جزء بدره الكمال و ظهور الفرج على صورة الامل، (51) كتاب النفس الزواردة في شرح اول الفتوحات، (52) كتاب شياء الصبح والبرق في بحر الفاتح والفرق، (53) كتاب الكشف عن الامم في تفسير آخر سورة الفتح، (54) كتاب سراخايق العلية في بيان الاعيان الثابتة (55) كتاب الانفس المشركية الروبية في تفسير الفتح والجلال، (56) كتاب الكون المحمدي في تسمية اهل القوم في الرد على عباد الكون الجليلي الرجوم، (57) كتاب السور الكسطين في ملاحظة حروف الشهادتين، (58) مقادير انوار غيبية و مساعد ادراج طيبة غيبية، (59) شرح بيت مشوي :

كلمت المعنى هوالة شيخ دين
بجر معنيهاى ريب العالمين .

Bursalı Tahir, bu eserler arasında manzum *Gülşen-i râzî*'da Bosnavî Abdullah'a isnad ediyor. Halbuki gerek kütübhane kataloklarındaki kayıtlar, gerek *Müstakim zade'nin* «Tuhei hattâtin» deki tesbiti, bu mesnevinin *Sarı Abdullah'a* aid olduğunu göstermektedir. Bu eserler haricinde *Şeyhî* «Vakayülfuzalâ» da, ondan naklen *Mehmed Süreyya* da «Sicil» de müellifin «Mesnevî-i Mevlevî'den aşka müteallik 366 beyti intihâb ve Türkî nazm ile şerh eyleyüp *Cezîre-i Mesnevî* tesmiye eylediğini kaydediyorlar. *Sicil* sahibi ayrıca onun Mesnevî şerhi olduğunu da söylüyor.

Bosnavî'nin bir takım tasavvufî şiirleri olduğu muhakkaktır. Netekim Fusus şerhinin sonunda mutasavvıfane bir manzumesi görülüyor. Bu şi'i aynen nakletmekle iktifa ediyorum :

Nefes urdı hüviyetten yine enfâs-ı Rahmânî
Maârif cevherin attı kenâre hahr-i Sübhânî
Zihî deryâ-yi muvakk kim ana yok ka'r ile gayet
Zihî bahr-i hüvel. Hak kim anın yok hadd ü pâyânî
Anın mevci bihârından cemî' a'yân alur feyzi
Muâhîlinden kenâra ger temevvüc ide ummânî
Eğer kesret cihânından var ise vahdet meylin
Târîkin vasfını dinle sana tibyân idem anı
Çü feth itti şühûd için hazâin kapusun Allah
Yarattı âlemi evvel pes andan sonra insânî
Velî nev'-i beşerden enbiyâyı istifâ itti
Olardan her birine fazl-ı hâsın kıldı erzânî
Rusûlden her biri feyzin alur rûh-i Muhammed'den
Velî esmâ muhâlîf iktizâ itti pes edyânî
Velâyet hâtemi Anka-yî muğrib *Şeyh-i Ekber* kim
Hakikat meşrikinin öldürür hurşid-i rahşânî
Getürmüştür *Fusus* içre kilem ezvâkını cem'â
Ki ayn-ı cem'-i Ahmed'den oların aldı a'yân
Anın rûhânî neş'inden kuvâ gibidürün anlar
Kuvâyı nitekim câmi'dürür bu neşy-i cismânî
Kuvânın her biri oldı kemâlin birine mazhar
Kemâlâtın velikin menşei ol cem'-i ferdânî

Kemâl-i cem'-i zâtının zuhûruna rusûl cem'i
Merâtîbdir olan cem'idir bu cem'-i fûrkânî
Kemâl-i cem'-i Zâtiye Muhammed mazhar-ı küldür
Rüteb içre o sûretle zuhûr itmekdürür şânî
Muhammed rûhu câmi'dir kelim ervâhını cem'â
Usûlün mebdei kâni vücûdun aslı bünyânî
Bu sûret cem'i cem'nin makam-ı Kabekavseyn'in
Rusûl ezvâki olubdur şurûti dahî erkânî
Kemâlât-ı rusûl ile vücûdun eyle gel tekmil
Ki tâ cem'-i Muhammed'den aların feyz-i Gufrân'ı
Pes evvel Âdem ataya cem'i esmâyı bilmekte
Velî oğul gibi sen vâris olgil ey ata câni
Pes andan sonra ger *Şis'in* olursun ilmine masdar
Kiluben meyyite bî sek idersin nefis-i rûhânî
Eğer deryâ-yi tenzihin olursun *Nûh-i* sebbâhı
İdemez ehl-i teşbihin zarar bil sana tûfânı
Terevvuhta urûc itsen semâya nitekim *İdrîs*
Olursun evc-i takdisin bu gün sen feyz-i tabânî
Hâlîl âsâ iderse pertev-i vahdet seni tehyim
İmâmâtçün urulur başına bir tâc-ı nûrânî
Hak'a teslim olup ger sahk olursan nitekim *İshâk*
Tekarrübde sana zâhir olur esrâr-ı kurbânî
Aliyye rûbetine sen uûc it hemçün *İsmâîl*
Ki tâ Rab'bin huzûrunda bulasın izz-i Rıdvân'ı
Çü rûhiyyet makamında gözün görmez ola gayrî
Bulursın rebh-i Rahmânî nite ol *Pir-i Ken'ânî*
Çıkar ceyb-i tabiatından azizim *Yâsuf-î* kalbi
Ki Mısır-ı âlem-i nûtun kul iken ola sultân
Eğer *Hûd-ı* nebî gibi şühûdun vahdet olursa
Sırat-ı müstakim üzre görürsün cümle hayvânı
Fütûhiyyet makamına eğer *Sâlih* gibi sen de
Himem heccânını sürsen geçersin cümle rûkbânı
Olur kalbin makamında *Şuayb'in* ilmine nâil
Amelde sâlikin olursa ger mikyâl ü mizânı
Eğer za'î-ı tabiiye tücû' itsen nitekim *Lût*
Olursun mazhar-ı kudret olursun ma'rifet kânî
Üzeyr âsâ olursun mazhar-ı ilm-i kader bî şek
İrâdetle eğer zevk eylesen sen mevt i bedânî
Zuhûr iderse kalbinde *Mesih'in* sır u enfâsı
Urûc idüp semâvâta geçersin çerh-i geyvânı
Eğer kim hikmet i rahmet tulû' iderse kalbinde
Müşehhar olur emrine şehâ mülk-i *Süleymânî*
Vücûdun hükmi ilminde olursun hemdem-i *Dâvûd*
Hakayık tayrının her dem geür çuşuna elhânı
Tabiât-hûti batnında bulursın *Yûnus*-i enfâs
Bulursun zevk i vicdânî gide hem gamm-i zulmânî
Dilersen hikmet-i gaybı gözetgil sabr-ı *Eyyüb-î*
Ki sabr ile nice buldı gönül derdine dermânı
Celâliyyet makamına eğer *Yahyâ* gibi irsen
Cemâlin tâbı hark ider özünde kayd-ı imkânı
Zekeryâ veş bulursun mâlikiyyet rûbetine yol
Görürsün cenb-i kudrette dü kevnin mülkünü fânî
Terevvuhta olursun ger enîs-i hazret-i *İlyâs*
Sana mûnis olur eşhâs-ı rûhânî vü cismânî
Cemâl-i vahdet-i Hak'ta bulursun zevk-ı ihsânî
Eğer hikmet şühûdunda bulasın zevk-ı *Lokmân-î*
Eğer sırr-ı imâmette olursun mahrem-i *Hârûn*,
Hilâfette cemî'-i halkın öldün revh i rayhânı
Gönül nûr-i teçellide olur müstağrak u fânî
Kuvâ ağnâminın *Mûsâ* gibi olursa çobânı
Eğer *Hâlîd* gibi kalbin olursa gayrdan bâli
Olursun melcei nâsın idersin halka ihsânı

Çü ferdiyyet makamında vücûdun idesin ifnâ
Doğa rûh-i Muhammed'den sana bir sırr-ı pinhânî
Taayyün nakşı mahv ola yoğ olup kalmaya aynı
Hüviyyetten tecellî ide hem ol cem'-i hakkânî
Olursan mazhar-ı kâmil sıfât-ı cümle esmâya
İrersin hazret-i cem'e k-anın olmaya fûrkânı
Olursan berzah-ı câmi' iki cem'in arasında
Birisî cem'-i Rabbânî birisi cem'-i abdânî
Bu cem'in mazhariyle ma'rifet emri olur kaim
Ki tevhidin akar andan fuyûz-ı ilm ü irfânı
Fusûs'un sûreti oldı bu cem'in sûreti güyâ
K-anınçün halk idüptür Hak Taâlâ cümle ekvânî
Akar deryâ-yî rahmetten birer deryâ olup her Fas
Hakayıktan çıkar her dem anın lü'lü vü meicânı
Anın feyzi biharından kulûb-i evliyâ sırâb
Anın fazlı zülâlî kandırptur kalb-i atşânı
Sadef gibi içi sâfti gerektir bir dil-i kabil
Yağa feyzi sehâbindan çün anın ilmi bârânı
Hakayık ilmi her fassın oluptur nakş ile resmî
Makam-ı cem'-i Zâtîdir hem anın dakî üvânî
Nüfûs ashâbının fikri bu ilmi idemez idrâk
Ukul erbâbının irmez nazarla ana im'ânî
Velî kalb-i mücellâda tecelliyle olur hâsıl
Vürûd ider vesâitsiz gelecek keşf-i Rabbânî
Gerektir bir dil-i kâmil ki sûretten ola mutlak
Avâm ile havâsin irmedi bu ilme ezhânî
Hak'in lütfi sehâbindan yağar her dem anın feyzi
Sadef gibi taallûktan berî olan gönül kani
Urûc it âlem-i ulve bulasın kümmelin hâlin
Kıyâs itme ricâlin hâline sen hâl-i nisvânî
Şühûd u ma'rifetçün eyledi Allah seni icâd
Kılasın aynı rûşen göresin dilde ol cânî
Koyasın gayrı sevdâyı taleb eylesesin anı
Ana mazhar olan dilden süresin nefis ü şeytânî
Velî cümle halâyık kim revâbitür olar Hak'ka
Ki halk üze Hak'in oldı olar huccetle burhânî
Ülûhiyyet cenâbında yaturken anların başı
Atarsın anlara taşî idersin fîsk u udvânî
Bu fânî âlemin nakşî idübdür çün seni mağîr
Ricâle nisbet eylesin cihanda küfr ü isyânî
Şolar kim âlem-i vahdette buldı Hak ile vuslat
Kimi zindik u mülhiddir yanında kimi nasrânî
Şu dil kim Sırgatullah rengi anı eyledi hemreng
İçüp kanın bilersin lâhm-ı mesmûminê dendânî
Uyarsın nefis-i ağıyara düşersin ta'n-ı ahyâra
Salarsın kendini nâra idüp bunlara bühtânî
Bu sû-i zann ile kalbin nice bulur Hak'ı heyhât
Bu göz ile senin cânın görmez vech-i cânânî
Nice bulsun eser hubb-i Hudâ'dan ol dil-i mahtûm
Adâvetle ihâta ide anı hazz-ı nefsanî
Ricâl-i kümmelin hâli olurmaz lehv ile hâsıl
Değildir lehv-i nisvânî veyâhud lû'b-i sıbyânî
Hudâ'dan gayrı dünyâda idinmedi olar maksad
Heves itmediler ukbâda dahi hûr u gilmânî
Hevâ-yî zülî ü hâl-i hûr ile halvettedir söfî
O miskînin kaçan mecmû' ola hâl-i perişânî
Geçüp kesret nukuşundan diyâr-ı vahdete anlar
Beka milkinde üns ü kurb-i Hak'ta tuttu evfânî
Yanup nâr-ı mahabbette olurlar gayrdan hâlî
Bu derd ile niçe yıllar akar gözden ciğer kanı
Vücûd-i Hak'ta anların vücûd-i zâtî fânîdir
Vücûdi yoktur anların heman vâsf-i heyulânî

Nazar kılmaz bular gayre dil ü cân ile ekvâne
Vücûd-i Hak'ta anların ne adı var ne hod sanı
Kıyanlar baş ile cânâ kaparlar küy-i maksûdı
Cenâb-ı vahdeti Hak'kın doluptur serle meydânı
Tarîk-ı Hak'ta anlara bir âdemdir iki âlem
Feres sürse bu meydânın ol ile çünki fersânî
Olur keşf ü tecelliyle ulmî bunların hâsıl
Ukul erbâbının irmez olara zann ü hasbânî
Kulûb ile mukabildir olar çün hazret-i ilme
Şu sırrı keşf iderler k-ola Hak'kın ana fermânî
Rübûbiyyet cenâbında mukîm olup ubûdette
Anı izhâr iderler kim ola tevkî'-i Rabbânî
Şu kim vahdet serâyında şühûdun lezzetin aldı
Değişmez mülket-i ekvânâ ömründen o bir ânı
Olan kesret nikabından cemâl-i vahdete nâzır
Göremez gözleri anın ne eşkâlî ne elvânî
Tahayyürde olur anlar ukul irmez ana şâhâ
Gerek ise seni sana ko buzulmânî zindânî
Bu mahlûkun gözi âhır nice idrâk ider Hak'kı
Celâlî pertevi anın yakar çün vech-i hadsânî
O dergâhın ne fehm itsün ukul-i kasırâ künhün
Ki aklın hark ider perrin çün ol sebât-ı Mennânî
Hudâ kalb-i selim ister ki ilmîne ola masdar
Cemâline olup mazhar geçe ekvân ü ez mânî
Eğer vahdet şerâbından dilersen cânını sırâb
Ebû Kasım yedinden iç şerâb-ı zevk-i vicdânî
Ve ger vahdet cemâline olursan cân ile nâzır
Muhammed mazharında bak sen ol vech-i dirâşgânî
Ki oldur mazhar-ı küll vech-i cem'-i zât u esmâya
Cemâline salar pertev çihâna nûr-i Yezdânî
Hayât-ı lemyezel bulan bu gün feyz-i Muhammed'den
Ne Hızr ile enîs olur ne ister âb-ı hayvânî
Cemî-i kümmel eşiginde korlar cân ile başın
Cenâbında salât-ı rusûl hem kodî pişgânî
Eğer vahdet diyârına olursan cân ile âzîm
Eser koma vücûdundan gider dilden bu evsânî
Bu yola azm iden sâlik nazar kılmaya hiç gayre
Gele tâ keşf-i hakkânî tuta ol ahd ü peymânî
Dilersen âlem-i ulvî terevvuhla urûc eyle
Anâsır merkezin terk it ko bu zulmânî erkânî
Urûc ister gönül sahrâ-yî gayb ü âlem-i ünse
Maârif ehline kurdu o sahrâda bu evvânî
Hudâ'nın ilmi kenzinden çıkardı böyle bir cevher
Değildir lü'lü-i bahrî veyâ lâ'l-i Bedahşânî
Bu gün şehler kulağına küpe olmağa lâyıktr
Dü kevnê bey'iden anı bulur bey'inde husrânî
Eğer kim hakk(1) idersen fass-ı dilden mâsivâ nakşın
Niçe yüz bin fusûs anda ura berk ide lem'ânî
Yürî nefy-i vücûd eyle k-olansın Hak ile bâkî
Ebed vuslat serâyında gözün görmeye hicrânî
Salât ile selâm ol mazhar-ı cem'iyyet-i Zâta
Ki oldur mazhar-ı evvel hem oldur maksad-ı sâni
Dahi ashâb u âline dahi ahbâb u etbâa
Ki dîn ü ma'rifet emri bularla buldı itkanî
Olardan *Bû Bekir*'dir burc-ı sidkî mihr-i rabşânî
Adâlet rûknünün dahi *Ömer* oldı nigezbânî
Resûlün sâhibi yârî dahi ilm ü hayâ kânî
Salâtınla müşerref kıl Hudâyâ rûh-i *Osmân*'î
Selâmınla mükerrerem kıl ebed Âli Abâ hakkı
Velâyet mazharı düldül süvâr ü *Şâh-ı merdân*'î
Hasan ile *Hüseyn* ü *Fâtîma* ervâhına cem'a
Doyur feyzinle Ehl-i beyt olan hem cümle pâkânî
(1) ..

Cemâliñle dahi şâd it cemî' ervâh-ı aktâbı
Visâlin âbına kandır lâhî kalb-i hâsânı

Bibliyografya: Şky. Ş., Sarı Abdullah : Cevheretülbideye, Müstakimzade : Abvali Meclâmiyei Bayramiye, Tuhsel hattâtin, Bosnavî Abdullah : Fusus şerhi, Osm.

Bosnavî (Bektaşî Şairi) — XIX uncu asrın nihayetinde veya son asrın ilk nisfında yaşadığını kuvvetle tahmin edebildiğimiz Bosnavî'nin hayatı hakkında hiç bir malûmata sahib değiliz. Onun Bosnavî mahlâsını kullanışı, Bosna muhitinde yetiştiğine bir delil olabilir.

Bay Vâhid Lâtîf'ye âid bir mecmuada şairin bir "Aşkîlar destanı," nı mukayyed buluyoruz.

Bahr-i hakikate garik olanlar
Bârî'ye hamd itmek hezar dimişler
Rûz ü şeb aşk ile refik olanlar
Dâr-ı dünyâ hep zehr-i mâr dimişler

Nice kim aşkîlar geldi cihâne
Lâzımzoldı getirelim zebâne
Nihân olmaz bir şey ehl-i irfâne
Cübelâyâ olmaz aşkâr dimişler

Harf-i hece ile eyleyelim yâd
Rûhlarını Mevlâ ide dâim şâd
Cümlemizi Allah eyledi irşâd
Aşkın gönlünde esrar dimişler

Ecri'den idelim ey yâr fetî-i bâb
Usûlî'nin bağı olmuştur kebâb
Ishakî aşk ile olmuştur bitâb
Âtû' da olmuştur nâmâd dimişler

Türâbî'nin kelâmını beğendim
Tamâmî demiştir aşktan usandım
Tâibî'nin sözlerinden ben yandım
Tebri'zî'de imân ikrar dimişler

Celâlî'ye Celil eyleye rahmet
Cevriyâ kendinden eyledi nefret
Câmî'ye virmiştir Hudâ çok hikmet
Cünûnî aşk ile ağılar dimişler

Aşkîları şükür zikir eyledik
Deryâ-yi aşka vurup fikr eyledik
Hudâ'nın lûtfına şükür eyledik
Bosnavî de sâhib eş'âr dimişler

mısralarını ihtiya eden 34 bendii bu destanda divan ve sazşairlerinden 107 kağarının ismi, harf sırasıyla fakat şairlerin hususiyetleri gösterilmeyerek her mısram başında zikr edilmiştir. *Kenzi, Mahfi, Mahzunî, Seyranî* gibi XIX uncu asrın son nisfında yetişen şairleri de mevzubahs eden bu manzume tarihî bir kıymetli haiz olarak gösterilemez. Şairin asıl ehemmiyetli eserleri, Bektaşîlik telâkkilerini ihtiva eden parçalarıdır. Bütün muasır şairler gibi aruz ve hece vezniyle yazdığı şiirlerde fazla terkiib ve Arapça, Acemce kelime bulundu-ran şairin,

Küntükenğin buccet ü bürhânıdır Bektaşlar
Sırrı mî'râc mazhar-ı irfânıdır Bektaşlar

Beytiyle başlayan gazeli gibi Bektaşları sena yollu kalem alınmış parçaları da mevcuddur. Son asırda yazılan Bektaşî cöklerinde Bosnavî'nin de bir hayli "nefes" i kayıtdır. *Bektaşî şairleri* adlı eserden 3 manzumesini örnek olarak ahyorum:

— I —

Mahabbet kapusun açayım dîrsen
Açanla açtıran Ali'dir Ali
Hak'kın cemâlini göreyim dîrsen
Görenle gösteren Ali'dir Ali

Muhammed Mustafâ cihan serveri
Mî'râcda açıldı bu yolun sırrı
Kimsele bilmezdi Ali'den gayrı
Bilenle bildiren Ali'dir Ali

Derviş ol gel kardeş düşme inâde
Sâfi kıl gönlünü ol külli sâde
Benliği terk eyle eriş murâde
Erenle erdiren Ali'dir Ali

Münkirin askeri Şam'a çekildi
Mü'min olanlara nâme yazıldı
Kırkların ceminde şerbet ezildi
Ezenle ezdiren Ali'dir Ali

Muhammed Ali'dir kırkların başı
Anları bilmeyen nic olur işi,
Bosnavî akittir gözünden yaş
Akanla aktıran Ali'dir Ali

— II —

Dervişim deyip te meydana geldin
Varlığın terk idüp geçebildin mi
Bu meydana geldin erkâna girdin
Bu erkânın sırrın seçebildin mi

Hakikat ehlinin doğrudur yolu
Mahabbetin güli aşkın bülbülü
Hulk-i Muhammed'dir meşreb-i Ali
Bu meşrebden şerbet içebildin mi

Pire hidmet idüp erkânın için
Bir amel kazanup imânın için
Aşk ile çalışup öz canın için
Mahabbet hırkasın biçebildin mi

Varlıkla yoklukla pazar eyleyüp
Küfr ile imânın hem yâr eyleyüp
Kalbini arıtop imâr eyleyüp
Şek ile gümandan kaçabildin mi

Bud.

Bunda neler vardır bir nazar eyle
Yahşi yaman sakın sen olma dile
Nasibatin tutup *Bosnavî* dinle
Can gözünü bilmem açabildin mi

— III —

Makam-ı vahdetten düştüm yabana
Peymâne yolların geçtim de geldim
Ârifim esrârı açmam nâdâna
Âriflerin sırrın seçtim de geldim

Anâsır libâsın giydirdi ana
Melâik mânendi düştüm seyrâna
Henüz âdem olup geldim cihâna
Yedi kat gökleri aştım da geldim

Mahabbet cemidir erenler demi
Erenler ceminde sürerler demi
Kırkların ceminde buldum Âdem'i
Hâkîpâye yüzüm sürdüm de geldim

Ârif isen dinle ey kalbî selim
Cânını mürşide idegör teslim
Gürûh-i nâciye olunca nedim
Cemâl-i hazreti gördüm de geldim

Bosnavî'yim sözüm gitti özümden
Âşık olan çıkmaz kâmil sözünden
Bu ilmi okudum bâtin yüzünden
Bin yıllık namazı kıldım da geldim

Budala (Kul, Bektaşî Şairi) — XVII nci asır Bektaşîlerinden olduğunu kuvvetle tahmin ettiğim Budala'nın "Kul Budala," veya sadece "Budala" mahlâsıyla yazdığı bazı manzumelere gene o asırda ve daha muahhar zamanlarda yazılan bazı mecmualarda tesadüf ediyoruz. Bu tarikat mensubu şairin münhasıran Bektaşîliği ve dinî mevzuları terennüm etmekle kalmayarak tamamiyle lirik mahiyette bir hayli şiir de kaleme aldığını görmekteyiz. *Bektaşî Şairleri* adlı eserle, Millet kütüphanesindeki bir mecmuadan (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 702*) onun 5 manzumesini örnek olarak alıyorum :

— I —

Seherde uğradım ben bir güzele
Güzel dedim zülûflerin ne kara
Korkarım ki elâ gözler göz ala
Gözleri sürmeli kaşlar ne kara

İsmi çıkup âlemierde öğüle
Dudu kumru haber virmiştir güle
Seher vakti davlunbazi döğüle
Zülfü çevgân yanakları ne kara

Melek bizden çok seğirdin başile
İki gözüm doldu kanlı yaşıle

Dostum kumaşın uydurmuş başile
Ne aldır ol ne kırmızı ne kara
Ne zibâ yaratmış Yaradan Gani
Sel oldu aktı gözlerimin kanı
Gel bana rahm eyle mürüvvet kâni
Ben söyledim ne ak söyler ne kara

Budala'm der neyerim ben bu mâli
Sohbet ile bulmuşum ben kemâli
Mahbûb derler gösterme gül cemâli
Ne yağmura ne güneşe ne kara

— II —

Muhammed Ali'ye selâm gönderdi
Oturduğu postu pâk itsin didi
Mi'racdan indikte yine söyledi
Yediği lokmayı hak itsin didi

Çalış oturduğun meydanı arıt
Doğru sür yolunu erkânı yürüt
Kimi tâlib olmuş kimisi mürît
Birin ötesine kat itsin didi

Ayrılmış kırklardan düz ovası var
Anların üstümüzde duâsı var
Kırk katar devede bir mayası var
Onı da ileri çek itsin didi

Kurbanlık koyunu sürüden seçme
Aç otur hâricin sūdünü içme
Bozuk bir köprüye uğrayıp geçme
Bozuxsa temeli yık itsin didi

Kul Budala'm cehennemim açeşi
Rehberine bağlıdır tâlibin başı
Hile ile yola gitse bir kişi
Onı cehenneme tik itsin didi

— III —

Hak nefesin inkâr eyleyen tâlib
İblistir bu cemden sürülsün gitsin
Hak'kın divânında yüzi karadır
Esfeldir ol yerden sürülsün gitsin

Yoğ ise kalbinde mahabbet sevgi
Yıkıktır kalbinde Allah'ın evi
Özünden haberi olmayan divi
Saliver yabana yorulsun gitsin

Yalnız kafeste sakla bir kuşu
Kiminle söyleşir olmasa işi
Günahın meydana koymayan kişi
Yüzünü eğsin de ayrılısın gitsin

Canını cellâda teslim itmeyen
Rehberin gittiği yola gitmeyen

Mürşidin buyurduğunu tutmayan
Çürüktür yuları kırıştı gitsin

Budala'm kudret elindedir elim
Hak'ka ayân oldu bütün ahvâlim
Biz olalım mazlûm olanlar zâlim
Ali divânından sürülsün gitsin

— IV —

Ey gaziler ben bir fikir eyledim
Dağların dumanı ne güzel uymuş
Şükür olsun Yaradan'ın yedine
Müminlere iman ne güzel uymuş
Şükür olsun Yaradan'ın işine
Dâim şikâr olur dağlar başına
Getürmüş gezdirir bir buçuk yaşına? —
Ali de Selman'a ne güzel uymuş

O kimdir eliyle kazıyor kabir
Şu münkir kulların yolunda değil
Davud peygambere inmiştir Zebur
Yusuf'a da Ken'an ne güzel uymuş

Firavınlar kasd eyledi Mûsâ'ya
Mu'cizâtı elindeki asâya
Ol İncil İsa'ya Têvrat Mûsâ'ya
Kur'an Muhammed'e ne güzel uymuş

Budala'm serimi bürüdi duman
Yarın âbirette lâzımdır iman
Mü'minlere iman münkire gûman
Şeytana cehennem ne güzel uymuş

— V —

Bülbül oldum gül dalında şakırım
Gül dalında biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş diliğden okurum
Bana ta'lim olan dil neme yetmez

Aşk kitâbın açtım okur yazarım
Hak'ka doğru açılmıştır nazarım
Neme gerek dağı taşı gezerim
Şol pîrime giden yol neme yetmez

Derviş oldum pir eteğin tutarım
Hak'ka doğru çekilmişti katarım
Baykuş gibi garib garib öterim
İssiz virânedede çöl neme yetmez

Şu dünyânın olacağı malûmdur
Bu ilmin aslına iren âlimdir
Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
Eski hırka ile şal neme yetmez

Budala'm sırrına kimseler irmez
Tevekkül mal altın eteğin komaz
Kişi kismetinden ziyâde yemez
Bana kismet olan mal neme yetmez

Buhârî (Divan şairi) — Ekseriyetle XVI ncı, kısmen de XVII ncı asır şairlerinin eserlerini ihtiva eden bir mecmuada (*Tpk. Ry. K. Mc. N. 1969*) Buhârî namına bir murabba kayıtlıdır. Tezkirelerde adına rastladığım bu şairin bu manzumesini naklediyorum:

— Murabba —

Aşk-ı yâr ile olup şeydâ gönül
Eylemezsin kimseden pervâ gönül
Nideyin uslanmadın asla gönül
A gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Gâh âşkınsın geht mestânesin
Gâh âkilsin geht divânesin
Çâre yoktur kim sana uslanesin
A-gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Şevk ile âlemlere doldun yine
Tek dururken bilmezem noldun yine
Var ise sen aşka tuş oldun yine
A gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Yile yirdin bu hevâda varımız
Yire çaldın neng ü nâm ü ârimiz
Âleme keşf eyledin esrârımız
A gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Eyledin bizi melâmet illere
Hirmen-i nâmûsi saçtın yillere
Oluben divâne düştün dillere
A gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Aşk-ı yâre bizi mihmân eyledin
İşimiz efgan ü nâlân eyledin
Hâlimiz dillerde destân eyledin
A gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Aşk sâzını ele aldın giru
Âleme âvâzeler saldın giru
Şişe-i sabrı yere çaldın giru
A gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Nice ey dil bu hevâ ile heves
Şimdiden giru utan vakt oldu bes
Gel *Buhârî*'yi esirge bir nefes
A gönül şeydâ gönül rüsvâ gönül

Bükâî (Mutasavvif) — XVI ncı ve XVII ncı asır mutasavvıflarının ilâhîlerini ihtiva eden bir mecmuada Bükâî mahlûslu bir manzumeye tesadûf ediliyor (*MU. Alm. K. Mz. Mc. No: 540*). Şiiri ayne naklediyorum:

Serir-i Lîmaallah'dır bu gönül didiğin dergâh
Tavâf-ı Kâ'be'ye sa'y iden anı yoklasun her gâh
Eğer bin yıl dolansam dergeh-i dildâre yol bulmam
Bu vâdide bana ger Hızr-ı tevîk olmasa hemrâh
Cihan âteşlere yanmak değil eczâsın eyler küll
Dehânımdan bulursa âh-ı âlem şüz-i aşkın râh

Sen ey zâhid rûmüz-i sırr-ı eşyâdan ne anlarsın
Her ednâ zerreden bir feyz alurmuş ârif-i âgâh
Kiminin kasdı dünyâdır kiminin kasdı ukbâdır
Bükâi'nin murâdı iki âlemde heman Allah

Bülbülî (Divan şairi) — XVI ncı asır şairlerinden
Bülbülî hakkında *Ârif Hikmet* şu malûmatı kaydediyor:
«Bülbül; İslâmbul'da Mahmud Paşa-yı velî câmi'i
civârında kâin Mengenehâne pîşgâhında olan Güzelve
Mahmud Paşa çeşmesine muntehab olan târîhi bulmuş-
tur. Ahvâl-i sâiresine tesâdüf olunamadı. Fakat Mecelle-i
Müstakimzâde'de şâir-i Rûmî deyu yazılmıştır.

Çünkü devletle cülûs eyledi Sultan Ahmed
Mîhr-i adli bu cihan milketine saldı ziyâ
O şeh-i bahr ü berin devleti hengâmında
Kıldı bir bendesi bu çeşmeyi ecr ile binâ
Kimdürür deyu suâl eyler isen ol kulunı
Pâdişâhın .... Mahmud Paşa
Reh-i zulm içre düşüp hâk-i gama kılmış iken
Destgîr oldı ana Hızır veş ol zill-i Hudâ
Hâkten kaidrup ... ki anı kıldı çerâğ
Hak için ol dahi nezr itti ide çeşme binâ
Yaptı bu çeşmeyi ahdiac durup ol server
Nûş idenler suyunu pâdişehi ide duâ
Bülbülî gördi çü itmâmını didi târîh

یادی حق برکته بود چشمه ی محمود پاشا

— 1014 —

Çeşmenin ta'miri 19 safer 1172 (M. 1758). »

XVI ncı asır şairlerini ihtiva eden bir mecmuada
(*Trk. Rv. K. Mc. No. 1972*) Bülbülî namına bir kaç şiir
kayıtlıdır. Bu şairin bir gazelini örnek olarak alıyorum :

Sabrım libâsını yine sad pâre eyledin
Tir-i gamınla bağrımı pür yâre eyledin
Saldın dilüme zül-i perîşan hayâlini
Küy-i huzurdan beni âvâre eyledin
Ben çâre bulmak ister idim haste gönülme
Derdinle sen beni dahi biçâre eyledin
Dil hücreşinde yakalı şem'i hayâlini
Pervâne gönülümün hevesin nâre eyledin
Ey gül hevâne düşei ben *Bülbülî* garib
Yerimi hâr ü mesnedimi hâre eyledin

Ârif Hikmet'in kaydettiği tarih ile bu mecmuadaki
şairlerin aynı şaire aid olduğu tahmin olunabilir:

Bibliyografya: Art., Mc.

Bülendî (Çelebi) — XVII ncı asır şairlerinden Bülendî hakkında tezkirelerde hiç bir malûmat kayıtlı değildir. Yalnız *Âsim* zeylinde şu kayıt görülmüyor:

«Bülendî Çelebi: Bu beyt-i meşhûr mecmuasından intihâb olundu :

Üftâde-i ka'r-i çâh-i Bâbil olsam
Mînetkeş-i rîsmân-i nâdân olmam»

Âsim, (1030—1620) den (1086—1675) tarihine kadar

yetişen şairleri mevzubahsetmiştir. Fakat tezkirede onun vefat etmiş olduğuna dair bir kayıt görülmüyor. Ahmed Bâdî ise *Riyazı beldei Eairne*'de şairin 1030 (M. 1620) da öldüğünü tevsik etmektedir.

Bâdî Ahmed, Bülendî hakkında şu malûmatı da veriyor :

«Bülendî: Tarîk-ı Gülşenî fukarâsından Derviş İbrahim efendi'dir. Vîlâdeti Anadolu'da ise de neşv ü nemâsı Edirne olmuştur. Bir zaman dânişmend olduktan sonra Edirne kurbinde Timurtaş karyesi câmi'i şerifine hatib olup orada mütemekkin olduğu halde 1030 (M. 1620) tarihinde hânesini bir gece harâmiler basup kendisini mecrûh itmekle bir kaç gün mürûrunda müteessiren vefat eyledi. Bu beyit vefâtına târihtir :

Hem ittüm çâr mülhak hem duâ idüp didim târîh

بلندی به اکتفا کلشن عدلک مقام اولسون

— 1030 —

Evvel *Kâtehî* tahallûs ider imiş. Egerçi kaddi kûtâh idi. Ammâ tab'î bülend pür ma'rifet hoş sohbet hande rû lâtifegü idi. Mîr Hüseyin'in Muammeyat'ın şerh eylemiş idi. Gazelliyâtı bî nazir rubaiyyâtı dilpezîdir. Muammâda dahi nâmdâr ve sahib iştihârdır. Bu ebyât âsar-ı şî'riyyesinden nümûnedir :

— Rubai —

Hayfâ ki sevüp Bülendiyâ o şâhı
Arturdı dil i belâkeş âh ü vâhı
Târik-i şeb anlama yaşım tuğyânı
Söndürdü çukup semâya şem'i mâhı

— Müfredât —

Bak benim mir'ât-ı ruhsârım safâsına dime
Söyledirsın şimdi ben tûtî makalî dilberâ

Teng oldı o denlu gözüme giryeden âlem
Mîhr-i ruhini görmeğe kalmadı mecâlîm

Bir andelîb-i gülşen i irfân iken felek
Katte bizi de zümre i zâgana giderek

Seyl-i eşgim demr olur âlemi garkab eyler
Bâd-i âhım gün olur kevn ü mekânı sarsar»

Âsim'in kaydettiği beyti ihtiva eden rubaiyi bir mecmuada «Derviş Bülendî» başlığıyla şu yolda kayıtlı buluyoruz (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 549*) :

Kâşâne-i şâh-ı dehre mihmân olmam
Mahlûk mürüvvetiyle şâdân olmam
Üftâde-i ka'r-i çâh-i Bâbil olsam
Mînetkeş-i rîsmân-i nâdân olmam

Bibliyografya : *Âsim*, Mc. Bâdî Ahmed: *Riyazı beldei Edirne*.

Bürhan (Bedahşanlı) — XIX uncu asır şairlerinden Bürhan hakkında *Ârif Hikmet* şunları kaydediyor:
«Bürhan: Bedahşiy-yül-asıldır. Yigirmi senesinden

mukaddem Âstâne-i aliyye'ye gelüp ve anda bir mikdâr ikametden sonra Mısır cânibine azimet ve anda tevattun itmiş ve otuzdan mukkaddem anda vefât eylemiştir. Sâfâttan olmağın Hâce Bürhan dirler idi.,

Bibliyografya: Arif.

Bürhan (İlyas Çelebi) XIV üncü asır Mevlevîlerin-den Bürhaneddin İlyas Çelebi, Mevlâna neslinden *Celâleddin Ergun*'un oğludur. Kütahya Mevlevî dergâhına şeyh olmuştu. *Sakıb Dede*'nin "Safine-i Mevleviye", de zikrettiğine göre, «Cemî-i ulûm-i aklıye ve keşfiyede» husûsiyle «İlmi ta'bir»de asrının yegânesi idi. «Lisanül-gayb», «Tercemânüssir», «Şeyh-i ledün» gibi ünvanlarla tavsif ediliyordu. Bir çok müridi vardı. Muahhar devirlerde de şöbreti devam etti. Meşhûr *Sultanı Divanî* hakkında şöyle bir kit'a vücade getirmişti :

Lisân-ül-gayb idi yekser vücûdî
Nola Bürhân-ı dîn olsa nişânî
Olup feryâd res nezdik u dûra
Dimişler nâmına İlyâs-ı sâni

Bürhaneddin İlyas Çelebi 797 (M.1394) de vefat etti. *Sakıb Dede* tabiri vefatı yılını gösterir. Daha hayatında iken postnişinliği kendisine terk ettiği *Zeyneddin Çelebi* ise şu tarihi kaleme almıştır:

Hazret-i Bürhân-ı dîn-i dilpenâh
Azm-i dâr-ül-kurb-i utyâ eyledi
Sîr olup câm-ı hayât-ı âleme
Terk-i ays-i bezm-i dünyâ eyledi
Derdmendân-ı reh-i ecdâdının
Egg-i çeşnün seyl ü deryâ eyledi
Bübülân-ı gülşenin feryâddan
Hecl ile mersiyye güyâ eyledi
Cânını cânâna idüp rûnümâ
Zâd-ı râhın hoş müheyyâ eyledi
Bendeye i bende
Zâhirâ temhid-i ithyâ eyledi
Lîk târih-i vefât olup dirîğî
Meşhedin mir'ât-i rû'yâ eyledi

Sakıb Dede sefindesinde Bürhaneddin'in biri Türkçe, diğeri Farsça iki gazeli kayıdlıdır. Bunları aynen naklediyorum :

— I —

Âyine-i cânân olalı cân-ı hazinim
Pertevliğin-i şaş cihet-i rûy-i zemînim
Germiyyet-i hâl ile olup pür dem ü devran
Hem cilve-i çerb-i fâlek ü arş-ı berînim
Sad güne mutalsam dahi olsa der-i mallab
Samsâm-ı teveccühle ana feth-i mübînim
Ma'mûre-i tîni sanur ancak gören ammâ
Virâne-i gene-i güher-i millet ü dînim
Aynımda tyandır o ki âlemde nişandır
Ser tâ be-kâdem dâire-i ayn-ı yakînim
Hodbin olamaz mahrem-i râz-ı dil-i zârım
Mânend-i ney-i nefha serâperde nişânım
Şarîfıyla beyân eyledi da'vâsını *Bürhan*
Dirse nola hayr-ül-halef-i cedd-i güzünim

— II —

Burhan
Dinde şaban dindar u dil arad
Çün dem âxır kedd nöyümda zehr çe kehest
Ağc bâist çnab veçhest ân kade
Nöyüma roşn nasard beşm şikür mera
Şeşe ay bade veç az çlak ân dökade
Sed rade beşmendi şavami biyoutt şad
Merğ bi şakam mara ferest na kade
Çün şer sendi âdard dord ta dary dowa
Çovâ züde deşme çovâ berk kade
Eşret bekdem dard eşşarora sermed çar
Pis neşap eyvudi az çnaxr â kade
Nüşurra berhan az çnörd ma u men
Bey arda çilvâ çzâdey her kade

Bu şiirleri tezkiresine nakleden *Esrar Dede* ise ayrıca onun iki Farsça kit'asını yazıyor.

Naklettığımız Türkçe gazeli XIV üncü asır mahsulü olarak göstermeğe imkân yoktur. Lisandaki hususiyete göre bu manzumenin nihayet XVII nci asırda yazıldığını iddia etmek mümkündür. Binaenaleyh bu şi'ri başka birinin vücade getirdiğini ve Bürhan Çelebi'ye isnad edildiğini kabul edebiliriz.

Aynı gazeli *Gibb* de Osmanlı edebiyatı tarihine almıştır.

Bibliyografya: Skb., Esr.

Bürhan (Kadı) — Kadı Bürhan'a bak.

Bürhan (Müftizade Mehmed) — XVIII inci asrın son nisfında yetişen şairlerden Bürhan hakkında *Şefkat* tezkiresinde şu malûmat kayıdlıdır :

"Bürhan: Mehmed efendi'dir. Müderrisin-i kütâmdandır. Müftizâdelikle arif bir zât-ı şerîftir.

— I —

Hayâlî aşkın bûs-i leb-i gülfâmdır femdir
Harisân-ı visâle dâimâ evhâmdır hemdir
İzârın hat siyehfâm ittigin gûş itmeyim yâre
O kal ü kil bir şürefgen-i peygamdır gamdir
Helâk eyler idüp uşşâkına zehr-i sitem işiâb
Hele ağyâr gerçi şuretâ ecssâmdır semdir
Lisân-ı aşk bâzân-ı melâmet pişegân üze
O kim gamden müberrâ gussadan nâkâmdır kemdir
Nigâh-ı merhamet kıl kendi bendendir senin *Bürhan*
Dime ey şehriyâr-ı nâz ö bir bednâmdır nemdir

— II —

Hayâlinde kocan cânâneyi nakd-i recâlarla
Alur güyâ metâ'i dilberî bâd-i hevâlarla
Cefâsın aşka mahsûs ider ol bî vefâ ancak
Hele ağyâr olurlar müşterek mîhr ü vefâlarla
Nice dil bağlasun erbâb-ı dil âlayiş-ı kevn
Müzeyyen anların ervâhu rûhânî kabâlarla
Tehî mağzın da âhur cilvegerdir nuhbe-i fikri
Dili pürdür suâl oldukça ferhunde likâlarla
Saçılan cür'a veş pâyine ahbâbin tehi kalmaz
Dolar câm-ı ümidi âkıbet dest-i duâlarla
Olur *Nâşid-Beg*'i tanzir ile meftûn dil *Bürhan*
Görenler şahid-i mazmûnunu hûsn-i edâlarla

Bür.

Şairin adını "Bürhan Mehmed Reşid," olarak kaydeden *Silâhdarzade*, tezkiresinde fazla olarak *Şefkat*'in iki beyfini naklettiği şu gazelini de dercediyor:

Bezm-i vaslında niçe nakl-i firâvan tatdım
Yâd-i lâ'linle şehâ câm-ı dirâşan tatdım
Çü sadef bâz dehen kim niam-ı hânına dil
Cerb-i şirini ile katre-i nisan tatdım
Ben o hâl-i ruhi sevdâsına düştüm çü sipend
Gülsitân içre bu şeb âteş-i sızan tatdım
Kanımı içmiş iken gamze-i hün âşâmin
Nigeh-i düzdün elinden niçe dem kan tatdım
Cerb-i şirini geb gâhi itâb-âlûdun
Hân-ı elvân-ı firâvânını *Bürhan* tatdım

Sicil'de şu kayıd vardır:

«Bürhan Mehmed efendi Müftizade: Müderris olup evâhir-i sultan Mahmud Hâni'ye yetiştî. Şair idi.»

Bürhan'ın yazma bir divanı bugün Topkapu sarayı kütüphanesinde (Tpk. Hz. K. No. 918).

1205 (M. 1790) te yazıldığı anlaşılan Divanın baş tarafında şaire aid şu kayıtlara da tesadüf olunuyor:

«Nâzım-ı divân-ı fasâhat ünvan gül-i âli Nebevî Hazret-i Seyyid Bürhan İstanbulludur. Ve altmış rütbesinde müderrisin-i kirâmdan olup vâlid-i mâcid i âlişanları bâ pâye kazâ-yi İslambul'dan munfasıl olan nih-rîr-i devran ve üstâd-ı fuzalâ-yi cihan fâzıl u kemâli rütbe-i içtîhâdâ resîde olmuş vahîd-i âsr fertid i dehr Müftizade Hâce efendi hazretleridir ki mahdûm-ı mûmâileyh ol fâzıl-ı yegâneden hin-i sabâvetlerinde tertîb üzere mukaddemât ve neshi görmüş Mevân ve mucâz olup fenn-i Fârisinin dâhi buhûr-u evzânıyla tahsilini cüstücû olup Süleyman Neş'et efendi hazretlerinin halka-i tedrisinde olmuş. Hafiz, Sâib ve Şevket ve sair Fârisi müdevvenâtı görüp Mesnevi okumuş. Onu da Neş'et'ten okumuş. Fenn-i Fâriside dâhi izin almış. Hâlâ Kasım Paşa Mevlevihânesi şeyhi Çelebi Esseyyid Mehmed efendi'den ahz-i inâbet etmekle tarik-ı teccidi kendülere şîâr itmîşlerdir...»

«Henüz şinn-i saâdetleri otuz üçe bâliğ olup tekmiil-i çille-i erbain itmeden bu mertebe kesb-i kemâl ve beyn-el-emsâl hüner ve maârif ile ma'rûf ve dervîş nihâd ve pâk itikadlık ile mevsûf olmaları hakka ki eser-i duâ-yi peder-i âli güherleridir. Ve elsine-i selâse üzere şîir güylükta dâhi nâdire-i devran ve cevdet-i tabiat ile mûmtâz-ı akrandırılar. Lâkin burâne kadar leyl ü nehâr tevâggulleri kesb-i envâ'-ı maârif ile imrâr eylediğinden henüz bu fende fikirleri netice bulmayup vedia-i cevher-i zâlları olan ist'dâd-ı Hudâdâd ile günden güne hilâl-i kuvvet-i tabiatleri mâh-i tâbân olmadadır...»

Bürhan divanında 1088 beyit vardır. Bunlar 3 nait, Mevlâna vâsfinda 3 medhiye, Seim III.e sunulmuş 3 kaside, 14 tarih, İlhamî mahlasıyla şîirler yazan Selim III. in bir gazeline tahmis, 3 şarkı, 108 gazel, 18 kit'a, 19 müfreden ibarettir. Tarihler, 1195 (M. 1780) yılı ile

1205 (M. 1790) yılı arasında kaleme alınmıştır. Bazı Farsça manzumeler de yazmış olan Bürhan, Çagatay lehcesiyle de bir şiir vücade getirmiştir. Divanında şöyle bir kayda rastlıyoruz:

«Yenişehir-i Fenâr'a azmimizde esnâ-yi râhta Meğri didikleri mahalden hareket ve eğri meğri yollardan mürür ve Ülüfeciler ta'bir olunan karyede bir kasr-ı âliye nüzûl ve divârına bu kit'a nüvişte bûd :

Yenişehir-i Fenâr'a azm idicek
Çektik esnâ-i rehte hayli cefâ
Dolanup eğri meğri yollardan.
Eyledik doğrusu bu yerde safâ»

Bürhan'ın üç manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Mevlâna vâsfinda medhiye —

Pâdişâh-ı taht-ı irfandır cenâb-ı Mevlevî
Mîhr-i âlem zill-i Sübhan'dır cenâb-ı Mevlevî
Şems-i tabân-ı hakikat âftâb-ı ma'rifet
Çerh-i dilde nâr-i İmandır cenâb-ı Mevlevî
Hak bu rûhâniyyetinden evliyâlar müstefid
Menba'-ı feyz-i firâvandır cenâb-ı Mevlevî
Tâif-i dergâhi eyler Hacc-i ekber şübhesiz
Kâ'be-tül-uşşâk-ı devrandır cenâb-ı Mevlevî
Himmeti eyler berî cân ü cihândan âdemi
Fehm olunmaz sırr-ı Sübhan'dır cenâb-ı Mevlevî
Devlet-i aşkıyle uşşâkı olurlar kâmbîn
Sâhib-i tevcih-i İhsandır cenâb-ı Mevlevî
İşte *Bürhan*'ı dâhi vâsfinda mazhar eyledi
Muzhir-i lûtf-i firâvandır cenâb-ı Mevlevî

— II —

— Gazel —

O nahl-i işve bir serv-i serefrâz oldu gittikce
İrişti âşûmâna şöhre endâz oldu gittikce
Görünce gül gibi câm-ı niyâzı dest-i âşıktâ
O şirin lehce mest-i bâde-i nâz oldu gittikce
Tebessûn âşinâ oldukça her bir lâ'li canbahşı
Şükûfte gonca-i gülrâr-ı l'câz oldu gittikce
Şikâr eyler heman bir cünbiş-i müjgân-ı sertizi
Hevâlandı nigâh-ı çeşmi şehbâz oldu gittikce
Ol âyine ruhi piş-i der endişe idüp *Bürhan*
Zebânı tûti-i şüh-i suhan sâz oldu gittikce

— III —

Ko semt-i firkatî hicretle bir diyâra çekil
Kenâr-ı vuslata azm it diyâr-i yâra çekil
Akup su gibi revân ol yanınca her sûya
O serv kadd ile gel semt-i cûybâra çekil
Hat âver olsa da gülrâr-ı hüsni terk itme
Bahâr mevsimidir seyr-i lâlezâra çekil
O kebk-i işveyi dest-i niyâz ile sayd it
Fezâ-yi küyine eybâz-i dil şikâra çekil
Kazâ-yi kesreti terk it cihanda *Bürhan* gel
Fezâ-yi vahdete azm eyle kühsâra çekil
Bibliyografya : Şik., Sil., Sel. Bürhan divanı.

Bürhan Sadık — 1928--1912 de Tarsus'ta doğdu. Sabık mahkeme-reislerinden Tarsus'lu Bay Sadık'ın oğludur. İlk tahsilini Adana'nın «Zaferi-millî» mektebinde bitirdi. Resmî tahsili orta derecede olan Bürhan Sadık, müktesebatını şahsî tetkiklerine borçludur. Bugün Matbuat umum müdürlüğünde memur bulunan şair, kendi hayatına âid yazdığı satırlarda bilhassa şunları söylüyor. (Behcet Yazar : Edebiyatçılarımız ve Türk edebiyatı S. 93) :

"İlk mektepteki tahrir vazifelerimi benim hazırladığıma hocalarım bir türlü inanmıyorlardı. Adana lisesinin ilk devresinin birinci sınıfında yazı yazmak hevesine delice tutuldum; Romanların hastası olmuşum, âdeta bir tesir dünyası içinde yaşıyordum; Tahrir vazifelerim İstanbul'da Çiçek mecmuasında intişar ediyordu. Bu mecmuada ilk çıkan yazım "Handan", isimli bir şiiirdir. İkinci sınıfta Adana'da münteşir Yeni Adana gazetesinde "Hoppa kız", isimli ilk büyük hikâyem intişar sahasına çıktı. Bu hikâyemi makalelerim, küçük hikâyelerim, nesirlerim takib ettiği gibi "Kızıl gece", isimli romanım da tefrika edildi. Orta kısmın son sınıfında hem gazeteci, hem de talebe idim. Muhitim dahilinde isyankardım, isyanlarım yazı yazmak sar'amı mütema-diyen harekete getiriyordu. Mektep idaresi yazı yazmamı yasak ediyordu. Onları dinleyemiyordum. Binnetice mektepten ayrıldım. Artık talebeliğim kalmamıştı. Tahsili orta derecede bir gazeteci idim. Senelerce Yeni Adana'nın, yine Adana'da münteşir hâlen Mersin meb'usu ve Ankara Halkevi başkanı Ferid Celâl'in Türk sözü gazetesinin yazı işlerini idare ettim. Bunlardan başka Gür ses gazetesinin —Adana'da— yazı işleri müdürlüğünü yaptım. Bu gazetecilik devresi içinde Adana'da İsmail Habib'in Çukurovada Memleket mecmuasına şiiirler, İstanbul'da Hareket gazetesine nesirler yazıyordum. Akşam gazetesi Adana'daki nesirlerimden parçalar alarak edebî tenkidlerde bulunuyor, takdirlerini esirgemiyordu (Bilâhare Akşam gazetesinin uzun müddet Adana muhabirliğini yaptım.). Mahallî gazetelerden bazı sebeblerle ayrılmak mecburiyetinde kaldım. 933 te Adana vilâyeti mektubî kalemi başkâtipliğine tayin edildim. Bir ay sonra bu vazifeden istifa suretiyle çekildim. 934 te Yalaza'yı Akşam matbaasında bastırarak intişar sahasına çıkardım. 935 te İstanbul'a gittim, muhterem üstadım şair Salih Zeki Aktay ile tanıştım. İstanbul mecmualarının bir kısmında nesir ve şiiirlerimin intişar sahasına çıkması için kıymetli tevassut ve delâletlerde bulundular. Bana hakikî san'atin kapısını, —ebedî san'atkarlara hâs büyük bir tevassut içinde— o gösterdi. Onun harikahî telkinatıyla mucizeli dehlizlerden geçtim. Üstadım Salih Zeki Aktay'ın yazı aşkıma eşsiz, aydınlık, kaynıyan bir şuur indirdiğini burada, bir ibadette bulunur gibi, kaydetmeliyim. Bu, benim ebedî şükran borcumdur.,,

Karan, Ulus, Uyanış, Resimli Perşembe, Yeni hayat, Gündüz, Varlık, Halkın, İstanbul Magazin, gibi gazete ve mecmualarda da manzum ve mensur yazıları intişar eden Bürhan Sadık'ın henüz neşredilmeyen bazı kitapları da vardır. Bunları sırasıyla gösteriyorum:

Bürhan Sadık

1 — Örtüleri kaldırıyorum (Bu kitap, şairin mecmualarda, gazetelerde neşrettiği nesirleriyle, her'z intişar etmeyen nesirlerini ihtiva etmektedir.).

2 — Aşk ve Havarîler (Roman).

3 — Apollon'un ağacı (Şairin manzumelerini ihtiva etmektedir.).

Bürhan Sadık'ın bazı şiiirlerini örnek olarak alıyorum:

— 1 —

— Apollon'un ağacı —

İlâh resimlerine,
Benziyen güzel defne:
Yüzündeki yaşlar ne;
Apollon'un ağacı?

Kalbi kabuklanarak;
Saçları olmuş yaprak;
Dalları ateşten bak;
Bu nasıl darağacı?

İlâh mahbeslerinden;
Her sês sordu derinden:
Ok sensin, ağrı neden,
Neden bu kadar acı?

Apollon'un ağacından

— II —

— Karabük —

Avrupa taş üstünde, bir çöl gibi uyuyordu;
Devriler bir çark gibi, dönüyor, dönüyordu;
Demir ilâhlaşırken Türk'ün esâtirinde..
Demir bir ruh gibiydi; ilk Türk'ün eserinde;
Tanrıları bu asrın vardı türkülerinde.
Tarih örsten çıkıyor, tunç insanlaşıyordu;
Aprupa taş üstünde, Türk tunçta yaşıyordu.

Bu demirden dini biz, o zamanlar kurmuştuk;
Demirden kanatlarla ilk uçan bahitli kuştuk..
Devirler bir çark gibi tersine dönüyordu;
Avrupa taş üstünde artık uyumuyordu.
Bir gün kanadımızdan asırlar vurdu bizi.
Tezgâhlar nerde kaldı, uzaklaştı mı güneş?
Asırlarca aradık, asırlarca o ateş;
Bir sevgili hasret gibi, yandı da içimizde..
Güneşi çelik diye seyrederdik denizde..
Bir gün de başımızdan asırlar vurdu bizi.

Bir el güneşten iksir, ateşten can yarattı;
Kanatlar yaptı kuşa, rûhuna iman kattı:
«— Şimdi de Karabük'e işte dedi, hasretin;
Havada, denizlerde, karadaki cür'etin;
Esâtirim canlandı, işte kemiğin, etin!»
Kalbindeki ilâhı, demirde de gördü Türk;
Bu gün de Karabük'e doğmaktadır *Atatürk*.

— III —

— İçyüz'ün aynaları —

Ölüm yakın, yol yarı;
Dikildi ine ine;
Korkum karşımda yine:
İçyüzün aynaları.

Başımı bulamadım;
Gözlerim ellerinde;
Ellerim yok yerinde;
Saçımı yolamadım.

Seslerim geri döndü
Kapılara varmadan.
Tâliim sararmadan
Kapılar taşta döndü.

— IV —

— Masallarda gibi —

Tanrılar uykuda, mâbedler ıslak,
Islak göz yaşından. Her şey mukaddes,
Çıplak geldi bana, tanrılaştı ses;
Taşlar yandı, yüzüm gözsüz gibi ak.

Masallarda gibi, uzağım yerden..
Kadınlar ebedi, hayat kitabsız;
Ölüer gibi, hür ve iztrabsız;
Geçtim şarkılarla al bahçelerden

7 - 8 - 936

— V —

— Ruhların bayrağı —

Bir gûnahkâr gibi akşam
Solmaktadır, sanki gönlüm;
Sularda kanayan ölüm,
Akşamı ömrümde yaksam.

Sevdiğim gözümde yara..
Gözüm renkleri siliyor;
Benden bir şey eksiliyor
Alev alev uzaktlara.

Yollarda akşam olunca;
Aşk, ruhların bayrağına,
Ve hasret ölüm ağına
Dönüyor hayat böyunca.

9 - 5 - 937

— VI —

— Kırmızı menekşeler —

Menekşeler, kırmızı menekşeler;
Rüyalarım solacak, başım yanık,
O sızdır içimde, bir uyanık
Ateş gibi, bu sızı menekşeler.

10 - 5 - 937

— VII —

— Son menzil —

Rûhum yükseliyor son menziline,
Bir mavi âlemden mevsim alarak;
Dökülen rûhumdur, ki yaprak yaprak;
Bir canlanmış aşka, âyin yaparak;
Rûhum yükseliyor, son menziline.

Şimdi biz, hilkatın ilk günlerine,
Gidenler gibiyiz, ne bir zamânın,
Esâretindeyiz, ne de bir "ân"ın
Beşer hissindeyiz, ölmez mekânın
İçindeyiz, uçan bir kalb yerine.

1 - 3 - 938

Bürhan (Seyyid-Bürhaneddin Belhî) — Son asır şairlerinden Seyyid Mehmed Bürhaneddin, maruf âlim ve mutasavvıflardan Seyyid Süleyman Hüseyinî'nin dördüncü oğludur. 1265 (M. 1849) te Belh'in Kunduz şehrinde doğdu.

Bürhaneddin'in neseb silsilesi, Türkistan'da hükümdarlık eden Ablak Hân hafidi Bürhaneddin Kılıç Hân'a

varır. Peygambere müntezi olan bu şecereyi, şairin ağabeyi Abdülkadir Belhî'den bahsederken tesmi ettiğim cihetle burada tekrarıma lüzum görmüyorum (Türk Şairleri C. 1, S. 229 a bakınız.).

Bürhaneddin'in tercümeihâlini Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu yolda kaydediyor (Sf. 3):

«Bürhaneddin efendi pederinden tahsil-i ilm etti. Türk, Çağatay, Fârs edebiyâtıyla senelerce meşgul oldu. Bu üç lisanda söylediği eş'ar, üç divan teşkil edebilecek miktardadır. Bin kadar Türki ve Fârsî rubai tanzim etti. Bir rubaîde

Nâim lâkabı tab'ı suhandânıma mahsûs
Nâim sifati kılık-i dür efsânıma mahsûs

diyor. Hatt-ı ta'likî Bursalı Abdülkadir Nesib efendi'den temesşuk ederek 1290 da icâzet aldı. Bir me'mûriyette istihdâm olunmadı. Hükümetçe pederine tahsis olunan maaş, onun vefâtından sonra kendine intikal ederek bununla mümkün merite taayyüş etti. Bu maaşın inkıtaîyle hayli müddet esbâb-ı maişetten mahûm oldu. Bilâhare bazı erbâb-ı dâniş tarafından tanzim olunan mazbata üzerine müstehikkîn-i ilmiyye kısmından 650 kuruş maaş tahsis kıldı. Seyyid Mehmed Musa efendi, Şehid Ali Paşa kütüphanesi memuru Süleyman Celâüddin Bey (1), Ahmed İsa Bey namlarında üç oğlu vardır.

1348 şevvalinin üçüncü gecesi [4 Mart 1930] Heybeliada'da vefat etti. Ada kabristanına defnolundu. Merhûm edib, terbiyeli, halim, dilnevâz bir şâir-i mâhir idi. Fakr-ı hâliyle berâber ahvâl ve akvâlinde eser-i necâbet gösterirdi.»

Dr. Abdullah Cevdet «İctihat» mecmuasının 296 numaralı ve 1 Mayıs 1930 tarihli nüshasında diyor ki:

«Hazret-i Seyyid Bürhaneddin-i Belhî Heğbeliada'da vefât etti. Kadîm Şark terbiye ve tahsilinde emsâli kalmamış kibâr, necib bir ârif ve şâir, onun vefâtıyla gâib oldu. Fazîleli dostumuz Hüseyin Daniş Bey, merhum hakkında nefis ve fakat uzun olduğu ve sahifelerimiz kısa bulunduğu için şimdilik derc edemediğimiz bir tebcihnâme gönderdi. Şahsî muârefemiz olan bu kudsi zâtın Çağatay Türkçesiyle lâtif şiirleri vardır. Ve *Ali Şir Nevaî*'nin muâdili idi. Muhterem âilesinin elemlerine iştirak etmekteyiz.»

Hüseyin Daniş'in mevzubahs edilen makalesinde bilhassa şu cümlelere tesadûf ediyoruz:

«Bürhaneddin-i Belhî'yi bidâyet i şebâbımdan beri tanırdım. Ve zevk-ı selim sâhibi bir zât-ı kâmil-üs-sifât olduğunu dâima mahâfil-i ekâbirde gördüğüm hürmet ve izzetten anlardım. Meşrebi sâf ve sohbeti lâtif ve tabiatî nâzik olduğu için dâimâ ehl-i dil ve erbâb-ı edebce muhterem ve dil âgâhân-ı zaman nezdinde muâşeret-i muğtenem idi. Bu pirzâde-i âzâde meslek-i derişânesi iktizâsınca küçüklükten almış olduğu terbiyenin mahsûlü olarak sîretinde bir ciyâdet ve şekli ü tav-

(1) Bay Celâleddin, bugün Ayasofya kütüphanesi direktörüdür.

rında dâimâ bir nezâhet görüldü. Başına dâimâ sarı tüpü ve iki taraftan saçlarını otuzca ve müessesî biraktığı yeşil imâme ve kırmızı fes ve mevsime göre telebüs ettiği cübbe ile kürk kendisine pek yakışır ve

Bürhan Belhî ve oğulları:
Mehmed Musa (Büyüğü), Celâl Kılıç, İsa Kılıç

meşy ü refâtında zâten mevcûd olan meâl-i vekarı bir kat daha artırırdı. Kendisi Arabî'nin ve hele derece-i kemâlde Fârsî, Türki ve Çağatayî'nin âşinâsı olduğu için, bu son üç lisanda zarîf ve melîh, belîğ ve fasîh şiirler yazar ve yazdıklarına güzel bir tasavvuf çâşnisi verirdi. Alelhusus, merhûmun ezberden şiir okumakta ve edibâne tarz-ı hitâbette öyle bir edâ-yi telkinkârîsi vardı ki ben bunun bir misline daha hiç bir şâirde tesadûf etmedim...»

«Ben daha Debistân-ı İraniyan'a devam eder bir çocuk iken Seyyid-i müşârünileyh beni başımdan okşar ve nevâziş ederdi. Sonraları Seyyid merhûmu İnan'ın kibâr-ı süferâsından merhum Mirza Muhsin Hân'ın yalısında ve sâir süferâ zamanında da İran sefârethânesinde sadr-ı kabûlde çok görmüş idim. Bundan otuz beş sene evvel merhum Seyyid-i Belhî'nin refâkat ve delâleti ile şarkın ma'rûf hükemâsından ve siyâsiyyûnundan merhum Şeyh Cemâleddin-i Efgânî hazretlerinin İstanbul'da Nişantaşı'nda kâin konağına giderek o zât-ı âlikadr ile şerefyâb olmuş idim. Seyyid merhum fitraten hâiz olduğu tab'ı çâlak ve kalb-i denâki sâikasıyla nerde görse ve bulsa dâimâ hüsnün ezeli âşinâsı olduğu için, üstâdı olan merhum şeyh Cemâleddin'in dâimâ belîğ, muknî, garrâ ve dilârâ makalât-ı hakîmânesinin meczûbu ve müşârünileyhin enfâs-ı tayyibesinin meclûbu

Bür.

idi. Ve bundan dolayı idi ki Şeyh'in ifâ lâttan bir âşik-i divânesi ve onun mahfel-i münâverinin şeydâ bir pervânesiydi, Rivâyete nazâren Bürhaneddin-i Belhî'nin, Cemâleddin-i Efganî'ye olan bu fât-ı mahabbeti pederinden mâvûstur. Mîhâni: peder-i büzügvârı 1288

Bürhan Belhî'nin elyazısı

tarhinde şeyh Cemâleddin'in Dârülfünun müdiri Hoca Tahsin efendi ile beraber kendisini ziyâret ettiği zaman onun daha genç bir yaşta iken iktisâb eylediği kesret-i ilm ü irfânının hayrânı ve «Seyyid Cemâleddin kâ'bında bir âlim görmedim» deye senâhânı olmuştur. Ve Cemâleddin'e hitâben: Ben ihtiyarladım siz ise gençsiniz oğlum Bürhaneddin'i size şâgird ediyorum, demiş. O da aler-re'si val-ayn cevâbıyla mukabelede bulunmuştur. Gerek bu münâsebet-i kadîme ve gerek şerâfet ü siyâdet cinsiyyeti hasebiyle Şeyh Seyyid Cemâleddin merhum da o büyük âlim babanın bu büyük şair oğluna her kesten ziyade ihtiram ederdi. Ve onu meclisinde dâimâ sağ tarafına alırdı. Ve hiç bir kimseyi ona takaddüm ettirmezdi. Bunlardan başka Şeyh Cemâleddin Seyyid-i Belhî'nin ne derecelerde bir yâr-ı vefâdâr olduğunu da tecrübe eylemiş idi. Meselâ dâr-ül-ülüm olan ikametgâhını asker ile kuşattıkları sırada cümle ziyâretçileri ayaklarını çekmişlerdi. Seyyid-i Belhî bunlara ehemmiyet vermeyerek üstâdını ziyâretine kemâ fis-sâbık sık sık giderdi. Ve bazı vakit geceleri de kalarak saatlerce musâhabede bulunurdu. Şeyh Cemâleddin, yâr-ı vefâdâr ve refik-ı şefikî olan Seyyid-i Belhî'e hitâben: Çok şair gördüm, fakat zarif görmedim. Şair-i zarif

olarak yalnız zât-ı siyâdetinizi gördüm demiştir. Ve güzellere güzel olan hatt-ı nefsi için de

Hatt-ı veriyor İmâd'a hayret

mısra'-ı bercestesini irâd etmiştir. Ve san'at-ı inşâda olan mehâretini takdiren: Babur Şâh'ın münşisi gibi yazıyorsun demiştir ve beyinlerinde şu müşââre de vuku' bulmuştur:

Bürhan-ı Belhî:

در جهان يك نكته دارم و این

Cemâl-i Efganî:

من نه مرجانیم نه اهل هوس

Seyyid Cemâleddin, müddet-i ömründe yâr-ı vefâdâr olarak üç zâtı intihâb eylemiştir. Bunlardan ikisi Ebû Türâb Ârif-i Efganî, Abdullah Nedîm-i Mısri kendinden evvel vefât etmişler, sonuncusu olan Seyyid-i Belhî hakkında da: Yanımda oturan bu pîrzâdenin cenab-ı Hak acısını bana göstermesin demiş ve gözleri yaşlanmıştı. Ve maraz-ı mevtinde çenesinde zuhûr eden kanserden muztarib olduğu için söz söyleyemediğinden zâde-i tab'ı olan şu beyti yazarak Seyyid-i Belhî'e vermiştir:

ای شاه کاشف روی ماه کاشف
ترک وقتا ممکن راه چقا مہوی

Seyyid merhum, fuzalâ-yi nücebâ-yi İnan'dan Hacı Şeyhürreis Ebülhasen Mirzâ-yi Kacarî merhumun da muâşiri ve sevgilisi idi. Şeyhürreis Hindistan'da ve Tahran'da bulunduğu zaman aralarında beligane ve dostâne mekâtib taâtt edilmiştir. Hacı merhum şu şi'ri Seyyid merhum hakkında söyler:

آنای بزرگوار بنده
تقویتم تو کردم اول شویش
ای دوهم حال یار بنده
ای جبر تو اختیار بنده

Bundan otuz yedi sene akdem Şeyhürreis İstanbul'da iken Seyyid-i Belhî ile musâfaha hâlinde resimlerini çıkarmışlar idi. O esnâda fotoğrafhanede irticâlen şu kît'ayı inşâd eylemiştir:

همشدين با استعداد است که با برهان نشست
من از دروا که کشتم همشدين نهاد
من از آن روزی که کشتم باوری از لطف حق
هم رفیق اتفاق هم قرین اتحاد
هر که بی برهان برای خود شوق دینی گرفت
نیست برهان را بکین غیر دین اتحاد

Seyyid merhum, bu fotoğraftan bir danesini bendenize de ihsan etmiş idi. Şiirde Hayret tahallüs eden Şeyhürreis'e de şümülû olmak üzere şu beyit resmin altında yazılı idi:

Tasvirine bak ey dil Hayret ile Bürhân'ın
Vech-i hasen-i yâcin mir'âtı müdir bîlmem

Bürhân-ül-Hüseynî'nin İmâd-ül-Hasenî'ye nazîr olacak derecelerde ta'lik hatt-ı nefsinin celisini ve hafisini yazmakta da mehâreti vardı. Ve kendi eş'ârından be-

ğendiklerini kendi güzel yazısıyla mu'terâ bir tarzda yazup ahıbbâsına haşbetenillâh ihdâ etmek merhûmun semihâne bir âdeti idi. Hulâsa-i kelâm, merhûm-i müşâ-rünileyh, fezâil ü mekârim-i ahlâkiyesinden maâdâ hem şâir hem münşî hem hoşnüvisliği zâtında cem'etmiş fasih-ül-lisân bir vücûd-i râdir-ül-mevcûd ve Tûrkiye'de ise misli mefkud idi. Seyyid merhum, pek genc iken, edib-i nihâr *Namık Kemal* Bey merhum onun isti'dâd-ı Hudâdâdını takdir ederek teşvik zımında kendî divanından intihab ettiği gazellerine yaptırdığı nazîrelerden birinin şu maktanda :

Rehgûzarında müheyyâ kıldı Bürhan kabrini
Sâyelensün tâ ki serv-i kametinden medfenim

dediği gibi mahall-i mezkûr kabristanında kendi zevk-i şâirisine uygun bir medfene yatırılmıştır. مدفن المرحوم في مقبرة

Şairin oğlu Bay Celâl'den aldığım 8 manzumeyi naklediyorum :

— I —

— Murabba —
— Nevruzîye —

Nevrûz ile Hudâ'nın iner hâke rahmeti
Artar yerin nebât-ı benât ile ziyetini
Ferş eyleyüp çemende bisât-ı mahabbeti
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Çıktı serîre husrev-i Hârûn menzilet
Ferş oldu yerle gök yüzüne bast-ı saltanat
Zâhir olunca gün gibi âsâr-ı ma'dîlet
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Sûrf hilâfeti ile birleşti ma'nevî
Oldı bu gamserâ-yi kühen tehniyet evi
Şâh-ı dirâht-ı gülde be-gülbang-i Pehlevî
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Esbâb-ı tehniyetle cihan buldı reng ü tû
Oldı arûs-i bâğ sabâdan küşâde rû
Tebîk ma'rızında terennümle sû-be-sû
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Geldi tarabla âlemin fîd-i müceddedi
Geydi çemen cevvanları raht-ı zümürredi
Cilve edince nûr-i cemâlî Mekân-ı cî
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

İcrâ-yi resm-i fide sabâ şevk-ı tâm ile
Sahn-ı çemende safları kurmuş nizâm ile
Misli-i hatib minbere çıkmış makam ile
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Uymuş imâm-ı aşka edüp arz-ı ittibâ'
Her âferîde vecd ile eyler bu gün simâ'
Gel eyle gûş-i hûş ile ârifsen istimâ'
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Öldükca büstan gül ü nerkisle diisitan
Ey dôstan gelin edelim azm-i büstan
Bldükca nevbahâr ile emvât-ı sebze can
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Kanûn-i aşk birle kuruldı bisât-ı gül
Verdi neşât-ı tâze dile inbisât-ı gül
Huzzâr olunca mest-i müdâm-ı neşât-ı gül
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Dilcûy cûylar dahi bu çağda çağlar
Eylar kenâr-ı cûyu müzeyyen ayağlar
Sâki vü ayy ü nûş ile doldukca bağlar
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Uydu hevâ-yi tıyb-ı çemenle hevâ-yi ney
Uşşâkın erdi dâdına şûr i sadâ-yi ney
Hâletfezâ olunca simâ-ı nevâ-yi ney
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Bâğın görünce hâlet-i serv-i çemânını
Gülgonca hande etmeğe açmış dehânını
Karşusuna alup çemenin nevresânını
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Dergâh-ı pîr-i aşka mürîd-i reşîd olup
Evrâd-ı dîlküşâlar ile müstefîd olup
Şâm ü soher mukarin-i feyz-i cedîd olup
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

Olgıl hevâ-yi dilkeş-i gülşenle serfirâz
Bürhan gibi hadîs i tevellâyı oku yaz
Dâvûdî sesle fasl-ı gül içre ey ehl-i râz
Bülbül okur menâkıb-ı Şâh-ı velâyet'i

— II —

— Fuzulî'nin gazelini tahmîs —

Derdin çeküp lebin gibi Lokmân'e yetmişem
Yâ Hızr gibi çeşme-i hayvâne yetmişem
Cânâ harîm-i vaslîna merdâne yetmişem
«Canlar virüp senin gibi cânâne yetmişem»
«Rahm eyle kim yetince sana cânâ yetmişem»

Kâşâne-i dilimde gamın olah mukîm
Giryân gözümden akmadadır esg misli-i sim
Yoktur marîz-i hecrine lâ'lin gibi hakîm
«Şûkrâne-i visâline can viidiğim bu kim»
«Çok derd çekmişem ki bu dermâne yetmişem»

Şeydâ dilim ki gün gibi bi tâb ü teb değil
Sâyenîşin de sâlik-i râh-ı taleb değil
Ben gibi kimse dîde ter ü huşş leb değil
«Hâlim diyüp murâdına irsem acêb değil»
«Bir bendeyim ki dergch-i sultâne yetmişem»

Bir merd-i rehrevim ki gam-ı dehrden bezüp
Düşüm yolına aşkı yüküyle teni ezüp

Bür.

Geldim derine hirmen-i in'âmını sezüp
«Mür-i muhakkarım ki serâsime çok gezüp»
«Nâgâh bârgâh-ı Süleymân'e yetmişem»

Bir kumrıyı ki serv-i sehf kaddi me'menim
Olmuş ki tavk-ı aşkı dahi zib-i ge'denim
Rûyi gülümdürür vatanım küyü'dür benim
«Bir bülbülüm ki gülşen olubdur neşimenim»
«Yâ tütü'em ki bir şekeristâne yetmişem»

Yazsun kalemler leyhe Utârid sevâdımı
Hem zühre raks idüp okusun tab' zâdımı
Ehl-i suhan kıyâmete dek ansun adımı
«Devr-i felek müyesser idübür murâdımı»
«Güyâ ki tâlib i güherim kâne yetmişem»

Rüşen yüzünden olalı gönlüm ile gözüm
Bürhân-ı binevâ gibi olmuş güher sözüm
Sen gibi şemse zerre veş iletmişem özüm
«Miskin: *Fuzûlî*'yem ki sana tutmuşam yüzüm»
«Yâ bir kemâne katre ki ummâne yetmişem»

1334—1915

— III —

— Ali Şir Nevâlî'ye nazire —

Bir gül-i nevresteni âvâre gönğlüm yad itar (1)
Derd ila her tün ü gün bülbül gibi feryâd itar
Sarığ altun dik yüzümde ak gümüş dik göz yaşım
Görüb ol bed mihr âyim kim menâ bidâd itar
Kan kılup bağırmı buğzımdın asmakğa tınâb
Ol kara zülfün kalur katil gözün cellâd itar
Ey gönül gam meni vıran kıldı deb bolma melûl
Gam birün yırân itüb sonra seni âbâd itar
Sâlik-i fakr u fenâ işbu mahabbet yolıda
Göz yaşın yoldağ itüp nakd-i revâning zâd itar
Âşık-ı âteş nefes toprakğa gözün su töküb
Hirmen-i pincârımı âhi bila bertâd itar
Kal ilâ bolmadılar sâhib kemâl ü ehl-i hâl
Gerçi ehl-i medrese dâ'vâ-yi isti'dâd itar
İşk bir üstâd-ı kâmildür ki feyzi âm irür
Barça nakıslarını kim kâmil kılur üstâd itar
Deyr pürîdür ki elhak mürşid-i iüşenî zamir
Barça yiğitlerini câm-ı zer bila irşâd itar
Ey hoşâ ol rind kim bir câm-ı mâlâmâl ila
Dîn ila dünyâ gamidin kim özin âzâd itar
Ey Utârid şî'r-ı şa'râ pertevimni bezm ara
Barça rindân-ı Mesihâ dem ki istîhâd itar
Öyle bir garrâ gazelnî şeyk ila tanzir itüp
Binevâ *Bürhan* Nevâlî'nin ki rûhun şâd itar

1344—1925

— IV —

Bir bülbülüm ki aşk odudur verd-i ahmerim
Yanmış şîrâr-ı âhım ile bâl ü şehperim

(1) İder

Hecr-i ruh-i nigâr ile âteş kesilmişim
Güyâ ki âteş içre yaşar bir semenderim
Düştüm diyâr-ı gurbete zâdım da nakd-i can
Eşg i revân çeşm-i belâ lûşe rehberim
Gönlüm ki bezmgâh-ı gam-ı aşk olalı
Ney gibi dâğ-ı sinem ile şu'legüsterim
Her nevbahâr cûş u hurûşî füzûn olur
Ceyhûn-i hun mudur acabâ dide-i terim
Nola çerâğım olsa kara gicelerde âh
Ben kim esîr-i zülf i siyekâr-ı dilberim
Meftûnudur Arabla Acem bîkr-i fikrimin
Cevzâ mı tâlîimde Utârid mi ahterim
Şîr-i fûrûğ-ı şîr ile meşhûr-i âlemim
Şems-i ziyâfeşan mı şu tab'-ı munevverim
Meslekdaşım ki Nâsır-ı Husrev midir nedir
Ben Hayder Eş'arî değılim lâkin eş'arım
Mu'ciznümâ asâ-yi Kelim şimdi yoksa da
Vardır elimde kilik-i terim gibi ejderim
Sahhârlar kelâmını l'câza haml eder
Bürhan gibi Meshî demim rûhperverim

— V —

Gözlerim merdümleri girdâb-ı gam içindedir
Derdkeşlerdir ki hep emvâc-ı yem içindedir
Siretim Yûsuf gibi arz-ı cemâl etmektedir
Süretim zindân-ı hierân ü elem içindedir
Bak ne hoş Dâvûdi elhân ile gönlüm bülbülü
Küy-i yâr asâ gülîstân-ı İrem içindedir
Câm-ı canbahşım benim lâ'li lebi-ı cânânedir
Sanma ey bîderd aşım bezm-i Cem içindedir
Tab'ımın şemsi felek gibi tulû etti bütün
Subh-i ferruh makdem-i ferhunde dem içindedir
Kalibim ma'rûz ise âzârına dehrin ne gam
Kalb-i derrâkim maânî veş niam içindedir
Hânîkahın güşesin etmiş idim evvel makam
Şimdi de halvetgehim dâr-üs-sanem içindedir
Sâde levhan tanımazlarsa beni ma'zûrdur
Hep nişân ü nâmım erbâb-ı kalem içindedir
Her leim-i hârici duymaz nevâ-yi hâsım
Hep sadâ vü sıyım ashâb-ı kerem içindedir
Gerçi bir merd-i fakirim zîkr-ı hayrım haşra dek
Şîr-i merdân-ı reh-i Edhem şiyem içindedir
Aşk ile râz-ı nigârı yazdı çok *Bürhân-ı Belh*
O da eş'arî gibi kenz-ül-hikem içindedir

— VI —

Neş'eyâb-ı bezm-i aşkım câma etmem serfûrû
Devr-i lâ'lînde mey-i gülfâma etmem serfûrû
Mürg-i lâhût âşiyânım bu ulûvv-i tab' ile
Dâneye kılmam tenezzül dâma etmem serfûrû
Zâhid-i halvet nişindir tâlib-i tûbâ vü hür
Ben ki bir böyle hayâl-i hâma etmem serfûrû

Bende-i ferâdânim ey şâh-ı hüban aşk ile
 Âb-ı rû dökmem yere hükkâma etmem serfûrû
 Eyledi vâreste aşkın dîn ü dünyâdan beni
 Senden özge şûh-i dil ârâma etmem serfûrû
 Zülf-i müşğîn ü siyâhın aşk u sevdâsıyla ben
 Mâhrûyân-ı Dimişk-ı Şâm'a etmem serfûrû
 Sâye-i mihr-i ruhinde merd-i sâhib meslekim
 Gerdiş-i eyyâm-ı nâfercâma etmem serfûrû
 Ben ki mest-i lâ'li sâki olmuşum Bûrhan gibi
 Cür'a-ı câm-ı safâ encâma etmem serfûrû

— VII —

— Farsça Gazel —

نامہ مہر و نایاب فرستاد مرا
 کرد زانروی ایسی خرم و دلدادہ مرا
 سوز فرمان لفظ آن شد خوبان
 کرد سلطان رخش بندہ متقاد مرا
 سرودہ بودم ز غم و درد مسیحا نفسی
 کہ ز انقاس خوشش بیان نوی داد مرا
 نظر ماملت یار مراہست چہ غم
 کہ ز انبیا رسید طعمہ و بیداد مرا
 عقل کمرہ بسیر من کہ چہای آورد
 یز عشق تو کینکرد کراں شاد مرا
 من آن وامرو دایہ اندوہ فراق
 تہ جان و کبر اشک دروان زاد مرا
 در رہ حجر و تخت خاک و غباری شدام
 دور نبود کہ بکوت پیرد یاد مرا
 یار کر ناراض همچون کرش بخاید
 تا ز بند شب ہران کند آزاد مرا
 عدی کو کہ کنم شرح غم دل جو ہزاد
 عدی نیست جز از تالہ و فریاد مرا
 طرفہ مہار بود عشق مرا کرد خراب
 در خیرام کہ بشوہد کند آزاد مرا
 همچو برہان بکشندم تو افتادم
 برہاند کہ ز دام جو تو سیاد مرا

— VIII —

— Sadî'nin gazelini tahmîs —

براد عشق کوشدآب درہ و اہریم
 دل بلاکش و غم توشہ است ہمسفریم
 بو آمدی بصریم دل از رہ بصریم
 ترفوت تا تو بر رفتی خیالت از نظرم
 ترفوت در جہ عالم نہ بیولی خبریم
 جوی غریبہ و دلہ و ستہ و غم آہیم
 کہ داغ و درد تو باشد ایسی دریریم
 بیاد داد فراق تو تاب و تکلیتم
 تہ پشت و دولت آم کہ ہاتو رشیتیم
 تہ سیر و طاقت آم کہ از تو درگذریم
 پیام تو چو سیاہ یک پیامبری آورد
 سلام خسرو خوبان چہا گوی آورد
 شہیم طرہ مانند تو پری آورد
 من از تو روی نخواستیم بدیکری آورد
 کہ زشت باشد ہر روز قبلہ ذکریم
 غم تو دربارہ خشک مرا کہ تو کردادت
 خیال حال تو حال مرا ذکر کردادت
 خط سیاہ تو دردمرا پتہ کردادت
 جانوں عشق تو بن من چنان اثر کردادت
 کہ بند عالم و جاہل کینکردم ذکریم

دوستانم درہ مشتاق چون تو نہارند
 بیاد زلف و رشت سبج و شام بیدارند
 چنان بتو دل و جام تعلق دارند
 قیامت کہ بدیوان حشر پیش آوردند
 میان آنہم تشویش بر تو مینکردم
 ہوای آید چو مرو تو در سرم باشد
 بدست باز دو کبوسوی تو کرم باشد
 دو عالم دو شکار محرم باشد
 بجان دوست کہ تا دوست در پریم باشد
 ہزار دشمن اگر بر من آیدم تا درم

رتی چو شمس تو داری و آید چون شمشاد
 چو ذمہ است پیش تو خوبان خلق و نوناد
 بوصف همچو گوی تا بجز اسد ہر استاد

آشاق پیکر خوبت کینتوانم داد
 کہ در عالم گو شیوہ میشود بصرم
 چو من کہ عاشق یار و شمشاد لب نبود
 چنگ زدیم نرم خون کہ بی سبب نبود
 مرا مگر بدرون کوناب و تپ نبود

تو لیزا کر آشناسی مرا بچہ نبود
 کہ ہر چہ در نظر آید از ان ذہینم
 من کہ عاشق شوریدہ عالم و عین خوبی
 توفی بر روش ایلی عذار و مشکین سوی
 کہ گفتگویی من تو بر رفت در ہر سوی
 بجان تو کہ فکر نام از وصال توری
 ہزار سزا ملامت رسد اگر بصرم

جال توست چہاں سوز و وجہ چہاں
 ولای دین و دلنا و آفت چہاں
 بندہ است ہزاران چو بندہ برہانی
 مرا مگر کہ سہی چہا بریشانی
 خیال زلف تو بر مینکند بیکدگرم

1342—1923

Bürhâni (Sazsairi) — Son asır Sazsairilerinden
 Bürhâni, Sinop'ludur. Bektâşi tarikatine mensup olan
 şair, dinî ve lâdinî mevzularda manzumeler yazan
 tanınmış bir âşıktır. Bay Şakir Ülkütaşır'ın onun hakkında
 bir makale yazdığını da görüyoruz (*Millî mecmua*).

Bürhâni'nin 3 koşmasını örnek olarak ahyorum :

— I —

— Koşma —

İrişince kula Hak'tan hidâyet
 Taksîminde ne bay olur ne gedâ
 İdrâk ittî sana oldu inâyet
 Sen de eyleme Hak'kı dîlden cüdâ

İrcîi savtın gûş ittîğin zaman
 Nazar eylesin zamân içre zaman
 Nasîb itsün o demde minel-îman
 Merhamet mürûvvet sâhibi Hudâ

Olmuşamğben gulâm Şâh-ı merdân'a
 Lâ'net okuruz her dâim Mervan'a
 Çün yardım itti erenler Bûrhan'a
 İrişti mağfîret bâbından sadâ

Bür.

— II —

Hâlîme rahm eyle nâzenin dildâr
 Arttı firâkınlâ efganım benim
 Bu aşkın âteşi çünki bende var
 Gerçi teskin olmaz süzânım benim
 Vuslat-ı dîdârı kılarken ârzü
 Hele Hak müyesser kıldı rû-be-rû
 Zahm-ı hicrânınla ey kemân ebrû
 Demâdem artmakta nâlânım benim
 Gûşa mengüş iden ârif-i dânâ
 Hakikat remzini eyledi peydâ
 Hâtıra geldikçe *Bürhânî* gedâ
 Der mi nerde kaldı cânânım benim

— III —

İsmi var cismi lâmekân Âleme
 Geçti Lâmekânla devrânım benim
 Velekad Kerremnâ beñi Âdeme
 Tâ klû'dan illâ ikrârım benim
 Mâye-i aslı llâhî sende var
 Hizmetinde kusûr idüp gezme var
 Gûşuna olan pendî tutgı her bâr
 İdrâk idene bu esrârım benim
 Çün hâli olmaz erenler meydânı
 Kendidir bulan can gene cânânı
 Hem seni sana bildiren *Bürhânî*
 Sehâvet sâhibi Kerrâr'm benim

Câbir (Mutasavvıf) — XVII nci asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Câbir'in bir kaç gazeli Mutasavvıf Câferî divanında kayıhdır (*Yahya efendi K. No: 3593*). Bu şiirlere nazaran Câbir'in Bektaşılık ve Hurufilik akidelerine sahip, fakat kudretsiz bir nâzım olduğunu söyleyebiliriz. İki gazelinin bazı beyitlerini naklediyorum :

— I —

Allemeleşmâ'nın ismi hem kelâmı bizdedir
Zâhir ü bâtın sıfâtı ayn ü lâmı bizdedir
Câbirâ sıdkın yakın tut geç bu bed efkârdan
Biz gedâsıyuz cihâmın hâs u âmi bizdedir

— II —

Ey gönül sıdkın yakın tut Mustafâ'ya biat it
Şâh-ı merdân'a Ali Şîr-i Hudâ'ya biat it
Ol şehid-i Kerbelâ şâhim Hasen mirim Hüseyin
Lev keşef sırnını fâş iden nidâya biat it
Hânedân-ı Âl-i Beyt'in kuluyuz kurbanıyuz
Câbirâ hâk it özüñ şâb ü gedâya biat it

Câfer (Ayânî) — XVI nci asır müverrihlerinden Câfer Ayânî hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı kaydediyor (*Osm.*):

"Câfer Ayânî Bey (Tezkereci) : Târih şinâs bir zât olup Macaristan'daki Peç'lidir. *Gazevât-ı Tiryaki Hasan Paşa* ismindeki 1000 (M. 1591) tarihinde yazdığı eseri târih-i askerimizce bâis-i istifâde âsârdandır. Mağnisa'da Murâdiye kütübhanesinde dört bâb üzere müretteb *Zübdetül-nasâyih ve umdetül-tevârih* nâmında 1003 (M. 1594) târihinde müellef bir eseri ve *Mişkâtülnevâr*'dan mütercem ve mülahhas *Nürnâme* ile *Târîh-i cedîd-i Engürüs* ve *Nasâyih-i mülük* namlarında eserleri de vardır. Macar müverrihlerinden ve elisine-i şarkıye ulemâsından olup 1330 (M. 1913) târihinde İstanbul'da vefat eden Doktor Karaçon efendi'nin Türk Derneği mecmuasının 91 inci sahifesinde *Peçvî İrçhim* efendi'nin terceme-i hâlinde sâhib terceme Câfer Bey'in Peçvî'nin büyük pederi olduğu muharrerdir. Nürnâme siyer-i Peygamberî'den bâhis *Mişkâtülnevâr*'dan mütercem kâtibâne yazılmış bir eser olup 1012 (M. 1603) târihinde terceme edilmiştir. Nihâyetindeki manzûmeden :

Umarım ki halâs ide Allah
Kulluğa lâyük ola ben gümrâh
Eyleyüp bir bahâne-i illet
Ide bu abd-i Ca'fer'e rahmet

تذکرہ الفقیر الی اللہ الملک الفکار الحاج محمد رفیق دار خزینة طمشوار ibâresiyle olan imzâsından, umûr-i mâliyyede de müstahdem olduğu anlaşılıyor.»

Nürnâme'nin bir nüshası, Üniversite kütübhanesi Türkçe yazmaları arasında mevcuttur (*No, 806*).

bu başlığını taşıyan bu eserinin mukaddimesinde müellif şunları söylüyor :

"... Vilâyet-i Tamışvâr-ı celli-ül-aktânın tehsil-i nâl ü menâli bu bende-i sadâkatkârın ceiyân-ı kalem-i bikaârî ile ber karâr ve tekmil-i mesâlih-i ahvâl-i ümenâ ve um-mâli bu abd-i bî mikdârın iktibâs-ı re'y-i rûşen-ı efkâr-ları ile pür envâr iken vilâyet-i mezl ünenin ulcârâ ve fukahâsından ba'z-ı yârân-ı safâ ve ihvân-ı vetâ bu abd-i bî riyâdan recâ ve istid'â eylediler ki ol Hazret-i Hayûlter-şer ve Şefî'-i üz-ü mâhşer ویرانہ علیہ و سلم in nûr-i tâbnâki ve rûh-i pâki cemî'-i eşyâdan ne vechile akdem ve efdal ve sâir enbiyâ-yi izâm و علیہ السلام dan ekmel olduğu ol hazret-i risâlet ve Şems-i faziletin menâkıb-ı âli menziletlerin ilsân-ı Arâk'den zebân-ı Tûrkiye getürüp bir risâle-i şerife ve makale-i lâtime te'lif ve tasnif eyle kim senden sonra hayr-ül-halefin ve netice i şerefin ola *Nazım* :

Kalmayıcak kişinin sonunda bir hayr-ül halef
Hayf ola ol ömre kim olur abes yere telef

deyu ilhâh ve ibrâm eylediler. Pes bu zaif ve melûl mezkûr olan zevilukulün ilhâh ve iltimâsının kat'ül ve hazret-i Resûl-i sâhib usûlün menâkıb-ı şerifelerin tahrir itmeği ma'kul görüp Hak sübhânehu ve taâlâ ویرانہ ویرانہ hazretlerinin ulûv-i inâyetine tevekkül ve hazret-i sultân-ı din Rahmeten lil-âlemîn'in mu'cizât-ı faiz-ül berekâtına tevessül idüp rivâyât-ı sarîha ve kütüb-i sahîhadan ol hazret-i Şâh-ı eyvân-ı risâletin menâkıb-ı âli-leri lisan-ı Arabdan zebân-ı Tûrkiye terceme olunmağa mubâşeret kılup Nürnâme ismi ile mevsûm kıldı...»

55 varaktan ibaret olan bu mensur eserde bazı manzumeler de mevcuttur. Eserin sonundaki mesnevîyi naklediyorum :

Yâ İlähi inâyet eyle bana
 Merhamet kü hidâyet eyle bana
 Haşr idüp ümmet-i Muhammed ile
 Eyle hurrem visâl-i Ahmed ile
 Nola oldumsa cürm ile makhûr
 Kul günehkâr ise efendi Gafûr
 Bîlüriz biz günâhımız bîhad
 Olmaya haşre dek yazılsa aded
 Vaktımız böyle geçmede her bâr
 Hak bîlür nice idelim inkâr
 Râh-ı ukbâya meylim olsa kaçan
 Hubb-i dünyâ bana olur rehzen
 Rif'atim istemez bu nefsi deni
 Çeker esfel makama durma beni
 Umarım ki halâs ide Allah
 Kulluğa lâyük ola ben gümrâh
 Eyleyüp bir bahâne-i illet
 İde bu abd-i Ca'fer'e rahmet
 Dileriz kim cenâb-ı izzetten
 Bizi hıfz eyleye mezelletten
 Sebeb-i mağfîret ola bu kitâb
 Derecât-ı behîşt ola her bâb

Bibliyografya: Nurnâme, Osm.

Câfer (Tâcizâde)— XVI ncı asrın çok meşhur şahsiyetlerinden olan Câfer Çelebi, Amasyalı şair ve hattat Tâci Bey'in oğludur. Bu zatın adını bir kısım menbalar «Tac» (*Meselâ bakınız. Ltf., Knh.*), ekseri menbalar ise «Tâci» diye kaydediyorlar (*Meselâ bakınız: Sh., Şky., Aşk., Byn., Kfz., Tacüttevarih, Thf.*).

Hasan Çelebi ise onu «Tâci» mahlâslı şairler sırasında kaydetmektedir (*Türk Şairleri: Tâci maddesine bakınız.*).

Tâci'yi hattatlar arasında kaydeden Müstakimzade de asıl isminin mahlâm olmadığını söylüyor (*Thf.*). Bütün bunlara nazaran bu zatın adını «Tac», mahlâsını da «Tâci», olarak kabul edebiliriz.

Tâci Bey, *Bayezid II.* Amasya valisi iken onun «umûr-i mülkiyeleri müdebbirlerinden», idi (*Tacüttevarih*).

Aşık Çelebi'nin Tâci Bey'i Bayezid'e lâla olarak göstermesini müverrih *Âli* tenkid etmekte ve bu zatın şehzadeye «müdebbir-i umûr» olduğunu söylemektedir.

Bayezid II. hükümdar olunca defterdarı oldu. Elli dört yaşında iken 890 (M. 1485) muharreminde vefat etti. «*Ş*» kelimesi ölüm yılını gösterir (*Thf.*). İki oğlu Câfer ve *Sadı* çelebiler kendi gibi mevki kazanmış ve devlet ricalinden olmuşlardı (*Türk Şairleri: Sadî maddesine bakınız.*).

Câfer Çelebi, Amasya'da doğdu. Ve babasının terbiyesi ile yetişti. Başta Kadıasker *Hacı Hasanzade* olmak üzere *Mevlâna Kestelli*, *Hatibzade*, *Hocazade* gibi âlimlerden istifade etti. Ve *Hacı Hasanzade*'den mülâzım oldu. Auhitinde epeyce tanınmıştı. Bizzat hükümdarın arzu-

suyla İstanbul'da Mahmud Paşa medresesine günde elli akçe ile müderris tayin edildi.

Şakayık tercümesinde deniliyor ki:

«Mevlânâ-yi mûmâileyh medrese-i mesfûrede tullâb-ı kemâl iktisaba ders ve tâ'lim idüp ol menba'.ı yená-bî.'i ulûm teşnegân bevadî-i sa'y ü talebe zülâl-i ifâde ile rûh bahş olmağın anın hidmetine zümre-i fuzalâ su gibi akarlar idi.»

Tâci Bey'in padişah nazarındaki mevki oğlu Câfer Çelebi'nin de süratle yükselmesine vesile olmuştu. Çok geçmeden Divanı hümayuna nişancı tayin edildi (904-1498).

Aşık Çelebi diyor ki:

«Gittügünce gonca-i murâdî nesim-i terbiyet-i pâ-dişâhi ile gül gibi küşâyış buldu. Ve nihâl-i âmâli tesnim i iltifât-ı şahensâhî ile serv gibi nümâyış buldu. A'yânın görür gözü ve selâtin-i Arab ve Acem mürâselâtında nevg-i kalemi erkânın tutar eli oldu.»

Câfer Çelebi, zekâ ve kabiliyetiyle padişahın büyük bir teveccühünü kazanmış, «Paşa» ünvanını da ihraz etmişti.

Müverrih Âli diyor ki (*Knh.*):

«İttifâk ol ân hizmet-i tuğradaki emir-i zîşân vezâret pâyesiyile kâmrân kılındı. Miyân-ı hünerverân i kütâbda anın yerin tutar kimesne yok idüğü bilindi. Tarîk-ı ulemâdan bir münşî-i nâdirendan ve sâhib irfân-ı maârif nişan tedârüki mühimmât-ı umûr-i devletendir deyu vüzerâyâ emr olundu. Felâ cerem vükelâ-i maâli şiyem ne kadar ki tedbir eyledi. Kur'a-i ittifâk Ca'fer'e isâbet etmiş idi deyu söylediler. Hattâ hidmet-i tevkî ve inşâ hâlâ ana münhasırdır dimekle tevcih ittiler. Elkıssa Sultan Bâyezid Hân'ın devleti eyyâmında Ca'fer'in menşür-i âmâli tuğrâ-yi garrâ-yi ikbâl ile ma'nûn oldu.»

O zamana kadar devlet teşrifatı usulünce defterdar-nişancılara takaddüm ederdi. Câfer Çelebi nişancı olunca defterdarın üstünde ve vezirlerin solunda mevki aldı. Ve sefer esnasında vüzeraya mahsus çadır gibi kendisine de otak kurulması hakkında ferman sâdir oldu.

Bayezid devrinin sonlarında şehzadelerden birinin cülûsu meselesi çıkmıştı. Câfer Çelebi, Sultan Ahmed'in hükümdar olması reyinde bulunanlardandı. Selim'i isteriz diye isyân eden yeniçeriler tarafından Koca Mustafa Paşa ve diğer bazı vezirlerin konakları yağma edildiği sırada Câfer Çelebi de aynı âkıbete uğramış ve günde ikiyüz akçe ile tekaüde sevk edilmişti (918—1512).

Câfer, bu tekaüdiyeyi kabul etmedi. Fakat Selim, bu tekaüdiyeden başka İstanbul civarındaki bazı yerlerin kadılığını da uhdesine vererek onu bir dereceye kadar memnun etti. Yavuz Selim, bu icfâs hususunda Cafer'in menfi kanaatına muğber olmakla beraber onun takdirkârı idi. Bir müddet sonra Câfer Çelebi'yi tekrar

nişancılığa, müteakiben de Anadolu kadıaskerliğine tayin etti.

Kendisine derin bir itimad besleyen hükümdar, siyasi meselelerde daima onun reyinden istifadeye çalışırdı. Bilhessa sefer zamanlarında muhakkak fikir ve mutalâalarına muracaat ederdi. Meşhur İran seferinde *İdrisi Bittisi* ve *Halimî* ile beraber padişahın refakatinde bulunmuştu. Fakat bütün bu teveccühler âni olarak zâil oldu. İran seferi esnasında Yeniçeriler «Kara-bağ'da kışlamayız» diye isyan etmişlerdi.

Selim, İstanbul'a döner dönmeye önce Yeniçerilerin tedbiyle uğraştı. Sonra müşevvikleri araştırmaya başladı. Yeniçerilerden bazıları İskender Paşa'yı, Balyemez Osman'ı ve Cafer Çelebi'yi öne sürdüler. Hükümdar, İskender Paşa ile Osman Ağa'nın başlarını derhal kestirmişti. Kadıasker olduğu için Cafer Çelebi'nin idamını şer'î bir şekilde tatbik etmek istiyordu. Onu huzuruna çağırarak, «İslâm askerini ilâtsizliğe ve isyana tahrik eden ne dürlü cezaya müstahak olur,» diye sordu. Cafer, verdiği cevapta «Vak'a sâbit ise katil edilir, demişti. Bunun üzerine hükümdar kendi hakkındaki hükmü gene kendi kendisinin vermiş olduğunu söyledi ve katil edileceğini bildirdi (*Tâcüttevarih, Solahzade, Knh.*).

Cafer Çelebi, bu isnadın asılsız ve iftira olduğunu münâsib bir lisanla izah etti; hattâ böyle bir karardan dolayı sonra nadim olacağını kendisine söyledi. Fakat Selim'i sözle teskin etmek kabil olamamıştı. Cafer Çelebi 920 (M.1514) senesi recebinin sekizinci cumartesi günü İstanbul'da katlolundu.

وہ کہندی یو جهان چتر

mı sırat ölfm yılını gçsteris (Kfz.). Sicil sahibi ve matbu «Mâhiusei İstanbul Fetihnamesi» ne yazdığı kısa bir tercüme halde *Hâlis eferdi*, şerhi (521-1:15) de katil edilmiş olarak gösteriyorlarsa da yanlışır.

Cafer'in cesedini kardeşi Sadi Çelebi aldı, merhumun İstanbul'da Balat semtinde kendi yaptıracağı mezarına defnettirdi.

Katil hadisesi hakkında *Aşık Çelebi* şu tafsilatı veriyor:

«Râvî ider. Çün seyf ve nat' gördü Tiğ-i nevmîdi ile kat'ı alâyk idüp serrişte-i kârî sâhib kadere havâle idüp hâme gibi çevg urdu. Ol seyf ile hâme vâri ol kadar ceriyy-ül-lisân ve âteşi-ye's ile oldenlü ceib zehân olup ol hadde mevâiz ve zevâcir ve hilâfât ü nezâir söyledi ki gah padişâh hele kendü hâlin Hârûn: Reşid Ca'fer-i Bermeki'yi katil idüp sona peşimân olcuğu ile tanzir ve gâhî vehâmet-i hâtime-i katil ve vekâlet-i âkibet-i tehevürde olan durûb-i emsâl ve güftârî hâtin-i padişâhiye tahtir eyledi. Ammâ bâd-i kâsed ve sa'y-i a'dâ nâire-i gadab-ı padişâhiye oldenlü iştiâl virmemiş idi ki katarât-ı nasâiyih söyürdürü ve giridit âd-ı fitne ol kadar yükselmemişti ki bârân-ı tenni ile otura,

Lâcerem ol vezir-i bechâhta cellâd dest-i tiğ-i bürân ile bir silâle urup lâc-ı seri ser-i bedeminden aldı. Ol gavvâs-ı deryâ-yi ilm ü ifân dürr-i giranmâye-i şehâdet bulmagiçün lücce-i deryâ-yi mevte daldı,»

«...Pâdişah sonr niçe def'a ızhâr-ı nedâmet itmiş ve niçün bana ilka-i habs itmediniz deyu mukarribân-ı hazreti melâmet itmiş hattâ ol esnâda Dikilitaş kurbinde Ali Paşa imâreti ve etrâfî yanup pâdişah bizzat söyündürmeğe çıktukta Hâdim Sinan Paşa'ya hitâb idüp bu yanup yıkılmalar Ca'fer Çelebi'nin şirâr-ı âteşi âh-ı dil-i bigünâhıdır. Acebdır ki annın kanı bizi taht u dergâhımızla mülk-i Kaydâfe gibi seyle yâ dâd-i âhi kavm-i Âd gibi tâc-ı ibtihâcımızla berhâd idüp yeke vermezse dimiştir. Merhum Sultan Selim saltanata geldiğimizde iki kimesne bulduk. Biri *Mücyedzâde* ammâ ne fâide pirligine irmişiz ve biri *Tâcirî'de* ki dest-i tehevürle hirmen-i vücûdun yeke vermişiz dermiş. Aceb hikmettir ki Sultan Selim merhûm serir-i saltanata cülûs ittikte ve Ca'fer Çelebi merhûm tehniye-i cülûs için destbûs ittikte bu kasideyi ithâf ider ki matla'ı budur:

جان آفرین که برکف ما نقد جان نهاد
بهر تبار مقدم شاه جهان نهاد

Bu matla' eğerci ki tatayyür idüğü zâhirdir. Bu kasideyi *İshak Çelebi* ile *Işık Kasım'a* okudukta Işık Kasım tekrar okuyup *برکف* yerinde *برسا* okur. İshak Çelebi mukabelede *برکف* der. Işık Kasım yine kef keçtiniz hâ der. Ca'fer Çelebi'nin meclisinde Lu şüm fâil dahi vâki' olur. Kudretullahın fâil-i vâki' nâstâlik ve bu ta'bir vâki'ya muvâfik olur. Mevlâna *Necmî Çelebi*'den ki mahallinde zikrolunur istinâ' olurdu ki katil olunduğundan üç dört gün evvel kendilere vardım. Bir tâze gazel didim içinden bu beyti gayet beğendim deyu bu beyti okudu:

Ben şehid-i tiğ-i aşk öldükta râh-ı yârda
Yumadan defn eylenüz tenden gubârî gitmesün

Filvâki' şehid olup yumadan defn iderler. Merhum müftî *Sa'dî Çelebi*'nin kendi cöngürde kendi hatıyla yazılmış gördüm ki Ca'fer Çelebi katlinden üç dört gün mukaddem her gece vâkıasında bu beyti okurmuş:

من و دو دوزخ عمری که برآستان آفرید
اس زمان که من بیزم و کرامت آفرید

Bu cümle merlûm-ın şehâdetine şehâdet ve katline delâlet ider.»

Müverrih Âlî de şu cümleleri kaydediyor (*Knh.*):

«... Sebeb-i katlinde cümleden sahih ve merhûm *Cellâzâde*-i tevkîi'den bu hakire nakli-sarih olan budur ki Sultan Selim Hân irhâ-i saltanatta Pây-ı tahta revan ve Sultan Bâyezid Hân-ı sâni vehmile dâvûmülk-i İstanbul'a şitâbân iken Karıştıran sahrâsında şehzâdenin mürettebî ve müzeyyen alayların gösterüp devlet-i destbûsiye âzim degildir. Belki ceng ü cidâl ile saâdet-i

cülûsa câzimidir deyu vüzerâ zümresi nifâk itmeleri ile toplara od verilmek ya'ni ki ceng ile şebzâdenin alayı gayr-ı münhezim gösterilmek tuyurulmuştur. Fe'âcî em şebzâde-i hümâyûn mukâddem emâret-i sitizi iyan ve alâmât-ı rûşhîzi zâhir ve nümâyân görmekle teveccühü Kefe cânibine döndürüp bilâ nizâ' çekilmiş gitmiş idi. Pes ol târihte yâvegüyandan biri hezîmet ve fıtrâ: müş'ir şâyeste târih diyüp şebzâdenin cenâbıra hecv-i nâ mü-lâyim kasd ittikte bazı ashâb-ı ağız ol hecv-i rekiki merhum molla Ca'fer'e isnâd itmekle *عنه* mazmûnu dâimâ Sultan Selim-i gayûrun tab'-ı lâtifine kesel vir-mekten hâlf olmayup gâh ü bigâh tasâvvur iderler imiş. Arz-ı şerife bir vechile halel viren şahs meclis-i hümâ-yûnuma dâhil olunmak belki sermaye-i hayât ile bâzâr-ı fenâya enfûs-i cevâhiri virüp almak nâmûs-i devletime münâsib değıldir derler imiş. Âkıbetülemr ol bâtırânın izâlesi için dahi Ca'fer'in katlini tuyunuş hattâ kemâl-i hism-ı gazablarından bizzât bir iki hancer dahi kendileri urmuşlar.»

Âlî'nin "Kühûlahbar"ında ve Şamdontrade Süley-man'ın «Mürittevarik» inde yanlış bir kayda tesadüf ediliyor :

«Selim, Câfer Çelebi'yi katlettiğikten sonra nâdim olmuş ve niçin affetmekliğimi reca etmedin deye *Dûka-kinzade Ahmed Paşa'yı* katlettirmiştir.»

Halbuki bu zat Câfer Çelebi'den evvel Amasya'da öldürülmüştür.

Câfer Çelebi, devrinde bilhassa kudretli bir münşi olarak tanınmıştır. Devlet tarafından gönderilen bir çok mektup ve bir hayli zafeiname onun kaleminden çıkmıştır. Bütün tezkireciler onun nesrini nazmına tercih etmektedirler. Bilhassa *Hasan Çelebi* bu hususta şunları söylüyor :

«... Merhûm-i merkurumun kelâm-ı mensûtu marzû-mundan niçe merâtib ile galib ve gazeliyyâtından kasa-id-i fesâhat simâtı râcih ve Fârisi inşâsı Türkî inşâsın-dan a'lâ idüğü ehlî katında zâhir ve vâzihdir.»

Onun şiirlerini de kıymetsiz bir takım nazım parçaları olarak gösteremeyiz. Lisana hakını olan ve kuvvettli bir muhayyile kabiliyetine sahip bulunan Câfer Çelebi'yi güzel kaside ve gazelleriyle ve bilhassa itdâf bir eser olan Hevesname'siyle XV inci asrın değerli şairleri arasında zikredebiliriz. *Camiünnezair, Mecmoz-nezair, Pervane Bey mecmuası* gibi nazire mecmualarında onun bir çok şiirlerinin kayıtlı bulunması da bu vadi-deki şöhretini gösterir.

Onun hakkında *Mesihî, Makalî...* gibi muasır bir takım şairlerin kasideler vücude getirdiklerini de görüyoruz. Kasidesinde,

Ca'fer Beğ ol emir-i diyâr-ı ulûv-ı fazl
Kim ider âstânına eflâk intisâb

deyen Mesihî, Câfer Çelebi'yi sena yollu Farsça bir kit'a da yazmıştır.

Câfer Çelebi'nin şairliği hakkında tezkirelerdeki hükümleri naklediyorum :

Sehi diyor ki :

«Nazmı lâtif ve kendisi ziyâde zâif kimse idi. Eş'ârından bu ebyât anıdır :

Tutuşum aşk ile bir nâktivânım
Eğer can kurtarırsam pehlevânım
Bahâr-ı nâzperverdimden ayru
Sararmış bir kuru berg-i hazânım»

Lâtifi diyor ki :

«... Fenn-i nazımda Hassân-ı dehr ve üslûb-i nesirde Sahbân-ı asr idi.»

Şakayık tercümesinde deniliyor ki :

«Mevlânâ-yi sâllûz zikrîn lisân-ı Türkide bi nihâye kelimât-ı manzûmesi vardır ve her biri erbâb-ı nazm içinde makbûl ve ashâb-ı teb' ortasında mu'teberdir. Dibâc-ı kelâm-ı te'âat ilmâmî tarz-ı i'câz ile mutarraz olup a'lâm-ı fesâhat ve meâlim-i belâgat ve nezâketle muallemdir.»

Bütün bu takdirlere rağmen onun şiirlerini değersiz bulanlar da vardır. Bilhassa Câfer Çelebi'yi 'Nâmî zâtına galib bir devletli, deye takdim eden *Âlî* onun eserlerinde bir kıymet görmemekle, en mühim manzumesi olan Hevesname'yi ise, şüphesiz ki haklı olmayarak, «Bir nazm-ı bi nemek» olarak kabul etmektedir.

Aşık Çelebi de onun şiirlerinde aşk meşhumundan eser olmadığını, bir de delül göstererek, şu cümlelerle isbata çalışıyor :

«Bu cümle fezâil ile şahid-i nazmının ki hatt u nokta hatt u hâlidir cemâl-i hüsn ü ân-ı aşktan hâlidir. Hattâ Sultan Selim merhûm ile esnâ-yi musâhabette ben aşka münkirim aşk dedikleri bir fesâne ve ehl-i aklî aşk da'vâsın eylemek câhilânedir der imiş. Pâdişâh-ı merhûm ard içren ki aşka inkârınız ve aşk re idüğün bilmediğiniz eş'ârınızdan ma'lûmdur. Anniçün ki eş'ârınızda çâşnî-i aşk ma'dûm'dur deyu buyurmuş. Bu hâssa muttasif olduğu aşk-ı zenan eseridir. Ol belâdan şi'ri halâvet ve sözü süzden beridir.»

Riyâzî ise diyor ki :

«... Egerçi tab'-ı mutasavvıfî hezâr bikri fikri ma'nâyî derkenâr itmiştir. Lâkin nakiz-i muktezâ-yi erbâb-ı lûtf-i tab' olan zendosluuk ile şîarları o'mağın gazelleri keyfiyyet-i aşk u makabbetîten râşî söz ü hâletten hâlf vâki' olmuştur.»

Câfer Çelebi'nin Arapça ve Acemce'yi bilmekle beraber bu lisanların gavâmızına fakkiyla vâkif olmadığı da söylenmekte ve kâideşi *Sâdi Çelebi*'nin bu sahada ağabeysirden daha kudretli olduğu iddia edilmektedir (*Aşk., Hsn.*).

Aşık Çelebi tezkiresinde şöyle bir kayd da görüyoruz :

«Bu denlü kuvvet-i fikriyye ve cevdet-i fitnatla yire

bızı nâssâden gulfûl belki zühûl iderler imiş. Müftî-i vakt Hâce Çelebi efendi hazretlerinin hizmet-i şeriflerinde iken bu fakire hitâb idüp münâveleten zabt eyle deyu te'kid idüp buyururlar ki bi-ibâretihî nakl olunur. *Müeyyedzâde* merhum Tâcîzâde merhumla küçükken Amasya'da Sultan Bayezid merhûmun şehzâdeliği zamânında bile büyüyüp çubuk ata bile binmişler İhtilâtları ittihad mertebesine varmış Ba'de zamânin Müeyyedzâde Edirne kadısı iken Ca'fer Çelebi nişancı olmuş. Müeyyedzâde tehniye mektubun gönderdikte böyle tasdir itmişler ki ما سلاما انالكرام انا ما yani *Şiir*

انالكرام انا ما اسيلوا ذكروا
من كان بالهم في منزل الحشن

Bu mefhum ile hukuk-i sâbıkaya işareti tasvir itmişler. Ca'fer Çelebi murâda intikal idemeyüp ما لافزنى fehm itmeyüp çok zahmetten sonra bazı kimesnenin ilkasiyla murâda vâsil olmuş.»

Gene *Aşık Çelebi* diyor ki :

«Fârisî inşâsı Türkî inşâsından yeğ idüğü ehli katunda vâzihtr. Zirâ fessâhat ve elfâz kişvarinin serveri imiş. An nî *Müeyyedzâde* bağenmeyüp Tâcîzâde'nin Fârisîsi Engürî Fârisîsidir der imiş.»

Hasan Çelebi ise Tâcîzâde *Sâdî*'den bahsederken şunları söylüyor :

«Eğerçi Ca'fer Çelebi'nin inşâsı avampesend olmakla işlihâe balmıştır. Lâkin mezbûrun inşâsı münşiyâne ve üstâdânedir.»

Ca'fer Çelebi aleyhine verilen bu hükümler, mubalighat ve haksızdır. Sâli Çelebi'nin ağabeylerinden daha kadretli olması ona kıymetsizliğini icab ettirmez. *Şiir*'ye göre «Zîr-i fazl ve sârib ma'rifet» olan Ca'fer Çelebi hiç şüphe yok ki devrinin münşileri arasında büyük bir mevki sahibi olmuş değerli bir şahsiyettir. Ve *Aşık Çelebi*'nin de söylemeğe mecbur olduğu vechile «Selâtin-i Arab ve Acem mürâselâtında», bilhassa onun kaleminde istifade edilmiştir.

Ca'fer Çelebi'nin 6 eseri vardır. Bunları sırasıyla gösteriyorum :

I — *Divan* : Ca'fer Çelebi divanının yazma iki nüshasını görebildim. Bunlardan biri Nurosmânî kütüphanesinde (No. 3811). 2607 beyitten ibâret olan bu divan eksiktir. «M» harfindan sonraki gazeller yazılmıştı. Eserin sonuna bilâhare tertibsiz olarak 30 gazel ilâve edilmiştir. Divanın diğer yazması Ayasofya kütüphanesinde (No. 3888). Bu divanda 3382 beyit mevcuttur. Maamâfiş her iki divanı da tam nüsha addetmemize imkân yoktur. Nettekîm *Camü'nnexair*'de ve *Mecmaunnezair*'de «Tâcîzâde Ca'fer Çelebi», serlevhasıyla kayıtlı olan gazellerden bir takımı bu eserlerde yoktur.

Ca'fer Çelebi divanının fotoğrafya edilmiş 128 varaklı bir nüshasına da Üniversite kütüphanesinde rastlıyoruz (No. 10).

Bayezid II. ve Selâm I. hakkında kasideler, terkibi-bendier yazan Ca'fer Çelebi, Arapça ve Acemce bazı şiirler de kaleme almıştır.

Dil ü can râhatidir zahmeti dervişlerin
Dü cihan devletidir hidmeti dervişlerin
Yâ ilâhî umarım vâli-i hayrette benim
Üstüme sâye sala şefkati dervişlerin

gibi mutasavvıfaya karşı bürmet hislerini gösteren Ca'fer Çelebi'nin sofiliği ve kalenderliği terennüm eden bazı manzumeleri de vardır.

II — *Hevesname* : Mûteaddid nüshalarına rastladığımız Hevesname'nin Nuruosmanî kütüphanesindeki yazmasında 3571 beyit vardır.

Ca'fer Çelebi'nin en meşhur eseri olan bu mesnevî hakkında *Lâli'fi* şunları söylüyor :

«... Hevesnâme nâm bir dâstân-ı dilsitânı vardır. Kendi karhasından sâdir olmuş hâssa icâdı ve hevâ-yi cevânde hasb-ı hâlınden ihtirâ' ve irâdedir. Bir kitâb-ı belâgat nisâb ve bir nazm-ı sîhr intisâbdır ki min matla' ilâ makta' elfâz-ı acıbe ve maânî-i garibe ile ebyât-ı pür nikât ve sanâyi'-i bedâyi' ve ibârât ve istiârâtür. Tâ'rif-i âhâre muhtâc değil. Kitâb-ı merkumda kendüler müfâhareten netâyic-i tab'-ı şeriflerin medh idüp suarâ-yi Rûm'un serâmedlerin kadh itmiştir :

Şolar kîm Türkî dilde şöreti var
Biri Şeyhî biri Ahmed'dir ey yâr
Eğer Şeyh'dir insâf eyle billâh
Suhanverlikten olmuş gerçi âgâh
Fesihatte ve lîkin kartı yoktur
Kelâmın garib elfâzı çoktur
Eğerçi vardır Ahmed'de zarâfet
Bulunur sözleread: hem fasâhat
Bslâgatte veli mâhir değildir
Kelâmın rablta kadir değildir
Sözünün hüsnî vardır ânu yoktur
Nukuş-i deyre benzer cânı yoktur

Ve bu iki beyt-i mesnevî dahi esâmî-i bürûca müteallik ma'sûkası vasfında ol kitâbdandır :

Nigârâ tir müjân kavş ebrû
Meh-i akreb zevâib sünbüle mü
Büt-i cevzâ kemer hurşid eyyâm
Esed çeşm ü hamel düm hüt endâm»

Bir çok şöhretlere yaptığı gibi Ca'fer Çelebi'ye de hücum eden müverrih Âli ise Hevesname münasebetiyle şunları söylemektedir (*Kah.*).

«... Hadd-i zâhında gayetle zenperest olup zinâdan ibâ itmez ve bir mekkâr-ı bi hemtâ gördükte sevâd-ı visâli sevdâsından gitmez mağlûb-i nefis ve hilkat-i zemîme ile ma'yûb bir aziz olmanın ekâbir-i ulemânın birinin harem-i muhteremine kâsd-ı nâsezâ kıldı. Esnâ-yi râhta simâsına müşâhede-i didârdan evvel taalluk idüp behri hâl idlâl ve iğvâsını iktizâ eyledi. Ya'ni ki bezli mâl ile bazı dilâverler ve metâ'-ı vasl-ı dilârâma hemsâr-ı

muhtâle gönderüp ne eyledi ise eyledi ol nigâr-ı iffet disârı kendüye dönderdi. Eyyâm-ı firâk ve melâl hengâm-ı mülâkat ve visâl âlemine ittisâl bülunca *Heves-nâme* nâm mesnevîsini nazm eyledi. Hevâ vü heves şedâidini bazı ebyâtında münderic olan maânî-i mütehayyile ile ve serâperde-i iffet ve ismeti dürüst bir zen-i muhtâleden pürkâle olduktan sonra şevheri olan zât-ı bihemtâ ve molla-yi sâhib fetvâ ki hadd-i zâ-tında salâh ve diyâneti zâhir belki velâyet ve kerâmeti bâhir bir müstecâb-üd-da've azîz idi. hâle vâkif olduğu gibi göz yaşların derd ile dökerdi. Ca'fer'in celâl ü câhi zevâline ve siyâset-i gazab-ı şehriyârî ile helâkine bedduâlar ile münâcât itti. Bâis bu oldu ki evvelâ evleri basılıp mâmeleki yağmalandı sâniyen Sultan Selim'in fig-i tiz-i hişm u siyâseti vücûdunu fenâya verdi.»

Prof. Fuad Köprülü ise Hevesname hakkında şunları söylüyor (*Divan edebiyatı Antolojisi*):

“Câfer Çelebi'nin 899 (M. 1493) da yazdığı Hevesname adlı mesnevîsi bilhassa kayda şâyandır. Divânı ve münşeâtı ile de ma'rûf olan bu şâirin bu mesnevîsi mevzûu itibâriyle tamamen orijinal bir eser olup içinde mahallî hayatı gösterir parçalar da az değildir. Tertibi, üslûbu, nazım tekniği itibâriyle çok güzel olan bu eser, şâirin büyük bir tasvir kudretine malik olduğunu göstermektedir. Esasen onun bütün şiirlerinde histen ziyade hayal ve ifadê kudreti göze çarpar.”

«Mefâilün mefâilün faülün» vezninde yazılan Hevesname, tamamiyle ibdâî bir eserdir. Câfer Çelebi, bu manzumeyi “Acem mesnevîcilerini taklid etmeyerek kendi tabiatî mahsulü olarak yazdığını,” haklı bir gurur ile diğer bir çok şâirleri de tenkid etmeği unutmuyarak şu suretle anlatıyor:

Muayyen her birinin hâi ü kali
Oluptur terceme ulu kemâli
Ararsan her birinin defterini
Tetebbu' eyler isen sözlerini
Bultmazsın birinde ma'ni-i hâs
Bulursun gayretin âhengine rakkas
Hayâl-i hâsa çün kadîr değîller
Hakîkatte bular şâir değîller
Senin ihdâsın ola tavr u tarzı
Sana maksûs ola üslûb-i nağzı
Senin ola ne kim var zîst eğer hâb
Birisî olmaya gayriye mensûb
Hüner var ise olur bunda zâhir
Bunu iden kişîdir nazma kadîr

Eserin hatimesinde de şu beyitler görülyor:

Sebeb oldı yigîtlük ünfüvânı
Hadâset mevsimi sinn-i cevânı
Ki tesvîd eyledim-bu türrehâtı
Hakîkatte birinin yok sebâtı
Bunun zımında olan ma'ni-i hûb
Hayâl-i hâstar mahbûb ü mergub
Bu tarz-ı nağz ü bu üslûb-i garra
Yemin itsem hanis olmazam aşla

Benîndir evvel âhur az eğer çok
İçinde kimsenin bir habbesi yok
Beyân eyler çü târih-i kitâbı
عمرت نامه جعفر
hisâbı

— 899 —

Hevesname; münâcat ve naitle başlar. Sonra Aya-sofya, kasırlar, Fatih câmiî, Dârüşşifa, Yedikule, a'yân-ı devlet imaretleri, Kâğathane... gibi İstanbul'un muhtelif yerlerini tavsif eden kısımlar gelir. Daha sonra bir takım hasbîhaller, hitablar, cevablar, ve şâirin aşıkane sergüzeştleri vardır. Arada terciibend ve gazeller de görülmektedir.

III — *Münşeât*: Câfer Çelebi'nin tarihi büyük bir kıymeti haiz olan eseridir. *Halis efendi* şaire aid yazdığı tercümesi halde diyor ki (*Mahrusei İstanbul Fetihnamesi S. 4*):

“Câfer Çelebi nazm u nasirde esâtize-i muharririn-i Osmaniyedendir. Lisân-i Fâriside yed-i tülâsı var idi. Cevdet-i karîha ve selikası ile asrında müşârün bilbenân idi. Bir çok münşeât ve muharrerât-ı resmîye-i devlet, menşurlar, fermanlar, mülûk-i İslâmîyeye gönderilen tomturaklı nâne-i hümayunlar anın kaleminden çıkmıştır. Divânı ve münşeâtı zamânın vukuât-ı mühimmesi üzerine yazılmış şeylerdir. Kütüphanesi âcizânemde mevcuttur.”

Bugün Üniversite kütüphanesinde bulunan *Halis efendi* kitapları arasında böyle bir esere rastlamadım.

IV — *Mahruse-i İstanbul Fetihnamesi*: Tarihi bir tedkik olmaktan ziyade münşiyane yazılmış bir eserdir. 20 sahifeden ibaret olan bu küçük kitap, “Tarihi Osmanî encümeni mecmuası,” nin ilâvesi olarak 1331 (M. 1914) de Ahmed İhsan matbaasında basılmıştır. *Halis efendi* kütüphanesindeki nüshadan istinsah edilerek tab' edilen bu eserin baş tarafında *Halis efendi* tarafından yazılmış müellifin tercümesi hali de vardır.

V — *Enisülârifin Tercümesi*: Câfer Çelebi'nin bu tercümesini tezkireler ve bu menbalardan istifade eden eserler mevzubahs etmiyorlar. Yalnız *Kâtip Çelebi* bu eserin «Emîr Câfer Tuğçâyî» tarafından vezir Ali Paşa'nın tavsiyesiyle Fırs'ın tercümesi edildiğini kaydetmektedir (*Kşf.*). Şıkrıyık'ta ise Câfer Çelebi'nin ahlâka dair bir kitabı olduğu zikredilmektedir.

Enisülârifin'in iki nüshasına rastladım (*Sly. Esd. K. No, 1825, Ün. K. No. 834*). Tercümenin mukaddimesinde «Sâhib-i divân-ı sadâret» *Ali Paşa*'nın arzusuyla bu eserin tercüme edildiği tasrih edilmiştir. Paşa hakkında bilhassa şu beyitleri ihtiva eden bir medhiye de mevcuttur:

Ey medâr-ı dîn ü devlet merkez-i sîdk u safâ
Kutb-i insâf u adalet mihver-i cüd ü sehâ
Mazhar-ı bure-i vezâret matla'-ı iülf u kerem
Âftâb-ı izz ü devlet âsmân-ı Kibriyâ
Mustafâ sîret Ömer heybet Ali Pâşâ kim ol
Sîdk ile Bû Bekr'dir hilm ile Osman-ı hayâ

Âhur olmaz vâsî'ni şây' okuyup
Rûz ü şeb vird il duâ-yî devicim Ca'ferâ

Eser 15 bâb olarak yazılmış, her bab da bazı kısımlara ayrılmıştır. Kitabın münderecatı arasında bazı beyitler de mevcuttur.

Tercümenin ihtiva ettiği esas bahisleri sırasıyla gösteriyorum :

- 1 — Fezâil-i hireddedir.
- 2 — Sitâyîş-i ehl-i dâniştir.
- 3 — Nâdanlıktadır.
- 4 — Söz söylemek beyânındadır.
- 5 — Emsâl ü hikmet ve pend ü nasihat beyânındadır.
- 6 — Dostluk ve sadâkat itmek beyânındadır.
- 7 — Düşmanlık ve adâvet itmek beyânındadır.
- 8 — Nasihat-i ferzenddedir.
- 9 — Âyja-i saltanat ve pâdişahlık beyânındadır.
- 10 — Sabr ü şitâbdadır.
- 11 — Eyyilikte ve yaramazlıktadır.
- 12 — Nihû beyânındadır.
- 13 — Bedhü Beyânındadır.
- 14 — Ketm-i esrâr itmek beyânındadır.
- 15 — Hırs-ı dünyâdadır.

Bu eserin, Hâdim Ali Paşa'nın (912— 1506) daki sadaretinden sonra yazıldığı söylenebilir.

VI — *Küsnâme*: Hezilyattan ibâret olan bu eseri görmedim. Bu kitabın mevcudiyetini *Âşık Çelebi* tezkiresindeki şu kayıddan öğreniyoruz: "Ve heziden Küsnâme adlı bir nâmesi vardır."

Münşi ve şair olan Cafer Çelebi aynı zamanda kudretli bir hattattır. Hattâ onun güzel yazı yazmak hususunda gösterdiği iktidarın, diğer sahalardaki maharetinin fevkinde olduğunu rivayet edenler de vardır. Alaşebirli *Makallî*, Cafer ve Sâdi Çelebi'leri senâ yolu yazdığı bir kasidede bilhassa şu fikirleri serdediyor (*Nr. K. Mc. No. 4962, Thf.*):

Viren kemâl-i şeref şive-i Hudâde
Utârid-i felek-i cüd Tâci Beğzâde(1)
Leâlî-i hat-ı yâkut-i kıymeti anın
Ne değme kânda bulunur ne değme deryâde
Odur o seyrâfî-i cevher-i hizâne-i hat
Odur o zerger-i kâmil bu fenn-i zibâde
Kilâde-i hüneri astı gerdan-i arşa
Değil hilâl görünce bu sakî-i minâde
Disem anı nola küttâb-ı seb'adan ezun
Adedde heft berâber olur mı heftâde
Ne Tâcizâde şeh-i kişver-i memâlik-i hat
Yürüttü hükmünü varınca zulmet âbâde
Güm olsa gitse cihandan usûl-i defter-i hat
Teveccüh eylese kadirdir anı icâde
Sezâdır ol k-ole tuğrâ nüvis-i sultânî
Çü yok anın gibi kanunînas dünyâde
Sevâd-ı Rûm'a iki Tâcizâde virdi şeref
Birisî hüsn-i hat u biri şîr ü inşâde
Eğerçi bu da değil hâlî ol faziletten
Garaz ikisini temyizdir bu esnâde

(1) Tâc Beğzâde: Nr. K. Mc. No. 4962

Elimde bâmesi neyşekleri faziletler
Şekerîşahlık ider dehre Mısr-i ma'nâde

Müstakimzade diyor ki (*Thf.*):

«Ca'fer ibn-i Tâci tahsîl-i ulûmda tekml-i rûsüm idüp bizzat Şeyh *Hamdullah Âgâh*'tan taallüm-i hüsn-i hatt-ı şeyhâne eylemiştir.»

Şakayık tercümesinde onun hayratından da şu yolda bahsedilmektedir :

«Mahrûse-i Kostantiniyede bir mescid ve bir medrese ve mahrûse-i Bursa'da bir mescid ve Gemiyân vilâyetinde Simav nâm kasabada bir mescid binâ eyledi».

Cafer Çelebi'nin bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Nait —

Âlem sübüt-i Sâni'a olmağîçün güvâ
İtti tagayyürini anın hikmet iktizâ
Oldı cihan vücûdî tirâzına hoş tirâz
Sayf u harif ü ahd-i rebî' ü dem-i şitâ
Çün sayf ola fevâkih olur bi şümâr lik
Nârî mizâc olur kamu hâk ü hevâ vü mâ
Fasl-ı hazanda gerçi hevâ mu'tedildürür
Su pâk ü boşgüvâr ü safâ bahş ü can fezâ
Likin çemen düşüp yerekan rencine olur
Her ravza reng-i rüyâle mânend-i kehrübâ
Kalb-i şitâda âteş ü hargâh sohbeti
Gerçi virir sirâçe-i cân ü dile ziyâ
Bî berg ü binevâ düşer ol dem dil-i riyyâz
Bârid mizâc ü serd tabiat olur hevâ
Sultânîdir bahâr-ı fusûlün ki gelse ol
Dünyâ olur münevver ü âlem bulur safâ
Sahrâ behiş ü hâk olur anberin sirîşt
Bellür olur miyâh ü zümürriid olur giyâ
Cânan cemâli peyki ruh-i diltirib-i bâğ
Gülgüne-i gül ile bulur behcet ü bahâ
Zib-i cemâli-i fasl-ı bahâr olsa gül ne tan
Çün asl-ı pâkidir arak-ı Fahr-i enbiyâ
Sultân-ı şer' ü tâc-ı rusûl hâdi-i sübül
Hikmet nümâ-yi mes'ele âmûz-i akl-i kül

* *

Ey mushaf-ı cemâli kamu rahmet âyeti
Hatm oldı sende iki cihânın saâdeti
Gerçi bisât-ı kurbe kadem bastı her nebi
Oldı sana bidâyet oların nihâyeti
Secde ider cemâline mihr ü meh ü nücüm
Yûsuf meğer düşünde göreydi bu hâleti
Her şeb aceb mi dursan âyâğ üzre subha dek
Zâtın cihânın oldı çü şem'-i hidâyeti
Açtıka el duâya yed-i pâki safhası
Âsilerin olurdu berât-ı berâeti

Caf.

Bir devhadır vücûdî fûrû'î mükevvenât
İki cihanda sâbit olubdur esâleti
Tübâ hilâf-ı vaz' görünmezdi olmasa
Bahr-i vücûd içinde anın aks-i kameti
İd-i cemâline katî müştâkım isterim
Mîhr-i ruhîn ümidine subh-i kıyâmeti
Da'vâna istedi çü dalâl ehli beyyine
Evc-i felekte eyledin aya işâreti
Bulunmağa nisâb-ı şehâdet her âyine
Mâh olup iki sıdkına itti şehâdeti
Olsa felek sahife vü cirm-i Zuhâl midâd
Yazılmaya fezâilin ey rahmet âyeti
Sultân-ı şer' ü tâc-ı rusûl hâdi-i sübûl
Hikmetnümâ-yi mes'ele âmûz-i akl-ı kül

**

Hak aşkına yarattı cihânı Muhammed'in
İtti tufeyli kevn ü mekânı Muhammed'in
Sıgmaya yere göğe ne tan arş oldu nakş
Çün heykeline nâm ü nişânı Muhammed'in
Kandil-i tâbhâne-i sırr-ı lâhidir
Mâh-ı zamîr-i nûrfeşânı Muhammed'in
Hak yakduğı çerâğdır ol rûşen eylese
Genc-i cihânı tan mı zebânı Muhammed'in
Bu hâkdâna eylemeyüp i'tibâr ana
Salmadı sâye serv-i revânı Muhammed'in
Matlûba perdedir deyü dünyâ vü âhret
Olmadı anlara nigerânı Muhammed'in
Zât-ı şerîfi olduğuna Hâtem-ür-rusûl
Mîhr-i nübüvvet oldu nişânı Muhammed'in
Dest-i kader hilâli ider nûr-i na'l kim
Rtdvân ura burâkına anı Muhammed'in
Gencine-i saâdetin açmağa kullini
Miftâh-ı gayb oldu lisânı Muhammed'in
İrdikce aklı her kişi eyler hikâyeti
Bilmez kimesne neydüğü şânı Muhammed'in
Ben bî nevâ nevâli bu beyt oldu geldi çün
Efvâh-ı nâsa midhatı hânı Muhammed'in
Sultân-ı şer' ü tâc-ı rusûl hâdi-i sübûl
Hikmetnümâ-yi mes'ele âmûz-i akl-ı kül

**

Lütfun nesîmi itse güzer âteş-i cahîm.
Kalb-i hakikat olub ola gülşen-i naîm
Deryâ-yî bî nihâyet i kudrette fil-mesel
Âlem sâdef vücûd-ı şerîfin dür-i yetîm
Ey fahr-i halk u zübde-i mecmû'-i kâinât
Zâtın eğer dînilmese mâksûd-ı Hak alîm
Görmezdi kevn nutfesin îmkan çemiş
Mâhiyyet ümmehâtı kalurdu kamu akim
Vaktinde oldu kuvvet-i mu'ciz nümân ile
Leşker şiken gubâr u mubâriz dem-i nesîm
Der'u zırh nazar okuna târ-ı ankebût
Beyz-i hamâmeler sebel-i dide-i leîm

Müsâ yapıştı dâmen-i kadr-i cellîne
Senden dem urdı İsi-i Rûhullah-il-kerîm
Eylerse zinde mürdeyi tan mı dem-i Mesîh
Mu'ciz nümâ olursa aceb mi yed-i Kelîm
Sâyen kimesne görmedi mânend-i âftâb
Yâ nûrsun musavver ü yâ rûhsun cesîm
Yevm ül-cezâda kim gele ortaya hayr ü şer
Şâhid cevârih ittüğim a'mâl ola garîm
Allah'dan inâyete senden şefâate
Kalmışdürür işim benim ey rahmet-i Rahîm
Sultân-ı şer' ü tâc-ı rusûl hâdi-i sübûl
Hikmetnümâ-yi mes'ele âmûz-i akl-ı kül

**

Yâ Rab şu dem ki emrîn ile nefh-i sûr ola
Canlar tenini özleye vakt-i nûşûr ola
Çerhin düriile defteri hasf ola mîhr ü mâh
Ne rûz ü şeb ola ne sinîn ü şühûr ola
Rıdvân riyâz-ı huldî hoş ârâyîş eyleye
Cennet çemenleri dolu gilmân ü hûr ola
Dûzah kapularını açâ Mâlik ü Cahîm
Müştâk-ı ehli-i bağı ü şer ü şûr ü zür ola
Taht-ı livâ-yi Ahmed'e fevk-al had etkıyâ
Cem'ola küfr ü fisk ü fücûr ehli dûr ola
Mizan kurulı vezn ola a'mâl-i hûb u zîşt
Neşr-i sahâif-i hasenât ü şûrûr ola
Her bir kişiye kendü başı kaygusu düşe
Peyvend ü akrabâ arasında nûfûr ola
Kim var ise halâik iki fırka olalar
Rûzî birine nâr ü birisine nûr ola
Geçüp sıratı vü gire ebrâr cennete
Erbâb-ı nâza ni'met ü hûr ü kusûr ola
Âsiler ittüğü zelevî yâd idüp tamâm
Şermende-i günâh u hatâ vü kusûr ola
Yüzüm kararsın âb-ı şefâatle umarım
Pâk ide ger inâyet-i Rabb-i Gafûr ola
Sultân-ı şer'ü tâc-ı rusûl hâdi-i sübûl
Hikmetnümâ-yi mes'ele âmûz-i akl-ı kül

**

Ey hâk-i Yesrib'in nesemât-ı muanberi
Tavk ittüğince ravza-i pâk-i münverri
Sıdk ile ol cenâba vü ashâb ü âline
Bizden îlet salât u selâm ü duâleri
Bü Bekr i Yâr-i gar'a hususiyle k-oldürür
Sıdk u safâ hulûs ü vefâ ehli rehberi
Fârûk-ı hayr ü şer Ömer-i pâk dîne kim
Mîzân-ı adl içinde değil kimse hemseri
Kân-ı vefâ vü ma'din-i hilm ü hayâ olan
Osmân k-oldi câmi-i Vahy-i Peyamberi
Muhtass-ı Hel etâ Ali-yi Murteza'ya kim
Oluptı fazl bîşelerini gazaneri
Andan şeref virenlere bağ-ı siyâdete
Gönli yemişin ol iki nûr-i ezheri

Biri Hasen'dir isimde hulki gibi cemil
 Biri Hüseyin'dir gühedâ hayli serveri
 Saldı semûm-i fitne bunı hâke zâr ü zerd
 Anın boyandı lâle gibi kana peykeri
 Oldı hadika-i şerefi Âli Ahmed'in
 Biri izâr-i necdi biri verd-i ahmeri
 Aşkında sâdıkım zer-i kalbimde yok degai
 Vardır ümidim itmeye mahrûm Ca'fer'i
 Sultân-ı şer' ü tâc-ı rusûl hâdi-i sübûl
 Hikmetnümâ-yi mes'ele âmûz-i akl-i kül

— II —

Görür ki mihr ü vefâ eylemez bu mâh bana
 Bir âh ider dem-i serdiyle subhgâh bana
 Bahâr-ı hüsnün anup seyr-i sebzezâr itsem
 Virür mahabbet-i itrını her giyâh bana
 Benim ki firkatının bir gününe yok sabrım
 Eğer bu ay ü yıl ile olursa âh bana
 Bu gün ki yok dahi özrüm günâhtan gayrı
 Meğer ki lûtfun ola yine özrhâh bana
 Deriçe ger açıla meşhedime cennetten
 İderse hâkime uğrayacak nigâh bana
 Günâhı yok dimegil Ca'fer'i gel öldür kim
 Değildürür seni çok sevmek az günâhı bana

— III —

Dir gören câme-i zerbeft ile cânânı yine
 Gül-i nesrin bezemiş tâze gülîstânı yine
 Yüz sürüp boyana ağladım idi eşgimden
 Tügme-i sim ile zeyn oldı giribânı yine
 Gül gibi hil'atini kırmızı altunlı kabâ
 Eylemiş sanmanız ol serv-i hirâmânı yine
 Çehre-i zerdim ile aksini kanlı yaşımın
 Gösterir âyine gibi ten-i rahşânı yine
 Şemse-i zer değil anın eteğinde görinen
 Ca'ferâ âh ile yanmış oda dâmânı yine

— IV —

Şafaktan itti meh-i nev çü âşikâr kadeh
 Sun imdi bâde-i lâ'l ile zernigâr kadeh
 Şu denlü mest olur oldı ki görülür elde
 Olahı şevk-ı ruhine şerâb hâr kadeh
 Dem-i sabâh oluben çün irişti vakt-i sabûh
 Tulû' iderse ne tan âftâb vâh kadeh
 Lebin hayâlî gelicek hatın hayâlî gider
 Ki sâf ider dil ü cânı komaz gubâr kadeh
 Seninle bir dem olımayâ leb-be-leb Ca'fer
 Ger ide hâkîni devran hezârbâr kadeh

— V —

Kadd-i dildüy ile k-ol serv revân olsa gerek
 Su gibi canlar aygına revân olsa gerek

Bözi can milkini yağmâya virüp gamzeleri
 Fitne-i âlem ü aşûb-ı cihân olsa gerek
 Dehen-i şevkiyle yok oluben lâle vü gül
 Goncânın bağı lebâleb dolu kan olsa gerek
 Niçe can kaşlarının yâsına kurbân oluben
 Niçe dil gamzesi okına nişân olsa gerek
 Haste Ca'fer gam ü derdiyle ölüp hâki anın
 Hoş ziyâretgeh-i uşşâk-ı cihân olsa gerek

— VI —

Aşkın her dem itme zâr sakın
 Böyle kalmaz bu rûzgâr sakın
 Muhkem eyle esâsını aşkın
 Esgimi kılma cüybâr sakın
 Âh-ı âşıktan ihtirâz eyle
 Yele varır bu kâr ü bâr sakın
 Reh-i aşkında sinem oldı çü hâk
 Konmasun hâtıra gubâr sakın
 Ca'ferâ şişe-i dile âhır
 Seng-i gam virir inkisâr sakın

— VII —

Devr itti çün kenâr-ı gülîstânı cüybâr
 Simin kemer kuşandı sanursın ki bir nigâr
 Açtı yüzün gözün gül ile nerkisin sabâ
 Saklardı gerçi perdesi altında sebzezâr
 Çün âb-ı rüyidir çemen ü bâğ ü gülşenin
 Tutsa aceb mi şebnemi el üstüne çınâr
 Feth itti gonca kal'aların bād-i subhdem
 Çark oldı hün-i lâ'elere tig i kühsâr
 Himmette hârdan dahi ger olmadınsa dun
 Ca'fer bahâr irişti gülîstanda kıl karâr

— VIII —

Gülşende sabânın yine müşgin nefesi var
 Yârin ser-i zülfine meğer destresi var
 Hâl-i ruhün ol gonca lebin kılma taaccüb
 Eyyâm-ı bahârın çü bilürsin mekesi var
 Çönlünde peri ruhlerin ey döst hayâlin
 Bir tûtiye benzer ki demürden kafesi var
 Dür itme kapundan beni zirâ ki bilürsin
 Her nerede kim gülşen ola hâr ü hası var
 Büthâne dir isem yaraşur küyine Ca'fer
 Her dem çü kapusunda figanım ceresi var

— IX —

Eşg-i çeşmim oldı hünin rahm kıl ey simber
 Kıymeti olur ziyâde sürh olıcak çünki zer
 Gerçi kullâb-ı mahabbet saldı dil yâ kaşına
 Lik kurbân olduğum anın kemânın kim çeker
 Geh gehi eyler tecelliler cemâlin çün bana
 Zerrece gelmezse nola gözüme şems ü kamer

Cafer

Yâd idüp hâlini can tenden revân oldı belı
Dâne cüst ü cüyine mädâm mür inden çıkar
Dembedem âşiftedir sevdâ yi zülfünden sabâ
Ol dahi Ca'fer gibi benzer hevâdârın geçer

— X —

Manzûrı dîdemın kaçan ol mâhtâb olur
Burc-i şerefte zerlelerim âftâb olur
Zülfün olursa ruhlerine perde tan değıl
Zirâ nikabı mihr ile mâhın sahâb olur
Arız olalı arız-ı dıldâra hatt-ı sezb
Güyâ beneşeden gül-i sūrha nikab olur
Gamzen mukim çolursa gönüldē aceb mi kim
Uğrıların makamı ribât-ı harâb olur
Ca'fer mürid-i pîr-i harâbât ise ne tan
Çünkü bu tavr lâzım-ı ahd-i şebâb olur

— XI —

Bir niçe harâbâti vü kallâşlarız biz
Sun bâde-i gâirengi ki ayyâşlarız biz
Baş terkin urup diş bileriz lâ'line ey dōst
Cânına kıyar bir bölük evbâşlarız biz
Resm eylemişiz gözde hayâl-i hat u hâlin
Âb üstüne nakş urucı nakkaşlarız biz
Cârûb-ı müjeyle kıluruz yollarını pâk
Şehrinde şehâ bir niçe ferrâşleriz biz
Hüb eylemişiz gün yüzi mâhiyyetin idrâk
Zâhid gibi sen sanma ki huffâşlarız biz
Olmadı bize devlet-i pâbüs müyesser
Ca'fer ne aceb devleti yok başlarız biz

— XII —

— Hevesnâme'den —

— Der vâsî-i hutta-i İstanbul —

Sevâd-ı a'zam-ı Kostantiniyye
Hamâhallahu an küllilbeliyye
Hevâsı dilküşâ vü rûhpervır
Suı mâverd ü hâki misk ü anber
Sevâd-ı merdümü çeşm-i cihânın
Hemişē rûz ü şeb şevkindan anın
Ruh-i Mısır üzre olup göz yşı sıl
Cihan ol seylin urmuş adını Nil
Güzellikte naziri yok cihanda
Misâli gelmemiş devr-i zamanda
Oluben âşik-ı divânesi sūr
İdüp zabt eylemiş kendüye mahsūr
Nazar idüp bu sūrun devresine
Siphirin lerze düşmüş gövdesine
Ser-i bârû burûca yâr olmuş
Meh-i nev rahne-i divâr olmuş
Sehergehten kapular Şâm'a dek tâ
Göz açub âlemi eyler temâşâ

Birün-i sūr-i berrî handek-i jerf
Ki olmuş kazmağa mâl-i cihan sarf
Bu handekten öte ferseng ferseng
Bitürmüş lâle vü güller gil ü seng
Güzel yerler dilâra buk'alardır
Kamu cennet misâli ravzalıdır
Cemî'i ravzalar ma'mûr ü âbâd
Diraht-i miyvedâr ü serv ü şimşâd
Misâli dilber-i tannâz ü pür nâz
Kamu bâlâ bülend ü hep serefrâz
Kenâr-ı bahr bendergâh-ı ma'ber
Ki enmüzcetir andan rûz-i mahşer

— Sifat-ı Kâğıdhâne —

Geniş sahrâsı çevre yanı kühsâr
Dirahtistân ü sebzistân ü gülzâr
Diraht-ı sâyeperverler irişmiş
Budaklar birbirine el virişmiş
Tutarlar el ele serv ile şimşâd
Seğirdüp kalkar üstünden geçer bād
Yeni yaprak getürmüş sanma ar'ar
Zebân olmuş kamu cismi serâser
Ki rûz ü şeb niyâz eyler lâh'a
Gezend irişmeye bu sebzegâha
Aralık yerde bir ırmak revâne
Çemenlerdir kenâr-ı bikerâne
Çemen pür lâle vü güldür serâser
Gül âteşpâredir her lâle ahker
Gülüşür goncalar idüp nezâre
Gül ile mâcerâyı cüybâre
Su ile bîd idüp hoş zindegâni
Sever cânı gibi âb-ı revâni
Anıçündür ki bād oldukça cünban
Olur âb üstüne her bîd lerzan

Bibliyografya : Str., Litt., Aşk., Hsn., Şky., Byñ., Kfz., Ryz., Knh., Kşf., Tâcüttavarih, Solakzade, Şamdânizade: Mürittevârih, Cafer Çelebi'nin eserleri, Scl., Osm., Hammer tarihi tercümesi, Fuad Köprülü : Divan edebiyatı Antolojisi ve Mc.

Cafer (Tekirdağlı) — XVIII inci asır şairlerinden
Cafer hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

"Ca'fer efendi Tekirdağlı nâm mahalde pânihâde-i sâha-i vücûd olup mahall-i mezkûrda vâki" Mehmed Paşa câmi'i şerifinde müezzinlik hizmetiyle güzârende-i evkat iken 1149 (M. 1736) sâlinde vefât eylemiştir."

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıtlıdır :

Benim bilmem niçün dünyâda asla gönlüm eğlenmez
Cihanda kande gidersem diriga gönlüm eğlenmez
Geleli dâr-ı dünyâya gönül şâd olmadı gitti
Değıldir galibâ maksûdi dünyâ gönlüm eğlenmez
Gülîstân-ı cihan zindân olur güyâ ne seyrandır
Temâşâgâh-ı âlemde temâşâ gönlüm eğlenmez

« Düşeli aşk ile sevdâya bir yerde kararım yok
Acab bilsem ne sevdâdır bu sevdâ gönüm eğlenmez
Ne gicem gicedir ne gündüzüm gündüz benim Ca'fer
Yitürdüm gündüzüm billâh hayfâ gönüm eğlenmez

Sicil'de şu kayıt vardır :

«Ca'fer efendi : Tekfürdağlıdır. Orada Mehmed Paşa câmi'i müezzini idi. 1149 (M. 1736) da fevt oldu. Şâirdir.»

Bibliyografya : Ftn., Sci.

Cafer (Zâtizade) — XVI ncı asır şairlerinden Cafer hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor :

«Ca'fer : İstanbul'ludur. Dânişmend tâifesindedir. Zâtizade demekle ma'rûf ve ilm-i zâhirde fûnûn ile mev-sûf ve bit-tab' dervîş nihâd ve kayd-ı hestiden âzâde olmağın be-tarik-i siyâbat hizmet-i erbâb-ı tarikati ve mülâzemet-i ehl-i hakikatî özeyüp diyâr-ı Acem'e ve etrâf-ı âleme revâne olup ol ferzâne tekellüm-i zebân-ı fursü tekmil ve nesih yazmağı muhakkak tahsil etmiş ve el'an İstanbul kadısı olan Kadizâde efendi'nin dânişmendidir. Mezkûre arz hizmetin tevfiz itmişler imiş. Bir niçe günden sonra ol hizmetten azl olmuş Hasb-ı hâl bir kit'a-i bîmisâl nazım kılmış zıkr olunur :

Kesme cevri ü celâmî bendenden
Zahmetin bana ayn-ı rahmettir
Bende-i bende kim hemin maksûd
Hizmet-i arz arz-ı hizmettir

Ol esnâda bir mikdar zaman mezkûr efendisinin hizmetlerine varmadığına özr ile bir kıl'a dimiş budur :

Varmasam hâk-i pâyê ger dâim
Sanmanuz anı kadr ü pâyemden
Hayftır k-ola tire her lâhze
Âstân-ı şerif sâyemden»

Bibliyografya : Ahd.

Caferi (Bâlî) — XVI ncı asır şairlerinden Caferi hakkında *Aşk Çelebi* şu malûmatı veriyor :

«Ca'feri : Mezkûr Ca'fer Çelebi'nin oğludur. Adı Bâlî Çelebi'dir. Sene ihdâ ve erbaïne ve tis'miede (941—1534) ki hakir İstanbul'a geldim. Çak hûsn ü kemâlinin zamânı ve kendi sahinde İshak Çelebi'nin dânişmendi ve asrının zurafâ ve suarâsı anın âşık-ı pür şûr ü şegabî idi. Kendi dahi şûh tab' ve şûride şân ve şûrengiz pür akl ve temyiz işvesâz ve âşık nevâz hüsnüne mağrûr her kemâl ile ma'mûr hânesi melce-i yârân ve mecma-i rindân hemdemleri ehl-i irfân her şeb meclisi güyendeler ve sâzendelerle reşg-i gülşen-i pür bülbül ve bülbülelerle pür gulgul ve her gün bezmi sâgar-ı pür mey ve çehre-i sâki-i lâle izâr ile gül gül idi. Parpar yanar şahidler şem'a yan başı gelürdi. Ve icâzetsiz pencereden pertev-i âştâb veya bacadan ziyâ-yi mâhtâb nazar itse ehl-i bezme nâşi gelürdi. Kulkul-i surâhî ile gulgul-i mutribdan bülbül bü-

büle söyledi. Ve kitablar açup mecma-i gül derbemlikten yüzün dürürü. Hem berşperest idi hem mey-i nâb eyâğı ile mest idi. Âhr zehr i berş ruhinin âlin aldı. Afyon hod âfetin aldı, Mellâh-ı fenâ fûlk-i vücûdun girdâb-ı mevte saldı. *Be'yt*

Hâhî cânî cânandan ayırma
Eğer sen anda değilsen kayırma

Gel gör âşıkların âh ü nâlesin Cümleden bir âşıkı ki Galata emîni oğlu Abdî Çelebi'dir ki hâlâ kadî Âmid'dir merhûmun aşkıyle üdnevâzlığa heves idüp bir mer-tebeye ilettiler ki her nağmesi micmer-i dilde bir ahker-i cansûz olduğuna sine-i üdda olan dâğlar şahiddir. Kırk günden sonra mezârın yapmak için kabrin açtklarında mezbûr Abdî Çelebi merhûmun sinesin öptü ve yüzün gözün sürdü Ve bu kıssayı yârândan çok kimesne gördü. Bir gün merhûm Kemal Paşazâde merbûm huzurunda Zâtî'oin bu meşhûr matla'in kendi adına okumuş :

Meyhâne-i aşk içre ben bir dolu kaldırdım
Bir hayli güzel sevdüm sermayeyi çaldırdım

Molla gülüp Çelebi sermayeyi çaldırdığın eyü değil imiş. Çelebi hacil olup kızarup hicâb itmiş. Güyâ çehre-i gül rengine şermden âl nikab itmiş. Eş'âr-ı ü :

Dirliğimden ölmek ey sîmin beden yeğdir bana
Câme-i zerbefî ü dibâdan kefen yeğdir bana

* *

Hasret-i zülfünle kaddim dâl olupdur döstüm
Mübtefân olduğuma bu dâl olupdur döstüm
Şol kadar kan ağladı çeşmim sırtığından anın
Câmemin rengi serâser âl olupdur döstüm»

Hasan Çelebi tezkiresinde de aynı malûmat kayıhdır.

Sicil'de şu kayıtlar vardır :

«Tâcizâde Cafer Çelebi mahdûmu Bâlî Çelebi müderris olmuş ise de berş ü alyona mübtelâ olmağla gıdâsını yevmî yirmi yedi dirheme çıkarmağla 945 (M. 1538) te fevt olmuştur. Şâir idi.»

Bibliyografya : Aşk., Hsn., Sci.

Caferi (Bektaşî Şairi) — XVI ncı asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Cafer'in bir manzumesine, Millet kütüphanesindeki bir mecmuada tesadüf ediliyor (*Mil. Alm. K. Mz. Mc. No. 631*) :

Mufrit Alevilerden olan bu şairin Bektaşî tarikati mensuplarından olduğu tahmin olunabilir. Manzumeyi naklediyorum :

Ali'dir ol ki âlemde bu gün şâh-ı muallâdır
İmâm-ı a'zam u ekrem sipehsâlâr-ı a'lâdır
Ali emriyle gelmiştir vücûde âlem ü âdem
Ali hükmiyle olmuştur ne kim pinhân ü peydâdır

Ali'dir sır-ı Sübhânî Ali'dir Âlem'in cânı
 Ali'dir gevherin kânı Ali hem ka'r-ı deryâdır
 Ali şol Lâmekândır kim münezzehtir kamu şeyden
 Ali şol bînişandır kim her eşyâda hüveydâdır
 Ali'dir kıymet-i gevher Ali'dir bîbahâ cevher
 Ali'dir âleme server Ali nûr-i mücellâdır
 Ali'dir camî-i Kur'an-Ali'dir rahmet-i Rahman
 Ali'dir menba'ı ihsan ki bî mânend ü yektâdır
 Ali ol Şâh-ı merdandır Ali ol Şîr-i yezdan'dır
 Ali ol bahr-i ihsandır ki bir lû'lü-yi lâlâdır
 Ali'dendir eyâ mü'min vücûdî, cümle mevcûdun
 Hem oldur nokta-i Bâ hem kitâb-ı Hak taâlâdır.
 Ali ol Zât-ı mutlakdır ki her şey'e muhit oldı
 Eğerçi cümle eşyâdan münezzehtir müberrâdır
 Ali sır-ı lâhî'dir cihânın pâdişâhidir
 Bu mü'minler sipâhidir k-emîr-i rûz-i heycâdır
 Sıfât ü zâtına Şâhın kimesne olmadı vâkîf
 Meğer anlar ki âlemde Ali anlara mevlâdır
 Be-hakk-ı Şebper ü Şübper be-hakk-ı âbid ü server
 Be-hakk-ı Bâkır u Ca'fer ki Hayder şâh-ı ulyâdır
 Be-hakk-ı Kâzım u rehber be-hakk-ı Şah Rıza mihter
 Be-hakk-ı nûr-i peygamber şeh-i sultân-ı tuğrâdır
 Takî hakkıyçün ey âkil Nakî'den olmagıl gafil
 İmâmî Askerî kâmil cihan dârına Dârâ'dır
 Ela ey Mehdi-i mihter kamu çâkerlerin server
 Kulundur Ca'ferî kemter kamu ednâdan ednâdır

Câferî (Câfer Bey) — XVII ncı asır şairlerinden Câferî hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Süleyman II, in 1099 (M. 1687) da cülûsu dolayısıyla yazdığı bir tarih kit'asına bir mecmuada tesadüf ediyoruz (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 574*). Mecmuaya «تاریخ جلوس سلطان سليمان» serlevhasıyla kaydedilen bu şi'r'in tarih mısraı 1099 a tevafuk etmiyor. Kit'ayı naklediyorum :

Bihamdillâh saçıldı âleme envâr-ı Sübhânî
 Ref oldı zulmet-i dünyâ Hak itti lûtf u ihsânı
 Gürûh-i ehl-i islâm olmuş iken girye vü nâlan
 Cenâb-ı Hak'tan irdi bir şehensah ma'dületrânı
 Şeref bahş-ı serir-i saltanat Sultan Süleyman kim
 Cülûsiyle müzeyyen kıldı cümle mülk-i Osmânî
 Ola yâ Rab hemişe baht-ı âlemgîri, nusratte
 Terakkide ola dâim şükûh u şevket ü şânı
 Müeyyed hazret-i Hak'tan muzaffer ola ber a'dâ
 Ola (her dem) delil ü rehberi tevfik-i Rabbânî
 Kudûm-i nusratı virdi tezelzül kaib-i a'dâya
 Ümid oldur ki kahr eyler serâser kâfiristânı
 Kerâmetle cülûs ittikte didi Ca'ferî târih.

Câferî (Desterdar) — XVI ncı asır şairlerinden Câferî hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım. Yalnız *Pervâne Bey* mecmuasında «Desterdâr-ı Bağdad» serlevhasıyla onun bir gazeli kayıtlıdır. *Fuzulî*'ye nazîre olan bu şi'r'in iki beytini naklediyorum :

Hâk-i burc-i evliyâda künc-i uzlet bekleriz
 Âsitân-i hazret-i Şâh-ı velâyet bekleriz
 Ey gönül şimdengirî dergâh-i Rûm'a azm kıl
 Kerbelâ'da niçe bir serhadd-i gurbet bekleriz

Câferî (Mutasavvîf) — XV inçî asrın son nisfında yaşayan Câferî hakkında Tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Onun bazı manzumelerine Nuriösmânî kütüphanesinde (940—1533) te yazılan çok kıymetli bir mecmuada tesadüf ediyoruz (*No. 4904*).

Yunus, Kaygusuz, Halilî.. gibi mutasavvıfların şiirlerini ihtiva eden bu mühim menbada Câferî'nin de 12 kadar gazeli kayıtlıdır. XVI ncı asırda yazılan diğer mühim bir mecmuada gene bu Câferî'ye âid bir kaç manzumeye rastlıyoruz (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 543*). Bütün bu manzumeleri ihtiva eden Câferî divânı ise kendi hususî kitapların arasındadır. Arasından bazı sahifeleri düşmüş olan bu divanda 2180 beyit mevcuttur. Her sahifesinde 25 beyit kayıtlı olan bu yazmadan zayı olan kısmın 1000 beyitten aşağı olmadığı tahmin olunabilir.

Tercübenler, mutasavvıfane manzumeler ve gazellerden ibaret olan bu divanın elde mevcut kısmında hiç bir kimseden bahsedilmemiştir. Yalnız onun *Dükâkinzade Ahmed, Halilî, ve Işık Kasım* gibi muasir şairlerle aynı vezin ve kafiye de bazı şiirler yazdığını görmekteyiz. Bazan tamamıyla âşıkane veya hakîmâne şiirler kaleme alan şair, bazan da tamamıyla mutasavvıfane şiirler vücade getirmiştir. Onun *Dükâkinzade Ahmed Bey* gibi Melâmîlerden olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz.

Câferî'nin, «Şîa» itikadını benimsediğini gerek eserlerinden, gerek kullandığı mahlâstan istidlâl edilebilir.

Nâd-ı Ali duâsın her subh u şâm vird it
 Tâ eyleys hidâyet ol Mazhar-ı acâib

deyen şair, «Ehli Beyt» muhibbi bir adamdır.

Câferî'nin bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Gazel —

Âlem-i bil-kuvvede bir vakt idi pinhân idik
 Ten değildik ol zamân içre beküllî cân idik
 İtmeden ervâha rûşen nûrun ol Perverdigâr
 Devr iderdik Zât ile hoş sâhib-i devrân idik
 Âb ü hâk ü bâd ü âteşten münezzehtik yakîn
 Şol zamân içinde kim ol cân ile yeksân idik
 Bilmêz iken kimse esrâr-ı hakîkatten nişan
 Pertev-i hurşid veş her zerrede pinhân idik
 Abd okunmadan ezel bezminde ey can adımız
 Ol ganî sultân ilinde biz dahî sultân idik
 Zâta olmadan sıfât-ı Hak delil ey ehl-i dil
 Serbeser bî harf ü nokta huccet ü bürhân idik
 İsm ü resmi yoğidi top ile çevgânın henüz
 Ca'ferî ol demde kim biz server-i meydân idik

— II —

Pâdişâh-ı berr ü bahr olmak dilersen ârif ol
 Sırr-ı Hak'dan bâhaber olmak dilersen ârif ol

Şîa-i Şâh-ı vilâyetiden dem ur ey müteki
Mü'min-i hâlis çü zer olmak dilersen ârif ol
Çünkü câhil nefis-i şûmun pâymâlidir müdâm
Pây iken âlemde ser olmak dilersen ârif ol
Hirka-i sâlûse çâk it kes riyâ zünnârını
Lâyık-ı tâc ü kemer olmak dilersen ârif ol
Sicn-i gafletde mücâvir olma çün mahbûs-i nefis
Sâlik-i seyr ü sefer olmak dilersen ârif ol
Ayn-i irfân ile bakgıl bu cihâna Ca'ferî
Kâmil ü sâhib nazar olmak dilersen ârif ol

— III —

Göster yüzünü k-âyine-i bâ safâdır ol
Mâh-ı semâ vü mazhar-ı nûr-i semâdır ol
Kaldır nikabı eyle münevver cihan yüzün
Ey hür çehre hâil-i şems-i duhâdır ol
Her kim gedâsı oldu ser-i küyinin şehâ
Gerçi gedâdır ismi velî pâdişâdır ol
Ömrünü şol ki kılmadı aşkın yolunda sarf
Sanma sen anı ömr ki küllî hebâdır ol
Bigâne oldu akl ile ey cân Ca'ferî
Andan berî ki aşkın ile âşinâdır ol

— IV —

Eğer bildinse Hak'kı nâci sensin
Hakikat Kâ'besinde hâci sensin
Şeriat çeşmesinin aynı oldun
Tarikat bahrinin emvâci sensin
Seninçün âlem olmuşken müheyyâ
Niçün bu âlemin muhtâci sensin
Ayaklarda eğer hâk oldun ise
Saâdet ehlinin sertâci sensin
Şirin nutkunla buldı can halâvet
Meğer ey Ca'ferî helvâci sensin

— V —

Ol erenler ki şehâ azm-i baka eylediler
Evvelâ kendülerin küllî fenâ eylediler
Bildiler çünki abâ devletinin saltanatın
İttifâk ile kamu terk-i kabâ eylediler
Gördüler kim bu cihan dâr-ı fenâdır âhir
Ol baka suffası üstüne safâ eylediler
Kıldılar dünyeyi terk eylediler Hak'kı kabûl
Tâlib olanlara hem cümle salâ eylediler
Çün Elest ahdinin esrârını keşf itti İlah
Durup ol kavle bu gün ahde vefâ eylediler
Oldılar cân ile teslîm ü rızâ anlar kim
Hak rızasında kamu terk-i rızâ eylediler
Nûr-i Hak canlarına çünki tecellî kıldı
Her bir arayı bular Tûr-i Sinâ eylediler
Ca'ferî bende olanlar bu gün ol Şâhâ yakın
Künc-i uzlette kamu terk-i riyâ eylediler

— VI —

Ey bād-i sabâ hâlimi ol yâre haber vir
Dil derdini bir bir yûri dildâre haber vir
Bülbül gibi efganım ile subh olunca
İller uyumaz ol yüzi gülzâre haber vir
Ey peyk-i seher turra i müşğın i nigârı
Tâ gâşy ola şol nâfe i tâtâre haber vir
Ağzı haberin virme eğer virir olursan
Bir gonca leb ü lâ'l-i şeker bâre haber vir
Ey Ca'ferî sen virmeyigör râzım yâda
Bâri viricek mahrem i eşrâre haber vir

— VII —

Kaçan ki gün gibi şol yâr-ı mehlika görinür
Cihân gözlerime cümle pür ziyâ görinür
Aceb ne mâh-ı münevverdir ol kamer kim anın
Yüzünde şa'saa-i nûr i Kibriyâ görinür
Hitâ-yi müşğine zülfünü nisbet eyleyenin
Galat gözünde vü sözünde çok hatâ görinür
Cefâ vü cevri ne denli kılursa hadden aşâ
Cefâ değil bize ol mihr ile vefâ görinür
Riyâyâ mazhar olur zühd ile heman zâhid
Hemîşe Ca'ferî aşk ile bi riyâ görinür

— VIII —

Rüyine kible-i can dirler idi gerçekmiş
Küyine kasr-ı cinan dirler idi gerçekmiş
Göricek şive-i refâtını erbâb-ı nazar
Boyana serv-i revan derler idi gerçekmiş
Saçına sünbül ü reyhan yüzüne berg-i semen
Ağzına râz-ı nihân dirler idi gerçekmiş
Çekicek aşıkına gamze-i hunriz ile tiğ
Bir nefes virmez aman dirler idi gerçekmiş
Sanemâ Ca'ferî sevdâ-yi ser-i zülfünle
Oldı rüsvâ-yi cihan dirler idi gerçekmiş

Câferî (Mutasavvî) — XVII nci asır şairlerinden
olduğunu tahmin ettiğim Câferî'nin hayatına âid hiç bir malûmata sahib değilim. Onun 52 sahifeden ibaret olan bir divanı bugün Yahya efendi kütüphanesindedir (N. 3503). «700» e yakın beyti ihtiva eden bu divanda *Nesimî, Misâli Sadîkî, Vîrânî, Câbir, Tûrabî* gibi Hurufî ve Bektaşî şairlerinin de bazı manzumeleri kayıtlıdır. Terciibend ve gazeller yazmış olan Câferî'nin «Şîa» itikadına sahib bir mutasavvî olduğu muhakkaktır. İmam Ali hakkında yazdığı manzumeler arasında,

Ali'dir nûr-i Zâin hem tecellâsın kılan zâhir
Ali'dir cümle ef'âl ü sıfât ü isme serdefter
Ali bâtin Ali zâhir Ali hâzir Ali nâzir
Ali Mehdi Ali hâdi Ali rehîb Ali rehber
Ali'dir İncil ü Fûrkan ü Tevrât ü Zebur elhak
Ki didi ki menem Hak'kın kelâm-ı nâhk-ı yekser
Ali'dir vahid-i yektâ Ali'dir Zât-ı bihemtâ
Ali'dir maksad-ı aksâ Ali'dir Hayder-i salder

gibi mufrî Alevî akidelerini terennüm eden beyitlere, Ali'yi tafdil eden "Sünnî" mutasavvîf şairlerin eserlerinde tesadüf edemeyiz.

Câferî'nin bir manzumesini örnek olarak alıyorum :

Benim kim cân ü dilden Hayderi'yim
Habib-i Zülcelâl'in çâkeriyim
Gulâm-ı hânedân-ı Ahmed'im ben
Ali'nin Kanber'inin Kanberiyim
Hasen mihrine mesken oldu gönlüm
Hüseyn'in hem kemîne kemteriyim
Hakikat' abdiyim Zeynel'abâ'nın
Muhammed Bâkır'ın hâk-i deriyim
Münezzeh meşrebinden her gürûhün
Mevâlî meşrebim hak Ca'feriyim
Be'hakk-ı Kâzım ol sultan Rızâ'nın
Muhibbiyim adûsundan beriyim
Taki tâcim Nakî'dir nûr-i aynım
Fedâ-yi hâk-i pâ-yi Askeri'yim
Muhammed Mehdi-i sâhib zamânın
Mutî'im emrine fermanberiyim
Tahallûs Ca'ferî kıldım ânınçün
Haricîler gözünün hanceriyim

Câferoğlu (Bektaşî Şairi) — XVII nci asır Bektaşî-
larından olduğunu tahmin ettiğim Câferoğlu'nun hayatı
hakkında hiç bir malûmata sâhip değiliz. XVII nci
asırda yazıldığı muhakkak olan bazı mecmualarda onun
da nefeslerine tesadüf ediliyor. Tasavvufî telâkkileri ve
Bektaşî akidelerini açık bir ifade ile izah eden Câfero-
ğlu'nun iki manzumesini örnek olarak alıyorum (*Saded-
din Nûzhet : Bektaşî Şairleri S. 41, Mü. Alm. K. Mz.
Mc. No. 631*) :

— I —

Hakikat kapusun açtık	Söyleriz sırdan içeri
On sekiz bin perde geçtik	Girdik bir şârdan içeri
Ne aceb yaratmış Mennan	Çevresinde bütün cihan
Ol sihri içinde nihan	Yâr bulduk yârdan içeri
Şehr içinde şâhı bile	Dinin kiblegâhı bile
Üç dürlü müşâhib ile	Gark olduk nurdan içeri
Niçeler bu sırta irmez	Ârif bilür diyivirmez
Âlem halkı bizi görmez	Sırr olduk sırdan içeri
Bir acâib şehre yettik	Aşkın deryâsına battık
Cennet bağçesin seyr ittik	Baktık didardan içeri
Çalab'ın visâlî Zat'tır	Bu sırrı bilmeyen mattır
Şöyle acâib kudrettir	Gönüller sırdan içeri
Câferoğlu arttı derdim	Hak söylerim Hak'tır virdim
Herkez Hak'kı hazır gördüm	Sıdk ile erden içeri

— II —

Bu anâsır dört güruhtur	Dördünden biridir insan
Bu sırrı duyan ârifdir	Hep değil yaradır insan
Kimse vardır yola gelmez	Öğüt virsen öğüt almaz
İkrarsızda îmân olmaz	Nutkunun eridir insan
Mevlâm adın kendi kodı	Adına Âdem'sin didi
Âdem'i melekler yudı	Pâktir hem arıdır insan
Câferoğlu yoldan azma	Sakın yanlış fikir düzme
Rabbini yabanda sezme	Mevlâ'nın sırrıdır insan

Câhî (Musahib) XVI nci asır şairlerinden Câhî hak-
kında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Onun bazı
şairlerine Eyip - Hasanpaşa kütüphanesindeki nazire
mecmuasında tesadüf ediyoruz. *Bâkî*'nin hayatında ya-
zılan bu mecmuada şairin gazelleri "Siyavüş Paşa mu-
sâhiblerinden Câhî", serlevhasıyla kaydedilmiştir. *Âşk
Mehmed*'in 1006 (M. 1597) tarihinde kaleme aldığı *Me-
nazıralavalim*'de de Câhî'den bahsedildiğini görmekte-
yiz. Meşhur şair *Bâkî*'nin vefatı münasebetiyle yazdığı
bir tarih kit'ası da meşhurdur (*Türk Şairleri: C. 2, S.
804 e bakınız*).

Câhî, 1008 (M. 1599) tarihinden sonraki yıllardan
birinde vefat eden bir şahsiyettir. Ve gazellerine naza-
ran oldukça değerli bir şairdir.

Câhidî (Mutasavvîf) — XVII nci asır mutasavvıfla-
rından Câhidî hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı
veriyor (*Osm.*) :

«Câhidî Ahmed efendi: Meşâyh-i uşşâkiye'den bir
zât olup Edirne'lidir. Ahvâl-i sülûk-i tarikate dâir men-
sûr *Kitâb-ün-nasîha* ile müretteb divânı vardır ki her
ikisi de gayr-ı matbu'dur. (Kal'e-i sultâniye-Çanakkale)
boğazındaki Kilitdûbahir'de medfundur. Rihletleri
«استراحت» kelimesinin delâleti olan 1070 (M. 1659) dedir.
Bir manzûme-i ârifânesinden :

Bir teferrûc eyleyüp baktım cihânın yüzüne
Her neye baktımsa ibret görünür hem gözüme
Âkil isen cân gözün aç tut kulak bu sözüme
Bir değirmendir bu dünyâ öğüdür bir gün bizi»

Ayvansaraylı Hüseyn «Tercemetülmeşâyhîh» adlı
eserinde şairin Bosnalı *Kaimî Şeyh Hasan*'dan tarikat
ahzeylediğini ve vefatından sonra yerine oğlu Lâtfullah
efendi'nin geçtiğini kaydediyor.

Bursalı Tahir merhumun örnek olarak kaydettiği
manzumenin, mecmualarda «Acem» ve «Eviç» makam-
larında iki bestesi olduğu kayıtlıdır.

Câhidî divânının yegâne görebildiğim nüshası Eyip'te
Hasan Hüsnü Paşa kütüphanesindedir (*No. 796*).

Memî Can divânı ile bir arada yazılmış bulunan bu
eserin baş tarafında «رسالة امرأه العارفين شيخ جادى رحمة الله عليه»
kaydı da görülüyor. Kütüphane kapalı olduğu için bu
divan hakkında tafsilât veremeyeceğim. Şairin bir man-
zumesini naklediyorum :

Nâgehan uğradım derde
Derman diyüp inilerim
Mekânım yok yerde gökte
Gufran diyüp inileri

Yaktı hecrin kül eyledi
Gözüm yaşın sel eyledi
Âvâre Mecnûn eyledi
Devran diyüp inilerim

Birlikte gark idim nûra
Kudretullah saldı yere
Asıl diler asla ire
Umman diyüp inilerim

Câhidî'nin gönlün ırma
Aybını yüzüne ırma
Redd idüp kapundan sürme
Aman diyüp inilerim

Bibliyografya : Câhidî divanı, Ayvansaraylı Hüseyin : Ter-
cemetülmeşâyihîn, Osm., Mc.

Câmi (Davudpaşalı) — XVI ncı asır şairlerinden Câmi hakkında tezkirelerde kayıtlı olan malûmat kısmen yanlışdır. Bu menbalardan bazıları «Rûmî» ve «Mısrî» ünvanlarıyla iştihar eden Câmi ile Davudpaşalı Câmi'yi aynı adam zannetmişler ve eserlerine bu suretle kaydetmişlerdir.

Tezkirelerdeki bu malûmatı aynen ve sırasıyla naklediyorum :

Ahdî şu malûmatı veriyor :

«Câmi Çelebi: İstanbulludur. Nûr-i çeşm-i âlemiyan ve zübde-i sullân-ı zaman Elmevlâ mülûk-ül-Arabi vel-Acem mâlik-i rikâb-il-ümem الزيد من السهاطاهر على الأعداء من الدنيا والدين محمد الأمام والسليمان A'nî şâhzâde-i güzînin âstân-ı felek âşiyânında iltifât-ı bî nihâyât ve inâyât-ı bî gayât ile akrân içre serefraz olup hezâran hezâr i'zâz ile Balabancı başıdır. Ve hadd-i zâtında netâyic-i tab'-ı vakkad-ı dürpâşi ve letâif-i bâtur-ı nakkad-ı revânî mübdî-i bedâyi'-i maâni ve mazhar-ı sanâyi'-i beyânî olup şehbâz-ı fikr-i hümâ pervâzi hemîşe mürg-i maâniyi evc-i a'lâdan şâhin gibi şikâr itmede cüst ü çâlâk ve tûti-i zihni şekkeristân-ı suhande edâ-yi pâk ve zât-ı ferhunde sıfâtı maârif-i cüz'î ve külli ile pirâste ve ârâstedir. Ebyât-ı rengini bâde-i nâb gibi sâf ve pür zür ve kelimât ı şîrîni pâk ve maktûl-i cumhûr olmağın şehzâde-i müslimânın gayret-i firdevs-i berîn olan bâbinda mezbûr ağalığı ile sâhib-i izz ü temkîn olmuştur. Elhak keyfiyyet-i eş'âr ile ve çâşni-i güftâr ile Rûm'da Câmi-i sâni olmağa bu gazel-i garrâ vasf-ı mâhrûyân-ı zibâ ol şâir-i hûb edânındır :

Görmedik gurre-i ebrânı meh'-i garrâde
Bulmadık şevk-ı ruhın mihr-ı cihân ârâde
Biz ne keyfiyyet ile mey diyelim lâ'line kim
Neş'e-i câm-ı lebin hâlet-i yok sahbâde

Nâte zâhîrîn hevesi gonca femîn fikrîyle
Çoçürür ömrünü yok yire kuru sevdâde
Görünür âyine-i rüyine baktıkca dilâ
O perî çehre bize sûret-i istiğnâde
Câmiyâ istemezsin kılmasun âzâd benî
Besdürür bana kulumdur dimek ol beğzâde.

* *

Sâki-i bezm-i meye didim ayâğın öpelim
Merhabâyise garaz didi dolun iç öp elim.

* *

Salmadan ârızında mü sâye
Lenterânî der idi Mûsâ'ye.

Aşık Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Câmi: Nefs-i İstabul'dan Davud Paşa mihallesinden kuloğullarından hoş tab'lardan bir cevân-ı melîh ve sâhib beyân fasîh idi. Kendi cevân ıâzâde ve tab'lî sâde ve şî'ri küğâde idi. Pâdişâhımız hazretleri saâdetle Kûtâhiye'de şehzâde iken kapuları mülâzimlerinden idi. Hâlâ yine âstânelinde mahsûs bendelerindedir. Gazel-i ü :

Can mı vardır âteş-i aşkıla sûzân olmaya
Dil mi var sevdâ-yi zülfünle perîşân olmaya
Ölüşen-i âlemde el çek ol güzelden kim gönül
Serv gibi serfirâz ü pâk dâmân olmaya
Yok yere çekme emek râx-ı dehânın bilmeye
İhtimâm itme ana kim anda imkân olmaya
Câmiyâ vuslat muhâl oldu bunu bildim tamâm
Bulmaya firkat nihâyet hecre pâyân olmaya

* *

— Velehu —

Zülf-i dilber dolaşur boynuma iki gicdir
Ey muabbir vâka ta'biri anın niceidir»

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Câmi Beğ: Nefs-i İstabul'dan Davud paşa mahallesindedir. Kuloğludur. Merhum Sultan Selim İbn-i Süleyman Hân şehzâde iken âstânelerine intisâb idüp meclis-i üns-i pür safâlarında câmi gibi müdâm dâir ve ekser mahabbet-i hâs-ı şehenşâhiye hâzır olurdu. Ba'dehu o şehenşâh-ı saâdet me'nûs serîr-i saltanata cülûs ittikte bazı ağalığa mutasarrif olup atmacacı başı iken sancağa çıkup hâlâ Mısr'da sancak beğidir.»

Ripazî tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Câmi Beğ: Câmi-i Mısrî dimekle şöhrîetşâirdir. Mısr vatan-ı naklisidir. Vatan-ı aslısı Celibolu'dur. Sultan Selim-i sâni Kûtâhiye'de çâr bâlîş nişîn i emâret iken âstâne-i devletlerine intimâ idüp câmi mey gibi dâhil-i meclis-i pür safâları olmuş idi. Evreng pirâ-yi saltanat olduklarında atmacacı başı olup devr-i Murâdi'de Mısr-ı Kahire'de mir-i livâ olmağla ser-i alem iktidârî tâc-ı zerendûd-i hurşid-i cihan ârâya vusûl bulmuş idi. Hüseyin Vâiz-i Kaşîfî'nin Ravzatüşşühedâ'sını terceme idüp niçe letâif dahi zamm itmekle bir lâtif kitâb itmiş idi. Bir Şem'iyye kasidesi vardır ki âlemde

Câm.

naziri olmayanların biridir. Medh ü senâsında her ne merteye itrâ olursa yeridir.»

Müverrih Âli şu malûmatı vermektedir (*Knh.*):

«Câmi Beğ : Nefs-i İstanbul'da neşv ü nemâ bulmuş. Şehzâdelikleri hâlinde Sultan Selim şâh-ı sâni cenâbına kul olmuş bir hoş tab' ve sâde dil âdem idi. Husûsâ ki şikâra mensûb ağalarından olmağın meclis-i şerif-i şehzâdeye duhûl ile mükerrer idi, Tahta cülûs ittikâ-lerinde dahi Atmacacı başları oldu. Lâkin hümâ-yi tab'.ı şehriyârî Alâ mâ hüvel-me'mûl sayd ü şikâra kadîr ol-
mamağın kenâra çekilüp Mısır muhâfazasındaki ümerâ-ya inzımam buldu. Feammâ istimâ'a kabil sözleri nâ-
dirdir. Mücerred sâhib mahlâs olmağı aynâ saâdet bilir bir şâirdir.»

Câmi'den kısaca bahseden *Beyanî* ise şairi yanlış ola-
rak «Selim-i kadîm», bendelerinden olarak göstermek-
tedir.

Ahdî tezkiresinin yazıldığı (971—1563) yılında *Selim II.* şehzade iken şair onun Atmacacı başıdır. *Aşk Çelebi* tezkiresinin yazıldığı (974—1566) da —ki Selim'in hükümdar olduğu senedir — gene onun maiyyetindedir.

Onun atmacacı başı iken Mısır'a gittiğini ve sancak beyi olduğunu yanlışlıkla ilk olarak kaydeden *Hasan Çelebi* olmuştur. *Riyazî*'yi de yanlıtan ihtimal ki Hasan Çelebi'dir. Müverrih Âli ise Gelibolulu ve Davudpaşalı iki Câmi kaydetmekle beraber Davudpaşalı Câmi'yi de nihayet Mısır'a gitmiş olarak göstermektedir. Onun bu kaydını da ihtiyatla kabul etmek lazımdır. Âli'yi de Hasan Çelebi'nin şairliği olması mümkündür.

Bütün bu yanlış kayıtlardan şu doğru neticeyi çıkarabiliriz :

Câmi-i Rûmî, *Kanunî* devrinde uzun müddet Mısır'da bulunmuş ve gene onun zamanında iştihar etmiştir. Davudpaşalı Câmi ise; gerek şehzâdeliği esnasında, gerek hükümdarlığı zamanında *Selim II.* in maiyyetinde bulunmuştur. Bu şairin son zamanlarında Mısır'a gittiği de kat'î olarak söylenemez.

Bibliyografya : Ahd., Aşk., Hsn., Byn., Ryz., Knh.

Câmi (Diyarbakırlı) — XVIII inci asır şairlerinden Câmi hakkında Ali Emîrî şu malûmatı veriyor (*Tşa*).

«Câmi : İsmi Ahmed'dir. Tevellüdü 1125. (M. 1713) huddüdadır. Evâil-i zuhuru hemnâmı oldukları âtiyüt-terceme şâir-i mâhir Ahmed *Hâmî* efendi'nin zamân-ı iştiharına musâdif olmağla farkı yalnız bir noktadan ibâret olan bu mahlâsı ihtiyâr eylemiştir. Sadası güzel ve musikinin gavâmızına âşinâ idi. Bir meşiyeti de ziyâfet tertibindeki mehâreti idi. Meclis-i ekâbirde per-vâne gibi döner her hidmeti mâhirâne ifâ eder ziyâfet sâhibinin yüzünü ağırdırdı. Bu husûsa cüssesinin de yardımı vardı. Ufak tefek ve nahif-ül-vücûd olmağla gayet sür'atle yürürdü. Mutenâsib-ül- etvâr ve beşûş-ül-vech- olduğundan za'f-ı hâli bile kendisine bir' zarâfet

getirirdi. Yorulmak bilmezdi. Encümen-i şübbanda eğlen-celi oyunlar çıkarır, güldürücü hikâyeler söyler, eşkâl-i günâğuna girer, her nevi' mukallidlikte fevkalâde mehâret gösterirdi. Ramazanları sabaha kadar minârelerden inmez temcid okurdu. Cevâmî' mütevellilerin ramazan on beşinden sonraki helva ziyâfetlerinde mevcûd idi. Mebâdi-i hâlinde bir mikdar muârefe-i maârif hâsil ve meftûr olduğu zarâfet kendisini asrının şuarası cem'-iyyetine de dâhil etmiş idi. Fakat taksim-i ezeli her kesi ârzü eylediği hissa-i bâligaya nâil etmiyor. Mümâileyhin güzel bir mazmûna destres olması müşkil ve bilfarz bir mazmûn-ı lâtifî tesâdüf olarak derhâtir etse bile anı vezn-i belîğ hâline vaz' edebilmesi daha müşkil idi. Elhâsıl bir garîbe-i hilkat idi. Hakikatte ne âlim idi ne şâirdi. Ne feylesof idi. İ'tikadınca hepsi kendisi idi: Hafif-ür-rûh olması hasebiyle âtiyüt-terceme Vâli, Hâmî, Lebîb efendilerle muârefe peydâ ve ekseri anlarla imrâr-ı evkat-ı subh u mesâ ve tanzim eyledikleri eş'âr-ı belâgat pîrâya nazîre-i hâyide edâ inşâd ve imlâ eylerdi. Eş'ârının nâmevezun olduğu nu iddiâ edenleri taktîe da'vet eder ve kelimât-ı nâhem-vârını mutlaka efâil ü tefâile mutâbık getirirdi. Eş'ârını esâtîze-i üdebâya tashîh ettirmekten çekinmezdi. Âsâr-ı nâmevezununu besteleyerek meclîs ve mahâffilde okur ve hüsni sadâsı çâr ü nâçâr her kesi dinledirdi. Bestelediği eş'arı içinde

Aşkıyla hevâlandım bilânemiyim bilemem
Derdinle harâb oldum vîrânemiyim bilmem

matlamı hâiz olan gazeli gibi bazı dinlenmesi kabil olacak sözler de bulunurdu. Âsârını tashîh ile zevkiyâb olanlar-dan biri *Hâmî* efendi'dir. Himmet-i tashîha uğradıktan sonra gazelinin kisve-i belâgate bürünüp bir şâir sözüne benzediğini görünce insâf ederek — Ben bu sözlerin cümlesini biliyordum. Fakat bir araya toplayamıyordum — derdi. Bazı ahîbbânın — O gazel sizin degildir. Hâmî efendi baştan aşağı değiştirdi içinde bir kelimeniz kaı-madı. Niçin imzânızı vaz' ediyorsunuz — i'tirâzına — — Neden benim olmasın içinde bilmediğim bir kelime yok Var ise gösteriniz cevâbını verirdi. Câmi artık tashîh ettirmek ile de kanâat etmemeğe başladı. Hâmî efendi'nin rişte-i belâgate keşide eylediği gazellerin mahlâsına bir nokta vaz' ederek kendinin zâde-i tabiati olmak üzere müşârünileyhin hengâm-i meşguliyetlerinde takdîm ve tashîhini recâ ederdi. Müşârünileyh Hâmî efendi kabil-i tashîh haşiv ve zihâfını bulamayarak — Âferin Câmi benim gibi eş'âr tanzim eyliyorsun — de-ye nutk âra-yi tahsin olurdu. Artık Câmi cesâreti pek ileriye vardırırdı. Hâmî'nin pek meşhûr olan «Nigîn» gazelinin mahlâsına bir nokta vaz' ederek benimsedikten sonra bir gün yine bir mu'tâd irâe eyledi. Hâmî efendi kendi gazeli olduğunu anladığına binâen Câmi işi lâti-feye döktü. «İcbâr-ı tabîat ve it'âb-ı zihn ederek gazel-serâlık etmekten ise gazeli âjilerini bir nokta ile dâire-i temellûke almak kolay oluyor. Sâye-i fâzilânelerinde

yakın bir zamanda zahmetsiz mükemmel bir gıvan şahibi olacağın zîrâ şimdiye kadar takdim ve tashihini niyâz eylediğim gazellerin ekserisi böyledir» lâtifesiyle Hâmî-i üstâdı güldürmüştür. Bir gün ahıbbâ kendine imtihan teklif ederek "o gül kılmadı ferah," vezn ü ka-fiyesini münâsib gördüler ve kimsenin tashih etmeme-sine karar verdiler. Artık Câmî'nin hazne-i idrâkine mürâcaattan başka bir me'hazı halmadı bir iki gün sonra şu gazeli inşâd eyledi:

Ol nâz işve seni ey dil kılmadı ferah
Sevdâ-yi hâline düşeli bil kılmadı ferah(1)
Düştüm pâyine sabr ü tahammül id meyüp
Hiç bakmadı yüzüme o gül kılmadı ferah
Güftâr-ı dilkeşine o dem muntazir olup
O gonca fem açmadı dil kılmadı ferah
Künc-i firâkta bunca zamandır ki kalmışam
Câmî-ı lebiyle ol gözleri mül kılmadı ferah
Bir yâr ki sana olmaya hemdem terâğ ola
Terk eyle Câmî sen dahi ol kılmadı ferah

Yârânın bir kısmı — vâkıâ gazel pek güzeldir lâkin Hâmî veya Lebîb efendilerin tashih etmedikleri neden ma'lûm — dediler. Câmî bir takım te'mînât-ı kaviyye ile kendi mâli olduğunu inandırdı. Bir kısmı da — gazelin vezni yok — dediler: Câmî derhal aruz ölçüsüyle ölçtü vezni tamam getirip anları da ilzâm eyledi. Bir kısım da dil, ol, bil, gül kelimelerinin yekdiğeriyle takfiye edilemeyeceğini ortaya sürdüler Câmî buna da cevap bulmaktan âciz kalmadı. — Neden kaifiye olmazmış cümlesinin âburî lâm harfı değil mi — dedi. Sözlerine i'timâd ettiği esâtîze-i şuarâ ise gazelin pek üstâdâne olduğunu beyân ve tahsin eylediler. Artık Câmî galebeyi kazandığına kanaât ederek kemâl-i fahr ü ibtihâc ile mu'terizlerine hitâben: — İlm-i arûzun imâm-ı hümâmı Hâilî ibn-i Ahmed hazretlerine Hak taâlâ rahmet eylesün. Şu ölçüyü ihtirâ' etmemiş olsaydı sizin gibi şâir taslaklarıyla acabâ bizim hâlimiz ne olacaktı — demiş ve etvâr ü akvâlî yârân-ı safâya bâis-i hande-i sürür olmuştur. Mümâileyh muammerinden olduğu cihetle Vâlî, Hâmî, Lebîb devirlerini geçirdikten sonra asr-ı hâzir evâiline yetişerek Şeyhzâde İbrahim Hafid Paşa ve müşârünileyhin muâsırı olan şuarâ ile hem-bezm-i muâşeret olmuş ve onlarla da müşâere-i letâif-kârânede bulunmuştur. Ve mümâileyhten sonra gelen bazı şuarâmızın âsârında kendileriyle hemkafiye tesâdüf eylemiştir. Eş'ârının hey'et-i mecmûası her ne kadar metânet-i elfâz ve ma'nâyı hâiz olmasa bile ya himmet-i tashih uğramak veyahud tesâdüfî olmak sûretiyle bazı kırâat olunabilecek sözleri de olmağla bu g'bi nezâirden bazıları fahrir olunur:

— Vâlî-i Âmidî —

Germ oldı süz ü sâz ile meclis o güne kim
Eflâki tuttı na're-i mestâneler bu şeb

(1) Bu gazel hatt-ı destiyle olan mecmûa-i âsârından aynen me'huzdur (Tşâ.).

— Hâmî-i Âmidî —

Osımış o mâb bezm-i meye sâki nuki için
Bulsa enâr-ı minri kırup dâneler bu şeb

— Câmî-i Âmidî —

Şem'-i visâle nûrg-i dîli yaktı aşukan
Reşğ eyledi bu cünbüşe pervâneler bu şeb

— Lebîb-i Âmidî —

Reng-i tebessümüz leb-i cânânelerdeyiz
İkbâl-i neşeyiz der-i meyhânelerdeyiz

— Câmî-i Âmidî —

Fıkr ü hayâl-i vuslat-ı cânânelerdeyiz
Bezm-i neşâ-ı sâki-i peymânelerdeyiz

— Şehzâde İbrahim Hafid Paşa-yi Âmidî —

Nâr-ı Nemrûd-ı firâkım tâb-ı ruhsârınladır
Dâğ-ı dîlde ey Hâilî'm güdde var ahker de var

— Remzî-i Âmidî —

Tig-i ebrûlarla düşmüş kulca cânım kasdına
Gamze-i cellâdı gör yanında sim hancer de var

— Fethizâde Sadullah Saîd-i Âmidî —

Çeşmimiz her nerde olsak seyr ider ma'sûkum
Zâhidâ zanneyleme âşik gözünde perde var

— Ferdî-i Âmidî —

Tâk-i evvân-ı felekte meclisin ecâim gibi
Mihr sâgar meh kadet beifür sa'd ahter de var

— Âzîm-i Âmidî Şağzâde —

Bir murabba' vefka benzer bezm-i şevk ençir nîz
Mey de var sâgar da var sâki de râmişer de var

— Câmî-i Âmidî —

Öyle gangüniz açılmaz hâtir-i meksûrumuz
Gerçi kim güller de var gülşen de bübübler de var

— Kâmî-i Âmidî —

Aldı aklım Kâmî gözler görmemiş bir nevcevan
Gör-düğüm gündend beri bir başka hâlet serde var

— Câmî-i Âmidî —

İtti istisnâ gönül âlemde gendüm günları
Hüblerde yoktur ey dil şüh-i esmerden leziz

— Kâmî-i Âmidî —

Feyz-i heugâm-ı seher bi şübhe hoştur rûzdan
Olamaz sâfi beyâz anıñün esmerden leziz

— Câmî-i Âmidî —

Kendi cânından nice Câmî hirâsân olmasun
Günde bir kan eyleyen bir Kahraman gözdür bu göz

— Kâmî-i Âmidî —

Bir mürüvetsiz Hülâgú-yi zaman gözdür bu göz
Can yakan evler yıkan bir yan bakan gözdür bu göz

Mümâileyh nihâyet-i ömrüne kadar ihtiyâr-ı külfet-i gurbet itmedi 1215 (M. 1800) senesi hilâlinde temâşâ-gâh-ı şehristân-ı cinâna sefer eyledi. Şâhib tercemenin hatt-ı destiyle bir mecmûasına zaferiyâb olmuşum. Yazısı mutavassıt okunaklı bir rik'a idi. Gazellerinin bazıları pek sönük yalnız mevzun bazılarında vezin ve mânâ da nâbüd olmakla berâber bazı güzel gazel ve

tarifleri de eksik olmadığından himmet-i tashihe uğradığına şübhe kalmamıştı. Her gazelin bälâsında makamını, zirinde «düm tek» ini gösteriyordu. Sultan Abdülhamid-i Evvelin 1187 (M. 1773) senesinde vâki' olan cülûsuna

Müverrih «عج» i kaldır kim «عج» dir ana târîh

Misrâ-ı târihi eğer himmet-i tashihe uğramamış ise gerek ta'miye gerek selâmet-i elfâz husûsunda üstâdâne vâki' olmuştur. Mecmua-i eş'ârının alt tarafında nükteli bazı fıkralar ve gece encümen-i ahıbbâda eğleneceyi mücib olacak mârifetli oyunlar ta'rifâtı var idi. Şu gazel âsârının mümtâzlarından olmak üzere intihâb ve tahrir olunur :

Çıkar festen o müşgin kâkülün yer yer nümâyân it
Dağit âlâm-ı sevdâyı dil-i uçşâkı şâdân it
Döküp zulfün izâra serteser evvel bahâr âsâ
Fezâ-yi hüsnüni reşş-i çemenzâr ü gülîstân it
Girüp bu hüsn ile cevlangêh-i aşk içre at oynat
Gelen var mı salâ çek her taraf bûbâna meydân it
Kemer beste olup âşıkların karşında durmuşlar
İnâyet kıl güzeller de efendim sen de bir şân it
Kulundur âşıkındır niçe yıldır küy-i âşıkında
Terahhum kıl visâlin Câmî'ye bir lâhze ihşân it»
Bibliyografya : TŞA.

Câmî (Habibzâde Abdülbâki) — XVI ncı asır şairlerinden Câmî hakkında Riyazi şu malûmatı veriyor:

«Câmî : Nâmı Abdülbâki'dir. Kuzât-ı kasabâtın Habib efendi'nin ferzend-i hiredmendidir. Müftî Çivizâde efendi'den mülâzemetle kâmvrevâ olduktan sonra dest be dest kat'ı merâtib ile hâric elliden munfasıl olup berdâberd-i âlâm-ı tarik olmağla kuzât-ı kasabât silkine münselik olmuştur. Hâlâ Narda'da mesnednişin-i hükümettir. Ve bu fakir ile hemkirâbe-i bezm-i karâbettir. Bu eş'âr zâde-i tab'ı suhangüdâzıdır ki sebt olundu :

Nola kulsa muattar bezm-i cân ey gözi âhû
Ağız miskidürür lâlîndeki ol hâl-i anber bû
El irmez bûsene zann ilme ey şüh-i sehi kamet
Bülend olmaz nihâl-i fâze-i ra'nâ-yi şeftâlü

Cevânî ile Ahmed gezüp hakkında dimiştir :

Gezse nola o yâr adû-yi kezûb ile
Dâim yalancının çün olur şâhidi bile

Nazar kıl zir-i ebrûsunda çeşm-i mest-i didâfe
Ne benzer şol kemer altında içmiş rind-i meyhâre

Nola sayd olsa dil mürği görüp ol çeşmi sehbâzi
Hat-ı ser sebzi bir sehbâzıdır kim ola pervâzi

Hümâ-yi devleti sayd ister isen hord ü bâbi ko
Alurlar uyhusun lâbûd şikâra sahsalar bâzi

Kuluna destgîr ol sıyl-ı nazmın lutsun âfâkı
Bilürsin serverâ çıkmaz yalnız destin âvâzi

Şu denlü tir-i müjgânın tenimde câygîr oldı
Benim her islûhânım sanki bir kandil-i tîr oldı»

Kafzade Faizî tezkiresinde şu kayıtlar vardır :
«Kadı Habibzâde Câmî Çelebi : 1019 (M. 1610) da fevt olmuştur. Bu ebyât muntehab-i mecmûasıdır :

Lâya'kil itti nâz ile baktıkca halkı yâr
Gözden geçürdi âlemi ol şüh-i şevkâr

Söyleşse göz ucuya nola ben gedâ ile
Vardır göz aşınalığı ol dîtrâbâ ile»

Rıza tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Câmî : İstanbulî Abdülbâki Çelebi'dir. Hâric müderris iken kazâyâ rızâ virmişdir. Gencine-i irfâna emîn ve şâir-i sıhrâferindir. 1019 (M. 1610) da fevt olmuştur.»
Sicil'de de şairden kısaca bahsedilmiştir.

Bibliyografya : Ryz., Kfz., Rz., Sel.

Câmî (Hacı Hasan oğlu) — XV inci asır şairlerinden Câmî hakkında Sehi şu malûmatı veriyor :

«Mevlânâ Hacı Hasan oğlu «رحمة الله عليه» : Câmî tahallûs itmiştir. Karasi vilâyetinden Balıkesilidir. Sâbıkâ vâki' olan Mevâlî-i izâm ve ahâlî-i kirâm cem'iyyetinden kalmış bakıyye-i selef ve ahsen-i halef sâlhorde ve rûzgâr dide yüz yaş yaşamış fezâil ve hasâilî malûm ve mefhûmdur. Merhum Sultan Bâyezîd'e kadiasker olmuş hoş tab' nâzûk kimesne idi. Kadiaskerliği zamânında ittifâk bir münâsebet ile bu beyti dimiş :

— Beyit —

Keşti-i dil bulmağâ deryâ-yi hayrettin necât
Kâkül-i dilber hayâliyle resenler bağladım

Ol esnâda Galata boğazında bir büyük gemi deryâ-yâ batup anı çıkarmak tedârük olunmuşidi. Ol mahalde ârifin birisi bu beyti dimiş :

Şol batan parçaya takılan yoğun organlara
Lûtf-i tab'ından efendim kâkül-i dilber dimiş

Bu beyti işidicek ol dahî mukabelede bu beyti dimiş:

Dil keştisine parça deyen Türk'e ne dîrsin
Organı takup anı heman anda asaydı

Eş'âr-ı lâtifesine nihâyet yok ve gazeliyyâtı çok kadiasker iken fevt oldu. Mezarı İstanbul'da kendüsi binâ ittüğü câmî-i şerif ve medrese-i lâtif haremindedir. Bu ebyât eş'ârındandır :

Râh-ı gamında olalı gönüm revan sana
Kat' itti ten âlakasını gitti can sana
Mihrim ki oldı âleme rûşen gânes gibi
Bir zerre gelmez ey meh-i nâmihriban sana»

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

«Câmî : Ulemâ-yi Rûm'un kibârından âlim ve fâzîl ve nihrîr-i kâmil Hacı Hasanzâde demekle ma'rûf ve envâ-ı maârif ve fezâil ile meşhûr ve mevsûfdur Nâmî Mehemed'dir. Sultan Bâyezîd zamânında Anadolu kadiaskeri olup menâsib-i âliyyeye itilâ ve merâtib-i sâmiyyeye

irtika itmiştir. Sene ihdâ aşere ve tis'amiede (917—1505) câm-ı fercâm-ı hayâtı sademât ; seng-i memât ile münkesir ve mütesaddî' ve Rumeli cânibinde sadr-ı âli kadr iken sadâret-i âlem-i vücûddan mün'azil ve münhali' olup İstanbul'da binâ ittûği medrese ve mescidde genc-i mahzun ve medfûndur. Çünkü ahvâl-i fazl u kemâli kitâb-ı *Şakayık*'ta mastûr ve kitâb-ı mezbûr mihr ü mahabbet gibi beyn-el-cumhûr mezkûr ve meşhûrdur. Mak-sûd-i aslı ve merâm-ı külli ki eş'arların iş'ardır binâ-enaleyh inân-ı küme-yi kalem ol cânibe mün'atîf kılınup semt-i tatvilden munsarîf kılındı. Hakka ki bir zât-ı fezâil âyât idi ki âyât-ı fazl ü irfânı cevâmî'-i cihan ve mecâmî'-i zemin ü zamanda kutlu ve câm-ı sürûr encâm-ı eş'ârî rahik-ı belâgat ve şümûl-i nezâket ile memlû idi...»

Bayanî tezkiresinde şu kayıd vardır :

«Câmî: Fuzalâ-yi Rûm'un müteayyin ve benâmı Hacı Hasanzâde dimekle ma'rûftur. Sultan Bâyezid zamanında Anadolu kadiaskeri olmuştur.»

918 (M. 1512) de yazılan *Camîünnezair*'de ve Edirneli Nazmî'nin 945 (M. 1538) ten evvel vücûde getirdiği *Mecmaünnezair*'de «Câmî-i Sarohani» veya sadece «Câmî» başlıklı şiirlerin bu şaire âid olduğu muhakkak gibidir. Onun dört manzumesini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Gazel —

Ger diler sen devlet-i hüsnün müdâm olsun sana
Cevri ko cânım cihan halkı gulâm olsun sana
Key sakın hurşide yüz gösterme kim bencileyin
Varsın ol da bir yanadan mübtelâm olsun sana
Bunca yıldır dahî bir kuru selâma değmedik
Doğrusu çok bi vefâ gördük selâm olsun sana
Secde kılmazsın yüzi tasvîrine şeytan gibi
Zâhid ancak cennet-i kûyi harâm olsun sana
Câm neylersin sana yetmez mi sevdâ-yi nigâr
Câmîyâ öl de yarım bir gün selâm olsun sana

Çmnz.

— II —

Âh kim cevr ider oldı bana ol yâr dahî
Olmasun bencileyin kimsede dil âzâr dahî
Nice kim hâlim arz itmeğe yazmak dilerim
Dil ü can defterini dürdi bu tômâr dahî
Teşnedir lâ'line dil zülfüne hey di sanemâ
Su içerken kişiyi urmaz ahî mâr dahî
Nice kim sürdi rakibi eşîğinde âhim
Eksik olmadı gönülden yine bir hâr dahî
Sanma *Câmî* tapunı terk ide ey yâr senin
Gayeti öldüresin derd ile nâçâr dahî

Çmnz.

— III —

Zülfün ki sarup çâh-ı zehâdâne salarsın
Bîçâreleri bend ile zindâne salarsın

Sünbül didiğimçün saçuna kebî ile her dem
Zülfün gibi barmaga beni nice dolarsın
Akitma iken çebreme kanlu yaşım ey döst
Bir mürdeye âhir nice bir su sepelersin
Dem urma rakib ile hazer kıl nefesinden
Kim sam yilidir key sakın ey lüle solarsın
Bülbül gibi ben inleyin ey gonca revâ mı
Sen gül gibi her hâr ü has içinde gülersin
Tutam ki visâlin bana tiryâkdir ey döst
Nidem ki yine hecr ile âhir ağularsın
Uş öldürem anı diyüp öldürmeyüp ey döst
Bir bu söz ile beni nice bir depelersin
Bir dem el uzattığı için zülfüne *Câmî*
Miskini ayaklara dahî nice salarsın

Çmnz.

— IV —

Can boynuna dolaşah şol kare perçemin
Âşifte gönlüm eyledi âvâre perçemin
Öygendi bir hitâb ile müşğ-i Hitâ meğer
K-itti cihân içinde yüzün kare perçemin
Tesbih-i Kâ'be'dir didi zâhid çü zülfüne
Teşbih iderse kütr ola zünnâre perçemin
Soksun iki gözünü ki iğri hayâl ider
Her kim ki benzedir sanemâ mâre perçemin
Eydür saçı ki bu dil ü cân oldı güm kani
Didim ki bende yok yûri var are perçemin
Bimâr ise hemîn ola sevdâ-yi illete
Meftûl olunsa ger dil-i bîmâre perçemin
Seng-i cefâ ile dil-i *Câmî* şikestedir
Olmaz bütün meğer ki gele sare perçemin

Çmnz.

Edirneli Nazmî'nin (945—1538) den evvel yazdığı *Mecmaünnezair*'inde «Câmî-i Emin» serlevhasıyla da bazı gazellere tesadûf ediliyor. Bu manzumelerin de lisan bakımından XV inci asır mahsulü olduğu, belki de Hacı Hasanzade'ye âid bulunduğu tahmin olunabilir.

Bibliyografya : Ş., Hsn., Byn., Mc.

Câmî (İstanbul) — XIX uncu asır şairlerinden Câmî hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«Ahmed Câmî efendi Şehîy-yül-asl olup Ayasofya câmi-i şerifi kurbinde vâki' pederinden müntakil camcı dükkânında camcılık san'atıyla işğali esnâda ulûm-i Arabiyye ve Fârisiyyeyi tahsil ve bir müddet mektebi Harbiyye'de bulunan şâgirdâna bazı mertebe ulûm-i Arabiyye ve Fârisiyyeyi ta'lim ve tefhîm eyledikten sonra 1255 (M. 1839) senesi hilâlinde bâb-ı seraskeride vâki' Basmahâne-i âmirede bir vakit müşahhîhlik eyleyüp mezkûr Basmahâne bir aralık lâğv olunmuş olmağla medfûlünce ikametgâh-ı kadîmî olan dükkân-ı mezkûre ric'atle attârlik ticâretıyla me'lûl iken işbu tezkire-i âcizânemizin tab'ından çend mâh mukaddem menzûlen dâr-ı bekaya menkul olmuştur. Mûmâileyh her ne kadar şî'r ile şöhretşâr olan şuarâdan.

işlîhâr olmuş ebyât ve eş'arı nâdiğdir lâkin zikr olunan kitabda câbecâ irâd olunan kîr'aları ile rubâilerinden bir kaç güftârı kifâyet ittüğü zâhîrdir.»

Âlî'nin verdiği bu malûmat ta çok basittir. Onun da şaire âid etraflı bilgisi yoktur. Câmi'nin «Sipâhî oğlanları»ndan olduğunu söylememiş, yaşadığı devri de tayin etmemiştir. Onun Mısır'da bir oğlunun öldüğünü haber vermesi de yanlıştır. Şair; bir değil, dört oğlunu bir günde kaybetmiştir.

Şu halde şairin hayatına âid vereceğimiz malûmatı kendi eseri olan *Saadetname*'den istihrac ederek yazmak mecburiyetindeyiz :

Câmi-i Rûmî, kendi ifadesine göre, «Sipâhî oğlanları» zümresindedir. *Kanunî* devrinde «Divân-ı Mısır'da hizâne-i âmiri küttâbından» bulunuyordu. Boş zamanlarını şiir yazmakla ve kudretli kimselerle musahabeleşmekle geçirmekte idi. Âile sahibi bir adamdı, dört oğlu vardı. Hepsî çalışkan gençlerdi. Mısır'da zuhur eden bir taun esnasında bu zavallı baba dört oğlunun birden bire ölmüyle karşılaştı. Bu hadiseden deli gibi olmuştu. *Saadetname* mukaddimesinde bu hususa dair şunları söylüyor :

«... Bu esnâda dört ferzend-i dilbendim var idi ki her birinin efser-i hilkatî gevher-i âdâb-ı ülüelbâb ile muhallâ ve mir'ât-ı fıtraî saykal-ı kabiliyet birle mücellâ tekmil-i fazl u kemâle ve tahsil-i ilm ü iştiğale samim-i candan tâlibler ve tenmik-ı sülüs ve ta'likte hoşnûvisân-ı âleme kalem-i nesh çekmeğe râgıblar idi. Dest-i kazâ tømâr-ı hayâtlarını muntavî ve tünd bâd-i fenâ şem'-i sebâtın muntafî kıldı. Bu vâkıa-i gailenin vuku'u ve bu hâdise-i nâzilenin hudûsu sabr u karâra âteş bıraktı. Hânümân-ı dil ü câmi serbercer yaktı...»

Fakat ne çare ki bu hal, umumî bir âfet olmuştu. O sırada ölenlerin çokluğunu gösteren şu cümleleri de Câmi'den nakledelim :

«... Nâgâh kemingâh-ı kazâdan bir tâûn-i ibret nûmûn zâhir oldu ki ednâ müddette sadâ-yî vâ esefâ ve edâ-yî vâveylâ ile âlem doldu. Tûfân-ı fevât bir mertebede cûşân ve ummân-ı memâat bir mesâbede hurûşân idi ki zevrak-ı tâbût emvâc-ı deryâ âsâ birbirine dokunurdu. Ve yigirmi otuz meyyitin namâzı bir yerde kılınırdı.»

Kendisini «Câmi i biçäre», deye takdim eden zavallı şair, oyalanabilmek için tetebbula vakit geçirmeye başlamıştı. O sırada *Hüseyn Vâiz*'in «*Ravzatüşşüheda*», sını eline geçirmişti. Kerbelâ vak'asını tasvir eden bu eseri ağlaya ağlaya okumağa başladı. Hattâ tercümesini de tasarlıyordu. Oarâk — ihtimal ki bu acıklı hâdiseden haberdar olduğu için — Kanunî onu Mekke'de mühim bir vazifeye tayin etti. Kendisi diyor ki (*Saadetname mukaddimesi*) :

«... Beytullahbarâm'm terkîmî hizmeti ve harem-i muhteremin nezâret-i mücib-ül-izzeti tefviz buyurulmuş.

Ber mücib i fermân-ı âlişân mühimmât-ı ebniyeden vilâyet-i Mısırye'de bulunan levâzım bittamâm tedârük olunup sül'at i tâm ile Kâ'be-i muazzama cânibine azîmat ittim. Husûl-i vusûle müyesser oldukta ol hidmet i saâdet hâtimete mübâşeret ittim. Teccid-i sath-ı muallâ ve ferş-i melâf-ı a'lâ ve tehim-i cevî-beyt-i mükerrem ve termim-i mebânî-i Harem-i muhterem muâvenet-i inâyet-i İlâhî ve mukâienet-i hüsn-i niyyet-i şehensâhî birle üç yılda tamâm oldu.»

Bu vazifeyi büyük bir haz ve muvaffakiyetle bitiren Câmi, İstanbul'a gelmiş ve Kanunî'nin huzuruna kabul edilmişti. Sonra tekrar Mısır'a döndü. Fakat bu defa mühim mevkiler işgal etti.

Bir taraftan da *Ravzatüşşüheda*'yı tercüme ederek Kanunî Süleyman'a ithaf etti. Bu eser, İstanbul muhîtinde onun iştiharına sebep olmuştu. Bir müddet sonra Sancak beği oldu.

Uzun müddet bu mevkîi muhafaza eylemişti. *Hasan Çelebi* ve *Riyazi*'nin verdikleri malûmat doğru ise, *Murad III.* zamanında da bu vazifede bulunuyordu. Vefatı Mısır'dadır. Onun ölüm yılını tesbit eden hiç bir menba görmemiş.

İşte Câmi-i Rûmî hakkındaki bilgilerimiz bunlardan ibarettir. Ve Davudpaşalı Câmi ile bu zatı birbirine karıştırarak yazan tezkirelerdeki malûmatın pek azı bu şaire âid bulunmaktadır. *Selim II.* e intisab eden ve onun balabancı başısı olan Davudpaşalı Câmi, muhakkak ki ayrı bir şahsiyettir. Ve bu zat, *Selim II.* in maiyetinde iken Câmi-i Rûmî, Mısır'da büyük bir vazife işgal etmektedir.

Hususiyle Davudpaşalı Câmi, *Âşık Çelebi*'ye göre, *Selim II.* in şehzadelîği zamanında çok genç bir yaşta idi. Halbuki bu tarihlerde yetişkin oğulları olan Câmi-i Rûmî, oldukça yaşlı bir adamdır. Kanunî devrinde ikmal ettiği «*Saadetname*», nin sonuna yazdığı bir manzume-de sakalının ağardığını da söylemektedir.

Tezkirelerde örnek olarak kaydedilen şiirlerden yalnız *Riyazi*, ve *Kafzade Faizi*'de mukayyed olanlar Câmi-i Rûmî'ye âiddir. Ve onun en muvaffakiyetli ve en meşhur eseri olarak «*Şem*», kasidesi gösterilmektedir.

Bu kasideden tezkirelerde şu beyitler görülmüyor (*Ryz., Kfz.*) :

Arz ider her şeb durup bin şevk ile envâr şem'
Güyyâ oldı minâr-ı Ahmed-i Muhtâr şem'
Bir dilâverdir duhânından siyeh tel takınur
Her kaçan başına geysen miğfer-i zerkâr şem'
Sanuram zencir-i düdiyle çekilür göklere
Her ne dem kim ola ejder gibi âteşbâr şem'
Aşk-ı yâre düşmeyince gamdan âgâh olmadım
Âteşe düş olmayınca olmadı bîdâr şem'
Rind-i şâhidbâzdır kim gördüğü mehrûlara
Ağzı ile şu'lesinden gösterir dinâr şem'

Kelâsi kızdıktâ meclis şöyle germâgerm iken
 Şevkin ile oda yaktı cübbe vü destâr şem'
 Mülk-i bezme şol Skender'sin ki eyler karşuna
 Şu'leden âyine-i kiltînmâ ızhâr şem'
 Bezmi-i şevkinde ko yansun ol iki ruhsâr şem'
 Meclis ârâdır efendi olıcak tekrâr şem'
 Gâh ağlar geh güler mecliste yüzbin şevk ile
 Lütf u kahrından alubdur var ise ihbâr şem'
 Câmî-i hüsnünde cânâ kaşlarınla ruhlerin
 Benzer ol mihrâba kim her cânibinde var şem'
 Methem-i kâfür sermişler fitil işler henüz
 Tîğ-ı kahrından oluptur şol kâdar efgâr şem'
 Dûd-i şu'le san Yed-i beyzâ ile su'bânıdır
 Mu'ciz i Mûsâ'yı eyler dembedem ızhâr şem'
 Rüşen eyler her gice Ânestü nâren sırrını
 Anın içün oldı manzûr-i Ülübsâr şem'
 Sûr-i medhin kasrına her beyti Câmî bendenin
 Bağladı bir naht-i zibâ kim ucunda var şem'

Kafzâde Faizî tezkiresinde fazla olarak şairin şu beyitleri de örnek olarak alınmıştır :

Vansa derûn-i sinede dil dâimâ nola
 Zindân içinde gice vü gündüz yana r şem'
 Aşk içinde benden özge derd ile âvâre yok
 Buna çâre sabr imiş ammâ ki sabre çâre yok
 Nola her hübn gelürse âhur-i hüsnünde hal
 Fîtneler peydâ olur çünkim ola âhur zaman

«Şem» kasidesinin tamamını bir mecmuada mukayyed buluyoruz (Nr. K. Mc. No. 4962).

Şairin Mısır'da henüz yüksek bir vazife işgal etmediği zamanlarda yazdığı anlaşılan bu kasidede şu yolda beyitler de vardır :

Mâil-i zulm olmasun pâşâ-yi âdil devridir
 Eylesün pervânesin yakmaktan istiğfâr şem'
 Rüşen itti mülk-i Mısır'ı âftâb-ı adl ile
 Nitekim şâm ilerin pür nûr-ider her bâr şem'
 Himmetin nûrin karin it kim terakkî eyleyim
 Olmadan nâr ile hemser bulmadı didâr şem'

Aynı mecmuada «Câmî-i Rûmî» serlevhasıyla şairin,

Sarıurdu gonca iken bir yeşil destâr gül
 San değıldir olur ise seyyid-i ezhâr gül

matlı diğer bir kasidesi ve diğer bir manzumesi kayıtlıdır. Muhtelif mecmualarda da onun bazı şiirlerine tesadüf etmekteyiz.

Gerek kasideleriyle, gerek gazel ve müseddesleriyle Câmî'yi kudretli bir şair olarak görmekteyiz. Divan edebiyatı tekniğine hakkıyla sahip olan Câmî'yi tezkirilerin ihmal etmesi, onun uzak muhitlerde bulunması yüzündendir. *Alt'*nin de — Saâdetname'yi istisna ederek — şairin manzumelerine ehemmiyet vermeyişi

hiç şübhe yok ki eserlerini görmemiş olmasından mütevellidir.

San'atkâr bir şair olduğu muhakkak olan Câmî'nin en meşhur manzumesi *Habîbî*'nin maruf «Terkibibend», ine vücade getirdiği naziredir. Cidden muvaffakiyetli bir eser olan bu manzumeyi de gene mecmualarda mukayyed buluyoruz. Câmî'nin divanını görmedim; fakat *Saâdetname*'sinin bir çok yazmalarına rastlamaktayız (*Mesela bakınız: Fatih: K. No. 3920, 3921, Nr. K. 3938, Çelebi Abdullah K. No. 282, Ün. K. No. 3310*).

Saâdetname, *Hüseyn Vâiz*'in «Ravzatüşşüheda» sına yapılan muvaffakiyetli bir tercümedir. Devrine göre eserini sade bir lisanla yazan şair, bu tercümeyle kendi hislerine tercüman olan bazı manzumeler de ilâve etmiştir. Onun Türk ve Acem şairlerinden münasebet düşükçe bazı beyitler aldığını da görüyoruz.

Saâdetname'yi Kanunî Süleyman'a ithaf eden şairin eser mukaddimesinde ve sonunda bu hükümdar hakkında medhiye ve duaları da vardır.

Kitabın hatimesinde şöyle bir kıta da görülüyor :

Çün tamâm oldı Saâdetname nâm-i şâh ile
 Umarım tuta ciltânı serbeser âvâzesi
 Safha-i sulh-i zamandan olmasun bir harfî hâk
 Ebter olunca felek evrâkının şîrâzesi

Fuzulî'nin «Hadikatüssuada», sında olduğu gibi bu tercüme de — eserin aslı muhafaza edilerek — on bab üzerine kaleme alınmıştır.

Câmî'nin bazı manzumelerini örnek olarak ahyorum:

— I —

| Kaside —

— Kanunî Süleyman vastında —

Sarıurdu gonca iken bir yeşil destâr gül
 Tan değıldir olur ise seyyid-i ezhâr gül
 Şekli-i su'ban bağladı çün nite şâh-ı gonca vâ
 Vaktidir itsün yed i beyzâsını ızhâr gül
 Tâze vü ter olsa nola oldı çün rûz-i ezel
 Şebnem-i bâğ ı cemâl-i Ahmed-i Muhtâr gül
 Âteş-i Müst gibi göründi her bir şâhtan
 Anın içün oldı manzûr-i ülübsâr gül
 Sîm ü zerle gülşeni doldurdu evrâk-ı bahâr
 İtti tahsil-i hizâne oldı defterdâr gül
 Bencileyin hasret ü gurbet gamın çekmiş meğr
 Şâh-ı şühun boynunu öpüp kocar her bâr gül
 Dökülenler jâleler sanman hevâ-yi aşk ile
 Yüz suyumu yerlere saçtım deyü ağlar gül
 Nâfedir açılmadık her gonca şebnemdir gülâb
 Çârsû-yi gülşen içre oldı san attâr gül
 Çeşm-i nerkisten gezend irişmesün deyu yine
 Bağladı bâzû-yi şâha goncadan tûmâr gül
 Sineçâk olup perişan sarınup destârını
 Seyr-i gülşen eylemezdi olmasa bi kâr gül

Ceyb-i gülşen gibi çâk olursa dâmânı nola
 Hemnişini hâr olmaktan çü itmez âr gül
 Def tutup bülbüllere ta'lim ider savt ü teran
 Râstî budur ki oldı sâhib-i edvâr gül
 Bahr-i ahdar içre sîmin lenger olur yâsemîn
 Bâdbân-ı berg ile donansa keştî vâv gül
 Şem'-i gülden bezm-i gülşen oldu güyyâ
 Eyledi âyine-i kîtinümâ ızhâr gül
 Pâdişâh-ı Rûm'a olmuştur sipâhî gerçi kim
 Karamanlu gibi çerhî sarınur destâr gül
 Bezm-i gülşende okutmak ister imiş bülbüle
 Eylemiş bu matla'-ı zîbâyı istizhâr gül
 Rüşen itti âlemi arz eyleyüp ruhsâr gül
 Çerh-i ahdar oldı sebze matla'-ı envâr gül
 Rûy-i rengininde her kim görse hatt-ı yâri der
 Safha-ı yâkuta yazmış hatt-ı anber bâr gül
 Her elif kim sine-i sûzânım üzre dâğ ola
 Benzer ol tâze nihâle kim ucunda var gül
 Nevg-i müjgânım bezendi katre katre hûn ile
 Ârızın şevkiyle virse yeridir her bâr gül
 Geşt-i gülşen eylemezdi rind-i şahîd bâz olan
 Virnese güzâr-ı âlem içre büy-i yâr gül
 Nerkis-i mestâne veş destine almıştır asâ
 Derd-i aşk-ı yâr ile oldı meğer bimâr gül
 Firkatin dâğına yer yok cânâ bestir dâğ-ı aşk
 Ârife bir gül yeter lâzım değül tekrâr gül
 Yâd idüp gül ruhlerini cânıma âteş düşer
 Her ne dem kim bana sensiz arz ide güzâr gül
 Bâd-i şevkiyle açılmış sebzezar-ı aşkta
 Güyyâ olmuşdürür bu dide-i hunbâr gül
 Hatt-ı ser sebzinden açıldı ümidim goncası
 Zâhir olur nevbahâr irse şehâ her bâr gül
 Sohbet-i hâs itmek için ol şeh-i âlicenâb
 Kurdi taraf-ı lâlezâra hayme-i zerkâr gül
 Hazret-i Sultan Süleyman pâdişâh-ı bahr ü ber
 Nür-i adlinden cihâmı eyledi hemvâr gül
 Nakdem-i şâh-ı cihâna can fedâ olsun deyu
 Sîm ü zerle doldurup destin ider isâr gül
 Devletin eyyâmıdır ziyet bulursa nola dehr
 Rûz-i nevrûz irse virür şâh berg ü hâr gül
 Cümle şehler hep kulundur anların sen şahısın
 Nitekim bâğ içre olmuştur şeh-i ezhâr gül
 Hârdan pergâr ü berg-i sebzeden mişâr ider
 Oldı çün işret serâmı yapmağa mi'mâr gül
 Cüybara aksi düştükte görenler didiler
 Yazdı güyyâ tîğın üzre şemse-i zerkâr gül
 Nize vü kalkınımı götürmek ile fahr ider
 Gülşen-i kadrinde şâhâ oldı hidmetkâr gül
 Büy-i lûtfun şöyle âlîdir şehâ mikdârda
 Virmeye bin şemmesin cem'olsa bin kantâr gül
 Nevbahâr-ı gülşen-i hulkundan irse bâd-i lûtf
 Yâsemîn vire zemîn-i şüre vü kühsâr gül
 Sarsar-ı kahrın irişse dola âteş gülsitan
 Âb-ı lûtfun perveriş virse vire her bâr gül

Eski kulundur nazar kıl Câmî-i Meddâhına
 Mâil olur bülbül-i hoş hâna çün her bâr gül
 Hak taâlâ rûzi kılsun şahîd-i maksûdum
 Dünyede arz eyledikce bülbüle didâr gül
 Âb-ı lûtfundan cihan bulsun şehâ neşv ü nemâ
 Zâhir ittikce türâb-ı bağdan emtâr gül
 Subh-i sâdik gibi açsun âlemi ak sancağın
 Virdügünce sebzezar-ı günbed-i devvâr gül
 Dest-i cûdun âlemi gark-ı zer ü sîm eylesün
 Eyledügünce nisâr-ı dirhem ü dinâr gül
 Devletin bâğ-ı cihanda görmesün bâd-i hazan
 Olduğunca gülşen içre husrev-i ezhâr gül

Nr. K. Mc. No: 4962

— II —

— Habîbî'nin Terkibi bendine nazire —

Gördüm çemende seyr ider ol serv-i serbüend
 Yanınca sâye veş sürünür niçe dermend
 Nerkis gözünden irmemek için ana gezend
 Rengin lebinde hâli komuş âteşe sipend
 Ol lâ' ü bu ne müşg-i Hutend' dir didim didi
 Cânında tâze dâğ-ı nihândürür senin

Dendânın anup ağıamadan çeşm-i eşgbâr
 Ağardı nitekim sade-i dürr-i şâhvâr
 Benzetmek için ana benâgûşun ol niğâr
 Takındı güşvâre i rengin ü tâbdâr
 Yâ Rab bu ne akîk-ı Yemen'dir didim didi
 Kirpiklerin ucundaki kanındürür senin

Hızr-ı zamâne var ise hatt-ı izâridir
 Âb-ı hayât lebleri can çeşmesâridir
 Yâ havz-ı dîlküşâ yeri gülşen kenârdir
 Çâh-ı zekan yanında anın bir pınarıdır
 Yâ âşiyân-ı mürg-i çemendir didim didi
 Bâğ-ı cinân içinde mekândürür senin

Sünbüllerin ki bâd-i sabâ itti târ ü mâr
 Kıldı beni hevâyile âşifte rûzgâr
 Yine dönüp olunca girihgîr ü tâbdâr
 Baht-i siyekten oldı niçe ukde âşikâr
 Can riştesinde bu ne şikendir didim didi
 Gönlün sınıklığına nişândürür senin

Câm-ı lebin ki dopdolu sâfi şerâbdır
 Bu dâne dâne benlerin anda habâbdır
 Yâ şehd ü şekker üstüne konmuş zübâbdır
 Yâ goncadır ki jâleleri müşg-i nâbdır
 Ol goncada bu jâle nedendir didim didi
 Ayn-ı sevâd-ı dide-i cânındürür senin

Dil bend olah kâkül-i anber feşân ile
 Gelmez beyâna ukde-i hâlim zebân ile
 İlâ ki Hızr olup hat-ı sebz ol dehân ile
 Gamdan aman virür bana mühr ü nişân ile

Bu nice hatdır ol ne resendir didim didi
Akd-i lîsân u kırz ı amânındürür senin

Ol tûl-ı nâzenin ki dahi nâresîdedir
Bu hüsn ü bu letâfet ile nûr-i didedir
Terlikte tâzelikte semenden güzidedir
İllâ nidem ki serv gibi ser keşîdedir
Ol kad ne kadd ü bu ne bedendir didim didi
Ömr-i dirâz ü baht-ı cevânındürür senin

Seyr ide sebzezâra gelüp itti çün karar
Hayrette kaldı anı görüp serv-i cüybâr
Şol denlû dökti varını yolunda şâhsâr
Oldı şükûfezâr kamu kâk-i rehğüzâr
Ey gül yanaklı bu ne semendir didim didi
Şol katre katre eşğ-i revânındürür senin

Câmî bu devr içinde eyâ husrev-i cemâl
Vasf-ı miyânın eylemede arz idüp kemâl
Can riştesine söz deyü nazm eylemiş leâl
Baştan ayağa nûkte-i bârik ü pür hayâl
Yâ Rab bu nice nazm-ı hasendir didim didi
Dürz-i hayâl ü silk-i beyânındürür senin

Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 554
Nr. K. Mc. No. 4962

— III —

— Muhammes —

Sâzende-i zâmâne ki başlar terâneneye
Uymak gerek usûline yer yok bahâneye
Âlâm ü cevri devr ile bunca belâ neye
Söyler zebân-ı hâl ile güş ur dilâ'neye
Gördün zamâne uymadı sen uy zamâneye

Âzâde ol makamını bâğ-ı kanâat it
Bekle yerini serv gibi istikamet it
Nice hevâ-yi aşka uyarsın nedâmet it
Fikr-i muhâl ü tûl-i emelden ferâgat it
Gördün zamâne uymadı sen uy zamâneye

Sabr ü kararımı yile virüp sefine vâr
Düştüm miyân-ı bahr-ı gama bulmadım kenâr
Çün böyledir ne çâre gönül hâl-i rûzgâr
Dehrin hevâsı her ne ise eyle ihtiyâr
Gördün zamâne uymadı sen uy zamâneye

Bildin ki dönmez üstüne bu çerh-i kec nihâd
Eyle belâ-yi dehr ile sen dahi itihâd
Gam çekme derd-i firâte olma visâle şâd
Ey dil murâdı terk idüp ol zâr ü nâmurâd
Gördün zamâne uymadı sen uy zamâneye

Çerhin bir itimâd idecek çünki hâli yok
Erbâb-ı hâlin anın ile kil ü kali yok
Viridik rizâ kazâya cedel ihtimâli yok

Câmî belâ vü râhat-ı dehrin maâli yok
Gördün zamâne uymadı sen uy zamâneye

Tpk. Ry. K. Mc. No. 1972
Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 566

— IV —

Gelür dil kasdına merdâne dilber
Dil almağa gelür sankim dilâver
Belâdır her taraftan iki zülûn
Ki bâlânile her biri berâber
Zebûn-i derd-i aşkıım, bî mecâlim
Benim hâlim mükedderdir mükedder
Rub-i- pür nûr devrinde dehânı
Yazılmış şem' içinde mîme benzer
Abîr-i müşğ-i hatt-ı şîr-i Câmî
Kilubdur cümle âfâkı muattar

— Bendeki bir mecmuadan —

— V —

— Gazel —

— Çocuklarının ölümü üzerine —

Dür değildir bu akan çeşm-i figârımdan benim
Giryeye eyler her ser-i mü rûzgârımdan benim
Bir musibettir bana iren ki her mâtemzede
Kendüye virir tesellî hâl-i zârımdan benim
Taşı taş üzre komasun âkil ü dâna olan
İbret alsun her kişi dâr ü diyârımdan benim
Cüy-i hûn akıtısa çeşm-i eşğbârım yeridir
Gitti ol serv-i şehiler çün kenârımdan benim
Kanlı yaşlar arasından çıktı yer yer düd-i âh
Servler peydâ oluptür lâlezârımdan benim

Saâdetname'den

— VI —

— Kit'a —

Belâ meyhânesinin dürd nûşı
Anâ kâşânesinin pür huruşı
Harâbât ehlinin bî neng ü nâmı
Şarâb-ı aşk mesti ya'ni Câmî

Saâdetname'den

— VII —

Câmî-i biçâreyi yâd eyleyüp
Rûhiyçün kim okursa Fâtiha
Bir nefes ire meşâm-ı rûhuna
Büstân-ı fazl-ı Hak'tan râyiha

Saâdetname'den

Bibliyografya : Câmî : Saâdetname, Hen., Ryz., Kiz.,

Knh., Mc.

X **Câmiî** (Manisalı) — XVI ncı asır şairlerinden Câmiî hakkında *Lâtîfî* şu malûmatı veriyor :

«Câmiî ^{جَمِيئِي} Magnisa'dandır. Pâdişâhımız devrinde nakl itti. İlm i hutûtta Yâkut-i sâni ve fenn-i nakışta mânend-i Mânî idi. Aşıkane eş'âr-ı dîlküşâsı ve Mesneviden Vâmık u Azrâ'sı vardır. Bu matla'ı meşhûr anındır :

Hastedir gönüm gül-i ruhsârın eyler ârzû
Teşnedir lâ'î-i şeker güftârın eyler ârzû

— Velehu —

Hicran odına döne döne dil kebâb olur
Öz yaş katre katre çekide şerâb olur

Bu bir kaç beyit vasf-ı şem'de kıssa-i Vâmık'tandır:

Erir nâr-ı kelâda cism ü cânı
İder göynükleri şerhin zebânı
Yanar kim rüşen ide her arayı
Ne hâsil rüşen olmaz pî-i pâyı
Yakar fikr âtesine rişte-i can
Virür ağıyâre nef' özüne noksan
Velâ umar her ednâ vü ehasen
Virür can bâde her bârid nefesten»

Bursalı Tahir *Behiştî Sinan*'dan bahsederken bir münasebetle Câmiî'den de şu yolda bahsediyor (*Osm.*) :

«Magnisalı Câmiî'nin de *Vâmık ve Azrâ'sı* ve Hakim-oğlu kütüphanesinde *Mahzeni esrar* isminde bir manzumesi vardır.»

Bugün Millet kütüphanesine mülhak bulunan bu kütüphanenin katalogunda 674 numarada *Behiştî* namına kayıtlı olan bu eser, zayı olan kitaplar arasında görünmektedir.

Câmiî'nin nazire mecmualarında ve diğer bazı mecmualarda kayıtlı olan gazellerinden beşini örnek olarak alıyorum :

— I —

Yazmağa iştiyâkım aldım elime bâme
Arz itmeğe firâkım yazdım habîbe nâme
Didim bunu ki evvel aşkında niçe yıllar
Cevrini çekti cânım değmedi bir selâme
Sayyâd-ı zülfün âhır dil mürğüm hevâdan
Bend ile avlayuben sihr ile çekti dâme
Can mürğü çâbüğ oldu kurdı duzağ cânâ
Ol âşiyandan uçtı kondı gibi kafame
Çün *Câmiî* usandı senden sen andan ey dost
Var Mısır'a pâdişâh ol sen sağ u ben selâme

Prv.

— II —

Her gice ey dil hayâl-i zülf-i anber-sâdesin
Uyku gelmez gözlerine bir kuru sevdâdesin
Uydum ulaştım komazsın bir nazar ey gam-beni
Ol rakib-i rû siyehden fârig u âzâdesin

Subh olunca dolanursın küyün ol mehpârenin
Eşiginde itler ile ceng ile gavgadesin
Sofiler meygün lebin şevkiyle ey hürî nişâd
Rehne çekmiştir şerâba hırkasın seccâdesin
Ol şeh-i hâbân-ı âlem destgîr olmaz sana
Câmiî kaldın ayakta bir hakîr üftâdesin

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 685

— III —

Aşık-ı rind olana âlemde bir dilber yeter
Dil tesellî itmek ise bir perf peyker yeter
Şevkine yanmak ne hâcet her güneş ruhsârenin
Bir nazar seyrân ise bir mehlika manzar yeter
Mürğ-i dil eğlenmeğ ise bir yüzi-gülzâr bes
Tûti-i can gülmeğ ise bir lebi sükker yeter
Pâresine ey gönül aldanma her mehpârenin
Yeter aldı seni her gamzesi kâfer yeter
Câmiî çekmek ne hâcet cevriyi her dilberin
Ger temâşâyise maksûdun sana Ca'fer yeter

Bendeki bir mecmuadan

— IV —

Cevrine sabr ider senin çoktur
Ben kadar derdine doyar yoktur
Ta'n-ı ağıyârın ey kemân ebrû
Her biri cân içinde bir oktur
Lâle haddin gerek bana yoksa
Ravzada lâleler iken çoktur
Bu letâfet ruhın gülünde ki var
Bâğ-ı cennet gülünde bu yoktur
Ni'met-i Cevre *Câmiî* açtır
Nân-ı vasla rakib-i seg-toktur

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 685

— V —

Hastedir cânım gül-i ruhsârın eyler ârzû
Teşnedir lâ'î-i şeker güftârın eyler ârzû
Her ne lezzet vardürür dünyâda gönüm istemez
Ey melek sîmâ heman didârın eyler ârzû
Zerre denli mihrine canlar virür ey mâh-ı nev
Müşteri her güşeden bâzârın eyler ârzû
Büy-i sünbül kalbe kuvvet cânâ râhatler virür
Ol sebebden zülf-i anberbârın eyler ârzû
Görmek ister ruhlerini rûz ü şeb ey mâh rû
Bülbüldür *Câmiî* gülzârın eyler ârzû

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 543

Bibliyografya : Lf., Osm., Mc.

X **Cânânî** (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden *Gedayî*, kendi muasır olan aşıklardan bahsettiği manzumesinde Cânânî isminde bir şairin ismini de kaydetti-

Can.

yor. Cânânî namına mukayyd hiç bir manzumeye rastlamadım.

Bibliyografya: Ahmed Şukri : Gedayî : Konya Halkevi mecmuası No. I

Cânîb — Ali Cânîb Yöntem'e bak.

Cânîbî (Sazşairi) — XVIII inci asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Cânîbî'nin bir koşmasını Üniversite kütüphanesindeki bir mecmuada kayıtlı buluyoruz (No. 273). Manzumeyi naklediyorum :

Ey gönül mürşide fedâ kıl canı
Seçesin karadan ak yavaş yavaş
Aç gözünü devriş kendi kendini
Başına bir çâre bak yavaş yavaş

Bu bir nasîhattir ister tut tutma
Kendi hâlinde gez bir can içitme
Gördüğün Hızır bil hor nazar etme
Seni yarlığasın Hak yavaş yavaş

Sakin bir kimseye eyleme iyilik
Sonunda bulursun âkîbet kemlik
Sen kendin yarene eyle hekimlik
Katre katre bahre ak yavaş yavaş

Cânîbî zevrakı salma engine
Gark olursun sonra fikr et kendine
İrem dersen aşıklığın sırrına
Aşkın şerâbını çak yavaş yavaş

Cânîf (Divan Şairi) — XIX uncu asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Cânîf'in bir müstezadı bendeki bir mecmuada kayıtlıdır. Tezkireler bu isimde hiç bir şairi mevzu bahis etmiyorlar. Manzumeyi aynen nakletmekle iktifa ediyorum :

— Kalenderi —

Âvâre iden gönlümi bir şüh-i cihandır
Pek tâze cevandır
Annâ diyemem nâmı fülân ibn-i fülândır
Ol râz-ı nihandır
Bir şüh-i sitem pişenin oldı dil esîti
Kimden kime şekvâ
Her gamzesi ok çeşmi siyah kaşı kemandır
Hem fitne resandır
Bu hüsn-i melâhatle görenler seni dirler
Allah'a emânet
Var ise şehenşâhî-i gilmân-ı cinandır
Ne ins ü ne candır
Ben nice fedâ eylemeyim cânı yolunda
Bin dâhi olursa
Lûtfi keremi aşka bî hadd ü girandır
Kim akla ziyandır

Cânîf kulunu eyleme bu rûtbe ferâmüş

Hâtrdan efendim

Künc i gam ı hicranda işi âh ü figandır

Haylice zamandır

Canoğlu Ali (Mutasavvif) — XVI nci asır mutasavvıflarından Canoğlu Ali'nin hayatına dair malûmat sahibi değilim. Ekseriyetle mutasavvıfların manzumelerini ihtiva eden çok mühim bir mecmuada (*Mil. Alm. K. Mz. Mc. No. 543*) onun da bir ilâhisi kayıtlıdır. *Yunus* muakiblerinden olan bu şairin bu manzumesini aynen naklediyorum :

Gelin yârenler görün hâlimi
Uşde giderüm Kodum ilümi
İhtiyar ittım şimdi ölümü
Ayırman sizden cânım erenler

Siz bu meydânın yüğrüklerisiz
Meydan sizindir zirâ ersiz
Şöyle benzer ki sır-ı Ali'siz
Devran sizindir gerçek erenler

Erenler demi kırklar demidir
Aldanup kalman dünyâ denidir
Şefâatcımız din serveridir
Tutun sünnetin gerçek erenler

Âşık olana dünyâ tuzaktır
Gidenler gelmez menzil uzaktır
Korkar bu cânım günâhı çoktur
Şefâat umar sizden erenler

Anla sözümü sanma gümandır
Âşık olana tercemandır
Ali Canoğlu âhır zamandır
Biz de iriştik gerçek erenler

Câvid (İstanbullu) — XIX uncu asır şairlerinden Câvid hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«Câvid Beğ Derseâdet'te ârâyişdih-i gehvâre-i vücüd olup bir müddet mektûbî-i sadr-ı âli odasına müdâve-mette derkâr olan hüner ü ma'rifeti iktizâsinca uhdesine hâcelik rûtbe-i reffası bit-teveccüh muahharen kasabbaşı esbak Şâtırzâde müteveffâ Şâkir efendi'nin kitâbet hizmetinde bulunduğu halde imrâr-ı eyyâm ve şubûr etmekte iken

ایردی جاردی بی بیله بر کوزل شاعر ایدی

târîhi mantûkunca 1250 (M. 1834) târîhinde irtihâf dâr-ı sürûr eylemiştir. Mümâileyte bî mist ü akran bir şâir-i sâhib irfân olup eş'âr-ı âteş nisârı sûziş efgeni dil-i şâirandır.»

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıtlıdır :

Şeb-i mehtâb olur peydâ şirâr-ı dîd-i âhımdan
Şihâb-ı lem'a i hasret uçar burc-i nigâhımdan

-Fezâ-yi âteşin-i aşka düştüm garm cevânım
Şua'ı şule ile cevvalê kalkar gerd-i râhimden
Eger bu süz-i hasretle gidersëm hâke bi şübhe
Olur fevvâre-i âteşfeşan peydâ giyâhimden
Vücûdum nokta nokta kur'a-i ahter şinâs âsâ
Bulunmaz cây-i hâli dâğ ber dâğ-ı siyâhimden
Saidâ-yi suhansâzi ne mümkün eylemek tenzir
Sadef veş çıksa Cavid lü'lü-yi mazmun şifâhimden

Sicil'de şu kayıd vardır :

«Cavid efendi : Kasabbaşı Şâtirzâdedir. Ketebeden olup 1250 (M. 1834) de fevt oldu Şâirdir.»

Çaylak Tevfik *Kafitei Şuara*'da şunları kaydediyor :

«Meşhîr-i şuarâdan Cavid Bey'dir ki Mısır'da tab'-olunmuş olan Muntehabât-ı Mir Nazif'le Fâzıl merhûmun şehid-i said Sultan Selim-i sâlis merhûm hakkında söylediği kasıdeğine mersiyesini ettiği tahmisi muharredir. İstanbul'da tevellüd idüp gençliğinde tahsil-i ma'rifetle mektûbî-i sadr-ı âli odasına devâm ve hâcelik rütbesiyle şirin gâm olmuş ve sonraları Kasabbaşı Şâtirzâde Şâkir efendi divan kâtibi iken 1250 târihinde vefât etmiştir.»

Bursalı Mehmed Emin *İffet*, şairin şu gazelini tahmis etmiştir (*İffet divanı matbu nüsha S. 28*) :

Çemenzâr-ı hayâlimde hatın sünbül müdür bilmem
Ruhin mînâ-yi çeşm-i pür nemimde gül müdür bilmem
Çıkarmak nakş-i hüsnün Mânî-i endişe kabil mi
Aceb bir misk-i Rûmî sesli bir sünbül müdür bilmem
İtâb-ı lâ'î renginin gelü-yi şişe-i dilde
Tarab ezâ neşât-ı nağme-i kulkul müdür bilmem
Geçer her lâhze bin ceys-i tegâfûl ebrûvânından
İki ebrûların cûy-i niyâza pül müdür bilmem
Açar hâtırları nazm-ı nevi mânende-i gonça
Nevâ-yi tab'-ı şûhî Cavid'in bülbül müdür bilmem

Çaylak Tevfik'in dediği gibi «Müntahabatı Mir Nazif» te şairin bir manzumesi değil, bir kaç manzumesi kayıtlıdır. *Priştineli Şem'i*'nin meşhur gazeline vücade getirdiği tahmis ise bu Müntehabat'la mukayyed olduğu gibi Millet kütüphanesindeki bir mecmuada da yazılıdır (*Mil. Alm. K. Mz. Mc. No. 579*).

Şair, *Fâzıl*'ın *Selim III.* e yazdığı,

Feleğin kubbe-i firûzesi virân olsun
Âlemin enfûs ü âfâkı perişân olsun

beytiyle başlayan mersiyesini tahmis etmiştir.

Müntehabat-ı Mir Nazif'teki şüirlerin ekserisini örnek olarak naklediyorum :

— 1 —

— Müseddes —

El'amân oldum esir-i gam ü hicrân ü elem
Kimse yok hâl-i dil-i zârîma olsun mahrem

Hep adım olmuş aceb zümre-i erbâb-ı himem
Yok teselli virecek hâlime asla âdem
Allah Allah yoğ imiş sıdk ile yâr ü hemdem
Nâm-ı anka gibi dillerde vefâ-yi âlem

Ağlarım subh u mesâ hâtir-ı mahzûnumdan
Yanarım yakılırım tâli'-i vârunumdan
Katredir lüce-i dâzah dil-i pür hünümün
Kimse sormaz nicedir hâl-i diğergünümün
Allah Allah yoğ imiş sıdk ile yâr ü hemdem
Nâm-ı anka gibi dillerde vefâ-yi âlem

Derdimi söyleyemem kimseye hayfâ ne aceb
Çâk çâk eyler isem sinemi şimdi enseb
Yâr-ı sâdik didiğim çıktı cefâcû meşreb
Ağlar İsâ işidüp gökte figanım her şeb
Allah Allah yoğ imiş sıdk ile yâr ü hemdem
Nâm-ı anka gibi dillerde vefâ-yi âlem

Gülşen-i hûzn ü gamım bir gül-i hürrem bulamam
Lâle veş dâğ-ı çiğergâhıma merhem bulamam
Gangüsânım olacak kimseyi hemdem bulamam
Sâye-i dâimi-râzıma mahrem bulamam
Allah Allah yoğ imiş sıdk ile yâr ü hemdem
Nâm-ı anka gibi dillerde vefâ-yi âlem

Öyle nefretteyim ünsiyet-i ihvânımdan
Olsa Yûsuf geçerim ol meh-i Ken'ânımdan
Cavidâ öylece dilgîrim o cânânımdan
Rûz-i mahşer kaçırım tutsa da dâmânımdan
Allah Allah yoğ imiş sıdk ile yâr ü hemdem
Nâm-ı anka gibi dillerde vefâ-yi âlem

— II —

— Şem'i'nin gazelini tahmis —

Tâzelendi gam ile sinede derd-i kühenim
Tâkatım yok nideyim hâlimi işfâya benim
Açamam âlem-i hayretteyim asla dehenim
«Râzıyım her ne iderse bana serv-i semenim»
«Tiğ-ı cewi ile sad pâre iderse bedenim»

Demidir tesliyet-i hâtir-ı bîmâr eyle
Firkat âlûde i hicrânımı tîmâr eyle
Menzilim cilvegeh i âlem-i didâr eyle
«Tek beni zülf-i dilâvîzine berdâr eyle»
«Çekeyim pâdişehim kendi elimle resenim»

Rûz ü şeb durmayayım âh-ı şerernâk ideyim
Mâsivâ-yi tenimi cümle yakup pâk ideyim
Ben Mesihâ-yi gamım menzillim efiâk ideyim
«Hulle-i cennet olursa çekeyim çâk ideyim»
«Dem-i vuslatta bana hâil olur pîrehenim»

Bir nigâh eyle bu nâçâre-i aşkın yüzüne
İtimâd eyleme erbâb-ı niâkîn sözüne
Nâtûvânım meded it ben dil i zârın özüne

«Duyamaz gınsen eğer mür-i zâifin gözüne»
 «Ey Süleymân-ı zaman şöyle hayâl oldi tenim»
 Mest-i aşkım gam-ı cânâneyi virmem feleğe
 Hâlet-i şive-i mestâneyi virmem feleğe
 Câvid'im gerdiş-i peymâneyi virmem feleğe
 «Şem'l'ym güşe-i meyhâneyi virmem feleğe»
 «Gülşen-i bâğ-ı cinandan bana yeğdir vatanım»

— III —

— Gazel —

— Nedim'e nazire —

İder Hârû't'a ta'lîm-i fûsun çeşmin fitnelikte
 Felek şâgird-i gamzendir tegafül dil şikenlikte
 Olur müjgân-ı nâzî her biri bir âfet-i devran
 Gelince cûabîşe şüh-i nigâhın şivezenlikte
 Kızardı çehre-i berg-i suhan germ-i hacâletten
 Sabâ pîrâhen-i sinem açınca yâsemenlikte
 Müsellemdir hat âver her cihetle sâderûlardan
 Döyulmaz mâhtâbın seyrine asla çemenlikte
 Beyâz ı feste zülf-i anberinin sûretin Mânî
 Güzel resm eylemiş şebbûy göstermiş semenlikte
 Kimin sâ mân-ı sabrın itmeğe târâc azm itmîş
 Yine mir'ât-ı nâzî destine almış düzenlikte
 Aceb her lâfz-ı renginin Nedim'i andırır Câvid
 Şeker efsân olunca ma'nî rengin suhanlikte.

— IV —

— Nedim'e nazire —

Nev hilâlim arz-i hüsn ittıkce mehrûlarla sen
 Mâhtâbî pîç ü tâba koydun ebrûlarla sen
 Serv dâmen keş olur izhâr-ı reftâr itmeden
 Su gibi aktıkça bâğa kadd-i dîlcûlarla sen
 Tercemân-ı şive-i gamzen olur ebrûların
 Güftüğüne başlasan çeşm-i subhangûlarla sen
 Eyledin bastarda-i aşka dili bend ü esir
 Ey Cezâyir âfeti ol sim bâzûlarla sen
 Çeşm-i bülbülden uçar reng-i hayâl-i şevk-ı gül
 Bâğa gitsen ol izâr-ı verd-i hoşbûlarla sen
 Âftâb-ı burc-ı akrebe sanur seyreyleyen
 Hem nişin oldukça ol âğyâr-ı bedhûlarla sen
 Söyle Câvid'i neden ey nûr-i ayn-i Mevlevî
 Döndürsün dergih-i şevkinde yâhûlarla sen

Bibliyografya : Fin., Sel., KH., İffet divanı, Müntal abat-ı Mîr Nazîf, Mc.

Câzib (Ankaralı) — Son asır şairlerinden Ankaralı Câzib hakkında etraflı malûmata sahip değiliz. Onun yazma bir divanı bugün Çankırılı Bay Dehri'ye aid kitaplar arasında bulunuyor. Bu eserdeki kayıtlardan öğreniyoruz ki Câzib'in asıl adı *Salâhaddin*'dir. Mevlevî *Gâzîm*'in yazdığı manzum bir takrîze nazaran da şairin divanını 1265 (M. 1849) tarihinde tedvin ettiğini anla-

maktayız (Câzîm maddesine bakınız).

Divanın birinci sahifesinde şöyle bir kayıd da görü-
 lüyor :

«Devletlu İsmet Paşa hazretlerinin maiyyet-i seniye-
 yelerinde bulunup fakirhânede misâfir olan *Lûtfî* efendi-
 nin hakk-ı âcizânemde söylediği kit'a-i Fârisiyyedir :

— Limuharririhî —

ای صلاح الدین ما فرمود مارا یک سخن
 دور باشد از صفای کفایت از ما عن
 نطق جان بخشای کو مارا غدای روح شد
 نیست کس را زهره در بزم تو یکتای دهن

Câzib'in vücude getirdiği tarihler 1273 (M. 1855) se-
 nesine kadardır. Bundan istidlâf ederek onun bu tarihten
 bir müddet sonra vefat ettiği tahmin olunabilir.
 Damadı Abdi'nin 1272 (M. 1856) de sakal bırakması üze-
 rine de bir tarih vücude getirdiğini görüyoruz.

Câzib, Mevlevî tarikatine mensuptur. *Mevlâna* hak-
 kında iki medhiye yazdığı gibi gazellerinde de bu tari-
 kat müessisinden hürmetle bahsetmektedir. Bir manzu-
 mesinde ise şu beyit görülmüyor :

Gerçi kim âlem-i ikbâlde biz ednâyız
 Lillâhülhamd bende-i hazret-i Mevlânâ'yız

4380 beyitten ibaret olan Câzib divanında 4 münacat,
 3 nait, 2 Mevlâna hakkında medhiye, ikisi Âkif Paşa'ya,
 diğerleri Nurullah Paşa, Hakkı Paşa, Mehmed Dilâver
 Paşa, Davud Paşa, Vecihî Paşa'ya olmak üzere 8 tarih,
 Beğlikçi Nâfi'i medh için yazılan bir terciübend, mezahî,
 1 esbiye, 1 müseddes, 2 terciübend, 2 müstezad, 2 Şarkı,
 Hafız, Saib, Sadık'ın Farsça gazellerine 3 Türkçe tahmis,
 beşi Şeyh Galib'e, diğer üçü Fuzulî, Nabî, Şeyhülislâm
 Ârif Hikmet'e olmak üzere 8 tahmis, 11 tarih ve bir
 hayli gazel mevcuddur.

Fuzulî, Nabî, Şeyh Galib ve Dertli gibi şairlere na-
 zireler söyleyen Câzib, kudretli bir şair değildir. Kelî-
 melere ve lisana hakim olamamış ve hiç bir manzume-
 sinde bir hususiyet, bir icellik gösterememiştir. Hemen
 her manzumesinde sakatlıklar bulunan Câzib'in mevcud
 şiirlerine nazaran en iyilerinden üçünü örnek olarak
 alıyorum:

— I —

Bâde-i câm-ı leb-i lâ'lin aceb âteş mizâc
 Teşne-i bîmâr-ı derd-i aşkına oldur ilâc
 Bir taraftan seyl-i eşgim bir taraftan süz-i dil
 Âb ü âteşle aceb itmîş vücûdum imtizâc
 Dest-i mi'mâr-ı nigâh-ı iltifâtındır yapan
 Şîşe-i gönüm şikeste itme mânend-i zücâc
 Yûsuf-i Mîsr-ı melâhat şâh-ı ikîm-i hüsn
 Şekker-i lâ'lin iden bâzâr-ı hüsnün pür revâc
 Zülfünün dil bendesidir dilberân-ı Pehlevî
Câzîbâ alsa sezâdir Rûm'dan bâc ü harâc

— II —

Dil hümâ-yi lâmekândır âşîyan lâzım değil
 Şâh-ı istîgnâ-yi mülk olmuş cihan lâzım değil
 Öyle bir şem'-i harîm-i hayretim pervâne var
 Neyleyim fânûs-i tende şimdi can lâzım değil
 Âlem-i samt içre germiyyet verince ülfete
 Nutk-ı bîgâneyle güftâr-ı zehan lâzım değil
 Nakd-i ömrüm her ne denlü eylesen cânan telef
 Ana kanunnâme-i aşkta zaman lâzım değil
 Nağme-i uşşaktan oldı nevâzen nây-i ten
 Sûr-i İsrâfil'dir bunda miyan lâzım değil
 Var iken dergâh-ı Mevlânâ gibi püşt-i penâh
 Rûymâl-i Câzib'e bir âstan lâzım değil

— III —

Kayd-ı gam-ı âlâmdan âzâdeseriz biz
 Sermest-i meyiz tantanadan bi haberiz biz
 Yok gülşen-i âlemde sabâ gibi kararım
 Her şâh-ı nihâl-i güle dâim konarız biz
 Tevcih olalı uhdemize mülk-i stiğnâ
 Çün mâlik-i gencine-i dürr ü güheriz biz
 Temlik-i ebed eylemedik mülk-i fenâyı
 Geldikse bu gün âleme yarın gideriz biz
 Câzib nola âfâkı yakarsa alev-i âh
 Tennûr gibi âteş ile pür şereriz biz

Câzib (Diyarbakırlı) — XIX uncu asır şairlerinden Câzib hakkında Ali Emîri şu malûmatı veriyor (Tşa.): «Câzib: İsmi Halil'dir. Pederine Sa'saazâde derlerdi. 1250 (M. 1834) hudûdunda şehrimizde tevellüd etmiştir. Diyarbakır'ın Ömer-ül-Fârûk efendimiz zamânındaki fethinde ilk vâilîliğe ta'yîn olunup şehrimizde vefât ederek nâm-ı âlîlerine mensub câmi'-i şerifte medfûn-i hâk-i gufrân olan Sa'saatül-Abdî hazretlerinin sülâlesinden olduğu mervîdir. 1260 (M. 1844) hudûdunda pederiyle beraber Mekke-i mükerreme'ye muhâceret etti. 1270 (M. 1853) te silk-i celi-i askerîye duhûl ile Mekke-i mükerreme'den Yemen'e sevk ve izâm olundu. 1279 (M. 1862)da Asir emîri Âyız tarafından Hudeyde kasabası muhâsara olundukta tabur kâtibi idi. Şecâet ve hüsn-i hizmetine mebnî alay kitâbetine vâsıl ve altun madalyaya nâil oldu. İşbu tezkiremizin zamân-ı hitâmı olan 1296 (M. 1878) senesinde alay emînliğine tereffu' eyledi. Yemen'de ifâ-yi hüsn-i hizmet eylemektedir. Hüsn-i haf eshâbindan olduğundan güzel levhalar yazmakta mâhir, Arapça tekellüme kadirdir. Divân olacak mikdâr eş'âr tanzîmine müvaffak olmuştur. Dama oyununda dahî selika-i fevkalâdeye mâlik ve bazı mamsûbeler tertîbiyle taş çıkarmağa ve bir taş ile bir oyun kazanmağa muktedir olduğu bize vâsıl olan ahbârından şu iki beyit âsârındandır:

Âteşin ruhle o cânan gelecek bezmimize
 Zülfü hâlınden anın öd ile anber tütecek

Câzib'in cezbi gibi tâ ki nedimin göresin
 Bu gice gör ki efendim ne hüneler tütecek»

Bibliyografya : Tşa.

Câzım (Ahmed) — Son asır şairlerinden Câzım hakkında, bizde yazı yazanların resim ve el yazılarından mürekkep cidden güzel bir koleksiyon hazırlayan ve İstanbul telefon idaresi tahsilât servisi memurlarından bulunan Bay *Reşid Halid Gönç* bana verdiği varakada şu malûmatı veriyor:

Ahmed Cezim

«Ahmed Cezim: Karaferye eşrâfından Yahya efendizâde, bir çok vilâyetlerde vâilîlik etmiş Faik Paşa'nın ikinci oğlu ve en küçük evlâdır. 10 haziran 1295 (M. 1879) tarihinde Selânik'te dünyaya gelmiştir. 29 kânunusani 1926 tarihinde de Kızıltoprak'ta müteverrimen hayata gözlerini kapamıştır. Rüşdiye tahsilinden sonra Manastır idadisini ikmal ile hususi muallimlerden ders görmüş, hariciyeye intisab etmek hevesiyle Fransızcaya çok ehemmiyet vererek çalışmış ve çalıştırılmıştır. O lisansı umur-i hariciyeye âid her hangi bir mevzuu kaleme alacak kadar öğrenmiş ve elde etmişti. Hariciye nezaretine memur olduktan sonra umur-i şehbenderî serzavisinde uzun seneler çalışmış ve kalem âmirliğine kadar yükselmiştir. Umumî harp içinde rahatsızlığına binaen Zürih konsolosluğu detaşeliğine talib olarak Davus pa-las sanatoryomunda mütarekeye kadar tedavi altında kalmış, İstanbul'a avdetinden bir kaç sene sonra çalışamayacak bir hale geldiğinden maddî ve manevî-üzüntüler içinde evinde istirahat: mecbur kalmış ve nihâyet

Caz.

hemen hemen hiç yatmadı denecek kadar pek kısa günler içinde aramızdan ebediyen ayrılmıştır. Fenalığın her hususta hiç bir noktasına sahib bulunmayan bir insanlık nümunesi idi. Edebiyata pek küçük iken beves ederek kabiliyetini tutulduğu hakiki bir sevda daha ziyade kamçılayarak inkişaf ettirmiş ve on beş sene mütemadiyen şiirler terennüm ettirmiştir. Fransız lisanına vukufu dolayısıyla de, o lisanın edebiyatını kuvvetli bir tarzda tedkik ve tettebbu etmek fırsatını kaçırmamıştır. Manastırlı Büyük Rıza Bey'in üçüncü damadı, Akşam gazetesinde *Geçmiş günler* ismi altında makaleler yazan Paris sefirliğinden müteakid *Salih Münir Çorlu*'nun ve Dahiliye nazırı Said efendizade eski tarih encümeni azasından merhum *Mehmed Galip Bey*'in bacanağı idi. Uzun müddet te musiki ile meşgul olmuştu ve ud çaldı. Parmak hesabıyla hiç şiiri yoktur..

Fuzulî'ye Nedim'e Şeyh Galib'e Aşık Ömer'e, Muallim Naci'ye ve daha bir takım şairlere nazireler yazan Cezim'in eserlerinde elemli bir ruhun ifadesi sezilir.

— I —

— İnkisâr-ı dil —

Bahâr geldi fakat yok yazık ki şevk-ı dilim
Değişti gamla hayâtım ben eski ben değilim
Gönülde nâr-ı elem var yanar durur dâim
O sönmeyen ateşin şiddetiyle müsteilim
Eğerçi her taraf olmuş bediazâr-ı bahâr
Gözüm görür mü benim hiç gamla müstağilim
Harâb gönülümü açmaz açan bahâr-ı lâtif
Hayâta münkesirim ben bahâra münfâilim
Güler eğerci tabiat fakat gönül ağlar
Yazık değişti hayâtım o eski ben değilim

1924

— II —

— Hüsn ü aşk —

Gerçi ma'nîdar olan çeşmânının meshürüyüm
Nür-i didem ben şerâb-ı hüsnünün mahmûrüyüm
Âh lâkin sevginin mahrûmuyum makhûrüyüm
Hüsnünün meftûnu ammâ aşkının meftûrüyüm

Bir çiçeksin büyü sihr âmiş ü nüşinle sen
Bir çiçeksin bir meleksin şübhesiz ammâ neden
Kahr edersin hüsnünün hayrânını ey sim tep
Hüsnünün meftûnu ammâ aşkının meftûrüyüm

Pek güzelsin bibe delsin tath bir rü'yâ gibi
Hüsn ü aşkın anlaşılmaz bir derin ma'nâ gibi
Gözlerin bakmaktadır kakhâre-i sevdâ gibi
Hüsnünün meftûnu ammâ aşkının meftûrüyüm

1919

— III —

— Fuzulî'ye nazire —

Gam-ı aşkınla senir öyle harâb oldu tenim
Tâkatim yok sana feryâdımı ismâ'â benim

Künc-i gamda o kadar zâr ü perişânım ki
Ağlarım âh iderim sızlanırım gülbedenim
Söyle ey nür-i melâhat ne için oldu senin
Kirpiğin tir-i belâ zülf-i siyâhın resenim
Ebr-i lûtfun çemen i aşkımy ihyâ eyler
Bâd-i bi rahm ile ammâ ki sarardı çemenim
Ben nasıl dökmeiyim eşgimi feryâd ile âh
Etmedim merhamet asla bana serv-i semenim
Korkarım ki göremem haşre kadar ben râhat
Süzen-i aşkın ile çünki dokunmuş kefenim
Var iken şîr-i *Fuzulî*'de bu hüsn-i üslûb
Câzîmâ hiç açmam ben ana karşı dehenim

1899

— IV —

— Şarkı (1) —

Çıktı bir feryâd ı firak nağme-i mâhûrdan
Giry-e sevdâyı dinle sevdiğim tanbûrdan
Farkı yoktur rûz i hecrin bir şeb-i deycûrdan
Ayrılık âfettir elbet dide-i mahmûrdan

Titretir gerçi yerinden rûhu bir nazlı nigâh
Bir nigâh-ı işveye olsun yine rûhum penâh
Bir zamandır hecr-i çeşmiyle gönül oldu tebâh
Ayrılık âfettir elbet dide-i mahmûrdan

Çeşm-i sevdâ dide-i mahmûrunnu meskûrudur
Ağlatan rûhu firâk-i dide-i mahmûrudur
Giry-e hierân şimdi kalbimin tanbûrudur
Ayrılık âfettir elbet dide-i mahmûrdan

1921

Câzîm (İstanbul, Mevlevî Mehmed)—XIX uncu zısır şairlerinden *Câzîm* hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

"*Câzîm* efendi Derseâdet'te kadeşnihâde-i sâha-i vücûd olup bâb-ı defteride vâki' metruk baş muhasebe kalemine bir müddet müdâvemetle 1251 (M. 1835) târihinde Divânü hümâyûn kalemine çırağ olupun bir kaç sene mürûnda kalem-i mezbûre mülhak Mühimme odasına ve bir kaç sene sonra Mektûbi-i mâliye odasına nakl eyleyerek fenn i inşâda olan ma'lûmâtı iktizâsınca hâcelik rütbesini bil-ihtâz 1265 (M. 1848) senesi bâ rütbe-i sâlise Ankara kazâsı mal müdirliğine me'mûr ve bir sene zarfında me'mûriyet-i mezkûreden mehcûr olmuş. olmasıyle Derâliyye'ye avdet ve bir müddet daha oda-i mezbûre müdâvemetle 1268 (M. 1851) senesi Erzurum defterdarlığı uhdesine bittvecih mahalli me'mûriyetine azimet eylemiştir. Mümâileyhin haylice eş'ârı vardır."

Aynı esere şairin şu muhammesi örnek olarak alınmıştır :

— Tahmis —

Aceb kimlerle sâki tarh-ı bezim-i ülfet itmıştır
Arakrız olduğundan belli zannım ülfet itmıştır

(1) Mahmud Celâleddin Paşazade Tanburi Ziya Bey tarafından bestelenmiştir.

Oluş yakut reng elde ayâğ ünsiyet itmiştir
Lsb-i meygünî yârın nûş-i câm-ı işret itmiştir
Soruldukça anıncün keş-i râz-ı haclet istmiştir

Süzünce çeşmin ol şehhâz-ı evc-i nâz mestâne
Olur rem kerde mürğ-i dil düşer elbet beyâbâne
Bırağup yek nazarda âteş-i fitne dil ü cânê
Gazâl-i vâdi-i vahşet iken ol çeşm-i bigâne
Nigâh-ı şûh-i merdümle aceb ünsiyet itmiştir

Araktır mâye bahş-ı tendürüstî âlem-i âba
Rakîb uğramasun virür kesâfet bâde-i nâba
Perî rüyim tekellüfle vücûdün sokma it'âba
Misâl-i ruh olur hiffetle cismi bezm-i ahbâba
Miyân-ı ülfetinde kim ki tarh-ı külfet itmiştir

Bakılsa dide-i im'an ile bilcümle mevcûdât
Olur vahdet nûmâ-yî sırr-ı Hak mânende-i âyât
Nakıştan fil'i nakkaşî gerektir eylemek işbât
Değildir çeşm-i sırelle hakayıkbin-i masnûât
O kim âyinesin meşgul-i hüsn-i sûret itmiştir

Bahârın var hazânı goncalardan hârdan şekvâ
Zamân-ı inbisâtin feyzi filcümle olur peydâ
Gülüştân-ı cihânın reng ü büyi böyledir hâlâ
Füyûzât-i bahâr-ı sun'ile Hallâk-ı bî hemtâ
Gül-i ruhsâra hattı reng-i müşğ-i nühket itmiştir
Neler zâhir olur günden güne bu rub'-i meskûnda
Ne sırdır kimse bilmez Câzîmâ âciz Felâton da
Ne sûretler nûmâyandır bakılsa tâlî-i dunda
Temâsîl-i havâdis safha-i mir'ât-ı gerdunda
Niçe hikmetşinâsı mübtelâ-yî hayret itmiştir

Sicil'de şu kayd vardır:

"Câzîm efendi: İstanbul'da baş muhasebe kaleminde yetişüp 1265 (M. 1848) te Ankara mal müdirliğinden bed'ile Erzurum ve Trabzon vilâyetlerinde defterdâr dahi olmuştur. 1286 (M. 1869) tarihlerinde fevt oldu. Kâtib ve şâirdir."

Çaylak Tevfik *Kafilei Şuarâ*'da şu malûmatı kaydediyor:

"Şuarâ yi asırdan Câzîm efendi merhûmdur. İstanbul ludur. Metrîk baş muhasebe kaleminden 1251 (M1835.) senesi divân-ı hümâyûn kalemine çırağ buyurulup oradan mühimme odasına ve muahharen mektûbî-i mâliyyeye nakletmiştir. 1261 (M. 1845) senesi rûlbe-i sâlîse ile Ankara mal müdiri ve 1268 (M. 1852) senesi Erzurum defterdarı ve sonra İzmir duhan gümrüğü nâzırı olup bir kaç mahalde dahi defterdarlık ederek beş altı sene mukaddem vefât etmiştir. Merhûmun şî'r ile tevaggülü vardır. Kandilli'de vâki' sâhilhânesinde ma'zûlen oturduğu halde ekser-i evkatını âsâr-ı şî'riyye tetebuuyıla imrâr eylediği görülürdü. Zât-i hazret-i hilâfetpenâhînin akdemce vuku' bulan Mısır siyâhat-i

hümâyunlarına târîh güne pek güzel kasideleri vardır. Tertîb-i divân edüp edemediği tahkik kılınmadı... Ekser-i gazetelerde dahi yazılmış ve i'lân olunmuş kasideli güzel târîhleri ve rengin kıl'a ve gazelleri vardır."

Bay İbnülemin Mahmud Kemal, "1292 de başılan *Kafilei Şuarâ*'da «beş altı sene evvel vefât eylediği» gösterilmesine nazaran 1284, 1285 senesinde vefât eylediği anlaşılıyor» diyor. *Sicil* sahibi ise takriben şairin 1286 (M. 1869) da öldüğünü kaydetmektedir.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal, şair hakkında fazla olarak şu malûmatı da kaydetmektedir (*Sfs*):

«İzmir'de iken Yusûf Kâmil Paşa merhûmun sadâretine söylediği kaside-i târîhiyyede:

Bu perîşânî-i etkâr ü gam-ı gurbet ile
Câzîmâ kaude safâ kande makalât-i senâ
Dil-i mecrûhuma bir çâre ara lûtfundan
Belki gurbetten ider merhameti ile rehâ
Semt-i İzmir'de mal'ûl ü perîşân oldum
Hâlin evvelce dahi eyledin arz ü inhâ
Vakt-i merhûnî bu gündür olur inşaallah
Küll-i âmâl küşâyişle meserret pirâ
Kaşim sâye-i lûtfunda kanaât iderim
Az maâş ile rûsûmâta olursam a'zâ

diyordı.

"Câzîm efendi, Trabzon defterdarı iken Sürmene ve Vaktikebir kaymakamlıklarından azline sebep olduğu için Bayburdu *Zihni*, elli beş beyitli bir hecviye tanzim etmiştir. Ahlâk ve ahvâline dâir bazı malûmatı hâvî ise de pek müstehcen olduğundan naklini muvâfik-ı edeb görmedim. Câzîm efendi'nin *Çukadarzâde* olduğu hecviyenin şu beytinden anlaşılıyor:

Bu taazzum bu tekebbür bu vakar ü bu edâ
Çukadarzâdeliğe çok bu cesâret Câzîm"

Câzîm'e âid ufak tefek bazı kayıtlara da tesadûf etmekteyiz. Onun asıl isminin *Mehmed* olduğu ve Mevlevî şeyhi şair *Nazif Dede*'nin müridlerinden bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ankaralı *Câzib* divânında «*محمد جازم العزيمي*» «*محمد جازم العزيمي*» imzalı şöyle bir manzum takriz kayıtlıdır:

Zihî mecmûa kim âsârını derc eyleyüp bir bir
Salâhaddin efendi'nâmın ibka kıldı dünyâde
Leâl-i maânî dizmiş elhak rişle-i nazma
Murassa'dır bütün her beyti yoktur kıl'a-i sâde
Sezâ olsa kulûb-i nâsı Câzib işbu âsârı
Ne rengin nüktelerle zeyn olunmuş bezm-i ma'nâde

Bay İbnülemin Mahmud Kemal Mevlevî *Nazif Dede*'den bahsederken Mehmed Câzîm'in Nazif Dede hakkında yazdığı şöyle bir kıl'asını dercediyor (*Sfs*, S. 1115):

Sâlik-i râh olup hazret-i Mevlânâ'nın
Semt-i irşâda eğer var ise *Câzîm* meylin
Pâk ider zâh gibi çirk ü riyâdan kalbi
Dâmen-i feyzini tut şeyh-i Nazif-üz-zeylin

Erzurumlu Hâzık'ın yazma bir divanından da onun bir müddet Şam defterdarlığında bulunduğunu anlamaktayız. Bu divanda şairin bazı gazelleri de kayıtlıdır (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 89*).

Matbu *Emin Hilmi* divanında «Trabzon defterdârı esbak Câzim efendi» başlığıyla şairin şu gazeli görülmektedir.

Yine bâğ ı emelde servkad bir yâre dil verdim
Tutuldum dâm-ı zülfe dâne-i ruhsâre dil verdim
Kocaldı şâb gönülüm renci-i cevri ile eyvâh
Elinden kurtuluş yok öyle bir dildâre dil verdim
Elim irmez gücüm yetmez garib ahvâl var serde
Gedâ-yi bî ser ü sâ mân iken hünkâra dil verdim
Lebindir mest iden bezm-i mahabbetde beni yohsa
Sakin zannetme sâkı sâgar-ı serşâra dil verdim
Mecâz âlûdelikten Câzimâ fâriğ olup şimdi
Hakikat âleminde merd-i ihsandâra dil verdim

Elde bulunan bu şiirlere nazaran Câzim'in düzgün bir lisanı sahib olduğu anlaşılıyor. Onun güzel bir yazısı olduğunu da Ankaralı Câzib divanına yazdığı takrizden öğreniyoruz.

Bibliyografya : Flt., Sel., Kfl., Stş., En in Hilmi divanı Erzurumlu Hâzık divanı, Câzib divanı.

Câzim (Zeyrekzade) — XVIII inci asır şairlerinden Câzim Mehmed, Mehmed IV. devrinde nakibüleğraf olan Zeyrekzade Seyid Abdürrahman efendi'nin hafidi ve ulemadan Kara İbrahim Paşa hocası Seyid Ahmed efendi'nin oğludur. Anadolu kadıaskeri Seyid Osman efendi'den mülâzım olduktan sonra tadrîs hayatına atılmıştır. 1126 (M. 1714) rebiulevvelinde Şeyhülisâm Mahmud efendi huzurunda imtihan olarak haric elli ile Câfer ağa dârihâdisine müderris olmuş, 1130 (M. 1717) rebiulevvelinde "hareketi hâricle, Revânî medresesine terfi ettirilmiştir. 1133 (M. 1720) de "dâhil", rûtbesiyle Yunus Paşa medresesine geçmiş, daha sonra terfian "sahn", müderrisi olmuştur. Vefatı 1138 (M. 1725) şevvalindedir. Sur içinde Keskin dede mezarlığına defnedilmiştir. Mezar taşında

شاکت کاند ایدو مید محمد جازیک مولی

tarihinin kayıtlı olduğunu *Ramiz*'den öğreniyoruz.

Câzim'den bahseden tezkireler, onun hakkında sitayişkâr bir lisan kullanıyorlar.

Sâlim diyor ki:

«Hakka ki zekî ve zeyrek ve bîbahâne bir mahdûm-i necâbet mersûm-i yegâne olup fazl u kemâl ile pîrâste ve hilye-i edeb ü maârif ile ârâstedir.»

Ramiz ise şunları söylüyor:

«Mahdûm-i maâfi rûsûm şî'r ü inşâda mâlik-i hüsn-i edâ olup ulûm-i Arâbiyye'de nâdirülemsâl oldukları gibi fûnûn-i sâirede vâsıl-ı rûtbe-i âl-ül-âl bir mahdûm-i hüceste hisâl idi. Eş'âr-ı nazikâneleri bîmânend pür gü

tabîat bir şâir-i mâhirdir.»

Câzim divanının iki yazmasını görebildim (*Ünv. K. No. 1138, Mlt. Alm. K. Mz. No. 88*).

«159» gazeli ihtiva eden Üniversite Kütüphanesindeki yazma eksiktir. Bu nüshada «Z» kafiyesine kadar olan gazeller mevcuttur. Millet kütüphanesindeki yazma tam bir divançedir. «2189» beyti ihtiva eden ve

Yâ Rab beni bir şâir-i pâkize makal it
Nazm-ı suhanım ted-i süreyyâya misâl it

beytini havi bir kit'a ile başlayan bu divanda *Damad İbrahim Paşa* hakkında 2 kaside ile *Nakibüleğraf Uşşaklızade* ve *Kethuda Mehmed* haklarında birer kaside mevcuttur. Sonra gazeller ve 6 kit'a yazılmıştır. Gazeller arasında 3 muhammes te görülmektedir.

Bir mecmuada ise Câzim'in kendi el yazısı ile yazılmış bazı gazellerine tesadüf etmekteyiz (*Nr. K. Mc. No. 4965*).

Câzim, tezkirelerin takdirlerine rağmen çok kudretli bir şâir olarak gösterilemez. Onun bazı kafiye hataları yaptığı da görülmektedir. Netekim *Fatin*, kitabımıza dercettiğimiz VI numaralı gazelini haklı olarak tenkid etmektedir. Şairin vücade getirdiği eserlerde ekseriyetle «sasalet» e de ehemmiyet vermediğini görmekteyiz. Maamafih Câzim'in bazan cidden güzel denilebilecek manzumeler yazdığı, hususiyle muvaffakiyetli bir takım beyitler vücade getirdiği de muhakkaktır. Onun 6 gazelini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Gazel —

Yine meyl-i kerem gördüm o şüh-i dilpensendimden
Nihâl i nevresimden serv kadd ü serbülendimden
Kıyâmet koptı sandım kamet-i bâlânı ittim yâd
Ferâmûş eyledim dünyâyı geçtim kendi kendimden
Bakılmaz bir güneş yüzü mehîn manzûrüyum ben kim
İnâyet hâh olur eflâk baht-i ercemendimden
Virir ruhsat eğerci arz-ı hâle lûlf ider ammâ
Bu vâdiler beni mabcûb ider bir gün efendimden
Vefâsın sevdiğim kâfir iştittim ben kulun sormuş
Dimiş var mı haber biçâre Câzim derdmendimden

— II —

Bizi rakîbe idersin fedâ görünmezsin
Vefâ mısın nesin ey bî vefâ görünmezsin
Ne var ne var gönül alçaklığı idüp gelsen
Hümâ mısın nesin ey dilrübâ görünmezsin
Şemim-i zülfünü yârın getürmedin gittin
Sabâ mısın nesin ey bî nevâ görünmezsin
Ne gâh gâh gelürsün ne bâtur ohşarsın
Cefâ mısın nesin ey pür cefâ görünmezsin
Harâbe vardı dil-i Câzim ittirâkımdan
Kazâ mısın nesin ey fitnezâ görünmezsin

Ced.

tezkiresinde, bilâhare ehemmiyet verilmediği için çizilmiş olan şu kayıtlar görülmektedir:

"Cebri: Keşfi ve Hasbî'ye hâherzâde ve kendi İstanbullu olup hâliyə Bursa' dadır. *Mevlid-i Nebî'si* ve *Mihr ü mah* adlı kitabı var. Zu'munca kitabıdır. Ammâ tab'ı İstâfetten ve şî'ri halâvetten âbidir. Her gün vazifesi yüz beyit belki daha artuktur. Ammâ bir beyti halk içinde okumağa yüzü yoktur."

Bu kayıtlara nazaran Cebri, *Aşık Çelebi* tezkiresinin yazıldığı 974 (M.1566) tarihinde hayatta bulunuyordu.

Cebri'nin *Pervâne Bey* mecmuasında kayıtlı olan gazellerinden 4 ünü örnek olarak ahıyorum:

— I —

Çeşmîme öldü gubâr-ı hâk-î pâyin tûtyâ
Hayr-î mâkdem ey perf ehlen ve sehlen merhabâ
Âyet i Nûr öldü alın kaşlarıdır Besmele
Sûre i Velleyl'dir zülfün cemâlin Vedduhâ
Pâdişâhım lûtf kıl avf eyle merdümzâdesin
Sehv ile didim hatâ zülfeynine kıldım hatâ
Mâhazar derd-i derûnum şimdi takrîr eyledim
Göz yaşıyla kapuna arz öldü bâkî mâcerâ
Âh kim zülfün belâ kâddin belâ çeşmin belâ
Cebri öldü cibr ile bunca belâya mübtelâ

— II —

Nice bir ben hasteyi yerden goğe zâr eylemek
Dokunur çerhine bir gün dūd-i âhım ey felek
Ey dirîğa hân-ı yaşlın gayriye öldü nasf
Bu ciâhandır sevdiğim kime emek kime yemek
Baş ü cânı yoluna cânâ senin kıldım revan
Ey perf ma'zûr tut kim ... mâmelek
Kametin serv-i revandır ruhlerin bedr-i tamâm
Sen cevânî dir görenler yâ peridir yâ melek
Cebri-i dilhasteyi ey ruhleri gül sad hezâr
Sana mı kaldı anı bülbül gibi zâr eylemek

— III —

Kâ'be-i küyin tavâfın Sa'y edüp kıldım heves
Merve hakkı üstür-i aşkım figanıdır ceres
Zemzem ile Kâ'be küyin Sa'y idüp haccâclar
Ne safâlar kesb ider Allahu ekber her nefes
Mısrı hüsünde hat u hâlini ey Yûsuf cemâl
Dir görenler kondi lâ'lin kañdine mür u mekes
Bu dil-i divâne ömrüm nite kat' itsün ümid
Sünbülünden itmedi kat'-ı recâyı hiç kes
Niçe bir fikr-i firâvan niçe bir tûl-i emel
Ca'd-i zülfünden nigârın *Cebriyül* ümmîd kes

— IV —

Sayd iden dil mürğım bu turra-i tarrârmış
Garet i cân eyleyen ol nerkis i bîmârmış
Gamze-i hânırz ile her dem beni eyler helâk
Bî vefâ dilber aceb âşik kûş ü hunhârmış

Leşker-i hatt ile tuttu serbeser dil milkini
Ol şeh-i Yûsuf lîka taht üzre hoş serdârmış
İşve-i nâz ile her dem âşik-ı bîçâreyi
Bî dil ü cân eyleyen ol Türk-i meh ruhsârmış
Yârını gördükte *Cebri* iledir cânın fedâ
Veh ki cân virmekte ol dilhaste minnêdârmış

Bibliyografya: Aşk., Prv.

Cedîdî (Diyarbakırlı Saizairi) — Son asır şairlerinin Cedîdî hakkında Ali Emîrî şu malûmatı veriyor (*Tşâ.*):

"Cedîdî: Âmiyâne nazm-ı mevzun inşâd eden kahvehâne şairlerindendir. Libâs-ı hünerden ârî bir ümmî olduğu hâide haylice sözler yazmıştır. Âtiyütterceme *Hasrettî'nin* kahvehânesi müdâvimlerinden olup sadâsı güzel, saz çalmakta mâhir idi. Zamanı kendi hâl ve mesleğinde olan *Hadîdî'nin* güft ü gü âvânına musâdif olmağa aralarındaki fark bir noktadan ibâret kalarak vesile-i münâzâa olmak için bazı zurafâ-yi memleket buna Cedîdî tahallüs ettirmişler idi. *Hadîdî'nin* bîkr-î mazmûn itikad eylediği bazı sözlerine erbâb-ı zevk bir nokta ilâve ile Cedîdî'ye isnâd ve Cedîdî'nin de bu iddiâda bulunduğunu temhid ve irâd ederek *Hadîdî-i hadîd-ül-mizâcî* hiddetlendirirlerdi. Bazan da Cedîdî'nin nâmevzun bazı âsârından noktayı hazî ile *Hadîdî'nin* olduğuna sûret-i isrâr göstererek bir noktadan bir dâire-i nizâ' ve cidâl teşkil ederlerdi. Cedîdî pişûvâ tanıdığı şairlerin arasında *Aşık Ömerî* şâirlerine tercih eder ve *Gevherî*'yi de encümen-i edebî bir dürdânesi addeylerdi. Hele *Aşık Garibî* nazar-ı takdir-i ma'nevî ile görürdü. Henüz nevcavan olarak yetişmekte olan *Emrah'a* mahabbet eder samimî bir arkadaş bilirdi. Sazının tellerinin sadâsı kahvehânenin içini dolaşmağa başladıkça san'attaki mehâreti kahvehâne güşeniştânınca mazhar-ı takdir olur, Cedîdî'nin cezb-i sürûru nukud-i şâbâş ile dolardı. Dünâyâ denilen bu karârgâh-ı muvakkatte işte bu sûretle imrâr-ı evkat ve te'min-i mâşet-i hayât eylemekte idi. Vefâtı takrîben 1245 (M. 1829) hudûdundaır. Tanzîm-i eş'âr husûsunda temâdî-i tevaggülü sebebiyle oldukça bir selika hâsıl eylediğinden bazan güzel sözlerine de tesâdüf olunur. Şu beyitler eşbeh-i âsârından olan bir murabbaından me'hûz-
dur:

Yoğımış çerhin yanında i'tibârî bahtımın
Bîtmemiş dehrin bağında lâlezârî bahtımın
Vâdî-i hayrette sergerdân olup ta kaldı dil
Ol sebebden kûh-i sevddârî gûzârî bahtımın
Câm-ı aşkı nûş idüp tâ haşre dek mestânedir
Bâde-i engûr ile gitmez humârî bahtımın
Ben *Cedîdî* kemtere cevri itme gel ey mâh rû
Behreyâb itmez seni bir inkisârî bahtımın»

Bibliyografya: Tşâ.

Cefâyî (Filibeli) — XVI ncı asır şairlerinden Cefâyî hakkında *Aşık Çelebi* tezkiresinde şu malûmat kayıdır:

“Cefâyî: Filibe'den Fistançî oğlu dimekle ma'rûf Muslihüddin hâlife dirlerdi. Ulûm-i külliyyeden hazz-ı evfâsı ve fûnûn-i cüz'iyeye yed-i tûlâsı vardı. Az fen vardı ki müşâreketi olmaya. Envâ'-ı hattan hazzı olup şî'r ü inşâdan ve hisâbdan hüd nesne yoğidi ki mü-mâreseti olmaya. Sâlhâ ââf-i mevâlî hizmetlerinde tah-sil-i ilm ü ma'rifet ve müftî Sa'dî Çelebi efendi İstan-bul kadısı iken niyâbet ve kâibet ve kadıasker Muhyiddin Çelebi hizmetinde iken Edirne'de saray ta'limi ile hizmet eyledi; Âhır tarikı ile mülâzim oldu ve kadı olup niçe yere hâkim oldu *و سروالقاء و سروالقاء*. Âhır vaktinde idmân-i hamr lie mübtelâ oldu. Akıldan bigâne ve nekbelle âşinâ oldu. *كازاسي* kazası virildikte hakkında rikâb-i hümâyûna rik'alar sunuldu. Ve a'dâsı kadıasker efendi'ye iledüp ağzın kokutmak bir kaç def'a oldu. Ba'dehu merdûd olup gâh ba'z-ı kasabâtta emânet ve cihet ihtiyâr itti. Ve gâh bi ser ü sâmân olup terk-i ser ü kâr itti. Âhır-ı ömrü seb'ine yetmiş idi ki yine Filibe'de gûşe-i zillette bir salite ve acûze câriyesi derdinden can verdi. Ba'z-ı fende üstâdım idi *كازاسي* Gazel-i ü:

Ayine ne yüzden ola cânâna berâber
Olşun görelim yüze yüz ol cânâ berâber
Gülgün sirigim hat-ı şebdiz ile koştum
Geldi tutuşup ikisi meydâna berâber
Çektim ayağı tozu ile cevher-i eği
Geldi ikisi dîde-i mizâna berâber
Güya ki olur gündüz ile gece müsavî
Züh-i siyeh olsa ruh-i cânâna berâber
Âsân idi âriuk komak eşâr-i seleften
Varılsa *Cefâyî* şeh-i devrâna berâber”

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıdlar vardır:

“Cefâyî: Filibe'dendir. Mestancî oğlu dimekle meş-hür idi. Maârif-i cüz'iyeye ve aksâm-ı hattan hazz-ı enfâ-sı ve şî'r ü inşâ ve ilm-i hisâbda yed-i tûlâsı var idi. Merhum Sa'dî Çelebi efendi İstanbul kadısı oldukça niyâbet ve kitâbetin ve kadıasker merhum Muhyeddin Çelebi'nin çok hizmetin iderdi. Edirne'de saray ho-calığından mülâzim olduktan sonra tarik-ı kazâyâ âzim olup Rumelinde niçe şehre kadı ve hâkim olmuş idi. Lâkin şûrb-i hamre mübtelâ ve âlûde-i fisk u hevâ olma-ğın bir iki def'a sarhoş tutulup az-i ebedî olupun mansıbdan me'yûs olcak ser ü sâmân-ı siyâhat ile me'nûs olup âhır envâ'-ı zillet ile âhrete rihtet itti.”

Tuhfe-i hattatîn'de şu kayıdlar vardır:

“Cefâyî: Filibe'de Bostancızâde dimekle ma'rûftur İstanbul'a kufül ve hüsn-i hatt-ı sülûs ve nesih ve ta'lik ve şî'r ü inşâ ve ilm-i hisâb ve sâir fûnûnu dahi tahkik idüp *تذکره* 941 (M.1534) hudûdu ricâlinden ez-cümle Sa'dî Çelebi gibi Kadıasker efendi'nin hid-met-i niyâbet ve kitâbetlerinde olur idi. Sarây-i

âmiri-i Edirne'ye meşk hocası olup ve tarik-i ka-zâyâ dahi rızâ ile menâsib-ı adidede munsaddî-i hük-m ü imzâ olmuş idi. Bıkazâillâh töhmet-i idmân-ı hamr ile yeri hâkk olunup bu kederle cefâfide iken rihtet eyledi. Bu beyit amıdır:

Gülgün sirigim hat-ı şebdiz ile koştum
Geldi tutuşup ikisi meydâna berâber”

Üniversite kütüphanesi Türkçe yazmaları arasında şairin «Resm i hatt-ı Kur'an'a dair» uzunca bir manzu-mesi görülmektedir (No. 902).

Bibliyografya: Aşk., Hsn., Thf., Mc.

Cefâyî (Saray hocası) — XV inci asır şairlerinden Cefâyî hakkında *Sehî* şu malûmatı veriyor:

«Mevlânâ Cefâyî *رحمته عليه*: Merhum Sultan Bâyezid zamanında sarây-i âmiriye hoca olup anda olan oğlan-lara ta'lim iderdi. Ehl-i ilimden idi. Pir olmuş sâlhorde kimse idi. Çok maârifte mâlik ve memâlik-i nazm ana müsâlik olup üslûb-i şî'ri ve kaide-i nazmı gayet güzel bilir. Bu tarikde üstâd ve bu fenne sâlik olana irşâd ider kimse idi. Yaka lâfzında beş dürlü ma'nâya delâ-let ider tecânis bulup bir gazel itmiştir. Bu ebyât an-dandır:

Âhım beni bir hasret ile yaka yakındır
Kim şeh yüzüne bir dahi kol yaka yakındır
Boynunda yakasın görüp ey dil hased itme
Sen andan iraksın ana ol yaka yakındır

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıdlar vardır:

“Cefâyî: Sultan Bâyezid zamanında sarây-i saâdet maker ve celâlet mekânın hâcesi idi. Nazm u şiirde seyyâh-ı mesâlik olmağla çok maârifte mâlik olmuş idi. Ammâ şiirinde halâvet yoktur.”

918 (M. 1512)de yazılan *Camiünnezâir*'de Cefâyî'nin bazı gazellerine tesadûf ediliyor. Bu şiirlerden bir ka-cını örnek olarak alıyorum:

— 1 —

— Gazel —

Hâk-i rehın olah şehâ ben kuluna tâc
Şâh-ı zamandan almışam uş bâc ile harâc
Dil bağlayah Kâ'be-i işkuna mahmillin
Berr i firâkım içre gamındır emîr-i hâc
İşkuna abd olah kamudan müsellemin
Kim abd şâh olandan ala bes kim ola bâc
Nâr-i ruhın ki savula misbâh-ı candürür
Hâlim deitî nürdürür dil ana zücâc
Haddinde bâlini koyıcak kilik-i kudretin
Can safhasına yazdı nokat müşğ' birle bâc
San nâzil itti gülşen-i firdevse Cebreil
Rıdvân eline gabgab-ı sibir misâl-i âc
Derdinden ölmeden bu *Cefâyî*-i haste dil
Sensin tabib gel idegör vaktidir ilâc

— II —

Ey yüzi gül zülfü sünbül lâ'li müldeñ dâd dâd
 Dâd vir cevrenden ey şeh iderim feryâd yâd
 Yâd idüp ma'mûr itmezsin dil-i virânî âh
 Âh kim bend-i gamından olmazam âzâd zâd
 Zâd-ı mihnettir reh-i aşk içre cânın çün dile
 Lâle veş yandı ciğer hiç ola mı nâşâd şâd
 Şâd ol gülşende mey nüş eyle irfân ile hoş
 Hoş safâdır kim cihân oldu behişt âbâd bâd
 Bâdeden men'itme ey zâhid beni var fâriğ ol
 Olduğı yok âşinâ katında hergiz yâd yâd
 Yâddür Hak'dan riyâ ehli ki yok cânında ışk
 Işk ehli sıdk ile buldı cihanda ad ad
 Adını gerçi *Cefâyî*'nin cefâ hiç itti hiç
 Hiç lâ'lin zerrece rahm itmez ey bîdâd dâd

— III —

Muattar eyledi âfâkı çün nesim-i riyâh
 Bahâr mevsimidir şakiyâ getür gel rah
 Fesâda virme dili ko hayâl-i fâsîdi kim
 Dimâğ-ı yâbisi dirler ki mey ider islah
 Ruhin ki nûr-i tecellî mehine mihr oldu
 İzârın olsa ne tan dav'-ı şu'leye misbâh
 Ademde ışkun ile beñ vücûd bulmuş iken
 Hiç olmamış idi ecsâm ilen dahi ervâh
Cefâyî kibri ko sen iç şerâb-ı gülğünü
 Kim olmaz âdemo zerk u riyâ ile iflâh

— IV —

Lâ'li-i gevher püşunun şevki ki gözden mâ kapar
 Gûyyâ bir tütüdür kim sâgar u sahbâ kapar
 Şem'-i ruhsânı görüp pervâne oldu mihr ü mâh
 Kim annin her zerresin şems-i cihânâra kapar
 Âfeş-i hüsnün kapar arz-ı izâr itsen dile
 Dâmenin gönün nitekim ârz-ı Azrâ kapar
 Âlem-i kudsün fezasından iren Rûhülkudüs
 Lâ'li-i canbahşındürür sırrın dem-i İsâ kapar
 Haddin üzre hâlini zülfün budur devr ittiği
 Gence benzer kim tılısın şekl-i ejderhâ kapar
 Dür dişim nazmiyle kim silk-i cevâhir oldu arz
 Her maânî ehlî andan lû'lü-i lâlâ kapar
 Kapdı cevriñi *Cefâyî* cân ü dilden âh kim
 Her belâ tırını atsan aşık-ı şeydâ kapar
 Bir mariz-i mâr-ı zehrâlüddür kâfir rakib
 Müzmin-ül emrâz olan elbette istiskâ kapar

— V —

Semen verilmez ana kim metâ'i ola habes
 Kemâl ü ilme duruş ömrünü geçürme abes
 Sübût olmuş iken gönüne tecellî çün
 Derün-i Kâ'be'de bunca nedir hevâ-yi hades
 Senâ-yi Hâlık-ı biçün vird idin k-oldur
 Harim-i hazret-i kudsün makamına meb'as

Sevâb sanma cihân içre fi'l-i şeytân
 Nicesi resm-i kadîm ola şive-i muhdes
 Sebâtı yok nedürür kal ü kil ü ders-i makal
Cefâyî âlem-i ışk içre olmaya mebbas

— VI —

Rü'yet itmek isteyen âyne-i cânî dürüst
 Sûre i Nûr oldu görsün vech-i cânânî dürüst
 Kiblegâh-i Kabekavseyn'inde olmağa imâm
 Hâcibeynin arz ider tavr ile erkânî dürüst
 Küfr-i zülfünden o kim yüz döndüre kâfir sıfat
 Dini olmuşdur hebâ yokdürür imânî dürüst
 Mushaf-ı hüsnün bedi'inden beyân itmez ukul
 Kimdürür derk eyleyen ma'nâ-yi Kur'ân'ı dürüst
 Haddüne firdevs gülzârın nice teşbih idem
 Yokdürür kaddin gibi serv-i hirâmânî dürüst
 Nâ dürüst olup vefâ itmekte mehrûlar tamâm
 İttirir ışk ehline ney bigi nâlanî dürüst
 Seng-i gayret şişe-i kalbin *Cefâyî*'nin sıdı
 Seğ rakibi yâd idelden ahd ü peymânî dürüst

Mülâhaza : *Seht*, tezkiresinde bir *Cefâyî*'den bahsediliyor. Bayezid devri şairlerinden olan bu *Cefâyî*, *Seht*'ye göre ihtiyar bir yaşta ölmüştür. Ve gene onun ifadesinden şairi gördüğü anlaşılmaktadır.

945 (M. 1538) te yazılan *Seht* tezkiresinde bu şairin yalnız saray hocalığı mevzubahs edilmiyor, hayatına ve nereli olduğuna dair ufak bir malûmut verilmiyor.

Hasan Çelebi ise *Seht*'deki bu malûmatı telhis ederek yazmakla beraber, Filibeli *Cefâyî*'yi ayrıca kaydettirmiştir.

Bize göre *Cefâyî*, iki değil, birdir. Bayezid devrinde saray hocası olan ve ihtiyarken ölen *Cefâyî*, saray hocalığı eden ve 941 (M. 1534) de ölen Filibeli *Cefâyî*'dir. Ve *Hasan Çelebi*, *Seht*'nin mübhem ifadesinden dolayı yanlışmıştır.

Bibliyografya Şh., Hsn., Cmsz.

Cehdi (Diyarbakırlı İbrahim) — Son asır şairlerinden *Cehdi* hakkında Ali Emîrî şu malûmatı kaydediyor (*Tşa.*):

«*Cehdi*: İsm-i âlileri İbrahim'dir. Şehrimizin sâdât-ı kesir-ül-berekât ve fuzalâ-yi mahâsin sıfatından müftî-i esbak Seyyid Kasım efendi merhûmun hafid-i âlîkadridir. An'ane-i neseb-i âlileri müşârunileyh Seyyid Kasım efendi hazretlerinden sekizinci batında umdetül ârifin Seyyid Şeyh Emir hazretlerine ve andan ilerisi de cedd-i câmi'ül-hurûfun terceme-i hâlinde mürür eylediği üzere yirmi yedinci tabakada seyid-üş-şühedâ sultân-ı Kerbelâ İmam Hüseyin ibn-i Aliy-il-Murtezâ efendimiz hazretlerine vâsıldır. Müşârunileyh İbrahim: *Cehdi* efendi'nin dürdâne-i vücûdu, âbâ vü cedâdr gibi Âmid şehrinde sedefpâre-i deryâ-yi ademden sâhil-i şühûda revnak efrûz oldu. Tefrik-i sevâd ü sefide muktedir bir

sinne gelince neseben ve ahlâkan âli olan vâlid-i mâ'cidinin gösterdiği âsâr-ı terbiye kârger-i le'sir olarak her şeyden ziyâde tahsil-i ulûm-i şettâyâ şitâb eyledi. Kudret-i fâtıra bir zâtı bahtiyâr-ı kemâlât ederek yetiş-tirmek isterse henüz âvân-ı sabâvetinde bir takım ha-sâis i mümtâzeze mazhar idegelmekte olduğunu müşâ-rünileyhîn hâl ü şân-ı ma'sûmânesi gösteriyordu. Mel'a-be mahallerine devândan icinâb eyler eğlenceyi sev-mez rûfeka ile çokluk ihtilât etmez dâimâ mutâlâa-i kütüb ile telziz-i dimâğ-ı vicdân eylerdi. Ta'til-günleri pederinin veyâ üstâdının refakâtiyle bazı tenezzüh ma-hallerine azimet etse bile, ya cihandide pirânın sohbet-i hakîmânesini istimâ' yâhud koynunda getürdüğü ders kitâbını mutâlâa eylerdi. Her kes pür şevk u şefâret bedâ'î-i bahârı seyr ü temâşâyâ, istimâ'-ı negamât-ı andelîb-i hoşnevâyâ can atar iken müşâ'rünileyhîn nüz-hetgâh-ı râhatür-rûhu o zamanda dahi dâire-i gülşen-i tedris-i üstâd idi. Orada duyduğu büyü irfân ve kemâ-li en lâtif gülistanlarda bulamaz. İstimâ'iyile teznif-i âzân eylediği üstâdının takrir-i dilpezirini bin zemzeme-i andelîb-i dîlküşâ ile değıştirmezdî. Zemin ü âsûmâna baktıkça cihâna ne için geldiğini tefekkür ederek öy-lice çağışırđı. Bu mertebe-i mufrıtada vâki' olan sa'y ü cehdi müşâ'rünileyhi Cehdi mahlâsına kesb-i istihkak ettirdi. Binâenaleyh ulûm-i âliyye ve fûnûn-i âliyenin kâffesini itmâma iştigal-i azim ve mücâbede-i cesim göstererek nâil-i füyûzât-ı aksâ oldu. Maahazâ şuarâ-yi Arab ve üdebâ-yi Fûrsûn âsâr-ı hakîmânelerine ve meşâhir-i fuzalâ ve ulemânın terâcim-i ahvâline de mü-temâyil olmakla hâlf bulabildiği zamanları da bu kabil âsâr-ı nefise mutâlâasına ma'tûf olduğundan dekayık-ı eşâr-ı Aaraba tamâmîyle vâkîf ve mezâmîn-i âsâr-ı Acem'i lâyıkıyla ârif idi. İşte müşâ'rünileyh hazretleri bu sûretle revnaktrâz-ı sadr-ı a'lâ-yi kemâlât olup iftihâr-ül-eâli vel-emâsil olmuştur. Mağfûr-i müşâ'rünileyh hâiz olduğu aksâm-ı fûnûn ve kemâlât-ı âliyeden fazla inşâ-d-ı eş'âr hususunda dahi üstâd-ı kâmilidir. Âsâr-ı eslâf hakkındaki tetebbuu ve zamânı şuarâsıyla müşâ'aresi kesir olduğu gibi üdebâ-yi ahlâf dahi âsâr-ı ceyyidesini meşk-ı kemâlât ittibâz etmişlerdir. Meşâhir-i şuarâ-yi Rûm ile hem âheng-i negamât-ı belâgat oldukları âsâr-dan bazıları nümüne olarak derc ve tahrîr olunur:

— Bâki-i meşhûr kadasker —
 Âşıklara kim derd ü belâ zevk u safâdır
 Yâ zevk u safâ derdine düşmek ne belâdır
 — Veysi-i meşhûr —
 Câm-ı arak u sâki-i mey sâgar-ı gülrü
 Âb-ı ruh-i cem'iyet-i yârân-ı safâdır
 — Şeyhülislâm Yahya efendî —
 Âşub ü fitnedir hat u hâlin senin ey mâh
 Ol gamze-i hunrîz ise bir hüsm-ı Hudâ'dır
 — Hisâli Delfterdar —
 Kâkûl didiğin şehper-i Cibril-i Emin'dir
 Ol turra-i tarrâr ise bir peir-i hümâdır

— Cevri-i Mevlevî —
 Peymânemizin bâdesi esrâr-ı vebabbêt
 Esrârınun neşvesi sarbâ-yı nefâdir
 — Mehdi-i kadim —
 Şâd olma eğer ârif isen ömr ile cisme
 Ten hâke varur ömr-i aziz ise hebâdır
 — Sâbit-i meşhûr Kadî-i Âmid —
 Sıhhat gibi bimâr-ı gama geç geliyorlar
 Öidürdi bizi nâz-ı etibbâ ne belâdır
 — Cehdi-i Âmidî —
 Tahsil-i kemâlâta iden şrifî tahrîz
 Enzâr-i mürüvvetle olan lütf u atâdır
 — Kâui-i Tokadi —
 Yâ Rab kulun: nâz ü nâim ile büyütlün
 Soara bırakup âteze yakmak ne revâdır
 — Şeyhâde İbrahim Hafid Pâşi-yi Âmidî —
 Dil katile sâlâr-ı reh-i mîlk-i fenâdır
 Ten tâcir-i mihnetrede-i bâr-ı belâdır
 — Ebû Bekir Sâmî Peşa —
 Çerhin sitemi gerdiğ-i nâsâzına merbûl
 Tel kırmak ile şöhrati var nağmeserâdır
 — Garîb-i Erbilî —
 Bir can ki değıl bâr keş-i mînet-i gerdun
 Bin fahr ile ol serv-i dilârâyâ fedâdır
 — Esrar Dede —
 Ol şüh cefâ eylesün ancak bana dâim
 Bu düştü benim hissemek'takdir-i Hudâ'dır
 — Hoca Neşet —
 Dermân pezir olmadı gitti dil-i bimâr
 Yâ çektiğimiz nâz-ı tabihan ne belâdır
 — Emin-i Bursavi —
 Ol nahl-i çemen zib-i cemâle bu revişle
 Revnak şiken-i serv-i revan dînsê revâdır
 — Şeyhâde Osman Nûri Pâşa-yi Âmidî —
 Bir âltı ider kasr-ı ten-i zâlimi vîran
 Çâk-i dil-i mazlûm ki mîhrâb-ı duâdır
 — Yûsuf Râf-i Âmidî Mukabelecizâde —
 Tut mürşid-i kâmil eteğin kat-ı tarik it'
 Kat-ı reh-i tabkik ise bi zahmet-i pâdir
 — Emîri Câmîülhurûf —
 Virdi beşere karz ile Hak nakd-i hayâtı
 İndettâleb eibette müheyyâ-yi edâdır
 — Vebbi-i kadim —
 Gürisine çeşm-i devlet değme bir ni'metle sîr olmak
 Hücûm-i imtîlâdan işihâs-ı artar eskilmez
 — R Pâti-i İstanbulî —
 Terâzû-yi nigehle mâhrûyân olsa rencide
 O Yûsuf ta'atin hüsn ü bahâsı artar eksilmez
 — Cehdi-i Âmidî —
 İyân oldukca gonca dembedem yanında hâr artar
 Bu gültârin rakib-i pür cefâsı artar eksilmez
 — Kayseriyeli Vefâ —
 Ne mümkündür dil-i pür şiven eğı ü âhsız olmak
 Mahabbet bâğının âb ü hevâsı artar eksilmez

— Tevfik-i Enderûni—
Ne rûthe ahd ü peymân eylese durmaz döner dâim
Bu çarh-i kecrevîn subh u mesâsî artar eksilmez

Kâmi Âmidî —
Bahâr-ı câvidan güzârdır ruhsârı cânânın
Ana bülbül olan gönlün nevâsî artar eksilmez

—Lütfî-i İstanbûlî Vak'anüvis—
O şühûn an be-an hüsn-i edâsî artar eksilmez
O bir nûr-i mücessemdir ziyâsî artar eksilmez

— Emîri Câmîülhurûf —
Beşer benzer bu dâm-ı ibtilâda mürğ-i pâbende
Eğer âsüde durmazsa cefâsî ar'ar eksilmez

— Murtezâ-yi Bağdâdî—
Dil-i mestânem ey sâki yeter mahmûr dursun mı
Henüz şem'-i emel fânûs-i dilden dür dursun mı

— Cehdî —
H:mişe câm-ı mey hâli bu dil meksûr durur mı
Rêkib-i bed menîş nâlem görüp mesrûr dursun mı

— Lâedri —
İdersin dembedem aşyâr ile üffet benim rûhum
Bu tarz-ı dilharâbiden gönlü ma'mûr dursun mı

— Emîri Câmîülhurûf —
Vücdü ehl-i sidkîn mülke' celb eyler tecellâyı
Keltim'in avdetinden sonra nûr-i Tür dursunu mı

Matla'-ı kemââtından maktâ'-ı hayâtına kadar ekâbir-i ricâlin makbûl ve mergubu ve vülât-ı izâmın muvakkar ve mâshûbu olduğu halde kemâl-i tahâret-i vücud ve sâika-i şevk-i iman ile iğâdet ve tâat-i cenâb-ı Kibriyâ'ya hasr-ı mâhasal-ı enfâs ederek seccâde nişân-ı mihrâb-ı feyz ü kemâl ve kaim-ül leyli ven-nehâr olmuştur. Kâinatın her zerresi dide-i hakbinde bir kitâb-ı hikmet ve mâsivânın her noktası kendisi için bir mekteb-i hakikat olan bu zât-ı kesir-ül-fezâil dahi âkıbet da'vet-i Kibriyâ-yi Lâyezâl'e icâbet ederek 1204(M.1789) senesi leyle-i regaibinde civâr-ı Melik-i müteâle irthâl eyledi. Garâibdendir ki o müstâk-ı didâr-ı Muhammedi'nin (r. Sene 1204) târih-i vefâtı vâki' olmuştur. Âti-yütterceme Süleyman Nazif efendi gibi bir zât-ı kesir-ül-mehâmid mahdûm i âlileri ve terceme-i ahval i fakirde bazı âsâr ve menâkıb-ı aliyyesi mürûr iden mefhar-ül-efâzil burhân-ül-fevâzil âtiyü-terceme Said Paşa hazretleri hafid-i zîşerefleridir. Müşârunileyhin silsile-i encâl-i âliyyelerinden gerek zükûr gerek ünâs cihetinden daha pek çok asil necib zevât yetişmiştir. Şu gazel-i sâlim-ül-halel yâdigâr i ahlâf eyledikleri âsâr-ı kıymet-dâr-ı kemâlâtprâdandır:

Hemîşe şîşe-i dil sevdiğim meksûr dursun mı
Adû-yi bedlikayî seyr idüp mesûr dursun mı
Nigâh-ı iltifâtın yok dil-i mahzûna cevrin çok
Yine dersin ki vîrân olmasın ma'mûr dursun mı
Sana senden şikâyet eylerim sen gûş tutmazsın
Senin mülkünde şâhim zulm nâmabsûr dursun mı
Bana dersin ki lâ'lim sırrını gönlünde pinhân it
Sınık bellür içinde bâde-i engür dursun mı

Çıkardım genc-i dilden Cehdî zikîymet mücevherler
Yazaktır böyle nazm-ı çâkler mestûr dursun mı

Bay İbnülemin Mahmud Kemal fazla olarak şunları kaydediyor (Sts.):

«... Muş sancağı ümerâsından Alâüddin Paşazâdele-
rin divan efendiliğinde istihdâm olundu. Ahfâdından
Diyârbekirli Said Paşazâde Süleyman Nazif Bey'in ver-
diği varakâda: 1223 (M.1808) ve "Tezkire-i Âmid," de
1204 (M.1789) senesi leyle-i regaibinde Diyârbekir'de
vefat eylediği muharrerdir. Mecmûa i eş'ârî zâyî' olmuştur.
Âilesinden müteaddid ve muktedir şâir yetişmiştir.»

Bibliyografya: Tşa, Sts.

Cehdî (Mutasavvî) — XVIII nci asır mutasavvif-
larından olduğunu tahmin ettiğim Cehdî'nin hayatı hak-
kında mâfûmata rastlamadım. Onun Mısrî Niyazi'ye
vücade getirdiği bir tahmisi bir mecmuadan naklediyo-
rum (Mik. Alm. K. Mz. Mc. No. 547):

Men şerâb-ı lâyezâlîm hem dahi câm-ı Cem'm
Mushaf: Seb'ulmesânî'yim ve sırr-ı encemim
Allemel-insâne mâlem ya'lem ile ekremim
«Ol menem kim vâkıf-ı esrâr-ı ilm-i Âdemim»
«Kâşif-i genc-i hakikat hem hayât-ı âlemim»

Feth ü musrat mendedir men cümleye oldum muîn
Mazhar-ı Zâtım bu gün aynelyakin hakkel-yakin
Gevher-i zât ile pür oldum menem genc-i metîn
«Bende mahfi oldu Gaybülgaybın esrârı hemin»
«Bendedir sırr-ı emânet ana kenz-i mübhemim»

Bahr-i bî pâyâa olup katreyi bahre virmişem
Mâsivâ-yi gayr-ı Hak defterlerin hep dürmüşem
Çün sıfât-ı vahdete tevhid i Zâta ırmışem
«Ben cemâl i Hak'kı cümle şeyde zâhir görmüşem»
«Bu merâyâya anıncün bakdığımca hurremim»

Sözlerim anlar o kim ölmezden ön ölmüşdürür
Şeş cihet kühun bu gün Ferhâd veş delmişdürür
Cehd ile menzil olup hem menzilin bulmuşdürür
«Her sözüm miftâh-ı kulî-i Küntükenz olmuşdürür»
«Hemdem-i İsâ ile her bir nefeste mahremim»

Men şühûd-i Hak'kı buldum yok niyâzım şâhide
Şems-i cânâna irüp nûr oldu cânım mâhi de
Her kelâmım kâse-i zakkum oluıptur zâhide
«Cümle mevcûdatı virdim benz vücûd-i vâhide»
«Zât ü esmâ vü sıfâtı ile hâlâ yekdemim»

Kiblegâh-ı Hak menem dön yüzünü benden yana
Tut yüzün bana cemal arz ide Hak benden yana
Şanımlı aşıklara izbâr idem önden sona
«Yerde gökte her ne kim var bağludur başı bana»
«Âşikârâ vü nihâni ben tahsîm-i a'zamım»

Lâ taayyün menziline şemse hemrah olmuşam
Kurbi asla irişip ol sırre şâh olmuşam
Cehdiyâ men mahrem-i seyr-i ilâlah olmuşam
«Men o Mısrî'yem vücûdum Mısrına şâh olmuşam»
«Hâdisim gerçi velî ma'nide sır-ı akdemim»

Cehdi (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden olduğunu kuvvetle tahmin ettiğim Cehdi'nin ikisi hece, biri aruz vezniyle yazılmış üç manzumesi terdedki bir mecmuada kayıtlıdır. Aruz vezninde katiyen muvaffak olamayan şairde bu asrın hütün sazşairlerinde görülen divan edebiyatı tesiri sezilmektedir. Şairin oyuncaklı bir koşmasını noklediyorum:

Sevdiğim elinden elif mim ü nun
Yaktı derûnumı nûn u elif râ
Neyleyeyim hâlim yâ vü mîm ü nun
Sen olmadın bana yâ vü elif râ

Gönlümi itmedin şîn ü elif dal
El'aman elinden dâl ü elif dal
Niçün oldun benden yâ vü elif dal
Niçün itmeyem ah yâ vü elif râ

Gözümden akıttım yâ vü elif şîn
Yoluna virirdim bâ vü elif şîn
Zâlim bağrın katı tâ vü elif şîn
Mahabbetim sende vâv ü elif râ

Ağladım yaş döktüm kaî ü elif nun
Dahi dirsin bana yâ vü elif nun
Koymadın Cehdi'de cîm ü elif nun
Dünyâyı eyledin dâl ü elif râ

Celâl (İstanbullu) — XVI ncı asır şairlerinden Celâl hakkında *Lâtiî* şu malûmatı veriyor:

«Celâl Çelebi: İstanbul'dandır. Pederleri sahn mevâlisinden ve kendi asrının ahâlisinden idi. Ma'rifet ve ehliyyetle ârâste kabil cevân ve suhan gûy ve nükte-dandır. Fenn-i şî're henüz şürû' itmeğîn nazm ile çendan şüyü' ve şöhet tutmamıştır. Bu matla'-ı matbû' anındır:

Zâî cismimi döndürdi âh ü zâr neye
Görün beni neye döndürdi rûzgâr neye

— Velehu —

Bu gün gül goncası başına yeşil sarsa nola kim
Kişi kim ol ola yeşil sarınmaktır anın şânı

Bibliyografya: Lt.

Celâl (Manastırlı Celâli) — XVI ncı asrın meşhur ve değerli şairlerinden Celâl Bey'in asıl adı *Hüseyn*'dir. Manastır'da doğdu. Onun 923-926 (M. 1517 - 1519) yılları arasında doğduğunu tahmin edebiliriz. *Aşık Çelebi* ile muasır olan ve onunla arkadaşlık eden, öldüğü zaman da ihtiyar bir yaşta bulunmayan Celâl'in ancak bu tarihlere dünyaya geldiğini kabul etmek zaruridir.

Sipahizade olduğu için tımar sahiplerindendi. Kanunî devrinde İstanbul'a geldiği vakit, 8 sıralarda Ceza-yer tımarlarına defterdar olan *İskender Çelebi II* nin himayesine mazhar oldu. Ona öz oğlu gibi muamele ediyordu. Bir taraftan İskender Çelebi'nin maiyetinde çalışıyor, bir taraftan da tahsile devam ediyordu. Arapça ve Acemceyi hakkıyla elde etmişti. Edebiyat ile de derin bir hevesle iştigal ediyor, iyi yazı yazmak için de aynı heyecanla çalışıyordu. *Müslakimzade* onun meşhur *Şeyh Hamdullah*'tan yazı dersi aldığını söylüyor (*Thf.*). Fakat 926 (M. 1519) da vefat eden bu zatten onun istifade etmesine imkân yoktur. Celâl Çelebi'ye nihayet Hamdullah şakirdlerinden birinin hattatlık icazetnamesi verdiğini kabul etmek lâzımdır.

Celâl, zeki olmakla beraber lâübalî ve çapkın bir gençti.

Aşık Çelebi diyor ki:

«Ol esnâda bu fakir ile musâhabete ve üns ü ülfete tenezzül iderlerdi. Seyr-i gülîstanda ve dıyr-i muganda Eyyub ve Kâğıdbâne çemenlerinde Galata ve Hasköy encümenlerinde *Zâî* dükkânında ve Atmeydanında bahar sohbetlerinde ve hazan cem'iyetlerinde gâh mahublar mecmâ'ı olan hammâmlar seyrinde ve gâh Davudpaşa iskelesinde suya oynayan şim endâmlar seyrinde hemdem idik. Ol vakit dahi nâsiye-i şanlarında âsâr-ı câh ü celâl pertev-i mihr gibi tâlî ve gurre-i cebinlerinde envâr-ı mecd ü maâl subh-i sâdik gibi lâmi' idi.»

Celâl Çelebi, İstanbul muhitinde şiipleri ile de tanışmıştı. Gençliğinde yazdığı şu gazel büyük bir şöhet kazanmıştır (*Aşk., Prv.*):

Haddin gibi gül-i ter bir gülîstanda bitmez
Kaddin müsâli ar'ar bağ-ı cinanda bitmez
Didim ki geldi hattın gâfâlûden atâ kil
Güldi didi ki miyve fasî-ı hazanda bitmez
Bir bir işin bitürdün küyinde ehl-i aşkın
Âgâh ol ey gül-i ter can büstanda bitmez
Sânbül saçın ikende elden ele dîşürme
Sakla dağıtma anı ömrüm yabanda bitmez
Dildâre sergüzeştim nice anam *Celâli*
Takrîre başlar isem iki cinanda bitmez

Manzumenin bilhassa üçüncü beyti hâfizalarda yer etmişti. Bu gazele başta *Zâî* olmak üzere devrin bir çok şairi nazireler söylediler.

Celâl Çelebi'nin genç çağlarda iken bazı kalenderilerle temasa başladığını görüyoruz. Artık dünyevî man-sıblardan feragat ederek bir mürşid bulmak hevesine düşmüş ve seyahat arzusunu izhar etmişti. Gene bir takım kalenderilerle Şam, Haleb gibi şehirleri dolaştı (*Hsn.*).

Ahâî diyor ki:

«... Memâlik-i Arâb'ı siyâhat ve cüst ü cüy-i meşâ-yih-i tarikat ve hakikat idüp erbâb-ı maârif ve ashâb-ı letâiften çok ekâbir ve eşrâf nazarından behremend

olup lütf-i sîret ve hüsn-i serîret ile fâidemend oldu...»

Âşık Çelebi ise şunları söylüyor:

«Bu hâlde cezbe-i lâhî ve şânında olan kabiliyet-i nâmütenâhî ile azm-i diyâr-ı Arab ve seyr-i vilâyet-i Şâm ve Haleb taleb'idüp ol arzâ-i mukaddesenin rehrevân-ı hakikati hizmetlerinde riyâzatlar ve ibâdetler idüp nefs-i nâtkaların tekmil ve tehzib-i ahlâk tahsil itti. Sıdk u safâları ıktizâsiyle deryâ-yi pür cûş oldular Ve zahm-ı tîr-i cezbe ve dâğ-ı âteş-i aşk ile âlem-i cenâb-ı kudse ser tâ pâ çeşm ü gûş oldular.»

Riyazî'ye göre de, «Hevâ-yi celâl ü câhî revzen-i dimağdan çıkarup seyyâhân-i bahr ü ber olan jende pûşân ile ülfet ve ser ü pâ bürehne seyâhat» etmişti. *Hasan Çelebi'nin* onu «kalenderlerle,, yola çıkmış göstermesinde, *Riyazî'nin*de bu sözlerine istinaden şairin bütün calenderiler gibi «Çârdarb,, olduğunu, yani saç, sakal, bıyık ve kaşlarını tıraş ettirdiğini tahmin edebiliriz.

Bu Arabistan seyâhati esasında Hama sancağı beği *Câfer Bey* (Paşa) le tanışmıştı. Güzel bir yazıya ve onun bir ifâdeye sahib olan *Celâl Çelebi*, *Câfer Bey'in* lerin bir teveccühünü kazandı ve onu derbederlikten curtardı.

Âşık Çelebi, şairin *Câfer Bey'e* intisabı münasebetiyle şu satırları yazıyor :

«Celâl Çelebi ile musâhabet idüp hâkte galtân gevier ve gilâf-ı köhnede kalmış tîğ-i pür cevher idüğün görüp kadr ü kıymetin bildi. Ziver-i tâc-ı târek-i rûzgâr ıldı. Celâl Çelebi ki hutûtun envâında kalem gibi müârûn bilbenân ve kitâbetin gören hayretten devât mîâl engüşt der dehân idi. Merhum *Câfer Paşa* ki anın lahî ol fende eli ve hoşnüvislikte kalem vâr medhalî 'ardı. Bu cihet-i câmia te'kid-i mahabbet itti. Celâl beg'in terbiyesinde bezl-i himmet itti.»

Câfer Bey, Şehzade *Selim'e* gönderdiği mektupları *Celâl'e* yazdırıyordu. Bir müddet sonra *Câfer Bey*, şehzade *Selim'e* lâla tayin edildi. Edebiyâta vâkif olan ve *Velîmî* mahlâsıyla şiirler yazan *Selim*, evvelce aldığı mektuplardaki yazı ve ifade düzgünlüğüne hayran olmuş ve *Câfer Paşa'ya* mektuplarını kime yazdığını soruştu. *Celâl Çelebi'yi* esasen himaye eden ve seven *Câfer Paşa*, bu soruşu fırsat bilerek hattâ mübalâğah bir surette *Celâl'in* muhtelif sahalardaki değerlerinden bahsetti. Ve şiirleri olduğunu söyledi. Son söz olarak ta «Musâhib-i hâsları olmağa lâyük ve sezâvârdır» dedi (*Knh*).

Selim, lâlasının bu arzusunu derhâl yerine getirmiş ve *Celâl'i* musahib olarak yanına almıştı.

Onun *Câfer Paşa'dan* gördüğü bu lütfu sonuna kadar unutmadığını görüyoruz.

Âlî diyor ki (*Knh*):

«...Velîmî'metim ve bâis-i devletimdir deyu *Câfer Paşa* hânedânına riâyeti tahakkuk bulmuştu. Hattâ oğlunun *Mir-i mîrân* olmasına bezl-i mehcûd kıldı ve kerî-

mesi ile tezevvüc idüp ârâyîş-i hânedân idindi. Felâcerem gâh ü bigâh hizmetine gıderdi.»

Celâl Çelebi öteden beri şehzadelerden birine, daha doğrusu asıl hükümdar olacak olana çatmak emelindeydi. Paşa'nın bu delâleti onun arzusuna çok uygun düştü. *Ahdî* diyor ki:

«... Ol zamanda pâdişâh-ı âlempenâh *Süleymân-ı felek* bâriğâh hazretlerinin şehzâdeleri ki Sultan *Mustafa* ve Sultan *Mehmâd* ve Sultan *Selim Hân* ve Sultan *Bâyezîd* ve Sultan *Cihangîr* cümlesi serîr-i sıhâtte ve mesned-i âfiyette kâmrân idiler. Sâbık-uz-zıkr bu hâlde mütereddid olup acabâ bu penc genc-i güher senc şehzâdelerden kangısının âsitân-ı felek âşiyânlarına intisâb itmek savâb ola deyu mütefekkir ve mütehayyir iken ol derde çâre için hâtır-ı fâtırlarına istihâre idüp hâb-ı nüşîn ile huzûra vardıkta bir pîr-i rûşen zamir müşâr-i beşîr olup bu hadîs-i şerîf-i vâcib-üt-teşrîfî ta'lim yüzünden tefhîm ittirdikten sonra bî ihtiyâr bîdâr olup vâkî' olan işâret-i pür beşâret-i cevâbirin silk-i nazm-ı âbdâra çeküp hidmet-i şehzâde-i âlî tebâr â'nî Sultan *Selim Hân-ı kâmkârın* âstân-ı felek medârlarına müteveccih olup bu kî'a-i bedâyi izz-i huzâr-ı pür hubûrlarına yusûl buldurmuşlardır *Ku'a*:

Bir gece vâkıamda bir pîre
Didim ey şeyh-i ilm ü merd-i zekâ
Hazret-i pâdişâh-ı devrânın
Penç şehzâdesi ki var zibâ
Biri bedr ü biri esed biri gürg
Biri sîmürğdür biri anka
Kangısı tâc ü tahta mâlik olur
Kangısıdır cihanda Hîzr-ı beka
Bana bu sırî didim lââm it
Dîdî خیر الامور اوسطها

(S. 345)
Ahdî (S. 250)
S. 250
Bu hâlde bk.
Ali Emîrî Osman
L. Tâhîrî ve Eski Mec.
1335
S. 348

Celâl Çelebi, *Selim'in* büyük bir teveccüh ve itimadını kazandı. Aralarında içli bir samimiyet hasıl olmuştu. *Selim'in* resmen velîahd olduğu sıralarda bir müddet Anadolu defterdarı olmuştu. Fakat çok geçmeden gene şehzadenin yanına geldi. Müteferrika bölüğünde yüz bin akçe ziamete mutasarrıfı (*Ahd*). *Selim'in* bir çok ihsanlarına da mazhar oluyordu. Büyük bir nüfuza sahipti. Daha *Selim'in* şehzadeliliğinde onun gazellerine nazireler yazarak kendisinden caize alan bir takım şairlerin mevcud olduğunu *Ahdî* tezkiresinden öğreniyoruz.

O sıralarda şair ve musikişinas *Nihâni Durak Bey* de *Selim'in* yanına gelmişti. Bir müddet sonra *Celâl Bey'in* kısa bir zaman zarfında Şehzade yanından uzaklaştırıldığını görüyoruz.

Müverrih *Âlî Celâl Bey* maddesinde diyor ki (*Knh*):

«Bu esnâlarda *Nihâni* ki *Durak Çelebi'dir*. *Celâlî'nin* hüsn-i terbiyesiyle dâhil-i harem oldu. Ya'nî ki ol dahi musâhib nâmına olup riâyet-i küllî buldu. Pes mâbeyinleri bozuldu. İki âşık bir dilber sevmişe dönüp ukde-i

üfletleri-çözüldü. Merhum Celâl bir murabba' nazm eyledi ki

Her kimi ilerü çektimse cefâsın çektim

mısrâ ile terbi' idüp hasb-ı hâlini söyledi. Lâkin Nihânî muammer olmayup genc-i nihân gibi hâk içinde nihân oldu. Merhum Celâl yine izdiyâd-ı iltifâtla ihtisâs buldu..

Âlî'nin bu hususta verdiği malûmat yanlışır. Ve Celâl Çelebi'yi yazdığı sıralarda Nihânî hakkında etraflı malûmata sahib olmadıği anlaşılmaktadır. Nettekim *Kühûlâhbâr*'da bilahare Nihânî'yi yazarken bu hususta doğru malûmat vermektedir.

Kemençe çalmakta ve silâhşorlukta da meharet sahibi olan Durak Bey, *Dîkkazâde Mehmed Paşa*'nın maiyetinde iken Paşa onu bir cemile olmak üzere şehzade Selim'e göndermiştir. Onun saraya alınmasında Celâl Çelebi'nin hiç bir tesiri yoktur. Nihânî eceliyle de ölmüş değil, Kanunî tarafından öldürülmüştür (*Durak Bey hakkında izahat almak için Nihânî maddesine bakınız.*).

Bu malûmata istinaden bu hususta kuvvetli bir ihtimal ile şu mülâhazaları serdedebiliriz:

Nihânî ile Celâl Çelebi arasında bir münâferet yoktur. Onun Selim ile de arası açılmış değildir. Celâl'in Şehzade yanından uzaklaştırılması Kanunî'nin müdahalesiyedir. Ve bir müddet sonra gene hükümdarın müsaadesiyle Selim'in yanına gelebilmiştir.

Selim II. in hükümdarlığından sonra da Celâl Çelebi'nin eski mevki ve şerefini mubafaza ettiğini görüyoruz. Aralarındaki samimiyet aynı şekilde devam etmektedir. Bu hususta şiir ve içkinin de büyük tesirleri olduğu muhakkaktır. Gerek Selim, gerek Celâl Çelebi şi'ri ve içkiyi çok seven kimselerdi. Celâl, yeni padişaha medhiyeler yazıyor, onun hissiyatını okşayacak şekilde rindane gazeller kaleme alıyor ve hükümdarın gazellerini tanzir ediyordu. Selim de musahibinin bazı gazellerine nazireler vücade getirmişti. Hattâ Celâl Çelebi'nin.

Seyr-i dilberdir şer-i küy-i dilâradan garaz
Zevk-i işrettir şehâ firdevs-i a'lâdan garaz

matlahı gazelini Selim'in tahmis ettiğini de görüyoruz (*Mill. Alm. K. Mz. Mc. No. 771*).

Celâl'e kendi arzusuyla hükümdar tarafından "miri alemlik", te verilmişti. Fakat saraydaki nüfuzunu iyi idare edemiyordu. Memlekette teferrüd etmek istemişti. Veziriazam *Uzun Mehmed Paşa*, Şeyhülislâm *Ebüssuud efendi*, meşhur vâiz *Nureddinzâde Seyh Muhyeddin* gibi şahsiyetlerin mütemadiyen aleyhinde bulunuyordu. Bir taraftan da içki ve esrar kullanmakla kalmıyor, şarabın haram olamayacağına dair deliller serdine kalkışıyordu. Bir takım Bâtınî zümre mensuplarıyla temas neticesinde edindiği bu kanaatler, tabiiyetle memlekette ekseriyeti teşkil eden sünni akidelere sahip kimseler

rin hoşuna gitmiyordu. Celâl Çelebi'nin bu telâkkileri-ne bir çok manzumelerinde tesadüf edilir. Hattâ kuvvetle memüldür ki Şeyhülislâm *Ebüssuud*'u muhatab ittihaz ederek şu yolda manzum bir sual de kaleme almıştı (*Mill. Alm. K. Mz. Mc. No. 685, 695, Tpk. Rv. K. Mc. No. 1973*):

Vâr iki suâlim sana ey menba-i irfan
Yaz mes'ele-i müşkilemiz halline tibyan
Zer gibi gerek hall idesin şöbhe-i kalbi
Serlevha-i erbâb-ı kılâba yaza Ridvan
Hal(1) hamr olcâk meyli terakkiye tenezzül
Hamr olsa eğer hal(1) ne halel ideyim iz'an
Bir dahi bu kim kar'et-i Kur'an ide bir can
Bir mastahata gönli mübâşir ola ol an
Ol kar'et iden kendi midir yohsa mübâşir
Mâhiyyet iki olmağa hod yokdürür imkân
Nefsün bilenin bende-i fermânü Celâli
Iz'an-ı nefis eyleyene cân ile karban

Ebüssuud ona manzum uzunca bir cevap yazdı (*Aynı mecmualara bakınız.*).

Asr ile hâsî olsa mâ-i ineb
Ya'ni hall olsa ba'zı sekre sebeb
Veyahud hamre hall olup tahvîl
Farazâ olsa hamra hal tebdîl
Bu iki hâl kat'-ı pâyedürür
İkisi gerçi ehl-i mâyedürür
Kangusîdir terakkiye mâil
Kangusîdir tenezzüle kâil
İrdi bu kıl'a ehle mâ ehle
İlime aldı kimi kimi cehte
Hamr vardı hevâ-yi İbbis'e
Mâil oldu'sıfat-ı telbise
Tab'-ı hall oldu hilkat-i âdem
Hâk âteşten oldu hod ekrem
Âdem-i hâkidir olan mescûd
Tab'-ı nârî değil midir mescûd
Gerçi şektin ikisi âbâdir
Biri nârî biri türâbidir

gibi beyitleri ihtiva eden bu manzume ile Şeyhülislâm, şaire müteşerriane bir cevap vermiş bulunuyordu.

Molla Çelebi de bu suale şu yolda ağır bir mukabelede bulundu (*Aynı mecmualar*):

Ey suâl iden cevâbın al dem-i irfândan
Bu sözi benden işit kim hikmât-i Lokmân'dan
Mest ü kör bengî ile ceng ü cidâl itmek heman
Filmesel a'mâ ile bahs itmedir elvândan

"Ehl-i sünnet, akidelerine aykırı kanaatler serd eden Celâl Çelebi'nin *Ebüssuud* efendi, elbette din için zararlı bir adam olduğuna kanaat getirecekti. *Fazlul-tah-i Huruffi*'nin "Cavidan", ını okuduğu da rivayet ediliyordu (*Knh*). O sıralarda bu kitaba karşı müteşerriiler arasında derin bir nefret hissi vardı. Esasen Celâl Çelebi, Hurufilik akidelerini de terennüm etmekte idi. Şeyhülislâm *Ebüssuud* hükümdara bir mektup göndermiş ve "Bu makule rafd ü ilhâd ile mültehem olan

(1) Ş : Sirke.

Cel.

şahsın harem-i muhtereme duhülü câiz değildir, demişti (Knh.).

Muhakkak ki, padişahlı temas edebilen daha bir çokları onun, aleyhinde menfi kanaatler serdediyorlardı. İşte bu haricî tesirlerle ve ihtimal bilmediğimiz daha bir takım sebeplerle Selim, Celâl Çelebi'yi saraydan uzaklaştırmıştı. *Ri'yazî* tezkiresinde görülen şu kayıd mahidardır:

«Ashâb-ı devletle zindeğânisi olmadığı cihetle bazı cerâim isnâdı ile meclis i pâdişâhtden cûr oldu.»

Hükümdar, Sultan Murad'ın valdesi ile, onun Arabistan'da gezdiği sıralarda en çok hoşuna giden yeri sordurmuştu. Celâl Çelebi Şam'ı beğendiğini söyledi. Selim, ona derhal Şam beğlerbeğliğini tevcih etti. Maamafih bu sıralarda onu huzuruna kabul etmiş ve iltifatta bulunarak kendisine bir elmas yüzük, bir Acem halısı ve diğer bir takım kıymetli şeylerle para hediye etmişti. Hattâ bu tevccühü, gene sarayda kalacağına bir delil telâkki etmişti. Beğlerbeyilik emrini alınca derin bir teessür duydu. Bu teessürlerini o esnada yazdığı bir takım manzumelerinden de anlamaktayız. Saraydan uzaklaştırıldığı günlerde yazdığı bir gazelde bilhassa şu beyitler görülüyor (*Mt. Alm. K. Mz. Mc. No. 685*):

Gurbete kıldı azimet bu dil ü cânâ vedâ'
Gönlümüz yok dimeğe cân ile cânâna vedâ'
Kafes-i tende uçar zevk u safâdan geçmez
Tûtî-i tab'imız itmez şekeristâna vedâ'

Celâl Çelebi, yeni memuriyetine gitmek istememişti. Tekrar hükümdara müracaat etti. Fakat ondan eski iltifadı göremedi. Bunun üzerine Sadrazam'a baş vurdu. Şam'a gitmek istemediğini ve artık ömrünü kendi memleketi olan Manastır'da geçirmek istediğini söyledi. Şam beğlerbeğliğinin ise kendi oğluna tevcihini rica etti. Sadrazam onun bu arzusunu is'af ettirmişti.

Celâl Bey, son defa olarak padişahın huzuruna kabul olundu. Selim, ona üç yüz hasene altını ihсан etti. Halbuki veda kasdıyla ziyaret ettiği Sadrazam Mehmed Paşa; beşyüz sikke dinar, bir katar katır ve deve, üç at, bir haylı de elbiselik kumaş ve iç çamaşırı hediye etmişti. Hattâ Celâl, «Vezir-i müşârunileyhe muhalefetine nâdim olup dünyâda hizmet idecek Mehmed Paşa imiş, demeğe başlamıştı (Knh.).»

Bir kaç gün sonra Manastır'a müteveccihen hareket etti. Daha yolda iken Padişaha hitaben bir gâzeli yazmış ve bir vasıta ile yollamıştı. Âlî'nin «Kühûlahbar,» da yalnız bir beytini naklettiği bu gazelin tamamını bir mecmuadan naklediyorum (*Bay Ahmed Remzî'ye âid*):

Bu çeşm-i düf feşânım giryân olur kalur mı
Seyl-i sirişgim âhir ummân olur kalur mı
Artık harâbe gönlüm mânen-i mülk-i âlem
Ma'mûr olur mı yohsa virân olur kalur mı
Yıllardürü ki gönlüm kendüye gelmemiştir
Biçâre lâ kıyâmet hayrân olur kalur mı

Olmaz değildir âhir şerh-i hutûc-i vechin
Te'vil-i sırr-ı Kur'an pinhân olur kalur mı
Olmadı dil Celâlî çâh-ı elemden itlak
Bikes olan esir-i zindân olur kalur mı

Bu gâzeli Selim de bir gazelle mukabelede bulunmuştur. Mecmuada «عفو كرمه جواب - لایم شان - مناجاة» başlığıyla kayıtlı olan bu manzumeyi de naklediyorum:

Cû ba'd-el-usr yûsrâdır gözün giryân olup kalmaz
Güher gavvâs-ı gark-ı şiddet-i ummân olup kalmaz
Kadimi mülk-i âlemde yıkık çünkim ola ma'mûr
Dahi ma'mûr olur âlemde ol virân olup kalmaz
Budur keyfiyyeli her gussanın bezm-i cihân içre
Sürûra irişür elbet ebed hayrân olup kalmaz
Felek mir'âtı her dâim küdüretten keder bulmaz
Beî dâim sehâb içre güneş pinhân olup kalmaz
Selimî çâh-ı gamda cevr-i hussâd ile Yûsuf veş
Önâl bîl kim esir-i mihalet-i zindân olup kalmaz

Bu cevabî manzume de gösteriyor ki, Selim onu bilâhare affetmek gayesiyle zaruri olarak bir müddet için saraydan uzaklaştırmıştır. Celâl gene bu esnada,

Bunca feryâdım işittin dimedin dâd ideyin
Sen ki dâd itmez isen ben kime feryâd ideyin

matlılı manzumesini hükümdara göndermiştir (Knh.).

Celâl Bey, bu menkûbiyetten sonra çok yaşamadı ve Manastır'da vefat etti.

Tarihî menbalarda onun vefatı yılını göremedim. Sicil sahibi şairin 982 (M. 1574) de öldüğünü yazıyorsa da bu rivayetin doğru olduğu söylenemez; Çünkü şair, saraydan uzaklaştıktan biraz sonra hükümdara gönderdiği bir «Tercüben» de «donanmaya hale» geldiğini ve artık durulacak zamanın çoktan geçtiğini söylemektedir (No. II.). Bunun 979 (M. 1571) da vukua gelen *İnebaklı* mağlûbiyetine işaret olduğu şüphesizdir. Şu halde Âlî'ye göre 20 yıl Selim'in yanında bulunan şairin bu sene zarfında saraydan uzaklaştırıldığını ve çok geçmeden öldüğünü kuvvete söyleyebiliriz. Müstakimzade de şairin Manastır'a gittikten sonra «Ömrü vefâ eylemeyüp yine vakt-i sultân-ı mezbûrda (Selim II.) dâire-i hayâtın dür oldu,» demektedir.

Celâl Çelebi, XVI ncı asrın çok meşhur şairlerindenidir. Ve bir kısım eserlerinde hakikaten muvaffak olmuştur. Onun hakkında tezkirelerde de ekseriyetle takdirli cümlelere tesadüf edilir. *Ahdî* diyor ki:

«Ol bûlbûl-i gülîstân-ı maâninin ve ol tûtî-i şekeristân-ı hoş edânın güftâr-ı şekerîzi ve eş'âr-ı gülbizi bî nazir ve maânî-i hâs bulmada ve süz ü güdâz ile mânen-i Husrev murâdı nazımda her zaman bir tarz-ı nev peydâ itmede dilir ve şuarâ-yî zaman ve zurafâ-yî cihan ekser-i gâzeli bî nazirlerine peyrev olup nazire di-yüp câizesine ve iltifât-ı bidirigine mazhar düşmüşlerdir,»

⇒ *Aşk Çelebi* diyor ki:

"Şiirleri hüsn ü bahçette medh ü ta'riften müstağni ve her bir hayâli hacle-i nâzda bir şahidbâz-ı ma'nidir.."

Hasan Çelebi ise şu mülâhazaları serdediyor:

«Elhak eş'ârı makbûl ve mertebe-i tahsîn ve kabûle vusûl bulmuş idi. Egerçi Tasavvufâne didiği eş'ârında çenden letâfet ve melâhat yoktur. Lâkin eş'âr-ı hûb ve güftâr-ı mergubu dahi çoktur..»

Âlî ise onun kudretli bir şair olduğunu kabul etmekle beraber esrar kullandığı zamanlarda yazdıklarının bir kıymeti olmadığını şu cümlelerle anlatmaktadır (Kuh.):

"...Elhak şâir-i pâkize güy idi. Nihâyet keyfiyyet-i beng hayâlâtı ile söylediği eş'ârı sanki bir mükedder cüy idi. Zîrâ ki dâimi beng eki iderdi. O sebebden hâ-tırına geleni derdi.."

Filhakika Celâl Çelebi'nin şiirleri arasında kıymet siz olanlar da vardır. Onun bilhassa tasavvuf felsefesini ve Hurufîlik akidelerini terennüm eden manzumelerinde ekseriyette şekli ihmal ettiğini ve daha ziyade mevzuâ ehemmiyet verdiğini görüyoruz.

Manastırh Celâl'in Tasavvufî şiirlerine bazı mecmualarda "Deriş Celâlî, serlevhasıyla da tesadûf edilmektedir (*Meselâ Kitapçı Bay Raif'e âid XVI ncı asırda yazılmış mühim bir mecmuada*). Bu kayıtlar da gösteriyor ki hurufîliği, tasavvufu ve kalenderîliği terennüm eden şair, tarikat mensupları arasında da tanınmıştır.

Celâl Çelebi, bir kısım manzumelerini ise famamiyle san'atî gaye itihâz ederek ve özenerek yazmıştır.

Celâl Çelebi'nin divanı olduğunu bazı tezkirelerden başka Kâtip Çelebi de söylemektedir (*Kışf.*). Ben böyle bir esere rastlamadım; fakat mecmualarda, kayıtlı olan şiirleri bile, bir divançe teşkil edecek kadar çoktur. *Ahdî* de onun bir hayli manzume vücade getirdiğini şu cümlelerle ifade ediyor:

«Mezkûrun nazm-ı dürebârı ve güftâr-ı âbdârı bey-en-nâs bihad ve bikiyâs ve lâyuaddir.»

Celâl Bey, şiirleriyle epâyce şöret te kazanmıştır. Mecmualarda onun manzumelerine sık sık tesadûf edişi de bunu isbat eder. Ona kasideler takdim eden, hükümdâr *Selîm II.* de dahil olduğu halde onun gazellerine nazireler söyleyen, tahmisler yapan bir takım şairlerin mevcudiyetini de görüyoruz. Meselâ meşhur şair *Nev'î*,

Cenâb-ı mahrem-i şâh-ı zamânê Mir Celâl
Güzin-i zümre-i mevcûd ü zübde-i makkûr

beytini ihtiva eden güzel bir kaside ile şairi medh etmiştir (*Nev'î divanına bakınız.*).

Celâl Bey'in,

Bizî igrûrdi fenâ semti aceh hâllere
Hânkaha varıcak aşk idik abdâllere

matlâh gazelini *Hayrî* tahmis etmiştir (*Mil. Alm. K. Mz. Mc. No. 563*).

Bursalı *Cenânî* de onun meşhur

Hallâk-ı cihan âleme kıldıkta tecelli
Her şahsı (1) birer hâl ile kılmış müteselli

beytini tazmin suretiyle bir müseddes vücade getir-miştir.

Zâtî'den başlayarak onun gazellerine bir çok nazireler vücade getirildiğini ise yukarıda söylemiştik.

Maamafih onun şiirleriyle kazandığı bu şörette ve bir çok eserlerinin tanzir veya tahmis edilmesinde hükümdâr nazarındaki mevkiinin de müessir olduğunu unutmamalıdır. Bununla beraber şairin bir kısım manzumeleri ve bilhassa bazı beyitleri hakikaten güzel oldukları içindir ki son zamanlara kadar hatıralarda yaşamıştır. Hattâ Celâl Çelebi'nin beyitleri arasında "Darbimesel," haline gelmiş olanların mevcudiyetini bile görmekteyiz.

Celâl Bey'in manzum ve mensur bir takım eserler kaleme aldığı da muhakkaktır. Netekim daha Selim'in şehzadeligi zamanında onun 4 eser vücade getirdiğini *Ahdî*'den öğreniyoruz. Yalnız birini görebildiğim bu kitapları kaydediyorum:

I — *Sa'd ü Said*: Bu eserin mevcudiyetini *Ahdî* tezkiresinden öğreniyoruz. Munazara tarikiyle yazılmıştır.

II — *Manzum Şreh-i Avâmil*: Bu eseri de *Ahdî* haber veriyor ve «Makbûl-i efâzıl» olduğunu söylüyor.

III — *Kavâid-i arûz*: Bu kitabın da mevcudiyetini *Ahdî*'den öğreniyoruz. «Pesendide-i erbâb-ı hünêr,» bir esermiş.

IV — *Hüsn-i Yûsuf*: *Ahdî*'nin mübalâgalı bir tarzda medhettiği bu eserin bir nüshasına Üniversite kütüphanesi yazmaları arasında tesadûf ediyoruz (*No. 1872*).

İlk kısmı mesnevî tarzında yazılan bu manzum eser, *Selîm II.* in şehzadeligi zamanında kendisine takdim edilmiştir. Mukaddimede şu beyitler görüliyor:

Gün gibi oldu ol melek tâlî
Çehresinden kelâm-ı Hak lâmi'
Oldı ol dem serâ-yi dil pür nûr
Haste dil hurrem oldu cân mesrûr
Şâhtir anlادم انی nice şâh
Hilkati nûr cismi zill-ı lâh
Ya'ni Sultan Selîm-i âli baht
Şehsüvâr-ı semend-i pây-e-i taht

«در موج شهبانہ عالیجناب و سبب نظم کتاب مستطاب» bahsinde ise şu beyitler vardır:

Gazeliyyâtın eyledim itmâm
Hüsn-i Yûsuf didim bu nâmeye nâm
Bu gazeller umarum ola Celâl
Mâcib-i iştirâh u def'-i melâl

Şair, eserde «Kâkûl, zûlf, çebin, gamze, ârz, ruh, gûş, leb, dehen, zekan, gabgab, gerden, said, pây, ser

(1) Şey'î, kimseyi: nüshalar.

Cel.

ü pây, kamet» hakkında birer veya ikişer gazel yazmıştır. Eserin sonunda در اجمال بعضی جهات چال، در تشبیہات دلیر و عاشق محبوب بی نظیر، دو عذر خواهی و تواضع پادشاهی، دو ختم کلام و التزام حسود «کام» başlıkları altında 4 manzume de münderictir.

40 kâdar gazelle mukaddimesi de dahil olduğu halde bu manzum eser 412 beyitten ibarettir.

Bazan *Celâl* ve ekseriyetle *Celâli* mahlâsıyla şiirler yazan Celâl Bey'in 30 parça manzumesini — mehzaz göstererek — naklediyirum:

— I —

— Kaside —

Gönüm ister ki perîler gibi pinhân olayın
Zulmet-i hecre düşüp çeşme-i hayvân olayın
Atılu kavı-kazâdan nazâr-ı himmetle
Tîr-i Vakkas sıfat bir yana perrân olayın
Nefs-i emmâre sıfâtından idüp istibrâ
Nârdan âb ü hevâ gibi gürîzân olayın
Per ü bâlîm yakayın odlara përvâne sıfat
Çıkarup cübbe vü destârını üryân olayın
Bir zaman seyr ideyin âlemin âzâdelerin
Şem'veş her gice bir tekyede mihmân olayın
Tâ seher şevk ile encüm gibi göz yummayayın
Giceler subha değin çün meh-i tâbân olayın
Terk-i câh ile fenâ silkine sâlik olayın
Pâyeler kat'idüben şöhr-i akrân olayın
Sem'ime almayayın div ü dedin gulgulesin
Terk-i ünvân ideyin tâlib-i irfân olayın
Âlemi bir zaman âzâde düşüp geşt ideyin
Nice divân gözedüp sahr-i divân olayın.
Ne revâdir ki Hudâ silsilesin kat'idüben
Nefs-i şûma uyuben tâlib-i ünvân olayın.
Serfûrû itmeyeyin minnet-i gerdûna dahî
Varayın hazret-i Âdem gibi dîhkan olayın
Nefsîm ervâh-ı lâttif ile mukarîr-kılayın
Eyleyüp kesb-i letâfet ten iken cân olayın
Nice bir kahr ile dilteng olayın gonca misâl
Fasî-ı güldür açılıp gül gibi handân olayın
Câm-i mey gibi girüp bezm-i gama raks urayın
Güleyin oynayayın ney gibi nâiân olayın
Çâğıdır çak akayın ağlayayın seyl gibi
Mevc-i deryâ gibi cüşân ü huruşân olayın
Nice bir bendelik emriyle mukayyed olayın
Varayın bir niçe gün başıma sultân olayın
Yakayın yandırayın âlemi efganm ile
Âh-ı pür süzüm ile âteş-i süzân olayın
Her ne kahr eyledilerse bana lütf oldu *Celâl*
Dosta vü düşmene ömrümce senâhân olayın.

Nr. K. Mc. No. 4962

— II —

— Tercî-i bend berâ-yi Sultan Selim Hân —

Ey gèhriyâr âleme rûh-i musavver ol
Âfâk çerhe şûle salup mihr-i enver ol

Rûm u Arab eğerçi ki taht ı yedindedir
Tigünla feth idüp yedi iklimi dâver ol
Kande gidersen ola zahîrin ricâl-i gayb
Ne cânibe azîmet idersen muzaffer ol
K-ennehr câri kıl yedi iklimi hükümünü
Hıfz eyle gencini yedi başlu bir ejder ol
Emrinde sâbit olmağa kıl cidd ü ihtimâm
İmân-ı ehl-i Hak gibi devlet mukarrer ol
Büy-i adâletin ola sa'y eyle kut i rûh
Baştan ayağa galiye vü müşğ ü anber ol
Feyzîn cihanda dîrsen ola câzib-i kulûb
Dilde şua'-ı mihr ile hurşîd-i enver ol
Kalb-i Selim'e fitne-i Ye'cüc ararsa yol
Sen izzet ü vakar ile Sedd-i Skender ol

**

Azm-i sefer cenâbına şâhâ revâ gibi
Peygân önünce halkı kıla çihil pâ gibi
Tozlar kopara sümm-i semendin salâbeti
Gözler kamaşa hâk-i rehîn tâtyâ gibi
Küffâr azm-i cünd-i zafer rehberin görüp
Pây-i semendine döşeneler giyâ gibi
Zill-i hümâyununda geçinsün ganî fakîr
Bu cümlesine sâye salasin hümâ gibi
Cünd-i melâike gele yanınca fevc fevc
Bâlâya topların çekile ejdehâ gibi
Kalb-i adûya şâm ü seherden sihâm-ı emr
Kavs-i kuzahdan atıla tîr-i kazâ gibi
Nâm ü nişâne mâil olan pâdişehlere
Âlemde izz ü şevket olur mı gazâ gibi
Kalb-i Selim'e fitne-i Ye'cüc ararsa yol
Sen izzet ü vakar ile Sedd-i Skender ol

**

Azm eylesen yola ola İlyâs rehberin
Bâd-i zaferle mevc ura deryâ-yi askerin
Feth-i metâlibîr adı var kendü bi nişân
Bestir bize mefâtih-i gencine hancerin
Her gün rikâb-ı bûs-i saâdet nümân ile
Rif'at bula merâtib-i serdâr-ı serverin
Miğferler ile kapu kulı doia her taraf
Teşbih ola habâbına deryâ-yi ahdarın
İrişmeseydi evcine dâmân-ı şaşaân
Ağmazdı topı göklere hurşîd ü hâverin
Gafletle irdi geldi donanmaya çün halel
Bastı freng kuyruğunu oyar ejderin
A'dâ-yi bed fiâl Benî (Leys?) olursa ger
Saf saf durup mukabele oldukta askerin
Kalb-i Selim'e fitne-i Ye'cüc ararsa yol
Sen izzet ü vakar ile Sedd-i Skender ol

**

Teskin-i hâtir idemedüğü ne fâl ola
Mâbeynimizde üfetimiz mâh ü sâl ola
Muhlis kadîmi bendeni bir niçe bed fiâl
Dûr ideler kapundan o dahî Celâl ola

Can tenden ayrıla dir idim hiç umar mıdım
Mâbeyne fûrkat irişe bu ihtimâi ola
A'dâ söziyle bende i muhlis ola baîd
Gâhi gelür bu hâtıra ganc ü delâl ola
Şâhâ beşâret oldı bana ba'de usr yûsr
Bu infisâlimiz sebeb-i ittisâl ola
Men' ola an karib *Celâli* celâlden
Ol cümleye husûmet iden Zül-celâl ola
Kalb-i Selim'e fitne-i Ye'cûc ararsa yol
Sen izzet ü vakar ile Sedd-i Skender ol

Hurşid olursa zerrece bulan sana vusûl
Varsun zevâle eylemeyen hizmetin kabûl
Vakkad zihn-i pâk ile oldukta müstemî'
Yanında arz ı fazl idemez değme bir fuzûl
Vassâf midhat-i yem-i lûtfunda lâldir
Vasf ide tab'ı pâkini kasırdürür ukul
Âsan varuridi geh-i maksûda ehl-i derd
Derdâ ki seyl i eşğ ile yer yer bozuldı yol
Zann itme ihtiyârî *Celâli* fütâdeni
Kendülüğile olmadı sen şehriyâre kul
Lâ'lin dem'inde kan ahıcdan ne bâki var
Teslim idüpdürür dil ü cânın Hudâ'ya ol
Bir kimsenin ki Hızr ola hemrah ü rehberi
İdlâl ider mi hiç anı değme yerde gul
Kalb-i Selim'e fitne-i Ye'cûc ararsa yol
Sen izzet ü vakar ile Sedd-i Skender ol

Nr. K. Mc. No. 4962

— III —

— Tercî-i bend —

Habbezâ ey müdâme-i sahbâ
Ey gül-i gülsitân-ı zevk u safâ
Doğar ay gibi câm-ı pür nûrun
Dil-i târike virdi şevk u ziyâ
İd-i hüsnün nihâdî şâd itti
Merhabâ ey piyâle-i zîbâ
Ayağına su dökmeî olduk
Çoktan umardık ey büt-i tersâ
Ayağın durma fâhir-i sadr ol
Baştadır yerin ey gül-i hamrâ
Bizi teşrif idüp ayağınla
Canda cân ittîn ey dem-i İsâ
Seni elden düşürmek olmaz ebed
Pây büsündürür çü rûhefzâ
Sohbetindir safâ-yi cân-ı cevan
Himmatindir asâ-yi pîr-i düitâ
Kıssa-i Gülsitân-ı hüsnünden
Hissedir dâstân-ı Mihr ü Vefâ
Dem-i İsi misâli lâ'l-i lebin
Kıldı çün mürde dilleri ihyâ
Âb-ı hayvan mısın nesin ey mey
Lâ'l-i cânân mısın nesin ey mey

**

Ey emir-i mükeyyifât-ı beşer,
Yey şehir-i müferrihât ı besar
Bir kulundur piyâle halka begûş
Boynı bağlu surâhi hod çâker
Meclisin gülsitân-ı işrettir
Reng-i rûyinle sen gül-i ahmer
Leb-i lâ'lin müferrih i yâkut
Dehenin reşğ-i menba'-ı kevser
Dühn-i bâdemdürür gam ı çeşmin
Ki komaz âb-ı dilde zerre keder
Yüz yumaz sohbetinde şir-i lâtif
Kıymet itmez yanında gülbeşeker
Gel tulû' eyle gün gibi ey meh
Haddini bile tâ meh-i enver
Çoğ acı dil döker surâhi ana
Aşkını zehr ise yudar sâgar
Şir-i şir olsa ash var nâmın
Cür'anı nûş iden olur ejder
Nola İsi suyu dinilse sana
Ki demin niçe mürde zinde ider
Âb-ı hayvan mısın nesin ey mey
Lâ'l-i cânân mısın nesin ey mey

**

Mül degil der idim gül-i handan
Gül degil böyle gün gibi rahşan
Âb isen kanden oldun âteş reng
Âteş isen nedir ya bu cereyan
Nürsun reng-i nâra benzersin
Rûhsun râh okur seni nâdan
Bir dolu câmina eli irenin
Çöpçe gelmez gözine kevn ü mekân
Cür'a dökülse yere câmıdan
Dilrer üstüne mihr-i nûreşan
Suç değılsin şerâb-i Kevser'sin
Küp döşer ayağına hür-i cinan
Şâh derviş olur reşâdınla
Himmatinle gedâ olur sultan
Bezm-i hâsında feyz-i cûduñla
Belki şâh u gedâ kamu yeksan
Senden öğrendi adli Nûşirevan
Senden ahz itti hikmeti Lokman
Bir cevâbın ölümlüsidir halk
Lâ'l-i nâbın dirisidir insan
Âb-ı hayvan mısın nesin ey mey
Lâ'l-i cânân mısın nesin ey mey

**

Dâim ey meh cihanda bigamsın
Bir güler yüzli hûb u hurremsin
Zâbirim bâtnim seninle ganf
Nür-i dîdem sürür-i şfneimsin
Elde cânın senin tehf olmaz
İtikadım budur ki sen Cem'sin

Cel.

Artup eksilme taş dökülme yüri
 Mey değilsin sen âb-ı Zemzemsin
 Hün-i didem akıkin akittin
 Lâ'l-i yâr ile belki hemdemsin
 Seni acı didimse ter düştün
 Eşg-i çeşmim misâli pür nemsin
 Devrin âhur olunca bir yıl olur
 Sanma sen kim meh-i muharremsin
 Baş eğer ins ü can surâhi misâl
 Şöyle benzer niğîn-i hâtemsin
 Gerçi keyfiyyetin var envâ'î
 Cümleden sen bu gün müsellemsin
 Hemdem olan sana hayât bulur
 Mahrem-i İsi ibn-i Meryem'sin
 Âb-ı hayvan mısın nesin ey mey
 Lâ'l-i cânan mısın nesin ey mey

**

İzzetin hürmetin müdâm olsun
 Devr-i adlin aleddevâm olsun
 Ehl-i bezmin muzaffer ü mansûr
 Kalb-i cünd-i gam inhizâm olsun
 Ey *Celâlî* dilersen ol serkeş
 Ki murâdınca sana râm olsun
 Sâgar-ı meyden eyleyüp dâne
 Halka i sohbet ana dâm olsun
 Âl ile aklını uğurlar anın
 Ne kadar hüsn ile benâm olsun
 Tath dille esir ider halkı
 Hüsn ile hulkuna selâm olsun
 Niçe kez gördük anın ihsânın
 Bezm-i behcette müstedâm olsun
 Şerbeti hürmetini bilmez isem
 Bana her katresi harâm olsun
 Ol mehin vuslatına kadir olan
 İster anı ki subh u şâm olsun
 Menşe-i asl u faslını soralım
 Mâhasal şübhemiz tamâm olsun
 Âb-ı hayvan mısın nesin ey mey
 Lâ'l-i cânan mısın nesin ey mey

Nr. K. Mc. No. 4962

Tpk. Rv. K. Mc. 1973

— IV —

— Gazel —

— Fuzulî'ye nazire —

Ta'lim-i aşk ittim Ferhâd ı nâmurâda
 Âhiyle Bisûtün'î ol dem virirdi bâda
 Eş'âr-ı süznâkim yâre alup giderken
 Yanubdurur kebûter döne döne hevâda
 Gel bu şikeste dilde arş-ı Hudâ'yî gözle
 Seyr eyle kâinatı câm-ı cihan nümâda

Vâiz anar cinânı zındik öger cihânı
 Tutmaz dil in ü ânı kaldım iki arada
 Bir dolusun içübdür aşkın *Celâlî* ey şeh
 Kim cür'ası sığımaz bu câm-ı nüh semâda
 Tpk. Rv. K. Mc. No: 1973

— V —

Serteser oldu müsehhâr kaf-ı istiğnâ bana
 Ne vücûdı var cihanda öygüne anka bana
 Serv kaddin sâyesinde hoş geçindim zerre var
 Reşg iderse yeridir mihr-i cihân ârâ bana
 Aslımı sorsan cihânın rûh-i müstesnâsıyım
 Diyemezler ehl-i tahkik arasında lâ bana
 Küyin ümmidiyle cennetten görüb el çektiğim
 Pây bûsum kasdına baş indirir tûbâ bana
 Ey *Celâlî* lü'lü-i şehvâr-ı nazmım gûş idüp
 Yüz yere kor iltiyâm eyler der-i deryâ bana
 Prv.

— VI —

Rûz-i id olsa öpüşsek yâr ile câm üstüne
 Sohbet oldur k-eyleseک bayrâm bayrâm üstüne
 Râst söyle bâğ-ı âlemde bu gün ey bâğban
 Bir sanevber var mı ol serv-i dilârâm üstüne
 Bakar ebrûna felek dâmından ey meh âftâb
 Nice kim çıkar hilâli gözleyen bâm üstüne
 Hasret-i beste dehânınla yaşardığın görüp
 Vecdi var şekker ekilse çeşm-i bādâm üstüne
 Adı kalmaktır *Celâlî*'nin kapunda umduğı
 Merd oln âlemde sultânım olur nâm üstüne
 Tpk. Rv. K. Mc. No. 1973

— VII —

Lâ'lin şerâbin içmeğe imkân olur mı hiç
 Bimâr-ı derd-i hecrine dermân olur mı hiç
 Genç-i sürür-i aşk ile ma'mûr olan gönül
 Âlem harâba varsa o virân olur mı hiç
 Cânâ alan metâ'-ı gamın nakd-i cân ile
 Bâzâr-ı aşk içinde peşimân olur mı hiç
 Mâil olalı cân ü cenân ân-ı hüsnüne
 Anı dile getürmeye bir ân olur mı hiç
 Ayb-ı rakibi setr idê hâşâ ki terbiye
 Hayvan libâs-ı fahr ile inşân olur mı hiç
 Görse cemâl-i düberi bihod olur *Celâl*
 Hodbin olan kimesnede irfân olur mı hiç
 Ötm., Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 568

— VIII —

Ey sevâd-ı hat-ı ruhsârı zalâm-ı şeb-i aşk
 Nokta-i hâl i lebi güm şüde-i kevkeb-i aşk
 Ten-i hâkide sanur aşkı mukarrer zâhid
 Kalbdır kalib-i can kalib-i dil kaleb-i aşk
 Zerrece sırr-ı dehânına bulunmazdı vukuf
 Dür feşân olmasa ger bezm-i cinanda leb-i aşk
 Tâbiş-i aşka dil-i zerre getürmez tâkat
 Âftâbı düşürür lerzeye tâb i teb-i aşk

Yazdı fetvâ kodı uşşâka *Celâli* Mansûr
Kendi kaniyle vuzî ilmek imâiş mazha5-i aşk

And.

— IX —

Feth ü zaferle oldı küşâde der-i celâl
Rif'atle irdi evc-i hümâya ser-i celâl
Kevn ü mekânı idiser evvel nazarda bel'
Âhır nefeste dem ura çün ejder-i celâl
Ey dil hakikat ehline her kim gönüllendir
Her dem diline dil uzadır hancer-i celâl
Korkutma rih-i âsaf ile keşti-i dili
Ka'r-i yem-i muhte irer lenger-i celâl
Kalbine irdi ism-i Celâl'e dokundu ol
Şâhâ *Celâli* oldı bu gün mazhar-ı celâl

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1973

— X —

Tutuştı mâh ruhın şevkına meğer kandil
Gözünü yummadı bu gece tâ seher kandil
Çerâğını meğer ol Rüşeni'den uyardı
Ki buldı tasfiye-i kalb ü nûr ü fer kandil
Komadı şem'a ola ihtiyâc bezminde
Derûnı revganını yaktı mâhazar kandil
Bilürken anı cihan halkı âbid i şebhiz
Karanuda o meh-i hüsne göz kıpar kandil
Miyân-ı câmi'-i küyinde ey melek yaraşur
Ki mîhr çerh ola top âyine kamer kandil
Enisi yok şeb-i gamda *Celâli* bîmârın
Meğer ki hâline anın ide nazar kandil

Prv.

— XI —

Ey sıfatundur sıfât-ı Zât-ı Hak ismin alim
Hân-ı kahrın müşrike mahsûs lütfundur amim
Vasf-ı hüsnündür şehâ Esmâ-i hüsnâdan garaz
Hatt-ı vechindir iyan Allahu Rahman-er-rahim
Sûret-i Rahmân'a inkâr eyleyendir düzahî
Vechini Seb'ulmesâni bilmeyen oldı racim
Heft düzahtan halâs olmaz kişi tâât ile
İstevâ sırrın bilen buldı sırat-ı müstakim
Küntü kenzen iktizâsıyla zuhûr-i unsura
Muktezî oldı Mürd ü Kadir ü Hayy ü Alim
Fehm ider ebvâb-ı cennet olduğun tâvûs ü mâr
Zülfüne bilen ne vechile dimişler harf-ı cîm
Muhkemâtın remzini fehm eyleyen dimiş *Celâl*
Ümmehâtin taht-ı akdâmında cennât-ı naîm

All. Alm. K. Mz. Mc. No. 554

— XII —

Zübde yoktur hevesin âşık-ı cânânım ben
Bendeyim gerçi veli başıma sultânım ben
Mülket-i nazma virüp iğ-i zebânımla nizam
Merd-i meydân-ı cihan mîr-i suhandânım ben

'Serbeser penbe-i dâğ ile tenim zeyn olah
Bezmi hâsında heman sahn-ı gülîstânım ben
Kıldı haddinde perîşan o perîşan zâifün
Bu sebebden dün ü gün zâr ü perîşânım ben
Görmeden hattı gubârın beni bîhûş itti
Ey *Celâli* o leb-i dilbere hayrânım ben

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 543

— XIII —

Dir isen mûrg-i dili ey yüzi gül şen göreyin
Aç nikabın yüzünün ey yüzi gülşen göreyin
Kurtulup hattı gamından der iken şâd oluruz
Ser ber oldı elem i zülfî dilâ şen göreyin
Cenneti öge öge göke çıkardın vâiz
Ne kadar fehm ideceksin anı sen ben göreyin
Şeki-i mir'ât-ı dil-i âşıkâ baksın dir ise
Hüsni-Yûsuf'tan eğer hüsnünü âhsen göreyin
Sofi mecliste *Celâli* döşedi eski hasır
Varayım ben dahi meyhânede mesken göreyin

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 568

— XIV —

İd-i vashına tek irişmeğe imkân olsun
Bir başım var o dahi yoluna kurbân olsun
Ölecek demde vasiyyet ideyin her sökügüm
Eşiğin itlerine rahat-i dendân olsun
Ben ölünce bu dil ü cânâ cefâ itmek için
Yâ Rab ol pür sitemin ömri firâvân olsun
Ebr-i bâran gibi ben dünyede giryân olayın
Dâim ol gonca dehen gül gibi handân olsun
Ey *Celâli* o şeh-i âleme kul oldı gönül
Çıktı elden nidelim başına sultân olsun

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1973

— XV —

Gül yüzün yadıyla dil mûrgun ider güzâr zâr
Görinür çeşmime müjgân i büt-i Ferhâr bâr
Zülf ü hadd ü lâ'lin ümmidiyle varsam gülşene
Şekl-i sünbül mâr güller hâr olur gülnâr nâr
Kâkülün sevdâsını zâhid götürmezse nola
Bilmeze olur meseldir ebr-i gevherbâr bâr
Ömrüm oldukça bana yâr ola sandım bilmedim
İki gün bir kimseye olmazmış ol ayyâr yâr
İtikadım bu *Celâli* mahzeninde tab'ının
Beğlere lâyık niçe bin lû'lü-yi şehvâr var

Aşk.

— XVI —

Çehrende şol izârı kim der ki âba benzer
Güzâr-ı cennet içre cüy-i gülâba benzer
Zülfünün arasında seyr eyledim cemâlin
Rahleyle mescid içre Ümmülkitâba benzer
Nâzik belinde cânâ tebhâleler belürmiş
Câm-ı şerâb içinde bir kaç habâba benzer

Güş-i lâttifin üzre şol gevher-i musaffâ
Gül yaprağı ucunda bir katre âba benzer
Heçr ile bu *Celâlî* bir hâlete iribdür
Kim mevt anâ nisbet bir tatlu hâba benzer

Prv.

— XVII —

Aşkında hasb-ı hâlim evrâk-ı cânê sığmaz
Heçrinde sergüzeştim şerh ü beyâne sığmaz
Dil nice arza kulsun ahvâl-i pür melâlin
Binde biri yazılsa bin dâstâne sığmaz
Mevc-i yem-i muhîtin bir hadd-i hasrı vardır
Bu mâcerâ-yi eggim hadd-i kerâne sığmaz
Gönlüm benâm oluptur dâimî gamınla amma
Bu nâm ü bu nişâne nâm ü nişâne sığmaz
Aşkın huzûrî yoktur kalbinde ehl-i zühdün
Sîmürg-i kaf-ı cânan her âşyâne sığmaz
Nâsîh kitâb-ı vahdet bî harf ü bî sadâdır
Fahvâsî terk-i candır bunda fesâne eiğmaz
Can virmeğe yolunda ey dil bahâne sığmaz
Meydân-ı aşk içre özr ü bahâne sığmaz
Hâhik demin *Celâlî* mahîlûka kılma şâyî'
Bu nûkte bî beyandır kevn ü mekâne sığmaz

Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 543

— XVIII —

Seyr-i dilberdir ser-i kûy-i dilâradan garaz
Zevk-ı işrettir şehâ firdevs-i a'lâdan garaz
Yakamı gül gibi her dem çâk çâk itmek neden
Def-i gamdır sâkiyâ hod câm-ı sahbâdan garaz
Dünye vü ukbâ ise makbûl ü merdûdun senin
Âşka didârdır dünyâ vü ukbâdan garaz
Minber-i şâh üzre gelmiştir değilsen ger hatîb
Yârdan şekvâ mı kılmaktır bu gavgadan garaz
Servde olmaz *Celâlî* sâye ile berg ü bâr
Zeyn-i güzâr olmadır serv-i dilâradan garaz

Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 771

— XIX —

— Hüsn-i Yüsuf'tan —

— Der vâsî-î kâkül —

Bir nefeste ider âfâkî muattar kâkül
Bezmi hüsn içre çü devr ittire micmer kâkül
Lebi İsi gibi canbahş olalı leyli ü nehâr
Meryem âsâ düşüben üstüne titrer kâkül
Şübhe yok âb-ı hayât olduğuna hod leb-i yâr
Hızr-ı vakt olsa nola hattı Şkender kâkül
Gördi bu vechüle yüz bulduğunu hatt-ı nigâr
Oldı yüz haclet ile hâke beraber kâkül
Çekmek olurdu eğer bâr-ı belâ bir olsa
Bu belâdır ki olur hattına serber kâkül
Baksan im'ân-ı nazar birle *Celâlî* ol şâha
Aynıdır ayn-ı Ali sûret-i Kanber kâkül

— XX —

Der vâsî-î dehen —

Mürde ihyâ eyler açsa ol Mesthâ dem dehen
Deyr-i hüsnünde lebi İsi'dürür Meryem dehen
Büseler sunsa leb-i lâ'linden eksilmez müdâm
Bezmi hüsnünde lebi Cemşid câm-ı Cem dehen
İd-i adhâdır visâli âstânı müddei
Fîlhakîka Kâ'be'dir hüsnî Çeh-i zemzem dehen
Emrine râm ü müsehhar olsa tan mı iş ü cân
Hatt-ı Yâkûti Süleyman mühridir Hâtem dehen
Görünür kand-i mükerrer her nazarda lebleri
Anların benzer ki mâbeynindedir müdgam dehen
Varlığı yokluğu bir oldu *Celâlî*'in gördi kim
Mazhar-ı esmâ lebidir nokta-i mübhem dehen

— XXI —

— Beyit —

Ehl-i zühd irse riyâzatla makam-ı meleke
Vâdi-i aşka sülûk itmeğe gelmez meleke

— XXII —

Bâz-ı şî'rim kati güstâh gelür bana *Celâlî*
Okumadan varır ol serv-i hîrâmân eline

— XXIII —

Meh cebinin çin-i ebrûn ile çok sûret bulur
Vechi yok bir lâhze dâr olmak cemâlineñ Celâl

— XXIV —

Sen şâha bende itti beni Hâkim-i ezel
Alur göz ile bak kölesi olduğum güzel

— XXV —

Virme giysü-yi girişgirine dil cânânın
Göz göre ağzına atılma bir ejderhânın

— XXVI —

Müddei yoluna ölmez dir imiş benden için
Meded öldür beni bu sözlere işitmeyeyin

— XXVII —

Hep zahme-i tığındır olan nağmeme bâis
Ko söyleyeni pâdişehim söyledeni gör

— XXVIII —

Dirmiş yolunda ölmeyen ırmez visâlîme
Cânâ senin bu sözlereñ âdemler öldürür

— XXIX —

Dil yerin beklemez hatâ eyler
Gamzen attığı ok hatâ itmez

— XXX —

Yüz yerde deldi süzen-i gamzeyle sinemi
Nakşın gönülden yazmağ için kıldı hâkritiz

Tezkirelerden

Not: Tezkirelerde ve diğer bazı menbalarda Celâlî Bey'e âid şu yolda bazı yanlış malûmata da tesadüf edilmektedir:

Hasan Çelebi ve Niyazi onun Reisülküttab olduğu kaydediyorlar; Halbuki Celâi, böyle bir vazifede immamıştır. Bu rivayeti *Âlî* de tenkid etmektedir h.). *Beyanî* tezkiresinin yanlış bazı nüshalarına istiden ve şâir hakkında çok sathî malûmat veren k Reşad da *Eslâf*'ta şairin Yavuz Selim'e musahip ağunu kaydediyor ki bu da tamamiyle asılsızdır. *T'de* görülen şairin Enderuni hümayundan feyz aldığı şehzade iken Selim II. e lâla olduğu hakkındaki kada esassızdır.

Bibliyografya : Ahd., Aşk., Hsn., Byn., Knh., Ryz., Kfz., Nev'i divanı, Cenani divanı, Kşl., Osm., Mc.

Celâl (Paşa) — Son asır şairlerinden Celâl Paşa kında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı yor (*Sf.ş.*):

Celâl Paşa

"Abdullah Celâlüddin Paşa, Selânik vâli-i esbakı verâdan Siruzlu İbrahim Paşazâde Ali Tefvik Paşa'nın ludur. 1263 (M.1847) te Siruz'da doğdu. 1279 (M.1762) hâriciye mektûbî kalemine girdi. Müntesiblerinden unduğu Mahmud Nedim Paşa'nın vâililiği esnasında — sekiz yaşında olduğu halde Trablusgarp meclis-i şik riyâsetine ta'yin olundu. Mezkûr vilâyette diğer müriyetlerde ifâ-yi hizmet ettikten sonra 1288 (M. 17) de — Mahmud Nedim Paşa'nın bahriye nezâreti şgâmında — meclis-i bahriye başkâtibi oldu. Haleb, rid, Trablusgarp vilâyetleri mektupçuluklarında ve mus, Urfa, Malazkerd, Erganimadeni, Karahisar-i şib, Kütahya, Cebelibekeket, Muş, Kerkük, Menteşe, ızgad, Trablusşam, Hama mutasarrıflıklarında bu-

lundu. Birinci rütbe Osmanî ve ikinci rütbe Meccid' nişanlarına ve Rumeli beylerbeyliği pâyesini ihraz eyledi. Hastahğından dolayı Hama mutasarrıflığından isti'fâ ederek İstanbul'a geldi. Mübtelâ olduğu iltihâb-ı hançereviden kurtulamayarak 3 Rebiülevvel 1321 (M.1903) de vefât etti. Eyub'da Otakçılar dergâhı haziresinde âilesinin makberesine defn olundu. Tarikat-i Mevleviyyeye müntesib ve Bahâriye mevlvihânesi şeyhi Hüseyin Fahrüddin Dede efendi'ye muhib idi. Tabutunun başına sikke-i Mevlevî konularak medfenine o sûretle nakledildi. Celâl Paşa zamânının Kıymetli şâirlerindendi. Eski tarzda güzel şiir söylerdi. Eş'ârının ekserisi mutasavvifânedir. Divân-ı eş'ârı tab' olunmadı. Nüsha-i asliye dâmâdının nezdinde mahfuzdur. Edebi mecmûalarla bazı eş'ârı neşredildi. Nesirde de mâhir idi."

Bursalı Tahir şair hakkında şu takdirli cümleleri kaydediyor:

"Celâl Paşa, gazelserâhka lâtif kıt'alar tanzim ve inşâdında birinci derecede addolunan erbâb-ı iktidârdan olduğu gibi üslûb-i inşâda dahi hâiz-i nisâb-ı kemâl idi." Celâl Paşa'nın 8 manzumesini örnek olarak naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Olmaz müfid mukteziyâtı fetânetin
Cârî olur irâdesi ancak meşîyyetin
Bir devr-i derd ü mihnet olur her nefes hayât
Minnet ise medârı bu dâr-ı maîşetin
Düşme ümid-i sıyt ile dünyâda mihnete
Âfet olur mürâdil-i terkibi şöhretin
Bir lâfzına inanmış idik eyledik hasâr
Geçsin zemine lûtf-i müeddâsı himmetin
Etme leim olandan ümid-i kerem *Celâl*
Yoktur muhâle ruhsatı kanûn-i hikmetin

— II —

Vücûd-i kâinatın neş'e-i imkânıdır hüsnün
Vücûb-i Zât-ı Hak'kın en büyük burhânidir hüsnün
Cihan hüsnünle kaim hüsnüne hayran cihan yekser
Zihî hayret ki kendi hüsnünün hayrânıdır hüsnün
Yazılmış nûrdan bir safhaya Seb'ulmesânî'dir
Kıtab-ı rahmetin pirâye-i ünvanıdır hüsnün
Anınçün vacib-üt-tekrîm olur emr-i perestiş kim
Dilin fasl ul-hitâb-ı nüsha-i şkanıdır hüsnün
Cihanda mazhar-ı takdîsdür ism-i Celâl âsâ
O ismin mazharı cism-i *Celâl*'in câmidir hüsnün

— III —

Aşk tutmuş âlemi feyz-i zuhûri bende hep
Cilve hüsn olmuş tecellî eylemiştir sende hep
Gönlümüzde berk urur nûr-i mübin-i vahdetin
Gör Cemâlullahı mir'ât-ı dil-i rûşende hep

Emr edersin ihtirâz-ı fitneden ammâ yine
Her nigâhın fitnedir ey dilber-i nâzende hep
Âşkın yâ Rab belâ-yi aşk ı âlem süzunun
Her tecelliyâtını gönlümde kil tâbende hep
Her sözümler sihr-i beyânın andelîbidir *Celâl*
Etse dembeste nola bülbülleri gülşende hep

— IV —

Hüsnü ma'nâ-yi kitâb ı vahdeti ta'bir ider
Şivesi İnni enallah âyetin tefsir ider
Bir tecellizâr-ı akdesdir safâ-yi aşk kim
Her hayâlî sad hezâran hüsn ü an tasvir ider
Cezbe-i hüsnündeki kuvvet nedir Allah aman
En küçük te'siri Allahileri teshir ider
Çeşme-i hayvânîdır aşkın zülâl-i feyz-i dil
Sad hezâr İskender'i bir katrası dilsir ider
Merhabâ ey aşk hem ârâm ı cansın hem belâ
Hâtîr-ı virânı senden başka kim ta'mir ider
Tarz ı eş'ârın *Celâl* aldıkça hüzn âhengini
Âh-ı mazlûman gibi vicdanlara te'sir ider

— V —

Bir dil ki süz-i aşk ile sinetâb olur
Kemter suâ'ı dağ-ı dil-i âftâb olur
Ervâh-ı neşvedârî şarâbî fênâ eder
Gamzen ne dem ki hısm ile mest-i harâb olur
Âşüb-ı rûzgâra verir akl-ı evveli
Âhımla zülf-i yâr ki pür piç ü tâb olur
Yok f'itbârî menziletin. râh-ı aşkta.
Her kim ki pâymâl olur âli cenâb olur
Sığmaz hayâle şimdî adâd-ı cefâ-yi çerh
Seyr eyleriz o demde ki rûz-i hisâb olur
Etmaz nigâh bârigeh-i aşka ey *Celâl*
Her kim ki hâksâr-ı der-i Bütürâb olur

— VI —

— Tahmis —

— Hüseyin Fahreddin Dede'nin gazelini —

Sanme kim derd-i talebden hubb-i dünyâdır garaz
Mâsivallâhı gönülden selb ü imhâdır garaz
Hikmet-i icâddan feyz-i tevellâdır garaz
«Dehre gelmekten ne da'vâdır ne gavgadır garaz»
«Hüsn-i rüy-i yârı her yüzden temâşâdır garaz»

Cüşîş-i sevdâya karşı candaki kıymet nedir
Âşıkım zevkim belâ-yi aşka can vermektedir
Gönüm ancak neş'e-i didâra kalmış müftekir
«Ey tabib-i cân ü dil maksad cemâlin görmedir»
«Sanma derd-i aşkıma senden müdâvâdır garaz»

Mâni-i rü'yet mücerred perde-i pindâdır
Ârif-i billâha her âlem tecellizârdir
Mazhar-ı feyz-i Enallah ol neler bak vardır
«Küy-i yâre gitmeden maksûd bir didârdır»
«Cüstüçü-yi Tür'dan nür-ı tecellâdır garaz»

Mihr-i vahdet bir tecelligâh-ı işrâk istemiş
Nür-i Ahmed'den zuhûr-i aşka vermiş perveriş
Hep o mihrin aks-i hüsnefzâsıdır bu gösteriş
«Yâr kendin görmeğe âyine icâb eylemiş»
«Sûret-i icâd-ı âlemde bu ma'nâdır garaz»

Eylemiş iman *Celâl* âsâ bütün ehl-i niyâz
Mesnevidir feyzine burhân-ı kudsiyyet tîrâz
Sirr-ı vahdet cezbe-i zâtından olmuş cilvesâz
«*Fahriyâ* ma'lûmudur erbâb-ı irfânın bu râz»
«Lâfz-ı Mevlânâ'dan ancak Zât-ı Mevlâ'dır garaz»

— VII —

— Kıta —

Câhil ikbâl ü saâdetle yaşar dünyâda
Ömrü mihnetle geçer kesb-i kemâl eyleyenin
Âh eğer böyle ise kaide ukbâda dahi
Yanarım hikmet-i icâdına icâd edenin

— VIII —

— Beyit —

Füyûz-i vahdet-i Zât özge bir ummân-ı kudsiñdir
O ummâna habâb ü mevceldir âferîniş hep

Bibliyografya : Osm., Sts., İhsan Mahvî : Mevlîvi şair-
leri notları, Şairin vücude getirdiği tahmis, Bay Rüşhi'ye âid Hüseyin Fahreddin Dede'nin kendi elyazısıyla yazdığı bir mecmuadan istinsah edilmiştir. Şairin fotoğrafı, Son astr Türk Şairlerinden alınmıştır.

Celâl (Mehmed, Hakkı Paşazâde) — Mehmed Celâl'e bak.

Celâl (Recâizâde) — Mehmed Celâl'e bak.

Celâl Sâhir (Erozan) — 1299 senesi eylülünün 17 nci (29 eylül 1883) cumartesi günü alaturka saat dörd ile beş arasında Aksaray civarında Horhor'da bir evde doğdu. Yemen valisi ve kumandanı iken ölen Botgoriceli ferik İsmail Hakkı Paşa'nın oğludur. Annesi Fehime Nüzhet hanım, eski vadide şiipler de yazan münevver bir kadındır. Bizzat şair diyor ki (*Meddi Sadreddin: Sevdiklerimiz 1929, S. 33-34*):

«Babam İsmail Hakkı Paşa, küçüklüğünde İstanbul'a gelmiş ve büyük eniştem Sadriyâzâm Fuad Paşa'nın himayesinde büyüyerek yetişmiştir. İstanbul askeri mekteplerinde tahsilini ikmalden sonra Paris'e gönderilmiş, orada ikmâl-i tahsil etmiştir. Mekteb-i Harbiye ders nazırlığı, ikinci fırka kumandanlığı, Yemen vali ve kumandanlığı gibi muhtelif vazifelerde bulunmuştur. İkinci fırka kumandanı iken Yıldız'da vukua gelen Arnavut ve Arap askerleri vak'asında tevkif ve muhakeme edilerek Şam'a nefyolunmuş ve orada bir müddet menfi kaldıktan sonra ikinci defa Yemen vali ve kumandanlığına tayin edilmiş ve orada ölmüştür. O zaman Fransızca öğrenenlere mühim faide temin eden «Olen-dorf», usulünü lisanımıza nakleden kitabı meşhurdur.

annem Fehime Nüzhet Hanım ise Maci Davud Han sü-
lesindedir. Tahsili nakıs olmasına rağmen malik oldu-
ğu kuvvetli istidad sayesinde şair olmuştur. Eski vadi-
le gazeller, şarkılar, manzumelerden mürekkebe olmak

و آتیه در دست
روایت در دست روحش کردی
دینا در دست بیخه باغچه
بود عجب مکتب گوید اندی
دگر در گوشتی و صغیر
بر آتیه در گوشتی و صغیر
ناصر و نور سی قراغده آهم

1914 te Celâl Sâhir ve elyazısı

üzere küçük bir divan teşkil edecek manzum yazıları
ve neşrolunmuş iki tiyatro piyesi vardır. Yazılarında
bazan hassas bir ruhun in'ikâsları görülür. Bir gaze-
lindeki şu satırlar bakınız ne kadar güzeldir:

Alırım karşına üç sakı karanfil dizerim
Âlemün seyr-i gülîstânı vazifemde değil
Bir uzak yerdeki yangın gibi seyreyliyorum
Gönümün âteş-i sızânî vazifemde değil

«Şarkılarının pek çoğu zamanının meşhur bestekâr-
ları tarafından bestelenmiş ve pek çok rağbet bulmuş-
tur. Ben daha pek çocukken annemle babam, müşterek

hayat rabıtalarını kırmışlardı. Babam sonradan saray-
dan çıkmış bir hanımla evlenmiş ve ondan üç kardeşim
dünyaya gelmiştir. İki kız, biri erkek. Küçük kız kar-
deşim daha küçük yaşlarında ve yegâne erkek kardeşim
yedi sene kadar evvel ölmüştür. Babamı beş yaşım-
dan sonra görmedim. Annem babamla ayrıldıktan son-
ra tekrar evlenmiştir. Daha bir kaç ay evvel dünyadan
çekilen üvey babam bana bir baba şefkatiyle bakmış ve
kalbimde onun muhabbetine yakın bir sevgi vücade
getirmiştir. Annemi kaybedeli üç seneye yakın bir za-
man var. Hayatımda en büyük inhidamın tu olduğunu
söyleyebilirim.»

Celâl Sâhir'in 1316 (M. 1900) de yazdığı «babama»
serlevhahı bir manzumesinde bilhassa şu beyitler gö-
rülüyor:

Sen şimdi o çöllerde perişân ü mükedder
Bir toprağa kalb oldun o feyfâ-yı siyâhın
Âfâk-ı cahiminden esen sıtmalı, kızgın
Rüzgârlar olur fevk-ı mezarında şînâver

On üç senedir kalbimin üstünde mükedder
Öksüzlüğümün rûhu kadar sâmit ü gâmgîn
Bir teyle-i yeldâ-yi azâb olmadı sâkin

Celâl Sâhir, "Nümunei terakki" mektebinde ve Davud
Paşa rüşdiyesinde ilk tahsîlini bitirdikten sonra «Vefa
idâdisi» ne girdi. İki yıl kadar «Hukuk»a devam etti. Bir
müddet te Firansız mektebinde okudu. Şiirlerini pek
genç yaşında neşretmeğe başlamıştı.

Şairin vefatı münasebetiyle yazılan bir yazıda deni-
liyor ki (Acı bir kayıp: Cumhuriyet No. 4136, 18 ikinci
teşrin 1935):

"...Henüz Nümunei terakki mektebinde okurken ona
«Şair çocuk» diyorlardı. Yaşına hiç te uygun düşmeyen
ince duyguları, temiz düşünceleri ve parlak sözleri Ab-
dülhamid devrinde bile dikkat uyandırdı. Kendine liya-
kat madalyası verildi. O mektepten Vefa idadisine ge-
çen Celâl Sâhir, şimdi nişanlı şair deye anılıyor. Vefa
idadisinde İsmail Safa onun hocasıydı. Fafat kendisine
hoca gibi değil, arkadaş gibi muamele ederdi.»

Bizzat şair ise bu hususa dair şunları söylüyor (Mec-
di Sadreddin: Sevdiklerimiz 1929 Sahife: 21):

« — İlk şi'rimi ne zaman yazdım? Bunu öğrenmek
istiyorsunuz, öyle mi? Anneme darıldım da ondan yaz-
dım. On dört yaşında idim o zaman. Fakat neşretme-
dim tabii. Bu şöyle bir şarkı idi:

Lerzân ediyor çarhi enin ü nevehâlum
Hiç gelmeyecek mi acabâ ân-ı memâtim
En sevdiğime bâr-ı girân oldu hayâlim
Hiç gelmeyecek mi acabâ ân-ı memâtim

Valdemin de şiirleri, eski usul şarkıları, gazelleri
vardı. Şiir yazmak merakı — eğer irsi bir şeyse bu —
bana annemden geçmiştir. 314-315 (M. 1898 1899) te
esaslı olarak yaamağa başladım. Arada bir müddet bi-

raktım. Sonra tekrar yazdım. İlk yazım *İrtika* mecmuasında intişar etti. Bu yazımı posta ile göndermiştim. Neşredildiğini görünce ne kadar sevinmişim görseniz. Fakat arkadaş muzıblığı bu ya. Gazeteye bu şiir intihaldir diye yazmışlar. Mecmua bunu neşretti. Bunun üzerine ben kendimi müdafaa ettim. Uzun mesele oldu idi o zaman... O sıralarda bir çok gazeteler daha çıkardı. *Malûmat*, *Musavver fenn ü edeb*, *Pul* mecmuası ve saire. Bunları çıkaranların çoğu arkadaşım. Bunlardan başka bir aralık bir *Lisan mecmuası* çıkmıştı. Bize vermişlerdi idare için.. orada da Fransızca şiirlerden filân tercümeler neşrettim. *Sabah* gazetesinde de bir iki hikâyem çıktı. Mektepte iken asıl hevesim şiirlerimi *Servetifünun*'da neşretmekti. Fransızcamı ilerlettikçe edebî zevkim artıyor, *Servetifünun edebiyatı*'na bende temayül hasıl oluyordu. İlk yazılarımı muhtelif imzalarla neşrediyordum. Faraza *Ahmed Celâl*, *Hikmet Celâl*, *Vilhan*, *Şarik* gibi... *Servetifünun*'a da bir iki yazı yolladım, Neşrolunmadı. Sonra o esnada *Faik Âli* Bey'le tanıştım O, hapsolmuştu. Hapiste iken yazdığı yazıları *Servetifünun*'da *Zahir* imzası ile neşretmişti. Bir gün o, *Sadi* ve ben konuşarak sokakta giderken, bir nâm-ı müstear aradığımı söyledim. Birimizin *Sâhir* kelimesi aklımıza geldi. Galiba bunu bulan Sadi idi. Hepimiz beğendik. Ondan sonra "Yapayalnız," isminde galiba bir şi'rimi Dr. *Bafralı Yanko* delâletiyle *Servetifünun*'a gönderdim ve intişar etti. Yalnız üzerinde *Tevfik Fikret* bir kaç kelime tashihi yapmıştı. Benim küçükten beri ahlâkım biraz yukarıdan bakan hareketler karşısında gayrı memnun olduğu için bu hâdisе canımı sıktı. *Servetifünun*'da ilk eserimin neşrolunması gibi çok zamandan beri arzu ettiğim bir zevkin tadını bir parça kaçırdı. İkinci defa doğrudan doğruya, mecmuanın ser muharriri sıfatıyla, *Tevfik Fikret* Bey'e yolladığım yazıya ilâve ettiğim mektupta yazılarının neşri takdiinde aynı muhafaza etmesini rica ediyordum. Bundan sonra hemen daima *Servetifünun*'a yazdım. Ta *Hüseyin Cahid* Bey'in bir makalesi üzerine mecmua tatil olununcaya kadar... Bir kaç yazı gönderdikten sonra mecmua muharrirlerinden bazı tanıdıklarımın da teşviki ile bir gün *Servetifünun* idarehanesini ziyaret ettim. O zaman Vefa idadisi talebesinden idim. On altı, on yedi yaşlarında bir talebe... Bu ilk ziyaretimin kalbimde bir heyecan uyandırdığını hatırlıyorum. Edebiyat âleminde yeni bir cereyan vücude getiren büyük şairlerin ve muharrirlerin arasına ilk girerken çelimsiz halimle ne tesir yapacağımı düşündükçe terliyordum. Oda kalabalıktı. Edebiyat konuşuluyordu. Şimdi hepsinin ayrı bana aldıkları tavur ve vaziyeti vüzh ile tesbit edemem. Fakat daha ilk görüşte *Tevfik Fikret*'in bu çocuk ta kim manasını izhar eden bakışı, *Mehmed Rauf*'un sokulgan ve munis hali, *Safveti Ziya*'nın şık kıyafeti ve çok Fransızca mükâemesi, *Ahmed Şuayb*'in sükût içinde tedkiki hafızamda

mübbem gölgeler halinde duruyor.. »

Celâl Sâhir, manzumeleriyle epeyce tanınmıştı. Bilhassa ona «Kadın şairi» diyorlardı. Bu yüzden bir çok muarızlar da peyda etmişti. Bütün manzumelerinde bu mevzuu terentüme devam etmekle beraber, yapılan itirazlardan dolayı müteessir oluyor ve bazı manzumelerinde zimnen cevaplar da veriyordu.

Bir manzumesinde bilhassa şunları söylüyor (*Siyah Kitap*):

Artık yetiştii, ey ebedî mu'tezilerim
Hep bir silâhla etmeyiniz şi'rime hücum
Yalnız, evet, kadınlığı şi'rimde isterim;
Yalnız odur açan bana bir üfk-i pür nücum

1324 - 1908 de kadınlara mahsus *Demet* isimli bir mecmua da neşretmişti. Daha sonra *Yeni kitap* adlı aylık bir mecmua çıkardı.

1325 - 1909 da *Fecriât* adıyla kurulan edebî encümenine Celâl Sâhir de dahil olmuş ve bilâhare bu encümenin reisliğini deruhde etmişti. Bu hususta şair şunları söylemektedir (*Sevdiklerimiz* S. 23):

"Fecriâtî teşekkül ettiği zaman bana da müracaat ettiler. Ekserisini tanıdığım bu genç şair ve muharrirlerin heyetine dahil oldum. Bütün gençler gibi mesleki hayatlarının başlangıcında biraz müfrit iddialı ve sefelleri hakkında insafsız hükümlü olan bu gençler arasında tabii olarak itidalcı bir vaziyetim oldu. *Servetifünun* o zaman, eski parlak inkişaf devresini hasretle hatırlatan, durgun bir hayatı sürdürüyordu. *İhsan Bey*'le anlaşarak mecmuayı *Fecriâtî*'nin organı yaptım. Bininci nüshaya kadar bu şekilde intişar etti. Sonra ayrıldım."

Bir müddet sonra şair, Selânik'te *Genç kalemler*'in uyandırdığı «Yeni lisan» cereyanına tarafdarlık etmeğe başlamış ve *Hak* gazetesinde bu cereyanı müdafaa yollu makaleler neşretmişti. Bir taraftan da Yeni lisanlıları örnek itihaz ederek aruz vezniyle, fakat terkipsiz bir lisanla şiirler yazıyordu. Genç kalemler mecmuasında onun bu tarafdarlığına alenen teşekkür edildiğini görüyoruz.

Çok geçmeden aruz veznini de terk etti. Ve *Mehmed Emin*'i taklid ederek hece vezninde şiirler yazmağa başladı. Daha sonraları ise bu tesirden de kurtulmuş ve hece vezniyle kısmen daha şahsî mahsuller verebilmiştir.

Celâl Sâhir, lisan hakkındaki düşüncelerini ve bu sahadaki faaliyetini de şu cümlelerle izah ediyor (*Sevdiklerimiz* S. 23):

«Lisanda öteden beri tercihim. mümkün olduğu kadar sade yazmak ve dilimizin içine lüzumsuz giren ve âdetâ imtiyazlı ve hakim bir vaziyet alan Arapça, Acemce kelimelerden kurtarmak idi. Fakat bir zamanlar tarafdarları bulunan müfrit tasfiyeciliğin aleyhinde idim. Bence mâkul tasfiye dilin ifade kabiliyetine zarar ver-

memekle müfid olmak bir zaruretti. Meşrutiyeti müteakib *Cenab Şahabeddin Bey*'in kardeşi merhum *Ali Nusralı*'n «Lisân-ı müzeyyen ve san'at» ünvanı ile *Servetifünun*'da neşrettiği makaleler silsilesi fırsatıyla bu husustaki fikirlerimi gene aynı mecmuada ve «Lisanımız» ünvanı altında neşrettim. Meşrutiyetin akabinde *Türk Derneği* teşekkül etmişti. Memleketimizde Türkçülüğün ilk müessesesi olan derneğe, teşekkülündeki maksad ve gayeyi vâzih bir surette bilen ve bilmeyen pek çok kişiler dahil olmuştu. Bir müddet sonra ben de derneğe girdim, ve ilk tavsiyem lisanın tasfiyesi meselesinde nazariyat ile uğraşmaktan ziyade sade Türkçe ile, fakat ifratsız yazılmış güzel eserler vücade getirilmesi idi. Az müddet sonra *Türkyurdu* mecmuası intişara başladı. Onun da hem muharrirleri arasında idim, hem de muahharen heyeti idaresine dahil oldum. *Türkyurdu*'ndan sonra *Türkocağı* teşekkül etti. Onun da ilk azalarındanım. Ve sonra da müteakib heyeti idarelerine âza oldum. Harp esnasında evvelce faaliyetine durgunluk gelmiş olan Türk derneği'ni *Türk Bilgi derneği* ünvanı ile ihya etmek teşebbüsünde bulunduk. Tasavvurumuz yurd ve ocakla beraber derneğin de inzimamiyle Türkçülük cereyanının yaşayan müesseselerine hududları muayyen vazifeler ayırmaktı. Yurd iç ve dış Türk âleminde Türk milliyetperverliği fikirlerini neşr ve tāmim edecek, Türk mazisi ile alakadar bahislere âid milli ve ecnebi tehebulara neşir sahası olacak; Ocak, bilhassa gençler arasında, milliyet fikir ve aşkını tāmim ve takviye edecek, dernek ise ayrıldığı muhtelif şubelerde müteahassıslara tedkikat yaptırarak Türkçülüğün her sahada ilmi temellerini atacak, âdeta müstakbel bir milli enstitünün nüvesi olacaktı. Türk bilgi derneğinin organı olmak üzere nezaretim altında *Bilgi mecmuası* çıkmaya başladı. Yedi nüsha çıktı. 327 (M. 1911) de Selâniğe gittim. Orada *Genç kalemler mecmuası* etrafında ve *Aziz Ziya Gök Alp*'in manevi riyaaseti altında toplanan milliyetperver edebiyat taraftarı gençler vardı. Onlarla muhtelif temaslarımızda lisan ve edebiyat münakaşaları yaptım. Bunlar içinde mühim olarak, sade lisana rağmen aruz vezniyi muhafaza etmek isteyenlere karşı bu fikirlerinin iki unsuru birleşmeyecek bir tezad teşkil ettiğini iddia ettim. Aruz vezninin kulaklarımıza hâkim âhengine rağmen lisanın sadeliği cereyanı karşısında uzun müddet devam edemeyeceğine kani'dim. Bu kanaatim bugün bir hakikat olmuştur.»

Celâl Sâhir, bütün bu faaliyetleri esnasında bazı resmî ve hususî vazifeler de deruhte etmişti. Bir müddet Mercan idadisinde ve İstanbul lisesinde Edebiyat müallimliği yaptı. Bir aralık ta Hubyar mahallesi muhtarı olmuştu. Umumi mütareke sıralarında komisyonculuk ve ticaret işleriyle uğraştı. Bir zaman da barut şirketinde komiserlik vazifesi gördü. Büyük Millet meclisinin üçüncü devresi sonlarına doğru ve harf inkilâbı sıralarında Zonguldak meb'usu seçilmişti. Gene o esnada Türk Dil-i Tedkik Cemiyeti'ne âza intihab olundu. Bir müddet te-

rcis vekilliginde bulundu. Vefatına kadar bu mevkiileri muhafaza etti. Uzun yıllar veremle mücadele etmişti.

Fakat onun ölümü iki-
buçuk yıl kendisini
hırpalayan ve üzen bir
hastalık yüzündendir.
16-11-1935 gecesi kan-
serden vefat etti. Cena-
zesi 18-11-1935 pazartesi
günü Kadıköyünde Süreyya
sineması karşısında Rontken
apartmanından kaldırılarak
büyük bir ihtifal ile Bakırköyüne gö-
türüldü ve âile mezarlığına
gömüldü.

1930 da Celâl Sâhir

Celâl Sâhir, temiz ahlâkiyla kendisini bütün tanıdıklarına sevdirmiş samimî bir adamdı. Ve onun dostları, her şeyden evvel bu meziyetinin hayranı olmuşlardır. *İbrahim Alâeddin Gövsa* diyor ki (*Meşhur adamlar Ansiklopedisi C. 4*):

«Celâl Sâhir; temiz ruhlu, ince duygulu, dürüst ve memlekete derinden bağlı bir insandı.»

Abdülhak Şinasi yazdığı bir makalede diyor ki (*Celâl Sâhir'e dair hatıralar: Varlık No. 60, 1 Sonkânun 1936*):

«Celâl Sâhir'in kendisi şi'rinden iyi, adamlığı şairliğine üstündü. Ve edebî şahsiyeti edebî eserinin fevkinde idi.»

Filhakika Celâl Sâhir, Servetifünun şairlerini taklid ederek şiir neşrine başladığından son cereyanın mürevviclerinden olduğu güne kadar yazdığı manzumelerde bâriz bir hususiyet ve bir mümtaziyet göstermiş değildir. Gerçi Meşrutiyeti müteakib onun büyük bir inkişaf göstereceğini ve çok kudretli bir şair olacağını ümid edenler olmuştur. Meselâ *Abdülhak Hâmid*, *Recâzade Ekrem'e* yazdığı 6 Mart 1911 tarihli bir mektupta şunları söylemektedir (*Mektuplar: Cilt: 2, Sahife 38*):

«...Fecriâtî'den hatırıma geldi: Ben Celâl Sâhir'i pek beğeniyorum ve deyebilirim ki genç şairlerimiz içinde yegânedir.»

Evet bu mektup yazıldığı zaman Celâl Sâhir henüz 28 yaşında bir gençti. Fecriâtî'nin de lirik bir şairi olarak tanınmıştı. Ve o günkü heyecanı muhafaza şartıyla büyük bir şair olması ihtimal dahilinde idi. Çünkü onun yaradılışında bir şi'riyet vardı; Fakat,

Bütün hayatımı onlar verir ve ben yaşarım
Kadınlar olmasa öksüz kalırdı eş'arım

deyen şair, münhasıran kadın ve aşkı terennüm etti. Halbuki bu mevzu, bilhassa maddî kalmak şartıyla nihayet muayyen bir yaşa kadar insanda heyecan uyandırabilir. İşte bu heyecanın inkişatıyla beraber onun şairliği de söndü. Şekilde de mütemadiyen değiştirmeler yap-

Cel.

mak hevesine düşmesi, onun ileri gidemeyişinin başlıca sebeplerinden biridir.

Gerçi bilhassa meşrutiyetten sonra yazdığı manzumelerinde mevzuunu biraz genişletmek istemiş ve *Feryad*, *Qirid'e* gibi başlıkları taşıyan vatanî neşidelerle, Turan mefkûresini terennüm eden bir kaç manzume ve bazı âile şiirleri kaleme almıştı. Fakat onun bu mahsulleri üç beş parçaya inhisar etmekle kaldı.

Celâl Sâhir, bedbin bir adamdır. Bu cihettendir ki aşk ve kadın şiirlerinde en çok buhran ve ızdırabı terennüm etmiştir. Bu hususiyetini kendisi de şu yolda itiraf ediyor (*Sevdiklerimiz* S. 26):

«... *Maupassant* en çok sevdiğim romancılardan biridir. Benim üzerinde büyük tesiri olmuştur. Düşündüğüm zaman seciyyemdeki bedbinliğin menbaı biraz da onun eserleridir hükmünü veriyorum.»

Bugün Celâl Sâhir'i bilhassa *Fecriâtî* devrinde yazdığı garamî şiirleriyle az çok muvaffakiyet gösteren hassas, fakat mutavassıt bir şair olarak tanıyoruz.

Celâl Sâhir'den bahseden menbalar, şekildeki bütün tahavvüllerine rağmen onu bir kadın şairi olarak gösteriyorlar. bunlardan bir kaç misal göstermek bile bu hususta kâfi bir delildir:

Şehabeddin Süleyman diyor ki (*Nevsâli millî 1330 1914, S. 244-245*):

«...*Beyaz gölgeler* şairi daha pek küçük iken âsâr-ı şîriyyeyi ince hassâsiyetiyle mas ve temsil edecek bir kabiliyette bulunmasına ve hitabette, inşâdda gösterdiği istî'dâd-ı mahsûsa binâen bulunduğu mekteblerin resmî günlerinde manzumeler, nutuklar okur idi. Daha o zamandan bu mâî gözlü zeki çocuğu görenler âtinin pek kıymetdar bir şairi olacağını söylerlermiş. Sâhir'in mekteb seneleri hep şiir tedkikiyetiyle geçti. O zamanlarda *Tevfik Fikret* ve *Halid Ziya* nesli edebîsi *Servetifünun'u* çıkartıyorlardı. Celâl Sâhir Bey teceddüde olan meyli mahsûsu dolayısıyla daha pek küçük olduğu halde neslin mihanikiyeti felsefesi hissi etti. Ve anladı. 15-16 yaşlarında bulunuyordu. Yeni üstadların mekteb-i edebisine genç ve dinç rûhuyla merbut oldu ve çalışmağa başladı. Filhakika Sâhir şeklen onların usulünü tâkib ediyor idi. Lâkin O esas ve ruh itibariyle hepsinden ayrı ve başka bir şahsiyet gösteriyor idi. Onda rakik ve hasta bir romantizm, bir *Alfred du Musset* tarzı tahassüsü mevcut idi. O aşk ve kadın şairi idi. Lâkin onun eserlerinde kadın ve aşk lekelemiyor, âdetâ bir gaze-i şî'r ü hayâl ile örtülüyordu. O da seviyordu lâkin ne kırıyor ve ne de lekeliyordu.

Sinemde bir zaman bayıl; ey zâde-i semâ
Bir lâhze okşa rûhunu aşk-ı necîbimin

Celâl Sâhir bu ince, nâzik eserleriyle arkadaşları arasında pek az zaman zarfında pek büyük bir ihtiram kazandı gibi, haricte de her kesin nazarı dikkatini celbetmiş idi. Hattâ bir çok hasûd kimseler Celâl'in daima kadınlıktan ve aşktan bahsedişini aleyhine bir

delil olmak üzere istimal etmişler ve yalnız bu itirazla onu bihakkin kazanmış olduğu mevki'i şöhretten indircekleri zann-ı bâtilında bulunmuşlar idi. Bilmiyorlar idi ki san'atkârın hakikat hissettigindedir. Ve hâmil-i hüsn-i bedîf olmak şartıyla her eser-i edebî ve muharriri san'atkârdır. Şair duyduğunu terennüm ediyor ve ne güzel izhâr ve irâe ediyor idi. Ona, dağ, çiçek, ecrâm sana bir şey ilham etmiyor mu deyenlere karşı ne müstehziyane bir cevap veriyor:

Fakat, ey kariim! ne istersin, yazayım?..
Bir menekşecik meselâ, yazınız...
— Dinleyin peki:

Mahmûm
Güneşin tâze, muhteriz, ma'sûm
Bir küçük büse-i ziyâsiyla
Münkeşif bir şükûfe-i mağmûm.
Müncemid bir nüveyre ki zinde
Bir kadın kalbi umk-ı hüsnünde
— Bak şaşırđım, yine kadın diyorım. —

Devr-i sâbık-ı istibdâd Halid Ziya ve Fikret nesli edebîsinin kalemlerini de kıskanarak sahâf-i matbûât-tan diyâr-ı sükût-i cebriye teb'id ettiği zaman Celâl de zahiren sustu. Fakat o hücrelerinde yine durmuyor, yine çalışıyordu. Meşrutiyetin tuftuyla biz eski kadın ve aşk şairinde başka bir sîmâ, ve başka bir mevcudiyet-i ruhiye bulduk. O yine kadın ve aşk şairi idi. Lâkin o şimdi daha beşerî, daha asabî olmuş idi. O şimdi hayatı daha ziyade görüyor, eski gaze-i şî'r ü hayâl arkasından bakmıyordu:

Âh, ey kalbimin üstünde yalandan bayılan!
İstemem ben seni artık, beni terk et, terk et.
Bak, bu feryâdı ederken yüreğim bî hareket,
Gözlerimde yanıyor âteş-i kîn ü isyân;
Şimdi rûhumda hevâ-yi nefrân
Esiyor, taht-ı hayâlimden in
Yok yalan söyliyorum, bunları hiç bilme, unut,
Ben yalan söyliyorum, gel beni sev, okşa, uyut.
Gel, yalandan yine gözsümde bayıl, gel, aldat.
Bulamazsam da biraz aşk u vefâ
Dulurum zehr-i visâlinde şifâ

315 (M. 1899) senesi Celâl Sâhir'i ile bu Celâl Sâhir arasında ne derin bir tahavvül var..»

Nûzhet Hâşim diyor ki (*Millî edebiyata doğru 1334-1918, S. 80-81*):

«Tâ eskilerden tutunuz da, en yenilere kadar, tekml Türk şairleri içinde, tahavvül ve teceddüde Celâl Sâhir Bey derecesinde müşlâk ve müstaid, kimseyi tanıımıyorum. Bir zamanlar, *Servetifünun* edebiyatının genç şairlerindendi. Meşrutiyetin akabinde, yeni teşekkül eden *Fecriâtî* zümresine dâhil oldu; Ve bu zümrenin, en ileri giden şairi *Ahmet Hâşim Bey* gibi serbest nazımlar vücude getirdi. 1326 (M. 1910) tarihinde, Selânik'te toplanan gençler, yeni lisânı neşre başlayınca, İstanbul'daki edibler arasında, en evvel Sâhir Bey kendilerine müzâharet gösterdi; Ve vâki' olan da'vet üzerine oraya gi-

rek müzakerelerine iştirak etti. O sıralar, ilk defâ ye-lisana Cünun ünvanlı şi'ri, *Genç kalemler*'de basıldı. Bundan sonra da, *Köprülüzade Fuad Bey, Mehmed zuf* Bey gibi, o zamanlar yeni lisana muâzır olan zat-ra karşı *Hak* gazetesinde muhtelif makaleler neşr lerek, bu doğru hareketi hulûs ile müdafaa etti. Şâhir ey, hece vezni de ilk kabul edenlerdendir. İbtidaları ızdığı manzumelerde *Emin Bey*'in ifadesinden kurtu-madıysa da, gütgide, bu vezne daha başka bir âhenk rmeğe çalıştı, muvaffak ta' oldu. Eskiden *Servetifü-ur*'da aşk ve kadınlığı terennüm eden şair, Türklük reyanı meydan aldıktan sonra, büyük bir iştiyak ile u cereyanın içine girmiş ve Turan mefkûresinin açtığı afkas ufuklarına kadar nazarını uzatmıştır. Acaba mu- affak oldu mu? Bunu burada, uzun uzadıya tahlil ve nkid edecek değilim. Şiir âlemimizde büyük bir buh- an var, şüphesiz... Binaenaleyh Şâhir Bey'in, hece vez- iyle yazdığı manzumelerde bazı muvaffakiyetsizlikleri öze çarpıyorsa, bu zarurîdir. Halbuki şu cihet teşek- üre şayandır ki, o bir çok arkadaşları gibi eski zihni- ette kalarak yeni cereyana göz yummamış, bilâkis, linden geldiği meritebe teceddüde zahîr olmuştur..

Celâl Şâhir'in son yazdığı şiirlerinden bahsederken *smâil Habib* de şunları söylemektedir (*Ebedî yeniliğimiz: Kısm II, 1932, S. 204*):

"...Bu son devre şiirlerinde de, ta ibtidadan beri taş- lığı vasıfların devamını görüyoruz. İptidada nasıl aşk- âriyise intihada da öyledir. Sonra iptidadan beri nasıl er yeni sese uyarken uyduğu seslerden geri kalmamış ve ileri de gitmemişse son devre de öyledir: O ilk şi'riden son şiirlerine kadar ne modeline karşı gölge gibi kaldı; ne de modelini gölge gibi bırakabilirdi. Onun için onun şi'rine ne «hiç» denebilir, ne «hep»!»

Celâl Şâhir'in matbu eserlerini gösteriyorum:

I — *Beyaz gölgeler*: 1925 — 1909 da basılan bu eser 239 sahifeden ibarettir.

«Bu muztarib yazılar üzerine in'itâf edecek zümre-i enzâr içinde benim acularımıla mütehassis ve giryân olanları elbette vardır. Ben bu ümide o kadar çok mâ- likim ki zavallı kalbimin bedbaht ukdelerle mâli olan rişte-i hayatının hikâyât-ı müellimesini, derinleşe derin- leşe nihayet birer mâtem olan nâmütenâhî aşklarımın bipâyân ızıtrablarını her kesten evvel, sevgili mutâlî'le- rim, sizin enzârınıza ağlarım...»

Cümleleriyle başlayan mensur bir mukaddimeden sonra «Beyaz gölgeler», adlı 1, «Leyâl-i şâhriyet», baş- lıklı 12, «Hediye-i bidâr», başlıklı 3 manzumeyi ve muhtelif serlevhah diğer 74 şi'ri ihtiva eden bu eserde şi- airin 1314 — 1325 (M. 1898 — 1909) yılları arısında yaz- dığı manzumeler kayıtlıdır. Bu eserde bazı serbest nazımlarla, kafiyesiz bir şiir ve 1325 (M. 1909) te yazılan hece vezniyle bir manzume de vardır.

II — *Buhran*: 1324-1909 da basılan bu eser 142 sa-

hifedir. «Buhran», başlıklı 6 manzume ile şairin bilhassa elemicirini ifade eden 32 parça nesri muhtevidir.

III — *Siyah kitap*: 1328 — 1912 de basılmıştır. 155 sahifedir. 1314 — 1326 (1898 — 1910) yılları arasında yazılan şiirleri ihtiva eden bu eserde daha ziyade 1325 1326 (M. 1909 — 1910) senelerinde yazılan Fecriâtî dev- rine âid manzumeler ve nesir parçaları görülmektedir. 37 şi'ri ihtiva eden bu kitapta 10 nesir parçası da gö- rülmektedir.

Celâl Şâhir, hece vezniyle bilâhare yazdığı şiirleri kitap halinde neşretmemiştir. Onun *Hakkı Nâşir* müstearıyla bazı yazıları ve *Meb'us namzedlerim* ismiyle manzum lâtifelerden mürekkebe bir risalesi de vardır.

— I —

— *Beyaz gölgeler'den* —

— Hayâl-i visâl —

Ben uzaktan size bir nazra-i mahmûl-i keder,
Siz uzaktan bana bir hande-i sâf ü dilber
Gönderirken bizi bir kuvvet-i sevdâ perver
Dest-i şühîyle yakınlştırarak leblerimiz

Tatlı bir büse-i nermin ile birleşse ve siz
— Yavru bir kuş gibi hâhığger-i pervâz-ı semâ —
Çırpınan kalbime yaslısanız... Artık dünyâ
Bana pür nûr-i saâdet görünür, bâd-i mesâ

Tâze bir nûkhet-i mahmûre iderken ithâf
Yaşasak öylece âğuş be-âğuş-ı visâl,
Öyle meşbû'î teheyycü yaşasak bir lâhze...

Sonra ölse de zarar yok, fakat efsûs, bu sâf,
Bu mukaddes emelimle ediyor istihzâ
Dikilüp karşıma bir çehre-i hemteng-i leyâlî
6 Şubat 1315 — 1899

— II —

— Hayâl-i şi'rim —

— Halid Ziya Bey'e —

Şafak bulutlarının ibmirâr-ı zerdinde,
Şu mâvi göklerin a'mâk-ı imtidâdında,
Leyâl-i muzlimenin sine-i sevâdında,
Hazin menekşelerin hüsn-i lâcüverinde

Bâzan görürüm ben
Mahmûr ü mülevven
Bir çehre-i mübhem,
Bir çehre ki esrâr-ı leyâlî gibi muzlim...

Bir çehre ki hüsnünde gülümser ebediyyet...
A'mâk-ı nigâhından uçan hande-i sermed
İthâf ediyor rûhumâ bir neş'e ki pek sâf,
Bir neş'e ki enfâs-ı melâik gibi şeffâf...

Müşfikane bana hitâb ediyor:
— Beni bilmez mişin, zavallı çocuk?

Ben senin şîrinim! diyor ve soluk
Şir tebessümle iğtirâb ediyor...

22 Nisan 1316 — 1900

— III —

— Leyâl-i Sahiriyyet —

Karşımda bir deniz, ebediyetle hem hudûd...
Fevkimde bir semâ ki pür âvîze-i nücûm...
Her yerde bir sükût... Ne bir ses, ne bir sürûd
Etmaz bu sâkitiyyet-i leyliyyeye hücum.

Güyâ muvakkaten ölüdür âlem-i hayât :
Ecrâm uyur, denizler uyur, âsmân uyur;
Yalnız zavallı rûhum, esir-i tahayyülât,
Şir sâhiriyyet-i mütefekkirle bî huzûr...

Şâzan senin hayâl-i azizinle mâtemi
Şir hasbîhâle başlayarak, mest ü giryeriz,
Fırnaqlarım cerihamı, ey âşinâ-yi dûr !

Şâzan açup kitâb-ı hayât-ı güzestemi
Karşımda lerze lerze yanan kandilin mariz,
Dîgün ziyâlarında okurken... sabâh olur !...

6 Ağustos 1316—1900

— IV —

— Beyaz gölgeler —

Şir gündü - ne gün, bilmiyorum, kaç sene oldu
Âfâk-i dimâğında o mâzi-i kebûdu
Zulmetlere gark etti uzun bir şeb-i hicran —
Çalmız iğmiz bir ebedî âb-ı perîşan

mrâr ederek rûhumuz artık tutuşurken,
Şir vecd-i muvakkatten uzanmış gibi birden,
Şir hande-i mahmûr ü semâ reng ile meşhûn
Çeşminde bir endîşe-i nevdâ ile sordum:

— Sâhir, neye benzer senin eş'âr-ı garâmın?

— Bir tüde-i zulmet...

— Ne dedin?

— Rûhu zalâmın

— Yok bunlara hiç benzemiyor doğrusu Sâhir,
Darlarda ne var, söyle kuzum, zulmete dâir ?

— Beynimde derin bir gece var, her ne doğursa
Şir hil'at-i şebreng ediyor üstüne iksâ
Ben benzetemem onları hiç bir şeye...

— sus sen?

Dh, onları bir gölgeye teşbîh ederim ben.
Şir gölge, fakat benzemiyor başka zilâle
Şir gölge ki ihsâs ediyor kalb ü hayâle:
Şir sine-i pür hiss ile bir aşk-i mükedder,
Şir rûh ki ufkunda gezer mâvî güneşler...

Şir mezher-i hulyâ-yi mukaddeste açılmış
Anbak gibi bî şâibe, şeffâf ü lebenfâm,
'âhud da beyaz bir krizantem, hani her kış
İutlak taşırım kalbimin üstünde her akşam...

Onlar gibi bir gölge, beyaz, sâf ü ziyâdar!
Âfâk-ı dimâğında doğan neyyir-i ilhâm
Döktükçe şuaâtını efkârına, onlar
Hep sine-i evrâkı eder ma'kes-i ârâm

8 Haziran 1325 — 1909

— V —

— Buhran'dan —

— Buhran —

— Her şeyi pembe gören birine —

Eğer hayâta senin gözlerinle baksaydım
Benim de böyle kararmazdı. ufk-i efkârım
Ve giryedâr-ı gam olmazdı dâimâ nazarım.
Fakat elimde mi tebdîl-i tab'-ı nâşâdım,
Beni kuvâ-yi tabiat bu yolda halk etmiş.

Bu gün solan, kuruyan her çiçekte bir meyyit,
Ufukta güller açan her şafakta bir yangın
Gören ve kuşların en şâirâne, en baygın
Terennümünde hafî bir teellüm-i sâmit
Duyan nigâh u simâhında bir derin süziş

Yaşarken âh nasıl ağlamam, harâb olmam?
Hele hayâlîme insanları getirdikçe
Zavallı kalbimi ta'zîb eder bir işkence;
Gezer dudaklarım üstünde bî sadâ bir âh,
Ve gözlerimde taşır bir bükâ yi bî ârâm...

Benim gözümde saâdet sevimli bir ümmîd,
Ki her hayâle misâfir, fakat muhâl ü baîdl
Hakikat öh, o bir gölge, aşk, o bir hulyâl
Hayât bir reh-i pür şeb, beşer de bir seyyâh,
Ki dâimâ eder ufkunda cüstücü-yi ziyâ...

15 teşrinisanî 1325 — 1909

— VI —

— Siyah kitap'tan —

— Bir ihtimal —

Sevmiyorsun beni, artık bıktın,
İ'tirâf et, deye isrârını ben
Şimdi ettikçe tahattur, bilsen,
Ne kadar sızlayorum, sahte kadın!

Seni eğlendiriyor muydu, kuzum,
Bu yalanlar, bu sefilâne riyâ,
Kanayan kalbim ile istihzâ?...
Bıktım artık, seni ben sevmiyorum,

Deyebilseydim eğer ben o zaman
O melûlâne suâl ü isrâr
Belki bir kahkaha-i istihkar

Olacaktı, ve anîf ü zâlim,
Deyecektin: Seni zâten bir an
Sevmedim ben ki...

Değil mi güzelim?
Ağustos 1325 — 1909

— VI —

— Vefs —

— Büyük Şair Abdülhak Hâmid'e —

Mâtemi bir güneş ufuklarıma
Yine nûr-i siyahımı saçtı;
Kalbimin sâk-ı ra'şedârında
Yine bir gonca-i siyâh açtı.

Açarak hande, gül kanatlarını
Uçtu artık leb-i melâlimden;
Yine kış geldi; gırye bârânı
Dökülür çeşm-i pür leyâlîmiden

Daha gencim, bahâra müştâkım;
Gülmek, eğlenmek en büyük hakkım,
Çekil, ey çehre-i şifây-i azâb!

Ne kadar benziyor yüzünölüme;
Durma karşımda, istemem gelme..
Gülme beynimde, ey sadâ-yi gurâb l...

4 Temmuz 1326 — 1910

— VIII —

— Yâd ve feryâd —

— Melihacığımın rûhuna —

— Enin —

Ne çabuk soldu reng-i nermînin,
Ey bütün bir zavallî âilenin
En muazzez nihâl-i ümmîdî?
Hangi rûzgârla örselendindi,
Ne için böyle nâgehan kurudun?
Şimdi sensiz yetim olan yurdun
Kokusuz, gölgesiz, tesellîsiz
Sızlıyor ufku mâteminde, melûl..
Etse de başka bir bahâr hulûl
Doğamazsın, değil mi, sen tekrâr,
Olamazsın bu ufka sâyenisâr?
Çünkü artık yedi harîsâne
O rakîk incecik vücûdunu da
Doymıyan, kanmayan ubur toprak...
Âh, senden kalaydı bir yaprak,
Bir küçük büy-i müskir ü muğfil,
Bir gün olsaydı avdetin kabil,
Ey muazzez nihâl-i nerm-i şebâb,
Kalbim olmazdı böyle zâr ü harâb..

Ölüm, âh ey bütün riyâ ve yalan
Âleminde yegâne doğru olan
Gaye-i mutlak, ey siyah pençe!
Sana lâayık mı, söyle, bir gonce!
Bu kadar bekleyenlerin varken
Onu almak revâ mı erkenden?..

Kânunsani 1326 — 1910

— IX —

— Cänen —

Yine gökierde güller açtı mesâ...
Var mı bünem elinde bir hanger?
Öyle güller ki hepsinin kalbi
Kanayan penbe bir ceriha gibi,
Döküyor rûha merhamet ve keder...
Bir muazzam rûkûda müstâgrak,
Her taraf sanki ağılyor susarak.
Oh, eşyâ biraz kimildansa
Kırılır mutlaka bu şîriyyet..
Bu sükûnet cihâna hâkimdir.
Onu ihlâle eyleyüp cür'et
Karşı sâhûde haykıran kimdir?
Sen misin serseri deniz? ne için
Tuzlu, hırcın dudakların böyle
Dâimâ inliyor merâretle?
Mâvi kalbinde var mı bir derdin?
Sen değîlsin, zavallî; aldandım,
Neş'esinden utanmayan bu sesi
Zabt olunmaz, şedîd bir nâle
Muztarib, hasta bir sadâ sandım!
Bu derin akşamın sıcak ye'si
Süzülürken sükût içinde yere
Tâ uzaklarda böyle âvâre.
Bir meserretle çınlayan hande
Hangi hissiz dudaktan aldı hayât?
Ey semâ! olsa kudretin bende
Onu kahrımla eylerim iskâl!..

Belki bir kalbe gayzım etti hücum
Söndü artık ufukta kâhkahalar,
Sustu artık o haykıran mecnun!
Yeniden hâkim oldu arza sükûn..
Ben bu dilsiz cihânı sevmiyorum.
Ne için sustu âh o ses? gaddâr!
Yine karşımda kanlı bir el var,
Yeni doğmuş ümidimi kesiyor...
Yine beynimde bir cünûn esiyor...
Dur biraz, esme, ey fenâ rûzgâr!
Yine dağlarda bir yığın insan!
Nefti esvablî bir adam her ağaçlı.
Çekemem izdihâmı, mecrûhum.
Âh, öksüz ve kimsesiz rûhum!
Kara toprak, yeter, şu göğşünü aç..

25 Eylül 1327 — 1911

Genç kalemler No. 11

— X —

— Buhran —

— Delinin delterinden —

Derler ki: Her bulut yükselen bir âh,
Onun ye'si gökten eriyip akan.

Güneş kalbi yaralanmış bir seyyah,
Eşyanın hakiki çehresi siyah,
Sonradan boyar ondan dökülen kan..

Hayât bir hâle, her göz eleme
Seyirci; bir zehir her rûha esen;
Her kuşun gagasında nâle nağme...
Sağır ol da duyma, kör ol da görme,
Taş ol da hissetme rahat istersen!
Ne dostluk, ne aşk, ne para, ne şan.
Hiç biri vermez rûha bir teselli;
Hür kalbi esir etmeğe uğraşan
Bir zincir hepsinin uzanan eli...
Hürsen kır bu eli, zincirden boşan!.

Bence hayât bir can sıkın bağlama
Dün bu günün eşi, bu gün yarımın
Ne gülme değişik, ne de ağlama:
Her insan maymunu başkalarının

Bak etrafında bu yalan, o yalan;
Aynı dil konuşur her dudakla iç!
Sen de aldan, aldat; biraz oyalan...
Ne kazanıp ne kaybedeceksin hiç!.

22 Nisan 1333—1917

Türkyurdu C. 12, No. 5

— XI —

— Aşk ve kumar —

Bir birine benzer aşk ile kumar,
Her kes ikisinden de bir şey umar!
kisinden de asıl maksad kazanç
İkisi de vermez kalbe hiç usanç.
İkisinde de bir halecanlı ses,
Dudaklarından kaçan gizli bir nefes,
Hisleri açık söyleyen bir nazar,
Bir küçük titreme... her şeyi bozar!
İkisi de heyecanlı bir oyun
İkisinde de var kapan, bekleyen.
Atılan, koşan, duran, emekleyen.
İkisinde de var tâlî'î yâver
Ve mahkûm; biri âf der, öteki ver!
İkisinde de var susuş ve açış;
İkisinde de var hücum ve kaçış
Yahut karşı duruş; yeniş, yeniliş...
İkisi de tedbir isteyen bir iş!
İkisinde de galib olan dimağ;
Düşünen, hazırlanan, kuran ağ,
Dâimâ aldatan ve aldanmayan...
Varını verir kalbiyle oynayan,
Kalbiyle oynayan dâimâ mahrum...
Anladım ben niçin kaybediyorum!

23 Nisan 1333—1917

Türkyurdu C. 12, No: 6

— XII —

— Bulffan —

— Delinin defterinden —

Bir yığın toz olmuş rûhumun kederi
Dünyanın buruşuk yüzüne yağıyor.
Yok, hayır, bahtımın görünmez elleri
Göklerin göğsünden karanlık sağıyor.

Bir ılık son nefes kalbimi sarıyor...
Ne hazin bu hasta gündüzün ölümü!
Eşyâ örtünüyor, renkler kararıyor...
Gece mi bu, yoksa bir mâtem tülü mü?

Geceyse nerede o altın gözleri?
Kor olmuş, bakmıyor.. Bir yangın alêvi
Hiçkırın bir elem olsa! yok hiç biri,

Ne ses, ne aydınlık... Gecenin boş evi!
Bu akşam göklerin kandilsiz; Allahım
Seni nasıl bulsun karanlıkta âhim?..

24 Mayıs 1333—1917

Türkyurdu C. 12, No: 7

Bibliyografya : Servetfünun mecmuası, Şehabeddin Süleyman: Tarihi edebiyatı Osmanîye, Nevsali millî, Demet, Bilgi, Genç kalemler, Hak, Türk yurdu, Varlık, Cumhuriyet gazete ve mecmuaları, Stq., İsmail Habib : Edebi yeniliğimiz, Mevdi Sadreddin: Sevdiklerimiz, Celâl Şahir'in matbu eserleri,

Şairin gençlik resmi ile el yazısı Nevsali millî'den alınmıştır.

Celâleddin Ergun (Mevlevî) — Ergun'a bak.

Celâleddin (Mahmud) — Son asır şairlerinden Celâleddin hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (Stq.):

«Mahmud Celâlüddin efendi, 1293 (M.1876) te doğdu. 1314 (M.1896) te İzmir'de tab'olunan مشاهير عارفان العرب mukaddimeye ünlü risâleye Ali Nazmî imzâsıyla yazılan mukaddime deniliyor ki:

«Bu günden itibaren neşrine başladığımız Eşyanın tercemesi geçen sene 1311 teşrinievvelin. 21 ncî günü henüz on sekiz yaşında iken âlem-i fânîye vedâ' eden mektûbî kalemî [İzmir vilâyeti] hulefâsından merhum Yanyalızâde Mahmud Celâlüddin'in âsar-ı metrukisindedir. Celâl, benim kardeşimdi. Fakat üç günlük bir hastalığı neticesi olarak intikal edince kendini taniyan ve cümlesine kendini kardeş gibi sevdiyen yârânı da benim ile berâber ağlamışlardı. Kardeşim olduğu için söylemem. Hattâ muhibbânın bile söylediklerini istemem. Eğer var ise ağyârı söylesin. Celâl; edib, şâir, musikişinas, ressam ve bununla berâber güzel de bir sadâya mâlikti. Bir Aşr ı şerif kirâat ettiği zaman müstemî'lerini ağılatmamak mümkün değildi. Celâl; edibtî. Şu terceme-i lâtifé anın edibliğine bir burhân olabilir. Celâl, şâir idi. Bundan sonra neşredebdiğimiz manzum parçalar, anın fenn-i şiirdeki mehâretine delil olabilecektir. Âtidedeki gazel, bu babta bir şahid-i âdildir. Ce-

muskişinası idi. Şarkı ve gâzel okumakta, kanun ve no çalmaktaki mehâretini tanıyanlarca ma'âm-ı Celâl, ressam idi. Bu gün İzmir'de gerek ekâbir bir kaç zâtin yanında, gerek nezdinde mahfûz olan ve sulu boya levhalar, ann fenn-i tersimde resine delil-i alenî olabilir. Sanâyi'-i nefisenin bir anda behredâr olan merhum, eğer zaman müsâade ydi beş on sene sonra mükemmel bir adam olurdu. Hat heyhât! Târih-i vefâtından on sekiz ay evvel,

Kâım aldım ben felekten çok şükür hakka Celâl
İği halde hadika-i hayâtından gerek kendi gerek
İre vâidesiyle zavallı birâder ve hemşireleri bir gül
ın koparmağa muvaffak olmaksızın o vücûd-i nâdir
hv olup gitti..

— Gazel —

İşte teşrif i çemenzâr eyleyüb ol gül'izâr
Olsun âğuşum bu gün cânânıma cây-i karâr
Gel gel Allah aşkına şâd eyle ben biçâreyi
Ben senin hasretkeş-i didârımın ey şivekâr
Şevke gelsün çâğlasun cüş ü huruş etsün bu gün
Vakt-i hasrette benimle ağlayan şu cûybâr
Neyleyim âyine-i billûrî cânânım bana
Sine-i tâbânını arz eyleyor âyine vâ
Bâde-i gülğûna tercih eylerim ben leblerin
Câma minnet eylemem oldukça âğuşumda yâr
Sad hezâran nağme yapsan dinlemem bülbül seni
Nağmeperdâz olmada sinemde şimdi bir nigâr
Kâım aldım ben felekten çok şükür hakka Celâl
Bir gün olsun meşrebimce estî artık rûzgâr
3 Mayıs 1310 »

Bibliyografya : Şis.

Celâleddin (Mahmud)— Mahmud Celâleddin Paşa' bak.

Celâleddin (Mevlânâ, Rûmî)— Mevlânâ Celâleddin'e k.

Celâleddin (Mevlevî) — Ahmed Celâleddin'e tak.
Celâleddin (Mevlevî, Şeyhi)— Son asrın musiki üs-
llarından ve değerli şahsiyetlerinden Mehmed Celâled-
Dede, 1265 (M. 1849) rebiulevvelinin sekizinci günü
güdü, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Osman Salâhad-
Dede'nin oğludur. Onun babası aynı tekkenin şeyhi
r ve musikişinas Nâsir Abdülbâki Dede'dir. Onun ba-
rı gene aynı tekkede şeyhlik eden Ebu Bekir Dede'.
Onun babası Halvetî meşayihinden Ahmed efendi'.
Onun babası Seyyid Hâseyin efendi, Onun babası
lvetî şeyhlerinden Seyyid Nureddin efendi'dir.
Celâleddin Dede'nin annesi, Attar Hacı Tahir efendi
ı Hacı Münire Hanımdır.

Celâleddin Dede, ilk tahsilini Davud paşa rüşdiyesin
bitirdi. Bir müddet sonra Fatih camiine devam ede-
maruf Muhacir Mahmud efendi'den «Tasavvurat»
asdikat,, «Şerhi akaid,, «Maani, okudu. Babasın-
nda «Mesnevî şerif,, «Fususülhikem,, ve Celâldini

devânî'nin «Zevra,, sını okudu. ve Fûsus'tan icazetname
aidi. Meşhur Tunuslu Mustafa efendi'den de Buhârî-
şerif ve Fâtuhat-ı Mekkiye talim etti. 1305 (M. 1887)
senesi rebiülahırının altıncı günü Eskişehir Mevlevihanesi
şeyhi Hasan Hüsnî Dede'den ise «Mesnevî» icazetnamesi
aldı.

Onun daha bir çok kimseden de maddî, manevî
istifadeler ettiğini Mehmed Ziya bildiriyor (Yenikapı
Mevlevihanesi).

Osman Salâhaddin Efendi, son zamanlarında uzletti
ihtiyar etmişti. Bu esnada Konya Mevlâna hanıkahı post-
nişini Safvet Çelebi 1286 (M.1869) da Celâleddin Dede'-
nin vekâleten mukabele icrasına ve «İsm-i Celâl» kıra-
atine mezuniyet vermişti. 1304 (M.1886) te pederi vefat
edince babası yerine dergâha şeyh olarak tayin edildi.
Bu suretle Celâl efendi, Yenikapı Mevlevihanesinin 19
uncu şeyhi o'uyordu. Tahir Olgun, onu bu tekkenin 18
inci şeyhi olarak gösteriyorsa da yanlıştır (Mehmed Tah-
hir: Yenikapı Mevlevihanesi postnişini Şeyh Celâleddin
efendi merhum, Sahife 14).

Celâleddin Dede şeyhlik ettiği 22 sene (1) zarfında
dergâhın mukabele günü olan perşembeleri semahanede
«Mesnevî» okuttu. Ölümünden bir iki yıl evvel de şeyh
dairesinin büyük odasında cuma geceleri «Sipehsalar
menakibi» nı dervişlerine tercüme ve izaha başlamıştı.
Son zamanlarında teverrüm etti, Mehmed Ziya diyor ki
(Yenikapı Mevlevihanesi S. 207):

«Vefâtından bir buçuk sene evvel başlayup sür'atle
seyr ü hükmünü icrâ eden illetle muztarib oldukları
hengâmda yine ber mu'tâd mukabele icrâsından evvel
kürside ders takrir ettikten sonra şu :

هچان باد اجل ا ماران
نرم شد هچون آسیر یورغان

beytini okuyup dersi bırakmışlardır.»

Gene Mehmed Ziya, aynı eserde diyor ki (S. 247):

«Şeyh Celâl efendi, ötedenberi mübtelâ olduğu sû-i
hazımdan pek rahatsız olduklarından 1294 (M.1877) ta-
rihlerine doğru tedâvi ve tebdil-i havâ zmnında Mısır-ı
Kahire'ye giderek orada bir müddet oturarak avdet
etmişlerse de, bu gurbet ve külfetten devamî ve netî-
celi bir istifâde edememiştir. Bu sû-i hazım mürûr-i za-
mân ile teverrümü intâc etmiş ve bu hâl «tederrün i
hançerevi» ile neticelenerek hastalığın netâyic-i tabiiy-
yesinden olarak işidilmeyecek derecede sesi de kısıl-
mış idi. Geceli gündüzlü icrâ edilen müdâvât-ı tibbiy-
yenin hiç bir tesiri olmamış ve nihâyet sebebi
mevli olmuştur. Tabîb-i müdâvisi Gurabâ-yi müslimîn
hastahânesi etlibbâ-yi hâzikasından Galib Bey'in ifâde-
sinden anlaşıldığı üzere hastalık son zamanlarında sür'.

(1) Mehmed Ziya, «Yenikapı Mevlevihanesi» nin iki yerinde
(S. 205, 248) Celâl Dede'yi 20 yıl şeyhlik etmiş olarak gösteriyor-
sa da yanlıştır.

e seyr ü hükmünü icrâ ederek reelerde büyük fethalar
mıdır.»

Celâleddin Dede

Celâleddin Dede 1326 (M. 1908) rebulâhîrinin otuzun-
cu, 1324 mayısının on yedinci cumartesi günü akşamı,
ani pazar gecesi saat bir raddelerinde vefat etti ve
enikâpî Mevlevihanesine babasının sol tarafına def-
edildi.

Divanı-hümayun kalemi baş kâtibi İsmet Bey şu ölüm
irihini vücûde getirmiştir:

Cenâb-ı Şeyh Osman-ı Vellinâ necl-i mes'ûdî
Yigirmi iki yıl hüsn-i idâre ittî dergâhı
Dîdi dervîş İsmet hîn-i fevâidinde bu gârihi
جلال مولوی عشق ایلہ بروا دی وسات اللہی

Halil Edib bilhassa şu mısraları ihtiva eden uzunca
bir tarih söylemiştir:

Dergah-i Bâb-ı cedîd'in şeyh-i vâlâ himmeti
Her gören meftûn idi candan o kudsi sîrete
Mislîni nâdir görür devran bir öyle kâmilin
Rûh bahşeylerdi enfâsî rûmûz-ı hikmete
Eyledikce Mesnevî'den canları reyân-ı feyz
Sevk iderdi âlem-i ervâhı vecd ü hayrete
Âsman tâçihine eyler Edib'in serfûrû

کیتدی دیوان جلال الدین افندی چیتہ

Ahmed Remzi Akyürek ise Hem Celâl Dede'nin vefa-
tına, hem de oğlu merhum Bâki'nin Postnişin oluşuna
bu tarihi söylemiştir (*Celâl Dede'nin oğlu için «Bâki»
nüddesine bakınız*):

Semjyy-i mehar-i sâdât ibn-i Şeyr Salâhuddin
Nümâyân idi zâtında cenâb-ı Pir'in ahlâkı
Şu bir mısra'da Remzî münderic geldi iki târihi

جلال الدین محمد کیتدی اما بسیرہ یاق

Merhum hakkında üç dört tarih söyleyen **Tahir Ol-
gun**'un da bir kıt'asını naklediyorum:

Oğş idüp neyden nevâ-yi İrcîl
İtti Şeyh-i Mevlevî azm-i cemâl
Bendesî Tâhir didi târihini
وریدی جان مرشد اعظم جلال

Celâl Dede; dinî mevzularda, edebiyatta ve bilhassa
Tasavvuf ile musikide ihtisas sahibi idi. Ondan bahse-
den menbalar, bu hususta mütefiktirler.

Mehmed Ziya "Yenikapı Mevlevihanesi," adlı eserinde
diyor ki (S. 209):

«Şeyh Celâleddin efendi; tettebbuât-ı ilmiyyesiyle
bâhusus dürüstî-i ahlâkiyla İstanbul muhit-i irfânı ara-
sında ve mahâfil-i küberâ ve ulemâ ve meşâyihde cidden
muhterem ve muvakkar idi. Hele evâsıt-ı hayâtına doğ-
ru hâlen ve tavren iktisâb ettiği vakar ü ciddiyet ve
temkîn asr-ı ahîrde gördüğümüz ekâbir-i sofjyyeye bi-
hakkın nümûne-i imtisâl olacak derecede idi. Hele âdâb-ı
şerfat ve rûsûm ve erkân-ı tarikatî muhâfaza husûsun-
daki fart-ı i'tinâsî, dervîşliği lâübâllikten, ahkâm ve
usûl-i tarikatî kalenderlikten ibâret zann ü vehminde bu-
lunan dervîş taslakları nazarında hoş görülmezdi.
Hattâ mevcûdiyyet-i ilmiyye ve ahlâkiyye ne demek ol-
duğunu fark u temyizden âciz bulunan bu gürûh-i mu-
kallidin, hazret-i şeyhî bu gibi husûsâtaki taasub
ve i'tinâsından dolayı «Hâlidîlik» le tavsif ederlerdi.
Celâl efendi, hudûd i şer'iyyeyi pek ziyâde muhâfaza
eder, dervîşliğe müteallik husûsatta da eslâf-ı kirâmın
nezih ve necib isrine iktifâ eylerdi... Şeyh Celâleddin
efendi'nin meclis-i sohbeti, dâire-i husûsiyyetine giren
yârân ve ahîbhâ ile olan muâmele ve musâhabesi samî-
mî, nezih ve rûhnevâz idi. Mazhar-ı mahabbet ve i'ti-
mâh olanlarla pek teklifsizce görüşür, muhâtabının de-
rece i irfân ve seviyye-i isti'dâdına göre bahs açar ve o
bahiste dâimâ iknâiyyât ve vicdâniyyâtı, rehber-i efkâr
ittihâz ederek zemân-i mübâhaseyi tevsi' ederdi. Celâl
efendi beyân ve tasvir-i hakayık ve dekayık-ı tarikat-
te akl ü mantika tevâfuk etmeyen ahbâr ve rivâyâtı ze-
mîn-i musâhabesine almaz; maâliyyât ve ahlâkiyyâta te-
mâs eden esasları kabul ederdi. Tarikate intisâb etmek-
ten maksad ve gaye rûh ve fikrin tasfiyesi olduğu ci-
hetle, merhûm-i müşârûnileyh musâhabesinde dâimâ o
maksadı ta'kîb eder, bu âleme gelmekten, insâniyetten
ve binâenaleyh bir mevcûdiyyet-i maddiyye te'min eyle-
mekten garaz ne olduğunu pek nezih emsâl ve mevâiz-i
hikemiyye ile teşrih ve izâh eylerdi... Şeyhin tavr u vâz'ı
pek sâde idi; fakat bu sâdeği-î etvâr ile berâber yine
bir mevcûdiyyet-i ilmiyye hiss olunurdu. Tavr u mişvârî,
tartz-ı telebîbüsü hakikaten kibârâne ve şeyhâne idi.»

Mehmed Ziya'nın bu satırlarını eserine kaydeden şair
İhsan Mahvi merhum da şunları söylemektedir (*Mevlevî
şairleri notları*):

"Ziya Bey'in bu mutâlâasına tamâmiyle iştirak ederiz,
Şeyh-i müşârûnileyh hakikaten bir nâdire-i irfân idi. Soh-
betinde bulunanlar onun edeb ü fazileti ve vakar ü cid-

iyeti karşısında âdetâ eriflerdi. Şeyh Celâl efendi'nin mî tasavvufa vukuf-i küllisi ve ihâta-i şemâlesi vardı. İesnevihanlıkta zamânın feridi idi. Ders esnâsında sâ-ihât-ı ârifânelerinin müstefzî olmayan bir kimse gös-erilemez.»

Rauf Yekta merhum da Celâleddin Dede'nin musiki âhasındaki kıymetlerinden şu yolda bahsediyor (*Yeni-aptı Mevlevihânesi S. 237*):

«...Celâleddin efendi hazretleri, ilm-i celil-i tasavvuf-a tebahhur derecesine varan vukuf-i küllisinden mâadâ enn-i nefis-i musikideki iktidâr-ı ilmî ve amelîsi i'tibâ-ıyla de eslâf-ı izâmına tekaddüm etmiştir. Tantar nû-âzlıkta asrının cidden feridi olduğu gibi nazariyye-i nusikide dahi bu fakirin hâce-i sânsidir. Musikimize nüteallik olarak şimdîye kadar mübhem ve meşkûk almış olan bir çok mesâil-i nazariyye müşârünileyhin byâr-i-i himmetiyle münkeşif olmuştur. «Dügâh» âyin-i şerifleri ise kemâlât-ı müsikiyelerinin bir en-nüzece bî adildir. Bu âyin-i şerif nâm-ı pâk-i haz-et-i Celâlî ilâ yevmilkıyâme lisân-ı ta'zîm ve tak-lirde dâir kılacak ve hakk-ı ehaklarında isticlâb-ı rah-net-i Sübhâniyyeye bir vesile-i hasene teşkil edecektir. hvân-ı kirâmca ma'fumdur ki «Dügâh», âyini için ayrı-ca bir güfte ihtihâb buyurmayarak *Nâyi Osman Dede* merhûmun «Hicaz», âyin-i şeriflerinin güftesini «Dügâh» nakamında bestelemişler idi. Bundaki maksad-ı dakik-ı san'at perverilerini idrâk edemeyen bazı zevât tarafın-dan zemîn-i i'tirâzda bir takım mutâlâât irâd edildiği mesmû'-i âcizî olmuş idi. Bir gün huzûrlarında bil-iltizâm mutâlâât-ı mezkûreyi mevzû'-i bahs ettim; fakire hitâ-ben makam-ı iltifâtta: «Bundaki nükteyi yalnız sana an-latabilirim», buyurdular. Filhakika muahharen bu tilmiz-i irfanlarına izah buyurdıkları vechile «Hicaz», ve «Dü-gâh» makamları arasında seyr ü refât i'tibâiyle hiç bir münâsebet i lâhniyye olmadığı halde «Dügâh» âyininin bir çok yerlerinde *Nâyi Osman Dede*'nin «Hicaz», âyi-ninde kullandığı eşkâl-i negamâtı tağyir etmemek şart-ıyla tarz-ı «Dügâh» a nakle muvaffak olmuşlardır ki, eslâftan hemen hiç kimseye nasib olmayan şu muvaffa-kiyet-i üstâdâneleri cidden şâyân-ı takdirdir. Bu san'at-ı musikîye ise âyin-i şerifin en ziyâde :

Şevk-i hayâl-i dost ten ü cânî cân ider
Sûd ü ziyân ü zevk ü gamî binîşân ider
Qâhî tebessüm ile selâm ü tamâm-i nâz
Aşk âşinâyâ seddeye âyet beyân ider
Bir tâb var ki şû'le-i ruhsâr-ı yârda
Cibril-i aşkı didesine dîdebân ider

Beyitlerinin bestesinde tecellî etmiştir; bu beyitlerin beste-i kadim ve cedîdleri arasında yürüdülecek bir mukayese bu hususta ne demek istediğimizi erbâbına daha sarîh sûrette telhîm eder. Maahazâ, eşâsen hâiz olduğu üslûb-i lâlîf-i âşıkane ile berâber ihtisâs ve ulviy-yet-i ifâde gibi mezâyâ-yî musikîyyeyi de bir sûret-i

fevkalâdede câmi' bulunan «Dügâh» âyin-i şerifi, böyle muhtasar bir tabii ile mâhiyyet-i hakikiyyesi hakkında bir fikir istihsâl mümkün olan âsardan değildir. Binac-naleyh bu kadar bir işâretle iktifâyî zarûri görüyorum...»

Mehmed Ziya ise bu hususta şu malûmatı veriyor (*Yenikapı Mevlevihânesi S. 235-236*):

«Şeyh Celâleddin efendi; musikîyi ve tanburu esâtize i musikîşinâsandan *İsmet Ağa*'dan *Büyük* ve *Küçük Os-man Beylerle Nikogos*'tan taallüm etmişlerdir. Tanbur çalmaktaki mehâret-i fevkalâdesi, şâyân-ı hayret hassâ-siyyet-i musikîyyesi elsine-i kadirşinâsân-ı musikide hür-metle yâd edilmektedir; hele mızrab urmaktaki vaz' ve tavr-ı mahsûs-i âşıkane, insanı âdetâ teshîr ederdi. Hastalığı hengâmında, Cedikpaşa'daki koraklarında bir gece sûret-i mahsûsada davet ettiği *Kemânî Memduh efendi*'nin kemaniyla hem âheng olarak çaldığı tanbur fenn-i musikinin gavâmız-ı kavâid ve esârına derece-i vukufunu Memduh efendi'ye «Ben şimdîye kadar böyle tanbur dinlememişim» deye teslim ve takdîr ettirdi. İlm-i bedî'-i musikinin nazariyyâtındaki kemâlâtı suf ken-di sa'y ü tetebbuu semeresidir. 1322 (M. 1906) senesi içinde *Nâyi Osman Dede*'nin «Hicaz», âyini «Dügâh» makam ve usûlünde besteleyerek darbhâne-i ifâna yâ-digâr bırakmıştır... Şeyh Celâleddin efendi bir gün Ho-ca *Zekât efendi*'yi huzûruna celbedüp bir âyin-i şerif bestelemesini emr eylemiş idi. *Zekât Dede* bestelenecek âyin için bir güfte ve makam ihtihâb buyurup buyur-madıklarını cenâb-ı şeyhten istilsâr etmesi üzerine mü-şârünileyh hazretleri: «Orasını hazret-i Pir efendimizden soralım», buyurmuşlar ve Divân-ı kebir'den tefe'ül edil-mekle:

ای چنگ بردم ای «سیاهام» از رو س...

mısrâ ile ibtidâ eden gazel i bi bedel çıkmıştır. Binac-naleyh bu mısrâin dahi teyemmünen ibtidâ-yî âyin-i şer-ife vaz'ı müşârünileyh tarafından emir buyurulmuş idi. Zekât Dede, âyinin bir kıt'asını hemen o gün bestelediği gibi, şeyh-i müşârünileyh te mâba'dinin güftelerini peyderpey tertib buyurarak âyin-i şerifin az zaman zarfında ikmâlî müyesser olmuş idi. Bu âyin-i vecd karin ilk def'a olarak 1302 (M. 1884) rebiulâhırının dokuzuncu pazartesi günü Yenikapı Mevlevihânesinde okunmuştur..»

Son devrin değerli musikî üstadı olan *Zekâtzade Bay Ahmed* ise şunları söylüyor (*Nesnevihan Mehmed Celâled-din Dede efendi, Mevlevî âyinleri, Konservatuvar neşriyatı 35*):

«Celâleddin efendi mehere-i musikîşinâsandan *Büyük Osman Bey*'den «tanbur», öğrenmiştir. Tarz-ı mahsûs ile tanbur çalmakta mâhir idi. İlm-i musikideki vukufu derin olmakla berâber bilhassa nazarî kısmını pek iyi bildirdi. «Dügâh-ı cedid» makamından üstâdâne büyük ruhnevaz bir âyin-i şerif bestelemiştir...»

Tahir Olgun, «Yenikapı Mevlevihânesi postnişini

h Celâleddin efendi merhum» başlığı altında 48 sayılı bir risale neşretmiştir (*Matbaai mektebi sanayi* 5). Fakat bu küçük eser, Celâleddin Dede'nin terâki halinden ziyade, mürettibinin kendi şiirleri ile ve di hayatına âid bazı kayıtlarla, doldurulmuştur. ve ilif bu kitabı vesile ittihaz ederek nazım ve nesirde-udretini göstermek istemiştir.

Şu risalede Tahir Olgun'un mühim bir kısmı şairin aî münasibetle yazılmış — 100 beyti bulan müte- id manzumesi görülmektedir.

Çitabın sonuna Celâleddin Dede'nin İhtifalci *Ziya* 'e bir istizahına cevab olarak yazdığı bir mektupla *zû Bey*'in Yenikapı Mevlevihanesi şeyhleri hakkında manzumesi görülmektedir. esere Doktor Galib 'in Tahir Olgun'u medheder bir mektubu ile Bay f'un bu eseri sena yollu yazılmış bir kıl'ası da der- lmiştir.

Şu 48 Sahifelik eserde Celâleddin Dede'ye âidiyeti ancak şu malûmatı tesbit edebildik:

'Celâleddin efendi, son zamanlarında teverrüm etmişti. Teşriisanisinin sekizinci gecesi Mevlevihanenin sek- ik dairesi yandı. Şeyh, ateş- arasından kollukla geçi- isti. Bir çok değerli yazmaları ihtiva eden kütüpha- de yanmış bulunuyordu. Şeyh bunlardan çok üzüldü. aralık ayrı bir evde oturmağa mecbur olmuştu. dan tekkenin harem dairisine, bir müddet sonra cöşkê nakletti. 61 yaşında olduğu halde 1324 may- ı-18 nci Pazar gecesi vefat etti. Na'şî vasiyeti mu- ıce köşkten kaldırıldı. Dergâha naklolundu. Gasli isinde merhumun kendi bestelediği Dügâh inden

نادى نسم عشقك فى الغير الورى
أحيا كورا جلاى جلاى جلاى

i okunduğu zaman hazır bulunanlar hüngür hüngür mışlardı. İstibdad devrinde takibe uğrayan Celâl di'nin ölümü, ancak dahiliye hulefasından Cemal in delâletile gazeteye «Bir ziya-ı azim», serlevhasile abilmıştı. bunu okuyan birçok Mevleviler dergâha iler. Fakat cenaze Kocamustafa paşa'ya doğru yol- uştı. Tabut Sühbül efendi müvacehesine konuldu. aze namazını Seyh *Elif* efendi kıldırdı. Sonra tekrar levihaneye döndü. Yenikapı Mevlevihanesinde 22 şeyhlik etmiş olan Celâleddin efendi, âlim, müte- ', mahviyetkâr, faziletli bir zât idi. *Şeyhî* mahlâ- ârifâne bazı şiirler de yazmıştır.»

Celâleddin Dede'nin hayatı hakkında oldukça tafsi- eren İhtifalci *Mehmed Ziya*'dır. Vücade getirdiği ikapı Mevlevihanesi» adlı eserinde Celâleddin li'ye 64 sahifelik bir yer tâhsis etmiştir.

u eserde Yenikapı Mevlevihanesinin yanmasına ve in Abdülhamid devrinde siyasi tazyiklere maruz asına dair de bir hayli tafsilât mevcuttur. «Bu

zât-ı muhteremden pek çok istifâza» eylediğini söyle- yen müellif, *Bursa — Konya seyahatnamesi* adlı diğer bir eserinde de Celâleddin Dede'den hürmetle bahset- miştir.

Celâleddin Dede'nin bugün elimizde pek mahdud şi'ri mevcuttur, bunlardan 4 ünü Mehmed Ziya'nın ve Tahir Olgun'un eserlerinde kayıtlı buluyoruz. Bir şarkısını da Zekâfzade Ahmed'in makalesinde gör- mekteyiz. Her halde onun bazı manzumeleri daha bulunsa bile pek çok şiir yazmadığını söyleyebiliriz. Bu man- zumeleri buraya naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Âşık hemişe nâle vü âh eylemek gerek
Yârin yolunda cismi tebâh eylemek gerek
Can vermeyince şâhid-i aşk eylemez zuhûr
Başın fedâ-yi arbedegâh eylemek gerek
Düşdi hevâ-yi dâne i ruhsâra mûrg-i dil
Pâbest-i kayd-i zûlf-i siyâh eylemek gerek
Gönlüm asıdı kaldı ser-i târ-ı perçeme
Girdi hatâya varsa günâh eylemek gerek
Derk eylemez hakayiki her vasla pûş olan
Serpûş-i Mevleviyi külâh eylemek gerek
Sermenzil-i hakikate irmek diler isen
Dergâh-ı Pir'i pûşt ü penâh eylemek gerek
Şeyhî cenâb-ı *Ahkar*-ı aşk âşinâ gibi
Bir mevleviyi hemdem-i râh eylemek gerek

— II —

— Müşterih gazel —

— Ahkar mahlâsî Zühû Bey'e —

C. Kûh u sahrâ-yî cûnunda ben ki cevân eyledim
Z. Cûları te'sir-i efganıyla giryâr eyledim
Z. Öyle bir vâdi-i ye'se sâlikim ki reşğ ile
C. Kays ile Ferhâd'ı ol vâdide hayrân eyledim
C. Eyleyüp âzâde-i kayd-ı mahabbet gönlümü
Z. Vâkif'ı esvâr-ı aşk-ı Zât-ı Sübhân eyledim
Z. Dil esir-i çâh ü zindân-ı anâsırken anı
C. Milk-i istiğnâda taht-ı aşka sultân eyledim
C. Çak idüp delk i vücûdî aşk-ı hestî sûz ile
Z. Mâ vü men bünyâdını bir demde virân eyledim
Z. Verdim ikrâr-ı Ferâfillâh terk-i terk edüp
C. Matbah-ı fakr-ı etemde cânı üryan eyledim
C. Lânesâz-ı şâhsâr-ı aşk olaldan bâz-ı dil
Z. Tâir-i kudsi gibi tâ arşa tayrân eyledim
Z. Şâhbâz-ı cidd ü cehdi şepher-i tevhid ile
C. Evc-i kurb-i hazrete her lâhze perrân eyledim
C. Yandı perr ü bâl kasdı kaldı Cibril-i hired
Z. Seyr-i fillâh varup tefridi iz'ân eyledim
Z. Pir-i mey sahbâ bedest cân attı istikbâlime
C. Ol zaman ki azm-i bezm-i şâh-ı hûbân eyledim

- C. Pâsbân-ı kârbân-ı râh-ı Hak'ım çünkü ben
Z. Savb-ı maksûd-ı bütün uşşâka îlân eyledim
Z. Devlet-ı sermed iriştî hamdülillâh sıdk ile
C. Kendimi kıtmîr-i bâb-ı Şîr-i Yezdân eyledim
C. Dergeh-i Molla-yı Rûm'a eyleyüp vakf-ı vücûd
Z. *Ahkar* âsâ niçe bin giryânı handân eyledim
Z. Mesnevî'den terbiyet yâb-ı füyûzât eyleyüp
C. *Şeyhiyâ* tîfl-i dili bir merd-i meydân eyledim.

— III —

— Rubai —

Ey mefhar-i evvelin olan Mevlânâ
Vey melce-i âhırın olan Mevlânâ
Dervişlerini hakikate vâsıl kıl
Ey hâdi-i râh-i din olan Mevlânâ

— IV —

Revnakdih-i mümkinât olan Mevlânâ
Ârayiş-i kâinat olan Mevlânâ
Dünyâda vü âhrette destgîrim ol
Dilmürdelere hayât olan Mevlânâ

— IV —

— Şarkı —

Ey andeüb-i hoş nevâ
Şerh eyleyim hâlim sana
Rahm eyle sen bâri bana
Düştüm o gülrûdan yana
Dünyâ harâm olsun bana

Bibliyografya: Tahir Olgun: Şeyh Celâleddin efendi, Mehmed Ziya: Yenikapı Mevlevihanesi, İhsan Mahvi: Mevlevî şairleri notları, Zekâi Zade Ahmed: Celâleddin Dede: Mevlevî Âyinleri 35, Şairin fotoğrafı. torunu Bay Rüşühi'den alınmıştır.

Celâleddin (Süleyman) Son asır şairlerinden Süleyman Celâleddin hakkında Bursalı Tahir merhum şu malûmatı veriyor (*Osm.*: *Le'âl Molla Bey* c.2, s.132.

«Süleyman Celâleddin Molla Bey: ulemâdan Ömer efendizâde Sâlih efendi'nin mahdûmu ve Şeyhülislâm Üryanizâde Ahmed Es'ad efendi'nin dâmâdıdır. İbtidâî tahsilini ba'd-el ikmâl devr-i Abdülmecid-i Hâninin yegâne müessesesi-î irfânı olan ve Sultan Ahmed câmi'i şerifinin hünkâr mahfilinde küşâd olunan İrfâniye mektebinden şehâdetnâme almış, efâzıldan Eyyübî Feyzullah efendi merhumdan ulûm-i âliyye ve fînûn-i müsbeteyi ahz ü istifâza eylemiştir. Şîr ü inşâda bir vâdi-i mahsûsa mâlik ve üdebâ-yi söfiye isrine sâlik idi. Sinî-i adide mübtelâ olduğu bir illetle esîr-i firâş olarak imrâr-ı hayât etmiş ve 1308 (M. 1890) târihinde irtihâl ederek Eyub'da Kâşgarî dergâh-ı şerifi hazîresine defn edilmiştir. *Devrnâme*, *Sakinâme*, *Mevlîd-i cenâb-ı Ali* namlarında matbu' manzûmeleri ve gayri-matbu' divânı vardır. Bir na't-i Nebevîsinden:

Merhabâ ey nûr-i tekvîn-i sivâyâ ibtidâ
Feyz-i hubbun âlem-i imkâna verdi intihâ

Merhabâ mahbûb-i bîkemâ-yi Zât-ı Kibriyâ
Seyyid-ül-kevneyn-i serdâr-ı gürûb-i enbiyâ
Dilde cânım din ü imânım Muhammed Mustafâ

Sensin ol nûr-i safâbahşâ-yi bezm-i Künfekân
Sûretin hayr-ül-beşerdîr sîretin sırr-ı nihân
Ey olan sad berg-i aşk-ı gülsitân-ı Lâmekân
Neş'e-i büyinle geldi âleme peygamberân
Dilde cânım din ü imânım Muhammed Mustafâ,

Bay İbnülemin Mahmud Kemal, şair hakkında şu malûmatı vermektedir (*Şîr.*: c.2, s. 204.

«Celâlüddin Bey: Süleyman Celâlüddin Bey, ulemâdan Ömer efendizâde Sâlih efendi'nin oğludur. 1254 (M.1838) te doğdu. Pederinin hânesinde ibtidât tahsilde bulunduktan sonra fuzalâ-yi ma'rûfeden Eyyub'da Şeyh Murad dergâhı şeyhi Feyzullah efendi'den elisine-i selâse edebiyâtını ve ulûm-i nakliye ve aklıyeyi tahsil eyledi. Bir müddet Bâbüalide meclis-i vâlâ mazbata odasına devâm ve bir müddet Kastamoni evkaf muhâsebeciliğinde ifâ-yi hizmet etti. Genç ikân meflûc olarak yirmi beş sene bu halde yaşadı. 1308 (M.1890) de vefât eyledi. Eyyub'da Kâşgarî dergâhı hazîresine defn olundu. Mezar taşında Giridi Muhtar efendi'nin manzûme-i târihiyyesi mahkûktur. *Mevlîd-i Cenâb-ı Ali*, *Devrnâme*, *Sakinâme* namlarındaki manzum eserleri matbu'dur. Devrnâme'de Abdürrahman Sami Paşa'nın mensûr ve muhtasar bir takrizi vardır. Sakinâme Şeyh Osman Şems efendi'nin manzum bir takrizi ile müzeyyendir. Süleyman Celâlüddin Bey, şeyhülislâm-ı esbak Üryanizâde Esad efendi'nin dâmâdi ve adliye nazır-ı esbakı Cemil Molla Bey'in pederidir.

— I —

— Devrnâme'den —

Nazar kıl aşk ile mir'âta her bâr
Sana cânânın ide arz-ı didâr
İdüp fermânına sür'atle tâat
Heman celb-i rızâya eyle gayret
O mir'ât-ı musanna' oldu ancak
Mecâri-i füyûz-ı aşk-ı mutlak
O mir'attır zühûr-i Hak'ka mazhar
Hafâyâyı görürsün anda ezhar
Hemian setr eylemiştir tutk-ı gaflet
Budur insân için bir mühlîk illet
Tabîbidir o derdin ehli vicdan
İder derd ehline derd ehli derman
Bil aşk-ı mâye-i her dü cihandır
Muhit-i cümle-i kevn ü mekândır
Olan sultân-ı aşka bende ey cân
İder seyr ü sulûkî gayet âsan
Gel aşk ile sen imhyâ-yi vücûd it
O mahy ile hem ihyâ-yi vücûd it
Dilersen varı var ara ademde
Ademde var olur varm o demde

— II —

— Sakinâme'den —

Sâkiyâ lûtf it bana bir câm-ı mey
 Sica-i gâflette tevakkuf tâbekey
 Serseri itti beni bu dehr-i dun
 Beht ü hayret her cihetten rûnümün
 Evvelâ dilbeste kıldı bir hayâl
 Ya'ni bâr-ı mihnet-i kayd-i iyâl
 Sûret-i ferhundede bir hayr-i fâl
 Açtı anka-yi murâdım perr ü bâl
 Lânesâz olmak için bir hayli dem
 Zemherir-i tâl'im itti sitem
 İrdi şevk' ezvâ hevâ-yi nevbahâr
 Kıldı büstân-ı ümidim sebzezâr
 Açtı gül nahl-i çemenzâr-ı ümîd
 Goncalar oldu letâfette pedid
 Mürg-i dil eyler idi her dem tavâf
 Nahl-i gülzâr-ı neşâtımdı metâf
 Rûzgâr eylerse de âzürde hâr
 Goncelerle dil olurdu neş'edâr
 Devri ömrümden geçüp fasl-ı rebî'
 Gör hazân-ı za'f ü acz oldu hedi'
 Anladım âlem pezîrâ-yi zevâl
 Pertev-i şevk ile hâsıl bir hayâl
 Gerçi eyler âdemî şîrin mezâk
 Olmasa sâkî eğer derd ü firâk,
 1308 (M.1890) de tab'edilen «Mevlid-i cenâb-ı Ali»
 eserine Osman Şems efendi şu yolda manzum bir
 riz yazmıştır:

Habbezâ ehl-i suhan Mîr Süleymân Celâl
 Yazdı bir nev eser-i menkabe-i âl-ül-âl
 Ya'ni sultân-ı velâyet ki Ali Hayder'dir
 Nazm idüp anın için mevlid-i sencide makal
 Dahî hakkında şerefsânih olan âsârı
 Meslek-i nazma çeküp eyledi mânenâ-i nevâl
 Bir Süleymân yazup Mevlid-i pâk-i Nebevi
 Bir Süleymân dahî Mevlid-i sernâme-i Âl
 Şems tahsin idüp âsârını kıldım takrîz
 Eyleye sa'yını meşkâr Hudâ-yi müteâl

— Mevlid-i cenâb-ı Ali'den —
 — Tevhid-i Bâri Taalâ —

Vücûdun olmasa yâ Rabbi mevlûd
 Vücûde gelmez idi bunca mevlûd
 Senin varlığına eşyâ mezâhir
 Bu eşyâ varlığını etti zâhir
 Getürdün âdemî yoktan vücûda
 Sezâvâr eyledin resm-i sücûda
 Bu sûretle idüp hakkında tekrîm
 Kıldın ders i esmâ sonra ta'lîm
 Virüp her ferdine bir kabîliyyet
 Kimi nûr-i mücessem kimi zulmet
 Düşürdün fırkaya bunca ibâdî
 Yine sensin umûmun hep murâdî

Tecelli sûretidir ihtilâfât
 Görile kendi fi'liyle mücâzât
 Ezelden eylemişsin böyle ferman
 Bunun gayrı zuhûra var mı imkân
 Yaradan kâinâtı sensin elhak
 Ki zâtındır heman fa'âl-i mutlak

Devirname 8 sahifeden ibaret bir manzumedir.

محمد اعلیٰ شاه ختام برندی دورانا»

yazıldığı tarihi gösterir (1295 — 1878). Eserin sonunda «Der hakk-ı Cenâb-ı Pir-i destgîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî», başlıklı ve «Hazret-i Molla-yi Rûm» redifli bir gazel de münderiçtir.

Bibliyografya : Osm., Sts., Süleyman Celâleddin'in matbu eserleri.

Celâli (Bayburdlu, Sazşairi) — Son asır sazşairlerinin Celâli, Bayburd'un Pulur nahiyesine bağlı Taksini köyünde doğmuş ve orada ölmüştür.

Celâli'den önce Bayburdlu *Mehmed Turhan* meşhum bahsetmiş ve onun 1230-1280 (M. 1815-1863) tarihleri arasında yaşadığını söylemiştir. *Ziyaeddin Fahri* de şaire âid yazdığı tercümeihalde bu rivayeti kabul etmektedir (*Erzurum şairleri 1927*, S. 86-90). Daha sonra şairin bazı manzumelerini neşreden *Murad Uraz* ise onun 1228-1285 (M. 1813-1868) yılları arasında hayatta bulunduğunu göstermiştir (*Halk edebiyatı şiir ve dil örnekleri S. 164*).

Karsh M *Fahreddin Salkhan* ise «Çıldır âşıkları» adlı gayrı matbu eserinde şu mülâhazaları serdetmektedir:

«Bugüne kadar Celâli'den bahsedenler onun ölüm yılını çok erken göstermişlerdir. Bu yanlışlık, Bayburd halkiyat ve tarihîyle uğraşan merhum Mehmed Turhan'ın bir kaydından ve şifâhî beyanatından ileri gelmiştir. Halbuki Celâli'yi yakından tanıyan Bayburdlular, onun büyük harpten on, on iki yıl önce öldüğünü söylemektedirler. Onun vücutte getirdiği Tortum ve Kalos destanlarından da anlaşılıyor ki: Celâli, Abdülhamid II. zamanında yaşamış; hattâ ilk meşrutiyet ilânına yetişmiştir. Bîlhassa Narmanlı *Sümmânî* ile dost olduğu ve bu sazşairiyle müşaaireler yaptığı da söylenmektedir ki, Sümmânî'nin Bayburd'a seyahati 1360 (M. 1882) den sonradır. Şu halde 60 yaşlarında öldüğü söylenen Celâli'nin 1256-1318 (M. 1840-1900) yılları arasında yaşadığını kabul etmek lâzımdır.»

Ziyaeddin Fahri «Erzurum Şairleri»nde,

«Celâli'nin şiirleri koşmalarından ibarettir. Hususî bir elde mevcut bir cönkte Celâli mahlûşî aruz bir gazele tesadüf ettikse de bunun mevzubahsimiz olan şaire âid olup olmadığı hakkında bir şey söyleyemeyiz. Yalnız hece koşmalarla, aruz gazel arasında bir mevzu ve ifade münasebeti olduğuna bakılırsa Bayburdlu Ce-

hâliyle mal edekleriniz
deyerek,

Haddin gibi gül-i ter bir gülsitanda bitmez
Kaddin m'sâli ar'er bağ-ı cinanda bitmez

matlah gazeli kaydetmektedir. Halbuki bu manzume XVI ncı asır şairlerinden Manastırlı Celâl Bey'indir (Türk Şairleri C. 2, S. 919).

Gene Zıyaeddin Fahri'nin şairi «Bektaşî tarikatı» mensuplarından olarak göstermesini Fahreddin Saltkan — mahalli tedkiklerine istinaden — kabul etmemektedir. Filhakika şairin elimizde bulunan 20—25 kadar koşması — Tasavvufî bazı remizleri ihtiva etmekle beraber — onun mensub olduğu tarikatı tam manasıyla bildirecek bir mahiyet arzetmiyor. Celâlî'nin, şiirlerinde «Şahı merdan», dan ve «Horasan erleri» nden bahsetmesi de Bektaşîliğine değil, ancak tarikata mensub bir sazşairi olduğuna delâlet eder. Her halde şairi Erzurum ve muhitinde intişar eden tarikatlardan birine, belki de «Kaâifîliğ» e mensup bir şahsiyet olarak kabul etmek daha doğru olur sanırım.

Celâlî'nin bazı koşmalarını örnek olarak kaydediyorum:

— I —

Bir peri aşkından divâne oldum
Çağladı gözlerim akıyor hoca
Erenler şahından bir nâme aldım
Dilim ezber itmiş okuyor hoca
Pir destinden nûş eyledim bu âbî
Anda açılmıştı aşkın kitâbı
Yegân yegân sor ki verem cevâbı
Bu gün gamı kervanım kakıyor (1) hoca
Bir yere cem'olmuş kırklar erenler
Her bakışta arşı kürsü görenler
Devâsız derdlere derman verenler
Her biri bir derse bakıyor hoca
Yaktı Celâlî'yi bu aşkın nâri
Sağ başta durmuştu kırkların piri
İçlerinde gördüm Horasan eri
Hü çekende canlar yakıyor hoca

— II —

Beni kinamayın Hak'kı sevenler
Rüzgâr esmeyince dal ırganır mı
Küllî baş değildir aşka düşenler
Damla düşmeyince sel bulanır mı
Öyle bir Mecnun'um Leylâ'ya billâh
Okunur isminde harf-ı Bismillâh
Ahiştı her yanım hasbeten lillâh
Tanrı'yı zikr eden kul kınanır mı

(1) Kalkıyor.

Niçu bin âemin Parverdigârı
Mevlâm her kuluna vermez bu kârı
Gün be-gün artıyor bülbülün zârı
Goncasız gülşâna gül yamanır mı

Celâlî'yi buldu kırklar yediler
Yol erkân öğredüp hizmet verdiler
Haşre dek bu çerhi döndür dediler
Sormadım ki buna kol dayanır mı

— III —

Hüsnün pertevinde bir peri gözler
Ne görmüş ne görür ne görse gerek
Mevlâm bir kuluna böyle güzelliğ
Ne vermiş ne verir ne verse gerek

Bülbülüm arzum var gonca feminde
Feryâdım artıyor seher deminde
Men teki aşkınn âh ü gaminde
Ne durmuş ne durur ne dursa gerek

Vasından âcizdir Celâlî şeydâ
Ol kadar ögmüş ki yaradan Hudâ
Cemâlî resminde bir beyt-i zibâ
Ne kurmuş ne kurar ne kursa gerek

— IV —

Âh elinden yandı cesedde canım
Bu ne derddir buna bir el katan yok
Hicran oku değdi tökülür kanım
Zevrakımız aşk gölüne atan yok

Geçti geçen günüm ağı karalı
İtirmişem han bakışh maralı
Yad avcı elinden gitti yaralı
Tezmiş dağdan dağa varup tutan yok

Şâhan (1) pervâz idüp çıktı elimden
Şöhret Zülfekarı düştü belimden
Şat gözümnden aksa Fırat dilimden
Elim elmas dolşa alup satan yok

Sönmez Celâlî'nin bu aşk ataşı
Çekilmez bâdesi kaynamaş aş
Mahmud gelmez elde değildir baş
Benim ile gam yükünü çatan yok

— V —

Kâf ü Nun sırrından bir bağ bezenmiş
O bağda bir gülün şeydâsıyım ben
Yed-i kudret kalemiyle donanmış
Reng-i ruhsârının ihdâsıyım(?) ben

Beni gören alsın benden bir hisse
Gâhî nazm okuram kıssadan kıssa

(1) Şahin.

ihî meyhâned e gâhî medrese
mekteb-i irfânın pervâsıyım ben

‘elâli destinden bâdeler takın
ırb ü ciyârında eğlenme sakın
ıhr ü limanında dolaşma yakın
şkın girdâbının dalgasıyım ben

— VI —

şkın dükkâmında hayyât elinde
emselî kaputun yakasıyım ben
ublar meclisinde dilber belinde
r altun kemerin tokasıyım ben

şğler için Horasan’da halyım
ıhur’un alıyım Kışmır şalyım
ağistan’da anka tüccar mahyım
imekân şehrinin çukasıyım ben

ızfı otağına okudu pırlar
ahabbet elinden dem çeken erler
‘elâli sâkısın bâde ver derler
esbelli Mörmuc’un sakasıyım ben

— VII —

eni götürdüler mekteb-i aşka
ersin elifbâdan alsın dediler
lekteb-i irfanda gam alayında
i mim bir hâyı bilsin dediler

eher vakti mâtem çeksin ağlasın
endi neşteriyle bağın dağılasın
evrak salsın yedi bahri zağlasın
ine bu dergâha gelsin dediler

ler kimi görürse bir dıvan kursun
şık olanlarla da’vâya dursun
ebansız nulk idenler mim’den sorsun
fem ismin *Celâli* bulsun dediler

— VIII —

‘ertevin kudretten ey dürr-i yektâ
Celâm-ı gevherin bahâhî derler
D) hûb cemâlini görmedim ammâ
Cevâkib ülkerden ziyâhî derler

Denetten mi çıktın ey işve dâmen
ve boyda ser çektin serv-i hirâman
jâh-ı dilden değse gülberg-i nâmen
Afv olur i’damdan cezâhî derler

Ben Şâh-ı merdan’sın mürüvvet eyle
Benim için şâha bir minnet eyle
Perişan hâlime merhamet eyle
Bize de bir derdli *Celâli* derler

— IX —

Gönül ne gezersin dağda ovada
Ser verir aşklar sırrı şây (1) olmaz
Tökme yüz suyunu her ocaklıya
Karga kirâsından anka bay olmaz

Seksen bin nesebli bizim mezhebli
Doksan bin Mısır’lı Şam’lı Haleb’li
Yüz bin sofı zâhid yüz bin edebli
Meyhâned e bir sarhoşa tay olmaz

Celâli sen kendin öğme bezetme
Gayrı kesten sakın yardım gözetme
Doğru derviş isen keşkûl uzatma
Her güzelin hoşabından pay olmaz

Celâli (Buharâî) — XIX uncu asır şairlerinden Celâli hakkında *Ârif Hikmet* şu malûmatı veriyor:

«Celâli: Buhârâ’da Mahdum Celâl derler bir şâir imiş. Tâlib-i ilm imiş. Mir Haydar’ın şâgirdânından imiş.»

Bibliyografya: Art.

Celâli (XV nci asır şairlerinden). 918-1512 de yazılan *Cemlünnezâr*’de bazı gazellerine tesadüf ettiğimiz Celâli’nin XV nci asır divan şairlerinden olduğu tahmin olunabilir. Tezkirelerde adına rastlamadığım bu şairin bir manzumesini örnek olarak kaydediyorum:

— Gazel —

Her ne cevri kim bana ol gözleri mekkâr ider
Çeşmim anı sürh ile cânâ yazup tekrâr ider
Veh ne bî rahm ü sitemger şüh imiş ol gül’izâr
Kim rakibe yüz virüp bûlbüllerini zâr ider
Zerd ü zâr olduğum ol meh mihrine şâhiddürür
Bendesî olduğuma şâhm niçün inkâr ider
Ben rakibimden şikâyet itmezem ne seğdir ol
Her ne cevri kim bana âlemde ider yâr ider
Tâ ezelden ey *Celâli* çün nasibin cevri imiş
Sanma kim sana bu cevri târem i devvâr ider

Celâli (Seyid Celâleddin) — XIX uncu asır şairlerinden Celâli hakkında *Silâhidarzade* ve *Bağdadlı Şefkat* tezkirelerinde şu malûmat kayıtlıdır:

“Celâli Seyyid Celâl efendi: Celâli Seyyid-Celâl efendi Mülekkab Yıldız Abdullah efendi’nin büyük mahdûmudur. Anadolu kuzâtındandır. Bu gazeli demiştir:

O lıfl-ı nâza sefercel virilmesün yaramaz
Dahi reside değıldir o menzile varamaz
Ne hamr-i ahmere ne asfere bakar yaramaz
Heman piyâle piyâle çakar yarar yaramaz
Rakibi de seni de aşkı bilür ey dil
Zamâne yârı mecâz ü hakikati aramaz
Muakkad olmayıcak rişte nesne bend itmez
Antıçün ol saçı sünbül güllâlesin taramaz

(1) Şayi.

O nâ mü'lâyimî teşî-i âk ile aşık
Efendi dâğ-ı dile merhem itse de saramaz
Celâlî çoktur eden bahr-i nazmı geşt ammâ
Bu füt-k-i pür güheri değme kimse akdaramaz

Esad tezkiresinde de şu kayıtlar görülyor:
«Celâlî: Anadolu eşrâfından ve sâde güftâr ahlâfın-
olup sinni sittini mütecâviz iken 1233 (M. 1818) te
nîl-i nefes ve Zülâlî çeşmesi civârında tayr-ı rûbuna
e-i kabri kafes iden müretteb divân-ı eczâ-yi çendin
eb muvakkiti iken fevt olan Mülekkab Abdullah
idi zâde Süleyman Molla'nın büyük birâderi Ebû
ir Celâlüddin efendi'dir.»

Ârif Hikmet tezkiresinde ise şu malûmak kayıtlıdır:
«Celâlî: Ebübekir Celâleddin efendi; Eşrâf-ı kuzât-ı
nelî'den mirâren tahtabaşı olan Yıldız Abdullah
ndî zâdedir. Kendi Anadolu kuzâtı eşrâfından idi.
13 (M. 1818) senesi sinni altmış mütecâviz iken ve-
idüp hısn-ı İstanbul evrâbından Edirne kapusu hâ-
nde kâin Zülâlî çeşme civârında defn olunmuştur.
ndî divan tertib itmıştır. Halep muvakkiti iken vefât
ñ Süleyman Molla'nın büyük birâderidir.»

Scil'le de de şairden kısaca bahsedilmiştir.
Celâlî divanının iki yazmasına rastladım (*Mlt. Alm.
Mz. No. 96, Mlt. Reşîdefendi K. No. 747*).

Reşid efendi kütüphanesindeki nüsha daha mükem-
el bir tarzda tertib edilmiştir. 2528 beyitten ibaret
in bu divanda bilhassa bir çok tarih görülyor.

Celâlî, muvaffakiyetli bir şair olarak gösterilemez.
icude getirdiği gazellerde hiç bir hususiyet yoktur.
unun asıl ehemmiyeti 1190 - 1230 (M. 1776-1815) yılları
asındaki bir çok vak'aları tarihleriyle tesbit etmiş
masındadır.

Celâlî'nin üç manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Gazel —

Geldi bahâr-ı firûz açıldı karlı dağlar
Esti nesim-i nevrûz coşdı pınarlı dağlar
Her bâğbân-ı aşka yâd ittirir nihâlin
Bülbüllü nahl-i güller serv ü çinarlı dağlar
Mihmânına değıldir hâmun gibi vefâsız
Eyler nihan dabilin gayretli arlı dağlar
Âb ü hevâsı nâfi' nûş ü taâmı şâfi'
Envâ'-ı menfaatle ebdâna karlı dağlar
Bâz-ı kalemler demdir seyr-i cibâl-i nazm it
İster gönül Celâlî sayd ü şikârlı dağlar

— II —

— Şarkı —

Dilsitânım mehcibîn-i nüktedânımsın benim
Yâr-ı cânım nâzenîn-i mihribânımsın benim
Nevnihâlim nevresidem nevcevânımsın benim
Gönlümün eğlencesi ârâm-ı cânımsın benim

Ben sana dordim efendim bende i efkandeyim
İşte gerçektir sözüm kaviminde sâdik bendeyim
Sen gülersin ben dahi cünbiş nümâ-yi handeyim
Hem gülüm hem bülbülüm hem gûsitânımsın benim

Ehl-i Bezmin şâhısın içtikce olsun âfiyet
Bendeni her dem ayakdâş eyleyüp kıl merhamet
Sen mey içtikçe Celâlî böyle itsün tehniyet
Bâdenüşum neş'ecüşum şâdmânımsın benim

— III —

— Tarih —

Darb-ı şemşiri Freng'e ittirüp âhır aman
Oldı kalb-i hâine dehşetfezâ Sultan Selim
Kahr-ı hasm-ı şâha târih oldı cevher tığden

ذور ایله مصری کوچه تیادی غزا سلطان سلیم

— 1216 —

Bibliyografya: Sth., Şfk., Esd., Arf., Scl., Celâlî divanı.

Celilî (Bolulu) — XVI ncı asır şairlerinden Celilî
hakkında *Ahdî* şu malûmatı kaydediyor :

«Celilî Çelebi: Bolu'dan müderrisin içre zıkr olunan
Abdülganî Çelebi'nin birâderidir. Zümre-i mü'lâzim-
dendir. Aslı neseble celil-ül-kadr ve serâ-yi ma'rifet
ve fazilette eben an ced maârif ile sâhib sadr ve edâ-
yi nazımda tab'-ı bülendi âli himmet ve eş'ârı pesend-i
erbâb-ı ma'rifettir. Bu bir kaç matla' anındır:

Mesken idindi çeşmimi nakş-ı hayâl-i yâr
Öyâ ki oldı didelerim hâne-i nigâr

Gülzâr-ı hüsn-i yâr okunalı sebak sebak
Gül defterini gonca dürüptür varak varak

Letâfet bahridir rûyin kaşın mevc-i melâhattir
Değıl çâh-ı zenahdânım şehâ girdâb-ı hayrettir»

Hasan Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

«Celilî: Nâmı Abdülcelilî'dir. Lâyık-ı ta'zîm ve tebcil
zât-ı şerifi celil Abdülganî Efendi'nin birâder-i kithridir
Kazâ semtine sülûk eylemiştir Şehâvet mürüvvet ve şân-ı
mekrûmet ve dervişi ve meskenet ile şöhr-i dâr ü di-
yâr ve bu fende dahi gerçekten sâhib itibârdır. Bu bir
kaç matla' ve eş'ârı âbdâr ol şâir-i belâgat şâirindir:

Öygenürse salnup kametine serv-i çemes
Bilmez ol şive-i refâtın yürü sen

Ölmedin gittin yolunda dime bana ey melek
İste meydân işte er merdim diyen gelsün beri»

Beyanî tezkiresinde de şairden kısaca bahsedilmiştir.
Scil'le de «Evâhîr-i Sultan Murâd-ı sâliste fevt oldu» de-
niliyor.

Pervâne Bey mecmuasında «Celilî Kuzât kısmından-
dır» serlevhasıyla bir gazel kayıtlıdır. Bu manzumenin
Bolulu Celilî'ye âid olması kuvvetle memuldür!

— Gazel —

li lâl eyleyen âh ü figanımdır benim
ın gül meclisinde dâstânımdır benim
.hüsün eyle idim tuttı baktı yüzüme
şhi teşhîr iden vird-i zâbânımdır benim
Allah bir cefâsı çok meh-i bed mihr imiş
anurdum anı yâr-ı mihrîbânımdır benim
zâr-ı kûy i yârî lâlelerle zeyn iden
i ruhsâr ile çeşm-i hunfeşânımdır benim
yıllardır *Celilî* mübtelân olmuşdürür
din bir gün bu miskin nâtûânımdır benim
Biyografya: Ahd., Hsn., Byn., Scî., Prv.

î (Bursalı) — XV inci asır şairlerinden Celilî
ı *Lâtîfî* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:
li Bursavî *شاه جهان* Sultan Bâyezid devrinde gel-
u fende ol kadar bîdâatî ve eş'ârının çendan
şöhreti yoktur. Bu iki beyt-i meşhûr anıdır:

te bir dürzi güzel sevdi gönül pâresi çok
te-i zülfüne bağılı yeler âvâresi çok
iden artık yar ola şimdi Celilî sürünen
izi astarı belirsiz yeler âvâresi çok»

ın *Celebî* ve *Kâzade Faizî* tezkirelerinde de
rıdlar vardır.

errih, *Âli* de *Lâtîfî* tezkiresindeki malûmatı na-
onra tezkiresine Bursalı bir Celilî kaydettiği
Şek Çelebî'yi tenkid etmektedir (*Bu hususîteki*
r için Hâmîdîzâde Celilî maddesine bakınız.)

tezkiresinde İznikli Celilî serlevhasıyla bir şair
ır (*Bu hususî Hâmîdîzâde Celilî maddesine ba-*
Fakat bu şaire dâir verilen bu malûmatın ekseri-
idzâde Bursalı Celilî'ye aiddir. İhtimal ki *Sehî*
li hakkındaki malûmatı tevhit etmiş ve İznikli
kaydettiği ve 945 (M. 1583) ten evvel öldüğünü
ettiği bu şairi Bâyezid II. devrinde öten Celilî
nıştır. Veyahud, bu şair, hakikaten, İzniklidir de
ve onu menba ittihaz eden tezkireler yanlış ola-
rj Bursalı göstermişlerdir. Maamafih, bu şairin
liyetini kat'î olarak söyleyemeyiz. *Lâtîfî* tezkire-
kaydı sadece onun «Bâyezid II. devri şairlerin-
luşudur; hakkında hiç bir malûmat verilmemiştir.
i Hâmîdîzâde Celilî, de Bâyezid II. devrinde
ştur. *Âşık Çelebî*'nin münhasıran bir Celilî tesbit
e bu hususta manîdardır.

bütün bu ihtimallere mazaran, Hâmîdîzâde'den
Bursalı diğer bir Celilî'nin mevcudiyetini şüphe ile
mek mecburiyetindeyiz. Bu yanlışlığın, eserini
i. 1538) te yazan *Sehî*'nin Hamse sahibi Celilî'yi

o tarihten evvel ölmüş olarak göstermesinden husule
geldiği tahmin olunabilir. Hâmîdîzâde Celilî'nin bir ara-
lık öldüğü haberinin şüyu bulduğunu da biliyoruz (*Ha-*
midzâde Celilî'ye bakınız). Muhtemeldir ki *Sehî* bu şa-
iyaya istinad ederek yanlışmıştır.

Bibliyografya: Sh., Lit., Hsn., Kfz., Knh., Scî.

Celilî (Edirneli) — XVI ncı asır şairlerinden Celilî
hakkında *Lâtîfî* şu malûmatı veriyor:

«Celilî Edirnevi. *شاه جهان* Hirfette penbedüz ve ş'ri
pür süzdur. Sultan Selim devrinde nakl itti. Bu ş'ri-
meşhûr anıdır:

Âh kim gurbette kaldım bir nigâr eğer beni
Çoktan eylerdim sefer ol şivekâr eğer beni
İtlerimle hemdem ol gitme kapundan dir bana
Bunca yıldır döstlar ol i'tibâr eğer beni
Düşeli dil zevrakı girdâb-ı aşkın bahrine
Hâ bu gün yarın deyü bu rüzgâr eğer beni»

Hasan Çelebî tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

«Celilî: Hıtta-ı pâk-i Edirne'den zuhûr ve bürüz it-
miştir. *Erbâb-ı sanâyi*'den penbedüz ş'ri âşıkane ve
pür süzdur... Merhûm Sultan Selim Hân devrinde intikal
itmiştir»

Şairin bir beytini örnek olarak kaydeden *Kâzade*
Faizî de onun «Devr-i sultan Selim-i kadîmde fevt»
olduğunu söylüyor.

Şicî'de «*Erbâb-ı sanâyi*'den olup Sultan Selim Hân-ı
evvel devrinde fevt» olan iki Celilî kaydedilmesi katî-
yetle yanlıştır.

Riyazî tezkiresiyle «Enisülmüsaminin», de ve «*Riyazî*
beldei Edirne», de, de şairden kısaca bahsedilmiştir.

Lâtîfî tezkiresinde Edirneli Celilî namına kayıtlı
olan 3 beytini muhtevî bulunduğu gazel ile Celilî mah-
lâsî diğer 2 gazeli *Câmîünezair*'de mukayyed buluyo-
ruz. Bu manzumelerden ilkinî aynen naklediyorum:

— I' —

— Gazel —

Âh kim gurbette kaldım bir nigâr eğer beni
Çoktan eylerdim sefer ol şivekâr eğer beni
Giderim elbette dirmiş didüğümce âh kim
Bakduğumca yüzüne bî ihtiyâr eğer beni
İtlerimle hemdem ol gitme kapundan dir bana
Bunca yıldır dostlar ol i'tibâr eğer beni
Düşeli dil zevrakı girdâb-ı aşkın bahrina
Hâ bu gün yarın diyü ol rüzgâr eğer beni
Ey *Celilî* çoktan eylerdim sefer ben bir yana
Ol böyu servî yüzi gül şivekâr eğer beni

Bibliyografya: Lit., Hsn., Kfz., Ryz., Enisülmüsaminin,

Riyazî Beldei Edirne, Scî., Mc.

İkinci Cildin Fihristi

- A -

	Sahife		Sahife
13 -- Ali Turan (Hüseynzâde)	475 -- 482	370 -- Avamî (Sazşairi)	570
14 -- Ali (Yusuf ve Züleyha sahibi)	482 -- 483	371 -- Avnî (Bursalı)	570
15 -- Ali (Zemmülfenâ sahibi)	483	372 -- Avnî (Bursalı Yağcızâde)	570 -- 571
16 -- Alimî (Çorlulu)	483	373 -- Avnî (Demircizâde)	571
17 -- Alimî (Hurufî)	483 -- 484	374 -- Avnî (Diyarbakırlı)	571
18 -- Amanî (İstanbulu)	484 -- 485	375 -- Avnî (Filibeli)	571 -- 572
19 -- Amanî (Rusçuklu)	485 -- 486	376 -- Avnî (Hâbilzâde)	572
20 -- Âmidî (Divan şairi)	486	377 -- Avnî (İstanbulu)	572
21 -- Amikî (Divan şairi)	486	378 -- Avnî (Kevakibzâde)	572
22 -- Amrî (Abdülkerim oğulluğu)	487 -- 490	379 -- Avnî (Konuk)	573 -- 575
23 -- Andelib (Sazşairi)	490	380 -- Avnî (Mustafa)	575
24 -- Andelibî (Bülbül Hasan)	490 -- 491	381 -- Avnî (Nureddin)	575
25 -- Andelibî (Hafız)	491 -- 492	382 -- Avnî (Şeyh)	575 -- 576
26 -- Anka (Şirazlı)	492 -- 493	383 -- Avnî (Tırnavalı)	576
27 -- Anka (Şirazlı)	493	384 -- Avnî (Trabzonlu)	576 -- 577
28 -- Arif (Selânikli)	493	385 -- Avnî (Yenişehirli)	578 -- 596
29 -- Armağan (Mutasavvıf)	493 -- 495	386 -- Avram Naom (İbrahim Nom)	597 -- 599
30 -- Arşî (Hurufî)	495 -- 498	387 -- Ayanî (Bursalı)	599
31 -- Arşî (Tireli)	498	388 -- Ayanî (Konyalı)	600
32 -- Arşî (Yeni pazarlı)	498 -- 501	389 -- Ayanî (Manastırlı)	600
33 -- Arzî (Mevlevî)	501 -- 505	390 -- Ayanî (Mehmed)	600 -- 601
34 -- Asifî (Divan şairi)	505	391 -- Ayanî (Muzaffer)	601 -- 602
35 -- Askerî (Edirneli)	505 -- 508	392 -- Ayarî (Glibolulu)	602
36 -- Askerî (Mutasavvıf)	508 -- 510	393 -- Aynî (Ayıntaplı)	602 -- 607
37 -- Askerî (XV inci asır Divan şairi)	510	394 -- Aynî (Divan şairi)	607 -- 608
38 -- Askerî (Şah Veli)	510 -- 511	395 -- Ayşe (Âyişe Hubbâ Hatun)	608 -- 609
39 -- Aşkı (Ergeneli)	511	396 -- Ayşe (Çukurovalı)	610
40 -- Aşkı (Filibeli)	511 -- 512	397 -- Aysî (Aydınlı İsa)	610 -- 611
41 -- Aşkı (İstanbulu)	512	398 -- Aysî (Bağdadlı)	611 -- 612
42 -- Aşkı (Kadîm)	512 -- 514	399 -- Aysî (Kazvinli)	612
43 -- Aşkı (Muhtarname mütercimi)	514	400 -- Aysî (Mevlevî)	612 -- 614
44 -- Aşkı (Sarohanlı)	514	401 -- Azbî (Mustafa Çavuş)	614 -- 618
45 -- Aşkı (Sazşairi)	514 -- 515	402 -- Aziz (Bey)	618 -- 620
46 -- Aşkı (Tireli)	515	403 -- Aziz (Bursalı)	620
47 -- Aşkı (Vardari)	515	404 -- Aziz (Erzurumlu)	620
48 -- Aşkı (Yenihisarlı, Üsküdarlı)	515 -- 520	405 -- Aziz (Girdilli)	620 -- 622
49 -- Aşkı (Zağralı)	520	406 -- Aziz (Hıfızâde)	622
50 -- Atâ (Çırcırlı, Sadî)	521	407 -- Aziz (Hocazâde)	622 -- 623
51 -- Atâ (İstanbulu)	521	408 -- Aziz (İhsan)	623 -- 624
52 -- Atâ (İstanbulu)	521	409 -- Aziz (İsazâde)	624
53 -- Atâ (Hekim Sinanoğlu Edirneli)	522	410 -- Aziz (İstanbulu)	624
54 -- Atâ (Keşizâde)	523	411 -- Aziz (İstanbulu)	624 -- 625
55 -- Atâ (Şânizâde)	523 -- 531	412 -- Aziz (İstanbulu)	625 -- 626
56 -- Atâ (Şeyhülislâm)	531 -- 534	413 -- Aziz (Mehmed)	626
57 -- Atâ (Tayyazâde)	535 -- 537	414 -- Aziz (Mevlevî)	626 -- 628
58 -- Atâ (Üsküplü)	538 -- 540	415 -- Aziz (Moralı)	628 -- 629
59 -- Atâ (Yenişehirli)	540	416 -- Aziz (Subhizâde)	629 -- 631
60 -- Atâyi (Atâullah, Nev'izade)	541 -- 550	417 -- Azizi (Bektâşî, Mevlevî)	631
61 -- Atâyi (Filibeli)	551 -- 552	418 -- Azizi (Halvetî)	631 -- 632
62 -- Atâyi (İvaz Paşazâde)	553 -- 559	419 -- Azizi (İstanbulu)	632 -- 637
63 -- Atâyi (Nevâlizâde)	559 -- 561	420 -- Azli (Divan şairi)	637
64 -- Atfî (Bosnalı)	561 -- 562	421 -- Azmî (Bektâşî)	637 -- 638
65 -- Atıfî (Âzerî)	562	422 -- Azmî (Diyarbakırlı)	638 -- 639
66 -- Atsız (Nihal)	562 -- 565	423 -- Azmî (Gedizli)	639 -- 640
67 -- Atsız Yoldaş (Fethi)	565 -- 568	424 -- Azmî (Hasan Paşazâde)	640
68 -- Atûfî (İspartalı)	568 -- 569	425 -- Azmî (İstanbulu)	640
69 -- Atûfî (Mutasavvıf)	569 -- 570	426 -- Azmî (Mevlevî)	640 -- 644

7 —	Azmî (Mehmed Salih)	644	488 —	Bâki (Gölpınarlı)	724 — 727
8 —	Azmî (Pir Mehmed)	644 — 649	489 —	Bâki (İstanbulu)	727
9 —	Azmî (Priştineli)	649 — 651	490 —	Bâki (Kepenekçizâde)	727
0 —	Azmî (Sazşairi)	651	491 —	Bâki (Kethuda)	727 — 728
			492 —	Bâki (Mevlevî)	728 — 731
			493 —	Bâki (Selânikli)	731
			494 —	Bâki Sühâ (Ediboğlu)	733
			495 —	Bala Bey (Karslı)	732 — 733
			496 —	Balasan (Genceli)	733
			497 —	Bahm Sultan (Bektaş)	733 — 734
			498 —	Bâli (Bahri nasayih sahibi)	734 — 735
			499 —	Bâli (Edirneli)	735 — 736
			500 —	Bâli (İşkodralı)	736
			501 —	Bâli (Kesriyeh)	736 — 737
			502 —	Bâli (Sazşairi)	737
			503 —	Bâli (Sofyalı)	737 — 740
			504 —	Balı (Bektaş)	740
			505 —	Bânü (Çankırılı)	740 — 742
			506 —	Basîri (Aynizâde)	742
			507 —	Basîri (Halil)	742
			508 —	Basîri (Horasanlı)	743 — 746
			509 —	Basîri (Hasan)	746
			510 —	Bâyezid (Sultan, Adlı)	746 — 748
			511 —	Bâyezid (Rûmî)	748 — 750
			512 —	Bâyezid (Şehzade Şâhi)	751 — 753
			513 —	Bayram (Hacı)	753 — 757
			514 —	Bayram (XV inci asır şairi)	757 — 758
			515 —	Bedelî (Divan şairi)	758
			516 —	Bedîhi (Divan şairi)	758
			517 —	Bedî' (Divan şairi)	758 — 759
			518 —	Bedî' (Efendi)	759
			519 —	Bedîi (Edirneli)	759
			520 —	Bedrî (Ahmed)	659 — 760
			521 —	Bedrî (Ayıntaplı)	760
			522 —	Bedrî (Bektaş)	760
			523 —	Bedrî (Çankırılı)	760 — 761
			524 —	Bedr-i Dilşad (XV inci asır şairi)	761 — 763
			525 —	Behcet (Ahmed)	763 — 764
			526 —	Behcet (Çankırılı)	764 — 765
			527 —	Behcet (Hudâyâd)	765
			528 —	Behcet Kemal (Çağlar)	765 — 769
			529 —	Behcet (Mehmed)	769 — 770
			530 —	Behcet (Mehmed)	770 — 771
			531 —	Behcet (Mustafa)	771 — 772
			532 —	Behcet (Mustafa)	772 — 773
			533 —	Behcet (Musullu)	773 — 774
			534 —	Behcet (Mutasavvif)	774
			535 —	Behcet (Trabzonlu)	774 — 776
			536 —	Behcet (Yazar)	776 — 782
			537 —	Behceti (Ayıntaplı)	782 — 783
			538 —	Behceti (Divan şairi)	783
			539 —	Behceti (Hüsejin)	783 — 786
			540 —	Behceti (İbrahim)	786 — 787
			541 —	Behiştî (İstanbulu)	787
			542 —	Behiştî (Mustafa Sadeddin)	787
			543 —	Behiştî (Ramazan, Vizeli)	787 — 794
			544 —	Behiştî (Sinan)	794 — 803
			545 —	Behlül (Bektaş)	803
			546 —	Behlül (İstanbulu)	803
			547 —	Behram (Bey)	803
			548 —	Behramî (Divan şairi)	803 — 804
			549 —	Behramoğlu (Divan şairi)	804
			550 —	Bekir (Sazşairi)	804
			551 —	Bekirî (Diyarbakırlı)	804 — 807

552	Bektaş (Divan şairi)	807
553	Bektaş (Sazşairi)	807 — 808
554	Beliğ (Abdullah)	808
555	Beliğ (Bucaklızâde)	808 — 809
556	Beliğ (Bursalı)	809 — 815
557	Beliğ (Kayserili)	815 — 817
558	Beliğ (Yenişehirli)	817 — 820
559	Beliğ (İstanbulu)	820 — 822
560	Bende (Divan şairi)	822
561	Bengî (Bektaş)	822
562	Berâî (Urfalı)	822 — 823
563	Berkî (İstanbulu)	823
564	Besim (Atalay)	823 — 826
565	Besim (Kırımlı)	826 — 827
566	Besim (Manyası)	827
567	Besim (Mehmed)	827
568	Besim (Mehmed)	827 — 830
569	Besim (Salih)	830
570	Beyanî (Ahmed)	830 — 831
571	Beyanî (Bağdadlı)	831
572	Beyanî (Kastamonulu)	832
573	Beyanî (Mehmed)	832
574	Beyanî (Rusçuklu)	832 — 835
575	Beyanî (Sinoplu)	836
576	Beyanî (Sipâhî Mehmed Bey)	836
577	Beyanî (Yanbolulu)	836
578	Beyazî (Edirneli)	836 — 837
579	Beyazî (Nakkas)	837 — 838
580	Beyazî (Vardar Yeniceci)	838
581	Beyoğlu (Sazşairi)	838
582	Beyti (Divan şairi)	838
583	Beyzâde (Sazşairi)	838
584	Bezli (Çankırlı)	838 — 842
585	Bezmi (Abdullah)	842 — 843
586	Bezmi (Ahmed)	843
587	Bezmi (Halil)	843 — 845
588	Bezmi (Mustafa)	845
589	Bezmi (XV nci asır şairi)	845 — 846
590	Bezmi (Sazşairi)	846
591	Bezmi (Sazşairi Çankırlı)	846 — 847
592	Bezmi (Tekirdağlı)	847
593	Bezmi (Üsküdarlı)	848
594	Bezmi (Yasakçızâde)	848 — 849
595	Biati (Diyarbakırlı)	849 — 850
596	Bitcan (Sazşairi)	850
597	Biçâre (Divan şairi)	850
598	Biçâre (Mutasavvıf)	850
599	Biçâre (Zâkirzâde)	850 — 853
600	Bidâri (Dergüzinli)	853 — 854
601	Bidâri (Sazşairi)	854
602	Bitkesi (Divan şairi)	854
603	Bilâli (Divan şairi)	854
604	Bimâri (Divan şairi)	854
605	Binâ (Divan şairi)	855
606	Birri (Attar)	855 — 861
607	Birri (Reisülküttab)	861 — 862
608	Boran (Sazşairi)	862
609	Boran (Sazşairi)	862 — 864
610	Bosnavî (Abdullah)	864 — 867
611	Bosnavî (Bektaş)	867 — 868
612	Budala (Bektaş)	868 — 869
613	Buhari (Divan şairi)	869
614	Bükâi (Mutasavvıf)	869 — 870
615	Bülbülî (Divan şairi)	870

616	Bülendî (Gülşenî)	870 — 871
617	Bürhan (Bodahşanlı)	871
618	Bürhan (İlyas Çelebi)	871
619	Bürhan (Müftizâde)	871 — 872
620	Bürhan (Sadık)	873 — 874
621	Bürhan (Seyyid, Belhî)	874 — 879
622	Bürhanî (Sazşairi)	879 — 880
- C -		
623	Câbir (Mutasavvıf)	881
624	Câfer (Ayanî)	881 — 882
625	Câfer (Tâcizâde)	882 — 890
626	Câfer (Tekirdağlı)	890 — 891
627	Câfer (Zâtizâde)	891
628	Câferî (Bâhî)	891
629	Câferî (Bektaş)	891 — 892
630	Câferî (Câfer Bey)	892
631	Câferî (Defterdar)	892
632	Câferî (Mutasavvıf)	892 — 893
633	Câferî (Mutasavvıf)	893 — 894
634	Câferoğlu (Bektaş)	894
635	Câhî (Musahib)	894
636	Câhidî (Mutasavvıf)	894 — 895
637	Câmi (Davudpaşalı)	895 — 896
638	Câmi (Diyarbakırlı)	896 — 898
639	Câmi (Habibzâde)	898
640	Câmi (Hacı Hasan oğlu)	898 — 899
641	Câmi (İstanbulu)	899 — 900
642	Câmi (Kaştamonulu)	900
643	Câmi (Rûmî, Mısrî)	900 — 904
644	Câmi (Manisalı)	905
645	Cânânî (Sazşairi)	905 — 906
646	Cânibî (Sazşairi)	906
647	Cânîf (Divan şairi)	906
648	Can oğlu Ali (Mutasavvıf)	906
649	Câvid (İstanbulu)	906 — 908
650	Câzib (Ankaralı)	908 — 909
651	Câzib (Diyarbakırlı)	909
652	Câzim (Ahmed)	909 — 910
653	Câzim (İstanbulu)	910 — 912
654	Câzim (Zeyrekzâde)	912 — 913
655	Cebbar Kulu (Bektaş)	913
656	Cebri (İstanbulu)	913 — 914
657	Cedidi (Diyarbakırlı)	914
658	Cefâyî (Filibeli)	915 — 916
659	Cefâyî (Saray hocası)	915 — 916
660	Cehdi (Diyarbakırlı)	916 — 918
661	Cehdi (Mutasavvıf)	918 — 919
662	Cehdi (Sazşairi)	919
663	Celâl (İstanbulu)	919
664	Celâl (Manastırlı)	919 — 929
665	Celâl (Paşa)	929 — 930
666	Celâl Sâhir (Erozan)	930 — 938
667	Celâleddin (Mahmud)	938 — 939
668	Celâleddin (Mevlevî)	939 — 943
669	Celâleddin (Süleyman)	943 — 944
670	Celâli (Bayburdu)	944 — 946
671	Celâli (Buharalı)	946
672	Celâli (Divan şairi)	946
673	Celâli (Seyyid Celâl)	946 — 947
674	Celîlî (Bofulu)	947 — 948
675	Celîlî (Bursalı)	948
676	Celîlî (Edirneli)	948

05 59001
91219

A. Semir Ayhan

SADEDDİN
NÜZHET
ERGÜN

34081

$\frac{0}{5}$

İZMİR
MİLLİ KÜTÜPHANESİ

TÜRK
ŞAIRLERİ

CİLT

3

celilî (Hâmidîzâde, Bursalı) — XVI ncı asır şairle-
ri Hâmidîzâde Celilî hakkında tezkirelerdeki ma-
çok karışık ve yanlış. Bu menbalardan bazıları
li veya İznikli bir Celilî kaydettikleri halde diğer
ismi Celilî mahlaslı iki şair tesbit etmektedirler.
aire âid ilk yanlış malûmatı veren *Sehi'*dir. 945 (M.
te yazdığı tezkiresinde şu kayıtları görüyoruz:
Celilî İznikli'dir. Ulûmu tertîb üzere görmüştür.
İerâgât idüp tasavvufa meyl eyledi. Sonradan di-
na ihtilâl yetişüp Allah emrine vardı. Hamse-i Ni-
'yi terceme idüp bit-tamâm Türkçeye döndürdü.
k yaramaz itmedi eyü eylemiştir. Bu elyât anın
liyyâtındandır ki zikr olunur:

Ey gönül bu dünyeye key gaddârdır andan sakın
Hâlesi çok mekri çok ayyârdır andan sakın
Ger sana yârim deyu eyleser her dem rîshand
Kavlinâe aldanma kim ayyârdır andan sakın»

Evvelâ 945 (M. 1538) ten evvel ölen İznikli Celilî
e bir şairin mevcudiyetinden şüpheliyiz. (*Bu hususta
salı Celilî maddesine bakınız.*) Saniyen tecennün
n İznikli Celilî değil, Bursalı Celilî'dir. Ve 945 (M.
8) ten evvel değil 977 (M. 1569) den sonra ölmüş-
Netekim bu yıl zarfında Müverrih *Âlî* onunla gö-
tüğünü yazmaktadır. Tezkiresini 974 (M. 1566) te ya-
ı *Âşık Çelebi* de Bursa'da bulunduğu sıralarda şairle
ıştığını söylüyor. Hamse sahibi olan da Bursalı Celilî
ir. Şu halde *Sehi'*'nin ölmüş olarak gösterdiği Celilî
Bursalı Celilî'den başka bir şairdir; yahut ta onun
aralık yanlış olarak ölüm haberinin şuyuu üzerine
mılmıştır.

Lâtîfi de Hâmidîzâde Celilî'yi — ihtimal ki *Sehi'*yi
enba itihaz ettiği için — yanlış olarak İznikli kay-
etmekte ve Bayezid II. devrinde yetişen Bursalı diğer
ir şair tesbit etmektedir. *Lâtîfi*'yi bu hususta tenkid
den Müverrih *Âlî* ise şunları söylüyor (*Knh.*):

«Molla Lâtîfi bu minvâl üzere yazup Edirneli Ce-
li'yi Sultan Selim Hân asrında ve İznikli Celilî'yi Sul-
an Süleyman zamânına yazmış iken Mevlânâ *Âşık Çe-
ebi* mucerrred bir Celilî yazup âtide İznikli yazılanı sa-
...»

man Hân asrındadır. Gerek Bursavî olsun gerek İznî-
ki...»

Halbuki Hâmidîzâde, Bursalıdır. *Lâtîfi*'nin onu İz-
nikli göstermesi yanlıştır. *Âlî*'nin Celilî'yi Kanunî devri
şairlerinden olarak kabul etmesi de kısmen hatalıdır.
Çünkü Hâmidîzâde, Bayezid II. devrinde doğmuş bir
kısm eserlerini Selim I. zamanında yazmıştır. *Âşık Çele-
bi*'ye göre de *Husrev ü Şirin*'ini Selim'e ithaf etmiştir.
Müverrih *Âlî* de *Âşık Çelebi*'ye istinaden onun 923 (M.
1517) te ölen şair *Âhî* ile muasır olduğunu söylemekte-
dir ki bu rivayet te Celilî'nin Kanunî ve hattâ *Selim II.*
devirlerini idrak etmekle beraber esasen *Selim I.* dev-
rinde iştihar ettiğine kuvvetli bir delildir.

İşte şair hakkındaki hatalı kayıtları gösterdikten
sonra ona dair şu muhtasar malûmatı vermek imkânını
bulabileceğiz :

Celilî, *Bayezid II.* devrinde Bursa'da doğdu. «Hâ-
midîzâde,, ünvanıyla iştihar etmiştir. Netekim şairin
kendî eserî olan *Husrev ü Şirin* mesnevisinin sonunda
şu beyte tesadüf edildiğini tezkirelerden öğreniyoruz :

Hâmidîzâde Celilî Bursavî
Nazm idüp Şirin ü Husrev nâmesin

Hâmidî, Acem diyarından gelmiş zarif bir adamdı.
Ara sıra basit bir takım şiirler de vücude getiriyordu.
Hattâ Celilî, çok genc iken ölen bu zat, oğluna son za-
manlarında,

Vasi vü nâzir ittîr bigümânî
Skender lâla vü Molla Sinânî

* *

Benim oğlum benim Abdülcelilim
Balıkpazarına uğratmayasız

gibi beyitleri ihtiva eden manzum bir vasiyetname de
kaleme almıştı.

Asıl adı *Abdülcelil* olan Celilî, önce medrese haya-
tına atıldı. Tahsil esnasında ve daha sonra edeliyatlı-
ciddî bir surette alâkadar oluyordu. Bir «Hamse» vüc-
de getirmeğe başlamış, bir «Divan,, tertip etmişti. Onu
İstanbul medreselerinden birine devam ettiği muhak-
kaktır. *Hâmidî*'nin vasiyetnamesinde oğlunun Balıkpaza-
...»

Cel.

ne muarız olmaları ve beraberce meyhanelerde buluşmaları da bunu teyid eder.

Âşık Çelebi «Âhî» den bahsederken şunları söylemektedir:

“Hâmidîzâde Celilî-i Bursavî ki nazımında gazel ve mesnevîye kadir mezkûre muâriz ve muâsırdır Ol dahi Husrev ü Şîrin diyüp merhum ile bir meyhânedede cem' olup kendi ebyâtın ceste ceste, belki deste deste okuyup sen dahi kitâbından bâzı ebyât okuyup ibrâm itmiş *Âhî* aslâ cevâb virmemiş *Âhî* Celilî şimdi yüz dâne gazel didim adın *Gül-i sadberg* kodum deyu germ olup bir kaç gazel okudukta *Âhî*'nin cânına geçüp

Sad berg'ünile ağzını s. varak varak

deyu cevab virmiştir.»

Celilî, daha gençliğinde inzivadan hoşlanan bir adamdı. Sonraları bu hal büsbütün ziyadeleşti. *Âşık Çelebi*'ye göre, şairin Muradiye zevaidinden altı akçe tahsisatı vardı. Onun yanlış olarak öldüğü haberi şâyi olunca bu parayı kesmişlerdi. Bilâhare Lunun asılsız olduğu anlaşılmuş, fakat taksime uğrayan tahsisattan ancak üç akçeyi kendisine iade edebilmişlerdi. Bu halden üzülen Celilî, 945 (M. 1538) ten evvel şuuru büsbütün kaybetti.

Müverrih Âli ise bu hususta şu rivayeti kaydetmektedir (*Knh.*):

«...Bazı ehl-i vukuf ve ızhâr-ı hakla mevsûf ukalâdan işittim ki mezbûrun vazifesi İbrahim Paşa'nın vezâretinde on altı Osmâni imiş. Mâh-be-mâh Murâdiye zevâidinden alup harcanur imiş Rüstem Paşa ki sadr-ı vezârete geçmiş vecl-i maâsına bu mikdârı yeter. deyu üç akçesini ibka idüp maâdâsını kesmiş. Andan sonra Molla'yi mezbûra samt ü veleh âriz olup bizeban gibi sükût etmiş.»

Celilî'nin garib bir takım hususiyetleri vardı. Ayda bir hamama gider, fakat kimse yoksa yıkanmaz, beraberin yanında iki üç kişi bulunmayınca tıraş olmazdı. Tecennün ettikten sonra bazı zamanlar yalın ayak, baş açık ve kısmen çıplak olarak sokaklarda dolaştığı olurdu. Ekseriya yapayalnız dağ başlarında ve sahralarda dolaşırdı. Bazı zamanlar da Kaplıca yolu üzerindeki evinin önünde durur, selâm verenin selâmını alır; fakat kendisine söz söyleyenlere katiben cevap vermezdi. Nadiren de Camii Kebir'e gider, çarşıya çıkardı. Yaz kış elinde bir yelpaze, başında da bir top çiçek bulundururdu. *Âşık Çelebi* diyor ki:

“...Bu hakîr Bursa'da olduğum zamanda kasd-ı mu-sâhabette çok hile ile vesîle idindim. Her bâbdan ki sa'y ittim kapuyu divâr itti ve her ne ki sordum nâşâyeste

dım Başın salagördü âh idegördü. Olmadı bi iht bu gazeller benimdir deyu tasrîh eyledi. Ve benim didim diyüp ıslâh ve tashîh eyledi. Fursat buld Ne ile eğlenürsüz didim. Kitabcıklar bulunur dedi. Şehnâme terceme ider dirler vâki'midir didim, vâk didi. Yarısı oldu mu didim. Kande yarısı ümîdd Allah'tan inâyet ve evliyâullahtan himmet işşe. ta idevüz didi. Zâtî ve Hayâlî'yi sordum. İşte hep ma diyüp kat'ı kelâm itti.»

Müverrih Âli ise şunları söylüyor (*Knh.*):

«...Sene Seb'a ve seb'ine ve tis'amie(977—1569) larında bu hakîr kendüyi gördüm Rûzgâra incinmiş se ile mükâlemeden ferâgat itmiş imâmâne mücevver-ser sôfiyâne imâmesi murakka' câmesi gibi de Bursa çârsûlarında gezerdi. Bazı miyve fûrûşlardan kih-i mütenevvia iştirâ ederdi. Gâh olurdu ki akçesir meyüp giderdi. Anlar da hâlini bilüp ne miyve vîr taallül ider ve ne akçemizi ver derdi. Birisinden b li istihbâr ittim. Cevâb-ı bâ savâbını bu vechile is kıldım. Akçesi yanında hâzır bulundukta bilâ tere miyve kıymetini ammâ mevcûdu olmadıkta def'i lis idüp ba'de zamânin getürüp tamâmen edâ eyle mikdârını unudur ne bizden suâl eyler dediler. kendüye külli ibrâm eyledim söyletmek kasdına güne güftâr ile المازن المرام mazmûnuna râğbet göst Bilâhare döndü hakîre hitâb eyledi. Hücûm-i gumû na ağız açtırmaz ne söyleyeyin deyu söyledi.»

971 (M. 1563) de yazılan *Ahdî* tezkiresinde şâii yıl kadar kimse ile görüşmediği yazılıdır. Bu ta sonra da epeyce müddet yaşayan Celilî'nin ger yaşta iken tecennün ettiğini ve manzumelerinde kısmını cinnet halinde iken yazdığını kuvvetle sö biliriz.

Celilî'nin hangi tarihte vefat ettiğini bilmiyor cil sahibi, onun «Asr-ı Sultan Bayezid Hân-ı si öldüğünü söylüyorsa da bu rivayet kat'î surette ya Tezkiresini 971 (M. 1563) de yazan *Ahdî*'nin onu bir şair olark tanıttığına, *Âli*'nin de 977 (M. 15 kendisiyle görüştüğüne bakılırsa, Celilî'nin 85.90 rında olduğu halde *Selim II.* devrinde vefat ettiği ku tahmin olunabilir.

Celilî'yi tezkireler kudretli bir şair olarak tanıdır. *Lâtîfî* bu hususta şunları söylüyor:

“Celilî: Te'lîf ve tahrîre iştigal göstermiş ilm ü fet âşüftesi ve fazl u kemâlin rûbûde ve âlüftesidir zûmât-ı Fûrsü tamâmen tettebbu' itmiştir. Mesne eş'ârına galibdir.»

Ahdî şunları söylüyor:

«Celilî: Haseble celil-ül-kadr ve neseble ye asr ve semt-i sî're çiz'i zamanda mûmâreset-i kü

demıştır. Gayette rengin vâki' olmuştur. Zîrâ ki her hikâyât-ı garibe ile ârâste ve elfâz-ı dilfirib ile pi-e itmiş makbûl-i şuarâ-yi zaman ve pesendide i-zu-yi devrân olmuş Egerçi sûretâ halk yanında divâne idi Ammâ kâmilân katında ferzâne eş'arı var idi.»

Aşk Çelebi diyor ki:

«Eş'arı râsîh ve rasîn ve nazmı kavî ve metîndir. eliyâtı yekdest ve hemvâr ve mesneviyyâtı çâşni-ir.»

Müverrih *Âlî* ise şunları söylüyor (*Knh*):

«Eş'ârında çendan sâfâ ve belâgat yoktur. Ammâ nevîsinde bülend ve matbû' sözleri me'mûl olandan ktur. Ekser-i ebyâtı pesend ve tahsine sezâvârdır.» *Celîlî'nin* hiç bir eserini görmedim. *Kazîde Faizî'nin* divanını gördüğünü söylüyor. *Kâtip Çelebi* de *Keş-ünun*'da böyle bir divan kaydettmiştir.

Aşk Çelebi onun kasidelerini işitmediğini ve yalnız zeliyâtta *Gül-i sadberg* isminde bir divanı olduğunu dediyor. Halbuki gene *Aşk Çelebi'*ye göre bu eser, gazelin bir araya getirilmesi suretiyle vücade getiştir. *Hasan Çelebi* ile *Belîğ* de bu divanın «Gül-i berg» adında olduğunu söylüyorlar. *Âlî* ise «Gül-i berg nâmına manzûm risâlesi» olduğunu kaydetmek r. Bu karışık rivayetlere nazaran şairin hem «divan» de «Gül-i sadberg» adında yüz gazelden mürekkebe eser vücade getirdiğini tahmin edebiliriz. Tezkirele şairin bazı beyitleri mevcuddur. Bunların mühim kısmını naklediyorum:

Gül yüzün şevkına gülşende figanım var iken
Bilmezim nâle idüp bülbül-i şeydâ ne' öter

Çekem bağırma ben dülber yalın yüzlü gibi anı
Egerçi kasdına gelse nigârın tîg-i üryânı

Öldükte bu ben hasteyi eşg ile yusunlar
Cânâne güzâr ittîği yollarda kosunlar

Dopdolu harf-ı cür'undur rânc-i a'mâlmiz
Ey Kirâmen Kâtibin ma'zûr tut ahvâl'miz

Bir mehin hecriyle öldüm ağlasun her an beni
Mihnet âbâd-ı ademde yoklasun yârân beni.

Kasr-ı kadrin evc-i giyvân ile yeksân oldu tut
Şemse i evvân ana hurşid-i rahşân oldu tut
Çün hemin hâr-ı cefâdir bâğ-ı dehrin hasılı
Her taraf cevlangekin bir bâğ ü büstân oldu tut
Âkıbet berbâd olur bu tâc ü taht ü izz ü câh
Kendini devlet serîrinde Süleymân oldu tut
Çünkü vâkıf olamazsın Lîmsallah sırına
Var burâk-ı fîkr-i nev ki arşı meydân oldu tut

Çıksun ol göz ki şeb-i hecrde hunbâr değil
Meded ey hûn-i ciğer eşg bana yâr değil
Yârsiz kon beni beyt-âl-hazenimde ki benim

Şu dil ki cân-ı gamınla cerâhatı yoktur
Yatarsa pister-i gül üzre râhatı yoktur

Sâkıyâ güşe-i meyhanedürür meskenimiz
Ki surâhî vü kadehî oldu gül ü süsenimiz
Şu'le-i âteş-i dîdden ne geyerek tutuşur
Nola ger perr-i semender ola pirâhenimiz
Dostlar olalım alâyîş-i dünyâdan pâk
Silkelim gerd-i fenâdan geliniz dâmenimiz

Bir melâmet gülşenidir cism-i zârîm kim anın
Lâleşi dağ u gül-i nesrini rûy-i zerddir
Nukl-i meclis külsalar nola Celîlî şîrini
Dürd nûş-i aşka çünküm çâşnî-i derddir

Beni sanman ki dülber aşkı böyle mübetelâ eyler
Beni şeydâ ezel bezmindeki kavî-i Belâ eyler

Yâr zâlim aşk katil veh ki âşık neylesün
Çerh bed mihr oldu baht-ı nâmuvâfık neylesün

Gör ne hikmet bezmini kurdı felek Mecnûn'a kim
Bâdesin göz yaşı sâzın savt-ı zencir eyledi

Hayme-i Leylî ki bir zer şemsedir mehtâb ana
Rişte-i cân ü dil-i Mecnûn'dürür etnâb ana
Aşk cânın Husrev'e sun ey felek Ferhâd'ı koy
Kim yeter hûn-i ciğer gülgûn şerâb-ı nâb ana
Bağlamışlardı *Celîlî'*ye der-i meyhaneyi
Âkıbet pir-i mugandân oldu feth-i kâb ana

Celîlî'nin «Hamse» si hakkında tezkirelerin verilmâlımât ta çok karışıktır. *Lâtîfî'*ye göre şair, *Nizami'*ni taklid ederek bir hamse vücade getirmiştir.

Hasan Çelebi ve *Müverrih Âlî* ise şairin hem ibâ bir hamse vücade getirdiğini hem de *Nizami'nin* hamse sini tercüme ettiğini kaydediyorlar; fakat bu ikinci es hakkında «Şehnâme'yi terceme etti derler lâkin ande bir beyti görmek ve işitmek vâki' olmadı» deyerek şiheli bir ifade kullanıyorlar. *Aşk Çelebi* de şairle görüştüğü zaman böyle bir eser de tercüme etmekte olduğunu kendisinden naklen yazmaktadır. *Kâtip Çelebi* ve *Belîğ* ise onun yalnız Hamsesi olduğunu zikrediyorlar (*Keş-ü Gld.*).

Bize kalırsa *Celîlî'nin* Hamse'si *Nizami'nin* eser tercüme suretirle değil, onu taklid suretiyle vücade getirilmeğe başlanmış ve tamamlanmamış bir eserdir. Mesnevinin tezkirelere yalnız *Leylâ ve Mecnûn* ve *Husrev ü Şîrin* kısımlarından beyitler nakledilmesi, diğer kitabın ise isimlerinin bile zikredilmemesi bu kanaatinizi kuvvetlendirmektedir. *Aşk Çelebi'nin* şairle görüştüğü zaman tamamlanmak üzere olduğunu kaydettiği Hamse de, her halde hazırlanan ilk iki kitabı «Leylâ Mecnûn» ve «Husrev ü Şîrin» olan ve mütebakî üç tabii yazılmağa başlanmış bulunan eser olmalıdır. Ve bu ir bu kısımları ikmal edemeden ölmüştür.

Leylâ ve Mecnûn ile *Aşk Çelebi'*ye göre *Selimî*

— Leylâ ve Mecnun'dan —

— Matla' —

Allah ki lâfz-ı muhteremdir
Serhalka-i halka-i keremdir

Sünbülleri sâye-bân-ı lüle
Ter goncası perdedâr-ı jüle
Zülfün zenaha irürmüş (1) ol mâh
San sâye-i Yûsuf ü leb-i çâh
Ya ârtıdır letâfet âbî
Oûyâ zekânı anın habâbî

— Der münâcât —

Misvâkten it şeker zebânım
Pür çûb u nebât kıl dehânım

Her sâile bahşîş eyler ol genc
Taz'if-i hisâb-ı nat'-ı şatranc

Behrâm-ı felek silâhdârım
Encüm bir iki ulûfe hârım

— Der hakk-ı fitneçyân —

Yapılsa cihanda cümle dehliz
Durmaya dehân-ı fitne engiz
Tut ağzını zerle ey birâder
Zer kull deler çü harc ister

— Sıfat-ı harğâh —

Hargeh değıl âsman görürler
Bulut gibi sâye-ban görürler

— Der vasf-ı küsfend —

Peşminden iderdî bahş her miş
Peşmînc-i sad hezâr dervîş

— Sıfat-ı temûz —

Bir gün ki harâret-i temûzî
Ya'nî ki nesim-i him rûzî
Kılmışı kebâb mûrg-i âbî
Koyub oda silh-i âftâbî
Her berg-i dirâht-ı sâye perver
Olmuş sanasın birer semender
Kesb eylemeğe seher hevâsın
Subh açtı kabâsımın yakasın
Pür tâb çü şem'-i encümdir
Pervâne kanâdi bâdzendir

— Husrev ü Şirin'den —

— Sıfat-ı küh-i pür şükûh —

Meğer var idi ol sahrâda bir küh
Dil-i âşkta sanki dâğ-ı enbûh
Sanasın fark-ı ferkad pâyesidir
Sipehr-i lâcüverdî sâyesidir
Zuhal seng-i siyehdir dâmeninde
Fetek devr idemez pi âmeninde

— Matla'-ı dâstân —

Anıçün eyledim feryâda bünyâd
Bu mihnetnâme-i Ferhâd'a bünyâd

Celîlî'nin bir çok gazeline *Mecmaü'n-nezâir*'de ve *Pervâne Bey* mecmuasında tesadüf etmekteyiz. Diğer bir takım mecmualarda da onun bazı gazelleri kayıtlıdır. Bursalı *Cenânî* de onun,

İşittim bir nihâl-i servin olmuşsun hevâdârı
Dile dâğ-ı gam urmuşsun sevüp bir lüle ruhsârı

matlaî gazelinesi tahmis etmiştir. Bursalı *Çeşmî*'nin de onun bazı gazellerini tahmis ettiğini görüyoruz (*Çeşmî-ye bakınız*).

Lâtîfî'nin bir beytini örnek olarak aldığı bir gazelin tamamında gene *Mecmaü'n-nezâir*'de bulmaktayız (No. VI). Bu gazeli ve *Pervâne Bey* mecmuasından şaire âid diğer 14 gazeli naklediyorum:

— I —

Serv-i serkeş kim hirâman salınur gülzârda
Gülbün-i kaddin hevâdârıdırür restârda
Cevr-i ağıyâra tahammül eyle ey dil yâr için
Kan idübdür bağrımı bülbül gül için hârda
Bî basardır zâhîde şem'-i rubin arz eyleme
Gel basîret gözleme illâ ülübsârdâ
Müşterfdir dil metâ'-ı hüsnüne bencileyin
Yoksa her gün çeğzenüp neylerdi bu bâzârda
Can nisâr itti *Celîlî* yâre vâsıl olıcak
Varlığını mahv kıldı vuslat-ı dildârda

— II —

Lâlegün mey sensiz ey gülrüh kızıl kandır bana
Bezmgâh-ı fasl u işret beytülâhzandır bana
Sensiz ey göz nûrî her gül bir dikendir gözüme
Sensiz ey ârâm ı can gülzâr zindandır bana
Oklarıdır servler peygânlarıdır goncalar
Seyr-i bâğı neylerim sinem gülistandır bana
Şöyle dolmuştur gözüm gönlüm hayâl-i yâr ile
Kande kim baksam görünen nakş-ı cânandır bana
Mey şarâb-ı kevser ü sâki-i gülrüh hürdür
Gûşe-i meyhâne zâhid bâğ-ı Rıdvân'dır bana
Yâreler sinâ nî: durmaz kan döker çeşmim gib
Hâl-i zârım görelî her biri giryandır bana
Rind-i rüsvâyım *Celîlî* âşık-ı bî nâm ü neng
Âr ü nâmûs u salâh u zühd bühtandır bana

— III —

Senden eğerci kabrime seng-i cefâ gele
Her seng-i tâze gül ola yer yer çıka gele
Olsa bahâr bitse gül ü gonca ey refîk
Ol seng dilden umma ki berg-i vefâ gele
Dâğ-ı firâk hastesinin çün tabîbisin
Billâh ey ecel berü bizden yana gele
Mecnûn eğer ölürse beyâbân-ı heerde
Üstüne hâzır olmağa mûrg-i hevâ gele
Bulunmaya *Celîlî* gibi bâğ-ı dehrde

— IV —

Irmedim ol âftâba bulmadı bahtım şeref
 NaHS-i tâli'den gözüme tîre oldu her taraf
 Müddet gönünde neyler nükte-i esrâr-ı aşk
 Gevher-i pâkîzeye çün pâk dillerdir sadef
 Genc-i hüsnünden çekilme zülf-i effisin görüp
 Lebleri tiryâki çün hâzırdır ey dil Lâtechaf
 Yüzüne sille urup mutrib kulağın burmasa
 Aşkın esrâr ü rûmûzun fâş ıderdi çeng ü def
 Ömr bir gencinedir kim her demidir bir güher
 Hayftır kim idesin bîhûde yerlerde teléf
 Gâh fikr-i aşk u geh endîşe-i zühd ü salâh
 Olımamıştır dahi miskin *Celîlî* ber taraf

— V —

Mihr-i ruhsârın ki nûr-i Hak'tan uyarmış çerâğ
 Âleme virür fûrûğ-i mâh-i tâbandan ferâğ
 Halka hâlim rûşen olduysa ne tandır dostar
 Beyt-i ahzânımda yakar her gice âhım çerâğ
 Bağrımı tîğ-i mahabbet eylemiştir çâk çâk
 Yüreğümü âteş-i hasret kiluptur dâğ dâğ
 Çehre-i zerdime bak gör eşg-i hûn âlûdumı
 Kim hazan devrinde güllerle neden zeyn oldu bâğ
 Bûsesin yârin *Celîlî* her dem alurmuş rakib
 Dehr-i dun perver işin gör kim şeker yer oldu zâğ

— VI —

Çekem bağruma yalın yüzli bir dilber gibi anı
 Eğer can kasdına gelse nigârın tîğ-i üryânı
 Yüzüne öygenür deyu üşüp başına mecliste
 Getürür ortaya pervânele şem'-i şebistânı
 Bir âhen dil yalın yüzli güzeldir hanceri yârin
 Ele girse çıkarmazdım gilâf-ı sîneden anı
 Celâ tîrin kaşı yâyin çeküp atmağa hep hâzır
 Hadengi gamzesinin ... almağa cânı
Celîlî vâf-ı dendânında yârin hurdeler geç kim
 Sözü'n gevherleri kef kef geçer söz bahr-i ummânı

— VII —

Zahmlar açıldı bâğ-ı sînem üzre gül gibi
 Âlemi feryâda virdi nâlisim bülbül gibi
 Gül gibi cem'iyet-i ağıyârda açılma kim
 Dil perişân olmaya aşıkların sünbül gibi
 Tâli'im yok kim görem ol âftâbın tal'atın
 Neyleyim bahtım siyekâr oldu bu kâkül gibi
 Leblerin yâdına çün âheng-i işret eyledin
 Doldı hûnâb-ı ciğerden câm-ı çeşmim mül gibi
 Ol güzellerle olur isen *Celîlî* bâdenüş
 Yokdürür işret serâyı şehri İstanbul gibi

— VIII —

Aşk-ı Hak'tır dürlü sûrette tecellî eyleyen
 Gâh özün Şîrin kıldı gâh Ferhâd eyledi
 Mest ü bîhûş oldu sanman câm-ı sahbâdan beni
 Kim benim bîhodluğumı ol peri zâd eyledi
 Kodı derd ehline bir Şîrin hikâyet yâdgâr
 Kûhken gitti velî âlemde bir ad eyledi
 Zerd ü zâr idüp *Celîlî*'yi gamiyle âkıbet
 Aşk anı berg-i hazan mânendi berbâd eyledi

— IX —

Vâizâ olsa nasîb ol serv i gülruh sohbeti
 Almazam bir berg-i sebze sahn-ı bâğ-ı cenneti
 Ehl-i derdin hâksâr olduğunu ayb eyleme
 Ey palâs-ı aşktan iden tîrâz-ı hil'ati
 Mihnetafzâ nâleler kıl vaktidir ey andelib
 İtti pejmürde hazân-ı hecr bâğ-ı işreti
 Hâr olup eşgim gibi düşsem nazardan nola kim
 Efser-i izzet bilür üftâde hâk-i zilleti
 Zînhâr elden koma pir-i mugan ayağımı
 Ey *Celîlî* isteme ehl-i riyâdan minneti

— X —

Can diriğ itme dilâ yâr vefâdâr olıcak
 Ne kadar hûb ise terk eyle cefâkâr olıcak
 Halk-ı âlem kamu ağıyâr ü rakib olursa
 Ey gönül gam yeme gel yâr sana yâr olıcak
 Dil-i bîçâreye giysûların uzun görünür
 Gice bir yılca gelür kişiye bîmâr olıcak
 Hâl-i zâr-ı dilimi bilesin ey gonca dehen
 Sen dahi bencileyin derde giriftâr olıcak
 Nola sevdiyse *Celîlî* dil ü cân ile seni
 Kâfir olmaz a beğim kişi günehkâr olıcak

— XI —

Ol sanem kim hâsıl-ı cân ü cihânımdır benim
 Ârızı gül kameti serv-i revânımdır benim
 Mürğ-i kudsiyim eşğin olalı mesken bana
 Himmetinde evc-i gerdun âşiyânımdır benim
 Ruhlerinle zülf-i müşğinin göreliden rûz ü şeb
 Sûre-i Nûr ü Duhan vird-i zebânımdır benim
 Bu sadâ-yi ra'd ü berk âvâzesidir sanmanuz
 Kim hurûş-i na're-i âh ü figanımdır benim
 Ol *Celîlî*'yim ki vâf itmekte hüsnün gülşenin
 Bâğ-ı kudsün bülbülü hem dâstânımdır benim

— XII —

Nite k.ol gül yüzünün gitmez hayâli yâddan
 Vazgelmez bülbül-i dil nâle vü feryâddan
 Husrev i milk-i cünûnum ey büt-i Şîrin dehen
 Dem urursam kûh-i aşkında nola Ferhâd'dan
 Yâda verdi subhdem zühd ü salâhı şeyh-i şehri
 Galibâ bûy-i ser-i zülfün alubdur bâddan

Cem.

Terkin ur yârin *Celîlî* çün sana yâr olmadı
Ne umarsın ol vefâsız ahdi bî bünyâddan

— XIII —

Zülfün kemendi boynuma dâm-ı belâ yeter
Gamzen hadengi sîneme zevk u safâ yeter
Şol göz ki kanlar ağlaya ol kühli neylesün
Küyin itinini izi tozu tûtyâ yeter
Hâlât ı aşkı söfi bana sorma fâriğ ol
Gözün var ise kanlu yaşım mâcerâ yeter
Kaşın gözün ne hâcet ide cânıña cefâ
Bâlâ boyun belâsı başıma belâ yeter
Yoktur silâren umma *Celîlî* dahi vefâ
Ömründe ger ola sana bir merhabâ yeter

— XIV —

Rûzgârım nâ muvâfık zevrak-ı dîl bî sebât
Veh ki nice bulayın deryâ-yi mihnetten necât
Hayfır pirâhenin nâzûk tenin efgâr ide
Hirmen-i güldür çü ser tâ pây ol pâkîze zât
Her yana meyleleme zinhâr şâh-ı gül gibi
Serv-i bâğ-ı hüsnün sana yaraşmaz bu sîfât
Genc-i devlettir hayâlin sâhib-i devlet gözüm
Gösterir hüsn ü cemâlin gönlüme virür zekât
Heerden öldi *Celîlî* veh ki vasla irmedi
Teşne can virdi. Skender görmedi âb-ı hayât

— XV —

Kut-i candır gönlüme ol lâ'li handandan garaz
Kim hayât-ı câvidandır âb ı hayvandan garaz
Kurb-i rûhânîdürür râh-ı mahabbetten murâd
Vasl-ı cismânî değıldir aşk-ı cânandan garaz
Aks-i dendânın hayâlinde gözüm hâli değıl
Lü'lü-yi şehvârdır deryâ-yi unmandan garaz
İki âlemde bana maksûd olan bir yâdır
Bülbüle bir güldür ancak tâğ ü büstandan garaz
Esg-i çeşmin dilkete arz itti sûz-i sîneni
Ey *Celîlî* yâ nedir bu âh ü efgandan garaz

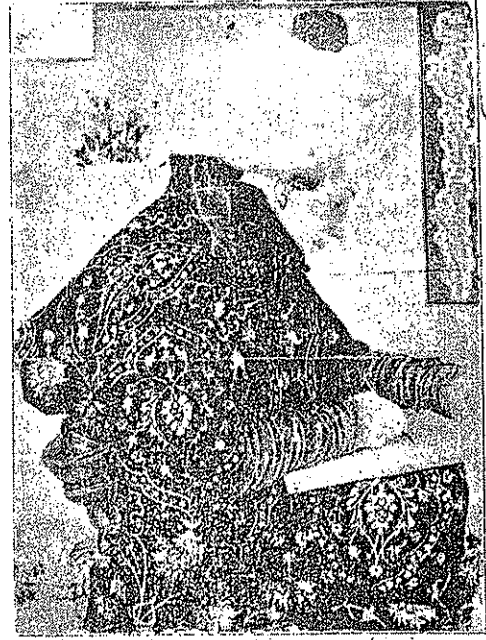
Bibliyografya : Sh., Lf., Ahd., Aşk., Hsn., Kfz., Knh.,

Cenânî divanı, Kşf., Old., Scf., Osm., Mc.

Cem (Şehzade) — XV inci asır şairlerinden Cem, Fatih Sultan Mehmed'in oğludur. 864 (M. 1459) saferinin yedinci gecesi Edirne'de doğdu. Önce Kastamonu valisi oldu, sonra büyük kardeşi Mustafa'nın vefatıyla münhal kalan Karaman valiliğine tayin edildi (879-1474). O vakit on beş yaşında idi. Edebiyata, lisâna, sipora merakı vardı. Maiyetinde değerli âlimler, şairler de bulunuyordu. Zeki ve kabiliyetli olan Cem bu şahsiyetlerden hakkıyla istifade ediyordu. Daha Kastamonu'da iken *Cemşid ve Hurşid* adlı manzum kitabı Türkçeye çevirerek babasına ithaf etmişti.

886 (M. 1481) da Fatih ölünce Cem, Konya'da bir

merasimle şehre girdi. Derhal padişahlığını ilân ederek namına hutbe okuttu. Fakat Bayezid'le yaptığı harp ne-

Cem Sultan resim yaparken

ticesinde yaralandı ve firara mecbur oldu. Artık Konya'da duramayacağını anlamıştı. Haleb'e kaçtı. Oradan Mısır'a gitti. Her uğradığı yerde teveccüh ve iltifat görüyordu. Kahire'den Hacca gitti, Mütedeyyin bir adam olan Cem, bu ziyaretten manevî büyük bir haz duymuştu. Hattâ bir manzumesinde şu kanaatleri serdediyordu:

Sultanlık olmaz ise dervişlik te hoştur
Gör nice terk idindi taht ile fâci Edhem
Olsan şehenşeh-i Rûm olmazdı hac nasibin
Bin şükr k-oldı rûzi bu devlet-i muazzam

Fakat bir taraftan da saltanat hırsı ile memleketi taksim etmeyi kardeşine teklif etmekten çekinmiyordu. Bayezid bu yoldaki manasız teklifleri kabul etmemişti. Bayezid ile Cem arasında bazı muhaverele de cereyan etmekte idi. Cem, ağabeysine hitaten şöyle bir kîta yollamıştı:

Sen pister-i gülde yataşın şerk ile handan
Ben hecr ile bâlın idinem hârî sebeb ne
Bu saltanat-ı dünye ola adle mukarın
Haccülharemeyn anı taleb kılca aceb ne

Bayezid, buna şu yolda mukabelede bulundu:

Çün rûz-i ezel kismet olunmuş bize devlet
Takkîre izzâ virmeyesin böyle sebeb ne
Haccülharemeyn olduğuna râzî olaydın
Bu saltanat-ı dünyeviye bunca taleb ne

Cem, 887 (M.1482) de Haleb ve Adana yoluyla tek-

kaçmağa mecbur oldu. Bilâhâre 37 kişi maiyeti ile Rodos'a iltica etti. Oradan Fransa'ya gönderildi. Epey müddet sonra Papaya teslim edildi. Avrupalılar kendisinden siyasî maksadlarla istifade emeline düsmüşlerdi. Nihayet 900 (M.1494) yılında zayıf bir rivayetle tedricî zehirlemek suretiyle ve daha makul bir rivayetle âfî bir hastalık yüzünden eceliyle Napoli'de vefat etti. Onun 901 (M. 1495) de öldüğüne dair de bazı kayıtlar vardır. Cem'in na'sı Bursa'ya nakledilerek Murad medfenesi yakınındaki şehzadeler türbesine defnolundu.

Cem hakkında Şark ve Garp menbalarında bir hayli tafsilât mevcut olduğu gibi, başlı başına eserler de yazılmıştır. Bu cihettendir ki kitabımızda bu şehzade hakkında fazla izahlarda bulunmayı lüzumsuz addettik. Yalnız değerli ve münevver bir şahsiyet olmakla beraber Cem'in saltanat hırsıyla memleketi pek çok zarara soktuğunu ve kardeşi ile yaptığı muharebelerde hiç yoktan kan dökülmesine sebebiyet verdiğini teccürle kaydetmekten geçemeyeceğiz.

Cem'in bugün elimizde biri Türkçe; diğeri Farsça olmak üzere iki divanı mevcuttur.

Revan kütüphanesindeki yazmanın (No. 794) orta kısmına şairin Farsça şiirleri, kenarlarına da Türkçe şiirleri yazılmıştır. Bu divandaki Türkçe şiirlerin mikdarı 2800 beyittir.

Murad Molla kütüphanesine mülhak Lâla İsmail kitapları arasındaki Cem divanında (No. 431) 1592 beyit görülüyor. Bu nüshanın baş tarafında şair *Nûzhet*'in kendi el yazısıyla divanın tertibirdeki maksadı gösteren şu kit'ası kayıtlıdır:

Devhâ-i nesl-i kerîm-i Â-i Osmân olmağın
Menşe-i fer'-i vücûd-i nâzım-ı divân-ı Cem
Rûh-ı pâkin neş'eyâb-ı câm-ı râliyet eyleyip
Eyledi âsarına râğbet Hıdiv-i Cem haşem

Millet Kütüphanesi müzesinde de Cem'in mükemmel bir divanına tesadüf ediyoruz.

Bursalı Tahir'e göre (Osm.) "Fârislyyülibâre müretteb divânının bir nüshası Bursa'da Haraccızâde Kütüphanesinde dir».

Münacat, Tevhid, na't, kaside, Terkibibend, murâbb, kit'a, gazel ve muammalar yazan Cem, mukallid bir şairdir. Divân edebiyatı üstadlarını ve bilhassa Ahmed Paşa'yı taklid suretiyle manzumeler vücude getirmiştir. Bununla beraber onun memleket hasretiyle yazdığı lirik şiirler arasında ciddi sanimi ve güzel olanlar da vardır. Bilhassa manzumi mektupları bu bakımdan çok ehemmiyetlidir. Cem'e atfedilen kıymellerden biri de âlimlere karşı teveccül-kâr davranışı ve devrinin değerli şairlerini himaye edip desteklenmesidir. Fevkalâde Cem şairleri diye anılan bir

Tezkirecilerimizin de Cem hakkında takdirlerini görüyoruz.

Sehi diyor ki:

«.. Şecâatte ve sehâvette bî mânend zûr dest ve hünermend ol saldığı gürzü kendi zamânında kimse salmamıştır. Bilfiil mahrûse-i İstanbul'da iskele kapusunda gürzü asılmış durur. Sâhib ma'rifet ve ehl-i fazilet şuarâ tâifesine ziyâde râğbet ve iltifât ederdi. Ve bu âifeden yanında çok kimse olurdu. Her birine haddinden ziyâde riâyetler idüp şefkat ve merhamet gösterirdi. Eş'âr ve inşâyâ kadir ve kendisi bî bedel şâir eş'ârı hayâleş ve gazeliyyâtı emsâlâmiz alettetib divânı var. Ve Mesnevîye tetebbu' idüp *Hürşid ü Ferahşâd* adlu bir kitab demıştır. Gayet güzel etmiştir. İçinde çok hâssa maânî var. Nazmı selis ve üslûbu nefis kitâbdır.»

Lâtîfi diyor ki:

«.. Eyyâm-ı gurbetin varak nigârı ve hengâm-ı firkatin kîssa güzâridir. Bu dehr-i pür kahırdan çektiği mihuetler ve sipih-i bed mihirden gördüğü felâkelleri ol dâr-ı gurbet ve diyâr-ı firkatta tahrîre getirüp ve harâretlerle hirkat ve firkat izhâr idüp bu cânibe hasretnâmeler ve firkatnâmeler irsâl ederdi. Cümle-i firkatnamesinden ve rakamzede-i hâmesinden biri budur:

Taşlarla döğünüp yürür âb-ı revânı gör
Rahm eyledi bu hâlîme kevn ü mekânı gör
Dağlar başında ebr-i felek ağlayup gezer
Yanınca ra'diü ittîği âh ü figanı gör
Çâk eyledi yakasını derd ile subhâh
Çerhin şafak yerine ya döküğü kanı gör

İttifâk-ı şuarâ budur ki şuarâ-yi salâtinde Sultan Selim Hân hazretleri nazm perver ve şehzâde merhum Sultan Cem eblâğ ve eş'âr idi. Bu dahi Sultan Selim gibi Fârisî'den mütetebbi' resâil ve devâvin eyledi.

Cem'in bazı manzumelerini örnek olarak kaydediyorum:

— I —

— Murabba —

*Aşkına düşeliden ey ruhi bedrây gönül
Oldı cêrd ü gam ile âleme rûsvây gönül
Niçe kim uyma didim eslemedin hây gönül
Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül

Her nefes cân ü dile dilber ider cevr ü cefâ
İtmedi âlem içinde bana bir lâhze vefâ
Aşkına dolaşalı sürmedi dil zevk u safâ
Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül

Kasd ider cân ü dile dembedem ol yâr dirîğ
Olurum deyd ile âlemden uşşu cân dirîğ

Cem.

İçerim her gice firkat semini sāgar ile
Doğradı bağrımı mihnet dikenî hancer ile
Bir nefes olmadı hemdem bu gönül dilber ile
Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül

Kıldı âlemlere şevkin 'bizi rüsvâ nideyin
Düşti gönlüme yine bir kuru sevdâ nideyin
Aşka taşınmaz idim ben dahî illâ nideyin
Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül

Olmadı âlem içinde sanemâ şâd gönül
Zülfüne bağlanalı olmadı âzâd gönül
Leşker-i gam yıkalı olmadı âbâd gönül
Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül

Aşkına olalıdan hâne i dil mesken ü câ
Dermend oldu yürür bulmadı derdine devâ
Cem kime kıla şikâyet dil elinden acabâ
Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül

— II —

Olmadı virâne dil âbâd elinden döstun
Olmadım vaslıyla bir dem şâd elinden döstun
Kime feryâd edeyin feryâd elinden döstun
Âh elinden döstun feryâd elinden döstun

Zülfünün zencirine bağlar beni divâne veş
Yüzünün şem'ine düşüp yanarım pervâne veş
Gice gündüz gözlerimden yaş akar dürdâne veş
Âh elinden döstun feryâd elinden döstun

Kande kim bir har mizâc ağyâr bulsa yâr olur
Ağlamaktan her dü çeşmim çeşme vü pınâr olur
Ol cefâdandır ki dâim cân ü dil bîmâr olur
Âh elinden döstun feryâd elinden döstun

Vaslı ile bir nefes dilber beni şâd itmedi
Derd ü gamdan gönlümü bir lâhze âzâd itmedi
Müddeyi yâd ider hergiz beni yâd itmedi
Âh elinden dostun feryâd elinden dostun

Âlem içre çekmişem derd ü firâkı ben garîb,
Hâ sürer zevkî katında dilberin ol seğ rakîb
Ağladuğuma benim şâd oluben güler habîb
Âh elinden dostun feryâd elinden dostun

Derdini dilber bana çün dembedem hemdem kılır
Ol cefâyile hemîşe çeşmimi pür nem kılır
Beni dūr idüp rakibi kendüye mahrem kılır
Âh elinden dostun feryâd elinden dostun

Dilberin çün bulmadın vaslına ey Cem destres
Olmadın âlem içinde şâd ü hurrem bir nefes
Ağlamaktan iki çeşmim oldu çün Nil ü Eres

— III —

— Gazel —

Ahd-i kadimi arada ey yâr unutma gel
Ağyâre baş koşup bizi zinhâr unutma gel
Dil deste oldu derdin ile ey tabib-i can
Lâ'linden itmeğe ana timâr unutma gel
Erdikce eşîğine sabâ ben garîb için
Di şeh katında bir iki güftâr unutma gel
Çünkim vefâna irmedi bu haste dil senin
Bâri cefânile anı dildâr unutma gel
Dimiştin ey perî ki Cem'i vasla irgörem
Dimeli olmasın sana zinhâr unutma gel

— IV —

Can dimağına irüp bû-yi vatan
Dil diler kim görüne rû-yi vatan
Çeşme-i hayvandan ey dil hoşdürür
Ben garîb üftâdeye cû-yi vatan
Nola candan istesem çün yeğdürür
Bâğ-ı cennetten bana kû-yi vatan
Gönlüm eyler dâimâ anı taleb
Bend olalıdan bana giysü-yi vatan
Hurrem olup cân-ı Cem irdi safâ
Dil sabâdan alalı bû-yi vatan

— V —

Sergeşteyim ol zülf-i siyehkârın elinden
Dil hasteyim ol nerkis-i bîmârın elinden
Hâkim odürür bana yine zulmi ol eyler
Ben kime şikâyet ideyin yârin elinden
Öpüp elini düştüm ayağına rakîbin
Kurtaramadım sen güli ol hârın elinden
Yüzüne güllüp lâ'line el sunduğuyiçün.
Kanlar yudarım hatt-ı siyehkârın elinden
Cemî boynuna bend eyledi rahm eylemeyüp âh
Feryâd ü figan turra-i tarrârın elinden

— VI —

Cânıma cevri ü cefâ gâh gelür gâh gider
Bu ne hoştur ki şehâ gâh gelür gâh gider
Lebini gösterüben kıldı çü pinhân yine
Haste gönlüme şifâ gâh gelür gâh gider
Severim didim ise ger seni ayb eyleme kim
Aklım aşkıyla şehâ gâh gelür gâh gider
Severim didi deyu Cem kulunâ müjde için
Dâimâ peyk-i sabâ gâh gelür gâh gider

— VII —

K. Kıldım diyâr-ı yârı koyup ben gedâ sefer

Ben umduğum buyidi ki kapunda hoş geçem
Kim derdi kim bu resm iñe nâgeh ola sefer
Uşşâka gerçi sabr u seferdir devâ veli
Sanman ki bana çâre kıla sabr u yâ sefer
Seyr ü seferde ben nice sürem safâyı kim
Bâlâ-yi kaddin olcak olur belâ sefer
Sensiz sefer safâ değil ey sidre kad bize
Sen bile olcağız olur müntehâ sefer
Bu denlü destres var iken hâk-i pâyine
Bilsem neye gerek ola bâri bana sefer
Gel yoldaş ol Cem'e ki seferden safâ bula
Kim yârı olmayana değildir safâ sefer

— VIII —

Eşğin Kâ'besi penâhımdır
İki âlemde sâdeğâhımdır
Oda yakan felekte mihr ü mehi
Âteş i âh-ı subhgâhımdır
Hükmi var cevri iderse kilsun yâr
Bendeem ben o pâdişâhımdır
Seni sevmek günâh imiş ki beni
Yakan odlara bu günâhımdır
Cem saçın bændine düşüp didi kim
Bu dahi tâli-i siyâhımdır

— IX —

Câm-ı lâ'lin var iken bâde-i gülreng nedir
Sâz-ı nâlem var iken zemzeme-i çeng nedir
Her seher nâlemi gel dinle eğer bilmez isen
Mücib-i nâle-i mürgan-ı şeb âheng nedir
Ey gönül bağladunise sefer-i aşka kemer
Gel kadem bas gidelim sorma ki ferseng nedir
Hün i eşgim çü değil mücib-i sürh-i şafak
Her gice dâmen-i çehi boyayan reng nedir
Nâm ü neng isteme ey müddei Cem'den yûri var
Bî nevalar ne bilür nâm nedir neng nedir

— X —

Cefâların bana bildim vefâyımış ey dost
Bu fi'li kim ben iderdim hatâyımış ey dost
İrağa salma kapundan beni ki Merve hakı
Tavâf-ı Kâ'be-i küyin safâyımış ey dost
Düşümde zülfünü gördüm deyu sevinmiştim
Gözüme hod görünen ejdehâyımış ey dost
Ümidi zülfüne tutmuş idim veli bildim
O dahi ömr gibi bî vefâyımış ey dost
İrişmek ister idim hân-ı vashına likin
Heman nasib-i Cem âhir duâyımış ey dost

XI —

Her lâhze firâk u gamın olur dile mihman
Yoksa sanemâ anlağ için hâne midir bu
Zülfüne gönül düşdi görüp hâl i siyâhın
Dil mürğini dâme düşüren dâne midir bu
Virâne-i dilde bulunur genc-i hayâlin
Ol genci nihân itmeğe virâne midir bu
Lâ'lin Cem'e bir câm sunuptur sorarım kim
Ol tevbe unutturucu peymâne midir bu

— XII —

— Muamma —

Kim dilerse nâm-ı dilberden nişan
Bî nukat bir ismi kilsun imtihan
Kim olcak nisfı nisfa muntabık
Biri birine mutâbıktır heman

— XIII —

— Farsça gazel —

مانند تو دلبری که دیدست
در شکل بشر بری که دیدست
چون قامت سرو خوش خرامت
از سیم منورتری که دیدست
هر لفظ تو چشمه حیات است
چون تو سکنندری که دیدست
از زلف تو بوی جان شنیدم
چون زلف تو بجزی که دیدست
استاده میان آب باقی
چون اهل تو شکری که دیدست
جز معجزه عسای موسی
چون زلف تو ازدری که دیدست
سپاحیم بلای ای هم
همچون تو شناوردی که دیدست

— XIV —

چون دامن ندارد پیرهن غریبی
چون دانه یکایم از خرمن غریبی
خواهی اگر بدانی احوال دردمندان
یک سو نظر بیند از روزن غریبی
تخصیص علم و غربت هر کس نمی تواند
بسیار مشکل آمد چون این فن غریبی
یاقوت اشک خونین زان بی حساب ویزم
که او بی قیاس افتاد در معدن غریبی
صد کون بر فشانی از آستین غربت
آری باست صدات کر دامن غریبی
کس بتامش نکورد جز طالع سیرام
مسکین هم از بجز دو مسکن غریبی

Bibliyografya : Sh., Lf., Ahd., Aşk., Hsu., Gurbetnar

Sultan Cem, Hasan ibni Mahmud Bayati: Câmü Cem âyîn, Âşık
şazade tarihi, Solakzade tarihi, Taciltevarih, Feridun Bey: Müns
Hammer tarihi, Mehmed Tefvik Paşa: Şehzade Cem, Ahmed Re
Sultan Cem, Şahabeddin Süleyman: Sultan Cem ve hayati edebiy
Ali Emiri: Osmanlı Tarih ve edebiyat mecmuası, Halil Halid: Şeh
de Cem vak'asında mes'elel hanıyyet, Murad: Tarihî Ebülfaruk
Rıza Nur: Türk tarihi, L. Chuane: Djem Sultan 1892, Osm.
Hasan Âli, Hıfzı Tefvik, İhsan Hamamizade: Türk edebiyatı
neleri, Mehmed Zeki: Maktul şehzadeler, Cem divanı, vb.

Cem.

Cemâl-i Halveti (Çelebi Halife, Mutasavvıf) — XV inci asrın maruf mutasavvıflarından Cemâl-i Halveti, Çelebi Halife deye şöhret kazanmıştır.

Cemâl-i Halveti'nin babasını eşki menkalar ekseriyelle sarıh olarak göstermiyorlar. *Şakayık* tercümesinde «Şeyh Cemaleddin-i Aksarâyî hazretlerinin resl-i pâkir-dendir» kaydını görüyoruz. Bursalı Tahir de bu tebirde sarahet görmediği için onun «Mevlânâ Cemâleddin-i Aksarâyî, neslinden olduğunu söylüyor (*Qsm.*). Âtî ise şeyhin babasından hiç bahsetmemiştir. Aksaraylı Cemal'in vefatı 791 (M. 1388) dedir. Cemâl-i Halveti ise bu tarihten tam 111 yıl sonra, yani 902 (M. 1496) de yefat etmiştir. Her halde Cemâl-i Halveti'nin bu zat, babası değil, ceddi olmalıdır.

Lâmiî'nin «Nefhatülüns tercümesi» ile ondan naklen «Tuhtetülmücahidin» de Çelebi Halife, «Mevlânâ Celâleddin-i Aksarâyî» neslinden gösterilmiştir. «Lemezât» ta ise «İbrahim-i Aksarayî evlâdındandır» deniliyor.

Birinci kaydı «Cemâleddin, in «Celâleddin,» şeklinde yazılmasından mütevellid bir yanlışlık olmaktan ziyade bir hakikat olarak kabul etmeği daha doğru buluyoruz. İkinci kaydı ise «İbrahim Celâleddin» tarzında tevîl edebiliriz.

Nefhatülüns tercümesinde şöyle bir rivayet var :

«... Bu hakir (*Lâmiî*), bir defa Cemâleddin oğlu Kasım Çelebi ki İstanbul kadısı olmuşlardır. Ol vakitte bu hakir onların hizmetinde ulûm-i zâhiriî şüglünde idim. Semâniye müderrisi iken Çelebi Halife hazretlerini onların yanında gördüm ki karâbet-i nisbetleri olduğu sebebden gelüp buluşmuşlar idi. Üzerlerinde âsar-ı cezbe galib olmak müşâhede ittim. Fattâ Çelebi Halife hazretleri gîtmeli olacak merhum üstâdımız Kasım Çelebi katırlarını çak kendi huzûruna getürdü. Hazret-i şeyhi bindirdiler. Güstâhâne varup rikâblarından tuttum.»

Demek oluyor ki İstanbul kadısı Kasım, Cemâl-i Halveti'nin yakın akrabasındandır. *Şakayık* tercümesinde bu zattan şu serlevha ile bahsediliyor: «Kıvamüddin Kasım ibni Ahmed ibni Mehmed Cemâlî» Bu kayda nazaran İstanbul kadısı Kasım, Aksaraylı Cemâlî'nin toronudur. O halde Cemâl-i Halveti de Cemâleddini Aksarayî evlâdlarından Celâleddini Aksarayî'nin oğludur.

Cemâl-i Halveti'nin *Fahrî Râzî*, *Mevlânâ*, *Zebillî Ali efendi*, *Piri Mehmed Paşa* gibi diğer maruf bir takım şahsiyetlerle de karabeti olduğunu gene tarihî menbalardan öğreniyoruz.

Bir çok menbalarda Cemâl-i Halveti'nin Aksaray'da doğduğu sarıh olarak gösterilmiştir. Bursalı Tahir'in «Bu zât-ı âli Karamâniyyülaş olup mevliden Amasyalıdır» demesi her halde yanlış olmalıdır.

Lemezât'a göre, asıl ismi Mehmed, lâkabı Hamidüddin, künyesi Ebülfüyûzat, mahlâsı Cemâlî olan Çelebi Halife Hazret-i Ebubekir neslindedir. *Âli* de «Nesebi

mektedir.

Cemâl-i Halveti, bir çok menbain kaydına göre, önce medrese hayatına atıldı. Telhis'in Muhtasar-ı edli şerhini okurken «sofiye» meslekine karşı muhabbet hasıl etmiş ve Şeyh Alâeddin Halveti halifelerinden Karaman'da sâkin Şeyh Abdullah'a intisab ederek halvete dahil olmuştu. Halbuki *Sünbülî Yusuf Sinan* vücade getirdiği «Tezkiretülhalvetiye,» de bu hususa dair şunları söylüyor :

«Çelebi efendi nice müddet mevâlî-i izâma hidmed idüp her mertebe-i ilm-i zâhirde meknet-hâsıl ettikten sonra tarikat-ı sofiiyyeye râğbet ve kendi nefsi ile nice zaman mücâhede ve riyâzat idüp ba'dehu tarikat-ı Zeynüddin-i Hâfî'den bir kimseye vâsıl olup ol tarikten icâzel bulduktan sonra kanâat itmeyüp Halvetiyye'den Şeyh Tâhir'e irâdet getürmüş..»

Lemezât'ta ise Cemâl-i Halveti'nin tarikate ilk olarak ne suretle intisab ettiğine dair bir menkabe zikr edildikten sonra Zeyneddin-i Hâfî mensuplarından Hacı Halife'ye mürid olduğu bildiriliyor.

Diğer menbalardan hiç biri Cemâl-i Halveti'nin medrese tahsilini ikmal ettiğini ve önce «Zeyniye» tarikatine intisab eylediğini kaydetmiyorlar. Elde mevcut diğer vesikalara nazaran onun ilk şeyhi «Halveti Abdullah,»tır. Sonra Şeyh Alâeddin Halveti Karaman'a gelince onun da hizmetinde bulunmuş ve ondan da istifade etmiştir.

Şakayık tercümesinde deniliyor ki:

«Şeyh Alâüddin hazretlerini siyah cübbe ve bir siyah imâme ve bir siyah alla gördükte Çelebi Halife'nin derûnunda mahabbet-i azime peydâ olup kemâl-i taalluk ve dilbestegi ızhâr eyledi. Müşârunileyh Şeyh Alâüddin hazretleri Şeyh Mehmed Cemâlî'ye hitâben istersen bu cübbeyi sana vireyin diyüp telâtüf ve teellüf eyledikte Şeyh Mehmed Cemâlî anın cevâbında tarikat-ı sofiiyede hırka ve cübbe istihkaksız geyilmek lâyük değildir. bende ise ana hilâfet ve liyâkat yoktur deyicek Şeyh Alâüddin hazretleri evâhir-i gûşişte kendünün sözünü Çelebi Halife'ye telâkki bil-kabûl etmediğinden ana incinüp evâhir-i gûşişte sen benim tevâbi'ime muhtâc olursun deyu kendüden berümend ve behredâr ol mamasına işâret eyledi.»

Gerek Şeyh Alâeddin, gerek Şeyh Abdullah çok geçmeden vefat etmişlerdi. Cemâl-i Halveti, bunun üzerine Tokat'a gitti. Şeyh *İbni Tâhir*'e intisab etti. Bu şeyhin halveti çok sıkı şartlar dairesinde yapıyordu Cemâl-i Halveti bütün bu üzüntülere katlanmış; riyâzâ ve mücâhede ile nefsinin terbiyeye başlamıştı. Hattâ şeyhin müridlerinden bir çoğu bu ağır teslik tarzına tahammül edemeyerek kaçtıkları halde, Cemâlî sebat etmişti. Gene *Şakayık* tercümesinde deniliyor ki:

«Mervîdir ki Şeyh İbni Tâhir'in mahzarında bir

sinde aceb şuâb-ı suâb-ı umûra tetarruk eyledi. Ol kişi kuvvet-i mücâhededen za'f-ı kuvâyı mübtelâ oldu. Ölmek vardır didiklerinde Şeyh hazretleri ko ölsün deyu cevab verdikten sonra *أول ما قبل ان يموتوا* hadîs-i şerifi fehvâ-sınca silâh-ı salâh ile hâl-i hayâtında nefis-i şûmî imâdet iderse gam degildir zirâ rûhâniyyeti ziyâde olup hayât-ı câvidânî hâsıl ider didiler. Müşârünileyh Şeyh İbn-i Tâhir Terâkime tâifesinden bir ümmî kimesne idi lâkin bâtininde kuvvet-i azîme olmağın za'f-ı riyâzattan müteessir ve münfail olmaz idi. Şeyh Mehemed Cemâlî'ye halvette esnâ-yi riyâzâtta âlem-i vâkiada mermûzât-ı mektûmât-ı gaybiyyeden keşf-i hâl ve feth-i bâb olup gördüğü vâkıyı şeyh hazretlerine arz eyleyicek bundan sonra mülâtafa ile muâmele ider oldu.»

Lâmî''nin de "Nefehatülüns,, te zikrettiği bu intisab keyfiyetini *Hacı Ali efendi* biraz daha tafsilâtla ve bizzat Cemâl-i Halvetî lisanından şu suretle naklediyor (*Tuhfetülmücâhidin ve Behcetüzzâkirin: Yazılış tarihi: 1074-1663*):

"...Tokat'ta Halvetiyye'den Tâhir oğlu'na vardım. Bu Tâhir oğlu Terâkime tâifesinden bir ümmî kimesne idi. Hattâ feyz diyecek yerde hayz derdi ve şikâri ziyâde severdi ve ammâ bâtını kuvvetli sâhib hâl ve irşâda kâdir idi. Ve müridlerin kullandırırdı. Pes beni taş ve toprak hizmetine tuttu. Ba'dehu bir niçe kimesneler ile halvet emr eyledi. Bir yer kazup içinde halvete oturduk. Bizi azîm ve çok riyâzata ve cû'a tuttu. Yol-daşlarım tahammül etmeyüp ve köyden taam getürdüp yediler. Ben sabr edüp yemedim. Tâhirzâde gelüp lun-lara gazab eyledi ve zecr idüp cümlesin giderdi. Bana dahi sen dahi var git söyledi ben gitmedim kaldım ve gerü riyâzâtım üzerine oldum..."

Cemâl-i Halvetî, Şeyh Tâhir'in vefatından sonra Erzincan'a gitti. *Seyyid Yahya*'nın maruf halifelerinden *Pir Mehmed Bahaeddin*'e intisab etti; Maamafih bizzat Şeyh Yahya'ya biat etmek arzusunda idi. Ve bu maksadla Şirvan'a müteveccihen yola çıktı; fakat bir iki gün sonra bu meşhur mutasavvıfın vefatı haberini duyunca tekrar Erzincan'a döndü (*H. 868, M. 1463*). Diğer bir rivâyete göre de Bakü'ye kadar gitti. Fakat Şeyhin bir gün önce vefatı haberini aldı. Onun cenaze merasiminde bulunduktan sonra eski yerine avdet etti. Kısa bir müddet daha orada kaldı. Artık Tasavvuf mesleğinde sülûkünü ikmâl etmiş bulunuyordu. Şeyhi onu "mürîdânî teslim için bilâd-ı Rûm'a" göndermişti. Çelebi Halife önce Amasya'ya geldi. Ve orada Fatih'in oğlu Bayezid ile tanıştı. Bayezid ile Cem arasındaki saltanat davasında ve bilâhare zuhur eden saltanat kavgasında Bayezid tarafını iltizam etmişti. Her iki şehzade, bir takım meşhur mutasavvıfların manevî nüfuzlarından istifadeye çalışıyorlardı.

«Hikâyet olunur ki merhûm ve mağfûrûnleh Sultan Mehmed Hân-ı gazî hazretlerinin zamân-ı saltanatında vüzerâdan Karamânî Mehmed Paşa şehzâdelerden Sultan Cem hazretlerine mâil olmağın merhum pâdişâha malhazar-ı şerifinde Sultan Bayezid Hân-ı gazî hakkında bazı nakîsa isnâd idüp maâyib ve mesâlibini zikr itmekten hâlî olmaz idi. Dâimâ telh güftârını zehr-i zemm ü kadh ile memlû idüp anın hakkında peygân-ı hadengisuhan-ı cangüdâzını zehr-i âb-ı garaz ve âteş-i mezemmetle âb ü tâb verir idi. Merhum Sultan Bayezid Hân-ı gazî hazretleri Çelebi Halife'ye tazarru' idüp husûl-i merâmında def'-i mevâki' ve tehie-i esbâb için cenâb-ı Rabb-ül-erbâba teveccüh recâ eyledikte Şeyh hazretleri isti'fâ eyledi. Merhum Sultan Bayezid Hân-ı gazî husûl-i merâm-ı ma'hûd için ibrâm itmeğın Şeyh hazretleri âlem-i gayba samîm-i kalbden teveccüh idüp vilâyet-i Karaman'da olan meşâyih i kirâm ve evliyâ-yi izâmı Sultan Cem cânibinde müşâhede idicek anları def' için tâife-i mezkûreye kâsd eyledi. Mezkûrlar dahi kendü cânible-rinden Çelebi Halife'nin niyyetine âteş atup ihlâk ve ilâmını maksûd idindiklerinde Şeyh hazretlerine dokunmayup bir kerîmesine dokundu Mezkûre bir iki günden sonra hasta olup dokunan âteş ucundan şem'-i hayâtı tündbâd-i fenâdan küşte ve mürde oldu. Merhum Sultan Bayezid Hân-ı Gazî hazretleri şeyh hazretlerine tekrar ilhâh ve ibrâm eyleyüp bu mes'ûl mahsûl olsun deyu ikdâm eylemeğın giru teveccüh eyledi. Esnâ-yi teveccühle evliyâ-yi Karaman hâzırûn olup Şeyh hazretlerinden murâd-ı fuâdınız nedir deyu suâl eylediklerinde Şeyh hazretleri Karamânî Mehmed Paşa için evkaf-ı celîle-i müslimini ve hayrât-ı cemîle-i mü'minîni ibtâl ve ta'til eyleyüp emvâl-i mevkufeyi mâl-i mevkufdur deyu beytûlmâl için zabt eyledi. Ana iânet münâsib degütdir dedi. Müşârünileyhin ahvâl-i nuhûset âmâlî ol azizlerin ma'lûmu oldukta *ومن يدرك هذا حقه فليعلم أنه على الحق يريدونه* Âyetiyle emelen *Şeyh İbn-i Vefâ*'dan gayrısı nusrattan fâriğ olup cümlesi ana destgîr olmaktan el çektiler. Şeyh İbn-i Vefâ hazretleri meğer Mehmed Paşa için bir vefk konup anın havâlisinde dâire resminde gösterüp vezir-i merkumu bu tarik ile himâ i himâyetine almış idi. Bu sebebden ol kutb-i tarîkat nokta gibi dâire-i hilâf ve izrârda kalmış idi. Ol evtâd ve efrâdın Şeyh İbn-i Vefâ'dan gayrısı ol dâireden geçüp âlem-i ma'nide ana muâvenetten pergâr-ı kirdâr-ı kay çizdiler. Şeyh Çelebi Halife teveccühünde cehd-i hakik ve sa'y-i enik idüp bir fûrce bulup ol fûrceden ol dâirenin dâhiline dâhil oldu. Bu teveccüh esnasında zuhûr eyleyen işârât-ı gaybiyye-i Lâraybiyyeyi şehzâde Sultan Bayezid Hân-ı gazîye isâl idüp binâyetillâh i taâlâ otuz üç günden sonra maksûd hâsıl olur deyu ilâm eyledi. Şeyh Çelebi Halife'nin sikat-ı ashâbindan bâzısı nakl eylediler ki bu teveccüh-i müteccüh üt-teraffühün esnasında

Cem.

meccâmî-i himem-i ulyâ ile ve azâim-i azâyim-i kusvâ ile teveccüh eyledim. Bu sebebden ol müddette Mehmed ismiyle müsemmâ olan kimesnelere bilküllüye husran ve vebâl ittisâl eyledi. Yalnız nefis-i Amasya'da kırk Mehmed ismiyle müsemmâ kimseye nekbet isâbet eyledi. Râvi-i mezkûr rivâyet eyledi ki benim dahi adım Mehmed olup kendim ol zamanda sagîr idim. İttifâka ol eyyâmında bir gün ağaca çıkup oynar iken ayağım altında olan budak kırılıp yere düştüm başım yarıldı. Bu tarik ile bana dahi nekbet yetiştirdi dedi. Mervidir ki va'd-i mezkûrdan otuz üç gün tamâm oldukça pâdişâh-ı mağfiret penâh Sultan Mehmed Hân ı gazî hazretlerinin vefâtı haberi gelüp Sultan Bâyezid Hân ı gazî hazretleri Kostantınıyye cânibine müteveccih oldukça beşinci günde yolda Mehmed Paşa'nın katl olunduğu istimâ olundu. Hikâyet olunur Şeyh İbn-i Vefâ hazretleri Mehmed Paşa'nın vefk-ı hâtırınca sad ender sad bir vefk konup vezir i mezbûr ol vefki başı berâberi sakınup başında götürür idi. Merhum Sultan Mehmed Hân-ı gazî hazretleri vefât eyledikte kesret-i hayret ve vefret i ducretinden muhkem terleyüp germiyyet-i havftan müstağrak ı arak olup ol vefkin bazı hâneleri muntamis ve münderis olmağın Şeyh İbn-i Vefâ hazretlerine ıslah ve tashih için ırsâl eyledi. Henüz ol hâne mücedded yazılıp vefk-ı şerif kendüye gelmeden hâne-i ömri harâb olup hânümânı garet olundu. Zikr olunan vefk ı şerif yanından gitmekle devleti gidüp ikbâlî idbâra münkalib oldu.»

Aynı menkabe diğer bazı menbalarda da ufak tefek farklarla kayıtlıdır. *Lâmil işe, Tacizade Câfer Çelebi'* den naklen şu yolda kaydediyor (*Nefahatülüns tercümesi*):

“...Vâlidim Tâci Bey Sultan Bâyezid'in hizmetinde idi. Bir gün vâlidime üç bin akçe virüp bu akçeyi Çelebi Halîf'eyle ilet dervişlerin sofrasına harc eylesün ve lûtf idüp bir murâdım vardır anıncün meşgul olsun âmîddir ki husûle mevsûl ola. Vâlidim itmiş sultânım murâdınız nedir derse ne deyim, etmiş. Anlar teveccüh idüp murâdımı bilürler. Vâlidim hizmeti yerine götürmüştü. Çelebi hazretleri murâd-ı pâdişâhîyi istifsâr idicek pâdişâhın cevâbını virmişler. Muradların dise hoş idi demişler. Yanıdası vâlidimi da'vet idüp murâd ma'lûm oldu. İnşâallah husûle mevsûldür Muradları Karamanlı Molla oğlu Mehmed Paşa'nın helâkidir demişler. Ve etmişler Mehmed Paşa başında bir sad ender sad yazılmış vefk götürür ki, cemî-i kazâ-yi âsümâniyi dâfir dir ve etrafına Şeyh Vefâ bir dâire çizmiştir kimse duhûl idemez. Hele dervişler bir yerden zafer buldu otuz üç gün saysunlar bir hâdise-i uzma haberi gele didiler. Ve kırk gün olmadan haberi irişti. Mezkûr Ca'fer Çelebi ider. Vaktâ kim bu haberi vâlidim Sultan Bâyezid'eiletmiş Sultan Bâyezid'in çehresine hayâdan humret gelüp

ne râzi olanlardan değilim. Ammâ bu zâlim karındaşım Sultan Cem'e nisbet idüp müttasıl beni atama gamz idüp ihânetim murâd idinür. Lâkin aceb kıssadır niyyetim tamâm ta'yin eylemiş ve Şeyh Muhyeddin dahi bir niçe def'a zamîrimi ve niyyetimi ta'yin eyleyüptür. Acet ol hâdise-i uzma ne hâdise ola dimişler. Filvâki' otuz üç gün olıcak ulak gelüp Sultan Mehmed'in vefâtı haberin getirüp Sultan Bâyezid'i tahta da'vet eylediler. Ve otuz dokuz gün deyince yola giderken Mehmed Paşa'nın Yeniçeriler başını kestikleri haberini götürdüler Merhum Ca'fer Çelebi ider. Bu kazıyye benim hâtırdan gitmiş idi. İttifâk İstanbul'da bir gün maktû Mehmed Paşa'nın oğlu ile kelimât iderken itti. Babamı başında bir sad ender sad vefk var idi. Ol günde k Sultan Mehmed'i kayık ile Anadolu tarafına geçürdüler Terleyüp ol sad ender sadın bir kaç harfına zarar gelmiş anı ıslah için Şeyh Vefâ dervişlerinden bir derviş verdi. Ol hâdisede başında bulunmadı. Ca'fer Çelebi ider heman kassa hâtırına geldi.»

Bayezid, hükümdar olduktan sonra Cemâl-i Halvelî'yi İstanbul'a davet etti. Bir müddet sonra Koca Mustafa Paşa tarafından bizzat Cemâl-i Halvelî namına yazıtılan hânîkaha ilk şeyh olarak tayin edildi. 89 (M. 1489) te ikmal edilen bu câmi ve dergâhın kapısında Şeyhülislâm *Efsalzüde Hamîdüddin'in* şu tarih yazılıdır (*Hadîkatülcevâmî' C. 1, S. 161*):

بارئدالمظفر الاعلى	ان في عهد دولة السلطان
مصطفى ذوالنائب الاعلى	عبد صاحب التقي والخير
خالصا لاسمعة وريا	قد بنى جامعاً لوجه الله
مسجدي اسس على التقوى	وقد اختار فيه للتاريخ

902 (M.1496) yılına doğru İstanbul'da bir tâun zuhu etmişti. Zelzele de hiç eksik değildi. Padişahın bu mehur mutasavvıfâ büyük bir itimadı vardı. Ve onun evli yaullahtan olduğuna tam bir kanaat getirmişti. Hattâ onu tekkesinde ziyaret ettği de vâki'di. «Ravzai mutal hara» da edeceği dualar sayesinde o belâ mündel olur ümidinde bulunuyordu. Ve bu gayeyle onu ku kadar dervişiyile beraber hacca gönderdi.

Müverrih *Âli* bu hususta diyor ki (*Knh.*):

«...Zelzele ve tâun ol zamanda lâyenkatı' olmağ ulemâ bu ma'nâda ittifâk eylediler ki halifetullah câbinden bir müstevcibüdda' ve aziz Medîne-i hazret-i R sülullah صلى الله عليه وسلم e varup isti'fâ etmek lâzımdır d diler. Bu husûsa Sultan Bâyezid'i meylettirdiler. Felâc rem şeyh-i ekrem cenâbına bir ester i rehvar ile k bin akçe ve kırk dervişine beş bin akçe harçlık veril Hacc-ı şerif niyetiyle hazret-i Şeyh Üsküdar'a geçti H met Hudâ'nındır. Kendileri bâhir-ül-mükâşefe aziz olın gın heman ki ol niyyetle derâyı geçtiler. Ukulâ züm si zelzele ve tâunun tenezzül ettiğini seçtiler. Hattâ çerûzgâr vebâ zâhir olmadı. Zelzeleden hod kime: bir nişan görmedi. Egerçi İstanbul'a avdeti recâ ol

lerine ikdâm kılındı. Mühimmât-ı sefer hâzır olmağın imediler. Hacc-i şerif niyetiyle Şâm-ı şerif'e vardılar.» Cemâl-i Halveti, Tebük korusu denilen yere gelince at etti ve vasiyeti mucibince Hac yolu üzerine defildi. İnhilâl eden Koca Mustafa Paşa hanıkahtı post-İnliğine halifesi ve bilâhare damadı olan meşhur *Sünbül Sinan* 903 (M. 1497) te kendi vasiyeti üzerine tayin idi (Bu mütasavvıf hakkında izahat almak için *Sünbül an maddestne bakınız*).

Hacı Ali Efendi «Tuhfetülmücâhidîn ve Behcetüzzâin» adlı eserinde diyor ki:

«...Menkuldür ki Sultan Bâyezid-i Veli mehum zikr edildiği gibi Şeyh Çelebi Halife hazretlerini fukarâla Hacc-ı şerife irsâl ve revâne ettikleri esnâda Şâh Sünbül Sinan efendi Mısır'da bulunmuş idi. Şâh bundan akdem Şeyh Çelebi Halife hazretleri ile vîrüp vilâyet-i Mısır'a hizmet-i irşâda ta'kidüp göndermişlerdi. Ol dahi varup Mısır'da karar ikamet itmiş idi. Vaktâ ki Çelebi halife Şâm-ı şerif gelüp irişti. Şeyh Sünbül cânibine kalkup huccâc-ı şerif ile maan Beytullah'a gelesiz zinhâr nev'-i âhar ityesiz deyu bir mektup yazup ve bir dervişe vîrüp ir'a gönderdi ve mektupları Şeyh Sünbül hazretleri-vüsül bulduğı birle mazmûniyle amel eyledi. Bir ta'ian çünkü Çelebi Halife fukarâsiyla huccâc-ı Şâm ile up Müzeyreb mahalline vardı. Yanındaki fukarâsına nasik-i hacc-ı şerifi telkîn ve ifâde esnâsında kinâye ünden buyururlar ki dervişler ve yoldaşlar bu tarik-ı c ziyâde sevablı yoldur. ve gayette muhârek seferdir. İhusus ki niyyet i hac ile çıkup kemâl-i iştîyâk ve kâile yol kat' idüp giderken ziyâret-i Haremeyn-i şeyyn müyesser olmadan ol ârizü ve iştîyâk içinde vefât inlerin her yıl kıyâm-ı kıyâmete değin defter-i a'mâ-hacc-ı şerif sevâbı yazılır ve bilâ suâl ve hisâb inet ravzalarına kendüleri idhâl olunur. Ol izzet-i ebeve saâdet-i sermedîye nâil olmak ne saâdetlu baş rektir deyu remz ider. Ve Müzeyreb menzilinden azît olunup kat'-ı merâhil iderek Âsi Hurma dinmekle im beyninde hemnâm olan Tebük menziline gelüp ül eylediği saat fukarâsını yanına cem' eyleyüp inti- ni keşf ider ve sefer edeceğini söyledikten sonra ile imâme ve asâ ve seccâde ve ridâsını ve kızca- ları Safiye Hâtûn'u ve zâviyesine varub mesnednişin nasını Sünbül Sinan efendi merhûma vasiyyet ve tes- itmelerin emânet eyleyüp heman saat rûh-i pür fül- larını teslim kılır. Ol mahalde rehğüzer-i huccâcda in iderler. Velâkin tenbîh eyledüğü ecilden mezâr-ı tilerin bi nişan kılırlar. Ve fukarâsı ber mücib-i va- yet mahzun huccâc ile Kâ'be-i şerife gelürler Ve Şünbül efendi merhûma anlardan mukaddem Mi- ... bulur ve müde masâbecinde iken şerif-i

ler. Şeyh Sünbül merhûm kabûl kılup ve hacc-ı şerif idüp fukarâ ile maan avdet ider ve sıhhat üzere İstan- bul'a gelüp ve zâviyesine girüp kerfemelerin dahi tezev- vuc idüp me'mûr olduğı hizmete meşgul ve müdâvim olur.»

Cemâl-i Halveti'nin vefat tarihinde ihtilâf vardır. Şa- kayık tercümesinde ve *Künhülalhar'* da bu cihet hiç tas- rih edilmemiştir. Ayvansaraylı Hüseyin *Tercemetülmeşa- yihîn* adlı eserinde *terkibin delâlet ettiği 899* (M. 1493) da vefat ettiğini söylüyor. *Lemezât*'ta ise şeyhin 910 (M. 1504) da hacca gittiği ve 912 (M. 1506) de yolda vefat ettiği mukayeddir. Bursalı Tahir, Ayvansaraylı'nın rivayetini tercih etmekle beraber «Lemezât'ın nakline göre rihletleri 912 dedir» kaydını da hiç bir mutalâa serdine lüzum görmeden ilâve etmiştir.

Sicil'de ise bu meşhur sofinin 887 (M. 1482) de vefat ettiği kaydedilmektedir ki tamamiyle yanlıştır.

Cemâl-i Halveti'nin 899 (M. 1493) da v. fatını da kabul edemeyiz; Çünkü bu suretle Koca Mustafa Paşa dergâ- hı 4 sene şeyhsiz kalmış olur ki buna hiç bir sebep yoktur. Cemâl-i Halveti'nin kızı *Safiye Hatun*'la evlen- miş olan ve onun halifesi bulunan *Sünbül Sinan*, şeyhi- nin vefatı haberini duyar duymaz İstanbul'a gelmiş ve muhakkak ki derhal şeyh tayin edilmiştir.

Lemezât'taki 912 (M. 1506) tarihini de ölüm yılı ola- rak kabul etmemize imkân yoktur; Çünkü Sünbül Sinan 903 (M. 1497) te Koca Mustafa Paşa hanıkahına şeyh ta- yin edilmiştir.

Şu halde Cemâl-i Halveti için vefat tarihi olarak 902 (M. 1496) yılını kabul etmek zaruridir. Netekim *Hacı Ali efendi* de «Tuhfetülmücâhidîn» de onun 902 (M. 1496) de vefat ettiğini sarîh olarak bildiriyor.

Cemâl-i Halveti'nin bazı eserlerine tesadüf edilmek- tedir. *Sünbülî Yusuf Sinan* sadece «Lisân-ı tasavvufta Arabî ve Fârisî ve Türkî te'lîfleri vardır. Ahâdis-i erba- inî işâret üzre te'vil idüp Kur'ân-ı azîmden bazı sûre- leri tahkik itmiştir» diyor. Bursalı Tahir merhûm ise bu hususta şu malûmatı kaydediyor (*Osm.*):

«... Arabî müellefât-ı aliyyeleri gayet selis ve vâzih bir tarzda muharrer olup başlıcaları bunlardır: *تفسير سورة فاتحة*, تفسير فاتحة و من سورة الضحى الى آخر القرآن (1)، شرح اربعين حديث قديمى، شرح حديث اربعين نبوى، جامعة الاسراء والقرآن، شرح حد كذا امام على السيسى بزيه الاسراء، حديثكنا، رسالة تفریحیه، رسالة في بيان الولایه، تقدير آية الكرسي، جواهر القلوب، اسرار الرشد، رسالة اطوار، شرح حد كذا صديق اكبر (2)، رسالة فقريه، شرح البيتین - ve الرب حق والهدى حق...، رسالة في اسرار الاعمالين الله و رحمن، رسالة كوشيه saire gibi 21 parçadır ki cümlesi gayr-ı matbu'dur. Âsâr-ı aliyyelerinden manzûr-i âcizânem olan be-tahsis Tefsir risâlesiyle, Hadis-i erbaîn şerhi ve Sad kelime-i Ali şerhi elhak muhakikane ve ârifânedir.» (C. 1, s. 51)

Bursalı Tahir, ancak mahdut bir kısmını görerek kaydettiği bu eserlerin hepsini Aranca gösteriyorsa da

Cem.

kitap isimlerine nazaran bazılarının Türkçe veya Farsça oldukları anlaşılıyor. Ve bu eserlerden bir kısmının Cemâl-i Halvetî'ye âdiyetini ihtiyatla kaydetmelidir.

Cemâl-i Halvetî'nin divanına rastlamadım. Fakat mecmualarda onun bir divançe teşkil edecek miktarda bir hayli şi'ri kayıtlıdır. Bunlar arasında, yazılış tarihinin eskiliği itibarıyla en ehemmiyetli olanı, Murad Molla kütüphanesine mülhak Şeyh Murad kitapları arasındaki bir mecmuadır (No. 48). Bu yazmada onun 12 manzumesine tesadüf ediliyor.

965 (M. 1557) te yazılan ve İstanbul vilâyeti mektupçuşu Bay Osman Ergin'in kitapları arasında bulunan gene çok kıymetli bir mecmuada şairin 10 manzumesine rastlamaktayız.

Kitapçı Bay Raif'e âid XVI nci asır bidayetinde yazıldığı muhakkak olan bir mecmuada da onun epeyce ilâhisi görülmektedir.

Bugün Konya Aksaray'ında bulunan *Yusuî Hakîkî* divanının sonunda ve *Ak cirmanlı Nakşî* divanının yazına iki nüshasında da onun bazı parçalarına tesadüf edilir (*Sty. Esd. K. No. 270*), (*Mlt. Alm. K. Mc. Mz. No. 463*).

Kezalik Millet kütüphanesindeki bir mecmuada da bu mutasavvıfın bazı ilâhileri kaydedilmiştir (*Mlt. Alm K. Mz. Mc. No. 694*).

Bu şiirler, bu mecmualara ekseriyetle «Cemâl-i Halvetî» mahlâs ve serlevhasıyla yazılmıştır.

Yukarıda kaydettiğimiz mecmuaların ilk üçünde «مولانا شیخ جمال روح الله» gibi başlıklarla ve sadece *Cemâlî* mahlâsıyla yazılan bazı şiirler de görülmüyor. Bu manzumelerin başka bir mutasavvıfa âid olduğu tahmin olunabilir. Bu mecmuaları tertib edenlerin de bu iki şairi ayırd ettiklerini görüyoruz. Buna mukabil daha muahhar devirlerde yazılan bazı mecmualarda «Cemâl-i Halvetî», ve sadece «Cemâlî» mahlâslı şiirler, Çelebi Halife namına tesbit edilmiştir. Netekim Akkırmanlı Nakşî divanındaki şiirler arasında «Cemâlî», mahlâslı olanlar da vardır. Fakat XVI nci asır menbalarında bulunanların serlevhalarla tefrik edilmesi her halde bir esasa müstenid olmalıdır.

Ayvansaraylı Hüseyin *Tercemâtülmeşâyihîn* adlı eserinde Cemâl-i Halvetî'den bahsederken «Beste olmuş ilâhî güfteleri meşhûrdür. Ezcümle

Satha-i sadrında dâim âşkın efkârı Hâ...

ve bir dahi

Tâ ezelden sen benimle ahd ü peymân eyledin»

diyor. Filhakika birinci manzume *Cihangîri Dede* tarafından «Hüseyinî» makamında ve «ağır düyek», ikamda beştelenmiş meşhur bir ilâhidir. Ve Cemâl-i Halvetî'nindir. Fakat «Şeyh Cemâlî» mahlâsıyla olan ikinci manzume — ki Hüseyinî makamında bir bestesi vardır — Çelebi Halife'ye isnad edilemez. Ve bu şiir daha muahhar

bu ilâhînin XVII nci asır mahsulü olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz. Ve bu şiir Cemâl-i Halvetî'nin, «Acema» makamında bestesi de olan şu,

Pertev-i cânân kime irdiyse hayrân eyledi
Katrê iken bi nihâyet bâhr-i ummân eyledi

mallalı ilâhisine benzetilerek vücude getirilmiştir sanı yorum (*Bu ilâhînin tamamı metin kısmında kayıtlıdır. No. IV.*)

Bütün bu mülâhazalar gösteriyor ki, «Cemâlî» mahlâslı mutasavvıf şair; bir değil, müteaddiddir. Hattâ 985 (M. 1578) da bir mesnevî kaleme alan ve diğere manzum eserleri de bulunan bir mutasavvıfın «Cemâlî» mahlâslı bir takım ilâhîler söylemiş olması da kuvvetli memeldür.

Her halde mecmua tertib edenlerin ekserisi «Cemâlî» «Şeyh Cemâlî», gibi mahlâslarla ele geçirdikleri ilâhîle bu isimde en meşhur mutasavvıf olan «Cemâl-i Halvetî»,ye isnad edivermişlerdir. Ve bu yanlışlığa, yukarıda işaret ettiğimiz vechile bilhassa XVII nci asırda v müteakib devirlerde yazılan menbalarda rastlamaktayız. Hususıyla bu tahminimizi kuvvetlendiren bir kayıt mevcuttur. 989 (M.1581) da vefat eden *Sünbülî Yusûn*'ın vücude getirdiği «Tezkiretülhalvetiye» de satırlar görülmüyor :

«... Mahlâsları *Cemâl-i Halvetî*'dir... Tevhîde müteallik gazelleri vardır. Dervişler esnâ-yi zikirde teberken ve teyemmünen okurlar. Bu beyitler anlardandır

Satha-i sadrında dâim âşkın efkârı Hâ...

İşte aynı tarikatten olan ve şairle oldukça yakın zamanda yaşayan bu müellif, onun mahlâsını münberran «Cemâl-i Halvetî» olarak kaydetmekte ve sad bu mahlâsla yazılmış çok meşhur bir ilâhisini örnek olarak almaktadır.

Cemâl-i Halvetî'nin ilâhîleri pek çok şöhret kazanmış ve bunlardan mühim bir kısmı uzun zamanlar kelerde ve bilhassa Halveti dergâhlarında okunmuş. Yukarıda bir kaçını kaydettiğimiz besteler bile bu susta bir fikir vermeğe kâfidir.

Manzumelerini tamamıyla tasavvufî bir eda ile ve ekseriyetle aruz vezniyle yazan Cemâl-i Halvetî'yi bir sarıkâr olarak değil, tasavvufî telkinler yapan ve daha zinde manevî hislerini terennüm eden bir şair olarak terebiliriz. Ve onun şiirleri bilhassa tasavvuf bakımı ehemmiyeti haizdir.

Cemâl-i Halvetî'nin 17 ilâhisini, ilk mevzubahsettikimiz mecmuadan naklediyorum:

— 1 —

Hakikat şem'ine perde ne hikmetden vücûd oldu
Ann zilli iken ana bu sûretten şühûd oldu
Bu sır-ı sır-ı Rahman'dır bu yolda can viren
Su ki âmidürür irmez ne sır-ı için hübüd oldu

Dil ü cânındürür matla' o irfan şemsine gafil
 Taakkul eyle Hak dostı ne ecl içün suûd oldu
 Özün gitti nemâyiken anı jeng itdin anmazsın
 Dahı sırrını bilmezsin sana niçün sücâd oldu
 Dilinden bahr-i ma'nînin görünür nutk emvâcı
 Elünden hiç bilür misin neden ol mevc cûd oldu
 Görünmez bir nevi' âsâr ayag u göz kulağından
 Müessir bir iken digil ziyanla nite sûd oldu
Cemâl-i Halvetî dir kim Hak'ın ef'âlidir görnen
 Egerçi âlem içinde niçe dürlü vücûd oldu

— II —

Iraktan isteyen bulmaz hakikat şâh-ı sultânı
 Yakindir sana senden ol okumadın mı Kur'ân'ı
 Tereddüd bahri içinde girib yüzersin ey gafil
 Nice irersin ol sırta ki fi'lin oldu şeytânı
 Nedâmet hil'atin giyüb cihanda tecrid it nefsin
 Ki tâ tefrid makamına irüre avn-i Sübhânı
 Vücûd-i kalb-i insânî sanasın bunda kandildir
 Suret nârı gibi anda yanardür nûr-i Rahmânî
 Şu sırrın mahzeni sensin niçün ömri abes yerde
 Geçüb de anmadın bir dem yitirdin sırr-i Yezdân'ı
 Eminsin hân olmağil yer ü gök dağ buna tâkat
 Getürmedi ipâ itdi getürdün sen şu pinhânı
Cemâl-i Halvetî sen de getürdün bilmedin sır ne
 Katı nefsine zulm itdin tutuben buyruğı hânı

— III —

Hakikat şemsinin her bir ziyası can tecellâsı
 Gider perdeyi gözünden görüne can tecellâsı
 Kamı anı görür gözler bu cümle söylenen sözler
 Anındır şübhesiz âlem okur cânan tecellâsı:
 Sana gammaz mıyım dâim çakam esrârını dâim
 Ko sen gayret kuşağını gele Rahman tecellâsı
 Yakındürür sana senden niçün irak görüsün sen
 Vücûdun şehrine girsen ola sultan tecellâsı
 Hevâ içinde gark iken nice dırsın ki yokdur ol
 Ki günden ezhar olmuşdur inan anın tecellâsı
Cemâl-i Halvetî ider anı nâmerd gözi görmez
 Gelüb merd ol ki mahv ide seni yeksan tecellâsı

— IV —

Pertev-i cânan kime irdiyse hayrân eyledi
 Katre iken bînihâyet bahr-i ummân eyledi
 Fazl-ı envâr-ı tecellî eyleyen âşıklara
Yûsuf-ı Mısrî gibi Ken'ân'e sultân eyledi
 Dilediği kullarına ol Kerîm-i Lâyezâl
 Kendüzünü gösterib *Mûsi*-bn-i İmrân eyledi
 Tâc-i izzet her kimin başına irdiyse anı

— V —

İşk bahrı mevc urdı zâhir oldu bu cemâl
 Ol kerîm ü ol rahîm ü ol habîb-i Zülcelâl
 Galib oldu ışk-ı âşık hiç kararı kalmadı
 Cûş idüb sahrâye düşdi kıldı izhâr-ı kemâl
 Çünkü meşrik-ı ezelden zâhir oldu âftâb
 Nûrlandı nur bile şems-ı duhâ bedr ü hilâl
 Aç gözün her zerrede eyle temâşâ-yi cemâl
 Zulmet içinde kalub görmeyesin kahr ü zevâl
 Mîm-i *Ahmed*'dir hicâb ol Kibriyâ'nın şehrine
 Ref'iden bulur beka milkini hiç olmaz dalâl
 Nâmurâd olan kişiye cümle zerrât içre bil
 Feth-i bâbı sırr-ı vehdetden ider ol Lâyezâl
 Sen dahi gel ey *Cemâl-i Halvetî* ışk yolına
 Terk-i cân eyle revâdır keşf ola tâ sırr-ı hâl

— VI —

Ey âşıkân ey âşıkân sîmürg-ı ışkın kafiyem
 Ey sâdıkân ey sâdıkân ışk hâteminin kaşiyem
 İşk evvel ü âhırdürür hem zâhir ü bätündürür
 Her kime rehber ışk ola şekk itmenüz kim râhiyem
 İşk ile kaımdür dü kevn ışk olmadı hiçdür vücûd
 Olmaz idi ışk hakkıçün ağıyar ışk-ı sâfiyem
 Ma'sûk ile âşıkı bir görmez şu kim akle uya
 Pes merd gerekdür terk ide göre ki ışkdan nâşiyem
 İşkdur görinen her göze işkdur diyen sözi düze
 İşk sırrına irenlerün dir bu fakirî hâkiyem
 Miskin *Cemâl-i Halvetî* dir gözlere nur bahş iden
 İşkdur ki inkâr eylemen dirin ki anın kâniyem

— VII —

Avn-i Hak irdi bana kendümi virân eyledüm
 Teslim-i cân eyleyüb derdime dermân eyledim
 Gözlerimden akdı çün yaş hadd ü hasrı yok anın
 Aka aka cânımı aşkında kurbân eyledim
 Cânıma kâr eyledi sevdâ-yi aşkı dilberin
 Tâ kıyâmet söylene dillerde dîvân eyledim
 Âlem içre geymişindir uş melâmet hırkasın
 Âr ü nâmus şîşesin hâk ile yeksân eyledim
 Bu *Cemâl-i Halvetî* şol dost visâli yoluna
 Cânımı kıldım fedâ sırrımı handân eyledim

— VIII —

Erenler mezheb-i ışkı dutup geçdim hicâbımdan
 Küfür bahrine gark oldum berî oldum gümânımdan
 Ferâgat mülküne çün kim irüşdümise ey âşık
 Tenen ten nen telâ'âlâ iyân öldi lisânımdan
 Vücûdumdan doğunca Lâ hezâran bin hicab geçdim
 Fenâ kıldım ol illâ'yı eser kalmadı cânımdan
 O Zât-ı bî nişan nûrî heman dem gördise cânım
 O Zât-ı bî nişan nûrî heman dem gördise cânım

Ey ışk yolunda can viren beru gel gör lisânımdan
Bu cismin söyleyen ışkdır oturup ol cinânımdan
Cemâl-i Halvetî suhte tarîk-ı ışkda cânın vir
Dime câhîllere sırrın ki geçmez ol iyânımdan

— IX —

Ey hâl-ı ışkdan bî haber ışk candürür sensin beden
Sen cânıma münkir niçün olursun inkârın neden
Keşf eyle esrârın anın göstermeyigörgil garaz
Ger gösterürsen nâr olur yarınki gün sana vatan
Kork Tanrı'dan ta'n eyleme aşıklarına ol Hak'ın
Yarınki gün haşr oluben görünmez esrâr-ı aden
Sen mürgi ol lâhût iken niçün konarsın cıfeye
Kalk andan ey gafil yûri merdûd olur andan deren
Miskin *Cemâl-i Halvetî* evsâf-ı ışkdan kimsene
Şerh itmedi şerh idemez şerh eylemek sana neden

— X —

Hak'kın hilâfın diyene odun çomak tutar bular.
Urur vücûdun mahv ider hiçliğe anı ol karar
Odun çomak ma'nîsini bildinse ey dervîş sana
Vir bir haber andan direm tâ ola ol gönle yarar
Tebdîl olıcak işbu yer zâhir olur mevt-i künûz
Mizân kurlur tartmağa a'mâli bil kalbin uyar
Mizan deminden sır nedür vir bir haber bildün ise
Hem tartmak a'mâli nice hay artık olsa nic-ağar
Buldunsa sırr-ı hasenât keşf eyle kim anın ile
Tıfl-ı halâyık doymub gözlerini anunla açar
Geçdünse gördünse sırat dervîş haber vir nicedür
Ölen görür elbet anı virür haber andan neler
Kıldan dakik seyfden iti dimekliğün sırrını sen
Kıl zâhir ey dervîş sana doğdıysa irfân-ı kamer
Altı cehennemdür anın etvâr-ı seb'a üzre bil
Âsf vü fâcir ehl-i şirk içinde anın hoş yatar
Etvâr-ı seb'a sırrına mahv oldunise ey fakir
Bildün gümânın kalmadı gördün nedür nâr-i sekar
Gündüz mi yâhud gicedür alçak mı yâhud yücedür
Mahv olmak anda nicedür mahv olmayandan kıl güzer
Cennet cehennem ortasın gördünse sen ey ehl-i dil
Bir hoş makamdır anda kim gören gönül ana akar

— XI —

Dilberâ sensiz bu dil hiç eylemez bir dem karâr
Nitekim can olmasa durmaz beden ey gül'izâr
Can bedende nicesi âlemde sultan söyleşür
Varlığın çekse aradan def'i olur târümâr
Âşık u ma'şûk olmazdı eğer ışk olmasa
Çün tecelli kıldı ışk ikisi oldu cümle var
Ortasında âşık u ma'şûkun içi ışkdürür
Ecnebîyi kendüye mahremi kılmaz ol nigâr
Bu *Cemâl-i Halvetî* zünnâr-ı hizmet beline

— XII —

Ey âkılân ey âkılân	Bir zerre vahdetden hab
Duymak dilersen hâmuş ol	Kendüzüne kılğil nazar
Gaslet-nikabın yüzüne	Niceye değin örtesin
Sermâye-i ömrün çöpün	Ecel yeli alur gider
Ecel yeli esmez iken	Ömrün çöpi geçmez ike
Dükkân dükkâncı dürmeden	Gözün açuben kıl hazer
Hükmünü tutarsın Hak'ın	Hem sünnetini Ahmed'i
Olayıdın sağ u selim	Görmeye için hiç zarar
Miskin <i>Cemâl-i Halvetî</i>	Hak'kın yoluna kaim ol
Tâ himmet-i pîrân ere	Görmeyesin dahi eşer

— XIII —

Tecelli eylesen ayn-ı devâdır
İçirmek anı uşşâka devâdır
İnâyet eyleyüb ref'-i hicâb it
Kim ol cevr ü cefâ ender cefâdır
Senin lûtfuna yokdürür nihâyet
Ki cevrin âşka ayn-ı vefâdır
Seni bilmeyen oldu çünki mahrûm
Bilen aksini bil ayn-ı hatâdır
Cemâl-i Halvetî hiç nesne bilmez
Senin nûrundan özge ol şifâdır

— XIV —

Ne candur kim anun cismi cihandur
Ne ummandur ki dürri binışandur
Ne kândur ki müberrâdur levinden
Ne pinhandur k-anun hükmi revandur
Ne ummandur ki artık eksik olmaz
Ne emvaccdur ki bahr andan iyandur
Ne ummandur ki ışkdur anda cünban
Ne dermandur ki derd anda nihandur
Ne bâzardur ki birdür viren alan
Ne dükkândur k-içi toptolu nandur
Ne gülzardur ki candur bülbül anda
Ne büstandur ki kumrîsi dilândur
Ne meydür ol ki mestdür cümle andan
Ne bütdür kim tapan ehl-i imandur
Ne dirlikdür ki anda hiç ölüm yok
Ne yoklıkdur ki varlık anda candur
Ne imandur ki ehl-i narda mahbûs
Ne kâfirdür yeri anun cinandur
Ne kesretdür ki oldu ayn-ı vahdet
Ne rahmetdür ki zill-ı nûr-ı handur
Cemâl-i Halvetî ol pâdişâhun
Yolında can viren dir pehlevandur

— XV —

Hak'ın mir'âtısın kılma anı ey merd-i âkil pas
Cilâ vir olmaya cânun tutulmaya anıçün yas
Kaçan ki şirk-i zulmetden mücellâ olasın nâgâh

Vücûdına sanem gibi niçe bir tapasın terk it
Gel iriş sırr-ı tevhide niçe bir mektub u kırtas
Mezâhirde cemâliyçün ki cenâet dînîlür ana
Ne hâcet kılâsın tâat anun feyzine dil kıl lâs
Cemâl-i Halvetî derviş İlhâhî bizi ol nurdan
Ayırma dir gece gündüz bu bir yahşi temennâdur (1)

— XVI —

Safha-i sadrında dâim sôfinin (2) efkârı Hû
Şâkirin şükri Hüvallah zâkirin ezkârı Hû
Sidre seyrine muhakkak irmeye Cibril Emin
Olmasa anun dilinde dembedem tekrâr-ı Hû
Nâleden ney deldi bağrın Hû diyu nâlân ider
Meylevîler Mesnevi'den başladı eş'âr-ı Hû
Bülbülâ divân-ı ıskdan bir varak nakl it bize
Tâ sabâ-yi pür safâdan açdı yüz gülzâr-ı Hû
Ravza-i Hûda makam it ey *Cemâl-i Halvetî*
Tâ vücûdun şehrine keşf ola bu esrâr-ı Hû

— XVII —

Tâlibim diyen niçün feryâd ü efgan eylemez
Yâ niçün sımaz bu ten gencini tâlân eylemez
Varlığından geçmeyince bu vücûdun sırrına
İremez zâyî' ider ömrünü handân eylemez
Cennet ehlinden dilersen kim olâsın gel beru
Ol tıraş saç u sakaldan kim hilâf cân eylemez
Hûrî vü gilmâna Vildâna meyil her kim ide
Müşrik ü mahcubdürür derdine dermân eylemez
Gel beru ey yol eri cennet cehennem söz değıl
Geçmeyen tâvus gibi cennetde cevân eylemez
Bu *Cemâl-i Halvetî* bir lâübâlî kimsedir
Dost yolunda can virenden sırrı pinhân eylemez

Bibliyografya : Şky., Kab., Sünbülî Yusuf Sinan : Tezkire-
Halvetiye matbu, Lâmiî : Nefahatülüns tercümesi matbu, Hulvî :
Cemzet, Hacı Ali : Tulfetülmücahidin ve Behcetüzzâkirin, Ayvansa-
yılı Hüseyin : Hadikatülcemami matbu, Tercemetülneşayihün, Valiyi:
Anzum Sîlsilename-i Sünbülüye, Sel., Osm., Bazı divan ve mec-
hualar.

Cemal (Karşızade) — XIX uncu asır şairlerinden
Cemal hakkında ilk malûmatı veren Sahafiar Şeyhi zâde
Esad'dır (*Şâhidülmüverrihin*). Bilâhare *Ârif Hikmet*, tez-
kiresine şu satırları yazmıştır:

"Cemâlî: Şâhidülmüverrihin'de buyurur ki hâlâ müsi-
la-i Süleymaniye müderrislerinden Etmekçizâde Ahmed
efendi merhûmun dersinde şerik-i dâniş karînimiz Karslı
Hoca Mehmed efendizâde Mehmed Cemâlüddin efendi'
dir. Bir kaç târihi intihâb olunmuş ve işbu Dürçüddü-
fer-i intihâba da işâret olunan شاه‌الدورخیزin fıkrasını tarih
düşürmüştür.

Fatin tezkiresinde şu malûmat münderiçtir:

"Karşızâde Mehmed Cemal efendi Dersâadet'te ka-
dem nihâde-i sâha-i vücûd olup tarik-ı tedrise duhûl
ile devr-i medâris-i mu'tâde eyleyerek Selânik kazâsı
mevleviyetine bil-vusûl muahharen Tab'hâne-i âmirede
musahhihlik hizmetine memûr ve ta'yin kılınup 1262
(M. 1846) senesi Bursa mevleviyetine nâil olmuş iken
kazâ-yi mezkûru zabt itmeksizin dâr-ı bakaya müntakıl
olmuştur. Bâlâda mastûr târihinden başka eş'ârı man-
zûr-ı âcizi değıldir. Vakayi' nüvisân-ı devlet-i aliyye
hakkında tezkiregüne bir eser-i lâtfî vardır."

Aynı eserde şairin şu beyti kayıtlıdır:

سید احمد شیم اولدی بحق صدر روم
اولدی صدر روم حقا احمد سید شیم

Sicil'de şu kayıtlar vardır:

"Cemâleddin Mehmed efendi (Karsizâde): Pederi Karslı
Mehmed efendi'dir. Müderris ve 1253 (M. 1837) te
Selânik mollası 1255 (M. 1839) te Takvim-i vakayi' mu-
sahhihi ve 1261 (M. 1845) de Bursa mollası oldu. Kab-
l-ez-zab 1261 (M. 1845) cümâdilâhiresinde fevt oldu.
Şair, âlim idi. Vak'anüvislerin tezkiresini telif eylemiştir."

Bursalı Tahir ise şu malûmatı veriyor (*Osm.*):

"Cemâleddin Mehmed efendi (Karşızâde): Sultan
Abdülmecid Hân devrinde Takvimhâne musahhihi ol-
muş idi. Üdebâ-yi mevâliden bir zât olup 1262 (M. 1846)
tarhinde vefat eyledi. Eyyub'da medfundur. Osmanlı ta-
rih ve müverrihleri hakkında bir dereceye kadar ma-
lûmât-ı lâzimeyi hâvî olan Âyîne-i zurafâ isimindeki ese-
ri ahiren İkdâm matbaası himmetiyle tezyil edilerek Os-
manlı Tarih ve müverrihleri ismiyle tab'olundu. *تاریخ*
isminde matbû' bir risâlesi de vardır ki bâhusus sün-
netçi esnâfı için mücib-i istifâdedir."

Cemâl'e dair verilen bu sathî malûmata ilâve edile-
bilecek bazı kayıtlara da memurin-i ilmiye defterleri ile
Fâhrettin Saltkan'ın «Çıldır aşıkları notları» nda tesa-
düf etmekteyiz:

Şairin babası Karslı Hacı Mehmed efendi, Musilei
Süleymaniye müderrislerinden iken 1223 (M. 1808) te
ölmüş ve Eyip kabristanına defnedilmiştir. Cemaleddin,
1248 (M. 1832) den 1253 (M. 1837) yılına kadar Süley-
maniye müderrisliğinde bulunmuştur. Aynı yıl içinde Se-
lânik mollalığına tayin edilmiş, 27 recep 1255 (M. 1839)
te azl olunarak İstanbul'a dönmüştür. Ceride nazırının
damadı olduğundan Takvimi vakayi musahhihliğine alın-
mış ve beş yıl bu vazifede kalmıştır. 1261 (M. 1845) de
Bursa mollası ve bilâd-i erbaa muvakkiti tayin edilmiş
ise de yazifesine gitmeden İstanbul'da iken vefat etmiş
ve Eyip kabristanına defnedilmiştir. *Fatin*'in ve ondan
naklen *Bursalı Tahir*'in onu bir yıl sonra ölmüş olarak
göstermeleri yanlış olsa gerektir.

Cemaleddin'in maruf eseri. Osmanlı tarihçi ve vak'

Cem.

1856) de Hariciye mektubî hulefasından Hasan Fahri eliyle yazılmış güzel bir nüshasına bugün Millet kütüphanesinin tarih kitapları arasında tesadüf ediyoruz (No: 14). Bu yazmada Ahmed Lütfî, Râşid, Hıdrî, Safvet, Fetîh gibi şahsiyetlerin takrizleri de görülmektedir. Aynıci zurafa'ya son kaydedilen vak'anüvis, Esad efendi'dir. Bilâhare «İkdam külliyyatı» arasında «Osmanlı Tarih ve müverrihleri» adıyla tab'edilen bu esere Esad efendi'nin tercümeihali ikmâl edildikten sonra şu vak'anüvisler ve tarihçiler de ilâve edilmiştir:

Recâtzade, Âkif Paşazade Nâil Bey, Ahmed Cevdet Paşa, Lütfî efendi, Hayrullah efendi, Ahmed Vefik Paşa, Mustafa Paşa, Fevzi efendi, Ahmed Midhat efendi, Abdürrahman Şeref Bey.

Âyineî zurafâ'nın, muhtasar ve faydalı bir eser olmasına rağmen bir takım yanlışları da vardır.

Şehzadelerin sünnet düğünlerinin yapılması üzerine kaleme aldığı sünnetçiliğe dair *Me'deetülhitan* adlı Türkçe eser ise 1252 (M. 1836) de tab'edilmiştir.

Cemâleddin'in bilhassa manzum küçük tarihler vücude getirdiği anlaşılmaktadır.

Esad'ın eserine «شاهدالمورخين 1247» tarihini bulan Cemal, şair olmaktan ziyade bir nazımdır. Ve ona değer verdiren de manzumeleri değil, Âyineî zurafâ'sıdır.

Bibliyografya: Esd: Şahidülmüverrihin, Arf., Ftn., Sel., Osm., Memurini ilmiye defterleri: Millet kütüphanesi tarih kataloğu, M. Fahreddin Saltıkau: Çildir aşıkları notları ve Cemâleddin'in eserî.

Cemal (Nâbedid) — Nâbedid'e bak.

Cemal (Şeyhülislâm Cemâleddin) — Mehmed Cemâleddin'e bak.

Cemâlî (Bektaşî Şairi) — Son asır bektaşîlarından Cemâlî hakkında Bâdi Ahmed şu malûmatı veriyor (*Riyazı Beldei Edirne*):

«Cemâlî Hasan Baba Tekfürdağlıdır. Kürd memişzade Hasan efendi demekle ma'rûftur. 1252 (M. 1836) hilâlinde tevellüd etmiştir. Mukaddemleri bir müddet Tekfürdağı Belediye riyâsetinde bulunup muhharen tarîk-ı Bektaşî'ye intisâb ile tarîkinca babalık şerefine nâil olmuştur. Bu mecelleye kayd olunmak üzere vâki' olan talebi üzerine âtfdeki eş'âr-ı dervîşanelerini göndermiştir

Kelâmından olur malûmî kişinin kendi mikdârı

mısra'ı medlülünce bu eş'âr anındır:

Menem meydân-ı aşkın pehlevânî

Mahabbet milkinin sâhibkirânî

Helâk ittim bu nefsin divin elhak

Oluş iklim-i cismin Kahramânî

Rümüz-i Küntükenz'in mazhariyim

Dilimde bulmadım esrar nihânî

Yetirdim ma'rifet tîrin nişâne

Hakikat çerhine astım kemânî

Bu gün ehl-i dilân içre *Cemâlî*

Oluş gûlbâr-ı pekîr bühûlânî

Bektaşî Şairleri adlı eserde şu malûmat kayıtlıdır:

«Cemâlî Baba Tekfürdağlıdır. Mahmud Babasâde Nâfi' Baba'dan icâzet almıştır. İyi saz çalar ve iyi nefes okur. *Risâle-i Âgâhdil* ünvanıyla sülûke âid manzum bir eseri vardır. Tahminen 1320 (M. 1904) de Tekfürdağ'ında vefat etmiştir.

— I —

— Nefes —

Teveccüh eyledim mihrâb-ı yâre
Göründü gözüme kible-i hâcet
Rû-be-rû gelince vech-i didâre
Salât-ı dâime eyledim kamet

Cebhe-i dildâra ettim iktidâ
Göründü gözüme Kâ'be-i ulyâ
Okudum Sübhâne Rabbiyelâ'lâ
Muktedâbih oldu Şâh-ı velâyet

İki aynı kiblem imâma uydum
İbâdet neydüğün ol demde duydum
Aşk ile başımı secdeye koydum
Ma'bûdün bilhâssa kıldım ibâdet

Edâ-yi salâta oldum müdâvim
Rükûum sücûdum salât-ı dâim
Kıyâmım kuşdum Hak ile kaim
Çok şükür tevâhîde erdim nihâyet

Cemâlî âyine oldu Cemâle
Ülûlebsâr vâkıf olur bu hâle
Görünen Hak ne hâcet kıl ü kale
Fesemmevechullah hakkında âyet

— II —

— Risâle-i Âgâhdil'den —

Dilâ nûş it bu nush u pendi candan
Rehâ eyler seni şekk ü gümandan
Şeriat ilminin ahkâmını bil
Tamâmiyle edâ kıl oku ey dil
Tarikat ilmini candan kıl ezber
Usûl âdâb ü erkânda berâber'
Okuyup ma'rifet ilmini cânâ
Olursun ma'rifet bâbında dânâ
Hakikat ilmüne geldikte ey yâr
Olursun bu ilimlerden haberdâr
Velâyet sırrıdır bu sır birâder
Velîyullahta bulunur bu gevher
Velîlerdir hazînedâr-ı Rahman
Hakikat sözleridir dürr ü mercan
Kelâm-ı mürşide dâim kulak tut
Ezel bildiklerin filcümle unut
Bulursun mekteb-i irfânı anda
Anıftır dere ekûm deşîm şâde

Olursun ol zaman ârif ü kâmil
Hakikat neydüğün anlarsın ey dil
Kilup seb tâ seher Hak'ka münâcât
Bihamdillâh risâlem buldu gayet
Nazar ittikce her zümre-i ihvan
Fakîrâne niyâzım budur her an
Okuyup hayr ile yâdeylesinler
Cemâlî rûhunu şâd eylesinler

Bibliyografya : Bâdî Ahmed: Riyazî beldei Edirne, Bkt.

Cemâlî(Cemâleddin-i Uşşâkî)—XVII nci asrın meşhur nutasavvıflarından Cemâlî, *Bâdi Ahmed*'in «Riyazî beldei Edirne» de yazdığına göre Edirne'lidir. *Ayvansaraylı Hüseyin* ise «Tercemetülmeşâyihîn» adlı eserinde onun «Fil-asıl Edirne'de sâkin,» olduğunu söylüyor. Asıl adı Mehmed Cemâleddin olan Cemâlî, tahsilini Edirne'de ikmal ettikten sonra Uşşakî tarikatı meşâyihinden şair Bağdadi Şeyh Mehmed Hamdî'ye intisab etmiş, Gülşenî tarikatının meşhur simalarından şair *Hasan Sezâyî*'den de istifade etmiştir. *Ayvansaraylı Hüseyin*'e göre, 1155 (M. 1742) te, Bâdî Ahmed'e göre de 1158 (M. 1745) de İstanbul'a gelmiş ve Şeyh Mehmed efendi yerine Savaklar'da Haramî Ahmed Paşa zaviyesine şeyh tayin edilmiştir. Bursalı Tahir, «Savaklar'da ihyâsına muvaffak oldukları dergâhta neşri tarikat» ettiğini yazıyorsa da yanlışdır (*Osm.*). Çünkü dergâh o zaman esasen mevcuttur.

Devrinde şöhret kazanan ve *Salâhaddini Uşşakî* gibi tanınmış simalar yetiştiren Cemâlî'ye Uşşakî tarikâtında «Pîr-i sâni, ünvanı da izafe edilmiştir. ◦

Ramiz diyor ki:

«Şeyh-i mezbûr âşinâ yi ulûm ve asrı meşâyihî miyâ-
nında kesret-i erbaîn ve çille-i merdâne-i dervîşâne ile
ma'lûm sâhib hâl bir merd-i huçeste hisâl olup evsâf-ı
cemîleleri birün-ı hayta-i takrîr ve hulefâları kesîr bir
zât idiler.»

Onun hakkında *Nazîrâ* şöyle bir medhiye kaleme almıştır:

Cemâl-i Hak'ka mazhardır Cemâlî
Anıncün şöhreti oldu Cemâlî
Celâl izhâr ider tevhid-i Hak'ta
Vefî tev'em cemâline celâli
Gürûh-i ârif-i billâha me' haz
Odur aslında zirâ var kemâlî
Reh-i Uşşakîyânın rehberidir
Reh-i aşkı komaz tenhâ vü hâlî
El aldı hazret-i *Bâjdâdî*'den ol
Anımla buldı ol kurb-i visâlî
Netîce hazret-i Şeyhi Sezâyî

Varup dâmânıma yüz sür *Nazîrâ*
Var ise müşkilin eyle suâlî
Lisân-ı hâl ile bilür murâdın
Duâsıdır uzatma gel makâlî

Cemâlî, yaşı altmışı geçtiği halde 1164 (M. 1750) te İstanbul'da vefat etti. Ve Egrikapı haricindeki kendi şeyh olduğu tekkeye defn edildi.

Ramiz onun vefatı münasebetiyle şunları söylüyor:

«...Lâfza-i Hû ile hatm-i kelâm-ı dünyâ ve âzim-i tekyegâh-ı baka itmişlerdir. Zâviyeleri mihrâbî cidânında türbe-i şerifelerinde şâh-ı cüyûş-i hâmûşân ve mahall-i medfenleri rehğüzârda vâki' olmağla müterassıd-ı senâ-yi yârân olmuşlardır.»

Müstakinzade'nin şu vefat tarihi vardır:

İddiler cümle müşâkı
Bu târih-i Hak intâkı
جمال الدين عشاق
ایده لاهوتی والایام

Cemâlî divanının kütüphanelerde yazma iki nüshasını görebildim (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 82, Yahyâefendi, K. No. 3734*).

Şairin bir divanına da Kitapçı Bay Raif'in yazmaları arasında tesadüf ediyoruz. Bu nüshanın sonuna *Hüsameddin-i Uşşakî*'nin bir ilâhisi, *Bagdadi Hamdî*'nin epeyce şi'ri, *Silsilename*'de adı geçen Gümülüneli *Halil*'in «Etvâr-ı seb'a» adlı bir manzumesi, *Rüşdî*'nin *Salâhî*'ye bazı tahmisleri ile bir terbîi de ilâve edilmiştir ki bu yazma, bu noktadan da ayrıca ehemmiyet kazanmaktadır (*Bu şairler için Halil, Hamdi, Hüsam, Rüşdi, Salâhî maddelerine bakınız.*).

2338 beyti ihtiva eden bu divanda 345 manzume, 5 tarih ve 94 beyitli «Silsile-i Tarîk-ı Uşşakîyye» başlıklı bir mesnevî mevcuttur. Tarihler, 1178 (M.1764) — 1183 (M. 1769) yılları arasında kaleme alınmıştır.

Bir çok Halvetî şairleri gibi Cemâlî de eserlerini sofîyane ve zahidane bir çeşni ile yazmıştır. Maamafih «Vahdet» ten ziyade «Tevhid» i terennüm eden Cemâlî'nin «Vahdeti vücud» prensiplerini izah eden manzumeleri de yok değildir. *Akkirmanlı Nakşî*'nin,

Eyâ sep sanma kim senden bu güfları dehan söyler
Veyâ terkib olan unsur yakud lâhm-i zeban söyler

matlı meşhur gazeline onun bir tahmis vücude getirdiğini de görmekteyiz.

Ramiz Cemâlî divanı için «Nuût-i Nebeviyye ve vâridât-ı tab'-ı mâ'neviyye» tabirini kullanıyor. *Esad* ise «Nuût-i nebeviyye ve vâridât ile memlû kâse-i divânî neşvebahş-i hâtır-ı urafâ» olduğunu söylüyor. *Filhakika* Cemâlî, san'at gayesiyle değil, tasavvufî ve zâhidane bir amaçla meşhur manzumeleri yazmıştır.

Cem.

Nebiler hümetine yâ İlahî
 Veliîler izzetine yâ İlahî
 Bana sen feyz idüp gel eyle imdâd
 Tarikatı silsilesin ideyim yâd
 Virüp kudret bana eyle inâyet
 Azizler ismini idem kitâbet
 Nice almış alâmlar el Resul'den
 Nice gelmiş gelenler işbu yoldan
 Azîzîmden Resûl'e lâ varınca
 Diyem bir bir tamâmına irince
 Murâdını yazmadan ehl-i kâmilî
 Bizimdir diyeler kemter Cemâlî
 Azîzîm izni ile başlayayım
 Ola ki gayri bir şey katmayayım
 Sürütrem pâyine rûy-i siyâhım
 Benim zirâ ki odur secdegâhım
 Dehânım açmam anın hümmetidir
 Zebânım nutki anın kuvvetidir
 Anın ism-i şerîfidir Muhammed
 Konulmuş gönülüne mâye-i Ahmed
 Ana Bağdâdî hem Hamdî dînîlür
 Yoluna girenin kalbi silinür
 Anın da şeyhidir Osmân Sıdkî
 Yüzünden niçeler bulmuştu Hak'kı
 O Dabbağhâneli dinmekle meşhûr
 Harab gönülleri iderdi ma'mûr
 Anın Abdülkerim kim şeyhi oldur
 Keşânî Şeyh Mehemmedzâde oldur
 Anın da Şeyh Halil olundı piri
 Gümürçünelidir nâdir nazîrî
 Keşânî Şeyh Mehemmed'dir anın da
 İlah'ın yolunda şeyh olan önünde
 Anın da mürşidi Âlim Sinan'dır
 Ulûm gevherleriyle dolu kândir
 Anın da mürşidîm diyem sana ben
 Garîbî Şeyh Ömer'dir anı bil sen
 Anın da şeyhidir Seyyid Memî Can
 Ki Erzincânîdir ol kâmil insan
 Hüsamüddîn-i Uşşâkî de anın
 Oluptur şeyh-i irşâdî ö cânın
 Buhârâ'dandır anın bil zulfurî
 İrişmiştir ta fevk-al-arşa nûrî
 Odur o kim pir-i Uşşâkîdir ol
 Hem ol hamr-i visâle sâkidir ol
 Anın da mürşididir Seyyid Ahmed
 Semerkandî'dir ol Âl-i Muhammed
 Anın da şeyhi Şeyh Ümmî Sinan'dır
 Kânu ilmi o dilden okuyandır
 Karâmânî Hacı anın da piri
 Bil oldur Sarohan mişesi şiri
 Anın da şeyhi Şeyh Ahmed birâder
 Ki Şemsüddin Yiğitbaşîdır ol er
 Anın Marmara'dır meskat-ı re'si
 Kitâb-ı dilden almıştır o dersi
 Ana da Şeyh Alâüddin oluptur
 O şehr-i Uşşâkî içre ad oluptur
 Anın da şeyhi Şeyh İbrâhîm oldı
 O Tâcüddin ü Kayserî dînîldi
 Anın da Şeyhi Seyyid Yahya oldı
 Anın âlemlere irşâdî doldı

Anın da şeyhi Sadrüddin Hişamî
 Dilin Hak'tan ayırmazdı müdâmî
 Ana şeyh Hacı İzzüddin oluptur
 O can gözün açup Hakbîn oluptur
 Muhammed Şeyh Haram'dır ana da pîr
 O itti bil anın gönlünü tathîr
 Anın da şeyhi bilgil Şeyh Ömer'dir
 O pîr-i Halvelîdir gerçek erdir

gibi beyitleri ihtiva eden bu manzumede şairin tarikat silsilesi Peygambere kadar gösterilmiştir. Cemâlî'nin bazı manzumelerini örnek olarak naklediyorum:

— I —

— İlahî —

Dilden idince tecelli bi cihet Mevlâ bana
 Hak'kı bürünmüş göründi cümle bu eşyâ bana
 İrdi kesret vahdete gitti aradan ikilik
 Ayri gayri kalmadı her ne ki var yektâ bana
 Zikr irişti fikre açıldı gönül içiné yol
 Ma'lûm oldu sûret içinde olan ma'nâ bana
 Sırr-ı zâtım şöyle takdis ü müberrâ oldı kim
 Bu sıfât ile buluşmaz hayr ü şer kat'â bana
 Nefy olup benlik Cemâlî sâbit oldı Hak'la Hak
 Böyledir tevhidde şimdi Lâ ile İllâ bana

— II —

Yüz sürüben geldik sana	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Eyle bizi vasl-ı lika	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Düştük bu ile nâgehan	Ahvâlimiz oldu yaman
İhsânına kaldık heman	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Nefs ü hevâya uymuşuz	Yanlış yola yürümüşüz
Semt-i hilâfî tutmuşuz	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Evkatımız ittik hebâ	Hep işimiz cürm ü hatâ
Afv eyleyüp eyle atâ	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Ayırma senden bir nefes	Gayriya ittirme heves
Olgıl bize sen destres	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Vahdet şerâbından içür	Mest eyelüp candan geçür
Gönül kuşun şana uçur	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Eyler Cemâlî kul recâ	Hiç kalmasın anda sivâ
Olsun seninle dâimâ	Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ

— III —

Bâğ-ı visâlin verdi açıldı
 Can bülbülünün derdi açıldı
 Yarımda imiş yâreme merhêm
 Yâremi hâzik yardı açıldı
 İlm-i ledünnî okunulacak
 Her bir ulûmun ardı açıldı
 Aşk ateşiyle nerm olmayanın
 Nefsinde olan berdi açıldı
 Dildeki kenz-i ma'nâ Cemâlî

— IV —

Lyâ nakşî ko Nakkaşî ara bul
 Anınla dopdoludur her ara bul
 Ne kim var birini bigâne sanma
 Bu eşyanın kamusun âşinâ bul
 İnkâgôr bir göz ile cümle şey'e
 Görinende ne ağ u ne kara bul
 Virüp Hak'ka her işi çık aradan
 Türî sende ne havf ü ne recâ bul
 Düp kahr ile lütfî şey'-i vâhid
 Ne sen sende safâ vü ne cefâ bul
 Dileyüp kurb-i Hak arttırma bu'dun
 Seçüp bu vartalardan intihâ bul
 İvâdan kaçuben düşme sivâya
 İvâ zannettiğin hep bîsivâ bul
 Dime varım fenâ itsem *Cemâli*
 D varlıktır sen andan da fenâ bul

— V —

Mürg-i Zâtın âşiyânıdır gönül
 Anın için Lâmekânıdır gönül
 İnkâ ider andan tecellî âşika
 İübhesiz Tür-i maânîdir gönül
 İiren ana kurtulur her korkudan
 İâne-i dâr-ül-emânîdir gönül
 İaşık andan irişür ma'sûkuna
 İvüslât-ı râh-ı nihânîdir gönül
 İlem-i ma'nânın arzıdır bu ten
 İbil o arzın âsmânıdır gönül
 İbülbül-i rûh anda bulur verdini
 İşâğ-ı aşkın gülsitânıdır gönül
 İbirra mahrem ol *Cemâli* gönle gel
 İcevher-i esrâr kânıdır gönül

— VI —

İcâmî ben cânân elinden içmişem
 İkest olup baş ile candan geçmişem
 İfâr-ı kesretten içerü yol bulup
 İşâğ-ı vahdet güllerini dermişem
 İoyunup varlık libâsından bütün
 İfirka-i fakr ü fenâyî geymişem
 İdmuşam gavvas derûnum bahrine
 İdür-i yektâyî anda bulmuşam
 İdide-i dost ile bakup her yana
 İdost yüzünü cümle yüzden görmüşem
 İden müsemmâ sırr-ı esmâdan duyup
 İdât'a ben her bir sıfattan irmişem
 İder işi Hak'ka *Cemâli* ben virüp
 İdsiz ü güçsüzce Hak'la kalmışam

— VI —

Uy merd-i Hak'ka İr cünd-i Hak'ka
 Düş derd-i Hak'ka Gel Hû diyelim
 Dünyâya bakma Ukbâyâ akma
 Hak'kı bırakma Gel Hû diyelim
 Nefsini kahr it Sen sende devr it
 Bâtında seyr it Gel Hû diyelim
 Gel eyle uzlet İt terk-i kesret
 Ol ehl-i vahdet Gel Hû diyelim
 Hak zözi dinle Aşk ile inle
 Özünü anla Gel Hû diyelim
 Hâl ile kali Bul sen kemâli
 Güldür *Cemâli* Gel Hû diyelim

— VIII —

Ben tende cânım hem canda cânan
 Sürette kulum ma'nâda sultan
 Şol hurşidim ki zerrem dü âlem
 Ammâ ki oidum zerremde pinhan
 Bu âlem içre mur denlü yoğum
 Lâkin benim bu mülke Süleyman
 Fer' içre görüp sanma ki fer'im
 Aşlımla aşlım el'an kemâkân.
 Zât ile Zatta Zât ile dâim
 Esmâ yüzünden göründüm insan
 Şeklimde zâtım her kim ki görmez
 Can gözi yoktur kördür o nâdan
 Ben ey *Cemâli* şol katreyim ki
 Her katrede ben hem bende umman

— IX —

Banâ sun sâki bir câmî şarâb-ı aşk-ı yâr olsun
 Anın sekriyle dilde fikr-i fâsîd târ ü mâr olsun
 O sekr ile gönül bâğındaki güller açılson hep
 Görüp can bülbülî anı işi âh ile zâr olsun
 O sekr ile dile aşkın odından bir şerer düşüp
 Sivâyî yakmağa anın içinde külli nâr olsun
 O sekr ile düşüp fikr-i visâl-i dosta bu dilde
 Mahabbetle o demlerde o bî sabr ü karâr olsun
 O sekr ile *Cemâli* külli varlık mahv olunulsun
 Hem o yokluk gide gide yok içre yine var olsun

— X —

Deryâ-yı aşka dalmışız Uşşâkiyüz Uşşâkiyüz
 Ka'rında dürrün almışız Uşşâkiyüz Uşşâkiyüz
 Aşk iledir sekrânımız Hak derdidir dermânımız
 Dost iledir her ânımız Uşşâkiyüz Uşşâkiyüz
 Aşka *Cemâli* uyanız Bizde bizi biz duyanız
 Hak ile Hak'kı bulanz Uşşâkiyüz Uşşâkiyüz

Cem.

Şair *Kemâlî*'nin kardeşi olan bu şair hakkında tezkireler, çok sathi malûmat veriyorlar. Onun medrese hayatına atılarak danişmend olduğunu *Ahdî*'den öğreniyoruz; fakat bulunduğu memuriyetlere dair bilgimiz yoktur. Yalnız *Hasan Çelebi* tezkiresindeki şu kayıd, onun bir müddet Rumeli'de kadılık veya müderrislik ettiğini gösteriyor:

"Rumeli'ne gittikte beş akçesi kesilmekle dimiştir:

Penç deht akçe ile Rûmeli'ne reh düştü
Beşini kesti felek tâliime deh düştü"

Bilhassa mezaha ve hezle meraklı olan şair, gazellerden ziyade müfredler vücade getirmiştir. Onun bu müfredlerinde bir takım darbı meseller irad ettiğini de görmekteyiz. *Rizayî*'ye nazaran, şairin hece sırasına göre tertib edilmiş bir müfredler divanı da vardır. Gene *Rizayî* zî onun şöyle bir lâtifelerini kaydetmektedir:

"...Merhûmun bazı letâif-i vardır. Cümleden biri bu ki bir meclis-i hâs-ül hâsta germiyyet-i keyfiyyette bu güne gevher bâr olur ki yârân-ı safâ içinizden biriniz bir amel-i sâlih vücûde getirse ki makbûl-i cenâb-ı Perverdigâr olsa ne murâdın var ise recâ eyle ki kabûle mevsûldür deyu hâtif-i gaybdan nidâ gelse ne isterdiniz her kes hâline münâsib dilhâhım beyân eyledikte bu güne lâtife perdâz olur ki eğer bu makule lûfta ben mazhar olsam cemî'-i evkatim bir şekk-i evvel neş'esiyle gûzerân eylesin recâ ederdim."

Cemâlî'nin ölümü 991 (M. 1583) yılındadır. Bursalı *Hâşimî* şu vefat tarihini söylemiştir:

Dilâ ser defter-i ehl-i kemâl olsan cihau içre
Dürülür defterin bir gün dayanma ömr-i kûtâha
Gözün aç gör ki Defterdârzâde cân ile âhir
Ne ise defter-i a'mâlîni arz itti dergâha
Cemâlînden İlahî âhrette eyleme mahrûm
Cemâlî mahlasıyla düşdi çün dünyâda evvâha
Dinürdü nâmı Ahmed zâtı mihr-i malla'-ı ırfan
Cemâlî fer virüp ma'nî yüzünden gün gibi mâha
Dulundı gözden ol mihr-i maârif çün didim târif

نهان اوردی جمالی یوز طوب صدیقہ اللہ

— 991 —

Sâî de, merhum Cemâlî'nin kardeşi *Kemâlî*'nin hayatta bulunduğuna işaret ederek şu tarihi kaleme almıştır:

کردی ننا جمالی قادى جان کالی

Bursalı Tahir, şairin İstinye kabristanında medfun bulunduğunu söylüyor (*Osm.*).

Cemâlî hakkında tezkirelerde takdirli cümlelere rastlıyoruz. *Ahdî* bu hususta şunları söylüyor:

"...Cemâlî erbâb-ı devlet ve a'yân-ı âli rütbet mâbeyninde mevsûf ve ma'lûmât-ı dilkeş ü safâ âyin ile akrân ve emsâl içre ma'rûf zât-ı huçeste sıfâtı maârif ile ulemâ katında makbûldür. Vücûd-i pür cûduna vatan İstanbul ve libâs-ı ma'rifetle müzeyyen ve âsâr-ı haysiy-

riki fûn-ı ulûmdan habîr ve kemâlât-ı lâ nihâyât ilâ dânişmendler lâre lâ naxir homîse âsmân-ı tab'ından dâniş-i mihrî rahşan tâli' ve tulû' idüp dürfeşan olmağı mesmû'dur. Dil-i uşşâkı işrâk ile rûşen kılür ve evsâf-hûbân-ı cihâm her vech ile yâd itmede şâir-i hüsündü Zirâ tab'-ı nazm güsteri tahayyülât ile mâmend-i Emü ve selâset-i eş'âr ile tev'emân-ı Bâki olup ve bu devri şuarâsının mecâlîs-i ferahfezâlarına râh-ı suhanî sâki olmağa erzândir.»

Hasan Çelebi şunları söylüyor:

"Maârif-i garîbe ve letâif-i acîbesi nâmahsûrdür. Vâdî-i hezl ve mutâyebede hûb eş'ârı ve gayette üslûb mergub üzre vâkî' olmuştur. Tarzında vahîd ve ferîd dînîlse baîd değıldir. Mesel gûyluk semtine sâlik olmağıla denlü metâlî'-i şerife ve maânî-i lâtifeye mâlik olmuştı ki tahrîr ve takrîri hâric-i hayta-i ta'birdir. Ol ecildî matâlî'î vâfir gazeliyyâtı kalil ve nâdirdir. Dikkat-i e zâr ve efkâr ile sanâyi'-i bedâyi'-i garîbe ibdâ ve ızh itmekle şöhr-i rûzgâr olmuş idi.»

Müverrik Âlî diyor ki:

«Metâlî'-i garrâsı ile şöhrat bulmuş tarz-ı hâsa mîlik nezâket-i tarikate sâlik meselgûy hünerver kimî nedir.»

Rizayî diyor ki:

"...Müfredsûvâr-ı mızmar-ı belâgat ve beyân ol müfredgûylukla nâm ü nişan bulmuştur. Eş'ârı lâtifeg ne ve hezl nümûnedir.»

Cemâlî'nin bazı müfredlerine mecmualarda ve bilhassa *Hisâlî* ve *Kabilî*'nin tertib ettikleri «Matâlî» mecrualarında tesadûf etmekteyiz. Buraya tezkirelerde kayı olan bazı beyitlerini naklediyorum:

Cöngüne yanlışlığ idüp yazdım ise ger duâ
Lütf idüp ma'zûr tut yazmaz yanılmaz bir Hudâ

İtme zamâne halkı ile gel muâşeret
İşkencedir avâm ile urfî musâhabet

Serv dirdim kaddine illâ ki İstisnâsı var
Yüzünü Mîsbât okurdum neyleyim anmâsı var

Çeşm-i giryânun görüp bin yaş hakındır didi yâr
Hâk-i pâyin bana toprak kadısı hükm eyledi

Âkıbet çünkim dolar toprak gözüne kaşına
Fahr iden şâhin murassa' tâc ile taş başına

Hâb-ı gafflette olan menzil-i vasla iremez
Yasanan yârın eşiğin yaramay düş göremez

Âh kim bir sipâhi dildârı
Beni itti sokak silâhdârı

Bu yerden kopmadır derme değıldir
Dilâ ol gonca devşirme değıldir

Sularkar sayd-ı mâhî için ekser

İrem-i kûyini me'vâ-yi adû itme şehâ
Koma âdem yerine dîvi keremî kul sanemâ

Şâirin sana murabba' dediği bağlamadır
Aşk elinden garazı hâlini bir ağlamadır

Şâhid-i pîr-i muğan gerçi hilâl ebrûdur
Hak bu kim duhter-i rez dahi bir içim sudur

Bîkr mazmun ki bu gün milk-i suhande beğdir
Gerçi kim Besmelesiz doğmuş oğuldan yeğdir

Nâdânın işi câh ile dâim ögünmedir
Sanür garaz cihanda heman bir geçinmedir

Nice ben çekmeyeyin devr-i felekten gam ü süz
Bana cevri eylemede hafta sekizdir o dokuz

Hoş gelmedi mizâcına ol eylediği iş
İtse aceb mi işesi Ferhâ'da serzeniş

Başka bir ulu ni'metidir halka Hudâ'nın
Ammâ nidelim kadri bilinmez ramazânın

Geh geçer âşık-ı gonca geh olur vâlih-i gül
Dâldân dâla konar çalı kuşudur bülbül

Bana kahve sunılmadı dime sen
Nasîbin var ise gelür Yemen'den

Olş iden nâlenizi ra'de müşâbih dimesün
Gözümün sey-i firâvâna yaşî benzemesün

Mirine mihterinin seyr idin istihzâsın
Evvelâ zarta virir sonra çalar surnâsın

Âftâb-ı tal'atın hergiz zevâle irmesün
Mâh-ı tâbanısın Hudâ eksikliğin göstermesün

Hevâ-yi nâka-i Leylâ ile olup meftun
Durur durur deve söyler Cemâlîyâ meftun

İki dilber nola hüküm itse alup milk-i dile
Alınur dehrde bir kal'e iki şâhidle

Muhkem yasâğ oldı mey-i nâba çün yine
Cerdün döndi suyu soğulmuş değirmene

Leb-i lâ'line sanma hal gelüp hüsn ü bahâ gitti
Bana bir âşık olsa dimeden ağzına tû bitti

Bulur ana giren gamdan ferâğı
Götürür taşraya tâsî tarâğı

Stanbül'un o bir kûylne benzer
Dînîlse sâdik ana altı mermer

Bibliyagrafya : Ahd., Hsn., Ryz., Kuh., Hâşimî divanı, Kfz.,
cl., Osm., Mc.

Cemâlî (Mutasavvîf) — XV inci asır sonlarında ve
XVI ncı asır bidayetinde yaşayan Cemâlî'nin kim ol-

bazı ilâhiler de görülyor. "Cemâl-i Halvetî," serlevha-
sıyla yazılan şiirlerden ayırd edilerek kaydedilen bu ilâ-
hilerin XVI ncı asırda şöhret kazanan diğeri bir mutasav-
vîf olduğunu kuvvetle tahmin etmekteyim. Bay Osman
Ergin'e âid 965 (M. 1557) te yazılan mecmuanın kaydına
göre bu tarihten önce vefat ettiği anlaşılan bu şâirin
şiirleri "Cemâl-i Halvetî" ninkilere çok benzemektedir.
Çelebi Halife'nin «Cemal-i Halvetî» mahlâsından başka
sadece "Cemâlî," mahlâsını kullanabileceği de hatıra ge-
lebilir. Fakat mecmuaların bu şiirleri ayrı ayrı başlık-
larla yazmaları, böyle bir ihtimali kısmen menetmekte-
dir. Bilhassa 989 (M. 1581) da vefat eden *Sünbülî Yusuf*
Sinan, Çelebi Halife'nin yalnız *Cemâl-i Halvetî* mahlâsiy-
la şiirler yazdığını söylemektedir (*Tezkiretühalvetiye*).
Bu kayıd dabu hususta çok dikkate şayandır.
Tatsavvufî şiirlerdeki benzeyişe de aldanmamalıdır.
Maamafih bu hususta mecmuaları tertib edenlerin
deyanılmaları vâriddir; Tesbit ettikleri şiirlerin kimler ta-
rafından yazıldığını ekseriyetle bilmedikleri için «Cemâl-
î» ve «Cemâl-i Halvetî» mahlâsiyle buldukları mutasav-
vîfane manzumeleri ayrı yarı şahsiyetlere de mal edebi-
lirler. İşte bütün bu şübhelerimizi, «Cemâl-i Halvetî» nin
külliyatı zuhur edinceye kadar kat'î bir şekilde hallet-
meğe imkân yoktur.

Bugün, kuvvetli bir delilim olmamakla beraber, bu
şiirlerin 923 (M. 1517) de vefat eden meşhur mutasav-
vîf *Cemâleddin İshak-ı Karamânî* tarafından yazılmış ol-
masını zaif bir ihtimal ile ileri süreceğim. *Cemâlî* ismin-
deki tefsirin sahibi olan ve bir hayli dinî ve tasavvufî
eserleri bulunan bu zatın Arapça bir takım kasideler
yazdığını da tarihî menbalardan öğreniyoruz (*Şky., Tacüt-
tevarih, Thf., Osm. Vb.*). Şu halde onun tasavvufî bir
takım Türkçe ilâhiler yazmış olmasını da kuvvetle tah-
min edebiliriz.

Cemâlî mahlâsiyle yazılan bu şiirlerden 5 ini örnek
olarak alıyorum:

— I —

Ey dervişan ey dervişan Bizden gelür bu âh ü vâh
Bizden gelür niçün gider Di buyurun ey ehl-i râh

Tâ kim teçellî eyleye Dost cânibinden bîgüman
Nûr-i saâdet ışık ile Ger olur ise izz ü câh

Doğrı yolu varanlarun Ayakları altında hâk
Çün tütüyâdur gözlere Âşıkıdur mihrile mâh

Kim ah kılub ölenlere Hâ hod işâretdür Hak'a
Veh tashif olsa Hû olur Hüdür iki âlemde şâh

Sırr-ı hüviyyet gün gibi Kıldı teçellî her yire
Göz kanı kim anı göre Dir bu *Cemâlî* rûsiyah

— II —

Cera.

Bî harf ü bî savt u lisan Hak ile eylerdün kelâm
Must-bn-i İbrân gibi uş Ben şimdi *Tûr*'dan gelmişem
 Ben rûh-i mahzam bî nevâ Oldı nevâm iy bî nevâ
 Tecrîd olub *İst* gibi Ol *Tûr*'dan gelmişem«?»
 Tûfân-ı *Nuh* gibi beni Gark, eyler idi bahr olub
 Fakrun gemisiyle necat Buldum uburdan gelmişem
 Cân-ı *Cemâlî* fakrile Buldı yolu ol hazrete
 Tuhfem fakurdur alana Dir kim o nurdan gelmişem

— III —

Ey gönül niçe niçe fûrkat oduna yanasın
 Nola bir kez aslını fehm idüben uyanasın
 Mâl ü mülk ü izz ü cah fikrinde gark oldun gönül
 Cevherini hiçe virdün sen aceb divânesin
 Ger cemâlin görmek istersen cihanda şahunun
 Vaktıdır bu cümleden şimden giru uslanasın
 Lâmekânîsin gönül aldanma angil aslını
 Terk-i cân it varasın ol menzile inanasın
 Âşıkun ma'suk cemâlidür *Cemâlî* cenneti
 Her kaçan şekkeylesen andan yakın bigânesin

— IV —

Gönlümi şâm ü seher derdünle hayrân eyle dost
 Cânımı sayf u şitâ ışkunla hayrân eyle dost
 Dest-i lûtfiyle sunub câm-ı mahabbetden kadeh
 Bu dil-i müştakımı hemreng-i mestân eyle dost
 Ben garib âşüfteyi gülzâr-ı hüsnün yâdına
 Her seher bülbül sıfat sûz ile nâlân eyle dost
 Yakuben cânım çerâğ-ı hüsnüne pervâne vâ
 Gönlümi şem'-i ruhin bezminde perrân eyle dost
 Âftâb-ı hüsnünün tâ tâbına münzel düşe
 Bu vücûdum zerresin hâk ile yeksân eyle dost
 Derdinün derdiyle dermanda olmuşdur gönül
 Dermendin dür döker derdünle dermân eyle dost
 Sen şehe kıldı sefer kulun *Cemâlî* za'file
 Nefs-i düşmen râğmına yolını âsân eyle dost

— V —

Elim tut kalmışam ey yâr
 Tecelli eyle ey dildâr
 Nazar kıldukça çün her bâr
 Seni hiç kalmasun görmez

Bu âsî mücrimün senden
 Diler cân şemsini tenden
 Görinür kalb-i revzenden
 Seni hiç kalmasun görmez

Bu tende can karâr itmez
 Ki sensiz ol sana yetmez
 Tecelli eyle k-iş bitmez
 Seni hiç kalmasun görmez

Kapuna gelmişem ben de
 Ki tâ anna olan bende
 Esir itme beni bende
 Seni hiç kalmasun görmez

Cemâlî'yem cemâlünden
 Umaram hem celâlünden
 Tecelli it kemâlünden
 Seni hiç kalmasun görmez

Cemâlî (Mutasavvıf) — XVI ncı asır mutasavvıfların-
 dan Cemâlî hakkında tarihî menbalarda malûmata rast-
 lamadım. Qnun 986 (M. 1578) da yazdığı Türkçe bir
 mesnevîsi ile diğer bazı manzum ve mensur kitabları
 bugün Üniversite kütüphanesinde yazma bir cilt dahilinde
 dedir (No. 1700). Ve bunlar fişte *Cemaleddin-i Ankara-
 vî*'ye aid olarak gösterilmiştir.

Kerâmâtülhavâs, *Matlaulhabâr*, *Şerh-i Bâ*, *Ahlak*, *Fit-
 ratüname* isimleriyle Acemce bazı eserler de kaleme aldı-
 ğını bir mesnevîsinde söyleyen Cemâlî, Türkçe de bir
 hayli kitap vücude getirmiştir.

Bu yazmada ilk kayıtlı olan *Tevîlât-ı Besmele-i Şerif*
 adlı mensur bir eserdir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Zikr olıcak her iş olur müstakim
 Birdürür Allah anı yâd idelim
 Hamd idelim kâre şürû' idelim

beytlerini ihtiva eden manzum bir mukaddimesi vardır.
 Bu eseri diğer bir mesnevî takib ediyor. Bu manzume-
 nin «sebeb-i te'lif» kısmında şu beyitler vardır:

İrüp mâh-ı muharrem ey nikû hâl
 Dokuz yüz seksen altı oldu hem sâl
 Güneş gibi sheherden geldi bir yâr
 Sülûk ehli idi ol sâhib esrâr
 Nizâm-ı dîn ü millet kutb-i efrâd
 Çerâğ-ı şer' ü nûr-i çeşm-i evtâd
 Yüzünde berk urur nûr-i ilâhî
 Zamîrî kâşif-i eşyâ kemâhî
 Cemil ismün kaçanı itse tecelli
 Gelüp ben kulun eylerdi teselli
 Didî gördüm gıce bir özge rû'yâ
 Cihânı kaplanmış bir ulu deryâ
 O deryâda şinâverlik iderdik
 Dalardık gâhi su üzre giderdik
 Yapıştık halka-i dergâh-ı gaybe
 Komadık yer arada şekk ü reybe
 Temennâ eyledik ism-i Kelim'i
 Didiler var bunun tab'-ı selimî
 Kelâm-ı nefsiye kabil didiler
 Başına bir yeşil tâcı kodılar
 Bu hâbî ben dahî gördüm kemâhî
 Didiler söyle esrâr-ı ilâhî
 Gel imdi kudretince söyle derdin
 Buluşmaya dem ola zerre gerdin
 Suhan dâmânını çin itmek olmaz
 Sükûnti her dem âyin itmek olmaz

Gerçi samîta çoktur fazîlet
 Deminde söylemek yeğdir ne minnet
 Bu sözler tâlibe elhak tühâftır
 İki nutk insân için hayr-ül-haleftir
 Devât-ı dideden hün-i dil ezdin
Kerâmât-ül-havâs' ya'nî yazdın
 Pes andan **Matla'-ül-ahbâr'** inşa
 Düp hem eyledin esrârî ifşâ
 Dahî çok nükte ittîn **Şerh-i Bâ'de**
 denler dikkat irişli reşade
 Hem **Ahlâk'a** kılup bir nûsha imlâ
 Kabûl itti görenler dîmedî lâ
 Yine **Fıtrat** için bir **nâme** yazdın
 Hakikat sikkâyî mermerde kazdın
 Acemî dilinde idi bunlar ekser
 Arab kavlinde düşdü ba'zısı ger
 Çıkardı Rûm'a çün bunu zamâne
 Libâsî lâzım oldu Rûmîyâne
 Maânî bahrine dal hemçü gavvâs
 Çıkar uşşâka niçe cevher-i hâs
 Olurp zulmâta çak candan nişan vir
 Ki ya'nî âb-i hayvandan nişan vir
 Çıkar nakş-î bahârîstânî mûma
 Meîâ'-î Hind'i tarî it yine Rûm'a
 Çün andan eyledim bu sözleri gûs
 Temevvüc urdı lûtf-i Hak idüp çâş
 Pes anm emrine kıldım itâat
 Değildir terk-i nutk itmek mürüvvet
 Daha sonra Cemâlî'nin **Risâle-i durûb-i emsâl** adlı
 eseri görüliyor. Bazı hikâyeleri de ihtiva eden bu
 ki manzume,
 İlâhî bâtinim pür nûr eyle
 Dil-i virânımı ma'mûr eyle
 Niçe darb-î mesel dîmiştir ebrâr
 Niçe ma'nî komuşlar mu'ciz âşâr
 Anî biz dahî yazdık ihtisarçan
 Ki yâd olmaz beğim varımı viren
 İleriyle başlamaktadır. Mündericâtı arasında

Ey Cemâlî der kelâmında Hudâ
 ايس للايمان الانا هو **Leğse lûl-insânî mâ sâle**

beyitlerle şair kendi ismini tasrih etmiştir.
 Cemâlî'nin diğer bir eseri **Gülşen-i irfan'**dir. Bu man-
 zûme mesnevî de şu beyitlerle başlamaktadır:
 Oel berü ey hâme-i şîrin zeban
 Bûlbûl-i hoş hân u debîr-i cihan
 Bâhre dâlup lâ'l-i Bedahşan çıkar
 Zülmete gir çeşme-i hayvan çıkar
 manzumede,

Vâresi çok derdi öğüş bî tabib
 Ya'nî Cemâlî-i belâkeş garib

İki beyitler de görülmektedir. Bu eserin sonunda,

Tâci terk it pâdişâh-î âlem ol
 Âşik-i kâllâşa neyler tâc-ı key
 Mâvîl-i aetî Cemâlî'nin telt

Türkçe bir hayli manzum eser vücade getiren, Fars-
 ça kitaplar da kaleme alan Cemâlî'nin hayatı hakkında
 ufak bir malûmata sahib olamayışımız, çok garibdir.

Cemâlî (XV inci asır şairlerinden) — XV inci asır
 şairlerinden Cemâlî'ye dair tarihî menbalarda çok sathî
 malûmat verilmektedir. **Sehi** tezkiresiyle **Âli**'nin «Kün-
 hülâhbar» nda onun Karamanlı olduğu kayıdır. **Lâtî-
 fî**, ya Karamanlı veya Bursalı olduğunu söylüyor. **Hasan
 Çelebi** ise şairin doğduğu yeri hiç mevzubahs etmemiş-
 tir.

Bursalı Tahir, şair için "**Riyazi** Bursalı olduğunu ya-
 zıyorsa da eş'arından Karamanlı olması me'mûldür» tar-
 zında ne denilmek istenildiği belirsiz bir mutalâa
 serdediyor.

Bursa'da muhtelif manzum kitabeleri bulunduğu için,
 bu şairi Bursalı olarak göstermek daha doğru olur sa-
 nıyorum.

Bursalı Tahir, Bu şairden «Hurrem Cemâlî» adıyla
 bahsediyorsa da (Osm.), tezkirelerde şairin Hurrem ismine
 rastlamadım.

Cemâlî'nin doğum ve ölüm tarihlerini de bilmiyoruz.
 Fakat 850 (M. 1446) de "**Gülşen-i uşşak**," adlı bir eser
 yazarak **Murad II.** a, 860(M.1455)ta da «**Miftâh-ül-ferec**»
 isminde bir mesnevî vücade getirerek **Fatih'e** tak-
 dim etmiştir. Şu halde şairin 824 (M. 1421) te hüküm-
 dar olan Murad II, zamanında doğduğunu ve ilk eserini
 ona sunduğunu kuvvetle söyleyebiliriz.

Cemâlî, **Lâtîfî** ve **Kafzade l'aizî'**ye göre «Evâhîr-i
 devr-i Bayâzîd'de fevt,, olmuştur.

Bursalı Tahir «Edirne kapısı hâricinde Emir-i Buhârî
 tekyesi kurbinde medfûn,, olduğunu bildirmektedir.

Cemâlî'nin eserleri hakkında gerek tezkirelerde, ge-
 rek son devirlerde yazılan tarihî menbalarda verilen
 malûmat ekseriyetle yanlışdır. **Sehi**, şairin sadece gazel-
 lerini mevzubahs etmiştir. **Lâtîfî** ile Müverrih **Âli** de
 onun yalnız «Hümâ ve Hümâyûn,, adındaki manzum
 eserini kaydederek bu mesnevîyi **Fatih** namına yaz-
 dığını söylemişlerdir.

Hammer, **Faik Reşad** ve **Bursalı Tahir** de aynı
 menbalara müracaat ettikleri için aynı malûmatı eserle-
 rine nakletmişlerdir (**Hammer: Osmanlı şiir san'atı tarihi**
1,217, Faik Reşad: Tarihi Edebiyatı Osmaniye S.220, Osm.).

Hasan Çelebi ve ondan naklen **Sicil** sahibi ise aynı
 kitabın **Bayezîd** namına kaleme alındığını bildirmektedir-
 ler. Halbuki bütün bu rivayetler yanlışdır. **Hümâ ve
 Hümâyûn** veya diğer adıyla **Gülşen-i uşşak**, Murad II. a
 takdim edilmiş bir manzumedir.

Cemâlî'nin, bu esere iki isim vermiş olması dolay-
 sıyla muahhar devirlerdeki müellifler de ekseriyetle ya-
 nılmışlar ve bu manzumeyi ayrı ayrı iki eser zannederek
Gülşen-i uşşak' **Murad II.** **Hümâ ve Hümâyûn'u** ise

eden *Türk edebiyatı nümuneleri* adlı kitabın müellifleri, bu hususta doğru malûmat vermişler ve "Hümâ ve Hümâyün, yahud Gülşen-i uşşak namıyla bir mesnevisi vardır» demişlerdir (S. 273). Filhakika Gülşen-i uşşak mukaddimesindeki şu iki beyit, "bizi bu hususta tama-miyle tenvir etmektedir:

Hümâ şeh sayesidir çünki ikbâl
Hümâyün oldu tâli' hâbdur fâl
Gülîstân oldu aşk ehline gördüm
Pes adın Gülşen-i uşşak virdüm

Hümâ ve Hümâyün veya Gülşen-i uşşak denilen bu mesnevinin ayrı ayrı iki eser olmayup bir kitab olduğunu *Miftahülferac* mukaddimesindeki beyitlerden de anlamaktayız. Cemâlî'nin bir kaç eseri daha bulunduğu da bildiren bu mukaddimeyi, ehemmiyeti dolayısıyla buraya aynen naklediyorum:

Câm-ı ibret eylemişdi akli mest
Dilde zikr-i meclis-i bezm-i Elest
Kulağ alub bu sanâyi'den haber
Göz bu masnûâta eylerdi nazar
Beyt-i ahzân itmiş idi cismi can
Kim bahârî telh idiserdür hazan
Şâh için düzmişidüm bir hoş kitâb
Kim safâ bulurdu andan şeyh ü şâb
Lâfzının ma'nîsi gayet hûb idi
Ehl-i dil katında key mergub idi
Harfinun savtına her kim tutsa gûş
Sanki gülzâr içre câm eylerdi nûş
Kâğıdı lûtf ile benzerdi güle
Hattınun reyhânî şâh-ı sünbüle
Beytinün her gûşesi ma'mûr idi
Cennet ehliçün serâser hûr idi
Okıdurdu dâimâ Sultan *Murad*
Gülşen-i uşşak virmiş idüm ad
Kim *Hümâyile Hümâyün*'un sözün
Nazm idüb açmış idüm san'at yüzün
Bir risâle eylemişidüm hem yine
Kim kemâline öğüşdür beyyine
İncünin dürrî sanâyi'den semîn
Beytinün sadrı avârızdan emîn
Her iki beytinden ahnuv hurûf
Hâsılı bir beyt olurdu bî vukuf
Kim olurdu anda bir san'at acîb
Vezni bir dürlüyidi hem iy lebib
K-evvelinden âhırına bî kusûr
Hem sanâyi' bildürirdi hem buhûr
Lâfz-i Türkidenden çıkardı Fârisi
Şöyle kim beytinde beytin yarisi
Fârisisinden Arab dilince hem
Beyte bir mîsrâ' idi bî biş ü kem
Anca san'atler ki anda var idi
Kenz-i güftâr içre key güftâr idi
Gerçi anılır resâil ismile
Lîk Türki yoğidi bu resmile
Ger beyân olursa evsâfî tamâm
Söz uzanur muhtasar olmaz kelâm
Nakş olmadan bu tasnîf-i hüner
Bir dahi te'lîf kılmuşdum meğer

Kim Arabî vü dahi Türki'de hem
Hûb idi vü ba'zı elfâz-ı Aeem
Nazm-ı silk-i cevheriydi Şebçerâğ
Nesrinüm bâğında olmamışdı zâğ
Ba'zısı elfâzinun ta'rif ile
Medh ü zemm olurdu hem tashif ile
Eyleridi zâhirâ ba'zısı zem
Âşikâre medh idi ba'zısı hem
Ba'zı zülvecheyn idi bir lâfz ile
Anlanurdu bu iki mâ'ni bile
Kim birine fasl idi bâb-ı salâh
Birinün fikrinde olmazdı felâh
Lîk bu vechile olmakdan murâd
San'at idi yoğidi kasd-ı fesâd
Ba'z-ı elfâzında bu olmuşdı sır
Kim iki ma'nîlü ammâ lâfzı bir
Nâzırı hurrem kılurdu hâtırı
Kim ol olmuşdı letâyif defteri
Bundan önden hod kasâyid var idi
Hem dahi divân için eş'âr idi
Şöyle kim dâmâd-ı fikre her gazel
Olmuş idi nev'arûs ile bedel
Hem kelâmında selâset var idi
Hem beyânında nefâset var idi
Hâtirun bahr-i bedâyi'dür meğer
Kim sanâyi' silkine virdün güher
Dilleri sayd eyleyüb kıldun şikâr
Gün gibi âlemde oldun âşikâr
Câm-ı ışkı doldurub nûş eyledün
Mevc urur deryâleyin cûş eyledün
Gencsin gerçi ki olmuşsun nihan
Lîk nazmundur cihân içre cihan
Güft ü gûdan dahi usanmaz mısın
Ömrün âhır olasın sanmaz mısın
Niçe tasnîf ü niçe bahs ü cedel
Niçe te'lîf ü niçe şi'r ü gazel
Anda hatm oldu usûl ile fûrû'
Bes ilâhiyyâta kıl şimdi şûrû'
Kim hakikat birle bir olmaz mecâz
Kesb ile hemser değıldür keşf-i râz
Merd-i râh isen irür tevhide râh
Kim sevâb işleyesün gide günâh
Mihir ile söz mâhuma bahş eyle nûr
Ma'rifet Dâvûğuna okı Zebûr
Tâ seni Gaffâr mağfûr eyleye
Sa'yini lûtf ile meşkûr eyleye
Çün *Hümâ* nazmın *Hümâyün* eyledin
Tâli'-i elfâzı meymûn eyledin
Bes gerek tasnîf idesin bir kitâb
Kim ola dil teğneler hâkine âb
Anı tertib eyledin sultân için
Bunu terkîb it *Mehammed Hân* için

Bu beyitlerde zimnen mevzubahs edilen eser hakkı da Prof. Fuad Köprülü şunları söylüyor (*Anadolu'da T. dil ve edebiyatının tekâmülüne umumî bir bakış: Ye Türk No. 5*):

«Miftahülferac mukaddimesinde bahsettiği Fatih Sultan Mehmed nâmına sanâyi'-i edebiyeyi muhtevî bir ma-zumesi [*Errisâletülacibe fissanâyi' velbedâyi'* namı altında Brown, Cambridge İslâm yazmaları 1900, S. 87. Brown

eserin sahibi Cemâlî Fakih'in kim olduğunu tayin edilememiştir] de elimizde bulunmaktadır.,

Gülşen-i uşşak'ın 953 (M. 1546) te yazılmış bir nüshasına Üniversite kütüphanesine mülhak Yıldız kitapları arasında tesadüf ediyoruz (No: 630).

Takriben 4830 beyti ihtiva eden bu eser, münacat, i't gibi dinî manzumelerden sonra Sultan Murad II. hakkında bir kaç medhiyeyi ihtiva etmektedir. İlk kısımda lhasa şu beytlere tesadüf olunuyor:

Ne sultan âftâb-ı mâhî manzar
Şeh-i ferhunde fâl ü ferruh ahter
Skender haşmet ü dârâ-yî devlet
Süleyman rif'at ü Behrâm savlet
Ziyâ-yî dîde-i binâ-yî âlem
Safâ-yî gevher-i deryâ-yî âdem
Hümâyün kevkeb ü hurşîd tal'at
Ferîdun mevkib ü Cemşîd şevket
Süleyman mihr Âsaf İkr Cem câm
Cihangîr ü cihandâr ü cihankâm
Kerim ü âdilî ehl-i vücûdun
Sahî vü muşşîni ebna'-yî cüdün
Cihânın tac bahş ü tahtgîri
Zamânın bî misâl ü bî nazîri
Murûd İbn-i Mehemmed Han ki zâtı
Aluπτur kadr ile Hak'tan berâtı

Gülşen-i uşşak, mevzu itibariyle tamamiyle âşıkane eserdir.

Miftahulferec'in İstanbul kütüphanelerinde iki yazısına tesadüf edebildim (Üsk. Kmn. K. No. 447, Ün. No. 2131). Bir nüshasının da Avrupa'da bulunduğunu öğrenmekteyiz (Berlin, Perth Türkçe kataloğu S. 371).

Üsküdar kütüphanesindeki nüsha 920 (M. 1514) de bu isminde bir hattat tarafından Edirne'de yazılmıştır.

Cemâlî'nin 860 (M. 1455) da Fatih Mehmed için yazdığı bu eserde 4939 beyit vardır. Mündericâtı arasında münacatlar, naitler, mutasavvıfane hikâyeler, âyet hadislerin izahı, Sultan Mehmed II. e kasideler görülmektedir. Eser baştan sona kadar tasavvufî ve ahlâkî mahiyet arz etmektedir.

Cemâlî'nin mevzubahsettiğimiz 3 eserinden başka bir başka vücade getirdiğini de bizzat kendi ifadesinden öğreniyoruz. Fakat bu eser bugün elde mevcut değildir. Yalnız *Câmîünnezair*, *Mecmaunnezair* gibi nazire mecmualarında onun da bazı gazellerine rastlamaktayız. Çok mühim bir mecmuada ise Miftahulferec'ten epey çok beyitler kayıtlıdır (Nr. K. Mc. No. 4904).

Bursa'da ise onun bir takım kitabelerine rastlamaktayız. Selçuk Hatun'un yaptırdığı köprüye söylediği 870 (1465) tarihli bir kitabeyi neşreden *Ahmed Tevhîdî* diyor ki (*Tarihi Osmanî encümeni, mecmuası* No. 15):

«Cemâlî'nin ismi Bursa'da mevcut diğer kitâbelerde görülür. Ulu Câmi'-i şerif kurbinde Belgrad'da şehidî bir Kazağa Paşanın karinesi ve diğer Hatunların mektebi

mekle beraber, devrinin oldukça kudretli şairlerinden biri olarak gösterilebilir. *Sehî'*ye göre «Hoş tab' hâssa maânîye mâlik gazeliyyâtı pâk ve kendisi hûb idrâk», olan şairin *Âlî'*ye nazaran da «Edâları zamânna göre bed değildir.» *Lâtîfi* de Cemâlî'den şu yolda bahsediyor:

«...Acab budur ki bu kadar nazm-ı pâk ve şî'r-i sûznâk ile şöhret bulamamıştır. Ve mahall-i iştihâr iken mazhar ızhâr itmemeğın divânı ünvan bulup ma'lûm ve meşhûr olmamıştır.»

Hasan Zebeli ise «Eş'ârının edâsında çendan melâhat ve safâ yoktur», diyerek ona kıymet vermek istemiyor. Tezkirelerde Cemâlî'nin şu beyitleri kayıtlıdır:

Tâ ki girdi ol nihâl-i tâze işret bâğma
Döndü şem'-i meclisin benzi hazan yaprağına
Nâle-i uşşaktan âheng uğurladın deyy
Tutuben kamış yürüttüler neyin parmağına
Mâil olsa gönlüne nola Cemâlî tîg-i yâr
Meyl ider âdet budur ki su yerin alçağına
Aktı gönlüm su gibi bir dilberin didârına
Târ-i Mûsâ'dan beter yandırmı tecellî nârına
Serkeşlik itmek ancak servide kaldı yolsa
Tûba baş indürübdür ol kadd-i müntehâyâ

Neyleyim şol gönlü kim aşkula hayrân olmaya
Neyleyim şol cânı kim sen cânâ kurbân olmaya
Varmayım şol bezme kim anda mey ü mül içmeyün
Girmeyim şol cem'e kim uşşakı mestân olmaya

Lebin itmedi devâ itti gözün haste beni
Billâh ey İsi nefes yâ seven ölsün mi seni

Tanlaman her gece şem'e yandığın pervâneyi
Koymak olmaz bir arada od ile divâneyi

Cemâlî, gerek mesnevîleriyle, gerek kaside ve gazelleriyle hiç şüphe yok ki ihmâl edilecek bir şahsiyet değildir. Onun bazı manzumelerini "Türk edebiyatı nümuneleri", nden ve Gülşen-i uşşak'tan naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Vasf ı cemâl-i dilbere çün kıldım ibtidâ
Geldi dilüm matla'-ı Veşşemsi Vedduhâ
Zerd eyler ise benzümü mihrin aceb değil
Olmaz garîb hâki zer eylerse kîmyâ
Müşkil saçın girihleri kalbindedir veli
Bü şivelerde san'at ile kıl yarar sabâ
Seyrimde gece ol mehe düş olduğum didim
Nâzite geldi didi düşün ise hayr ola
Sâgın dil midir bu gönüller kapan nedir
Kim gördi sim içinde ola seng dilrübâ
Âlemde her kimesneye bir nesnedir nasîb
Dilber Cemâlî vasfı olubdur sana atâ

— II —

Benzer arûs-i hüsnüne meşşâttadır sabâ
 K-olmuş cemâlin âyine âyinedâr-ı âb
 Şevk-ı lebinle çeşme-i çeşmin akittiği
 Yâkut-i ter midir yine yâ lâ'l-i hoş müzâb
 Hecrinde hânûmân-i dil odlara yanmağın
 Seylâb-ı eşgi kurmuşam iki göz âsyâb
 Devr-i kamerde fitne-i âhır zaman gözün
 Gavgaya saldı âlemi kendüsi mest-i hâb
 Sultân-ı aşk haymesini dilde kurmağa
 Can riştesinden eyledi ömrüm ana tınâb
 Sofî behişt ü kevser uman cân ü dil virüp
 Sâfi Cemâl-i yâr ile câm-ı şerâb-ı nâb

— III —

Zülfün gibi uş bir bölük evbâşlarız biz
 Sevdâzedeyiz hem ciğeri yaşlarız biz
 Şeytan gibi gördükce rakib-i seği dâim
 Lâhavl okuyup lâ'net ile taşlarız biz
 Göz yaşını efsân ideriz nola çü sakka
 Zirâ o şeh eşğine ferrâşlarız biz
 Ey Leyli sıfat gel berü yaşunma ikende
 Mecnûn ile aşk içre çü âdâşlarız biz
 Meyhânede her dem içeriz câm-ı harâbât
 Zâhid dimenüz bize ki kallâşlarız biz
 Bülbül gibi feryâdını fâş itme Cemâlî
 Bir gonca dehen yâr ile sirdâşlarız biz

— IV —

— Gülşen-i uşşâk başlangıcından —

بسم القادر الفرد القادر
 و بسم الله ذي الفضل العظيم
 سلام الله عن حسن الوفاء
 على صباح ذو الانبياء

Hudâyâ kıl bize tevfikimî râh
 Sırât-ı müstakîmi eyle hemrâh
 Gözümüzde komagıl hâb-ı gâffet
 Tenî gark eylesesin âb-ı gâffet
 Dil ü can andelîbin eyle şeydâ
 Ki ola gülşen-i aşk içre gûyâ
 Elümi vâsıl it Hablûmetin'e
 İrağ it şekden ü ırgür yakîne
 Birinum matla'-ı envâr eyle
 Derûnum mahzen-i esfâr eyle
 Ne sûret kim dir isem ma'nevî kıl
 Zaîf it cehl ü ilmimi kavî kıl
 Karf olsun fütûhun feth-i bâba
 Nasîbin aşkımın ırgür nisâba
 Gönül âyinesini rûşen eyle
 Rehâ kıl hâr ü hasten gülşen eyle
 Müzeyyen kıl arûsun sözlerümin
 Münevver kıl çerâğın gözlerümin
 Ki rağbet kıla dâmâd-ı maânî
 Bedî'-üs-sekl ola serh ü bevâni

Dizilsün nazm silkine cevâhir
 Açılsun lûtf bâğında zevâhir
 Çün aldı dil meşâm-ı bûy-i hikmet
 Gözümden olmasun kem rûy-i hikmet
 İlâhî müstmend ü bî nevâyım
 Esîr-i derd ü muhtâc-ı devâyım
 Zaîf ü mücrim ü zâr ü hakirim
 Nahîf ü müznib ü hâr ü hakırım
 Yol uzak azık az' u dür menzil
 Ne hemrâh ü ne merkeb var ne mahmil
 Eğerci var rükû' ile sücûdum
 Ne hâsil yokdürür çünkim vücûdum
 Vücûdü küllinin kadrince hod var
 Ben ol cüz'üm ki yok hiç ana mikdar
 Çün aslımdır gubâr-ı hâksârî
 Gubâra kim idiser i'tibârî
 Haberdâr eyleyüp hayr-ı haberden
 Halâs it vehm ü şekk ü şübhelerden
 Ki mir'ât-ı zamîre irmeye jeng
 Mizâcım gevherinden dür ola seng
 Olup ma'lûm tahlîl-i hakayık
 İdem her nüktede keşf-i de kayık
 Gözümi nûrun ile rûşenâ kıl
 Sözümi vastun ile âşinâ kıl
 Ki âvâzı ırışüb her makama
 Safâ vîrsün simâi hâs u âma
 Rahimâ rahmetüne yok nihâyet
 Lâtîfâ lûtfuna olmadı gayet
 Çün adınla yazıldı ibtidâsı
 Okunsun yâdın ile intihâsı
 Kemâlin irmek istersen kemâle
 Tazarru' kıl Cemâlî Zülcelâl'e
 Ki mücrim eyleyicek Hak'ka nâle
 İrişür hân-i rahmetten nevâle
 Hudâyâ derdimendim kıl devâyı
 Kabûl eyle kereinden bu duâyı

Bibliyografya: Sh., Lf., Hsn., Kiz., Knh., Scl.; Faik Reşâ Tarihî edebiyatı Osmanî, Osm., Hasan Âli, Hıfzı Tevfik, İhsan F mamizade: Türk edebiyatı nûmuneleri, Fuad Köprülü: Millî edel yat cereyanının ilk mübeşşirleri, Divan edebiyatı antolojisi, Anad lu'da Türk dil ve edebiyatının tekâmülüne uniumî bir bakış: Ye Türk mecmuası No. 5, Ahmed Tevhid: Tarihi Osmanî encüme mecmuası No. 15, Cemâlî'nin mesnevîleri, Hammer: Osmanlı ş san'atı tarihî, Mc.

Cemâlî (Sazşairi) – XIX uncu asır sazşairlerinde Cemâlî hakkında malûmata sahip değilim. Aynı asır ş irlerinden *Gedayî*, kendi muasırı olduğu şairlerden ba settiği manzumesinde Cemâlî'yi de mevzubahsediyce *Gedayî*'nin bir çok şiirlerini ihtiva eden bendeki t mecmuada Cemâlî'nin de bir koşması kayıtlıdır. Ay manzumeye *Ali Emiri*'nin topladığı aşık şiirleri arasını da tesadüf etmekteyiz (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 75*: Bu koşmayı naklediyorum:

Cihan çarşısında bir dükkân aldım
Alırım satarım kapan kapana
Kaygısız başımı kavgaya saldım
Alırım satarım kapan kapana
Hayâl ü fikrile engine daldım
Gönül seffinesin ummâna saldım
Herkes güler oynar ben de gam aldım
Alırım satarım kapan kapana

Bu cihan fânîdir anladım bildim
Hangi gün şâdoldum hangi gün güldüm
Bâğ-ı hakikatten biraz gül aldım
Alırım satarım kapan kapana

Bu aşkın elinden sarardım soldum
Gönül kandiline pervâne oldum
Ararken *Cemâli* gevheri buldum
Alırım satarım kapan kapana

Cemâli(Sazşairi)— Son asır sazşairlerinden Cemâli'-
Sıvslı olduğu söylenmektedir. Umumi harpten beş
yıl önce Narman'a, oradan da Ardahan'a gittiği ve
dahan'ın Vardosan köyünden hikâyeci Mahmud usta
de bir müddet seyahat ettiği rivayet edilmektedir.
Şairin Narmanlı *Sümmain*'ye nazire mahiyetinde olan
destanını Karşlı M. Fahrettin Saltkan'ın "Çıldır âşık-
10 notlarından naklediyorum:

— Destan —

Sergeştem (1) nasihat ehl-i irfana
Bu kıssadır hisse olmaz âr olmaz
Sevdâ çekenlere dünyâ dar olur
Sevdâ çekmeyene dünyâ dar olmaz

Güş ver cevâbıma dinle ey seme
Bilmediğin sözü kimseye deme
Nâmerdün şekerli kahvesin yeme
Merdin zehirinden iç zarar olmaz

Benim bu sözlerim nasihat bağı
Kim tutan var ise candan kulağı
Döğsen ham demiri versen şamzağı
Cinsi kara demir gevherdâr olmaz

Eğer evlenirsen köyden bucaktan
Kız al dulun alma sâir otaktan
Eskisiyle üç olursun yataktan
Tarla bir yan gider yer kenâr olmaz

Meyhâneye girüp çok arak çakma
Kadir bilmeyenin ocağın yakma
Gördüğün güzele sakın kee bakma
İlin doğru yarı sana yâr olmaz

Kazan odur bugünkü gün kaynaya
Mezar taşınınan iftihâr olmaz

Bal dudak adamın şerrinden sakın
Bi hayâ adamdan edebin takın
Yüze söyleyene darılma sakın
Deme ki sözünden bir yarar olmaz

Her meclise varma derler geri dur
Teklif olunursa geç te bıyık bur
Bir de iki dinle üç te kulak vur
Her ağır mecliste söz sarar olmaz

Sakın sırrın deme öz kardaşına
Zehir katar belki tatlı aşına
Her ne iş yaparsan kendi başına
Hiyânet komşudan kisb ü kâr olmaz

Yeniden bulana sen borçlu olma
Gönleğin sat sırrın yadlara deme
Sakın muhannete meyil bağlama
Dar gününde sana kafadar olmaz

Her olur olmaza sen olma kefil
Usancı (1) keser mi hier bir zencefil
Düşer itibardan kalırsın sefil
Sonra ataşına bir yanar olmaz

Doğru söyleyene delidir derler
Ya deli yahud da velidir derler
Cemâli de Hak'kın kuludur derler
Hak'tan gayri kulu bir sever olmaz

Cemâli (Sazşairi, Konyalı) — Son asır sazşairlerin-
den Ahmed Cemâli, Konyalıdır. Parmaksız lâkabiyle iş-
tihar etmişti. Karkın'da evlenmiştir. İyi saz çalan, hece
ve aruz vezniyle şiirler kaleme alan şair, tahminen 1316
(M. 1898) senesinde Basurcu Âgâh Paşa'nın ameliyatı
esnasında vefat etti.

Konya vilâyeti Halkıyat ve harsiyatı adlı eserde *Cem-
mâli*'nin 4 koşması, 1 muamması ve 1271 (M.1854) de
yazılmış bir çekirge destanı kayıtlıdır. Bu manzumeler-
den ikisini örnek olarak naklediyorum:

— I —

— Koşma —

Dem çeküp gurbette yaslanup kalan
Dâim eğlencesi ağlar dolaşır
Sılasın terk idüp seri sağ olan
Biçâre ciğerin dağlar dolaşır

Yitirmiş sevdiğin arayup gezer
Esen rüzgârlardan bir haber sezer
Gâib Mecmûn gibi bağıntı ezer

Cem.

Değdikçe gam taşı rûz ü şeb firkat
İşâret böyledir kararda elbet
Tabibler neylesin eylesin minnet
Cemâlî yâreler bağlar dolaşır

— II —

— Muamma —

Bir muammâ söyledim ki âlem-i eşyâda var
Kimse götmez şem'ini kim merd-i bi pervâda var
Cânı yoktur kanı yoktur dîdeden olmuş nihan
Verdi istiğrab bana ol Âdem ü Havvâ'da var
Bâzi demler nağmesin eyler cihânda âşikâr
Kadı vü müftî vü vâli hazret-i İsa'da var
Hall eden bir âşik-ı merdân olursa âferîn
Zümre-i hûbân içinde dilber-i ra'nâda var
Bak azîzim serde devlet hem mürüvvettir sana
Ey Cemâlî bilmiş ol kim âlim ü dânáda var

Cemâlî (Şeyh) — Bir kısım ilâhî mecmualarında «Şeyh Cemâlî» serlevha ve mahlâsıyla Bazı şüirlere tesadüf ediyoruz. Bunlardan birini Ayvansaraylı Hüseyin Cemâl-i Halvetî namına kaydetmiştir (No. 1). Bu şîrin münhasıran Cemal-i Halvetî mahlâsıyla ilâhiler yazan Çelebi Halife'ye isnâdına imkân görmiyoruz (Bu husus için Cemâl-i Halvetî maddesine bakınız.). «Beyattı» makamında ve «Düyek» ikânda bestelenmiş bulunan diğer bir ilâhiye de gene mecmualarda rastlamaktız.

«Şeyh Cemâlî» mahlâsıyla şüirler yazan bu mutasavvıf şairin XVII nci asırda yaşadığını tahmin etmekteyim. Hayatına âid hiç bir kayda rastlamadığım bu şeyh hakkında ileride belki bazı vesikalar bulunabilir. Şimdilik iki ilâhiyi nakletmekle iktifa ediyorum:

— I —

— İlâhî —

Tâ ezelden sen benimle ahd ü peymân eyledin
Gösterüp ol hub cemâlin yâ ne pinhân eyledin
Dimedin mi sev beni derdine dermân ideyim
Sevdiğimçün arttı derdim yâ ne dermân eyledin
Bir kuluna virmedin dünyâda bir gömlek giye
Bir kuluna mülki virdin hem Süleymân eyledin
Bir kulunu Kerbelâ'da eyledin susuz şehîd
Bir kulunu kul iken Mısır'ına sultân eyledin
Hem habîbin hem Resûlün Fahr-i âlem Mustafâ
On sekiz bin âlem içre anı sultân eyledin
Şeyh Cemâlî ağlamaktan gözlerinden kan döker
Arş ü kürsi hem cemâlî dostâ seyrân eyledin

— II —

Hadden aştu iştiyâkım
Yâ Resûl göster cemâlin
Yaktı beni iftirâkım
Yâ Resûl göster cemâlin

Çün saldın beni bu derde
Nazar it kalbime zerre
Niçe bin hicâb ü perde
Yâ Resûl göster cemâlin

İde gör zikrin Mevlâ'nın
Hem dahi şükrünü anın
Tut elini Şeyh Cemâlî'nin
Yâ Resûl göster cemâlin

Cem'i (Hurufî) — XVI nci asırda yazılan bir mecmuada Cem'i namında bir şairin bir tercübendi ile bir gazeli kayıtlıdır (Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 536).

Ey Fazl-ı Ahad Hudâ-yi yektâ
Fazlunla hayâta irdi eşyâ

Tercihanesini ihtiva eden tercübende,

Oa yedi hurufur üçtür ismim
Ben cümle hurûf-i âliyatım
Diyem çü iyân vasfını ben
Kem zerre-i nûr-i Fazl-ı Zât'im
Fazlınla beni unutma ki ben
Hem hayy-i kadîm ü hem memâtım

gibi beyitler görülmektedir. Gazelde ise,

Kanı cân-ı ezelden mest-i bîhûş ârif-i sâlik
Ki bu bezm içre bâde nûş idüp rindâne kal anlar
Zihî devlet anı kim vâdi-i tih içre merdâne
Dil ü cân ile nutkun istimâ' idüp kemâl anlar
Bu münden cime izzet eyleyenler buldular zâtî
Anıçüandür sıfât-ı Hak'kı anlar cim ü dâl anlar

gibi beyitler vardır.

XVI nci asır Hurufilerinden olduğunu tahmin ettiğimiz Cem'i, kudretli bir şair değildir.

Cem'i (İstanbul) — XVII nci asır şairlerinden Cem'i hakkında Şeyhi «Vakayülfuzalâ» da şu malûmatı veriyor:

«Cem'i: İstanbulî Mehemmed efendi'dir. Tahsil-i ilme azimet ve ulemânın birinden ihrâz-ı şeref-i mülâzemet eyleyüp devr-i medâris-i mu'tade ile kırk akçe medreseye vusûl ve andan dahi munfasıl iken sâlik-i semt-i kazâ ve mâlik-i ezimme-i hükm ü imzâ olmuş idi. Rumeli kalemrevinde birkaç mansıba hâkim olduktan sonra 1070 (M. 1659) senesi hilâlinde âlem-i ervâha rihlet eyledi. Mezbûr maârif ile meşhûr idi. Müretteb ve mukemmel divân-ı eş'arı vardır.»

Safayı tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

«Cem'i: namı Mehemmed'ir. Mecma'-ı fuhûl olan İstanbul'dan zuhûr itmıştır. Evâil-i hâlinde tahsil-i maârif idüp mülâzim ve tarîk-ı kazâya âzim olmağla egrâf-kuzât-ı kasabâttan olup bazı bilâd-ı celilede kadı ve hâkim olmuştur. Asrın şuarâsından olup fazl u kemâ ile meşhûr bir şâir-i mâ'mûrdur. Tertib-i divân idüp 1070 (M.1659) tarihinde fevt olmuştur.»

Beliğ Tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

«Cem'i efendi; Kuzât ı zevil-ihtirâmdan İstıar.bülî Me-
emmed efendi'dir. 1070 (M. 1659) senesinde eczâ-yi
ücûdu bâd-i merk ile perişân oldu.»

Cem'i divanının bazı yazmalarına tesadûf ediliyor
Tpk. Rv. K. No. 794, 795, Mrd. Ll. K. No. 431.

794 numaralı divanda 2013 beyit, vardır. Bu şiirler,
tevhid, 3 nait, İmam Ali hakkında 1 medhiye, İmam
Hüseyin hakkında 1 mersiye, Şeyhülislâm Yahya'ya 3,
İadrülulema Hüseyin efendi'ye 2, Nakibüleşraf Şeyhi'ye
, Hıcazade Abdullah efendi'ye 2 kaside ile Sultan
Murad, Karaçelebizade, Nakibüleşraf Şerif Mehmed efen-
li, Ebû Said efendi haklarında birer kaside, 2 tercii-
şend, 2 tesdis, Şeyhi'nin gazeline 1 tahmis, 144 gazel
kıt'a, 35 matla, 91 beyitli 1 Sâkiname, Ruznameci
brahim efendi hastalıktan ifakat bulduktan yazılan 1 man-
zume ve 1025 (M. 1616)—1056 (M. 1646) yılları arasın-
la yazılan 22 tarihten ibarettir.

Devrinin kudretli şairlerinden olan Cem'i, epeyce
şihar etmiş bir şahsiyettir. *Vakayül-fuzalâ*'da 40, *Sa-
fayı* tezkiresinde 76, *Asım* zeylinde 34 beytinin örnek
olarak alınması, onun eserlerine ehemmiyet verildiğini
gösterir. XVII nci asırda ve daha sonraki zamanlarda
yazılan mecmualarda da onun bir hayli şi'ri kayıtlıdır
ci bu da şairin iştiharına bir delildir. Onun bazı gazel-
lerine diğer şairler tarafından yapılmış tahmistere de
tesadûf olunuyor. Meselâ meşhur *Seyid Vehbi*, Cem'i'nin

Ordü-yi şâh-ı gül çemenistâna çıktı hep

Yâran küme-yi-i câm ile seyrâna çıktı hep

gazelini tahmis etmiştir.

Cem'i divanından bazı manzumeleri naklediyorum:

— I —

— Tercibend —

Bâdbân-ı ferahı bâda virüp sarsar-ı gam
Dîmâr-ı zevkî şikest eyledi emvâc-ı sitem
Sernigün olmağa yaklaştı bu fülk-i a'zam
Girdibâd-ı gam ile hâsılı ey şâh-ı kerem
Her kes olsa nola sergeşte-i girdâb ı elem
Dümeni yelkeni yok keştiye döndi âlem

Bakub ahvâl-i perişânına çerhin firkat
Bir zaman olmuş iken garka-i bahr-i hayret
Hâtıra lâyah olup bu güher-i zi kıymet
Didi ol şâir-i zerdüz-i Aristo hikmet
Her kes olsa nola sergeşte-i girdâb-ı elem
Dümeni yelkeni yok keştiye döndi âlem

Olup üftâde-i girdâbçe-i zevrak-ı câm

Düşti serhalka-i rindâne benân-ı eyyâm

Cem'iya anı duyup ehl-i safâ bi ârâm

İstırah ile dâim ittiler ol vasa birâm

— II —

Hâze ber dîş-i kûy-i hammâmım
Hâk-i pâ-yi gulâm-ı meyhânım
Hufteyim gâhi gâh bîdârim
Gehi mestâne gâh hüsyârım
Hancer-i der niyâm-ı esrârım
Tir-i cevşen güdâz-i pindârim
Çâk sâz ı libâçe-i ârim
Hem sebükruh u hem sebükbârim
Bir harâbâti hâne bîzârim
Herzekerd-i diyâr ı dildârim
Âşıkım bîdilim dilefgârim
Âsiyim mücrimim günehkârim

Kadehe koy şerâb-ı berâkı
Rüşen eyle çerâğ-ı uşşâkı
Tâ ki der âteş-i şarâb idelim
Nûsha-i akl-ı dâniş evrâkı
Âh-ı mestâne hem virüp ruhsat
Pür tanin eyle gûş-i âfâkı
Anma hem bezmimizde lûtf eyle
Vâiz-i tevbekâr u zerrâkı
Ne bilür kadr-i bâdeyi her kes
Bana sun bana kim anı sâkı
Âşıkım bî dilim dilefgârim
Âsiyim mücrimim günehkârim

Sâkıyâ nûr-i bâdedir her dem
Rüşen bahş ı dide-i âlem
Duhter-i rez o sîmyâgerdir
Ki harâbâti gösterir hurrem
Şu'le-i mey o tîgdir ki olur
Nimesâz-ı silâh ü cevşen-i gam
Kabzasında o tîg-i sertizin
Bulunur zahm ı câna merhem-i Cem
Sâki ol merhemî yetiştir kim
Ben hem işkesteyim bu arada hem
Âşıkım bî dilim dilefgârim
Âsiyim mücrimim günehkârim

Yârdan ne ferâğ-ı bâlim var
Cüst ü cûya ne hod mecâlîm var
Duhter-i rez gibi yanımda ne hod
Bir gül endâm-ı hoş hisâlîm var
Mey-i gülgünü neyleyim ki benim
Dağlar denlü infiâlîm var
Sâkıyâ bezm-i meyde gerçi benim
Ne neşâtım ne hod melâlîm var
Fikr-i yâr ile her gice aminâ
Özge derdim garib hâlîm var
Âşıkım bîdilim dilefgârim
Âsiyim mücrimim günehkârim

Yolun uğrarsa Cem'iyâ lûtf it
 Bezm-i dilberde çâre are bana
 Câm devr itmedi murâd üzre
 Kılmadı sâki bir nezâre bana
 Uyub ol-âfete neler itti
 Sâki i balıt i bed sitâre bana
 Meded ey sâki-i şarâb-ı tahûr
 Senden olur olursa çâre bana
 Âşıkım bî dilim dileşgârım
 Âsiyim mücrimim 'günehkârım

— III —

— Gazel —

Arz itti yine rûyın gül i'tiyâdı üzre
 Doğdı günü hezârın vefk-ı murâdı üzre
 Ressâm-ı nevbahârî sad tarh-ı tâze saldı
 Serlevh-i gülsitanda sünbül sevâdı üzre
 Fûlk-i çemen donandı demdir ki yâseminden
 Sîmin alem dikilsün servin imâdı üzre
 Dönmez ser-i çemenen her hâr çekse bir tığ
 Baş kestirir o yolda bülbül inâdı üzre
 Ey Cem'i şâh-ı hâver her neylediyse itti
 El koydı mülk-i bâğa kend- ictihâdı üzre

— IV —

Mâye bahş-ı cünûnumuzdur gam
 Hâuezâd-ı derûnumuzdur gam
 Hâce-i kişver-i hamûşânız
 Nakd-i vakt-i sükûnumuzdur gam
 Bahr-i pür cûş i şevktir dilimiz
 Keşti-i sernigûnumuzdur gam
 Nice tâb-ı Tehemten-i aşkız
 Besté hasm-ı zebûnumuzdur gam
 Rehrev-i dâdmân-ı hirmânız
 Cem'iyâ rehnûmûnumuzdur gam

— V —

Lâleler kim meclis-i gülşende micmer yaktılar
 Micmerinde her biri bir pâre anber yaktılar
 Şu'le-i hurşid sanman kîmyâkârân-ı bâğ
 Yakmağa şem'-i güli kibrîf-i ahmer yaktılar
 Bâgda her şem'-i bezme dolaşup pervâneler
 Perlerin çün nâme-i uşşâk yer yer yaktılar
 Bülbül âsâ himmetin derkâr idüp güzârda
 Gül ocağın bir niçe sâhib nefesler yaktılar
 Cem'iyâ şâh-i güle yine çerâgan itmeğe
 Lâleler sadgûne şem'-i mâh-ı psyker yaktılar
 Nazm-ı sadr-ı hâlimi gûş eyledikte ehl-i dil
 Her gice fikre varup çok şem'-i enver yaktılar
 Gördüler mümkün değil ana nazife âkîbet
 Âtes-i acze varup uşfir gazeller yaktılar

— VI —

Bahr i muhit-i aşk aceb pür hurûş olur
 Kim her habâbı râhzen-i fûlk-i hûş olur
 Kan eyledikçe gamze-i cânâne turrası
 Dâmânı ile örter anı ayb pûş olur
 Dil bir garîb tûti i hoş nağmedir ki ol
 Âyine-i ümîdi görünce hamûş olur
 Gencine cûy-i devlet-i Cemşid olan gedâ
 Evvel mülâzim-i der-i sahbâ fûrûş olur
 Fikr-i peyâm-ı vasl ile her lâhze Cem'iyâ
 Sinemde na'l ü dâğlarım çeşm ü gûş olur

— VII —

Mâdâm mey-i mугan çekilmez
 Bâr-ı sitem-i zaman çekilmez
 Zevrakçe i bâde olmayınca
 Fûlk-i gam-ı âsman çekilmez
 Câm-ı meyi bî hisâb nûş it
 Ol sebha yegân yegân çekilmez
 Kavs-i felêge el irmek olmaz
 Anın yayı bir zaman çekilmez
 Çak mağz-ı izâm-ı câna geçti
 Peygân-ı gam-ı cihan çekilmez
 Nazmımdır olan sezâ-yi tahsin
 Her nağmeye gûş-i can çekilmez
 Say bâdeye nakd-i hûş Cem'i
 Sûd olmaz ise ziyan çekilmez

— VIII —

— Tarih —

Müjde kim hazret-i Ganizâde
 Sadr-ı a'lâya geçti izzetle
 Der-i maksûdı ehl-i irfânın
 Yine açıldı dest-i himmetle
 Gün gibi hâkrûb-i dergâhinin
 Feleke irdi başı rif'atle
 Çekti sadra geçirdi dest-i kader
 O şeh-i milk-i nazmı şevketle
 Gûş idüp Cem'i didi târihin

نادری کدی رومه دولته

Bibliyografya: Kız., Şky. Ş., Sfy., Blg., Asm., Cem'i div ve Mc.

Cemil Bilsel (Ahmed Sema) — Sema'ya bak.

Cemil (Mahmud) — Son asır şairlerinden Cem hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûm veriyor (Şîş):

«Mahmud Cemil Bey, Mâbeyn kâtibi Vassaf efs di(1)nin oğludur. Vâlidesi, mülkiye nazırı Pertev Paşa'

(1) Köprülü Mehmed Paşa sülâlesinden Yahya Beyzâde Di n-ı hümayûn mühimme kalemi hulefâsından Numan Bey'in oğluc Yirmi sekiz yaşında olduğu halde 1253 (M.1837) te Varna'da mu sarraf Fâzıl Paşa'nın hademesinden Topuz Ahmed nâmındaki ki elitle mahnûkav vefât etti (Şîş)

kerimesi Fatma Cemile Hanım'dır. Zilkade 1240 (M. 1824) da Üsküdar'da Pertev Paşa'nın sâhilhânesinde doğdu (1) Vak'anüvis Sahafîler şeyhizâde *Esad efendi* şu tarihi söylemiştir :

(1) قیلدی محمود تولد اوله عرش طوری حیل (1)

Atik Ali Paşa sıbyan mektebinde okumağa başladı. Gerdan kıran Ömer ve Çorlulu Ali Paşa medresesi müderrisi Ankaralı Mustafa ve Mağnisalı Hüseyin efendilerden şerh-i akaide kadar tederrüs etti. Meşhur *Hoca*

Mahmud Cemil

Neş'et efendi tilmizlerinden Mekteb-i İrfan Fârisi muallimi Hacı Fidâ efendi'den Fârisî okudu. Sultan Abdülmecid'in yazı muallimi Tâhir efendi'den sülûs ve nesih hatlarını temeşşuk ederek icâzet aldı. 1265 (M.1849) de dîvân-ı hümayûn mühimme odasına devâm ve kudema-yi hulefâdan Hoca Nasûh efendi'den «dîvânî» ve —bilâhare Beylikçi olan — Râif efendi'den «rik'a», temeşşuk ve Bâbiâli ketebesinden bazılarına rik'a meşk eyledi 1267 (M. 1851) de Meclis-i vâlâ tahrîrât odasına, dört beş sene sonra hâriciye mektûbî odasına nakleyledi. Sadr-ı esbak Safvet Paşa'nın — sadâret müstesarlığı hengâmında Memleketeynin tecdid-i nizâmâtına memûren — Bükreş'e i'zâmında hizmet-i kitâbete ta'yin edilerek birlikte gitti. Dokuz ay sonra hastalandığından aydet ve kalemine devâm eyledi. Âli Paşa, İlyâkatini takdir ederek 1282 (M. 1865) de rütbe-i mütemâyizî ile Âmedi odasına memûr ettirdi. Âmedi odası hulefâsı tarafından tahrîr ve beynelvukelâ takdir olunan müsveddât,

üzere defter-i mahsûsa kaydedilirdi. Mahmud Cemil Bey'in üç müsveddesi kayd olduğundan mağbût-ül-emsâl oldu. 1316 (M.1898) da Âmedi muâvnlığıne, 1319 (M. 1901) da Defter-i hâkanî nezâretinde tevkiî dîvân-ı hümayûn me'mûriyetine ta'yin kılındı. Mayıs 1320 (M.1902) de tekaüd edildi. Ülä sınıf-ı evveli rütbesini ve üçüncü rütbe Osmânî, birinci rütbe mecîdî nişanlarını ve altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını hâiz idi. 3 Rebfülevvel 1332 (M. 1913) de vefat etti. Yahya efendi türbesi haziresinde —valdesinin yanına— defnolundu. Orta boylu, cemilülvech idi. Nezâfete pek ziyâde i'tinâ ederdi. Musallî, afif, vakur idi. Yahya efendi türbedârı meşâyih-Nakşendiyyeden Nuri efendi'ye, anın irtihâlinde Yenikapu Mevlevihânesi şeyhi Osman Salâhuddin Dede efendi'ye intisâb eylemişti. Mazmunperdazlığı severdi. Âsâr-ı kalemiyesine ehemmiyet vermediği için ekseri zâyî oldu. Eş'ârının bir kısmını ihtivâ eden mecmûa, kerfimesinin nezdindedir. Eş'ârda ceddinin mahlâsını kullanırdı.

— I —

— Kit'a —

Kıl tevbe seyyiâtına gözler kapanmadan
Vaktiyle gör hisâbını defter kapanmadan
Allah'tan günehlerine mağfiret dile
Semt-i icâbete açılan der kapanmadan

— II —

Çeşm-i terimden eşg-i melâlim revân olur
Açmazsa gün yüzünden o mehves nikabını
Bârân sanma döküğü hasret sirişgidir
Ağlar felek te görmez ise âfiâbını

— III —

— Nazire (1) —

Râh-i hüsn-i melâhat olmuşsun
Reng-i vech-i sabâhat olmuşsun
Nâzenâim melek misin acabâ
Ne mücessem letâfet olmuşsun
Kudret-i fâtıra neler yaratır
Sen de bir nûr-i fitrât olmuşsun
Deme âşüfte-i cemâlin için
Hayf esîr-i mahabbet olmuşsun
Görüb âyinede güzelliğini
Sen dahi vakf-ı hayret olmuşsun

— IV —

— Cevabnâme —

— Reşid Âkif Bey (Paşa)ye —

Ey Mîr Reşid-i pür fezâil
Vey ibn-i vezîr-i bî muâdil

(1) Tahrîr Salâh Bey meşâyih — bu kâfiye ve redittaki —

Ey sâhib-i nâme-i dilefrûz
 Vey nâzım-ı nazım-ı hikmet âmûz
 Ta'vîz i vefâ misâl geldi
 Manzûme-i bihimâl geldi
 Bir nâme ki şive-i bihini
 Bir şî'r ki tarz-ı dilnişini
 Münşileri lâl ü ebkem eyler
 Şairleri deng ü epsem eyler
 Her nükte-i hikmet intimâsı
 Yâ lâfz-ı lâtif-i bî bahâsı
 Hayret dih-i zümre-i ediban
 Vecd âver-i şairân-ı devran
 Tab'm ki hazîne-i güherdir
 Hâmen ki nihâl-i pür semerdir
 Hâzır sana zirve-i taâlî
 Yüksel yürü ey edib-i âlî
 Tâ şu'le-i feyzin ide her bâr
 Aktâr-ı cihâna neşr-i envâr
 Kasdım bu ki necm-i tâliinden
 Hurşid-i safâ metâ'li'inden
 Pür nûr ola çeşmi kâinâtın
 Rûşen ola gözleri dühâtın
 Sernâme-i nüsha-i kemâl ol
 Ahlâfa misâl-i imtisâl ol
 Erbâb-ı hîred refikim olsun
 Ben gibi cihan sadıkın olsun
 Tâ rûz-i kıyâm hânedânın
 Memdühi ola bütün cihânın
 Oldukça ziyâsı âlîfâbın
 Durdukça esâsı bu kıbâbın
 Fahr-i peder-i büzürgvâr ol
 İkbâl ile âfiyetle var ol

Bibliyografya: Stş., Şairin fotoğrafı da aynı eserden alınmıştır.

Cemil (Mustafa, Nihânî) — Son asır şairlerinden Mustafa Cemil hakkında Bay ibnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (Stş.):

"Hacı Mustafa Cemil Bey, Hicaz mevki kumandanı iken Mekke-i mükerrerme'de 1308 (M. 1890) de vefât eden Hacı Yahya Rıfık Paşa'nın oğludur. 1282 (M. 1865) de Medine-i münevvere'de doğdu. Vâlidesi misâfirin-i ecnebiyye teşrifatcısı yâverandan ressam Şeker Ahmed Paşa'nın hemşiresidir. Kırk günlük iken Ravza-i mutah-hareye konmak şerefine nâil oldu. 1296 (M.1878) da Üsküdar'da Atlamataşı mekteb-i rüşdisinden ve 1306 (M. 1888) da Galatasaray sultânîsinden şehâdetnâme aldı. Şam idâdisi müdiriyyetinde, Bâbiâli terceme odası hulefâlığında Galatasaray sultânîsi ders nezâretinde ve dâhiliye müfettişliğiyle, müdir muâvinliğinde, Maarif nezâreti müfettişliğinde, tedrisât-ı ibtidâiyye şu'beleri müdirliklerinde ve en sonra Mekteb-i sultânî Türkçe muallimliğinde bulundu. Şam'da iken Mekke-i mükerrerme-ye gidip farıza-i haccı edâ etti. 10 Cumadelülâ 1347 [30

nına defn olundu. *Sarf-ı Arabî* isminde bir eseri vardır. Bu esere *Babanzâde Naim Bey* tarafından temrinât kısmı ilâve edilerek *Sarf-ı Arabî ve temrinât* nâmiyle aytta tab'edildi. Cemil Bey, terbiyeli, halim, dânişmend sükûtî idi.

Söylemez söylemez ammâ dür-i meknuu söyler

Maâline muvâfık olarak nükteli sözler ve güzel târihler söylerdi. On dört yaşında vefât eden oğlu Ahmed Besin Lûtfî için söylemiştir:~

— I —

— Şarkı —

Sen idin ârâm-ı cânım ey büt-i zibâ hirâm
 Şimdi hicrânınla âh oldı bana dünyâ harâm
 Nim nigâhınla oluken bir zamanlar şâdgâm
 Şimdi hicrânınla âh oldu bana dünyâ harâm (1)

— II —

— Gazel —

Düştüğüm didâr-ı pâkinden cüdâ yetmez mi yâ
 Olduğun ey âfet, ağyâr âşinâ yetmez mi yâ
 Yâr cevrin çekmeğe lâkat mi kaldı sinede
 Olduğum hâhişker-i nâz ü edâ yetmez mi yâ
 Yoksa mürğ-i cânâ mı kasdın eyâ şebâz-ı hüsn
 Dâm-ı pîçâpîç-i zülfün bir belâ yetmez mi yâ
 Vâsil olmakcün şebistân-ı visâl-i nâzına
 Şu'le-i âh-ı derünüm rehnümâ yetmez mi yâ
 Şi'r-i 'Vahyî'ye nazfre söylemek mümkün midir
 Ey *Nihânî* (1) künc-i hâmuşî sana yetmez mi yâ

1299

— III —

Mekteb-i Sultaninin yandıktan sonra yeniden inşâs hakkında:

Yine Hak dâr-ı ilmi kıldı ihyâ

فينا لتقدیس بحمها الحق

Gelip Âl-i Abâ târih yazdı

وانا البعث بعد الموت حق

— 1326 —

— IV —

— Tarih —

Doğdu akşam üzeri bedr gibi Destine
 Nûr ile doldu gözüm taşı sürür-i sine
 Sanmayım mâh-ı nevi şehri rebtüssânî
 Şâd olup taktı felek başına bir ay iğne
 Hem şebangâh idüp ikad-ı kanâdil-i nücum
 İştirâk itti semâvât bu şehri âyine
 Bu ne Destine ki ihsân-ı Hudâ-yi biçun
 Hâdim-i dergah-i âli-i Celâlüddin'e

(1) Bu şarkıyı Muallim Kâzım Bey "Şevkefzâ", makamında Bes telemiştiir (Stş.).

ʿa'ni zül-izz ü himem Mîr Zıyâ (1) kim dedegân
 Baş keserler ana ol girse ne dem âyin'e
 Ehl-i dil ehl-i tarîk ehl-i hüner ehl-i kerem
 Şâfıdır sine-i bikînesi çün âyine
 Sözü kes gayrı Cemil eyle duâya âgaz
 Söz hitâmında budur an'ane-i dînine
 Felhgâm eylesün Mîr Zıyâ'yı Mevlâ
 Lûtfu dâim ola yârân-ı dekayıkbine
 Şte târihimi cevher ile ertim tarsi'

مہدہ آفریندہ فروردی بیلاک دستینہ

— 1332 —

İblîyografya: Stş.

Cemil Sena (Ongun) — 1312 (20 Mayıs 1896) de
 ya'nın Seydişehir kazasında doğdu. Maliye işlerinde
 olmuş olan Eşref Ongun'un oğludur. Bu zat bilhassa
 vvuftan hoşlanan temiz kalbli ve imanlı bir Türk-
 Şair'in ana tarafından nesli, *Mevlâna Celâleddin'e*
 r.

Cemil Sena, ilk tahsilini Haleb idadîsinin «İbtidai»
 unda ve Kilis kazasındaki Rüşdiye mektebinde, lise
 ilini ise İstanbul Sultansinde yapmıştır. Büyük harp-
 skerliğini de ifa etmiş olan Cemil Sena, yüksek tah-
 i "Dârümuallimîni âliye, Felsefe şubesinde tamamlar.
 Önce 1334 (M. 1918) de Niğde Dârümualliminin
 ferbiye, Ruhîyat ve Usulü tedris muallimi olmuş, daha
 a İstanbul Dârülfünunu mektep ve terbiye müzesi
 tür muavinliğine getirilmiştir. İstiklâl harbi esnasın-
 Anadolu'ya geçerek Ankara'da bir taraftan *Hakimi-*
milliye gazetesinde, bir taraftan da Maarif vekâleti
 s mümeyyizliğinde ve Ankara Kız muallim mekte-
 le Terbiye ve Ruhîyat muallimliğinde çalışmış, 1340
 1924) de Amasya, 1341 (M. 1925) de Sivas Sultanin-
 de Edebiyat ve Felsefe muallimliğini yapmış ve bu
 hte tahsilini derinleştirmek üzere Maarif vekâleti tan-
 ndan Sorbon Üniversitesi Felsefe şubesine gönderil-
 tir. 1927 de Paris'ten memleketine dönen Cemil Se-
 İstanbul Erkek Lisesiyle, Galatasaray Lisesine Felsefe
 maiyat muallimi tayin edilmiştir. O tarihten beri İs-
 bul Kız Lisesinde, Halıcı oğlu, Kuleli askerî liselerin-
 aynı dersi okutmuştur. Bugün de Haydarpaşa ve
 İpepe Liselerinde Felsefe ve İçtimaiyat muallimi olarak
 şmaktadır.

Cemil Sena, matbuata ilk defa lise talebesi iken in-
 b etmiş ve müstear bir takım isimlerle yazı yazma-
 başlamıştır. İlk yazısı *Rûtab'da* intişar etti, Bilâhare
 «kut» isminde bir romanı *Kadınlar dünyası'nda* tef-
 a edildi. Daha sonra bir hayli mecmuada makaleleri
 rülmeğe başladı. Mütareke yıllarında çıkan *İfham* gaze-
 inde bir müddet çalışmış, bilhassa *Hakimiyeti milliye*
 zetesinde manzum ve mensur bir çok yazılar yazmış-
 Konya'da çıkan *Ocak*, Amasya'da çıkan *Amasya* ve

ile *Anadolu duygusu*, *İctihad*, *Gündüz* ve *Millî mecmua'*
 da da yazıları çıkmış olan Cemil Sena, tu gün de An-
 kara'da neşredilmekte bulunan *Varlık* ve *Çığır* mecmu-
 alarında devamlı bir surette yazılar yazmaktadır.

Cemil Sena'nın bugüne kadar şu on dört eseri
 kitap halinde neşrolunmuştur:

Cemil Sena

1 — *Umumî usulî tedris* (Muallim Halid Kütüphanesi
 1928, Sahife: 280, Kuruş: 75): Eski harflerle basılmıştır.
 Bizde ilk defa mazbuat olarak muallim ve tedris mese-
 lelerini tedkik eden bir eserdir.

1 — *Hususî tedris usulleri* (Kanaat K. 1930, S. 410,
 Kr. 150): Her ilmin ayrı ayrı kıymet, mahiyet ve tedris
 tarzından bahseder.

3 — *Amelî tedris usulleri* (Kanaat K. 1930, S. 408,
 Kr. 150): Muallimlere ders nûmuneleri veren bir eserdir.

4 — *Mufassal ruhiyat usulleri* (Kanaat K. 1931, S.
 208, Kr. 100): Prof. G. Dumas'nin riyaseti altında mühim
 bir ilim heyetinin neşrettiği *Traité de Psychologie* adlı
 eserin medhali ile mühim bazı bahislerinin tercümeleri-
 ni muhtevir.

5 — *Estetik* (Kanaat K. 1931, S. 304, Kr. 150): Mü-
 ellifin san'at ve güzellik hakkındaki şahsî görüşlerini ih-
 tiva eder. Estetik hakkında geniş bir kitabiyatı muhte-
 vidir.

6 — *İlk ve orta tedrisatta hususî tedris usulleri* (Ka-
 naat K. 1932 S. 350, Kr. 150).

7 — *Allah fikrinin tekâmülü* (Sühulet K 1934, S. 293,
 Kr. 100): İbtidai insanlardan zamanımıza kadar muhtelif

Cem.

suzluk fikirlerini yayan kahramanların nazariyyeleri birer birer izah olunmuştur. Resimli de olan bu eser, bu mühim mevzuu, bitaraf ve objektif olarak tedkik etmektedir. ve bizde bu nevi eserlerin ilkidir. Kitabın sonuna zengin bir kitabiyat kısmı ilâve edilmiştir.

8 — *Mufassal umumî tefris usulleri* (Sühulet K. 1935, S. 380, Kr. 125): Müellifin terbiye ve tefris hakkındaki mesaisini gösteren orijinal bir eserdir.

9 — *Psikoloji dersleri* (Sühulet K. 1936, S. 400, Kr. 150): ciddi bir emekle yazılan ilmi ve mufassal bir eserdir.

10 — *Felsefe ve iclimaliyat notları* (İnkilâp K. 1936, S. 325, Kr. 200): Daha ziyade felsefe kültürünü tamim etmek için yazılmıştır. Felsefenin bütün kollarına âid malûmatı muhtevidir.

11 — *Ruhî mucizeler* (Dün ve yarın 1935, S. 228, Kr. 75):

12 — *Hipotizma* (Dün ve yarın 1936, S. 330, Kr. 100): Ruhî mucizeler ve Hipotizma, marazî ruhiyat ile ruh hastalıklarının tedavisi hakkında bir tarihtir. Dr. P. Janet'nin Medication Psychologique adlı üç cildlik eserinin birinci cildir.

13 — *Yeni Kadın* (Dün ve yarın 1937, S. 84, Kr. 40): Kadın psikolojisi ve kadının son asır zihniyetindeki mevkiini tahlil ve tedkik eden bir eserdir.

14 — *Filozofi* (İnkilâp K. 1937, S. 287, Kr. 100).

Cemil Sana'nın *Yaşamak iradesi, Vicdan ve namus, Filozofi tarihi* gibi hazırlanmış, fakat henüz tabedilmemiş bazı eserleri de mevcuttur.

Cemil Sana'nın bir hayli manzume de vücade getirdiğini görüyoruz. Bunları *Nirvana* adlı bir eser halinde toplamışsa da henüz bastırmamıştır. İlk şiirlerini *Kadınlar dünyası*'nda müstear bir takım kadın adlarıyla neşre başlayan şair, bilâhare *Millî mecmua*'da ve diğer bazı mecmualarda asıl imzasıyla da manzumeler neşretmiştir. Daha ziyade felsefi ve vatanî mevzuları'ca şiirler yazan Cemil Sana, son yıllar zarfında münhasıran ilmi sahalarda çalışmaktadır.

Felsefi kültüre hakkıyla sahip olan Cemil Sana Onun, ciddi mesaisiyle tanınmış değerli bir muallimidir.

— I —

— Yurdumuz —

Yeşil yurdumuzla yüce gönlümüz
Ulu Tanrımızdan armağan bize.
Ayrılığa yoktur tahammülümüz
"Yurd için öl," dedi Oğuz Han bize!

Başka hâkanların şen otağından
Başka toprakların altun dağından
Tanrı cennetinden cennet bağından,
Daha değerlidir bu vatan bize.

Türe kaygusuyla çağlayan biziz
Yash elimizo ağlayan biziz;
Kendi yaramızı bağlayan biziz;
Bizden olmayanlar hep düşman bizel

İsterse olmasın taş üstüne taş;
Dünya bahçesinde haydi bir dolaş.
Anlarsın Türkoğlu, sen yavaş yavaş
Yurdumuz ihsandır Tanrıdan bize..

Bu yüce toprağa bağlıdır canım.
Anadolu uğruna dökülsün kanım
Dağına taşına ben bir kurbanım
Atamızdan kaldı bu iman bize

Ankara 1918

— II —

— Küfür —

"Beni çarpacaklır," deyip bir zaman
Mukaddes bir adi almadım dile;
Yoluna gitmedim ma'bedin bir ân;
Başımı eğmedim Tanrı'ya bile...

Duâlar çıkmıyor kubbelerinden,
Rabbimin afv eden eşiklerine;
Bu kalın duvarlı binâlarda ben
Günah işliyorum sevab yerine!

Mihrabda kimse yok, minberde Buda,
Boşuna bekliyor, âşıkların
Gözlerim seçmiyor karanlığında,
Hakikat sırrının ışıklarını.

Dolaştım kaç sene, böyle bir seyyah
Gibi tekkelerde, ma'bedlerde ben;
Ya yılan görünür veyahud timsah,
Allahlar bu yerde gözüme neden.

Bu taş mescidlerin, taş ilâhları,
Günahsız canların sevgilisi mi?
Yoksa benizleri ölümden sarı,
Ruhların bir yalan tesellisi mi?...

1919

— III —

— Köy çobanı —

Ben uzun yolları, ıssız yolları
Severim dünyâda her şeyden fazla;
Duydum ki âşıklar içip rüzgârı
Sevdiğim yollardan geçermiş sazla..

Pek tekin olmayan her uzun yolu,
Derziceler, pariceler, cinler bilirmiş:

zmiş onların sağ ile solu..
ine irenler bu yoldan irmiş...

in ben de buldum bir sihirli yol,
ek istiyorum kutlu cinleri;
lim bu yolun karıncası böl,
e kız bakışlı güvercinleri..

le, çiğdemle çitlenbik kokan
ılda görmüştüm bir gün bir köpek;
en tutmuştu bir a'mâ çoban
mâ kalbime dokunmuştu pek...

bı Kehif'ten biridir deye
saygı duydum sokuldu biraz.
benziyordu bir aç kediyeye
e ne değnek vardı, ne de saz!

ilde ne âşık, ne ermiş bu rûh,
ce içinde zulmetler dolul.
ağa tûfandan sonra çıkan Nûh
kaybedecek köpeksiz yolu..

aşka def'a da aynı çobanın
ie düşmüştü bir kara eşek;
mâ köpeği ölmüş te anın;
i kendine rehber edecek!

n ki bir gün köpek kudurmuş
ır eşeği şeytanlar çalmış;
aşka delili aramış durmuş,
llı bulmamış, delilsiz kalmış.

'mâ çobandan bir ders aldım ben,
rtık kalmadı içimde bir şek;
ere dünyâda rehberlik eden
bir aç köpektir ve yâ bir eşek!

1920

— IV —

— Ayet —

nlık odamda yalnızım yine,
ımda asılı bir sarı çarmıh;
h'in gözleri ,sanki tâ beyne
talbe çakılan birer kanlı mih.

i eziyor bu dilim dilim
lmış vücuddan dinlediğim âh;
Tanrı değilim, kul da değilim
ekler odamda bu cansız allahl

günâh işledi zannederim ben
nçün sızıyor her yerinden kan
hâ onun da vücudu etten.

Yerleri, gökleri yaratanların
Bir kulun elinden çektiğine bak!
Bu kudsî çarmıhı belki de yarın
Karanlık odamdan koğar bir uşak!

Demek ki bir şeyden kotkıyor beşer
Haksızı devirmek insana haktır.
Ey altun tacına güvenen erler,
Kudretli başınız kırılacaktır...

Paris 1925

— V —

— Bir dehlizde —

— Noğram kilisesinde —

Salibi omzunda yükselen İsa,
Bir siyah köşede bekliyor bizi,
Allahı cenneti sayıklamasa,
Bakışı d lerdî gözlerimizi

Öyle bir bakış ki görmüyor belli;
Tenezzül etmiyor doğduğu yere;
Bakmıyor gökleri tavâf edeli;
Bu yerde bekleyen biçârelere.

Miracdan usanan rûhuma karşı
Bu uçuş ne vâhî bir yükseliştir;
İsterse kapansın bana da arşı
Allah'ın tahtından gönlüm geniştir.

Salibi omzunda yükselen İsa,
Yazık ki görmüyor burda bizleri;
Önünde bir nezir mumu yanmasa,
Zulmeti boğacak bu dehlizleri

Paris 1925

Cemîlî (Diyarbakırlı) — XVI ncı asır şairlerinden
Cemîlî hakkında tezkirelerde çok salih malûmat veril-
mektedir. Bu kayıtları aynen naklediyorum:

Selî diyor ki:

«Cemîlî: Türkmandır Diyâr-ı Şarktan gelmiştir. Vi-
lâyet-i Rûm'a geledi hayli zaman olmuştur. Kendisi bu
cem'iyette bile bulunup eş'ârı dahi küllî Türkî olup ba-
zı yârân-ı safâ ve hullân-ı vefâ anı bu cümleden ayrı
olmak münâsib görmedikleri cihetden bu tezkireye yazı-
lup zikr olundu. Hoş tab' âşık meşreb vâfir, eş'âra mâlik
eş'ârı âşıkane ve elfâzı merdâne çok levendlik itmiş lâ-
übâlî kimsedir. Eğerçi ulûm-i müktesebeden çendan
behremend değil lâkin cevdet-i tab' ile ne denlü gerek-
se alelfevr şiir dimeğe kadir gazelgûlukta mâhir şâirdir.
Bu bir kaç beyit anın eş'ârındandır ki zikr olunur:

Bolmasun ol encümen kim anda sahbâ bolmadı
Bolmasun sahbâ dahi ger bir dilârâ bolmadı
Nevelerim ol meclisi kim anda ben divâneve

Cem.

Lâtiî şunları söylüyor:

«Cemîlî (جمیل): Türki ibâret nâzımlarından ve Türkistan şâirlerindendir. Ekser-i eş'ârı Nevâyî tarzındadır. Nevâyînin üç cild divânında olan eş'ârına külliyyen kafiye ber kafiye nazîre dimiştir. Ammâ mücerred vez'n ü kafiye nazîredir. San'at ü hayâlde ve letâfet-i makalde değıil. Bu matla' anındır:

İrdi gûyâ bülbül efgan kulağına gülün
Kim irürdi câmesinin çâkini dâmânma»

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

«Cemîlî: Türkistan şâirlerindendir. Ekser-i eş'ârı Nevâyî tarzındadır.»

Kafzâde Faîzi tezkiresinde şu kayıt vardır:

«Cemîlî-i Âmidî: Mufassal divânı görülüp bu ebyât intihâb olundu:

Oldı fânûs-i hayâl içindeki sûret gil i
Veh ki sergerdan Cemîlî günbed-i gerdân ara

Gubâr-ı meykedeyi tûyâ tîlürse nola
Gözi o kapuda açıldı tîl-i meyhârın

Dağa düşdüğün görüb ayb ilmeyin divânenin
Deşti tutdı seyl-i eggim kûh kıldım meskenim

Aks-i lâ'lin gösterir çünkim bize her lâhze câm
Baş kaldırmaz içersin söyle ey sâki müdâm

Bende rûsvâliğ odıyla kanlı yaş olmuş füzun
Bi'mezin oddan mı ya kandan tenimdir lâ'lgün

* Bir biriyle anları her şeb güler oynar sanur
Bilmeyen süz ü güdâzi şem' ile pervânede

Diraht-ı derd idi gûyâ vücûdî Kays-ı şeydânın
Ki mürgan-ı belâ vü mihnet anda âşyân itti»

Kâtip Çelebi de onun divânını zikrederken «Âmidî, olduğunu tasrih etmektedir (*Kşf.*).

Ali Emîrî ise şair hakkında şu malûmatı vermektedir (*T'şâ.*):

«Cemîlî: Takriben 870 (M. 1465) hudûdunda şehrimizde (Diyarbakır) tevellüd ederek evâil-i eyyâmı Akkoyunlu hükûmetine musâdif olmağıla Tebriz'e ve 900 (M. 1494) hudûdunda Herat'a giderek Sultan Hüseyin Baykara'nın vezîr-i a'zamı meşhur Ali Şîr Nevaî hazretlerinin Çağatay lisânı üzre olan divân-ı eş'ârına inşâd-ı nezâir eylemiştir. 906 (M. 1500) da Sultan Hüseyin Baykara'nın vuku'-i vefât-ı esef iştimâlleri hasebiyle Tebriz'e geldi. Akkoyunlu hükûmetinin inkırâzını ve Azerbaycan kıt'asının Şah İsmail Safevî tarafından istilâsını görerek memleketi olan Diyarıbekir'e avdet eyledi. 914 (M. 1508) senesinde Şah İsmail'in Diyarıbekir kıt'asını da seyl-i hûn içinde bırakması üzerine Dersâdet'e azîmet ve kırk seneye karîb tevattun ve ikamet ve şuarâ-yi pâytaht-ı saltanat-ı seniyye ile musâhabet

iderek takriben 950 (M. 1543) hudûdunda âzîm-i şehristân-ı baka olmuştur.»

Cemîlî divânının yegâne görebildiğim iyi yazılı bir nüshası Topkapı sarayı müzesindedir (*Topk. Ry. K. No: 755*).

Ekseriyetle gazellerden ve *Kanunî* hakkında söylenilmiş bir kaside ile gene bu hükûmdarın bir iki gazeline yapılan tahmis ve tesdislerle Bazı mesneyî, rubaî, kıt'a ve terciibendden ibaret olan bu divanda tahminen 3000 beyit kadar manzume mevcuddur.

Cemîlî, ekseriyetle nazîreler vücude getiren mutavassıt bir şair olarak gösterilebilir. Onun 5 gazelinesi örnek olarak kaydediyorum:

— I —

— Gazel —

Şehsüvârım seğridib cevân ider meydân ara
Gûy ider sergeşte başım gûyâ çevgân ara
Tâze dâğı kam içre gark olupdur lâle tek
Haste gönğlüm kim düşübdür şu'le-i hicrân ara
Lâ'l içinde ayn olubdur gûyâ kim ey perf
Hayret idib gözge saldım ol leb-i handân ara
Tiz közür âb-ı hayât ölgenleri bir katre su
Düşgeli lâ'l-i lebinden çeşme-i hayvân ara
Kim ki bu deyr içre ister görmeye sergeştelik
Devr ayağ'n koymasın ilkinden ol devrân ara
Ni acab il bî vefâliğ kılsa dihkân-ı kazâ
Bir vefâ nahlini çünkim tikmedi büstân ara
Boldı fânûs-i hayâl içindeki sûret kimi
Veh ki sergerdan Cemîlî günbed-i gerdân ara

— II —

Niçe kim kılсам niyâz ol şüh nâz eyler mene
Cevr ü zulmün çok u mihr ü lûfun az eyler mene
Vaslı şem'i birle ile gözini rûşen eyleyib
Hecrî otiyla işim süz ü güdâz eyler mene
Zâhidâ ışkun mecâzîdür diyib ta'n eyleme
Kim hakikatni yakın ışk ı mecâz eyler mene
Başta akl u dilde sabr u elde kalmaz ihtiyâr
Şive vü nâzını kim ol dîlnüvâz eyler mene
Bu ki kılmışdur iyan ol zülf ara yüzün meğer
Hecrî şâmı def'ine şem'-i tirâz eyler mene
Ey Cemîlî okı peygâni anın cismim ara
Til bolubdur gûyâ işâ-yi râz eyler mene

— III —

Sâkiyâ her dem lebing aksini peydâ kıldı câm
Gûyâ il can isin kesb itti ol meydân müdâm
Zülf ü yüzünğ aksi meyde bolmasa ey muğbeçe
Gice gündüz mey içib deyr içre kılmazdım makan
İl tamâm ay vasfın eyler dâimâ ey mehlika
Gûyâ boldı müşâbih yüzüne mâh-ı tamâm

Tâ kim ol ay kaddi hecri kıldı âhımın büleñd
 Çeşm-i câdûsı anın hem eyledi uyku harâm
 Bu ki tiz yıl tek geçer rûh-i revânımdur menim
 Yâhud ol serv-i revân eyler şitâb ile birâm
 Görse her şehr içre yârını *Cemîlî* farkı yok
 Bolsa İstanbûl u Bursa Edrne yâ Mısır u Şâm

— IV —

Sanmanız kim dâğa düşmekdür cünunıgđın fenim
 Deşti tutdı seyl i eşğim dâğ boldı meskenim
 Bir perî ışkıda men divâne vü rüsvâ-yi halk
 Tâ ki bulmuşdur fenâlıg deyri hünc-i me'menim
 Şükr lillâh ışk vâdîsi ara sayd eyledi
 Nâtüvan gönğlüm kuşın ol çâbüğ u saydefgenim
 Ol perfiniğ hattı birle ârızınığ fikridür
 Derd ü hicran bâğı içre sebze birle gülşenim
 Gelse yüz âfet başımg ni aceb ey dostlar
 Bir perî ışkıdadur divâne gönğlüm düşmenim
 Şem'-i vashıng birle il bezmini rüşen kılğalı
 Şâm-ı hicran otı birle göymek olmuşdur fenim
 Yaksa ger tamu otı cisming teskinlik birür
 Ey *Cemîlî* ışk otidin öyle kızmışdur tenim

— V —

Ey peri zülfüñg ara divâne gönğlüm şâd olur
 Ger anıñün anda yüz mink derd ü gam bünyâd olur
 Çekse her yandıñ sipeh kirpüklerin ışk ehliniğ
 Tökmek için kanını hünî gözünğ cellâd olur
 Bir gulâm-ı kemterfiniğ bolsam ey sultân-ı hüsn
 Ni aceb şirin lebinge kim gönül Ferhâd olur
 Dembedem gönğlümge yığsam zühd ü tâat hirmenin
 Serbeser âhım yilidin ol yire terbâd olur
 Aşıkıñ ma'şûkı ger bî rahm bolsa cevridin
 Gözleri giryân ü cismi zâr işi feryâd olur
 Zulm u bidâdin ki çâmımg kılur ol katilim
 Katli ümmidiyle anuñg gamlu gönğlüm şâd olur
 Terki can kıldı *Cemîlî* görgeç ey katil gözünğ
 Nişe kim cellâd elidin yüzde bir âzâd olua
Bibliyografya: Şh., Lit., Hsn., Kfz., Tşat., Cemîlî divanı.

Cemîlî (Sadullah) — XIX uncu asır şairlerinden Cemîlî hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

"Mehemmed Sa'dullah Cemîlî Bey mir-i mirandan Ankara mutasarrıfı müteveffâ Ali Rızâ Paşa'nın sulbünden Dersaadet'de 1241 (M. 1825) senesi evâhîrinde kademñihâde-i sâha-i vücûd olup 1254 (M. 1838) senesi divân-ı hümayun kalemine müdâvemete mübâşeret ve o esnâda mekteb-i maârif-i adliyye nakl ederek tahsil-i ulüm-i âliyye sarf-ı himmetle muahharen bir müddetçik emtia gümrüğü tahrîrât odasına devâm eyledikten sonra 1260 (M. 1844) senesi evâilinde Hazine-i hâssa muhâsebesi kelebesi sınıfına dâhil ve 1263 (M. 1847) senesi hilâlinde hâcelik rütbe-i refiasına nâil olarak 1269

(M. 1852) senesi hilâlinde refik-i evvel nâmiyle hazine-i merkume tahrîrât odasına nakl-i memûriyet eylemiştir. Mümâileyhin bir "mikdâr eş'arı vardır."

Aynı eserde şairin şu manzumesi kayıdır:

Dil ki olmuşdur mahabbet şem'inin pervânesi
 Sûziş-i firkattir artık vuslat-ı cânânesi
 Zabt olunmaz değme bir zencir ile şimdengeru
 Ol perişan kâkülün olmuş gönül divânesi
 Hayli demdir meclis-i meyden ayâğı çekmişim
 Neyleyim kim hüşyâr olmaz gönül mestânesi
 Sâgar-ı aşkı *Cemîlî* nûş iden rindin olur
 Bezmğâh-ı zevk içre tâc-ı Cem peymânesi

Sicil'de şu malûmat kayıdır:

"Sa'dullah Cemîlî Bey: Ankara mutasarrıfı Ali Rıza Paşa mahdûmudur. 1240 (M. 1824) ta tevellüd eyledi; 1254 (M. 1838) te divan kalemine girüp sonra emtia gümrüğü tahrîrât kâtibi 1261 (M. 1845) de hazine-i hâssa kalemi hulefâsından oldu. 1269 (M. 1852) da Hazine-i hâssa tahrîrât müdürü 1278 (M. 1861) cümdilâhi resinde Hazine-i hâssa muhâsebecisi olup 1281 (M. 1864) zilhiccesinde divân-ı muhâsebât a'zâsı sonra ma'zûl olup 1283 (M. 1866) te Edirne defterdarı olmuş ve bir kaç sene sonra ba'del-azl nâmi nisyan olunmuştur."

Bibliyografya: Ftn., Sel.

Cenab Muhyiddin (Kozanoğlu) — Son devir şairlerinden Cenab Muhyiddin hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (*Sfş*):

"Cenab Muhyiddin Bey, Kozanoğlu Mehmed Bey'in oğludur. Mehmed Bey, 1295 (M. 1879) te İstanbul'dan Kozan'a kaçarak büyük kardeşi Ahmed Paşa ile birlikte isyan etmesi üzerine Trablusi garb'a nefy olunduğundan Cenab Muhyiddin Bey, Ağustos 1308 (M. 1892) de orada doğdu. 1282 (M. 1867) de kurşuna dizilen Kozan oğlu Yusuf Bey, Cenab Bey'in vâlidesinin babasıdır. Cenab Bey, Trablusi garp'ta askerî rüşdiyesinden ve mülki idâdisinden şehâdetnâme aldıktan sonra hususî sûrette tahsil-i ilm etti. İlan-ı meşrûtiyetten sonra aile siyle beraber İstanbul'a geldi. Vefâ idâdisine girdi. Adanalı *Hayret efendî*'den Arabî, Musullu *Hafız Osman efendî*'den Fârisi okudu. İdadî tahsilini ikmâl ettikten sonra bir müddet Dârülfünun Edebiyat ve Hukuk fakültelerine devam eyledi. Cenab Bey, terceme-i hâline dair gönderdiği varakada diyor ki:

"Bir taraftan edebiyat tetebbu, bir taraftan muhtelif mecmualara bir şeyler karalamak, bir taraftan da hususî mekteplerde sırf gösteriş için fahri edebiyat okutmak bir araya gelince zâten çapraz girdiğimi bilâhare anladığım Mekteb-i Hukuku da terk ettim."

Harb-i umûminin ilânında milis yüzbaşı sıfatıyla gönüllü olarak harbe iştirak etti, Kafkasya'ya gitti. Beş altı ay sonra Erzurum'a gelecek *Ömer Naci* Bey idare

sinde teşekkül eden kuvve-i seferiye ile İran'a geçti. Tifüse yakalanarak mezuniyet aldı, İstanbul'a geldi. 1336 (M. 1919) senesi nihayetlerinde Anadolu'ya gitti. Sivas Lisesi Edebiyat ve Felsefe muallimliğine, 1339 (M. 1922) da Van Lise müdürlüğüne, yedi ay sonra Kars maârif müdürlüğüne tâyin olundu. Bir sene hizmet ettikten sonra Uf İmam ve hatib mektebi Türkçe muallim-

Cenab Muhyiddin

liğine tenzil edildi, istifâ etti. Üç buçuk sene açıkta kaldı. Muahharen Erzurum Muallim mektebi Edebiyat muallimliğine tâyin edildi. Cenab Bey, Arab ve Acem şairlerinden bir kısmını ve Türk şairlerinden belli başlıların hepsini tanıdığını anlattıktan sonra diyor ki:

"İbni Fârız'a âşıkım, ve dünyâ yüzüne bunun kadar büyük şâir gelmediğine kailim. Garbı çok az tanıdım. Aruz ve hece vezinlerinin ikisini de kullanırım. Aruza meylim daha fazladır. Her selikâda nazım yazmayı tecrübe ettim. Ve muvaffak oldum. Tasavvuf edebiyatına bigâne değilim."

Cenab Mehyiddin, daha sonra Trabzon, Samsun liselerinde muallimlik etti. 1931 de Amasya Orta mektebi Türkçe muallimliğinden ayrıldı. Bugün Ankara'da İktisad vekâleti iş dairesi umumî merkezinde baş me-murdur.

Cenab Muhyiddin'in, çok genç iken edebiyatla uğraş-tığını ve şiirler neşrine başladığını görüyoruz. Onun meşrutiyeti müteakib *Mehtab*, *Şebtab*... gibi bir çok mecmualarda manzumelerine rastlamaktayız. Daha sonra *İctihad*'da, Trabzon'da münteşir *Akıv*'da, Samsun'da çıkan *Yürüyüş*'te de bir hayli yazısı neşrolunmuştur. Bu

gün de İstanbul'da çıkan *Yücel* mecmuasıyla, Merzifon'da intişar eden *Taşın* mecmuasında bazı manzumeleri görülmektedir.

Cenab Muhyiddin'in matbu iki eseri vardır: İlki 1328 (M. 1912) de ve Balkan harbi sıralarında neşredilen vatanî şiirlerden mürekkebe *Albayrak* adlı küçük bir eseridir, *Tevfik Fikret*'e ithaf edilmiştir. İkinci eseri 1936 da basılan *Kadın* adlı şiir mecmuasıdır. 64 sahifeden ibaret olan bu kitapta 43 şiir vardır. Maamafih Cenab Muhyiddin'in bu kitablara alınmayan daha bir hayli manzumesi ve bilhassa şarkıları mevcuttur. Ve bu şarkılardan bir kısmı bestelenmiştir.

— I —

— Gurbet yolunda —

Şu gümüş ırmağın elmas akışı
Yoluna verdiğim cana benziyor
Dinmeden dökülen tükenmez yaşı
Vefâda aldığım şana benziyor

Tan yeri bürünmüş kızıl kisveye
Bayıldım gönlüme uyan cilveye
Uğrunda düştükçe bir giriveye
Başında dolaşan kana benziyor

Sevdâ mı üstünde şu gülgün güneş
O da mı ben gibi olmuş cefâkeş
Başında bir duman içinde ateş
Şu dağın yanışı bana benziyor

Ovayı nazlayan sükûn uykusu
Bende sızlatırken gurbet duygusu
Şu uzakta öten bülbül yavrusu
Safâlı ötmede sana benziyor (1)

İctihad No. 137, yıl : 1919

— II —

— Ayrıldıktan sonra —

Çehren sarı güllerle hüzünden bezenirken
Bir başka güzellikle güzelleştin o gün sen !
Aylarca yatan hasta kadar çâresiz, ölgün,
Çok ağladım arkan sıra ayrıldığımız gün.
Birlikte geçen günleri andıkça seninle
Koklar ve teselli bulurum eldiveninle.
Her hâtradan bin sızı duydum, seni andım,
En gizli yerimden de vuruldum, yaralandım.
Her lâhza gözüm yolda, elim hasta başımda,
Ben derdlilerin derdlisi oldum bu yaşımda.
Elbet daha az yaşlı olur, gelmeyeceksen
Bir kerre ölüm günde şu bin kerre ölümden !
İncitmeyecek, rûhumu inletmeyecektin !
Hiç üzmeyecek, yolları bekletmeyecektin l.

Yürüyüş, Sayı : 4, 1930

(1) Şair, manzumenin bazı mısralarını sonradan yukarıdaki şekilde değiştirmiştir.

— III —

— Kadın'dan —

— Ceberut —

Hüsnün gibi bir ma'bedi gördüm de o anda
Gönlümdeki sevgin gibi bir meş'ali yaktım;
Bir tatlı günah işleyerek elleri kanda
Kimdir bu güzel tâze dedim, çıldıracağım!

Teshîri bilen bir kadının haşmeti vardır
Bakmaz görünürken dönerek yan bakışında.
Nisviyyetin en ince hususiyyeti vardır
Zâten o güzel göğse karanfil takışında!
Çok sevgilinin çehresi üstünde mükerrem
Çehren bezesin gönlümü, nûrun ona dolsun,
Beytüssanemin tâkını süsler gibi Meryem
Hürmetle hayâlimde mukaddes yerin olsun.

Hüsnündeki ma'nâya ve ulviyyete âid
Her ince gönül yanmalıdır sevgileriyle.
Bir hakkıdır elbette büyük kudrete âid
Fahr. etse güzellik bu güzel şâh eseriyle!

Kirpiklerinin işve süzerken arasından
Her hükmüne idrâkimi râm etti o gözler.
Yüzlerce güzel gözlü kadın hâtrâsından
Her yâdı unutturdu, harâm etti o gözler.

Olmaz mı güzel gözlü kadın bir gece yer yer
Göğsünden öpüp ordaki zambakları dersem,
Bir gül demetinden daha câzib, daha dilber
Parmaklarının pembe tüveycinden öpersem?!

Göster bana endâmını baştan başa bir gün
Düşsün de beyaz, dolgun omuzlardan o tüller;
Bir câzibe mecmûası hâlinde görünsün
Kudret elinin gizli ilîştirdiği güller!..

Lâkin neye birdenbire hiddetleniverdin?
Lâkayd olamam cezbene şâirsem eğer ben!
Haşyetle huzârumda dururdun, baş eğerdin
Bir an haberin olsa elim âkibetinden!

Şâir olanın, âfeti vicdânı kuşatmış
Allah gibi bazan da gazap demleri vardır;
Her beyti ateşten dere hâlinde kol atmış
Bilsen ne kadar böyle cehennemleri vardır!

Râhun seni ta'zib ederek gösterecektir
Bir şâiri vurmak ne demek tâ can evinden,
Kahr olmana bir damla ateş elverecektir
Tek mısraımın saçtığı sönmez alevinden!

Bir gizli tutuşmayla leînden yanıyorken
Kurtulmaya biçâre, zaman bulmayacaksın!
Beyninden alevler çıkarak kıvranıyorken
İmdâdına gelsem bile kurtulmayacaksın!

Beyninden alevler çıkarak kıvranacaksın!
Kâfirl Yanacaksın, yanacaksın, yanacaksın!..

— IV —

— Sevgilime —

Bir lâhza gel de yükselelim kehkeşanlara,
Dünyâ bu hasta gönlüm için şimdi dar, gülüm!
Alkışlatıp bu hâli zeminden bakanlara
Gür saçlarınla sen beni sardıkça sar, gülüm!

Artık vedâ edip ebediyyen kesâfete
Bir ten olup ta şöyle bürünsek letâfete;
Hayrân edip cihânı bu kudsi izâfete
Gür saçlarınla sen beni sardıkça sar, gülüm!

— V —

— Gökçe Efe —

Kahraman Gökçe bir akşam Ödemiş'ten bindi,
Bildğim Gökçe değil, şimdi o bir şâhindi.
Güvenip sâdece gönlünde duran yoldaşına
Bir yalın atla kanatlandı o an tek başına!
Süzülüp engine, baktım dolu dizgin gidiyor,
Kayalar rüzgâra; yol ver, bu gelen Gökçe diyor.
Bir çelik ok gibi kopmuştu yayından hedefe,
Tâ uzaklarda kızıl ufka karışmıştı Efe.
Yürütüp sanki o her sâati bir sâniyede
Dürdü eb'âdi, mesâfâtı seri yelden de.
Atının bastığı yerlerde kemikten, taştan,
Tozdan, oltan ona bir ses gelerek her baştan:
Gökçe! Târîhini mahv etme, harâb etme dedi.
Bizi sen çiğne, fakat ellere çiğnetme dedi.
Hâle şeklinde yeşil defne dalından efser
Takınan mâi-beyaz tüllü güzel sâkiyeler,
Neş'eler müjdeleyen köhne şaraplar, biralar,
Mandolinden ceve efsâne yazan orga kadar
Kalbin âsâbını tehziz edecek tellerdən
Ördüler Gökçe'ye boydan boya ağ tarzi kefen.
Dinle Türk oğlu! hazırlandı bu dâvet gecesi,
Kahraman Gökçe'ye mekr etmenin en kahpeçesi.

Ona tutkun periler şöyle uzaktan uzağa:
Dön, sakın düşme diyorlardı bu alçak tuzâğa!
Karşidan sezdi o an dostça kurulmuş pusuyu,
Geçti himmetle geçit vermeyen en zorlu suyu.
Silkinip indi atından yine zeybekçesine,
Hileden gam yemeyen, ürkmeyen erkekçesine.
Baktı mermer kesilen sap sarı düşmanlarına,
Şaştı, pek şaştı damarlarda donan kanlarına,
Hayli dem geçti. neden sonra bezenmiş bir yer
Gösterip titreyerek, Gökçe buyursun dediler.

Meclisin cümbüşü tetric ile yükselmmişti,
Ölü benzindeki hânlere can gelmişti.
Yer değil sanki semâlar bile artık dardı,
O kadar şimdi şımardıkça şımarmışlardı.

Yalnız Gökçe, o gamlıydı derinden derine
Sızlanırken vatan üstünde vatan gurbetine.
Türkün öz ruhunu göster, Efe tam işte çağı
Diye yüz kerre kımıldandı kımından bıçağı!
Hep sêkinetle fakat Gökçe cevab verdi buna
Çünkü, dalmıştı bu işten çıkacak son oyuna,
Şu tütünden sarıver bâri de neş'en gelsin
Neş'esizlik sana pek aykırı, zira efesin
Diye bir kırmızı atlas kese fırlattı biri,
Gökçe'nin sanki büyük gönlüne el attı biri,
Yine yıldırmağı hiç, duymadı gûyâ bu sözü,
Çünkü, dolmuştu vatan kaygusu vicdânı, özü
Bende' bilsen ne şirin duygu uyandırmadadır,
O güzel Türk kızının aşkını andırmadadır;
Bu al atlas onun entarisinin parçası ah,
Yine öptüm onu, sevdim onu Gökçem bu sabah,
Sen ne dersin?.. dedi.. Rabbim, o ne irkilmeydi!
Gökçe'nin beynine bin sâika birden değıdi!
Dönmeden, bakmadan - arslan gibi - hiç arkasına
Eli gitmişti o yılmaz bıçağın kabzasına;
İki üç dâire resmı etti ateşten havada,
Sanki yangınlar alevlendi o müdhiş ovada.
Sardı baştan başa kudsi bir ışık loş ovayı,
Öyle hem sardı ki gök kubbe de söndürdü ayı!

Ancak on sâniye geçmişti bıçak girdi kına.
Bindi heybetle büyük mu'cize görmüş atına;
Döndü al kanda yüzen başları tek tek saydı.
Keşke bir baş daha olsaydı da kırk olsaydı
Dedi, yollandı ağırdan Ödemiş'ten yana o..
Bakarak yerlere kindan süzülen al kana o..
Kutlu olsun sana şanlar! diye sesler duydu;
O ne kıt'aydı, ne fırcaydı, o bir orduydı!..

— VI —

— İstîğrak —

Her mısraım tutuşmuş alevden nişânedir,
Ben şâirim, sözüm de benim şâirânedir:

Renginden aldı feyzini toprak sifâlemün,
Yıldızlar oldu parçalarından piyâlemün.
Bir neş'eyim ki, benden için dâimî huzur,
Sonsuz neşât içinde yaşar, lâyemût olur.
Sermestidir gönüller ezelden müdâımının,
Hayrânıdır cihan ebdî ihtîşâmımın.
Her şerri kalb edip te bu âlemde hayra ben
Hergüller oldu vehlede pençemde Ehremen.
Kırdım bu rahmet uğruna Urbün Menâtını
Yıktım Berehmen'in o büyük Sûmenât'ını.
Lûtfumla cennetimde yarattım fazîleti
Yaktım cehennemimde de kahren rezîleti.
Hep hâsirâne geçti önümden birer birer
Bin bir hurâfe zâdesi mevhum ilâheler.

Peygamber etti akı ilâhi irâdetim,
Bir anda erdi âleme şâfi hidâyetim:
Kendinde buldu hep bu büyük dînün ümmeti,
Ma'bûdu, abdi, ma'bedi her dem ibâdeti.

Her mısraım tutuşmuş alevden nişânedir,
Ben şâirim, sözüm de benim şâirânedir!

— VII —

— Gazel —

Âh kim Kays-ı dilim olmasa divâne sana
Arzihâl etmeye gelmezdi o divân'e sana
Öyle bir tâb-ı cihantâb-ı müebbedsin ki
Gönlüm olmuştur ezelden beri pervâne sana
Nâle-i aşkım için hâme-i kudret yazmış
Dâstân-ı gül ü bülbül gibi efsâne sana
Zülf-i zertârına bel bağlamayan kâfir olur
Nâr-i dûzahta yanar gelmeyen imâne sana
Feyz-i câvid ile bünyânını tekrîm etmiş
Mübdî'-i lemyezelin sunduğu peymâne sana
Sen ne gencine-i pinhân-ı melâhatsın ki
Kalbimin fûshat-ı ma'mûresi vîrâne sana
Mest-i sahbâ-yi fûsun olmasa karşımda Cenâb
Böyle bakmazdı anın gözleri mestâne sana

Cenab Şahabeddin— Pilevne muharebesinde şehit olan Binbaşı Osman Şahabeddin Bey'in oğludur. Filorı nahı Nâzım'a verdiği tercümei halde diyor ki:

«1286 veya 1287 senesinde (Milâdi 1870—1871) olacak Manastr'da doğdum. Hanemiz Hamamönü mahallesin de idi. Valdem (I) o; Fransa — Avusturya muharebesinde doğdu diyordu. Her halde martın yirmi birinci pazar günü tulûdan iki saat evvel...»

Osman Şahabeddin Bey, servet sahibi bir adam değildi. Çocuklarına yalnız Balat civarında Dırağman mahallesinde ufak bir ev bırakmıştı. Ancak babadan ka ma az bir maaşla geçinmeğe mecbur olan bu âile İstar bul'a geldi. Cenab o zaman altı yaşında bulunuyordu. İlik tahsilini Tophane'de «Mektebi Feyziye» de bitirdi. Bir sene sonra «Eyüp rüşdiyei askeriyesi» ne girdi. 129 (M. 1879) da bu mektep yıkıldığından dolayı talebe Gü hane askerî rüştiyesine naklolunmuştu. Cenab 1296 (M. 1880) da oradan mezun oldu.

O vakitler askerî rüştiyelerde tahsilini bitirenler, da ha büyük mekteplere kura ile gönderilirdi. Canab' «Tıbbiye idadisi» çıktı. Şimdiki Kuleli lisesinin yalnız bir sınıfına tahsis edilmiş «Yukarı mektep» o zaman Tıbbiye idadisi idi. Cenab bu mektepte de iki sene okudu. Sınıfının birincisi bulunuyordu. Gerçi çok çalışmazdı fakat muallimlerinin takrirlerini eyi dinler ve zekâsı sı yesinde muvaffak olurdu. Hattâ cebir gibi zor dersle bile sırf hocasını dinlemek suretile öğrenirdi.

1299 (M. 1883) senesi ağustosunda Tıbbiyenin doğ

(1) Cenab'dan 9, 10 sene evvel vefat eden İsmet Hanım

udan beşinci sınıfına girdi. Bu mektepteki muvaffakiyetini de hocalarının takrirlerini iyi dinlemek suretile elde ediyordu. Kendisini daha ziyade edebiyata vermişti.

Oturdukları ev, *Şeyh Vassî'nin* tekkesine çok yakındı. Bilhassa onunla devamlı bir surette buluşuyor ve istifade ediyordu. Şeyhin delâletile de Muallim *Naci* ile anısmıştı.

Cenab Şahabeddin

Cenab üzerinde müessir olan kıymetli şahsiyetlerden biri de Nasuh Efendi zâde *Mustafa Asım Efendi*'dir.

Cenab'tan altı yaş büyük olan bu zat, zekâ ve ma'rifetle cidden emsalsiz bir kabiliyettir. Bizzat kendisi diyor ki:

«Bir cuma sabahı ilk defa olarak Cenab'a Aruzdan dört vezin öğretmiştim. Aynı gün akşam üzeri bu vezinlerde dört gazel yazarak bana getirdi.»

Edebî kaideleri ve Aruz veznini hiç şüphe yok ki Cenab, bu üç zatten öğrenmiştir.

Derin bir heyecanla şair olmak hevesine düşen Cenab, artık basit bir takım gazeller de yazmağa başlamıştı. Şiirlerini bir an evvel gazetelerde neşretmek istiyordu. Kendisi diyor ki:

«İlk şiirim bir gazeldi, *Saadet* gazetesinde basılmıştı. Bir mısraı hatırımdadır:

Gamze-i hâzır cevâbından cevâb ister cevâb

O vakit on dört yaşında, falandım. «*Saadet*» ten evvel — elyevm istinaf azalığımdan mazul *Asım Bey* «*Şafak*» isalesini çıkarırdı. Orada «Perestîş» redifli bir gazel neşrolünmüştü. Ben de ona bir nazire yazdım. Onu neş-

etmediler, Gazelinizi aldık, neşirde mâzuruz dediler; çünkü matlaı şu idi:

Etmekte cihan halkı çelîpâya perestîş,
Etmez mi gönül, bir büit-i tersâya perestîş

İşte bu Halbuki cihan halkının çelîpâya perestîş etmesi, o zaman İslâmiyete dokunmuş, neşretmediler. Sonra ilk neşredilen gazelim, işte o «*Saadet*» gazetesindeki idi. Şafak'tan sonra Leskovikli *Hayreddin Bey*'le *Sebat* ünvanlı bir risale-i edebiyeyi müştereken neşrettik. Kaç nüsha çıktığı hatırımda değil.»

Filhakika Cenab'ın ilk defa olarak «3 kânunuevvel 1885», te «*Saadet*» gazetesinde bir gazeli intişar etti. *Şeyh Vassî*'ye nazire olarak yazdığı «Perestîş», redifli gazel de — matlaı değiştirilmiş olduğu halde — ikinci olarak gene aynı gazetede neşrolünmüştür.

Cenab, bu yaşlarda daima *Muallim Naci*'yi taklid ediyordu. Ve ona karşı hürmetkârı; hattâ ilk gazelini bir mektupla gazeteye göndermişti :

Bu manzumelerde şüphesiz bir fevkâlâdelik yoktu; Fakat inkişaf etmeğe müsaid bir kabiliyetin mahsulü olan bu şiirler, memnuniyetle gazetede neşrediliyordu.

O zaman *Saadet* in edebî muharriri olan ve gençlerin yolladığı manzumeleri tenkid ederek onları daha muntazam yazmağa alıştırmak isteyen Naci, Cenab'ta hata görmüyor, bilâkis onun kudretli bir şair olacağını söylüyordu.

Naci, onun bir manzumesi için şunları yazmıştı:

«Cenab Bey Efendi'nin bu zâde-i tab'ı bize evvelkilerden zicemâl görünmüştür. Göstermekte olduğu âsâr-ı terakkî kendisinin ileride eş'âr-ı cemile sâhibi bir şâir olacağını mübeşşirdir.»

Tıbbiyet asteriyeden Cenab imzasile *Saadet*'te çıkan bu şiirler arasında Muallim *Naci*'nin:

Bigam olmanı hemmişin olsan da cânânımla ben
Derdnâkim intizâc etsem de dermâumla ben

İttifât eyler ilâhiyyâna gâhî gözlerin
Ben dahi anlardanım görsün İlahî gözlerin

Gördüm âsârın bahârın oldu sahrâlar benim
Olmamak mümkün mi en şiddetli sevdâlar benim

Yaktı aşkın oldu kalb-i nâlehâhüm âteşin
Koptu gönümden olur elbette âtım âteşin

Bâb-ı ihlâsın girilmez bir celâlet bâbidir
Halka-i zülfiün çıkmaz bir belâ girdâbidir

Gibi gazellerine vücade getirilmiş tahmisler de vardı. Bu şiirleri Naci, hep takdir ile gazetesine derc etmişti.

Cenab'ın *Saadet*'te bazı mensur parçaları, Fransızca'dan tercümeleri de görülüyordu. Naci, bunlar hakkında da takdirli cümleler sarfetmekte idi.

Cenab Şahabeddin iki sene mütemadiyen *Muallim*

Cen.

Naci tarzında eserler yazdı. Fakat bir taraftan da başka şairleri okumaktan geri kalmıyordu. *Naci — Ekrem* kavgaları ile de alakadar olmuştu. Hususile Tıbbiye gençleri *Hâmid*'in neşrolunan bütün eserlerini takib ediyorlardı. Cenab ta bunları seve seve okudu. Bir taraftan da Fransız şairlerini tedkik eden Cenab, tabiatile Ekrem ve bilhassa *Hâmid*'te başka bir yenilik sezmişti. Artık onları taklid etmek hevesine düştü.

Cenab'ı, 1302 (M. 1884) senesinden itibaren *Hâmid* ve *Ekrem* mukallidi olarak görüyoruz. Vücutte getirdiği eserlerden bir kısmını *Gülşen* mecmuasına göndermişti.

Firâk-ı ebedî, *Bir Kırılma*, *Mahsûl-i matem*, *Cânâ* başlıklı manzumeler, bu mecmuaya intişar etmiştir.

Cenab, bir aralık ta *Leskovikli Hayreddin Nedim Bey* ile birlikte *Şebat* isminde edebî bir mecmua çıkardı.

İlk nüshası 15 mart 1362 (M. 1886) tarihinde intişar etmiştir.

Ahmed Rasim ve *Halil Edib* beylerin de bazı şiirlerini ihtiva eden bu mecmua «12» müsha intişar edebilmiştir.

1303 (M. 1887) de «70», sahifeden ibaret olan *Tâmât* adlı bir şiir mecmuası tabettirdi. Kitap şu cümlelerle başlamaktadır:

«Eyi bilirim ki:

Sâika-i hevesle arz-ı çehre-i aczû kusur eden *Tâmât*'im pâmâl-i hatâdır. Hadâset-i sinnime bağışlanacaktır.

— *Tâmât*'ima bir kaç parça hezeyan peyrev olacaktır ki — anlar da yekser türrehâttir.

Mektebi Tıbbiyei şahane sekizinci sınıf

Şakirdanından

Cenab Şahabeddin

Gerçi bu şiirlerde de bir fevkalâdelik yoktu; fakat henüz «16, 17», yaşında bulunan bir gencin manzum eser neşretmesi ve bazı şiirlerinde de cidden muvaffak olması edebî büyük bir istidada sahib olduğunu gösteriyordu. Meselâ *Hâmid*'in o sıralarda çok şöret kazanan «Bir kuş» redifli müseddesine, *Mehmed Celâl*, *Tepedelenli Kâmil*, *Ahmed Reşid*.. gibi bir çok gençler nazire söylemişlerdi. Cenab ta bu manzumeyi tanzir etti. Fakat bütün bu nazireler arasında en çok yaşayan Cenab'ın şiiri oldu. Hallâ Meşrutiyetten sonra çıkan kiraat kitaplarına bile alındı.

Cenab Şahabeddin, edebiyatla bu kadar fazla meşgul olmasına rağmen, gene Tıbbiye'nin bazı sınıflarında birinci oluyordu. Nihayet 1 mayıs 1305 (M. 1889) da doktor yüzbâşısı olarak mektebi bitirdi. Kendisi,

«Son sınıfta birinci olduğum için ikmâl-i tahsil zımında Paris'e hükümetçe gönderildim» Diyor.

Sınıf arkadaşlarından sabık Darülfünun Tabakat müderrisi *Bay Müştak*'ın verdiği malûmata göre de, Cenab mektepten tez imtihanında «26», ncı olarak çıkmıştı. Sınıfta birinci *Bay Müştak*, ikinci *Emin Âli*, üçüncü *İlhamî Nazif*'ti.

Tıbbiyeden her sene Avrupa'ya tahsil için asgari iki, azami dört talebe gönderilirdi. Bu hususta da mezun olanların derecelerine bakılır ve birinciden dördüncüye kadar seçilirdi. Halbuki *Abdülmeccid* zamanından beri mevcut olan bu nizamname ekseriyetle tatbik edilmez, işin içine iltimas girerdi. Netekim o sene de irade ile *Esad Paşa* ve *Vahid Hâzım* Avrup'aya gönderildi.

Hayreddin, Mektep nazırı *Rasim*, Ferik Doktor *Ali Saib* paşalar ise Cenab'ı iltizam ediyorlar ve onun da Avrupa'ya gönderilmesi için çalışıyorlardı. Nihayet muvaffak oldular; Cenab'ı mektep mezunu olduğu tarihten dokuz ay sonra «Emrazi cildiye tahsil etmek üzere», Paris'e gönderttiler.

Bay Müştak'ın verdiği bu izahat «Mir'atı mektebi Tıbbiye», adlı eserin kaydına da tevafuk etmektedir.

Cenab Paris'te dört sene kaldı. Tıp ve edebiyat tahsillerini birleştirmişti.

Hayatına dair *Filorinulu Nâzum*'a gönderdiği mektupta diyor ki:

«O zaman bir taraftan Fransa'da Natüralistlerin modası idi. Bir taraftan da *Verlaine*, *Mallarmé* modası idi. *Mallarmé*'yi çok iyi anlayamıyordum. *Verlaine*'i çok seviyordum. Fransız şairlerinin genç yaşlarıyla münasebet te bulundum. Ezcümle *Şarl Grin* ile çok beraber bulundum.»

Cenab, İstanbul'a döndükten sonra gene şiirler neşretmeğe başladı. Fakat bu defaki manzumeleri büsbütün başka idi. Bunlar, *Ekrem* ve *Hâmid*'in eserlerine de benzemiyordu. Gerçi Şair, tam manasile olgu eserlerini, henüz verememişli. Yenilik yapaçağım dey bir takım adilliklere düşüyordu.

Bu manzumelerde asıl Cenab'taki şi'riyeti bulmak ki bil değildi. Fakat mütemadiyen kudretli bir sanatçı olmak emelile çalışan Şair, ergeç hakiki şahsiyetini bulduğundan emindi. Bu yoldaki tenkidlere aldırılmıyordu. Matbuat âleminde de oldukça tanınmıştı. Muhtelif mecmualarda neşrettiği şiirler - âleyhinde bulunanların çoğuna rağmen - büyük bir alâka uyandırmaktaydı.

Filvaki 1311 (M. 1895) senesinden itibaren neşrettiği manzumelerde Cenab daima tekâmül, daima bir yenilik gösteriyordu. Şiirlerinin bir kısmı şekil itibarile ki olmakla beraber ruh cihetinden bambaşka idi. Bu zılarda bir Garb zevki mevcuttu.

Hazinei Fünun Şark kültürünü aşıl原因 bir mecmua olduğu halde Cenab'a ehemmiyet veriyor ve onun şiirlerini, bazan mecmuanın ilk sahifesine dercediyordu. Cenab'ın *Hazinei Fünun*'da intişar eden manzumeleri ara da şekil itibarile de yeni olanlar yok değildi.

Cümle eşyâ idi piş-i nazarımda hurrem
Seni görmüştüm o dem
Sanki her manzarada var idi bir gizli düğün
Seni görmüştüm o gün

Beyitlerle başlayan «Zübde-i macera» başlıklı ma

me, *İsmail Safa*, *Menemenlizade Tahir* ve *Tevfik Fikret*'in birer manzumesinde gördüğümüz şekilde yeni bir müstezattı.

İlk Türkçe *Sone*'yi de Cenab neşretti. Genç Şair yalnız ruhta değil, şekilde de yenilikler yapıyordu.

Teceddüd şairlerine nazaran daha garıba yakın ve daha muayyen bir çerçeve dahilinde ilk Türkçe şiirler yazan da Cenab olmuştur. Kendisi *Benim kalbim* başlıklı manzumesi münasebetiyle yazdığı bir makalede diyor ki:

«Bugün Sultanî talebesinden birinin ilk eseri teşâ'uru gibi telâkki olunmak lâzım gelen bu neşideyi o zaman bütün cümhür-i şuarâ Fransızcadan mütercem zannemişlerdi. Zira kâlbine bir şahsiyet-i müstekille iâre ederek onu tam bir levha hâlinde tassavvur etmek kudreti bir Türk şairinin dimağı için müsteb'ad görünüyordu.

Filvâki o zamana kadar neşredilen âsâr-ı manzûmimiz arasında buna mümâsil, böyle timsali düşünölmüş ve şerâit-i tamâmiyete mâlik bir neşide gösterilemez. *Vâveylâ* ve *Kürsi-i istiğrak* ve emsali gibi hakikaten nefis, parlak bedialar vardı, fakat hiç biri muayyen bir çerçeve dahilinde tasavvur ve tasvîr edilmiş değildi, hepsi hududu itibarile kusurlu idi. Her hangi birine fazlalık hissi vermeksizin bir veya bir kaç kıt'a daha ilâve edebilirsiniz; onlarda daima bir nâtamâmiyet hâli vardır ki tasavvurda nâtamâmiyetten neşe't eder.

Bizden evvelki nesl-i edeb bir manzumenin elfâz ile resmedilen bir levha olduğundan gâflet göstermişti; bu cihetle eserlerini birer levha gibi çerçevelyerek tahdid etmiyorlardı. Ben bu lüzum-ı tahdidi Paris'te kendisinden edebiyat dersi aldığım *Şarl Brevet* isminde muhterem bir adamdan öğrendim ki *Gaulois* gazetesi muharrirlerinden di.

Cenab'ın bu makalede söyledikleri kısmen doğrudur. *Ve Mehmed Rauf* (1), *Hüseyin Cahid* (2), *Hüseyin Suad* (3) gibi şahsiyetlerin dedikleri gibi Cenab yeni tarzda ilk şiirlerini *Mektep*'te değil *Hazinei fûnun*'da neşretmiştir.

Cenab bu manzumelerile de epeyce bir şöhret kazandı. Fakat onun asıl iştiharı, «Mektep» mecmuasına daha olgun bir tarzda yazdığı manzumelerle başladı.

30 Kânunuevvel 1309 (M. 1893) tarihinde ilk nüshası çıkan «Mektep» daima şeklini ve mündericâtını değiştiren bir mecmua idi. *Andelib Faik İhsan*, *İsmail Hakkı*, *Zeki Mağamuz*, *Müstecabizade İsmet*, *Yusuf Ziya* gibi muhtelif kimseler, muhtelif zamanlarda mecmuayı yaşatmağa çalışmışlardı. Cenab'ın «Mahabet», «Terci-i hayâl», «Nâle-i hasret» gibi mahdud bir kaç manzumesi bu mecmuada intişar etti. Nihayet dördüncü cildin 8 Şubat 1311 tarihli 21 inci nüshasından itibaren «Mektep»i *Hüseyin Cahid* çıkartmağa baş-

(1) Şebab No: 6, Ağustos 1336.

(2) Kavgalarım Ve Akın'daki edebî hatıralar.

(3) Akşam'da Cenab Şahabeddin.

ladı. Artık Şairin hemen her nüshada şiirlerine teselli ediliyordu.

«Mektep»te intişar eden bu şiirlerle Cenab'ı hiç Türk şairine benzetmek kabil değildi. Bütünü bir edaya sahip olmuştu. Esasen maksadı da bu Türk Şairlerinden kimsenin tesiri altında kalmak istemiyordu. Ruhta, şekilde muhakkak surette bir ayrılık gösterilebilmişti. Yeni yeni tabirler buluyor, terkipler uyduruyordu. Bu yüzdendir ki, eski an'anelere bağlı kaleme alan şairler, haklı veya haksız Cenab'a hücumla başladılar, başka mecmualarda onun manzumelerini ağır bir surette tenkid ettiler.

Son zamanlarda edebî hatıralarını neşreden *Hüseyin Cahid*, bu hususta şu malûmatı vermektedir:

«Biz Mektep gazetesini çıkarırken *Hüseyin Suad*, Ben de Cenab'ın şiirleri var, vereyim de basınız, dedi.

Doğrusu birdenbire pek memnun olmadım, nedensiz çocukluğumda anlamadan okuduğum eski divan bende şiirler hakkında eyi bir fikir bırakmamıştı. *İsmail Safa*'nın ezberlettiği *Hâmid*'in şiirlerini pek sevdiğim halde ezberlemekte çektiğim sıkıntıdan dolayı onlara dargındım. Cenab'ın şiirlerini *Suad*'tan alırken içimden bunları risaleye koymağa hiç niyetim yoktu.

Fakat, Cenab'ın yazılarına bir göz gezdirince fikrim değişti. Bunlarda, şiir diye o tarihlerde haftalık gazetelerde gördüğümüz yazılardan bir başkalık vardı. O zamanlar haftalık mecmualar *Andelib*, *Müstecabizade İsmet* gibi imzalarla *Muallim Naci* tarzında bir takım manzumeler neşrediyorlardı. Bunlar bana pek âdi, iptidai şiirler gibi görünüyordu. İdadî mektebinin ikinci sınıfında başlayarak altı sene devam eden Fransızca Edebiyat dersi bende bütün bütün başka türlü bir zihniyet hususu getirmişti. Elimdeki terazi, tatbik ettiğim tenkid ölçüsü değişmişti. Bu Türkçe eserlerden bir zevk almak bil olamıyordu.

Halbuki Cenab'ın şiirleri bir Garb çeşnişiyle zevk okşuyordu. İfade düzgün, şekil Şarklı, fakat ruh Garbî idi. Hattâ *Sone* şekliyle de Şarktan ayrılmıştı. Bununla memnuniyetle Mektep'e bastım.

Bizim felsefi ağır yazılarımız arkadaşlarımız haftalık mecmuanın o kadar büyük itirazlarını davet etmediği halde Cenab'ın şiirleri kıyamet kopardı. İstihza etmeğe başladılar. Bununla da kalmıyarak tahkire kalktılar. Eminim mecmuanızdaki eski tarz muharrirler bizi bir düşman telâkki ediyorlardı. Bizim nazarıımızda da onlar bir düşman idiler.

Ençok kimin şiirlerinden hoşlanırsınız? diye mecmua da bir istinzaç yaptık. Buna güya karilerden gelmiş gibi biz kendimiz cevap vererek Cenab Şahabeddin'in şiirlerini birinci derecede beğenilen yazılardan gösterirdik. Bu tabii bu, daha ziyade husumet, daha ziyade hücum edebetti.

Filhakika 20 haziran 1312 (M. 1896) tarihli «Mektep»

Cen.

te (Cild: 4, No: 40) «En iyi şairimiz» başlıklı şöyle bir yazı görülür:

«Üstad addedilen zevât-ı muhtereme istisnâ edildiği halde berhayat şairlerimizden hangisini tercih ettiklerine dair karilerimizden vuku bulan istinzacımıza aldığımız cevablar bizi son derece memnun etti. Çünkü fikirlerini beyan etmeğe inayet buyuran karilerimizin adetçe teza-yüdünü görüyoruz ki bu da târizata hiç ehemmiyet vermeden meslekimizde kemal-i ciddiyetle ilerlememiz için bize cesaret verecek âsar-ı teşvikkâranedendir. Bu ise gayretimizin takdir olduğuna delâlet ediyor ki biz de esasen bundan başka mükâfat beklemeyiz. Aldığımız varakalarda bizce mucib-i memnuniyet olan bir cihet daha var ki o da tercih edilen şairlerimizin hep Garbın measir-i irfanına meftun olarak edebiyatımızın kuvvet ve zindegisini teksir için edebiyat-ı Garbiyeden iktibas lüzumunu takdir eden gençlerden ibaret olmasıdır. *İsmail Safa Bey* 151 varakada 38 rey ile birinciliği ihraz ediyor. *Cenab Şahabeddin* ile *Tevfik Fikret* Beyler "35." er rey ile ikinci derecede geliyorlar...»

Cenab'ın «Mektep» mecmuasında neşrettiği şiirler, epeyce gürültü koparmıştı. Buna mukabil teceddüd taraftarlarınınca da takdirle karşılanıyordu. Bilhassa *Tevfik Fikret* ruh itibarıyla tamamı tamamına Şark nüfuzundan kurtulan Şair'e karşı samimî teveccühler gösteriyordu. 15 şubat 1311 (M. 1895) tarihli «Servetifünun», da (No: 259) yazdığı bir «Müşahabe-i edebiye», de Cenab'ın Mekteb'te ilk neşrolunan «Şi'r-i mahzun»u hakkında şunları yazmıştı:

«Mekteb yeni bir heyet-i tahririyenin taht-ı idaresinde olarak intişara başlamış. Mündericâtı hep istifadeli şeyler.

— Kimler yazıyor acaba?

— Bilmem: Çünkü hepsine imza konmuyor. İmzalı olarak *Menemenlizade* namına bir «Mekteb» kasidesiyle Cenab Şahabeddin'in iki manzumesi, bir de «Çocukluk», deye bir tercüme var. «Şi'r-i mahzun» ünvanlı birinin bazı parçaları pek hoşuma gittiği için ezberledim.»

İki ay sonra intişar eden «Mekteb» te Cenab'ın «Ağ-lasam» redifli cidden güzel bir şiiri çıktı.

Fevkalâde takdirle karşılanan bu manzumeyi *Hüseyin Suad*, *M. Rüşdü*, *A. Erşed* gibi Şairler tanzir ettiler. Fikret ise aynı manzumeyi tazmin etmişti:

Bu samimî iltifatlar daha başlar başlamaz Cenab'ın da Servetifünunculara karıştığını görüyoruz. Onun, bu mecmuada ilk olarak 4 nisan 1312 (M. 1869) da «İnkisârı bâzîçe», adlı uzun bir manzumesi çıktı. Bunu *Ahmed İhsan*'a ithaf etmişti. Bir hafta sonra «Mev'id-i telâkide» başlıklı manzumeyi *Tevfik Fikret*'e hediye etti. Artık hemen her nüshada şiirler yazıyordu. Hattâ bazı haftalar, iki manzumesi birden görülmekteydi. Fikret, Cenab'ın artık en büyük bir takdîrkârı olmuştu.

Cenab, hem Mekteb'te, hem Servetifünun'da şiirler neşretmekte idi. Hattâ «Mekteb», i bir müddet bizzat

kendisi çıkarmıştı. *Hüseyin Cahid*, bu hususa dair şunları söylüyor (1):

«Mekteb neşriyatı uzun müddet devam edemedi *Karabet* ile aramızda vasıta olan *Baki Bey* yüzünden bir mesele çıktı. Baki Bey, dindarlığın-bütün dar manasıyla mutaassıb, sofu bir adamdı. Cenab'ın sinirlerine dokunmuştu. Bir gün *Rauf* bana :

Cenab fena halde kızmış, dedi, Baki Bey işin başında buldukça yazı yapmayacağını söylüyor.

Cenab feda edilemezdi. Baki Bey'e ultiमतom verdik, dediğimizi yaptırmadığımız için mecmuayı hep bıraktık, çekildik. Ertesi hafta «Mekteb» Cenab Şahabeddin'in idaresi altında muntazam intişar etti. Cenab'ın kabiliyet ve iktidarına o kadar hayran ve meftun idik ki kızamadık. Bundan şu faydamız oldu ki ilk hevesle o kadar sevdiğimiz risalemizi kendi elimizle gömmek felâketini görmedik.»

Cenab bir taraftan manzumeler yazarken, diğer taraftan da mensur parçalar neşrediyordu. Onun, matbuat hayatına atıldığı günden itibaren daima ilerlimekte olduğunu görüyoruz.

Cenab, Servetifünun edebiyatının muhakkak surette bir mübeşşiridir. Ve en sanatkâr şairidir. *Hüseyin Suad* diyor ki (2):

«Servetifünun ailesi içinde Cenab zekâ ve iktidariyle herkesin, bhusus *Fikret*'in hürmet ve muhabbetini kazanmıştı. Servetifünun'daki yazıları o zamanı yaşayanların malûmudur. Bunları tekrar etmeyeceğim. Yalnız şunu söyleyeyim ki Cenab olmasaydı Servetifünun'un edebî inkilâbı noksan kalır, belki de elde etmek istediği hedefine vâsıl olamazdı. O, bu inkilâbın alemdarı idi.»

Filhakika Cenab, Servetifünun hareketinin en mühim amillerinden biriydi. Teceddüd taraftarları onu daima takdirle karşılamışlardı. Hususiyile *Fikret* sanatkâr Cenab'ın samimî bir hayranı olmuştu. Bir çok makalelerinde ondan hürmetle bahsediyordu.

Manzum bir müşahabesinde Cenab hakkında şunları söylüyor (3):

Özgen müşahabemiz nazm-ı dişikârımızı
Bir iltizâm-ı ha'îrânenen ibâretti;
Sizinle terkederek iltizâm-ı nik ü bedi,
Bu gün de sevk edelim bahs-i bîkarârımızı
Bir âşiyân-ı maânîye, bir perizâre;
Tenezzül eyleyelim sâ'itâne, âvâre.
Bir âşiyân-ı maânî ki sâf u çâşperver
Müşâfahât-i serâirle dâimâ pürdür;
Zalâm-ı leyl arasından bir iltimâ-ı seher
Kadar lâtif, o kadar müris-i tahayyürdür!
Düşer zemînine hep mevce mevce zîl u ziyâ
Bütün bedâ'î-i hilkat, bedâ'î-i san'at

(1) Hüseyin Cahid. Akın. Tefrika No. 16

(2) Akşam gazetesi: 18 Nisan 1934

(3) Servetifünun Cild: 11, No: 278, 28 Haziran 1312

— Pür ibtisâm-ı sükûn, pür nevâzîs-i rikkat —
Eder o lâne-i lâhûta nağmeler ihdâ...
O lâne işte Cenâb'ın hayâl-i enfesidir.
Bu şî'r nağmelerin bir küçük nümunesidir

3 Şubat 1312 tarihli ve 310 numaralı "Serveti fûda gene *Tevfik Fikret* onun hakkında şu sitayişazıları yazdı:

inunla iki
dir.. Cen
n o zarâ
miz meta-
mu'ciz şî-
müfid
leler al-
enzârı
lâaya gü-
er gibi du-
evimli im-
bir sene-
beri 'inti-
kıymet
âsına alış-
olan sahi-

imizde görülüyor. Yazık. Âsâr-ı Cenâb'ı velev akkat olsun, bir zaman mutâlâadan mahrûm olaz. Edib-i tabibin bu seneki heyet-i sıhhiye-i Hicâziye ânında yirmi gün evvel şehrimizden infikâk etme-u mahrûmiyeti muvakkatenin sebebi zarûrisidir. "Servetifünun" Cenab Bey'in ilk âsâr-ı kalemiyesini neş-iği günlerden beri tasviriyle de ziynetyâb olmayı kereler hâtıradan peçirmiş ve bu tasavvur-ı kıymet isâneyi müeyyid arzuları, ihtarları hâvî kâğıdlarda redilmişti. Gazetemiz şimdiye kadar nasılsa vücudir olamayan şu emelin işte bugün mevki-ı husûle riyor: Şâir-i İbdâ perverimizin bir kit'a resmini dersâhife-i iftihâr ediyor.

İbdâperver... Evet, Cenab'ın mâhiyet-i dehây-i şâirâ-ni ta'rif için bulunabilen vasıfların en muvâfıkı ce budur. Şu bir seneden beri şî'rimizin teceddüdü nginde bir te'siri belli görülen elhâm edebiyeden eri Cenab Şahabeddin imzâsı altında intişar etti. İbtâ semenfâm,, terkibi de hâric olmamak üzere Ce-y'in müvelledât-ı fikrî kalemi olan elfazu terâkîp o nâfi güzide tarafından birer mahfazai şî'r içinde li-ni edebimize ihdâ edebilmiş cevherlerdir ki başka hiç hidmeti ma'rifeti olmasa yalnız bunlardan dolayı ibiyatımız kendisine müteşekkik olmak lâzım gelir. İbki onun daha ne ciddi hizmetleri, daha ne büyük ülefleri var: Fezâilinin ne büyük eserlerinin haksız ksız muâhazâta uğradığını gördüğü halde mütees-olmamak, mesleki muhtârı müstahsende zerrece in-râf göstermemek derecesinde mekân-i ahlâka mâlik nak... Hidematının en küçüğü zâtına münhasır bir bir gününü ibzâlkârâne ile - her hafta ikişer üçer pişi ifâdemize attığı bedialarla sünühâtı nazmiyyemizin âhdut nâle-i hânî-i âşikânenen başka daha ulvî, da-ı samimî daha rakik mevzûları da olabileceği hakkın-zâten vazolunmuş, fakat âsâr ve emsâl ile daha bi-ekân inbât edilememiş bir nazariye edebiyeyi mü-mmelâen tatlılık ve te'yid etmesidir.

Bu muktedir kalemin câlib-i istiğrâb bir sūr'at ve sühûletle tesvîd ettiği makalât-ı mütenevvia - Sahil hayâlâtı, Esâlib-i ezmine, Mutâlâa, Esâlibi nisvan, Lâneli elhan, Tasallüfi edebî, Sâli edebî gibi - alelümüm neville-ri kendilerine hâs ve lisanımızda henüz pek yeni şeylerdir ki kıymet ve letâfetçe hemen âsâr-ı şî'riyesi kadar şâyâm ehemmiyettir. Şâir bunlarda bir iki sahifelik yere bir kitaplık sermaye vukuf sıkıstırdığı halde sahhârâne bir mehâreti beyan sayesinde o sahifeleri karilerine hafif ve zarif birer neşidei mahabbet gibi telâkkî ve mutâlâa ettirmeğe muvaffak oluyor. Cenab'ın bu da ayrıca takdir ve tebrike lâyük bir meziyyet ve muvaffakiyettir.

Şu bir kaç sözü - ki Cenab Şahabeddin Bey'in hüviyeti şâirânesine nisbetle tafsilâtı zâideden ma'dudur. Yazışım hiç bir maksadı medîha - kârîye mukarir değildir. Fezâili hakikiye erbâbına karşı izhârî hayret ve meftûniyet.. Benim için fezâili tahrîrin en hâlisi en hakikîsi işte budur.

Cenab Şahabeddin nâmını on üç on dört seneden tâ Berk'ler, Gülşen'ler neşrolunduğu, *Tercümam hakikat* ilk müsabıkı eş'âr olduğu zamandan beri tanırım. Cenab'ı tanyalı ancak dokuz on ay oluyor. *Servetifünun* idarehanesinde, işte şurâda bir musâfahacıkla başlayan muârefemiz pek çabuk kesbi samîmiyet etmiştir. Ne zamandan beri, uzaktan uzağa kalbimde toplanıp duran o parlak nazari dehâ nümâ önünde bir kütle-i zeri hâlis gibi eriyerek ulvî ve metîn bir şekli uhuvvet aldığı - kemâli mefharetle gördüm. Bugün Cenab benim için yalnız meslekdaş değil, kıymetli bir birâder, bir birâderi ma'rifettir.

Artık sükût edeceğim. Şu itirâf ı uhuvveti vicdâniyeden soñra sözlerimin ilzâma haml olunmasında korkuyorum."

Fikret, bunlarla da iktifa etmedi; 6 Şubat 1312 (M. 1896) da çıkan *Servetifünun*'da (No. 310) "Cenab,, serlevhalı şu manzumeyi neşretti:

Helecanlarla geçen bir günün akşamında,
Mâi bir gölgeliğin sine-i ârâmında,
Gecenin bir chedi ân-ı semenfâmında.
Pür sükûn, zemzeme-i hilkati gûş ettinse...

Varsa şâirliğe rûhuna nûfûzun, hünerin,
Dolaşıp neş'e-i san'atla gülen dilederin
Çehre-i girye - nikabında hayât-ı boşerin
Bir müşerrib gibi teşrih-i nukuş ettinse...

Bir şey anlarsın, evet, belki bu simâdan sen,
Bir şey anlarsın onun şive-i takrîrinden;
Yazanım yoksa Cenâb'ın sana mâhiyyetini.

Şöyle temsil edeyim: bir yeni uk-ı meşhûd,
Bir semâpâre-i nevâide ki her çesm-i şühûd
Göremez, görse de idrâk edemez fûshatini (1)

Fikret'in bu takdirlerine meslek arkadaşları da ihtak etmişlerdi. Fakat onun yeni yeni tabirler bulması bir çok muarızlarının hoşuna gitmiyordu. Bilhassa 27 Haziran 1312 tarihli "Mekteb,, de (No. 41) *Terancei mehtab* başlıklı bir manzume neşretti. Bir mısraında *Sââti semenfâm* tabirini kullanmıştı. Muarızları, bunu

da bir vesile sayarak Cenab'a var kuvvetlerle hücum ettiler. Nihayet *Ahmed Midhat Efendi* de bu mübahaselelere iştirak etti. Ve *Sabah* gazetesinde *Dekadanklar* serlevhali bir yazı neşretti. Makalesinin bir yerinde şunları söylemişti:

"... Birkaç senedenberi Paris'te beş on genç türediler, kendilerine "Dekadan,, namını verdiler. Vâkıa pek münasebetsiz bir nam. Lâkin meslekleri daha münasebetsiz olduğundan namlarındaki münasebetsizliği dahi örtüyor. Bu açık sade ve herkes için anlaşılması kabil olan edebiyatta bir bidaai sahiha ile isbatı ehliyet edemeyeceklerini gördüklerinden o yoldaki edebiyatı mahvedebilmek zu'muna düştüler. Ey buna nasıl muvaffak olmalı? Am bir köhne metâ'adederek bat bazarına göndermek ile. Değil mi? Vâkıa öyle yapmağa davrandılar. Lâkin eskilerin yerine bir metâi taze çıkarmak lâzım geldi. Anı da çıkarmağa çalıştılar ise de anlaşılacak surette olsa mahiyetleri görülerek beş para etmeyeceğinden daha doğrusu o metâu verecek mahiyet bulamadıklarından anlaşılmağlığı ona mahiyet tayin ettiler. Şiirlerinden vezni kafiyeyi "Eski şeyler,, deye çıkarp attılar..."

Ahmed Midhat Efendi "Cenab" dan da şöyle bahsediyordu:

"... Ne onların cümlelerini ne de sureti şerh ve inkişatlarını tahkikte zerre kadar mubalâgam olmadığını anlamak isterseniz Cenab Şahabeddin Bey biraderimizin bu seneki "Nevsali Servetifünun,, da münderiğ "Sali edebi, sernameli makalesini okursunuz ki sername bile Fransızca "Année Littéraire,, tercümesi olup yoksa tabirâtı Osmaniyemiz meyanında böyle bir tabir müşahit ve menus değildir..."

Cenab Şahabeddin, 2 Teşrinievvel 1313 tarihli "Servetifünun" da "Dekadizm nedir,, makalesini yazmış ve zımnen Ahmed Midhat Efendi'ye cevap vermişti.

Cenab'ın bu yazısı müsbet bir tesir yapmış değildi. Muarızlar, mütemadi bir surette tenkidlerinde devam ediyorlardı. Artık Dekadan tabiri Servetifünuncuların yeni ünvanı olmuştu.

"Dekadanklar,, serlevhasile yazılan bu makaleler muhakkak aleyhte oluyordu. İtirazların hedefini bilhassa yeni kelimelerle tabirler teşkil etmekte idi.

Fakat itirazlar o kadar çoğalmıştı ki, Servetifünunculara taraftar olanlar bile kısmen bu hataları kabul etmek mecburiyetini hissediyorlardı.

30 Nisan 1314 tarihli "Servetifünun,, da *Süleyman Nesib*'in bir makalesi çıktı. *Cenab*'ı hem müdafaa ediyor, hem de onun Fransızlardan bazı intihaller yaptığını gösteriyordu.

Ahmed Hikmet ise "Eslâfta Dekadanklık,, serlevhasile bir makale yazmış ve *Şeyh Galib*'in de sembolik eserler vücude getirdiğini, binaenaleyh bu vadinin eski Türk şairleri arasında bile mevcut olduğunu anlatmak istemişti. *Hüseyin Cahid* de "Sembolizm" e aid müteaddid makaleler yazdı. Bütün bunlar, ekseriyetle Cenab'ı müdafaa etmek içindi. Esasen Servetifünun şairleri arasında en çok "Sembolizm,, e temayül gösteren odur.

Bu gürültüler arasında *Şemseddin Sami Bey* de Servetifünuncuları müdafaa yolu bir makale neşretmişti. *Hüseyin Cahid* buna *Tarık* gazetesinde muka-

belede bulundu (1). İki gün sonra *Ahmed Midhat Efendi* aynı gazeteye "Teslimi hakikat,, başlıklı bir makale yazdı (2). Bu makalesinde evvelce hücum ettiği Dekadankları bu defa takdirle karşıyordu. Hattâ o sıraları da coreyan eden "Klasik mübahasesi,,nde:

"Beşim Cenab Şahabeddin ve *Halid Ziya* Beyler sözüm yok. Asıl sözüm kızım sana söylerim, gelinim sen anı! kabiliyenden olmak üzere Dekadanklara âjddir..."

Sözlerini sarfetmişti. Halbuki Dekadanklar makalesi intişar ettiği zaman tahkire hedef olanların bilhassa Cenab Şahabeddin ile Halid Ziya olduklarına şüphe yoktur.

Nihayet bu tenkidlere *Samih Rifat Bey* de iştirak etti. İkdam gazetesinde *Şemseddin Sami Bey*'e açık bir mektub neşrettiği gibi, iki de makale yazdı. Bunlara *Hüseyin Cahid* cevap vermişti. Bütün itirazlar, esas itibarile Servetifünuncuların ya Garbi taklid etmelerinden veyahut yeni yeni kelimeler uydurmalarından çıkıyordu. *Samih Rifat Bey*, ise bunlardan başka Servetifünun edebiyatının millî olmadığını da ileri sürmüştü.

Bir müddet sonra Servetifünuncular arasında da bir geçimsizlik belirmeye başladı. Onlar da ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı diyordu ki, biz bazı hücumlara maruz kalıyoruz. Biribirimizi haklı veya haksız müdafaa etmek lüzumu hasıl oluyor. Halbuki şahısları değil, mesleki müdafaa etmeliyiz. Hattâ kendi hatalarımızı gene kendimiz görmeliyiz.

Bu hususta ön ayak olan *Ali Ekrem Beydi*. Servetifünun şairlerini tenkit maksadile uzun bir makale yazdı. *Tevfik Fikret*, pek beğenmediği bu yazının bir kısmını değiştirmek, diğer bir kısmını da büsbütün çıkartmak suretiyle mecmuaya dercetmişti. *Ali Ekrem Bey*, bundan fevkalâde hiddetlendi. Evvelâ *Yevmi Ma'lumat* ve *Servet* gazetelerinde bir varaka neşrederek makalesinin tahrif edildiğini ilân etti. Ve tenkidini tam olarak 14 kânunuevvel 1316 da çıkan "286,, numaralı *Malumat* ta neşretti. *Aynı Nadir*, bu yazısında bilhassa *Tevfik Fikret*'e hücum ediyordu. *Kenan* şiirine güzel bir fıkraçık deyip geçiyor, *Kılıç* manzumesini beğenmiyordu. Cenab hakkında da şu mülâhazaları serdetmişti:

"Cenab Şahabeddin Bey, hassas bir ruhu şairiyete, müncefi bir mâkesi hayale maliktir. Fakat ziyet ve san'ata ziyade inhimak gösterir. İhtisatım daima bünyülderek söylemek ister. Fırçasını gayet parlak, âdeta mülevven boyalara batıran ressamlar gibi göz kamaştırıcı levhalar yapmak istediğinden yeni kelimelere, terkiplere pek meyyaldır Cenab Bey'in eş'arı süsüne, tezyinatına lüzumundan ziyade itina etmiş hattâ modacılığı icadı eşkâl derecesine vardiirmiş bir güzel kıza teşbih edilebilir. Dikkat ediliyor ya "Güzel kız" diyoruz. Şiirlerin esası, ruhu eyidir. Şu kadar ki bu güzellik biraz daha sade giyinmiş olmasını yani şiirin o derecelerde sanayi ve tezyinata boğulmamasını insan temenniden kendisini alamaz.

Cenab Bey iltizamı elfazda ifrat ettiğini kendisi anlamış olsa gerektir ki manzumelerinde gittikçe garabetler tenakus ediyor..."

(1) *Tarık* 19 teşrinisani 1314

(2) *Tarık* 21 teşrinisani 1314.

Ali Ekrem Bey, bunlardan başka Cenab'ın kullandığı "Tüfu tesliyet", "Nayı zümürüd", "Çengi mühhep", "Üdu mükevkeb., gibi tabirlere ilişiyor; "Tekib, şiirin kıymetini tezyid değil, tenkis eder,, diyor. *Handeler* manzumesini de manasız bulmuştu.

Halbuki evvelce Cenab'ı şu yolda fevkalâde bir kdirle karşılaşmıştı (1):

"Cenab Şahabeddin Bey, o âli nazar şairi mülhem ne rikalar ibdâ ediyor. Şiirimizde bir mesleki cedit dâ vücade getirdi. Küçük küçük yazdığı parçaların arada öyle büyük şiirler buluyor ki ulviytini takdir in cidden şair olmalı, şairliğin en dakik mezayasını imelidir. Mekteb risalesinde neşrolunan bir sonesidir ki anda hayatı müptelâ bir seyyaha teşbih eder. İnu okumalı da mevzuun ehemmiyetiyle mütenasib on şiirin azametini görmeli.

Bu defa hata diye gösterdiği tabirler esasen servetifünun edebiyat,, nun hususiyetlerindendi. Fikret'te de bu kabil terkiplere tesadüf ediliyordu.

Tevfik Fikret, şüphe yok ki bundan çok müteessir i. "Servetifünun,, da neşrettiği bir musahabede hareketin çirkinliğini zımnî bir surette anlatmak zedi. Fikret'in makalesindeki muhatabın kendisi luğunu anlayan Ayın Nadir, imî bir tenkidten ziyadargınlığın verdiği şehvüvle bir cevap yazdı (2).

Tam manasiyle bir münakaşa kapısı açılmış buluyordu. Cenab, *Raik Vecdi* imzasile "Münekkidi hâki,, başlıklı bir makale neşretti. Bu yazısında:

"Bizde levazımı intikada sahip bir kahramanı kan yetişinceye kadar vazifei intikadı tarih ve zamatevdi edelim,,

Diyor ve Ali Ekrem Bey'in hakiki bir münekkid amıyacığını anlatmak istiyordu.

Yeni bir imza ile, fakat olgun bir ifade ile yazılan makale, Malûmatçıları şaşırıltı. *Rıza Tevfik*, "Mübâsat ve tenkidati edebiyet,, başlıklı bir yazısında Cenab'ın san'at hakkındaki telâkilerine cevap verdi (*Malûmat No. 290, 24 Mayıs 1317*).

Bu makalenin Cenab tarafından yazıldığını ihtimal anlamışlardı. Hattâ Rıza Tevfik, alaylı bir tarzda şu meleri sarfetti:

"Bu imzayı henüz görüyorum. Lâkin Raik Vecdi y bu kadar güzel bir üslûp ile yazı yazmakta gösterdiği muvaffakiyetle beraber bizi şimdiye kadar eserlerinden mahzun bırakmakta büyük bir fenalık etmiş oluyor,,

Nihayet bu münakaşalara *Hüseyin Cahid*'le *Mehâza Rauf* ta iştirak etti. Onlar, Servetifünun'da yazıyor, *Ayın Nadir* de "Malûmat,, ta mütemadiyen cevap veriyetistiryordu. Fakat iş, şahsiyete dökülmüştü. İki taraf ta birbirine cahillik isnat ediyordu.

Ali Ekrem Bey, Sembolistlerin, Dekadanların aleyhinde bir takım yazılar neşretmişti. Bunda da muhatab an gene Servetifünuncular oluyordu.

Ayın Nadir'in pek samimi bir arkadaşı bulunan *Nâzım* da Servetifünun'dan çekilmiş, Malûmat'a il-

tihak etmişti. Tabii onun da ilk işi Fikret'in "Rübabişikeste,, sini tenkid oldu (*Malûmat No. 293, 14 Haziran 1317*). Bilâhare *Sami Paşazade Sezâi*, *Menemenli zade Tahîr* Beyler de Servetifünun'dan ayrıldılar. O zaman *Fikret*, şöyle bir şiir yazdı:

Ayın Nadir hakaret gördü gitti.
Ha. Nâzım başka hikmet gördü gitti.
Sezâi fazla hücrmet gördü gitti.
Hele Tahîr Bey'in ahvâli ma'lûm,
O Tahîr'le (1) karâbet gördü gitti.

Maamafih *Ali Ekrem Bey*'in Servetifünun'dan ayrılışı yalnız bu tenkidi dolayısıyla değildi. Gerek Ayın Nadir, gerek *H. Nâzım* o zaman Mabeyin kâtibi bulunuyorlardı. Fikret'in ise müstağni bir hali vardı. Saraya mensub olanlara karşı temayül göstermezdi. İhtimal ki bu iki şair, mecmua için bazı emirler de ahyorlardı. Ve belki de zahiri bir bahane ile Abdülhamid bendelerinden olan *Baba Tahîr*'in mecmuasına itihak etmişlerdi.

Ali Ekrem de dahil olduğu halde, bütün münekkidleri itirazlarında tamamen haksız göremeyiz. Servetifünuncular fiilhakika taktidî bir edebiyat vücade getirmişlerdi. Gerek lisanda gerek mefkûrede katiyen millî bir gaye gülmüyorlardı. Hattâ divan şairlerinin bile kullanmadıkları ağıdab bir lisanla bize garp estetiğini getirmişlerdi. Edebiyatı nihayet bir süs olarak kabul ediyorlardı. Servetifünuncuların zayıf noktalarını bilhassa *Fikret* lisanından dinleyebiliriz (2):

"İhtimal ki hissimde yanlıyorum: Edebiyatı hazıranın bütün inceliklerine güzelliklerine, san'atlarına mukabil bir noksanı var ki telâfisi. öyle zannederim, üdebayı hazıraya nasib olmayacak.. Bu bir noksandan ziyade bir hastalığa benziyor: Edebiyatı hazıra nakıs değil, hasta; ince, sâri bir hastalık ki kurbanının bütün uruku hayatında mündemiç; sanki hasta bizzat hastalıktır.

Edebiyatımız sağlam bir bünyeye malik değil, edebiyatımız hasta.. Fakat bu hastalık öyle şunun bunun tevehhüm ettiği gibi yanlış terkipler, bozuk tabirler, bilüzm yenilikler nev'inden arzularla değil, tâ umku hayatında müthiş bir karha ile vücudunu hissettiriyor. Tekmil şiirlerimizde bir solgunluk, bir kansızlık, bir eseri hüzâl görülüyor. Eserlerimiz hayatsız cansızdır. Ruhsuz değil, fakat cansız.

İşte bütün inceliklerine, güzelliklerine, san'atlerine mukabil edebiyatı hazıranın telâfisi bize nasip olmayaçagından korktuğum noksanı cansızlıktır,,

Bu edebiyatın çürük noktalarını bilâhare Cenab'da sezmiş bulunuyordu. Bir makalesinde diyor ki (3):

"Servetifünun edebiyatı binnisbe Garba daha yakın, biraz daha afakî ve maalesef iliraf edeyim, daha az tabiidir ve daha az kuvvtlidir.

Zâfna bilhassa ince san'at yaratmak için tabiatlen uzaklaşması sebep oldu. Garp ile münasebetimiz daha işlek bir zamanda yetiştiği için Servetifünun edebiyatı

(1) Malûmat mecmuası Sahibi Baba Tahîr.

(2) Servetifünun No. 1534, 7 Kânunusani 1926.

(3) Servetifünun C. 17, 2 Mayıs 1315

(1) Servetifünun Cild 11, No. 280 11 Temmuz 1312.

(2) Malûmat No. 270, 28 Kânunuevvel 1316.

Cen.

san'atın esrarını selefinden daha iyi kavramıştı; ve eğer güzelliği besatle aramak dirayetini gösterebilmiş ve tasannudan aleddevam müctenip kalmış olsaydı şüphe yok ki hizmeti daha çok kıymetli olurdu.,

Filhakika Servetifünuncular ve bilhassa içlerinde en kudretli san'atkâr olan Cenab, tasannua çok meyyal idi. İhtimal ki *Abdülhamid*'in vehimleri edebiyat için bir darbe olmasaydı, Servetifünuncular da bizzat görebildikleri hataları tashihe çalışacaklardı.

Fakat *Hüseyin Cahid*'in yazdığı bir makale yüzünden bütün edebî neşriyat tatil edilmiş bulunuyordu. Servetifünun şairleri her biri bir tarafa dağıldılar. Ve Hürriyetin ilânına kadar toplu bir neşriyatta bulunamadılar.

Cenab, Avrupa'dan İstanbul'a döndükten sonra müsabaka ile Karantina idaresine girmişti. 1312 (M. 1896) da başhıyarak uzun zamanlar Arap ellerinde dolaştı. *Haç yolunda* adıyla birtakım seyahat hatıraları vücude getirmişti. Bunlar, Servetifünun mecmuasında intişar etmiştir.

Cenab Meşrutiyetin ilânından evvel münhasıran nazım sahasında yenilikler vücude getirmişti. Gerçi onun 1324 (M. 1908) inkılâbına kadar yazdığı nesirlerde de bir hususiyet yok değildir. Fakat bunlar kısmen *Hâlid Ziya*'yı kısmen de eski münsîflerimizi taklid ile yazılmış parçalar. Bilhassa *Hac Yolunda* adlı eseri *Nergisi* ve *Veysilerin* edasına yaklaşacak kadar ağır bir üslûpla kaleme alınmıştır. Şark ve Garb estetiğinden istifade eden Cenab, seyahat hatıralarından ziyade bize san'at nümuneleri göstermek istemiştir.

Cenab, Hürriyetin ilânından biraz evvel Suriye ci-hetleri sıhhiye reisi idi. Bilâhare İstanbul'a dönmüş ve "Meclisi kebirî sıhhiye. azahğı ile beraber "Dairei umuru sıhhiye,,ye umumî müfettiş olmuştu.

Eskisinden çok fazla bir heyecanla yazılar yazıyordu.

1324 (M. 1908) den itibaren Cenab'ı bilhassa nesirleriyle tanınmış bir şahsiyet olarak görmekteyiz. Ve onu siyasi hayata da atılmış buluyoruz. Bir taraftan *Aşyan*'da şiirler ve makaleler neşrederken diğer taraftan *Tanın'e* bir takım yazılar göndermeğe başlamıştı. *Mustafa Mazhar*, *Mehmed Kâzım Beyler* tarafından tesis ediln *Hürriyet* gazetesinde ser muharrirlik etti.

Bu gazete 23 Nisan 1325 te (M. 1910) *Ahmed Cevrad* ve *Suhtezaade Giridli Mehmed Kâzım beyler* tarafından neşredilen *Siperi Saika* ile birleşerek dört ay kadar da *Siperi Saika* *Hürriyet* namı altında intişar etmiştir.

Servetifünununda da bazı yazıları neşrolunmuştu.

Cenab'ın mizaha da meylettigini görüyoruz. *Dah-hâk-i muzlâm* imzasile onun *Kalem*'de de bazı yazıları çıkmıştır:

1328 (M. 1912) senesinde *İctihad* mecmuasile *Hak* gazetesine muntazam bir surette makaleler yolladı. 1 Mart 1328 de çıkmaya başlayan *Hak* gazetesi 148 nüsha intişar edebilmişti. *Süleyman Nazif*'in ve bilâhare *Cemil Mahmud Bey*'in idaresinde neşrolunan "Hak,, ta da Cenab'ın yazıları görülmektedir.

Cenab'ın neşrettiği makaleler arasında bilhassa "Millî lisan,, ve "Kadınlarımız,, hakkındaki yazıları epeyce bir dedikodu mevzuu olmuştu. "İnkılâb-ı lisan,,

başlıklı yazısında en ziyade *Ahmed Hikmet*'le Genç kalemîlar'ı tenkid ediyordu.

Daha sonra neşrettiği "Ne vakit doğru yazacağız,, başlıklı yazısında en ziyade *Ahmed Hikmet*'le Genç kânun dilimizi büsbütün çatalandırdığını,, söylemişti. Halbuki 1324 (M. 1908) de yazdığı "Tahfibi lisan,, makalesindeki lisanla 1328 (M. 1912) de yazdığı bu makalenin lisanı arasında pek açık bir fark gözükmüyordu. Cenab bilmiyerek yeni lisan cereyanına kendisini kaptırmıştır.

1330 (M. 1912) te Darülfünun Edebiyat Fakültesi Lisan şubesi Fransızca tercüme müderrisliğine tayin edilmişti. İki ay sonra Garb edebiyatı müderris vekili oldu. Gazetelerdeki neşriyatına da devam ediyordu. Bunlar arasında lisanın islahına aid yazıları da görülmekte idi.

Gene bu sıralarda *Süleyman Nazif*'le birlikte *Cemal Paşa*'nın himayesine mazhar olmuş ve *Şam*'dan ipek nakli için vagon elde etmişti. Artık Cemal Paşayı methedebilmek için vesileler arıyordu.

8 Kânunusani 1334 (M. 1918) tarihinden başlayarak *Savh* gazetesinde *Suriye Mektuplarını* neşretti. *Sıvaya*, *Şam*, *Şam'da bir müsamere*, *İstanbul'dan Suriye'ye*, gibi ayrı ayrı makaleler halinde neşredilen bu mektuplarda âdeta bir kasidenin girizgâhı gibi *Cemal Paşa*'nın medhine tahsis edilen satırlara sık sık tesadüf olunur.

Cenab bu mektuplar yüzünden uzun müddet muahaze edildi. Hattâ bir takım cevaplar yazmak mecburiyetinde kalmıştı.

Aynı sene *Süleyman Nazif*'le birlikte *Hâdisat* gazetesini çıkardı. Burada da bir hayli yazısı neşrolunmuştu.

Hâdisat'taki yazıları da birçok kimseleri kızdırdı. Alaylı bir takım makaleler de neşretmişti.

Cenab, 1334 - 35 (M. 1918 - 19) da *Tasvirîeskâr* hesabına iki defa Avrupa'ya gönderildi. Hatıraları gazetede neşrolunuyordu. Bunlar, 1335 de "Âsarî müfide kütüphanesi,, tarafından kitab şeklinde tabettirilmiştir.,

"*Sofya*, *Sofya - Bulreş*, *Bulreş - Peşte*, *Peşte - Viyana*, *Berlin*, *Potisdam*. *Berlin'de hayat*, *Almanya'da ordu*, *Almanya'da sanayi*, *Almanya'da ziraat*, *Alman ır-fanı*, *Almanya'da sanayiî nefise*, *Berlin-Viyana*, *Viyana - Peşte*,,, gib 22 makaleden ibaret olan bu kitap Cenab'ın seyahat hatıralarına dair yazdığı eserlerin en kuvvetlisi olarak gösterilebilir. Onun bu makalelerini birçok kimselerin takdirle karşıladığını görüyoruz. *Celâl Nuri* ise Cenab'dan aşağı kalmayan, hattâ ondan daha çetin bir ifade ile eserin üslubunu şu yolda tenkid etmişti:

"Büyük bir kabiliyeti edebiye sahibi olduğuna kıf kadar şüphemiz olmayan üstadı kebirüşşanımız *Cenab Bey*efendi ağabeyimiz her vâdide ibrazı san'ate muktedir ve cidden nazım ve nesirde bir recûli kâmil ve mahir iken acaba neden külliyyata âsarında tasannua bu kadar büyük bir yer tahsis etmiştir?

Cenab'ın bizim gibi perestîşkârları, şöhreti üstadın bir şihap gibi serian tâlî v âfil olmasını değil, bir güneş gibi sabit ve pâydar ve mâdâmelmelevân berkarar olmasını isterdi. Fakat hayf..

Avrupa Mektupları hep sun'i ve sınaî, katmerli kat-erli, boyalı cümleler, terkiplerle dolu. Elfaza bazı mer-be ehemmiyet verilmiş, maani şayestei iltifat görülme-iş. Elfaz da sağlam malzeme ile halledilmemiş. *Ro-anya* güzeli gibi bir şey. Hele bazı âsarı tıraşidekârisin ; meftunu measir ve maalîsi olduğumuz üslûbî bime-ndimiz Cenab efendimiz o kadar tuhaf kelimeler bu-yor veya uyduruyor ki, bunları zan ve iddia ederim *erheng* bedesti tahkik olmayınca *Hüseyn Daniş Bey* istumuz bile anlamakta güçlük çeker. O kelimeler A-m üslûbu hazırında bile kullanılsa yerinde düşmez. mra... o kelime kakmacılığı arasında mana o kadar dret kesbediyor ki...,

30 Mayıs 1335 de Darülfünun Osmanlı edebiyatı rihi müderrisliğine tayin edildi. *Gıbb*'in "Tarihi ede-yatı Osmaniye,, sini İngilizceden tercüme ederek tak-ediyordu.

Gene bu sene zarfında *Ali İskrem Bey*'in reis bu-oduğu "Tetkikatı Lisaniye Mecmueni,, ne âza oldu.

Servetifünun'a sık sık yazı yazmağa başlamıştı.

Meşrutiyetin ilânından, harf inkilâbına kadar bu emuaya yazdığı makaleler ve şiirler bir hayli yekün tar.

1337 (M. 1921) de *Tasvir-i Fekâr*'da bazı makaleleri mişti. Fakat onun en çok yazısına bilhassa *Peyam bah*'da tesadüf ediyoruz.

Cenab, 1920 senesinden itibaren bedbinliğin en a merhalesine kadar varmıştı. Memlekete mahvolmuş zarile bakıyordu. Müsbet hareketleri daima menfi bir kışla görmekte idi. Bu itibar ile daha küçük yaştan ri doğruyu eğri göstermeğ alışmış olan ve bilhassa U-ımı Harpten sonra vatan için bir mikrob haline gelen *Kemal*'in gazetesine iltihak etti.

Kuvayi Milliye aleyhdarlığında derhal fikir arka-şı olmuşlardı. *Ali Kemal* 3 Temmuz 1336 (M. 1920) ihli "Peyam-ı eyyam,, da şu cümleleri sarfetmişti:

"Cenab Şahabeddin Bey üstadımız bugünden itiba-ı lütfen heyeti tahririyemize dahil oldular. *Peyam bah* için ne şeref, lâkin karilerimize de ne beşaret!.,

Evet! Bu iltihak Peyamcının çok işine yaradı. Fa-t Cenab için de büyük bir leke oldu. Edebiyata, içti-yata, terbiyeye, velhasıl pek çok mevzua dair Şairin zlerce makalesi bu gazetede çıkmıştır.

Daha ikinci makalesinde "Türkçülük,, dedikleri ce-zan ile parmak hesabı dedikleri şeyi hiç sevmem,, di-cek bağlandığı itiyadlardan ayrılamayacağını bildiren nab, birçok itirazlara hedef oluyordu. Bilhassa 14 hat 1337 (M. 1921) tarihli *Peyam*'da neşrettiği *İl-sâ yıldızlar ve mehmizler* başlıklı yazısı haklı bir ga-ana sebep olmuştu.

Cenab, bu makale yüzünden birçok tahkir mektub-ı aldı. *Ankara* ve bazı *İstanbul* gazetelerinde aleyhi-yazılar yazıldı. Bilhassa *Yakub Kadri*, evvelâ "*Ka-ve Kılıç*,, sonra "*Bir miğaleta*,, serlevhali iki maka-nde muharriri bir hayli hırpaladı. *Ruşen İhsan*'le ptiği bir mülâkatta da onun hakkında ağır sözler sar-mıştı.

28 Mart 1337 (M. 1921) de *Yine Harb* başlıklı ma-

kalesini neşretti. Bu yazısında da sarahatle *Millî mica-dele*'ye taraftar olmadığını anlamıştı.

"İşte *Yunanistan*'ın keyfi için yine harp. Zavallı Şarkın ufuklarından daima esen bir gavgayı şemet var. Yine harp öyle mi? Demek bu yaz da siperlerden güne-şe çıkamıyacağız. Harp, bakınız, bir kere köstekleri, çö-züldü mü, ebediyen çöldürüyor. Neticesi her ne olursa ol-sun (Harbin avdeti) garp ve şark için başlı başına bir (ayıp) tir.

İlkbaharda Bursa ovasını bir meydanı mukatele yapmak yarabbi, bu çılgın teşebbüs güzelliğe, tabiatın hukukuna, zemine ve semaya hepsine karşı öyle ah-mah bir cinayettir ki. Ben sulhiyundan olmadığım hal-de harp güzirim. Kelime harp talaffuz edilince kalbim diken diken olur.,,

Tarzında fikirler yürüten Cenab, muvaffakiyetler yüz gösterince lisanını değiştirmeye mecbur oldu. *Vifa-ku şikak* adlı makalesinde de şu cümleleri sarfetti:

"Hamdolsun ki tefrika, ağırın tahmin ettiği gibi, ruhlarda ve kalblerde değil, fakat dimağlarda ve nikatı telâkkide imiş. Karşımızda düşman yokken tarzı idare-ye aid her münazaayı, tasvib ve taksim değilse bile mü-samaha ile telâkki edebiliriz. Lâkin karşımızda herhan-gi bir hasım milletin kin ve gayrı dikildi mi yalnız bir şey düşüneneğiz: Düşmanı izale!

Hamiyeti vataniyeyi bir birimizden kiskanmağa mahal yok. O, emin olalım ki, taksim edildikçe artan bir nimettir..

Bugün yegâne endişemiz, *Anadolu*'da harâseti mül-kü millet için döğüşen kollara bir kol ilâve edebilmektir. Hakayıkı ilmiye bence bu kolların en kıymettarıdır.

Anadolu'da kardeşlerimiz ve evlâdlarımız düşmanı eziyorlar. Çünkü daha yüksek şerâiti medeniyetle sevk ve idare edenleri var.,,

"24 Teşrinievvel 1337 (M. 1914) de yazdığı "*İstan-bul ve Anadolu*,, başlıklı makalede de bilhassa şunları söylüyordu:

"Bereket versin ki *Anadolu* bizim gibi nikbinlik uy-kusunda uyusuk değil, yüreği *Yunan* kini ile lâyenkatı köpürüyor.

Anadolu'da şehirler yandı ve köyler ezildi, fakat ortada bir şey var ki, ne Yunan bombaları, ne başka bir düşman gülleleri hiç bir mermi ezemez: *Anadolu*'-nun Türk kalbi!.,

Fakat bütün bu yazılar, samimi bir inanmadan ile-ri gelmiyordu. Netekim daha sonra hakkında yapılan hücumlar dolayısıyla *Ata Türk*'e hitaben bir yazı neş-retmek cesaretinde bulunmuş ve mektubunda "*Ben ol-sam olsam sizin mesleki idarenizin hilâfıviri olabilirim*,, cümlesini sarfetmekten çekinmemişti. Demek oluyor ki evvelce yazdıkları bir imanın mahsulü değildi, esasen Cenab daima şüphe içtade yaşardı. Onun en büyük zâ-fi maddî, manevî her hususta reybi oluşudur.

Yazdığı makaleler, okuyucular üzerinde menfi bir takım tesirler uyandırmıştı. O sıralarda "Darülfünun Osmanlı edebiyatı tarihi müderrisi bulunuyordu. Bir-gün talebe arasında millî gururumuzu kıracak bir söz sarfettiği şâyi oldu. Cenab'ın söylediği rivayet edilen sözleri 5 Nisan 1338 tarihli *İleri* gazetesi şu suretle nak-lediyordu:

Cen.

"Niçin müteessir oluyorsunuz, efendiler! memnun olmalısınız. Çünkü Yunanlılar bizim menfaatımıza çalışıyor. Memleketi bāgilerden tathire uğraşiyor.,,

Bunun üzerine talebe haklı olarak isyan etti. Fakülte meclisinde ve Divanda uzun müzakaşalar oldu. Gerçi yapılan tahkikat neticesinde Cenab'ın bu sözleri sarfettiği sabit olmamıştı. Fakat *Peyam*'daki yazıları ile Fransızca intişar eden bir iki gazeteye Yunanlıları medheder tarzda gönderdiği makaleler onun Darülfünun muhitinde bulunmasına mani olmuştu. Nihayet *Ali Kemal*, *Rıza Tevfik*, *Barsamyan* ve diğer bir müderrisle beraber Cenab Şahabeddin de 7 Eylül 1337 (M. 1912) de istifaya mecbur ettirildi.

Bütün bunlara karşı Cenab, "Peyam Sabah,, taki makalelerine devam etmekteydi.

9 Eylül 1338 de *İzmir* Türk askerleri tarafından istirdad edilmiş bulunuyordu. Ali Kemal 10 Eylül 1338 tarihli *Peyam*'da son makalesini neşretmiş ve ortadan kaybolmuştu. 11 Eylül de "Sabah,, gazetesi "Peyam,, dan ayrıldığını ve "Peyam,, ın takip etmekte olduğu mesleke daha fazla iştirak edemeyeceğini ilân ediyordu, fakat müsaadesi alınmadığı için gene "Peyam Sabah,, adıyla çıkmıştı.

Cenab Şahabeddin 14 Eylül 1338 de *İzmihlâl-i âdâ* adlı bir yazı neşretti. Makalesinde bilhassa şu sözleri sarfetmişti:

"*Anadolu* bundan sonra kamı mizânı kâr ve zararlar tartamaz, düşman efinde kirlenen parçalarını tekraren göğsüne yapıştırmak ve sevinç yaşlarıyla yıkamak için döğüşecek, döğüşecek.

Anadolu'da, bir taşı, bir tahtası kalmıyan köyler yine düşmeni vatan karşısında bir çelik kal'edir; çünkü orada her harab olan karye altında lâyemut bir karyei beşer var: ölen yavrularının son nefeslerinden *Anadolu* kendisine yeni ve hayatbahş bir hevayı nesimî yapıyor.

İşte bu hakir Şairin bahil muhayyilesi önünde böyle yaşayan ve hakikati şüphesiz bundan yüz kat daha fecî olmak lâzım gelen bir haile vahimesüz içinde kahramanlarımız mübarek vatanı levsi âdadan tathire muvafak oldular. Bu zafer tarihi cihanda hakikaten emsalsiz bir mazhariyettir.,,

Pilhakika "*Hakir Şairin bahil muhayyilesi*,, kendisini aldatmıştı. Buna rağmen gene susmadı; *Peyam*'daki yazılarına devam etti. Gazete "15 Eylül,, den itibaren yalnız *Sabah* başlığıyla çıkmaya başlamıştı. 6 Teşrinisani 1338 de son olarak "*Hürriyeti ırfan, medeniyet*,, makalesini yazdı. Esasen "Sabah,, birgün sonra neşriyatını tatil etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Cenab'ın bu gazetede uzun müddet makaleler neşretmesi gençlik üzerinde menfi bir intiba bıraktı. Birçok dostları ve san'atının birçok meraklıları bulunmasına rağmen Cenab artık daima itirazlara hedef olmağa idi.

Hiç şüphe yok ki Cenab, aleyhinde yazılan yazılardan üzülüyordu. Esasen onun siyaset hayatına atılması manasız bir hareketti. Netekim muhtelif makalelerinde "Ben siyasetten anlamam,, deyen Şair, bilâhâre düştüğü bu hataları itiraf etmiştir.

Cenab'ı edebiyat sahasında da tamamiyle inatçı

bir tip olarak görmekteyiz. Saplandığı kanaatlerden kolay kolay sıyrılamazdı. Türk edebiyatında başlı başına bir inkılâb vücade getirebilmişti. Fakat kendinden sonra yapılan yenilikleri daima istihfafla ve alayla karşıladı-

Edebi tekâmülün eskiden ayrılmakla husule geleceğini de bilmiyor değildi. Daha Meşrutiyetin ilk senesinde neşrettiği bir makalede şunları söylemişti:

"Lifarzin eslâfımızdan birinin ruhu avdet edip te kendi zamanı hayatındaki kavaidi lisaniye ve erkânı beyaniyeyi mi'yar ittihaz ederek âsarı hazırai edebiyeyi intikat etmek istemiş olsa:

— Tevliyeti edeb hiç kimseye verilmiş bir hak değildir. Âsarı salifenin hukuku kavaidini edebiyatı hazıradan talep ve dava edemezsiniz. Edebiyatı cedidimizin kavaidi cedidesi vardır. Reddiyei muhikkasında bulunabiliriz. Kavaidi lisanın tarzı teesstüsü tahattur edilince dünkü kaidelere muhalefetinden dolayı bugünkü eserleri şayanı itab görmek muhik olamaz. Zamanın muharirlerinden biri çıkar yeni bir tavrı beyan ihdas eder; bu üslûbu cedidi muasırları şayanı taklid görürler; erbabı kabul ve taklidin mikdarı gittikçe artar; Mueit merkezde olmak şartıyla bir dairei mukallidin hasil olur. Artık eslâf ne mutalâada bulunursa bulunsun bu teceddütlerin icab ettiği yeni kaideler ebeden haizi makbuliyettir. Onlara denemez ki: "Sizin şu yazdıklarınız bizim falan ve filân kaidelerimize mugayir ve binaenaleyh merduttur! İşte *Halid Ziya Bey* tarzı ifadesi iddiamızın güzel bir misalidir. *Muallim Naci'nin* mi'yarı nesri ile *Mai ve Sijah*'ı muayeneye teşebübs ediniz: O âbidei nefasette bir cümle namakbul bulamayacaksınız, Fakat bizce *Aşkı Mammu* müellifinin kalemi bir mizahı nefaisdir. Yine meselâ eslâfımız "kâhında,, ile "ârâ,, yı takfiye etmemiş. Netekim bendenizle muasırlarım da etmedik. Maamafih bizden sonra silsilei şuara arasında birisi çıkar. o kelimeleri mukaffa olmak üzere kabul eder ve muasırlarına de kabul ettirebilirse artık o iki kelime arasında mukaffalık münasebeti hasil olmuş demektir. Buna karşı bendenizin veya muasırlarımdan birinin ikame edebileceğimiz davayı tahtının mefsuh kalacağı aşikârdır.

Bir şey üdebayı zamanın bahusus üdebayı müteahhirenin, zira bunların ömrü kalemi daha uzun olmak tabii olduğundan lisan bilhassa bunlarıdır, denebilir. Makbulü oldu mu, artık kavaidi münaferet nakisesiyle şaibedar olmaktan kurtulur.,,

Fakat muktezayı beşeriyet budur: Hakkı tecdid elimizden çıkar çıkmaz teceddütgüriz oluruz. Dün kendimiz edebiyatımız üzerinde neler yapsak hoş görüyorduk: bugün bizden sonra gelenlerin icraatına karşı çini ebrû gösteriyoruz. Bilelim ki maderi edeb artık bizim ellerimizi bırakmıştır; yeni gelenlerin genç omuzlarına ittikâ ediyor. Onlar fecir ve ümittir. Onların her şeylerini, hattâ, gayretlerini, müsahelelerini, hattâ hatalarını bile biz biraz gıpta ile ihata etmeliyiz. Onların taze hataları bile bizim köhne cevaplarımızdan ziyade düşize edebiyata yakışır.,,

İşte kendi itirafıyla de anlıyoruz ki Cenab, yeni liği pek tabii görüyor, fakat buna şahammül edemiyordu. O istiyordu ki daima edebî bir otorite olarak kal-

; hem de nesirde terkipleri, nazımda aruz veznini akmamak şartıyla. Halbuki umumî cereyan büsbütün onun aksine idi. Hattâ *Servetifünunî'cülerden Fîlevet, seyîh Suud, Hüseyin Sîret* gibi şairler de hece vezle manzumeler vücade getirmişler ve bu cereyana tâ olmuşlardı. Cenab, ise yakın zamanlara kadar terkipi müdafaa etti ve son günlerine değin de hece vezin âhenksizliğinden dem vurdu. Onun bu vezinde bir mısraını bile göremedik.

Şurası da muhakkaktır ki Cenab, *Süleyman Nazif* birlikte nesir lisanına kuvvetli bir âhenk verebilirdi. Osmanlıcanın en müttekâmil nesrini vücade getiren bu iki edib olmuştur.

Cenab Şahabeddin'in bilhassa umumî harpten sonra yazdığı makalelerde daha mümtaz bir üslûp göze çarar. Fakat bu üslûp ancak *Osmanlı edebiyatı* içerisinde güzelliğidir ve şahsî olan bu nesirde bir çok Acem kelime vardır. Onun *Hürriyet*'ten sonra çıkan yazısında - ruh itibarıyla - Garp tesiri yanında Şark nüfusu da görmekteyiz. Hattâ *Servetifünun*'da ve *Peyam* yazdığı *Tiryaki sözleri* (1)'nde *Kur'an*'dan, *Hadisten* Arap darbî mesellerinden - ufak tefek değiştirmeyarak - alınmış küçük küçük fikirlere bile tesadüf ediyoruz.

Cenab, *Peyam*'dan sonra uzun müddet *Servetifünun*'da yazılar neşretti. Bunlar arasında bazı Türk ve ecnebi şair ve muharrirlerine ait tetkikler de vardı. *rülfünun* müderrisi iken de biyografik bir kaç etüdüde getirmek istemişti. Mevzubahs ettiği şairleri hakkak surette okuyordu. Fakat ancak intibalarını zabilmişti. Bu arada çıkardığı *Kadı Burhaneddin* hakkındaki broşürde lisanî bir takım hatalar yapmış, hattâ "andaki « ق » ların « ع » ile yazılmasını müstenhatası olarak göstermek gafletinde bulunmuştu. Bu gibi *Necib Asım* ve *Fuad Köprülü*, *İkdam*'da tenkid etmişlerdir. Esasen Cenab sistemli bir müdekkik ve âlim nak kabiliyetini göstermiş değildir. Mevzuu ne olur olsun onun yazılarında hâkim olan san'attır.

Cenab'ın bazı tenkidler neşrettiğini de görmekte-

Cenab, cemiyetle atâkası olan bir şair değildi. Kenahayatımızla rabitası olmayan bir edebiyatın mümes-tili olarak kalmıştı. Bu itibar ile edebiyat tarihini kendi çizdiği çerçeve dahilinde görmek isterdi. Onun zarında edebiyat, hayatın ve muhitin haricinde müret bir güzelliğe ibaretti.

İşte bu yüzden ki Cenab verdiği eserlerle ancak birer bir kuyumcu gibi telâkki edilecektir.

San'at tarihimize Cenab'ın elbette büyük bir mevzudur. Fakat tefekkür tarihimize menfi tipleri gösterirken de daima Cenab'ı mevzubahs etmek zaruretiniyiz. Çünkü onu, hayatının sonuna kadar yalnız bu güdeğil, hattâ yarına bile tahakküm etmek istiyen bir hsiyet olarak görüyoruz.

Cenab, hayatının son demlerine kadar çalışmalarının vazgeçmiş değildi; bir lûgat yazmak hevesiyle gece gündüz uğraşıyordu. Hattâ Fransızca kelimelerin lami kabiliyetini bulmak için bütün gayretini sarf etmekteydi. Cenab ederse dükânlara müracaat ediyor, esnaf tatarlarını topluyordu.

Cenab genç yaşından beri muhtelif lisanlar öğrenmek istemişti. Fransızcası kuvvetli idi. Sonradan Almanca, İngilizce, İtalyanca da vâde etti. Acemce, biraz da Arapça biliyordu. Bu lisanların en fazla edebiyatlarıyla meşgul olmuştu. Bir ankete verdiği cevapta şunları söylüyor:

"Arap'tan kimseyi okumadım. Maamafih Arap tarihi edebiyatını, edebiyatı Arabın revîşi tekâmülünü bir fikri umumî, bir mefhumu küllî şeklinde bilirim.

Acem'den yalnız *Hafız* divanı ile *Şeyh Sadî*'nin âsarını okudum.

Frenklere gelince: Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan üdebayı meşhuresinin başlıca eserlerini hemen kâmilten okuduğumu zannediyorum.

Gerek bendeniz ve gerek muasrılarım üzerinde icrayı tesir eden *Parnasîyen* şairleridir.

Alelümüm san'at ve alehusus edebiyat için güzelliğinden başka gaye tanımam. İtikadımca güzel bir eser vücade getirerek karilerinde tatlı bir hülya uyandıran şair muvaffak olmuştur....

Filhakika Cenab çok okuyan bir adamdı. Tıbbâ âit te bir hayli eser tetkik etmiştir. *Dr. Mazhar Osman* yazdığı bir makalede diyor ki:

"... Cenab, hekimliği de adım adım takib ederdi. Tıbbî ve nazari madûmatı mümtaz arkadaşlarının hiç birisinden aşağı değildi. Bu ehitte daima mütevazi bir mevkide kalmış, hekimlikte bir amatör gibi kendini tanıtmıştır.."

Fakat bütün bu tetkiklerine mukabil Cenab'ı hiç bir ilmin hakikî mütehassısı olarak gösteremeyiz. O her şeyden az çok anlayan, fakat hiç bir şeyde derinleşemeyen bir ansiklopedikten başka bir şey değildir. Hattâ bazan en basit mevzularda bile yanlışlar yaptığı vakidir. Esasen onun en çok lisanla meşgul olduğunu görüyoruz.

Cenab'ın Osmanlıcaya olan vukufu da fazladır. Fakat öz Türkçeye hiç merak elmemiştir. Hattâ *Darülfünun*'daki derslerinde halk şairleriyle, meselâ *Yunus Emre*'yle alâkadar olmadığını söyler ve onlarla alay ederdi. Fakat lûgat yazmak hevesine düştünce bu adamlarla da meşgul olmağa başladı. Bir taraftan da bazı gazetelere yazı göndermekte devam ediyordu. *Cumhuriyet*'te ve *Akşam*'da bir takım makaleler neşretmişti. Bu arada eskidenberi mevzubahs ettiği "Nazımda ahenk" mesalesine dair *Akşam*'da bir makale yazdı. Hece vezninin gene şiddetle aleyhinde bulunmuştu: Cenab'ın istihfâfkâr bir eda ile yazdığı bu yazı, birçok gençleri kızdırdı. Muhtelif gazete ve mecmualarda muharriri tenkid yollu yazılar yazıldı.

Kendi zekâsına güvenerek bütün varlıkları istihfafla karşılayan Cenab, son günlerine kadar septik bir ruhtan kurtulamamıştır.

Millî ahlâk itibarıyla da Cenab'ın rolü daima menfidir ve daima Türklük aleyhine olmuştur. Hattâ bir Avrupa gazetesinin sorgularına gönderdiği cevabta "Türkün içtimai ve ilmi sahada hiç bir iz bırakmadığı, ni söyleyecek kadar millî seciyeden mahrumdur.

Cenab vatanını da milliyetini de bakkiyle seven bir adam değildir. Hayatının bütün safhaları bunu bi-

Cen.

ze açıkça göstermiştir. Onu kadın aşkında bile niha-yet sever gibi görünen fakat sevmeyen bir adamı olarak buluyoruz. O, her şeyi lâkaydı ile karşılamıştır. Cenab'ın hayat ve aşk hakkındaki telâkkilerini anlamak için *Diyojen ve Don Juan* şiirlerini okumak kâfidir.

Fakat bütün bu menfi ve zayıf taraflarına rağmen kelime ve zekâ oyunları ile, hattâ tablolariyle muhakkak ki Cenab Türk edebiyatının en kuvvetli bir şahsiyetidir. Okuduğunu kavramış ve bunun neticesi olarak terkipler, tahliller yapabilmıştır. Nesrinde bir fevkalâdelik vardır. Cenab ne garb nasirlerinin, ne de Şark müşşilerinin doğrudan doğruya mu-kallidi olarak kalmamış, yazılarında mümtaz bir şahsiyet göstermeğe muvaffak olmuştur. Gerçi nesri de nazım gibi pek fazla süslemeğe kalkışması bir kusurdur. Fakat sonraları bu temayülden de kurtulmuştur. Onun bilhassa 1925 ten sonra neşrettiği makalelerinde samimi ve tasannusuz bir üslûp göze çarpar.

Cenab nazım sahasında da muvaffakiyet gösteren bir san'atkârdır. Her yeni manzumesinde daima olgunlaşan bir üslûp göze çarpar. Aruz veznini hakkiyle şiire tatbik edememekle beraber deruni âhenk itibariyle pürüzsüz manzumeler vücade getirebilmiştir. Cenab'daki hayal kudreti ise inkâr edilemeyecek kadar meydandadır. Yalnız şiirlerinin her mısra-ma aynı güzelliği verememiştir. Onun kuvvetli bir beyti yanında sönük bir takım hayalleri ihtiva eden mısralarına da tesadüf edilir. Cenab'ın manzumele-ri, nesirlerine nazaran azdır. Bilhassa *Hürriyetten* sonra yazdığı şiirler pek mahduttur. *Evraki leyal* adını verdiği şiir mecmuasını bile neşretmeği lüzumsuz görmüş ve onlara ehemmiyet vermediğini bir çok kimse-lere söylemiştir.

Cenab'ın *Evraki eyyam* [1], *Nesri harp nesri sulh ve tiryaki sözleri* [2] gibi tab'edilen eserleri ekseriyetle muhtelif gazete ve mecmualarda yazdığı makaleler-den bazılarının bir araya getirilmiş şeklidir. Onun bütün makaleleri büyük bir külliyyat teşkil edecek kadar çoktur. Uzun müddet yaşamayan bazı gazete ve mecmualardaki yazıları da epeyce bir yekûn tutar.

Otuz bir mart hâdisesine aid bir mevzuu ihtiva eden *Yalan*, Millî talim ve terbiye encümeni tarafından açılan müsabakada birinciliği kazanan *Körebe*, daha sonra da *Küçük Beyler* adlı üç piyes kaleme almıştır. Şair'in tiyatro yazmak hususunda muvaffak olduğu iddia olunamaz. Bunlar birer kalem tecrübesinden başkâ bir şey değildir.

Cenab'ın son neşrettiği eser *Şekspir'in hayatına ve eserlerine aid bir etüddür* [3].

Cenab'ın başkaları tarafından vücade getirilen bazı kitaplarda takrizlerine de tesadüf ediyoruz [4]. Son olarak hazırladığı Türkçe lûgatı ise bitirmeden ölmüş-

[1] *Evraki eyyam* sahife: 316, 1331.

[2] *Nesri Harp nesri sulh ve tiryaki sözleri*: Sahife 192, 1334.

[3] *Vilyam Şekspiyer*. Büyük hacimde 194 sahife, Kanaat kütüphanesi 1932.

[4] *Mescââ* bakınız: Mehmed Cemil: *Vecizeler* 1334, *Kaya Nuri*: *Türk şairleri* 1339.

tür. Onun vefatını Türkiye'de çıkan gazete ve mecmuaların teessürle karşıladıklarını görüyoruz. 15 Şubat 1934 tarihli *Vakit* gazetesindeki yazıyı aynı naklediyorum:

"Pazartesi akşamı nezfi dimagiden ölen Edebiyatı Cedide üstadlarından Cenab Şahabeddin Bey'i dün dost-ları ve tanıdıkları gömdüler.

Bakırköyü'nü gözü-özü görmez bir hale getiren müthiş tipiye, dondurucu soğuğa rağmen, zamanının bu kudretli edebiyatçısını ebedî metfenine teşyi için gelenlerin sayısı umulandan çok fazlaydı.

Cenab Şahabeddin Bey'in Bakırköyünde birinci ilk mektep sokağındaki köşkü, merhumun dostlarını, hayranlarını almağa güç yetmişti. Geniş salonda, cenazenin hazırlanmasını bekleyenler arasında, edebiyatı cedidenin temayüz etmiş unsurları görüliyordu: *Hüseyin Cahid Bey, Hüseyin Siret Bey, Hüseyin Suat Bey*...

Garb nesli edebiyatına mensup bazı şairler, en son edebiyat neslinin bazı elemanları buradaydılar. Operatör *Murad Bey*, aynı zamanda, Cenab Şahabeddin Bey'i çok seven *Servetifinancu Ahmed İhsan Bey'i* temsil ediyordu.

Saat 12 de cenaze hazırlandı ve köşkün medhaline konuldu. Bakırköylü bir halk şairi *Adil Bey*, Cenab Şahabeddin Bey'in tabutu başında, yanık bir şiir okudu. Bunu, Doktor *Mazhar Osman Bey*'in müessir bir hitabesi takip etti. Mazhar Osman Bey, teessüründen titriyen bir sesle:

— Karlar şairini, karlı bir havada gömüyoruz, ne hazin tecelli!

Dedi. Herksin kafasında o dakika, muhakkak ki, "Elhanı şita,, manzumesinin mısraları geçiyordu:

Karlar.. ki hamûşâne dembedem ağırl!

Fakat.. bugün savrulan karda, Cenab'ın dediği gibi sessiz bir ağlayış yoktu.

Cenaze, bir polis müfrezesinin de iştirâk ettiği kalabalıkla, taşındı. Namaz kılındı. Sonra eller üstünde Bakırköy camiine gene aynı mümtaz kalabalıkla, Cenab Şahabeddin Beyi Bakırköy kabristanındaki ebedî medfenine götürdü, gömdü.

Merhum, kızının yanına gömülmeği vasiyet etmişti. Bunun için kızının kemikleri toplanarak bir torba içinde Cenab Şahabeddinin yanına konuldu.

Hekim edibin mezarı üstüne konulan çelenkler a rasında Türk Tıp Cemiyetinin, Tıp Talebe Cemiyetinin İstanbul Üniversitesinin, Amerikan Kollejinin, Eshan ve Kambiyo Borsasının, Borsa acentaları birliğini isimleri okunuyordu.

Nezfi dimagiden ölen Cenab Şahabeddin Bey'in il hastalığı, bayramdan dört gün evvel, 31 Kânunusanid kendini göstermiş. İlk muayene: Tansiyon 21. Doktorların koyduğu teşhis şu: Konjestyon selebral.. *Akil Mutlar Bey*, altmış yaşındaki Edebiyatı cedide üstadına b rejim hazırlamış ve demiş ki:

— Bu rejimin dışına çıkmazsanız, mutlak sekse bulacaksınız.

Rejim tatbik edilmiş. Yalnız, Cenab Bey, tecrübeli doktorun fikir meşgalesinden uzak kalması yolund

iyesini bir türlü yerine getirmemiş. Bütün ev hal-srarlarına rağmen, o eserini tamamlamağa uğ-

ihayet bundan üç gün evvel, Cenab Bey, yeniden inmiş; fenalık geçirmiş. Doktorlar çağrılmış. m, pazartesi gününü kendini bilmez bir halde uy-geçirmiş. Doktorların ikinci teşhisi de bu: Emo-lebral.. Artık üstadın ölümden kurtarılması bir ya bağıymış. Akşam, geç vakit Cenab Şahbed-y, ağzından dokuz defa "Ah,, dedikten sonra, fesini vermiş..

bdülhak Hâmid, Ahmed İhsan, Ali Ekrem, Bur-ahid, Celâl Nuri, Celâl Tefrik, Ercümen Ekrem, Mahmud, Fîlorinâh Nâzım, H. Nâzım, H. Receb, t Feridun, Hüseyin Cahid, İbrahim Alâeddin, Said, Midhat Cemal, Muharrem Zeki, Muslih Fe-avallah Ataç, Selâmi İzzet, Süphî Nuri, Tahir Ni-Talid Ziya Uşaklıgil, Vâlâ Nûreddin, Yunus Yusuf Ziya... gibi birçok edip ve muharrirler tab'in edebî kudreti hakkında makaleler yazdılar. *in Sesi* mecmuasi ise ayrıca bir "Cenab Nüşhası,, miştir (1).

— I —

— Ağlasam —

İksem diz üstü karşına hürmetle ağlasam
psem dü pâ-yi sâfım lezzetle ağlasam
en ağhyorken ağlasa yağmurla âsman
irlikte âsmân ü tabiatle ağlasam
iryem o rütbe kesh-i samimiyyet etse kim
ir mübtelâ gönüldeki rikkatle ağlasam
en zülf-i târümârını destinele okşasan
ebhem dizinde, ben de sükûnetle ağlasam
alsam gözüm gözünde, elimde senin elin
estî-i bîmisâl-i mahabbette ağlasam
onra döküp huzûruna âlâm-ı hissîmi
esrîh-i iştîyâkına cür'etle ağlasam
asvîr ederken âfet-i hierânî herkesin
uslat deminde bulduğu râhatle ağlasam
en mâcerâ-yi kalbi hikâyette ağlasam
en ağlasam sen ağlasan âhenler ağlasa
en serbeser seninle halâvetle ağlasam
en rahmedip te vâ'd-i visâl eylesen bana
en bahtımın kemâline hayretle ağlasam
İsam bütün vücûdumu âğuş-i pâ-yine
ir bînevâ çocuk gibi, minnetle ağlasam
âzû-yi rahm-ı izzetine ittîkâ edip
e'sîr-i bahtiyârî-i vuslâtla ağlasam
ih, ağlasam senin ile leb ber leb ağlasam
bir kerrecik te bunda meserretle ağlasam

18 Nisan 1312

Mekteb Cild: 4, No. 31

— II —

— Temâşâ-yi Leyâl —

şel bu akşam da serbeser güzelim
levha-i kâinatı seyredelim:

1) Sayı 15, 28 Şubat 1934.

Gölge hep gölge, her taraf gölge,
Gölgelerle bütün zemin mestür;
Âsman yalnızca nîm manzûr

Görülen başlıyor görülmemeğe;
Bir dumandan kefenle cism-i cihan,
Kalıyor ka'r-ı leyl içinde nihan...

Şimdi her gûşe ebkem ü câmid;
Ne ağaçlarda zemzemât-ı riyâh,
Ne hadâyıkta ihtizâz-ı cenâh..

Her taraf huftte, her taraf râkid;
Sanki engüşt her dehan, melekût
Bütün eşyâya der: Sükût, sükût!

Bu hiyâbân-ı târ ü nâimle
Camlar üstünde resm eder ancak
Dest-i şeb şu'leden birer zanbak..

Gelir ancak bu bâğ-ı muzlimde
Gelir enfâs-ı zâr uzaklardan,
Tâ uzaklardaki dudaklardan...

Bu temâşâyâ karşı göz yorulur:
Hisseder, seyredenlerin nazarı
En kavi dalda bir elem tavrı!

Her şey artık bu dem tanışmaz olur:
Rûy-i eşyâya gölgeler, sisler
Bir tecâhül nikabı ferş eyler.

Gecenin tûde-i buhârından
Süzülen bir sükût-i tenhâyî
Doldurur hep hayât-ı eşyâyî

Seyreder bir bulut kenârından
Bir hilâlin nigâh-ı tannâzı
Kalb-i zulmetle ütreyen râzî.

Âh, bak sevgilim bu zulmette
Ne kadar cüssesiz kalır insan,
Bizi gûyâ ezer bu leyl-i giran.

Bu karanlık leyl-i kasvette
Öyle hisseyleriz ki gûyâ biz
Ebediyyetle rûberû gelimiz.

Bu zalâm-ı hamûş içinde hayâl
— Mütেকallis, melâl ü ducretver, —
Varlığımızdan da iştibâh eyler.

Bu rûkûdet, bu samt u cevî-i leylâl
Rûhu bir sekte-i tereddütle
Habs eder bir azâb-ı seyyâle...

Sevgilim.. gölge, her taraf gölge;
Sana da düştü reng-i ye'si şebîn,
Gölgelendi senin de reng-i lebin;

Cen.

Sen bile başladın görülmemeğe...

16 Teşrinievvel 1313
Servetifünun Cild: 14, No: 346

— III —

—Temâşâ-yi hazan—

Gel bu gün de, sükût ile, güzelim
İhtizâr-ı hazânı soyredelim:

Ey benim, ey hazanlika güzelim,
Bir dimâgî vedâd ü re'fetle
Kalalım ser beser tabiatle,

Elem-i arza iştirâk edelim;
Mevsimin kâinât-ı ye'sinde
Olalım biz de bir gam-ı zinde...

Bu soluk mevsim-i küdüretlen
Dağılır bir vedâ'-ı bkelimât,
Pek hayâlî, rakîk bir "heyhâtî",

Za'file diz göken tabiaten
Yükselir bir fecî' vaz'-ı duâ,
Gizli bir şuhka, bir sükût-i recâ.

Böyle lebbeste terk-i ömr etmek,
Nazari bir lisân ile ancak
Ebedî iftirâkı anlatmak,

Bir tahassürle dembedem dönerek
Eylemek cebhe-i hayâta nazar:
Bu azîmette bir fecâat var!...

Sevgilim. dinle, işte bād-i hazan
Müteverrim misâli öksürüyor,
Hem de bir öksürük ki çok sürüyor;

Bir bahâr-ı terennümün her an
Çâk olur sanki sadr-ı hâtırası:
Bu suâlin kesilmiyor arası;

Kâinât oldu sanki sertâser
Bir büyük hastahâne-i etfâl,
Öyle bir yer ki pür hurûş-i suâl.

Bād-i pür va'd-i nevbahârı eder
Bir enîn-i elim ile tezkîb
Öksüren, inleyen su bād-i ratîb

Sar'a-i ihtizâr içinde gusûn
Çarpınır, çarpınır, kırır, kırılır;
Bād-i nâlâna haykırır, darılır..

Âh, o dallardaki fütûr-i derun,
Onların tavr-ı serzenişkârı,

Onların mâderâne ekdârı!.

O nihâlânda sallanan yuvalar,
O perâkende, nâzenin, muğber
Uçuşan, savrulgan, düşen tüyler...

Âh o son tüy ki, muhteriz, kovalar
Câbecâ rûh-i âşiyânesini
Yuvanım yâd-ı pür terânesini...

Kim bilir hangi tâir-i şühun
Yâdigâr-ı hayât-ı kalbisi
Doldururdu bu lâne-i hevesi,

Kim bilir hangi pür tarab rûhun
Yıkılan âşiyanda mahfîdi
Râz-ı aşkîsi, râz-ı ümmîdi,...

Yıkılan lânelerle birlikte
Dökülür âb ü hâke yapraklar;
Na'ş-ı evrâk ile dolar lâklar.

Rûh-i bâzûy-i bād-i hâlikte,
Ömr-i nâçizi gamzedâ-yi ziyâ',
Dökülür berk-i mürde, lâl-i vedâ'..

O sararmış giyâh, o yapraklar
Bûse-i elvedâ'a nâkadir
Haste, firkatresîde leblerdir.

Dökülürken hep, âh o yapraklar
Gamlı hemşireler gibi araşır,
Öyle hemşireler ki gam yaraşır.

Bu düşenler birer nahîf eldir,
Öyle eller ki tâlib-i rikkat,
Taleb-i rahm için eder hareket;

Öyle eller ki tavrı mühmeldir,
Gösterir âsmânı, hâke düşer;
Emel-i arş ile helâke düşer.

Her taraf sisli, her taraf birden
Sanki derbeste-i nikab-ı buhâr,
O nikab arkasında girye nisâr...

Âsman bir sahife-i âhen;
Sisler üstünde âftâb-ı hazin
Bir büyük dâne dürre-i hûnin..

Bir nikab-ı esef cebininde
Her bulut bir hayâl-i gamdîde
Ki lebi tesliyetle rencîde...

Dağların sine-i hazininde,
Nevbahârın hayât-ı dilrişi
Düşünür zahm-ı arzı tefrişi...

Bir küçük katre şebnem-i mâtem

Mevsimin her yerinde lertzandır;
Her taraf gizli yaşla giryandır..

Her hiyâbanda, ser bedest-i elem,
Gizlice mâder-i sükût inler;
Eder ervâhı ra'şedâr-ı keder.

Senenin cismi muhtazır gibidi
Şu mesâfât-ı bînihâyette,
Bister-i vâsi'-i tabiatte...

Bu dram şimdi muntazır gibidir
Perde-i berfin arza inmesine,
Kışın âsâyişi mukaddesine...

**

Yeter artık nezâremiz güzelim,
O senin mevdi görmemiş dîden
Korkarım incinir bu rû'yetten;

Gel bahâr-ı hayâli seyredelim...

4 Teşrinievvel 1313
Servetifünun Cild:14, No. 347

— IV —

— Elhân-ı şitâ —

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,
Eşini gaib eyleyen bir kuş

gibi kar

Geçen eyyâm-ı nevbahârı arar.
Ey kulûbun sürûd-i şeydâsı,
Ey kebûterlerin neşîdeleri,
O bahârın bu işte ferdâsı:
Kapladı bir derin sükûta yeri

Karlar

Ki hamûşâne dembedem ağlar.
Ey uçarken düşüp ölen kelebek,
Bir beyaz rişe-i cenâh-ı melek

gibi kar

Seni solgun hadîkâlarda arar.

Sen açarken çiçekler üstünde
Ufacık bir çiçekli yelpâze
Na'sın üstünde şimdi ey mürde
Başladı parça parça pervâze

karlar

Ki semâdan düşer düşer ağlar.

Uçtunuz, gittiniz siz ey kuşlar;
Küçücük, sersefid baykuşlar

gibi kar

Sizi dallarda, lânelerde arar.

Gittiniz, gittiniz siz ey mürgan,
Şimdi boş kaldı sortoser yuvalar,
Yuvalarda — yetim-i bîtafın;
Son kalan mâi tüyleri kovalar

Karlar

Ki havâda uçar uçar ağlar.

Destinde ey semâ-yî-şitâ tûde tûdedir
Berk-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...
Dök ey semâ — revân-ı tabiat gunûdedir.
Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler!

Her şâhsâr şimdi — ne yaprak, ne bir çiçek! —
Bir tûde-i zilâl ü siyehreng ü nâ ümid...
Ey dest-i âsmân-ı şitâ, durma, durma çek.
Her şâhsârın üstüne bir sût-re-i sefid.

Göklerden emeller gibi rizân oluyor kar,
Her sûda hayâlim gibi pûyân oluyor kar,

Bir båd-i hamûşun per-i sâfında uyuklar
Tarzında durur bir aralık, sonra uçarlar

Soldan sağa, sağdan sola lertzân ü gürizân
Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rizân

Karlar, bütün elhânı mezâmîr-i sükûtun,
Karlar, bütün ezhârı riyâz-ı melekûtun.

Dök hâk-i siyâh üstüne ey dest-i semâ dök,
Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök!

Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefidî,
Elhân-ı tuyûrun yerine samt-i ümidî.

Servetifünun, Mümtaz nüsha, 1897

— V —

— Yakazât-ı Leyliye —

Gel bu akşam da serbeser güzelim,
İhtizâzât-ı leyli dinliyelim:

Tâ uzaklarda işte bir piyano,
Tâze parmakların temâsiyle
Ağlıyan bir hazan heveâsiyle...

Dinle ey yârim işte ağlıyan o
Gecenin ka'r-ı pür sükûnunda,
Zulmet-i ebkemin derûnunda

Gâh onun ihtizâz-ı pestiyle
Mütevahhiş, hazîn, rakik u nizâr
Dağılır cevve bir sürûd-i hezâr.

Gâh onun irtîâş-ı mestiyle
Dolaşır kâinât-ı nâimeyi
Bir umûmî şehik-ı tenhâyî...

Onu kim dest-i ra'şedâriyle
Çalıyor, perde perde inletiyor?
Onu kim böyle gamla söyletiyor?

Tellerin lâhn-i inkisâriyle
Hangi metrûke böyle eğleniyor?

Gen.

Hangi mâtem bu sesle söyleniyor?..

Gâh olur ince nâzenin bir ses,
Leyl içinde sürüklenir inler;
Onu zulmet sükût ile, dinler.

Gâh olur bir figân-ı tiz heves;
Bütün a'sâb-ı kâinatı gerer;
Kalb-i hâbide-i cihan titrer.

Sonra bir şuhka-i bükâ olarak
Düşer âguş-i leyl-i târîke,
Çalışır rûh-i samîi tahrîke...

Sonra tedricen alçalıp solarak
O kadar pest olur ki öksürerek
Zannedersin tebâh olup gidecek...

Sonra baygın, kesik sükût eyler;
Mûsikî-i sükûtu okşayacak
Bir enîn-i hafî kahr ancak...

Kim bilir, kim bilir neler söyler;
Bu süreksiz hevesli zemzemeler,
Bu susup durma, sonra söylemeler,

Bu nevâzişli, nazlı, boş negamât,
Bu rekâket, bu lûknet-i elhân,
Bu tereddütü mûsikî-i figan,

Bu yarım cümleler, yarım kelimât,
Belki leyl-i hamûşa yalvarıyor;
Belki bir tâf-i tesliyet arıyor.

Gâh mestâne bir şetâretle
Bâd-i pürgüyu eyliyor taklid,
Uçuyor cevve pür hayâl ü ümid

Gâh bir muğşiyâne hâletle
İnliyor muhtazır, zebûn ü harâb;
Oluyor can be leb tuyûr-i cevâb...

Tâ uzaklarda işte bir piyano:
Onu bî şübhe bir kadın çalıyor;
Musikîden cevâb-ı ye's alıyor.

Dinle ey rûhum işte ağlayan O...

Servetifünun, mümtaz nüsha, 1897

— VI —

— Bir mersiye —

Bu peri-i melâhatin yâ Rab,
Ne kadar sernüviştî çirkinmiş!
On sekiz çağlarında, hande be-leb
Ölüvermek, demek bu mümkünmiş!

Pür zekâ, şûh u şen, asil ü melih
Eser-i çire dest-i Hak'ta,

Sun'unun hakkı ey ilâh-ı semîh!
Bu kadar mı muammer olmaktı?

Koşarız emr-i Hak'kı takdise
Hikmet-i emri anlasak, bilsek.
Bâri toprak biraz güzelleşse
Böyle ezhâr-ı hüsnü bel'ederek.

Söndü hep âb ü tâb-i hüsn ü teri,
Derdî kaldı o mihr-i gülbedenin;
Kızının uçtu tâze handeleri,
Kaldı yalnız bükâsı vâlidenin.

15 Nisan 1327 Şehbal No. 33

— VII —

— Bûseler —

Şîr-i lâ'liyle gül dudaklarının
Müterennim rübâb-ı efkârım.
Rûhu pür fecr eden yanaklarının
Her biri elde câm-ı serşârım!

Leblerim hâr u serserî, bîhûş
Dolaşır gerdeninde, ensende;
Sanki kalbim susuz kalan bir kuş,
Çıldırır çeşmesâr-ı bûsende!

Asabî kollarım belinde kemer;
Mevc-i ıtrınla titreyen dehenim
Cild-i sinende yâseminler emer!

Aynı bâdeyle sergirân olduk;
Benim ağzım senin, seninki benim!
Çifte bûseyle yekdehân olduk!

Şebtab No. 2, 23 Şubat 1327 - 1911

— VIII —

— Belâ-yi herem —

Hâk ü hacir bakar gibidir imtinân ile
Üstünde titreyen şu kefen saçlı sıklete
Dönmüş hayâl-i ra'se nümûd-i sefâlete
Cism-i dütâsı dest-i kavi-i zamân ile

Titrer Vücûdu zelzele-i istühân ile,
Yok dizlerinde kudreti bir haşve meşyete;
Âmâde bir siyâhat-ı bî kayd-ı avdete
Dûşunda yüz seneyle... o bâr-ı girân ile,

Endîşesi — o rişte-i lertzân-ı ömr ü merk —
Bir anda atlayıp beşiğinden mezârına
Eyler bütün havâdis-i asrı peyinde terk!

Enzâr-ı pür tereddüdü sık sık dalup gider
Gelmiş harâbezâr-ı hayâtın kenârına
Deryâ-yi sermediyyeti hayretle seyreder

Rûbab No. 39, 6 Zilkade 1330 - 1911

— IX —

— Firâk —

Uyanıp dün gece, odam tenhâ,
Seni koynumda bulmayınca, dedim:

— Bu benim medfenim midir acabâ,
Acabâ kabr-i yâr içinde miyim?

Saklı şânende itr-ı zülf-i zerin,
Ellerin eldivende gizlenmiş;
Muntabı' yastığında şekli-i serin;
Nakş-ı cismin yataкта işlenmiş...

Daha sem'inde çılgın elfâzın;
Daha ağızında lezzet-i büsen;
Daha karşımda tavr-ı serbâzın;
Sanki ayrılmadın henüz benden;

Nazarım pür melûl makberdir,
Çünkü sen gözlerimde medfunsun;
Sana ancak küşâde penceredir,
Gönlüm ağlar, sen ufk-ı mahzunsun!

Ellerim ellerinden ayrı iken
Anlamam şîr-i mâh ü mehtâbı;
Sen sukut eyleyince lânemden
Attım ehânı, üdu, midrâbı..

Vermiyor şu'le gözlerin kafese;
Boş durur dul kalan salonda yerin;
Ölüdür bence ev, görünmezse
Kafesin arkasında didelerin...

Bilemem, âh, o tatlı didelere
Ne kadar yıl perestiş ettim ben:
Bakmadım şemse, bakmadım kamere,
Gözümü hiç ayırmadım senden.

Anlayordum kebûdi-i ufku
Sana baktıkça râz-ı çeşminden;
Güllerin ıtrı, kuşların nutku,
Kâinatın melâhatıydın sen...

Rûbab No. 73 - 74, 7 Şevval 1331 - 1912

— X —

— Münâcât —

— 1 —

Arıyor secdelerle didelerim
Her gece pür sitâre küngürede,
Düşüp üstünde ağlamak dilerim,
Söyle ey Tanrı! dizlerin nerede?

Ta'n ü tecrîm eder mi dâd-ı Hudâ
Küre üstünde, kirlilikle bizi?
Küreyi kim çamurdan etti binâ?
Kim çamurdan yarattı kalbimizi?

Ufk-ı eb'âd geçmiyor sesimiz,
İnleriz gerçi altı bin senedir:
Gök sağır, yer sağır, havâ dilsiz..
Mücrim-i âciziz, biz ey Kadir!

Doludur afv ile sebû-yi semâ
Cürm ile pür lekeyse rûy-i zemin!

Aç sebû-yi semâya bir mecrâ
Beşeriyet bütün temizlensin:

Afv ile setr için günâhımızı,
Arz-ı me'yûsa, Rabbim at elini,
Dinledin altı bin yıl âhumuzı
Yeter ey Hâlikim uzat elini!

1 Eylül 1927 - 1911, İctihad No. 30

— XI —

— Münâcât —

— 2 —

Kanıyor ellerimde zahm-ı zünûb;
Doludur hün-i cürm ile kalbim;
Ey nigezbân-ı ıztırâb-ı kulûb,
Ben bu alçak zeminde muztaribim.

Ey İlahım harîk-ı âlemde
Savrulan bir avuç remâdım ben;
Ben remâdım, harîm-i sînemde
Gizlenen bir azim alevsin sen!

Rû'yet-i Hak'ka yetmiyor nûrum,
Fikrime etmiyor gözüm yardım;
Seni ben anlamakta ma'zûrum,
Daha kendim neyim ben anlamadım.

Bir tefekkürde sarsılan şübhem
Bir tefekkürde köklenir yerine;
Ne kadar etse i'tilâ cebhem
Ermiyor âsitân-ı dergehine.

“Bize nisbetle sen nesin?..: Bunu hep
Sorarız senden altı bin senedir,
Beşeriyetle râbitan, yâ Rab,
Afv ü şefkat mi, ma'dilet mi nedir?”

Künc-i târik-i leyl-i şübhemde
Hıçkırıklarla ağlar imânım;
Yanıyor mâverâ-yi cebhemde
İştibâh âteşiyle vicdânım.

Bilemem hangisi giranterdir
Iztırâbımla iştibâhımdan;
Lâyıkım rahm ü afve ey Kadir,
Elemim az değil günâhımdan!

Yeni Turan No. 1, 8 Temmuz 1929 - 1913

— XII —

— Münâcât —

— 3 —

Ben İlahî bu arz-ı pür mihanin
Oldum üstünde hep neşide serâ;
Zir-i engüşt-i san'atında senin
İnleyen târ-ı üd idim güyâ...

Dirseğim destegâh-ı san'atta,
Gözlerim levha-i semâda idi;

Gen.

Gördüğüm âlem-i hakikatte
Bir kebûdî hayâl-i sâde idi.

Açılıp gonceler gül oldukça
İtra dâir terâneler yazdım;
Goncalar kış gelip te soldukça
Etti ta'tir-i ye'sime yardım.

Hep tabiat benim hayâlimde
Vezni ile, kâfiyeyle süslü idi;
Bence bir nazm idi avâlimde
Hilkatin kublôgâh-ı ümmîdi...

Câm-ı elhân içinde rindâne
İçerek nûr-ı şî'ri mest oldum;
Yaşadım şî'r içinde mestâne;
Başka her şey'i bunda boş buldum.

Beni mes'ûl tutma cürmümden
Hüsünün ey sâni'-i keremkârı,
Cürm-i inşâdı mürtekibsem ben
Yaradan sensin itr-ı ezhârı!

Şâiriyyettir işte ma'siyeti
Kalbimin ey İlâh-ı zevk u elem:
Arıyor çeşmin üfk-ı merhameti,
Büse-i afvı bekliyor cebhem!

Rûbab No. 41, 27 Zilkade 1330 - 1914

— XIII —

— Münâcât —
— 4 —

Sen misin Hâlik'ım, o sönmez ateş
Ki cihan dâimâ içinde yanar!
Gökte gündüz senin gözün mü güneş!
Gece göz yaşların mı yıldızlar?

Arş ü kürsîde loş duran yerine
Ayn-ı hayretle yer ve gök bakıyor.
İçimizden senin ak ellerine
Kanlı gözyaşlı şübheler akıyor.

Geldi lûknet bütün beyânımıza
İsmi söyledik titreyerek;
Sığmıyor titreyen lisânımıza
Senin ismin senin dilinde gerek

Burkular ye's ile takallûstan
Seni inkâr eden zavallı ağız.
Bize, yâ Rab görün ufuk gibi sen:
Çölde biz bir serâba muhtâcız.

Kalbe ilka-yi mü'miniyyetle
Niçin imânı etmedin te'mîn?
Yâ İlâhî değil misin, söyle
Yoksa kendin de varlığından emîn?

Kapılıp hep hayâle, hep hisse
Seni bir gölge sandığım çoktur.

Kulağım duymuyor gözüm görse
Neyleyim başka kudretim yoktur.

Bir emirim diyâr-ı gaflette
Ki karanlıkta gölgedir tahtım;
Tûr-i Sinâ-yi şekk ü hayrette
Ben sağır bir Kelim-i bedbahtım.

Sen Semî'in kulaklarında donar
Kalbine varmak isteyen girye
Sana yerden çıkan tazarru'lar,
Bir donuk samt olur, döner geriye.

Sana bağlanmak isteyen her kol
Bir karanlıkta çırpınır ancak.
Yâ Rahim, asrımızda bâri var ol
Yerde aczinden ağlayanlara bak!

Arza göster ki şekl-i şefkatini
Kara toprakta bir nakış gülsün;
Öyle bast et ki sakf-ı cennetini
Gölgesinde cehennem örtülsün.

14 Mayıs 1341 - 1925.

Servetifünun C. 57, No. 1500

— XIV —

— İhtiyar Çınar —

Bir zaman haşmeti hep meydanı örten bu çınar
Şimdi mâzideki dârâtını hasretle anar.
Kubbesinden bile köy mescidini aşmıştı.
Bir ucu gövdesinin göklere yaklaşmıştı.
Kökleri öyle temellerdi ki sadr-ı kürede
Zelzele sallayamazdı onu, yıkmak nerede!
Hem sevâtlar koca yaprakları gölgeyle yeri,
Hem dökerdi kenarından yere nûr incileri.
Süslü yaprakları eştî oya yelpâzelere.
Sâyesi tâze yuvaydı sevişen tâzelere,
Şimdi mâzideki dârâtını hasretle anar.
Bir zaman gölgesi hep meydanı örten bu çınar.
Eskiden dalları üstünde öten şen kuşlar.
Onu çıplak ve mukassî bulurak uçmuşlar.
Dağılıp susmuş o koynundaki şakrak yuvalar
Bir dikenlik gelir artık ona zümrüt ovalar
Baş açık bekçisidir sanki o. toz tarlasının.
Gölgesi tülünü ölçer yazın esmer yasının
Son ve çıplak dalı âfâka el açmış gibidir.
Yer yüzünden ve semâdan iki yaprak dilenir.

Bir zaman dalları hep meydanı örten bu çınar
Şimdi mâzideki dârâtını hasretle anar
Kaç asırdır kemirir kuvvetini fırtınalar;
Saplanır iğne gibi göğsüne hırçın rüzgâr;
Bir yerinden onu her lâhza tabiat yaralar;
Kütüğü bir kovuk olmuş, içi boşluk ağlar
Asta yaz kof ağacın üstüne parlak güneşi
Onu hiçbir güneşin lâkin ısıtmaz ateşi.
Tmmuzun karşısına küfle giyinmiş çıkacak.
Yaşının kısmeti bir parça yosundur ancak.

Şimdi mâzideki dârâtını hasretle anar
 Bir zaman gençliği hep meydanı örten bu çınar.
 Emdığı köklerinin gerçi ölümdür yerden,
 Yıldırımdır başının umduğu yükseklerden,
 Yaşayan karye ve ölmüş mezaristan arası,
 Olacak belki yarın makbere-i hâtırası,
 Koşmaya cismi, fakat düşmeye râzi olmaz,
 Sarılır toprağa eştikçe o kahir poyraz.

16 Nisan 1341

Servetifümün, Cild: 57, No. 1496

Bibliyografya: Sadeddin Nüzhet: Cenab Şahabeddin Hayatı ve eserleri, 1935.

Cenâbi (Bey, Mihalzâde) — XVI ncı asrın son nisfında yaşayan şairlerden Cenâbi hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım. Onun "Tahmîs-i Mihalzâde Cenâbi Bey,, serlevhasıyla bir muhammesine çok kıymetli bir mecmuada tesadüf etmekteyiz (*Ünv. Yl. K. No. 46*).

Aynı mecmuada sadece "Cenâbi Bey,, serlevhasıyla da bir müseddes kayıtlıdır (*No. 1*). Bu manzumenin de Mihalzâde Cenâbi Bey'e âid olduğunu kuvvetle tahmin etmekteyim.

Murad III. zamanında yazılan bu şiir, bir müddet Mısır ve Yemen'de bulunduğu işaret edilen *Kuyucu Murad Paşa'nın* vezaret makamına getirilmesini temennî maksadıyla, Murad III. in vefatı tarihi olan 1003 (M. 1594) ten biraz önce yazılmıştır.

Şu halde *Cenâbi Paşa* (vefatı 969 — 1561) ile *Müverrih Mustafa Cınâbi efendi* (vefatı 999 — 1590) den başka bir de *Mihalzâde Cenâbi Bey* isminde bir şairin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ve bu Cenâbi 1003 (M. 1594) tarihinde hayattadır.

Her iki manzumeyi naklediyorum:

— I —

— Müseddes —

Kerimâ ol kerim-üz-zâtın ömrün berziyâd eyle
 Hemîşe devlet ile tâlî-i bahtın küşâd eyle
 Aziz-i Mısır idüp anı ahıbbâsını şâd eyle
 Kamu a'dâsını kahr eyle yâ Rab nâmurâd eyle
 Hudâyâ hazret-i Pâşâ Murâd'ı ber murad eyle
 Vezâret sadrına server idüp sen adl ü dâd eyle

Yemen ehlin müşerref eyleyen bu adl ü dâdındır
 Murâda irgüren her nâmurâdı yahşi adındadır
 Kamu a'dâyı tâbî' eyleyen cûd-i cihâdındır
 Bu cümle düşmeni dost eyleyen hep hoş nihâdındır
 Hudâyâ hazret-i Pâşâ Murâd'ı ber murad eyle
 Vezâret sadrına server idüp sen adl ü dâd eyle

Misâlin bî misil olmaz nazîrin istikamette
 Sehâ vü adl ile Hayder sıfat mülk-i şecâatte
 Sehâ Şîr-i Hudâ dîrsem sana hakır mehâbette
 Murâd'ımdan murâdındır seni görmek vezârette
 Hudâyâ hazret-i Pâşâ Murâd'ı ber murad eyle
 Vezâret sadrına server idüp sen adl ü dâd eyle

Nola makbûl iderse bu duâyı hazret-i Sübhan
 Garîbin müstecâb olur duâsı didiler her an
 Diyâr-ı gurbet içre firkat ile gözlerim giryan
 Murâdını ver İlâhî derdlâytim kıl derdime derman
 Hudâyâ Hazret-i Pâşâ Murâd'ı ber murad eyle
 Vezâret sadrına server idüp sen adl ü dâd eyle

İlâhî evliyâ-yi hâk-i pâk-i Kerbelâ hakkı
 Ebûbekr ü Ömer Osman Aliy-yi Murtezâ hakkı
 Dahi hatm-i rûsûl Ahmed Muhammed Mustafâ hakkı
 Cenâbî'nin duâsın sen kabûl et bu duâ hakkı
 Hudâyâ hazret-i Pâşâ Murâd'ı ber murad eyle
 Vezâret sadrına server idüp sen adl ü dâd eyle

— II —

— Muhammes —

Lâf ile bülbül gibi her dem yalan da'vâyı ko
 Nâr-ı şevk ile gül ol pervâne veş pervâyı ko
 Aşık bâzârına gir gel sûdı yok sevdâyı ko
 Kesreti terk eyle vahdet istehây ü hâyı ko
 Hey dilâ dünyâdan el çek fâriğ ol gavgayı ko

Erbain halvet çekersen cennet-i me'vâ için
 Ter bilersin dişlerin misvâk ile selmâ için
 Sen esirmişsin şerâb-ı kevser-i ferdâ için
 Bu fenâdan yum gözün aç yeme gam dünyâ için
 Beng ile hayrân olup endîşe-i hülyâyı ko

Meskenet meydânına ser ver serâser server ol
 Tabî-ı nâmı çal yere başka beşiğe mehter ol
 Tez göçersin sen gerek Husrev gerek İskender ol
 Menzil-i âli dilersen pâymâl-i dilber ol
 Hâkipây ol ey gönül gel mansıb-ı a'lâyı ko

Seyr idersen kıl nazar bu mihr-i tal'at nakşına
 Gözlerin kim seyr ide nakkaş-ı kudret nakşına
 Heft reng ile münakkaş seyr-i sîret nakşına
 Aşık isen ârif ol aldanma sûret nakşına
 Çık bu atlardan abâ gey hil'at-ı dibâyı ko

Derde aşık derdmendim neylerim dermâm ben
 Olmuşam kühsâr-ı gam Ferhâd-ı sergerdânı ben
 Âstân-ı devletinin cân ile kurbânı ben
 Sen buyurmuşsun ki yarın öldürürüm anı ben
 Gel bu gün öldür *Cenâbi* bendeni ferdâyı ko

Cenâbi (Mustafa, Müverrih) — Mustafa Cenâbî'ye bak.

Cenâbi (Paşa) — XVI ncı asır şairlerinden Cenâfî Paşa hakkında tezkirelerde çok sahtî malûmat vardır. Hattâ bu menbalar onun nereli olduğunu ve kimin oğlu bulunduğunu bile kaydetmemişlerdir. Önce tezkirelerdeki malûmatı naklediyorum:

Lâtîfi şunları söylüyor:

"Cenâbi Beg: Pâdişâhımızın seferde ve hazarda bûs-i rikâb-ı kâmyâbiyle müşerref ve müstes'ad olan makbûl ve mukbil bendelerindedir.,,

Ahdî tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Cenâbi Paşa: Pâdişâh-ı âsman menzilet ve sul-

Gen.

tan-ı giyvan rif'atin sâye-i rif'atinde ve pîrâmen-i dev-
letinde Anadolu paşası iken vefât edüp âhirete nakl ey-
ledi. Fikr-i bülendi serây-i maânide âlicenâb ve tab'-ı
pür zâru hall-i muammâda peyrev-i Şehâb'dır. Rûz ü
şeb tebebbu'-i eş'âr-ı şuarâ-yi selef idüp deryâ-yi ma'ri-
fette dürr-i sadeî-i hüner olup sözleri makbûl-i hâhr ü
ber olmuştur. Ve şâhbâz-ı himmeti perr-i hüma pervâz
olduğuna bu gazel şahid-i makal ve mübeyyin-i hâl vâki'
olmuştur (IV numaralı gazete bakınız.).

Âşık Çelebi şu malûmatı veriyor:

"Cenâbî Paşa harim-i hâs-ı pâdişâhîde âb-ı terbi-
yeleri ile neş ü nemâ ve mazra-i iltifât-ı şâhi ile hüsn
ü bahâ, bulan ashâb-ı saâdetten ve erbâb-ı şî'r ü belâ-
gattendir. Ol vakit câşgâh-ı cevânide hüsnü verd-i tariy
gibi tâze vü ter idi. Nâmı Gül-i ahmer idi. İçeriden çâş-
nîgir başlıgile çıkup ba'dehu mirahor başı ve pâdişâhin
manzûr-i çeşm-i ihsân-ı kimyâpâşı oldu. Andan livâ-yı
pâdişâhi anın hakkında vâlâ oldu. Ya'ni Anadolu vilâ-
yetine emîr-ül-ümerâ oldu. Ol mansıbdâ iken vefat etti.
Tab'ı halâvetten ve şî'r-i belâgatten hâli degildir.,,

Âli ise şunları söylüyor (Kuh.):

"Cenâbî Paşa: Pâdişâh-ı mağfûrun nazar keredesi
harem-i hâsında hâsil olmuş ve hüsn-i terbiyetiyle i'ti-
lâ-yi şân bulmuş kat'-ı merâtibden sonra Anadolu beğ-
lerbeğliği verildikte ölünce mutasarrıf olması hattâ
yirmi yıldan ziyâde ol mansıb-ı celilde sâbit kadem ol-
ması her cihette makbûliyyetine dâl idi. Kendisi gayet-
le vakur ve müeddeb ve pesendide hisâl idi. Müddet-i
ömründe kahkaha ile handesi ve esnâ-yi handede den-
dân-ı tâbendesini görölmemiştir. Tenhâsında bile mu-
rabba' oturup sâir erbâb-ı devlet gibi yadıgâ dayan-
ması müşâhede olunmamıştır.,,

Hasan Çelebi, Beyunî, Riyâzi ve Kafzade tezkirele-
rinde de şâirden kısaca bahsedilmiştir.

Ahdî'nin kaydettiği bir gazelden başka diğer tez-
kireler onun şu iki beytini örnek olarak alıyorlar:

Olsa peydâ dūd-i âhım gözlerim gıryân olur
Ebr-i zulmet zâhir olsa lâcerem bârân olur

Geldi gül devri getir sâgari iştet demidir
Sâkiyâ hoş görelim bu dahi fırsat demidir

Bu sathî malûmatı şu yolda telif edebiliriz:

Cenâbî, Enderuni hümayundan yetişen ve Kanunî-
nin teveccühüne mazhar olan ümeradandır. Gençliğinde
çok güzel olan şair, önce çâşnîgir başı olmuş sonra
mirahor başlıgâ terfi ettirilmiş, 953 (M. 1546) dan sonra
da paşalık rütbesini ihraz ederek Anadolu beğlerbeğli-
ğine tayin edilmiştir. Gayet terbiyeli bir adam olan ve
bu yüzden hükümdarın teveccühüne mazhar olan Cenâ-
bî Paşa, uzun müddet bu vazifede kaldıktan sonra ay-
nı memuriyette iken 969 (M. 1561) de vefat etmiştir.
Manastırlı Celâl Bey'in şu vefat tarihi vardır:

Cihandan munkatı' olup Cenâbî
Müessir oldu galib tîg-i mirrih
Bir eksikliye naklettim bu hâli
دیدی و وفات ابدی جنای

Âli, onun 20 seneden fazla Anadolu beğliğinde kal-

dığını söylüyorsa da bu rivayet yanlış olsa gerekir.
Çünkü 953 (M. 1546) da yazılan *Lâtîfi* tezkiresinde Ce-
nâbî, henüz "Bey,, ünvanıyla mevzu bahis edilmektedir.
Onun Paşa olduktan sonra bu vazifeye tayin edildiğine
bakılırsa âzamî 16 sene bu hizmette bulunduğunu kabul
etmek lâzım gelir.

Cenâbî divanının müteaddid yazmalarına tesadüf
ediyoruz (Mtl. K. Mz. No. 100, Ünv. K. No. 402,
Selûmiye K. No. 390).

Bu divanlar arasında en mükemmeli 997 (M. 1588)
de yazılan ve bugün Millet kütüphanesi müzesinde bu-
lunan altın cedveli nefis nüshadır. Esasen Pertev Pa-
şa kütüphanesi kitaplarından bulunan bu yazmada 2242
beyit vardır.

515 gazeli ihtiva eden Üniversite kütüphanesi-
deki divana *Harfî* mahlâslı bazı şiirler de ilâve edilmiş-
tir. Üniversite kütüphanesindeki yazma divanlar için
hazırladığı "Fiş,, te Bay Sabri diyor ki:

"Cenâbî bazan *Harfî* mahlâsiyle de nazm-ı eş'âr
eylemiş ve bu mahlâslı gazeliyâtı işbu nüshanın hâmiş-
lerinde hatt-ı nesh ile yazılmıştır.,,

Filhakika bu divanın kenarlarında hem Cenâbî,
hem *Harfî* mahlâslı bazı şiirlere tesadüf ediyoruz. Ve
Bay Sabri'nin böyle bir kanaat serdinde hakkı vardır.
Yalnız bu şiirlerin başka bir şâire âid bulunması da
ihtimal dahilindedir.

Bir divana diğer bir şâirin manzumelerini sıkış-
tırmak ötedenberi âdet olduğu ve elimizde buna
dair hiçbir vesika bulunmadığı için bu hususta kat'i bir
şey söyleyemeyeceğiz. XVI ncı asırda yaşayan *Harfî*
mahlâslı *Vechî* Bey isminde bir Hurufî şairi de tanyo-
ruz (*Vechî Bey için Harfî maddesine bakınız.*). Bu di-
vandaki bu şiirlerin bu zata isnadı da bir ihtimal olarak
ileri sürülebilir. Netekim Cenâbî divanının diğer yaz-
malarında *Harfî* mahlâsiyle hiç bir manzumeye tesadüf
edemiyoruz.

Hakimane, mutasavvıfane ve âşıkane gazeller ya-
zan Cenâbî, kudretli bir şair olarak gösterilemez. Ek-
seriyetle hâyide mazmunları terennüm eden ve nazire-
cilikten başka bir şey yapmayan Cenâbî, "katre-i yaş
mürg-i gönül,, gibi yanlış terkipleri de kullanmaktan
çekinmemiştir.

Mukibî'nin bir gazelinin tahmis eden, *Fuzulî*'nin
de birçok gazellerini tanzir eden Cenâbî'nin mutasav-
vıf şairleri taklid ederek "ilâhî,, tarzında bazı gazeller
vücade getirdiğini de görüyoruz. Daha ziyade lâfzî
san'atlara ehemmiyet veren şairin hemen her harf ka-
fiyesinde bir takım Farsça gazelleri de vardır.

Cenâbî'nin bazı gazellerini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Gazel —

Râh-ı tecrid içre şol kim meskenetle hâk ola
İsi-i Meryem sıfat mesken ana eflâk ola
Virmedi dâmân-ı ısk-ı pâkini elden gönül
İstemez kim câme-i ism-i harâbı çâk ola
Hancer-i sertizine düşdi gönül vehm itmeyüb
Âşık-ı serbâza lâyük budürür bibâk ola
Ef'i-i zülfün ne gam zehrin dökerse üstüme
Lâ'i-i canbahşın tabibim bana ger tiryâk ola

Gözlerin şehbâzına olsun *Cenâbî* veş şikâr
İsteyen saydın misâli beste-i fetrâk ola

— II —

Mir'ât-ı dil ki maskaladır lâtf-ı şâh ana
Jeng-i gam olur itnese bir dem nigâh ana
Âhım livâsı baş çekicek kişver-i gama
Gözden revân olan yaşım oldu sipâh ana
Mir-i diyâr-ı şâmdürür şem'-i bezm kim
Oldı başında şu'lesi zerrin külâh ana
Karz aldugına nakd-i yaşım merdüm-i gamın
Hâzir iken göztüm gibi âdil güvâh ana
Zülfeyninin gumında *Cenâbî*'ye ey gülüm
Sünbül gelür başındaki dâd-i siyâh ana

— III —

Râh-ı Hudâ âgâhiyem
Her sâlikin hemrâhiyem
İklîm-i ıskın şâhiyem
Allahî'yem Allahî'yem

Gayib benim hâzır benim
Her hâlete nâzır benim
Âciz benim kadir benim
Allahî'yem Allahî'yem

Müstakbelem geh mâziyem
Fâil ne kılsa râziyem
Geh muhtesib geh kadiyem

Allahî'yem Allahî'yem
Maksûd-ı halk-ı âlemem
Matlûb-ı nev'-i âdemem
Esrâr-ı Hak'ka mahremem
Allahî'yem Allahî'yem

Her meclisin ben cânıyem
Her nâmurâdın kâniyem
Her bir şikârın dâmiyem
Allahî'yem Allahî'yem

Geh mescidem gâhî kinişt
Geh düzaham gâhî behişt
Yeksan değil her bir sirişt
Allahî'yem Allahî'yem

Sâmit benim güyâ benim
Gümgeşte-i cüyâ benim
Âkil benim şeydâ benim
Allahî'yem Allahî'yem

Ummâniyem her nâmenin
Mektûbiyem her hâmenin
Mestûriyem her câmenin
Allahî'yem Allahî'yem

Hikmet *Cenâbî* sendedir
Serriştei bul kandedir

Yâ sende yâhud bendedir
Allahî'yem Allahî'yem

— IV —

Şâhbâz-ı himmetim kim eve-i istiğnâdadır
Âşiyân-ı dehre konmaz meazili a'lâdadır
Her bakma dürr-i eşğ-i dide-i hunbârıma
Kim ser-i peyvendi anın bir ulu deryâdadır
Bâl açıp sayd eyledim şehbâz-ı kaf-ı küdreti
Bu kerâmet sanma tenhâ şehper-i ankadadır
Dil kesilmişse acib mi sen kamer ruhsârdan
Zerrenin serriştesi mihr-i cihân ârâdadır
Kays-ı bidil semtine çekti *Cenâbî* rahtım
Kabil-i şâgird olanın himmeti a'lâdadır

— V —

Neş'e-i câm-ı meyi mest ü harâbîler bilir
Almağa envâr-ı mihrî âftâbîler bilir
Bana homser olmayan idrâk kılmaz hâletim
Âteşe pervâne şevkim itihâbîler bilir
Kande fehm eyler kemâlim rûstâyî tab' olan
Kadrini sanma Zahir'in Feryâbîler bilir
Firkatin âlâmını sor benden ey hürî nijâd
Sûziş-i mâr-ı cahîmi çün azâbîler bilir
Sana ta'lim eylesün çeşmin şinâverlik yolun
Suda yüzmek resmini bu mürğ-i âbîler bilir

— VI —

Râst bâlâ kametindir serv-i bâlâdan garaz
Ârız-ı gülgünün ancak verd-i ru'nâdan garaz
Gamze-i humrız ile peyveste kaşın resmidir
Her dilâver kabzasında ok ile yâdan garaz
Mazhar-ı kudret deyu ızhâr-ı âlem eyledin
Hikmetin isbâtıdır dünyâ vü ukbâdan garaz
Cilvegâh-ı hüsnün itim dirübâlar talâtin
Sanadır aşk u mahabbet her dilârâdan garaz
Mürdeleer ihyâ ider kılsa tekellüm ol sanem
Lâ'l-i dilberdir *Cenâbî* nefh-i İsa'dan garaz

— VII —

Sâkin-i küy-i belâ halk ile bâzâr istemez
Gamdan özge kendüye bir münis ü yâr istemez
Hâlet-i aşkım benim fâş eyleme ey aşk kîm
Âşık-ı deryâ dil olan sırrın ızhâr istemez
Tekye-i ahzânıma bedr-i ziyâ-yi ârızın
Yakmağa gönlüm çerâğın şu'le-i nâr istemez
Âsitânın sengine başın koyub râhat süren
Pister-i sincâb ile bâlâ-i zerkâr istemez
Sâki-i aşkım olından câm-ı derdin nûş iden
Bezm-i gamda bir nefes olmağa hüsyâr istemez
Büy-i râhat almadı vashın güllünden ey kamer
Şol ki hâr-ı mihnet-i heerinden âzâr istemez
Küy-i rüsvâda *Cenâbî* tabî-ı şöret döğeli
Bildi âlemler anı kim uâm ile âr istemez

— VIII —

Neş'e-i câm-ı meyi şevkinle hoş hâl olmuşuz
Hâdisâtından cihâmm fâriğ-u-bâl olmuşuz

Cen.

Âriyüz her gill u gışdan sâf kıldık kalbimiz
Pütesinde âlemin bir niçe kez kal olmuşuz
Hüsnünün hayrânıyız ayrılmadık yıllardürür
Terk-i dünyâ eylevüb aşkında abdâl olmuşuz
Rengine bu eşg-i sürhün şöyle boyandık bugün
Kim bedenle şahs-ı cânâ câre-i âl olmuşuz
Kil ü kalinden cihânı ey Cenâbî dem çeküb
Sır verüb râz açmada her nâkese lâl olmuşuz
Bibliyografya: Lâf., Abd., Aşk., Byn., Kob., Kfz., Divan,
Fş., Mc.

Cenânî (Amasyalı, Rıdvanzâde) — XVI ncı asır şairlerinden Cenânî hakkında *Lâtiî* şu malûmatı veriyor:

“Cenânî رجبی علیہ : Amasya kurbinden ümenâ zümresinden Rıdvân zâde demekle ma'rûf bir kimesne idi. Sultan Selim devrinde nakletmiştir. Sâhib ma'rifet ve hoş hüy ammâ suhangüylükta sâdegüy idi. Bu matla' anıdır:

Cü fırsat nısa el verdi geçür hoş gel bu devrânı
Bu günü koma yarına ki götürmez bu devr anı

Gayette a'lâ hat yazar ve yazdığı hattı bî habt ve bî galat yazardı. Ve kavâid-i hutûttunun üslûb-i meslûb-ül-misâline hattâtân-ı harf girân harf atmağa nîm nokta kadar bahâne bulamaz idi. Ve beyâz-ı âriz-ı saf-haya sevâd-i anber-i terdenzülf-i gâliye fâm ve engüşt-i mâşita-i hâme ile hibr-i miskîn-i yârdan hâl-i anber meşam eyler idi. *Bevîl*:

Lü'lü-i şehvâr dîzâis sadrına her satırının
Safhasını dürden itmiş hattını yâkuttan,,

Matbu *Lâtiî* tezkiresinde şairin ismi *Cenâbî* olarak kayıtlıdır. Halbuki birçok yazma *Lâtiî* tezkiresinde bu isim *Cenânî* olarak tesbit edilmiştir.

Aynı malûmatı ihtiva eden *Hasan Çelebî* tezkiresinde ve *Sicil*'de de şairin adı *Cenânî* olarak mukayyedir.

Bibliyografya: Lâf., Hsn., Scl.

Cenânî (Bursalı) — XVI ncı asrın maruf şairlerinden Mustafa Cenânî, Bursalıdır. Muradiye civarında doğdu. Mehmed adında bir zâtin oğludur.

Cenânî, önce medrese hayatına atılarak 966 (M. 1558) tarihinde Muallimzâde'den mülâzim oldu. Bizzat şair, o zaman şu tarihi kaleme almıştır:

Mülâzemet bana çün oldı nevbet ile nasib
Mezid-i sa'y ile geçtim vücûd-i akrânı
Tefekür itti didi bir ziyâde ehl-i hüner
لازم در دولت ماب سلطان

— 966 —

Cenânî'nin memuriyet hayatı hakkında *Atayî*'nin verdiği malûmat çok sathidir. *Beliğ* de bu hususu dair etraflı malûmat elde edememiştir. *Güldeste*'de sadece şunları söylüyor:

“... Muallimzâde efendi dârülfâdelerinde terbiye olup mülâzim ve kırktan ma'zûl olduktan sonra 1003

(M. 1594) muharreminde Mevlânâ Muhyiddin yerine Bursa'da İvaz Paşa medresesine pirâyé bahşâ oldu. Veliyünniamı mûmâileyh Dârüssaltanatıliyye kadısı iken mahkeme-i dârülmülk-i mezbûrda niçe eyyâm hizmet-i kitâbet ve niyâbetlerinde olmuş idi. Ba'dehu sadr-ı Anadolu olduktan mezbûra Karasi sancağı hizmetin ihsân ve gülgönce-i me'mûlünü handân etmiş idi...,

Beliğ'in bu karışık ifadesi, şairin 1003 (M. 1594) tarihinden sonra kâtip olduğunu ve bilâhare Karasi'ye tayin edildiğini anlatır şekildedir. Halbuki Cenânî'nin hocası Muallimzâde Anadolu kadıaskeri olunca, sevdiği ve takdir ettiği talebesini de yanına kâtip olarak almıştı. Bu hususu, bizzat Cenânî'nin şu tarihinden de anlamaktayız:

Hamdülillâh olup şeriatçı
İzz ü ikhâl-i sermedî buldum
Pes dedim güş-i hüsa târihin
کاتبك عسكري اولدم
— 974 —

Cenânî'nin ne kadar müddet kâtiplik ettiğini bilmiyoruz, fakat bu vazifede onun müreffeh bir hayat geçiremediği muhakkaktır. Bir kit'asında şunları söylüyor:

Ben bendeyi bir müddet idi fakr ü felâket
Kılmıştı esir-i elem-i kayd-ı kitâbet
Hidmetler idüp bende sıfat ben de ederdim
Her dîna efendi deyu envâ'-ı riâyet

Bu vazifeden sonra *Beliğ*'e göre bir müddet Karasi'de bulunan şair, *Atayî* ve *Beliğ*'in rivayetlerine nazaran da “... Kırk akçe medreseden ma'zûl iken 1003 (M. 1594) muharreminde Mevlânâ Muhyî yerine Bursa'da İvaz Paşa müderrisi olmuştu.,

994 (M. 1858) te tezkiresini vücade getiren *Hasan Çelebî*. Cenânî için “Hâlâ hizmet-i tedris kaimdir., diyor. Su halde onun bu tarihte de müderris olduğu anlaşılmaktadır.

1004 (M. 1595) muharreminde bir nazartesi günü ikinci vakti Bursa'da vefat etti, Hamza Bey mezarlığına defn edildi.

Hâsimî, “Üstâdımız olan merhum Cenânî efendi'nin vefâtına denmiştir., serlevhasıyla şair için şöyle bir ölüm tarihi kaleme almıştır (*Hâsimî divanı*):

Bülend elifâz ile Firdevsi-i sâni Cenânî kim
Bulunmaz sîr ü inşâda anın mânendî bir kâmil
Oluş kesh-i kemâl ü ma'rifette gün gibi meşhûr
Kenâfile ulûmun olmışıdı lübbüne vâsil
Kılıp kat-ı taalluk nâgehan bu mülk-i fâniden
Tutun yüz âlem-ı ukbâya âhır bağıladı mahmil
İşidün intikalin Hâsimî dâi didi târîh

جانى ايله گزار عدته وارمى منزل

— 1004 —

Beliğ de şu vefat tarihlerini kaydediyor (*Gld.*):

جانى جنت عليا قىلدى كندويه مأوى

— Tîrî —

جانانك يرين جنت ايده مولا

جانان آشیان اندی جانان

— Sırkezâde Musli Çelebi —

Bursah Tahtı ise fazla olarak iki vefat tarihi daha liyor (*Osm.*).

Jenâni, şişman ve sağ gözü sakat olmakla berâzafif ruhlu, tatlı sözlü, zarif ve nüktedan bir a-i; hattâ onun dalkavuk ruhlu ve fazla aç gözlü unu da tarihî menbalardaki kayıtlardan istidlâl k söyleyebiliriz.

İtayî diyor ki (*Şky. Aty.*):

... Merhûm-i merkur haffîr-rûh ve semîn banalûl ve çeşm-i basireti dârbîn olup hilkatine mü-lâtifeleri vardır. Cümleden Bahâüddinzâde efen-rhûmun mahdûm-i kerîmi Abdullah Çelebi ki i mâcidleriyle hilkatte hemreng ve fazl u kemâlde Semîn ile dengâdeng idi. Cenânî Çelebi âdet-i me'üzre câme recâsına icâle-i kümeyt-i hâme idüp

Bir aceb bahs eyledi dün gece erbâb-ı hüner
Böyle bahsî görmedi cins-i melek nev'-i beşer

Vesir matlaı ile manzûme-i gevher-i nizâma bu ün ile iltiyâm verir ki hazret-i mahdûm ile se-mâbeynimizi yâran farktan âciz olup bilâhare faysal vermek için bu vech üze karar verildi adûhümâ âharın libâsını giyüp bu tarik ile tefâangi tarafta ise zâhir ola. Bu fakirde câme mü-r degildir ki birisini irsâl idevüz. Cânib-i mahdûm-rsâli müteayyin olmağın recâ olunur ki lûtf idüp bu dağdağadan tahlis buyuralar. Bu lâtife ihsânâne olup mahdûm-i mekrûmet meâb bir fâhîr e manzum cevab göndermişler idi. Cenânî Çelebi at ile kanâat itmeyüp mükerrer ihsan recâsına bu vesile-i temennî etmiş idi:

Olmadı gönderilen söfa tenim sultanım
Bizde sizden semen artukluğuna geldi vukuf
Şühbhemiz vâlid-i mâcîdde kaluptur şimdi
Anların söfi dahî olmaz ise tâlî'e yuf

Vesir merhûmun bu güne letâifine nihâyet ve şüh-a hadd ü gayet yoktur. Bir gün Kefeli Hüseyin Çe-i meclis-i irfânın zeyni ve za'f-ı basarda mevlânâ'-ynı idi. Sohbet üze iken hâr ü hâşâc-i rûzgârdan ne gubâr isâbet idüp Cenânî Çelebi'den ihrâc recâkte fahs-ı azîm ve tekayyüd-i bîşümârdan sonra verir ki benim sultanım tefehhus ve tecessüste a fevt etmeyüp çok sa'y eyledim lâkin ne göz var

Prof. Fuad Köprülî diyor ki (*Meddahlar: Türki-ecmuası C. 1, S. 25*):

Filhakıka "Kefevî Hüseyin Çelebi, ile dostlukları amîmi idi; hattâ *Râznâme*'sinde Cenânî hakkında raretli tarzda beyan-ı takdîrât ediyor (*Ünv. K. 171*):

"Menbâ'-ül-fezâil makbûl-ül-efâzıl kamu erbâb-ı tab'mın yâr-ı cânı maârif kâni mevlânâ Cenânî efendi ki tab'-ı pâki ve zihni de'râki envâ'-ı fûnûn ve ulûm-i günâ güne şâmil husûsâ fenn-i belâgatte tarf-i a'lâya ve mertebe-i kusvâya vâsıldır. Güftârında bir süz vardır ki Hüsrev görse peyrevlik ederdi Elfâzında olan uzûbeti Hâfız yâd etse kendi eş'ârı yâdından giderdi. Nâzûk edâların Hassan güç etse istihsân ederdi. Hayâlâtına Kemâl ârif olsa kendi noksânına mu'terif olurdu. Evzâ'u etvârı şâibe-i tekellüften âri kalbi sâde ve tab'ı küşâde fânî meşreb bir merd-i âzâdedir. Ol den-lû menâkıb ve âsâr ü letâif-i ahbâr ve nevâdir-i bîşümâr istihzâr etmiştir ki güftâra gelse leyl ü nehâr şöyle tekrâra muhtâc olmaz ve tûl-i sohbetinden tabiate melâl gelmez. Ve bilcümle musâhabeti gıdâ-yi rûh ve anunla geçen evkatın her demi bir ömr-i Nûh'tur. Fakîr-i câ-mî'ülhurûf cem'-i tefe'ülât etmek esnâsında gâh ü bî-gâh şeref-i sohbetleriyle muğtenim olup...

İşte bu hususiyetleri dolayısıyla Cenânî; mudhiklerden, kıssahanlardan ve meddahlardan hoşlan-nan Murad III. in iltifatlarına mazhar olmuştu. *Atayî* bu hususa dair şunları kaydediyor (*Şky. Aty.*):

"Pâdişâh-ı amânî güster Sultan Murâd-ı hüner-perver huzûr-i âlilerine bedâyi'-i âsâr arz eyledikte maz-har-ı cevâiz-i bîşümâr olup ol bâbda garîb ve acîb vâ-dilerden söz koparmıştır. Gâhî hâne-i vîrâmından şî-kâyet idüp ihsâna bahâne gâhî zahîre fikdânını hikâyet kılup recâ-yi bahâ-yi tarhane ederdi. Gâhî evlâd ü iyâl için temennâ-yi libâs ve cihâz gâhî bir ahmak hizmetkâr-ı sergüzeştini beyanda tahrîk-i hâme-i letâif perdâz idüp envâ'-ı mudhikât ve turfa turfa hikâyât inşâd eylerdi. Mervidir ki merhum Sultan Murâd Hân tevârih ve âsâr ve nevâdir-i ahbâr istimâ'ına mâil olmağın emr ederler ki nâşinide hikâyât ile bir mecmûa-i hâtîrîrîb cem' ü tertib eyle ki leyâlî-i şitâda eğlenmeğe kabil iber ü a-câyibi müstemil ola. Cenânî Çelebi dahi mecmûa-i hi-zâne-i hâfızası olan nevâdiri derc ve deryûze-i hîrmen-i yârân ettiğinden gayrı sîmyâhâne-i hayâlden harc idüp kitâbı itmâm ettikte *Bedâyi'-ül-âsâr* deyu nâm vaz'idüp bir kâtib-i hoş nüvise yazdırır ve cedvel için müzehhibe verir. Kıssahân-ı şâh-ı cihan olan *Dervîş Eğlence* bu kıssadan âğâh olup müzehhib ile âşînâ olur. Ve her cüz ki cedvel için gelür bitamâmihâ hikâyâtını hıfz idüp huzûr-i pâdişâhide nakl eder. Bu vetîre üze nakl-i hi-kâyâtı tamâm oldukta kitab dahi hilye-i hitâm bulup hu-zûr-i pâdişâhiye arz olunur. Cenânî-i dermend cevâiz-i bikeran ümîdi ile bâb-ı âlide nigerân iken pâdişâh-ı âlfî-cenâb nigâh efgen-i safahât-ı kitâb oldukta biz nâşî-nide hikâyât istedik bu hod bizim Eğlence'nin meselle-rinden ancak deyu iltifât buyurmazlar. Kapu ağası Ga-zanfer Ağa cüz'i ihsân ile hâtırını tatyib idüp Eğlen-ce'nin tekrîmelerine hil'at-i inşâ ile revnak vermişsiz ve ol cevâhir-i galtânı silk-i ibârete çeküp hayli zahme-te girmişsiz dedikte Cenânî münfâil olup ol gül-i hodru şküfe-i bâğ-ı ibdâm ve nevbâve-i nahl-i iltirâmıdır de-yu yeminler eder. Bilâhare müzehhibin gadri iyân ve bu nakş-ı garîb dillerde dâstân olur...

Aynı rivayeti kaydeden *Belig* ise bu hususa müte-allik şöyle bir tashih te yapmaktadır (*Gld.*):

... Gazanfer Ağa nâm bâbüsseâde ağası hâline merhamet edüp cüz'i ihsanla tatyib etmiştir. Dârüssa-

Cen.

âde ağasına tahsis edüp yazdıkları galattır. Zirâ ol vakitte kapı ağalarından gayrı olmayup Sultan Süleyman merhum asrında zuhûr etti.,

Cenânî devrinin meşhur şair ve münşilerindendi. Türkçeden başka, Arapça ve Farsça şiriler de vücude getirmiştir. Bu ilibar iledir ki onun hakkında tarihi menbalar sıtayışkâr bir lisan kullanmışlardır:

Aşk Çelebi diyor ki:

"... Lâîf ehl-i ilm ü ma'rifet tab'-ı şâmili ve bu fende tederrüb-i kâmilî vardır. Gûş dokunmadık gûşelere dest urur ve tasavvur ettiği hayâlleri âyine-i hüsn-i edâda görür.,

Hasan Çelebi diyor ki:

"Hakka ki merâyâ-yi fazl u kemâl, mukabil-i zamîr-i misâli olmağla suver-i nukuş-i ulûm dâimâ melhûz ve manzûru ve dîde-i dûrbînine ayn-ül-yakîn olan eşkâl-i mesâil-i müşkile her ân mahfûzu olup kat'â mehcûru değildir. Gülistân-ı cenânın reyâhîn-i maârif ile tezyîn idüp hûr-ül-iy-n-ı letâiften pür nemegîn olduğundan gayrı eş'arı dañi mertebe-i kabûle karîn ve nâmzed-i medh ü tahsin olmuştur.,

Atayî diyor ki (*Şky. Atı.*):

"... Merhum-i mezbûr fezâil-i kesire ile meshûr elsine-i selâsede nazm u nesre kadir bî nazîr. münşî ve hûb şâir ulûm-i Arabiyyeden hissemend maârif-i cüz'iyeye ile şörebend hoş tab' ve sâfi fuâd şûh meşreb ve dervîş nihâd idî.,

Riyâzî ve ondân naklen *Rıza* ise şairin "tab'ı tahmis ve tesdise çeşbân, olduğunu söylemektedirler. Tezkirelerde şairin bilhassa şu beyitleri kayıtlıdır:

Feresrân olmadan ser menzil-i maksûda el çektim
Görüp esb-i murâdî düşmen-i bed gevher altında

Ümid-i vuslat eyler kanî olmaz seyr-i dîdâra
Murâdın nik fehmi eyle sakın yüz verme ağıyâra

Var mı (1) bir rubsâre kim hatt-ı siyehfâm olmaya
Devr içinde kangı gün gördük ki aşgâm olmaya

Ağladır sonra seni hecr ile bakmaz yüzüne
Balma mîhr-i ruh-i dildâre zarardır gözüne

Kadîmidir hukukî bîbhûlün güllerle gayette
Ağaç (2) ata bile binmişler eyyâm-ı sebâvette

Hevâ-yi gonca-i bâğ ile eyler efganı
Alur yürekten ise andelib-i râlânî

Hatm geldikçe rubsârında artar tâzelik terlik
Berât ile virilmiş gibi şâhm sana dilberlik

İzin tozunu dîde-i ter kapı sabâdan
Girdi eline kâhl-i cîlâ bâd-i hevâdan

Sergirân olduğu bu jâle değildir görünce
Gonca etfâlinin ağızında bilüptür denden

Şerâb-ı lâ'li nâhum niçer demierdir suâl eyler
Şifâ gelmez dil-i biçâreye annâ cevâbından

- (1) Kani: Aşk.
(2) Çubuk: Kfz.

Hemîce nâveg-i müjgânuna sinem nişân eyler
Cenânî Hak Tuâhî saklasun yârî hatâlardan

Değil bâdânî kembâ greydiği ol çeşm-i fettânın
Dikildi anda kaldı gözleri ussâk-ı giryânın

İster ki gonca fehmi ile râzım o leblerin
Ağız kokar musâhibidir sanki dilberin

Kal idüp bu ten-i bâkiyi ider zerd ü nizâr
Toprağı altun ider hâlet-i aşk-ı dildâr

Ne azm-i terk-i diyâr etmeğe mecâlim var
Ne kadirim ki duram bir garîb hâlim var

Fasl-ı bahârî tâbiş-i kabrî hazân ider
Eyler hazânî pertev-i îhsânî nevbahâr
Gayrın yanında yıldız yoktur görünmeğe
Eyler sîtâre kevkebesin şems-i tâbdâr
Ehr-i sehâsî eylese bir şüreden güzër
Gûlbâr-ı huld olur ne kadar olsa şulezâr

Nîmet-i vashına ağıyarı doyurmuş dilber
Günlün ey haste-i bicran nenin aşın ister

Âteş-i aşkına sûzân olmadan havf etmezem
Şem'e per yandırmadan pervâneye pervâ nedir

Ben gam-ı hecr ile hûnâbe-i hasret dökerim
Kan yalaştım deyü ağıyar ile ol hendem olur

Kanı bir merdüm-i çeşmin gibi demler sürmüş
Şevk-i mîhrinle senin yaş yaşamış gün görmüş

Gerçi kim râh-ı mezellette yatar hâşâkiz
Dem olur kim yakarız âlemi âtesnâkiz

Ay olmayacak gelme der ol mâh-ı dilefrûz
Kim katlanır ammâ ki ana kandığı sîrûz

Cenânî divanının yegâne görebildiğim nüshâ üniversite kütüphanesindeki yazmadır (No. 3096)

Tulânî bir cök halinde olan bu divanın bazrakları zayi olmuştur. Bugünkü haliyle takriben beyti ihtiva eden bu yazmada *Murad Han III.* ile *Efendi, Çivizade, Mahmud efendi, Ataullah efendi kerîya efendi, Şair Azerî...* gibi şahsiyetler hal 27 kaside, 9 Farsça ve 12 Türkçe Mesnevî, bazıları hî olmak üzere 8 manzum mektup, bir kısmı lât ibaret 47 kıta, 1 lügâz, 2 manzum istifta, 6 mersi muhammes ve tahmis, 58 müseddes ve tesdis, 3 sammen, 181 tarih, 153 gazel ve 3 müstezad var. *Adlâ, Amrî, Ârîfî, Azerî, Bâkî, Celâl Bey, Ebüssuud, Fevri, Fuzulî, Hadîdî, Hâverî, Hayâlî retî, Hüdayî, Midhatî, Misâlî, Nev'î Nücümî, Sâh retî, Hüdayî, Midhatî, Misâlî, Nev'î, Nücümî, Sâh eserlerini tahmis, tesdis veya tazmin eden Cenânî bilhassa en çok bu vadide manzume yazdığı görülür dir.*

Beliğ, şairin "kendi hattıyla olan müretteb fassal divanı,ni gördüğünü söylüyor (*Gld.*). Bu mevzu bahis eden Bay Sabri de Üniversite kütüphanesindeki yazma için şu mütalâayı serdetmektedir (*Fş*)
"... Tab'an mezâha mâil olan Cenânî'nin ağızmandâ hüsnihatta mâlik olup hatt-ı destiyle yazılır divânını gördüğünü ve sağ gözünün mâ'lûl bu

salı Belig Vefeyât'ında yazıyor ki vefâtından vel yazmağa başladığı dilbâcedeki yırtık varaklarla elimizdeki nüsha dahi hald-i destiyle muhtemeldir.,

t divanda tesadüf edilen bazı şiir başlıklarınrhum Cenânî efendi,, kaydı, bu ihtimali rednahiyettedir.

nî'nin divanından başka bir kaç eseri daha r. Bunlar arasında en meşhur olanı *Riyâzü'l-Şairin* 995 (M. 1586) da vücade getirdiği bu n İstanbul kütüphanelerinde bir hayli yazma-lüf edilir (*Meselâ bakınız: Sky. Eşd. K. No. 1. Ll. K. No. 510; Üvv. K. No. 3659; Mlt. Alm. o. 1149*).

iben 3000 beyti ihtiva eden bu eser hakkınşunları söylüyor (*Sky. Atı.*):

Mahzen bahrinde Riyâz-ül-cinan nâmına mes-li hoş âyende ve küşâde nazımdır. *Âzerî Çele-m Nakş-ı hayâl'e* tahrîk-i süzen-i kilk-i bîmî-e bunlar dahi *Riyâz-ül-cinân'a* tarh-ı bedî'ün-ışlar idi 995 (M. 1586) târihinde itmâm eyle-merhûma gönderdikte v. raka-i niyâza bu kıt'a tirâz olmuş idi:

ای که در جنس بشر ذات تو مفرد تو عیبت
منطق کشته بضاعت همه از باب حفر
رتبه فضل تو فصاحت مبرم لکن
نه بندی که تصور کند افراد بشر

um dahi sahife-i cevabnâmede bu güne tah-eyt-i hâme etmişler idi:

چون آن کادستنه باغ جنانی
نهال سبزبزار زنتکانی
کل بو باوۀ باغ فصاحت
سروق بادۀ از بزم جنت
رسید از صوب آن دانا و عارف
بدست این خریدار معارف
چو داد از نظام فردوسی زنام
زلفش باغ جنت شد جنانم
کسی بر دیده کریان نهادم
کسی بر سینۀ که بر جان نهادم
مشام جان شد از بویش معطر
بصر از نقش دلجویش منور
چنین نقش بدیع و طرز نادر
ز نقاشان چنین نمود ظاهر
زهی لطاف و زهی لذت زهی آب
زهی سوز و زهی حالت زهی تاب
بخشد مستوی را لذت تو
بپوشد مستوی را کسوت تو
چو معنی پیش بصورت جلوه کرد
کلام ناظران لله در شده

bu'nun "Cihânetto", slude ise şairin daha büyük luğu şu yolda mevzubahsedilmektedir:

Diyâr-ı Rûm'da sâhil hamse olanlardan

ma'dûd olup te'lifâtından *Mahzenülesrâr ve Riyâzülcinan* nâmına mesnevi eseri olup merhûm *Âzerî Çelebi Nakş-ı hayâl'i* tahrîr ettikte bu dahi *Riyâzülcinân'ı* tarh etmiş. 995 (M. 1586) târihinde itmâm eyleyüp Sultan Murâd-ı Hân-ı mâlise arz eyledikte cevâiz-i bîşümârına nâil olmuş idi. Ve *Cildükkalub* nâm manzûmele-rine âhırında mahlâs perver olup bu beyti demişti:

Nâmunı kıldı Cenânî gün kazâ
Dâzaha girmek ana olmaz sezâ

Kitâb-ı mezbûrun te'lîfine bâis olan mahbûb-i ra-nâ ve dilber-i müstesnâ şüh-i serâmed Saraczâde Şah Mehmed vâsında eyledikleri kaside-i râiyyeden mün-tehabdır:

Serâc zâde Şâh Mehmed ki hüsn ile
Yâsuf gibi zamânedo bulmustur iştiâr
Rubsârı gül gül olsa kaçan ta'n edor güle
Cübler kızarsa şerm ile gülşende vechi var
Reşq ile âlemin akadır ağzi suymı
Ol lebler ile söylese eş'ar-ı âbdâr.,

Prof. Fuad Köprülü bu hususta şunları söylüyor (*Meddahlar: Türkiyat mecmuası C. 1, S. 26*):

"Bursalı Tahir Bey, Cenânî'nin, müretteb divanından başka, *Mahzenülesrâr*, *Bedâyiülâsâr*, *Cildükkalub* adlı eserlerinden de bahsediyor ki, bu tafsilât aynen *Güldeste'den* alınmıştır; yalnız, bu üç eserin de "roman tarzında birer mecmua,, olduğunu söylemekle müellif her halde aldanıyor; sonra Cenânî'nin *Mahzenülesrâr* nâmıyla eser yazdığı iddiası da *Güldeste'nin* tab'ındaki bir yanlışlıktan ileri geliyor: Bu metin "*Mahzenülesrâr* bahrinde *Riyâziyülcinan,,* tarzında tashih olunmak icab eder ki, bu suretle *Şakuyuk sayılı* ile de tevafuk etmiş olur.,,

"... Cenânî'nin yukarıda mevzubahs olan *Bedâyi-ülâsâr* adlı hikâye mecmuası hakkında şimdiye kadar hiç bir malûmat yoktur: hattâ *Kâtîp Çelebi* bile bu eseri görmemiştir. Hususî kütüphanemizde Cenânî tarafın-dan cem' ü te'lif edilmiş bir hikâye mecmuası mevcud ise de, bunun ne başında ne de sonunda esere "*Bedâyi-yülâsâr,,* nâmı verildiğine dair bir kayıt yoktur. Kitâ-bın *Murad-ı sâlis'e* taktim edildiğine dair de şarih bir şeye tesadüf edilmiyor; yalnız en sonda "*Şâh iken der-vişlere mâil olan,,* hükümdârın devâm-ı ömr ü âfiyeti hakkında küçük bir mesnevi vardır. Müellif kendi adı-nı da bir defa bu mesnevisinde şu yolda zikretmektedir:

Çü hüsn-i hulk ile ol şâh-ı kâmil
Oluptur şâh iken dervîşe mâil
İddî' pes himmet-i dervîşi rehber
İriştir menzil-i maksûda yekser
Kılup a'vân ü esârîyle dîşâd
Herîşe hânedânın eyle âbâd
Dahi ol kîm okuyup bu kitâbı
Bile annu nedendir fust u bâbı
Kılup bir pâtiha'yla rûhum yâd
Cenânî'nin revâmı eyleye şâd

Bir de kitabın sonuna bazı garâib-i umîru muhtevi olmak üzere bilhassa ilâve ettiği fashn mukaddimesin-de şöyle zikrediyor:

"Musannif-ı risâle ve müellif-i makale vâsik-i

İlâf-ı Rabbânî Mustafa bin Mehemmed eşşehir bil-Cenânî . فایة الامامی . Vaktâ ki kitâb-ı müs-tetâbî cem'ü tasnîf edüp itmâma karib oldu, murâd edindi ki cüz-i âharî mesmû olan bazı garâibât-ı umûr ile hatm edüp ol dahi tetimme-i dâye-i teşhîz-i hâtîr ola. Ol cümledendir ki mahmiye-i Galata tevâbiinden olan Kasımpaşa'da mütemekkin olup bu hakîr-i pür tak-sire kadim-ül-eyyâmdan yâr olan Molla Şânî hikâye eder ki... İlh." (Varak 207).

"Orta hacimde 212 varaktan mürekkebe olan bu kitaptaki hikâyeler, mevzu itibariyle muhtelifdir: Kara ve deniz cenklerine, kadın fitnelere, cadılara, cinlere, tılsımlara âid küçük küçük hikâyeler... Eserin asıl ehemmiyeti, yazılı Arab ve Acem menâbî-i kadîmesinden mehûz hikâyelerin pek az olmasına mukabil, Anadolu ve Rumeli hayatını gösteren orijinal hikâyelerin çokluğu, ve onuncu asrın halk hayatını bütün samimiyeti bütün kostümleri ve dekorlarıyla yaşatabilmesi dolayısıyla'dır. Meyhane ve mesire âlemleri, baskın sahneleri, kervan hayatı, gemi yolculuğu, hulâsa o asır hayatının her köşesi bu hikâyelerde canlı bir surette göze çarpar ki, bu cins tarihî vesikaların nedreti itibariyle Cenânî'nin kitabının ehemmiyeti bir kat daha artar. Esasen müellif, kitabının bu hususiyeti haiz olmasına bilhas-sa itina etmiş ve Arap ve Acem kitaplarından mehuz eski bir çok hikâye kitaplarından tamamen farklı olma-sına çalışmıştır. Mukaddimedeki şu ifade bu temayülü sarahaten göstermektedir:

"Lâkin müellifân-ı tevârih-i âlem ve musannifân-ı hikâyât-ı Arab ü Acem kütüb-i adidede tastîr-i ahbâra bast-ı makal ve mücelledât-ı müteaddidede ta'bir-i es-mârda sarf etmekle nâdide hikâyet ve nâşinide rivâyet kalmayup gayr-ı mükerrer hikâye-i nâdir-ül-vücûd nâ-yâb ve mefkud mesâbesinde olmuştur. *Be'it*:

مکورد کویچه سحر آویز باشد
طبیعت را ملال انگیز باشد

Nesir Ana binâen bu dâi-i fakîr ve hakîr-i kesîr-üt-taksîr murâd edindim ki bu bâbda bir kitâb-ı müste-tâb ve risâle-i belâgat intisâb tertîb ve intihâb idüp anda hikâyât-ı vâkıât ve rivâyât-ı nâdire-tün-nikâttan mekr ü hile-i zenân ve ahvâl-i ceng ü harb-i merdân ve acâib-i umûr ü garâib-i nezdik ü dür ve bilcümle tî-bâ' ve sudûr istimâından meserret ve hubûr tahsîl eyleyen mevâddan bazı rakamzede-i kîlk-i güherbâr ve ni-gâşte-i hâme-i belâgat şîâr kılınup sebeb-i tefrîh-i can ve mücib-i tervîh-i cenân vâkî' ola ve esnâ-yi tahrîr ve tezâif ve tastîr ve takririnde sehl-ül-me'haz olmağ için hasb-el-meysûr vel-makdûr tekellüfât-ı san'at-ı inşâ-dan dür ve mehcûr kılınır... İlh., (Varak 1).

"Eserin zaman-ı telifine gelince, içinde 998 (M. 1589) recebindeki bazı hâdisâtın bahs edildiğine nazaran, bu tarihten daha sonra yazılmış olması, yani müellifin son mahsûl-i hayâtı bulunması muhtemeldir. Bizim fikrimi-ze göre, *Atayî* ve *Belîğ*'in bahsettikleri hikâye mecmua-sı, işte bu eserden ibarettir; ve bunun haricinde Cenânî'nin *Bedâiyüllâsâr* adlı diğeri bir hikâye kitabını ara-mak tamamen manasızdır.,,

Cenânî'nin bazı manzumelerini örnek olarak lediyorum:

— I —

— Murad III vasfında
— Bahr-i müselsel kâşî

Ol simber virmez haber tenhâ gezêr kılmaz h
Kıl bir nazar dîrsem eğer bin nâz ider bakmaz
Zülfün siyeh ruhsâre meh sen bî şübeh bir p
Ben bî güneş hâlim tebeh dil pür veleh can m
Hâk oldı ten ey pür fiten bu mekr ü fen her dem r
Devletle kal sen sağ esen hecrinle ben kıldım
Bahr-i atâ kân-ı sehâ şîr-i vega seyf-i Hudâ
Şehler ana nisbet gedâ sultan *Murâd*-ı nâmuv
Sâhib kerem âlî himem devrinde gam mahz-ı
Dârâ haşem Sencer alem mahkûmî hem bahr
Kârı amel zühdi mesel bilmez kesel kalmaz z
Söyler gazel nazmı güzel hep bî bedel ol şîr-
Rengin edâ olur şehâ rûha gıdâ câna safâ
Dirsem revâ bir hoş nevâ kalsun *Cenânî*'den

— II —

— Gazel —

Neyleyin dünyâyı sensiz verseler farzâ ban
Sensiz ey Yûsuf lika zindân olur dünyâ bar
Niçe bir ey seng dil gel sen de insâf eyleye
Gayriye İlâf u kerem nâz ile istîgnâ bana
Öyle Mecnûnum ki hiç bir zerre te'sîr eyle
Gerçi dâim pend ider her âkil ü dâna bana
Ebr-i bâran ağlayup ahvâlîme deryâ acır
Rikkat eyler hâsılı a'lâ bana ednâ bana
Ey *Cenânî* devlet-i dünyâyâ reşgim kalmağ
Verdi çün Mevlâ Mehemmed Şâh'ımı hâlâ

— III —

Bu ta'at-ı zîbâ ile billâh kim sevmez seni
Bu hüsn-i bîhemtâ ile billâh kim sevmez se
Bu kâkül-i hoşbû ile bu kamet-i dilcû ile
Bu çeşm ü bu ebrû ile billâh kim sevmez s
Bu lâ'l-i rûh efzâ ile bu gabgab-ı zîbâ ile
Bu hâl-i anber sâ ile billâh kim sevmez s
Bu gamze-i fettân ile bu ârız-ı handân ile
Bu hüsn ile bu ân ile billâh kim sevmez s
Şâhâ *Cenâbî*'-i gedâ aşkıyla olmuş mübtel
Cân ile dil virüp sana billâh kim sevmez

— IV —

Gerçi yârin zevktir câm-ı lehin nûş eylen
Âlem-i dîgerdürür ammâ derâguş eyleme
Kûyin içre nâle eylesen beni men'eylem
Bülbülü lâyük mıdır gülşende hâmuş eyler
Habbe-tüs-sevdâ-yî hâlidir beni medhâş
Kim olur dârû ile hüşyârı bîhûş eylemek
Emr idübsün nutka gel lâ'l-i şekerbârinla
Başım üzre anı ben gûşumda mengûş ey
Mihri zâhirdir *Cenânî*'nin felekte gün gîl
Hâsîdin zemmin neden ey mâhrû gûş eyl

— V —

Gâhî gedâ-yi bî ser ü sâman olur gönül
 Geh şevket ile âleme sultân olur gönül
 Geh söfiyân-ı halvet ile meyl-i zühd ider
 Geh râgıb-ı mecâlis-i rindân olur gönül
 Her gün gezüp misâfir olur bir vilâyete
 Bir hânkâha her gece mihmân olur gönül
 Demler gelir ki katre gibi bî vücûd iken
 Cûş eyledikçe lücce-i ummân olur gönül
 Gâhî düşer ki fakr u fenâ ihtiyâr ider
 Gâhî esir-i şöhret ü ünvân olur gönül
 Geh terk ider mahabbetini bî vefâların
 Gâhî döner *Cenânî* peşimân olur gönül

— VI —

Sanurdum süz-i aşkım tâb-ı sînenden iyân olmaz
 Velîkin şimdi bildim penbede âteş nihân olmaz
 İzârin gibi kopmaz bir gül-i ter bâğ-ı âlemden
 Nihâl-i kametin mânendi bir serv-i revân olmaz
 Dil-i zârın cemâl-i bâ kemânın aldı uşşâkın
 Efendi sana benzer ehl-i dil bir nevcvân olmaz
 Terahhum kıl zamân-ı lütf u hengâm-ı mürüvvettir
 Cefânın vakti vardır hîvefâlık her zamân olmaz
 Nisâr it nakd-i cânî ârzü-yi vuslat istersen
 Metâ'-ı vasî-i dilber ey *Cenânî* râyegân olmaz

— VII —

— Ârifî'nin gazelini tahmis —

Her kimi hemdem kılup yâr ile itsen âşinâ
 Dür idüp bigâne veş elbette eylersin cefâ
 Var mıdır âyâ cevâbın bir suâlîm var sana
 Niçin eylersin aceb ey rûzgâr-ı bîvefâ
 Aşıkı ma'şûkdan ma'şûkı aşkıdan cüddâ

Cür'a gibi kadr-i uşşâkı idersin hâke pest
 Bir nefes devrinde urmaz dâmen-i maksûda dest
 Câm-ı ayşî eyleyüp seng-i havâdisle şikest
 Nûş-i işretle idersin dembedem âgyârı mest
 Niş-i gamdır sunduğun erbâb-ı aşka dâimâ

Gayrlar dildâr ile gülgeşt-i sahrâ itmede
 Heçrile âşık belâ küncinde me'vâ itmede
 Nâmahallin çerh-i maksûdun müheyyâ itmede
 Bâğlarda zâğlar seyr ü temâşâ itmede
 Bülbül-i zârı idersin beste-i dâm-ı belâ

Görmez erbâb-ı hüner devrinde rif'atden eser
 Eylemez ehl-i safâ mesrûr olup del'-i keder
 Geh figan ü âh idüp gâhî döküp hân-i eiğir
 Senden eylerse şikâyet nola erbâb-ı hüner
 Senden inlerse aceb mi her zaman ehl-i safâ

Ey *Cenânî* merd isen yâd eyleme cânın gamın
 Gam çekersen büri çek âlemden cânânın gamın
 Hâtırmıdan dür idüp a'lâ vü ednânın gamın
 Mest-i aşk ol *Ârifî* gel çekme dünyânın gamın
 Saykal-ı vahdetle vir mir'ât-ı kalbe icilâ

— VIII —

— Nev'ânın gazelini tahmis —

Reh-i aşkın ezelden bî ser ü sâmanıyüz cânâ
 Belâ ikliminin sergeşte-i devrâniyüz cânâ
 Bizi sanma cihânın tâlib-i ünvâniyüz cânâ
 “Ne dehrin bendesi ne şâh-ı âlişâniyüz cânâ,,

“Esrin olalı milk-i gamın sultâniyüz cânâ,,
 Gamınla bu dil-i âvâreye ârâm ü râhat yok
 Hevâ-yi aşkına sabr itmeye imkân ü tâkat yok
 Durup eğlenmeğe bir iki gün cây-i ikamet yok

“Bizi eğler gam-ı aşkında bir künc-i ferâgat yok,
 “Bu meydân-ı belânın küy-ı sergerdâniyüz cânâ,,
 Mahabbet pütesinde nâr-ı aşk-ı pâk ile kaliz
 Cefâ vü cevrine mu'tâd olup derdinle hoş hâliz

Sürûra meylimiz yok gussa vü endüha meyyâliz
 “Ferahtan ağlarız gamdan güler bir özge abdâliz,
 “Lebinle hattının geh mest ü geh hayrâniyüz cânâ
 Gelür geh ârzü-yi kûh u sahrâ kalb-i nâşâde

Düşer gâhî azîmet fikri kûy-i cennet âbâde
 Görüp her rûz ü şeb Mecnûn-ı şeydâ gibi dildâde
 “Vuhûş-i deşt il gündüz misâfir kûh ü sahrâde,
 “Kilâb-ı küyünün şeb tâ seher mihmâniyüz cânâ,,

Cenânî bend idelden târ-ı müy-i kâkül-i cânan
 Esir oldum kemend-i aşka kaldım zâr ü sergerdan
 Perişân oldu gayet gerçi kim hâl-i dil-i nâlân
 “Olaldan halka-i zülfünle *Ner'i* bî ser ü sâman,
 “Mahabbet bezminin bir halka-i rindâniyüz cânâ,,

— IX —

— Manastırh Celâl'in beytini Tesdis —

Halkın ne aceb hikmet olur akd ile halli
 Her hâle münâsib görüne cümle mahalli
 Eyley kimisi fikr-i terakkî vü taalli
 Gelmiş kimine âlem-i süflîye teselli
 Hallâk-ı ezel âleme kıldıkta tecelli
 Her şey'i birer hâl ile kılmuş müteselli

Olmuş kimisi cümle cihan mülkine sultan
 Başında gam-ı tantana-i şevket-i dîvan
 Ammâ kiminin kudreti yok müflis ü üryan
 Her birisi hâline yine hurrem u handan
 Hallâk-ı ezel âleme kıldıkta tecelli
 Her şey'i birer hâl ile kılmuş müteselli

Geymiş kimisi câme-i zerbeft ü zerendûd
 Peşmine giyüp kimi gezer fakr ile merdûd
 Hirmân iledir kimi kimi vâsıl-ı maksûd
 Hikmet bu ki her biri yine hâline hoşnûd
 Hallâk-ı ezel âleme kıldıkta tecelli
 Her şey'i birer hâl ile kılmuş müteselli

Olmuş kimisi mîr kimi şahne vü kadi
 Gavgasın olur derd ü belâsı mütekazi

Lâkin sorar olsun yine müstakbel ü mâzî
Her birisi hâlinde olur şükür ü râzî
Hallâk-ı ezal âleme kâkılda tecelli
Her şey'i birer hâl ile kılmuş müteselli.

"Erbâb-ı gnâ devlet ü ikbâl ile mağrûr
Ashâb-ı hüner fazl u kemâlât ile mesrûr
Zühhâda Cenânî harem-i cennet ile hür
Uşşâka sadâ-yi ney ü âvâze i tanbûr
Hallâk-ı ezal âleme kâkılda tecelli
Her şey'i birer hâl ile kılmuş müteselli

— X —

— Ebusud'un beytini Tesdis —

Âh kim bir gül için gamzede-i hâr oldum
Gussadan bülbül-i şûride sıfat zâr oldum
Bir sehî kadd ü serrefrâza hevâdâr oldum
Cûy veş gönlüm akup âşık-ı didâr oldum
Yine sevdâzede-i zülf-i siyehkâr oldum
Yine bir olmayacak derde giriftâr oldum

Dil-i divânemî uslandı sanup halk-ı cihan
Ber taraf olmuş iken meyl-i hevâ-yi hûban
Görüp ol şûh-i cefâ pişeye meyl itti heman
Hâsılı kalmadı sabr itmeğe bir dem imkân
Yine sevdâzede-i zülf-i siyehkâr oldum
Yine bir olmayacak derde giriftâr oldum

Sinede mihr-i mahabbet eseri galib iken
Hûblar sevmeğe şûride gönül tâlib iken
Âşk mağlûb hîred hayli ana galib iken
Cümleden el çeküp âzâdeliğe tâlib iken
Yine sevdâzede-i zülf-i siyehkâr oldum
Yine bir olmayacak derde giriftâr oldum

Kan yutup bezm-i gam-ı aşkda peymâne gibi
Yanarım âteş-i hicrân ile pervâne gibi
Bir tarîk ile duhûl itmek için şâne gibi
Bağlanup kâkül-i zencîrine divâne gibi
Yine sevdâzede-i zülf-i siyehkâr oldum
Yine bir olmayacak derde giriftâr oldum

Sâid-i sîmi ucundan tama'-ı hâma düşüp
Kad-i bâlâ-yi belâsı ile âlâma düşüp
Lebleri yâdı ile bâde-i gülfâma düşüp
Mûrg-i dil âh ki bilmezlik ile dâma düşüp
Yine sevdâzede-i zülf-i siyehkâr oldum
Yine bir olmayacak derde giriftâr oldum

Ey Cenânî nola bülbül gibi nâlân olsam
Gül-i sad pâre gibi çâk-i giribân olsam
Duyulup aşk ile âlemlere destân olsam
Kâkül-i yâr gibi böyle perişân olsam
Yine sevdâzede-i zülf-i siyehkâr oldum
Yine bir olmayacak derde giriftâr oldum

— XI —

— Hayalî'nin beytini Tesdis —

Nigârâ aşk-ı pâkin nice bir dikde nihân olsun
Demidir âleme sâdk-ı derûnum dâstân olsun

Bilinsün müddecinin cümle ahvâli iyân olsun
Kapında imtiyâzım halk içinde bigümân olsun
Gerek dervîş ü dilrîş ü gerek şâh-ı cihân olsun
Sana âşık geçen evvel benimle imtihân olsun

Kimi âşık geçer vasla kimisi sâde pehlûye
Garazsız kimse meylitmez sakın sen serv-i dilcûye
Kanâat eylemez il hatt ü hâl ü çeşm ü ebrûye
Sözüm tut itimâd itme beğim ağıyar-ı bed gûye
Gerek dervîş ü dilrîş ü gerek şâh-ı cihân olsun
Sana âşık geçen evvel benimle imtihân olsun

Seni sevdim diyu kim bezl iderse yoluna mâlin
Reh-i aşkında sâdik zannidüp gûş itme akvâlin
Zamâne halkın çoktur bilürsin mekrile âlin
Eğer bilmek dîtersen âşıkım keyfiyyet-i hâlin
Gerek dervîş ü dilrîş ü gerek şâh-ı cihân olsun
Sana âşık geçen evvel benimle imtihân olsun

Şu kim eyler habîbim vaslın için sana ibrâmı
Hazer kıl anı âşık sanma hayrolmaz serencâmı
Sakın saydıtmesünler sen hümâyîcün kurup dâmı
Dil-i şûride gibi puhte sanma gördüğün hâmı
Gerek dervîş ü dilrîş ü gerek şâh-ı cihân olsun
Sana âşık geçen evvel benimle imtihân olsun

Kapunda pâdişâhım kulların çok gerçi kim âşık
Cenânî'yim kanî bir bana benzer âşık-ı sâdik
Benim akrân içinde hamdüliilâh âşkile fâik
Melâmet tekyesinde pîr-i âşk oldum disem lâyık
Gerek dervîş ü dilrîş ü gerek şâh-ı cihân olsun
Sana âşık geçen evvel benimle imtihân olsun

Bibliyografya: Aşk., Hsn., Ryz., Kfz., Rz., Şky., Aty.,
Gld., Fuad Köprülü: Meddahlar Türkiyat mecmuası C. 1, Cenânî divanı, Riyazülcinan, Mc.

Cenânî (İzârî'nin kardeşi) — XVI ncı asır şairlerinden Cenânî hakkında *Sehî* şu malûmatı veriyor:

"Cenânî رحمة الله عليه: Molla İzârî'nin biraderidir. Çok maârifet mâlik ve kendüsü sipâh-ı cengî tarikına sâlik olup timâra mutasarıf idi. Malkoç oğlu Bâli Beğ'in kış akımında gereği gibi yoldaşlıklar idüp annin önünde şehîd oldu. Hoş tab' eş'arı selis ve gazeliyyâtı nefis. Bu bir kaç beyit annin meşhûr olan eş'arındandır ki zikr olunur:

Şeb-i gânda yalnız kaldım eyâ şâh meded
Sana irişmez elim nideyim eyvâh meded
Gel esirge beni devletlü güzel başın için
Senden ayrıma beni kulumum ey Şâh meded,,

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:
"Cenânî: Merhûm mevlânâ İzârî'nin biraderidir. Hayli maârifet mâlik ve tarîk-ı ehl-i seyfe sâlik olmuş yarar sâhib timâr kimesne idi. Malkoç oğlu Bâli Beğ'in yanında devlet-i şehâdete vâsıl olmuş idi. Eş'arı hâlden hâli değildir.,,

918 (M. 1512) de yazılan *Camiiünnezair*'de ve 945 (M. 1538) den evvel yazılan *Mecmaünnezair*'de kayıtlı olan Cenânî mahlash şiiirlerin bu şaire âid olduğunu

kuvvetle tahmin edebiliriz. Camiünnezair'deki şiirlerden mühim bir kısmını naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Aksi kaşının dide-i giryân arasında
Şol mâhiye benzer k-ola ummân arasında
Eşg içre gözüm merdûmi güyâ ki oturmuş
Sarrâf-ı Arabdır dür ü mercân arasında
Zülfünde gönül seyl-i sirişgim görüb ider
Kaldım şeb-i târik ile bârân arasında
Haddinde saçın aksini benzetdi görüb dil
Şol sünbüle kim ola gülistân arasında
Çeşminde eyâ hür-i perî çehre hayâlin
Güyâ ki melekdir olur insân arasında
Elminnetü lillâh ki hayâl-i kadim ey döst
Cây itti elif bigi durup cân arasında
Bir câm-ı safâ virmedin ey sâki-i rindan
Nettim sana ki bana bu devrân arasında
Gönlümde vatan tutsa hayâl-i ser-i zülfün
Tan olmaya mâr olduğu virân arasında
Bir vech ile kıl nazma nazar tâ ki *Cenânî*
Şî'rine nazîr olmaya divân arasında

— II —

Yaşım beni rüsvâ-yi cihân eylemeyince
Komadı komaz arada kan eylemeyince
Gelmedi hayâl-i leb-i lâ'lini gözüme
Yaşmla yolun lâlesitân eylemeyince
Zülfün tutalım sinede pinhân ide sevdâ
Dûd-i dil ü can kor mı iyân eylemeyince
Gül yüzün için ittügüme nâle budur vech
Bülbül idemez sabr figan eylemeyince
Sultân-ı hayâlünü serir-i dile ey şâh
Can milki emîn olmadı hân eylemeyince
Olmaya maânî ile hal hikmeti aşkın
Şu şekl-i bediini beyân eylemeyince
Can virdi komadı hele aşk içre *Cenânî*
Cânan yoluna rûhu revân eylemeyince

— III —

Dilberâ dâim rakibe böyle yâr olmak neden
Bir seg-i bedhûya sen âhû şikâr olmak neden
Çeşm-i bimârın nazar kılmak rakibe hoş değil
Her gönülde zahm-ı gamzen yâdgâr olmak neden
Hasret-i zülf-i ruhinde geçti ömrüm sâl ü mâh
Zulm-i bî dâdın bana leyl ü nehâr olmak neden
Gafil olma kan olur ey aşk bir gün arada
Dembedem râzım seninle âşikâr olmak neden
Sırrımı fâş itti yaşım sür nazardan ey gözüm
Yüz urup her bî vefâyâ şermsâr olmak neden
Yâr-ı âhû çeşm ile yürür rakib-i hûk hû
Bir seğe yâ Rab bu denlü i'tibâr olmak neden
Hatt ü zülfünü *Cenânî* gördi yüzünde didi
Bâğ-ı cennettir bu bunda mûr ü mâr olmak neden

— IV —

O şâh gülerse nola ağıyâr arasında
Kim gonca hemişe açılır hâr arasında

Gül yüzün anup ağladuğum bülbül işitmiş
Nâlişler ider süz ile gülzâr arasında
Aks-i leb-i yakutunu çeşmimde gören dir
Lâ'li olur imiş bahr-i gülherbâr arasında
Pâmâl ider ise ne aceb haddini zülfi
İmâna ne râğbet ola küffâr arasında
Ol server-i hûbânı *Cenânî* yûri medh it
Tâ şî'rine şîrin dine eş'âr arasında

— V —

Dağıtsa döst zülfünü perî vâ
Görenler der ki bu yerde perî var
Gönül ol Türk çeşminden hazer kıl
Husûsâ mest ü yalın hanceri var
Cemâli bâğına dil nice varsun
Ki ağzında tutar nâr ejderi var
Gönülde mâhîma germ olma ey mihr
Ki candan ana yüz bin müsterî var
Ayağına nisâr için çemende
Elinde nerikisin hayli zeri var
Zer olur reng-i rûyi yaşî lâ'lin
Senin bigi kimin sîmin beri var
Rakib-i div ile yâr ol kayırmaz
Cenânî'den kaçarsın ey perî vâ
Bibliyografya: Sh., Hsn., Mc.

Cenânî (Semendereli) — XVI ncı asır şairlerinden *Cenânî* hakkında *Aşık Çelebi* şu malûmatı veriyor:

"*Cenânî*: Semenderelidir. Ve tabiat-i şî'rîyesi ta'rif-i a'lâdır saded-i tahsildedir. İlme tâlibdir şî're mâil ve nazma râğıbdır.

Bahâr irişti yine seyr-i sebzezarı görün
Kenâr-ı bâğ u leb-i cuybâra varı görün
Yakup derûnumuza tâze dâğ ile şerha
Çemende lâle sıfat bir çerâğ uyandır görün

Ruhin yanında görünmez iken o hatt-ı cedîd
Çerâğ dibi karandur ey yüzi hurşîd,

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"*Cenânî*: Semendere'dendir. Ceng peygâr olan sipâh-ı zafer penâhtan dervîş sîret sâhib kemâl ve ehl-i ma'rîfet kimesnedir. Eş'ârı hâletten âri ve güftârı melâhatten hâlî degildir. Bu şiir anıdır:

Cân ü dil hancerini her gece pehlûye çeker
Bir zamân oldı beğim her kişi kendüye çeker
Hey'etinden bu suturlâb-ı sipihri anlar
Şol ki fikret rakamın tahta-i zânûye çeker,

Riyâzî tezkiresinde şu kayıtlar görülmüyor:

"*Cenânî*: Semendere'dendir. Zümre-i sipâh-ı zafer penâhtandır. Bu eş'âr divânından intihâb olundu:

Zerdüvâ tâc ile ol çeşm-i Moğolçini gören
Dir ki şebbâzdır itmiş yine sammûrî şikâr

Kahve fîrûş sanma bu kahve çanağıdır
Fincan değil kara denizin bir kulağıdır

Belâsız bâl virmes bu müseddes nûh revâk-ı çerh
Cenânî nûşî değmez nişîne zembûri söyletse

Ces.

Dehenin isteyü dil kaldı zenahtânında
Hiç bir ağız haberi yok ana hayrânım ben

Nûr uğurlarken güneş rüyinden ey mehpâre dün
Gör kazâ-yi âsmâniyi ki tutuldu bu gün

Tûtü-i cânı rubin imr'âtı gûyâ eyledi
Varsun ey Yûsuf cemâlim söylesün ay gördüğün

Sûriyye'sindendir:

Pür tarâka itti eflâki fişekler ra'd vâ
Töplarla döğülür gûyâ hisâr-ı kevkeban

1001 (M. 1592) târihinde şehid olmuştur.,,

Kafzade Faizî tezkirsinde şu kayıtlar vardır:

"Cenâni-i Semenderevi: 1001 (M. 1592) de şehid
olmuştur. Târih: رحمت بروح پاک جنانی
— 1001 —

Müretteb divânı görülüp bu ehyât tesbît olundu:

Geh arak nûş gehi mest-i mey-i nâb-ı ineb
Deli gönlüm gibi yok bir mütelevvin meşreb

Peyâm-ı hâl-i ruhinden belürmedi eserin
Ya kanlı gönleğin ey lâle ya kara haberin

Ak teller takımar kırmızı yelken üzre
Bir güzel tâze karanfüldür o gülçehre heman

Sanman duhânı âh-ı dil-i pür şirârdan
Gambânemiz ocâğı dâter rûzgârdan.,

Bibliyografya: Aşk., Hsn., Ryz., Kfz.

Cenâni (Sofyalı) — XVI ncı asır şairlerinden
Cenâni hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor:

"Cenâni: Sofyavî'dir. Âvân-ı cevânide terk-i rav-
za-i âlem-i fânî idüp gülşen-i câvidânî cânibine revâne
ve şem'-i şebistân-ı İlâhiye pervâne oldu. Ümididir ki
ber muktezâ-yi mahlâs cinâna lâyük ve sezâvâr ola. OI
yâr-ı nîkû gerdârim âyine-i tab'ından nümâyân olup sa-
hife-i rûzgârda yûlgâr kaldı:

Anlar idi âyine mâhiyyetin
Râberü olsa seninle nâgehan.,

Bibliyografya: Abd.

Cesâri (Saz şairi) — XIX uncu asır Bektaşıla-
rından Âşık Cesâri hakkında Bektaşî Şairleri adlı eser-
de şu kayıtlar vardır (S. 42 — 43):

"Cesâri: Yazma divânı Ankara Maarif Kütüpha-
nesinde AI 3/58 numarada mahfuz olan Cesâri'nin ter-
cümei haline vâkıf değiliz; yalnız, divânının sonunda
kendî elyazısıyla yazılı olan:

"Temmet bu divânı ey Âşık Cesâri
Tûl-i ömür versin Cenâb-ı Bâri

Sene 1243.,

Beytinden ve târihten anlaşılıyor ki Cesâri, bun-
dan 90 sene evvel yaşayan bir şairdir. Divânında Mev-
levî olduğunu söylemektedir; fakat, eserinin kabında
ve iç sahifesinde "Divân-ı Cesâri sâkin-i meydan,, sözü-

ne tesadüf olunduğu gibi; Belgradlı şair *Yaşar Ağal*
nın nefes mecmuasında da tamamen Bektaşî telâkki
riyle dolu *Cesâri* mahlâsı bir şîre münderlettir. Nam
nın en iyi meydan şairlerinden olduğu ve bir ço
şairleri taşıdığı divânından anlaşılmaktadır.

Eş'arımızı şâir-i meydân olan anlar
Esrârımızı ehl-i suhandân olan anlar
Dil mektebi içre okuduk Mantık-ı tayî
Güftârımızı dehre Süleymân olan anlar

Fahriyesini söyleyen Cesâri, aruz vezninde
fazla muvaffak olan âşıklardandır.

Biz ki Rûm Abdâhiyız her yerde var dergâhımız
Hânkah-ı aşk olur her dem ziyâretgâhımız
Hacı Bektâş-ı Veli'nin erleri derler bize
Bende-i mukbilleriz sır-ı Ali'dir şâhımız

Terk ü tecrid ü fenâ bulduğumuzdur lûtf-i Hı
Görmüşüz biz kendimiz pir menziline müstehal
Men aref sırrı rûmüzundan yürü al bir sebak
Okuyup ilm-i ledünni ola gör âgâhımız

On sekiz bin âlemin biz kâinâtın aynıyız
Nûsha-i kübrâ vü suğrâ mümkinâtın aynıyız
Halk olunmuş ne ki var eesâyâ-yi zâtın aynıyız
Nûr il pertev salar dünyâyâ mihr ü mâhımız

Zâhidâ bu aşka sâlik âşık-ı sâdiklarız
Nûtk-ı hak güflâra mâlik âşık-ı sâdiklarız
Sür'at ile hâkezâlik âşık-ı sâdiklarız
İrgürür maksûd menzilgâha âli râhımız

Ey Cesâri mübtelâlardır seriri yer çeker
Çille-i merdâmî Rüstem yâ bodur ester çeker
Gâh olur inler derünüm gâh olur gamler çeker
Artar eksilmez gider bu nâle-i cankâhımız.,

Cesâri divânının 1238 (M. 1822) de Mevlevî Hı
Zıyâeddin tarafından yazılmış bir nüshası ise Bay
ri Bilge'nin bususî kitapları arasında bulunmaktad
Şairin Ankara kütüphanesindeki divânından t
ettiğim üç koşmasını ayrıca naklediyorum:

— I —

Bir dilberin bu dem meftûnu oldum
Hüsüne mağrurdur etmez imtizac
Derd-i aşkımla gayet zebân oldum
Tabibler zahmıma edemez ilâc

Başım üzre eser bu sevdâ yeli
Çeşme gibi akar didemin seli
O şühun yanından gitmez engeli
Vermeye arzihal kaldım ihtiyac

Nice sabr ederim bilmezem anı
Rûsûm-i hileden bilir çok feni
Şatranc oynasam da mat eder beni
Dürlü lû'bu bilir misâl-i Leclâc

Derûnumun vardır efkârı gamı
Her dâim artmakta âsâr-ı gamı
Cesâri çekerim her bâr-ı gamı
Ne mümkün kalbimden oluna ihrâc

— II —

Nice eylemeyim âh ü figanı
Serde aşkın senin peydâdır ey şûh
Geşt edüp gezerim fâni cihânı
Görenler der bu ne sevdâdır ey şûh

Düşmüşem rûz ü şeb nazm-ı makale
Ugradım senin çün çok iştigale
Bakmazam eldeki bu mülk ü mâle
Yolunda bu canım fedâdır ey şûh

Güldürmedi beni bu çerh-i devran
Mihnet ile günüm geçmede her an
Sergüzeştim eğer eylessem beyan
Tükenmez bir ulu da'vâdır ey şûh

Cesâri vahdette tutup meskeni
Yazar vasfın için çok nazm-ı feni
Vallahî bu gönülüm söyelden seni
Cihan halkı bana a'dâdır ey şûh

— III —

Âsımân-ı hüsne ziyâ gösterir
Münevver misâl-i kamer kaşların
Âşıkâ bin dürlü safâ gösterir
Kudretten çekilmiş kemer kaşların

Aşkınla âh eder keşf-i râz olur
Mübârek vücûdun sût beyaz olur
Her ne kıymet etsem hele az olur
Dünyânın malini değer kaşların

Nûr-i mahz eylemiş seni Müstean
Cemâlin seyr eden olmaz mı hayran
Akl u fikrim etti alan u talan
Sun'-i Hak'tır senin meğer kaşların

Yed-i kabzasında şemşir-i hürran
Zabt u rabt olup İran ü Turan
Rûm'a akın etti Hindûlar elân
Habeş'ten askeri çeker kaşların

Bibliyografya: Bkt., Cesâri divanı.

Cevâbî (Saz şairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden Cenâbî'nin bazı manzumeleri, bendeki bir mecmuada kayıtlıdır. Aynı asır sazşairlerinden *Gedayî*'nin de muasırı şairleri mevzubahs ettiği manzumesinde Cevâbî'yi de zikrettiğini görüyoruz. Onuh üç manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

Elleştü birabbiküm dedim ezelf
Bir kadeh nuşettim peymanesinden

— Koşma —

Hamdolsun olmuşuz evlâd-ı Ali
Cür'a-i bâdenin mestanesinden

Hak bildim sıfatım Hak'ka dayandım
İkrar verip iman ne imiş kandım
Günbegün mahabbet nârına yandım
İbret aldım şem'in pervanesinden

Baktım ki cihana Hak ile dolmuş
Hak'kı bilmiyenler tamuyu bulmuş
Cevâbî dünyada terkiterk olmuş
Çıkamaz gayri felek meyhanesinden

— II —

— Divan —

Bir kerem kıl hâlîme gaflette kaldım yâ Vedû
Vahdeti dil görmedi kesrette kaldım yâ Vedû
Bâb-ı lûtfundan bizi dür eyleme yâ Rabbenâ
Gözlerim kan ağladı hayrette kaldım yâ Vedû
El'aman bu çektiğim her dembedem ma'lûm
Her seher leyli ü nehar zulmette kaldım yâ Vedû
Lâmekânız şimdi biz seyyâh-ı âlem olmuşuz
Derd u gam mihnetle hem gurbette kaldım yâ Vedû
Bin bir ismin birisin âşık Cevâbî çağırır
Gel yetiş imdâdına hasrette kaldım yâ Vedû

— III —

— Mersiye —

İrdi çün mâh-ı muharrem tende cân ağlar bu gün
Terk idüp taht-ı cihân âşıkân ağlar bu gün
Sen nice gafil durursun ey muhibb-i Hânedan
Firkatinden hû çeker cümle cihân ağlar bu gün
Hak'kı inkâr eyleyen münkir münâfik ağlama
Didesinde nem, dökken ehl-i imân ağlar bu gün
Buna pîr ü nevcevan hiç kalmadı ağlamadan
Cedd-i pâk-i bâ safâ peygamberân ağlar bu gün
Âkil irmez ey Cevâbî Lâfetânın sırrına
Yâ nasıl ağlamayım ol Bimekân ağlar bu gün

Bibliyografya: Ahmed Şükrü: *Gedayî ve bazı parçaları*, Konya Halkevi mecmuası No. 1, Me.

Cevdet (Abdullah, İbn-i Ömer) — Abdül
Cevdet'e bak

Cevdet (Ahmed, Recâizade) — Son asır şairlerinden Cevdet hakkında *Ârif Hikmet* şu malûmatı verir:

"Cevdet: Ricâl-i asr-ı Abdülhamîd Hânî'den hür Recâi efendi'nin hafidi a'nî şuarâ ve hâceğü Recâizâde Münib efendi'nin oğlu ve mektûbî-i de kaleminde kethudâ kâtibi odası hulefâsından imiş cevvan tab' kâtib-i reşid idi. 1247 (M. 1831) senesi ünen eyyâm-ı cevânide azm-i âhîret itmîştir. Meâzâdeye dibâce cem'ü tertîb yine cem'ü intihâb eyle ehyâta vefâtından sonra küçük birâderi dânişmend hulefâ-yi kalem dîvânından Kemâl efendi bir te dibâce yazup nâm-ı methumu ihyâ eylemiştir.

Futûn tezkiyesinde şu kayıtlar vardır:

"Ahmed Cevdet efendi Derseâdet'te kadem-

Cev.

de-i sâha-i vücûd olup nakdine-i evkatuu iktisâb-ı ge-her-i ma'rifete sarf ederek utüm-i Arâbiyye ve fânûn-ı Fârisiyyede kesbi mehâret eyledikten sonra Bâb-ı âlî'de vâkı' dâhiliyye kalemi hulefâsı sırtına bil-ihak kalemi mezkûra müdâvemelle tahsîl-i nâmî ve şöhret eylemekte iken 1247 (M. 1831) senesi kâtil-i ecel tö-mâr-ı ömrüne hatt-ı bulan kegide eyleyip nüsha-i küb-râ-yi kemâl olan zât-ı ferîtech simâtını dehîristân-ı ci-nâna reside eylemiştir. Mümâileyh her vech ile terced-düh ve sitâyîşe lâyük ve her hususta akrân ve emsâlini fâik bir şâir-i müdekkik olup *Nevâdirül-âsâr* ismiyle ma'nûn bir eser-i rengini ve *Ziyetülmecâlis* isminde mü-zeyyen diğeri bir kit'a yâdeğâr-ı dilnişini olduğundan başka bir kit'a divânçe-i hoş leheesi vardır. Müstemil ol-duğu eş'ar-ı belâgatşîârı kabîl-i tahrîr ve iş'âr değildir.,

Aynı eserde şairin "su., redifli bir manzumesi ör-nek olarak alınmıştır.

Sicil'de şu kayıt vardır:

"Cevdet Ahmed efendi: Dâhiliyye kaemi hulefâsün-dan 1247 (M.1831) de vefât eyledi. Şâirdir. *Nevâdirül-âsâr*'ı te'lif eylemiştir.,

Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (*Osman.*):

"Cevdet Ahmed efendi Reisülküttâb Recâî efendi zâde: Müteahhirin-i şuarâdan olup şehridir. Dâhiliyye kalemi hulefâsından iken 1247 (M. 1831) de vefat etmiştir. Hurûf-i hecâ tertibi üzere müntehabât-ı ebyât-ı Osmânîyyeyi hâvi *Nevâdir ül-âsâr* ve mesârî'-i münte-habeyi hâvi *Ziyetülmecâlis* ünvanlarıyla matbû' iki ese-ri ve bir divânçesi vardır. "*Nevâdirülâsâr*., ı birâderi Sâmîl efendi tab'ettirmiştir.,

Bay Sabri ise Üniversite kütüphanesindeki yazma diyanlar için vücade getirdiği *Fiş'te* şunları söylüyor:

"Cevdet Osmanlı müelliflerine göre 1194 (M. 1780) tarihinde vefât eden Reisülküttâb Recâî efendi'nin mahdûmu olup dahiliye kalemi hulefâsından iken 1247 (M. 1831) tarihinde İstanbul'da vefât etmiştir. Sicil-i Osmânî ile Fatîm tezkiresi Cevdet'in Recâîzâdeteliğinden bahsetmemekle berâber *Ziyetülmecâlis* dibâcesinde "Ba'd-ez bu hâkipây-i ashâb-ı ma'rifet Recâîzâde Ah-med Cevdet., ibâresiyle Recâîzâde olduğunu te'yîd edi-yorsa da on üçüncü asrın ibtidâlarında Recâî namlarıyla şuarâ ve erbâb-ı menâsıbdan birkaç zât bulunduğu ve Reisülküttâb Recâîzâde efendi'nin terceme-i hâlınden bahseden Sefînetürriüesâ ile Sicilli Osmânî'de mütead-did evlâdlarının arasında Cevdet isminde bir kimse zikredilmediği cihetle Cevdet'in hangi Recâî evlâdın-dan olduğu kestirilememiştir. Hele şâir-i mümâileyhin 1329 (M. 1912) târihinde vefât eden meşhur Recâîzâde Ekrem Bey'le hiç bir karâbeti yoktur.,

Ârif Hikmet tezkiresindeki kaydı görmediği için *Bay Sabri*'nin bu kanaatleri serdetmekte hakkı vardır; Çünkü *Fatîm* tezkiresinin "Cevdet., maddesinde "Rei-sülküttâb Recâî efendi., den hiç bahsedimemiştir. Bur-salı Tahir ise yanlışlıkla şairi Recâî efendinin oğlu o-larak göstermiştir. Halbuki Cevdet, Reisülküttâb Recâî efendi'nin oğlu değil, toronudur. Ve bu âileden bir çol-ları "Recâîzâde., ilke tanınmışlardır.

Cevdet divanının yazma bir nüshasında (*Mit. Alm.*

K. Mz. No: 85) şairin silsilesi şu yolda gösterilmek-tedir:

Cevdet'in babası hâceğândan Recâîzâde İbrahim Münib Bey'dir. Onun babası Reisülküttâb Mehmed Re-caî efendi'dir. Onun babası başbakıkculu Borlulu Halil Ağa'dır.

Sadaret mektupçusu Abdülhamid Bey, Cevdet'in ağabeyisidir; şair Mustafa Samil Bey de küçük karde-sidir.

Sicil'de kayıtlı olduğuna göre, "Kapucubaşı ve baş-bakı kulu olup 1124 (M. 1712) te fevt olan., ve "Aksa-ray'da Murad Paşa mezarlığına defn., edilen Borlulu Halil Ağa'nın ise babasını bilmiyoruz.

Cevdet'in babası İbrahim Münib de şairdir (*Arf., Ftn.*). Hattâ Fatîm, tezkiresinin "Münib., maddesine şu cümleyi kaydetmiştir:

"İbrahim Münib efendi Reisülküttâb-ı esbak Re-caî efendi merhumun mahdûmu sâlifütterceme müte-veffâ Cevdet efendi'nin vâlididir.,

Cevdet'in "*Nevâdirülâsâr*., ında da babası Mü-nib'in bazı şiirlerine tesellamaktayız.

Fatîm tezkiresiyle *Sicil'deki* kayda göre, Reisülküt-tab Recâî efendi'nin diğeri bir oğlu da 1227 (M. 1812) de vefat eden küçük tezkireci *Mehmed Celâleddin'dir.* Bu zatın oğlu şair *Recâîzâde Şefik'tir* ki, 1273 (M. 1857) de ölmüştür. Cevdet, vücade getirdiği "*Ziy-etülmecâlis*., te "Recâîzâde Şefik., veya "Şefik ez ak-ribâ-yi Câmîülhurûf., kayıtlarıyla onun bazı mısraları-nı nakletmiştir (*Bu şair için Şefik maddesine bakınız.*).

Cevdet divânçesinin bazı yazmalarına kütüphaneler-de tesadüf etmekteyiz (*Ünv. K. No. 807, 2847, Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 84, 85*).

989 beyti ihtiva eden Cevdet divanında 1 münacat, Süleyman Paşa hakkında 1 ramazaniye, Ali Paşa vas-fında 1 bahariye Şânî Bey hakkında manzum 1 mek-tup, gene Şânî Bey hakkında manzum bir tezkire, 3 muhammes, 1 terkibibend, 1 manzume, Şeyhülislâm *Yahya*'ya natamam 1 tahmis, *Fuzulî*'nin bir beytine vü-cude getirilen bir tahrîs, *Neş'et*'in,

Sabri güç çâresi güç derde giriftâr oldum

mısraına 1 tahmis, 1236 (M. 1821) — 1244 (M. 1828) yılları arasında yazılan 10 tarih, *Sâlik*'in 1 mısraını tazmin, 51 gazel, 1 müstezad, *İzzet Molla* ile müsterek 1 beyit, 50 matla' ve müfred ile 2 şarkı görül-mektedir.

Cevdet'in muvaffakiyetli bazı parçaları olduğu gi-bi, hâyiide bir takım mazmunları ihtiva eden sönük şi-irleri de vardır.

Bazı mizahî manzumeler de yazmış olan Cevdet'in bugün elimizde iki matbu eseri de vardır.

I — *Nevâdirülâsâr*: 179 büyük sahifeden ibaret o-lan bu eser, Cevdet'in kardeşi Mustafa Sâmîl tarafın-dan tertib edilmiş ve 1256 (M. 1840) da Mısır'da ba-sılmıştır.

Ârif Hikmet, tezkiresinde bu zatın ismini Kemal olarak tesbit ediyorsa da yanlışdır.

Sâmil'in esere yazdığı mukaddimeden anlıyoruz ki, Cevdet, yitiden fazla divan, bir çok ta mecmua gözden geçirmiş ve bu eserlerden 4000 kadar beyit toplamıştır. Fakat bunları tertib ve tasnif edemeden vefat etmiştir. İşte bu noksanı Mustafa Sâmil ikmal etmiş ve vücade gelen esere de *Nevadîrûâsâr fî mutâlâaliles'âr* adını vermiştir.

II — *Ziyetülmecâlis*: Cevdet'in genç divanlardan intihab suretiyle vücade gelirdiği bu eser, sadecce mısralardan mürekkeptir. 1040 kadar mısra ihtiva eden ve 71 sahifeden ibaret bulunan bu kitap, 1258 (M. 1842) de İstanbul'da basılmıştır.

Bu iki eserin epeyce iştihar ettiğini ve ihtiva ettikleri beyit ve mısraların da dillerde dolaşmasına vesile olduklarını görüyoruz. Esasen Cevdet'i tanıtan divanı de-ğil, bu iki matbu eseri olmuştur.

Onun bir kaç manzumcısını örnek olarak alıyorum:

— I —

— Gazel —

Mâni' olup o şüh ile seyrâne rûzgâr
Döndürdi cûy-i eşiğimi ummâne rûzgâr
Serder hevâlık eyledi salkım saçak beni
Urduka şâne zülf-i perîşâne rûzgâr
Çoktan iderdim aklıma yelken cümün ile
Ruhsat vereydi çâk-i girîbâne rûzgâr
Hasmın karınca olsa da merdâne bil am
Seyr it ne yapı taht-ı Süleymân'e rûzgâr
Baştan çıkardı am da sevdâ-yi kâkülün
Düşdi gamınla dağlara divâne rûzgâr
Yaktı kül etti cân ü dili nâr-ı hecr ile
Bende ne hâne koydı ne virâne rûzgâr
Geçmektedir bahâr ü hazân ü şilâ vü sayf
Bir gün virir netice şu devrâne rûzgâr
Hasr oldu germ ü serdine vaktin bu âlemin
Bihûde geldi gitti gülîstâne rûzgâr
Cevdet acem mi geçse günüm cevri dehr ile
Râhat virir mi şem'-i fîrûzâne rûzgâr

— II —

Eyledi ömrüm hebâ âhır hevâ-yi zülf-i yâr
Başıma oldı belâ âhır hevâ-yi zülf-i yâr
Şâne veş ben çâk çâk-i cevri oldum nâfile
Düşmene itti vefâ âhır hevâ-yi zülf-i yâr
Kare gün dostu sanurdum bahitimi rüşen görüp
Am da itti fenâ âhır hevâ-yi rûzgâr
Dil siyeh rûz-i mahabbetken düşürdi şâma âh
Neyledi seyr it bana âhır hevâ-yi rûzgâr
Giryenâk ol ye's ile *Cevdet* bu mâtemhânece
Kara giydirdi sana âhır hevâ-yi rûzgâr

— III —

Mest-i mey-i aşk olup Çağırırım döst döst
Na'rezen-i şevk olup Çağırırım döst döst
Leyl ü nehâr ağlayup Sineciğim dağlayup
Yârelerim bağlayup Çağırırım döst döst

Câmeden üryan Lâim Fakr ü fenâ gülşenim
Dağlar olup meskenim Çağırırım döst döst
İdeli hecr ü elem zevk bana ayn-ı gam
Âh iderek subhdeni Çağırırım döst döst
Cevdet o melheş bana Olah serkeş bana
Düşdi bir âteş bana Çağırırım döst döst

— IV —

— Şarkı —

Heç cevri oldı bîhisâb
Zâlim yeter hâlim harâb
İttiklerinden it hicâb
Zâlim yeter hâlim harâb

Lâyık bi ey şüh-i cihan
Ben eyleyüp âh ü figan
Olsun adûlar şâdgâm
Zâlim yeter hâlim harâb

Cevdet gibi gel yamma
Fâhr eyleyim akrânıma
Kâr itti hasret cânıma
Zâlim yeter hâlim harâb

Bibliyografya: Avf., Fih., Sel., Kfl., Osm., Fş. ve *Cevdet* eserleri.

Cevdet (Bergama) — Son asır simalarında *Cevdet* hakkında Bay İbrahim Mahmud Kemal şu mülâti veriyor (*Stş.*):

"Ahmed Cevdet efendi, dâvâ vekillerinden Cevdet meşhûr olan Hüseyin Aşki efendi'nin oğludur. Zilhicce 1289 (M. 1872) de Bergama'nın Ali Beğli karyesinde doğdu. Mukaddimât-ı ulûmnu Bergama'da tahsil ettikten sonra İstanbul'a geldi. Ayasofya dersîâm hocaları dan Eğinî İbrahim efendi'nin dersine devâm ile icâzeta me'aldı. 13 Şevval 1315 (M. 1897) de tadrîse başladı. 1316 (M. 1900) de İstanbul rüusu aldı. Receb 1326 (M. 1909) de talebeye icâzet verdi. Sultan Abdülhamid tarafından — bir zamandanberi ittihâz edilen usûl mücibince — âzâde ve madalye verildi. İlan-ı meşrûtiyyetten sonra meclis-i mesâlih-i talebe a'zâlığına ta'yin kıldı. Hayri efendi'nin zamân-ı meşihatinde bir sene kadar ma'zûl kaldı. Yine müşârûnileyhim hengâm-ı meşihatinde icrâ olunan medâris teşkilâtında Dârülmilâfe medârisi kısm-ı ikinci sınıf edebiyât-ı Arabiye müderrisliğine nasb edilerek *Makâmât-ı Havâri* ve Dârülfünun İlahiyat ş'besine fıkıh muallimi olarak *Hidâye* ve Hukuk ş'besinde de vekâleten *Mecelle* tadrîs eyledi. Dârülfünun İlahiyât ş'besinin ilgası üzerine te'sis edilen Medreselülmütehassîsîn'in Tefsîr müderrisliğine ta'yin olundu. Müsâ Kâzım efendi'nin ikinci def'aki meşihatinde "Dârülhikmetülislâmiye" nâm-ı müşâşar-ı te'sis olunan meclis-i bihude a'zâlığına ve muahhar hüzzâr dersi muakarrirliğine nasb ve Mustafa Sabri efendi'nin meşihatinde — İttihâdiyândan olmak sebebiyle — a'zâlıktan azl edildi. Tadrîsâtın tevhidî ile meclis-i dârisiye ilgasında Dârülfünun İlahiyât ş'besine Tefsîr müderrisi oldu 15 Receb 1344 (M. 1925) te Kızıltorak'la vefat etti. Sahrâ-yi cedîd kabristauna defn

Cev.

lundu. *Muhfûl* mecmuası sâhibi Tâhir Bey'in söylediği târih:

Gitti baka mülkine
Cevdet-i irfan penâh
Karşısı çıksun ona
Lûtf-i amin-i ilâh
Mu'âtra-i mevlâdir
برغمه ای اولی آه

— 1344 —

namındaki İmam Mâverdi'nin *adab-dünya* ve *adab-ı ilâh* eserini terceme ve dört cüz'ünü neşretti. "Âyât-ı müteşâbihe,, hakkındaki eserinin bir parçası *Mihrab* mecmuasına — ibâresi tasarruf edilerek — derc olunduysa da tasarrufa râzı olmadığından nâtamam kaldı. Medrese ve mektepteki târih-i tefsîr ve usûl-i tefsîr tedrisâtından müteşekkîl eserinin bir kısmı "Tefsîrler ve Müfessîrler,, ünvanı ile *Mahfûl*'de intişâr etti. *Abulmelâkâ* ve eş'ârı hakkında gayr-i matbû' bir eseri ve perâkende bir mikdâr eş'ârı vardır.

Boyu kısaya mâil, tıknaz, sakalı kırca ve kısa, gözünün biri sakatca, zekî, ehl-i dâniş, letâiften mahzûz, nükte âşinâ, mazmun perdaz, kahkahası bol, güftar ve etvârda Adanalı Hoca Hayret'in mukallidi idi. İstî'dâd ve liyâkette akrânının ekserisine fâik idi.

— I —

— Gazel —

Visâlin gerçi dilde bir gül-i handân ider peydâ
Fîrâkın püskürür âteşleri volkan ider peydâ
Kitâb-ı iffeti teftîş kıldım bend bend ammâ
Rakîb-i müfterinin katline fermân ider peydâ
Girişsem aşktan bahse garâmım eylesem tasvîr
Midâd-i hâme-i çâlâk bir ummân ider peydâ
Hadîs-i sevkim eyler bir niçe şehnâmeler teşkîl
Makal-i ismîtim billâh bir divân eder peydâ
Ne lâzım serfûrû bed gevherân-ı asra ey *Cevdet*
Tevekkül şevk-i dilde başkaca sâ mân ider peydâ

— II —

Meşâm-ı cân arar mı zülf-i anber fâmdan gayrı
Sorar mı Kays'ı âyâ Leyli-i nâkâmdan gayrı
Sadâ-yi kûs-i şöhret guilgul-i derd ü belâdır hep
Görür mi kimse râhat merdüm-i binâmdan gayrı
Libâs-ı nevbenev sanma kabâ-yi fakrdır mirim
Değil serpuş-i Kâ'be bir siyah ihrâmdan gayrı
Bu bezmin zevk-i nûşânûşu değmez bunca eskama
Nedir keyfi Cem'in câm-ı humâr encâmdan gayrı
Kıyâs ettim cihânın girü dârın bir bir ey *Cevdet*
Netice vermedi hayfâ gam ü âlâmdan gayrı,,

— III —

— Esad'ın gazelini tahmis —

ای دل چه کنی نطق فلاطون، زبر را
سالوس شه را دم ملای فن را
از بیر کلری شتواین درعدزرا

«ای سرمه کش دیده آهوی ختم را»
«بخشندۀ طوطی چو شکر نظم سینه را»

درسیهٔ بابل نشود شوق و شطارت
درچهرهٔ گل مینشود ای ملاح
ای مبدأ فیاض درین باغ حضارت

«هس کز نشود سرو باین حسن و طراوت»
«خود بلطافت ندی آب به را»

در وصف توعنقای انست شکاری
دروادی ادراک خرد خرده غیاری
یاقوت دل میخورم این سلف که آری

«این کرمی باز رعایت که توداری»
«بیرون کند ز ذکر هر شب وطن را»

از فیض تو اجرام فلک ثابت و برپا
فرمان توجاری زمین تا برپا
احسان توساری همین پای و کدرا

«تاها جهان همچومه و مهر برجا»
«در پیش نوال تو بگردن صحن را»

خال زغرام تو کسی هیچ نیاید
ور عشق تودا بد بدلس خوف نیاید
درمهر که عشق بیزند که شاید

«خونی که ز زخم دل عشاق تو آید»
«بهر کند از جا زرباف کفن را»

ای خواجه سوی رسه بار زجه خوانی
در کوی خرابات مرا ذوق جنانی
دائم بیقین بین اثر عشق خوانی

«ازین فغان بود که در نشئهٔ ثانی»
«می تازه نمود از سر تو عشق کهن را»

چودت تو کی بگذرا زین دعوی بیسود
مادام که طبعت بدزاین بحث نیازمود
استاد سخن شیخ رشادت که فرمود

«بیرون شود از شیشهٔ دل شعری آلود»
«اسمد که زو صف تو کند باز دهن را»

Bibliyografya: Stg.

Cevdet (Bursalı) — XIX uncu asır şairlerinden *Cevdet* hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

"*Cevdet* efendi: Mahrûse-i Bursa'da pânihâde-i sâha-i vücûd olup bilâhare Mısır-ı Kahire cânibine âzîmetle muahharen Tab'hâne-i Mısıryye nezâretine me'mûr ve ta'yin kılınmıştır. Âtiyüt-terceme Şefik Beğ'in mukaddemâ Mısır vâlisi Abbas Paşa hakkında tanzîm itmiş olduğu kasîde ile sâl târihine olan taştîrinden başka mütercem-i mûmâileyhin eş'ârına zaferyâb olunmadığından kasîde-i mezbûreden bazı ebyât bit-tefrik ceride-i âciziye kayd ü izbâr olunmuştur.,,

Aynı eserde şu beyitler kayıtlıdır:
Hâlik-ül-a'vâma olsun şükr ü hamd-i bikiyâs
Eyledi feyziyle halk-ı âlemi mesrûr-i bâl
Bak nihâyet var mıdır lûtf-i cenâb-ı İyzid'e

Kim idüp in'âm-ı âm itti yine irsâl-i sâl
 Zitti köhne sâl ile müjde gam-ı ehl-i dilân
 Buldı şimdi ukde-i derd-i derun hep ihlâl
 Kalmadı dillerde âlâm ü küdüretten eser
 Âleme virdi neşât-ı tâze geldi sâl-i hâl
 Bu ferahla sâl tebrikin vesile eyleyüp
 Şâirân itmekte inşâd ile isâr-ı leâl
 Lâfzen ü mâ'nen didim târih-i mu'cem ey Şefik
 Sen de söyle *Cevdetâ* bir dîğerin bil-ımtisâl

بيك اكيوز آلتنجي سنه در بيل بو سال
 ايله سعد آسف ديشانه حق جل جلال

Sicil'de şu malûmat kayıdlıdır:

"Cevdet efendi: Bursalıdır. Mısır'a gidüp Tab'hâ-Mısıriye nâzırı oldu. Orada evâhir-i ahd-i hazret-i n Abdülmecid-i hânide irtihâl eyledi. Şâirdir.,,

Çaylak Tevfik, "Mümâileyhin eş'ârı ol kadar şâyi'dir., dedikten sonra bir mecmuada Cevdet namına dâhî görüdüğü bir müstezâdın bazı beyitlerini kayıştır (*Kfl.*).

Müstehceen bir eda ile yazılan bu 15 beyitli maneye ben de bir mecmuada rastladım (*Mll. Alm. K. Mc. No. 559*).

Bibliyografya: Fln., Sci., Kfl.

Cevdet (Halil) — XVIII inci asır şairlerinden İet hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

"Cevdet: Ol mahdûm-i celîlin nâm-ı celîlleri Halil. Mahrûse-i Galata'dan ma'zûlen âzîm-i bilâd-ı n olan mevâl-i izâmın fazîletmendi merhûm ve şîr Derviş Mustafa efendi'nin mahdûm-i güzîn-i rûlhalefi ve necl-i necîb-i mâbihîşşerefi olup evâil-i ek sâlini mahâdim-i kirâma muhtas olan müldâzele tevkr ve ihtirâm olunduktan sonra tahsil-i ilm ü mâle iştigal ve imdâd-ı meleke-i tab'ı Hudâdâd ile il-ı rûtbe-i akl-i müstefâd olduklarında bazı fuhûli ândan tekmi-i fûn-ı ilmiyye ile nâil-i rûtbe-i il-âl bir mahdûm-i huçeste hisâl olmağın iki def'a me-at-i İslâmiyeden ma'zûlen âzîm-i lâhd-i cinân olan mâ-yi kirâmın makâdır mendi mahdûm-i âlikadr madzâde Feyzullah efendi hazretleri zât-ı vâcib-ül-irâmın şâyân ve ikrâm ve sâniyen Rumeli sadâlerinde mektupçuluk hizmet-i celîlelerinde istihdâm elerile nâil-i rûtbe-i izâz olup dîhsâd ve merhûm-i şârinileyh mütercem-i mümâileyhin ahlâk-i pesenelerine meyl ü rağbet ve sezâ-yi şeref-i musâheret zürup kendülere dâmâd buyurmalarıyla her murâd meşihat-i ulâlarında def'aten hareket-i hârice ile il-ı bâlâ vücûd-i nihâdların âbâd buyurmalarıyla vü-i müderrisin-i kirâma dâhil ve reşğ endâz-i emâsil rak bâ rûtbe-i altmışlı e'ân bir medrese-i âl-ül-âle idirler. Mütercem-i nikû haslet kenzîne-i cûd ü himet oldukları gibi gencine-i ilm ü ma'rifet olup zât-ı âri dâniş ü irfân ile yegâne-i zamân ve müşârunbilân-ı cümle-i hünerverân ve inşâ-i letâfet ârâları

reşğendâz-ı rûh-i Veysi ve hîrezen-i çeşm-i Nerkiş-i nâmdâr ve zâde-i tab'ı âli mîkdârları olan güftâr-ı belâgat âsârları revnakdih-i şuarâ-yi zamân olup ashâb-ı tabâyi'-i selîmeye medâr-ı iftihâr olmağa şâyân ve sezâvâr olduklarından mâadâ sâhib cevdet ve atâ bülehd pâyê bir mahdûm-i âli kadr-i bîhemtâ olmalarıyla sûret-i haseneleri gibi siret-i müstahseneleri reşğendâz-ı kibâr ve sudûr-i kirâma gâh mektupçuluk ve mahâkim-i şehri-i İslâmbûl'un ekserinde niyâbetle bülehd iktidâr olup âvân-ı tahrîrimizde akreb-i akrabâları sudûr-i kirâmın bülehd merhûm-i müşârunileyh Dâmâdzâde Feyzullah efendi'nin necl-i necîbleri sadr-ı Anadolu Mehmed Murâd efendi hazretlerinin tezkirecîlikleri hizmet-i celîleleriyle kâmkâdîrlar. Âsâr-ı tab'ı pür iktidârlarından bu gazel-i âbdârları tahrîr ile mâbihiliftihâr kılındı (1). ,,

Müstakimzade şair hakkında şu malûmatı veriyor (*Thf.*):

"Halil Cevdet ibn-i Mustafa: Şehridir. Pederi Derviş efendi Galata mahrecine bi-haseb-it-târik nâil ve ba'del-azl hânkah-ı kudse râhil olmuştur. Kendileri hüsn-i hatt-ı ta'likte Dedezâde Seyyid Mehmed efendi'den telemmüz ve temesşuk eylemiştir. Dâmâdzâde Feyzullah efendi merhûm mazhar-ı nigâh-ı inâyet buyurup dâmâd eydikte tedris ile dâhî dâhil-i sahn-ı kâm ve fetvâlarında hizmet-i mektûbi ile şîrin gâm buyurmuşlar idi. Mahlâs-ı mezbûr ile bazı âsâr-ı tabiatleri ârâyîş dih-i mecmûa-i ahbâb-ı kirâmdır.,,

Patin tezkiresinde şu kayıdlar vardır:

"Halil Cevdet efendi Derseâdet'te kadem nihâde-i sâhra-i vücûd olup târik-i tedrise dâhil ve medâris-i mu'tâdeyi devr ü tekmi ile İzmir kazası ve 1199 (M. 1784) sâlinde Edirne ve ba'dehu Mekke-i mükerreme mevleviyetlerine nâil olduktan sonra 1205 (M. 1790) senesi İstanbul kadılığı mesned-i refîine revnak efsâ v 1209 (M. 1794) senesi hilâlinde âzîm-i dâr-ı me'vâ olmuştur. Bâlâda muharret sektele olan târihinden başka eş'ârı bulunamamıştır.,,

Aynı eserde kayıdlı olan târih beyti şudur:

Gelüp bâ feyz-i ilhâm-ı Hudâ Cevdet didim târih
 سزادر بینه اسعد زاده افندی کلدی فتوايه

Sicil'de şu kayıdlar vardır:

"Cevdet Halil efendi: Galata kadısı esbak derviş Mustafa efendi'nin mahdûmudur. Müderris ve dâmâd zâde Feyzullah efendi'ye dâmâd ve amin meşihatinde mektupçusu olmuştur. 1190 (M. 1776) târihlerinde İzmir ve 1199 (M. 1784) de Edirne ve 1201 (M. 1786) rabulâhîrinde Mekke-i mükerreme mollası oldu. 1206 (M. 1791) zilkaresinde İstanbul kadısı olup ba'del-azl 1209 (M. 1794) rebulâhîrinin 26 sında fevt olmuştur. Ehl-i dil ve şâirdir.,,

Millet kütüphanesindeki bir mecmuada "Cevdet

Molla., serlevhasıyla kayıtlı olan iki manzumeyi, bu şaire âid olmak ihtimaliyle, buraya naklediyorum (Mitt. Alm. K. Mz. Mc. No. 717):

— I —

— Gazel —

Gül-i rûyinle cânâ gülsitânın farkı var yoktur
Figanda âşıkânla bülbülânın farkı var yoktur
Senin gamzenle tîg-ı cansitânın farkı var yoktur
O ebrûlarla remz-i pehlevânın farkı var yoktur
Uzaktan fark ider sırr-ı zamîr-i haste-i aşkı
Yanımda dilber-i nabz âşinânın farkı var yoktur
Kabûl itmez tecezzî fikr-i bârik-i tahayyüde
Vücûd ile ademde ol dehânın farkı var yoktur
O bir rûh-i mücessemdir hayâl olsa tasavvurda
Bakılsa cism-i cânân ile cânın farkı var yoktur
Dehân engüşt-i hayret lâl-i mir'ât-ı cemâl oldum
Hamûş-i vuslatınla bî zebânın farkı var yoktur
O meh bigânelerle âşinâ her kesle germ ülfet
Ecânible yanında âşinânın farkı var yoktur
Nice taklîd kabil *Cevdetâ* bu şîr-i üstâda
O mu'ciz nazm ile sihr-i beyânın farkı var yoktur

— II —

Reng-i neşât bâde-ı gülpeykerimdedir
Rûy-i murâd âyine-i sâgarımindedir
Gözden geçirmişim hat-ı cânânı mü-be-mû
Zirâ ki mushaf-i ruh-i yâr ezberimdedir
Kays-ı belâ-yi aşkı ta'yib eylemem
Hâlâ benim de şimdi o sevda serimdedir
Bulmakta terbiyet eser-i mihr-i aşk ile
Kân-ı güher ki tab'-ı suhan perverimdedir
Taklîd olur mı *Ke'fet-i* üstâda *Cevdetâ*
Zill-ı hümâ-yi re'feti zirâ serimdedir

Bibliyografya: Rmz., Thf., Ftn., Sel., Mc.

Cevdet (İbrahim) — Son asır şairlerinden Cevdet hakkında *Ârif Hikmet* şu malûmatı veriyor:

"Cevdet İbrahim Bey: Müddet-i urfiyyesini tek-mil ettikte İslâmbul kadılığı müterceme tevcih olunmuştur 28 Muharrem 1226 (M. 1811)..,

Bibliyografya: Arf.

Cevdet (İstanbullu) — XIX uncu asır şairlerinden Cevdet hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

"Ahmed Cevdet efendi Derseâdet'de 1233 (M. 1818) târihinde kademnihâde-i sâha-i vücûd olup 1245 (M. 1829) târihinde divân-ı hümâyûn kalemine çırağ olunarak bir mikdâr tahsil-i ilm ü kemâl eyledikten sonra kalem-i mezbûre mülhak mühimme odasına memûr ve ta'yin kılınmıştır. Şîr ile müteâref değildir..

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıtlıdır:
Bir mehin aşk u hevâsıyla ider dil pervâz
Olalı zülf-i siyâhî ile bahtım hemrâz
Bînevâ gönülmî döndürdi hezâr-ı zârâ
Olalı gülşen-i hâtırda o gül cilve tirâz
Bir perî çehre yine gönülümü itti teshîr

Ne füsûn eyledi bilmem felek-i şû'bedebâz
Koma dembeste gel usşâkı ferahnâk eyle
İkide birde efendim neylinmiş nâz ü niyâz
Perde-i âhîma oldukça sabâ şevkefzâ
Oldı âheng ile kanûn-i felek nağmenüvâz
Kısa kes turrasının bahsîn uzatma diyerek
Kil ü kal oldı bu gün vâiz ile dâr u dirâz
Söfiyan sığmadı nüh dâire-i eflâke
Mutrib ittikece usûl ile nihüfte âgaz
Bûselikte dolaşıp virmedi bir şeyde karar
Cevdetâ gezdi gönül semt-i muhayyerde biraz
Bibliyografya: Ftn.

Cevdet Kudret

Cevdet Kudret (Solok) — 1323 - 1907 şubatının 7 nci günü İstanbul'da doğdu. Babası Sadullah efendi büyük harp başlangıcında askere alınmış ve 1334 - 191 de Musul'da şehid olmuştur. Daha pek küçük yaşta yetim kalan Cevdet Kudret, tahsiline annesinin himmetiyle devam edebilmiş ve bu orta tahsil çağında epey hasatlık geçirdikten sonra 1930 da İstiklâl lisesinden ve 1933 de İstanbul Hukuk fakültesinden mezun olmuştur. 1934 ten beri Kayseri lisesinde edebiyat muallimliği yapmaktadır.

On yedi yaşında iken edebiyata merak saran Cevdet Kudret, ilk şiirlerini 1928 de yedi arkadaşıyla birlikte çıkardıkları *Yedi meş'ale* isimli anonim bir şiir kitabında neşrettiler. Bundan sonra *Meş'ale* ve *Muhit* mecmualarında çıkan şiirlerini 1929 da *Birinci perde* isimli bir kitapta topladı. 1930 dan itibaren kendini tiyatro edebiyatına vermiş ve *Dârübedayî*'de üç piyesi oynamıştır. Şairin henüz neşredilmeyen eserleri şunlardır:

I — İkinci perde (Şiirler): *Varlık* mecmuasının muhteff sayılarında intişar edeff şiirlerdir.

II — *Tersine akan nehir* (Piyes üç perde): 1929 da Dârülbédâyî'de oynandı.

III — *Rüya içinde rüya* (piyes 3 perde): 1930 da Dârülbédâyî'de oynandı. *Varlık* mecmuasında tefrika edildi.

IV — *Kurtlar* (Piyes 3 perde): 1933 te Dârülbédâyî'de oynandı. *Gündüz* mecmuasında tefrika edildi.

V — *Yaşayan öbüler* (Piyes 3 perd, 6 tablo): henüz oynanmadı. *Ağaç* mecmuasında yarısı tefrika edildi (Sayı: 7 - 17).

Cevdet Kudret'in *Meş'ale* mecmuasında intişar eden 9 şi'rinden başka "Bu yaz da geçti, serlevhalı bir neşri ve *Yaşar Nabi* ile beraber yazdığı *Enis Behic, Halid Fahri, Orhan Seyfi* ve *Faruk Nafiz'e* dair etüdləri çıkmıştır. Ayrıca *Hamdullah Subhî'nin* "Dağyolu,, na bir tenkidi vardır.

Yedi meş'ale şairleri arasında muhakkak ki ön saf-ta gelenlerden biri olan Cevdet Kudret'in bilhassa ilk eserlerinde hasta ve plamli bir ruhun ifadesi sezilir. Şair; tabutlar, şamdanlar, ağlayan roumlar, serviler gibi hep ölümü hatırlatan mevzuları terennüm etmiştir. Bunda çocukluk ve ilk gençlik çağlarındaki hayatının şubhesiz ki büyük tesirleri olmuştur. Fakat son zamanlarda yazdığı manzume ve piyeslerinde Cevdet Kudret'i daha dünyevî ve daha cemiyetçi bulmaktayız. Esasen onun şiir telâkkisi hakkındaki bir sorguya verdiği cevapta da şu fikirleri serd ettiğini görüyoruz (*Behcet Yazar: Edebiyatçılarımız ve Türk edebiyatı S. 116*):

"Ben cemiyetten ayrı bir sanat düşünmem. O mutlak surette bir cemiyet içinde doğar ve ancak onunla beraber tekâmül edebilir. Dağ başında Robinson gibi tek başına yaşayan bir adamın tabiata hayran hayran bakması edebiyatı doğurmaz. Hattâ, ona zemin olan tasavvur ve idrakleri bile vücutta getiremez. İşte ve yüzdendir ki, benim anladığım edebiyat, cemiyet içinde ve cemiyet içindir. Tedkik ve müşahede bu sanatın özünü teşkil eder, her şey ondan doğar.,,

Son şiirlerinde mahalli renkleri belirtmeğe ve daha ziyade halka inmeğe çalışan şair, bilhassa fakir tabakamın ihtiyaçları üzerinde durmaktadır.

Onun "Şazşairleri,, ni örnek itibaz ederek bazı manzumeler kaleme aldığını da görüyoruz

Symbolizme de taraftar olan ve *Birinci perde'sini* *Ahmed Hâşim'e* ithaf eden Cevdet Kudret'in şiirlerinde vuzuhtan ziyade mübhemiyet vardır.

— I —

— Haliçin mavnalari —

Dinleyin uzaklarda bugün bir inilti var:
Uzun şarkıların dağıtarak rüzgâra
Akşamı getiriyor sahile mavnacilar..

Bir ağaç gölgesinde çalarken gıftenara
Geliyor ağır ağır akşam Kâathaneden
Yorgun bir vücut gibi uzanıp mavnalara..

Yelken direklerinin ucunda güneş noden
Benziyor o nebhinin haç üstünde etine?..
Geliyor ağır ağır akşam Kâathaneden..

Yelkenler, varamdan günün nihayetine,
Yırtık bir göğüs gibi asılınca yukarı,
Direkler benziyordu nebî iskeletine..

— Akşamı böyle taşır Haliç'in mavnalari..

Meş'ale sayı 1, Birinci perde sayfa 88

— II —

— "On ölüm şarkısı,, ndan —
— Salome —

Bu yerin kapısı tunç, ilersi taş kemerdir!
Mermerin üzerinde bir kadın güldü.. güldü..
Aynalar, denizlere baka pencerelemdir..

O kadın birdenbire yere doğru büküldü:
Etekler, ve etekler, ve bembeyaz etekler,
Ve bembeyaz etekler, aman yarabbi, tüldü..

Her kahkaha ucuna bu kadın bir gam ekler,
Bu kadın uzun uzun alkışlandığı zaman
Sanki çakıl üstünde dönüyor tekerlekler..

Çıplak bir bakirenin memsinde şekli alan
Bir tasa deydiriyor kızıl dudaklarını,
Mermer divanhanede raksediyor bu sultan..

— Sular boğulu havuzun mermer canavarını!
Sanki şehrin kapısı kırılıyor ilerde:
Hapsedilen bir adam dövüyor duvarını..

Bir heykele benzedi gölgeler taş kemerde;
Vurulan kuşlar gibi düşünce salona gam,
Raksediyor Salome gümüştten tepsilerde..

Demîn nefes nefese davarı döven adam
Kahraman gibi düştü yere düştüğü zaman,
Bir bıçağın altında can veriyor bu akşam..

Mermerin üzerine dökülüyor işte kan;
— Bembeyaz etekleri açıldı perde perde;
Örtüler ağır ağır düştü omuzlarından:

Raksediyor Salome gümüştten tepsilerde..

— *Meş'ale sayı 3, Birinci perde sayfa 27* —

— III —

— "On ölüm şarkısı,, ndan —
— Cenaze ilâhisi —

Kâfir gibi, demirden bir put var avucunda;
Aynalar suratından artık attı maskemi
Mumlar, upuzun mumlar, ağladı başucumda..

Böyle üryan gidince Allah alacak nemi?
Kediler sıra sıra dizili karşı damda;
Dondu boş odalarda şakaklarının nemi..

Cev.

Gölgeler uzandılar ve kısıldılar canında;
Beyaz eller uzakta bir piyano çalıyor,
Ağır adımı sesleri doluyor odanda..

Omuzların kimesi yine kısa keliyor,
Yollarda alay alay bakur şamlarlar yandı,
Cenazem, omuzlarda, yükselip ağalıyor..

Yumruğunu bileğinden dondu, yere dayandı,
Parmaklarını bir demir pul oldu avucumda,
Göğsünü öyle bir demir anahtarla kapandı,

Mumlar, mumuzun mumlar, ağladı başucumda..

14 şubat 1928

— Yedi meş'ale, Birinci perde, Büyük
Hayatın sonruciler —

— IV —

— Değil —

Dağlar hayal hayal, sen hayal hayal,
Bizi yakın ateş değil, nar değil;
"Çağ," lar hayal hayal, ben hayal hayal,
Başının üstüne yağın kar değil!

Boyunun ölçüsü ahudî mola?
Gönül gurbet ile salındı mola?
Böyle garip garip kalındı mola?
Bana benden özge biri yar değil!

Üstünden aştığım dağlar yıkılmış,
İçinde gezdiğim bağlar yıkılmış,
Karşımda, sevdiğim, suğlar yıkılmış,
Yüzüne bakmaya gücüm var değil!

Nedir avuç avuç, bir bir sayılan?
Dayımız, amcamız yoktur kayıran;
Bizi oda oda böyle ayıran
Odalar, sofalar, duvarlar değil!

İsparta yapısı balımız yoktur,
Boğaziçerinde yalnızız yoktur,
Kudretim!.. mülkümüz, malımız yoktur,
Parayla sevmemek bize ar değil!

Varlık, Sayı 85

— V —

— Duman —

Bağrınıızı yaka duran
Saçlar dumanlı dumanlı,
Gözümüzden aka duran
Yaşlar dumanlı dumanlı.

Gönül közler üzerinde,
Yârim sözler üzerinde,
Kara gözler üzerinde
Kaşlar dumanlı dumanlı.

Ağlama yârim ağlama,
Kolum kanadım bağlama,
Sen d bağrımı dağlama,
İşler dumanlı dumanlı.

Ne yerim var kağılacak,
Ne param var suçlulacak,
Bir içim var açılacak,
İçler dumanlı dumanlı.

Kime gidem kime çatam?
Yemek, sevmek bize baram.
Sofranızla ağam ağam
Aşlar dumanlı dumanlı.

Bizler emeğin içinde,
Sizler göbeğin içinde,
Sıcak yemeğin içinde,
Dişler dumanlı dumanlı.

Ağam minder üzerinde,
Biz kara yer üzerinde,
Aç mideler üzerinde
Başlar dumanlı dumanlı.

Ağlama yar, ağlama yar,
Ne gün olsa kavuşma var,
Bir gün olur boğuşmalar
Başlar dumanlı dumanlı.

Varlık, Sayı 91.

— VI —

— Yalnızlık —

Yanarım yalıp yalıp
Yanarım, duyan olmaz;
Suyumu şurdan atıp,
Şuraya koyan olmaz.

Kardeşim para sayar
Ninemi hayal sarar,
Anam portakal soyar,
Ölürüm soyan olmaz.

Ne yere, ne mindere,
Ne döşek, ne sedire,
Yatarım tenesire,
Yatarım, duyan olmaz!

Varlık, Sayı 108

Cevdet (Paşa) — Son devrin çok değerli âlimli-
rinden Cevdet Paşa, Lofça (1) eşrafından Hacı İsmâ
Ağa'nın oğludur.

İkdam, Hazine-i İttihâdî, Malûmat.. gibi gazete ve me-
mualarda Paşa'nın ölümü münasebetiyle yazılan satı-
larda sülâlesi şu yolda gösteriliyor (16 Mayıs 1311;
Mayıs 1311 - 1895 nüshaları):

"Ahmed Cevdet Paşa bin elhâc İsmâil Ağa
bin elhâc Ali efendi bin Ahmed Ağa bin İsmâil efe-
di elmüftî bi-medîneti Lofça bin Ahmed Ağa
Sergerde. İşbu Sergerde Ahmed Ağa fil-asıl Kırkkili
kazâsı ahâlisinden olup Baltacı vezîr ile Perut muh-
rebesinde bulunmuş ve o sırada Lofça'da tavattun etmiş
tir. Yular kıran Ahmed Ağa deye ma'rûf olmakla "

(1) Bugün Bulgaristan'da Plevne'nin cenubunda bulur
Loveç.

ad ü ahfâdına Yalarkıran oğulları lâkabı mevrûs olu-
uş ve Hacı Ali efendi'ye kadar a'kabında bu lâkab
almıştır.,

Cevdet Paşa

Paşa'nın kızı *Fatıma Aliye Hanım* da "Cevdet
şa ve zamanı., adlı eserinde aynı silsileyi kaydetmek-
ve âile hakkında oldukça tafsilât vermektedir (S.
9).

Cevdet Paşa tarihinde de Hacı Ali efendi ve kar-
şı Süleyman Bayraktar hakkında cpeyce malûmat
veuddur (C. 7, S. 12, C. 9, S. 34).

Asıl adı *Ahmed* olan Cevdet Paşa 1238 (M. 1822)
Lofça'da doğdu. Annesi Lofçalı Topuzoğlu âilesinden
şe Sünbül Hanım'dır.

Ahmed Cevdet, önce Lofça müftisi Hafız Ahmed
ndi'den ve bilâhare müfti olan Hafız Mehmed efen-
den istifade etti. Bir aralık müftinin müsevvidliğini
ptıktan sonra 1255 (M. 1839) da İstanbul'a geldi.
rşanba civarındaki Papasoğlu medresesine girdi. Da-
sonra Fatih'te Başkurşunlu medresesine çıktı. Mü-
teb olan ilimleri tahsil ederek meşhur *Şâkir Efendi'*
icazetname aldı.

Cevdet Paşa o zamanın daha bir çok âlimlerinden
müstefid olmuştu. İmamzade Esad efendi'nin "Şerh-i
id", Antakyalı Said efendi'nin Mutavvel dersleri-
devam etti. Arnavut Ali efendi'den "fenn-i âdâb., ve
ruz., okudu. Denizlili Yahya, Hafız Seyid, Amas-
ı Kara Halil efendilerle Vidinli Hoca'dan da istifade
Medrese haricinde bazı kıymetli şahsiyetlerden de
çok şeyler öğrendi. Bihususa Murad Molla şeyh
Ahmed Murad ve şair *Süleyman Fehim* efendi'lerden
rşça okumuştur. 1260 (M. 1844) senesi muharreminin

dokuzuncu günü Murad Molla şeyhinden "Mesnevi., ica-
zetnâmesi aldı.

Fatıma Aliye Hanım diyor ki (*Ahmed Cevdet Pa-
şa ve zamanı S. 25 - 26*):

"Ahmed efendi medresedeki şöbretiyle ulemâ-yi
meshûre ile kesb-i vedâd eylediği gibi Murad Molla tek-
yesinde ve Fehim efendi konağında da pek çok zevât-ı
âliye ve üdebâ, şuarâ ile de ahbâb olmuş. Ve her iki ta-
raftan kendisi pek ziyâde hürmet ve râfabet görmüştür.
Üdebâ ve şuarâ ile ünsiyet ve ülfet te Ahmed efen-
di'ye şîr ü inşâya dahi heves vermiş ve şîr söylemeğe
de başlamıştır.,

Cevdet Paşa'nın istifade ettiği meşhur simalardan
biri de *Kusadalı İbrahim efendi'dir.*

Gene Fatıma Aliye Hanım aynı eserde diyor ki
(S. 26):

"Carsamba pazarında Papasoğlu medresesinin kar-
sısındaki konağında sâkin olan Kusadalı İbrahim efen-
di dahi o zamanın pek büyük ulemâsından olup anın
konağı da mecnû'ü üdebâ idi. Vüzerâdan ve ricâlden
nek çok kimseler gelir ve İbrahim efendi'nin huzuruna
girmek üzere sofada nöbet beklerler idi. Cevdet efendi
sofiye meslekine sâlik olmadığı halde ilminden istifa-
de için Kusadalı İbrahim efendi'ye gider ve kendisinden
nek ziyade iltifât görerek en büyük hocalardan hal-
ledemediği şübehâtı andan halleder. Anın zekâ ve ilmi-
ni gören Seyh hazretleri anı ta'limden memnûn olurdu.,

1259 (M. 1842) de 21 yaşında iken Hamidiye med-
resesi imtihanına girerek bir odanın maaş ve tayinatı
kazandı. 1260 (M. 1844) de kadılık meslekine dahil
olarak Premedi kazasını zabt eyledi: Muvakkaten tah-
sis edilen ve ancak bazı aylarda verilen 520 kuruş ma-
ası almağa başlamıştı. 1261 (M. 1845) de İstanbul
müdürlüğü rüusu verildi. 150 kuruş maaşa nail ol-
du. Bundan başka Bâbü'l'ce atıyye tertibinden sene-
de 2400 kuruş tahsis edildi.

Resid Paşa 1265 (M. 1849) da sadaret makamına
gelmiş ve "Kavanini cedide., terlivi ile mesul olma-
ğa başlamıştı. "Râbî mesihat., ten münevver filicri bir
rini istemesi üzerine Ahmed efendi gönderilmiş,
o da bu suretle o günden itibaren Paşa'ya intisab et-
mişti.

Fatıma Aliye Hanım diyor ki (*Ahmed Cevdet Paşa
ve zamanı S. 31 - 32*):

"Resid Paşa kavânü-i cedide tecrib ve tanzim; ile
mesul bulunup icâh etlikce o husûsa dâir mesâil-i ser'-
iyveden malûmat almak istediğinden Râb-ı mesihat'ten
ulemâ içinde en âlim ve münevver fikirli bir kimse-
nin kendisine gönderilmesini istemiş, o gün *Sâhib Bey*
efendi de Resid Paşa'nın nezdinde misâfir bulunmak-
ta iken ulemâdan bir zât ile Cevdet efendi icerive gir-
miş. O zât Resid Paşa merhûmı kendilerinin arzâlarına
muvâfik olmak üzere Râbî mesihat'ten gönderilen efen-
di olmak üzere Cevdet efendi'vi ibrâz evlemiş. Sâhib
Bey efendi merhûm *Midhat efendi'*ye bunu anlatmış de-
miş ki "Cevdet Paşa'vı o ilk görüştüm hic hatırımdan
çıkamaz! övle mühim mesele için gönderilmiş olan bir
efendinin nek genç olduğunu görünce hayret almış idik.
Ammâ hâlâ gözümün önünden gitmeyen mavi gözlerin-

Cev.

den saçılan zekâ kıyılmaları bize mes'elayı anlatmış idi, buyurmuş. Andan sonra Cevdet Efendi Reşid Paşa dairesine de devama başlamış ekser akşamlarını Reşid Paşa merhûmun huzûrunda geçirirmiş. Reşid Paşa kendisini pek ziyade takdirle hüsn-i muâmele gösterdiği gibi mahdumlarına ders vermesini de teubih eylemiş. Cevdet efendi'nin medresedeki odası yine küşâde bulunmakta ve bazı geceleri yine oraya gitmekte idi. Reşid Paşa merhûmun dairesinde bütün bütün yerleşmesi Cevdet efendi kendi hanesini pek iyi idâre edecek kadar bol maâşa nâil olduktan sonradır. Gerçi Cevdet efendi Reşid Paşa'nın mahdumlarını okutmak için maâş almamış ise de Reşid Paşa'nın pek çok ni'metini yemiş, pek çok ikram ve iltifatını görmüştür..

"Âmedî-i Divân-ı hümayun., Fuad efendi (Paşa) nin fevkalâde memuriyetle Bükreş'e azimetinde Ahmed efendi de Reşid Paşa tarafından "bazı mevâd tebliği için.. Bükreş'e gönderildi. Fuad efendi'nin Kaplıcalara girmek üzere Bursa'ya azimetinde birlikte giderek orada müştereken *Kavâid-i Osmâniye* ile *Şirket-i hayriye lâyihası*'nı yazdılar.

Divân-ı Sâib şerhinin tetümünası'ne mükâfaten 1266 (M. 1850) senesinde "Meclis-i maârif-i umumiye., azâlığına ve "Dârümuallimîn., müdürlüğüne ve 1267 (M. 1851) de "Encümen-i dâniş., azâlığına tayin olundu.

Encümen-i dâniş'te tarih kısım kısım ayrılarak her kısmı birine havale olunduğu sırada 1188 (M. 1774) den 1241 (M. 1825) senesine kadar olan vakayin yazılması da Cevdet efendi'ye bırakıldı..

Mısır valisi Abbas Paşa ile hanedan azası ve ümera arasındaki muhalefeti izale ve miras meselesini halletmeğe memur olan Fuad efendi (Paşa) ile beraber 1268 (M. 1852) de Mısır'a gitti. 1271 (M. 1855) de vak'anüvis oldu. 1272 (M. 1856) da Galata, 1273 (M. 1857) de Mekke mükerreme payesi verildi. Aynı senede "İlm-i fikh" in "Muamelât., kısmını hâvi *Metn-i metin* nâmıyla bir kitab telif etmek üzere "Meclis-i âli-i Tanzimât., dairesinde teşkil olunan "cemiyet-i ilmiye., azâlığına biraz sonra da Meclis-i âli-i Tanzimât., azâlığına ilâveten de "Arâzi komisyonu., riyasetine tayin olundu.

Hazineîfünun ve diğer gazete ve mecmualardaki makalede deniliyor ki:

"Düstur'da münderic arâzi kanunnamesi ve tapu nizamnamesi ve tâlimât-ı muvakkate ve ta'rifnâmesi bu komisyonda tanzim olunmuştur. Kavânin ve nizâmâtı cem'ü tertib eden dahi odur.,

1275 (M. 1858) de Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'nın Rumeli ahalini teftiş ve ıslah için azimetinde maiyetine memur edildi. 1277 (M. 1860) da İstanbul payesini kazandı. 1278 (M. 1861) de "Meclis-i vâlâ-yi ahkâm-ı adliye., azâlığına nasb ve Yusuf Kâmil Paşa'nın tensibi ile İskodra ıslâhatına memur edildi. Bosna ve Hersek cihetini teftişe memur olan Ziya Bey (Paşa) den şikâyet olunması üzerine Anadolu kadaskerliği payesi tevcihiyle müfettişliğe, 1281 (M. 1864) de Müşir Lofçalı Derviş Paşa ile birlikte Kozan ıslâhatına

ve avdetinde "Meclis-i hazâin., azâlığına memur edildi. 20 şaban 1282 (M. 1865) de "rütbe-i ilmiye., si vezirete tayin ve do 000 kuruş maaşla Taleh valiliğine tayin kılındı. 1284 (M. 1867) de "Şurayı Devlet., ile beraber teşkil olunan "Divân-ı ahkâm-ı adliye., riyasetine tayin edildi.

Hazineîfünun'daki makalede deniliyor ki:

"Sâifüzzikir *Metn-i metin* yerine *Mecelle-i ahkâm-ı adliye* nâmıyla muâmelât-ı fihka dâir bir kitab yapmak üzere Bâbuâlide teşkil olunan cem'iyet-i ilmiye riyaseti dahi ana ihâle olunmuş idi. Ba'dehu Divân-ı adliye riyaseti üyüsünü nezârete tebdil kılındı. İki sene zarfında mahâkim-i nizâmiye ilâmlarının usûl-i sak ve sebkini te'sis ve cem'iyet-i ilmiye a'zâ-yi kirâmıyla bir mahalde Mecellenin dört kitabını itmâm ile tab'u neşrettirmiştir.,

Bu eserin diğer kitapları da bilâhare tertib edildi. Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (Stç.):

"Cevdet Paşa ahiren tertib edilen kitaplar için allâme-i meşhur Şam müftisi Mahmûd-ül-Hamzâvî efendi merhum ile muhâbere-i ilmiye icrâ ve allâme-i müşârtünileyhîn ilim ve re'yinden istifâde eylediği evrâk-ı muhâbereden müstebân olmuştur.,

1287 (M. 1870) de Hudavendigâr valisi oldu. Bilâhare mazul olarak İstanbul'a geldi. 1288 (M. 1871) de Şurayı Devlet azâlığına ve Mecelle cemiyeti riyasetine tayin olundu. 1289 (M. 1872) de Meraş valisi oldu. On sokiz gün orada kaldıktan sonra "Divân-ı ahkâm-ı adliye., azâlığıyla İstanbul'a getirildi. Aynı sene içinde Şurayı Devlet azâlığına nakledildi. Sonra Evkaf nazırı oldu. 1290 (M. 1873) de Maarif nezaretine getirildi.

Hazineîfünun'da deniliyor ki:

"O vakit Maârif-i umumiye nezâreti dairesinde Maârif nezâreti me'mûrin-i kirâmından bazılarıyla mekteb hecalarından müntehab bir komisyon teşkil ederek sıbyandan mekâtib-i âliyye kadar ders cedvelleri tertib ettirdi. Komisyonca müceddeden elifba cüz'ü bastırılmıştır. Nûr-i Osmâniye câmi-i şerifinde usûl-i cedid üzere bir ibtidâiye mektebi açtırdı. Ve sâhib tercemenin hissesine ifrâz olunan *Kavâid-i Türkiye*, ve *M'yar-ı sedâd* ve *Adâb-ı sedâd* nâm risâleleri telif ve *Siyer-i enbiyâ ve tevârih-i hulefâ*'nın üç cüz'ünü itmâm ile tab'ettirdi.,

1291 (M. 1874) de reis Yusuf Kâmil Paşa'nın rahatsızlığı esnasında Şurayı devlet riyaseti muavinliğine ve aynı sene zarfında Yanya valiliğine tayin olundu. 1292 (M. 1875) de ikinci defa Maarif nazırı olduğu için İstanbul'a geldi. 1293 (M. 1876) da Rumeli teftişine memur olarak İdirne ve Filibe tarikiyle Sofya'ya kadar gidip geldi. O esnada Suriye valiliğine tayin edilmiş ve vazifesine gitmek üzere iken üçüncü defa Maarif nazırı olduğu için İstanbul'da kaldı. Bilâhare Adliye nazırı oldu. 1294 (M. 1877) de Dahiliye nazırı oldu ve nezaret dairesinde sicil defteri tutulmasını ihdas eyledi. 1295 (M. 1878) de Suriye valiliğine tayin edildi ve Şam'a kadar gitti. Mültekiben Ticaret nazırlığına tayin edildiği cihetle İstanbul'a geldi.

Bu vazifeler arasında Sadrazam Hayreddin Paşa-

ı istifası üzerine bir hafta kadar meclisi vükela riyâ-
inde, beş defa adliye nezaretinde, son defa da mec-
li vükela memuriyetinde bulunan Ahmed Cevdet Paşa,
12 (M. 24, 25 Mayıs 1895) zihhicesinin üçüncü ge-
ni Bebek'teki yahşında vefat etti, Fatih türbesi hazi-
nine defnolundu.

Ahmed Cevdet Paşa'nın *Ali Sedat* isminde bir er-
k, *Fatıma Aliye*, *Emîne Semiye* adlarında iki kız ço-
ğu dünyaya gelmiştir ki her üçü de eserleriyle tanın-
ış değerli şahsiyetlerdir. Fatıma Aliye Hanım ise *Nis-
n-ı İslâm* ve *Muhadurat* adlı kitaplarından başka
Ahmed Cevdet Paşa ve zamanı, ismiyle hakikaten fay-
lı bir kitap ta yazmış, fakat bu eserin ancak birinci
di intişar etmiştir.

Ahmed Cevdet Paşa hakkında *İsmail Hakkı*'nın da
ebî bakımdan bir etüdü vardır (*On dördüncü asrın
ırk muharrirleri: Sayı 3, Cevdet Paşa İstanbul 1308*).

Fakat Paşa'nın tarihi ve ilmi meziyetleri duru-
n bilhassa şiirdeki hüviyetini uzun uzadıya teşrih e-
n bu esere büyük bir kıymet atfedemeyiz; Gerçi Pa-
na Aliye Hanım da babasının manzumelerine ehem-
yet vermektedir. "Ahmed Cevdet Paşa ve zamanı",
lı eserinde diyor ki (S. 56 - 57):

"Fuad efendi (Paşa) Rusya'dan geleli her ne ka-
r tedâvi ile uğraşmış ise de romatizma ıztırabından
ırtulamadığından banyoya lüzâm-i kat'i görülmüş ol-
ağla Bursa'ya gitmeğe mecbûr oldu. Cevdet efendi
'aşa) yi de birlikte götürdü. Bursa'da buldukları
man bir gün teferrûc mesfresine gittiklerinde sonba-
ır mevsiminin güzel havalı bir günü olup bulunduk-
rı mahal yeşillik ağaçlık idi. Ve bir kaç mahalden su-
r akıyordu. Fuad efendi arkadaşına "Mâ-i câri gam u
idîşeyi izâle eder, bunda hikmet nedir?," demiş. Cev-
t efendi cevâben "Gam denilen şey insanın zihninde
ir ilişikten ibarettir, hep ekfâr bunun üzerine toplanır.
e ekfârın bir nokta üzerinde izdihâmı insana elem ve-
ir. Suların akıntısı ve şarılıtsı ise silsile-i ekfârı bozar,
uruntuyu dağıtır. Bu cihetle gamı dâfi' olur. Lâkin yi-
e bu cihetle şiir söylemeğe dahi mâni' olur derler. Fil-
âki' bu kadar suların cereyanıyla hâsil eylediği hoş sa-
âlar arasında ne bir güzel şiir söylenebilir, ne de min-
lyâne bir müsvedde kaleme alınabilir. İnsan düşünür
ibi görünür de ekfârını bir yere cem' edemez!," demiş.
unun üzerine Fuad efendi "Öyle ise haydi tabiat-i şi-
iyyelerimizi zorlayıp ta burada tabiate karşı bil-istîrâk
ir gazel söyleyelim,, demekle zoruna şu gazeli söyle-
işler:

Gazel-i müşterek —

- C. Dide fevvâre dil-i zâr suyun başıdır
- F. Bu teferrûde akan gözlerimin yasıdır
- F. Sîm bâzûların andıkça Gümüşsuyunda
- C. Gözlerim sanki Brusa'da Bınarbaşıdır
- C. Der-i dükkânçe-i vushatta kamazır beşenir
- F. Pister-i mâhat-i âşık eşığı tavadır
- F. Ulu câmi'deki mîhrâbı ne yapın âşık
- C. Kibla-i vâhdet ana yârın iki kağıdır
- C. Kıpıca suyu gibi âteş-i seyyâle-i egg
- F. Âşıkın bak eser-i âh-ı şerer pâşadır
- F. Reh-i nârefte Brusa'da açup kikk-i Fuâd
- C. Bendesi Cevdet anın peyrev ü yoldaşdır,,

Bu satırlar şüphesiz ki, bir tarafgirlik eseri olarak,
Cevdet Paşa'nın "Tabiât mahsulü,, şiirler de vücude ge-
rişebildiğini göstermek için yazılmıştır; örnek olarak
alınan manzume ise, nihayet lâtife yollu yazılmış bir
gazel taslağıdır. Fakat Cevdet Paşa yalnız bu müşterek
gazelde değil, hemen her manzumesinde bir fevkalâde-
lik gösterememiştir. Onun şiirlerinde hâyileşen "Hik-
met,, lerdan başka bir şey görmüyoruz. Eski bir divan
çepnisi içerisinde kaleme alınan ve miktarı pek çok ol-
mayan bu manzûmelerle Paşa'ya bir kıymet vermemize
imkân yoktur.

"*Osmanlı Tarih ve müverrihleri* adlı eserde denili-
yor ki (C. 112 - 120):

"Şiirleri ilim kuvvetiyle söylenmiştir. Eğer şiirle
iştiligali meşâgil-i sâirsine tercih etse idi menssürâtı
kadar da manzûmâtı bulunurdu. Şi'ri azdır. Ve basit-
tir. Zâten nazirelerinden ve tahmislerinden anlaşıldı-
ğı üzere şi'ri mahzâ sevk-ı tabiatle değil müsâmere ve
mosahabe kabîlinden olarak inşâd etmiştir.,,

Paşa'nın ilmi meziyetleri hakkında aynı eserde şu
kayıtlar vardır:

"Cevdet Paşa hem âlim, hem siyâsi, hem de ehl-i
kalem idi. Şive-i kilâbelte merhûm her vâfide sevk-ı
hâme-i meziyyet eyleyen erbâb-ı intidârdan idi. İster
ise Veysiler kadar musanna' ve tomturaklı cümleleri
terkib etmek, isterse bilcümle avâmın anlayabileceği
üslûbda sevk-ı hâme eylemek kendisi için bir haslet idi.
Kasas-ı Enbiya'sına sehl-i mümteni' demek kifâyet et-
mez. Anı okuyanlar, hemen kalemi ellerine alıp o yolda
icâle ediverceklerine zahib olurlar. Fakat o te'lifte me-
selâ Kus ibni Sâide'nin hitâbe-i dindârânesini o selâ-
sette, o fesâhatte, o icâzda, o fe'âzda İhsân-ı Türkî'ye
nakletmek müstahil olacağını i'tirâf etmeği bir meziy-
yet i'tikad etmeyecek kimse mi tasavvur olunur?,"

Bay İbnülemin Mahmud Kemal ise şu mutalâayı
serdetmektedir (S. 15):

"Cevdet Paşa'nın fazilet-i ilmiyesi ta'riften müs-
tağnidir. Ulûm-i şarkıyyede yed-i tülâ sâhibi idi. Türk,
Arab, Acem lisânlarının gavamızına vâkîf, her şeyden
bahse kadir bir merd-i fâzıl idi. Sadr-ı osbak Resîd Pa-
şa merhûmun dâiresine intisâb eyledikten sonra Fran-
sızca tahsiline başlamışır. Fransızcaı anlarsa da te-
kellüm edemezdi. Bulgar lisânına da âşinâ idi. Nesri
sehl-i mümteni' kabîlindedir. Şi'ri kuvvet-i ilm ile söyle-
miştir. Tab'an şâir olmadığı manzûmelerinden anlaşıl-
ır. Beyn-el-müverrihin bihakkin mevkî-i mümtâz sa-
hibidir. Bu iddiânın en vâzih defili, on iki cild teşkil e-
den târih-i matbû'udur.,,

Gene Bay İbnülemin Mahmud Kemal tarafından
noşredilen Cevdet Paşa'ya âid iki mühim "arıza,, dan
bizzat Paşa'nın da kudretli bir şâir olmadığını müterif
bulduğunu öğreniyoruz. Bu iki vesikayı *Son asır
Türk şairleri*'nden aynen naklediyorum:

"İhtâncesine dâir Cevdet Paşa'nın Sultan Abdül-
hamîd'e takdîm eylediği arızanın süreti:

"Eylâr-ı perîşân-ı ubeydânemin cem'iyile bir nüs-
hasının takdîmi, şifâhen şerefyâb-ı telâkkî olduğum
emr ü fermân-ı hümayûn icâb-ı celîlinden olup kulları
ise otuz bu kadar seneden berü âlem-i inşâd ve inşâ-yi

eş'ardan çekilmiş olduğum cihetle harâbelerde antika arayanlar gibi eski evrak-ı perâkende içinde eş'âr-ı perîşan arayıp buldum. İstediğim eş'âr-ı âetsânü ve nâ-gizânemi cem'ile bir divânçe tarzında tertîb eyledim ve hâtime-i eş'ârım olmak üzere bir kasîde ve hitâm-ı divânçede bir de tarih söyledim. Bu âlem ise âlem-i teceddüdât tahavvülâf olduğundan insanların = urf ve istilâh ve âdelleri gibi lisanların lehce ve tarz-ı ifâde ve mazmunları dahi nev be-nev tahavvül etmekte olduğuna binâen kırk elli sene evvel söylenmiş olan sözler usûl ve etkâr-ı hâzıraya tamâmiyle tevâfuk edemez. Eski madinî tabakalar, tecemmülât-ı hânedan ma'dûd olur amma harc-ı âlem olan yeni fabrikalar ma'mûlâtıdır. Kullarının usûl ve etkâr-ı hâzıraya taklîd ve ittîbâ' ile meydân-ı şî're at sürmesi ise bir esb-i mâtiân ile yarış atlarına karışmak gibidir. Muamâlîh imtisâlen lil- emr-il âli minvâl-i meşrûh üzere tertîb olunan divânçeye bir kasîde ve bir de târih ilâve olunup şifâhen arz ettiğim vech ile yâverân-ı pâdişâhiden miralay Faik Bey (1) kulları da bir hizmet-i mâbih-il-mefhare olmak üzere amî tebyîz etmekle nûsha-i mübeyyezesi melfûfen takdîm kılındığı ma'rûzdur.,,

Bunu müteakiben takdîm ettiği 12 Safer 1310 (M. 1892) tarihli arzıda:

"Hatt-ı sülûs ve nesihden icazet aldığım zaman çâkerlerine *Vehbî* mahlâsı verilmişti. 1295 (M. 1843) senesine kadar Vehbî deyu tahallûs ederdim. Şî're heves ederek ara sıra manzûm sözler söyledim. Lâkin mübtedilîk âleminde söylenen sözler encümen-i şuarâda okunacak şeyler olmadığından evâil-i hâlimde söylenmiş olan eş'âr bit-tabî' mahv olmuştur.,,

"1258 senesinde şeref vuku' bulan velâdet-i hü-mâyûna şuarâ-yi asır tarafından tarihler söylenmeye başladıkta kulları dahi bir târih söylemiştim... O sırada söylediğim bir iki gazel de beyn-eş-şuarâ karîn-i kabûl olduğundan o sene şuarâ sırasına geçmiştim. Arası çok geçmeyip *Fehîm efendi* "Cevdet., deyu tahallûsumu tensîb etmekle andan sonra bu mahlâsı ihtiyâr ile akdemce söylenmiş olan eş'ârın mahlâsı (2) beyitleri dahi bu vech ile tashîh olunmuştur.,,, diyor.,,

İşte bütün bu izahat gösteriyor ki, Cevdet Paşa Türk âleminde bir şâir olarak değil, bir âlim ve bir müverrih olarak tedkika lâyık çok değerli bir şahsiyettir. Ve onun edebiyattaki mevkiî vücude getirdiği bazı mensur eserleri itibarıyla da Cevdet Paşa'ya "Edebiyat-tarihi., nde verilen büyük mevki bilhassa lisanımızı sadeleştirmiş ve öz Türkçeye ehemmiyetli bir yer vermiş olması dolayısıyla da. Ve "lisanda Türkçülük., cereyanında ön safta bulunanlardan biri de Cevdet Paşa olmuştur. Onun bu mesaisi yalnız temennide de kalmamış, bazı eserlerinde ve bilhassa *Kasas-ı Endîya*'sında bu fikirler hakkıyla tatbik edilmiştir. Paşa'nın sade ve samimî bir üslûbla yazdığı bu tarih kitabını Türkçe'nin çok temiz örneklerinden biri olarak gösterebiliriz.

Türkçemizin bünyesine uymayan "Aruz vezni., nin

(1) Damadı.

(2) Yani Vehbî mahlâsı.

nazım lisanımızı bozduğunu ve hakikî Türk vezninin "parmak hesabı., olduğunu ilmi bir tarzda ilk defa ileri süren de Cevdet Paşa olmuştur. "*Kasas-ı Endîya*., sında *Osman Gazî*'ye isnad olunan hece vezniyle yazılmış manzûmeden bahsederken diyor ki (S. 986 - 988):

"Sultan Osman kılıcıyla nice memleketler fethettiği gibi bu manzûme ile de lisan-ı Osmanîye bir güzel çığır açmıştır. Vezni, ta'dâd-ı harekâttan ibaret olan "*parmak hesabı*., dir ki, eş'âr-ı Türkiye'nin vezni tablisidir. Andan sonra şuarâ-yi Rûm nazımında evzân-ı Fârisiyyeyi iltizâm ile Türkî lehcesini tagyir etmişlerdir. İlm-i arûzun vâzî olan *İman Halîl* bu fenni eş'âr-ı arabın takdî için icâd eylemişti. Sonra şuarâ-yi İran anın vaz' etmiş olduğu istilâhâtı abz ile evzân-ı Fârisiye hakkında bir fennî arûz yaptılar. Lâkin hakikat-i hâlde Arûz-ı Arabî ile Arûz-ı Fârisî başka başka birer fendir ve lisân-ı Arabîde "medd-i maksûr., ve "kasr-ı memdûd., câiz değildir. Fakat kafiyesi medd ü işbâ' kılınur. Fârisîde ise her kelimenin âharı medd ü işbâ' olunabilir. İki lisânın evzânı ona göre vaz' olunmuştur. Ammâ lisân-ı Türkîde asla med yoktur. Elif, yâ, vav ancak âlâmet-i hareke olmak üzere kullanılırlar, talâffuzda medd ü işbâ' olunmazlar. Lisân-ı Türkînin seciyye-i mahsûsası budur. Binâenâlâzâlık eş'âr-ı Türkiye, evzân-ı Arabîye ve Fârisiyyeye talbik olunamaz. Şuarâ-yi Rûm ise eş'âr-ı Osmâniyede evzân-ı Fârisiyyeyi iltizâm etmekle kelimelerin evâhirinden başka evâilini bile medd eylemeğe mecbûr oldular. Şuarâ-yi Rûm sonraları şiirlerinde hep elfâz-ı Arabîyye ve Fârisiyyeyi istîmâl etmekle eş'âr-ı Osmâniyye bütün bütün eş'âr-ı Fârisiye tarzına dökülmüştür. Şâir-i meşhûr *Keçecizâde İzzet Molla* Anadolu'ya nefy olundukta saz şâirleri anın bazı eş'ârına vezni yok deye f'tirâz etmişler. O dahi anlara kendisinin evzân-ı Türkiye üzere de nazm-ı eş'âra muktedir olduğunu göstermek üzere

Zülfündedir benim haht-ı siyâhım
Seni sevdim budur ancak günâhım

şarkısını söylemiş olduğu sâkadan mesmû'dur. Eş'âr-ı Osmâniye her vech-i bâlâ Acem tarzına döküldüğü gibi kudemâ-yi münşiyân-ı Osmâniyan nesirlerinde dahi bu tarz üzere tarîk-i tescîi iltizâm etmekle havâsa mahsûs bir lisân peydâ olarak artık tahrimimiz takririmize uymaz oldu. Fasâhat ise, beyn-en-nâs zebanzed olan elfâz ile ifâde-i merâm demek olduğundan nazmımız gibi nesrimiz dahi fasâhatten âri ve tomturâk-ı elfâzdan ibaret bir sûrt kesb etti. Hayli zaman bu hâl üzere gitti. Nihâyet Sultan Mecid asrında Sultan Osman'ın açtığı çığıra avdetle lisân-ı Osmâniye ehemmiyet verilerek edebiyât-ı Osmâniye revnak buldu. Ve söylendiği gibi fasîhâne ve belîgane yazılır oldu.,,

Cevdet Paşa'nın bu mülâhazalarını eserine aynen nakleden *Fuad Köprülü* diyor ki (*Millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri* S. 43):

"Cevdet Paşa'nın "Sultan Osman., ı edebiyatta bir çığır açmış gibi göstermesi, tamamiyle manâsız ve hu-lûskârâne bir iddiâdır; çünkü "Osman., a isnad olunan şî're, ibtida XVI ncı asır eserlerinde tesadûf olu-

nuyor ki, bu suretle, onun sonradan uydurularak Osman'a isnad edildiği anlaşılıyor. Burada ehemmiyetle kayde şâyân olân yegâne nokta, "Arüz., İm Türk lisanının bünyesine yabancı olduğu ve şiveyi lozduğu iddiasıdır. Cevdet Paşa, kendi teşvikiyle *Manastırlı Fatih Bey'e* yazdırdığı "Türkçe arüz., risalesinin sonundaki takrizinde de, millî vezne tarafdarlığını göstermiştir (1). Kendi zamanında "sade Türkçe., ile belki en güzel, en temiz sahifeleri yazan Cevdet Paşa'nın bu haklı mutalâaları da tıbbi "Mustatraf mütercimi., nin ve *Ziya Paşa'nın* fikirleri gibi, sabit bir iz bırakmadan geçip gitmiş, ve ancak son millî edebiyat ve millî vezin münakaşaları esnasında bu cereyan müdafî'leri tarafından muarızlara karşı bir silâh makamında kullanılmıştır.,

Cevdet Paşa, garp fikirlerine de bigâne kalmayan kudretli bir şark âlimi idi. İslâmî ilimlere, Arapçaya, Acemceye hakkıyla vâkıftı. Tetebbüatı da o nisbette geniş ve ihatalı bir adamdı. Bu itibar iledir ki muhtelif sahalarda vücade güttüğü eserler, alâkadarları arasında daima kıymetlerini muhafaza edecek mahiyettedir:

Ahmed Cevdet Paşa'nın eserlerini kaydediyorum:

I — خلاصة البيان في تأليف القرآن : Arapça yazılan bu eser hakkında Bursalı Tahir şunları söylüyor (*Osm.*):

"Kur'ân-ı Kerîm'in keyfiyyet-i cem'ü te'lifi hakkında müellef Arabiy-ül-ibâre bir risâle olup mevzûnun kudsiyyeti i'tibâriyle şâyân-ı mutalâadır.,

II — *Mecmûa-i Ahmed Cevdet.*: Bu eser hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (*Osm.*):

"Kabûl-i İslâm eylemiş olan iki mütefekkir zâta kendi kalemleriyle bâb-ı meşihat tarafından yazılan cevabnâmeler ve Şam müftî-i sâbıkı fâzil-ı şehîr Mahmud Hamzâvî efendi ile mesâil-i şer'iyeye dâir cereyân eden muhâberatı câmi'dir.,

III — *Malûmat-ı nâfiu.*: Türkçe yazılmış olan bu eser, islâmiyetten bahseder. 18 sahifeden ibarettir. Taş basmasıyla basılmıştır. Rüşdiye mekteplerinde okutulmak üzere yazılmıştır.

IV — ترجمه والترغيب : *Tercemesi.*: İmam Münzirî'nin eseri olan bu kitap tercümesi hakkında yalnız Bursalı Tahir'in *Osmanlı müellifleri*'nde kayıd vardır.

V — *Esmâ-i şerife şerhi.*: Bu kitabın ismini de yalnız *Osmanlı müellifleri*'nde görüyoruz.

VI — رسالة الوفا : Arapça yazılmış olan bu eser hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (*Osm.*):

"Yanya vâlisi iken Mecelle-i ahkâm-ı adliye cemiyetine gönderdiği hatt-ı destiyle muharrer Risâletül-vefâ isminde eserleri de vardır.,

Bu kitabın yazma bir nüshası Veliyiddin kütüphanesine mülhak Cevdet Paşa kütüphanesindedir (*No. 40*).

VII — غايه البيان : Arapça yazılan bu eserin,

(1) 1314 te basılan bu küçük risâletdeki takrizinde, Cevdet Paşa eski noktaî nazarı kısaca tekrardan başka bir şey yapmamıştır: Aynı eser.

Fatih "Şâfiye-i İbn-i Hâcib'e bir şerh., olduğunu kaydediyor.

49 sahifeden ibaret olan bu eser taş basması ile basılmıştır.

VIII — *Beyânülünvan.*: Türkçe bir eserdir. Şu bahisleri ihtiva etmektedir:

- 1 — Hutbe-i kitâb beyânındadır.
- 2 — Besmele-i şerifeye müteallik.
- 3 — Hamdele hakkındadır.
- 4 — Salvele hakkındadır.
- 5 — Dibâce-i kitâb beyânındadır.

Eserin sonunda "Ulûm ü fûnûnun taksimine dâir., bir de "hâtîme., vardır.

Fatıma Aliye Hanım diyor ki: (*Ahmed Cevdet Paşa ve zamanı S. 13 - 14*):

"Papas oğlu meдресesinde iken Şâfiye-i İbn-i Hâcib'i okutmuş ve üzerine Ta'likat yazıp *Gâyetülbeyân* tesmiye eylemiş ve kitapların hutbe ve dibâcelerine dâir beyn-et-talebe câri olan ebhâsı havî *Beyânülünvan* nâmiyle Türkçe bir risâle dahî kaleme almış ve bu vechile talebe beyninde kesb-i temeyyüz eylemiştir.,

Beyânülünvan, 36 sahife olarak 1273 (M. 1856) te Takvimhaneî âmire'de basılmıştır. Yazma bir nüshası da Üniversite kütüphanesindedir (*No. 3275*).

IX — تعليقات جردت على الفقه : 55 sahifeden ibaret olan bu Arapça eser, Matbaai âmire'de basılmıştır. 50, 51, 52 nci sahifeleri Türkçedir.

X — تعليقات احمد جردت شرح الشارح على نتائج الافكار : 1294 (M. 1877) te Matbaai âmire'de basılmıştır.

Cevdet Paşa'nın bu iki eserden başka daha bir takım eserler üzerine de talikati vardır. *Fatıma Aliye Hanım* diyor ki (*Ahmed Cevdet Paşa ve zamanı S. 14*):

"Emsile, Binâ, Netayicülefkâr üzerine ve sonra Mutavvel'in evâiline birer kit'a ta'likat yazmış idi.,

Bursalı Tahir de "Şâfiye-i İbn-i Hâcib ve Mutavvel ve Netayicülefkâr, Binâ ve Emsile-i muhtelif üzerine talikat., olduğunu söylemektedir (*Osm.*).

XI — *Kasas-ı Enbiyâ ve tevarih-i kulefâ.*: İslâm tarihine aiddir. 12 cüzden mürekkebe olan bu eserin birinci cüz'ü "Enbiyâ., dan bahseder. İkinci ve üçüncü cüzleri "Hazret-i Peygamber., den bahistir. Dördüncü cüzden yedinci cüz'e kadar olan dört kısım "Hulefâyi raşidin., e tahsis edilmiştir. Sekizinciden on ikinciye kadar olan cüzlerde ise Emeviler, Abbasiler, Ta'vaif-i mülûk ve Osmanlı devletinin ilk zamanları mevzu bahis edilmiştir.

Cevdet Paşa'nın hayatında bu eserin ancak beş cüz'ü intişar edebilmişti. "Hazreti Osman., vak'asını hikâye eden altıncı cüz' ise neşrinden sonra toplatılmıştı. Bilâhare Kanaat kütüphanesi tarafından 12 cüz de yeniden bastırılmıştır (1332).

Cevdet Paşa'nın vefatı dolayısıyla gazete ve mecmualarda çıkan makalede bu eser için deniliyor ki:

"Mekâtib-i Rüşdiyede okunduğu cihetle bir çok gençlerin zîver-i hâfızası bulunan *Kasas-ı Enbiyâ*, sehl-i mümteni' denilen sâde ve münakkah üslûb-i müs-

tahsen ile yazılmış bir eser-i âlidir ki heveskârân-i inşâya meşk-i taklid olmağa sezâvârdır.,

XII — *Vakayî-i Devlet-i Âliyye*: “Cevdet târihi, nâmiyle de iştihar eden bu eser, 12 cildten mürekkebedir. 1 inci cildi Osmanlılığın zuhurundan 1188 (M. 1774) tarihine kadar olan vak’aların hüfûsasından ibarettir. Diğer 11 cildi Osmanlı devletinin 1188 (M. 1774) den 1241 (M. 1825) e kadar olan vak’alarını mufassal bir surette muhtevidir.

Müellif eserin on ikinci makalesinde diyor ki (*Vakayî-i devlet-i âliye 1292, Tabr 2, C. 1, S. 71*):

“... Malûm ola ki dokuzuncu makalede zikr olunduğu vechile 1188 (M. 1774) senesinde akd-i musâlâha olunmakla ordu-yi hümâyûn Şumnu’dan hareketle Derseâdet’e vüsûlünedek olan vakayî-i devlet-i aliye *Vâsîf*’ın matbu târihinde muharrer olup ve andan 97 evâhirine dek *Enverî* alup sonra yine *Vâsîf* 96 senesi vakayii bakayâsından bed’ eder ve işbu târihimizde 88 senesi vakayii bakayâsından bed’ olunacağı cihetle şimdiki halde târih-i mücellled olarak elimizde sermaye *Enverî* târihi ile *Vâsîf* târihi ve *Şamdânîzâde* târihinin evâhiri olmağa târihimizin cildi evvel ve sânisî anlardan me’hûz ve mültekit olup sonraki cildlerde me’haz ittihâz olunacak târihler dahi mahallerinde tasrih olunur. Ancak yalnız mücellledât ile iktifâ ve kanaat olunmayarak bu asırlarda vâki’ olan mükâleme mazbataları ve meclis müzâkerâtı ve senedât ve tekarir ve sâir evrâk-ı resmiyye tetebbu’ ve tenkîh ve gerek bunlardan istinbât olunan ve gerek mezkûr târihlerde münderic bulunan vakayî’ vüs’-i âcizânem yettiği kadar tashih olunmak ve bazı vakayî-i ecnebiye dahi Acem târihlerinden ve sâirenden ahz ü ilâve kılınmak üzere ifâ-yi me’muriyete mübâşeret olunur.,

Bursalı Tahir diyor ki (*Osm.*):

“1241 (M. 1825) den aşağısı da Vak’anüvis Lûtfî efendi tarafından 8 cild olmak üzere tezyil edilmiştir ki matbu’dur. Târih-i Cevdet’in 1302 (M. 1884) târihinde ikinci defa tab’ olunan nüshalarının cildi evvelinde pek çok ilâve ile pek mühim mevâd ve fevâid-i târihiyye münderic bulunduğundan ez her cihet kıymetlidir. Bu cild nev’amâ *İbn-i Haldûn* mukaddimesi tarzında olduğundan bilvücuş şâyân-ı mutâlâadır. Cild-i evveli Beyrut Ticaret mahkemesi reîs-i esbakı Abdülkadir efendi tarafından tâ’rib ve 1308 (M. 1890) târihinde tab’ olunmuştur.

XIII — *Mukaddime-i İbn-i Haldûn*: Bu tercüme eser hakkında *Fâtîm* tezkiresinde şu kayıt vardır:

“Şeyhülislâm-ı esbak Sâhib efendi merhûmun sü-lûsânım terceme eylemiş olduğu Mukaddime-i Haldûniyye’nin bâkisini dahi terceme eylemekte bulunmuştur.,

Osmanlı müellifleri’nde şu kayıtlar vardır:

“Mukaddime-i İbn-i Haldûn’un kitâb-ı evvelinin fasl-ı sâdisi tercemesi: İlm-i târihin âyinesi, semeresi makamında olup muhâkeme ve tenkid usulünün vâzî’ı hakîm ve müverrih meşhur Tunuslu *İbn-i Haldûn*’un

eser-i meşhûrundan ki heman bilcümle elisine-i müte meddineye terceme edilen ve bilhassa mukaddimesiy. ma’rûf olan bir eser-i hakimânedir. Bu mukaddime nin bir kısmı Pirizâde Sâhib efendi kısm-ı diğerini Subhi Paşa tarafından terceme edildiği mahallerinde yazıldı.,

XIV — *Kırım ve Kafkas târihçesi*: Bursalı Tahir ile Babinger’in kaydettikleri bu eser; 72 sahifelik küçük bir târihçedir. Müellif, *Gülbin-i hânan*’dan da istifâde etmiştir. 1307 (M. 1889) da basılmıştır.

XV — *Kavâid-i Osmâniyye*: Fuad Paşa ile Bursalı da buldukları zamanda müştereken meydana getirmişlerdir ki, Türkçenin sarf ve nahiv kaidelerini hâzîr ilk yazılan eser budur. Ve bu bakımdandır ki târihi büyük bir kıymeti haizdir. Fransız nazariyelerine muvafık mutâlâaları da ihtiva eden bu kitap, “Encüme-i danîş, in ilk teessüsü zamanında kabul ve tab’ olur muştur. 1268 (M. 1852) muharreminde yazılan bir nüshası Umumi kütüphanededir.

XVI — *Medhal-i kavâid*: “Kavâid-i Osmâniye den telhis edilerek vücude getirilen bir eserdir. 126 (M. 1852) de 55 sahife olarak Dârü’ttbaaî âmire’de basılmıştır.

XVII — *Tertîb-i Cedid-i kavâid-i Osmâniyye*, “Ke vâid-i Osmâniyye, nin bazı tadillerle yinden tab’edilmiş şeklidir.

XVIII — *Kavâid-i Türkiyye*: Cevdet Paşa’nın “Ka vâid-i Osmâniyye, yi tadil suretiyle hazırladığı bu eser, 45 sahife olarak 1292 (M. 1875) de Dârü’ttbaaî âmire’de basılmıştır.

Türkçe sarf ve nahiv kaidelerini ihtiva eden ve esas itibariyle “Kavâid-i Osmâniyye, den ihtisar ve bazı tadiller yapılmak suretiyle vücude getirilen bu kitaplar hakkında Cevdet Paşa, şunları söylemektedir (*Belâgat-i Osmâniyye dîbâce kısmı Tabr: 4 1310, S. 6 - 8*):

“... Lisân-ı Osmâni’nin kavâidi, kavâid-i Fârisiyyeye nisbetle daha ziyadedir. Bazı kavâid-i Fârisiyyeyi isti’mâl ile herâber, bir çok kavâid-i Arabiyyeyi dahi riâyete mecbûruz. Ve lisân-ı Osmâni’nin siyag-tasrihiyyesi, her lisandan evsa’ ve mükemmeldir. Bu cihetle mesâil-i sarfiyyesi, haylice vâsî’dür; fakat mesâil-i nahviyyesi, lisân-ı Arabinin nahvi kadar kesîf ve vâsî’ değildir. Bu cihetle sarf ve nahvini tefrika hâceti yoktur. Binâenaleyh biz dahi lisân-ı Osmâni’nin kavâidi sarfiyye ve nahviyyesini cem’ ile, bir fen olmal üzere birleştirip *Kavâid-i Osmâniyye* nâm kitâbı tedvîn etmiştik ki lisân-ı Osmâni’nin kavâidi hakkında evvel ibtidâ yazılmış olan kitab odur. Ba’duhu anı ihtisar ile *Medhal-i kavâid* nâm risâleyi ve sonra anı telhis ile *Kavâid-i Türkiyye* nâm risâlecîği te’lif eyledik. Bunlar tederrüs ve taallüm edenler, lisân-ı Osmâni üzere asî mâ’nâyı doğruca söyleyip yazmağa muktedir olurlar. Ammâ fâsihâne ve belîgane ifâde-i merâm edebilmek için “ilm-i belâgat, i bilmek lâzımdır.,

XIX — *Belâgat-i Osmâniyye*: “Mekteb-i Hukuk, un ilk açıldığı zaman Cevdet Paşa da orada edebiyat okutmağa memur edilmişti. İşte bu eser bu mektep talebesi için hazırlanmıştır.

Arab menbalarından istifâde suretiyle yazılan bu eser, bir çok defalar basılmıştır "Divan edebiyatı, zarafatlarıyla "edebiyatı cedide,, mensupları arasında bir çok münakaşalara sebebiyet vermiş olmak itibarıyla de ayrıca büyük bir şöhret kazanmıştır. Bursalı Tahir diyor ki (Osm.):

"Başlıca me'haz Sa'deddin-i Teftâzânî'nin Maânî-muhtasar şerhi olmak üzere meydana gelmiş bir eser olup edebiyat-ı Osmâniye nâmına yazılan âsâr-ı Osmâniyenin en mühimlerinden ki Hacı İbrahim efendi tarafından şerh olunmuştur. Belâgat-i Osmâniye'nin jazı nikatı hakkında Abdülrahman Süveyyâ efendi'nin Tâlikat nâmıyle yazdığı risâleye müdâfaalar yazılmıştı.,

XX — *Ta'dül-i Mebâniyyâtınâ*: Bu eserin mevcudiyetini Veliyiddin efendi kütüphanesine mülhak Cevdet Paşa kitaplarına âid fihristten öğreniyoruz (No. 41). Rik'a ile yazıldığı haber verilen bu eser maalesef ziyau âgramıştır.

XXI — *Divân-ı Sâib şerhinin telümmesi*: Bu eser hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (Stş.):

"Şâir Fehîm efendi, divân-ı Sâib'i şerh etmekte ken vefât etmekle nâkıs kaldığından ikmâlî için akrîbâsı tarafından vâkî' olan recâ üzerine Cevdet Paşa kmâl etmiş ve Fehîm efendi'nin hemşirezâdelerine naaş tahsis olunmuştur.,

Bu eserin yazma bir nüshası Veliyiddin efendi kütüphanesine mülhak Cevdet Paşa kitapları arasındadır (No. 5).

XXII — *Divânçe-i eş'âr*: Cevdet Paşa'nın şiirlerini ihtiva eden bu eserin yazma bir nüshasının nerede bulunduğunu bilmiyorum. *Fatin*, Paşa'nın "Fart-ı zekâsı müsellemler bir şâir-i pâkîze şiyem olup divân olacak miklar eş'âr-ı fesâhatdisârı,, olduğunu söylüyor. *Osmanlı müellifleri* ile *Son usır Türk Şairleri*'nde de bu eserin gayrı matbu olduğu söyleniyorsa da nerede bulunduğu bildirilmiyor. Paşa'nın Abdülhamid için yazdırdığı dirançe de bugün kim bilir nerededir. Fakat şâirin müteferrik bir surette epeyce ş'rine tesadüf edilir: *Reşid* ve *Guad* Paşalara, *Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'e* yazdığı casideler, *Reşid Paşa'nın* meşhur "Hâmem,, gazeline, *Ârif Hikmet Bey'in* "Kalmıştır,, gazeline, *Fehîm efendi'nin* de bir gazeline vüçde getirdiği tahmis ve tanzirler ve bazı gazel, kit'a, beyitler, bu meyanda zikrolunabilir.

XXIII — *Âdâb-ı sedâd min ilm-ül-adâb*: 56 sahifeden ibaret olan ve "Âdâb-ı münazereden bahseden,, bu Fürkçe eser, önce 1294 (M. 1877) te matbaai âmire'de basılmıştır.

XXIV — *Mî'yâr-ı sedâd fi ilm-i mantık*: "İlm-i mantıktan mekâtib-i f'dâdiyede tedsis olunmak üzere te'lif olunmuş bir risâledir,, 116 sahifeden ibaret olan bu eser 1294 (M. 1877) te Matbaai âmire'de basılmıştır.

XXV — *Tezâkir-i Cevdet*: Bu eser hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (Osm.):

"Üç kısım olup birinci kısmı vak'anüvis Lûtfi efendi

diye Ftâ ettikleri, ikinci kısmı hâkan-ı mahlûm irâdesiyle yazılan aksâmı üçüncü kısmı da kerfemeleri *Fâtima Aliye Hanım* efendi'ye olan tedrisâtı câmi'dir ki ikinci kısmın bazı parçaları Târih-i Osmâni encümeni kütüphanesinde, üçüncü kısmı da Aliye Hanım efendi'nin kütüphane-i husûsilerine mahfuzdur.,

Bay İbnülemin Mahmud Kemal bu tezkirelerin bir kısmı hakkında şunları söylüyor (Stş.):

"*Ma'rûzât*: Sullan Abdülhamid'in emri üzerine tahrir ve takdim eylediği mecmûa-i târihiye gayr-ı matbu' ve Türk tarih encümeninde mahfuzdur.,

XXVI — *Mecmûa-i Aliye - Aliye'nin dersleri*: Bu eser hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (Osm.):

"Kerîme-i fâzîlası *Fâtima Aliye Hanım* efendi'ye tedsis ettiği mecmûa-i ilmîyedir ki hikmet, felsefe, ilm-i rûh, ulûm-i akliye, ulûm-i âliye aksâmını mübeyyin olup müşârihinileyhânn kütüphane-i husûsilerinde mufâlâagüzârım olmuştur.,

XXVII — *Takvîmüledvâr*: 53 sahifeden ibaret olan bu eser hakkında Bursalı Tahir şunları söylüyor (Osm.):

"Târih-i Şemsi esâsına müstenid bir eser-i fennîdir. Birinci defa 1287 (M. 1870) de, ikinci defa da bu maddeyi müzâkere etmek üzere teşkkül eden komisyonun mazbatasıyla 1288 (M. 1871) de, bu maddeye dair sâdir olan fermân-ı âli ilâve olunarak 1300 (M. 1882) de tab' olunmuştur. Mâliyyûna ve hey'etle müteavaggil zevâta elzem bir eserdir.,

Babinger de "Osmanlı tarihçileri,, nde bu eserin bugün bile takdir görmekte olduğunu söylüyor.

XXVIII — *Ta'rifülrifâ'*: 148 sahifeden ibaret olan bu eser, "İrtifâ'-ı şemsi ta'yîn için nasîl hareket etmek icâbettiginden bahistir,, 5 fasıl ve 1 hatimedden ibarettir. Yazma bir nüshası Veliyiddin efendi kütüphanesindedir (No. 11).

Cevdet Paşa bu eseri, medrese talebesi iken yazmıştır.

XXIX — *Talimnâme-i harîr*: İpekçiliğe dâir yazılan bu eser hakkında *Fatin*, "Harîr-i ma'rûfun ahval-i târihiyesi ile emr-i terbiyesine dâir *kitâb-ı harîr* isminde bir eser-i rengîni vardır,, diyor. 133 sahifeden ibaret bulunan bu eser, Dârü'ttîbbâi âmire'de basılmıştır. Sonunda tablo halinde resimler vardır. Cevdet Paşa bu eseri "1259 (M. 1843) târihinde Bursa'ya gidip ahâlisinin san'at-ı mezkûreye hâhişlerini,, görerek kalem almıştır.

XXX — *Sürûri mecmûası*: Sürûri divânından iktibas suretiyle vüçde getirilmiş; *İzzet Molla* ile *Vak'anüvis Esad*'ın da bazı târihleri ilâve edilmiştir. Ebûs-süüd caddesinde Mahmud Bey matbaasında 109 sahife olarak 1299 (M. 1881) de basılan bu kitabın sonunda Ahmed Cevdet Paşa şunları söylemektedir:

"Mukaddemâ vak'anüvislik me'mûriyeti mülâbesesiyle ele geçirilen evrâk-ı perişân içinde bu mecmua dahî bulunmuştur. Mücerred eslâf-ı şuarânızın bunca

Cev.

dâr edilmiştir. İşte *Belâgat-i Osmâniye*'nin üçüncü babının dördüncü faslında mezkûr olan mecmûa budur.,
Babinger, nâsir sıfatıyla da Ahmed Cevdet Paşa büyük hizmetlerde bulunmuştur deyerek bu eserin tab'ını takdir etmektedir. Diğer menbaların hiç biri bu kitabı mevzu bahsetmemişlerdir.

XXXI — *Mektuplar*: Ahmed Cevdet Paşa'nın husûsî mektupları arasında hakikaten lârihî mahiyeti haiz olanları ve ilmi kıymeti bulunmaları mevcuttur. Bilhassa Mesnevî şârihi *Âbidin Paşa*'ya yazdığı mektup büyük bir afâka uyandırmıştır. (Bu mektup için bakınız: *Mektep C. 3, No. 33*). Paşa, bu mektubunda *Ankara'lı İsmail efendi*'nin vücude getirdiği "Mesnevî şerhi", hakikîde izahat vermekte ve Mesnevî'nin esas itibarıyla 7 cild olmayıp 6 cild olduğunu isbat etmektedir. Fakat "Hazret-i şârih, ünvanıyla iştihar eden ve *Rûsîhî* mahlesiyle güller de kelime şerhi bu derece şahsiyeti hulûskârlıkla ilham etmekte Paşa'nın katiben yanıldığı görüyoruz (Bu hususta tafsilât almak için Ali Cenib: *Ankara'lı İsmail efendi Hayat mecmuası No. 21, ve Türk Şairlerinde İsmail Rûsîhî maddeğine bakınız*.)

Bu mektup hakkında "Osmanlı tarih ve müverrihleri, adlı eserde şu kayıtlar vardır:

"Âbidin Paşa hazretlerine yazmış olduğu mektub-i bedî' Fârisî lisânındaki mülteşebâtının şâhididir.,

Lâyihâ, mazbata ve beyannâme gibi Ahmed Cevdet Paşa kaleminde çıkmış daha bir hayli yazı mevcuttur. Meselâ "Ahmed Cevdet Paşa ve zamanı, adlı eserde onun bir mazbatasını görülmektedir (S. 60 - 65). Fatma Aliye Hanım, aynı eserde şunları da kaydetmektedir (S. 57):

"Fuad efendi ile Cevdet efendi Bursa'daki müddet-i ikametlerini boş geçirmeyip iki mühim eser meydana getirmişlerdir. O zamana kadar lisân-ı Osmânî'nin sarf ve nahvini câmi' bir kitab. bulunmadığından kavâid-i lisân-ı Osmânîyenin tahriri ile bir kitab. te'lifi lüzumunun ehemmiyetine melnî kavâid-i Osmânîye risâlesini meydana getirmişler. Bir de Avrupaca büyük servet ve ma'mûriyeti mücib olan anonim şirket-i İtibâriyelere memâlik-i Osmânîyede henüz rağbet ve heves olmamasından halka bir nümüne göstermek ve Boğaziçi ahâlisinin gidip gelmelerine bir sühûlet verilmek üzere bir vâpor şirketi teşkilini düşünüp bu şirketi tesise dâir bir nizamnâme lâyihâsı kaleme almışlar. Bu iki eser-i mühimmi Bursa'da bir aya karîb olan ikametlerinde meydana getirip İstanbul'a böyle iki güzel hediye ile avdet eylemişler. İstanbul'a vürudlarında mevkî-i icrâya vaz' olunmuş ve bu şirkete *Şirket-i Hayriye* tesmiye olunmuştur ki hâlâ bâkî olan *Şirket-i Hayriye*'dir.,

Cevdet Paşa'nın bazı manzûmelerini örnek olarak kaydediyorum:

— I —

— Gazel —

Sâfâ verir bize yâr etse pür itâb hitâb
 Ki, telh olunca eder tab'ı neş'eyâb şarâb
 Hevâ-yi nefis ile mağrûr olan tenûk mağzın
 Yakın vakitte olur hâli gün habâb harâb

Safâ-yi bâde-i gülgünü istemez zühhâd
 Olur mı neş'e ber âverde-i gülâb kilâb
 Vatan celâsı cefâsın sorar isen sâkı
 Nevâ-yi nâle-i çün verir cevâb şû âb
 Leb-i nigârda ben bence pek neşât verir
 Ki nokta maks ile Cevdet olur serâb şerâb

— II —

Eder vusîât deminde fikr-i hicran ağlasun gülsün
 Dökenler eşg-i şâdi böyle her an ağlasun gülsün
 Gelüp bezme yine bin nâz ile âğuşa gelmezsin
 Bu hâle sâkiyâ sem'i şebistan ağlasun gülsün
 Gelü şerâbı hezârı kesir ü feryâ hande etmektedir
 Gelüp güller açıldıkça hezâran ağlasun gülsün
 Hadeng-i gamzen ile cân vermek cânâ minnettîr
 Bu şirin merk ile rûb-i şehidân ağlasun gülsün
 Peyâm-ı yâr elbet tâzeler derd ü gam-ı hecri
 Sabânın müjdesiyle Pîr-i Ken'an ağlasun gülsün
 Lebî cân tâzeler bîmâr çeşmî cân alır Cevdet
 O şâha dil veren dilhaste her an ağlasun gülsün

— III —

Zannetme heman göhre-i zerdimde eser var
 Hicrân eleminden dil-i zârında neler var
 Tehîr edemem şûz-i dil ü derd-i derûnum
 Söyletme beni hâtır-ı zârında keder var
 Ey bâd-i sabâ uğramaz oldun bu diyâra
 Gel söyle İstanbul tarafından ne haber var
 Var hâl-i perîşânımı arz eyle o yâre
 Zîrâ o taraftan ne gelür var ne gider var
 Yok hâlimi arz eylemeğe tâb ü tiivânım
 Cevdet ser-i şûrumda bu dem derd-i sefer var

— IV —

Anısın yâr elinden cân-ı mey nûş ettiğim demler (1)
 Negât-ı vasl ile dehri ferâmûş ettiğim demler
 Anısın bâri şinûdi bezm-i yârân-ı İstanbul'da
 Boğaz içinde meve-i mey gibi cûş ettiğim demler
 Aceh gülsende olsun hâtır-ı ahbâba gelmez mi
 Hezârı ah ü feryâdım la hümûş ettiğim demler
 Tararken turrasın yâdına gelsün bâri cânânın
 O sevdâ ile akım hâne berlûş ettiğim demler
 Meğer sermâye-i şâdi imiş kûy-i dilârâda
 Sırıgim nakdini hâk ile mağşûş ettiğim demler
 Sırıg-i âlimi gör bâri zâlim yâdına gelsün
 Senin şevk-ı lehinle hûn-i dil nûş ettiğim demler
 Anup İstanbul'ı feryâdım ile eylerim âheng
 Burada üd ü kanun perdesin gûş ettiğim demler
 Gelince yâda Cevdet ağlarım sadr-ı keremkârın
 Der-i lûtfunda ekdârı ferâmûş ettiğim demler
 Reşid Pâşâ-yi deryâdil ki Nil âsâ akar eşgim
 Gelüp yâda mey-i feyzi ile cûş ettiğim demler

— V —

Anısın yâr ile hempâ-yi seyrân olduğum yerler
 O lûtf ettikçe ben mahsûd-i yârân olduğum yerler

(1) Bu gazeli Mısır'da tanzim etmiştir.

Tüter dâim gözümde haşredek hulyâmdan çıkmaz
O şuhun âteş-i rüyiyle sûzân olduğum yerler
Akup cûlar gibi çağlar şirişgim yâda geldikçe
Gezüp ol serv kamet ile handân olduğum yerler
Bana sünbül gerekmez hâtıra geldikçe ey gülrü
Senin sevdâ-yi zülfünle perişân olduğum yerler
Tecelli hâne-i hulyâda kaldı *Cevdetâ* ancak
Bakup mir'ât-ı ruhsârına hayrân olduğum yerler

— VI —

Geçüp göçmüşse de ehl-i safânın nâmı kalmıştır
Çemende yâdgârı olmak üzere câmi kalmıştır
Nigâhı mest ammâ neş'e-i hüsnî geçüp şimdi
Melâhat bezminin ancak acı bādâmı kalmıştır
Cihanda ferş-i himmet tayy olunmuştur fakat halkın
Dilinde Hâtem'in efsâne-i in'âmı kalmıştır
Safâsı kalmamış bu saydgâh-ı âlemin ancak
Hevâ-yi câh nâmında kuru bir nâmı kalmıştır
Esir-i fırsat olma ki niçe bâlâ rev-i ikbâl
Uçup hayli perfî nahvet ile encâmı kalmıştır
Gümüş servi temâşâ etsün ol meh bahr-i eşgimde
Gözümde çün hayâl-i kadd-i sim endâmı kalmıştır
Ne Cem kaldı ne câmi neş'esi var bezm-i âlemden
Fakat sâkilerin resmice bir ibrâmı kalmıştır
Yemiş içmiş selef bezm-i suhanden şimdi ahlâfa
Tenakkul etmeğe esmâr-ı nazmın kâmi kalmıştır
Benim nazmında yok evvelki *Cevdet* tab'ının ancak
Reh-i hikmette püyân olmağa ikdâmı kalmıştır
O fahr-i câh-ı fetvâ *Ârif-i Hikmet* şinâs-ı asr
Ki midhat etmedik bir ferd-i müstesnâ mı kalmıştır
Hünermendân-ı eslâfı geçüp nazm ile inşâda
Yanında *Sâib'ü Vussâf*'in ancak nâmı kalmıştır

— VII —

— Nâtamam gazel —

Uymaz zamâne kimseye hakkıyla çâresiz
Lâkayd olup ta gitmeli âdem uyarına
Yârin vefâsı yok dil-i ağıyar kinecü
Cevdet azîmet etmeli uzlet diyârına

— VIII —

Ey bād-i subh söyle dilin yâre hâlini
Şerh et niyâznâme-i hasret meâlîni
Uğrar isen Stanbul'a lûtf eyle ey sabâ!
Ol yâre sor! unuttu mu va'd-i visâlini?

— IX —

— Kit'a —

Bezm-i meyde kusûra bakma sakın
Âlem-i âb başka âlemdir
Mey-i ikbâli hazm eden ammâ
Meşrebimce hakikat âdemdir

— X —

— Beyitler —

Galib gelüp hazân ü şitâsı bahârına
Devrin safâ-yi neş'esi değmez humârına

— XI —

Zeban bitâb ü dil pür tâb ü çeşm-i hasretim bihâb
Mecâl-i iştikâ yok nâle-i şebgîr var dilde

— XII —

Ger ye's ü humârın verecek ise sonunda
Evvelce şikest olsun o peymâne-i ümmîd

— XIII —

Bî vücûdum çün nigâh ammâ yerim var dîdede
Sâye-i baht-ı siyâh altında buldum rif'ati

— XIV —

Bu gün yarım deyü ümmîd-vâr olup kaldık
Kibâr va'desine döndü gitti va'd-i visâl

— XV —

Şems-i ruh-i yâre ne mümkün nazar
Aynek-i rengin ola gözde meğer

— XVI —

Tonezzül ayn-i rif'attir anıncün sun'-i Yezdâni
Makam-ı kâkûli bâlâ-yi çeşm-i izzet etmiştir

— XVII —

Ey şâne kil ü kal ile tel kırmadan varup
Şerh eyle yâre hâl-i perişânı mü-be-mü

— XVIII —

Hûbân-ı bî vefâ gibi dehr-i desisebâz
Nâz ehline niyâz eder ehl-i niyâza nâz

Bibliyografya: Ftn., Kfl., Cemaladdin: Âyine-i zurafa, Sci., İsmail Hakkı: On dördüncü asrın Türk muharrirleri Sayı 3 *Cevdet* Paşa İstanbul 1308, Hazinçiftinin mecmuası 22 Mayıs 1311 No. 49, Malûmat mecmuası 22 Mayıs 1311 No. 2, Osm., Cürci Zeydan: Meşâirü'ssârik, Fatıma Aliye: Ahmed *Cevdet* Paşa ve zamanı İstanbul 1332, İbnülemin Mahmud Kemal: Evkaf-ı hümayûn nezâretinin târihçe-i teşkilâtı, Stg., İbrahim Nemi: Tarihi edebiyat eserleri C. 2, Ali Fuad- Rical-i mühimme-i siyasiye, Fuad Köprülü: Millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri İstanbul. 1923. Ali Canib: Ankaravî İsmail efendi Hayat mecmuası No. 21, İslâm Ansiklopedisi, Babinger: Osmanlı tarihçileri ve *Cevdet* Paşa'nın eserleri.

Cevheri (Bağdadlı) — XVI ncı asır şairlerinden *Cevheri* hakkında *Ahdî* ş. malûmatı veriyor:

"*Cevheri*: Bağdadlı'dır. Aslı u neseble sâdât-ı izâm ve zübde-i evlâd-ı seyyid-ül-enâm عليه السلام dandır. Hüsn-i rûz efzân ile reşg-i hurşid ü kamer ve kadd-i mevzûn ile hayret ofzâ-yi serv ü sanevber idi. Nâgâh bahâristân-ı vücûduna bād-i harif esüp berg-i hazan gibi zerd ü zaif idüp sarsar-ı ecel ana dest res olup nahli hayâtın şikest itti. *Cevher-i nazmı* dürer-i sırâb gibi kem-yâb olmağın bir matlâ'-ı pür süz mânend-i şem'-i dil-

sûz ki vasf-ı hûbân-ı mehveş ve hasb-ı hâl-i rindân-ı belâkeştir sebt olundu:

ازى لعل بنان چه ره بر افروخته ام
چهره افروخته و شمع منت دوخته ام

Bibliyografya: Ahd.

Cevherî (Divan şairi) — XV inci asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Cevherî'nin hayatı hakkında malûmata sahib değilim. Onun bir gazeline 918 (M. 1512) de yazılan *Cümüünnezâir*'de tesadüf etmekteyiz. Bu şi'ri aynen naklediyorum:

— Gazel —

Ey benim sevdiğim Memi Çelebi
Lebleri derdimin emi çelebi
Od düşeydi zemine âhımdan
Dinmese gözlerim nemi çelebi
Mâr-ı zülfün gamı muanberinin "?,
Leb-i lâ'lin vere semi çelebi
Beni şâd idesin deyu bir gün
Çekerim dembedem gami çelebi
Leb-i lâ'linden ayru *Cevherî*'nin
Oldı bin yılca bir demi çelebi

Cevherî (İstanbul Mustafâ Ağa) — XVIII nci asır şairlerinden Cevherî hakkında *Sahim* şu malûmatı veriyor:

"Cevherî: Dürr-i giranmâye-i vücûd-i bihbûdları kân-ı cevâhir-i nâyâb ve ma'din-i maârif-i müstetâb olan âsitâne-i felek sâye ve sütte-i seniyye-i süreyyâ pâye vezir-i dilir ve Âsaf nazir musâhib Mustafa Paşa'da terbiyet kerde olmağla cevâhir-i fâhir-i güftâr-ı dilpeziri lâykı üzre silk-i ta'bire keşide itmeğe kadir lâtifegü ve hâzır cevâb bir şâir-i mâhir olup zurafâ-yi âlimikdâr miyânında Cevherî Mustafa Ağa demekle şöhretşîâr bir zarîf-i rûzgâr idi kim ol asrın güzide-i suarâ-yi nâyâbı yekkelâz-ı vâdi-i irfân *Yûsuf Nâbî* efendi ile olan lâtifeleri meshûr-i cihan ve mahfûz-i sudûr-i kadirşinâsân-ı devrandır. Sene 1125 (M. 1713) sâlinde civâr-ı rahmet-i Rahmân'a intikal eylemiştir. Bu güftâr cümle-i âsârındandır:

— Kıt'a —

Sabâ firkatserâda dil dinen gamhârı gördün mi
Esr-i kâkül-i dilber o mihnet kârı gördün mi
Niçe mecnûnalar gördün bezâran defter ü divan
Felek bu *Cevherî* gibi dür-i şehvârı gördün mi,

Bibliyografya; Slm.

Cevherî (Karaferyeli İbni Yemin) — XVI nci asır şairlerinden Cevherî hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor:

"Cevherî Çelebi: Müderrisindendir. Ömr-i lâtifin ve evkat-i şerifin mutâlâa-i ilme sarf idüp zihn-i pâki ve tab'-ı sâfi gayetle zebân-ı Fârisîden ve fenn-i muammâdan behremend ve arûz-i cismi zâtında bir cevher-i bî misî ü bî mânend ve beynez-zurafâ şâir-i lâtif ve ind-el-ukalâ sâhir-i zarîf kimesnedir. Serâser nazm-ı durerbârı çün dürr-i şâhvâr ve tig-i elmâs-i gevher-i âbdârının vezni cevheriyân-ı bâzâr-ı hüner yanında tamâm ayârdır. Bu bir kaç matla' anlarındır:

Derdimi yâr sine-i sad pâreden bilür
Ne halde idüğim benim ol yâreden bilür

Yeme mey gümrâsını dilber-i ter sağı olan
Çekme peymâne gamın kâse-i ser sağı olsun,,

Aşık Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Cevherî: Karaferye'dendir: Adı İbn-i Yemin idi. Zamân-ı hüsende ya Yûsuf'a birâder yâhud mihr-i siphr-i çârümân idi. Tarîk-ı ilme sülûk idüp Pervîz efendiden olan mülâziminden ve şeb ü rûz tekmil-i hulk u hisâl ve tahsil-i fazl u kemâlê gûşîş idüp ifâde-i ulûm ve ifâza-i mefhûma müdâvimdir. Hüsn-i ahlâkı mekârim-i ahlâktan bir kitâb ve ma'rifetinden Avârif bir bâbdır. Hâlâ Üsküb'de kırk akçe ile müderris olup sayrafi-i lü'lü-i manzûm ve şâh-ı fevâzil ve cevherî-i dürr-i mensûr-ı sıhâb-ı fezâildir. İfâza-i avârif-i külliye lâzım-ı zât-ı müteddîyül-eseri ve ifâde-i maârif-i celiye ârız-ı gayr-i müfârik-i cevherîdir. Gazel-i ü:

Hâr-ı hârından meh-i divâne her ay başına
Turnağın kana garik eyler kaşına kaşına
Kâse-i Mecnûn'a sınımtaktir sunulan fil-mesel
Hân-ı Leylâ'dan eğer âlem çanâğr-ı aşına
Tıfıldır diyu yetim-i eşgi gafil çağlaman
Kati çok başlıdır anun bakmanız az yaşına

Öygenese mâh-ı nev kaşına iştihârda
Ma'nûr tut ki doğdı büyüdi kenârda

Hüsnî artar zülfünü salsa o hadd-i mehveşe
Şu'lesi efvân olur dâmen urulsa âteşe

Kim ki yârin eşğinde özünü lâk itti
Rûzgâr ol kişinin menzilin eflâk itti
Bir sadâ eyledi nevrûz hevâsında sabâ
Goncalar şevka gelüp gül yakasın çâk itti

Sultan Süleyman merhûmun vefâtına gayet eyü târih dimiştir:

Cihân-ı bibakadan rûh-i pâki rihlet ittikte
Dimiş Sultan Süleyman pend idüp oğlı Selim Hân'e
Sakin mağrûr olup bu devlet-i dünyâye aldanma
Ne Efrîdûn'e kabûştir bu ne Sâc-ı Nerimân'e
Selim'im adl ü dâd it sana bizden bu yeter târif

برسك قلدى باقى جهان ملكى سليمان

Hasan Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

"Cevherî: Karaferye'dendir. Tahsil-i celâil-i fazl u kemâl ettikten sonra tarîk-i pür tevfik-ı ilme ki mûsil-i saâdet ve ikbâldir sâlik oldukta Pervîz efendi'nin âsitân-ı felek misâlinde hâdim olmağla hizmet-i pür iclâ-linden mülâzim olup kenârlarda elli akçe ile hizmet-i medâris-i ulûma müdâvim iken semt-i kazâya âzim olmuş idi. Dimetoka'da kadı ve hâkim iken 990 (M. 1582) de azm-ı riyâz-ı huld-i berin idüp ol gevher-i benâmın bâzâr-ı rûzgârda kadr ü kıymeti bilinmedi. Hakka ki cevâhir-i kelimât-ı belâgat mazmûnu ki kân-ı fesâhatten meclûbdur cevheriyân-ı bâzâr-ı irfan miyânında makbûl ve mergub olup tişe-i endişe ile kân-ı dil ü cânından istihrâc ettiği lâ'l-i âbdâr ve yâkut-i seyyâl ikil-i tâc-ı ashâb-ı maârif ve kulâde-i gerden-i erbâb-ı kemâl olmuş idi. Hayli hoş sohbet matrûh-üt-te-kellûf dervîş meşreb ve hoş sîret kimesne idi. Vâlid-i firdevs mekân kadî-i Şâm-ı şeref ünvan iken mez-

bür dahi kafîle-i hac kadısı olup menzil-i Şâm'a nâzil oldukta aramızda merkum ile kemâl-i mahabbet ve hâlet hâsıl olmuş idi. Bu bir iki eş'ar mezbûrun âsar-ı tab'-ı pür iktidârıdır. Şîr:

Bu gün anın ki katli irtâ diblârına kahaştır
Ne korkar ol belâdan kişi kim yarına kalmıştır

Gelmeye hergiz hilâf anlanmaz idi yâzlan
Döştlar ammâ geçilmez neylesün ağyardan

Aldanma nakş-ı hüsnâ ki hâb ü hayâldir
Leylî'den örnek al ki bu bir destmâldir

Meccî ismine bu muammâ dahi anındır:

— Muamma —

İderken ârzim devrini seyyan
Peşâpey zülfünü gördüm perişan,

Müverrih Âli şu malûmatı veriyor (*Kuh.*):

"Cevherî: Karaferye'den peydâ olmuş ba'de zamânın elli akçe ile Üsküp'te müderris olup ilm ü ma'rifetle iştihâr bulmuş bir müeddeb ahlâkı müzehheb âdem idi. Bu gazel anın eş'arındandır:

Kendüni urma dilâ hancerine cânânım
Varma yarına iki başlı bir ejderhânım
Ey dil âzârlendürür zahımların nâlerden
Sana mecrubluğı vardı bu gile yârânım
Gerçi itti kuluna va'dei Fordâ bihad
Bu kıyâmet ki yüzün görmedi bir ferdânım
Kimi başıyla gelür sana kimi cânıyla
Başka bir tuhfesi var hüsnâna her cânım
Cevherî ağzımıza bir şeker ezdi ki yine
Sözde dadını görüp adın anan Selâm'ım,

"Gayet hûb,, tabirini kullanmaktadır.

Kafzade Faizî tezkiresinde şu kayıd vardır:

Selîm II. in cülûsuna söylediği tarih için de Âli "Cevherî İbn-i Yemîni Çelebi 999 (M. 1590) da fevt olmuştur.,,

Cevherî divanını görmedim. Mecmualarda onun bazı gazellerine teşadüf edilmektedir. Bir mecmuada (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 685*) "Fâhrülmüderrişin Cevherî efendi,, serlevhasıyla onun şöyle bir beyti kayıtlıdır:

Sen neyle işen eyle heman râm idegör kim
Hûb avlamada hâtr-ı yârâne bakılmaz

Şairin bir kasidesi ile iki gazelini örnek olarak ahyorum:

— I —

— Kaside —

Ey mihr-i rubin ma'llâ'-ı enyâr-ı kevâkib
Bure-i şerefe kevkeb-i bahânın mütekarib
Şib-i zekânın katresidir âb-i hayâtın
Hızr-ı hatin ol katreye bin cân ile tâlib
Ref' itse subâ zülf-i perişanı yüzünden
Olurdu meşûrk gibi rahşende megarib
Gün gibi iyân eyler idim mihrini her gün
Bir zerre dehânın arada olmasa gaib

Mir'ât-ı mücellâsına mâhin talebin yok
Mihr-i rubin âyinesi aksâ-yi metâlib
Bu denli tenezzül yeter ol çeşm-i gazâle
Bir dâne gazel söyleyelim ola garâib
Mutrib oluben bezm-i safâ bahşına zühre
Bu matla'-ı canbahşâ utârid ola kâtib
Mersûmun ile buldı şeref günki merâtib
Fermanber ola emrine erlâb-ı menâsib
İrmezdi hayât âbına Hızr-ı hat-ı sebzin
Serçeşme-i lâ'lînde eğer olmasa şârib
Bahs eylese ruhsârım ile mihr-i cihanâb
Her vechile gün yüzün olurdu ana galib
Olmasa eğer şa'saa-i mihr-i cemâlin
Zulmette kalaydı meh ü hurşid ü fâzâlib
Baş eğmese lâ'lüne iren çeşme-i cânâ
Olmaya aceb muhtelif oldi çü meşârib
Bahr-i kef-i cüdun akuben durmayub eyler
Sâilleri müstağrak-ı deryâ-yi mevâhib
Hâtem nola tayy itse sehâ defterin artık
İhsânın ile doldi gün etrâf ü cevâhib
Çemşid ile Cem devri anılmaz unuduldu
Devr ideli bezminde bu gün cân-ı habâib
Mahmûd olalı cümle-i ef'âl-i hamidîn
Âyâz-ı mahabbet sana bilfil' musâhib
Sensin şeh-i iklim-i belâgat ki hemişe
Devrinde ider kulların ızhar-ı acâyib
Dergâhına her subh u mesâ sürmese yüzler
Hurşid ile meh bulmaz idi yüce merâtib
İzzet bulalar cânibini bekleiyen ammâ
Zillette kala senden olanlar müteccâhib
Eflâz-ı düverbârımı gûş itmese eflâk
Her lâfzım olur mıydı birer kevkeb-i sâkib
Ey Cevherî bestir bana bu denli fazilet
Kim böyle kasidem okunur cümleye galib
Sihir olmağile cümle-i ebyâtı serâser
Her beyti birer nu'cizedir denise münâsib
Zulmette hayât âbına tâlibse Skender
İskender-i vakt olan olur şîrime tâlib
Ben Husrev-i nazmım ki nîzâm-ı kelîmâtım
Güftâr-ı Nîzâmî gibidir tarz-ı garâib
Mahmûdum olaldan benim ol zübbe-i erkân
Ben denli tefâhur idemez ehl-i menâsib

Nr. K. Mc. No. 4962

— II —

— Gazel —

Mahabbet itmeğe bir dilber-i ayyâr arar gönlüm
Binâ-yi aşka bünyâd urmağa mi'mâr arar gönlüm
Bu bâğ-ı âlem ârâda eğerçi goncalar çoktur
Velâkin pâk dâmen bir gül-i bi hâr arar gönlüm
Dün ü gün sâye-i vaslında anın hoş gecem deyu
Kadi bâlâ güzel bir serv-i hoş reftâr arar gönlüm
Muattar olmağa bir zülf-i anber sâ diler cânım
Perişan olmağa bir turra-i tarrâr arar gönlüm
Yine ey Cevherî safanın ucundan "?,
Demâdem zâr ü giryan olmağa gülzâr arar gönlüm

Tpk. Rev. K. Mc. No. 1972

— II —

Şü-yi gülzâr-ı aşka kim yaşın seyyâledir diler
Düşüp pâyine her servin kati meyyâledir diler

Cev.

Başında âteş-i şevkına yanmış dağ-ı hûnünim
Mahabbet kühsârında açılmış lâledir dirler
Benim bu çeşm-i hûn âlûdam üzre kutre-i eşgim
Dahi bir nâşüküfte gonca üzre jâledir dirler
Bu bî had penbe-i dağım mahabbetle gören cismim
Kefen içge yatur bir mürde-i sad şâledir dirler
Görenler tavk-ı zerrinini ol mihr-i cihantâbin
Kuşatmış *Cevherî* mâh-ı müniri hâledir dirler

Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 685

Bibliyografya: Abd., Aşk., Hsn., Ryz., Ktz., Mc.

Cevherî (Sarhoş Bâli, Mutasavvif) — XVI ncı asrın meşhur şairlerinden Cevherî'nin asıl adı *Bâlî* dir. Ve *Sarhoş* ünvanile iştihar etmiştir. *Âşık Çelebi* diyor ki:

“.. Ol gerçek erin Sarhoş Bâli lâkabıdır. Galihâ âkabet aşk-ı İlâhî ile medhûs olcağım bildiler *الحال على حدى* mücibince lâkabın Sarhoş Bâli kaldılar..”

Babası, Bayezid'in oğlu şehzade Sultan Ahmed'in hocası idi. Yavuz Selim zamanında bir müddet hâkimliklerde dolaşmış; son defa da Tire'ye tayin edilmişti. Bâli işte orada doğdu.

Esasen Amasyalı olan bu hakimin adı tarihî menbalarda kayıtlı değildir.

Genç yaşında tahsil hayatına atılan Bâli, Saçlı Emir'den ve diğer bazı şahsiyetlerden istifade ettikten sonra meşhur Hayreddin efendi'den mütlâzım oldu. Ve 25 akçe ile Kepenekçi medresesine müderris tayin edildi.

Bâli, gençlik çağlarında çok hasarı idi. Mütemediyen içki âlemlerinde dolaşır, güzellerin peşinden ayrılmazdı. Çapkınlık âlâmeti olmak üzere de kollarını dağılamıştı. *Âşık Çelebi* diyor ki:

“Evâil-i hâlinde mey perest ve aşk-ı şâhidle mest idi. Her kande hum-i mey görse kılıp düşerdi ve her kûy-i harâbâtta eski hasır düşerdi. Mahbûb izin görse kobkebi nakşın nokta-i hâkî idüp seyr-i nukat ile hânesin bilürdü. Ol vakit ser halka-i meclis-i hûbân ve gevher-i nigîn-i mahbûban Pîrûze Ali Bâli idi. Bâli Çelebi ana âşıkta ve lâübâlî idi. Evvel *Vâlîhî* tahallûs ederken ol takrib ile mahlâsım Cevherî itti. Mezbûrun yâr-ı karîmi olan *Zümm-zâde* ve hemnişini olan merhum *Selîkî* rivayet ettiler ki bir gün Bâli Çelebi'nin hüccresine vardık esnâ-yi musâhabette didi ki bu gece *Pîrûze*'yi vâkıamda gördüm kademinde baş koyup ayağıma yüz sürdüm. Bunca zamandır rûy-i zerd ve eşg-i sürh ile tâlib-i iksir-i ekber ve kibrîf-i ahmerim hâk-i pâyinden ve gerd-i anber-sâyinden bir avuç toprak ihsân eyle ki çeşm-i cânıma tûtyâ ve dâde-i gıryanıma kühl-i rûşenâ idinem didim. Gerd-i râhından bir mikdâr verdi kâğıda koyup gül-i sefid gibi ziver-i destâr ve tâc-ı târek-i iftihâr idindim. Ol hâb-ı hayâlin lezzeti gözümde uçar ve ol nesim-i sohbetin hevâsı cânımda eser didi. Ba'de zamânın sarğın tâzelemek için dülbindin çözerken arasından düştü. Bir nâme-i neverdîde içinde bir mikdâr

hâk-i pîçide. Bu hali görüp ehl-i kerâmet ve ikfîm-âşkta sâhib velâyet idüğüne haml ettik didiler. Maalkısın bu hâle iken hâdî-i *والله يردى من يشاء الى صراط مستقيم* tevbe ve inâbete delil oldu..”

Hacı Ali efendi de, “Tuhfetülmücahidîn ve beحه tüzzakırın..” de şunları kaydediyor:

“... Mevlânâ Vildan efendi merhum nakleder ki hizmet-i şerifine rabtında ve sohbetinin âdâbı zabtında am gördüm ki abdeste şürû' idüp kolların sığadıkta hevâ-yü heves zamânında yaktığı dağlara ve yakınlara bakıp yüreğin dâimâ dağlarda ve dîdesini alâka-i nazar ile vâkî' olan telvîsatını gasl ederdi. Ve evvel âbdesti göz yaşıyla alırdı... Ve alettevâli evâil-hâlinde tarîk-ı hevâda yeldiği için nedâmet çekerdi..”

Bâli bu hareketlerin yolsuzluğunu anlamış ve yaptıklarına nedaniet etmeğe başlamıştı. Bir taraftan da tarikate intisab etmek hevesine düştü. Hattâ bu yüzden resmî vazifesini de terk etti. Bâli'yi o sırada İstanbul'da büyük bir şöret kazanan “Halvetî,, lerde - *Atayî*'ye göre 963 (M. 1555) de vefat eden - *Ramazan efendi* hakkında olmuş olmağ görüyoruz.

Bâli'nin memuriyet hayatını terk ederek tarikata ne suretle intisab ettiğini *Ne'izade Atayî* menkabev bir tarzda şu suretle anlatıyor (*Şey. Atıy.*):

“Sebeb-i ferâğı kendilerden naklotunan bir vâkıa-aciibe olmuştur. İcmâli budur ki evâil-i talebde mahrû se-i Bursa'da tahsil-i ilm ü edeb sadedinde iken bir gece şehbâz-ı çeşmî şehper-i müjgâni behem ve dîde-cânı seyr-i acâib-i âlem idüp gost ü güzâr-ı şehristân-hayâl esnasında bir şâhrâha uğrayup gûş-i hûşuna âvâze-i zikr-i cemil ve sadâ-yi tesbîh ü tehlîl vâsıl olmağ la ol meclis-i celîle dâhil oldukta görür ki sofîyyeder bir kavm-i nûrânî halkabeste-i tevhîd-i Sübhânî oluy kenâr-ı halkada bir şeh-i murâkib gavta-i deryâ-y vecde tâlib iken imâme vâr baş kaldırup bunlara nazar-himmet ve ol tâfîye ihtihâk için dâ'vet ider. Bunlar da hi pîlizâr idüp hâturda dağdağ-ı tekmi'l-i tarîk ve baz ulemâdan ârzû-yi simâ'-ı ders ve tahkîk dâmengîr oldu ğunu iş'âr ve del'-i hâturadan sonra hâkipâylerine rûymâl nihâyet-i âmâl idüğün izhâr idüp hâhdan bidâr olur Karine-i hâl bir kaç seneden sonra mahrûse-i Kostantanye'de karâr ve yârân ile seyr-i küçe ve bâzâr ider ken bir zâviyeden gulgule-i tevhîd-i canfezâ mânend-nâ're-i yâ Ilû'yu âşînâ gûşzed-i dil-i hûşyârı ve muharrik-i hâtur-ı bîkarârı olup bî ihtiyâr cüyende-i râh ve dâhil-i hankah oldukta aynt ile mukaddemâ vâkıade gördüğü meclis-i feyz karîm meşhûd-i nazar-ı ibretbîn olup kenârenişin-i sohbet olan aziz-i sâhib himmet bunları yanına da'vet ve işrâk-i ilham semîr ile *البيان للذین*

البيان للذین آمنوا ان تخشع قلوبهم لذكر الله kerimesini tilâvet ittikten sonra hitâp idüp ders ü ifâdesi ârzû-yi dil-i zârın olan al-lâme-i Mesîhâ-dem gülü feşâri-i merk ile ebkem oluk min ba'd behâne kalmadı şimden sonra meş'ale-i meş'ale-i ibreti iş'âl ve meşgale-i nâfiaya istigal itmez misiz didikte cân ü dilden telbiye-i icâbet ve piş-i nazar- inâyetlerinde tevbe ve inâbet idüp nâm-ı pür ihtirâm- azizden ve ism-i mekân-ı feyz resandan istikşâf-ı hâ eyledikte Ali Paşa zâviyesinde seccâdenişin-i irşâd olar *Ramazan efendi* hizmetleri olduğun tahkîk ederler..”

Aynı menbada bu hususa dair menkabavî bir rivayet daha kayıtlıdır.

Bâli, Ramazan efendi'ye biat ettikten sonra zaviye-nin odalarından birinde bir müddet inzivaya çekildi.

Atayı diyor ki (*Şky. Aty.*):

"... Hazret-i azîz bilküllîye tarikten ferâga icâzet virmeyüp müderris iken eyyâm-ı derste dâ-i hidmet-i medârîse ba'dehu meşgale-i evrâd ü ezkâra mümârese üzre iken vâsil-ı mertebe-i kemâl oldukta dâhil-i Kostantiniye'de vâki' Kurşunlu türbe zâviyesinde seccâdenişin oldu.,,

Hacı Ali efendi ise bu hususta şunları kaydediyor (*Tuhfetülmücahidîn ve Behcetüzzakirîn*):

"... Şeyh Ramazan efendi'nin sohbet-i şerifine irişüp ahz-i tarikat ve tahsil-i hakikat etmiş ve yerine Ali Paşa zâviyesinde şeyh olup asrında hüsnihâl ve ma'rifet ü kemâl ile şöhret bulmuştur.,,

Devrinde büyük bir şöhret kazanan Sarhoş Bâli, 980 (M. 1572) de vefat etti.

Bursalı Tahir diyor ki (*Osm.*):

"Medfenleri İstanbul'da Ağa Yokuşu başında Kurşunlu türbe civârında "Altuncu,, zâviyesinde olup rihletleri olan 980 târihini mübeyyin

نا جاي ايله بالي ائندي مست ايدى كچدى

mısra'ı türbelerinde menkuştur.,,

Atayı'nın de kaydettiği Sâi'ye âid olan bu tarihin tamamına bir mecmuada tesadüf ediyoruz (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 875*):

Götürdi ayağı kutb-i zamâne bezm-i kesretten
Elinden sâki-i dehrin ecel peymânesin içti
İşidüp fevtini Sâi-i dâi didi târihin

نا جاي ايله بالي ائندي مست ايدى كچدى

Sâni Bey de şu vefat tarihini söylemiştir (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 685, Hacı Ali: Tuhfetülmücahidîn*):

Mâh-ı zilka'dede sâki-i ecel
Şeyh Bâli'ye içirdi bir mey
Geçti ol mest-i mey-i câm-ı fenâ
Nâr-ı hasretle kodı dilde key
Rihletin göricek anın Sâni
Didi târihini می زیخدی می

Şair Misâli ise şu tarihi kaleme almıştır (*Aynı mecmuada*):

Geldin cihâna niçe ibâdetler eyledin
Zühd ü salâh ile geçirüp subh u şâmını
Her mantıkında niçe maânî oturdı keşf
Güş eyleyen hayât bulurdu kelâmını
Terk eyleyüp bu hânîkahu ittin irtihâl
İrdin huzûr-i hazrete buldun merâmını
Hayr olduğuna âkibetin bu yeter delil
Her kişi sonra hayr ile yâd itti nâmını
Bezm-i fenâda mest-i mey-i aşk idin müdâm
Seng-i ecel dokundu şikest itti câmını
Târîhine Misâli duâ eyleyüp didi

بالی ائندی جنت ایدہ حق تبارکی

Devrinin malûmatlı ve tanınmış bir şahsiyeti olan

Bâli'nin pek tabii olarak taraftarları kadar aleyhdarları da mevcuddu. Bilhassa meşhur vaiz *Nureddinzâde* aralarının açık olduğu anlaşılmalıdır. *Atayı*, şairin bu "Kerâmet,, inden bahsederken şunları söylüyor (*Şky. Aty.*):

"... Merhûmun kerâmât-ı mahsûsasından ki telkinine hâzır oldukları mevtâ-yi müslimîne tavr-ı mahûd üzre telkîn eylediklerinde muhâtabalarını istimalenler meyyitin hâl-i hayâtında olan sadâ ve edâsin ta'yin ederler imiş. Bu husûs için meşâyih-i asır derice dehân-ı dahli bâz ve zebân-ı ta'nî dirâz eydelikte me-lis-i nazmın kâse gerdân-ı bezmi ve arsa-i fazlın çâplu sûvâr-ı rezmi Mevlânâ *Azmî* efendi bu beyti hûb de-miştir:

Cihan halkı şu denli münkir olmuştur kerâmâta
Nedir bu vaz'ı münker dir eğer mevtâyı söyletsen

Hem'asırları olan meşâyih-i kibârdan mürşid-i er-bâb-ı irâde Eşşeyh Muslihüddin Eşşehîr Be *Nureddinzâde* eslâfından görülmeyen bid'ati ihdâs bâis-i fitne dir deyu merhûma ta'n ü teşnî' eyledikte sâha-i kerâmât evsa' ve eb'ad ve rütbe-i mütefâvite-i ricâl bihâl ve lâyuaddır. Bu vâdide mesbûk olmamak zarar etme deyu cevâb verüp bunlar dahi anların dâmen âlûd-i der-emir olduklarına بنس الفقير على باب الامير mazmûnu ile harî-gir oldukta ol taraftan igase-i ah-i müslim ve def-zulm-i zâlim için evliyâullah me'mûr olagelmislerdir. Bâhusûs encâm-ı merâm ve tesviye-i umûr-i enâm lâh-ı ahkâma vâbeste olmağın anlara nush ve pendî nef'i âm ve bin mürid irşâdından efdal idîği ma'lûm havâs u avâmdır deyu redd-i kelâm olurmuş. Halk-ı lem tereh-i ahad cânibinde müteferrik kimi mukallid mi muhakkiktir.,,

Müverrih Âli ise şunları söylüyor (*Knh.*):

"... Halktan munkatî' bir azîz idi. Asla ekâbir vüzerâyâ varmazdı ve bazı mevtâyâ telkîn ile mukayyed olurdu. Hâlen ki ol asrın meşâyihinden *Muhyiddin Ibn-i Nureddin* istimâ'-i suâl ve Münkîr ü Nekîr'e mükîr idi. Elbette işidilmez ve bu takdirce telkinden mey-te fâide vusûl bulmaz derdi. Şeyh ise öldükte göre işidilür mü işidilmez mi ol zamanda tahkika irtire cevâb virürdü. Gûyâ ki ferd-i münâsib:

Cihan halkı şu denli münkir olmuştur kerâmâta
Nedir bu fi'l-i münker dir eğer mevtâyı söyletsen

mazmûnu şeyh-i müşârünileyh hakkında vârid olmuştur.,,

Sarhoş Bâli'nin vefatından sonra epeyce mah-parası meydana çıkmıştı. Aleyhdarları bunu da vesittihaz ederek birçok dedi kodu yapmışlardır.

Müverrih Âli diyor ki (*Knh.*):

"... Esnâ-i vefâtta on bin mikdârı nakid altın ve ecnâsi tefrik olunup başka başka rağbetle mah-tutulmuş nukud-i gûnâ gûnu ve bin mikdârı cedîd don-gömleği zâhir oldu. Hattâ bu yüzden gınâsı halkın hüsn-i i'tikadlarını tahvile bâis olması tahakkuk buldu. Ol cümleden bu hakîr ya'nî müellif-i kesîr taksîr idi ki Şeyh-i mezbûr ile ülfetim ve ahyânen m-

Bu tarih misâli Evliya Celâli Şeyh Ramazan "Fevâ Câmî ile Bâli Efendi"

is-i şerifine tereddüd-i vuslatım mukarrer idi. Bu ah-kara hayli mahabbet arz iderdi. Gâh ü bigâh sen benim oğlumsun derdi. Bir kerre ki Rumeline sefer etmemiz lâzım geldi. Bir miklar akçe istikrâzı emr-i mühim imarla kendüler bizim için mütevellilere minnet kıldı. İttâ bir kerre bana hitâb idüp gâhî dünyâ cîfesi âdene lâzım olurmuş ansız bazı mühimmâtın husulü müm-in değil idüğüne acil câzım olurmuş. Nolaydı bir mikar akçemiz olaydı kazâ-i hâcetiniz bizim elimizden taakkuk bulaydı demişler idi. Vakti ki fevt oldular. Hâmesinde bu denli nukud buldular. Kendülere itikadınız nehîr-i câri gibi sâf iken mükedder oldu. Acabâ vâhinden mi idi yoksa mezrea-i dünyâdaki bi hâsulinden mi idi deyu istihâre ile yattım. Âlem-i rû'yâda mezbûm ziyâretine vardım. Kayd-ı hayâtta câri olan tereddüdüm üzre haremî kapusundan içeri girdim. Savmaa peydâ ve yerinde kumsal zemîn peydâ olmuş gördüm. Ebatâtın dâr ve tarâvet ü nedâretten mehcûr olman ravza-i hilkati ezhâr-ı kerâmetle reyân değil idüme haml eyledim. Yani ta'bir-i rû'yâda bu mazmûna iteallik sözler söyledim.,,

Hacı Ali efendi, "Tuhfetü'l-mücahidîn ve Behcetü'l-kürûm", adlı eserinde diyor ki:

"... Çok yerlerden unku-i kesire ve esyâ-yi vâc olup müctemî olurdu. Fecammâ verdikleri üzre mahalle vaz'idüp ve ol hâl üzre kalup vefât ettikleden sonra üzüm sepedlerinde ve tekyede hücbucaklarında bulunup itibâr etmediği zâhir u. Velâkin fukarâya niçün tesadduk etmedi ve şahaklara bezl ü isâr eylemedi deyu çok güft ü olup halk içinde hakkında niçe maânî verildi.

İnâ bu hâl *مَوْلَانَا عَلِيَّ الدِّينِ* Mevlânâ Celâleddîn-i

min hâline benzer ki ol makule en mâl ü menâli ve emtîa ve esyâ-yi âbrîze döker ve arâ ve ahbâbını anlardan hıfz eder vermezlerdi. Bari sabr edemeyüp Hazret-i Mevlânâ cenâbına anımlarının masâlihî görölse olmaz mı deyu alâ tarik-is-zikrettilerinde cevâb buyurmuşlar ki biz dünyâyı müzahrafâtın yârânımızdan dirîğ tutmaya. Belki yâ-muzi dünyâdan dirîğ tutarız ki aşklarına ve zevkle-anın sebbei ile tagavyür gelmeye ve âhuret için o-âmâlleri noksan pezir olmaya anın için bu vaz'î ve cinsiyet-i ser'iyyesine bakup ol ecilden âh-üne atup dökeriz Velhâsıl caiz ki Seyh Bâli efendi hüm kendi itibâr etmediğinden sonra fukarâyı an sakınun himâyet eylediği için vermemiş olalar. yazı kârı heman dünyâ müzahrafâtına elim dokun- un bulasmasın demek ve fukarâyı ve kendi destin- net etmektir.,,

Gene Hacı Ali efendi diyor ki (*Aynı eser*):

"Sarhoş Bâli efendi asrında hüsn-i hâl ve ma'ri- kemâl ile şöhret bulmustur. Belgradî Münîrî efen- erinin menkabe-i âliyresin bu yüzden yazup zikr- ü ki Sarhoş Bâli efendi sâlib-i kerâmet ve maz- hidâvet ve manzar-ı inâyet bir merd-i meydân idi eme kimesne tarikati ve icthâdî tonunu zamânın- imazdı. Evvelî hevâ vü heves tarikına sâlik olup ü rücû' ve inâbet idüp Cenâb-ı Hazret-i Hak'ka n- izinde yol bulup râh-ı istikamette u'câbe-i rûz-

gâr ve nehe-i sıdk u'sedâd üzere leyl ü nehâr sâbit ve ber karâr idi.,,

Sarhoş Bâli hakkında verilen müsbet ve menfî hü- kımlerin menş'ulü birer da onun gençlik çağlarındaki hovârdılığında aramalıdır. Şeyhin bilhassa son zaman- larını ise zahidane bir hayat içerisinde geçirdiği mu- hakkaktır. Âli bile,aleyhinde bulunurken onun bu tara- fını inkâr edememiştir. *Atayî* ise, Bâli'ye karşı derin bir muhabbet hissi beslediğini eseriyle isbat etmektedir. Vü- cude getirdiği "Şakayık Zeyli" nde babası *Ne'vî*'ye âid şöyle bir menkabe kaydediyor:

"... Vâlid merhûmdan mesmû-i fakirdir ki *Hasbi- hâl* nâm kitabı nazm eyledikte ol kitabın mevzû'u es- râr-ı sülûk ve âdâb-ı tarikat olup ekser-i maânisi mest-i lâübâli Sarhoş Bâli efendi'nin kenâr-ı deryâ-yi ke- râmetinden itlikat olunmuş cevâhir-i bahr-i ha- kikat olmağın eğerçi *Hasbihâl* ismi ile müsemmâ itmeğe azîmet itmîşler imiş lâkin ba'dehu şöyle niyyet itmîşler ki huzûr-i şeriflerine arz eyledik- te hazret-i azîzden ne makule kelâm sâdir olursa kitabı anımla mevsûm ideler *Filyâki*' meclis-i şeriflerine varup evrâk-ı kitabı gonca vâc cüzüldan çıkarırken ikbâl bu- yurup molla *Ne'vî* *Hasbihâl* mi *Hasbihâl* mi deyu feth-i kelâm iderler.,,

Tarihî menbalarda *Bâli*'nin yalnız şiiirlerinden bahsedilmektedir.

Bursalı Tahir ise, 'Âsâr-ı ârifâneleri gayr-ı mat- bu' *Şerh-i Fuvâs* ve sâire., den ibaret bulunduğunu söy- liyor (*Osm.*). Bu hususta hiç bir şey söyleyemeyeceğim; yalnız onun, mahdud bazı şiiirler kaleme aldığı muhak- kaktır.

Bursalı Tahir "eş'âr-ı âlîlerinden kaydıyla onun şu bir beytini örnek olarak almaktadır (*Osm.*):

İzz ise maksûd eğer ey yizi mişbâh alnı nûr
Mantukın hikmetten it itme avâm ile kelâm

Bir kısım mecmualarda *Cevherî Bâli*'nin de mah- dud bazı beyitlerine tesadûf ditiyor. İzcümle Millet kütüphanesinin mülhak Reşid efendi kitapları arasında- ki bir mecmuda şiiirin şu beyli kayıtlıdır (*No. 352*).

Müşaf-ı hüsnünde okur dil görüp zûlî ü ruhîn
Gâhî Rabb-ül-mağribin ü gâhî Rabb-ül-meşrikîn

Âşık Çelabi tezkiresinde ise şiiirin şu beyitleri ör- nek olarak gösterilmiştir:

Beni ger öldürürse hasret ile hatt-ı Pirûze
Benim ey meng dil ola mezârım taşı pirûze
Mahabbet dâdidir yer yer belürmiş şem'-i hüsnünde
Hatı gelmiş deyen kimdir o hüsn-i âlem efrûze

İlm-i ibfâ öğredir âşıkarma o dehan
Ann ieddür seven olur seni gözden nihan

Hasret-i hâüle yaktım fende bin bir kara dağ
Halk-ı âlem gördi tabsin itti didi yüzün ağ

Cevherî'nin tarikat ües'esiyle ve mutasavvif şiiir- ler tarzında bir takım ilâhiler yazmış olması da ihtimal dahilindedir.

Mutasavvifane, rindane, âşıkane bir takım gazeller kaleme aldığı muhakkak olan Cevherî'nin bugün elimizde bulunan şiirleriyle onun edebî şahsiyeti hakkında hükümler vermek imkânsızdır. Âli sâdece "İsgaya kabil ebyât ve eş'arı vardır. Ekseri malbû' ve makbûl-i ehl-i diyârdır,, diyor.

Kitapçı Bay Râif'e âid XVI ncı asırda yazılmış mühim bir mecmuadan şairin bir gazelini naklediyorum:

— Gazel —

Ey dil neye yanmazsın pervânece yok mısın
Vir aklını yağmâya divânece yok mısın
Humhâne-i işkunda il mest ola sen ayık
Nûş eyleyemez misin mestânece yok mısın
Öldürsene nefsünü sen zinde iken âşık
Defn eyleyemez misin kûrhânece yok mısın
Tasvirini kalbinden nakş eyleyemezsin var
Nakkaşa biliş bâri büthânece yok mısın
Gencine-i işkunda ey Cevherî ol yârin
Ma'mûr olimazsın çün virânece yok mısın

Bibliyografya: Aşk., Hsn., Kuh., Şky. Aty., Hacı Ali: Tuh-fetülmücahidin ve Behcetüzzâkirin, Sel., Osm., Mc.

Cevlânî (Saz şairi) — Son asır şairlerinden Cevlânî hakkında *Konya vilâyeti Halkiyat ve harsiyatı* adlı eserde şu kayıtlar vardır:

"Cevlânî: Konya'nın Ulu ırnak mahallesinde doğmuştur. Eserleri tasavvufidir. Okur yazar değildi. Konya hükümet konağında kapucu idi. İyi saz çalardı. Takriben 1320 (M. 1902) senesinde vefat eylemiştir.

— I —

— Koşma —

Zümre-i uşşaka can nisâr etmek
Şems-i Tebriz gibi rızâdan gelir
Ölmeden ölmeyi ihtiyâr etmek
Înâyet Bâri-i Hudâ'dan gelir

Âlem-i ulvîden süflîye geldim
Makam u menzil-i vahdete yettim
Başıma geleni hep hisâb ettim
Cümlesi hazret-i Mevlâ'dan gelir

Bihamdillah olduk nedîm-i Yazdan
Görünmez gözüme hûr ile gülman
Kulûb-i şuarâ mahzen-i Rahman
Envâr-ı Muhammed İllâ'dan gelir

Vâsil olduk dem içinde bir deme
Ahsen-i sûrette geldik âleme
Sahrâ-yi vücuddan devr-i Âdem'e
Cevlânî Allemelesmâ'dan gelir

— II —

Âziz başın için cevri etme dilber
Şah Altı-yel-Murtezâ'yı seversen
Cemâllüle cennet ile bekevser
Fahr-ı Âlem Mustafa'yı seversen

Sen var iken neylerim Lenterâni
Ahsen sûrette halk ittîn insânî
Mushaf-ı hüsnünde Seb'ulmesânî
Ümmülkitab rehnümâyı seversen

Âşık ma'sukuna baz eder günrah
Her kes sevdiğine gider rûberâh
Ben de sana geldim hasbetenillâh
Bu Cevlânî fukarâyı seversen

— III —

Sanma zâhid bizi yatır gaflette
Gözüm hâb-ı nazda dil uyanıktır
A'zâlarım Hâ çağırır vahdette
Esmâ-i hüsnâya bağrım yanıktır

Aşk-ı İlâhiye etmem i'tirâz
Kurbiyyet-i Hak'ka eylerim niyâz
Yere göğe sığmam buyurdu Feyyâz
Dedi mü'min kulum bana âşıktır

Tut Cevlânî sözün idin kardeşin
Hakikati sana göstermek için
Zekeriyâ gibi biçseler başın
Of dimezsen aşkın bize sâdıktır

— IV —

Hadîs-i lebinde ey şâh-ı kerem
Kevser ırmağının balı görünür
Kadd ü kametinde yâ nûr-i ekrem
Şecer-i tûbânın dalı görünür

Şimdi hâlin bilmez oldı ar'arın
Var ise tatmamış aşkın kevserin
Sinemde nay gibi himmet-i pîrin
Nevâsı Muhammed Ali görünür

Gökten âşıklara iner hidâyet
Anı taksim ider Şâh-ı velâyet
Nutkundan bellidir sâhib kemâlât
Her kande zikr etse hâli görünür

Âyine-i dilde mücellâmız aşk
Divân-ı Mevlâ'ya hidâyemiz aşk
Malımız mülkümüz sermayemiz aşk
Biçâre Cevlân'ın malı görünür,

Bibliyografya: Mehmed Ferid, Sadeddin Nûzhet: Konya yeti Halkiyat ve harsiyatı

Cevri (Ahîşahî) — Son asır şairlerinden Cevri hakkında Ali Emîrî şu malûmatı veriyor (*Tşa.*):

"Cevri: İsm-i valâları Hasan'dır. Meskat-i re'si Ahîşahî şehridir. Şehrimizde vefât eden şuarâdandır. 1272 (M. 1805) senesinde tevellüd eylemiştir. Asâkir-i şâhî ne sülküne dehâlet ve imrâr-ı vakt ü saatle binbaşlı kadar terakkî eylemişti. 1272 (M. 1855) senesinde Dîyârbelkîr'e gelerek niçe sinin ü a'vâm câygîr-i ârâmdu. Şehirin üdubâ ve şuarâsıyla üs ü ülfet ederek mekkün ve tevattun etmeğe karar verdi. 1284 (M. 1867) senesinde mikdâr-ı kâfi maaşla mütekaid ve gûşe-i

Cev.

zivâya mütesâid olmuş idi. 1285 (M. 1868) senesinde Diyarıbekir vâililiğine ta'yin buyurulan İsmail Hakkı Paşa hazretleriyle hukuk-i kadimesi olduğundan vâli-i âlicenâb-ı müşârünileyh o sırada inhilâl eden Mardin sancağı mutasarrıf vekâletine ta'yin ve izâm ve tasdik-ı asâletini dahi Bâbüâlîye inhâ eyledi. Altı mah kadar mutasarrıf vekâletinde istihdâm olunduktan sonra asâleti tasdik olunmadığından 1287 (M. 1870) senesinde Siverek ve 1288 (M. 1871) de Rıdvan kazâsı kaimmakamlığına ta'yin ile ifâ-yi hüsn-i hizmet eyledi (1). Ma'lûliyetinin teşeddüdü hasebiyle 1290 (M. 1873) senesinde bilisti'fâ tekrar gûşe-i ferâgati ihtiyâr ve ol sûretle imrâr-ı leyl ü nehâr eylemekte iken 1292 (M. 1875) senesinde râhilebend-i sefer-i âhîret oldu. Dağkapusu hâricinde vilâyet caddesi civârında âtiyütterceme Kaleli Hoca Ahmed Râşid efendi merhûmun kabir-i şerifi karşısında gunûde-i hâk-i rahmettir. Merhûm Fârisî âşinâ bir şâir-i belâgatnümâ idi. Dâimâ Şehnâme mutâlâa ider ve musâhiblerine ekseri Şehnâme hikâyelerini söyler ve aralıkta beligane bir lîsân ile Şehnâme ebyâtını kırâat eylerdi. Hâfız-ı Şîrâzi divânından tefe'ülî pek severdi. Bu fakir yedi sekiz yaşında bulunduğum esnâda bir gün hocamız âtiyütterceme Fethullah Feyzi efendi'yi riyârete gelmiş idi. Bir münâsebetle henüz taâm etmediğini beyân etmesi üzerine hâne-i fakir mektebe muttasıl olmağla derhal gidüp bir miktar taâm getirdüm tenâvül buyurdular. Aradan bir sekiz sene daha geçtikten sonra üstâd-ı ekremim âtiyütterceme Mehmed Şaban Kâmi efendi hazretlerini ziyârete geldikte bendeniz orada hâzır idim. Görünce bildi lâtfiye sûretiyle şu zât benim veliyy-i ni'metimdir. dedi. Keyfiyeti üstâdına hikâye eyledi. Tenâvül eylediği bir kaç lokmanın hakkını senelerle unutmaması ve husûsıyla ünfüvân-ı sabâvetin bu müddeti zarfında bünye ve sîmâca tabii bir çok tahavvülât zuhûra gelmiş iken derhal teşhîs eylemesi mertebeye-i vefâ ve zekâsına bir nümüne sayılabilir. Cevrî efendi'nin üdebâ ile müsâare-i bedîhe gûyânesi kesirdir. Her sene kur'a muâyenesine me'mûr olmağla esnan dâhilinde bulunna şuarâ bir çok neşîdeler ref'ü itâ ve gazellerini tahmîs ve tanzîr ederlerdi. 1280 (M. 1863) senesinde kur'a imtihan mümeyyizliğiyle Bekmez efendi ünvanlı bir zât şehrimize vürûd eyledi. Şuarâmızın epeyce tatlı mazmunlar sarfına sebebiyet verdi. Ezcümle şuarâdan ve esnan erbâbından Gülşenizâde Vâsîf efendi:

Biz de duşâb içeriz bâde-i gülgün yerine
Tulumun çalkayarak geldi cenâb-ı Bekmez

Beytini inşâd etmiş idi. Verdiği güzel bir imtihan mümeyyiz Bekmez efendi'nin mazhar-ı şehd-i takdîri olması üzerine binbaşî Cevrî efendi de:

Rahinle mihr olunca imtihan şerh-i Metâlî'den
Mümeyyizler dedi hüsnün sezâvâr oldu tahsine

Beytiyle ibzâl-i şekerpare-i tebrîk etmiştir. Kezâlik şuarâ-yi asırdan Osman Nevres efendi Irak ordû-yi hümayunu muhâsebeciliğinden infisâl ile Derseâdet'e gitmek için Mardin'e uğramıştı. Çarşu pazarı dolaştıktan sonra hükümet konağına varır. Her kesin bir odaya girüp çıkmakta olduğunu görünce kendisi de odaya girüp

bir köşede oturur. Meğer kur'a muâyenesi icrâ olunmuş. Esnan erbâbından bir dollecânın padişahî yetmiş yetüp yetmediği tedkik olunuyordu. A'zâda: biri efendim şu ihtiyarın sinninin yetmiş yetmiş olduğu sâbit oluyor. Oğluna müsâade buyurunuz dmesi üzerine Osmanî Nevres efendi riyâsette bulunan binbaşî Cevrî efendi'ye hitâben:

Yetmiş yetmiş ise koyverin oğlan gitsün

der. Cevrî efendi mısra-ı mezkûru işidince derhal:

Gice gündüz şeh-i devrâna duâlar itsün

Mısra'ını kırâatle ikmâl-i beyt ederek delikanlımı koyverilmesini emr eder. Nevres efendiyle mülâkat ve sohbet ederek bir kaç gün bırakmaz ve kendileri de ikmâl-i vazife ederek birlikte Diyarıbekir'e inerler. Cevrî efendi merhum vefâtına bir iki sene kaldığı esnâda üstâd-ı ekremimin bezmgâh-ı fâzilânelerine aralıkta müdâvim olmağla sohbet-i âfillerinden müstefid olurum. Muhterem ve necîb sîmâya mâlik mülehamca vasat-ülkame bir zât idi. Gördüğüm zamanlardaki tenâsüb-i endâm-ı pîrânesi eğer eli sene evveline ircâ' olunca zarîf bir gürcü dilberi olabilirdi. Mâşiyen yürütmeğe kudreti kalmamakla esb süvâr olarak gelüp giderdi. Şehnâme hikâyelerini söylediği ve bilhassa ok atmak kılıç sallamak düşmana hücum etmek beyitlerini okuduğu vakit öyle bir vaziyet alırdı ki gûyâ meydân-ı muhârebeye bulunan zât kendisidir kıyâs olunurdu. Bir gün Hâmî-i Âmidî'nin bir hayli mümtâz ebyâtını ezberden okudu.

Ne mümkünür ikamet mezra'-ı âlemde ey Hâmî
Hilâlin cehri-dihkan kiştâr-ı ömre dâs itmîş

Beytine gelince hazinâne âh ederek sükût etti. Derin bir dalgıya daldı. Galibâ evâhir-i ömrü olduğu hâtırına gelmişti. Bu hakîr hâlâ Hâmî divânına baktıkça anın okuduğu belîğ beyitleri derhâtır eder ve sûret-i intihâb husûsundaki mehâretini takdîr eylerim. Akışka şehrinin zamân-ı istilâsı olan 1244 (M. 1828) senesine kadar memleketinde olduğundan fâcia-i istilâyî öyle yakîk hikâye eylerdi ki işidenlerin yürekleri çâk olurdu. Yûsuf Ziyâ nâmında sâhib-i hüsn ü cemâl bir evlâdı olup mektûbî kalemine devâm eylerdi. Yigirmi sinnine vâsıl oldukça kendisini terk ile gurbet diyârında seffihâne dolaşmasının elem ü cevri biçâreyi müstağrak-ı ye's ü hirmân eylemişti. Dâimâ oğlunun yaptığı vefâsızlığı söyler âh edor dururdu. Şehnâme'nin beş altı bin beytini manzûm olarak Türkçeye tercüme eylediğini kendisinden işittim. Divân-ı eş'arım mutâlâa için bir gün üstâd-ı ekremime götürmüş olduğu cihetle on beş gün kadar bu hakîrin nezdinde kalarak serâpâ mutâlâasıyla müserref olmuşum. Eş'arı selis olmağla herâber hurûf-ı hecâ sûretiyle müretteb ve mükemmel idi. Vefâtı zamânında Mardin'de bulunduğum cihetle Şehnâme'siyle sâir bâzı kitaplarının iştirâsım telgrafla Diyarıbekir'e yazmış isem de bir gün evvel satılmıştı. Anın üzerine Bağdad'dan posta ile bir Şehnâme getirmeğe mecbûr oldum. Bu gazel âsâr-ı edebîyyelerindedir:

— Gazel —

Gönül şimdi hayâl-i çeşm-i âhûnun yatağıdır
Hiyâm-ı şâhbâz-ı evc-i istiğnâ otağıdır

Meded oynatma dursun tig-i ebrûlar niyâmında
Dil-i mecrûhı dilhûn eyleyen gamzen biçâğdır
Ne haddi var ki verdin bahs ide ruhsâr-i âinle
Bu verd-i gülşen-i hüsn ü melâhattir o tağidır
Tabîbe açmak olmaz ukde-i zahm-ı dili zîrâ
Ciğer lâhtı hadeng-i nevg-i müjgânın durağdır
Ne hâcet halka-i zencir-i âhenle esfr itmek
Müsel sel kâkülün divânegânın boynı bağdır
Yanarsa gam değil bezm-i mahabbette fitilî âsâ
Dil-i pervâne cânâ şem'-i ruhsârın çerâğdır
Tutuşmuş nâr-ı âhımdan buhûr efrûzdur zülfi
Ruh-i pür'tâb-ı dilber turra-i anber ocağdır
Kemâl-i tal'at-ı hüsnî ayın on dördüdür gûyâ
Benî şeydâ kılan ol âfetin *Cevri* bu çağdır
Bibliyografya: Tşa.

✓ *Cevri* (Edirneli) — XVI ncı asır şairlerinden
Cevri hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor:

"*Cevri Çelebi*: Edirnevidir. Kuzât zümresindedir. İlm-i zâhire cidd ü cehd idüp bir mîkdâr tahsîl ve tek-mîl itmiştir. Ve hadd-i zâtında yâr-i lâtif ve nedîm-i si-tem zarîf kimsedir. Zarâfeti bir haddedir ki bir gün *Fevri* efendi ile mubâhase-i şîr idüp bir birinin mah-lâsın beğenmeyüp ceng ü cidâl kılurken heman *Fevri* *Cevri*'ye der ki çok söyleme yoksa şimdi seni bir nokta ile *Cevzî* iderin ve müşarünileyh dahi filhâl *Fevri*'ye der ki epsem ol seni ben de iki nokta ile *Kezi* kılurım deyu lâtife ider. Bu nûkte ma'lûm-i zurafâ ve makbûl-i nüdemâ vâki' olmuştur. Mezkûr hâlâ rûz ü şeb fikr-i kazâ ile dünyâ kaydına sâlik ve ömründe aksâm-ı şîr-den bir iki matâlie mâliktir. Elhak ziyâde âşıkane ve selâsette bir kıca bahânesi yoktur. Sebt olundu:

Dili alup gider oldun gel al bile cânı
Biri birinden ayırma efendi yârânı
Kesti ümid-i vâsl ile dil âh ü nâlesin
Bu cümle ile bilmiş iken istihâlesin,,

Aşık Çelebi tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

"*Cevri*: Edirne'lidir. Harratzâde demekle ma'rûf-tur. Babası zurafâ-yi Acem'den zâviyenîşin ve tekyesi meçma'-ı ulemâ ve zurafâ ve sohbetgâh-ı ehl-i irfân o-lup oğlu *Cevri* zarâfet-i şân ve nezâfet-i tab'-ı hurdedan letâfet-i zihn ve şetâret-i dil ile mevsûftur. Tab'-ı çâlâk ve zekâ vü idrâk ve zihn-i tâbnâk sâhibidir. Kande ken-di gibi sûh tab' ve hoş mezâk varsa anların musâhibidir. Tarîk-ı ilmin pâyânına varduktan sonra şarâbdan hay-li zaman çekti bezm-i devranda sâki-i cevri elinden nice rilt-ı giran çekti âhır mülâzım oldu. Hâliyâ zümre-i kuzâttan ve kuzât içre erbâb-ı kemâlâtandır. Fezâilli hamide ve hasâili pesendîdedir. Kendi hod beher hâl pür aşk u şevk ve vecd ü hâl şîr-i dahi sûz u şûr ile sâir eş'âr içinde pür hâl. Şîr-i ü:

Azm eylese ne cânibe ol Kâ'be-i ümid
Kible nümâ gibi yüveğim titrer üstüne

Bu murabba'ı fakire hayli hâlet bahş ve sûznâk
kılır:

— Murabba' —

Gelemek çü müyesser değil ol serv kenâre
Sendeyse tabanmül göremem sabr ü karâre

Kadir de değilsin bilürim terk-i diyâre
Âvâre gönül neyleyeyim sana ne çâre

Günden güne artırmadım âh ile zârın
Gış eylemez ol serv kad ü lüle izârın
Bir yerde ise yok iki gün sabr ü karârın
Âvâre gönül neyleyeyim sana ne çâre

Kadir değilim ol sanemin kâyine varam
Bir mertebede firkat ile zâr ü nizârem
Dokunmaz iken şimdi benim başma çârem
Âvâre gönül neyleyeyim sana ne çâre

Bin var gam-ı cânânc ile sinede dâğın
Ebvâ'-ı hevâlarla dolu cevri dimâğın
Şimdengerü netmek gerek olmuş olacağıın
Âvâre gönül neyleyeyim sana ne çâre

Yâr olmadım gitti bu ben bağı kebâba
Başında hevâlar seni döndürdü kebâba
Terk eyleyüben *Cevri*'yi düştün mey-i nâba
Âvâre gönül neyleyeyim sana ne çâre,,

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"*Cevri*: Şuarâ-yi belâgat diden-i ma'den olan şehri Edirne'dendir. Sıgar ü kibâr arasında Harratzâ-de dinmekle iştihâr bulmuştur. Babası zurafâ-yi a'câm-dan Sultan Selim ile gelüp Edirne'de ârâm idüp anda makam tutmuştur. Nâmı İbrahim'dir. Ulûvv-i himmeti ile tarîk-i pür saâdet-i ilme sülâk idüp nice zaman Bostan efendi zamanında gülistân-ı fazl u irfanından hüşecîn ol-muş idi. Âhır-ül-emr ebvâb-ı recâ ve âmâli insidâd bulu-nup ol babda ber murâd olmayıcak mahzûn ü nâşâd Ab-dülkerimzâde merhûmun südde-i felek nihâdına istinâd idüp andan mülâzım olduktan sonra tarîk-ı kazâyâ sâ-lik olmuştur. Hâlâ Rumeli kuzâtından ve ol tâife-i as-hâb-ı kemâlâtındaandır. Âlâm-ı hfencâm-ı mansıb-ı ka-zâyâ âzim iken yine dâimâ tahsîl-i irfân üzere o-lup ve müdâm âvâze-i kûs-i kemâl iken itmekle keyfiy-et-i kuvvet-i musâhabe ve hâlet-i mutâlâasına noksan gelmeyüp belki misâl-i rahîk-ı atîk rûz be-rûz galeyân üzere olmağın keyfiyeti izdiyâd üzedir. Ma-ârif-i fazâilinden fazla lâtif ebyâtı ve müessir sûznâk kelimâtı vardır. Murabba' gûyluk revişinde tab'ına âz-mâyiş itmekle hûb murabba'lar dimiştir.,,

Kafzade Faizi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"*Cevri*: Harratzâde *Cevri* Edirnevi 994 (M. 1585) de fevt oldu. Târih:

جوری به رحمت ایلله الله

Riyazi tezkiresinde, *Enisülmüsamirin*'de ve Badi Ahmed'in *Riyazi Beldei Edirne*'sinde de şairden bah-sedilmiştir.

Enisülmüsamirin'in yazma bir nüshasındaki vefat tarihinin 994 (M. 1585) yerine 964 (M. 1556) yazılışına aldanan *Hummer*, "Osmanlı şîir san'atı tarihi,, adlı ese-rine, tamamiyle yanlış olarak yukarıda yazdığımız ta-rihlerde vefat eden Edirneli ilki *Cevri* kaydetmektedir. Halbuki *Cevri* namında Edirneli şair birdir ve 994 (M. 1585) te ölmüştür.

Bursalı Tahir de İstanbullu İbrahim *Cevri*'den bah-sederken (*Osm.*):

Cev.

Azın yese ne cânibe ol Kâ'be-i ümid
Kible'nünâ eñi güreñim titer üstüne

beytini de bu şaire isnad ediyor ve şunları söylüyor:
"Fozkire-i Riyazi'de bu beyit 994 de vefat eden E-
dirneli Cevri'ye nisbet edilmiştir.."

Halbuki bu beyit yalnız *Riyazi* değil, tezkiresini
974 (M. 1566) te kaleme alan *Şâik Celâli* de Edirneli
Cevri nanına kaydetmiştir. Ve 1065 (M. 1654) te ölen
İbrahim Cevri, o tarihte henüz doğmuş bile değildir.

Bazı kütüphane fihristlerinde "994 te ölen Edir-
neli Cevri divanı.. kaydıyla eserler haber verilmektedir
(*Meselâ bakınız: Mtd. II. K. No. 433*). Halbuki bu di-
vanlar, 1065 (M. 1654) te ölen İstanbullu Cevri'ye aid-
dir.

Bibliyografya: Abd., Aşk., Hsu., Ryz., Kfz., Enisülmişami-
nin, Hammer: Osmanlı şîr san'atı tarihi, Bâdi Ahmed: Riyazi
Bekdi Edirne.

Cevri (İstanbullu İbrahim) — XVII nci asrın
meşhur ve değerli şahsiyetlerinden Cevri, İstanbullu-
dur. Asıl adı *İbrahim* olan şair hakkında pek etraflı
malûmata sahib değiliz; Babasının kim olduğunu ve
hangi tarihte doğduğunu dahi tarihi menbalar bildir-
miyorlar. Şairin el yazısıyla rastladığım eserlerinde de
babasına dair bir kayıt göremedim. *Safayî* onun "Evâ-
il-i hâlinde tahsil-i ma'rifet itmekle maârif-i cüz'iyeye ve
külliyede mâhir bir şâir, olduğunu; *Naîma* ile *Müste-
Kinzade* de, bilhassa "Maârif-i cüz'iyede.. ileri gittiğini
söylüyorlarsa da kimlerden okuduğunu bildirmiyorlar.
Yalnız *Esrar Dede* Mesnevi şairi Ankaralı *İsmail Rû-
suhî*'den bahsederken "Cevri zümre-i kütâbdan iken
şeref-i sohbetleriyle zevkyâb-ı aşk u irfân ve refte ref-
te nâil-i sermaye-i vecd-i bîpâyân ve evâhir-i hâlde bil-
külliyeye ihtilât-ı ağıyardan rügerdân., olduğunu söylüyor.
Her halde mevlevîliğe intisâbı olan ve âyin gûneleri mun-
tazam surette İstanbul'daki Mevlevî tekkelerine devam
eden şairin maruf bir mevlevî şeyhi olan İsmail Rûsu-
hî'den istifade etmiş olmasına muhakkak nazarıyla ba-
kabiliriz. Yazıyı ise bir müddet Yenikapı mevlevîhane-
sinde ikamet eden ve 1057 (M. 1647) tarihinde vefat
eden Mevlevî dervîşi hattat *Abdî*'den öğrendiğini *Müs-
tekinzade* haber veriyor (*Thf.*):

Cevri'nin menuriyet bayatı hakkında da kat'î ma-
lûmatımız yoktur. *Şeyhî* "Vakayülfuluzalâ., da onun "Kitâ-
b-ı divân-ı Sultânî., zümresinden olduğunu söylüyor.
Beliğ de şairi "Divân-ı hümayûn kâtiliblerinden., olarak
gösteriyor. *Esrar Dede* ise sadece kâtilibliğinden bahsedil-
yor. Diğer menbalar ise şairin münhasıran hattatlık
etmek suretiyle maişetini temin eylediğini bildiriyorlar.
Bütün bu rivayetlere nazaran Cevri'nin bilâhare kâtip-
likten istifa ettiğini ve maişetini hattatlık yapmak su-
retiyle temine çalıştığını katiyetle söyleyebiliriz.

Naîma, onun bir âileye lâzım olacak miktarda "i-
rad tahsiline., çalıştığını söyledikten sonra şunları da
ilâve ediyor:

"... Câh ve menâsib gailisine giriftâr olmayup ka-
nâat ile geçinür imiş. Ve müddet-i ömrünü sohbet-i yâ-
rân ve cemiyet-i ihvân ile müreffeh ve şâdman geçirüp
taayyün ve ikbâl mihnetine giriftâr olmamış. Bu kanâ-

at ve tevekkül berekâtıyla dâimâ ekâbir-i devlet göze-
düp âsâr-ı kalemini vesile-i ihsân idüp zarâret çektiler
mezler imiş.."

Devlet ricalinden bazılarının da ona yazı yazdırdık-
larını biliyoruz. Genç *Naîma* diyor ki:

"... Gayet serî-ül-kitâbe ve hoş üvvis olmağın
çok eser-i kalemi vardır. Hattı ile yirmi iki *Mesnevi-i şe-
rif* ve *Sarı Abdullah* efendi'nin *Fusûsülhikem şerhi* ve
Ahlâk-ı Alâî'den bir kaç nüsha ve *Nefehâtülüns* ve dahi
gayrı nüshalar ve müteaddid mecmûalar ve resâil ve di-
vanlar ve münşeât gördük. Sultan Murâd-ı gazî merhû-
mun reisülküttâbı olan *Sarı Abdullah* efendi'nin eczâ-yi
meclisinden ve hamele-i esrârından olmağın cümle anın
te'liflerini husûsâ *Dürre* ve *Cevhere* nâmına olan te'lif-i
garîbini kendü kalemiyle müteaddid yazmıştır, *Maanzâ-
de* merhum *Şehnâme* ve *Künhülâkkhâr* ve *Vassaf* dahi
yazmıştır Biz gördük deyi naklederdî. Taayyüşü kitâ-
betle olmağın ekâbir-i devlet hüsn-i hat ve ehliyetine ve
sıhhat-i kitâbetine râğbet idüp mu'teber nüshaları ana
yazdırırlardı. Ve ol bahâne ile in'âm ü ihsân idüp hâtı-
rını tatyib ederlermiş. Hâlâ ulemâ efendilerin kütüb-
hânelerinde âsâr-ı kalemi lâyuad ve lâyuhsâdır.."

Esrar Dede ise şunları söylemektedir:

"Hatt-ı ta'likte mâlik-i yed-i tûlâ olmağla ekser-i
vakitleri tahrir-i Mesnevi-i şerif'e masrûf olup hattâ
yevmiye bin beyt-i şerif tahrir ettiği sebt yâfte-i sahâ-
if-i menkuldür.."

İşle bütün bu sebeblerledir ki kütüphanelerde ve hu-
susî ellerde Cevri yazısıyla bir hayli kitaba bugün bi-
le tesadûf edilmektedir.

Meselâ Süleymaniye - Haletefendi kütüphanesinde-
ki "Cevheretülbideye., Cevri hattıyladır (*No. 213*).
Bay Suud'da da gene onun yazısıyla bir "Someratülfu-
ad., vardır.

Gibb ise "Tarihî eş'ârı Osmaniye" sinde Londra-
da Cevri hattıyla bir Hayalî divanının mevcudiyetini
bildirmektedir (*C. 3, S. 297*). Bay Fahri Bilge'ye âid
Cevri divanındaki şu tarihten de şairin bir *Âli* divanı
kaleme aldığını öğreniyoruz:

Yazıldı oldu makbûl-i ahâli

خط جویری ایلہ دیوان عالی

Olur musâ'ı şâiri ana tarih

Hurûfün evvelinden olsa hâli (1)

— 1055 —

Bilhassa "tâlik., ve "tâlik kırması., nda me-
haret gösteren Cevri'nin yazılarına büyük bir
ehemmiyet verildiğini görmekteyiz. *Selîm III.*,
çok sevdiği *Şeyh Galib*'e Cevri yazısıyla bir Mes-
nevi hediye etmişti. Bu değerli şairin bu ihsandan ne
kadar memnun olduğunu hükümdara yazdığı şu beyit-
lerden anlamaktayız (*Galib divanı Matbu nüsha S. 18*):

Bana Sultan Selim-i kâmer kâm-ı cihan verdi
Bütün dünyâ değer bir genc-i hâs-ı raygân v.r.t:
Ne gene ammâ ki her bir cildi bir gerdân-ı şîr evvâ:
Bu hâk-i her karâra nüb tabâk-ı âsmâı verdi

(1) Yani "elif., mukabili olan "bir., rakamı çıkarılacak.

Nice eyyam idi hasrettim ol gencine-i gayaa
Keremler kıldı hakka hem kerâmetten nişan vâcî
Aceb bir Mesnevî-i pür bâbâ kim Cevri hattıyfa
Dil-i uşâk-ı zârâ cevri-i gerdundan aman verdi
Hüseyn-i Baykara bahş etmemişti Molla Câmî'ye
Bana ol kâim kim bu husrev-i sahibkiran verdi

Bir taraftan maişetini temin maksadıyla başkaları hesabına yazılar yazan, diğer taraftan da kendi bedîî zevkını tatmin için şiirler kaleme alan Cevri, uzun yıllar hayatını böylelikle geçirdikten sonra 1065 (M. 1654) de vefat etti. *Râî'nin* şu ölüm tarihine tesadüf ediyoruz (*Cevri divanı: Üs. Slm. K. No. 912*):

Ey gelüp bu meşhed-i pâki ziyâret eyleyen
Bil ki bu bir ârif-i billâha olmuştur mekân
Bu münevver meşhed ü bu türbe-i cennet misâl
Oldı Cevri'ye makar pür nûr ola fi küll-i an
Güş idince fevâni yârân didi târibini
ایله یارب جوړی په فردوس اعلا ده مکان

Nisavî de şu tarihi vücade getirmiştir (*Sfy.. Şky. Ş.*):

جوړی په ممنون لالت ایدہ جناب کردگار
آسیم زeyli'nde ise şu Farsça tarih kayıtlıdır:
رؤت جوړی از جهان یوفا

Bursalı Tahir, *Müstakimzade*'ye istinaden şairin "Eğrikapı hâricinde ve Defterdar iskelesine Cemâli tekeyesi tarafından giden yolun sol cihetindeki şâhrâhtan üç hatve ileride defn edilmiştir,, diyor.

Sadece *Simahaneî edeb'i* mehzaz ittihaz ederek Cevri'ye âid çok sathî bir tercümeihal yazan *Tahir Olgun* ise bu hususta tamamiyle esassız olarak şunları söylemektedir (*Mehmed Tahir: Hilye-i Çihâr-yâr-ı güzîn mukaddimesi Sahife: 6*):

"1065'ce kitâbe-i hayâtına hatt-ı temmet çekilmekle rahmet-i Rahmân'a bil-intikal dergâh-ı şerifin (Yani Galata mevlevihanesinin) hâmusânlığında münzevî olmuştur.,,

Bu rivayet hiç bir menbada mevcut olmadığı gibi *Simahaneî edeb'de* de yoktur. Bu eserde sadece şunlar söylenilmektedir (*Matbu nüsha 1309 - 1891*):

"Nakkad-ı midâd-ı ömrü 1065 tarihine tesadüf ederek kilik-i kazâ hâtme-i kilâbe-i hayâtına temmet çekmiştir.,,

Tahir Olgun'un ötedenberi muhayyile mahsulü olarak esassız bir takım rivayetler icad ettiğini bildiğim halde, bu rivayetin bir vesikaya, veyahud Mevlevihane-de mevcut bir mezar taşına istinad edilerek yazılmış olması ihtimalini düşünmüş ve bu maksadla hem bir çok eseri, hem de Galata Mevlevihanesinin kabir taşlarını gözden geçirmiştım. Fakat bu rivayetin doğruluğuna dair ufak bir kayıd elde edemedim. Hattâ mülga Galata Mevlevihanesinin son şeyhi *Ahmed Celâleddin* de Cevri'nin bu dergâha defnedildiğine dair şimdikiye kadar, tevatür halinde bile olsun bir rivayetin mevcut olmadığını söyledi.

Müstakimzade, "Melâmiyyei Şattariye,, sinde onun defni sıralarına âid şu malûmatı vermektedir:

"... Vakt-i irtihâli karib olduktâ azizleri Abdulhah efendi'yi âgâh eyleyüp bir iki üç gün mürûrunda dâr-ı bakaya intikâl eylemiş. Mahalle sükkânı kendisiyle adem-i ülfetlerinden nâşî haklarında sû-i zann ile bedgümân olduğundan gasline hazır olmayup hânesinde olan zir-i destânı bu hâle hayrân iken bir de gördüler ki bâric-i sürdan Abdulfah efendi yigirmi otuz kadar ihvân ile lâzime-i techiz ü tekfini tohiyye ittikleri hâlde hânelerine teşrif eyleyüp ba'det-tekfin salât-ı cenâzesin dahî bizzât kendileri edâ ve hânelerine karib olan husn-ı İstanbul ebvâlından Eğrikapı hâricinde Defterdar iskelesinde Cemâli tekeyesi tarafımdan gidilir yolun sol tarafında şâhrâhtan bir iki üç hatve ileride medfenlerine defn ve takbir eyleyüp derhâl üzerini mübârek elleriyle düzleyüp vedâ-i rahmet-i Rahmân kıldılar. Sonradan başları ve kademleri ucuna bir servî âzâde gars oluup üzerleri yeşil çemen ile pûşide gibi olup her kesin ma'lûmu olmayup ancak muhibbânın ma'lûmlarıdır.,,

Naima diyor ki:

"Fevline yakın bir şi'riode bu mısra'ı intâk-ı İlâhî ve gayet nazik ve hoş âyende vâkî olmuş idi:

Târ ü pûd-i emelüm kaldı bu minvâl üzre,,

Cevri'nin kaç yaşında öldüğünü bilmiyoruz. Fakat *Emîr Halife* namına yazdığı bir Mesnevîyi 1029 (M. 1619) da ikmal ettiğine ve divânında da bu yıldan evvel hiç bir tarihe tesadüf edilmeyişine bakılırsa, bu eseri de şairin asgarî 20 - 21 yaşlarında yazdığına hüküm edilirse onun nihayet 58 - 60 sene yaşadığı tahmin olunabilir.

Cevri'nin mütevehhim bir adam olduğunu *Naima'nın* şu kayıtlarından öğrenmekteyiz:

"Garâib-i ahvâlınden olmak üzre *Muanzade* nakle derdi ki: Beşiktaş ve Galata ve Tophâne ve Yenikapı tekyelerine aleddevâm mülâzemet üzre idi. Bir gün münkatî' olduğu yoğıldı. Gayet vesveseli olduğundan deryâdan ve kayığa sîvâr olmaktan gayet-î mertebe havf idermiş. Hattâ Galata ve Beşiktaş tekyelerine bir gün mukaddem azimet idüp yârân ile karadan İyyub'a andan Kâğıdhâne'ye andan tekyelere piyâde dolaşmış yârân hâtıryığın bârgire de binmez imiş. Zâhirâ bu havf-i mufrît za'f-ı kalb ve gelebilik beliyyesi olmak gerektir.

Filhakika Cevri'nin narîn yapıtı bir adam olduğunu ve hayalında refah görmediği için de kalben münkesir bulunduğunu bizzat vücade gelirdiği bir şi'rinden anlıyoruz. Ricâlden birinin bayramını tebrike gidemediği için yazdığı bir ilizarnamede diyor ki (*Divân*):

Ma'zûr tat kusûmetu kim oldı mün'im
Za'f-ı müzic ü deve-i şitâ vâ hem inkisâr

Cevri'nin müreffeh bir hayat geçiremediği muhakkaktır. Murad IV. a, ve Sultan İbrahim'e takdîm ettiği kasideler de ona büyük bir fayda temin etmemiştir. Bir takım ricâfın ise onu istismar ettiklerini ve kendisine pek cüz'î yardımında bulduklarını kavvetle tahmin edebiliriz. *Ruznameci İbrahim efendi*'ye yazdığı bir manzumede billassa şu beyitler görüyoruz:

Cevr.

Hâsil bu kim olmuş ezeli vech-i maâşım
Endûh ü gam-ı tozkere vü kayd-ı mevâcib
Efzundur anın hâsil-ı nakdi rakamından
Tahsil için çıktığım âlâm ü metâib
Akrân arasında hüner ü ma'rifetimle
İtti bu rızâlet beni pür neng ü muâyih.

Bu manzumenin ne zaman yazıldığını bilmiyoruz. Fakat İbrahim efendi'nin 1032 (M. 1622) den sonra Ruznameci olduğuna ve 1047 (M. 1637) de öldüğüne bakılırsa Cevri, hayatının en heyecanlı ve en velûd zamanı olan *Murad IV* . devrinde dahi refaha mazkar olamamıştır. Ve onun bütün yaşadığı müddetçe ancak kıt kanaat geçinebildiğini kuvvetle söyleyebiliriz; gerçi *Safayi*, "Gayet hoş nüvis olmağla dâimâ kitâbet idüp anınla taayyüs ederdi. Hattâ günde 1000 beyit yazup 1000 akçeye bey'ylediği meşhûrdur. Kati çok kitâbet etmiştir., diyorsa da bu münferid rivayetin yanlış ve mübalâğalı olduğuna katıyetle hükmedebiliriz. *Bayram Paşa*'ya takdim ettiği bir kasidede şair, bütün meziyetlerine rağmen refaha kavuşamadığını şu beyitlerle ifade etmektedir:

Benim ol cennet âbâd-ı suhan kim
Füyûzât-ı Hudâ'dır bana enhâr
Benim ol bahr-i mevâcib-i maânî
Sözündür gûş-i feyze dürr-i şevvâr
Nikât-ı şî'rimin ma'nâsı hikmet
Kitâb-ı tab'ının mazmûnı esrâr
Beyân-ı nutkunun hayrânı nükte
Zebân-ı hâmemin sermesti güftâr
Felek ammâ bu denlü ma'rifetle
Bu gülşenden nasibim eylemiş hâr
Ne sevdâ-yi ümidim vâsil-ı sûd
Ne kâlâ-yi kemâlüm geru bâzâr
Felekten ârife düşmez şikâyet
Nola şükr eylesem her gâh nâçâr

Şairin - belki de babasından kalma - ancak küçük bir evi vardı. 1046 (M. 1636) da bu "ârifâne menzili,, tamir ettirebilmiş ve şu tarihi kaleme almıştır (*Cevri dâvânı: Üs. Stm. K. No. 912*):

İdüp bu ârifâne menzilin ta'mirine himmet
Didim târihini جای امان و کوشه راحت
— 1052 —

Maişetini temin için belki uykusunu bile feda edecek başkaları için bir çok eser istinsah etmesi de onun pek az para mukabilinde çalıştığını gösterir. Sarı Abdullah'tan başka, Reisületibba *Emir Çelebi*, Defterdar *Mehmed* efendi (Paşa) gibi şahsiyetlerin de ona eserler yazdırdıklarını divanından anlamaktayız. Emir Halife'nin arzusuyla 1029 (M. 1619) da yazdığı bir "Mesnevi,, için şu tarihi söylemiştir:

این کتابت چون بیان میرسد
کشت تاریخش « کتاب منوی »

Defterdar Mehmed efendi namına da bir "Mesnevi,, yazmış ve bu yazmanın tarihini de şu beyt ile göstermiştir:

Sâhibine oldı ilhâm-ı Hudâ
Didi târih ایدم تدری ادا

— 1051 —

1039 (M. 1629) da reisületibba olan *Emir Çelebi*'nin "İsmuzecuttıbb,, ını da 1036 (M. 1626) da yazmış ve bu yazmaya 21 beyitlik bir tarih vücude getirmiştiir.

Cevri "Tarikat mensubu şairlerdedir. *Naîma*, onun "Meslek-i sôfiyyundan neş'emend,, olduğunu söylüyorsa da hangi tarikat mensubu bulunduğunu zikretmiyor. Yalnız Mevlevî tekkelerine muntazaman devam ettiğini bildiriyor. Fakat elimizdeki bir çok kayıtlar onun mevlevî olduğunu kat'i olarak göstermektedir. *Esrar Dede*'ye göre şair, Mesnevî şarihi *Ankaralı İsmail* mensuplarındandır.

Gene *Esrar Dede* Cevri maddesinde şunları söylemektedir:

"... Kâ'betülüşşâk-ı dâire-i Mevleviyyede

Kâ'be-i kalbini tavâf eyle
Ki bu haccın safâsı ömre sâtir

Diyerek icrâ-yi menâsik-i merâtib-i rızâ ve teslîm itmiştir.,,

Cevri'nin *Ankaralı İsmail* müridlerinden olduğuna dair diğer menbalarda bir malûmata tesadüf edemedim; Şairin eserlerinde de bu zate âid ufak bir kayıt yoktur. Binaenaleyh bu münferid ve muahhar rivayetin doğruluğu hakkında kat'i bir şey söylenemez. Yalnız yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Mevlevî tekkelerine muntazaman devam eden şairin muasır bulunduğu bu meşhur âlimden de istifade ettiğine muhakkak nazarıyla bakabiliriz.

Tahir Olgun'un "Hilye-i Çihâryâr,, mukaddimesine yazdığı tercümeihalde :

"... Cezbe-i Mevîânâ ile Galata mevlevihânesinde matbah-ı âteşbâzın gülzâr-ı şu'ledârına atılmış ve pûte-i çille-i mücâhedede yannmış yakılmıştır. Hizmet-i mu'tâdenin ikmâlinden sonra hücre nişin-i inzivâ olmuştur.,,

deyişi de hiç bir vesikaya müstenid değildir. Ve bütün İstanbul mevlevihanelerini âyin günlerinde dolaşan şairin, esas mensub olduğu mevlevî dergâhi - Bugün elimizde bulunan vesikalara nazaran - kat'i olarak malûm olamamıştır; Fakat *Mevlâna* hakkında yazdığı kasidede:

Nola olsam gulâm-ı (1) Mevlânâ
Şevk-ı mihriyle sinetâb-ı dilim
Hâk-i pâk-i reh-i mahabbetine
Reşg fermâ-yi intisâb-ı dilim
Keyf-i ma'nâ-yi Mesnevî'sinden
Mest-i mefhûm-ı iktisâb-ı dilim
Şeref-i hizmet-i hulûsunda
Dâhil-i defter-i hisâb-ı dilim

deyen, gazellerinde de,

Bulmağa rehğüzer-i memleket-i ma'nâyı
Fişrev idinelim himmet-i Mevlânâ'yı

gibi beyitlere tesadüf olunan ve Mevlânâ'ya merbutiyetini mesnevîleriyle isbat eden, *Aynülfüyûz*'unda ise Mevlevî büyüklerinden *Sineçâk Yusuf* hakkında:

(1) Muhibb-i: nüsha.

Hayl-i devrişânımızdan bir sadık
Kim tarikatte bizi tutmuş refik

beytini söyleyen Cevri'nin "Mevlevî,, olduğu mu-
hakkaktır.

Cevri'nin *Sarı Abdullah*'la münasebet tesis ettikten sonra "Melâmiyye-i Bayramiyye,, tarikatine intisab ettiği de söylenmektedir. Fakat bu rivayeti kabul edenlerin esası bir vesikası yoktur. Onun melâmiliği sadece *Müstakimzade*'nin "Melâmiye-i Şattariye,, sindeki kayıtlara istinaden ileri sürülmektedir. Halbuki *Müstakimzade*, Melâmilikle hiç bir alâkası olmayan *Neşatî* gibi daha bir takım şahsiyetleri de her nedense bu eserine kaydetmekten çekinmemiştir. İşte Cevri de bunlardan biridir. Bundan dolayıdır ki esasen münferid ve muahhar olan bu rivayeti, bir hakikat olarak kabul etmemize imkân yoktur.

Müstakimzade "Tuhfe-i hattatin,, de şairin "Nazarkerde-i Şârih Abdî-i reisülküttâb,, olduğunu söylemektedir. "Melâmiyye-i Şattariye,, sinde ise "Şârih-i Mesnevi cenâblarından vâsıl-ı teşrifât-ı İlâhî olanlardan biridir,, dedikten sonra şunları ilâve etmektedir:

"Şârih-i Mesnevi *Sarı Abdullah* efendi'nin bendeleri ve hamele-i esrârî olduğundan müşâretünileyhin dahi müellefâtını tahrîr eylemiştir. Bu takrib üzre tarikat-i Bayramiyyeden müstefiz olup efrâd-ı âferideden bir ferde nakl-i esrâr itmeyüp 1065 târihinde civâr-ı rahmet-i Râhmân'a hirâmân olmuştur.,,

Cevri'nin melâmiliğini, hattâ mevlevîliğine tercih ederek, kat'i şekilde ikinci defa kaydeden de Bursalı Tahir'dir. *Osmanlı müellifleri*'nde şunları söylüyor:

"Cevri Şârih-i Mesnevi *Sarı Abdullah* efendi'den ahz-ı feyz-i ma'nevî edenler cümlesinden olduğu *Müstakimzade*'nin "Beyân-ı ohvâl-i Melâmiyye-i Bayramiyye,, risâlesinde mezkûrdur. Tarik-ı mevleviyyeye de nisbeti vardır.,,

"Melâmiye-i Şattariye,, ve "Osmanlı müellifleri,, n-deki kayda istinaden; fakat bu hususta bir iddiada bulunmayarak şairi "Bayramî,, tarikatinden ve "Sarı Abdullah,, mensuplarından gösterenlerden biri de *Mehmed Halid*'dir (*Cevri: Milli mecmua C. 7, No. 84, 1927*):

Kat'i surette ve deliller bulmağa çalışarak şairin melâmiliğini söyleyenlerden biri ise *Abdülhakî Gölpınarlı*'dır. *Melâmilik ve Melâmiler* adlı eserinde diyor ki (S. 148 - 149):

"Cevri de Mevlevî olmakla beraber Şârih-i Mesnevi (*Sarı Abdullah*) ye intisab edenlerdendir.,,

Aynı müellif, şairin gasli esnasında mahalle halkının bulunmadıkları rivayetini *Müstakimzade*'den naklettikten sonra şu mülâhazaları da serdetmektedir:

"... Bu vak'a, hele kabrin düzlenip belirsiz bir hale getirilmesi, halkın Cevri'ye aleyhdâr, binâenaleyh Cevri'nin de akaid-i sofiyeyi ketim hususunda mübâ-lâtsiz olduğu kanaatını uyandıran kuvvetli bir delildir.,,

Bize göre, Cevri'nin "Melâmiye-i Bayramiyye,, den olduğunu bu kayıtlardan istidlâl etmeğe imkân yoktur.

Evvelâ 1131 (M. 1718) de doğan *Müstakimzade*'nin

1065 (M. 1654) te ölen Cevri hakkında verdiği bu malumat münferiddir. Sanien bu müellif Cevri'ye âid yazdığı satırları — onun defni hakkındaki menkabe mütesna — tamamıyla *Naima* tarihinden nakletmiş ve bu değerli müverrihin kullandığı "Hamele-i esrâr,, tabiri bini ancak tevil eylemek suretiyle şairi *Sarı Abdullah* müridlerinden göstermiştir. Halbuki bu tabiri "Manevî feyz,, ve "Dervişlik,, şeklinde tefsir etmeğe kalkışması hatadır. Ve nihayet bu kayıtlar, *Sarı Abdullah*'in şairin derin bir itimad beslediğini; resmî ve hususî mektuplarını çekinmeden ona yazdığını, daha umumî bir tabirle onun "sır kâtibi,, olduğunu gösterir. *Neşatî Halifetürriyesâ*'da da şu kayıtlar görülüyor (*Mahmûd nûsha S. 33*):

"Cevri Çelebi ekseriyâ merhûmun dâiresine müte reddid olmağın zamân-ı riyâsetlerinde kaleme aldıkları mürâselâtı ve sâir mülâyim-i tabiatleri olan nevâmî ve muharrerâtı Cevri Çelebi'ye mecmûa sûretinde tahrîr ittirmeleriyle *Düstûrülünşâ* ünvânıyla mütekebbir müsevveş-üt-tertib bir mazbata-i gayr-i müntehab an mâ ehline göre mütâlâası müstehabdır.,,

Mevlevî Cevri'nin; mutasavvifeden olan, Mevlânâya hürmetkâr bulunan ve Mesnevi'yi şerh eden, hususiyetle kendisine maddî menfaatler temin eden *Sarı Abdullah*'a ruhan merbut oluşunu, mutlâka onun tarikatından de intisab etmiş şeklinde tefsir etmemize mahal yoktur.

Cevri'nin *Sarı Abdullah* hakkında bir takım medih-yeler söylemesi de onun melâmiliğine delil olarak gösterilemez. Ve bu şiirlerinde Cevri, *Sarı Abdullah*'la manevî feyz aldığını ve onun müridlerinden bulunduğunu, hattâ zimnen bile olsun, söylemiş te değildir. *Sarı Abdullah* hakkında şairin yazdığı bir kıt'a ile bir tarifi buraya aynen naklediyorum:

— I —

— Der medh-i Abdullah efendi
Şârih-i Mesnevi

— Kıt'a —

Ey ki endişe-i irfân ü kemâlinde hîred
Eylemez rûh-i Mesih-i suhanı mahrem-i râz
Cevher-i zâtım hak üzre beyân eylemeğe
Nâtika zemzeme-i acz ile eyler âgaz
Der idi gevhere-i cevher-i âyine-i can
Aklın idrâkine göstersen eğer rûy-i cevâz
Câme-i dânişine lâyihâ-i kudsi zeyl
Dâmen-i fitnatına sâniha-i râz trâz
Şuabât-ı dem-i ihlâsına takvâ âheng
Negamât-ı ney-i irfânına ma'nî demsâz
Tühaf-ı âlem-i hikmet gibi tab'm makhbûl
Şeref-i ilm-i İlâhî gibi zâtım mümtâz
Âsman sâir-i endişene cây-i cevvelân
Lâmekân tâir-i idrâkine evc-i pervâz
Şermsâr-ı hünerin akl-ı meâsir pirâ
Dâğdâr-ı eserin nefsi nevâdir perdâz
Kalemin mâşûta-ı çehre-i vahy ü ilhâm
Suhannın râbita-i nûsha-i sîhr ü icâz
Sûret-i halk melek sîret-i Mahmûdunda
Görünür câzibe-i hüsn-i dilârâ-yi Ayâz
Tarih ider kârgçh-i âtîfet ü cûdunda
Himmatın olsa nesic-i emelc nakş endâz
Sâyesi gülşen-i maksûda virür ney-i husûl
Perveriş bulsa nem-i lûtfun ile nahl-i niyâz
İremmez menzil-i tahkikine olsa ne kadar
Akl-i çâbük hareket râh neverd-i tek ü tâz

Cev.

Tab'un evsâfına sa'yeyler idi olsa eğer
Nükte pîrî-yi hakikat subhan ârâ-yi mecâz
Nakş-i medhîn ne kadar muhtasar olursa yine
Gösterir ma'nî-i itnâb ile sûret icâz
Demidir büsîş-i ihlâsın ile dâş-i rocâ
Eylese elbise-i lütfuna gerdânın nâz
Demidir gonca-i serbeste-i va'd-i keremî
Gül gibi ağu eğer feyz-i nesim-i incâz
Tâ ki dest-i dil-i merdân-ı kavî himmetle
Kulî-i gencine-i esrâr-ı ilâhî ola bâz
Bâb-ı âmâlini itsün yed-i tevfik küşâd
Rây-i bedbâhına olsun der-i ümîd firâz

— II —

— Abdullah efendî'ye tahrîr olunan inşâ
mecmûasına târîh —

Hezâran âferîñ ey kill-i Cevrî
Yine hüsn-i kemâlin oldu peydâ
Yine bir nüshâ tahrîr eyledin kim
Pesend eyler görüp a'lâ vü ednâ
Çıkup bir tuhfe mecmûa beyâza
Sevâdından göründi nâr-i beyzâ
Ne nüshâ bahr-i zehhâr-ı cevâhir
Ne mecmûa yem-i lü'û-yi lâfâ
Ne nüshâ münşeât-ı pür maânî
Ne mecmûa mekâtib-i dilârâ
O tuhfe nâmeler kim pâdişâhan
Yazup bir birine itmîşler ihdâ
Ne nâme her biri bir düre-i gevher
Ne nâme her biri bir bahr-i ma'nâ
Yazıldı mu'teber mecmûalardan
Hem itî intihâb üstâd-ı dânâ
Utârid hâme Abdullah efendi
Ki bu fende ödur bî misl ü hemtâ
Reis-i cümle-i küttâb-ı divan
Güzin-i zümre-i ashâb-ı imlâ
Odur inşâda Abdullah-ı sâni
Kelâm-ı pâki mervârid-i ebhâ
Hakikatte bu nüshâ münşiyâne
Revâdir bir nümüne olsa zirâ
Ki inşâda kavânin ü kavâid
Ne denlü var ise olmuştur icrâ
Budur bâis ki oldu nâm ü târîh
Bu zibâ nüshaya دستورالاننا

— 1053 —

Görülüyor ki, bu manzumelerde Cevrî'nin Sarı Abdullah'a "mürîd,, olduğuna dair ufak bir işaret dahi yoktur. Cevrî'nin evvelce neşrettiğimiz diğer bir medhiyesinde de (*Türk Şairleri C. 1, S. 196*) Abdülbâki Gölpinarlı'nın dediği gibi Şarih'e "iradet,, ini bildiren bir kayıt bulunmamaktadır (*Melâmîlik ve melâmîler S. 150*). Şair, bu manzumesinde yalnız Sarı Abdullah'ın kudretli bir şahsiyet olduğunu ve vücude getirdiği "Mesnevi şerhi,, nin diğer şerhlere faik bulunduğunu ve "sülûk ehlinin ona peyrev,, olabileceklerini söylemektedir.

Sarı Abdullah'ın *Nasihâtülmülûk* adlı eseri için 1059 (M. 1649) da söylediği 29 beyitli tarih manzumesinde de sadece onun medhiyle iktifa edilmiştir. Eğer Cevrî hakikaten Sarı Abdullah müridlerinden olsaydı, hiç şüphe yok ki vücude getirdiği bu şiirlerde bu ciheti tasrih edecekti. Hususiyile Sarı Abdullah hakkında mahdud bir kaç kit'a yazan Cevrî'nin ricalden bir çoklarına uzun kasideler ve terkibibendler takdim ettiğimi de göz önünde bulundurmalıdır.

Selîmnâme ve *Aynülfüyûz* gibi eserlerine yazdığı

mukaddimelerden ve divanından anlamaktayız ki Cevrî, yalnız Sarı Abdullah'ın değil, *Ruznameci İbrahim efendi, Köse Ali Paşa, Sofu Mehmed Paşa, Emir Çelebi.* gibi daha bir takım devlet ricalinin iltifatlarını kazanmış, onların da konaklarına teklifsizce devam etmiştir.

Cevrî yazısıyla geçinen bir adamdır. Sarı Abdullah ise mevki sahibi bir şahsiyettir. Cevrî'ye bir çok kitap tebyiz ettirmiş, bir takım mektuplarını yazdırmış ve ona yardımlarda bulunmuştur. İşte şairin Sarı Abdullah'la esas münasebeti bu cihettendir. Cevrî'nin cenazesinde bazı ihvaniyle beraber bulunmasını da bir şükran borcu ve bir muhabbet eseri olarak telâkki etmelidir.

Cevrî'ye mahallesi halkının "suizan,, göstermesini ise mutlaka onun melâmîliğine atfetmek doğru değildir. Bu hal, şairin mevlevîliği dolayısıyla de olabilir. Netekim bir kısım müteassıp halkın her devirde tarikat mensuplarına ve bilhassa ney çalan ve sima eden mevlevîlere karşı menfi bir ruh taşıdıkları görülmüştür. Hususiyile *Müstakimzade*, bu "suizann,, in bilhassa "Mahallesi halkının kendisiyle adem-i ülfetlerinden,, tevellüd ettiğini söylemekte ve başka bir sebep göstermemektedir. Kuvvetle tahmin edebiliriz ki, hayatını ekseriytle devlet ricali nezdinde ve mevlevî tekkelerinde geçiren Cevrî, komşularından hiç kimseyle temas etmemiş ve pek tabii olarak bu hal onların nefretlerini celbetmiştir.

Cevrî'ye mahalle halkının "suizan,, edişini onun "Akaid-i sofiyeyi ketim hususunda mübâlâtsızlığuna,, hamletmeğe de imkân yoktur; çünkü Cevrî, "Akaid-i sofiyeyi ifşâ,, etmek şöyle dursun, mahalle halkıyla temas bile etmemiştir. Netekim bu iddiayı serdedenlere menba olan *Müstakimzade* bile onun "efrâd-ı âferideden bir ferde nakl-i esrar,, etmediğini söylemiştir. *Esrar Dede* ise şairin "Evâhir-i hâlinde ihtilât-ı ağıyardan bilküllüye rügerdân,, olduğunu kaydetmektedir.

Mezarının "düzlenip belirsiz bir hâle getirilmesi,, ni de onun melâmîliğine bir delil olarak gösteremeyiz. Esasen şaire taş dikilmediğini *Müstakimzade* zımnen anlatıyor. Binaenaleyh zamanla gömüldüğü yerin belirsiz bir hale gelmesi pek tabiidir.

Hayatı hakkındaki bilgilerimizin azlığı dolayısıyla "Melâmet,, i sadece her tarikatte zuhur edebilen bir neşe olarak ta Cevrî'ye izafe etmemize imkân yoktur. Onun manzumelerinde ise "Melâmîye-i Bayramiye,, şairlerinde gördüğümüz mufrit bir takım "Vahdet,, telâkkilerine de katiyen tesadüf edemeyiz. Ve umumiyetle "Melâmî şairleri,, nin eserlerinde bulduğumuz çeşni Cevrî'nin hiç bir manzumesinde yoktur; bilâki onun bazı şiirlerinde, hususiyile mesnevilerinde "Mevlevîlik,, neşesi görülmektedir. Esasen Cevrî, bilhassa divanıyla bir tarikat şairi olarak değil, şîriyeti gaye ittihaz eden bir san'atkâr olarak kendini göstermiştir. Onu tasavvuf telkinleri yapan ve dâima dinî mevzuları terennüm eden bir nâzım olarak ta tanımıyoruz. O, bedîf bir gaye gözetken ve bir hayli orijinal mahsuller veren bir şairdir. Ve Cevrî, tarikat mensuplarından bir çokları gibi "istiğna,, yi kendisine şiar eden ve *Tahir Olgun*'un zannettiği gibi "inzivâyı ihtiyar,, eyleyen bir "Târîk-i dün-

ya., değil, maddî rabitaları olan bir şahsiyettir. Gerçi onun divanında:

Çerhe baş eğmem eğer pâygeçim zillet ise
Bahte yalvarmam eğer vâsita-i izzet ise
İltifât eylemezim devlete de zerre kadar
Zümre-i ehl-i dile şive eden devlet ise
Ne kadar alçak isem himmete de nâz ederim
Esfeli pâye-i a'lâya çeken himmet ise
İ'tibâr eyler isem şöhrate gümünâm olayım
Merdüm-i bî hünere şân veren şöhrat ise
İmtinân üzredir ahbâb yine ey Cevri
Ne kadar lütf u mürüvvetleri bî minnet ise

gazeli gibi müstağni bir ruhun ifadesi olabilecek manzumeler görülür; fakat bu şiirler; bize Cevri'den ziyade, istiğnai anlatan parçalardır. Murad IV. dan başlayarak Sultan İbrahim gibi bir padişaha, hattâ 7 yaşında hükümdar olan Avcı Mehmed'e kasideler sunan, ikbal mevkiinde bulunan şahsiyetleri de müteaddid manzumeleriyle öven Cevri, muhakkak ki dünyevî istekleri bulunan bir adamdır. Şu kadar var ki bütün didinmeleri; zaruretinden, mağduriyetinden ve felekten şikâyetleri, onun makûs talii üzerinde değiştirici bir tesir yapamamıştır. Ve onun istiğnadan bahs edişi, kendisine bir teselli mevzuu bulmak içindir.

Bütün bunlara rağmen, bir çok kaside ve tarih yazdığı için Cevri'yi dalkavuk ruhlu ve aç gözlü bir adam zannetmemelidir. Onun sunduğu kasidelerin hiç birinde vakarını ihlâl edecek ve bir tezellül şaibesi gösterecek bir mısra bile gösterilemez. O nihayet oldukça müreffeh bir hayata mazhar olmak ve emsali arasında şerefli bir mevki kazanmak gayesiyle didinmiştir. Bunda da hakkı vardır; faziletiyle, malûmatıyla, san'atkarlığıyla devrinin hakikaten mümtaz simalarından olduğu halde büsbütün ihmale uğradığı içindir ki bizar olmuş ve sağa sola baş vurmak istemiştir.

Cevri divanlarının bazılarında (*Meselâ bakınız: Ünü. K. No. 1923*) Murad IV. in, Sultan İbrahim'in fermanlarıyla ve ricalden bir takım adamların arzularıyla manzumeler yazdığı da kayıtdır. Ben, şahsen Cevri'nin bu iki hükümdarla tanıştığını kabul edemeyeceğim; nihayet onun, bir takım vezirler ve mühim mevkileri işgal eden diğer bazı şahsiyetlerin delâletleriyle bu iki padişaha manzumeler takdim edebildiğini ve bu şiirleri yüzünden ancak cüz'î caizeler koparabildiğini tahmin etmekteyim.

Cevri'yi eserlerine ve tercümeihaline nazaran saray mensubu şairlerden addetmemize kat'î surette imkân yoktur. Ve o, muhakkak ki meşakkatler ve bilhassa mevki sahibi olamadığı için üzüntüler içerisinde hayatını geçirmiş gitmiştir.

Devrinde ihmale uğrayan, fakat *Naima*'nın da dediği gibi emsalsiz bir kabiliyetle yaratılmış olan Cevri, hiç şüphe yok ki XVII nci asrın çok kudretli şairlerinden biridir.

Veremez çerh keder âyine-i cânımıza
Kıymadı görd-i taalluk dâhil dâmâşımıza
Matla'-ı nûr-i hüdayız doyamaz kevn ü mekân
Tabî-i pertev-i hurşid-i dirahşânımıza
Menba'-ı feyz-i Hudâ'yız cemez Hızr-ı zaman
Böyle bir şair ise çeşme-i irfânımıza

Husrev-i tabtgeç-i memleket-i ma'nâyız
Ehl-i süret giremez sāha-i divânımıza
Asmân-ı hüner ü ma'rifetiz ey Cevri
Çerh vâkıf olamaz hâlet-i devrânımıza

deyecek kadar kendisinde büyük bir "Âdemiyet, istidadı gören şair, *Gıbb*'in de pek haklı olarak söylediği veçhile asrının lisan ve şi'riyet bakımından pürüzsüz ve içli şiirlerini vücade getiren değerli şairlerinden biridir. Gerçi *Bâki* ve *Nef'i* gibi şahsiyetlerin onun üzerinde tesirleri vardır; fakat bu tesirler, Cevri'nin şahsiyetini kaybettirecek şekilde değildir. Onun bilhassa gazellerini dikkatle okuyanlar; bu şiirlerde gerek lisan gerek ruh bakımından muhakkak bir hususiyet bulacaklardır.

Şâir-i mu'ciz beyânım feyz-i sıhr-i nutk ile
Var ise Cevri muâdil tab'-ı kâmilidir bana

Ratb u yâbis söylemek düşünmez hâkim-i tab'ima
Fehm edersen âb-ı ma'nâ lâfz-ı güftârımdadır

Mehdi-i nazm isem nola Cevri
Subhânım hüccet-i zuhûrudur

Şîr-i Cevri'ye nola gevher-i kemiyâb desem
Öyle bir nâdregû hak bu ki nâdir bulunur

gibi fahriyeler vücade getirmekte pek haklı olan şair, manzumelerinin haricî ve dahilî nescine büyük bir itina sarf ettiği için, nihayet beş altı beyitten ibaret olarak vücade getirdiği gazellerinde, bir çokları gibi zevksiz mısralar bulundurmaktan ekseriyetle çekinmiştir.

Hemen her vadide yazdığı gazellerde muvaffak olan Cevri; lisana, kelimelere hâkim olabilmiş, imaleler ve zihafılar yapmaktan mümkün olduğu kadar kaçınmıştır.

Cevri, mütetebbi bir adamdır; kendinden evvel yazayan Türk şairlerinden pek çoğunu okuduğu gibi Acem şairlerini de ihmal etmemiştir. Onun bilhassa *Mevlânâ*, *Enveri* ve *Urî*'den mülhem olduğunu söyleyebiliriz.

Şairden bahseden bütün menbaların da onu takdimlerle karşıladıklarını görüyoruz:

Rıza, tezkiresinde diyor ki:

"Perveriş güfte-i zebân-ı tâze olup emtia-i eş'âr-ı dilpeziri bî endâzedir. Bir şâir-i sihrsâzdır ki cinddeki kasab-ı kilk-i nâdire-perdâzi nize-i meydân-ı belâgat olup kasab-üs-sebk-i i'câzdır.,,

Safayî diyor ki:

"Şâir-i mezbûr ol asrın fesâhat ü belâgat ile meşhûr olan şâir-i şîrin makâlındendir.,,

Şeyhî şunları söylüyor (*Şky. Ş.*):

"Merhûm-i merkurim ilm ü maârif ile ma'lûm ekseri fûnunda mâhir hoşnûvislikte ve hüsn-i kitâbette akrâm nâdir idi.,,

Naima diyor ki (*Tarih C. 6, S. 121*):

"Cevri Çelebi aslında İstanbul zarafâsından ve hoşnûvis kâtiblerin bidâa sâhibi üdebâsından bir kâmil vü-cûd idi. Şîr ü inşâyâ kadir maârif-i cüz'iyede mâhir

Dev.
olup istihşâna sezâ lâtil târihleri ve eş'arı ve urafâ beyninde mergub hayli âsârı... ve nâzik eş'arı vardır.. Vücûdu dünyâya nâdir gelen bir mu'mûr zât idi.,

Uşküdarlı Husib de "vefeyât-ı ekâbir-i İslâmiye,, içinde Cevri'nin "Şuarâ-yi benândan,, olduğunu söy- liyor.

Müstakimzade diyor ki (Thf.):

"Şehrâh-ı şâhreh-i hafiiye-i ekmeliyyenin safâdi- de-i cevri ve zâtında berekât-ı Halilâne ile yegâne-i devri ve güzide tavrı olup Derviş Abdî'den temeşşuk ile üs- tâd-ı ta'lik nüvis ve şair-i mâbir-i belâgat enis olmağla zât-i kerîmleri her ne mertebe mazhar-ı senâ olsa şâyân ve maârif-i günâgundan müşârünbilbenân-ı zaman,, idi.

Esvâr Dede diyor ki:

"Te'lifâtından Divân-ı belâgat ünvanları olup eş'âr-ı ârifâne ve güftâr-ı mevleviyânesi beynel-ihvân mevfûr husûsâ Rûhî-i Bağdâdî'nin Tercî-i bend-i meşhûruna olan nazîre-i bâlâsı pesendîde-i cümhûr olmuştur.,

Ali Enver "Simahaneî edeb., de diyor ki (Matbu nûsha 1309 S. 32 - 33):

"Müşârünileyh ekseri görülen hattatlar gibi câhil zannolunmasun, Ulûm-i âliye ve âliyyede behre-i kâmilî bulunduğ u teslim kerde-i hâs u âmdir. Ve betehsîs fenn-i zarîf-i şiirde dahi mûmârese-i kâmileleri var mış.,

Muallim Naci diyor ki (Esamî S, 104):

"Gayet zarîf, sevimli bir zât idi. Eş'ârı zarîfâne- lir.,

Faîk Reşad diyor ki (Eslâf C. 1, S. 80):

"Müşârünileyh ülvv-i his, lûtf-i tabîat, selâset-i beyan cihetleriyle Nâilî'yi, Nevres-i Kadîmî, Vecdî'yi andırır.,

Cevri hakkında bir makale neşreden Mehmed Ha- did diyor ki (Millî mecmua C. 7, No. 84, Yıl: 1927):

"... Cevri, şî'rine dinî ve tasavvufî bir hüvi- yet vermemiş bir çok mutasavvîf şairlerimiz gibi şî'ri tasavvufî meslekin ta'mîmî, müdafaası için âlet yapma- mıştır. Cevri, şî'rinde tasavvufî mevzulara, hakîkate, nakîkî aşka temas etmekle beraber kalbinin her türlü hislerine de tercüman olmuş, şî'ri san'at kasdıyla, ede- biyat yapmak arzusuyla söylemiştir.,

Cevri'nin bazı gazellerini gerek muasırlarından, gerek muahhar devirlerde yetişen şairlerden bir ço- runun da tanzir veya tahmis ettiklerini görmekteyiz. Bu hususta birkaç misal göstermek bile kâfi bir de- ildir:

Mevlevî Aysî, Cevri'nin

Balmağa rehğüzer-i memleket-i ma'nâyı
Pişrev idinelim himmet-i Mevlânâ'yı

matlalı gazelinı tahmis etmiştir (Aysî maddesine bakınız). XVII nci asır şairlerinden Tıyibî'nin de aynı gazele bir taştiri vardır. Şairin:

Çerha kılma serfûrû ikbâl için gayret budur
Hem gedâ hem pâdişâh-ı âlem ol devlet budur

matlalı gazelinı de Mahvi tahmis etmiştir (Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 547.).

Mevlevî Neyyir Dede'nin de şairin iki gazeline tah- mis vücude getirdiğini görmekteyiz (Neyyir divançesi).

Fırat Hanım ise Cevri'nin "Çeşmine,, redifli gazeline bir tahmis kaleme almıştır.

Manzum bir takım eserlerde de - bazı mesnevîleri münasebetiyle - Cevri'nin sena edildiğini görmekteyiz. Netekim Neşatî "Hilye-i enbiya,, sında Cevri'nin "Hil- ye-i Cihâryâr,,ı münasebetiyle şunları söylemektedir:

Merhabâ himmet-i pâk-i Cevri
Serbeser kişver-i Rûm'un fahri
Çaryâr'in o da cün Hâkanî
Buldı vasfiyle ülvv-i şânı

Lâtîfi ise 1100 (M. 1688) de yazdığı "Hilye-i Mev- lâna,, sında şairin aynı mesnevîsi münasebetiyle şu be- yitleri yazmıştır:

Dahi Cevri-i saâdet eserin
Tarz-ı inşâsın o hayrülhaberin
Vasf-ı ashâb-ı Resûl'e himmet
Eyleyüp buldı anımla devlet

Son asra kadar yazılan şiir mecmualarında ise onun bir hayli gazeline tesadüf etmekteyiz.

Cevri'nin bazı parçalarının maruf bestekârlar tara- fından bestelendiğini ise musiki mecmualarından öğre- niyoruz. Meselâ şairin,

Gâhî ki ider turrası dâmânım çide
Bin dil sarılır her ham-ı kullâb-ı ümide
Bir nâfe-i pür müşğ ola her katre-i eşgin
Olsa heves-i zülfi ile hâke çekide
Söyletti dili gamzesi râzın işidildi
Oldı iki mestâne sebep güft ü şinide
Levh-i dile ebrûlarının nakşı çekildi
Ol dem ki kalem Besmele'ye verdi keşide
Cevri gibi vasf-ı lebine cylesem âgaz
Olur suhanım gûş-i Mesihâ'ya reside

gazelinin "Uşşak,, makamında ve "Nakış semaî,, İka- nda hâlâ okunmakta devam eden ve İsmail efendi ta- rafından bestelenmiş olan meşhûr bir bestesi de mev- cuttur (Matbu Haşim Bey mecmuası).

Bütün bunlar da gösteriyor ki, Cevri, devamlı bir şöhret kazanmış; gerek devrinde, gerek muahhar za- manlarda takdir edilmiştir.

Cevri'nin bir hayli eseri mevcuttur. Bunları sıra- sıyla gösteriyorum:

I — Divan: Cevri divanının kütüphanelerde müte- addid yazmalarına tesadüf etmekteyiz (Meselâ bakınız: Sly. Esd. K. No. 2619, 2627, Üniv. K. No. 1275, 1718, 1923, Tpk. Rv. K. No. 761, 762, Mrd. Ll. K. 433, Mlt. Alm. K. No. 86, 87, Âtıf efendi K. No. 2061, Âşirefendi K. 331, Vb.). Hususî ellerde de şairin divanına tesadüf edilmektedir. Bunlar arasında bilhassa mülga Galata Mevlevihanesi sabık şeyhi Ahmed Celâleddin'in elinde bu-

→ Aysî Esamî nr. 2256. Ktp.

lunan şairin kendi elyazısıyla mevcut nüshayı zikredebiliriz. Yazı, tezhib itibarıyla de Üniversite kütüphanesi müzesinde mahfuz olan iki nüsha ehemmiyetlidir. Fakat mündericatinin zenginliği cihetiyle Bay Fahri Bilge'nin hususî kütüphanesinde mevcut Cevri divanını bilhassa mevzubahsetmek zarurîdir.

Bay Fahri Bilge, bana yazdığı bir mektupta kendisindeki bu divan hakkında şu malûmatı vermektedir:

"11X21 eb'adında bulunan Cevri divanı 129 varaktan ibarettir. İlk sahifesi oldukça musanna ve müzehheb başlıklıdır. Gazellere ve tahmislere başlanılmış olan sahifeler de müzehhebdir. Esasen bütün sahifelerin kenarları da itina ile çizilmiş ve tezhib edilmiştir. Sahifelerin ortaları da baştan aşağı amuden çizilerek ve çizgilerin araları tezhib edilerek güzel bir şekil verilmiştir. Makta' kabilinden olan beyitler ile tarih beyitlerinin mısraları alt alta yazılarak çizgileri ve tezhibi de buna göre yapılmıştır. Şairin divan tertib edildikten sonra ele geçen bazı kasideleri ve gazelleri aynı kalemle sahifelerin kenarlarına ilâve olunmuştur. Bundan evvelki üç sahifede gösterilen başlıklar hep lâ'l mürekkebe yazılmıştır. Makta ve tarih misilli mısraları altalta yazılmamış olan beyitlerin bulunduğu sahifelerin gayri sahifelerde 21'er beyit vardır. Yani her sahifede 21 satır mevcuttur. 128 inci varakın son sahifesine bu divan için şöyle bir tertib ve tahrir tarihi yazılmıştır:

Murtezâ peyrev-i erbâb-ı hüner kim etti
Hâne-i müğfeşânı yine bir tâze hîrâm
Yazdı üstâd-ı velî-yün-niamun divânın
Şâhid-i hattı eder rûh-ı İmâd'ı ikrâm
Ya'nî üstâd-ı suhandân-ı cihan Cevri kim
Sihir ü f'câz-ı kemâlâta o vermişti nizâm
Gülşen-i tab'ına baksan gül-i hodruları hep
Bûlbûl-i gülşen-i Şîrâz'a ederler ihâm
Gûlbûn-i tab'ını seyreyleyen âdem nâçâr
Gülşen-i huldî anan kimseyi eyler ilzâm
Yazılıp çünkü tamâm oldu o divân-ı hüner

Dedi târihini kim جمع ايدب ايتدم اتمام

— 1067 —

Çok güzel bir "talik,, ile yazılan bu eserin 129 uncu sahifesinde ise Cevri'ye âid bir tercümeihal yazılıdır ki bunun aynen Naima tarihinden nakledildiği görülmektedir. Şu halde bu divan, Naima tarihinin yazıldığı tarihten sonra adını bildirmeyen muktedir bir hattat tarafından kaleme alınmıştır. Bu divana esas olan nüsha da hattat Murteza'nın 1067 (M. 1656) de yazdığı nüshadır. Naima'dan tercümeihal nakleden bu hattat, ihtimal ki Murteza'nın yazdığı divanda bulunmayan bazı manzumeleri de bu esere ilâve etmiştir.,,

Kayıdığımız bütün bu nüshalar arasında beyit adedleri daima tehalüf ediyor. Bay Fahri Bilge'ye âid nüshada 4587 beyit ve 1 mısra vardır. Halbuki kütüphanesinde mevcut nüshaların beyit mîdarı 3800 ü geçmektedir.

Cevri'nin ne vakit divan tertib ettiğini bilmiyoruz; Fakat onun kendi divanından fırsat buldukça bazı nüshalar kaleme aldığı muhakkaktır. İşte her yazdığı nü-

haya yeni şiirlerini ilâve etmesi yüzündendir ki ekseriyetle bunlardan istinsah edilen ve bugün elimizde bulunan divanların beyit adedleri bir birini tutmamaktadır.

Bugünkü bilgimize göre, en zengin nüsha olan Bay Fahri Bilge'deki divanın mündericatinı bir liste halinde göstereceğim ki, bu listeyi hazırlayan ve bana göndermek lütfunda bulunan da gene Bay Fahri Bilge'dir:

— I —

— Na't, kaside, kit'a gibi manzumeler —

Sıra No.	Beyit adedi	
1	42	Der na't-i hazret-i seyyid-i kâinât
2	30	Hazret-i Resûl-i ekrem ﷺ velâdetleri ta'rifindedir
3	31	Der sitâyiş-i Hazret-i Mevlânâ
4	47	Bahâriye der medh-i sultan Mehmed Hân
5	15	Der sitâyiş-i Sultan Mehmed Hân.
6	18	Nevrûziyye der vâsf-ı Sultan İbrahim Hân
7	44	Der sitâyiş-i şehzâdegân-ı Sultan İbrahim Hân.
8	51	Der tehniyet-i feth ü sür ve sitâyiş-i Sultan İbrahim Hân
9	49	Der sitâyiş-i Sultan Murad Hân.
10	43	Der vâsf-ı Sultan Murad Hân.
11	63	Der tehniyet-i sıhhat-ı Sultan Murad Hân.
12	40	Der sitâyiş-i Sultan Murad Hân.
13	60	Kaside der vâsf-ı Haydar Paşa Mirinîrân şüden-i Yemen
14	53	Der vâsf-ı vezir-i a'zam Bayram Paşa.
15	25	Der sitâyiş-i Musa Paşa.
16	49	Kalemiye der vâsf-ı Musa Paşa.
17	32	Kaside der vâsf-ı kasır
18	45	Der sitâyiş-i vezir-i a'zam Mehmed Paşa Eşşehîr Sultan zade.
19	36	Kaside der vâsf-ı Husrev Paşa.
20	35	Der sitâyiş-i Mehmed Paşa.
21	47	Der ta'rif-i Sâlih Paşa.
22	36	Kaside der vâsf-ı Yahyâ efendi.
23	58	Der sitâyiş-i vezir-i a'zam Sâlih Paşa.
24	45	Der medh-i vezir-i a'zam Ahmed Paşa.
25	39	Der tavsîf-i vezir-i a'zam Derviş Mehmed Paşa.
26	65	Der ta'rif-i Câmî' ve Tekye ve sitâyiş-i İlyas Paşa der Bahkesir.
27	27	Der sitâyiş-i Siyâvûş Paşa zâde Mustafa Paşa.
28	48	Kalemiye der sitâyiş-i Mehmed Paşa eşşehîr be-Diyâribekri.
29	29	Kalemiye der vâsf-ı Bahâyî efendi.
30	25	Der ta'rif ve tavsîf-i Mahmud efendi eşşehîr Be-Karagelebizade.
31	39	Der tavsîf-i ullâmo-i asr Aziz efendi.
32	55	Der ta'rif ve tavsîf-i Kudsizâde efendi.
33	28	Der vâsf-ı Zeyrekzâde Abdürrahman efendi.
34	12	Der sitâyiş-i Yusuf Ağa musâhib-i Sultan Mehmed Hân.

Beit adedi		Sıra No.	Beit adedi	
	Der sitâyiş-i kethudâ-yi Hazîne Hüseyin	69	3	Kit'a berâ-yi serpüş.
23	Ağa İbn-i Nâan .	70	3	Kit'a berâ-yi câm.
17	Der vâsf-ı Rûznâmecî İbrahim efendi.	71	2	Kit'a berâ-yi kayak bâ ferman.
10	Der ta'rif-i İbrahim Paşa birâder-i Ahmed Paşa.	72	6	Kit'a berâ-yi kemer bâ ferman.
9	Der sitâyiş-i dofterdar İbrahim Paşa birâder-i Ahmed Paşa.	73	3	Diğer.
51	Der vâsf-ı hânendegân ve sâzendegân-ı Sultan Murad Hân bâ teklif.	74	2	Kit'a berâ-yi miyanbend.
27	Nakş-ı mu'nâ-yi İhsân-ı aşk u dil.	75	2	Velevu
30	Terkibibend der sitâyiş-i Hasan Halife Ağa-yi Yeniçeriyân.	76	2	Kit'a berâ-yi gerdüne bâ ferman.
42	Bu terkib-i belâgat tertib Mevkufâtî Mehmed efendi kâtib-i divân-ı Mısır olduğunda denmiştir.	77	4	Kit'a der vâsf-ı kasır .
104	Terkib-i bend der münâzaa-i nefis ü ruh ve münâkaşa-i akl ü aşk.	78	2	Kit'a berâ-yi camekân.
77	Bu terkib-i bend-i hakikat peyvend habl-ül-metin-i tahkika dest res bir merd-i kâmilin himmetiyle müyesser olduğun beyân eder.	79	2	Velevu.
91	Terci-i bend der terğib-i mertebe-i kemâl-i insânî ki maksad-ı aksâ-yi âdemist.	80	67	Büdelâ-yi sâlikinden Öktüz evliyâsı demekle şöhretşâr olan sâhib-i keş ü sühûdun İhsânından denmiştir.
30	İn Terciibend der bidâyet-i taklid güfte şüd.	81	1	Beit der hakk-ı otâka.
30	Terkib-i bend-i şikâyet güne der germi-i hevâ-yi mecâzî güfte şüd.	82	1	Beit der hakk-ı sorguç.
17	Kit'a der ta'rif-i kuvvet-i Sultan Murad Hân.	83	1	Beit berâ-yi destvâne.
13	Kit'a der ta'rif-i keştî-i Sultan İbrahim Hân bâ fermân-ı âlişân	84	1	Beit berâ-yi mirvcha.
11	Der vâsf-ı hatt-ı mergub ve sitâyiş-i Sultan Murad Hân.	85	1	Beit berâ-yi kemer
10	Der vâsf-ı hatt-ı nesih ve sitâyiş-i hat nüvis der zamân-ı Sultan İbrahim	86	1	"
7	Der sitâyiş-i tuğrâ-yi garrâ bu teklif-i Eyyub Paşa.	87	1	"
12	Der vâsf-ı tuğrâ-yi gavrâ bâ teklif-i Yusuf Paşa.			
6	Der ta'rif ve tavsif-i tuğrâ-yi garrâ bâ teklif-i Vezir-i a'zam Ahmed Paşa.			
9	Kit'a berâ-yi Bedri-i Enderûnî.			
7	Kit'a-i İdiyye der sitâyiş-i merhum Siyâviş Paşazâde.			
13	Kit'a-i İdiyye der vâsf-ı vezir-i a'zam Bayram Paşa.			
11	Kit'a der vâsf-ı Mahmud efendi.			
28	Kit'a der vâsf-ı reisületibbâ Emir Çelebi.			
19	Kit'a der sitâyiş-i Abdullah efendi Şârih-i Mesnevî.			
19	Kit'a der temennâ-yi mevâcib ve sitâyiş-i rûznâmecî İbrahim Efendi.			
22	Kit'a der mübâhase-i âkil ü ârif.			
5	دراستدعای عقو ضبط و خطای قلم گفته شد (Farsça).			
10	در بیان طرح و رسم منوی (Farsça).			
5	Beheet-i kitâbet.			
9	Der beyân-ı ebyâtî ki der ba'z-ı mahall-i Mesnevî-i Mevlevî nüviştöend.			
3	Kit'a berâ-yi câm bâ fermân-ı âlişân.			
3	Kit'a berâ-yi câm.			

— II —

— Tarihler —

Sıra No.	Beit adedi		Yıl
1	22	Tarih nüviştöen-i Çihar sad kelimât-ı Çihar yâr-ı güzîn.	1040
2	7	Tarih-i cülûs-i Sultan Mehmed Hân.	1058
3	13	Tarih-i hitân-ı Mehmed Hân.	1059
4	27	Tarih-i cirid endâhten-i Sultan Murad Hân bâ fermân-ı âlişân.	1032
5	15	Tarih-i cirid endâhten-i Sultan Murad Hân bâ fermân-ı âlişân.	1047
6	9	Velâdet-i şehzâdegân-ı Sultan Murad Hân.	1046
7	15	Tarih-i feth-i Bağdad der zamân-ı Sultan Murad Hân.	1048
8	8	Tarih-i taht-ı sinîn-i Sultan Murad Hân bâ fermân-ı âli.	1049
9	4	Tarih-i kasr-ı Sultan Murad Hân	1046
10	5	Tarih-i has oda bâ fermân-ı Sultan Murad Hân.	1047
11	7	Tarih-i has oda bâ ferman	1049
12	5	Tarih-i beyza bâ fermân-ı âlişân (44 zirâ' uzaktan pâdişahın 9 dirhemlik tüfekle yumurta vurmasına).	1049
13	5	Tarih-i cülûs-i Sultan İbrahim Hân.	1049
14	8	Tarih-i kasr-ı Sultan İbrahim Hân	1051
15	9	Tarih-i kasr bâ fermân-ı Sultan İbrahim Hân.	1051
16	10	Tarih-i velâdet-i Şehzâde-i Sultan İbrahim Hân.	1051
17	14	Tarih-i keştî bâ fermân-ı Sultan İbrahim Hân.	1053
18	9	Tarih-i kasr bâ fermân-ı Sultan İbrahim Hân.	1055
19	4	Tarih-i çeşme bâ teklif-i İslâm Giray Han der Gözleve.	1061
20	4	Tarih-i hamam bâ teklif-i Vâlide Sultan	1064

Sıra No.	Beyit adedi	Yıl	Sıra No.	Beyit adedi	Yıl
21	25	Tarih-i Türbe-i vezir-i a'zam Bayram Paşa (Hayatında kendisi için yaptırılmıştır).	51	7	Tarih nüvisinden-i Mesnevi berâ-yi mezkûr Nevizî Mehmed Paşa.
22	5	Vezir-i a'zam Bayram Paşa'nın câmi' ettiği mesâcidin birine tarih	52	5	Tarih nüvisinden-i Mesnevi berâ-yi İbrahim efendi halife i süvâri
23	2	Tarih-i çeşme-i vezir-i a'zam Kara Mustafa Paşa.	53	5	Reisületibbâ şüden-i Emir efendi.
24	5	Tarih-i sebil ve çeşme-i Silâhdar Mustafa Paşa bâ teklif	54	7	Tarih-i mirimîrân ve vezir şüden-i Nasuh Paşazâde Hüseyin Paşa.
25	4	Tarih-i çeşme-i Silâhdar Mustafa Paşa.	55	5	Tarih-i eyâlet i Mehmed Paşa ket-hudâ-yi Silâhdar Paşa.
26	5	Tarih-i çeşme-i Silâhdar Mustafa Paşa der Cihangir	56	4	Tarih-i mirimîrân şüden-i Kudüs ve Sam Mehmed Paşa.
27	4	Tarih-i Hân-ı Silâhdar Mustafa Paşa bâ teklif.	57	5	Tarih-i vefât-ı vezir-i a'zam Bayram Paşa.
28	12	Tarih-i Kapudan şüden-i Silâhdar Mustafa Paşa.	58	5	Tarih-i vefât-ı Südcüzade.
29	5	Tarih-i Tekye-i tir endâzân bâ teklif-i Silâhdar Mustafa Paşa.	59	2	Tarih-i vefât-ı Hayli Bey
30	6	Tarih-i çeşme ve oda bâ teklif-i Silâhdar Siyâvüş ağa der zamân-ı Sultan Murad Hân.	60	6	Tarih-i maktul şüden-i musuhib Musa Çelebi
31	7	Tarih-i câh-i Silâhdar Siyâvüş Ağa der Kandilli bâ teklif.	61	7	Tarih-i sarây-i Tekeli Mustafa Ağa ağa-yi Yeniçeriyân bâ teklif
32	7	Tarih-i vezir ve Kapudan şüden-i Siyâvüş Ağa der zamân-ı Sultan İbrahim.	62	3	Tarih-i kasr-ı ağa-yi mezkûr Mustafa ağa.
33	5	Tarih-i kasr ve sebil-i Siyâvüş Paşa.	63	5	Tarih-i çeşme-i ağayı mezkûr (Ortaköy'de)
34	5	Tarih-i sebil-i Musa Paşa.	64	6	Tarih-i kasr-ı Ruznâmeçi Hüseyin efendi.
35	4	Tarih-i hân-ı Defterdar Mehmed Paşa.	65	3	Tarih-i kasr-ı Mehmed Ağa
36	9	Tarih-i defterdar şüden-i Mehmed Paşa.	66	3	Tarih-i kasr
37	9	Tarih-i vezir ve defterdar şüden-i Ahmed Paşa (Hezarpare).	67	9	Tarih-i hâne
38	13	Tarih-i çeşme-i vezir-i a'zam Ahmed Paşa.	68	12	Tarih-i hâne
39	9	Tarih-i çeşme-i mezkûr Ahmed Paşa.	69	7	Tarih-i kasr
40	8	Tarih-i müftî şüden-i Ebû Said efendi.	70	9	Tarih-i kasr
41	5	Tarih-i pâye-i fetvâ der vasf-ı Aziz efendi (Karaçelebizade).	71	4	Tarih-i hâne
42	9	Tarih-i müftî şüden-i Aziz efendi (Karaçelebizade).	72	6	Tarih-i hâne
43	19	Tarih-i Kadıasker şüden-i Hüsamzâde efendi.	73	3	Tarih-i nekabet-i Molla Şerif efendi
44	9	Kadıasker şüden-i Kudsizâde efendi	74	3	Tarih-i nekabet-i Allâme efendi
45	29	Der ta'rif-i şerh-i Mesnevi li-Abdullah efendi maa tarih	75	3	Tarih-i nekabet-i Ankaravî Mehmed efendi
46	14	Tarih nüvisinden-i Mecmûa-i inşâ li-Abdullah efendi.	76	3	Tarih-i nekabet-i Yûnus efendi
47	29	Tarih-i Nusâyih-ül-mülûk li-hüsnis-sülûk li-Abdullah efendi.	77	3	Tarih-i nekabet-i Mehmed efendi
48	20	Tarih nüvisinden-i Enmüzcüttib li-Emir Çelebi reisületibba	78	7	Tarih-i nekabet-i Zeyrekzâde Abdürrahman efendi
49	3	Tarih nüvisinden-i Mesnevi berâ-yi Emir Halife.	79	6	Tarih-i suffa ve çeşme bâ fermân-ı âlişân.
50	22	Tarih nüvisinden-i Mesnevi ki becihet i Defterdar Mehmed Paşa nüvisinde şüde.	80	24	Tarih-i kasr bâ fermân-ı Sultan İbrahim Hân.
		1041	81	4	Tarih-i gurus bâ fermân (Murâd-ı râbî'in 33 buçuk zirâ'dan altı dirhemlik bir tüfekte bir gurusu vurmama târihtir).
		1040	82	3	Tarih (Tersanenin yeniden inşasına) bâ fermân
		1053	83	3	Tarih-i çeşme-i Mustafa Paşa bâ teklif
		1044	84	4	Tarih-i çeşme
		1046	85	3	Tarih-i câmi'-i şerif
		1044	86	3	Tarih-i câmi'-i şerif
		1047	87	9	Tarih (Vezir-i a'zâmın fitne bastırmasına söylenmiştir) bâ teklif.
		1047			1049
		1047			1056
		1047			1065
		1047			1039
		1047			1044
		1047			1047
		1047			1057
		1047			1047
		1047			1037
		1049			1040
		1046			1041
		1049			1050
		1048			1050
		1050			1050
		1053			1063
		1051			1055
		1052			1057
		1054			1043
		1056			1050
		1058			1062
		1058			1041
		1059			1053
		1061			1053
		1059			1034
		1060			1039
		1040			1049
		1053			1052
		1059			1058
		1036			1058
		1029			1064
		1029			1051
		1053			1048
		1059			1048
		1036			1048
		1052			1052
		1053			1053
		1054			1054
		1049			1049

Sıra No.	Beyit adedi	Yıl
88	10	1059
89	10	1059
90	10	1054
91	10	1054
92	8	1055
93	7	1056
94	3	1035
95	3	1039
96	1	1046
97	4	1040
98	2	1052
99	2	1051
100	27	1049
101	2	1055

Aynı divanda bu manzumelerden başka 272 gazel, 7 tahmis, 8 tesdis görülmektedir. Tahmis ve tesdisler; *Bâki, Emrî, Fuzulî, Makalî, Nev'î, Nev'î, Ulvî, Veysi, Yahya* gibi şairlerin vücade getirdikleri matlalara yapılmıştır.

Bütün bu manzumeler gösteriyor ki, Cevrî divanı yalnız bedîî bakımdan değil, tarihi noktadan da fevkalâde ehemmiyetlidir.

Murad IV. devrinin hânende ve sâzendelerinden bahseden 51 beyitli manzumesi ise "Türk musikisi tarihi", bakımından büyük bir kıymetli haizdir. Ve bu eserden her zaman için istifade mümkündür.

Cevrî divanı basılmamıştır.

II — *Selîmnâme*: Cevrî'nin bu günkü bilgimize göre, ilk vücade getirdiği bir mesnevîdir. Bu esere dair tarihi menbalarda hiç bir kayda tesadüf edemiyoruz. Yalnız *Ali Emîrî* eline geçirdiği bu kitabın baş tarafına bazı kayıtlar koymuş, bunu gören Bursalı Tahir de Osmanlı müelliflerine aynen şu yolda nakletmiştir (*Osm. C. 3, S. 72*):

"Selîmnâme 1037 (M. 1627) târihinde Cevrî tarafından zamâne üslûb-ı şî'rine tevfikân tenkîh edilerek ayrıca nazmedilmiştir.,,

Selîmnâme'nin bu yazma nüshası bugün Millet kütüphanesindedir (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 1310*). Eserin 112 beyitten ibaret olan mukaddimesi; Münacat, nait ve "sebebi telif,, kısımlarını muhtevîdir.

Bitlisli Şükrî Selîmnâme'yi 930 (M. 1523) te kaleme almış, Cevrî ise bu mesnevîyi 1037 (M. 1627) de kendi devrinin lisanına çevirmiştir (*Bu şair ve eseri için Şükrî maddesine bakınız*).

Cevrî esere ilâve ettiği mukaddimedede bilhassa şunları söylüyor;

Bir seher ber vech-i mu'tâd-ı kadim
Güşe-i sohbetle olmuştum mukim
Bir safâ el verdi tab'-ı pâkime
Tâze bir feyz irdi âb ü hâkime

Eyledim bî maksad-ı ümmîd-i kâim
Kald-i takdire teslim-i zimâm
Oldı menzil bana bî sa'y-î deîl
Âsitâne Kâ'be-i kûy-i Halîl
Ya'nî İbrahim efendi kim Hudâ
Dergchin itmîş cihâna mültecâ
Ol ferîşteh rütbe mergub-i beşer
Kim cihan meftûnı olmuş serbeser
Pâdişâhın revnak-ı divânıdır
Rûznâme şöret ü ünvanıdır
Çünkü oldu cilvegâhım ol metâf
Eyledim resm-i kadim üzre tavâf
Ol muallâ kadrin anda bî sebeb
Destini bûs itmeğe ittim edeb
Kethûda Beğ menzilin kıldım mekân
Buldum ol yerde safâ-yi câvidan
Ol Ali nâm ü hasen hulkun tamâm
Meclis-i lûtfunda oldum şâdgâm
Hak budur kim ol vücûd-i bî bedel
İlm ü irfân ile olmuştur mesel
Ma'rifette fâik-ul-akrândır
Bir mükemmel merd-i bî noksandır
Fenn-i dânişte yed-i tûlâsı var
Sûretinde hikmetin ma'nâsı var
Her fûnûna gösterüp sa'y-i mezîd
Cümleden târihde olmuştur ferîd
İlm-i ma'dûdun biri târihdür
Belki eşcâr-ı ulûma bîhdür
Hâsılı ol kimyâ-yi lûtf u cûd
Mekremetle virdi ben hâke vücûd
İhtifât ü izz ü ikrâm eyledi
Sadra teklîf itti ikdâm eyledi
Eyleyüp şâyeste-i izz ü hitâb
Destime sundı müdevven bir kitâb
Didi bu nüsha Selîmî hâmedir
Dilber-i mevrûn u Râmî câmedir
Eylemiş Şükrî tahallûs nazmı
Tab'mın bu hizmet olmuş lâzımı
Gerçel vardır sözlerinin sıhhati
Hâtrım gösterdi ana râğbeti
Lîk yoktur kalib-i nazmında rûh
Zevkî virmez âdeme feyz-i fûtûh
Her ne denlü olsa ma'nâsı dürrüst
Dilkûşâ olmaz yine elfâzı süst
Sen bu fennin mâlik ü icâdisin
İlm-i nazmın Cevrî-i üstâdısın
Nükte-i ma'nâdan olmuştun haşır
Yok zamânında sana misl ü nazır
İntikad eyle bu genç-i gevheri
Himmat-i tab'ınla bulsun ziveri
Ekser-i elfâzı Türkî-i kadim
Ekser-i ebyâtı ma'yûb ü sakim
Lîk ammâ mevzîi gayet bütlend
Gevher-i mazmûnı Firdevsî pesend
Sîhr ile girdi libâs-ı âhare
Ol kadar var kim bu nazm-ı nâsere
Ger kavâfisinde anın câhâcâ
Var ise bir nice müsta'mel edâ
Sâhib-i te'lifedir andan suâl
Sâhib-i tertîbe yoktur kîl ü kal
Oldı bu ihyâya târih-i celî

خير ايله جاويد اوله نام على

— 1037 —

Bu beyitlerden de anlıyoruz ki, Cevrî bu eseri, *Ruznameci İbrahim* efendi'nin kethudası *Köse Ali* Bey (Paşa) in arzusuyla kaleme almıştır.

III — *Hilye-i Çihârîyâr-ı güzîn*: Cevrî'nin iştihar eden eserlerinden biridir ve üç defa basılmıştır. İlk tab'

ının mevcudiyetini aşağıya naklettiğim bir kayıddan öğreniyorum.

Hilye, ikinci olarak *Mektep* mecmuasının birinci ve ikinci sayılarında nesrolunmuştur (30 *Kânunuevvel* 1309 - 13 *Kânunusani* 1309 (M. 1891).

"İhyâ-yi âsâr,, başlığı altında dercedilen bu mesneviye şöyle bir haşiyeye ilâve edilmiştir (*Mektep* No. 1):

"Hilye-i Cevrî bir def'a tab'olunmuş ise de pek hatâ âlûd olmağla berâber nüshâ-i mevcûdesi de kalmamış olduğundan hüsn-i ibtidâ olarak teberrîken dercedildi,,

Hilye'nin bu tab'ında müteaddid nüshaya müracaat edildiği ve matbu nüsha ile bazı yazmalardaki farkların haşiyede gösterildiğini de görmekteyiz.

Hilye-i Çihâryâr'ı üçüncü def'a tab'ettiren *Tahir Olgun*'dur (*Mehmed Tahir: Hilye-i Çihâryâr-ı güzîn* 1317 - 1899).

Ufak bir araştırma yapmak lüzumunu bile hissetmeyerek kitaba yazdığı mukaddimede *Cevrî*'nin eserlerinden bahsederken:

"Hall-i tahkikat ve Aynülfüyûz isimindeki eserleri matbû olup nasılsa şu manzûme-i mubârekese tab'edilememiş olmasına mebnî... tab'u neşredilmiştir,,

diyor. Nâşir, bu eseri bastırırken hangi yazma nüshayı esas tuttuğunu bile bildirmemiştir.

Aynı muharrir, tab'ettirdiği bu kitaba dair *Manzum bir muhtıra* adlı eserinde de şunları söylüyor (S. 83):

"... Bu eseri vaktiyle ben tab'ettirmiştim. Matbu nüshaların pek çoğu Bâbiâli caddesinde kitap satan Attar Yorgaki'nin dükkânında yandı. Nezdimde bir nüsha bile kalmadı,,

145 beyitten ibaret olan bu küçük mesnevinin yazılış tarihini kat'i şekilde söyleyemeyeceğim. Yazma ve matbu bütün nüshaların sonundan bu eserin 1050 (M. 1640) tarihinde ikmal edildiği anlaşılmaktadır. Halbuki *Cevrî* divanında bu eser münasebetiyle söylenilmiş 22 beyitli bir tarih mevcuttur. Bu manzumenin ilk ve son beyitlerini naklediyorum:

Yazılıp çünkü oldı nüsha tamâm
Vakt-i tahriri eyleyüp 'lâm
Didi tarihini bu abd-i zaif

کلمات چهار بار لطیف

Görülyor ki tarih mısraı 1040 (M. 1630) a tevâfuk etmektedir. Şu halde; ya *Cevrî* bu manzumeyi 1050 (M. 1640) da yazdığı halde, vücade getirdiği tarih mısramı âsarlarlarken yanlış ve (1040) ı (1050) olarak hesaplamıştır, veya eserin son mısraı

Verdi bin kırkda bu nazma hitâm
şeklinde olduğu halde sonradan müstensihler elinde

Verdi bin ellide bu nazma hitâm
şekline girmiştir.

Bu tarih farkına hiç dikkat etmeyen *Tahir Olgun* ise, "Hilye,, de eserin 1050 (M. 1640) de, "Manzum

muhtıra,, da ise 1040 (M. 1630) da yazıldığını kaydedmektedir.

"Failâtün failâtün failün,, vezninde yazılan bu mesnevi, münacat, nâit, mukaddimeden sonra dört halinin hilyelerini, bir de hatimeyi muhtevidir.

Cevrî, bu eserini *Hakavî*'nin meşhur "Hilye,, den mülhem olarak vücade getirmiştir. Mukaddimede bilhassa şunları söylüyor:

Bundan akdem kalem-i Hâkânî
Sûret-i ma'niye vermiş cânî
Olmuş ol şâir-i pâkîze edâ
Nâzım-ı Hilye-i mahbûb-i Hudâ
Bulmuş ol devlete istî'dâdî
Hilye nazımında anılmış adı
Eser-i mu'cize-i medh-i Resûl
Eylemiş anı müsellemler makbûl
Resm-i insâfı idenler icrâ
Olmusa ana mukallid evlâ
Lâik ben gıpta idüp bu esere
Şevkum artardı getirsem nazara
Şükr ü minnet bana da bu yüzden
Fez eûd eyledi Zülfadî u minen
Çâr yâr'ın sıfat u hey'etini
Yek be-yek hilyesini sûretini
Cem'idüp bir yere tertîb ittîm
Lâfz u ma'nâ ile terkîb ittîm
Nazm idüp anı hi-kadr-il-inkân
Eyledim hilyelerin serh ü beyân

Eserin sonunda ise şu beyitler vardır:

Eyleyüp lûtf u inâyet Mevlâ
İde *Cevrî*'ye hidâyet Mevlâ
Ana şâyeste idüp gufrânî
Cümleten afv oluna isyân
Ola dünyâda ana kâr-ı sevâb
Medh-i Peygamber ü Âl u Ashâb
Kalem-i nâzım-ı pâkîze kelâm
Virdi bin ellide bu nazma hitâm

IV — *Melhame*: *Cevrî*'nin meşhur eserlerinden biridir. Mesnevî tarzında yazılan bu manzumenin İstanbul kütüphanelerinde bir çok yazmalarına tesadüf edilmektedir (*Meselâ bakınız: Tpk. Hz. K. 478, 479, 169, Mlt. Alm. K. Mz. No. 1299, 1300, 1301, Sly. K. No. 1179 Nr. K. 2808 Vb.*). *Pertevniyal* kütüphanesindeki bir yazmanın (No. 651) son varakında şöyle bir beyit te kayıtlıdır:

Add idüp cbyâtını hâtif dedi
Oldı üç bin altı yüz hem on yedi

Şairin 3617 beyitten ibaret bulunan bu eseri, sadece bir lisan yeniliği yapmak suretiyle vücade getirilmiştir. Kitabın aslı olan *Şemsiye* veya muahharen aldığı ünvanla *Melhame*, *Yazıcı Salâhaddin*'in eseridir (*Bu şair ve eseri için Salâhaddin maddesine bakınız.*). Bu zat bu mesneviyi,

Çün sekiz yüz yıl idi on bir dahî
Hicrete bellü hakikat ey sabî

beytinden de anlaşılacağı üzere 811 (M. 1408) de kaleme almıştır. *Salâhiddin*'in gene *Şemsiye*'deki:

Cümle bu cem'ulmecâmî' ey azîz
Oldı dört bin yedi yüz seksen sekiz

beytinden de anlıyoruz ki eser, 4788 beyittir (Şemsiye: Nr. K. No. 2809).

Şemsiye ile Melhame'yi yanlışlıkla başka başka iki eser olarak tesbit eden Bursalı Tahir, Cevri'nin Melhame mukaddimesindeki bir kayda istinaden de bu eserin Farsçadan tercüme edildiğini söylemektedir (Osm.), halbuki Şemsiye'de böyle bir kayıt mevcud değildir (Bu hususta bakınız: Behcet Gönül: Yazıcı Salâhaddin ve oğulları Hayatları ve eserleri, Üniversite birinci dairesinin vazifesi).

Cevri'nin Melhamesi Salâhaddin'in eserinden 1171 beyit noksanıdır. Şair, esere yazdığı başlangıçta bilhassa şunları söylüyor:

Bundan akdem bir ehl-i nazm-ı güzün
Ki dînâr nâmına Salâhuddin
Fârisi nüshadan bu Melhame'yi
Ya'ni bir kavli turfa zemzemeyi
Tarz-ı Rûmide eylemiş beste
Kılmamış bir usûle peyveste
Her edâsı rekik ü nâ merbût
Cümle terkibi huş ile mahlât
Ne kavâfisi var ne evzâm
Ya'ni her beyti mahz-ı vîrânî
İttifâka bir ehl-i tab'-ı selim
Yâr-ı dirine âşinâ-yi kadim
Mâlik olmuş bu nüshaya ammâ
İtibâr itmemiş ana asla
İtti bir gün fakîre ehl-i niyâz
Ki eyâ nâzım-ı leâli-j râz
Hâtıra bir lâfife itti hutûr
Diyeyin ilk tut beni ma'zûr
Ol kitâbın ki adı Melhame'dir
Nüsha-i hâdisât-ı mu'zamedir
Kurtarup nazmını sekametten
Behremend isen istikametten
Bir hoşâyende nazm ile bu kitâb
İtso ehl-i fasâhâtî f'câb
Bulsa her lâfzı hüsn-i mevzûnı
Bî teab fehm olursa mazmûnı
Ger kabûl eylesen bu mes'ûlî
Hâs u âmin olurdu makbûlî
Farz idi hâcetin revâ kılmak
Lâzım idi anı edâ kılmak
Tab'mın çün o turfa nazm-ı acib
Oldı manzûr-ı didi bî takrib
Değilim ol kadar fîrûmâye
Ki tenezzül idem bu ma'nâye
Menzillim evc-i kabiliyyet iken
Cilvegâhın fezâ-yi himmet iken
Nice mümkin ki eyleyim el'an
Böyle bir mevzi'-i hasîsi mekân
Edeb âmûz-ı tab' ya'ni hîred.

Didi ey çeşmesâr-ı feyz-i edeb
Gerçi haktır bu ettiğin da'vâ
Vardır isbâta kudretin ammâ
Hâtır-ı döst olmasa mer'i
Da'vi-i ülfet olamaz şer'i
Bu makule hayâle virme vücûd
Sözdür elkıssa cümleden maksûd
Söz değil midir ey suhan perdâz
Garaz-ı nüktesene-i Gülşon-i râz
Sözdür ey genc-i gevher-i güftâr
Hâsıl-ı nazm-ı Mahzen-ül-esrâr
Silk-i nazmı sen eyle pür gevher
Ehl olan kıymetini fehm eyler
Uydı tab'm bu kavli ma'kule
Geçti aklın kelâmı makbûle
Başlayup nazma anı ittim tâm
Olmadı müddeâsı şöhret ü nâm

Hiç mazmûnun itmeyüp ta'yîr
Kıldı hîsb-ı edâ ile ta'bir
Kim olursa olur bunu nâzım
İlm-i hikmet değil ana lâzım
Bu kadimî kitâb-ı ma'lûmun
Kühçe nazmın ü fâze manzûmun
Salî tarihini ider iş'âr
Sâli nazm olursa sümâr

1045 (M. 1635) te yazılan bu eser, 1294 (M. 1877) te de küçük eb'âdda 178 sahife olarak tab'edilmiştir:

V — *Hall-i tahkikat*: Cevri'nin 1057 (M. 1647) de vücade getirdiği manzum bir eserdir. *حل تحقيقات* terkibi, eserin yazılış tarihini gösterir.

Cevri bu eserini o sıralarda baş defterdarlıktan mazul bulunan ve 1058 (M. 1648) de sadrazam olan *Sofu Mehmed Paşa*'ya ithaf etmiştir.

Bu manzumede 415 beyit vardır. Bunun 61 beyti başlangıçtır. 18 beyti *Mevlâna Celâleddin*'in "Mesnevî", mukaddimesidir. Diğer kırk beyit te Mesnevî'den intihab edilmiştir. Şair, bu 58 beytin evveline beşer beyitten 290 beyit ilâve suretiyle bir "terkibi bend,, vücade getirmiştir. Kitabın sonuna, yazıldığı tarihi bildiren 6 beyitlik bir kısım ilâve edilmiştir. Eser mündericatının mühelif başlıkları da,

Zikr-i tevhid-i Hudâ Azze ve cel

Der beyân-ı intihâb-ı Mesnevî

Der senâ-yi Âsaf-ı sâhib reşâd

mısralarında görüldüğü gibi, Farsça ve manzum olarak kaleme alınmıştır. Hall-i Tahkikat'ın dibacesinde Cevri şunları söylemektedir:

Mesnevî'den ders alup subh u mesâ
Nûk-ı Molla rûhuma oldı gidâ
Sâid-i ikdâmı teşmîr eyledim
Nüshasın beş def'a tahrîr eyldim
Âhr ol deryâdan oldum behrever
Kim çıkardım bir niçe sâfi güher
Ya'ni idrâkince ittim intihâb
Seç sulustan çihil beyt-i müstetâb
Oldı her bir beyt güyâ bir zeban
Eyler isti'dâd-ı insânı beyan
Rabtına ittim kemâl-i ihtimâm
Her biri beş beyt ile buldı nizâm
Oldı tab'm çün bu kâra mühtedi
Gûşuna bir özge ma'nî söyledi
Didi eyle şerh-i mazmûnun rekam
Evvelinden on sekiz beytin de hem
Can lisânmdan vücade kil hitâb
Beyt-i Mevlânâ ana olsun cevâb
Tâ ana dibâce-i zibâ ola
Hen suhan mümtâz ü müstesnâ ola
Fihakika buldı tab'm nûk-ı can
Eyledim anı bu vech üzre beyan
Oldı bu manzûme-i ârif pesend
Tarz-ı bî mânend ile terkib-i bend
Bir celil-ül-kadre ittim anı arz
Kim senâsı olmuş ehl-i hâle farz
Kıymetin oldur bilen bu cevherin
Hâtır sîhristidir ol defterin
Devr-i Molla'dan gelince bu deme
Çok muhib geldi serâ-yi âleme
Oldı çok zerre bu şemsin âşıkı
Bî nihâyettir muhibb-i sâdıkı

Şimdi ammâ ol muhibb-i serfirâz
 Cümlesinden oldı sâhib imtiyâz
 Sıdk u ihlâs u safâ-yi bâl ile
 Bezli-i ihsân ü nisâr-i mâl ile
 Kaftı güy-i sebkati ahbâbtan
 Zâtını lübb eyledi elbâbdan
 Niçe yıl oldı vezir ü defteri
 İtmedi kalbin mahabbetten berî
 Âkîbet pertev salup mânen-d-i nâr
 O hulfusun itti âsârı zuhûr
 Hac nasib itti ana Rabb-ül-ibâd
 Buldı gittikçe safâsı izdiyâd
 Eyledi Hac farzını çünkim edâ
 Güşe-i uzlette kıldı inzivâ
 Çekti dâmân-ı menâsıbdan eli
 Buldı a'lâ pâye mânen-d-i velî
 Sıdk ile ihlâs ile her subh u şâm
 Gösterir tâât-ı Mevlâ'ya kıyâm
 Dâimâ virsün ana Rabb-ül-enâm
 Şevk-ı külli feyz-i kâm u zevk-i tâm
 Zâtına olsun karar ü muttasıl
 Sıhhat-ı ten râhat-i can nûr-i dil
 Olı Mehemed nâm mahmûd-ül-hisâl
 Devlet-i dâreyin ile bulsun kemâl

Eserin sonunda ise şu beyitler vardır:

Gerçi mücemeldir bu şerh-i bî misâl
 Lâik metninde mufassaldır meâl
 Metni bir müşkil zebandır fil-mesal
 İtti şerhim anı icmâl üzere hal
 Tâlibe tafsilden irmez safâ
 Nakd-i mazmun kalbine virmez gınâ
 Eyler akvâl-i kesire aklı deng
 Fark olunmaz lezzet-i şehd ü şereng
 Ben dahî ol hâlden kıldım hazer
 Eyldim nakl ü beyânı muhtasar
 Buldı bu manzûme-i hikmet nizâm
 حل تحقيقات ile tarih ü nâm

Hall-i tahkikat, *Aynülfüyûz* ile birlikte ve her ikisi 181 büyük sahife olarak 1260 (M. 1852) zilkadesinde Fakvimhanei âmirede basılmıştır.

VI — *Aynülfüyûz*: Cevrî'nin 1057 (M. 1647) de vücade getirdiği bir mesnevidir عن الیروض terkibi eserin razılış tarihini gösterir *Hall-i tahkikat* gibi bu eser de *Mehmed Paşa*'ya ithaf edilmiştir. Şair, kitabın mukaddimesinde şunları söylüyor:

Hayl-i dervişânımızdan bir sadık
 Kim tarikında bizi tutmuş refik
 Nâmı Yûsuf şöhetidir Sineçâk
 Ol letâfet sâhibi derviş-i pâk
 Mesnevîmizden bizim yazmış hemin
 Sîsâd u şast u şes ebyât-ı güzîn
 Cem'ü tertib itmîş anı bâb bâb
 Olmuş ol nüsha müretteb bir kitâb
 Lüce-i feyzinden alup kâmmı
 Eylemiş anım Cezîre nâmını
 Gerçi çoktur böyle cem'-i mu'teber
 Cümleden oldur müffid ü muhtasar
 Ders-i sâni ol kitâb olsun sana
 Bâis-i şuğl-i savâb olsun sana
 Başla üslûb-i kadîm üzere yine
 Şevk ile bu intihâbın şerhine
 Çünki hâmem eyledi bu nakş-ı tarh
 Oldı ba'zı terceme ba'zısı şerh
 Flkr idüp her beytinin mebnâsını
 Öyle tersîm eyledim ma'nâsını

Her ne gevher kim olunmuş anda dere
 Ahz idüp ittim yine ol beyte hare
 Ehline ma'lûmdur bu taız-ı hâs
 Kimse fohm itmez bunı illâ havâs
 Ol havâs-ı bezm-i halvetgâh-ı hâl
 Âdemi sözden bilürler bî cidâl
 Ehlidir bu nükteyi iz'ân iden
 Ehlidir fehm-i dem-i irfân iden
 Eylemez ehl olmayan sözden safâ
 Virmedi nâdâna bu zevk-i Hudâ
 Çün bu vech üzere bu şerh-i dilpezîr
 Buldı itmâm oldı bî misl ü nazîr
 İttim ihdâ ol muhibb-i sâdika
 Sundum ol câmi dahî bu âşıka
 Kim anın evsâf-ı pâki sâbika
 Şerh-i evvelde olummuştı edâ
 Tâ bula revnak rûsûm-i Mevlevî
 Tâ ola kürside nakli-ı Mesnevî
 Mecîş ü mahfilde her pir ü cevan
 Eylesün evsâfını vird-i zeban
 Hubb-ı Molla şevkim itsün füzun
 Hem ana virsün Hudâ zevk-i derun

Aynülfüyûz, maruf Mevlevî büyüklerinden şair *Yusuf Sineçâk*'in "Cezîre-i Mesnevî", adlı eserine yapılan bir şerhtir.

Mesnevî'den 366 beyit inlihab suretiyle vücade getirilen Cezîre, pek çok şöhet kazanmış; *Abdülmecid-i Sivasi*, *İsmâ Dede*, *Şeyh Galib* gibi şahsiyetler tarafından şerhedilmiştir (*Yusuf Sineçâk ve eserleri için Yusuf maddesine bakınız*).

Cevrî'nin şerhi manzumdur. Ve her beyte 5 Türkçe beyit ilâvesiyle meydana gelmiştir. Bu eserde Cevrî'ye âid 55 beyitlik mukaddime haric olmak üzere 1830 beyit vardır. Manzume mündericâtının muhtelif başlıkları,

Der beyân-ı ketm-i esrâr-ı Hudâ

Der beyân-ı zât-ı Mevlânâ Celâl

Der beyân-ı zât-ı pâk-i ârifün

Zikr-i terğib-i taleb der ma'rifet

mısralarında görüldüğü gibi Farsça ve manzum olarak kaleme alınmıştır.

Yusuf Sineçâk'in "Cezîre-i Mesnevî", sinde ve şerhlerinde "Mesnevî, nın ilk 18 beyti de bulunduğu halde Cevrî, bu beyitleri "Hall-i tahkikat, ta şerh ettiği için buraya telrar alınmıştır.

Aynülfüyûz, *Hall-i tahkikat*'in sonunda matbudur.

VII — *Nazm-ı niyâz*: Cevrî'nin bu eserinden şimdiye kadar bahsedildiğini görmedim. "Fâilâtün fâilâtün fâilün,, vezninde yazılan bu mesnevî, mart ibtidasından başlayarak şubat sonuna kadar 12 ayın hususiyetlerini göstermektedir:

Hak'ka hamd olsun Resûle hem salât
 Hem anım nûrundan oldı kâinât

matlayla başlayan ve,

Geldi âzer hamdülillâh ya'ni mart
 Âleme virdi Hudâ telrar hayat
 Açılır ol dem bahârın gülleri
 Şâdmân olur öter bülbülleri

Geldi gör mâh-ı şubat âhır sîta
Yedisinde cemre düşer filhevâ
Türkîce dîrler ana kuş âhır
Yürüye nâçâlara arzın suyu

gibi beyitleri ihtiva eden bu küçük mesnevî, 200 kadar beyti ihtiva etmektedir. Son beyti şudur:

Gel yeter Cevri sözün itme dirâz
Tesmîye eyle buna نظم نیاز

1058 (M. 1648) de yazıldığı anlaşılan bu eserin nesir gibi yazılmış bir nüshası bugün Üniversite kütüphanesindedir (No. 714).

VIII — *Muamma risalesi*: Bu eseri görmedim. Mevcudiyetini *Naima* tarihindeki kayıddan öğreniyoruz.

IX — *Müfredat-ı tıbbî manzumesi*: Bu eseri de *Naima* tarihindeki şu kayıddan öğreniyoruz: "... Ve müfredat-ı tıbbî müteallik bir garîb manzûmesi vardır."

Cevri'ye isnad edilen *Terceme-i ahvâl-i Hâce Hâfiz-ı Şirâzî* قدس سره العالی adlı bir eser de mevcuttur. 15 sahifeden ibaret olan bu risale, son sahifedeki kayda göre, "1286 (M. 1869) senesi şehri-rebiulâhırın guresinde mekteb-i Tıbbiyye-i şâhâne matbaasında tab'u temsil olunmuştur.", Kitabın baş tarafında "Te'lifkerde-i Cevri, kaydı görülmektedir. Kitap mündericatu Hafız'ın tercümeihaline âid değildir. Şirâzî şairin meşhur,

الایا ایها السابق ادراکاً ساءاً وناولها
که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکها

matlâhî gazelinin şerhinden ibarettir. Risalenin son iki sahifesinde de maruf şair *Sudî*'den bahsedilmiştir.

Bu risaleyi şair İbrahim Cevri'ye ilk isnad eden Bursalı Tahir merhumdur (*Osm.*). Bay Abdülbâkî de bu rivayeti *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı eserine aynen nakletmiştir.

Bize göre bu eser şair İbrahim Cevri'ye âid değildir; eserin mündericatu arasında Cevri adına katıyen tesadüf edilmemektedir. Bu eser şair İbrahim Cevri'ye âid olsaydı muhakkak kitap mukaddimesinde veya hatimesinde kendi ismini ve ekseriyetle âdeti olduğu veçhile eserin yazıldığı tarihi gösterecekti.

Üniversite kütüphanesindeki Türkçe yazmalar arasında "Heyakilünûr,, "Necâtülgarîk,, gibi eserleri muhtevî bir mecmuada (No. 611) bu şerh te kayıdındır. Fakat Cevri'ye âid olduğu tasrih edilmemiştir.

Cevri'ye isnad edilen eserlerden biri de *Cevri tarihi* adıyla basılan iki cildlik eserdir; Birinci cildi 1291 (M. 1874) de, ikinci cildi 1292 (M. 1875) de tabedilmiştir. İkinci cildde şöyle bir kayıd görülüyor:

"Şuarâ-yi Rûm'un benâmından meşhur Cevri efendi'nin eser-i hâme-i belâgat câmeleri olup salâtın-i Selçûkiyeden bed' ile 982 (M. 1574) tarihine kadar cereyan eden vakayi-i devlet-i aliyeyi hâvî ve kendi namlarıyla ma'nûn Cevri târihidir."

Halbuki bu tarihin müellifi Edirne şehrinden bahsederken (C. 1, S. 14):

"Maâsıf-ı İlahî-i Kitâbın değin ki 1100 (M. 1744) târihinde bilcümle dekâkin ve bazı hânkah ve mesâcid ve bazı menziller binâ olundu..."

diyor. Şu halde "Cevri tarihi,, adıyla elimizde mevcud olan ve 1162 (M. 1748) de yazılan bu eseri, 1065 (M. 1654) te ölen Cevri'ye isnad etmeğe imkân yoktur. Bursalı Tahir, Edirneli Ağazâde *Urfi Mahmud* Ağa'dan bahsederken (*Osm. C. 3, S. 5*):

"... Şair Cevri nâmına matbu iki küçük cild tarihin de bu zâtın eseri olduğu cz cümle birinci cüz'ün on beşinci sahifesinden anlaşılmalıdır."

diyor. Filhakika eserin on beşinci sahifesinde şöyle bir kayıd mevcuttur:

"... Ba'dehu 1153 (M. 1740) târihinde Şeyhi Gülşeni mürşid-i râh-ı hakikat Sezâyî Hasan efendi hazretlerinin cânîğini ve ferzendi Mehmed Sâdık Çelebi zâviye-i merkumu esâsından yıkup mücedded binâ etmekle muharrir-i hâzihil-kitâb *Mahmud Harfi* dediği târihtir:

Görünce Harfi didi pâk târih
یا بلدی اهل ذکر الله ایچون جا (1)

Bu kayıtlardaki *Harfi*'nin *Urfi* olacağı muhakkaktır. Netekim eserde kayıtlı bulunan tarih beyti, aynı zamanda şair olan *Müverrih Edirneli Ağazade Mahmud Urfi*'nin divanında da mevcuttur (*Ünv. K. No. 411*).

İşte bu kuvvetli delile sahib olduktan sonra "Cevri tarihi,, ni *Urfi*'den başka şahsiyetlere ve bilhassa *Babinger*'in yaptığı gibi *Hibrî*'ye isnad etmek kat'i surette yanlış olur.

Bazı menbalarda ise "Cevri tarihi,, nin *Urfi*'ye âid olan *Mefhûmüttevârih*'ten başka bir eser olmadığı kaydedilmektedir. Halbuki "Cevri tarihi,, "Mefhûmüttevârih,, ile mukayese edilemeyecek kadar muhtasardır. Bu cihelle bu eseri, gene *Urfi* tarafından muhtasarca yazılmış bir tarih olarak kabul etmek zaruretindeyiz (*Mefhûmüttevârih için Urfi maddesine bakınız.*)

Edebiyat tarihimizdeki ihmal edilen mevkiini düşünerek mümkün mertebe mufassalca hayatından bahsettığım *Cevri*'nin 30 parça manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Kaside —
— Murad III. vafında —

Hak muin ola Şehenşâh-ı Skender zafere
Ki gazâ niyyetine sîdk ile çıktı sefere
Haymesin kurmağa fermân idicek ta'zîmen
Döşedi dest-i kazâ atlas-ı gerdûnı yerê
Perçem-i tûğ-ı serefrâzı salındı feleğe
Kevkeb-i baht-ı adû düşse nola ukdelere
Çekti gerd-i haşemi mâh-ı şebârâya nikab
Oldı mâh-ı alemi âyine mihr-i şehere
Buldı ordû-yi hümâyûnı kemâl-i revnak
Sığmadı askerinin haymeleri deşt ü bere
Çıktı bir leşker ile taşraya tahtından kim
Verdi âla-yi mürettebleri hayret beşere

(1) Tarih mısrası 1152 ye tetabuk ediyor.

Nice leşker ki eder rûy-i zemini mahşer
 Elini sunduğı dem her biri tığ u tebere
 Nice leşker ki düşer lerze dil-i Behrâm'a
 Her biri esbile meydanda koparsa hasere
 Bu ne kuvvet bu ne kudret bu ne himmettir kim
 Hak nasib eylemiş ol pâdişeh-i dâdgere
 Uç muazzam sfere himmet ede bir senede
 Göndere askerini memleket-i bahr ü bere
 Evvelâ cânib-i şarka çıkarup serdârın
 Göstere şevket ile kudretini Sürh sere
 Sâniyen ide kapudânını bahre irsâl
 Düşüre debdebesi düşmeni havf ü hazere
 Şimdi hod kendü saâdetle çeküp tûğ u alem
 Eyleye kasd-ı gazâ kâfir-i pür şûr ü şere
 Bârekâllah zihî kasd u zihî niyyet-i pâk
 Âferin ol şeh-i gayret keş-i Rüstem esere
 O güzide halef-i düde-i Osmânî kim
 Galib oldu bu tedârükle niyâ vü pedere
 O şehensâh-ı kavî tâlî'ü sa'd ahter kim
 Verdi hemvâre şeref kevkebi devr-i kamere
 O şehensâh-ı felek mesned-i mihr efser kim
 Taht ü tâc oldu deri niçe şeh-i tâcvere
 O Şehensâh-ı cihangir-i Skender fer kim
 Emri hükm eyledi dünyâda olan şâhlere
 Husrev-i mülk-i cihan hazret-i *Sultân Murâd*
 Ki dili âyinedir sırr-ı kazâ vü kadere
 Levhaşallah zihî pâdişeh-i hasm endâz
 Ki yeter bir nazarı heybeti bin şîr-i nere
 Havf-ı zenciri ile pây be-dâmen feseka
 Fikr-i şemşîri ile ser be-giriban fecere
 Cünbiş-i askeri lerzişdih-i cism-i rafaza
 Mehce-i râyeti tâbefgen-i cân-ı kefere
 Nevg-i rümhi hafakan renci verir Sâm'a bile
 Reng-i tigi yerakan kârın eder Zâl-i reze
 Çâk olur sine-i düşmen gibi te'sîrinden
 Yazsalar peyker-i şemşîrini levh-i hacere
 Alsa ger nâmiye kuvvet dil-i bî bâkinden
 Lerze vermezdi hazan havfı vücûd-i şecere
 Pertev-i re'yi olur nûr-i basar idrâke
 Hüsn-i tedbiri verir hayreti akl-ı beşere
 Hele bir akl ile tedbiri olunmaz idrâk
 Bilmede âciz olur belki ukul-i aşere
 Ne murâd etse eder devr-i felek âmâde
 Ne dilerse götürür kuvvet-i bahtı nazara
 Ne vilâyette ki bast ide simât-ı adlîn
 Gürg-i hunhâr ile hemsüfre olur mîş ü bere
 Ebr-i nisâna yem-i cûdı ki sermâye vire
 Gark ider deşt ü deri âlemi dürr ü gühere
 Ma'din ü kâna kef-i desti iderse imdâd
 Kimse el sunmaya yollarda yatan sim ü zere
 Ey şehensâh-ı kavî dil ki değılsin muhtâç
 Kahramanlarla neberd etmede zirh u sipere
 Görünüp Hayder-i Kerrâr gibi küffâra
 Nizeni al eline tıgını bağla kemere
 Bitirüp maslahatın kâfirin andan sonra
 Râfîzî kasdına sun destini seyf-i Ömer'e
 Gerd-i askerle göz açtırma peyâpey hasma
 Tâ gelüp sürmeyecek gehresini hâk-i dere
 Vâsfini her ne kadar etse mufassal *Cevri*
 Nicê mümkün ki anı dere ide bu muhtasare

Şarktan garba sefer etmek için tâ ki kazâ
 Vire bir tığ-i mücellâ kef-i mihr-i sehre
 Mülk-i dünyâyı Skender gibi feth eylemeğı
 İfak müyesser ile sen husrev-i ferhunde fere
 Düşmenin dâim olup dide-i bahtı nâim
 Uğrasun havfın ile kendisi renc-i sehre

— II —

— Bâkî'nin mısramı tahmîs —

Bâr-ı belâ-yi aşk ile dönsem kemâne ben
 Olsam hadeng-i cevr ü cefâna nişâne ben
 Rencide olmayup yine devr-i zamâne ben
 Evzâ-ı çerhe zerrece bulmam bahâne ben
 Derd ü belâya geldim efendi cihâna ben

Zâr ü nizâr iderse gamın cân ile beni
 Etmem belâ-yi aşk ile feryâd ü şiveni
 Mihr ü vefâ ümîdin eder sanma sen beni
 Cevr ü cefânı çekmeğe sevdi gönül seni
 Derd ü belâya geldim efendi cihâna ben

Şâd itmedin beni deyu vasl-ı nigâr ile
 İtmem hemîşe cevr ü cedel rûzgâr ile
 Alıştı şimdi cân ü gönül hecr-i yâr ile
 Her dem aceb mi geçse günüm âh ü zâr ile
 Derd ü belâya geldim efendi cihâna ben

Bezm-i fenâya işret-i sahbâya gelmedim
 Bâğ-ı cihânı seyr ü temâşâya gelmedim
 Ümmîd-i câh u mansıb-ı a'lâya gelmedim
 Zevk u safâ vü râhat-i dünyâya gelmedim
 Derd ü belâya geldim efendi cihâna ben

Cevri gibi cihanda çeküp derd ü mihneti
 Görsem ne denlü devr-i felekten felâketi
 Künc-i belâda görmesem ârâm ü râhati
 Cevr ü cefâdan ağlayup etmem şikâyeti
 Derd ü belâya geldim efendi cihâna ben

— III —

— Ulvî'nin matlamı tesdis —

Safâ-yi bezm-i gülşenden geçüp câm-ı gülünden hem
 Usandım nağmesinden andelibin gulgulünden hem
 Kanâat geldi mutribdan surâhî kulkulünden hem
 İdüp kat'-ı nazar yârın ruhünden kâkûlünden hem
 İlim çektim bu bâğın lâlesinden sünbülünden hem
 Ferâğım var bu gülzârın gülünden bülbülünden hem

Bu deştin lâlesi perverde-i hünâb-ı mihnettir
 Bu bâğın sünbülü âşüfte-i sevdâ-yi hayrettir
 Bu gülzârın güli âzürde-i âsîb-i âfettir
 Dil-i zârım gibi bülbülleri pür süz-i hasrettir
 İlim çektim bu bâğın lâlesinden sünbülünden hem
 Ferâğım var bu gülzârın gülünden bülbülünden hem

Ne seyr-i lâlezârında bu gülzârın safâ buldum
 Ne çin-i sünbülünde nûkhet-i lûtf u vefâ buldum
 Ne hengâm-ı gülünden bir niçe müddet baka buldum
 Ne savt-i bülbülünde hâlet-i aşk ü hevâ buldum

Cev.

Elim çektim bu bâğın lâlesinden sünbülünden hem
Ferâğım var bu gülzârın gülünden bülbülünden hem

Bu bâğın lâlesinden âşika hûn-i ciğer yeğdir
Sevâd-ı sünbülünden âşika sevâd-ı ser yeğdir
Gül-i pür jâlesinden nâr-ı âh-ı pür şerer yeğdir
Sadâ-yi bülbülünden nâle-i vakt-i seher yeğdir
Elim çektim bu bâğın lâlesinden sünbülünden hem
Ferâğım var bu gülzârın gülünden bülbülünden hem

Düşelden başa yârim hâl-i rûy ü zülfi sevâsı
Gönülünden çıktı *Cevrî* lâle vü sünbül temennâsı
Gerekmez var iken ruhsâr-ı dilber gül temâşâsı
Yeter nâlem ne lâzım bülbülün feryâd ü gavgası
Elim çektim bu bâğın lâlesinden sünbülünden hem
Ferâğım var bu gülzârın gülünden bülbülünden hem

— IV —

— Gazel —

Rind-i aşkı mescid ü meyhâne yeksandır bana
Savt-ı sôfi na're-i mestâne yeksandır bana
Ol gedâ-yi şâh tab'u lâübâlî meşrebim
Efses-i Cemşid ile peymâne yeksandır bana
Tâlib-i didâr-ı yârim mest-i şevk-ı vuslatım
Gülşen-i firdevs ile gamhâne yeksandır bana
Lûtf-i yâre şâd olup kahr-i adûdan ağlamam
Ol sebebden âşinâ bigâne yeksandır bana
Bi tekellûf âşık-ı divâneyim *Cevrî* gibi
Kasr-ı şâhî gûşe-i virâne yeksandır bana

— V —

Geçti dil râh-ı talebden kâm-ı dünyâdan bile
Fârîğ oldu ârzûlardan temennâdan bile
Teşne leb bîmârim ölsem de müdâvâ istemem
Hızr u İsâ'dan değil lâ'l-i dilârâdan bile
Hâsıl olmaz berg ü bâr-ı ârzû ehl-i dile
Gülbün-i bâğ-ı İrem'den nahl-i tûbâdan bile
Zevk-ı dünyâdan mezâk-ı ehl-i dil mahrumdur
Telhgâmîdir nasîbi nûş-i sahbâdan bile
İrmedi ser menzil-i ümmide *Cevrî* tîr-i âh
Geçti ammâ nüh felekten arş-ı a'lâdan bile

— VI —

Mest oldı yine gönlüm sahbâ-yi mahabbetle
Âşüfte dimâğ oldum sevâd-ı mahabbetle
Geh arbede-i ayyâr geh üstülüm-i dilber
Bilmem nic-olur hâlim gavga-yi mahabbetle
Aldanmasa olmaz dil ol âfete zirâ kim
Hemhâl görür çeşmin rüsvâ-yi mahabbetle
Âdem nice meyl itmez ol âfete kim olmuş
Her işvesi perverde ma'nâ-yi mahabbetle
Cevrî nîgeh-i yâre can virmede bîbâk ol
İsbât-ı vücûd eyle da'vâ-yi mahabbetle

— VII —

Olmasa gamzen demâdem yâr ü herdem çeşmine
Milk-i fitne böyle olmazdı müselleme çeşmine

Ol nigâh-ı fitne engize hezârân âferin
Fenn-i sihri öğredir hem gamzene hem çeşmine
İtse âşâyîş kaçan halvet serâ-yi aşkıta (1)
Nâz olur bigâne olmaz şive mahrem çeşmine
Böyle nâz ü şivenden hâli iken ammâ yine
Bakmağa tâkat getürmez kimse bir dem çeşmine
Yalnız *Cevrî* değil meftûn ü âşiften senin
Beste dünyâ zülfüne dilhaste âlem çeşmine

— VIII —

Âşık öldürmede olsan da sen ihmâl üzere
Günde bin kan olur ol gamze-i kattâl üzere
Fitne salmazdı sevâd-ı kamere sâyesini
Kâkülün düşmese gâhî o hat ü hâl üzere
Münderic nokta-i hâlinde rümûz-i dil ü can
Nüsha-i hüsnüni gördük biraz icmâl üzere
Gâh peymâne gehî sebha alur mıydı ele
Kosalar gamze vü zülfün dili bir hâl üzere
Dil-i *Cevrî* girih-i zülfünü hall idemedi
Târ ü pûd-i emeli kaldı bu minvâl üzere

— IX —

Yok hecre hadd ü gayete irmez melâl ise
Eksildi sabrım artar ümîd-i visâl ise
Âvâre kıldı aklımı endîşe-i visâl
Hergiz netice vermedi fikr-i muhâl ise
Bir hâl ile komaz dili gerçi hevâ-yi aşk
Yeğdir hevâ-yi gayrdan ammâ ne hâl ise
Tâb-ı temûz-i aşk ile yandı zemîn-i dil
Ben hâke sâye salmadı ol nev nihâl ise
Düşti hevâ-yi aşkına bir serv kametin
Cevrî aceb mi sâye sıfat pâymâl ise

— X —

Âlem şüküfte bâğ müferrih hevâ lâtif
Diller küşâde nefha-i bâd-i sabâ lâtif
Bin goncayı küşâde ider bir nefeste bâd
Olmaz mı hiç böyle dem-i dilküşâ lâtif
Etrâf-ı bâğa kılmada neşr-i şemim gül
İtmekte rûhî râyiha-i canfezâ lâtif
Mir'ât-ı cûybârda yok zerrece keder
Her sîneden görünmede rûy-i safâ lâtif
Mürgan terennüm eylemede her makamdan
Naks-ı bahâr dilkeş ü savt-ı nevâ lâtif
Zikr-i lisân-ı bülbül-i gülzâr Yâ Vedûd
Vird-i zebân-ı ma'ni-i ezhâr Yâ Lâtif
Cevrî nesim-i feyz ile olsa şüküfte dil
Gül gibi şî'r-i pâki olur dâimâ lâtif

— XI —

Olsa nîgehi dest be-şemsîr-i tegafül
Lerzende ider fitneyi te'sîr-i tegafül
Bir berk-i alev güster olur hirmen-i sabra
Peygân-ı kazâ sâhte-i tîr-i tegafül

(1) Hâbda: nüsha.

idicek kaide-i nihvet ü nâzı
 l'i ider gamzesi dilgir-i tegafül
 âsını çeşminde görür ol büt-i nâzın
 kçe dilin yâdına ta'bir-i tegafül
 virmeği ittik nıgeh-i nâza tedârük
 i kati müşkil hele tedbîr-i tegafül

— XII —

i kemter katre-i nisân-ı fıtrattır gönül
 er-i yekâne-i deryâ-yi hikmettir gönül
 ü sûretten müberrâ bü'l'aceb terkîbdır
 a resm-i hâme-i nakkaş-ı kudrettir gönül
 sinden pür ziyâdır dâimâ kasr-ı vücûd
 râğ-ı dâdman pîrâ-yi hilkattir gönül
 e veş gerçi gubâr âlûdedir baksan yine
 er-i âyine-i ma'nâ vü sûrettir gönül
 diller destine *Cevri* düşürmekten sakın
 i pür bâde-i aşk u mahabbettir gönül

— XIII —

yâ âyine-i sâgarı göster görelim
 seyreyledi dünyâyı Skender görelim
 'ı lâya'kil idüp Kûhken'i kıldı helâk
 -i câm-ı mahabbet bizi neyler görelim
 zâhid geçelim bâdeden ammâ ki hele
 e kor mî dili gamze-i dikber görelim
 gamda olalım muntazır-ı subh-i ümîd
 rir mî o günü çerh-i sitemger görelim
 e virmez bize *Cevri* bu tehi câm-ı felek
 lım meykedeye bir dolu sâgar görelim

— XIV —

i hüsnüm mahabbettir giriftârım benim
 -i aşkım hevestir vâlih-i kârım benim
 sermestim seririm hâbgâh-ı gamzedir
 -i bibâk-i tegafüldür nıgeh-dârım benim
 şhiştî hikmetim sırr-ı leb-i hûnâb ile
 rûy-i kevser-i ma'nîdir enhârım benim
 e-i derdim mahabbet teşnedir bir katreme
 riz-i süz-i dildir çeşm-i hunbârım benim
 et-i aklım ki virmem zerrece aşka vücûd
 yine bin aklı meftûn eyler etvârım benim
 met-i fakr u fenâyım kim dem-i tecrîd ile
 ü kâmi bî vücûd itmektir âsârım benim
 -i İsf beyânım nükte-i canbaş ile
 i ma'nâya gıdâdır zevk-ı güftârım benim

— XV —

ib-ı hâl kim dil-i bidâr buldular
 âne-i mahabbeti hüsyâr buldular
 unma berg-i ayşâ ki nâzik dilân-ı râz
 im-ı gohcada eser-i hâr buldular
 este olma zühde ki rindân-ı biriyâ
 sebhada şîrâret-i zunnâr buldular
 tağni-i cihân ise erbâb-ı dil nola
 -ı keremde nâzdan âsâr buldular
 i nikât-ı şîrim idenler nedîm-i can
 nua-i letâif-i esrâr buldular

— XVI —

Her gam ki beni muztarib ü münfail eyler
 Çerh ol gamı gayre sebep-i zevk-ı dil eyler
 Gamhâne-i âlemde var ol denlü neşâtim
 Kim hacienişinân-ı safâyı hacil eyler
 Levh-i dile resm eylediğim nakş-ı ferâğı
 Te'sîr-i nem-i eşg-i heves muzmahil eyler
 İttikçe şikâyet sitem-i baht-ı siyehten
 Dil şu'le-i âhın feleğe muttasıl eyler
Cevri gibi rüşen dil olur ol ki hevâsın
 Âteszen-i zulmetkede-i âb ü gil eyler

— XVII —

Mevsim-i gül fasl-ı gülşen nevbahâr eyyâmıdır
 Devr-i sâgar nûş-i mey seyr-i kenâr eyyâmıdır
 Mu'tedil bâd-i bahârî mevczen bahr-i çemen
 Zevrak-ı câm-ı şerâb-i hoşgüvâr eyyâmıdır
 Câylar oldu revân esti nesim-i subh-dem
 Durmasın ehl-i hevâ geşt ü güzâr eyyâmıdır
 Böyle günlerde nesim eyler küşâde dilleri
 Gonca veş açılsa her kulb-ı figâr eyyâmıdır
 Şâh-ı gül zeyn itmede dîvânımı günden güne
 Gelse *Cevri* gibi feryâda hezâr eyyâmıdır

— XVIII —

Zülfün ki benim sünbül-i bâğ-ı hevesimdir
 Pür tâb iden anı dil-i âteş nefesimdir
 Ol bülbül-i âteş dem-i aşkım ki semender
 Per sühte pervâne-i gird-i kafesimdir
 Ol kulzem-i aşkım ki hezâran ser-i Mecnun
 Fersüde-i mevc-i heves-i hâr ü hasimdir
 Ol deyr-i maânî suver-i âlem-i kudsüm
 Kim nağme-i tahkik sadâ-yi ceresimdir
Cevri idemez gam beni dembeste ki hier dem
 Âh-ı dil-i mihnetzede feryâadresimdir

— XIX —

Çeşmin ki gâhi kendüyi mestâne gösterir
 Dest-i vera'da sebhayı peymâne gösterir
 Gamzen alınca silsile-i nâzı destine
 Temkîn-i aklı cünbiş-i dîvâne gösterir
 Uşşâk ile muâmele itse tegafülün
 Her âşinâ nigâhını bigâne gösterir
 Zülfün ki ukde bend ola dâmında dillere
 Sayd-ı hümayı fitne için dâne gösterir
 Çeşmin nazîre söylese sihr-i beyâna ger
Cevri-i nüktesenc-i suhandâne gösterir

— XX —

Gözümde âb değil cüybâr-ı hasrettir
 Tenimde şerha değil rehğüzâr-ı hasrettir
 Semûm-i âhım ile âb-ı telh-i eşgimden
 Zemîn-i sine-i dil şürezâr-ı hasrettir
 Ne turfa âlem olur âlem-i mahabbet kim
 Hemîşe ziyet-i bâğ-ı bahâr-ı hasrettir

Cev.

Dikilse hâk-i behište nihâl-i ümmîdim
Yine reside olan berg ü bâr-ı hasrettir
Aceb mi dâmen-i dil çâk çâk ise *Cevrî*
Biten bu bâğda hemvâre hâr-ı hasrettir

— XXI —

Hâl-i dili ol gamze-i fettân ile söyleş
Esrâr sözi nükteşinâsân ile söyleş
Oldunsa rûmûz-i nigeş-i şûhuna vâkîf
Ma'nâsını tenhâda dil ü cân ile söyleş
Keşf eyleme nâdâna sakın nükte-i çeşmin
Mestâne anı zümre-i rindân ile söyleş
Âdâb gözet dilberi gördükte hamûş ol
Ne âh ile ne çâk-i giribân ile söyleş
Kem mâyelere bahs-i maânide söz açma
Cevrî gibi üstâd-ı suhandân ile söyleş

— XXII —

İtâb-ı gamze âfet hism-ı çeşm-i bî amân âfet
Cihâna hüsn ile saldı o şûh-i dilsitân âfet
O sayyâd-ı kemingâh-ı belâdır gamze-i mesti
Ki olmuş dest ü bâzûsunda tîr âfet kemân âfet
Maâzallah nigeş yek dil olursa çeşm ü gamzeyle
Olur uşâka akl u dîn ü dil cân ü cihân âfet
İder dârülâmân-ı sabrı her geh şive pür fitne
Salar iklim-i ârâma girişme her zamân âfet
Nice âsûde olsun *Cevrî*-i âvâre âlemde
Mahabbet âfet ü dil âfet ü hüsn-i bütân âfet

— XXIII —

Mest-i mey-i hoşgüvâr-ı aşkız
Mecnun gibi bîkurâr-ı aşkız
Her dem nola pâymâl olursak
Üftâde-i rehğüzâr-ı aşkız
Baş eğmez isek aceb mi dehre
Cem rütbe şeh-i diyâr-ı aşkız
Yok bizde ümid-i vasl-ı dildâr
Gark-ı yem-i hikenâr-ı aşkız
Cevrî sözlümüzde süz vardır
Zîrâ ki harîk-ı nâr-ı aşkız

— XXIV —

Biz peyrev-i uşşâk-ı belâ perver-i aşkız
Kurbân-ı gam-ı yâr ü fedâ-yi ser-i aşkız
Bî kayd-ı gam âzâde-i ümmîd ü recâyız
Bî hâhiş-i dil bende-i fermanber-i aşkız
Keyfiyyetimiz derk idemez fehmi-i hikmesenc
Mâhiyyeti ma'lûm değil cevher-i aşkız
Eşkâl-i heves cilveger olmaz dilimizde
Pâk olsa nola âyinemiz mazhar-ı aşkız
Leb teşne geçer cür'amıza gamze-i dilber
Hünâbe-i dildir meyimiz sâgar-ı aşkız
Cevrî gibi sermâye dih-i hâce-i aklız
Biz unkd-i cünûn ile ki sevdâger-i aşkız

— XXV —

Sermest-i gamız gerçi ne rind ü ne levendiz
Nüş eylemede hûn-i dili gamze pesendiz

Bir işveyi bin câna alursak nigeşinden
Bâzâr-ı mahabbette yine fâidemendiz
Pest eylemeziz hâk-i reh-i kaddini ammâ
Biz mertebede zülfi hevâsıyla bülendiz
Hem zülf-i girihgir-i mahabbette esiriz
Hem akl-ı hevâ-yi Tevîşe silsile bendiz
Cevrî ki ola nükteserâ Rûm-i suhande
Müstâgni-i sad bülbül-i Şîrâz ü Hucendiz

— XXVI —

Biz ki hâl-i dili bin derd ile ızhâr ideriz
Gamzeni muztarib ü çeşmini bîmâr ideriz
Söyledirse bize efsâne-i dilden gamzen
Çeşm-i mestâne-i pür hâbını bîdâr ideriz
Çeşm-i mestinle olan zevkimizi bildirsek
Zühdi sâgar bekef-i küçe-i hammâr ideriz
Eylsek keşmekeş-i turra-i pürtâbını yâd
Aklı teblerze-i sevdâya giriftâr ideriz
Neşve-i mesti-i câm-ı lebinî nakl itsek
Aşkı hem meşreb-i uşşâk-ı heveskâr ideriz
Bizi eylerse gubâr-ı hat-ı lâ'lin hayran
Cür'adân-ı kadehi mahzen-i esrâr ideriz
Dil-i *Cevrî* gibi itsek heves-i bezm-i cünun
Bâdemiz hikmet ü sâkimizi hüşyâr ideriz

— XXVII —

Ârifiz meşreb şînâs-ı gamze-i cânâneyiz
Âşînâya âşînâ bigâneye bigâneyiz
Şem'-i hüsne rûz ü şeb itmekteyiz ızhâr-ı şevk
Yanmada biz subh ü şâma bakmayan pervâneyiz
Zülfüne bend eyledik aklı olup âzâde ser
Çeşmine dildâde olduk âşık-ı divâneyiz
Turra-i aklı perîşân eyleyen âşüfteyiz
Bend-i sevdâya giriftâr olmayan divâneyiz
Nola *Cevrî* gâh ma'mûr ü gehî olsak harâb
Aşka deyr ü zühde Kâ'be gamzeye meyhâneyiz

— XXVIII —

— Tarih —

— Musikişinası Sütcüzâde'nin vefâtına —

Aceb mi dâire veş olsa sinemiz pür tâb
Derûnumuzda alevlendi âteş-i âlâm
Kanî o bülbül-i gülzâr-ı musiki ki anın
Virirdi nağme-i şirini rûha zevk-ı müdâm
Usûle uymadığım gördi devr-i eyyâmın
Sükûta vardı idüp nakş ü savt u kârî tamâm
Muhassal eyledi âheng-i bezmgâh-ı cinan
İde makamını âli cenâb-ı Rabb-i enâm
Zamâne fevtine târih için didi *Cevrî*

فہ معادل جنتہ سودجی زادہ مقام

— 1037 —

— XXIX —

— Şair Hayli Bey'in vefatına —

Olup leb teşne Hayli Kerbelâ'da hûn-i a'dâya
Şehâdet şerbetin nüş eyleyüp kâm-ı dilin buldı

Bu mâtemgâh-ı fâniden güzâr ittikte târihin

Didi hâtif بقایه کوچدی خیل منزلن بولدی

— 1040 —

— XXX —

— Musahib Musa Çelebi'nin katline —

Müsâ Çelebi kim yed-i beyzâ-yi keremle
Hürşid gibi âleme ihsân idi kârı
Olmuştu hulûs ile şehensâh-ı cihânın
Hem bende-i dildâdesi hem mûnis ü yârı
Bûy-i gül-i ahlâk-ı lâtıfiyle verirdi
Eyyâm-ı hayâtı eser-i feyz-i bahârı
Görseydi eğer hûsn-i dilârâsını Yûsuf
Aşk ile Zelihâ gibi kalmazdı kararı
Nâ hak yere zulm ile şehid oldu o mazlûm
Menzilgeh ola Hak'kın ana kurb ü civârı
Cevri didi târihin idüp Hak'ka münâcât

موسی به جمالہ تجلی قلہ باری

— 1041 —

Bibliyografya: Rz., Şky. Ş., Sfy., Asm., Blg., Esr., Thf., Osm., Şemsiye: Yazıcı Salâhaddin, Naima tarihi, Neşati: a, Hilye-i enbiyâ, Lûtfi: Hilye-i Mevlânâ, Aysî: Divan, i: Divan, Edirneli Urfi Mahmud: Divan, Mefhumütteva-Cevri tarihi Matbu, Evliya Çelebi: Seyahatname, Nedim: a Halil Nihad tab'ı, Şeyh Galib: Divan, Neyyir Dede: Di-Fitnat: Divan, Müstakimzade: Melâmiyei şattariyei bayra-Resmî Ahmed: Halifetür-üesâ, Üsküdarlı Hasib: Vefeyat, i hattâtân, Ali Enver: Simahane-i edeb, Haşim Bey memua-ya Paşa: Harabat, Gibb: Tarihi eş'arı Osmaniye, Hammer: unlu şiir san'atı tarihi, Mekteb Mecmuası, Muallim Naci: ü, Fâik Reşad: Eslâf, Tahir Olgun: Hilye: Qihâyâr-ı gü-Manzum muhtıra, Fuad Köprülü: Meddahlar Türkiyat me-cında, Said Çelebi: Cevri Peyam-ı Edebî'de, Mehmed Halid: i Milli mecmuada, Abdülhakî Gölpinarlı: Melâmîlik ve miler, Behcet Gönül: Yazıcı Salâhaddin ve oğulları hayatla-erleri, Cevri'nin elde mevcut bütün eserleri ve Me.

Cevri (XV inci asır şairlerinden) — XV inci asır erinden olduğunu tahmin ettiğim Cevri'nin 1 mân-esi 840 (M. 1436) ta yazılan *Mecmuatünnezcir*'de dildir (No. 3). Aynı gazel ile diğer bir gazelini de (M. 1512) de yazılan *Cavnünnezcir*'de mukayyed yoruz (No. 1, 3). Şairin güzel bir gazeline de *Per-ı Bey* mecmuasında tesadüf etmekteyiz (No. 2). Bu din *Edirneli Cevri*'ye âid olması da mümkün ise de una nazaran bunun da XV inci asır şairlerinden ri'ye isnad etmeği daha doğru buldum. 3 manzume-e naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Gelsün bu felekten bize her ne ki gelürse
Çeksün yeridir can dahi ger bin kez ölürse
Bu dâm-ı belâlarda kodı cân-ı azizi
Hayfâ ki ömür kal'e-i zindanda kalursa
Derdâ vü diriga vü zihî hayf hezâr âh
Dildâr-ı vefâdârimız agyârın olursa
Dihânelevi çünkü hurâb oldu gam ile
Assı ne bana mülketi çerhın yapılırsa
Ol denli ki nûş eyledi can hûn-i ciğerden
Çark ola cihan katresi taşra dökülürse

Ey Cevri sana avn-i Hudâ irmeye bin yıl
Heçr âtesine cân-ı azizim yakılırsa

— II —

Yazasız mermerime gözden akan kanımdan
Öldüğüm hasret-i lâ'l-i leb-i cânanımdan
Yalvarım itlerine bana helâl itsünler
Uyumadıklarımı nâle vü efganımdan
Hîn-i mevtimde figan cânım içündür sanman
Ayrı düşdüğüm içündür meh-i tâbânımdan
Kazasız taşımâ tâ olmaya âşık kimse
Çektiğim derdi ben ol âfet-i devrânımdan
Cevriyâ haşre değin raksa gelem kabrimde
Yâr ger bir gazelim okuya divanımdan

— III —

Gel ganîmet gör bahârı kim bahâr elden çıkar
Müddet-i ömr âhar olur rûzgâr elden çıkar
Mürgzâr içinde ayş ü nûş eyle gâh gâh
K-üenür bir gün kafes bu mürgzâr elden çıkar
Fursat el virdikce dildâre bu dehr-i dündan
Fevt kılma vakti kim bûs ü kenâr elden çıkar
Mutribâ uşşâkı demsâz eyle bir dem sûz ile
Kıl muhayyer bu nevâda k-ol nigâr elden çıkar
Zülf-i pür gînin kaçan başlar çatup im eylese
Niğenin akl u dil ü dîni hezâr elden çıkar
Ârif isen gel ganîmetle geçür gül vaktini
Çünkü bilürsin bu ömr-i bî karâr elden çıkar
Müddei itme melâmet Cevri'yi pür cevri sen
Her k-esir-i ışk ola nâmûs u âr elden çıkar

Ceyhûnî (Çorumlu, Sazsairi) — Son asır âşıkla-rından Ceyhûnî hakkında *Bektâzî Şairleri* adlı eserde şu kayıtlar vardır:

"Bu şairin ismine ve bir şatına "Talât Bey,, in "Halk şiirlerinin şekil ve nev'i,, adlı eserinde tesadüf ettik. Ahmed Talât Bey, kitabının 160 ıncı sahifesin-de, bu âşık hakkında şu malûmatı veriyor: "Ceyhûnî, Çorumludur. Alevî olduğu şâyi'dir. Beyaz sakallı, mü-şekkel, beyaz külâh ve abânı sarıklı altmış beşlik bir âşık olarak tanıyorum. On iki telli çöğür çalardı. Sesi gür ve dinçti 1318 (M. 1902) senesinde Çankırı'ya *Ce-mâlî* ile beraber gelmişler ve İlgazlı *Nâill*'yi de arala-rına almışlardır., Gene aynı eserde (S. 157) Ceyhûnî-nin son zamanlarda vefât ettiği yazılıdır. Mezkûr eser-deki şatih şudur:

Evel ateş püskürtürken ağzımdan
Şimdilik pamuğu yakamaz oldum
Tâb ü fer kesildi iki gözümden
İpliği iğneye takamaz oldum

İçip içip asla bakmaz idim ben
Kimsenin hatırın yıkmaz idim ben
Evel meyhâneden çıkmaz idim ben
Nedendir bu günler çakamaz oldum

Diyâr-ı gurbette eğlenip kaldım
Ömrüm telef edüp çürüyüp kaldım
Kupkuru kaskatı kuruyup kaldım
Ceyhûnî'yim lâkin akamaz oldum,,

Çankırılı Bay Dehri, Ceyhûni hakkında bana şu izahatı verdi:

"Ceyhûni'nin çırağı, Çankırı'nın Bayraklı nahiyesine bağlı Babsa köyünden *Mustafa Cemâli*'den aldığım malûmata göre, Ceyhûni, *Tokatlı Nûri*'den istifade etmiştir. Çorumlu olan fakat hayatını daha ziyade esasen kendi doğduğu yere civar ve maarif merkezi bulunan Zile'de geçirdiğinden dolayı Zileli Ceyhûni diye iştihar etmiştir, Maamafih sazşairi olmak dolayısıyla birçok yerleri de dolaşmıştır. Hattâ *Aşık Cemâli*, onu ilk olarak İskilip'te görmüş ve kendisinden orada iken istifadeye başlamıştır. 1309 (M. 1893) de *Seyhûni* ile Çankırı'ya gelen Ceyhûni, *Çankırılı Nûri*, *Niksarlı Bedri*, ve kardeşi *Karârî* gibi âşıklarla da müşaarelerde bulunmuştur. Güzel saz çalan ve kendine mahsus bir eda ve âhenk ile besteler söyleyen ve bilhassa mersiye okurken ağlaya ağlaya gasy olan Ceyhûni, değerli bir sazşairdir. Onun 1322 - 1324 (M. 1906 - 1908) yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir. Yeğeni bugün Zile'dedir.,

Ceyhûni (Erzurumlu Sazşairi, Bektaş) — Son asır şairlerinden Ceyhûni hakkında *Bektaş Şairleri* adlı eserde şu malûmat kayıtlıdır:

"Ceyhûni: Erzurumludur. Saz çalar ve irticâlen şiir söylemekte muvaffak olurdu. Şiir mecmuası *Âşık Mahmud* isminde bir çırağı elinde kalmıştı. İstanbul'da bir çok âşıklara hocalık eden Ceyhûni'nin en kıymetli ve en sevdiği talebesi *Çınârî*'dir. yüz yaşına kadar yaşayan bu âşık son zamanlarda bile fazla rakı içerdi. *Çınârî*'nin oğlu berber Hacı Hâşim E., ona bitâb bir vaziyette bulunduğu zamanlarda hizmet etmiş ve ağzına kaşıkla çorba akıtmıştır. Vefâtı tahminen 1304 (M. 1884) senesinde. İntisabı Yedikule'de Hacı Hasan Baba'ya idi. Şu nefesler onundur:

— I —

— Semaî —

Ey Şâh-ı velâyet Hayder-i Kerrâr
Kerrâr oldu ismin kerâmet ile
Kerâmet sendedir gün gibi ızhâr
Esrârın söylenir rivâyet ile

Rivâyettir senden burc-i şeriat
Şeriaten baîd olmaz tarikat
Tarikatten ifşâ olur hakikat
Hakikatin dilde şecâat ile

Şecâatin duydu *Ceyhûni* gedâ
Gedâyı bâbında, eyleme cüdâ
Cüdâ etmek değil lâyük şânına
Murtezâ okunur tilâvet ile

— II —

Ey şüh-i müstesnâ çeşm-i sahhârın
Pence salup bu çeşminden mü çeker
Ey kameti diledi zülf-i Tâtârın
Kan ağladıp dü çeşminden cü çeker

Rûz ü şeb raks eder girdâb-ı çeşmin
Arttırır mevcini hizâb-ı çeşmin
Devr eder dâimâ dölâb-ı çeşmin
Dil mülkünden âsümâna su çeker

Gönül bend olmuştur aşkın bağında
Müekiller bekler sol ve sağında
Hâb görmez gözlerim gönül bağında
Bir bülbül var gül dalında Hû çeker

Ceyhûni dil verdim Hayder vaktında
Okudum ismini ezber vaktında
Bir kerre âh etsem seher vaktında
Bâd-i sabâ hub zülfünden bû çeker

— III —

Râh-ı hakikate dil oldu bende
Biz sır-ı İllâ'nın tevellâsıyız
Merd olan nâmerde olmaz şermende
Biz anların evvel teberrâsıyız

Sırıg-i çeşminden döner âsyâb
Yaş yerine gözden dökerim hûnâb
Teşne diller bizden hep oldu sırâb
Biz Kuruçeşmenin baş sukasıyız

Ceyhûni çok vakit gurbette kaldım
Ömür telef edüp kuruyup kaldım
Tâ temelden çürüyüp şöyle kaldım
Ceyhûni'yiz lâkin kum deryâsıyız,,

Berber Hâşim'den aldığım notlar arasında şairin Kasımpaşa'da medfun olduğuna dair bir kayıt mevcuttur. XIX uncu asır şairlerinden *Gedayî*'nin manzumelerini ihtiva eden bendeki mecmuadan *Ceyhûni*'nin aruzla yazılmış üç manzumesini daha örnek olarak kaydediyorum:

— I —

— Yedekli Semaî —

Döktülmüş sâye veş zülf-i siyâhın âriz-ı pâke
Mücevher pâş ider hâke
Habîb-i Kibriyâ'dandır senin şânında Levlâke
Ezel erdin bu idrâke
Münevver bûy-i zülfün çün irişti Kabekvseyne
Neler bildirdi kevneyne
Müyesser oldu Fahla' naaleyk'e erdi bu pâke
Uzattı perde-i çâke
Buyurdu tâ ezel şâh-ı şecâat serveri sensin
Bu mülkün enveri sensin
Melekler şâdümân oldu kadem bastıkta eflâke
Bütün düştü ferahnâke
Şehâ mastûr olur nâmin senin hâme-i kudretle
Okumuştur nübüvvetle
Veli server deyu ismin yazılmış nakş-ı hakkâke
Munâfık düşdi şekkâke

Terahhumla nazar eyle gedandır aşkın *Ceyhun*
Nedendir her zaman mahzun
Beni kan ağladır heçrin meded tâ vakt-i imsâke
Düşürdüñ deşt-i çâlâke

— II —

— Müseddes —

Cidâle başladı mü'min olanlar merdi merdâne
Dini bir uğruna nâre salanlar misli-i pervâne
Bütün mü'min muvahhidler gelir koç gibi kurbâne
Kılalım çok şükür hamd ü senâlar Zât-ı gufrâne
İhâta eylesin Mevlâ demâdem seyf-i düşmâne
Zaferler vire Yezdân'ım o şah gazî Hamid Hân'e

Munâfik hârici bî din ararken hasmını buldu
İrişti vakt-i âharda tevârih çillesi doldu
Bakin ibret nazarla şol hasımâne görün n-oldu
Bizim ecdâdımız zâti temelden pâk şehid oldu
İhâta eylesin Mevlâ demâdem seyf-i düşmâne
Zaferler vire Yezdân'ım o şah gazî Hamid Hân'e

Bu vâdide kamu mü'min sevensin sine çâk etsin
Bu işe cehd eden müslim derun sıdkını pâk etsin
Bize düşman olan bidinleri Mevlâ helâk etsin
Hiyânetlik eden merdümelerin cismini hâk etsin
İhâta eylesin Mevlâ demâdem seyf-i düşmâne
Zaferler vire Yezdân'ım o şah gazî Hamid Hân'e

Yerinden oynadı seyret bütün kevn ü mekân titrer
İrişti ayyuka âh ü eninler gör cihan titrer
Gelir cûşa yine bahr-i muhit âhır zaman titrer
Nüfûs-i enbiyâdır bu zemîn ü âsûman titrer
İhâta eylesin Mevlâ demâdem seyf-i düşmâne
Zaferler vere Yezdân'ım o şah Gazî Hamid Hân'e

Hayırdır her işin başı görün n-olur serencâmı
Hatâdan saklasın Mevlâ deriz biz ehl-i islâmı
Döner devr-i munâfıklar reviş eyler bu eyyâmı
Teşekkür kıl gel ey *Ceyhun* ire Mevlâ'nın in'âmı
İhâta eylesin Mevlâ demâdem seyf-i düşmâne
Zaferler vere Yezdân'ım o şah Gazî Hamid Hân'e

— III —

— Mersiye —

Erdi mâtem mâhî nev cûlar gibi sen çağla gel
At müferrih câmeni yüz bin kareler bağla gel
Kasd-ı a'dâ eyleyip şemşir-i aşkı zağla gel
Âl-i evlâd'a mahabbet eyle kalbin sağla gel
Bu muharrem mâhının mâtem günüdür ağla gel
Şah Hüsey'nin aşkına cân ü ciğerler dağla gel

Kasd kıldı Şah Hüsey'n'e cî Yezîd ibn-i Yezîd
Defter-i uşşaktan ismi res'îd oldu resîd
Bir içim su vermedi hûbanlara bağı hadîd
Kerbelâ deştinde kıldı âkıbet susuz şehîd
Bu muharrem mâhının mâtem günüdür ağla gel
Şah Hüsey'nin aşkına cân ü ciğerler dağla gel

Bir terahhum kılmağı Mervan Felîd ibn-i Avâm
Şimr-i bidînin Yezîd'in cânına lâ'net müdâm

Şah Hüsyn ibn-i Ali'ye eyledi münkir kıyâm
Lâ'net olsun sadhezâr kavm-ı Yezîd'e subh u şâm
Bu muharrem mâhıdır mâtem günüdür ağla gel
Şah Hüsey'nin aşkına cân ü ciğerler dağla gel

Geldi geçti bu cihandan çün Aliyyel-Murtezâ
Ağladı bu demde çün ins ü melek arz u semâ
Titredi havfından ol taht-es-serâ fevk-al-ulâ
Eyle gel tâ haşre dek vâveyletâ vâhasretâ
Bu muharrem mâhıdır mâtem günüdür ağla gel
Şah Hüsey'nin aşkına cân ü ciğerler dağla gel

Ol de gel gayret keş-i Âl-i abâ meydânıdır
Cân ü başı terk kil ehl-i vefâ meydânıdır
Ağla *Ceyhun* Şah Hasan Halk-ı Rıza meydânıdır
Sen niçün gafil durusun Kerbelâ meydânıdır
Bu muharrem mâhıdır mâtem günüdür ağla gel
Şah Hüsey'nin aşkına cân ü ciğerler dağla gel
Bibliyografya: Bkt., Mc.

Ceyhûnî (Karlı Sazşairi) — Son asır sazşairle-
rinden Ceyhûnî, Karlı Bay Fahreddin Saltkan'ın ver-
diği malûmata göre:

"Kars'ın dört saat şimalinde, bugün merkez kaza-
sına bağlı Cilavuz nahiyesinin Akkom köyünde doğmuş
büyümüş yerli ahâlidendir. Önce köy câmisinde okumuş,
bilâhare Hasan Harkânî medresesine devam etmiştir.
Kars'ta okuduğunu Kars müftisi merhum Ali efendi pek
eyi hatırlamakta idi. 1294 (M. 1878) de kardeşi Mehmed
ile Anadolu'ya hicret mecburiyetinde kaldığı zaman Cey-
hûnî, orta yaşlı bir adamdı. Onun 1256 (M. 1843) veya
buna yakın yıllardan birinde doğduğu tahmin olunabilir.

Hicretten sonra muhacir komisyonculuğu onu önce
Sivas'a sonra Tokat'a yerleştirmiştir. Oralarda saz çala-
rak maişetini temin eden Ceyhûnî, bir müddet te Karlı
Âşık Eşref ile dolaşmıştır. Seferberlikten 5 - 6 yıl önce
vefat ettiği söylenmektedir, nerde öldüğü bilinmiyor..

Bay Fahreddin Saltkan bu izahatı verirken, *Çorumlu*
veya diğer bir rivayete göre *Zileli Ceyhûnî* ile Karlı
Ceyhûnî'nin aynı adam oldukları iddiasını serdetmekte-
dir. Halbuki Çorumlu Ceyhûnî hakkında Bay Dehri'den
aldığımız malûmat Karlı Ceyhûnî'den başka Çorumlu
diğer bir Ceyhûnî'nin de mevcudiyetini kat'î surette gös-
teriyor. Bu iki şairin yaşayışları hakkındaki rivayetler
de birbirine uymamaktadır.

Gene Bay Fahreddin Saltkan, aynı şair hakkında
malûmat kaydederken *Bektaşî şairleri*'nde mukayyed o-
lan *Erzurumlu Ceyhûnî* ile Karlı Ceyhûnî'nin de aynı
adam olmak ihtimalini serdetmektedir. Bu kanaati de
Bektaşî Şairleri'nin 48 inci sahifesinde Erzurumlu Cey-
hûnî namına kayıtlı olan koşmanın *Talât Onay ve Murad*
Uraz'ın matbu eserlerinde Çorumlu veya diğer bir riva-
yete göre Zileli Ceyhûnî namına mukayyed olmasından
istidlâl eylemektedir. Halbuki aynı isimdeki sazşairleri-
nin ve bilhassa muasır olanlarının eserleri birbirine karı-
şabilir. Bu şairlerin müdevven eserleri bulunmadığı
cihetle bu hâli pek tabii görmelidir. Bay Fahreddin Salt-
kan'ın eserinde Karlı Ceyhûnî namına mukayyed olan
sade ve samimî şiirlerle, Erzurumlu Ceyhûnî namına

Cey.

kayıtlı olan ağdalı bir lisanla yazılmış ve divan edebiyatının kuvvetli tesiri altında kaleme alınmış manzumeleri aynı şaire isnad etmemize imkân yoktur. Hâyatını İstanbul'da geçiren ve Kasımpaşa'da medfun olan Ceyhûnî, Beşiktaşlı Gedâyi'nin muasıdır. Ve muhakkak ki Karşlı Ceyhûnî'den evvel yaşamıştır.

İşte bütün bu rivayetler gösteriyor ki XIX uncu asrın biri ortasında, diğer ikisi son nisfında tanınmış üç Ceyhûnî vardır. Ve bunların manzumeleri muhakkak ki birbirine karıştırılmıştır. Hattâ Bay Fahreddin Saltkan'ın "Çıldır Aşıkları notları," nda Kraslı Ceyhûnî namına kayıtlı sade ve samimî şiirler yanında bir takım muğlak ifadeli manzumeler de görülmektedir ki bunların diğer Ceyhûnî'lerden birine âid olması daha kuvvetle memuldür.

Karşlı Ceyhûnî, sade ve samimî şiirleriyle ve bilhassa vatani manzumeleriyle muhakkak surette diğer Ceyhûnî'lerin fevkinde bir şahsiyettir. Ve onun içli bir vatanperver olduğu görülmektedir. Bilhassa Kars'ın istilâsı üzerine yazdığı destanlar, onun yurduna ne kadar fazla bağlı bir vatan aşığı olduğunu açıkça anlatmaktadır. Bay Fahreddin Saltkan'ın eserinden naklettiğim şu şiirler de bu kanaatin bir hakikat olduğunu gösterecek mahiyettedir:

— I —

— Ayrılık destanı —

Elvedâ gündür çemenli dağlar
Göllerde ötüşen sunalar kaldı
Sedri mermer nişan taşlı otağlar
Her taşı gevherden binâlar kaldı

Hani konu komşu güle konalar
Sündüsler donadıp hoş salınalar
Huriler şenledip kevser sunalar
Cennete okşayan hâneler kaldı

Ol zamanda Kars'ın gülleri soldu
Küffârın koşunu ovaya doldu
Nur Künbed Cami'i kilise oldu
Okunmaz hutbeler salâlar kaldı

Nasib olmadı ki alak tadarın
Dilimiz tutmaz ki sayak adların
Yanıp söyleyeyim bâri yadların
Çok bağlı bağçeli kaleler kaldı

Mevlâm irgürünce küfre vatani
Dağlar mar eliyle sular ceylânı
Çekilüp tadarlar dâğ-ı hicranı
A'lâ göçüp yurda ednâlar kaldı

Muhâcir sesinden tutıldı düzler
Ağlayup kör oldu çok şahan gözler
Kabirde mevtâlar Fâtîha gözler
Okunmaz Kur'an'lar senâlar kaldı

Yay ayında gelin kızla bezeli
Ceyranlar durağı kevser güzeli

Koç kuzu besleyen yurdun güzeli
Hınzır sürüsüne yaylalar kaldı

Tezdiler yeşil baş sunalar mardan
Öz bağ bağçesinde bülbüller hardan
Ermedi murâda yandılar nardan
Açup gül olmayan goncalar kaldı

Yosmaların soldu gül yanakları
Ağalar bırakır şen konakları
Göçer beğler yâda yok sığınakları
Küffâra gülşen-i ra'nâlar kaldı

Gurbet ile düştü çetin yönümüz
Gurbette kim dinler derdli ünümüz
Kara oldu bayram seyran günümüz
Bundan böyle bize yanmalar kaldı

Takdir-i ezeldir beyhude yanma
Sefil Ceyhûnî'yi derdi yok sanma
Sılayı terk etmek gam değil amma
Emekdar atalar analar kaldı

— II —

— Kars Destanı'ndan —

Seherde uğradım ben bir bülbüle
Düştü yâda yetim balan nazlı Kars
Gördüm bülbül niyâz eyler bir güle
Açılmadan güllü solan nazlı Kars

Ne ararsın garib bülbül bu yerde
Nettin güllün nice düştün bu derde
Sorma aşık hazan erdi öz yurda
Soldu güllü gülüm alan nazlı Kars

Şeydâ bülbül noldu senin gülzârın
Hani yuvan nedir bu âh ü zârın
Civan gülzar şindi esiri hârın
Yuvamda ilânlar dolan nazlı Kars

Felek balan alıp yola mı koydı
Seni her bir vardan ala mı koydı
İlânlar yuvamda bala mı koydı
Felek değil yavrum çalan nazlı Kars

Dinle aşık Hak'lı seversen candan
O ki sordum bana dâğ-ı vatandan
Tezeledin derdim yaram nihandan
Beni hecr iline salan nazlı Kars

Beni gurbet ile attı bir rüzgâr
Gice gündüz oldu işim âh ü zâr
Kalmadı şenliği vîrandır gülzar
Vermedi bar saçın yolan nazlı Kars

Bülbüle yad güle niyazkâr bakma
Bakıp vîran gönlüm eycemen yıkma
Balanı sadık bil odlara yakma
Moskoflar elinde kalan nazlı Kars

Söylesem ger bülbül vatan sırrından
Kopar dağlar taşlar oynar yerinden
Kulak tut beş diyem binde birinden
Hududlar dahilinde kalan nazlı Kars

Vatanın şem'ine canlar pervâne
Dolanır yanamaz olur divane
Gönül rahat etmez dönüp virane
Kalmış nâra değil yalan nazlı Kars

Firkatinden bülbül ciğeri pür hun
Hasretinden yandı bu sefil *Ceyhun*
Yavruların boynu büküldü mahzun
Durmuş bakar ıssız yolan nazlı Kars

— III —

— Koşma —

Nezâket vaktında hubluk çağında
Afsun olmaz mar imişsin sevdiğim
Deryâları töksen teskin eylemez
Ne sönmez bir nar imişsin sevdiğim

Cevherlere sen kânmışsın bir zaman
Vücdumda sen canmışsın bir zaman
Güzellere sen kanmışsın bir zaman
Vaktin geçmiş farımışsın sevdiğim

Bu *Ceyhân*'un sözün güş eylemedin
Mahabbet meyinden nüş eylemedin
Bir kerre hatırım hoş eylemedin
Ne vefâsız yâr imişsin sevdiğim

— IV —

Derdim çok illetim var bu sinemde
Hekim cerrah gerek bir yare beni
Dediler ki Lokman gelse fayda yok
Aluptur içerden bir yâre beni

Gözüm yoktur varda devlet istemem
Nâz etmem ağyâra mürvet istemem
Şaşırmışam yolum belet istemem
Gönül saldı çetin bir yâre beni

Uydum deli gönül arzû râhına
Sonunda bıraktı aşkın çâhına
Seherde yüz tuttum Hak dergâhına
Nasib itse varam bir yâre beni

— V —

Şindi güzellerden umulmaz vefâ
Bu gün kaşa bakar göze de yarın
Yâd ildeyse yolun sadâkat ile
Yüz binde bir çıkar gözede yarın

Demem ki sevdânın sonı ne olur
Ezel takdir neyse yerini bulur
Gâh hoyratlanır gâh mürvete gelir
Gâh gönlünü yıkar göz ede yarın

Ceyhân yad düştüm eski dostumdan
Sağlıkta bir güzel tutmaz destimden
Bâri yok olsun da geçsin üstümden,
Kârımı bir akar göz ede yarın

— VI —

— Semai —

Gönül zülfi duzağna
Düşti ne çâre ne çâre
Kan yaşımdan deryâ-yi gam
Taştı ne çâre ne çâre

Böyle imiş kader yazı
Gurbet ile attı bizi
Felek sinem üzre közi
Deşti ne çâre ne çâre

Cânan ili düştü yâda
Deli gönül ah feyâda
Garib *Ceyhun* içüp bâde
Coştı ne çâre ne çâre

— VII —

— Karşı Âşık Kurbânî'ye nazire —

Sallanarak geçen güzel
Dur demeğe utanırım
İki sözüm vardır sana
Bir demeğe utanırım

Bağman ağlar yanağından
Sakın geçme gül bağından
Bir öpüş ağ yanağından
Ver demeğe utanırım

Saçın bulut yüzün mâhi
Kaşın âşık kiblegâhi
Gözün tahttan salar şâhi
Gör demeğe utanırım

Gel bu gün sen bırak nazı
Kör olsun düşmanın gözi
Kıl sözümden keşf-i râzi
Sır demeğe utanırım

Ceyhun buldı halvet otak
Gel koynuma bile yatak
Şirin canı cana katak
Sar demeğe utanırım

— VIII —

Güzel il senden ötürü
Meleğin kendidir derler
Sormayışın hal hatırı
Düşmanın fendidir derler

Pek kaldırırsın yalmanın
Mümkini yok yol bulmanın
Çağ bulup murad almanın
Sırası şindidir derler

Cez.

Gel sennen edek bazarı
Verem elimdeki varı
Sinendeki koşa narı
Murabba kündüdür derler

Gönül yatağı yıkılmış
Coşup sahraya sokulmuş
... zülfün takılmış
Ceyhân'un bendidir derler

Cezbî (Ahmed, Mutasavvif) — XIX uncu asrın son nisfında yetişen şairlerden Cezbî hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (Osm.):

"Cezbî Ahmed Bey: Terceme-i hâli meşâyih faslında mezkûr *Himmet* efendi ahfâdından şâir ve âşık bir zâttır. Müretteb divânı ve *Aşkîyye* isminde manzum bir eseri vardır. Tarikaten Bayrâmî ve Nakşebendîdir. 1245 (M. 1829) te irtihâl ederek Aksaray civârında Taşkasap'taki Nakşebendî dergâhına defnedildi. Aşkîyye'si matlandı:

Besmeleyle idelim feth-i kelâm
Virelim nice dürer bâre kelâm
Bâ-i Bismillah'dır bir tâc-ı ser
Hazret-i Kur'ân üzere serteser ..

Cezbî divânının yazma bir nüshasına Topkapı sarayında tesadüf ediyoruz (Tpk. Hz. K. No. 1089).

"Sülâle-i Sivayûş Paşa hafidi hazret-i Himmetzâde divân-ı Esseyid Ahmed Cezbî mir-i saltanat-ı dîn ü devlet-i Âl-i Osmân medh-i hazret-i Sultan Selim gazî Hân,, kayıdlarıyla başlayan bu divanda 383 beyit vardır. Bunlar; 1 münacat, 14 nait, Çiharyâr, İmam Hasan, İmam Hüseyin haklarında birer medhiye, Mısır'ın fethi münasebetiyle 14 beyitli bir kaside ve 38 gazelden ibarettir.

Gelüp Bayrâmî'ye himmet kılıp tekmil-i esrârı
Tarikat pütesinde hall iden himmet küşâlarıdır
Felekten nakdın almış halka-i tevhid-i Hak Cezbî
Mahabbetten görünmüş sırr-ı burhân-ı semâlarıdır

deyerek Bayramiliğini anlatan Cezbî, kudretli bir şair, hattâ iyi bir nâzım olarak gösterilemez. Onun eserlerinde birçok hısan, kafiye, vezin hatalarına ve kelime ihmallerine tesadüf edilmektedir.

Cezbî'nin bir gazelini örnek olarak kaydediyorum:

— Gazel —

Biz ol mest-i meyiz aşk ile kıldık dilleri iskât
Bizimdir sâgar-ı mey bizdedir ta'bir-i teşbihât
Şaşırılmış râhını bikelere meyhâne-i aşkız
Bizimdir sâgar-ı sahbâ bizimdir dillere isbât
Cemâl-i pertev-i dildârı kıldık evveli arzû
Biz ol arzû keşiz bizden hüveydâ cümle teşbihât
Müdam medh ü senâgûyuz bizim dildârimiz vardır
Anıñın per küşâ pervâneyiz şem'inde tehliât
İderiz rûz ü şeb zikr-i cemâli *Cezbîyâ* dilden
Yanup pervâne veş şem'inde oldı cân ü dil bitâb
Bibliyografya: Cezbî divanı, Osm.

Cezbî (Sazsairi) — XIX uncu asır sazşairlerin-

den Cezbî'nin hayatı hakkında hiç bir malûmata rastlamadım. XIX uncu asır âşıklarından *Gedayî*, kendisiyle muasır sazşairlerinden bahsettiği manzumesinde Cezbî'nin de adını tasrih ediyor.

Bibliyografya: Ahmed Şükrü: *Gedayî ve bazı parçaları*: Konya Halkevi mecmuası No. 1.

Cezbî (Tırhalalı İbrahim) — XVIII inci asır şairlerinden Cezbî hakkında *Satim* şu malûmatı kaydediyor:

"Cezbî: İsmi İbrahim'dir. Filasıl kasaba-i Tırhala'dan zuhûr ve bir mikdâr destmâye-i irfan peydâ itmekle kendüye hayli mağrûr sâhib cezbe pîr hareket bir şâir-i turfa hey'et olup ulûm-i akliyyeye intisâb da'vâsın bulunduğu mecliste be-gayet itnâb itmeğin müsteskal-i gürûh-i ahbâb idi. Hâlen ki mahlâs-ı mezbûr ile müddeâsı olan ulûmî mânia-tül-cem' olduğu cümleye ma'lûm idi. Merhûm ve mağfûr الدراج الدرجة ربه الغفور şürefâ-yi ülül-ihirâm bülendi Paşmakçı zâde Esseyid Ali efendi'nin def'a-i sâniye Rumeli kadıaskerliğinde şeref-i mülâzemeti hâiz olup Rumeli kaleminde bazı kasabâta kadı olmuşken âhır-ül-emr رحمة الله امره اعرف قدره ولم يتعد طوره tavrından cezbesi sebebiyle güzerrân itmeğin اجلا عن الوطن te'dibi ile mücâzât olunmağın perişan ve esnâ-yi tahfîr-i tezkiremizde müddet-i medide hareket-i bî edebâne ve meczûbânesi sebebiyle fütâde-i çâh-ı hirmân olmuş idi. Eş'ârında çendan halâvet ve güftârında vaz'-ı alâkaneden mikdâr zerre bir hâlet yoğ idi. Bu güftâr-ı perişan etvâr cümle-i eş'ârındandır:

— Gazel —

Ârifiz eh-i fenâ rind-i kalender meşrebiz
Lâübâli merd-i ayyâşız meclâmî mezhebiz
Tâli'e incinmeziz baht ile yoktur leccimiz
Birc-i teslim-i rızâ-yi Hak'ta tâli' kevkebiz
Mesned-i meyhânece Cem denlü vardır zevkimiz
Düş ber-düş-i sebû-yi cân ile leb berlebiz
Eh-i hây ü hüy perhîz cylesünler her gice
Şust-ı himmetten hadeng endâz-ı bâzız şimdî biz
Akl-ı külden kârimiz tahsil-i fenn-i ma'rifet
Gören annâ Cezbîyâ anlar ki tıfl-ı mektebiz,,

Ramiz tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

"Cezbî: Ol şâir-i bî misl ü bî adimin nâm-ı nâmîleri İbrahim'dir. Memâlik-i Rumelî'den medine-i Tırhala'dan bedidâr ve tahsil-i destmâye-i ilm ü irfân itmeğin bülend iktidâr olmağla Şeyhülislâm Paşmakçızâde Esseyid Ali efendi merhûmun Rumeli sadâreti teşrifinden mülâzım ve tarik-i kazâya âzım ve bilâd-ı kesîreye kadı ve hâkim olmuş idi. Bir def'a sudûr-i kirâmın birinden mağdûr olmağla ref'-i rik'a-i iştikâsı kendüye istîfâ-yi ma'zeret iken hilâf-ı melhûz bilâd-i âhara sebeb-i nefy ü iclâ olmuş idi. Ba'del-afv yine tarikında kat'-ı merâtib ile nâil-i âmâl ve menâsib-ı sitteden bir kaç mansıb-ı celile tasarrufla hâiz-i kasab-üs-sebk-ı emsâl Olmalarıyla kâmkâr ve evâhir-i hâlinde medine-i Zîstevi ile te'yid-i ihtiyâr itmişler idi. Bu hâl üzere güzârende-i eyyâm ü leyâl iken 1161 (M. 1748) senesi hudûdunda terk-i mansıb-ı cihân ve azm-i gülgeşt-i cinân idüp Edirnekapusu hâricinde makbûr ve seng-i mezârlarına işbu

tarih mastürdür ki teberrüken keşide-i silk-i sutür kılını:
— Tarih-i vefât-ı Cezbî —

Bî bakadır vefâ-yi ays-ı cihan
İşte oldu bu zât hâk-i remim
Nazm-ı şîrin ile idi ol pîr
Şâir-i pâk tab'u kalb-i selim
Düşdi nâçâr fevtine târih

قودی جان او جذبی ابراهیم

Merhûm-i merkum maârif-i bî pâyân ile ma'lûm şâir-i şîrin edâ bir pîr-i rûşen zamîr-i maârif edâ idi. Bu güftâr cümle-i âsarlarından ki teberrüken sebt ü tahrîr olundu:

Kimin ferzend-i bihemtâsın hem devletin kimdir
Kimin bir dürre-i yektâsın sen servetin kimdir
Kiminle lâübâlî zevk-ı germâgerm-i işretsin
Teferrûgâh-ı âlemde medâr-ı fursatın kimdir
Kiminle küçe küçe kef be-kef sâid be-sâidsin
Aceb zânû be-zânû hemdemim germ ülfetin kimdir
Kimin hemhâbe-i hambisterisin tâ sehor her geb
Kimin nûzhet fezâ-yi nermisin hem işretin kimdir
Görüp Cezbî-i bîmârî terahhüm eyleyüp bâri
Dimedin bâis-i rencâveri-i sıhhatin kimdir,,

Ayvansaraylı Hüseyin şu malûmatı veriyor (*Tercemetülmeşâyihîn*):

"Mehmed Cezbî efendi: Rumeli kuzâtındandır. 1160 (M. 1747) tarihlerinde rihlet idüp Edirnekapusu hâricinde medfûn şuarâdan olup bu na't-ı şerif anlarındır:

Der-i lütfun bize dârül-amandır yâ Resûlâllah
Saâdet re'fet andan râygândır yâ Resûlâllah
Kerem dide mekînidir umar ihsânını *Cezbî*
Kapunda zâr ü üftâde gedandır yâ Resûlâllah,,

Sicil'de şu kayıd vardır:

"Cezbî İbrahim efendi: Tırhalıdır. Kuzâttan olup Ziştevi'ye nefy olundu. Ba'del-ittlak 1161 (M. 1748) de pîr iken fevt oldu. Edirnekapu'sunda medfundur. Şâir idi.,

Bursalı Tahir merhum diyor ki (*Osm.*):

"Cezbî İbrahim efendi: Ulemâ-yi şuarâdan ve tarikati Bayrâmiyye ricâlinden bir zât olup Tırhala'lıdır. Himmetzâde Abdullah ve Abdüssamed efendilerden ahz-i feyz itmiştir. Bazı kelimât-ı cezbedârı kendisinin İstanbul'dan ib'adını mücib olmuştu. Ba'del-ittlak İstanbul'a gelerek 1161 (M. 1748) de irtihâl etti, Edirne kapısı mezâristânında medfundur. Bir gazelinden:

Ehl-i Hak'ka sâdk ile bel bağlayan âgâh olur
Kapusunda kul olanlar ârif-i Billâh olur
Kim özünden bihaber bibehre olduysa yazık
Sanma kim bî mürşide meftûh-i bâb-ı râh olur
Hây ü hü-yi nâlemiz sanma tehdid dimic gel
Bülbül âsâ nâlemiz bî şübhe zikrullah olur
Bil ki emr-i Hak'kı icrâda taannüd eyleyen
Peyrev-i şeytân olur hem de adüvullah olur
Dide-i cânım uyar gâfletten oy hodbin dâil
Gullânın hor dem-i ferdâsı sad eyvâh olur
Ehl-i Hak'kı hak bilüp her kim ki itmez iktidâ
Şöyle bil Cezbî anın hasını yarım Allah olur,,

Ayvansaraylı Hüseyin, şairin adını Mehmed ve vefâtını 1160 (M. 1747) olarak gösteriyorsa da yanlış olmalıdır. Tezkire sahibi *Salim*'in de ona hücumlarda bulunmasını ancak garazkârlığına hamledebiliriz.

Bibliyografya: Çft., Slm., Rmz., Esd., Ayvansaraylı Hüseyin: Tercemetülmeşâyihîn, Scl., Osm.

Cezmî (Abdülkerim) — XVII nci asır şairlerinden Mehmed Abdülkerim Cezmî, Yahya efendi'nin oğludur ki bu zat, meşhur şair Şeyhülislâm Bahayî'nin kardeşidir. Yahya'nın babası Abdülaziz efendi, onun babası Şeyhülislâm Sadeddin efendi onun da babası Hasan Can'dır.

Ali Emiri, tezkirelerdeki malûmatı tevhid ederek şairin tercümeihalini şu suretle yazmıştır (*Tşca.*):

"Abdülkerim Cezmî efendi, takriben 1050 (M. 1640) hudûdunda Derseâdet'te tevellüd eyledi. 1056 (M. 1646) senesinde usûl-i mahdûmiyet üzere amîr mükerrerleri Bahayî efendi merhûmun def'a-i sâniye Rumeli sadâretinde mülâzım ve kırk akçe medreselerinde tâbî-i merâsim oldu. 1067 (M. 1656) de Bâlizâde efendi'den ibtidâ hâric elli rütbesiyle Anbarî gazî mearesesiyle bekâm olmuş idi. Sonraları Bâlizâde merhûmun rûsuyula müderris olanlara i'tibâr olunmamakla müşârünileyh medrese-i mezkûrede on iki sene mektep ledi. 1079 (M. 1668) de Şeyhülislâm Minkarizade Yahya efendi zamanında Magnisalı Çelebi müderrisi olarak tashîh-i tarik eylediler. 1080 (M. 1669) de Etmekçizâde 1084 (M. 1673) de sânie-i Kasımpaşa 1086 (M. 1675) de Sinan Paşa medreseleriyle ikrâm olundular. 1087 (M. 1676) de Bosna mevleviyetile gürûh-i mevâlî-i kârimâra dâhil 1089 (M. 1678) de ikmâl-i müddetle müfâsil oldu. 1093 (M. 1682) de Belgrad kazâsına nakl 1098 (M. 1686) de Diyâribekir pâyesiyile Kayseriye müyâbetine vâsıl oldular. 1099 (M. 1687) de kezâ-i mezbur Erzurumî Şeyhülislâm Feyzullah efendi'ye arpalık olarak yin olunmağla Güğercinlik kazâsı tekrimeten bunlara verildi. 1104 (M. 1692) senesi Rebfilevvelinde tahkik-i pâye ederek bil-fiil Diyâribekir kadılığına inâyet olundu. Merkez-i memûriyetlerine azâmetle sekiz mah mikdârı icrâ-yi ahkâm-ı şer'îye at-ı garrâya gayret ve sene-i mezkûre evâhirine doğru azm-i gülcâr-ı âhret eyledi. Tezkire-i *Salim*'de tarih-i vefâtı 1103 (M. 1691) senesi gösteriliyor ise de 1104 (M. 1692) senesinde olduğu zey-i *Uşşâk* Zey-i *Şeyhî*, tezkire-i *Salim* gibi mücelledât-ı selâsenâ ittifâk-ı şehâdetleriyle müsbettir.,

Beliğ tezkiresinde ise büsbütün yanlış olarak şairin 1099 (M. 1687) de öldüğü kayıtlıdır.

Salim, "1104 (M. 1692) tarihinde bilfiil Diyâribekir kadısı olup medîne-i Âmid'e esnâ-yi tariklerden irtihâl ve dâr-ı bekaya intikal eylediler,, diyorsa da Ali Emiri'nin tesbit ettiği doğrudur.

Cezmî'den bahseden menbalar, onun oldukça ünlü ve retli bir şair olduğunu söylüyorlar.

Safayî diyor ki:

"... Asrın ilm ü fazl ile ma'mûr ve şî'r ü inâz müsellem ve meşhûr olan şuarâsındandır. Müretteb vâni ve muhayyel eş'âr-ı belâgat ünvanı vârid ebyât perverîşyâb-ı nihâdî olan âsarındandır:

Ey bād-i sabâ bülbül-i nâlâne haber ver
 Âşüfteliğinden gül-i haudâne haber ver
 Ey bād-i sabâ zülfünü tahrîk edersen
 Evvel dil-i uşşâk-ı perîşâne haber ver
 Ey bād-i sabâ gönülüne gir lütfîle yârin
 Gel sonra dil-i Cezmi-cirâna (1) haber ver

— Velehu —

Bir niçe demdir dilin zülf-i perîşandır yeri
 Mihre hemserdir geçi geçi tarf-ı dâmandır yeri
 Ârzü mond olma ey sayyâd düşmez dâmma
 Ol tezery-i işvenin serv-i hirâmandır yeri
 Gülşen-i rüyinde yârin âşiyansâz oldu dil
 Bülbül-i âşüftenin Cezmi gülîstandır yeri

Veli nâm bir mahbûb-i devrânın âlüfte-i aşkı ol-
 dukta nazm itmîştir:

Feyz hâhâne geşt idüp Cezmi
 Taleb-i Hak ümîdi olmuştur
 Soyunup tekygâh-ı aşk içre
 Bir Veli'nin müridi olmuştur

Bu dahi hasb-ı hâlini i'lâm ider:

Meyhâne bizim hâne-i bîminnetimizdir
 Ol pir-i mugan ise velini'metimizdir,

Salim diyor ki:

"... Mâlezime-i gürûh-i mahdûmiyet olan maârif-
 ten hissedâr bir mahdûm-i celil-ül-mikdâr idi. Bu güftâr
 cümle-i âsârındandır:

— Nazım —

Hatt-ı ruhin nigâha ber âverde gösterir
 Mâh-i girifte hâle sıfat perde gösterir
 Baht-ı siyeh eser nîgeh-i âşkane gör
 Ol âftâb-ı hüsnî siyeh çerde gösterir

— Velehu —

Bahâr irişti yine bâğa yâr gelmez mi
 Merâmım üzre benim bir bahâr gelmez mi
 Hemîşe beste olup çin-i zülf-i yâre gönül
 Kalur gider o garîb-üd-diyâr gelmez mi
 Nevâziş eyleyeli hayli oldu gan Cezmi
 Acab yine o büt-i gangüsâr gelmez mi,

Güftâ de "Teşrifâtüşşuara", sında Cezmi'ye âid 16
 beyit kaleme almış ve onu sena etmiştir.

Beliğ tezkiresinde ise şairin şu beyitleri kayıtlıdır:

Nevbahâr oldu dilin kârı cünûn itmektir
 Niyeti çâk-i giribân-ı derûn itmektir
 Dil-i âşüfte talebkâr-ı visâl olmaktan
 Garazı tecrîbe-i sabr u sükûn itmektir
 Şerhasın penbesitân eylemeden kasdı dilin
 Sine vü serde olan dâğı füzûn itmektir

Tekâpü eylemekten âhivân-ı deşt ü sahrâ hep
 Gazâlâne nigâh-ı çeşm-i yârı cüst ü cü eyler
 Leb-i (2) dildârı teşbih eyleyenler gonca-i âle
 Güfâb-ı özr ile evvel dehânın şüst ü şü eyler
 Umar yek katre Cezmi âb-ı hayvân-ı visâlinde
 O bir bîhûde câdur ömr-i Hızr'ı ârzü eyler

Şerâb-ı neş'e bahş-ı nâz yâre hoş eser virmiş
 Ruh-i tâbende-i hüsnine kat kat zîb ü fer virmiş

(1) Nâlâne: Tşa.

(2) Ruh: Tşa.

Hezârı muntazır ezhârı lerzan serv saf beste
 Sabâ güzâre azm-i yârdan güyâ haber virmiş
 Bi söz-i derûn itme ümid-i eser-i âh
 Bi per ola hiç menziline tir gider mi,

Âzım zeylinde şairin şu beyitleri kaydedilmiştir:

Kâküllü rüyine cün dâd-i çerâğ âşüfte
 Eser-i nûkhet-i zülfünle dimâğ âşüfte
 Azm-i gülgeşt-i çemen eylemiş ol mâye-i nâz
 Bülbül âşüfte gül âşüfte vü bâğ âşüfte
 Âteş-i aşk ile hemkâr sipend-i pür cûş
 Serv-i sinemde benim penbe-i dâğ âşüfte

Ali Emiri de Cezmi'nin şu beyitlerini örnek olarak
 kaydediyor (Tşa.):

Geşt ettiren etrâf-ı temâşâgeh-i dehri
 Cezmi eser-i câzibe-i kısmetimizdir

Ol şûh cür'apâş olalı hâk-i gülşene
 Nerkis gibi çemende biter her giyâh mest

Kendin sana gürûh-i gazâlân-i deşt-i nâz
 Bir âşinâ nigâh ile remkerde gösterir

Gülşen-i rüyinde yârin âşiyansâz oldu dil
 Bülbül-i âşüftenin Cezmi gülîstandır yeri

Şevk bahş-i şeb-i gam olsa aceb mi Cezmi
 Bezme revnak kadeh-i şu'le nümûnundandır

Maksadı câm-ı peyenderpey ile sâkinin
 Sâgar-ı ayşî tehisâz ü nigûn itmektir.

Tahammül eyleyemez âteşin ruh-i yâre
 O zülf-i ham be-ham-ı müşgbâr nâziktir

İtmez ızhâr-ı ukde-i hâtır
 Vaz'-ı dildâra dâğdır gönülüm

Ben şehîd-i nigâh-ı cânânım
 Rencîş-i dest-i cansitan bilmem

Küşâde hâtır-ı âlem huçeste mevsim-i id
 Bu bezme bir meh-i mihr iftihâr gelmez mi
 Küşâyış-ı girih-i Gonca-i derûn olarak
 Nesim-i âtfet-ı Girdigâr gelmez mi
 Çok oldu dide nîgeh-pâş-ı âlem-i hayret
 Aceb gönül haber-i vasl-ı yâr gelmez mi
 Kalur gider mi felek böyle hisset üstüne hiç
 Bir ehl-i kadri bilür kâmkâr gelmez mi

Cezmi divanına rastlamadım. Fakat mecmualar-
 da onun bazı manzumelerine tesadüf edilmektedir. Bir
 mecmuada ise bizzat şairin kendi eliyle yazılmış bir kaç
 şî'rine rastlıyoruz (Nr. K. Mc. No. 4965).

Ali Emiri diyor ki (Tşa.):

"Diyârbekir kadılığında bulunduğu esnâda erbâb-ı
 maârifin fâzil-i kesir-ül-mahâmîdi Mansûrizâde Musta-
 fa Mücib-i Âmidî kendilerine mürâcaat ederek mec-
 mûa-i kıymetdârına müşarünileyhin hatt-ı dest-i âlîfe-

riyle "limuharririhî,, ve "linâmkihi,, serlevhalarıyla on üç gazel-i belâgat pîrâsını tahrîr ettirmiştir. Mezkûr gazeller bu muharrir-i hakîrin meşhûd-i nazar-ı ibtihâcım oldu. "

Devrinin oldukça kudretli şairlerinden olduğu muhakkak olan Cezmî'nin bir kaç gazeli ile tarihini örnek olarak kaydediyorum :

— I —

— Gazel —

Var ise seyr-i hatt-ı izâr eyledin gönül
Tecdîd-i şevk-ı köhne bahâr eyledin gönül
Mânend-i bâd-i subh ne bu bî karârlık
Benzer ki geşt-i küçe-i yâr eyledin gönül
Kâlâ-yî aşkı sarf ederek her perî veşe
Bâzâr-ı i'tibârda kâr eyledin gönül
Oldun hemîşe tâlib-i âsâyiş-i huzûr
Divâne vâr terk-i diyâr eyledin gönül
Bir şivekâr aşkına dilbeste eyleyüp
Cezmî-i zârı şiftekâr eyledin gönül

Nr. K. Mc. No. 4965

— II —

Giriftâr-ı mahabbet nâlekârî ile hû eyler
Senin divânen omuş hod be-hod dil güftüğü eyler
Tekâpû eylemekten âhûvân-ı deşt ü sahrâ hep
Gazâlân-ı nigâh-ı çeşm-i yârî cüstüçü eyler
Ruh-i dildârî teşbih eyleyenler gonca-i âle
Gülâb-ı özl ile evvel dehânın şüst ü şü eyler
O şeh mestâne cünbiş âteşin ruh gösterir dâim
Şerâb-ı nâbdan güyâ nikab-ı reng-i rû eyler
Umar yekkatre Cezmî âb-ı hayvân-ı visalinden
O bir bîhûde cûdur ömr-i Hızr'ı arzû eyler

Nr. K. Mc. No. 4965

— III —

Tarabgâh-ı mugan gülzâr ü her bir câm bir güldür
Nevâ-yi mest ise reşğ âver-i feryâd-ı hûlbüldür
Hat-ı nevhîz-i rûy-i yâr o zülf-i ham be-ham güyâ
Çemende zâhir olmuş nev şüküfte saçlı sümbüldür
Görelden dil gubâr-ı hatt-ı rûy ü zülf-i dildârî
Siyeh mest-i cünûn âşüfte-i sevdâ-yî kâkûldür
Kebûdî câmede ruhsâr-ı âlin seyr iden der kim
Letâfetgâh-ı hüsne bir müferrih şisede müldür
Dehânın eyleme harf âşinâ-yî hâhiş ey Cezmî
Beni gûş it bu bir hos semt-i vâdi-i tevekküldür

Nr. K. Mc. No. 4965

— IV —

Semt-i vefâya azm ederek şâmgâh mest
Gitti o şûh hâne-i âgyâra âh mest
Çeşmin herâs-ı şahne-i gamzenle der kemîn
Eyleş mi hiç teveccüh-i her şâhrâh mest
Ol şûh cür'a pâş olalı hâk-i gülşene
Nerkis gibi çemende biter her giyâh mest
Dil neşveyâb-ı câm-ı nevâzîş olur mı hiç
Mahmûr-i nâz gamze vü çeşm-i siyâh mest

Dil lûtf hâh-i yâr o müstağni-ni niyâz
Âlem harâb olmada ol pâdişâh mest
Dün gördüm eylemiş der-i meyhânededirig
Rûmâl-i hâk-i Cezmî-i galtan küllâh mest

Nr. K. Mc. No. 4965

— V —

Biz âteş-i firâkın ile germ ülfetiz
Sertâbepây şûle-i pür süz-i firkatiz
Dil çâk çâk-i gam tenimiz dâğdâğ-ı aşk
Pertev şüküfte lâle-i bâğ-ı mahabbetiz
Olsak aceb mi ye's-i sirişt-i ümîd biz
Bir dilber-i serâmede biz nakş-ı hayretiz
Meyl itmeziz sarılmağa nahl-i ümîde biz
Bir serbüride şâhçe-i tâk-i hasretiz
Nev âşik olmuşuz yine divâne meşrebiz
Cezmî cihanda silsile cünbân-ı mihnetiz

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 56
ve bendeki bir mecmuadan

— VI —

— Vefat tarihi —

— Şairin babası Yahya efendi için —

Eyledi Yahyâ efendi azm-i gülzâr-ı naîm
Ola dâhil cennetin kasr-ı meserretnâkine
Terk idüp âlâyişi tuttu tecerrüd âlemin
Erdi bir pervâz il mânend-i rûh eflâkine
Eyleyüp garkab-ı firkat etmeyüp hiç bizlerin
Ol eb-i müşfik tarahhum dîde-i nemnâkine
Ravzasın yâ Rab riyâz-ı cennet it dâim anın
Olsun îsâr ebr-i rahmet... has ü hâşâkine
Çün güher hâk içre pinhân etti anı rûzgâr
Nûr yağdırsun Hudâ her dem mezârî hâkine
Her gören Cezmî bu nakş-ı sengi der târih için

فانحه يحيى اذدينيك روان پاكه

— 1083 —

Üs. Km. K. Mc. No. 518

— VII —

— Vefat tarihi —

— Şairin annesi Sâhba hatun için —

Cezmî duâ idüp didi târih-i fevtini

اعمال صالحات اوله روزی صالحه

— 1081 —

Üsk. Km. K. Mc. No. 518

Bibliyografya: Gfl., Sfy., Sln., Blg., Asm., Scl., Tşa., Mc.

✓ Cezmî (Gedizli) — XVI ncı asrın son nısfında yaşayan şairlerden Cezmî hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım. Yalnız şairin bir mecmuada bazı manzumelerine tesadüf edilmektedir. Bay Fahri Bülge bana gönderdiği bir mektupta bu hususa dair şunları yazmaktadır :

"Gedizli bir şair tarafından 992 (M. 1584) tarihinde yazılmış bendeki büyük bir mecmuada "Cezmî-i Gedûsî,, başlığıyla on iki kûsur gazeli vardır. Mecmu-

ayı nefis tâlik yazısı ile dolduran şairin, Cezmî'nin gazellerine ve Cezmî'nin mecmua muharririnin gazellerine nazireleri bulunduğuna göre, o tarihte her ikisinin de her hayat olduklarını kabul edebiliriz. Şu halde Cezmî, XVI ncı asrın ikinci nısı şairlerindedir; Hemşehrisi *Azmî*'nin de muasırlarındandır. Mecmuada *Azmî*'nin elli parçadan fazla şi'ri ile bunlardan pek çoğuna zamanı şairleri tarafından yazılan nazireler de vardır.,,

Bay. Fahri Bilge'nin göndermek lütfunda bulunduğu iki gazeli kaydediyorum:

— II —

— Gazel —

Nice bir bengi olup vâlih ü hayrân olalım
Berş yiyüp kahve içüp âleme sultân olalım
Serteser âlemi seyr eyleyüp abdâl sıfat
Tekye-i derd ü gam-ı dilbere mihmân olalım
Hân-ı vaslın bize olmazsa müyesser cânâ
Gam tenûrununda yanup hecr ile biryân olalım
Dilde nakş eyleyelim mihr-i dehân-ı yârı
Hâtem-i lâ'li ile dehre Süleymân olalım
Medh idüp hüsnünü dendâmı ile dildârın
Cezmîyâ nazm-ı dürrerbâr ile Hassân olalım

— III —

Biz mukîm-i kûy-i yâr olduk safâmız var bizim
Kâ'be'ye ömrüm ıraktan merhabâmız var bizim
Leblerin yâd eyleyüp şirin gazeller söyledik
Ol sebebden husrevâ rengin edâmız var bizim
Germ-i mihnet cismimiz sûrâh sûrâh eyledi
Derd ile Eyyûb-i vakt olduk duâmız var bizim
Zulme âgaz eylemiş bîdâdîk her dem işi
Kullarına rahmi yok bir pâdişâmız var bizim
Cezmî'yüz hâk-i derinde lûtf idüp ma'zûr tut
Hâkipâyeye tuhfe ancak bir duâmız var bizim

Cihâdi (Sazşairi) — XVIII inci asır sazşairlerinden olduğunu tahmin ettiğim *Cihâdî*'nin aruz ve hece vezniyle yazılmış bazı manzumelerine bir kaç mecmuada tesadüf etmekteyiz. Bendeki bir mecmuada

Bir temâşâ eyler iken ol melek simâ yüzün
Görmemiştir galibâ Âdem dahi Havvâ yüzün
Gül yüzün üzre perişan kâkülün ey meh cebîn
Ebr olup güyâ serâser kaplamış dünyâ yüzün
Şeb gibi baht-ı siyâhın rûzi-i rûşen olur
Ger görürsem bir gün ol mihr-i cihân ârâ yüzün
Aşk meydanında seyret bu *Cihâdi* bendeyi
Başını virdi şehâ döndürmedi kat'â yüzün

Gibi beyitleri ihtiva eden bir "divan,, ı kayıtlıdır. Millet kütüphanesindeki bir mecmuada da bir "müstezad,, ı görüliyor. Şakir Ülkütaşır da onun bir kısmını "Yeni Türk,, mecmuasında neşretmiştir (No. 37). Bu iki manzumeyi naklediyorum:

— I —

— Koşma —

Gönlümün sürûru serv-i bülendim
Terkin kılmazam ben bir kan olursa

Ne mümkün ayrılmak çıkmadan canım
Âlemde kâinât düşman olursa

Âşıkım cihanda nârı neylerim
Bülbülüm gülşende hârı neylerim
Dahi senden gayrı yârı neylerim
Her biri âfet-i devrân olursa

Cihâdi aşkınla sararsın solsun
Bizi zemmeyleyen Mevlâ'dan bulsun
Olursa sevdiğim sen gibi olsun
Karşında Yûsuf-i Ken'ân olursa

— II —

— Müstezad —

Sen bana niçün ey gül-i hoşbû acımazsın
Yazık sana yazık

Oldum gam-ı hecrin ile sayru acımazsın
Yazık sana yazık

Mestâne varup hâne-i a'dâyâ ayıldın
Dünyâya yayıldın

Emmiş lebin âğyâre-i bedhû acımazsın
Yazık sana yazık

Bîdâd olasın şevket-i divânına düşmez
Hem şânına düşmez

Ben bendene ey şâh-ı kamer rû acımazsın
Yazık sana yazık

Sen ayş ü safâ eyle müdam gözleri mestim
Ey bâde perestim

Ben nûş ideyim derd ile âğu acımazsın
Yazık sana yazık

Hecrinle *Cihâdi* kulun ey şâh-ı güzünim
Ey mâh cebünim

Girmez gözüne subha dek uyhu acımazsın
Yazık sana yazık

Cihâdi (Teşrih-i tîbâ' sâhibi) — XVI ncı asır şairlerinden *Cihâdi* hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım. Onun bugün elimizde *Teşrih-i tîbâ'* adlı manzum bir lûgati bulunuyor (*Ünv. K. No. 3511*). 340 beyitten ibaret olan bu küçük eser; 1000 (M. 1591) tarihinde yazılmıştır.

Didim hem ana نشرق طابع nâm

Dahi kıldı anı târih-i itmâm

beyti yazılış tarihin göstermektedir.

Müellifin esasen İzornik'li olduğunu, bir müddet Budin'de ikamet ettiğini, meslekinin ise hocalık olduğunu kitap mukaddimesindeki şu beyitlerden anlamaktayız:

Kemine bende kim İzornikiyim
Maârif ehlinin bir âşıkıyım
Budin'de sâkin olup nitekim nûn
Talebden hâli olmadım dün ü gün
Gehi idüp taallüm gâhî ta'lim
Bana fehm oldı bâb-ı fehm ü tefhîm

Teşrih-i tîbâ', muhtelif vezinlerde yazılmış bir lûgat kitabıdır. 46 beyitlik bir mukaddimededen sonra şu beyitle başlamaktadır:

Hak Tanrı yaratıcı Bâri yüceki a'lâ
Peygambere nebî di kul'ıbd efendi mevlâ

Cihâdî'nin bu eseri 957 (M. 1550) de ölen *Şâhidî*'yi taklîden vücade getirdiğini tahmin edebiliriz. Eserinde,

Cihâdî'ye duâ-yi hayr idenler
Olalar dîn ü dünyâdan muzaffer ~

deyerek ismini tasrih eden şairin ihtimal ki bazı manzumeleri de mevcuttur.

Cihangir (Sultan) — XVI ncı asır şairlerinden Cihangir hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor:

"Sultan Cihangir: Pâdişah-ı Süleyman bâriğâh ve sultân-ı cihan şâh hazretlerinin ferzend-i dilbendi idi. Âvân-ı cevânide devr-i zamâneden âsib irişüp ol şehzâde-i cihâna arsa-i rûzgâr-ı nâhemvâr tong ü târ görünüp ve cihân-ı bîvefâdan bü-yi vefâ görmeyüp âlem-i bekaya cân atup ravza-i câvidânı makar ve hür u gilmân ile seyr-i gülzâr-ı cinân ve geşt-i havz-ı kevser kılmış Merhûm-i mağfûrun mezârı İstanbul'dadır. Ve mezkûrun mahlâs-ı şerifi *Zaifî*'dir. Kuvvet-i zihn-i lâtifi kemal mertebede imiş. Ahyânen tab'-ı vakkaddan nazm-ı belâgat mazmûn mânend-i dürr-i meknûn rişte-i nazma çeküp dür-i gûş-i erbâb-ı hûş kilmadan olmazlar imiş. Bu matla' ve beyit anıdır:

Akl ü fikrim târ ü mâr iden bu giysûlar mıdır
Yohsa ruhsârındaki bu hâl-i hindûlar mıdır
Der gören ebrûların (1) altında cânâ gözlerin
Hancer altında yatur sayd olmuş âhûlar mıdır,,

Müverrih Âli diyor ki (*Knh.*):

"Sultan Cihangir: Bu dahi şehzâde-i sâbıkın birâderi ve sultan Süleyman Hân'ın veled-i küçekteri Der-i aliyye-i ulyâlarından ayrılmak ya'nî ki kanunları üzere sancağa çıkup tabl u nekkaresin çaldırmak müyesser olmadan peder-i büzürgvârı Haleb'de kışladığı senede kûs-i rihlet âvâzesini yankulandırdı. Ya'nî ki sâlik-i râh-ı baka olup cihangirlik nâmının isbâtın idemedi.,
Bibliyografya: Ahd., Knh.

Cihânî (Kadı) — XV inci asrın son nisfında yetişen şairlerden Cihânî hakkında *Sehî* şu malûmatı veriyor:

"Mevlânâ Cihânî: Ehl-i ilimdendir. Anadolu vilâyetindedir. Ulûmu tertib üzere görmüştür. Hulku ve tab'ı hoş yiğittir. Yani nâm bir tersâboçe mahbûba bu matla'ı dimiştir ki zikr olunur:

Bâğ-ı cennetten ey güzel Yani
Hoş gelür bana küyinin yani.,

Lâtifi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Cihânî رحمه الله عليه : Rumelinden kuzât kısmındadır. Merhûm Sultan Selim Hân عليه الرحمة والرحوان ki râf-i ratyyet hâmi-i memleket idi âlemde zulmün menşei ahz-i rüşvet ve râşî ve mürteşî olup zulm ve hayf kılanlar hükkâm-ı milk ü millettir deyu vüzerâ ve ümerâ-

(1) Müjgânların: Nüsha.

ya göz açtırmayup ve kuzât ü vülâta aslâ ruhsat virmeyüp seyf-i siyâseti cellâc' elinde hâzır ve tîg-i adâlet dest-i dâdda katli cebbâra muntazır idi. Tâife-i kuzâtan ol mezkûru katli itti. Ammâ bilmezem ki zulm u hayfa müteallik nesin işitti. Tabiat-i şîriyyesi çendan yân-ı istihsân ve ol kadar pesendide-i ehl-i irfan deydîr. Bu matla' anın eş'ârındandır. Güyâ ki hasb-ı vâki' olmuştur:

Didim ey hûnî bulaşma gel rakibin kamna
Didi kandan âdem oldu oldu kindir kanı ne,,

Sehî'nin "Anadolulu,, , *Lâtifi*'nin "Rumelili,, olarak tanıttıkları bu şairin aynı adam olduğu kuvvetle tahmin olunabilir.

Cihânî'nin *Câmiunnezzair*, *Mecmaunnezzair*, *Pencene Bey* mecmualarında ve diğer bir takım mecmualarda bazı gazellerine rastlıyoruz. Bunlardan beşini örnek olarak ahyorum:

— I —

— Gazel —

Kıldı firkat ben garîbî âh cânandan cüdâ
Cism-i bî rûhum ki kaldım hasretâ candan cüdâ
Yâr ise nâ mihrîban derdim bilir bir kimse yok
Ara yerde kalmışam biçâre dermandan cüdâ
Lâşker-i eşgim perîşân oldu her sû sensizin
Kande cem' olur şu asker kala sultandan cüdâ
Dirhem-i eşgiyle kıldın ben fakîri muğtenem
Lâyik-ı devlet değil kul ola ihsandan cüdâ
Sen gül-i nevresteden ayrı *Cihânî* âh ider
Nâle eyler her nefes bülbül gülistandan cüdâ
Prv.

— II —

Döstüm cevri-i firâvân itmek imiş hû sana
Hey vefâsız vazgeldim yüri var yâ hû sana
Câm-ı zerrin ala ol meh sâid-i sîmînine
Bâdenûş oldukca ider germ olup yâhû sana
Hişm-i çeşmün hancerin tîz itme dil mecrûhuna
Hayr ü şerden söz mi dîrler hey delâ kanlı sana
Ey sabâ tahrîk ile zülfünden umma fâide
Lâf idüp esme sabâ savurma kalmaz bu sana
Âlem-i rû'yâda gördüm didi bir sâbil comâl
Göresin olur *Cihânî* yâr hempehlû sana
Menz.

— III —

Düşdi dil bir serv-i serkeş kadd-i mevzûn üstüne
Pâdişâh-ı hüsn imiş ol rub'-ı meskûn üstüne
Döstüm Leylâ-yi gamba âh kim bu zülf ü hâl
Micmer-i pür dâda benzer kabri-i Mecnûn üstüne
Mushaf-ı hüsnünü aç çıksun cemâlin âyeti
Mü'min olan can verir ol fâl-i meymûn üstüne
İki göz bir köprüdür kaşım gözüm üzre benim
Yaşı çok olsun ki galib geldi Ceyhân üstüne
Bir gazel yazmış *Cihânî* defter-i hüsnünde kim
Hazret-i Ahmed gibi bir çeşm-i meftûn üstüne
Cmz.

— IV —

Âşık-ı biçâreye yaksa nola ol şeb çerâğ
Yaka gelmiştir dil-i pervâneyi her şeb çerâğ
Sine-i mecrûhuma hâlin gamı ey lâle ruh
Âteş-i hasretle yaktı dağ ber bâlâ-yi dağ
Ruhlerin devrinde mahrûm itme lâ'linden beni
Mevsim-i gülde ne müşkildir meye olmak yasâğ
Gülşen-i küyin temâşası senin ey gonca-ıleb
Bülbül-i cânâ verir gülzâr-ı cennetten ferâğ
Yâ ilâhî küy-i dilberden be-hakk-ı enbiyâ
Bu yakinlerde *Cihânî* bendeni itme ırağ

Pro.

— V —

— Müsceddes —

Kıldı bu devr-i zaman âvâre sergerdan beni
Eyledi bezm-i belâda ney gibi nâlân beni
Yaktı yandırdı meded bu âteş-i hicran beni
Kanlara gark eylemiştir çeşm-i hûn efşan beni
Günde bin kez öldürür derd ü gam ü hicran beni
Şâhzâdımdan yine dür eyledi devran beni

Sarsar-ı mihnet gönül kasrını vîrân eyledi
Başıma derd ile gam dünyâyı zindân eyledi
Kâkül-i cânan gibi aklım perişân eyledi
Derd-i hasret gonca veş bağırim dolu kan eyledi
Tâli'ü bahtım bana zulm-i firâvân eyledi
Şâhzâdımdan yine dür eyledi devran beni

Göreyin döne döne inileye gerdûn-i dun
Kıldı ben mahzûn bir çâh-ı belâda sernigûn
Gözlerim yaşını bir âl ile itti sernigûn
Boynuma geçti gam-ı hecr ile zencir-i cünun
Çâresiz kaldım meded gayet zebûn oldum zebun
Şâhzâdımdan yine dür eyledi devran beni

Güşe-i mihnette her dem inlerim leyl ü nehâr
Olmuşum bâd-i sabâ gibi cihanda bîkarâr
Ebr gibi saçların çözüp bana ağlar bahâr
Bâğ-ı gamda inleyüp derd ile dil hemçü hezâr
Vird idinmiştir bum dilde olup derd ile zâr
Şâhzâdımdan yine dür eyledi devran beni

Dem mi vardır ey *Cihânî* dide pür hûn olmaya
Ol saçı Leylî'ye gönlüm zâr ü Mecnûn olmaya
Hâtırım derd ü gam-i hecr ile mahzûn olmaya
Rûz ü şeb hierân ile hâlim diğergûn olmaya
İnlemek çeng-i belâda cânâ kanûn olmaya
Şâhzâdımdan yine dür eyledi devran beni

Ünv. Yl. K. Mc. No. 46

Bibliyografya: Sh., Ltf., Mc.

Cihânî (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden olduğunu tahmin ettiğim *Cihânî*'nin bir koşmasını aynı asırda yazılmış bendeki bir mecmuada kayıtlı buluyoruz. "Maye,, başlığıyla mukayyed olan bu manzumeyi naklediyorum:

— Maye —

Yâr yatarken sine bendi çözülmüş
Ağ yeğün serden atmış o yana
Siyah zülfün mah yüzüne dökülmüş
Pâyedurdum hâb-ı nazdan uyaña

Derdim çok dermânım yoktur neyleyim
Şirin canım yâre kurbân eyleyim
Yârı tenhâ göremem hâlin sorayım
Zâlim engel asla çıkmaz o yana

Cihânî der yâr sözünü başa tut
Her ne derse sözlerini gûşa tut
Nişancıyım derdli sinem nişan tut
Yılancıyım at ohunu o yana

Cismî (Mutasavvif) — XVII nci asır mutasavvıflarından *Cismî* hakkında *Ayvansaraylı Hüseyin* şu malûmatı veriyor (Tercemetülmeşayihin):

"Esseyyid İsmail *Cismî* efendi: Za'f-ı vücûduna binâen *Cism-i lâtif* efendi dirlir idi. Pederi Mehemed efendi Aksaray'da Hüseyin Ağa câmi'nin imâmıdır. Kendileri Hacı Evhad şeyhi Hüseyin efendi'den ahz-ı tarikat eylemişlerdir. Aksaray tekyesinde Oğlanlar şeyhi İbrahim efendi'nin yerine şeyh olmuşlardır. Hizmet-i fakr üzere iken (1106 - 1694) târihinde vefât idüp Merkez efendi hazretlerinin câmi'-i şerifi kurbinde şeyhi yanında defn olunmuştur. Her fen-de kemâli olup eş'ârından bu ilâhî anın güftesidir:

Kalbiniz rûşen eyle yâ Allah
Aşkın ile şen eyle yâ Allah
Cismî'ye aşkım atâ idüp
Ol fakiri sen eyle yâ Allah.

Cismî'nin "Aşiran,, makamında besteli olduğu mukayyed olan bir ilâhisine bir mecmuada rastlıyoruz (Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 666). Manzumeyi naklediyorum:

Sırr-ı tevhid ile sırrım aşinâlık eyledi
Bana bum himmet-i Pîr ile Hâlik eyledi
Zulmet-i imkân içinde zâr ü sergerdân iken
Çekti nûr-i Kibriyâ'ya rehnümâlık eyledi
Merve hakkı sa'y idüp kesb-i safâ it ey gönül
Nûr-i Kâ'be Hak yolunda rûşenâlık eyledi
Aşk-ı Hak'tan gayrı bir yâr-ı vefâkâr bulmadım
Her kime yâr oldum ise bîvefâlık eyledi
Pîr-i aşkın dâmenini koma elden *Cismiyâ*
Öz atandan artık ol sana atalık eyledi

Bibliyografya: Ayvansaraylı Hüseyin: Tercemetülmeşayihin, Mc.

Civan (Diyarbakırlı) — XIX uncu asrın ilk nisfında yetişen şairlerden *Civan* hakkında Ali Emîri şu malûmatı veriyor (Tşa.):

"Civan: Şehrimizin sâhib-i kish ü san'at şuarâsından idi. 1160 (M. 1747) hudûdunda bu temâşâgâh-ı imkâna kadem basmıştır. Evâil-i hâlinde bir mikdâr tah-

il-i kırâat eyledikten sonra basmacılık san'atına sülûk itmiş idi. Millî şiir söylemeğe heveskâr olduğundan henüz necevân iken Civan mahlâsını ihtiyâr eyledi. Giderek basmacılar esnâfının mümtâzlarından oldu. Bir çok zarif kalıblar tedârik ve î'mâl ittirmiş idi. Beyaz ve sair elvan bezler üzerine günâgün nakışlar basardı. Hele bâkir kızların dokuyup cihâz için hazırladıkları zarif dokumaları güzel ve rengârenk çiçekler ve dallarla ve bazan selis ve makama münâsib beyitlerle öyle zarif bir sûrette tab' ve tezyin iderdi ki görenler tahsîn ve âferin okurlardı. Fakat minder, yasdık, döşek, mendil, perde, döşek örtüsü gibi günâgün sun'lu basmaları mazhar-ı kadr ü f'tibâr ve sâye-i feyz-i san'atta kendisi dahi hâiz-i rehine-i izz ü f'tibâr idi. Edâ-yi eş'ârı açık ve sâdedir. Bazı güzel beyitlerine ve hüsn-i insicâm dâiresinde gazellerine de tesâdüf olunur. Mâye makamında millî ve şevkefzâ murabba'ları hâlâ meşhûr ve hâfıza-i enâmda menkûştur. Vefâtı 1230 (M. 1815) hudûdundadır (1). Vefâtında bir dam dolusu günâgün eşkâl-i nefiseyi hâvî basma kalıbları zuhûr eylemiş idi. Bu gazel âsârındandır:

— Gazel —

Seyre çıkmış sevdiğim şûh-i cihân olmuş bu gün
Kırpığı fir-i gazab ebrû kemân olmuş bu gün
Kaddine bin nâz ile geymiş kebûdî câmosin
Ebr içinde sanki mâh-ı mihribân olmuş bu gün
Karşusunda sad hezâr üftâdeler el bağlamış
Nâzeninler tahtına sâhibkırân olmuş bu gün
Gerdeninde halleri leşker gibi kurmuş tabur
Her biri bir fitne-i âhır zamân olmuş bu gün
Ey Civan sen çeşm-i cellâdin çekersin kahrını
Her biri a'zâların bir Kahramân olmuş bu gün

Bibliyografya: Tşa.

Civan (Diyarbakırlı) — Son asır şairlerinden Civan hakkında Ali Emiri şu malûmatı veriyor (Tşa.):

"Civan: Hacı Civan lâkabıyla benâm zamânımız sazşairlerindedir. Kahvehânelerde muammâ, lûgaz tertib eden ve lisân-ı millî üzere söz söyleyen umumî şuarâmızın serâmedânındandır. Tecnis, manî, maye, koşma tabir olunan vâdilerde tekellüften müberrâ ve sâde sözlerinin ekşerisi hoş âyendedir. Bir hayli üstad sözlerini nakş-ı sahâyif-i mahfûzât eylediğinden oldukça üstâdâne gazelleri de câbecâ işidilüp görülmektedir. Tahrîr-i tezkiremiz esnâsında isimleri hamsîne mütekaribdir. Et-fâl ve sibyan ve avâm arasında haylice nâm ü şânı vardır. Bugün "Hacı Civanı, falan kahvehânedede bir muammâ asmış kimse halledememiş ve yahud bir şâir gelmiş bir muammâ ta'lik etmiş her kim hall ederse beş Mecdîye verecekmiş "Hacı Civan,, halletmiş paraları kazanmış koca Hacı Civan deye yedi sekiz yaştan beri şöhretinî işittir, şu Hacı Civan'ı bir kere olsun görmek arzû ederdim. Kahvelere gidemem ki Hacı Civan'ı görmek

mümkün olabilsin. Bir gün yine bazı avampesendân arasınca Hacı Civan bahsi ortada döntüyordu. Ben dedim ki şu Hacı Civan Aşık Garib'in

Dün gece yâr eşîğinde yastığım bir taş idi
Üstüm yaprak altın toprak yine gönlüm hoş idi

Beyti gibi şiir söyleyebilir mi. Hay hay daha a'lâsını söyler demesinler mi. Artık böyle âteszeban bir şâiri görmek ehass-ı âmâlîm oldu. Fakat nasıl görülebilecek burası müşkil. Bir gün sibyan ile sokakta giderken işte Hacı Civan geliyor demesinler mi. Uzaktan bizim tarafa doğru gelmekte olan bir zâtı gösterdiler işte Hacı Civan budur dediler. Aman yâ Rab bizdeki ma'sûmâne sevinç başta fes üstünde ağabani sarık orta boylu gülünc yüzlü Hacı Civan vakûrane bir edâ ile ağır ağır adım atarak ta yanımızdan geçmesin mi. Dünyânın büyük bir adamı geçiyormuş gibi dikkatle bakmağa da kanâat etmeyerek Hacı Civan'dan kinâye olmak üzere cenâb-ı Hak'kın dünyâda ne kemallî adamlar halkettiğini söyler. Hele atmakta olduğu levendâne adını kemâl-i takdir ile birbirimize gösterirdik. İçimizden biri canım filhakika Hacı Civan'ın şekli ü şemâilî şöyle dursun yürütmesi de başka deyince diğerleri elbette Hacı Civan olmalı ki iki tarafa sallanarak böyle edâ ile yürüyebilsin dediler. Meğer zavallının bir ayağı azacık aksak imiş. Bizim ma'sûmâne bir fikir ile nişâne-i kemâl zannettiğimiz istisnâî yürüyüş bundan ileri geliyormuş. İşte sazıyla âvâziyla cihân ü elgaziyle kahvehâneleri lebriz-i neşât ve gürûh-i avâmı müstağrak-ı fahr ü inbisât eden o zâtı bu suretle görmk nasib oldu. 1288 (M. 1871) senesinde şehre yarım saat mesâfede "Ali pınarı panayırı,, ihdâs ve her sene on beş gün kadar şehrin dükkânları kapanıp orası bir meşher-i umumî şeklini aldı. Artık Hacı Civan'ı görmeğe bir mâni' kalmadı. Panayır mahallinde tertib olunan yerlerde etraftan gelen on beş yirmi kadar sazşairlerinin baş tarafına Hacı Civan geçer ve büyük hüleli çubuğunu doldurup içerdi. Ekseriya irticalen inşâd eylediği eş'ârını okur ve aralıkta Aşık Ömer'leri ve Gevherî'leri de hatırdan çıkarmazdı. Bir gün saz çalıp icrâ-yi negamât ederken toplanan galebek arkasına sokularak bazı ihvân ile dinlemeğe muvaffak olduk. Hâzin bir sedâ ile Gevherî'nin şu sözlerini okuyordu:

Cihan hublarından bulmadım bir yâr
Hatır sayar cirkân bilür yol bilür

Bu meşher-i umumî üç seneden ziyade devam etmediğinden Hacı Civan yine nazarımızdan gaib oldu. Şu saz şairlerinin hakikaten garib bir hallerini gördüm. Meselâ bir lûgaz veya muammâ, hall için ta'lik olundu mu. Şâir sazını eline alıyor. Orada bulunan zevâtı yazıyla âvâziyla birer birer bir takım tantanalı elfâz ile medh ediyor. O zat te kalkup kesesini muammânın yanındaki tepsîye boşaltıyor. Meblâğ çokça bir şey ise medh ü senâ âvâzeleri yükseldikçe yükseliyor. Birisi inâd eder pura vermez ise o kadar hievîyeler yağdırılıyor ki herif isti'fâ-yi kusûr ederek kesesini boşaltmağa mecbûr oluyor. İş yalnız akçeye de münhasır kalmayup günâgün eşyâ ve bâzan kıymetlice kumaşlar muammânın yanına ta'lik olduğundan bir muammânın halli bir saz şâiri-

(1) Tezkire-i şuarâyı Âmid'de bu tarih, 1130 olarak kayıtlıdır. Eski 1230 olacağını tahmin ettik.

Civ.

le kahyehâne sâhibini âdetâ kâmyâb ediyor. İşte bizim Hacı Civan da bu sûretle ceyb-i âmâlini mâlâmâl-i nû-kud idenlerdendir. Şu gazel âsârındandır:

Senden öze ey pêri gelmez güzeller-yâdına
Ben senin hayrânımın lûtf it eriş imdâdına
Firkatinle künc-i mihnette figan itmekteyim
Başın için gel kulak tut bir nefes feryâdına
Gaibâne kimseye itmek ihânet istemem
Nâhaleflik hâsılı vergi değil ecdâdına
Ârif ü kâmillere haddim değil bir söz demek
Haşre dek eyvallah itmem câhil-i hussâdına
Dâd-i Hak'la ey Civan ma'nâyâ oldum âşinâ
Tav'an ittim serfûrû âteşzeban üstâdına,,

Bibliyografya: Tşa.

Civânî (Külâhçı) — XVI ncı asır şairlerinden Civanî hakkında *Hasan Çelebi* şu malûmatı veriyor:

"Cevânî: Ehl-i hîrof tâifesindedir. San'at-ı külâh-dûzi ile tahsil-i maâş ve kesh-i rûzî kılurdu ve bazı es-hâb-ı maârif ve kemâlât hizmetinde olup eğer san'at-ı şî're heves idüp bu fenni tahsil ve tekmile filcümle destres bulmuş idi. Lâkin külâh ve erkânı başına ir-gürmemişti ve eş'ârına bülega serfûrû idüp kadr ü 'i-tî-bâr bulmamıştır. Bu matla' anıdır:

Vefâ bünyâdı dilberde nolaydı üstüvâr olsa
Ya ben biçâre vü üftâdede sabr ü karâr olsa,,

Sicil'de şu kayıd vardır:

"Külâhçı esnâfından olup 950 (M. 1543) sâline doğ-ru vefât eyledi. Şâirdir.,

Sehî'nin "ehl-i ilim tâifesinden,, gösterdiği kadı Civanî (*Manastırlı Civanî'ye bakınız.*) ile *Hasan Çelebi*'nin san'at erbabından olarak tanıttığı Civanî'nin aynı adam olmadıkları meydandadır. Şu hakle *Hasan Çelebi* yanlış olarak *Manastırlı Civanî'ye* âid bir beyti külâh-çı Civanî namına kaydetmiştir:

Bibliyografya: Hsn., Scl.

Civânî (Manastırlı) — XVI ncı asır şairlerinden Civanî hakkında *Sehî* şu malûmatı veriyor:

"Mevlânâ Civanî: Ehl-i ilim tâifesindedir. Rume-linden Manastır nâm kasabadandır. Kadı olmuş dil hoş kişidir. Âmgir sözleri ve merdâne eş'ârı var. Bu matla' anıdır *Matla'*:

Vefâ bünyâdı dilberde nolaydı üstüvâr olsa
Ya ben biçâre vü üftâdede sabr ü karâr olsa,,

Bu şairin *Âşık Çelebi* ve *Hasan Çelebi* tezkirelerin-de kayıtlı olan Tırhalalı Civanî'den başka biri olmadığı da tahmin olunabilir.

Bibliyografya: Sh.

Civânî (Mustafa) — XVII ncı asrın ilk nısfında yetişen şairlerden Civanî hakkında *Nev'izade Atayî* şu malûmatı veriyor (*Şky. Aty.*):

"Elmevlâ Mustafa bin Mehmed: Eyyâm-ı cevânî-de tahsil-i ilm ü kemâle müdâvim ve Şeyhülislâm Bos-tanzâde Mehmed efendi hazretlerinin hidmet-i aliyye-lerinde kaim olup zamân-ı iftâlarında fetvâ emânetin-den mülâzım olmuş idi. Devr-i menâsib-ı ilmiye ve seyr-i merâtib-i resmîye ederek kırk akçe medreseden munfasıl iken 1008 (M. 1599) rebîulevvelinde Tulum-cu Hüseyin efendi yerine Kılıç Ali Paşa medresesi i'tâ olundu. Sene-i mezbûre zilkadesinde sefeli yerine Kıbrıs fetvâsına naklolundu. Kabûl etmeyüp azl ihtiyâr edicek 1009 (M. 1600) muharreminde Şam müftisi Ma'rîfetullah ile mübâdele-i mansıb etmişler idi. 1012 (M. 1603) zilka'desinde sefeli yerine Kıbrıs fetvâsına gönderildi. 1013 (M. 1604) ramazanında azl olunup sefeli sâlıfî Muhterem efendi'ye mukarrer kılındı. 1014 (M. 1605) zilkadesinde Ali Bey zâde Şah çelebi mahlûlünden Kûtâhiye kazâsıyla makdiyülmeram oldu. 1016 (M. 1607) zilka'desinde ma'zûl ve yerine Babazâde Şinânî mevzûl oldu. 1018 (M. 1609) evâhirin-de halefî yerine îade ve mansıb-ı Kûtâhiye'de karâr-dâde kılındı. 1019 (M. 1610) ramazanında ref'olunup mansıbı Dokuzzâde'ye teklif olunup kabûl etmedikleri cihetten Babakuşu oğluna tevcih olundu. 1022 (M. 1613) rebîulahırında Mehmed Sadık yerine Bosnasaray'ına kadı olmuş idi. 1022 (M. 1613) zilka'desinde azl olunup mansıbı Arpaçzâde'ye teklif olundu. Kabûl et-meyicek 1023 (M. 1614) eümâdilâhiresinde Nûri efendi'ye verildi. 1026 (M. 1617) senesi hilâlinde Kayseriye kazâsı verilip 1027 (M. 1617) rebîulevvelinde fâriğ ol-mağla mansıbı Kasabzâde'ye verildi. Sene-i mezbûre şa'bânında peyker-i vücûdu âlem-i sûretten muzmahil ve mün'adim olmuş idi. Mevlânâ-yi merkum hissemend-i maârif ve ulûm derviş nihâd pâk i'tikad *Civânî* mah-lâsı ile şöretşîâr basitçe şî'ri ve Sukûk inşâsına kud-reli var idi. Gâyâ ki te'sîr-i mahlâs pertev efgin-i sa-hîfe ve safha-i hâli ruhsâr-ı izrâr-ı Azrâ gibi nakş-ı hu-tûttan hâli emred ü atlas ve ehl-i cennet olmasına cürd ü mürd âlâmeti bes idi.,

Bibliyografya: Şky. Aty.

Civânî (Tırhalalı) — XVI ncı asır şairlerinden Civanî, Tırhalalı'dır. Bir kadı oğlu idi: Tahsil haya-tına Edirne'de başlamış bilâhare *Kemal Paşazâde*'den mülâzım olmuştu. *Âşık Çelebi* "Mollanın anın hakkında himmeti ziyâde idi,, diyor.

O da babası gibi kaza hayatına atıldı. Kilitülba-hir'de ve diğer bazı yerlerde kadılık etti. Altmış akçe ile Vize kadısı iken vefat etti. Tezkirelerde onun ölüm yılı kayıtlı değildir. *Sicil*'de ise "950 (M. 1543) sâlınden sonra fevt oldu,, deniliyor.

Âşık Çelebi diyor ki:

".. Civânîlik ma'nâsın tahkik idüp civanlara sarf eyledi. Her ne ki eline girdi bir civânın çü ânını gördü. Civânî ortadan mahv olup can virür idi. Şûh tab' ve bezlegûy hoş mezâk ve lâtifeci idi.,

Hasan Çelebi tezkiresinde de şu kayıtlar görülüyor:

"Kilit'e kadı iken bu vâdide bir gazel diyüp ardınca olan kuzât nazîre dimiştir.

— Şiir —

Goncaya ol lâ'li dür püşü nice teşbih idem
Gonca ancak bir dehendir kim anın dendâni yok
Âşık olan şem'den görmek gerektir yânuğu
Yüreği yanar yaşu akar veli cıganı yok

Ba'dehu kadı olan *Gulâmi* ki an karib tercemesi tah-
ir olunur dimiştir. *Velehâ*

Bon nice teşbih idem kaddine yârin servî kim
Büstanda bir uyuktur başına dermânı yok

Ba'dehu kadı olan *Hâşimî* dimiştir

Her kimin koynunda yok bir dilber-i cânânesi
Cism-i bi candır anın kim gövdesinde cânı yok

Fakîr-i kesir-üt taksîr bu redifte didüğü gazeldir:

Mürg-i hayret başıma üşdi ne çâre neyleyim
Döndüm ol Mecnûn'a kim öz başına dermânı yok,,

Tezkirelerde *Civânî*'nin şu beyitleri örnek olarak
aydedilmiştir:

Seğ-i yârim dimiş Mecnûn-i şeydâ
İşidüp didi Leyli seğ be-sahrâ

Kanğı hâbun kim cemâl ü hüsn içinde ânı yok
Ehl-i hüsn olanlar içinde tutarlar anı yok
Şol gönül kim anda şevk u aşktan yoktur eser
Bir harâbâbâda benzer kim anın sultânı yok
Defter ü divâna sığmaz kanğı birin diyeyin
Mihnet ü derdin *Civânî* haddi yok pâyâmı yok

Meded ben düşkünlü ırgır o şahın kâyine deyu
Müdâm öper yüzüm durmaz düşer ayağıma yaşım

Kırmızı cânen olup reşg-i gül-i hamrâ bu gün
Kana girmişsin boyunca ey gözi şehîâ bu gün

Civânî divanını görmedim ve işitmedim. Fakat yaz-
ıa bir takım mecmualarda onun da bazı şiirlerine tesâ-
üf edilmektedir. Bunlardan dördünü naklediyorum:

— I —

— Müseddes —

Nice bir ola gönül hecr ile âvâre meded
Olmaya mı dil-i pür hûnuma bir çâre meded
İrmeden yâre unulmaz gibi bu yâre meded
Meded eylen demidir bu dil-i biçâre meded
Komasun derd ü gam ile beni biçâre meded
Döştlar himmet idin yalvarın ol yâre meded

Sevdiğimdir dil ü can kişverine cânımdır
Ben anın hâk-i rehiyim o benim cânımdır
Saçı sünbül yüzü de gonca-i handânımdır
Hasteyim lâ'li lebi derdime dermânımdır
Komasun derd ü gam ile beni biçâre meded
Döştlar himmet idin yalvarın ol yâre meded

Bilmezin bu gam ü hicrân ile yâ Rab nideyin
Hasret ü zâr ü firâk ile ne yire gidéyin

Ben garib âşık-ı üflâde vü sevdâ-zedeyin
Nice bir âh ü figan ü nice bir zâr ideyin
Komasun derd ü gam ile beni biçâre meded
Döştlar himmet idin yalvarın ol yâre meded

Âr idüp yüzüme bakmaz ola ol yâr benim
Eylemez bu dil-i bîmârıma tîmâr benim
Âlemin halkı kamu hâlîme ağlar benim
Nice bir şâd ola afganıma ağıyâr benim
Komasun derd ü gam ile beni biçâre meded
Döştlar himmet idin yalvarın ol yâre meded

Hâlîme rahm idüben lûtfunuz in'âm eylen
Sa'y idüp bu dil-i mahzûnuma ikdâm eylen
Yalvarup ol gül-i handânıma ibrâm eylen
Hâsılı yâre *Civânî* kulun ilâm eylen
Komasun derd ü gam ile beni biçâre meded
Döştlar himmet idin yalvarın ol yâre meded

Nr. K. Mc. No. 4962

— II —

— Gazel —

Vefâ bünyâdı dilberde nolaydı üstüvâr olsa
Ya ben biçâre vü üflâdede sabr ü karâr olsa
Ruhin gülzârına ey gonca leb bir bülbül-i şeydâ
Bulunmaya benim gibi cihanda ger hezâr olsa
Gönül divâne veş mihnet beyâbânına düşmezdi
Kemend-i âh ile ol gözleri âhü şikâr olsa
Şu resme nâz ü istiğnâcadır ol şehstüvâr-ı hüsn
İrişmez dâmenine bu ten-i hâkî gubâr olsa
Cemâl-i yârsız hergiz açılmaz âşıkım gönli
Eğr baştan başa âlem kamu bâğ u bahâr olsa
Belâ-yi aşkı kimse ihtiyâr itmezdi ey nâsîh
Güzeller sevmede âlemde elde ihtiyâr olsa
Gam âbâd-ı cihanda bir nefes eğlensem olmazdı
Civânî bundan artık varacak ger bir diyâr olsa

Menz.

— III —

Mübtelâ olalı dil zülfüne şâhm ezeli
Gayre kılmadı heves gözlemedi her güzeli
Eşiğin yasadurum her gice tâ subha değin
Sen beli incede bir zerre mahabbet sezeli
Dimedin mi sana vasl olayın ey gonca dehen
Ahd ü peymânı unuttun be güzeller güzeli
Beni hecr âtesine yakdın u zâr eyledin âh
Şol elâ gözlerini gözüme karşı süzeli
Unutuldu dükelî şâirin eş'ârı kamu
Şimdi ellerde vü dillerde *Civânî* gazeli

Prv.

— IV —

Geldi çok gerçi cihan bezmine şâhâne güzel
Gelmedi sencileyin gözleri mestâne güzel
Seni cânâ görelî Mısır-ı melâhat şâhi
Hüsn ile kimse dimez Yûsuf-i Ken'ân'e güzel

Cüd.

Dür-i dendânını andukça gözüni kan akıdır
Fîlmesel döndü lebin yâdnâ ummâne güzel
Rûy-i imâmı neden setr ide kâküller ile
Gele kâfir lebin kokmaya selmâne güzel
Kim ne ta'n eyler ise eylesün andan bana ne
Be *Civânî* severiñ şöyle levendâne güzel

Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 685

Bibliyografya: Aşk., Hsn., Ryz., Kfz., Enisülmüsaminin,
Sel., Riyazı Beldeî Edirne, Mc.

Cüdi (Ahmed) — XVIII inci asır şairlerinden
Cüdi hakkında *Safayî* şu malûmatı veriyor:

"Cüdi: Rumelinde bedidâr ve Müzellef Ahmed Çelebi dinmekle şöhret şîâr olmuştur. Evâil-i hâlinde tarik-ı hidâyet refik-i ilme sülûk ve gevher-i giranmâyeyi şâiriyyete destres olup mahmiye-i Bursa'da müderris iken hidâyet-i Samedânî karin-i hâli olup Medine-i Münnevver'e mücâveret ârzusuyla âzim-i râh-ı Hicâz iken Kahire-i Mısır'a varup Hazret-i Ebû Bekr-ı-Siddîk رضي الله عنه evlâdi hânedânına intisâb ile şeref-yâb ol-dukta bu rubâî-i ra'nâ serzede-i dil-i gülzâr-ı sadâkat-kârları olmuştur:

Cüdi-i suban şinâs fikriyim ben
Serhalka-i ârifâne zikriyim ben
Mesti-i şerâb-ı vahdet itihârımdır
Dilbeste-i hânedân-ı Bekri'yim ben

Bu bir kaç beyt-i ra'nâ gazeliyyatından olup bu mahalle sebt olundu:

Ol şem'i şebistâne ko pervâne dokunsun
Pervâne dokunmasun ana yâ ne dokunsun
Zulf-ı sıyehi dest-i taarruzdan emîndir
Zühâr ana meşâta heman (1) şâne dokunsun
Bu dâm ile bir kerre dimez çerh-i sitemkâr
Çeşm-i tama'-ı mürg-i dile dâne dokunsun
Görün ne alur bey'geh-i ayşda zâhid
Gelsün biricik hâtr-ı yârâne dokunsun
Arz eyleyemez Cüdi-i hüşyâr merâmın (2)
Akli var ise bir dahi mestâne dokunsun

Bir gün ol mevrû benimle olsa cüz'î sine şâf
Mihri bahtım bir dahi bulmazdı külli inkişâf

Şâir-i mezbûr Medine-i Münnevver'e de niçe zaman mücâvir olup 1112 (M. 1700) târihinde fevt olmuştur.,,

Sâlim tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Cüdi: Nâm-ı serâmedleri Ahmed'dir. Ol gül-i nesrin-i bâğ-ı ma'rifet tabaka-i Sultan Mehmed Hân-ı râbî' ulemâsından Kızıl Ali efendi nâm gül-i ahmer-i gülîstân-ı faziletin birâderzâdesi olup hilâl-i ramazan âsâ zât-ı bihemtâları eyyâm-ı cevânide müşârünbilbenân-ı l'tibâr iken Şa'banzâde efendi merhûmun âstâne-i celîlesin ihtiyâr idüp ol zât-ı sitüde sıfâtın hânedânında evkatgüzâr olmağla Şa'banzâde Müzellefi Ahmed Çelebi deyu şöhret şîâr olmuşlardır. Mesbûk-uz-zikir Şa'banzâde efendi merhûmdan şeref-i mülâzemetle müstes'id olduktan sonra 1098 (M. 1686) de kasaba-i İznik'te vâ-

(1) Değil: Slm.

(2) Arzeyleye Cüdi-i heveskâra merâmı: Slm.

ki' Süleyman Paşa medresesiyle kanâat idüp evkat güzâr iken lurikten ferâgat ve Medine-i Münnevver'e cânibine hicret idüp ol belde-i mübârekelede karar ile âsîde hâl iken sene 1112 (M. 1700) de intikal itmişlerdir. Hoşnûvis ve musikîdan bir şâir-i şîrinzebân idi. Bu güftâr cümle-i âsârındandır:

Matlabımdır büse-i şirin dehan
Tifl-ı dil yok bilmez ey şüh-i cihan,,

Beliğ tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Cüdi: Kız Ali efendi birâderzâdesi Ahmed efendi'dir. Terki tedsis idüp Mekke'de mücâvir iken 1112 (M. 1700) senesinde nukud-i ömrü hâce-i kâlâ-yi mevte virüp izhâr-ı cüd itmiştir.

Ohmadık encümen ârâ-yi şebistân-ı visâl
Gerçi kim hayli zaman şem'ine pervâne idik
Câm ile lebe-belebe engürün içerdik kanın
Ya'ni rez duhterini çekmede merdâne idik
Beydak-ı hâl-i ruhün olmağla at sürmüş idik
Hüsni sad rengine Cüdi gibi ferzâne idik,,

Bibliyografya: Sfy., Slm., Blg., Sel.

Cüdi (Dâyezade) — XIX uncu asır şairlerinden
Cüdi hakkında *Fatîr* şu malûmatı veriyor:

"Dâyezâde Cüdi efendi cennetmekân Sultan Mahmud Hân-ı evvel asır serlevha-i suhandâni ve *Hoca Neş'et efendi* merhûmun üstâd-ı sâhib irfânı olup pâdişâh-ı müşârünileyh hazretleri zamanında âzim-i dâr-ı cinân olmuştur. Mûmâileyhin sebt ü kayd olunan kit'asından başka eş'ârî görülememiştir.

Çünkü ilm ü edebe ittim edeble rağbet
Dâimâ sâhib-i irfân ile eyle sohbet
Gayret-i tıynetî darb it eser-i eslâfa
Muhlâs-ı ma'rifetin ola cihanda Neş'et,,

Sicil'de şu kayıtlar vardır:

"Cüdi efendi: Dâyezâdedir. Asr-ı Sultan Mahmud Hân-ı evvel şuarâsının mâhirlerinden idi. Evâhir-i ahdında irtihâl eyledi. Meşhûr Hoca Neş'et efendi bunun şâgirdi olmağla Arabî ve Fâriside mahir idi.,,

Millet kütüphanesindeki bir mecmuada (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 579*) «شمس نعت شريف جودي كه استاد كرامتنامه منشآت است سلمه الله» başlığını taşıyan *Pertev*'in bir tahmisi kayıtdır. Bu mecmuadaki Cüdi'ye âid olan na't ile Bay Osman Ergin'e âid bir mecmuadaki bir gazeli nakletmekle iktifa ediyorum:

— I —

— Nait —

Cemâlin matlâb-ı cân ü cihandır yâ Resûlâllah
Hayâlin cilvebahş-ı âşkandır yâ Resûlâllah
Sen ol refrefsüvâr-ı âlem ârâsın ki destinde
Şihâb u mâh-ı nev tîr ü kemandır yâ Resûlâllah
Kesildi tîğ-i engüştünle çerhin cünne-i mâhi
Bu i'câzın müşârünbilbenandır yâ Resûlâllah
Şeb-i gâflette kaldım nâr-ı âşkındır bana matlâb
Kapunda bir çerâğ ile uyandır yâ Resûlâllah
Tebâşîr-i şefâat mahv ider rûy-i siyeh fâmım
Bu ihsânla *Cüdi*'yi utandır yâ Resûlâllah

— II —

— Gazel —

Mey aşâmân-ı bezmîn sözleri evhâmdır hemdir
 Bizim güftâcımız sâki mey-i gülfâmdır femdir
 Nevâsâz olmadı bir dem hevâsından mıdır bilmem
 Neyistân-ı gamın mahsûli şimdi hâmdır hemdir
 Dokunmak çin seher sana hatâdır zülf-i müsgine
 Hazer kıl ey sabâ uşşâkın âhi sâmdır semdir
 Kenâra çekmek için keşti-i ümmîd ile yârı
 Sirişgim rûzgâr igre niçe eyyâmdır yemdir
 Ahşdım hülyâda almağû âğuşa dildârı
 Ferâgat eyle Cûdî cümlesi evhâmdır hemdir

Bibliyografya: Ft., Sel., Me.

v Cûdî (Muallim İbrahim -) — Son asır şairlerinden Cûdî hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu mu-lûmatı veriyor (Stş.):

Muallim Cûdî

"İbrahim Cûdî efendi - vâki' olan recâ üzerine mukaddemâ gönderdiği varakada diyor ki:

"İbrahim Cûdî bini Hüseyin bini Ahmed bini Muştafa bini Abdullah-ı Merzifonî. Muharrem 1267 (M. 1853) de Merzifonun Hacı Bâli mahallesinde pederim Hüseyin efendi'nin hânesinde tevellüd eyledim. İki yaşında iken pederim vefât etmekte vâlidemle berâber vâlidemîn pederi hânesine çekildik. Bu hâne halkı gerek ricâl gerek

nisâ طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة kanûnu ahkâmına min-el-kadîm riâyet edegelenlerden olmağla daha küçük yaşında iken hâne dâhilinde kırâet-i Kur'an, tecvid, ilmihal ve risâle-i ahlâk misilli ulûm-i ibtidâiyeyi ta'lim eylediler. Biraz daha büyüünce mahalle mektebine göndererek hıfz-ı Kur'an ve andan sonra sülûs yazmak üzere bir hattata ve daha sonra rüşdiyeye devam ettirdiler. Rüşdiyeden sonra medrese derslerine devam ile sarf, nahv, mantık, fıkıh okuduktan sonra 1291 (M. 1876) de İstanbul'a gelerek ikmâlî tahsil etmekte iken 1292 (M. 1877) de bir müsâbaka imtihaniyle Beşiktaş askeri rüşdiyesine Türkçe muallimi ta'yin olundum. Şâir-i meşhur merhûm Nâbizâde Nâzım ilk talebimizdendir. Üç sene mezkûr muallimlikte kaldıktan sonra Selânik'te "Terakkî", nâmında henüz tesis olunan hususî mektebe nakl ettim, yedi sene tadrîsten sonra idâdî-i mülkiye tahvil-i memûriyet eyledim. Selânik askeri rüşdisinin Türkçe ve bilâhare Arabca muallimliğine tahvil olundum. 1324 (M. 1908) te Amasya meb'usluğuna intihâb olduğumdan meclisin feshine kadar bulundum. 1328 (M. 1911) de Gelenbevi idâdisine edebiyat ve Mercan idâdisine Türkçe muallimi oldum. Bir sene sonra mezkûr mektepler, sultânîye tahvil edilmekle Gelenbevi Sultanîsinin edebiyatı uhdemde ibkâ v felsefe dersi zam olunarak hizmetim Gelenbevi'ye münhasır kaldı. 1331 (M. 1914) martında terfian Bezmiâlem vâlide inas sultânîsi edebiyat muallimliğine naklolundum. 1333 (M. 1917) te İsparta meb'usluğuna intihab edilerek feshe kadar kaldım. Bezmiâlem muallimliği uhdemde bâki olup meclisin iclimâ' zamânına kadar derslerimi okuturdum. 21 eylül 1337 (M. 1921) de hasbe-es-sin tekadürü icrâ olundu. Selânik'te 1301 (M. 1885) de tehül ettim. Şimdiye kadar üç erkek evlâdım dünyâya geldi. Birincisi olan Mehmed Nûrülhüdâ dünyâdan gitti. Diğer ikisi ki Ahmed Azmi ve Hüseyin Sâfi'dir, berhayattırlar. Kimse ile görüşmez, ikbal arkasında koşmaz, merdüm gürüz, münzevi meşreb, hâline kanî' bir âdemim. Bu da 1271 (M. 1856) de pederim vefât ederek yetim kaldığımdan ana südünden sonra zehr-i hüzn ile nemâpezîr olarak bu hâlin urûk ve a'sâbıma işlemiş olması neticesidir.,,

Aynı eserde şu kayıtlar da görülmüyor:

"Fazilet-i ilmiyye ve hulkiyyesi bütün aşınâlarca müsellemlen olan birâderim Ahmed Tevfik Bey'in irtihâlini müteakiben Cûdî efendi —o zaman ikamet eylediği— Yeşilköy'den gönderdiği mektublardan birinde (6 haziran 1339) der ki:

"Kimin kimden evvel gideceği belli değil. Şâyed ben sizden evvel yolcu olursam beni Sünbül efendi'ye nakl ve defn ediniz. Pîr-i müşârunileyh, Merzifonlu olduğundan hemşehrimdir. Elbette civârında bana bir yer verir. Etkiyâ-yi üdebâ, bir kadirşinaslık gösterip de kabrime taş dikmek himmetinde bulunursa kitâbe olarak şu gazelimî nakş etsinler:

Şî'rden başka safâ peymânesi nûş etmedim
 Bîkr-i mazmûndan öte duhter derâğuş etmedim
 Mest-i fikrim neş'e-i idrâk ile demsâz olup
 Vakti söyledim zebân-ı hâli hâmiş etmedim

Cüdi

Hi sadâ âheng-i ihâmâta ettim vakf-ı gûş
Sâz-ı rûhânî tarabdan başka ses gûş etmedim
Neş'e-i ôlâyı asla bulmadım hâlis ayâr
Neş'e-i uhrây; bey'-i nakd-i mağsûş etmedim
Hiss-i hayvânîyi buldum bir kalender istihâ
Sabra habs ettim gzer bir hâne berdûş etmedim
Kılmadım deryûze-i mir ü vezir ü pâdişâh
Hurka-i haysiyeti bir bâba mefrûş etmedim
Enderûn-i sineyi rûşdüme tevşih eyledim
Sadrumı tıflâne zîbâyisle menkuş etmedim
Tâc ü destârın gurûrundan tehâşî eyledim
Nûr-i irfân üstüne tercih-i serpûş etmedim
Çok şey öğrendim unuttum nakş-i hâtir nâmına
Bir tesellî kaldı kim Hak'kı ferâmûş etmedim
"Yetmiş üç,, yıldır geçirdim nik ü bed çok rûzgâr
Ben tebâhur eyledim Cüdi fakat cûş etmedim

"Yetmiş üç,, kaydı hâle nazarandır. Hin-i nakşın-
da vezne hâle gelmemek üzere bir şâir tarafından sâl-i
intikale tevfik olunsun,,

Vehbi Cem "Merzifon Şairleri" adlı eserinde şairin
hayatına âid fazla olarak şu malûmatı vermektedir
(S. 74 - 87):

"Cüdi, küçük yaşta babasını kaybediyor. Anası
başka bir kocaya varıyor. Kimsesiz kalan küçük Cüdi'yi
de teyzesi yanına alıyor. Karı koca şaire öz bir evlâd gi-
bi ihlâmâla bakıyorlar. Babasından kalan tarialar ilk
zamanlarda Cüdi'nin tahsiline medar oluyor. Ve netice-

Muallim Cüdi

de hepsini de satarak
yol parası yapıp Cüdi'-
yi İstanbul'a gönderi-
yorlar. Cüdi, teyzesi
"Sofu kızı Emine Ha-
nım" ı çok severmiş.
Bu bayan okur yazar-
dır. İlk okuma yazma-
yı şaire o öğretiyor.
Fakir olduklarından
muntazam bir kalem
satın alamıyorlar. Es-
ki develi kibrit göple-
rinden, kamışlardan
kalem yaparak iptidâî
bilgiyi ediniyor. Hattâ
teyzesinin kocası, yani
eniştesi Saraç Müezzîn
Halil Paşa camiinde
müezzînmiş, akşamları
camiye giderken şairi
de beraber götürür. O,
namazı kıldırana kadar
Cüdi de şadırvanın
kandilinden bilistifade

dersine çalışmış. Bundan tahminen 40 yıl evvel bir ke-
re Merzifon'a gelmiş; ve doğruca teyzesinin evine in-
miştir. Ve teyzesi yaşadığı müddetçe hayatta yegâne hâ-
misi olan bu sayın kadına maddî yardımda bulunmuş-
tur. Teyzesi de aynı derecede şairi bir ana şefkatiyle
sever; adını göz yaşlarıyla anarmış... Hayatı İstanbul'-
da geçmiştir. Bununla beraber Merzifon'a çok bağlıdır:

By muhterem vatân sîla-i rahm eder İken
Cüdi sanır ki kendüni azm-i Hicâz eder

Nihayet 1931 yılının 17 Eylül gecesi Merzifon'un
hasretini kalbine gömerek İstanbul'da hayata gözlerini
bir daha açılmamak üzere kapamıştır. Cenazesi 19 Eylül
1931'de Kadıköyünün Eminönü sokağındaki evinden
kaldırılarak ailesi mezarlığına defnedilmiştir.,,

Matbu hiç bir eseri olmadığı, mecmualarda da pek
fazla şi'ri intişar etmediği halde Muallim Cüdi, mân-
zumeleriyle epeyce şöhret kazanmıştır. Onun edebî hu-
susiyeti hakkında İsmail Hakkı bilhassa şunları söy-
liyor (*Muasıf Şairlerimiz: Yıl: 1311 - 1891, S. 79 - 111*):

"Muallim Cüdi efendi nâmını İstanbul'da ibtidâ
teşhir eden *Teâvün-i aklâm* risâlesidir. Mutâlâa edilen
eserleri mûmâileyhin iktidâr-ı nazmının kudret-i şâi-
rânesinden ziyâde olduğunu göstermekte ve meslek-i e-
debisi tarz-ı kadime meylini irâe etmektedir. Manzûmâ-
tı mütenevvi' ve muhtelifdir. Münâcatları, gazelleri
Türk, Arab ve Acem lisanlarındaki iktidarına birer
huccettir. "Tenbel,, ismindeki ahlâkî manzumsı, "Te-
hayyür,, ünvanlı eser-i hakîmânesi, Fransızcadan terce-
me ettiği "Amele şarkısı,, ve bâhusûs "Vücut,, ismin-
deki kasidesiyle oğlu hakkındaki târihî mersiyesi men-
şub oldukları aksâm-ı edebî arasında nümûne-i fesâhat
addine şâyestedir. Bu manzûmâtta evvel emirde metâ-
net, sebât, vekar gibi hasâil nazar-ı dikkate çarpar. Bu
hususla kendisini *Naci* merhûma teşbîh etmek tabiidir.
Cüdi efendi, kendisine nümûne ittihâz etmiş olduğu baş-
lıca *Fuzulî* ve bu misilli kudemâ-yi üdebâyî gözünün ö-
nüne alarak her dürlü iğtîşâştan hâlî olduğu halde
bir sükûn-i mutlak ile tanzim-i eş'âr eder. Bu hâl-i âsû-
deği eserlerinde tamâmen mündericidir. Fıtraten tarz-ı
atika mütemâyil olmakla beraber tarz-ı cedidin sahîh ve
metîn ve müfid olan âsârını takdir eder. Bu yolda man-
zûmeler tahrîrine çalışır. Edebiyat-ı cedide nâmını hâiz
olduğu halde mensûbiyeti hiç bir kısım-ı edebe revnak-
bahş olmayan müellefâtı istihfâf eder. Onlardan müc-
tenib ve muhteriz durur. Şiirlerinde safvet-i esâsiyye-i
rûhunu muhâfaza etmiştir. Binâenaleyh yerlilik, sâde-
gi, safvet gibi hasâil-i mümtâzeye her nazmının her sa-
tırında tesâdüf edilir... Muallim-i mûmâileyhin bir edib-i
muktedir olduğunu ve manzûmâtı daha kesretli ise de
eş'ârı da nâdir olmayarak kendisinin edebiyâtımız için
bâdi-i şeref bulunduğunu arz ile mutâlâamıza hüsn-i
hâtîme veririz.,,

Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (*Stş.*):

"Muallim Cüdi efendi, fazilet-i ilmiyye erbâbının
en mümtazlarından. Senelerce okumuş, senelerce o-
kutmuş, ilimde rûsuh hâsıl etmiştir. Arab ve Acem
lisanlarına, lisân-i mâderzâdı derecesinde vâkıf ve üç
lisanda - o lisanların en mütehâyiz şâir ve nâsirleri
mertebesinde nazm ve nesre muktedirdir. Fransızcaya
da âşinâdır. Hattâ Lamartin'in "Göl,, manzumesini,
nazmen terceme etmiştir. Kemâl-i sûr'at ve sühûletle
şiir söyleyenlerdendir. Şiirleri tekellüften âzâdedir.
Şeyhülislâm *Evüssuud* merhûmun *Sultan Süleyman*
hakkındaki Arabca mersiye-i meşhûresinin terceme e-
dilmesini vaktiyle bazı fuzalâ-yi ehîbbâyâ teklif etmiş-

tim. O zaman Selânik'te bulunan Cüdi efendi —bir kaç saat içinde— kemâl-i metânet ve letâfet ile hem nazmen, hem de neşren terceme etti. Tercemelerini Ebüssuud merhum görse takdir eder. Eş'arı ekseriyetle mutasavvifânedir. *Yenişehirli Avni* Bey istisnâ edilirse Cüdi efendi, mutasavvifâne şiir söyleyenlerin umûmuna tefevvuk edebilir. Hikemî ve garâmî şiirlerinde de metânet ve nefâset arz-ı didâr etmektedir. Eski ve yeni yolda söylemiş olduğu eş'ar-ı bediâ, bir kaç divan teşkil edecek miktardadır. Teessüf olunur ki bu kıymetdar eserler, kitab hâlinde tab' olunamadı, ziyâ tehlikesinden kurtulamadı.,

Muallim Cüdi, eski vadiyi takib edenler arasında hakikaten mümtaz bir mevkie sahibdir. Ve yazdığı manzumeler arasında cidden güzel olanlar mevcuttur. *Fuzûlî*'ye bir çok nazireler vücade getiren, bazan *Yenişehirli Avni*'ye peyrevlik etmek isteyen ve muhtelif tarzları taklid ederek manzumeler kaleme alan Muallim Cüdi, *İsmail Hakkî*'nin da zımnen anlatmak istediği gibi, bilhassa ilk zamanlarında *Muallim Naci* muakkiblerinden olarak ta gösterilebilir.

Muallim Cüdi'nin manzumelerinde ekseriyetle "dî-nî - feisefî,, bir hususiyet görülür. İslâmî ilimlerle, kelâm ve tasavvufu epeyce meşgul olan şair, eserlerinde de bu mevzulara fazlasıyla temas etmiştir. Onun bilhassa "isbât-ı Vâcib,, nazariyelerini şairane bir eda ile izah eden bir hayli şi'ri görmektedir. Ve hiç şübhe yok ki Cüdi, en ziyada "tevhid,, i anlatan parçalarında büyük bir iktidar göstermiştir. Maamafih bütün bu muvaffakiyetlerine rağmen onun baştan nihayete kadar aynı letâfeti muhafaza eden bir manzumesine nadiren tesadüf edilir. Yazdığı her hangi güzel bir şi'ri onun soğuk bir kaç beyit sıkıştırdığını da görürüz. Muallim Cüdi'nin ekseri şiirlerinde bulduğumuz diğer bir nakis ise, me'nus olmayan hattâ Türkçemize hiç girmemiş olan bir takım Arapça kelimelerin kullanılmış bulunmasındadır. Buna mukabil sade bir ifade ile bazı şiirler yazdığını da görmekteyiz.

Cüdi'nin ilk manzumesi, *Teavîn-i aklâm*'da intişar etmiştir. *Muallim Naci* ve *Selânikli Tevfik*'in müştereken neşrettikleri bu mecmuada "Selânik'te muallim-i fezâil-perver Cüdi efendi hazretleri mecmuamıza şu eser-i lâtif-i ihdâ buyurmuşlardır,, başlığı altında şöyle bir manzumesi görülmektedir (*Teavîni aklâm* No. 11, 11 *Ey-lül* 1302 - 1886):

— Gazel —

— Mahbûbe-i hakikate hitâben —

Kül ü kalî âlemin hep azy-i noksandır sana
Sevdiğim burhân-ı hüsnün hüsn-i burhandır sana
Bî rakîbim şimdi ben kaldım yegâne âşkın
Görmeyen sevmez seni kim görse kurbandır sana
Hey ne câzib hüsn-e mâlîksin ki olmuş bî karâr
Âftâb ü mâh-i tâban hep şitâbandır sana
Tel tel olmuş nûrlar zülfi perîşandır sana
Atlas-ı gerdan murassa' telli kaftandır sana
Âlûve Tâbâ parmağında serîngün bir dal çiçek
Ömr-i cennet bir nefes bir hande bir andır sana
Şerha şerha sîneler cedvel gönüller lâlezâr
Dîdeler nûzhetserâ canlar hiyâbandır sana

Sorma Cüdi'ye kemâlinde cemâlinde haberi
Bihaberdir senden ol günden ki hayrandır sana

Muallim Cüdi'nin mecmua ve gazetelerde pek çok yazısı çıkmamıştır. Yalnız 1330 (M. 1914) de intişar eden *Peyam-ı edebî*'lerde epeyce manzumesine tesadüf ediliyor. İsmail Hakkî'nin *Muasır şairlerimiz* adlı eserinde de bir hayli manzumesi bir araya getirilmiştir. *Son asır Türk şairleri*'nde de 9 şi'ri kayıtlıdır. Şairin 11 manzumesini de Vehbi Cem *Merzifon Şairleri* adlı eserine dercetmiştir.

Muallim Cüdi'nin takdîrkârı bir hayli şairin mevcudiyetinden de haberdarız. Muallim *Mahîr İz*, bana gönderdiği bir varakada bu hususa dair şunları yazıyor:

"Ben Muallim Cüdi'yi 25 sene evvel Peyâm-ı Edebi sahfelerinde tanıdım. Orada musanna' bir "Güneş,, manzumesi nazar-ı dikkatimi celbetmiş idi. On beş sene evvel de *Ankara*'da merhum *Mehmed Akif* "Şühud,, ve "Urûc,, unu okumuştum. Bu iki şiir de hakikaten şah eserdir. Bundan altı sene evvel üstâd-ı muhterem *Ferid* Bey'le Galata mevlevî şeyhi *Ahmed Celâl* efendi'nin ziyaretine gitmiştik. Mûmâileyhin "Görmüşüz,, ve diğri bir gazelinin o mübârek pîr-i dâna baştan başa hiç vakfesiz okumuş, ben de not etmişim. Bu gazeli o zaman *Muhyiddin Râif* Bey'e okumuştum; O da çok güzel bir nazire yazmıştı. Talebesi için yazdığı çok selis bir manzumesi Edebiyat muallimi *Süleyman Şevket* Bey'ün tadımızın ezberindedir. Kendisi merhumun mahdumu *Azmi* Bey'le tanışır. Bütün eserlerinin oğlunda mahfûf olduğunu Şevket Bey gibi İbnülemin *Mahmud Kemal* Bey de teyid etmişti.,

Bay *Vehbi Cem* "Merzifon Şairleri,, adlı eserinde ise diyor ki (S. 77):

"Cüdi efendi'nin büyük bir divanı vardır. Malûf değildir, o da yalnız Merzifon'da bilgisiyle tanınan *Sâdik Hoca*'dadır.,

Cüdi'nin bazı manzumelerini örnek olarak naklediyorum:

— I —

— Münâcât —

يامنية الصيب و يا قسدم سها
هب لي اصابة بك زدى تولها

Zâtın tasavvurunda bidâyet nihâyedir
Sen etmesen de nehy ukul eyler intihâ.
Basmaz harîm-i izzetine akl-i kül kadem
Sedd-i sedîd-i Sidre aza hadd-i muntehâ
Oldun nihan kemâl-i zuhûrunda ey lâtif

لا تدرك البعائر لا تكشف النسي
ما في الوجود غيرك ماذا كمشه
سبحان من تزه عما تشبهها

Tebyîn eder kemâlini her şeyde bir nizâm
Tefsîr eder cemâlini her yüzde bir bahâ
Şâmil nâimin ehl-i şeka vü saâdete

عند الكرم يرزق كل بما اشبهه

Ma'rûf ü urf u ma'rifetinle mukayyed et
Cüdi'yi eyle münker ü inkârdan rehâ

Cud.

— II —

İy sen ki benden evvel idin aşınâ bana
 Verdin şühûda rûşeni-i rûşenâ bana
 Benlik harâbezârına rehberlik eyledin
 Sensin vusûl için de sâma rehnümâ bana
 Lâsey iken vücûd verüp can bağışladın
 Vâcib değil mi cânımı vermek sana bana
 Yâ Rab senâ-yi nefsinde âciz vesileyim
 Benden sana senâ dahi senden atâ bana
 Yâ Rab fenâ-yi mutlakadır nâmzedliğim
 Billâh ben dedikce gelir bir hayâ bana
 Yoklukla mest-i neş'e-i tevhîd kıl müdâm
 Lâyik sana vücûd muvâfık fenâ bana
 Kestim hisâbı akıldan açtım kitabını
 Aşkın olunca Fâtîha-i ihtidâ bana
 Cûdî'yi eyledikce tabiat keder pezîr
 Sen ver müdâm aşk ile yâ Rab safâ bana

— III —

— Gazel —

— Fuzulîye nazîre —

قديدا بالمشق في الاكوان كل ما بدا

Medd ü cezr-i aşkdandır iltimâ'u intivâ
 Aşktır ol bahr-i a'zam kim anın emvâcüdür
 Bu peyâpey hâdisât ü bu demâdem mâcerâ
 Mâye-i hilkat hakikatte hamîr-i aşktır
 Zerrelere meczûb ü câzib necmler cünbişnümâ
 Sırr-ı zevci vahdet-i mevlûd ile-ihbâr eden
 Eylemiştir vahdet-i zevceyne aşkı mübtedâ
 İy sanan hâlî hevâ-yi aşktan dilhânesin
 Söyle cây-i cân olur mı hâne-i hâlî hevâ
 Hürr-i mutlak varsa âlemde esîr-i aşktır
 Aşk kanûnunda mülğadır revâ vü nârevâ
 Sırr-ı aşkı eyledin tahkîk aşk olsun sana
 Aşınâ-yi Hak imiş Cûdî meğer aşk aşınâ

— IV —

Geh nâr ü nûr gâh şecerden zuhûr eder
 Allah cihâniyâne eserden zuhûr eder
 Pervâneye olur leheb-i şem'den iyan
 Bülbüllere şükûfe-i terden zuhûr eder
 Erbâb-ı aşka hüsn-i suverde nişan verir
 Âriflere safâ-yi nazardan zuhûr eder
 Kılmış yegâne vâsita sun'-i bediine
 Hak'kın kemâli nev'-i beşrden zuhûr eder
 Âmâc-ı iltifâtı olan mübtelâlara
 Gökten yağar belâ oku yerden zuhûr eder
 Vâbestê hâl-i zülfüne cem'iyyet-i kulûb
 Bir mülkin intizâmı makardan zuhûr eder
 Yok hakkımız şikâyete ağıyâr ü yârden
 Her ne zuhûr ederse kaderden zuhûr eder

— V —

Meh cebinler seyredip giysü-yi hamler görmüşüz
 Şâmlar şebler geçirmiş subhdemler görmüşüz

Yokladık yoktu yerinde şemme-i bûy-i vefâ
 Biz bu gülşende bezâran gonca femler görmüşüz
 Kûy-i tecride nigâristân-ı Çin'den geçmişüz
 Hey ne dilkeş dilrübâ dilber sanemler görmüşüz
 Bezm ü rezminden geçip İskender ü Dârâ'ların
 Sernigûn olmuş âlemler câm-ı Cemler görmüşüz
 Hep geçen mecrûh geçmiş bu güzergehten meğer
 Nakş-ı pâ-yi evvelin üstünde demler görmüşüz
 Yaptığım yâra döner bir gün yapar ağıyârâ da
 Etmeyiz inkâr devrandan keremler görmüşüz
 Görmedik Cûdî sarir-i hâme-i Galib gibi
 Gerçi çok Şîr-i Nevâyî'ler rakamler görmüşüz

— VI —

— Muhammes —

Nedir Allah bu sevda bilemem
 Neyi hâvî şu süveydâ bilemem
 Dilde bir sevgili peydâ bilemem
 Bende bir sevgi hüveydâ bilemem
 Severim sevdiğim ammâ bilemem

Aşk derler ne bilinmez ma'nâ
 Anı erbâbı bilirmiş hâlâ
 Biliyor gönlüm o hâli ammâ
 Bilemem sevdiğimi vâ hayfâ
 Severim sevdiğim ammâ bilemem

Aşk hem neş'e-i hikmet olamaz
 Âlem-i sahvda cennet olamaz
 Bu mahabbet gibi ni'met olamaz
 Deme mechûle mahabbet olamaz
 Severim sevdiğim ammâ bilemem

Bozma bihûde tesellîmi benim
 Kapama râh-ı teallîmi benim
 Bilir Allah tecellîmi benim
 Sorma esrâr-ı tevellîmi benim
 Severim sevdiğim ammâ bilemem

Mâyemiz mâ-i mahabbettendir
 O mahabbet dahi cinnettendir
 Sevilüp sevmemek âfettendir
 Sevdiğim bilmemek üfettendir
 Severim sevdiğim ammâ bilemem

Eyledim hayli vücûba tatbîk
 Olmadı vech pezîr-i tevfiik
 Cûdiyâ sırr-ı mahabbet ne dakik
 Şunu ettim ki nihâyet tahkîk
 Severim sevdiğim ammâ bilemem

— VII —

— Necm-i ta vilüzzeyl —

Zilâlimden edüp teşkil bir çârüb-i nûrânî
 Süpürdüm, topladım dâmânıma dûzahta nîrânî
 Doluştım gâh uzaktan, geh yakından şems-i tâbânî
 Hezâran sâl uçup sür'atle ölçtüm, biçtim imkânî
 Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhânî
 Ne bahrin haddi var, ne sâbihatin anda pâyânî

Nasıl kim arşa fırlar def'aten fikr ile insanlar
O sür'atle çekerdi mevkibim hürşid-i rahşanlar
Bu seyr-i serseriler, böyle mecnûnâne cevânlar
Verir sandım bu bî pâyâni-i feyfâye pâyânlar
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Cihanlar bir kefi emvâcî bahr-i Hayy ü Kayyûm'un
Telâtumgâhıdır cevvi-i fezâ mevcûd u ma'dûmun
Söner bir habbedir âlemde meşhûdunla ma'lûmun
Kenârı var hayâl ettim nasılsa bahr-i mevhûmun
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Katâr-ı nûr teşkil eyledim azm-i sefer kıldım
Nice şemse nazar kıldım, nice tamsa güzer kıldım
Tesâdüf ettiğim cezb eyledim, ba'zen hazer kıldım
Kuvâ-yi âlemi cem'eyleyüp pervâza per kıldım
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Güzergâhımdaki iklimler titrerdi nâmımdan
Düşerdi velvele şükkânına kurb-i hirâmımdan
Kaçardı ceş-i zulmet mevkib-i nûr ihtisâmımdan
Dü reng akmazdı cezb ü âstin-i subh ü şâmımdan
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Süreyyâ fırlamış bir kaç güher tâc-ı keyimdendir
Şihâb ü necm-i sâkıb bahşiş-i peyder peyimdendir
Felekte kehkeşanlar mess-i mikvât-ı keyimdendir
Alevler, lâv kusan volkanlar âh-ı lâşeyimdendir
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Benim da'vâ-yi şî'rimdir ki yüksektir delilimden
Süreyyâ sanma tarsîât-ı ikil-i kelilimden
Güneşlerdir muazzam keudi metbû'-i celilimden
Uzaktır kehkeşanlar mess-i temsil-i zelilimden
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Uzattım dürbünim, ölçtüm ol eb'âd-i nâbüdü
Hayâl ettim ki buldum muntehâ-yi bu'd-i memdûdü
Nihâyet, anladım seyrânımın hatvât-ı ma'dûdü
Benim manzûme-i şemsiyyemin iklim-i mahdûdü
Rücû'ettim görünce vüs'at-i deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Bana benzer nice hayranları gördüm ki seyranda
Alup seyyâresin etrâfına mestâne devranda
Zıyâdan, nûrdan bin seyl akar da şöyle her yanda
Düşer bahr-i muhîte sanki bir katre su bir anda
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Der-i Mevlâ ne hoş bir Mevlevî dergâhıdır âli
Simâ' eyler şümüş olmuş mukaddem, peykler tâli
Yem-i Sübbûh'ı sanma cübûş-i tesbihten hâli
Bu deryâ سبح اسم ربك الاعلى ile mâli
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Oku سبحا طويلا والسبحات سبحا
Sebâhat eyleyen ecrâmı seyr et bahr-i Mevlâ'yı
Tavan sanma şu mâvi Sakf-ı merfû'-i muallâyı
Hayâl-i acz öper peyveste pây-i arş-ı a'lâyı
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Sedir-i sidre-i aklınla sedd-i muntehâ olmuş
Ne sidre! zîr-i zillinde bütün âlem hebâ olmuş
Nice milyon güneş pîrâmeninde bir sühâ olmuş
Anın mâfevki her dürlü tasavvurdan rehâ olmuş
Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

Temâşâ eyledin mi Mescid-i aksâ'yı ey Cûdî
Düşürmüş secde-i kübrâ-yi vecde cümle mevcûdî
Düşün kimdir bu âli secdegâhın zât-ı mescûdî

فلا في اليم يمى واستوى الملك على الجوى

Sebâhatle çalıştım geçmeğe deryâ-yi Sübhân'ı
Ne bahrin haddi var, ne sâbihâtın anda pâyânı!

— VIII —

— Bir şehri sebz-i selâledâr —

Yatmış firâş-ı nâzına bir tâze kız gibi
Mestâne çeşmi nîm küşâd-ı humâr-ı hâb
Almış anı kucagına bir kûh-i sebz pûş
Yüz sürmede ayağına sahrâ-yi pür hidâb
Taktim eder revâyihin ezhâr, pâyine
Şemm eyledikçe zülfün alır bâdî piçütâb
Gülbûy, câme hâb bahârın tavâf eder
Bülbül okur devâmına da'vât-ı müstecâb
Şellâleler kulağına söyler terâneler
Yelpâze sallâr üstüne dâim peri-i âb
Atmış ridâ-yi pâkini sahrâ-yi sebzine
Ruhsâr-ı âftâbı öpüp raks eden sehâb
Sermiş fezâ-yi feyzine seccâdeler yeşil
Olmuş cenâb-ı Hızr'a meğer cây-i intihâb
Her dem behâr, çehresi olmaz hazannîmâ
Vermez temûz, o vech-i tarâvetmeâba tâb
طوبى لهم وحسن مأب

Zill-ı dirâht, sebz-i çemen, gülşen-i şebâb.
Bir şehri-şâirâne ki aşk âşiyânedir
Her ihtizâz-ı bergine dil eyler incizâb
Pür şî'r olan hilâl-i zilâlinde aşk uyur
Çekmiş likası üzre yeşil nûrdan nikab
Bir tatlı ses verir derelerden revân olur
Bülbüllerin sadâsını nûş eyledikçe âb
Hoş bir zemîn ki muttasıl ilhâm-ı aşk iner
Hüsn-i beyâna kor anı envâr-ı âftâb
Manzûr olur meâl-i rakîki tabîâtın
Okşar nigâh-ı dikkati mazmûn-i müstetâb
Yoktur mecâl, bîkr-i hayâlin firârına
Aguş-i tab'-ı şâire eş'âr eder şitâb
Her berg-i sebz, bir gazel-i tâze, şî'r-i şüh
Eğmiş başın çiçekler: okur duhteran, kitâb
Doğdun yine hayâlîme bunlar içinde sen
Kabil mi etmemek sana ey şî'r-i dil hitâb:
Binlerce böyle manzar-ı cennet nümâ değer
Düştükçe nûr-i vechinize zill-i müşgnâb

Cud.

Sizden tohi menâzıra göz açmadım henüz
Hoştur huzurumuz nazarında anıl-gıyâb
Siz sevdiğim sabâh u mesâ hep güzelsiniz
Her şâm eder bu levha güzelliğten insilâb.

— IX —

— Urûc —

Bu yerde sanma ki ben i'tilâ-yi câh ederim
Ulûv-i câh uğurunda sukut-i câh ederim
Tarîk-ı ilme gidersem çıkar cehâlete yol
Yakinen anladığım şeyde iştibâh ederim
Bu yerde bir melek olsam da hâsılı ma'sûm
Per-i nezâketi âlûde-i günâh ederim
Bir incizâb-ı diğerdır beni üläya çeken
O miknatîse bu meczûb rûhu kâh ederim
Ben i'tilâ görürüm mevkib-i peyemberde
Peyinde kendimi bir a'cez-i sipâh ederim
Zemine sâkıt olan necm-i sâkib-ı rûhum
Edince yâd-i vatan terk-i hâbgâh ederim
Bün-i sûtûn-i tahayyürde nim tekyekünan
Benan be-rîş semâvâta itticâh ederim
Alınca hâb şu bir kabza hâk-i mağrûrî
Nücûme mûkhüle-i çeşm-i intibâh ederim
Gubâr-ı kevn ü mekânı silüp dü çeşmimden
Şeb-i mûkevkebe çeşmânı mihr ü mâh ederim
Ben ol gece göremem zulmeti tenevvürden
Fürûg-i fikreti peyvend-i subhgâh ederim
Gülen güneş açılan nûr-ı nevbahârı bırak
Ben anları bu tezâvîre zor güvâh ederim
Cihâna perde-i gaflet çeken ziyâ-yi nehâr
Sana sefid ise ben rû'yet-i siyâh ederim
Nehârî tire sahâyif edince tay-yi siel
Şebîn bedâyi'-i âsârına nigâh ederim
Karîresâz-ı uyûn-i üllünühâdır şeb
Nikat-ı beyz-i hayâlimde hep cibâh ederim
O cebheler ki doğar âsmân-ı esrâra
Gözümle bûs ederim nutk-ı bişifâh ederim
Nücûmî leyli-i hicranda eşge benzedirim
Nigâhı giryeden âlûde-i miyâh ederim
Misâl-i gümreh-i beydâ zalâm-ı hayrette
Şitâb-ı kafilî-i mevkib-i ilâh ederim
Sevâbih-i yem-i Sübbûh olan kevâkib-i leyl
Önümde meş'ale çektikçe azm-i râh ederim
Bü imtidâd-ı siyehreng-i zillî kat' edemem
Eğerci hatvede bir tay-yi lâtenâh ederim
Per-i urûca tüvansûz olunca berk-i celâl
Revân-ı pâkimi refref süvâr-ı âh ederim
Kalmıca deşt-i tahayyürde bî mecâl ü garîb
Harîm-i kalbe Dahilek deyip penâh ederim
Habâb olur pey-i azmimde rîze rîze nücûm
Yem-i amîk-ı süveydâda kim şinâh ederim
O rûtbe garka-i deryâ-yi fikr olur giderim
Ki kendî hesti-i hiçimden intizâh ederim
Fezâ mezâyi geçüp bî vücûd nokta gibi
Muhît-i hiçe dili merkez-i tebâh ederim
Lehib-i lem'a-i bî şem' veş döner dururum
Şarâb nûşi-i feyfâ-yi ittilâh ederim
Bir ihtizâz-ı acib-üt-tanîne târ olurum
Bir anlaşılmayacak neş'e iktinâh ederim

Bütün avâlimin âhengi cem' olup bende
Şimâ'-ı nağme-i ... ederim

— X —

— Şühûd —

Hezâr subh açılır cünübiş-i nikabından
Zülâl-i can saçılır mevce-i serâbından
Cemâd can bulur elhân-ı nâşinidinden
Hayât dem çeker âheng-i müstetâbından
Adem sükûna çekilmiş vücûd pür- halecan
Hitâb-ı izzetin icâb-ı ıztrâbından
Hum-i vücûd henüz ihtizâz peymâdır
O gunneden ki gelir Kâf ü Nun hitâbından
Bîrer icâbet-i Lebbeyk'tir bu velveleler
Mücib yekdiğerin ezmede şitâbından
Zemine düşdi hakikat, semâya saklandı
Türâb-ı Âdem'in idrâke intisâbından
Kitâb-ı kâmil-i Lâraybefih'tir bu şühûd
Eğerci anlamaz imân eden gıyâbından
Maâl-i mes'ele sâbit suâl zâiddir
Sükût şekline girmiş duran cevâbından
Değil mi nefsine mahmûl ayn-ı mevzûât
Ne gam miyânede bir nisbet ihticâbından
Bu i'tilâ nedir ey tab' sen de secdeler et
Kurur o sebze ki baş kaldırır türâbından

— XI —

— Güneş —

Ezel deryâsının dehşetli bir mevc-i hurûşânı
Fezâ-yi muzlim-i bî intihânın şem'-i rahşânı
Şu mâvi kubbenin kandil-i zerrin-i dirahşânı
Hayâtın merkezi, kalbi, revân-ı âteş efşânı
Semâ-yi sünbülünin gülfürüz-ü sine-i şânı
Dağıtmış dūş-i nâza zülf-i zertâr-ı perîşânı
Lebinde toplamış yek bûsede hand-i sürûşânı
Düşürmüş bir kenârından yere lâ'l-i Bedahşân'ı
Taşar envârı tir tir titredikçe cism-i ra'shânı
Huzûr-i Kibriyâ'da secdeye koymuş ta pîşânı
Diyor müstağrak-ı tevhid olup ما اعظم شانى

Sen ey üstâd-ı a'zam, ey güneş ey sâhir-i mâhir
Ne âtesbâzsın etrâfın almış encûm-i sâhir,
Çerâğın müsterî, şâgird-i bezmin zühre-i zâhir,
Füsûnunla girer bin renge her dem âlem-i zâhir,
Yaparsın bir nefeste hâki cennet, cenneti sâhir!
Gehî simâ-yi pür hande, gehî bir çehre-i kahir,
Sen ey cellâd, her gün kan dökersin ellerin tâhir,
Lika-yi düzahininde bahârî handeler bâhir
Tulû'unla söner bir demde yüz bin kevkeb-i dâhir
Alup mir'âtın istikbâle çıkmış bedr olup şâhir
Senâ eyler seni gözler gerek pinhan, gerek câhir

Çiçekler, çehreler hurde nigâr-ı dest-i ressâmın
Güzellikler heman feyz-i fürûgü vech-i bessâmın
Bütün debbâğı sen sabbâğı sensin hâm ile sâmun
Mizâcın kim boyar, bilmem, bu envânın bu aksâmın?
Elinde ibre-i zer câme düzi cümle ecsâmın
Yedinde safha-i zerrin hat-ı takdîri Kassâm'ın

Vekil-i harc-i âlem, süfresâzı cümle nessâmın
Safâ bahş-ı dimâğî şeyh ü şâbın tıfl-ı sersâmın
Urur her mevsime bir başka dâğ engüşt-i vessâmın
Senindir cevher-i hânı hayâtın seyf-i hassâmın
Yaşa ey şems, ey rûh-i azîmi kevn-i cessâmın

Fitilin yok yağın yok turfa kandil-i fûrûzansın
Senin sermâye-i aşkın nedir kim böyle sûzansın
Seni makhûr ü bi ârâm eden kimdir ki lertzansın
Cihan kantârının altın topu bir turfa mîzansın
İner kalkar gehî mencûs geh vezninde erzansın
Yazın âşüfte-i mahrûr, kış ma'sûm-i nâzansın
Ulüvv-i mertebenle kibr ü nahvetten gürüzansın
Seher bismilkeş-i takrîr-i ders-i subh hîzansın
Açup iş bayrağın da'vetnümâ-yi kâr sâzansın
Muzaffer sancağ ile Hind'i basmış bâz-ı gazansın

Abes sanma bu şi'ri medh-i şemse ibtinâsından
Abes mi şâirânın medh-i erbâb-ı gîmâsından
Veliy-yi ni'met-i âlemdir el çekmem senâsından
Kişi göz yummak olmaz öyle bir çeşm âşinâsından
Eğerci munhatif ebsâr, berkinden, senâsından
Değildir feyzi bizzât iktizâ-yi i'tinâsından
Geçen feyz-i Hudâ'dır câm-ı minâ-yi enâsından
Çıkar mı âb-ı câri çeşmenin seng-i binâsından
Akar havza su menba'dan kanâtın iktinâsından
Eğer bahsetmek istersen bakasından, fenâsından
Cihânı sor Güneş nâmındaki devran şinâsından

— XII —

— Gül —

Açınca gonca gül dehen
Şu yolda oldu nağmezen:
Ne lâzım öyle an ü in
Gül olduğum bilir gören

Babam ziyâ-yi âfitâb,
Anam nihâl-i pür diken.
Kattfe sanki yaprağım
Ziyâlanır şiken şiken.

Düşer yüzümde paşmağım
Güneş tulû' eder iken.
Salar tuyûr kahkaha
Tebessüm eyleyince ben.

Yegâne zîb-i gülşenim
Benimle gülşen oldı şen.
Şafaktan ettim iltibâs
Kızıl benekli pîrehan

Hulâsa bu letâfetim
Bedî-i sun'-i Zülminen.
Biraz da vahşi sîretim
Eğer ki sîretim hasen.

Lâtif isem de dostlara
Şerîre saplarım diken.
Bilin ki ey şükûfeler,
Yarin ne sen kalır, ne ben,

Gelin refikler hele,
Verin de şöyle el ele

— XIII —

— Rubai —

Âğuş-ı zamâne düşen ağlar ne aceb
Ağlar düşen âğuş-i zamandan ağreb
Hep girye midir dehre selâm ile vedâ
Bunda gelen ağlar giden ağlar yâ Rab

— XIV —

— İhtâ —

— Yunus tarzında —

Ey filozof ey filozof
Ben Allahsız yaşayamam
Sana da fikrine de yuf
Ben Allahsız yaşayamam

Doğru yoldan aşar isen
Küfr eline taşar isen
Sen Allahsız yaşar isen
Ben Allahsız yaşayamam

Allahsız çıkmaz bir nefes
Allahla dolu bu kafes
Allah bes bâkî heves
Ben Allahsız yaşayamam

Düşünürüm şu dünyâyı
Yeri, gökü, günü, ayı
Suyu, toprağı, havayı
Ben Allahsız yaşayamam

Gönüldedir tecellisi
Odur kulun tesellisi
Sana sözün temellisi
Ben Allahsız yaşayamam

Âşık Cûdî Hak'ka tapar
Her şeyden bir ibret kapar
Allah yıkar Allah yapar
Ben Allahsız yaşayamam

Bibliyografya: Muallim Naci: Teavüni aklâm 1886, İsmail Hakkı: Muasır şairlerimiz 1891, Mîdhat Cemal: Nefais-i edebîye nazım kısmı 1913, Peyâm-ı edebî 1914, İbnülemin Mahmud Kemal: Son asır Türk Şairleri 1930, Vehbî Cem: Merzifon Şairleri 1937. Şairin ilk fotoğrafı İsmail Hakkı'nın eserinde ikinci fotoğrafı da Merzifon şairleri'nden alınmıştır.

✓ Cûdî (Trabzonlu İbrahim -) — Son asır şairleri den Cûdî hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal malûmatı veriyor (Stş.):

"İbrahim Cûdî efendi, Trabzon'da İskender Paşa medresesi müderrisi Yunrah Hacı Mehmed efendi'nin oğludur. 1280 (M. 1863) de Trabzon'da doğdu. Trabzon'da Debbaghâne mekteb-i ibtidâisinde okuduktan sonra Müfti medresesine girdi. Hoca Derviş, Hacı Fakih Semercizâde Hacı Mehmed efendi'lerin derslerine de vâm ile yirmi sonede ikmâl-i tahsîl ederek Semercizâde

Cüd.

den icâzetnâme aldı. 1300 (M. 1882) den 1319 (M. 1901) senesine kadar bazı hususî mekteplerin müdiri-
yetlerinde ve lisân-ı Türkî, Arabî, Fârisî, Tarih, kitâbet
muallimliklerinde, Trabzon ticâret mahkemesi âzâlığın-
da, mekteb-i sultânî arabî ve Rüşdi-i askerî kavâid-i
Türkiye muallimliğinde, fabriyyen maârif meclis âzâ-
lığında, Trabzon gazetesi baş muharrirliğinde bulundu.
Harb-i umumî esnasında Trabzon'dan Ünye'ye nak-
letti. Bir sene sonra Ankara sultânîsi Arabî ve Dârülm-
allimât ulûm-i dîniyye muallimliğine ta'yîn kılındı.
Mütârekeden sonra Trabzon sultanisindeki vazifesine
avdet ve Fârisî muallimliğini de deruhde etti. 1324 (M.
1906) da Müsile-i Süleymâniye rûusu verildi. Bilâhare
Trabzon müftülüğine nasb olundu. Hançerede zuhûr eden
kanserden müteessiren 30 ramazan 1344 (13 nisan 1926)
da vefat etti. Trabzon'da Hâtûniye câmi'i haziresinde
pederinin civâr-ı kabrine defnedildi. Hemşehrilerinden
Hamîâmîzâde İhsan Bey'in söylediği târih:

Dest-i bidâd-ı zaman fevtiyle
Açtı bir safha-i hünin ü siyâh
Düştü bir cevher-i târih İhsân

کیتدی جو دی کی فاضل ایوان

Cûdî efendi İhsan Bey'e verdiği tercemeihâlinde
"Elsine-i selâse ile tekellüm ve kitâbet ederim. Mekke-i
mükkerrem'e de bir müddet mücâvirliğim hasebiyle Arab-
çayı Fârisiye nisbeten daha serbest ve şive-i Araba mu-
vâfık sûrette tekellüm ederim,, diyor. Eserleri:

1 — Nevâdir-i nefîse, 2 — الکتر الاسنی فی شرح الاسماء الحسنی
3 — الحیط الابيض, 4 — Rehber-i avâmil, 5 — Târih-i
enbiyâ ve İslâm, 6 — Ta'lîm-i kırâat, 7 — Kırâet-i
Türkiye, 8 — Yeni kırâat, 9 — Ulûm-i dîniye dersleri,
10 — Sarf-ı Osmânî, 11 — Lûgat-ı Cûdî, 12 —
الطرائف والظرائف (Arapçadır).

— I —

— Münâcât —

سبحانک اللهم یارب السموات العلی

Mahsûstur hakka sana arş-i Celâl ü kibriyâ
Sensin لله العالمین خلاق ذوالفضل البین
Can bahş ü fikret âferîn ferman dih ü derman resâ
Sensin Hudâvend-i Ahad Sübbüh u Kuddûs ü Samed
Rabb-i Kerîm-i zî meded Perverdigâr-ı zîatâ
Ey varlığın rüşen iyan der her celî der her nihan
Ey birlüğün meşhûd-i can der her helâ der her melâ
İdrâk-i künhünde ukul dembeste mânend-i nukul
Sun'un hîred sûz-i fuhûl sırrın veleh bahş-i nühâ
Fikrinde fikretler alil derkinde dikkatler kelîl
Fehminde hikmetler zelîl vâsfinda fitnatlar hebâ
Ey lâyezûl ü lâyezâl Hayy ü kadîm ü bî zevâl
Dilteşne ummân-ı hayâl tahmîdine subh u mesâ
Her lâhze hamd-i lâyuad her bâr şükr-i lâyuad
Kaldıkça bî ferdâ ebed dergâha olsun cebhesâ
Varsın ve bîrsin bîgüman her zerre her şey zaman
Hâlen ve kalen yekzeban nâtık bunı sertâ be pâ
Nûr-i cemâlin âşikâr âsâr-ı sun'un dîlşikâr
Tâb-i kemâlin tâbdâr کاشکس فی وسط السماء

Emrinle dâir her felek hükmünle sâir her melek

الحدک الحدک یامن علی العرش استوی

Zerrât-ı elvan sûbesü hamdinle hep tesbih gû
Ervâh-i ebdan mü be mü vecdinle hep raks âzmâ
Gül gonca sünbül ergavan aşkınla hep tehlil hân
Mürgan anâdil kumruyan şevkinle hep destanserâ
Aşkınla canlar vecdnâk şevkinla diller çâk çâk

ما طار روح فی هواک الا وقد مال الی

Aşkın ilâc-ı her mizâc şevkin revâc-ı ibtihâc
Her derde sendendir ilâc her ferde sendendir devâ
Senden alır nakş ü nigâr eşcâr ü ezhâr-ı bahâr
Senden olur nûkhet nisâr âfâka sertâser ziyâ
Her sâhada feyzin revan mânend-i enhâr-i cinan
Her sahnede sırrın vezan mânend-i büy-i canfezâ
Ey hoş o abd-i müstetâb ol ârif-i kudsi cenâb
Kim her seher eyler şitâb temcîdine rû ber hasâ
Yâdınla bâ kalb-i hazin geh geh olup nâliş güzün
Eyler bu sun'-i âteşin dergâha ref'-i intimâ
A'mâk-ı rûhumdan müdâm alsın hezâran ihtirâm
Ol sâlik-i ulvî merâm ol nâsik-i hürrem lika
Şâpâş o izz ü rif'ate elgıta ol ulviyyete
Eyler o zevk ü hâlete dil mâsivallahı fidâ
Ey hazret-i Rabb-i Kerîm Mevlâ-yi Rahmân ü Rahîm
Fettâh-i ebvâb-ı naîm kdi-i hâcât-ı verâ
Sensin bize merci' masîr sensin bize ni'mennasîr
Senden umar kalb-i kesir her derdine derman şifâ
Yâ Rab bu abd-i kemterin Cûdî-i târik ahterin
Âsi-i muzlim defterin tefvîzi emr eyler sana
Lûtfunla ber vefk-ı merâm her kârına sen ver nizâm
Bir nâtüvandır kıl müdâm tevfiğim terfik ona
Sen ol velîy-yül-emri tâ her emri olsun dâimâ
Mevsûl-i hüsn-i intihâ یامن الیه التبی

— II —

— Gazel —

Güzelsin pek güzelsin şivegersin işve perversin
Nigâr-ı nâzeninsin dilrübâ-yi nâzenintersin
Sen ey ârâm-ı rûhum rûh-i neş'em neş'e-i ömrüm
Hayât-ı cân ü dilsin cân ü dil tahtında muzmersin
Nedir bu hüsn-i can efrûz ü evzâ'-ı tahammülsüz
Meğer sen ey ferîşte zâd bir rûh-i musavversin
Açıl ey gonca fem olsun bahâr-ı aşk nûkhetzâr
Nesim-i cân ile perverde bir üşkûfe-i tersin
Serâpâ cân evinden sözlerin Cûdî bürüz eyler
Ne rûh engîz bir hiss-i rakîk-ı aşka mazharsın,,

Bir müddet Ankara lisesinde şairle arkadaşlık e-
den Muallim Mahir İz'de Cûdî'nin bir hayli manzume-
si mevcuddur. Bu şiirler arasından 3 gazeli buraya
naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Dembedem ifrâz-ı hün eyler dil-i sadpâreden
Park olunmaz gözlerim hünin iki fevvâreden
Pâre pâre eylesün şemşîr-i hicran sinemi
İştikâ eyler isem ol gamze-i hunhâreden

Eşgriz olsun dokunman dembedem çeşm-i terim
 Kesb-i râhat eyler aktıkça cerahât yâreden
 Rahnedâr itmiş dil-i cânâne-yi nâlişlerim
 Allah Allah tîr-i âhım geçti seng-i hâreden
Cüdi ben bir âşıkım andan taleb benden fedâ
 Kim esirger cânı cânandan dili dildâreden

— II —

Sine mahzun derd efüzün eşg gülgündür bu gün
 Âlemin âlâm-ı günâ günla meşhundur bu gün
 Dil nasıl zâr olmasun hayretserâ-yi sinede
 Sû-be-sû erbâb-ı dil dilhaste dilhundur bu gün
 Hikmet-i eyyâmı seyr it kim şu ibrethânedede
 Düñki Mecnunlar sebakbahş-ı Felâtundur bu gün
 Hangi vaz'ından dil olsun dehr-i vârunun emîn
 Hâinan me'mun emînan gayr-ı me'mundur bu gün
 Hâr hâr-ı sineyi ta'dile *Cüdi* yok sebîl
 Müz'icât-ı dehr-i dun haddinden efüzundur bu gün

— III —

Kimi hüsyârdan halkın kimi mestâneden bizâr
 Kimi ebhâs-ı hikmetten kimi efsâneden bizâr
 Şu işrethâne-i âlem ne ye's engiz reng almış
 Harifan neş'eler icâd eden peymâneden bizâr
 Safâ erbâbı âheng-i ney ü tanbûrdan fâriğ
 Vera' erbâbı zikr ü sebha-i sad dâneden bizâr
 Hayâtı mevte vaslı hecre zevkî ye'se müncerken
 Nasıl yâ olmasun insan şu mihnehaneden bizâr
 Ne müz'ic levha arz itmiş ülübsâra bak eyyâm
 Gönüller cândan canlar dahî cânâneden bizâr
 Aman *Cüdi* beni söyletme derdim hadden efüzundur
 Dil-i divâne benden ben dil-i divâneden bizâr

Bibliyografya: Stç., Mc.

Cüdi (Divan Şairi) — XVI ncı asır şairlerinden
Cüdi hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Onun *Pervâne Bey* mecmuasından iki gazelini nak-
 lediyorum:

— I —

— Gazel —

Nola sinemde tutarsam tîrinin peygânını
 Lâcerem sadra geçürür her kişi mihmânını
 Lûtf idüp ey mâh-ı Ken'ân'ım kadim rencide kıl
 Âşıkın eyle müşerref külbe-i ahzânını
 Dest-i gamdan ger yakan kurtarmak istersen gönül
 Düş meyin ayağma tut dilberin dâmânını
 Âşıkın irer safâ ile ferahlar cânına
 Hânde eyler görse gül gibi ne dem cânânını
 Sen nigârı derkenâr ittikçe düşmen dâstım
Cüdi miskinim tutar ol dem kasâvet cânını

— II —

Ezel aşkın meyin itti meğer nûş
 Gönül deryâ gibi her dem ider cûş
 Nola küyünde her dem nâle kılsa
 Ki bülbül olamaz gülşende hâmûş
 Hezâr efganına ben bülbülün âh
 Niçün gül gibi tutmazsın güzel gûş

Lebin yâdına olmuştur nigârâ
 Ayâğ ile meyin gayette serhûş
 Düşürme ârif ol eiden ayağı
 Be *Cüdi* var ise başında ger hûş

Cüdi'yi (Buharalı) — XVI ncı asır şairlerinden
Cüdi'yi hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor:

“*Cüdi*'yi: Buhârâdandır. Mukaddemâ ol diyâr-
 şuarâ ve zurafâ ile müşâare ve mübâhase idüp şûh tab
 ve hoş sohbet olup ve tâlib-i ehl-i hikmet geçinüp lela
 if-i nâzûkî bînazîr ve zarâfet-i hâsî dilpezîr olmuş âh
 terk-i diyâr kılup üftân ü hizân ve teferrüc künan
 Rûm'a gelüp hizmet-i erbâb-ı ulûma erişmiş ve her bi
 rinin musâhabetlerinden müstefid olur. Lâkin dünyâ
 yi dundan nevmîd olup maraz-ı tâûn ile fevt oldu. Bu
 bende ile çok sâbıkası olmağın vefâtına târihi sebt it
 tim.

شاعر خوش کوجدايي آن که بود
 صحبت پاکیزه اش قوت روان
 از جهان بی وفا دلگیر گشت
 ترک یاران گشت و چون رفت از جهان
 هر او تاریخ عهدی گفته شد
 و هجدایی کرد رحلت از جهان
 — 968 —

Eğerci ol merhûmun tabiat-i şî'riyyesi hûb ve pür
 zûr ve pesend-i cümhûr ve mergub vâki' olmuştur. Lâ-
 kin musâhabet-i pâki şî'r-i sûznâki üzere fevk-al-had
 berter idi. Bu matla' anıdır:

سرا رقیب نخواستی زکوی یار سرا
 برو برای خدایک زمان کذار سرا

XVI ncı asrın son nısfında yazılan bendeki bir
 mecmuada *Cüdi*'yi namına bir gazel kayıtlıdır. Bu şiir
 ihtimal ki bu şaire aittir:

— Gazel —

Libâs-i âhûvan sanman giyübdür ol kad-i mevzun
 Serâpâ âteş olmuştur değildir câme-i gülgün
 Gice fikr-i visâlin olmasa zülfün hayâliyle
 Gönül mülkine ceş-i gam iderdü cümleten şebhun
 Koyub bir dilber-i mergubı olmuş bir zene mâil
 Anın çün Kays-ı nâşâdım okurlar ismini Mecnun
 Segân-ı küyin ile âşınâlar idük evvelden
 Dahî aşk u mahabbet bir biriyle olmadan meftun
 İşin âh ü figandır ney gibi bir şûh derdinden
Cüdi'yi bezm-i mihnetde meğer kim bu imiş kanun

Bibliyografya: Ahd., Mc.

Cüllâbi (Divan şairi) — XVI ncı asır şairlerin-
 den *Cüllâbi* hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı
 değildir. Onun *Pervâne Bey* mecmuasından ve Bay Fah-
 ri Bilge'ye âid XVI ncı asırda yazılmış bir mecmuadan
 (No. 2) iki gazelini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Gazel —

Gördi hatt-ı siyehin dil sipehi âh didi
 Geldi kâfir çerisi Rûmeli'ne vâh didi

Cün.

Gördi yüzünde şehâ kaşlarını pîr-i felek
Hemdem olmuş gün ile iki yeni mâh didi
İtti dil Hayderisi şedde-i zülfüne heves
Tuttu râh-ı Necef'i aşk ile yâ Şâh didi
Geldi bezmine sebû aşkına bir dolu içe
Desti başına koyup yarıcın Allâf didi.
Lebleri yâdına kan ağladuğum bildi habîb
Sile Cüllâbi gözün yaşını geh gâh didi

— II —

Gün gibi evc-i felekte şâh-ı sultân ol yüri
İzz ile fevkalulâda mâh-i tâbân ol yüri
Rûh-i kudsi kametin görüb didi kim serverâ
Gülşen-i hüsn içre sen serv-i hirâmân ol yüri
Ben şehâ beytülhazende yanayım Ya'kub veş
Sen melâhat Mısır'ına Yûsuf-i Ken'an ol yüri
Dâmen-i vasla elin irmek müyesser olmadı
Zülf-i dilber gibi ey dil var perişân ol yüri
Gül yüzi şevkiyle tâ haşre dek Cüllâbiyâ
Bülbül-i şeydâ sıfat sermest ü hayrân ol yüri

Cündî (Divan şairi) — XVI ncı, kısmen de XVII ncı asır şairlerinin manzumelerini ihtiva eden bir mecmuada (*Mt. Abn. K. Mz. Mc. No. 574*) Cündî namına bir gazel kayıtlıdır. Tezkirelerde mevzubahs edilmeven bu şairin bu gazelini naklediyorum:

Perişân olmuşum cânâ görüp zülf-i perişânı
Perişân âdem olmaz mı göricek sen perişânı
Perişân hâl iderlerdi biri kûhî biri deşti
Eğer Ferhâd ile Mecnun göreydi ben perişânı
Perişân olması halkın mukarrer rehğüzârında
Kaçan başında görseler o destâr-ı perişânı
Perişân olduğu buğdur nücûmun âsmân üzre
Ki gün yüzünde görmüşler senin hâl-i perişânı
Perişân göricek hattın ruhinde ol dilârânın
Perişân yazmışım Cündî bu nazm-ı hat perişânı

Cünûnî (Çankırlı) — Son asır şairlerinden Cünûnî hakkında Bay Talât Onay şu malûmatı veriyor (*Çankırlı Şairleri S. 134 - 143*):

"Cünûnî: İsmi gibi doğduğu, öldüğü tarih ve mesleki de malûm olmayan şair Cünûnî Çankırlı Kabacı oğulları nâmıyla mârûf bir âiledendir. Şair *Zahmî*'nin Ali Bey câmiinin 1273 (M. 1856) senesinde tekrar ta'miri münâsebetiyle yazdığı tarihte ismini *Kabacı elhâc Cünûnî* suretinde zikrettiği Hacı Cünûnî, kardeşinin haffidi Kabacı oğlu Hasan Ağa'nın nakline nazaran ulemanın imiş. Şu halde bir nevi elbise dikicisi, yani terzi manasına olan "Kabâci", san'atı babasının veya ceddinin san'atı olmak lâzımdır. Ulemâdan olan, terzi olmayan Cünûnî'nin saz çaldığı da mervîdir. Bu zat rivayetlerden kendisini medrese tahsili görmüş bir saz şairi olarak tanımamıza bir mâni' yoktur. Saz şairlerinden bir çoklarının az çok tahsil görmüş ve fakat sevk-ı mâşet veyâ icbâr-ı tabiatle saza sarılmış insanlar olduğu düşünülürse Cünûnî'nin de biraz tahsil gördükten sonra "Âşıklık, la vakit geçirdiğini tahmîn etmek bir ha-

tâ olamaz. Eski dabbağ ustalarının nakline nazaran Cünûnî evini medrese yapılmak üzere Hacı Şeyh oğlu medresesine vakf ettikten sonra Tabakhâne'de kendisi için ayrılan bir odaya çekilerek münzeviyâne yaşamış; burada tavuk yetiştirmek, köpek beslemek suretiyle ömrünü geçirmiştir. Bu âsûde hayatında kendinden ayrılmayan çok sevdiği bir köpek için vefatından sonra faizi ile bakılmak üzere beş yüz kuruş vakf etmiş; vefatından sonra bir çok seneler bu 500 kuruşla vasiyeti yerine getirilmiştir. 1273 (M. 1856) senesinde harab olan Ali Bey camiinin tamirine "Veli başzâde Ahmed Ağa,, nın delâletiyle Çankırı'nın hayrı seven halkı iştirak ettiği gibi Cünûnî de malının üçte birini sarfettirmekle bu hayrın vücude gelmesine himmet etmiştir. Vefat tarihi malûm değildir. Ancak kendisinin 1273 (M. 1856) ten sonra hayatta olmadığı Zahmî'nin Ali Bey camiinde mahfuz levhadaki tarihinin şu beyitlerinden anlaşılmaktadır:

Münhedime yüz tutup ta'mire pek muhtâc idi
Bir taraftan halk idüp esbâbını fazl-ı Hudâ
Kabacı elhâc Cünûnî mâlini teslim idüp
Hem delil oldu Veli Başzâde-i Ahmed Ağa
Hamdülillâh oldu ta'mir himmet-i islâm ile
Cümleye kulsun şefâat Fahr-i âlem Mustafâ
Cevherinden "bir,, çıkup Zahmî didi târihini

هم بو نظم (١) او قویانلر يك دعا قیلسون بکا

— 1273 —

Hususi hayatı: Cünûnî; âlim, şair, âşık olmakla beraber hayrı sever zengin bir zattır. İlme hürmetini evini medrese yapılması için sağlığında vakf etmesinden; hayrı sevdiğini üçte birini cami tamirine tahsis eyleseninden; hayvanlara, kendisine vefakâr olanlara karşı şefkatini vefatından sonra köpeğe para vasiyetinden anlıyoruz. Bundan başka Cünûnî hazır cevab, nükteperdâz imiş. Tabakhâne'de inzivaya çekildiği zamanlarda köprü başındaki değirmenin kiracısı hıristiyanın her gün bir tavuğu çalmırmış. Bizâr olan hıristiyan bir gün Cünûnî'ye şikâyet eder. Cünûnî de oralarda dolaşan iki haylazın işidebileceği bir sesle: Biri çolak, diğeri sarı iki tilki dadanmış; ben bacaklarını kırarım, cevabını verir. Meğer bu haylazların ikisi de bilâhare sazşairi olan Âşık çolak *Ali Micmerî* ile Âşık *Osman Yâdi* imiş. Bu söz üzerine bir daha tavuk hırsızlığına tevbe ettikleri kendilerinden işidenler tarafından nakledilmektedir.

Eserleri; Cünûnî'nin bir araya toplanmış külliyyatına tesadüf edemedim. Elde mevcut olanlar ise Çankırı'da gördüğüm mecmualardaki eş'ar ile vaktiyle Çankırı mahkemesi başkâtibi Mehmed efendi isminde bir zâtın 1133 (M. 1720) ten sonra yazmaya başladığı ve bilâhare elden ele geçerek ilâveler yapıldığı ve 1268 (M. 1851) den sonra bir kadı marifetiyle İstanbul'a getirilerek satıldığı ve en sonra Kilisli Muallim Rifat efendi'nin eline geçerek Maarif vekâleti tarafından satın alındığı anlaşılan bir mahkeme-i şer'iyye müsveddeleri mecmuasında münderic bir kaç şiirden ibârettir. Çankırı tarihi için kıymetli vesikaları ihtiva eden bu

(1) Nazmı yerine.

mecmuada şair Çankırılı *Mahî* ile Çankırılı olduklarında şüphe ettiğim daha bir çok şairlerin şiirleri ve ayrıca almış kadar meşhur ve gayrı meşhur şairin mün-tehab şiirleri vardır. Bu mecmuadaki şiirlerden an-layorum ki Cünûnî zamanında sevilmiş, takdir olunmuş bir şairdir. Öyle olmasaydı şiirden anlayan, zamanına göre kudretli kâtiplerden olduğu yazılarından anlaşı-lan baş kâtiplerle kadıların mecmualarında şiiri yer bulmamak lâzım gelirdi.

Üslûb ve lisanı: Elimizdeki şiirleri bu şair hakkın-da kat'î bir hüküm verecek kemmiyette değildir. Maa-mafih mevcut parçalardan istidlâl edildiğine göre Cü-nûnî'nin üslûbu sade ve selistir. Fikirlerinde, hayal-lerinde dikkati celb edecek inceliklere tesadüf mümkin-dir. Lisanı oldukça temiz ve pürüzsüzdür. Bir takım şi-irlerine sonradan gelen şairlerin "nazire,, söyledikleri-ne bakılırsa kendisinin bir üstad tanındığı anlaşılır.,,

Aynı eserde şairin 8 manzumesi kayıtlıdır. Bun-lardan dördünü örnek olarak naklediyorum:

— I —

— Koşma —

Ey sâhib mürüvvet ey sâhib kerem
Meyil verdim sana mihrîban diye
Dedilerdi bana bu halk-ı âlem
Öldürür âşığı tîg u kan diye

Yandım ateşine çektim kahrını
Sabr edüp derdine içtim zehrini
Dâim murâd ettim senin verdini
Yâr gelir insâfa bir zaman diye

Efendim eyleme cürm ü şekânı
Adûlar sürerler zevk u safânı
Nedendir görmedik vasl u vefânı
Çok niyâz eyledim el'aman diye

Ta'n ider âlemin sözleri oktur
Aldanma dilberin hâli meşkûktür
Cünûnî hüblarda sadâkat yoktur
And ider sâdikim sen inan diye

— II —

Bir gece visâlin ikrâm eyleyüp
Edersen hânene mihman küçücek
Ererdim murâda bayram eyleyüp
Sanırdım cemâlin gülşen küçücek

Bahâ ta'bir olmaz kesilmez kıymet
Bu hüsn ü letâfet sana inâyet
Ey beğ-e-i gilman mekânı cennet
Uçurdu mı seni Rıdvan küçücek

Mercandır leblerin güldür bedenin
Kametin bir fidan pek nâzik tenin
Almış çevre yanın âşıklar senin
Ederler medhini el'an küçücek

Bilmezsın kadrini sen kendi kendin
Âlemi bend etmiş zülf-i kemendin
Cünûnî bulunmaz dedi menendin
Öğmüş te yaratmış Sübhan küçücek

— III —

Zümre-i hûbandan tarh oldun dilber
Gitti güzelliğin bir zilâl oldun
Seni bend eylemiş adü-yi ekber
Kime ülfet ettin kime mal oldun

Tuğrâlar var iken keman kaşında
Üftâde çok idi dönen peşinde
Mu'teber tutardı seni başında
Kırılmış atılmış bir hilâl oldun

Aşkınla çok âşık bâdeler içmiş
Yolunda can verüp serinden geçmiş
Bin kerre eskici destinden geçmiş
Çoban kepeneği köhne şal oldun

Cünûnî der güzel haşmetin yoktur
Hâric-i deftersin hürmetin yoktur
Miyân-ı tüccarda kıymetin yoktur
Bahâsından kalmış geçmez mal oldun

— IV —

—Divan —

Kâkülün gül ruhlerinden eylemiş teklîf-i bâc
Ger hatâdır vermesin ol kâfire İslâm harâc
Gâbgâbın sûzân-ı meş'al leblerin âb-ı hayât
Bak mücessem âb ile âteş edermiş imtizâc
Niçeler vuslat için râhında bitâb oldular
Çâresiz kalmıştır anlar zâr ü gıryan lâ ilâc
Kıymet-i hüsnüni bahs etti kamu üftâdeler
Dehri yağmaya verir böyle giderse bu revâc
Hep vedâ' eyler kamu yer yer senin âşıkların
Solacak reng-i gülün devrânına ver imtizâc
Bu Cünûn'a zulm edersen adline noksân olur
Sen güzeller şâhı oldun sana ihsân oldı tâc

Bibliyografya: Talât Onay: Çankırı Şairleri.

✓ Cünûnî (Mevlevî) — XVII nci asır mevlevîlerin-den Cünûnî Ahmed Dede, Süleyman isminde bir zatın oğludur. Bütün menbalar, onun "Livâ-i. Karaman'de Lârende nâm kasabada,, doğduğunu kaydediyorlar.

Bir müddet tahsilden sonra mevlevîliğe intisab etmiş ve bilâhare Bağdad Mevlevîhanesi Mesnevîhanlığına tayin edilmiştir. Daha sonraları Çelebi Ebû Bekir efendi'nin meşihati esnasında Konya'ya gitmiş ve bu zat tarafından Bursa'da bir Mevlevî dergâhı ihyasına me-mur edilmiştir.

Beliğ diyor ki (Gld.):

"Mezbûr Cünûnî Dede Bağdad'dan âsitâne-i Mev-lânâ'ya nakledüp Ebûbekir efendi ile hilâl-i sohbet ve mükâlemde Cünûnî Dede'yi şâyeste-i tevcih-i rûy-i hi-tâb idüp buyururlar ki Mevlânâ Dârüssaltanatîl-kadî

me-i Bursa miyân-ı bilâd-ı islâmiyede burc-i evliyâ dîn-
mekle şöhrünümâ olup bizim tarîkımıza mensûb olan
zevâyâdan ma'dûd bir tekve-i matbû'-i rûhfezâ mev-
eûd olmamak mahall-i taaccüb ve istiğrâbdır. Bâri sizi
ol cânibe me'zûn-ür-rükûb matiyeye-i azîmet itsen bu-
yurduklarında Cünûnî Dede zamân-ı pîride olup muh-
tâc-ı rahm-î sıla yani meskat-i reisleri olan Lârende'ye
gitmeğe teşne olduklarını işrâb ederler. Ba'dehu Ebû
Bekir efendi hazretlerinin pişgâhına destbûs-i vedâa
geldikte tekrâr huzzâr-ı meclise hitâb edüp buyururlar
ki Mevlânâ'yı biz rûberâh-ı cânib-i Bursa etmek sade-
dinde idik ancak elmaspâre-i kelâm-ı hayr encâmımızı
mengûs-i gûs-i kabul etmediler deyince Cünûnî Dede'-
nin hâtırına hutûr eder ki sâbika Tekve-i Bağdâd'da
bast-ı visâde-i ikamet iken âlem-i rû'yâda müşâhede
olunmuş ki dest-i mübâreklerine bâğçe-i sun'-i ilâhîde
küşâyış bulmuş bir tâze gül bahş olmuş ammâ her ne
denlî istismâm ederler aslâ bûdan eser nümâyân olma-
mağın nolaydı bu verd-i ra'nâ letâfet-i sûrisine mü-
nâsib bûy bahşâ olaydı dedikte bu gül-i şâdâb-ı gülbün-
behetin şemmesi sana Bursa'da resâ olur denmiş. Ol
mahal bu vâkıa-i hâlet engîz lâyh-i zamîr-i Cünûnî-i
veleh âmîz oldukta tâs-ı helvâ-yi nefis-i nefes-i mübâ-
rek-i azîz mezbûru zâd-ı râh-ı siyâhat-ı Bursa idüp
semend-i azîmeti keşide-i dervâze-i şehîr eyledikte cây-i
karâr alefvev sa'b ve düşvâr olmağın Sedbaşî kurbîn-
de vâkı' meşâyih-i sitûde siyerden Şeyh Ya'kub efen-
di zâviyesinde bend küşâ-yi bârikerân-ı seyâhat olur-
lar. Ol vakıta mezbûr Ya'kub efendi İstanbul'da âsû-
de Hazret-i Ebî Eyyûb-i Ensârî ربه الباری civâ-
rında mesken itmekle sâha-i tekveleri gubâr-ı akdâm-ı
izdihâm-ı nâstan müberrâ ve tâbnâk idi. Binâenaleyh
mezbûr Dede'nin huzûruna bazı âyende ve revende fu-
kara-yi mevleviye tarîh efgen-i halka-i cem'iyyet olup
câbecâ icrâ-yi de'b ü âyin ederler idi. İttifâk bir rûz der-
vişân-ı tarîk-ı mezkûrdan Dervîş Mehmed nâm bir rû-
şendil-i sâfderûna mezbûr Dede nezzârebahş-ı rûy-i
hitâb olup buyururlar ki bu makam-ı nûzhet fezâ ken-
di karârgâhımız olmadı ma'lûm-i zamîr-i dakîkadâ-
nındır. Bir pîr-i sâlhorda ve ihtiyar-ı nazar kerdesin is-
tihâre eyle görelî, lâne-i bülehd-i şehbâz ârâmımız kan-
de ya'ni meskenimiz ne mekâne işâret olunur deyu bu-
yurduklarında dervîş-i sadâkat kîş dahi nezzârepâş-ı
secencel-i istihâre olup dîde-i hakîkat bine suver-i gay-
biyye bu güne aksendâz olur ki cânib-i cebelde vâkı' Ka-
rabınar nâm mevzi'den iki âlem-i huçeste kadem şuk-
ka ber endâz-ı zuhûr olup mukaddem ceşş ber süvâr
külâhdâr bir alay fukarâ-yi mevleviyye ile simâ' zenan
âlemin birin zâviye-i mezkûre irsâl itmiş iken av-
det ittirüp Bınarbaşî kurbinde rehğüzârda vâkı' kub-
benin zirve-i a'lâsına vaz' ederler. Ba'dehu dervîş-i
hayrendiş mâvakaayı mezbûr Cünûnî Dede'ye lisân-ı
tahkîk ile tekrîr ve beyân eyledikte şekerri-zî tahsîn
ve gülefsân-ı âferîn olup ol günbed-i teng ü târa bast-ı
bûryâ-yi ikamet ve ol cây-i harâbî ma'mûre me'mûren
mübâşeret ederler. Zamân-ı kalilde şöhreendâz-ı mi-
yân-ı enâm olup sâhibe-tül-hayrâtan bir ârifê hâtun
bu pîrezen-i hezâr şevher-i cihânın ferâhı terk ile en-
bâz ve safveti küdüret ile demsâz olduğun îhsâs et-
mekle milk-i menzîlini şeyh-i mezbûra vakf u tescil ve
Şerbetî elhac Mehmed ve bazı ahhâb dahi emlaklerin

zam ve ilhâka delil olmalarıyla bir tekve-i dîlküşâ icâ
ve inşâ olunmuştur. Hattâ 1026 (M. 1617) târihinde
zübde-i erbâb-ı kalem *Baldırzade Selîsi* Mevlânâ Urfi
zâde Mustafa efendi Bursa kadısı iken bâb-ı kitâbet
hidmetinde olmağın bu zâviye-i lânazîrin vakfiyyesin
imlâ ve terkîm etmiştir..

Bu vakfiye suretini bir mecmuada "Cünûnî Dede'
nin vakfeyletiği Mevlevîhânenin vakfiyesidir ki Selîs
efendi inşâ etmiştir شهر ربيع الآخر من شهر
«مربراً في أوائل شهر ربيع الآخر من شهر»
serlevhasıyla mukayyed buluyordu
(Mrd. Ll. K. Mc. No. 737).

Mevlevîhânenin inşası bu tarihten iki yıl öncedir
Haylî bu münasebetle şöyle bir tarih kaleme almıştır :

Hamdülillâh ki bu diyâr içre
Âşikâr oldu sır-ı Mevlânâ
Geldi bir mürşid-i tarîk-i ilâh
Urdu işbu makam-ı hûba binâ
Dimiş ana meğîr ki rû'yâda
Server-i enbiyâ Resûl-i Hudâ
Ezana emr oldu cânib-i Hak'tan
Eyle var Bursa şehrinin me'vâ
Emrine imtisâlen ol da gelüp
Kıldı hükûm-i şerîfini icrâ
Mevlevîler bu cây-i dilkeste
Süricek döne döne zevk u safâ
Hikmet-i evliyâ ile Haylî
Didi târih için bu beyti ana

ولولم يكن في جنوني دد
يا لى هو ديه ديه احبا

— 1024 —

Cünûnî, bu tekkenin ihyasından sonra ancak altı
sene şeyhlik edebildi, 1030 (M. 1620) da vefat etti. *Be-
yani* şu tarihi kaleme almıştır (Gld.):

Ârif-i billâh Cünûnî Dede
Olmuş idi ana müyesser fütûh
İtmek için def'-i humâr-ı hayât
Câm-ı ecel çekti misâl-i sabûh
Nakline târih Beyânî didi

قلى جنونى دده تسليم روح

— 1030 —

Cünûnî Dede, mevlevîler arasında büyük bir şö-
ret sahibi olmuş, Mesnevîhanlık bakımından da kendi-
sine ayrıca bir kıymet isnad edilmiştir. *Sakîb Dede* se-
finesine epeyce menkabesi de kaydedilen bu zat için
Beliğ, Esrar Dede gibi menbalarda da sitâyîşli cümle-
ler görülmektedir. XIX uncu asrın raaruf mevlevîlerin-
den *Hemdem Çelebi* ise Cünûnî hakkında şöyle bir med-
hiye kaleme almıştır :

Vâkıf-ı ilm-i ledünnî mest ü bî sabr ü sükûn
Mekteb-i aşk içre üstad hemçü molla-yi cünûn
Vâris-i Sultan Simâî mazhar-ı Şems-i Hudâ
Ârif-i esrâr-ı vahdet kâşif-i esrâr-ı nun
Vâkıf idi ilm-i resmîye serâser terk idüp
Dâne-i hardal kadar gelmezdi çeşmine fûnun
Hazret-i Ahmed Cünûnî iftihâr-ı mevlevî
Eyle imdad bendene şâhm be-hakk-ı Kâf ü nûn
Âstân-ı pîr-i ekberden çü geldim nezdine
İtme mahrum Hemdem'i ey vâkıf-ı cümle şûn

Cünûnî Dede'nin iki üç manzumesinden başka hiç

bir şi'rine tesadüf edilmiyor, Bu manzumeleri nakletmekle iktifa ediyorum:

— I —

— Gazel —

Men tüti-i kudüm ten-i fânî kafesimdir
İhyâ iden enfâsî Mesihâ nefesimdir
Men bâr-ı emânet çekici ol şütürüm kim
Nâlem reh-i maksûduma bang-ı ceresimdir
Dil virmedi dünyâya olan ârif-i billâh
Bunda 'sebeb-i meks hevâ vü hevesimdir
Ol lem'a-i ruhsârdürür asl-ı simâ'im
Mûsâ sıfatım nûr-i şecer muktebesimdir
Gencine-i esrâr olalı kalb-i Cûnânî
Nefs ejderi hakka ki kemîne asesimdir

— II —

— Kıt'a —

Yektâ güherim meclis-i rindan sadezimdir
Şems-i tarabım meykede beyt-i şerefimdir
Hâs itti Cûnânî bana sultân-ı mahabbet
Bu mansıb-ı ma'kulede Mecnun selefimdir

— III —

سایه دست جناب مولوی
جاوه بر سردارد و نامش کلاه
سرکه بی بهره شود از فیض آن
عاقبت کردد نکون و خراج راه
کر بر نجد خاطر پر داده اش
سیف و سبیل باشد از قهر آله
عکس او معکوس رفتار آنرا
حسب حال پر لامت و کل آه
بر سر جان جنونی چنه است
نیست باکش کر بود عالم سپاه

Bibliyografya: Gld., Skb., Esr., Mc.

Cürmî (Mutasavvif) — XVI ncı asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Cürmî'nin bir manzumesi, aynı asırda yazılan ve bir çok mutasavvif şairlerin eserlerini ihtiva eden kıymetli bir mecmuada görülmüyor (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 543*).

Yâ Veliyyallah muhakkak sır velâyet sendedir
Kutb-i âlemsin musaddak uş kerâmet sendedir
Münkir ü müşriktir ol kim sana Âmennâ dimez
Kâinâtın serverisin bu alâmet sendedir
Zâhir ü bâtında sensin çün şehi nüh kubbenin
Mazhar-ı aşk-ı Hudâ'sın uş halâvet sendedir
Cezbê-i Rahman bağışlar ittisâlin âşika
Bu sebebden kim müriyyet hem inâyet sendedir
Tan mı yaksan tâlib-i didârını sen nârına
Nûr kilan dilleri sûz ü harâret sendedir
Gerçeğe kul olmayandır yine bilmez gerçeği
Gerçi ki gerçek bilirem kim sadâkat sendedir
Bir elinden yedi kat gök bir elinden yedi yer
Hem tasarruf hem tearrüf hem emânet sendedir

Âşıkın feyyâzı sensin kabil-i feyyâz olan
Su gibi feyyâz olur önünde hâlet sendedir
Yerde gökte gizli yoktur dide-i tahkikına
Hem semî' ü hem hasîr ü hem besâret sendedir
Kalb-i mü'min menzildir ya'ni kim arş-i Hudâ
Kürsi-i Rahman senindir bu kerâmet sendedir
Hasret ü hicrâna yakma yine Cürmî bendeni
Nakd-i sırr-ı Murtezâ'sın kim sehâvet sendedir

Cürmî (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden olduğunu katıyetle anladığımız Cürmî'nin bir hayli manzumesi, aynı asırda yazılan ve münhasıran bir çok âşıkların şiirlerini ihtiva eden bendeki bir mecmuada kayıtlıdır.

Şairin; *Dildar, Hayâlî, Sıdkî* gibi bazı sazşairleriyle müştereken yazdığı bir kaç manzumeye de aynı mecmuada tesadüf ediyoruz.

Onun altı manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Koşma —

Mecbûr oldum sana ey nûr-i cemâl
Yeniden bu gönlüm âvârelendi
Bî mecâl eyledin ey kameti dâl
Hûn oldu ciğerim bin pârelendi

Müyesser mi ermek yâr visâline
Tahammül edemem hüsnün âline
Nazar kıl bendenin şu ahvâline
Serâpâ vücûdum hep yârelendi

Efendim zahm-ı dil' nârına yandı
Düşeli pâyine candan usandı
Rûz ü şeb aşkıyla Mecnûn'a döndü
Çâkerin Cürmîyâ bîçârelendi

— II —

İncitme harâbı zâhid hazer kıl
Her biri esrâr-ı Hudâ arzular
Ervâh-ı ezelde itmıştır sebîl
Hak râhına cânın fedâ arzular

Yedullaha yapış çok kemâl olur
Sanma ki sonunda kıl ü kal olur
Ehl-i hakîkatte gör ne hâl olur
Mahabbet bezmine şem'a arzular

Cürmîyâ kande var çeşmi uyanık
Dururlar haşre dek ahdine sâdık
Ehl-i dil ey dilâ cemâle âşık
Zannetme cennet-ül-me'vâ arzular

— III —

Girdâb-ı mihnete giriftâr oldum
Bir dahi bu gönlüm âbâd olur mu
Ol Şîrin bâbına bir gubâr oldum
Ben gibi böyle bir Ferhâd olur mu

Harabdır gayri dil kasrı virandır
Unulmaz bu sînem zahm-ı hicrandır

Cür.

Evrâd ü ezkârım âh ü figandır
Bundan özge bana irâd olur mu

Cürmiyâ harâbım ma'mûr olmadım
Ne çâre bu gamdan ki dür olmadım
Geleli mâderden sürür olmadım
Âlemde ben gibi nâşâd olur mu

— IV —

— Semâi —

Benim ol kaddi mümtâzım cefâkâr oldu gittikçe
Terahhum itmez uşşâka sitemkâr oldu gittikçe
Değildir şive nâzından şikâyet ettiğim gerçi
Hezâran bâğ-ı gülşânın güli hâr oldu gittikçe
Firâk-ı zahm-ı dildârın derûnum çâk çâk itti
Ümidim yok halâsımdan günüm zâr oldu gittikçe
Murâdı kasdı ol şühun bu cânımdan usandırmak
Sinemde derd-i hicrâmı hep hezâr oldu gittikçe
Düşeli pâyine *Cürmi* ki râhat bulmadım şâhım
Başına nâr-ı aşkıyla cihan dar oldu gittikçe

— V —

— Hayâlî ile müsterek —

Şehâ ol kadd-i mevzûnun heman tûbâya nisbett
Çekilmiş kill-i kudretten kaşın tuğrâya nisbett
Nezâket eyleyüp reftâr ile ol gözleri âfet
Cihân içre hezâran kamet-i bâlâyâ nisbettir
Ziyâret eyleyüp vechin nice sıhhat bulur âşık
Dür-i güftârın ey şâhım veli kimyâyâ nisbettir
Gülistân-ı firâkınla ider feryad dil-i şeydâ
Seherde bülbülün zârı gül-i zîbâyâ nisbettir
Hayâlî çeşm-i ibretle temâşâ eylesün âlem
Benim bu *Cürmi* isyânım bütün dünyâyâ nisbett

— VI —

— Dîvan —

Bağ-ı gülşen içre gördüm bir gül-i zîbâ okur
Mekteb-i irfân içinde sûre-i Tâhâ okur
Bin bir ismi vird idinmiş ağlayup eyler figan
Yüz tutup dergâh-ı Hak'ka Allemelesmâ okur
Her kaçan güftâra gelse şakıyup bin nâz ile
Sanasın vakt-i seherde bülbül-i şeydâ okur
Nazm-ı reftârın görünce lâl olur üftâdeler
Görmedim misl ü menendin bir melek simâ oku
Cürmiyâ envâr-ı vechin vasfını eyler müdâm
Lâkin ammâ tîr-i gamzen katlime fetvâ okur

Çâker (Zileli) — Son asır şairlerinden Çâker'inde Ali Emîri *İşkodra Şairleri* adlı eserinde şu matı kaydediyor:

“Çâker: İsmi Mehmed'dir. İsminin Mehmed ve lâsının Çâker olduğunu hemnâmı olan bir zâta hîna yazdığı bu beyt ile işaret etmiştir:

Mahlâsım Çâker'se isimindir Mehemmed sen gibi
Gel Muhammed hakkiğün gel kardeşim cânım yiğit

Sâhib tercemenin aslı Zile'li olduğu halde sâik-ir kendisini İşkodra'ya sevk ve orada tehhül ve lü ü iyâl sâhibi olarak tevattun ve şehri mezkûrda etmiştir. İştîyâk-ı vatanla bir çok eş'âr tanzim ve i etmiştir. Bu ebyât bu cümledendir:

Yolun uğraşsa eğer Zile dinilen şehre
Zâyi' itme şu emânâtımı ey bād-i sabâ
Zeyl-i ahbâbımız âdâb ile ba'dot-takbîl
Eyle tebliğ-i selâm cümleye ferden ferdâ
Sorar olursa eğer Çâker'in ahvâlinden
Gördüğün var mı o biçâreyi dilerse sana
Di ki tâ Rûmeli'nin cânib-i garbisinde
Bir şehir var dinilür nâmda İşkodra ana
Gördüm ol beldede Mecnun gibi sergerdandır
Târ-ı müyî ile bend itmiş anı bir Leylâ

Cenâb-ı Çâker, bir şâir-i zarif olmakla berâber, n-ı *Sâib*'e tahririne mübâşeret eylediği mufassal nükemmel bir şerh kitabının mukaddimesinde bir nevâdir-i edebiyeye ve fevâid-i garibe beyân iderek li terceme-i hâlini ve zamân-ı cevânide başından n serencâmı dilsüz bir sûrette tahrir eylemiştir. le mebdâi-i terceme-i hâllerini kendi lisanından ak karilerimize dinletmeyi münâsib gördük. Cenâb-ı Çâker diyor ki:

“1205 (M. 1790) senesinde Zile kasabasında tehd eyledim. Kayd-ı zarûret mâni'-i tahsil olduğun- yalnız sarfa kadar okuyabildim. 1237 (M. 1821) sende ârzû-yi ikmâl-i tahsil ile Derseâdet'e azîmet ey- m. Bikesliğim hasebiyle han ve hâne ve mescid ve hâne ve tekve ve kahvehâne gibi mahalleri dolaşmış n de bir âşîyâna destres olamadım. Ve bir oturacak bulamadım. Bazı hemşehrilerin delâletiyle Tophâ- e geldim. Bir nefer topçu tâzesini görür görmez be- i aşka giriftâr oldum. Hevâ-yi ilm ü ameli aşk-ı hbüb-i bîbedelâ tebdîl ve kayd-ı zarûreti düşünmeği şükumun gam ü âlâm-ı mahabbetine tahvil ederek e misâl yanından ayrılmamağa başladım. Cevân-ı rkum ise bir dilber-i vefâkâr idi. Onun sevk ve ibrâ- i cânımâ minnet bilerek silik-i askerîye duhûl eyle- n. Üç sene alet-tevâlî ol cevânın aşkıyla ta'lim ve tem- i sanâyi'-i âteşbâzi ve tahsil-i fûnûn-i topendâzi ve mezkûrede kesb-i mehâret ve kemâl ey-

ledim. 1240 (M. 1824) senesinde sadr-ı esbak müteveffâ Reşid Paşa maliyetiyle mesleğine me'mûr olarak altı ay anda karâr eyledim. Ve mahbûb-i dil ârâm ve vefâkârım yanında bulunduğu için ol havâli nazarım- da cennet misâl idi. Felek böyle medid bir muvaffaki- yeti kimseye revâ görmeyeceğinden ol esnâda ol cevân-ı bî hemtâya bir aded dâne-i top isâbet ederek şerbet-i şehâdeti nûş eyledi. Artık mecâle karârım kalmadığından heman saat oradan hareket ve seyr-i serî ile Manastır şehrine muvâsaletle rûz ü şeb nâlân ve giryân olarak mâsivâyı bütün bütün terk ve günden güne ârzû-yi merk eyledim. Nihâyet bazı yârânın ilhâh ve ibrâmiyla hayr-ı celis olan kitab mutâlâası tarîkına insilâk ederek şuarâ-yi eslâf-ı aşk ittisâfın gâh dîvanlarını tedkik ve tek- râr etmeğe sa'y ü verziş ve gâh müşâhede-i sun'-i Rab- hâni ve rü'yet-i kudret-i Samedânî zımında azm-i mes- sire-i dilkeş ve arzıhalcılığe sülûk ile te'min-i maîşet e- derek güzârende-i evkat ve iki sene mikdârı zebân-ı şer- ker efsân-ı Fârisî'nin tekellümünü mu'tâd eylediğim- den lisân-ı mezkûr dahi

Bana keşf oldu bî ta'lim-i üstâd

hârikası zuhûra geldi. Bir taraftan Firdevsî, Hâ- kanî, Sa'dî, Hâfız gibi şuarâ-yi benâmın âsârını mutâ- lâa ve diğerk taraftan da eş'âr ve âsâr-ı Arabiye ile mü- mârese hâsıl eyledim. On sene mikdârı bu sûretle ev- katgüzâr olduktan sonra 1251 (M. 1835) senesinde Rûmeli vâlisi müteveffâ Mahmud Hamdî Paşa'nın ki- tâbet-i belâgat nisâbı silikine duhûl ettim. Maiyyet-i dev- letlerinde Pizren'e azîmet etmiş isem de beliyeye-i is- tirkaba uğrayarak me'mûlûn nisbetinde kâmyâb ola- madım.

Virmeyince sana Ma'bûd ne yapsun Mahmûd

mısra'mı tekrâr eylemekte olduğum halde pâşâ-yi müşârünileyh vefât eyledi. Bâ rütbe-i sâmiye-i müşîrî Rûmeli vâliliğine ta'yin olunan Ahmed Zekeriyâ Pa- şa kadirdan bir müşîr-i fâik-ul-akrân olduğundan bu hakiri kethudâ kâtibi ta'yin ederek fakr u felâketten tahlîse himmet eyledi. 1253 (M. 1837) senesinde İş- kodra'ya ta'yin olunan Yenişehirli Hasan Rif'at Paşa'nın dîvan kitâbeti hizmetine ta'yin edilerek kadr ü men- ziletim terfî edildi. 1255 (M. 1839) senesinde müşârün- ileyh Hasan Rif'at Paşa'nın İşkodra'dan infisâli üze- rine yine Manastır'a gelerek kemâkân müşârünileyh Zekeriyâ Paşa'nın hizmet-i kitâbetinde bulundum. Ba'dehu halefleri Halil ve anın halefi Dilâver Paşala- rın dahi kitâbetleri hizmetiyle mübâhî olarak ol ha- vâlice kesb-i rif'at ü şân eyledim. 1259 (M. 1843) se- nesinde İşkodra vâliliğine ta'yin olunan Bosnalı Süley- man Paşazâde Osman Mazhar Paşa'nın kitâbeti hiz- metine bit-ta'yin sâniyen İşkodra şehri dilârâsına vâ- sil oldum (İntihâ)..

Çak.

İşte sâhib terceme Çâker efendi buraya kadar bu sûretle terceme-i hâlini yazmış ve iştîyâk-ı vatanla

İtti Çâker felek-i sifle nihâd âhar-ı kâr
Gerçi kim gurbet ile bizleri hâtır fersâ
Lîk vuslatla mülâkat değıldir bir şey
Meded eyleser eğer himmet-i Osman Pâşâ

beyitleri gibi sûzişli sözler söylemiş ise de sula-i vatan etmeğe muvaffak olamamıştır. Osman Paşa'nın mazhar-ı ihtirâm ve hürmeti olarak 1270 (M. 1854) senesine kadar on bir sene müddet devâm eden İşkodra vâlliliğinde kemâkân dîvan efendiliğinde bulunmuş ve zâten ilk İşkodra'ya geldiği vakit orada tehhül etmiş olduğundan Pâşâ-yi müşârtinileyh kendisine mükemmel bir çiftlik ve bağçe ve büyük bir hâne ihsân eylemiştir. Vâli-i müşârtinileyh Osman Mazhar Paşa 1270 (M. 1854) senesinde Selânik vâlliliğine tahvil-i me'mûriyet etmesi hasebiyle maiyyetlerinde azîmet ve 1271 (M. 1855) senesinde Trablus-ı garb vâlliliği uhdelerine tevcih buyurulması üzerine oraya da birlikte muvâsâlet eylemiş ise de iki üç mah sonra hastalandığından mahdumları Mustafa Sâfi efendi'yi Paşa'nın maiyetinde bırakarak maa âile İşkodra'ya avdet ve ihtiyâr-ı ikamet eyledi. Ayn-ı senede İşkodra vâlisi Âgâh Paşa'nın dîvan kitâbetine ittisâl ve anın infisâli üzerine artık inzivâhânesinde ikamete karâr vermiş ise de 1272 (M. 1856) senesinde İşkodra vâlliliğine gelen Mene-menlizâde Mustafa Paşa'nın ibrâmı üzerine tekrar İşkodra vilâyeti dîvan kitâbeti hizmetini der'uhde eylemiştir. İki üç mah kadar devâm edebilmiş ise de nehâfeti iştîdâd eylediğinden bizzarfire terk-i me'mûriyetle hânesinde ikamet ve eş'ârını tertîb ile uğraşarak mükemmel bir dîvan şekline ifrâğ eyledi. Dîvanını tertîb ve bu tertîbi İşkodra şehrinde icrâ eylediğine dâir şu :

Hâkini vardır yeri İşkodra'nın medh eylesen
Nev zemin ürcüzeli bir tâze dîvân oldı cem'

Çâker hele âşıklara tertîb ile dîvan
Koydun bu cihân içre büyük bir eser-i pâk

beyitlerinde işâret eyliyor. Lâtife sûretiyle söylediği şu beytin :

Ölürsem de yemem gam belde-i İşkodra'da Çâker
Değıl mi derkenâr-ı vasla tîfl-i Arnavud çektim

hükmü zuhûr ederek 1274 (M. 1858) senesinde İşkodra'da vefât eyledi. Vefâtına İşkodra ulemâsından âtiyütterceme Halil Necib efendi'nin inşâd eylediği bu târih seng-i merkadinde mahkûktur : Sâhib terceme Çâker efendi'nin vefâtı sene-i mezkûrenin cümâdilülâsi gurrasinde vuku' bulmağla târihteki لـ cüzâmâziye لـ üläya işâret olarak târihi meydana getirilmiş Âl-ı hams ta'biriyile de beş aded ta'miyesi olduğuna işâret eylemiştir. Târih budur :

Çıktı târih Âl-i hams'ın aşkına غمراه حال
Ey Necib Çâker Mehemed itti mesken cenneti

— 1274 —

Merkâdleri İşkodra'da Çukur çeşme mahallesinde hâneleri civârında bulunan Çukurçeşme câmi'-i şerif havlısında safâdar bir mevkî'dedir. *Muntazı Sâfi* ve *Derviş* isimlerinde iki evlâd istihlâf etmiştir. Sâfi şâih idi. Terceme-i hâli âtîde gelecektir. İkinci mahdûm Derviş efendi, elhâletühâzihi İşkodra defter-i hâkan başkâtibidir. Çâker efendi merhûmun cesim hânesinde mahdûmu Derviş efendi ikamet etmektedir. Mufassa ve müretteb dîvânı serâpâ manzûrumuz olmuştur. Pel çok eş'âr tanzim etmiştir. Sâir suarânın zemîn-i tenâ add edüp pek az şiir söyledikleri harflerde elliden yü: elliye kadar gazeller tanzim eylemiştir ki galibâ kendileri de taaccüb ederek bir gazelinde :

Şâir-i pür güylükta Çâker emsâlin sehni
Gelmedi zann eyleyim vakt-i saâdetten beri

beytini inşâd eylemiştir. Âtiyüt-terceme Tiranî Toptanzâde *Mahmud Muhsin* ve Peklinli *İbrahim Fehmî* beğlerle pek çok müşâareleri ve İşkodra'da müte vattan *Mehmed Mağribî* hazretleriyle bazı mülâtafalar vardır. Mahallerinde mezkûrdur. Bir gazelinde Peklinli İbrahim Fehmî Beğ sâhib tercemenin iktidâr-tab'ını şöylece takdîr ediyor :

Makal-i Çâker'i tanzire düşme Fehmiyâ sen de
Ki Peklin gibi yerde öyle erbâb-ı suhan çıkmaz

Rumeli vilâyetinde İskodralizâde Hasan Hakkı Paşa'dan gayrı Mevlevî bulunmadığına şu beytinde tees sûf etmekte :

Hayıf ki Rûm diyârında Hakkı'dan gayrı
Kimesne bilmedi kadr ü bahâ-yi Mevlânâ

Ve kendisinin tarikat-i aliyye-i Mevleviye muhil bânından olduğu :

Çâkeri bak ki kabûl eylediler Mevleviyan
Dime ahrâr perestâr ile itmez ülfet

Dergh-i Sultân-ı Mevlânâ-yi Rûmî'de müdâm
Kemterin çârüb-i dîvâniz ezelden tâ ebed

beyitleri gibi bir çok âsârının delâletiyle anlaşmakta ise de bâlâda beyân olunan terceme-i hâlinde buralardan bahsetmiyor. Müretteb ve mufassal dîvânından başka meşâhîr-i münşiyânın muharrerâtı cem'ederek hatt-ı destiyle tahrîr eylediği bir *Münşeat* ve suarâ-yi Arab'ın eş'ârını ve nevâdir-i ahvâlini mul tevî kezâlik hatt-ı destiyle muharrer ve mufassal Arabî ve iktitâfi diğeri bir mecmûaları manzûrumuz olmuştur. Yukarıda zikri mürûr eylediği üzere Dîvân *Sâib*'e mufassal bir şerh tahrîrine ibtidâr ederek b cild mikdârı olmak üzere elif hrafında olan gazeller şerhlerini ikmâl eylemiş ise de itmâmına ömrü ve etmemiştir. Rik'a hattı dahi okunaklı ve nefistir. İ Türkî ve bir Fârisî gazelleriyle Mevlânâ Celâleddin Rûmî hazretleri hakkında bir manzûmelerinin tastîri le terceme-i hâline netice veriyoruz :

— I —

— Gazel —

Yetiş ben ölmeden ey şüh-ı dilistân yetiş
Serim dolaşmada cellâd-ı bî amân yetiş
Hazân-ı deyle cehennem gamında kaldım ben
Eyâ nesîm-i bahâr-ı behiştîyân yetiş
Bilirsin imdi ki kerb-i helâke dâğârım
Hayâtıma sebeb ol ey hayât-ı cân yetiş
Misâl-i tîr eyâ kadd-i müstakîmim gel
Ecel bu kametimi kılmadan kemân yetiş
Cüyûş-i baht-ı siyehle hemîşe cengdeyim
Misâl-i müjde-i te'yîd-i âsmân yetiş
Bırakma dest-i garimde bu Çâker'i medyun
Eyâ atâ-yî hudâvend-i Müsteân yetiş

— II —

Kıssa-i derd-i dili kimlere takrîr idelim
Kime dinlettirelim kimleri dilgîr idelim
Sûret-i gayrdan âzâde iken câmi'-i dil
Nice bir deyr misâli dolu tasvîr idelim
Âlem-i hâbda nûş ittîğimiz bâdeleri
Hâsıl-ı devlet-i dünyâ ile ta'bîr idelim
Ömr ta'cilde iken müddetini itmâma
Nice bir âhuret a'mâlini te'hîr idelim
Dâimâ sevk ider idbâra bizi ey Çâker
Kaderin def'ine bilmem ki ne tedbîr idelim

— III —

— Fârisî gazel —

تاہ ام یاررا فرستادم
کوی مدتا فرستادم
صدعراوش سیاس میکتدم
بنہایت نہ فرستادم
راء طول و دراز مغلظارا
ملى کردم دعا فرستادم
سوزشم از برای فویدن
سوختم بند را فرستادم
درہجرو فراق را بہتم
نکہ داکشا فرستادم
سوی آن طافل از نبود مرا
آرزوی لغا فرستادم
پاسخش هیچ ندیدم ای چاکر
نامہای بیا فرستادم

— IV —

— Hazret-i Mevlânâ hakkında —

Ne remz ider bilebildin mi nây-i Mevlânâ
Nedir o nâyda sırr-ı nevâ-yi Mevlânâ
Olaydı vâız o sırrın eğer kim âğâhı
Özün kılardı fedâ ez berâ-yi Mevlânâ
Simâ' u vecdinin ahvâlin anılsa zâhid
İderdi zühdüni îsar-ı pây-ı Mevlânâ

Bileydiler ne şehensâh-ı şems-i tâc idüğün
Cemî'-i şehler olurdu gedâ-yi Mevlânâ
Ne cism-i cevher-i cân olduğun bileydi eğer
İderdi rûhunu âlem fedâ-yi Mevlânâ
Hayıf ki Rûm diyârında İhakrî'dan gayri
Kimesne bilmedi kâdr ü bahâ-yi Mevlânâ
Şu denlü sâim-i dehr idi mâsivâdan kim
Lika-yi Hakk idi ancak gıdâ-yi Mevlânâ
Kulüb-i Mevleviyânı şümûs-i vahdetle
Münevver eyledi nûr-i zekâ-yi Mevlânâ
Makam-ı kurbde mahv itti zât-ı esfâsım
Sıfât-ı Lemyezeli oldu kuvâ-yi Mevlânâ
Meh-i çehârde şeb gibi evc-i izzette
Vücûd-i Şems ile arttı ziyâ-yi Mevlânâ
Ne şems şems-i hakikat kerem kim olmuştur
Misâl-i necr-i hidâyet nümâ-yi Mevlânâ
Cenâb-ı şeyhinin emriyle geldi Tebriz'den
Kim ola Konya'da tâ rehnumâ-yi Mevlânâ
Buluştu eyledi irşâd İhakrî'ye hem oldu
Tarîk-ı mevlevide muktedâ-yi Mevlânâ
Olunca böylece irşâd Şems-i Tebriz'den
Pür itti Konya'yı nûr-i hüda-yi Mevlânâ
Anıñın oldu vilâyetler içre bu Konya
Diyâr-ı Rûm'da dâr-ül-velâ-yi Mevlânâ
Nikab-ı Lâ ile setr eylemişti İllâ'yı
Baka-yi mahz idi ayn-ı fenâ-yi Mevlânâ
Bihâr-ı Mesnevi'ye dal dür-i maânî al
Olasın ister isen âşinâ-yi Mevlânâ
Lûgat u lâfz yetişmez anın sitâyişine
Ne mümkün eylesin sen senâ-yi Mevlânâ
Garaz vasıfısa bu tafsiliden eğer Çâker
Kani o vasf kim olsun sezâ-yi Mevlânâ,,

Bay İbnülemin Mahmud Kemal de Ali Emîrî'nin verdiği bu malûmatı telhis ederek *Son asır Türk Şairleri*'ne nakletmiştir.

Bibliyografya: Ali Emîrî: İskodra Şairleri, Stg.

Çâkerî (Diyarbakırlı) — XVIII inci asır şairlerinden Çâkerî hakkında Ramiz şu malûmatı veriyor: "Çâkerî: Nâm-ı nâmîleri .... dir. Medîne-i Diyâribekir'den zühûr ve Mücellid Seyyid Çâkerî dinmekle meşhûr ve şîr ü inşâda tabiatleri dilpezîr ve cendere-i terbiyede şîrâzebend-i nizâm-ı nazzâm olmuş serlevha-i şuarâya şâyân-ı tezhîb ve tahrîr bir şâir-i maârif kesîr olup evâhir-i devr-i Mahmud hânide vefât itmiştir. Güftârlarından sadr-ı defteriden nâil-i rütbe-i vezâret olan mir İzzet Ali Paşa hazretlerine didikleri târihleridir ki âsârlarından ruhsatyâb olduğumuza binâen sebt ü tahrîr olundu (1).."

Esad tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Çâkerî: Sebkatî gibi defter-i şâiriyete şîrâze bend-i hüsn-i nizâm ve evâhir-i devlet-i Mahmud hân-ı evvelde nüsha-i kemyâb-ı vücûduna mahfaza-i kabristânî makam olan Diyâribekriy-yül-asıl bir şâir-i nâzûk tabiat olduğu bazı mazbatada görülmüştür.."

Ali Emîrî ise şair hakkında şu tafsilâtı vermektedir (Tşo.):

(1) Örnek yoktur.

Çak.

“Çâkerî: ism-i âlileri Ali'dir. Sâdât-ı mükerremeden olmağa Seyyid Ali Çelebi ünvân-ı mübeccebi ile yâd olunurdu. Velâdeti takriben 1080 (M. 1669) hudûdundadır. Tahsil-i bidâa-i kemâlât eyledikten sonra rûsûm-i ihtisâm-ı sûriye meyl ü heves itmeyüp mücellidlik san'ât-ı nefisesini tahsile sarf-ı nakdine-i evkat eyledi. Kemâl-i tevâzu'undan Çâkerî mahlâsını intihâb etti. Fenn-i nazımda olduğu gibi san'at-ı teclid ve tezhîbde dahi üstâd-ı yektâ idi. Meşâhîr-i hattâtın-i memleketin yazdıkları Kelâm-ı kadim ve En'âm-ı şerifleri nefis bir sûrette teclid ve tezhîb eder ve kıymetdar kitablara güzel cildler tertib ve esnâ' ve nukuş-i gûnâ gün ile tezyin eylerdi. Hele kitabların cildleri üstüne câm gibi şeffaf bir zar keşide ederdi ki mürûr-i zamanla hem kitab cildinin tezyinât-ı hâriciyyesi bozulmaz hem de ince billûr arkasından görünür gibi enzâr-ı nâzırine bir revnâ-ı bedî-i diğer ilâve ederdi. Kitap cildlerinin iç ve dış taraflarındaki kabartma usûlündeki tezyin ve teftîşi dahi enâfis-i âsâr-ı rûzgârdan idi. Görenlerin bu san'at ve bu nefâsete hayran kalarak yürekleri titrememek kabil olamazdı. Câmî'-i kebîr kapusundaki dükkânında ol kadar rengârenk mürekkebler boyalar zernigârâne şekiller mevcûd ve kendileri de san'at-ı nefiseleri icâbınca ol mertebe müstağrak-ı elvân-ı günâgûn idi ki dükkânına girenler gülşen-i firdevs-i a'lâdan bir nişan ve cenâb-ı üstâdı bir tâvûs-i cinan tasavvur ederlerdi. Kimyâ-yi san'at ve nûr-i safvet kalben yekreng-i hakikat olan bu zât-ı mübâreki ol kadar vâsîl-ı iksîr-i saâdet etmiş idi ki ashâb-ı câh ve ikbâl ziyâretiyile iftihâr ve duâsını almak için ellerini öpererek arz-ı iftikar eylerlerdi. 1120 (M. 1708) senesinde meliküşşuarâ Nâbî-i nüktedan yârân-ı memleket tarafından vâkî' olan da'vet üzerine şehrimize gelerek pek çok müşâare ve musâhabetler vuku' bulmuş Bağlar, bağçeler, kasırlarda zevk u safâ edildikten başka bostan mevsimine kadar bırakılmayıp bostan mevsim-i ferahfezâsı dahi bu zevk u safâ ile geçitirilerek Nâbî merhum da pek ziyâde memnun kalmış idi. Bu abdi âciz Sülûkiye mektebinde Fethullah Feyzî efendi'den tahsile devam eylediğim esnâda Gülşenî zâde Hacı Hafız Sâlih Ağa merhûmun kaim pederi pîr-i muhterem Ali Ağa ki - Ağalık ünvânını hâiz urafâdan olup gayet temiz elbise geymeğe pek meraklı idi - hem üstâdımızın ahıbbâsından hem de mekteb müdâvimlerinden âtiyütterceme Ahmed Hayâlî efendi hafidzâdesi olduğundan ekseriyâ mektebe gelerek çokça oturur ve eslâfa âid lâtif, lâtif fikralar söylerdi. Benim kemâl-i iştiyâk ile dinlediğime memnûn olurdu. Bir gün gülererek dedi ki oğlum artık ömrümün son günleridir. Tevellüdüm 1173 (M. 1759) senesinde olduğu cihetle şimdi yüz on yaşındayım. Nâbî merhum 1120 (M. 1708) hudûdunda şehrimize med'uvven geldiği zaman o müdebdeb ziyâfetlere yetişen bazı ihtiyarlara yetiştim. Vâlî vüzerâ-yi izâmdan *Receb Paşa*, kadî şuarâ-yi benâmdan *Sâbit efendi* imiş. Gerek onlar tarafından ve gerek esrâf ve hânedân-ı memleket cânibinden büyük ziyâfetler icrâ olunmuş. İlk ziyâfet şebânedede şehrimizin muganniyân ve hânendegânı bir hürmet-i mahsûsa olmak üzere kâffe-i eş'ârı cenâb-ı Nâbî'nin âsârından okunmağı kararlaştırmışlar. Meşâyih ve fuzalâdan olup fenn-i musikinin ilmî ve amelisine vâkîf

olan zevât-ı nâdire dahi iştirâk buyurmuşlar. Sıra icrâ-yi neğmât-ı rûhofâva melînesi ile icrâ-ı kerâmâtına hânendegân *Zerger Ahmed Verdî Çelebi*-i Âmidî makam-ı Hicazda ve usûl-i Zencirde Nâbî-i nüktedânın şu gazel-i nefisini gayet lâtif bir sûrette okumuş:

Senî tebride benden olsa a'dâ ittifâk üzere
Ne bâkim var hulûs elbette galibdir nifâk üzere
Gubâr-ı vahşet olmaz lâmen-i sahrâ-yi vahdette
Selâm eyler bu deştin kebki bâza iştiyâk üzere

Andan âbrû-yi hânendegân mücellid *Şehlâ Mustafa Çelebi*-i Âmidî makam-ı İsfahanda usûl-i darbeynde yine cenâb-ı Nâbî'nin şu eser-i dilârâsını bir terâne-i ruhbahşâ ile okumuş:

Yârin billürüz bezmimize râğbeti vardır
Annâ ki zamânın gözedir saâti vardır
Çok mı suhan-ı Nâbî'ye bu neşve-i te'sîr
Rindân-ı harâbât ile çok sohbeti vardır

Andan hânende-i bî nazîr *Mücellid Mahmud Çelebi*-i Âmidî makam-ı Acemde usûl-i evferde yine müşârünileyhin bu şi'r-i nâdide edâlarını gayet üstâdâne bir âheng ile okumuş:

O dil kim sâgar-ı bireng-i sahbâ-yi hakayıktır
Anı lebriz-i çirkâb-ı mecâz etmek ne lâyıktır
Münâsib hemzaban rûşenger-i âyine-i dildir
Gubâr-ı çehre-i hâtr karîni nâ muvâfıktır

Andan meşhûr-i cihan üstâd-ı devran *Seyyid Nuh Çelebi*-i Âmidî makam-ı Nişâbûrda usûl-i Devr-i kebirde Nâbî-i mu'ciz kelâmın şu güftâr-ı neşât efzâsını bir şive-i âlempesend ile okumuş:

Çemende cûy veş bu cüst ü cûlar hep seninçündür
Miyân-ı bülbülânda güft ü gûlar hep seninçündür
Reg-i tâk-i hafâdan cûşa gel ey bâde-i tahkik
Kadehler şişeler humlar sobûlar hep seninçündür

Andan üstâd-ı a'zam pîr-i eham *Şeyhzâde Şeyh Ahmed-i Nakşbendî*-i Âmidî makam-ı Arakta, usûl-i Nîm devirde yine müşârünileyhin bu nazm-ı bedîânelelerini bir tarz-ı muhakkikane ile okumuş:

Sevâd-ı mümkünât âsâr-ı sun'î bî suhanî söyler
Kitâb-ı kâinât esrâr-ı Hak'kî bî dehenî söyler
Senin gûşunda isti'dâd yok idrâkine yoksa
Leb-i cûda kemâl-i sun'î her berg-i semen söyler

Nâbî merhûm şu üslûb-i bedîa pek memnûn olarak demiş ki ey ihvân-ı adîm-ül-akrân çâr gûşe-i âlem-i negamatın İrâk u Acemini Nişâbûr, İsfahan, Hicâzını tamâmen devr ve seyr ittirüp beni bir cihân-ı Şevk u tarab şekline getirdiniz var olunuz, mes'ûd olunuz. Şimdi sıra bana geldi. Nâbî-i nüktedan ki ilm-i edvâr ve ginâda *Seyyid Yahyâ*-yi Âmidî şâgirdânından ve zamânında bu fenn-i bedî'de dahi fâikul-akrân idi. Sadâsı lâtif ve şîrin ve edâ-yi lehcesi nâzenin olduğundan âlem-i elhân ve esvâta âb ü tâb vererek mecliste hâzır olan şuarâ-yi Âmidîyyûnun her birinin birer eser-i bedîini derhal besteleyerek öyle nefis bir sûrette tegannî eylemiştir ki umûm huzzâr tarafından binlerle Bârekâllâh ve hezâran hezâr Maşâallah alkışları isâl-i

k-i a'lâ edilmiş ve bu şevk u şâdmâni üzerine urafâ-hânendegân cûş ü hurûşa gelerek öyle-âli terennüb-ü cûşâ cûş icrâ olunmuştur ki niçe zaman dillerde tan kalmıştır dedi. Heman kalkup o pîr-i muhtere-ri elini öperek bu hikâye-i kıymetdârı zabt ü tahrîr edim. İşte şu bezmgâh-ı sohbetin erkân-ı mu'tebinden biri de sâhib terceme *Mücellid Seyyid Ali Çâ-i Çelebi* idi., Bu sırada Diyâribekir vücûhundan Abvehhab Ağa zâde *Mehmed Emin Çelebi* Diyâribekir'de olmadığından ana hitâben Nâbî-i nüktedânın zâğı mektûb-ı belîğde:

"Şîrâzebend-i ceride-i vedâd Seyyid Ali Çelebi hu-üzre selâmlar eder.,,

İbâre-i mübeccelesi muharrerdir. Esnaftan olduk-ri cihetle küçük gördükleri böyle büyük zâtleri tez-relerine yazmamak ve şâyed çâresiz olarak yazılma-icâb edenler bulunursa ehemmiyetsiz bir şekilde ya-mak ekseriyet üzre tezâkir sahiblerimizin âdetidir. te bu kabilden olarak *Salim, Safâyi* efendiler tezkire-rinde bu zâtı yazmıyorlar. *Nâbî* gibi kâ'b-ı irfânı âli an bir zât anı kemâl-i ihtirâm ile mektubuna dercet-ği hâlde ondan on üç sene sonra yazılan şu tezkire-rin derc etmemesi garib değil mi. Yalnız Tezkire-i *âmiriz*'de muhtasar sûretile mukayyedir. San'at-ı ne-sesiyle evkâtgüzâr ve şuarâ-yi memleket ve urafâ-yi ihîb ma'rifetle hemkarin-i encümen-i leyî ü nehâr olu-ğu hâlde 1160 (M. 1747) hudûdunda dükkân-ı hayâtı iakfûl oldu. Defterdarlıktan nâil-i rûthe-i vezâret o-un sâhib divan vezîr-i nüktedan *İzzet Ali Paşa* vezâre-ine bu târîh-i nefisi inşâd eylemiş idi:

Dâi devlet ubûdiyyetle târîh arz ider
اولدی عزتله علی بك آصف صاحب صفا

Bu beyt-i zarif dahi merhûmun cümle-i eş'ârından-ır:

Yaş elinle yapışma yâre rakib
Hele sabr eyle ellerin kurusua.,

Ekseriyetle XVIII nei asır şairlerinin manzumele-rini ihtiva eden bir mecmuada "Çâkeri., serlevha ve mahlâsiyla bir "muşşer., kayıtlıdır. Diyâbakırlı Çâ-keri'ye âid olmak ihtimali kuvvetli olan bu şî'ri bura-ya naklediyorum:

— Muşşer —

Sensin ey şûh bu çerh-i feleğin işvegeri
Dağıdır nim niğehin dildeki hüzn ü kederi
Dökicek ârızına zülfünü mânend-i perî
Kayd-ı zencîre düşürdün dil-i divâneleri
Gül-i dâğınla bulur gülşen-i dil zîb ü ferî
Tîr-i müjgânının ey meh dil ü candir siperi
Gide tâ mahşere tek nâveg-i ganzen eseri
Dil-i mîhnetzedenin âteş-i aşk oldu yeri
Eyle ben zârın aman âh-ı gamından hazeri
İtme kurbânın olam semt-i cefâya seferi

Olalı sen şeh-i hûbâna efendim mâil
Der-i ihsâna gelüp lûtfuna oldum sâil
Lezzet-i vasıta kıl bendem ey meh nâil
Olmasun düşmen-i bedhâh arada hâil
Her ne eyler ise de cân ile oldum kail
Olamaz sûz-i mahabbet sisteminle zâil

Ölme âsan seni terk itme değildir kabil
Yandıır nâlelerim sonra seni velhâsil
Eyle ben zârın aman âh-ı gamından hazeri
İtme kurbânın olam semt-i cefâya seferi

Hüsün ile sensin efendim şeh-i milk-i devran
Eyle biçâre vü gamdidene lûtf u ihsan
Âteş-i aşkın ile oldu derûnum sûzan
Doyamaz bakmak ile vechine çeşm-i giryan
Seni seyr itmek için geldi heman ağzıma can
Düşmen oldu kuluna râhat ü sabr ü sâman
İd-i vastında beni eyle efendim kurban
Nice sabr eylesün ey şûh bu çevre insan
Eyle ben zârın aman âh-ı gamından hazeri
İtme kurbânın olam semt-i cefâya seferi

Reng-i sadberg-i ruhın seyr idicek gül utanur
Gâş idüp sohbetini regg ile bülbül utanur
Kadehe sâgar-i mey dökmeğe fülül utanur
Âh o gerlendeki hâli göricek fül utanur
Şerteser hep ser-i hûbandaki kâkül utanur
Eyleme bâri bu gamhâra tecâhül utanur
Eyle ben zârın aman âh-ı gamından hazeri
İtme kurbânın olam semt-i cefâya seferi

İtme ağıyar ile sohbet sakın ey meh teuhâ
Kılma cevri ü siteme bende-i nâğârı sezâ
Beni öldür eğer eyler isem ey mâh hatâ
Sana varım da fedâ can da fedâ ben de fedâ
Câbecâ Çâker-i biçâreye kıl lûtf u atâ
Görmedim sen gibi bir şûh-i şeker leb aslâ
Şerbet-i lâ'lin ile eyle bu bîmâra devâ
Oldı dil aşkına gencine-i hüzn ü sevdâ
Eyle ben zârın aman âh-ı gamından hazeri
İtme kurbânın olam semt-i cefâya seferi

Ark. Mz. Mc. No. 1487

Bibliyografya: Ruz., Esd., Tşa., Mc.

Çâkeri (Sinan Bey) — XV inci asır şairlerinden Çâkeri hakkında *Sehî* şu malûmatı veriyor:

"Çâkeri Sinan Beğ : Sultan Bâyezîd zamânında İstanbul Subaşısı olup sonra sancağa çıkmıştır. Sâhib ma'rifet ve ehl-i mürüvvet Fârisi ve Türki eş'ârı var *Zâker-i Fârûbî* kasâidine bazı cevap di-miştir gayet hûb düşürmüştür. Ve mesnevîye dahi çok nisbeti var *Leylâ* ve *Mecnun* ve *Yûsuf* ve *Zülcühâ* hikâ-yetlerin nazm itmiş mesnevîsi güzel el vermiştir. İkisi dahi bî bedel kitablardır. Hoş tab' zihni pâk şâirdir. Mesnevîsi gazeliyatına gâlibdir. Bu bir kaç ehyât ann eş'ârındandır:

Sâki piyâle sun ki zaman bî amân imiş
Ol dahi dilberim bigi nâmîhrîbân imiş
Çerh-i felek kemân ü havâdistir okları
Derdâ ki Âdem oğlu ne miskin niğân imiş.,

Lâbîfî tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Çâkeri : Ümerâdandır. Sultan Bâye-zîd Hân sancağın çökerdi ve kul einsinden olduğu mü-nâsebetle Çâkeri tahallûs iderdi. Mesmû'dur ki mez-kûrun cevânîği zamânında nezle zahmetinden sakalı bî

Çâk.

vakt ağarmış ol dahi gam-ı rişinden dilriş olup sakalına boya çalarmış. Sultan Bâyezîd bir gün suâl eyler ki "Bu nürü niçin zulmete tebdil idüp rengini lağyır idersin ve ak sakalın yüzüne kara çalup mücrimler gibi teşhîr idersin,, deyicek "Devletlu pâdişâhım bu çâker bi işti-bâh yaşım bilürüm. Sakal yalan söyler gerçi sâdik görinür ammâ kız-b-i sarîh eyler. Bu sebebden ben dahi yüzüne kara çaldım ve teşhîr ü tahkîr idüp intikamım aldım,, deyu ol hitâb-ı vâcib-ül-cevâba cevâb viricek bu mezâh mizâc-ı pâdişâha hoş gelüp ve ol merd-i suhan âferinin tab'-ı suhan âferinine hezâr tahsîn ve pesend ve ihsân-ı firâvân ile teraffu' ve terakkî erzânî kıldılar. Meğer ol zamanda nikât ve letâife râğbet ve nüktegüy ve suhan güzâra riâyet var imiş. Bir nükte-i lâtfî bir mansıba sebep olurmuş Ve bir bezlegüy bir lâtfî ile bir mertebe bulurmuş. Şimdiki hâlde bin bâb pür nükte ve lâtfî yüz cild kitâb itsen a'yân-ı zamandan hiri dinlemez ve işitmez ve mukabelesinde ihsân ve istihân lâzım gele deyu isga ve istimâ' itmez.

— Nazım —

Lâzım gele deyu lâtf u ihsân
İtmez sözün istimâ' u iz'ân
İsgaya sözünü minnet eyler
Bir kurî pesende zınnat eyler
Tutmağa kitâbetin hisâba
Bir kez nazar eylemez kitâba
İder ki hemau Yahûdî gelse
Ann dahi mâkiyânı olsa
Dime anı ki bu hiç dîmür mi
Ol dirso ki ma'rîfet yenür mi
İrfân ile chl-i ma'rîfet dîr
Döccâce ile Yahûdî manzûr

Ve bilcümle mezkûr sâbık-ul-beyân ümerâ beyninde Şehnâme ve Hamse tetebbu' ider Sâhib kitâb ve dîvân idi. Eş'ârî vasat makulesidir. Bu matla' anıdır:

Derûn-i dilden ider derd ile nây
Cihan bizden tehi kalsa gerek vây

Ve bu iki beyit dahi kıssa-i Yûsuf'tan vâsı-ı ismet-i Züleyhâ'da hûb vâkî' olmuştur:

Yüzünü görmemiş çeşm-i muhannes
Güneş görmezdi olmasa müennes
Dü pistânı habâbı ayn-ı kâfûr
Birini görmemiştir sine-i hûr,,

Bursalı Tahir de *Şehî*'deki malûmatı telhis ederek eserine kaydetmiştir (*Osm.*).

918 (M. 1512) de yazılan *Câmîünnezair*'de Çâker ve Çâkerî mahlâsıyla 17 kadar manzume kayıtlıdır. Bu şiirlerin arasında *Bayezîd II.* i medheden bir parça da mevcuttur.

Üniversite kütüphanesindeki bir mecmuada (*Yıldız No. 46*), Çâkerî namına bir tahmis kayıtlıdır. Bu tahmis, *Bayezîd II.* devrinde şöhret kazanmağa başlamış olan *Revânî*'nin,

Nola derlerse sana dilber-i ca'nâdır bu
Olma mağrûr güzel hüsnüne dünyâdır bu

matlılı gâzeline yapılmıştır. Diğer bazı mecmualarda da "Çâkerî,, nin bazı şiirlerine rastlıyoruz.

Bütün bu manzumelerin "Hamse,, sahibi olduğu rivayet edilen Çâkerî'ye âid bulunduğunu kuvvetle tahmin etmekteyim. *Câmîünnezair*'de kayıtlı olanlar ise muhakkak surette onundur; Bu şiirlerden bazılarını örnek olarak naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Gönlüm çekerse aşk meyinden melâmeti
Ne gam ki cennet ehlinin oldur alâmeti
Gamdan halâs olam der isen bâde nûş kıl
Genc-i saâdet ister isen kıl kanâati
Ey hür her ki yasdana küyin türâbını
Gözine düşde görine firdevs cenneti
Cevrin ziyâde ister isen şükr kıl müdâm
Kim Hak bilür ziyâde kılur şükr-i ni'meti
Sâkî piyâle sun kefeninde ki Çâkerî
Mahşer gününde duymaya hevli-i kıyâmeti

— II —

Bir gün ey mehrû yolunda terk-i cân itsem gerek
Kamet-i dîlcün için rûhî revân itsem gerek
Başma zülfün ucundan irişen sevdâları
Kıssa-ı Yûsuf bigi bir dâstân itsem gerek
Çeng-i gamdan can giribânını kılmazsan halâs
Haşre dek cevrinle ney bigi figan itsem gerek
Bana bu dirlik yeter kim cevrin ile ölicek
Adını seng-i mezârımda nişân itsem gerek
Çâkerî fâş ittigiğün sırrını gözüm yaşı
Düşürüb gözden anı hûr-ı cihân itsem gerek

— III —

Çemende lâle bigi sen de câm-ı Cem ele al
Mecâl elinde iken vermegil mecâle mecâl
Cihanda can bigi cânım aziz olam dîrsen
Kemâl ehline var şen de eyle kesb-i kemâl
Belirsiz oldı vücûdum ziyâ-yi nûrunla
Bulursa tan mı güneşten vücûd-i sâye zevâl
Ruhinde hâl-i siyeh buldı dilberin râğbet
Niteki dîn ile bulmuşdürür cihanda Bilâl
Yolunda Çâkerî cânın dirîğ ider didi yâr
Görünce yüzünü ben hod didim yanağına al

— IV —

Ey yanağın huld ü lâ'lin selsebil
Selsebilin kıldıl dil kanın sebil
Firkatin leylinde ben gümgeştöye
Eşgimin kevkebleri yeter defil
İrmese lütfun yanarken hışm ile
Gülistân olmaz idi nâr-ı Halîl
Hâk-i pâyinden çeker zülfün başım
Doğru derler ahmak olur her tavil
Ey yüzi cennet gözi cellâd-ı can
Çâkerî sen şâhı sevdi öyle bil

— V —

Şirin lebinin şevki ider yaşımı gülgün
Şebreng saçın fikri kılur gönlümü meftun

Can bülbülüne rahm kıl ey serv-i gül endâm
 İşkuna gönül vireliden oldı ciğer hun
 Yâ Rab nice şerh eyleyeyim dilbere hâlim
 Kim her dem ider işkiyle hâli diğêr gün
 Helvâ-yi hadisim feleğe ger çıkaralar
 Na'l-i mehi ol dem vere helvâ ala sâbûn
 Leylî saçına Çâkerî işkun işidelden
 Nesh oldı cihân içre bu gün kussa-i Mecnun

-- VI --

Kapından gitmedi âhimsız ağyâr
 Yel esmeyince çöp deprenmez ey yâr
 Gözüm yaşına hoş ad oldı bâran
 Lâkab gökten iner dirler mesel var
 Çevirmez tığ-ı gamzenden yüzün dil
 Hazer kılmaz dilâverdir çeker dar
 Yüzün göstermeğe ahd ittin ey döst
 Gel inkâr itme imandandır ikrâr
 Kaliser Çâkerî bu penç beytin
 Nizâmî genc gibi senden âsâr

-- VII --

Kim sorsa ağzın râzını hûnî gözün bicân ider
 Yazık değil mi dostuma yok yere niçün kan ider
 Sünbül saçını yâd idüp ağlasam ey şirin dehen
 Hâk tizre olan sebzei gülgün yaşım reyhân ider
 Tan mı hayâli zülfünün dil şehrinin kılssa harâb
 Her kande olsa ejdehâ ol mülketi virân ider
 Bir lâhze görmezsem seni çâh-ı zenahdânın gami
 Ey dost milk-i âlemi cân ü dile zindân ider
 Dolastığıçün Çâkerî şâhâ perişan zülfüne
 Ney bigi anı dembedem çeng-i gamın nalân ider

-- VIII --

Merhabâ ey nesim-i peyk-i seher
 Hayr-i makden nigârdan ne haber
 Rûze gitti getir beri sâkî
 Câm-ı sâfî ki devr-i gül de geçer
 Lebi yâdına ol perî rûnun
 Bir kadeh sun ki reşg ide kevser
 Rind ile sofi rahmet umsa nola
 Ki Hak'm lûtfi hâsa âma irer
 Çâkerî verdi gönlün ol püsere
 Assı kılmağı ana pend-i peder

-- IX --

Mugannî cûşa gel vakt-i negamdır
 Ferah devrândır gamdan ne gamdır
 Gören zülfün ucun ağzında ider
 Diriga âhırı ömrün ademdir
 Elif kaddiyle görse ağzı mîmin
 Gönül ider ki ben bîmâra emdir
 Benim ser leşker-i uşşâk-ı hûbân
 Baş üzre âteş-i âhım alemdir
 Eğerçi yâre yarar hidmetim yok
 Ne gam çünküm Kerim işi keremdir
 Kaşın nûnun dehânın mîmin ey döst
 Görelden Çâkerî'nin çeşmi nemdir

-- X --

Sâkî piyâle sun ki felek bî-amân imiş
 Ol dahi dilberim bigi nâ mihrîbân imiş
 Çerh-i felek kemân ü havâdistir okları
 Derdâ ki âdem oğlı ne miskin nişân imiş
 Nûş eyle câm-ı bâde vü gör ehl-i şevketi
 Hâk oldılar ki her biri sâhib kırân imiş
 Gördüm düşümde hâtif-i gaybî nidâ kılır
 Mey nûş kıl ki rahmet-i Hak bî kerân imiş
 Sen şâha bende olduğum işiden didi
 Uşşâk içinde Çâkerî devletli cân imiş

-- XI --

Bahâr eyyâmıdır sun sâkiyâ mey
 Ki dilden mey kılır gam nâmesin tay
 Muganın zikri hayr olsun ki zirâ
 Dimiş gam zehrine tiryâktır mey
 Yakasın çâk idüp gül bülbüle der
 Kani Destân ile Keyhusrev ü Key
 Şeh-i gül devridir sâkî getür câm
 Hücüm itmezden evvel Behmen-i dey
 Görüp bülbül gülün güldüğün ider
 Ne mey nûş idecek vakt oldı hey hey
 Duâ kıl Çâkerî Şeh Bâyezid'e
 Şehâvette ki oldı Hâtem-i Tay

-- XII --

Ay yüzüne gün olsa mukabil acerb olmaz
 Üryanda bilürsin ki hayâ vü edeb olmaz
 İşkunda demâdem kesilür baş ü akar kan
 Ceng itmeğe kim der ki mahabbet sebeb olmaz
 Lâ'linde hatın nice olur kanıma teşne
 Çün âb-ı hayâta irişen teşne leb olmaz
 Gün yüzli nigârın hat-ı şebrengini görüp
 Ağlama gözüm gün gecelüdür acerb olmaz
 Heçrâyiye dil bağlama ey aşık-ı bî dil
 Kim şâhid-i bâzârda hergiz edeb olmaz
 Sâkî yine bir câm getir Çâkerî'ye kim
 Bî bâde cihân içre safâ vü tarab olmaz
 Bibliyografya: Sh., Ltf., Mc.

Çâkî (Divan şairi) — XVI ncı asrın son nisf
 da yaşayan şairlerden Çâkî hakkında elde mevcut te
 kirelerde malûmat kayıtlı değildir. Aynı asırda yazıl
 ғы muhakkak olan Bay Fahri Bilge'ye âid bir mecmua
 dan onun iki muhammesini naklediyorum:

-- I --

-- Tahmis --

Görelden sen tabîb-i cânı derdin oldı dermânım
 Hayâl-i lâ'l-i canbahşın olup virdim sana cânım
 Gamınla can virüp almadürür kârım a sultânım
 Benim rûh-i revânım gel benim eismimde cânım
 Meded öldüm yetiş billâhi ey işi-i devrânım

Adesdir benlerin hûn-i Halil ol lâ'l-i rûhefzâ
 Asâ-yi Müsevidir kâkütün kaddin Yed-i beyzâ

Çer.

Sözün nutk-ı Mesihâ'dır nola kılsan beni ihyâ
Benim rûh-i revânım gel benim cismimde cânım gel
Meded öldüm yetiş billâhi ey İfâ-i devrânım

Yerin gün gibi çerh-i çârüm oldı ey Mesihâ dem
Cihan deyrinde İfâ vakt olur sana olan hemdem
Gamınla sûret-i divâr oluptur Çâki-i pâr gam
Benim rûh-i revânım gel benim cismimde cânım gel
Meded öldüm yetiş billâhi ey İfâ-i devrânım

— II —

— Tahmîs —

Hasteyim firkat şebinde gel tabibim Ahmed'im
Ay efendim a güneş yüzlü habibim Ahmed'im
Yokdürür rûz-i visâlinde nasibim Ahmed'im
Ey benim serv-i kadim vey zülf-i ömr-i sermedim
Ay efendim a güneş yüzlü habibim Ahmed'im

Ref' idüp yüzden nıcab-ı kâkül-i tarrârını
Âleme arz itmek itseydin güneş ruhsârını
Zerreler gibi tutar çâkerlerin yollarını
Ey benim serv-i kadim vey zülf-i ömr-i sermedim
Ay efendim a güneş yüzlü habibim Ahmed'im

Sana baş eğdi kaşın seyr eyledikte mâh-ı nev
Gün yanar şevk-i ruhinde âleme saldı alev
Mâh veş eksiklütüm deyen gedânı sen de sev
Ey benim serv-i kadim vey zülf-i ömr-i sermedim
Ay efendim a güneş yüzlü habibim Ahmed'im

Bu cemâl ile Yed-i beyzâ-yi Mûsâ'sın heman
Nutka gelsen İfâ-i Meryem'sin ey rûh-i revan
Tal'atin hakka verir nûr-i Muhammed'den nişan
Ey benim serv-i kadim vey zülf-i ömr-i sermedim
Ay efendim a güneş yüzlü habibim Ahmed'im

Gün gibi bu ân ile kim görse ruhsârın senin
Hâk-i pâyin olup olur ay talebkârın senin
Neylesün Çâki olup âlem giriftârın senin
Ey benim serv-i kadim vey zülf-i ömr-i sermedim
Ay efendim a güneş yüzlü habibim Ahmed'im

Çemenî (Edirneli) — XVII nci asır şairlerinden
Çemenî hakkında, Bay Fahri Bilge'ye âid 1053 (M.
1643) te yazılmış bir *Rıza* tezkiresinde şu malûmat ka-
yıdır:

"Çemenî: Edirnevi Dervîş Ahmed'dir. Hayli za-
âif kimesnedir. Bu beyt-i lâtif anındır. *Beyit*:

Yoktur sebâtı ey Çemenî çerh-i kekrevin
Bir dem murâdın üzre dönerse geri döner

1030 (M. 1620) da Edirne'de fevt oldu.,,
Rıza tezkiresinin matbu nüshasında kayıtlı olma-
yan bu malûmatı *Bâdi Ahmed* de görmüş, ve eserine
nakletmiştir.

Bibliyografya: Rz., Bâdi Ahmed: Riyâzı beldei Edirne.

Çerkezoğlu (Bektaşî Şairi) — Bektaşî Şairleri
adlı eserinde bir nefesi kayıtlı bulunan Çerkezoğlu'nun
hangi asırda yaşadığına dair ufak bir vesikaya sahib

değilim. Bu şairin XIX uncu asır bidayetinde yaşadığı
rivayet edilen Ahışahı Çerkezoğlu olması da memul-
dür. Mezkûr eserdeki manzûmesini naklediyorum:

— Nefes —

Çoktan âşık oldum didârınıza
Güzel şâhım gazilere aşk olsun
Dervîşâne geldim nazarıma
Güzel şâhım gazilere aşk olsun

Aceb didârını görem mi dersin
Pîrimin küyine erem mi dersin
Bağçesinin gülün derem mi dersin
Güzel şâhım gazilere aşk olsun

Bağçe şâhın gül Muhammed Ali'nin
Şâhı seven kölesidir yolunun
Bülbülyüm goncasının gülünün
Güzel şâhım gazilere aşk olsun

Çerkezoğlu dâim kuldur gedâdır
Kudretten söyleyen yüce sadâdır
Kendisi söylemez sözcü Hudâ'dır
Güzel şâhım gazilere aşk olsun

Çerkezoğlu (Sazşairi) — XIX uncu asrın ilk
nisfında yaşayan sazşairlerinden Çerkezoğlu, Bay Fah-
reddin Saltkan'ın "Çıldır âşıkları notları,, adlı gayri
matbu eserinde tesbit ettiğine göre, Ahışah'ın Kabli-
yan kazasındandır, 1215 (M. 1800) yıllarında yaşadığı
tahmin edilmektedir.

Çerkezoğlu'nun aynı eserden üç koşmasını nakle-
diyorum:

— I —

— Tecnis —

Güzeller şâhısın ey perizâde
Nolaydı kapunda olaydım bende
Gönlümü kuluben gamdan âzâde
Dünyâda şâd olup güleydim ben de

Bir nârin kal'esin kendin bezersin
Nâz ü istîgnâdan leşker düzersin
Her gören âşıkın bağrım ezersin
Öz başıma zafer kılaydin bend'e

Çerkezoğlu'mı da almıştır firak
Hüsün bağındandır çektiğim merak
Zülfün kemendinde gönlüm kuşu bak
Der ki kısmetim var alaydım ben'de

— II —

— Koşma —

Azgur bağlarında bir güzel gördüm
Soruştum ashını bir Gürcü kızı
Sandım ki cennette huriye erdim
Meğer Kaf dağından per gürcü kızı

Bülbül olan ben tek feryâda durmuş
Kızıl gül utanıp boynunu burmuş

Gün bile hicabdan buluta girmiş
Verdikce al yüzden ner gürcü kızı

Boy bosun yaraşmış bulmuş kemâli
Zergerden uğramış o ince beli
Gerdanı mineden satrançtır hâli
Yanak haşhaş zülfün zer gürcü kızı

Çerkezoğlu âciz kaldı vafına
On iki cemâli Hak vermiş buna
Kara kaş nazarlık gök göz üstüne
Seyri salar cana nar gürcü kızı

— III —

Eteği belinde bağa giden yâr
Yüzüme bas yere basma ayağın
Havasından şen şen öter bülbüller
Bağa verir ziynet yosma ayağın

Ağ topuğun saç bağına tokuşur
Gümüş bileklerin mercan yakışur
Her bastığın yerde sümbül kokuşur
Can bağışlar kuru cisme ayağın

Çerkezoğlu umar her dem visâlin
Eritti gönlüm çıncırak cemâlin
Su tek akam da hoş düşsün hayâlin
Mürvet eyile bizden kesme ayağın

Çeşmi (Mehmed) — XVII nci asır şairlerinden
Çeşmi hakkında Şeyhî "Vakayitülfuzalâ,, da şu malû-
matı veriyor:

"Elmevlâ Mehmed ibn-i Elhâc Süleyman: Vâ-
lidleri Elhâc Süleyman tüccâr-ı zevil-iktidârdan Aydın
sancağına tâbi' سكرى nâm kasabadandır. Sâhib-üt-
terceme dahi kasaba-i mezkûrda neşv ü nemâ ve âbyâr-
ı feyz-i Hudâ ile cilvenümâ olup tarîk-ı pür tevfik-ı
ilme duhûl kasdıyla Dârüs-saltanatî-aliyye-i mahmiye-
i Kostantımye'ye vusûl bulup Birgili Mustafa efendi-
den mülâzim ve râh-ı tadrîse âzim olmuş idi. Ba'de
tekmil-il-medâris kırk akçe medreseden ma'zûl ve
muntazır-ı neyl-i me'mûl iken sâlik-i semt-i ka-
zâ ve mâlik-i ezimme-i hükm ü imzâ olmağın Ru-
meli kalemrevinde bir kaç beldeye kadı olduk-
tan sonra Belgrad kazâsında dahi hâkim olduklarında
belde-i mezkûrede tezevvüc ve tavattun etmişler idi. Ol
esnâda Murad Paşa Budin valisi olmağla hidemâtında
bulunmak tekarrübiyle intisâb eyleyüp 1015 (M. 1606)
şâ'bânında sadâret-i uzumâya nakl olunduklarında sâ-
hib-üt-tercemeyi Dârüssaltana'ya bile getirüp 1016
(M. 1607) saferinde Lâtîfzâde Mehmed efendi yerine
Kalenderhâne mdresesin itâ buyurmuşlar idi. Sene-i
mezkûre rebîulevvelinde sadr-ı a'zam-ı mezbûr Celâli
def'i için Haleb-üş-Şehbâ cânibine revân oldukta sâ-
hib-üt-tercemeye ordu-yi hümayûn kadılığı ihân bu-
yurmalarıyla medreseleri Celeb Mustafa efendi'ye tev-
cîh olundu. Şehr-i Şehbâ'ya vusûllerinden sonra sene-i
merkume zilhiccesinde kırk gün muntazır olan
Manav Hidayet efendi yerine serdâr-ı ekrem râ-
desiyle belde-i mezkûre kazâsı hükûmeti tefvîz o-

lunmuş idi. 1018 (M. 1609) rebîulevvelinde azl ve yer-
lerine Ayaşî Ahmed efendi vasi olundu. 1019 (M.
1610) rebîulâhîrinde Edhem zâde Şeyhî efendi yerine
mahrûse-i Bursa kazâsına hâkim olup 1020 (M. 1611)
rebîulâhîrinde ma'zûl ve yerlerine Ali Çelebizâde Ab-
dullah efendi mevsûl oldu. 1023 (M. 1614) recebinde
Bahtî Mehmed efendi yerine Edirne kazâsı hâkim
metiyle tekrîm olunup sene-i mezkûre şâ'bânında
munfasıl ve yerlerine Sarı Hoca Mehmed efendi vasi
sıl oldu. 1031 (M. 1621) recebinde Hocazâde Sâlih
efendi yerine hâkim-i Dârüssaltana olmuşlar idi. 1032
(M. 1622) rebîulâhîrinde ma'zûl ve yerlerine Biber
râderi Hasan efendi kadı-ı İstanbul oldu. Sene-i mer-
kume zilkaresinde mütেকaid ve yerlerine selefleri Sâ-
lih efendi mütেকaid oldu. 1036 (M. 1626) muharrem
minde Anadolu pâyesi ihân olunup 1037 (M. 1627)
rebîulevvelinde halefleri Sâlih efendi'ye Anadolu sa-
daret-i tevcîh olundukta bunlar bana gadr oldu dey-
pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine ref'i rik'a-i istikâ-
ettiklerinde mâh-ı mezbûrun on altıncı günü Mekke
mükerreme'ye gitmeleri için ferman sâdir olup mâ-
merkumun yirmi altıncı günü yine afv olundu. 1040 (M.
1630) şâbanında Azmizâde Mustafa efendi mahlûlun-
den Silistire kazâsı arpalık ta'yin olunup 1041 (M.
1631) muharreminde Ebussuud zâde Mehmed efendi
yerine bilfiil Anadolu kadıaskerliği ile tahsil-i izz ü şân
eyleyüp sene-i mezkûre saferinin yirmi altıncı selâse
günü dahve-i kübrâda Rumeli sadrı olan Ahizâde Hü-
seyin efendi mübtelâ olduğu karha-i cangüdâz zahmî-
dan vefât eyledi deyu ma'rûz-i pâye-i serir-i sultânî ol-
dukta sâhibütterceme Rumeli sadrına menkul ve yerle-
rine Hâcezâde Abdullah efendi mevsûl olmuş iken ete-
si erbaa günü hiffet-i maraz mesmâ-i pâdişâhî olma-
ğın kabil-i gurûbda mukarrer buyurduğu hatt-ı ser-
rif vârid olup bunlar halefleri Hocazâde efendi yerine
sâniyen Anadolu sadrına iâde ve yerlerine selefleri A-
hizâde Hüseyin efendi râbian karârdâde olmağla vakı-
aşâda rûznâmeler gerü yerlû yerine geldi. Sene-i mezkû-
re recebinde halefleri Hüseyin efendi def'a-i râbian
yerine sâniyen Rumeli sadâretine naklolunup yerlerine
sâniyen Hocazâde Abdullah efendi halef oldu. Bir haf-
tadan sonra azilden mâadâ nefy ü iclâ ve yerleri sil-
lisen Karaçelebizâde Mehmed efendi'ye sezâ görüldü.
Ba'del-afv İstanbul'da menzillerine vusûllerinden sonra
1044 (M. 1634) cümâdilâhiresinde dâr-ı fenâdan intî-
kal ve âlem-i ulkbâya irtihâl ettiler. Âşık Paşa kur-
binde menzilleri bağçesinde rehğüzâra nâzır i'dâd olu-
nan türbe-i mahsûsada defn olundular. Mevlânâ-yi mer-
kum âşinâ-yi sevâhil-i deryâ-yi ulûm u fûnûn-i resmîye
yede emsâli ile müşârik olduklarından maâdâ erbâb-
himmetten gayûr âdem idi. Bir gözû alif olmağın Çeş-
mi mahlâs ihtiyâr etmişler idi. Asârlarından eş'âr-
belâgat şîarları vardır. Bu iki beyit güftârındandır:

Derd sinem şem'i meclis gibi süzân eyledi
Gussa dahi gönlümü ney gibi nâlân eyledi
Bağrım niñnet surâhî veş dolu kan eyledi
Fikrimi dağıttı gam aktım perişân eyledi,,

Sicil'de şu kayıtlar vardır:

"Mehmed efendi, Çeşmi: Aydın'da سكرى de

Çeş.

tâcir Hacı Süleyman'ın oğludur. Bittahsil müderris ve Kuyucu Murad Paşa'ya intisabla ordu-yi hümayûn kadısı oldu. Bâdehu Haleb, Bursa, Edirne mollası oldu. 1031 (M. 1621) recebinde İstanbul kadısı olup 1032 (M. 1622) rebiulâhırında azl edildi. O sene şabanında sâniyen kadı-ı İstanbul olup 1032 (M. 1622) zilkafe-sinde azledildi. 1036 muharreminde Anadolu pâyesi olup 1037 (M. 1627) rebiulevvelinde Salih efendi'ye sadâret-i Anadolu teveccühünde mağdûriyetini söylemekle Mekke'ye azîmti emr olundu. On gün mürûrunda mazhar-ı afv olup 1041 (M. 1632) muharreminde sadr-ı Anadolu oldu. Saferde Ahizâde Hüseyin efendi'nin vefâtı haberiyle sadr-ı Rumeli oldu ise de haberin kizbi tahakkukunda makamında kalmıştır. Haftasında azl ve taşraya i'zâm edildi. 1044 (M. 1634) cümâdilâhırinde fevt olmuştur. Âlim ve şâirdir. Evlâdına *Çeşmizâde* denmiştir. Mahdûmu Mehmed Sâlih efendi ve diğeri Mustafa efendidir ki Şam mollası olup 1059 (M. 1649) cümâdilevvelinin on dokuzunda fevt olmuştur. Bir mahdûmu da Abdürrahim efendi olup 1065 (M. 1654) saferinde ve anın mahdûmu Mehmed Aziz efendi müderris iken 1093 (M. 1682) te fevt oldular. Sâlih efendi'nin mahdûmu müderrisinden Mehmed Emin efendi 1105 (M. 1693) saferinin on yedisinde fevt oldu. Bunun mahdûmu müderris Abdülhalim efendi 1122 (M. 1710) saferinin on beşinde fevt oldu. Mahdûmu Mekke kadısı iken vefât eyledi. Anın mahdûmu Mustafa Reşid efendi müderris ve vak'ânüvis oldu. 1184 (M. 1770) şabanında fevt oldu. Şairdir. Şam mollası Mustafa efendi mahdûmu Abdülkerim efendi Haleb mollası olup 1111 (M. 1699) rebiulevvelinde fevt oldu. Sâf dil idi. Bunun mahdûmu İsmâil efendi müderris iken 1124 (M. 1712) cümâdilevvelinde mat'ûnen fevt oldu. Evlâdından Said efendi beytülmal kâtibi olup adem-i perhizlerinden Şam-dâni zâde ile bir adaya i'zâm edildi. 1184 (M. 1770) de fevt oldu. Müfti hamamında medfundur. Bunun mahdûmu müderrisinden Mehmed Mes'ûd efendi 1211 (M. 1796) rebiulâhırinde fevt oldu. Ve bunun mahdûmu Süleymaniye müderrislerinden Es'ad Mehmed efendi 1226 (M. 1811) zilhiccesi yedisinde fevt olmuştur. Edirnekapusunda medfundur. Evlâdından İstanbul pâyeli Mehmed Hâlis efendi'dir. *Çeşmizâde*lerden ve Nakş-bendi meşâyihinden Halil efendi 1178 (M. 1764) de Bursa'da fevt oldu. Bu evlâddan müderris Mehmed Emin efendi 1184 (M. 1770) te vefat eyledi. Kayalar'da medfundur.,,

Bibliyografya: Şky. S., Sci.

Çeşmi (Remmal, Bursalı) — XVI ncı asır şairlerinden *Çeşmi* hakkında tezkirelerde malûmat kayıtlı değildir. Yalnız mecmualarda tesâdüf ettiğimiz bazı notlar, şairin hayatı ve devri hakkında bizi az çok tenvir etmektedir. Meşhur *Ulvi*'nin hayatında yazılan bir mecmuadan onun Bursalı bir "remmal", olduğunu öğreniyoruz (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 577*).

Kanuni'nin hayatında yazılan diğer bir mecmuada da şiirlerine rastlamaktayız (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 563*). Diğer bazı mecmualarda da *Çeşmi* namına yazılmış şiirler görülüyor (*Mecelâ bakınız: T'pk. Rv. K. Mc. No. 1972*).

Kanuni'nin gazellerine vücade getirdiği bazı tahsisleri ihtiva eden bu mecmuadaki şiirler de *Çeşmi*'nin aynı hükümdar devrinde hayatta olduğunu sarıh olarak göstermektedir.

Elimizdeki şiirleştire nazaran divan edebiyatı tekniğine sahip bir şair olduğu anlaşılan *Çeşmi*'nin altı manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Gazel —

Pür cefâdır dediler yâre lâkab şeklinde
Bi vefâlık görünür mi ki aceb şeklinde
Zülf ü ruhsârın için küyini dâim dolanur
Rûz Rûmî sıfatında şeb arab şeklinde
Zülf ü şebrenginin âvâresidir kadr ü berât
Anın için görünürler sana şeb şeklinde
Kametın vâdi-i mihnette nihâl-i derddir
Dâne-i dâğım olur anda ratab şeklinde
Tig-i müjgân ile dün öldüre yazdı beni yâr
Çeşmiyâ nice vefâ kıldı gazab şeklinde

Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 563

— II —

— Müseddes —

Başım alup ele râh-ı gama cânâ gittim
Kimseden eylemedim zerrece pervâ gittim
Derd-i aşk ile olup âleme rüsvâ gittim
Kimse bu yolda bana olmadı hempâ gittim
Âhret yolu gibi gurbete tenhâ gittim
Gittim ammâ ne aceb vâlih ü şeydâ gittim

Sağlığında bana yârân idi endûh u elem
Beni tenhâ komaya sandım idi mihnet ü gam
Cân ü dil olmadı ben hasteye hemrâh-ı adem
Bök deminde bana yâr olmadı bir kimse nedem
Âhret yolu gibi gurbete tenhâ gittim
Gittim ammâ ne aceb vâlih ü şeydâ gittim

Cân-ı şîrinimi ey dil yine acıttı firâk
Gözlerim yaşını ırmağ idüp akıttı firâk
Koymadı dâmenim elden nideyin gitti firâk
Beni yârimden ayırdı kati zulm itti firâk
Âhret yolu gibi gurbete tenhâ gittim
Gittim ammâ ne aceb vâlih ü şeydâ gittim

Yandım odlara meded sine-i süzânımdan
Garka virdim özümü eşg-i firâvânımdan
Ol perî çehre cüdâ olmaz iken yanımdan
Âh firkat beni dîr eyledi cânânımdan
Âhret yolu gibi gurbete tenhâ gittim
Gittim ammâ ne aceb vâlih ü şeydâ gittim

Yâr ile hemdem olup eyler iken zevk u safâ
Nedürür bilmez iken cevr ü cefâ zecr ü anâ
Rûz ü şeb eyler iken yâr bana mihr ü vefâ
Ey benim hâlimi bilmek dileyen ehl-i belâ
Âhret yolu gibi gurbete tenhâ gittim
Gittim ammâ ne aceb vâlih ü şeydâ gittim

Çeşmiyâ eşgimi seyl eyledi ol serv-i revan
Bağrımı itti firâk-ı deheni dopdolu kan
Heer-i hâl-i ruñî itti dile bin dağ nihan
Tan değil haşredeğin eyler isem âh ü figan
Âhret yolu gibi gurbete tenhâ gittim
Gittim ammâ ne aceb vâlih ü şeydâ gittim

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 577

— III —

— Celilî'nin gazelini tahmis —

Şem'-i meclis her gice ey mâh süzandır bana
Acıyup sâgar surâhî hayli giryandır bana
Çeng inler def döğünür nây nâlândır bana
"Lâlegün mey sensiz ey rûh-i revan kandır bana,,
"Bezmgâh-ı kasr-ı işret beytülâhzandır bana,,

Zâhidâ hem meşreb ol ben âşık-ı dîdâr ile
Tâ ola seyr ü sülûkün bir melek ruhsâr ile
Müntekîştir deyr-i dil resm-i ruh-i dildâr ile
"Şöyle dolmuştur gözüm gönlüm hayâl-i yâr ile,,
"Kande kim baksam görünen nakş-ı cânandır bana,,

Zâhidin zerk u riyâdan hâtırı mağrûrdur
Âşıkın gönli mey ü mahbûb ile mesrûrdur
Feyz-i Rabbânî ile câm-ı safâ pür nârdur
"Mey şerâb-ı Kevser ü sâkî-i gülrüh hârdur,,
"Gûşe-i meyhâne sôfî bâğ-ı Rıdvân'dır bana,,

Bir cihansûz âteş olmaya benim âhım gibi
Kim şirâridir görünen her gice encüm gibi
Tig-i hicrân ile dil sad çâktir cismim gibi
"Yâreler sinemde durmaz kan döker çeşmim gibi,,
"Hâl-i zârım görelî her biri giryandır bana,,

Çeşmiyâ çün bişe-i hierânda oldum peleng
Cism-i sad çâkimde pür dağlarla zahm-ı seng
Gâh ben mest-i şerâb-ı nâb ü geh hayrân-ı beng
"Rind-i rüsvâyım Celilî âşık-ı bî nâm ü neng,,
"Âr ü nâmûs ü salâh u zühd bühtandır bana,,

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

— IV —

— Şâhî'nin gazelini tahmis —

Vâdi-i hasret içre olsam aceb mi Mecnun
Doldı gözüm yaşıyla kühsâr ü deşt ü hâmun
Vardıkça gussa kıldı ben nâtüvânî mağbun

دردیلاوغم شد حاصل هزار کردون
یارب چه چاره سازم شد حال من ذکر کون

در روزگار قطعا ذوق و صفا ندیدم
بسیار درد دیدم هرگز دوا ندیدم
این حال بر ندامت بر من روا ندیدم
آن آشنا و خویشان بوی وفا ندیدم
ماندم بیک حسرت آشفته حال و محزون

Ey ehl-i kâinatın ma'bûdî vü ilâhî
Ser cümle mümkinâtın bizzât pâdişâhî

Ben bendenin eğerçi gayrette çok günâhî

یارب بنام پاکت کن سوی من نکاهی
نکست از غم زمانه دل خسته و جگر خون

از آرزوی لعلت ای غنچه لطافت

تالان شدم چو بلبل در باغ و راغ حیرت

مچون یتیم وی کس افتاده ام بفربت

ای سروسرفرازم در جست وجوی وصلت

هر سو رود سرشکم مانند آب جیخون

Çeşmi'yi kıldı Mecnun ol kâkül-i müce'ad
Kim oldı cânı anın ol kayd ile mukayyed
Çâh-ı gam içre kaldı mahbûs olup müebbed

شاهی زدست هجران از خود خبر ندارد

اورا تقدی کن ای شاه ربیع مسکون

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1972

— V —

— Kanunî'nin gazelini tahmis —

Gerçi kim nev'-i beşer nâr-ı gama her dem yanar
Nitekim aşk âteşine âşık-ı pür gam yanar
Cümleden nâr-ı derûnum şol kadar muhkem yanar
"Âh kolsam derd-i dilden dostlar âdem yanar,,
"Yalnız âdem değil belki kamu âlem yanar,,

Sûz-ı âhundan aceb mi yansa çerh-i kîne cû
Kim beni nâr-ı belâya yakmak oldı ana hû
Sûzişimden kurudı bir katre yok çeşmimde su
"Şöyle yandım tâb-ı aşkımla senin ey mâhrû,,
"Yanmadık nem kaldı şindengirü bilmem neñ yanar,,

Niçe gün ol mihr-i nâr eşânî hergiz görmedim
Şâm-ı gamda ol meh-i tâbânî hergiz görmedim
Zulmet-i firkatte kaldım anı hergiz görmedim
"Rûşen olduğun şeb-i hicrânî hergiz görmedim,,
"Sinem içre gerçi kim fânûs-i gam her dem yanar,,

Hem havâle etti cânâ gamze-i hunhâresin
Ol güneş nâr-ı cefâya hem yakup âvâresin
Derd-i bî dermâna düştüm kimse bilmez çâresin
"Gel tabibâ çünki gördüm tig-i aşkın yâresin,,
"Zahmıma merhem urayın dime ol merhem yanar,,

Çeşmiyâ gel ağlama sil dîde-i hunbârını
Nazm-ı şâh-ı âleme ilhâk kıl güftârını
Ol çerâğ-ı dine yandır nazm-ı âteş bârını
"Ey Muhibbî sünâk ittin yine eş'ârını,,
"Okuyanlar şevk ile anı heman ol dem yanar,,

Aynı Mc.

— VI —

— Kanunî'nin gazelini tahmis —

Sanma cânâ gül yüzün dil mürguni zâr eylemez
Cânâ müjgânın cefâsın hülbüle hâr eylemez
Yalnız bana sitem hatt-ı siyehkâr eylemez
"Dem mi var cevri ü cefâ zülfi-i sitemkâr eylemez,,
"Lâhze mi vardır beni ol çeşm bîmâr eylemez,,

Gözlerim sümbüllerin hecriyle ağlar niçe yıl
Ey gül-i pâkize dâmen dâmen-i lûtf ile sil
Andelib-i bî nevâ-yi gülsitânın oldı bil
"Tan değildir nâle kulsa küyine vardıkça dil,
"Var mıdır gülşende bir gül bülbülün zâr eylemez,,

Hâli sevdâsıyla uşşâk içre olmuşken ferid
Zerre veş oldum dehâm hasretinden nâbedid
Akıbet mihr-i cemâli şevkümü idüp mezid
"Nakd-ı cân ile metâ'-ı büseye oldum hırîd,,
"Korkum oldur ki benimle dâst bâzâr eylemez,,

Her kaçan kim gam vücûd-i âşıkâ sultân olur
Rûz ü şeb ana neşimen dâimâ bu cân olur
Dideler bâb-ı hümâyûn u gönül derbân olur
"Şâh-ı gam dil hânesine dâimâ mihmân olur,,
"Pâdişehîr bu aceb dervîştin âr eylemez,,

Eşg-i çeşmi Çeşmi-i giryânın olup ayn-ı Hû
Sen dür-i nâyâb için her sûya eyler cüst ü cü
Gör ne der elfâz-ı dürbâr ile Şâh-ı nîk hû
"Kâse-i çeşmi Muhibbî'nin cevâhîrle dolu,,
"Dem mi vardır kim şehâ pâyine isâr eylemez,,

Aynı Mc.

Çeşmi (Sazsairi) — Son asır şairlerinden Çeşmi, Kastamonu'ludur. Genç yaşında âşıklığa heves etmiştir. Bir gün sazşairleri kendisine mahlâs vermek üzere *Fuzulî*'den tefe'ül etmişler,

Defter-i 'emâlinin hattı batâladır sıyâh
Kan döker çeşmim bayâl ilikçe hevl-i mahşeri

beyti çıkmış ve o günden itibaren adına Çeşmi demişlerdir. Güzel şiirler kaleme alabilen Çeşmi çok fakirane bir hayat sürmüştü ve son zamanlarında dilenmeğe mecbur olmuştur. Onun bulabildiğim cinaslı bir konuşmasını nakliyorum:

Derd-i dilim arttı yarımın derdim
Seksende doksanda yüzde seyr eyle
Gonca güllerini yarımın derdim
Gerdanda dudakta yüzde seyr eyle

Sel gelince yıkılırmış yar dedim
Al hançeri ur sinemi yar dedim
Yeter cevri ü cefâ etme yar dedim
Cism ü bedenimi yüz de seyr eyle

Çeşmiyâ bin gazel yazdım divâne
El bağladım yâre durdum divâne
Dedi var yıkıl git behey divâne
Aşkın deryâsında yüz de seyr eyle

Bibliyografya: Sadeddin Nüzhet: Halk Şairleri, birinci kitap. 1927.

Çevgâni (Derviş) — XVI ncı asır şairlerinden Çevgâni hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım, yalnız *Hammer*, "Osmanlı şiir san'atı tarihi" adlı eserinde Çevgâni'yi kahvehanelerde hikâyeler anlatan, *Şehnâme*'yi de Türkçeye çe-

virdiği rivayet edilen bir derviş olarak ta yor ve onun 1000 (M. 1591) de öldüğünü kaydediyor. Aynı eserde şairin dört mısralık bir manzumesini manca tercümesi de vardır.

Çinâri (Bektaşî Şairi) — Son asır şairleri Çinâri hakkında *Bektaşî Şairleri* adlı eserde şu ir mat kayıtlıdır:

"Çinâri: Bulgaristan'da Çırpan kazâsında doğ tur. Asıl ismi Mehmed'dir. On telli saz çalardı. İ bul'da ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde bul Erzurumlu *Ceyhânî*'nin çırağı idi. İntisâbı Münir ba'ya idi. 1317 (M. 1901) de 75 yaşında olduğu l vefat etti. Mahdumu elyevm Yenicami avlusunda berlik eden Hacı Haşim efendi'dir.

— I —

— Nefes —

Âşk ol sarseri gezme âlemde
Bir kadem bas bezm-i irfâne yâ hû
Neler var fark eyle sırr-ı mübhemde
Sarılup dâmen-i pirâne yâ hû

Mürşid-i kâmilidir sâki-i ebrâr
Gün gibi oluptur cihanda ızhâr
Mahabbet bezmini itme âşikâr
Gelse de gerdanın urgana yâ hû

Çinâri girsene hurka-i şâle
Yaşın yetmiş oldı irdin kemâle
Evvelâ kul oldun bir hûb cemâle
Kul olma bir başka sultâna yâ hû

— II —

Biz geşlü güzârız hâne harâbız
Ta'mir kabûl itmez virâneyiz biz
Sekahüm gölünden kandık sırâbız
Ol sebeb mest olup mestâneyiz biz

Pek katı yürektik taştan da pektik
Hall olup püteden sızdık eridik
Kırklar meydanında dâra çekildik
Her yüzden sevdiğim merdâneyiz biz

Rûz ü şeb eylerim âh ile zârı
Âşkın âhı deler mermeri
Bir hûb cemâl için sefil Çinâri
Şehr-i Âsitan'da divâneyiz biz
Bibliyografya: Bkt.

Çırakçı Miskin (Sazsairi) — XVIII ncı asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğimiz Çırakçı Miskin bugün elimizde bir "Binamaz destanı", mevcuddur. manzumeyi Mehmed Halid Bayrı, "Halk şairleri hakkında küçük notlar", adlı eserinde 87 bend olarak n retmiştir (S. 76 - 83).

Aynı destana Ali Emiri'nin topladığı âşık şiirleri arasında da rastlıyoruz (Müt. Alm. K. Mz. Mc. No. 757)

Bu destan, bu mecmuada 43 bend olarak mukayyedir. Sonunda 1124 (M. 1712) tarihi görülmektedir.

Mehmed Halid de bulduğu mecmuada bu manzumenin altında 1124 (M. 1712) tarihinin kayıtlı olduğunu söylemektedir; Fakat bu tarih, eserin yazıldığına mı, istinsah edildiğine mi delâlet ediyor, bilinmemektedir.

Gene Mehmed Halid "Çırağcı,, karinesinden istidlâl ederek ve bu tabirin Bektaşî istilâhlarından olduğunu düşünerek, şairin Bektaşîlerden olması ihtimalini ileri sürüyor; fakat bize göre, namaz kılmayanları tekfir eden, hattâ insanlık mertebesinden çıkaran ve "mel'un, zâlim,, vasıflarıyla tavsif eden bu adamın Bektaşî olmasına ihtimal verilemez. Çırağcı Miskin, zahidane telâkkîleri tamamiyle benimseyen sofu bir sazşairidir. Ali Emîri mecmuasındaki destanı aynen naklediyorum:

— Bınamaz destanı —

İşit ey bınamaz olan
Ol yüce Allah ne demiş
Çıksun yerimden gökümden
Özge Tanrı bulsun demiş

Yumaz elini yüzünü
Gözler cehennem yolunu
Ölümü hınzır ölümü
Ko imansız ölsün demiş

İnsan yaradıldın sen de
Yüz bin lânet eder günde
Seksen bin yıl cehennemde
Yaksam gerek bilsün demiş

Dünya yalan imiş yalan
Cümle gider bunda gelen
Bınamaz ile dost olan
Bana düşman bilsün demiş

Eli ayağı sağ ola
Önden sakalı ağ ola
Köpekler andan yeğ ola
Murdar yüzlüdür bınamaz

Müezzinler banlayıcak
Cemaat saf saf olıcak
Kaçar imamı göricek
Hey ne mel'undur bınamaz

Bınamazın hayf canına
Şeytanlar gelir yanına
Kasıdıdır imamına
Vay ne murdardır bınamaz

Bınamazı Allah sevmez
Reşûlün ümmeti olmaz
Cennetin kokusun duymaz
Vay ne mel'undur bınamaz

Bınamaz sürette beşer
Şeytan kulağına işer

Ölümü gelicek şaşar
Hey ne zâlimdir bınamaz

Bınamazdan murdar yoktur
Sığır gibi karnı toktur
Namaz yüreğine oktur
Hey ne zâlimdir bınamaz

Zinhar konşuluğun etme
Etmeği gelirse yeme
Sen ana müslüman deme
Gör ne mel'undur bınamaz

Elini yüzünü yumaz
Hem sakalını taramaz
Bir işi Hak'ka yaramaz
Kara yüzlüdür bınamaz

Evi var meşid yanında
Yüzü yok Hak divanında
Korlar kâfir mezarında
Vay ne mel'undur bınamaz

Gel bınamazla oturma
Hast-olursa (1) hâlin sorma
Ölürse namazın kılma
Vay ne mel'undur bınamaz

Bınamaza verme kızın
Giceye döner gündüzün
Eceli gelir ansızın
Hey ne gafildir bınamaz

Bınamazın kızın alma
Günah denizine dalma
Kendüyi tamuya salma
Gör ne mel'undur bınamaz

Tutmaz Resûlün sözünü
Balığa depsem yüzünü
Ursam çıkarsam gözünü
Gör ne köpektir bınamaz

Bınamazın kalbi kara
Hak katına nice vara
Yarım kopar yüzü kara
Çirkin yüzlüdür bınamaz

Sabah olunca gerinür
Abdest almağa erinür
Yarım mahşerde yerinür
Kara yüzlüdür bınamaz

Yatur donuz gibi horlar
Kalkar eşek gibi zırlar
Cehennem içine korlar
Kara yüzlüdür bınamaz

(1) Hasta olursa yerine.

Çir.

Binamaz kelbin biridir
Cehennem anın yeridir
Munâfıklar serdârıdır
Şöyle mel'undur binamaz

Abdestsiz yer o çöreği
İnşallah ağra yüreği
Olur tamunun direği
Gör ne zâlimdir binamaz

Binamaz şeytan kardeşi
Hiç secdeye komaz başı
Eğer erkek eğer dişi
Cümle mel'undur binamaz

Binamaz Hak'kın merdûdu
Etmez rûkû sücûdu
Olur mü'minler cehûdu
Vay ne zâlimdir binamaz

Binamaz Hak'kın düşmanı
Ateşten olur kefeni
Gice gündüz yanar teni
Vay ne mel'undur binamaz

Hak anı merdûd eylemiş
Şeytan kulağına işemiş
İslâm nedir hiç bilmemiş
Vay ne hınzırdır binamaz

Namaz kılan eder huzûr
Kalbi olur dobdolu nûr
Ana nasib olur hem hûr
Kara yüzlüdür binamaz

Namaz kılan sever Hak'kı
Namaz kılmayandır şakî
Secd-etmedi (1) şeytan fakî
Vay ne köpektir binamaz

Binamazın dîni harab
Her gün olur ana azab
Su yerine içer tûrab
Çirkin yüzlüdür binamaz

Binamaz katî murdardır
Makberesi anın dardır
Melekler andan bîzardır
Vay ne mel'undur binamaz

Binamazın yok imanı
Gitmıştır şekk ü gümanı
Şeytan olur tercemânı
Gör ne mel'undur binamaz

Mü'min geçinür dünyâda
Münâfık olur tenhâda
Oğlu kızı haramzâde
Vay ne mel'undur binamaz

(1) Secde etmedi.

Bulduğunu sığırca yer
Gerekse var bin öğüt ver
Kulağ-ışitmez (1) gözül kör
Hey ne mel'undur binamaz

Niçe mü'minleri görse
Bin kez ana öğüt verse
Tutmaz ger ölse geberse
Vay ne zâlimdir binamaz

Gözlerinden çapak akar
Söylersen hatırın yıkar
Dört mezhebten taşra çıkar
Gör ne zâlimdir binamaz

İRte olduğunu görür
Yorganı başına бүrür
Hinzır gibi murdar olur
Gör ne habistir binamaz

Yer tâze tâze çöreği
İnşallah ağra yüreği
Urmaz sakala tarağı
Hey ne zâlimdir binamaz

Çirakeçer Miskin ne demiş
Bârî'ye şükreyle demiş
Bu sözleri leziz demiş
Vay ne zâlimdir binamaz

Bibliyografya: Mehmed Halid Bayrı: Halk şairleri hakkında küçük notlar 1937., Mc.

Çirkinî (Şazşairi) — XIX uncu asrın ilk nısfında yaşadığı tahmin edilen Çirkinî, Karşlı Bay M. Fahred-din Saltkan'ın verdiği malûmata göre, Ahışa'lıdır. Asıl adı Mahmud'dur. Şakacı ve mukallid bir adam olan şair, hiç kimseye benzememek için bililtizam Çirkinî mahlâsını kullanmıştır. Bizzat şair, bir beytinde de şöyle demektedir:

Baktım ki dünyâda ham ad kalmamış
Ol sebebdan Mahmud Çirkinî aldı

Şairin bir koşmasını örnek olarak alıyorum:

— Koşma —

Sallana sallana gelüp geçersin
Bana nisbet idüp göğsün açarsın
Ne candan seversin ne vazgeçersin
Edâlı dillere kim kurban olsun

Edâlı gözlerin kanlıdır kanlı
Neslini sorarsan Sol Gürcistanlı
Kolları pazbendli bilek mercanlı
Kınalı ellere kim kurban olsun

Çirkinî der inmem ben kuru bağa
Bu benim sevdiğim gelmez otağa
Bir canım var olsun yâra sadaka
Kalan güzellere kim kurban olsun

(1) Kulağı ışıtmaz yerine.

Çubukoğlu (Sazşairi) — XVII neî asır sazşairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Çubukoğlu'nun hayatına dair hiç bir malûmata rastlamadım. Yalnız *Hammer* vücude getirdiği "Osmanlı şiir san'atı tarihi," adlı eserinde bu şairin *Mehmed IV.* devri âşıklarından olduğunu söylemekte ve 4 mısramı Almanca'ya tercüme ederek kaydetmektedir.

Bendeki bir mecmuada Çubukoğlu namına muşkayyed olan bir manzumeyi naklediyorum:

— Yedekli Koşma —

Çin sabahtan hâb-ı nazdan uyandım
Göründi gözüme bir serv-i simber
Lebleri kevser siyah zülfi mâr

Lebi kevserinden cüdâ düşeli
Anın için işim oldu âh ü zâr
Oldum bî karâr leyl ile nehâr

Bir bîkarâr oldum yatabilemenem
Garib bülbül gibi ötebilemenem
- Var ise gevherim satabîmenem

Sattım dürründen eyledim zarar
Alan itti kâr eyledi inkâr

İnkâr eylediğin ikrâra gelmez
Vefâsız dilberden hiç kerem olmaz
Bir bûse istedim darıldı virmez

Gördüm nazanım değüptür eser
Perî cefâkâr bana olmaz yâr

Cefâkârlardan el çektim usandım
Leyil ile nehar odlarda yandım
Çubukoğlu der ki bir yâr beğendim

Yeşil kemhâlar geymiş serâser
Sinesi mermer memeleri nar

Dadaloğlu (Sazsairi) — XIX uncu asır sazşair-
lerinden Kozanlı Dadaloğlu'nun hayatı hakkında ma-
lûmal sahibi değilim; yalnız vücude getirdiği şiirlere
nazaran onun Kozanoğlu isyanına iştirak edenlerden bi-
ri bulunduğunu ve 1281 (M. 1864) tarihlerinde hayat-
ta olduğunu kuvvetle söyleyebiliriz. İlk tedrisat müfet-
tişlerinden Bay Ali Rıza, Tarsus gazetesinde neşrettiği
bazı yazılarda bu şairin adını *Dudanoğlu* şeklinde kay-
dediyorsa da, şayi olan yukarıda tesbit ettiğimiz gibi-
dir.

Hamasi bir takım manzumeler yazan ve eserlerinde
tabiat zevkını canlandıran Dadaloğlu, *Karacaoğlan* tar-
zında sade ve samimi manzumeler vücude getiren de-
ğerli bir sazşairidir. Onun 8 parça şîrini Bay Ahmed
Şükrü "Halk bilgisi mecmuası," nda neşretmiştir (No.
1, S. 106 — 109). Bilâhare ben de "Halk edebiyatı An-
tolojisi, adlı eserime şairin 10 manzumesini kaydettim.
Bu şiirleri aynen naklediyorum :

— I —

— Koşuna —

İlgit ilgit seher yeli esiyor
Gâvur dağlarının başı dumanlı
Gönül binmiş aşk atına aşiyor
Bire beyler cünunluğum yaman mı

Aşağıdan iskân evi gelince
Sarıp ta gül benzimiz solunca
Malım mülküm seyfi gözüm alınca
Kaypak Osmanlılar size aman mı

Dadaloğlu'm sevdası var başımda
Gündüz hayâlinde gece düşünde
Alışkan tüfekte dağlar peşinde
Azrailden başkasına koman mı

— II —

Yalancı dünyâya geldim geleli
Bir atı severim bir de güzeli
Değip on beşine kendim bileli
Severim kır atı bir de güzeli

At koşu tutmasını çıktığı zaman
Yalı kaval gibi yıktığı zaman
At dört, kız on beşe yettiği zaman
Severim kır atı bir de güzeli

Altın höyük sağrı kalkan döşlüstü
Kalem kolanlısı çekiç başlısı
Güzelin dal boylu samur saçlısı
Severim kır atı bir de güzeli

— III —

Gönülden gönüle yol gider derler
Onu sürmeğe bir hoşça can gerek
Doğru söyle yiğit işin doğrusun
Hilebaz olamaz yiğit bön gerek

Buna kılıç derler aralar açar
Püskürür meydana al kanlar saçar
Bazı kötüler de öğünür geçer
Yiğit batman döğer gözde hor gerek

Yüksek kayalarda şahin olamaz
Kısır katırlar da kulun kunlamaz
Bazı hocalar da çalgı dinlemez
Nider kuru ağaç bize din gerek

Dadaloğlu der ki belim bükülür
Gözümün gevheri yere dökülür
Yalnız taştan duvar olmaz yıkılır
Koç yiğide emmi dayı il gerek

— IV —

Yükseklerde şahin gibi süzülür
Enginlerde turna gibi düzülür
Haçan dostu ansam gönülüm üzülür
Şimdi döndüm düzen tutmaz tele ben

Adama bakışta bir hoşça bakar
O dostun hasreti sinemi yakar
Ak göğüs arası misk gibi kokar
Bülbül gibi kona idim dala ben

Dadaloğlu der ki zatı zatınan
Bir güzel sevdim ben pek firkatinen
Önü sine bendli bir al atınan
Düşeydim o dost ile yola ben

— V —

Cillenler'de bir güzele uğradım
Gümüş nalın giyer altın halınan
Onun her bakışı bin gaza değer
Şu dünyada baha yetmez malınan

Entarisin glydîrsinler sıvayı
İliç geymesin atlas ile dibayı
Beş yüz arşın yüksek olsun sarayı
Al yanağa gün değmesin yılınan

İnanmayan gelsin baksın meşkına
Altun tasta bâde içmiş aşkına
Ben ilâyık gördüm sultan köşküne
Dört çevresi sünbül ile gül ileri

Ben ilâyık gördüm onu paşaya
Arap köle tayını taşıya
Yurddan yurda bindirsinler koşuya
Göçebede böyle gitsin elinen

Dadaloğlu bunu söyler yolinen
Ebrûları sırmayılan telinen
Sallanı sallanı gidiyor mayan
Gezdir zâlim yeşil ilen alınan

— VI —

Yine bir dilbere meyil aldirdim
Ak gerdanda benler zer nişanlıdır
Çift çift olmuş kirpikleri belinir
Zülfünün telleri pek reyhanlıdır

Bana nispet çıkmış yolun üstüne
Samur kürk geyinmiş altın üstüne
Taramış saçların belin üstüne
Bir elma yanaklı sim gerdaulıdır

Ne yaman bahçeli güllü goncalı
Sinem urdu bir kirpiği kancalı
Bilmem Ödemişli bilmem Genceli
İllâ yanılmazam Pehlivanlıdır

Dadal'ım sarpa düşürdün yolumu
Gördü gözüm kabul ettim ölümü
Geldi geçti hiç sormadı halimi
Ala güzel amma pek elvanlıdır

— VII —

Kalktı göç eyledi Avşar illeri
Ağır ağır giden iller bizimdir
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağlar aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıncımız kirmanı
Taşı deler mızrağımın termanı
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dadaloğlu yarın kavga kurulur
Öter tüfenk davulbazlar vurulur
Niçe koç yiğitler yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir

— VIII —

Yürü yiğit yürü yol ile yürü
Ağustosta erir dağların karı
Gayet güzel olsa yiğidin yarı
O yiğit yanına nazinen gelir

Yürü yiğit yürü yolundan kalma
Her yüne ölümü deşer olur sanma
Ölümden korkup ta sen geri durma
Yiğidin alınına yazılan gelir

Sana derim sana ey kınalı taş
Göllerde oynayan iki yeşil baş
Gözümde akıttın kanlar ile yaş
Göllerin safâsı kızınan gelir

Mesis köprüsünde kollarım bağı
Ayrılık elinden ciğerim dağı
Göksun'a varınca Bayazıt oğlu
Sana gelen beyler sözinen gelir

Dadaloğlu'm der kollarım yazılı
Önüm gök kır attır yanım tazılı
Gelir koyunları yanı kuzulu
Karışmış sağmalı yüzinen gelir

— IX —

Çıktım yücesine seyrân eyledim
Cebir özü çayır çimen görünür
Bir firkat geldi de coştum ağıladım
Al yeşil bahçeli kaman görünür

Şaştım hey Allahım ben de pek şaştım
Devrettim Akdağı Buruğa düştüm
Yozgad'ın üstüne bir ateş şaştım
Yanar oylum oylum duman görünür

Biter Kırşehir'i'nin gülleri biter
Çıgırır dalında bülbüller öter
Ufacık güzeller hep yeni yeter
Güzelin kaşında keman görünür

Gönül arzuladı Niğde'yi Bor'u
Gün be gün artmakta yiğidin zârı
Çifte bedestanlı köca Kayseri
Erciyes karşısında karlı görünür

Der *Dadaloğlu*'yum zatından zati
Çekin ağırlayım gökçe kır atı
Göçmek değil bizim ilin muradı
Ağyara gidecek yollar görünür

— X —

Aşağıdan Yusuf Paşam geliyor
Düşmanına karşı koyan merd olur
Şahin kocasa da vermez avımı
Aslı kurd yavrusu yine kurd olur

Arap atlar yağma oldu arada
Fitiller işliyor azgın yara da
Bana derler ne gezersin burada
Ölenece yüreğimde derd olur

Küheylamm yedim yedim yederler
Olanca malımı talan ederler
Heves köves yaptırdığım odalar
Korkarım ki düşman konar yurd olur

Dadaloğlu der ki göründü dağlar
Aşiret kavgasın görenler ağlar

Ben öldüğüme kayırmam beğler
Zâlim düşman üstümüze merd olur

Dağıstanlı Oğlu (Mutasavvıf) — Bazı Bektaşî cönklerinde Dağıstanlıoğlu serlevha ve mahlâsiyle *Yunus* tarzında yazılmış bir ilâhiye rastlamaktayız. Yaşadığı zamanı tayin edemediğim bu şairin bu manzumesini *Bektaşî Şairleri* adlı eserden nakletmekle iktifa ediyorum:

— Nefes —

Gönül aşka kondı mı	Girip aşka kandı mı
Bilemedim kendimi	Aşkla kardaş olalı
Görün aşkı neyledi	Taştı yürek çağladı
Can bülbülü uyandı	Aşkla kardaş olalı
Görün aşkın virdini	Sor bülbülün derdini
Attı güle kendini	Aşkla kardaş olalı
<i>Dağıstanlıoğlu</i> sözlerim	Hak Cemâlin gözlerim
Hasta oldum inlerim	Aşkla kardaş olalı

Dâği (Gelibolulu Şeyh Mehmed) — XVI nci asrın son nısfında iştihar eden Halvetîlerden Mehmed Dâği hakkında *Atayî* şu malûmatı veriyor (*Şley. Aty.*):

“Eşşeyh Mehmed Dâği: Kiliid-i bahr-i Rûm olan Gelibolu ma'kalinde rûnümâ-yi mir'ât-ı şühûd ve dest sûd-i sâhil-i vücûd olmuşlar idi. Evvâil-i hâlinde Ücköprü nâm mahalde imâm olup ol hilâlde meşâyih-i tarik-i halvetiyyeden Gelibolulu Hüsâm efendi'ye mürid ve reşhât-ı inâyetlerinden müstefiz ve müstefid olmuş idi. Menba'-ı mâül-hayât-ı irfân olan âstân-ı azize mülâzemet ve leyâli-i ihyâda cem'iyet-i tevhîde müdâvemet mu'tâdları olmağın bir gece hirâset-i şehre eden Gelibolu ağası olacak nâdan ser-i râhta rast gelüp ol sergerm-i câm-ı aşk-ı ilâhiyi mest-i meclis-i melâhi ve menâhî pâyesi ile ahz ü ta'zir ve mâh-ı cihantâb gibi şebrevlik bahânesi ile habs-i şebgir ettikte ol câhil-i mağrûr cümle tevâbi' ile bir aya varmadan helâk ve levs-i vücûdundan safha-i hâk pâk olmuş idi. Sâhib-üt-terceme ol te'sîr ile şehirden hicret ve bir küh-i pür şükûha azîmet eyleyüp dört saat mikdârı yerde girive-i kühsârı penâh ve bir çeşme-i canfezâ kurbinde âğuş-ı seng-i hâreyi câygâh idüp sûret-i âb ü hayâl ü hâbdan gayrı şekl-i insânî temâşâ itmez ve kühsâr ü garda aks-i nâle-i hazîninden özge cevâb işitmezdi. Niçe yıllar ol makamda ibâdet ile sebha şümâr-ı eyyam olmuş idi. Asr-ı Murad Hânide İstanbul'a da'vet olunup huzûr-i pâdişâhiye dâhil ve mazhar-ı teşrif-i lütf-i şâmil olmuşlar idi. Ol esnâda vâlid merhûm hayatta olmağın hânemize şeref kudûm-i erzânî buyurdular. Ba'dehu Mehmed Hâniyyede ve nevbet-i Ahmed Hâniyyede merreten ba'de uhrâ ve def'aten ba'de ülâ dâhil-i haremserâ-yi sultânî ve meşmûl-i inâyet-i bî gayet-i hâkanî olup sâkin oldukları mahal ta'mîr ve ihyâ ve mescid ve zâviye ve türbe binâ olunmak fermân olundu ve Üç başlar nâm karye temlik olunup mâl ü metâ'dan şey'-i kesir f'tâ kılındı 1003 (M. 1594) târihinde Gelibolu'da olan hânelerin bir medrese idüp temlik olunan karyeyi vakf ve ta'yin ettiler 1020 (M. 1611) senesinde intikal eyleyüp ihyâ ettikleri mahalde müte-

vârî-i hâk-i fenâ oldular طاعی lâfzı târih-i rihtleridir. Kendiler imzâlarında dal ile *Mehmed Dâği* yazarlar idi. Azîz-i mezbûr Kerâmât-ı celile ile meşhûr pîr-i nûrânî melek hisâl pertev-i envâr-ı mihr âsâr-ı emâl ehl-i hâl sâhib derun deryâ-yi bikerân zemin sâkîn merd-i kâmil ferd-i şâmil idi. Hâlâ merkad-i pîr envârî ziyâretgâh-ı âlem ve medâr ü maksad-ı seyyân hân-ı Arab ü Acemdir. Bihamdillâh-i taâlâ defaât ellerin öpüp duâ-yi hayırların almak ve hemşehri çek deyu hitâb-ı müstetâbları ile müserref olmak müyess ve dâğ-ı mahabbetleri şifâ sâz-ı dil-i gam perver oldu Badi Ahmed, şu malûmatı kaydediyor (*Riyazi b dei Edirne*):

“Dâği: Geliboluludur. İmam iken tarik-ı Halv meşâyihinden Gelibolulu Hüsameddin efendi'ye mü olmuştu. Âsitâne-i azize mülâzemet ve ihyâ gecelerin cem'iyet-i tevhîde müdâvemet mu'tâdları olduğund bir gece Gelibolu ağası bu zâtı yolda câm-ı aşk-ı ilâhî mest hulup habse ilka etmiş ve bir aya varmak zın ağa-yi merkum cümle tevâbi'yle mahv ü helâk mustur. Sâhib terceme ol te'sîr ile şehre dört saat bî ü mesâfesi olan bir dağdaki çeşmenin yanında vâki' şî câygâh idüp o hâli mahalde bir çok seneler ibâdet sebha şümâr-ı eyyam olmuş idi. Asr-ı Murad Hân Mehmed Hânî ve Ahmed Hânî'de kirâren Mâbeyni l mâyûna aldırılıp inâyet-i mülûkânelerine mazhar muşlardır. Sâkin oldukları mahal bâ irâde-i seniye ta'mîr ve ihyâ ve mescid ve zaviye ve türbe binâ ol muş ve Üç başlar karyesi temlik buyurulmuştur. 10 (M. 1594) târihinde Gelibolu'daki hânelerin yapup te lik olunan karyeyi vakf ta'yin eyledi. 1020 (M. 1611) târihinde intikal idüp ihyâ ettikleri mahalde defn ol dular. طاعی lâfzı târih-i rihtleridir. Kendü imzâ rında داغی yazarlar idi. Azîz-i müşârûniyleh ke mât-ı celile ile meşhûr bir pîr-i nûrânî idi. Merkad-i rifleri ziyâretgâhtır. Bu gazel güftârındandır:

— Gazel —

Musâhib bir gönül eğlencesi dildâr arar gönlüm
Ölümce bendesi olmak diler bir yâr arar gönlüm
Cefâsı olmasa bir kaddî ra'nâ serv-i nâz olsa
Su gibi pâyine akmağa bir dildâr arar gönlüm
Kimi sevdimse hikmet var idi elbette âğyârı
Gezüp bu dâr-ı dünyâyı gül-i bî hâr arar gönlüm
Bilinmez neyleyim her dem benim zâr olduğum bu kin
Gezüp bihûş olup bülbül gibi gülzâr arar gönlüm
Yıkuptur taş ile zâlim benim ey *Dâği* gönlümü
Anı yapmağ için durmaz gezer mi'mâr arar gönlü
Ölümce bendesi olmak diler bir yâr arar gönlüm

Bir mecmuada *Ayanî*'nin Dâği hakkında yazd bir medhiye kayıtlıdır (*Ünv. Yl. K. M. No. 46*).

Bibliyografya: Şky. Aty., Badi Ahmed: Riyazi bel Edirne, Mc.

Dağlı Mustafa (Sazşairi) — XVII nci asr şairlerinden Dağlı Mustafa'nın hayatı hakkında r lûmat sahibi olamadığım gibi, eserlerine de rastlan dim, yalnız *Aşık Ömer*'in vücutte getirdiği “Şairnarı de böyle bir aşık ismine de tesadüf ediliyor.

Nice şairlerin Dağlı Mustafa
Kopardı sözünün tozu dumanı

Beytinden öğrendiğimiz bu şair'in *Kul Mustafa* olmak ihtimali de vardır.

Bibliyografya: Sadeddin Nüzhet: Aşık Ömer Hayatı ve eserleri 1935.

Dâi (Abdürrahman) — XVI ncı asır şairlerinden Dâi hakkında *Aşık Çelebi* şu malûmatı veriyor:

"Dâi: Adı Abdürrahman Çelebi'dir. Kendi nihâl-i devha-i fezâil ve zülâl-i çeşme-i fevâzıl ya'ni ulemâ ve fuzalâ gürûh-i enbûhunun seraskeri vilâyet-i Rûmeli'nin kadiaskeri Kadızâde efendi hazretlerinin hâsıl-ı ömr ü sermâye-i güzêrân-ı rûz ü şebidir. Hakka ki letâfet-i fitrat ve tarâvet-i hilkat üzere sirişte ve hüsn-i sireti lûtf-i haslette güyâ ferîştedir. Ünyân-ı şebâbı cem'-i eşât-ı esbâb-ı kemâlâtta şitâba sarf idüp cümle maâriflerinden gâhî şî're gûşîş ve verziş-i nazm ile tab'-ı pâklerin âzmâyîş iderler. *Mısra'*:

سخن درست و تلی بکوش شه دارد

Mücbince bazı eş'arı Sultan Süleyman merhûmun âzân-ı iz'anlarına vâsıl oldukça ezhân-ı pâklerine hoş geldi Dâi tahallûsun ta'yin buyurdular. Ve mülâzım olup sefer-i hümâyûnda bilê olmak buyurup enzâr-ı inâyetlerine karin buyurdular. Hâlâ kırk akçe ile İstanbul'da müderris ve sıyt ü sadâ-yî fazılları nakli-i mecâlîs-i ashâb-ı medâris iken eli akçe ile müteferrika bölüğüne sülûki ihtiyâr ettiler. Tarik-i tederisten terk-i ser ü kâr ettiler. Gazel-i ü:

Arz idüp süz-i gam-ı aşkını pervâne biraz
Yandı yakıldı gece şem'-i şebistâne biraz
Pehlevân-ı şerer-i nâr-ı gamıyla tutuşup
Girdi meydâna gönül cân ile merdâne biraz
Hârlarla salınur deyu demâdem şebnem
Gice ter düşdi çemende gül-i handâne biraz
Lâ'l-i yâre alınup mey diledi reng geçe
Döndü bu sırrı duyup ortada peymâne biraz
Sâlik olduk nice gün medreselerde Dâi
Olalım mu'tekif-i gûşe-i meyhâne biraz

Bu fakîr bu gazele böyle tettebbu' ettim:

Ukde bağlar deyu usşâk-ı perîşâne biraz
Elledi zülf-i girih giri yine şâne biraz

— Velehu —

Biz hadeng endâz-ı aşkız yire düşmez ürümüz
Dâimâ bezm-i hümâ-yî aşktır nahetrimiz
Bir efendim var gönül bir nice yıldan kuhdır
Bendesin âzâd kılmaz eylemez tedbirimiz

**

Gerçi kim gittim beni nâlan idüp bûlbûl gibi
Dağ-ı hierânın hele sinemde kaldı gül gibi
Hâli sevdâsıyla başa çıkmaz iken zülf-i döst
Eyledi baştan perîşan aklımı kâkül gibi

— Matla' —

Kaşları altında bîni ol ruh-i pür tâbda
Bir gümüş kandil asılmış sanasın mihrâbda,,

Sicil sahibi Abdürrahman Dâi ile Hattat Dâi'yi aynı şahıs zannetmiştir.

Bibliyografya: Aşk.

Dâi (Ahmed) XIV üncü asrın son nisfında yetişen maruf şairlerimizden Ahmed Dâi hakkında *Sehi* şu malûmatı veriyor:

"Mevlânâ Ahmed-i Dâi رحمه الله عليه : İsmi Ahmed'dir. Bu dahi sultan Emîr Süleyman şairlerindendir. Hoş tab', suhandân, rind, ve nâzûk ve lâtif ve cerb zebân ve zarif, bu fennin kâmilî ve bu ilmin kabîlî olup ehl-i ilm kısmındandır. Kadılık itmiş kişidir. Mesnevî ve kasâid ve gazeliyyât dimekte mâhir ve her nevi' güftârı ve eş'arı vâfir, sâhib dîvân ve dîvânı müteâref ve diyâr-ı Rûm'da her taraf ebyâtı dopdoludur. Mir Süleyman ismine *Çengnâme* nâm bir kitâb yazmıştır. Anda çok emsâl-i acâib ve letâif-i garâib derceylemiştir. Bundan gayrı ilm-i inşâyâ müteallik bir Teressül cem' idüb halk mâbeyninde gerek olan mükâtebât ve her şahsın mertebesine göre kendi dâiresine lâyük mürâselât ve berevât ta'rif ve elkab zikr eyleyüb yazub tedvîn itmiş. Tâife-i kütüb ol Teressülü yanlarında saklarlar. Maslahatları vâkî' oldukça andan istifâde iderler. Ve kitâbete şürû' iden mübtedilere ta'lim idüb üslûb-ı inşâyâ andan gösterirler. Avâm ve havâs arasında mergub ve ehl-i kalem tâifesi katında matlûbdur. Arabî ve Fârisî ve Türkî dilde eş'arı var. Fâzıl ve kâmil, tamâm işti-hâr bulmuş kimsedir. Kendi ihtirââtından bu gazel anındır. Bu tarzda vilâyet-i Rûm'da kimse şîir dime-mişdir:

Eyâ hurşid-i meh peyker cemâlin Müşteri manzar...,

Lâtifi şu malûmatı vermektedir:

"Ahmed-i Dâi رحمه الله عليه : Vilâyet-i Germiyan'dan ve Mir Süleyman şairlerindendir. *Çengnâme* adlı manzum te'lifi ve üslûb-i teressülde tasnifi vardır. Ve *Ukudülcavâhir* tesmiye olunur ibârât-ı Fârisî birle meşrûh arabîyyâtından bir lûgatı ve envâ'-ı buhûr üzere nazm olunmuş vâfir mukattaâtı vardır. Tarz-ı gazeli tavr-ı sâbık ve muâsırlarının müteressillerine nisbet ba'zdan fâikdir. Ammâ bu zamanda ol üslûb meslûb olub amele gelmez ve kütüb-i mensûha gibi ol suver ile şimdî amel olunmaz. Zîrâ müteressilân-ı zaman gayetde zarif ve suver-i inşâde mekâtîb nihâyetde lâtif olmuşdur. Şimdî ol üslûb metrûk ve fâsîd ve tarz-ı şî'ri keyfiyyetine şâhiddir. Bu şîir anın hâssa ibdâ'ı ve makbûl ihtirâ'idir:

Eyâ hurşid-i meh peyker cemâlin Müşteri manzar... (1)

**

Gözüm hiç gördüğün var mı be-hakk-ı süre-i Tâhâ
Benim yârım gibi fitne benim gönlüm gibi şeydâ

Matla'-ı merkum Dâi-i merhûmun gayetde matbû'î ve dîvânında makbûl olan beyt-i masnû'udur. Ammâ aceb budur ki bu kadar fazl u ma'rifetle sözlerinin ma'nâ-yî ihâmîsinden gafil olub ebyâtında olan lâfzının ne kadar ma'nâya şâmil idüğün fehm itmezler imiş. Zîrâ matla'-ı merkumun mısra'-ı sânisinde "Benim yârım gibi fitne,, dimiş. Lâfz-ı fitne bu mahalde zemmi

(1) Üç beyit alınmıştır.

Dai.

müş'ir iyhâm ve bir lâfz-ı kabîhi mutazammîn turfa kelâmıdır. Ürf-i nâsda fitne ecnâs-ı kilâbdan şol seg-i şağire ve eins-i kitmîre dirler. Lâfz-ı mezkûre şuarâ-i zaman ekseriyâ rakib zikr olunduğu meyki'lerde irâd iderler. Bu beyit gibi:

Rakibe sadr gösterdin didin ol fitneye ulu
Benim bir it kadar vah vah kapuunda itibârın yok

Sanâyi'-i bedliyyeden bu gâne san'ate ehl-i arûz kelâm-ı zülvecheyn ve müstemil-üz-zıddeyn dirler. Şâir-i nükte güzâr bu makule zemmi müş'ir olan yerlerde ve nükte ve iyhâm kâsd olunan mahallerde irâd iderler. Mahall-i medihde memdûh değildir.,,

Hasan Çelebi tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Ahmed Dâî: Vilâyet-i Germiyan'dan Sultan Murâd-ı mâzinin birâderi Emir Süleyman şuarâsındandır. Ve nâzımân-ı Rûm'un akdem-i kudemasındandır. Çengnâme adlı bir kitâbı ve halk arasında meşhûr teressülü vardır.

Bu ebyât anındır:

Eyâ Hurşid-i meh peyker cemâlin Müşteri manzar....

Ve divân-ı eş'ârından olan metâli'in a'lâsıdır. Sebt olundu:

Gözüm hiç gördüğün var mı be-hakk-ı süre-i Tâhâ
Benim yârım gibi fitne benim gönlüm gibi şeydâ.,

Müverrih Âli ise şunları söylemektedir (Knh.):

"Molla Ahmed Dâî: Bu dahi ol devrin şuarâsından ve vilâyet-i Germiyan'ın kuzât-ı zurafâsından idi. Molla-yi mezbûr Süleyman Şâh'ın nüdemâsından olup hayli şöret bulmuş idi. Hususâ Ferahnâme nâm bir risâle nazm idüp rezm ü cenge müteallik niçe teşbihâtı rengin irâd ettikten gayrı teressül üslûbunda bazı mürşeat ile dahi küllî iştihâr vermiş idi. Bu beyit Ferahnâme'sindendir deyu Mevlânâ Âşık Çelebi yazmıştır:

Eğer dilden gelen elden geleydi
Godâlar kalmayup sultân olaydı.,

Bursalı Tahir şair hakkında şu malûmatı vermektedir (Osm.):

"Dâî Ahmed: Eski Osmanlı şairlerinin değerli-rindendir. Divânından başka Yıldırım Bâyezid Hân şehzâdelerinden Emir Süleyman nâmına Çengnâme makamında Ferahnâme ismiyle yine rezm ü cenge âid bir manzûme takdim ettiğini Künhulahbar sâhibi Âli efendi rivâyet ediyor. Ukudülcevâhir nâmında Resîd-i Vatvât'ın lûgat-i manzûmesini takliden Arabî ve Fârisî el-fâzdan mürekkeb bir manzûmesi vardır ki bir nüshası Halisefendi kütüphanesinde. Miftâhulcenne isminde Arabcadan mütercem bir eseri vardır. Divanı Bursa'da Orhan Gazî kütüphanesinde mevcuttur. Cümlesi gayrı matbu'dur. Demirtaş Paşazâde Umur Bey emriyle Ebû Nuaym-i Hafız-ı İsfahânî'nin tıbb-ı nebevîden bâhis yüz fasıl üzere müretteb Kitâb-üş-şifâ fi ahâdis-il-Mustafâ ismindeki eser-i tıbbîsini de terceme etmiştir ki bir nüshası Şehzade câmi'-i şerifi içindeki kütüphanede vardır. Meşhur Tefsîr-i Ebilleys'i de terceme etmiştir ki bir nüshası Nuri Osmanî kütüphanesinde.,,

Müverrih Âli'nin ve ondan naklen Bursalı Tahir'in Ahmed Dâî namına kaydettikleri Ferahnâme başka bir şaire âiddir. Bu hususta Fuad Köprülü şunları söylüyor (Türkiyat mecmuası C. 2, S. 491 - 492):

"... Âşık Çelebi, eserinin mufassal mukaddimesinde, ilk Osmanlı hükümdarları zamanında yetişen eski şairlerden bahs ettiği sırada Emir Süleyman bin Yıldırım şairlerinden yalnız Ahmedî, Hamzavî, Ahmed Dâî, Şeyhoğlu'nu zikrederek, bu sonuncu hakkında şu izahatı veriyor:

"Ve Şeyhoğlu demekde ma'rûf kimesne Ferahnâme derler bir kitâbı vardır ve bu meşhûr beyit ol kitâbdan yâdgârdır Beyit:

Eğer dilden gelen elden geleydi
Godâlar kalmayup sultân olaydı

Bunların cümlesi şeref-i sohbet ve bisât-ı büslarıyla müşerref idiler. Nâmlarına kasâidi mecmûalarda mastûr ve evfâhta mezkûrdur.,,

Halbuki ne Şehî'de, ne Lâtîfî nüshalarında, Şeyhoğlu'ndan bahsedildiği sırada onun bu namda bir eser yazdığı asla zikredilmez. Yalnız Âli, Âşık Çelebi'den naklettiğini tasrih etmekle beraber Ahmed Dâî'nin bir Ferahnâme'si olduğunu söyler ve Âşık Çelebi'de mezkûr beyti nakleder (Knh. C. 5, S. 110). Halbuki, Âşık Çelebi'nin bu eseri Ahmed Dâî'ye değil, belki Şeyhoğlu'na isnad ettiğini bildiğimiz cihetle, Âli'nin bu hususta - galiba elindeki yanlış bir nüshaya istinad ederek - aldandığını söylemek kabildir.,,

Prof. Fuad Köprülü'nün aynı makalede şu hüküm verdiği de görüyoruz:

"Âşık Çelebi tezkiresinin bahsettiği Ferahnâme Şeyhoğlu'nun değil, Kemalî adlı diğer bir şairin eseridir.,,

Osmanlı müellifleri'nde Ahmed Dâî namına kaydedilen Tefsîr-i Ebilleys tercümesinin de Ahmed Dâî'ye âid olduğu kat'i olarak söylenemez. Kütüphane fihristinde İbni Arabşah namına kayıtlı olan bu tefsîr tercümesinin 7 cildinde (Nr. K. No. 137, 138 — 139, 140 - 143) Dâî ismine tesadüf edilmektedir. Meselâ 140 numaralı cildde "... Ammâ bu fakîr Dâî der ki, ... Bu fakîr Dâî ider, ... Pes bunun mânâsı ne ola cevab bu fakîr Dâî verir kim..., gibi cümleler görülmektedir. Kezâlî aynı tefsîrin diğer bir cildinin (Nr. K. No. 137) ikinc yaprağına kırmızı kurşun kalemle "Müellifi Dâî Ahmed., yazılmıştır, 9 uncu varakta tesadüf edilen Dâ kelimesinin de altı kırmızı ile çizilmiştir.

İşte bu eserin Ahmed Dâî'ye isnadı, benim bildiğime göre, sadece bu kayıtlarladır.

Şehzade III. Karaçelebi Hüsameddin efendi kütüphanesinin yazma fihristinde 349 numarada Kitâb-üş-şifâ fi tıbb-ın-nebevî namıyla Ahmed ibni İbrahim ibni Mehmed-üd-Dâî ismine mukayyed ve "Ebû Nuaym'in Tıbb-ı Nebî'sinin muhtasar tercümesidir., deyi gösterilen bir kitap mevcuttur. Bugün bu kitaplar Süleymaniye kütüphanesine nakledilmiştir; fakat bu mühlak kütüphanenin memurluğu münhal bulunduğu cihetle Süleymaniye kütüphanesi müdürlüğü, eserin görülmesine müsaade etmemiştir.

Müteaddid yazmaları bulunan *Ukudülcevaahir*'in bir nüshası da Üniversite kütüphanesinde (Farsça yazmalar No: 350).

القطعة الأولى ربح رمل مثنى سالم رب يسر
ابتدا واقتتاح وفتاحت آغاز کار
استمات دل خوئی دادن موافق ساز کار

kaydıyla başlayan bu eserde muhtelif aruz bahir-lerinde yazılmış şiirler vardır; bazılarının sonunda,

غداى روح بود نظم دلکش دای
ز آب نغم تودر در صدف شود فریه
معمول فاعلات مفاعیل فاعلن
دای بنام تست نشان سخن وری

misallerinde olduğu gibi şair kendi ismini tasrih etmiştir.

Kâtip Çelebi de bu eserin 650 beyitten ve 51 fasıldan mürekkep olduğunu yazıyor (*Kşf.*) Aynı menbada bu eserin *Hamd ü senâ* adını taşıdığı da kaydedilmiştir. Gerçi Üniversite kütüphanesinde Ahmed Dâî adına bu namda bir eser mevcuttur; fakat bu eser, manzum değil, mensurdur (*Ünv. K. Farsça yazmalar No. 301*).

Bursalı Tahir, "Divanı Bursa'da Orhan Gazi kütüphanesinde mevcuttur," diyor. Halbuki bu eserin Farsça olduğunu öğrenmekteyiz. Bursa Lisesi tarih muallimi Bay Nazım Yücelt bu yazma hakkında bana şu malumatı göndermek lütfunda bulunmuştur:

"Orhan kütüphanesinde 66 numarada kayıtlı olan bu Farsça divan, 57 varaktır. Her sahifede vasatî olarak 8 satır vardır, fakat bazı sahifelerin kenarlarına da ayrıca 3'er beyit ilâve edilmiştir. Eser, bir mukaddime ile 118 parça şiirden ibarettir. Hemen hemen her sahifede bir manzume mevcuttur. Talik ile yazılan bu divanın başında güzel iki tezhîb de vardır. Müellif hattıyla olan bu nüsha 816 (M. 1413) cümadilâhîrinin ortalarında ikmal edilmiştir.,

Ahmed Dâî'nin Türkçe divanını görmedim. *Ömer bin Mezi'd*'in 840 (M. 1436) ta vücade getirdiği *Mecmu'atü'nezzair*'den başlayarak *Câmiü'nezzair*, *Mecmaü'nezzair* ve *Pervâne Bey* mecmuası gibi nazire mecmualarında "Ahmed Dâî, ve "Dâî, başlıklarıyla epeyce manzumeye tesadüf edilmektedir; fakat bu serlevhaların iki şekilde yazılması dikkati celbedecek mahiyettedir. Tezkirelerde kayıtlı olmamakla beraber Müverrih *Âlî*'nin diğer iki Dâî'den bahsedışı de bu hususta bizi tereddüde sevk etmektedir. Ve bu tereddüdlere izale etmek bugün için imkânsızdır. Şairin divanı zühur edinceye kadar hakikat tezahür edemeyecektir. Ahmed Dâî'ne en meşhur manzumesi tezkirelerde de kayıtlı olan gazeldir ki (No. 12) *Hasanoğlu*'na nazire olarak yazılmıştır.

Görülüyor ki, Ahmed Dâî hakkındaki bilgilerimiz çok sathîdir. Ve bu şaire dair muhhar devirlerde yazılan bazı eserlerdeki malumatın bir kısmı ise tamamıyla asılsızdır. Meselâ *Hammer*'in "Osmanlı şiir san'atı ta-

rihi, adlı eserinde (C. I, S. 73) şairin Karaman'da doğduğunu, Emir Süleyman'ın kardeşi olduğunu ve 815 (M. 1412) de öldüğünü yazması bu kabildendir.

Şairi Karaman'lı gösteren Hammer, ihtimal ki *Keşfü'l-füzûn*'un yanlış bazı nüshalarında mevcut kaydına aldanmıştır. Bu eserin İstanbul tab'ında da aynı hatayı görüyoruz (C. I, S. 405).

Ahmed Dâî, XIV üncü asrın son nısfında yetişen kıymetli şairlerimizden biridir. *Ahmedî* ve *Şeyhî* derecesinde büyük bir san'atkâr olmamakla beraber vücade getirdiği manzumelere nazaran gene ona mümtaz bir mevki vermek zaruretiyiz.

Ahmed Dâî'nin nazire mecmualarında kayıtlı olan manzumelerinden 12 sini naklediyorum:

— I —

— Kaside —

Ol selâmı kim gerekdir muştuluk bin cân ana
Tenlere canlar bağışlar can virir cânân ana
Ol selâmı kim nesim-i subhdan tebliğ ider
Misk ile anber feşandır sünbül ü reyhân ana
Ol selâmı kim virir âsâr-ı rahmetden ana
Bin etek incu saçar her subhdem nisân ana
Ol selâmı kim Hızır'dır meşrebinden zinde dil
Zulmet içre teşne lebdîr çeşme-i hayvân ana
Ol selâmı kim ann feyz-i tecellî nürdür
Kim Yed-i beyzâ dimişdür Müsi-i İmrân ana
Ol selâmı kim sevâd-ı aynile Ya'kub için
Gönderir mektûb-i Mısri Yûsuf-i Ken'ân ana
Ol selâmı kim ann Rûhülkudüs'dür menşei
San'at-ı ibdâ' içinde akl-ı kül hayrân ana
Ol selâmı kim ann Rûhulemindir elçisi
Ravzadan karşı gelir ta'zîm için Rıdvân ana
Ey sabâ arz it yer öp ol hazret-i sultâna kim
Hazretinden kul yaraşur bin şeh-i sultân ana
Ol gıyâsüddîn-i dünyâ ol emir-i tâc bahş
Kim dinübdür nisbet içre rif'at-i giyvân ana
Ol Süleymân-ı düvüm İskender-i sâni bugün
Kim Süleyman'dan bedeldir ad Emir Sülmân ana
Memleket yidi atadan milkidir mevrûs ann
Tâc ü taht ü saltanat hem defter ü divân ana
Ol ki çerhîn gerdişinden dâd alur her bir nefes
Ol ki kısmettir ezelden hüküm ile fermân ana
Ol ki mensûbı atâdır zâtına mahsûs ann
Devlet ü taht ü saâdet dâniş ü irfân ana
Bir melek sîret meliktir mülk içinde ol bugün
Kemlerin kuldur katında kayser ü hâkan ana
Gündüz ü leyl safâ vü ays iledir sohbeti
Giceler hâr u melektir havf ile mihmân ana
Zerrece yoktur katında tal'at-ı hurşid ann
Katrece yokdur sehâda gevher-i ummân ana
Bil ann rûşeu hamirinden güneş bir zerredir
Bil ki kemter katredir bin bahr ile yüz kân ana
Çün ana tedbir-i Hak'dır her bir işde destgîr
Ger hasûdî mekr iderse gam değil şeytân ana
Bedr-i kâmil kim felekden nâr ider halka nisâr
İlherin hiç av'avından var mudir noksân ana
Her ki Nûh'un zevrakıdır merkebi buldî necât
Gerçi anı seyl alursa neylestin lûfân ana

Dai.

Husrevâ ba'ded-duâ ma'zûr ola hazretle kim
 Bendenin bir müşkili var eyle gel âsân ana
 Ahmed-i Dâî duâcın çâkerin kemter kulun
 İşbu da'vâ kim tanıktır halk ile Yezdân ana
 Tâ ki mahrûm oldu âli hazretinden bir nefes
 Çok cefâlar eylemişdir hîvefâ devrân ana
 Tâ ki teşrîf-i huzûrundan cüdâ düşmüşdür ol
 Hak bilir zindân olubdur bâğ ile büstân ana
 Kani ol meclis kî reşg-i cennetül-me'vâ idi
 Yâhud'ol sâki ki kuldur hûr ile gilmân ana
 Kani ol câm-ı musaffâ kim safâ-yi zevkimi
 Sôfi-i sâfi görürse arz ider îmân ana
 Ne revâ vaslın şarâbın bende nûş itmiş iken
 İçüre fûrkat dolusun sâki-i hicrân ana
 Kani ol ays ü safâlar kim bana her bir nefes
 Bin hayât ü can virirdi ben dahi bin cân ana
 Ol visâlin rifâtin kadrini çünküm bilmedi
 Şol firâkıdır cezâsı kim çeker nâdân ana
 Hazretinden galib olsa lâcerem her ins ü can
 Pes dimez miyim yeridir habs ile zindân ana
 Gözlerim bir kez dahi görse cemâlin nûrını
 Kani ol devlet saâdet var mudir imkân ana
 Kâ'bedir vaslın visâlin idine canlar fedâ
 Kutlu bayram ola ol gün ki ola kurbân ana
 İştîyâkım vasfınım kim şemmesin şerheylesem
 Nazm içinde reşgiderler Sa'di vü Selmân ana
 Derd-i dil çokdur velikin şerhe yol yokdur şehâ
 Bu inâyetden nazar kıl kim yeter dermân ana
 Gûşe-i hâtırdan ol miskin ferâmûş olmasun
 Senden artuk i'tibâr itmez kişi çendân ana
 Nî'metin şüküründe kasırdır velikin sa'y ider
 Çün senin sa'yın kulubdur lûtf ile ihsân ana
 Ger Ali Paşa cihandan gittise sen çok yaşa
 Ömr ile devlet sana vü rahmet-i Gufrân ana
 Evvelâ sernâmesi medh ü duâdır âhiri
 Abd-i memlûkündür ü hem hatm ile ünvan ana
 Devletin ömrün bekası olsun ol müddette kim
 Müddet-i devr-i felekden olmasun pâvân ana

— II —

— Gazel —

Çiğerim kanile yazdım tapuna şâhım uş nâme
 Yazar iken dokundu odı âhım yandı hem nâme
 Benim dünyâda çün mâlim senin görklü cemâlindir
 Dileğim budürür senden yüzün göstermegil âme
 Leyâlî vü nehâr işim hayâlin oldu yoldaşım
 Nice bir kan ile yaşım gözümünden yüzüme tame
 Sorarsan hâlimi sensiz kuru ten yürürem cansız
 Visâlin derdi uş yine bıraktı derd ile dâme
 Saçunun bir kılın dilber ölürsem virmeyem vallah
 Hitâ vü Hind ü Rûmî vü Irâk u Mısır ile Şâm'e
 Kamu ömri hebâ oldu ki sensiz geçti bir kaç gün
 Yine Hak'tan diler Dâî ire kulluğa ikrâme

— III —

Yüzün gülşendir ey şengül hemişe
 Biter hüsnün bağında gül hemişe
 Yüzün güldür saçın ebr-i bahârî
 Eger ben ağlayım sen gül hemişe

Cemâlin tâze gülden gülşen olsun
 Okusun medhini bülbül hemişe
 Kadeh devr eylostün devrindo şaktı
 Surâhî eylesün gulgul hemişe
 Açılsun gül yüzünden perde dâim
 İçilsün câm içinden mül hemişe
 Hasûdun ömrinin nakdın bitirşün
 Saâdet gencini sen bul hemişe
 Kulun Dâî sıfat karşuna dursun
 Sana el kavşurub bin kul hemişe

— IV —

Bâğ-ı cennet gülşenidir hüsnünün ârâyışı
 Vuslatın canlar safâsı hem gönül âsâyışı
 Halka-i hüsnün bu gün âvâz saldı illere
 Gör ne devlettir kişiye Tanrı'nın bahşâyışı
 Şûh u şengül çoktur illâ kimdir ol sencileyin
 Sohbeti sulh u firâkı cengdir yağmâ işi
 Ol ne sevdâdır ki ben vaslın kayâlin fikr idem
 Gerçi kim âşık hayâlî fikr olur sevdâ işi
 Yüzünü görmeğe yüz bin can fedâ kılsam revâ
 Câna can katmaktürür çün âşık-ı şeydâ işi
 Şehd ü şekker leblerin şevkiyle Dâî teşnedir
 Cerb ü şirindir susadır lâcerem helvâ işi

— V —

Her nefes bin kasd-i cân itmek dilersen itmegil
 Bu cefâyı her zamân itmek dilersen itmegil
 Bildik'ol hûnî gözün kim cânımız kasdındadır
 Nola nâ hak yire kan itmek dilersen itmegil
 Âşıkı hicrân içinde zâr kıldın kılmağul
 Müddeini şâdmân itmek dilersen itmegil
 Bülbül-i bâğ-i İrem'sin sahn-ı cennettir yerin
 Her cemende âşiyân itmek dilersen itmegil
 Hüsnünün bâğı gülün her bir hasûda arz idüp
 Nevbâharımı hazân itmek dilersen itmegil
 Vasluna bin can virürsem kıymeti olmaz henüz
 Sen hod anı râygân itmek dilersen itmegil
 Dâiyâ anım hayâlin dutmağul fikrinde sen
 Bu tasavvurdan ziyân itmek dilersen itmegil

— VI —

Bu gönül câna sorar kim sana cânâ ne gerek
 Der ki hiç nesne gerekmez bana cânâne gerek
 Vasl-ı cânan dileyen cânı dirîğ itmeye ol
 Zira cânan yoluna bir ulu şükranê gerek
 Mescid ü zâviyede çünkü riyâdır görünen
 Pes niyâz itmeğe bir gûşe-i meyhâne gerek
 Kani ol gözleri hûnî ki bize bâde suna
 Sâki olan güzelin gözleri mestâne gerek
 Dâiyâ dünya denidir sat anı bir kadehe
 Ârif olan kişinin himmeti merdâne gerek

— VII —

Hızr isen âb-ı hayâtı istegil meyhânedan
 Gene-i Karûn isteyenler buldılar virânedan

Bâdedir aklın mihakki keşf ider can sırrını
Ahd ü peyman bekleyenler bellüdür peymânen
Sen bû deryâ gevherin sanma ki her zâhid bilir
Ey nice gavvâs olan gafil dür ü dürdânen
Gönlümün göynükleridir şem' tek rûşen sana
Sen anı sormak ne hâcet değme bir pervânen
Ger perî kılsa teşebbüh hüsnüne ma'zûr tut
Bî edebdir âdemîlik kande ol divânen
Dâiyâ ömri ganîmet bil sakın fevt itmegil
Bir denî dünyâ için bu derd-i ser gavga neden

— VIII —

Ey gönül ârif isen âşık-ı hüşyâr olasın
Bî vefâ yâr ile sen olmaya kim yâr olasın
Ger sana lûtf u vefâ göstere ol demde sakın
Son uci cevri ü cefâsına giriftâr olasın
Ne revâ mihr ü vefâlar kılanı terk idesin
Bî vefâ yâre varup yâr-ı vefâdâr olasın
Hüsnünün cevherini değme yere harc idesin
Hayf ola can viresin dahi hiridâr olasın
Olmaya *Dâi* gibi değmeye şâhım diyesin
Vashna can virüben zülfüne berdâr olasın

— IX —

Ol ki nakkaş-ı ezeldir resm ider can sûretin
Gör ne resme nakş idübdür işbu cânan sûretin
Al yanağında açılmış tâze gül yaprakları
Hüsnünün bâğın gören neyler gülistan sûretin
Her musavvir kim yazur ol göz ü kaş kirpik yanak
Gelsün ol görsün yüzünde sun'-i Yezdan sûretin
Kıl kalemlî çin ider ol zülf-i müşgin turrasın
Yâ girih kim bağlar ol zülf-i müşgin sûretin
Ol şeker leb nakşını kimdir bu resme ter yazan
Hiç kişi tasvîr eder mi âb-ı hayvan sûretin
Gel bu şervin kametin gör kim ne sihr itmiş düzen
Her kim ol görmek diler şerv-i hirâman sûretin
Sûretin gördiyse *Dâi* kodı sûret yazmağı
Terk ider kâfir bütünü görse iman sûretin

— X —

Sükrâne senin yoluna bin cân ola bir gün
Ger hazretine irmeğe imkân ola bir gün
Iskun yoluna ok gibi can doğruluğ eyler
Tâ kaşlarının yayına kurbân ola bir gün
Ol zülf-i perişan bana görsen neler eyler
Dimez bana kim gönli perişan ola bir gün
Ağyârı sürüb gönlüm evin halvet idindim
Tâ kim gele ol yâr ana mihmân ola bir gün
Ey hülbül-i dilhaste melûl olma kafesde
Kim menzilin ol bâğ u gülistân ola bir gün
Hem bâd-i sabâ ire beşâret vire gülden
Hem gonca dahi gül gibi handân ola bir gün
Hicran son ucu vasla dönüb şâd ola *Dâi*
Bu gamdan anm derdine dermân ola bir gün

— XI —

Âlemde bu gün sencileyin yâr kimin var
Lûtf ıssı vefâ ma'deni dildâr kimin var

Her bir kişiye yâr-ı muvâfık ola ilkin
Bir sencileyin yâr-ı vefâdâr kimin var
Kaddin gibi bir serv mi var bâğ-ı İrem'de
Lâ'lin sıfat uş lâ'l-i şekerbâr kimin var
Canlar virüben yoluna sevdâ satun aldım
Bir sencileyin aşka hiridâr kimin var
Sanma ki senin aşkın ile âr ide *Dâi*
Bu âşık olan tâifede âr kimin var

— XII —

Eyâ hürşid-i meh peyker cemâlin müştêri manzar
Ne manzar manzar-ı tâli' ne tâli' tâli'-i enver
Yüzündür âyet-i rahmet özündür mazhar-ı kudret
Ne kudret kudret-i Sâni' ne sâni' sâni'-i ekber
Cemâlinde cihan rûşen yanağın gonce-i gülşen
Ne gülşen gülşen-i cennet ne cennet cennet-i kevser
Muanber saçların dilkeş münevver hilkatın mehves
Ne mehves mehves-i câdû ne câdû cadû-yi dilber
Süleyman sûreti sende Skender sûreti sende
Ne sûret sûret-i Yûsuf ne Yûsuf Yûsuf-i server
Felek şatrancını ütdün saâdet milkini tutdun
Ne mülket mülket-i devlet ne devlet devlet-i kayser
Eğerci kulların bihad velî kemter kulun *Ahmed*
Ne Ahmed *Ahmed-i Dâi* ne dâi dâi-i çâker

Bibliyografya; Şh., Ltf., Hsn., Knh., Kşf., Scl., Hammer;
Osmanlı şiir san'atı tarihi, Fuad Köprülü; Türkiyat mecmuası
C. 2, Divan edebiyatı Antolojisi, Hasan Âli, Hıfzı Tevfik, İh-
san Hamamizade; Türk edebiyatı örnekleri, Me.

Dâi (Beğkozlu) — XVII nci asır şairlerinden
Dâi hakkında *Şeyhi* şu malûmatı veriyor (*Şky. Ş.*):

"*Dâi* Mehmed efendi: Civâr-ı saltanat-ı aliyyede
Karadeniz boğazına karib Beğkoz dimekle meşhûr ka-
sabadan zuhûr eyleyüp kırk sene mikdârı ol mahalde
imâm ve hatib ve muallim-i mekteb-i sıbyân iken 1070
(M. 1659) târihinde fevt oldu. Bu şiir güftârındandır:

Arz idüp süz-i gam-ı aşkı pervâne biraz
Yandı yakıldı gice şem'-i şebistâne biraz
Pehlevân-ı şerer-i nâr-ı gamla tutuşup
Girdi meydâne gönül cân ile merdâne biraz
Hâclarla salmur deyu demâdem şebnem
Gice ter düştü çemende gül-i handâne biraz,,

Safuî tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"*Dâi*: Nâmı Mehmed'dir. İstanbul civârında
Karadeniz boğazına karib cây-i dilfirib ki teferrüçgâh-ı
cümhûr Beğkoz dimekle meşhûr olan cây-ı ferahfezâ-
dan zuhûr itmiştir. Ol mahall-i dilküşâda kırk seneden
ziyâde imâm ve hatib ve mekteb hocası olup salâh-ı hâl
ile ma'lûm ve hemvâre kârı sıbyâna ta'lim-i ulûm ikon
şâgirdlerinden birinin yüzüne bakmış değil idi. Bir gün
içlerinden bir mehpâre-i zaman ve mahbûb-i devran ce-
vân-ı çârdehsâle nazar-ı taalluku düçâr olmağla tev-
cih-i nezzâre-i i'tibâr eyledikte heman dem nazar-ı ev-
velde ol şebistân-ı cemâle misâl-i pervâne süzân ve sil-
sile-i zülf-i müşgin târına mâneud-i divâne hayrân olup
günden güne âteş-i aşkı fîrûzân ve her ân kârî âh ü ef-
gan ve müddet-i taaşşuku bin gün tamâm ve ol eyyâm-ı
süz ü güdâzda ol mahbûb-i gehvâre-i izz ü nâzın cemâl-i

Dai.

cemâlin müşâhede eyledikçe muttasıl hayrân ve giryân iken biemr-i Hudâ ol mehpâre-i hurşid ruhsârın hilâl-i iclâl-i cemâli karin-i zevâl-i mevt olmağla bu bin günün içinde mâbeyinlerinde vâki' olan nâz ü niyâz ve hâlât-ı aşkı ve keyfiyyet-i mahabbet ve hakikati bin beyit olmak üzere *Nevhatülüşşak* nâm bir-Kitâb-ı müstetâb nazm idüp ziyâde nükud-i maârif harc ve gürûh-i uşşâka niçe pend ü nasâyih derc idüp aşk-ı mecâzı hakikate iriştiren âşık-ı sâdik zümresinden olmuştur. Ol ârif-i yegâne ve fâzıl-ı zamâne asrın şuarâsından olmağla eş'ârı muhayyel ve güftârı kati hibedeldir. 1070 (M. 1659) hudûdunda âzim-i dâr-ı beka olmuştur. Ol edib-i mekteb-i irfânın nazm eylediği manzûmenin makale-i evvelinden bir kaç beyit bu mahalle tahrir olunmak münâsib görüldü:

Oturdular çü tertib üzere sıbyan
Kimi hece okudu kimi Kur'an
Önümde her biri tekrâr iderdi
Alup dersini yerine giderdi
Çün ol dahi idüp dersini ezber
Gelüp oturdı önümde o dilber
Okudu resm-i ma'hûd üzere dersin
Dedim ki ana ki bilimci ne dersin
Bu gün bilmeyecek yarınki dersin
Kiyâm itmeğe önümden gidersin
Okutmağa sebeb bu idi vâfir
Olam tâ mushaf-ı hüsnüne nâzır
Sobak verdim bilicek ol perizâd
Dedim imdi var ol kuşluğa âzâd
Uçup ol tâti-i gûyâ kafesten
Kim uçtı mûrg-i can gûyâ kafesten
Gözüm ardınca yolun baka kaldı
Sırıgım seyli yola atık kaldı

Bunca makulâtın sonra ol nâzeninin fevtine tarihler ve mersiyeler nazm etmiştir. Her kim mutâlâa ederse hâlet-i aşka giriftâ olmak mukarrerdir. Hattâ bu fakir-i râkım-ül-hurâfun dahi mücerrebidir.

Ağla ey Dâi felek yıktı derânun kâhını
Dembedem kan ile doldurdu gözüm sûrâhını
Seyli eşğim gam değil yıkarsa debrin çerhini
Diyelim hasretle her dem âh anm tarihini
Hasretâ derdâ dirîğa sevdiğim âh elfirâk
Nahl-i nâzım elvedâ' âh elvedâ' âh elvedâ'

Bu da na't-i şeriflerindedir:

Musallâ vü müzekkâ mütebâdır
Habib-i Hak Resûl-i Kibriyâ'dır
Oluptur cümle-i halka peyember
Hem oldur cennet-i a'lâya rehber
Ceml-i enbiyânın serveridir
Ceml-i evliyânın rehberidir
Risâlet tahtı üzere şâh oldur
Saâdet göklerinde mâh oldur
Resûl iken o sultân-üs-selâtin
O dem Âdem değildi Mâ-i vet-tin,

Beliğ tezkiresiyle *Sicil*'de de şairden kısaca bahsedilmiştir.

Nevhatülüşşak'ın 1121 (M. 1709) de istinsah edilmiş bir nüshası Üniversite kütüphanesinde (No. 2996). 60 varaktan ibaret olan ve her sahifesinde vasafta 18 beyit bulunan bu mesnevi, şairin

Düşüp yâdına ez âfâk târih

Re. نام توحه العشق تاریخ

Beytinden de anlaşıldığı üzere 1057 (M. 1647) de kaleme alınmıştır.

Münacaat, Nait, "Çihâryâr-ı güzîn", ve "Âl-i Resûl", hakkında iki manzume, "Pâdişâh-ı rûy-i zemînin evsâf-ı cemîleleri", başlıklı bir kısım, ve "Zâkir-i hoş edânın evsâf-ı cemîleleri", hakkında bir manzumeden sonra şair, "aşk-ı mecâzi"ye ne suretle mübtelâ olduğunu izaha başlamış ve bu suretle eserin asıl mevzuuna girmiştir. Şairin hocası *Zâkirî* hakkında yazdığı beyitlerden mühim bir kısmını - ehemmiyetine binaen - buraya naklediyorum:

Hem üstâdım efendim Zâkirî'dir
Kamu fende naziri nâdiridir
Olup ismi Hasen hulkî Hüseyni
Hudâ virmişti irfân ile zeyni
Oluptur zikr ile meşhûr-ı âfâk
Nevâsıdır gûdâ-yi rûh-i uşşâk
İmâmette gözedüp Pencgâhı
İbâdette geçürdi mâh ü sâli
Yüzi ağı idi ehl-i usûlün
Sözi sağ idi ol ehl-i vüsûlün
Makamât ile seyr idüp cihânı
İrâkı geh Hicâzı İsfahânı
Naziri yok disem Urb ü Acem'de
Sözüm Rasttur hilâfım yok bu demde
Terâvîh içre tesbihât anıdır
Usulde cümle te'lifât anıdır
Oluptur zât-ı pâki pür maârif
Ann her bir kelâmı pür letâif
Kamu güyendeler cüyendesidir
Bu Dâi kemteri bir bendesidir
Bülend ola makamı cennet içre
Garik ola revâmı rahmet içre

Nevhatülüşşak, samimi bir eda ile yazılmış olmakla beraber, bedîî ve lisanî bakımdan kıymetli bir eser olarak gösterilemez.

Şairin bu gün elimizde sadece bu mesnevisi mevcuttur. *Şeyhî*'nin "*Vakayîülfuzalâ*", sında yanlış olarak Beğkozlu Dâi'ye isnad edilen ve bu eserden naklen diğer menbalara da aynen kaydedilen "Biraz,, redifli bir gazelin 3 beyti, XVI ncı asır şairlerinden Abdürrahman Dâi'ye âiddir (*Dâi Abdürrahman'a bakınız*).

Nevhatülüşşak'tan bazı beyitler naklediyorum:

— *Nevhatülüşşak*'tan —

Cihandan el yumuş idi bu Dâi
Olurdum gice gündüz hayre sâi
Salâh u zühd idi kârım hemişe
Tutardım âhiret kaydımı pîşe
Yoğidi hâtırında gayrı efkâr
Okurdum rûz ü şeb evrâd ü ezkâr
Değildim halkın ağ u karasında
Oturmazdım avâmın arasında
Dilimden gitmiş idi zevk ü şâdi
Yaşım da erbaine yetmiş idi
Ağarmağa tutuptu yüz sakalım
Yaşarırdı gözüm gidüp mecâlim
Zaiften dâimâ bîmâr idim ben
Vücûdumdan dahi bizâr idim ben

Gönül mâil değildi bu fenâya
 Neman ancak bekaya vü likaya
 Bu hâl üzre iderdim zindegânî
 Bu idi bu fakîrin hâl ü şânî
 Temâşâ it ne hâle uğradım ben
 Taaccüb idesin gûş idicek sen
 Mukadder olan elbette olurmuş
 Kişinin başına neler gelürmüş...

Bibliyografya: Şky. Ş., Sfy., Blg., Sci., Nevhatülüşak.

Dâî (Beşiktaşlı) XVII nci asır şairlerinden Dâî hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım; Yalnız Bursalı Tahir meşhur *Beşiktaşlı Yahya efendi*'den bahsederken şöyle bir kayıd ilâve ediyor (*Osm. C. 1, S. 200*):

"1062 (M. 1651) tarihinde Beşiktaşlı Dâî nâmında bir şair tarafından yazılan mufassal ve manzum menâkıbnâme matbu' değildir..

Menkabe-i Yahya efendi adında olan bu eserin iki yazma nüshası Üniversite kütüphanesinde (No: 258, 2542).

Dâî, esere yazdığı mukaddimede babasının ve dedesinin Beşiktaşlı olduklarını ve her ikisinin de *Yahya efendi*'ye müntesib bulduklarını söyledikten sonra bu maruf şahsiyete âid babasından işittiği menakibi de tesbit ettiğini ilâve etmektedir.

4000 beyitten fazla olan bu mesnevî, Yahya efendi'nin menkabelerini ihtiva etmek itibariyle elbette ehemmiyeti haizdir; fakat Dâî kudretli bir nâzum olmadığı için eserde bir takım lisanî hatalar görülmektedir. Aruzu da iyi kavrayamadığı cihetle vücade getirdiği mısralar arasında vezinsiz olanlar da mevcuttur. Gerçi bu nevi yanlışlardan bir kısmını hattatlar yapmıştır; fakat muhakkak ki müellif te bu hususta lâkayd davranmıştır. Eserin sonunda,

Okuyup dinleyen bu menkabe
 Cân ü dilden kerem idüp diye kim
 Hak Taâlâ bu fakîre rahmet ile
 Bu kitabın tanzim ü terkimine pes
 Tarih oluptur بے bes (1)

Bin altmış ikide bu Dâî-i hakîr
 İtti bî kusûr bu nüshayı tahrîr

Beyitleriyle yazılış tarihini bildirmek isteyen Dâî'nin bu mesnevisinden - şaire taalluku olan - bazı kı-sımları naklediyorum:

— Menkabe-i Yahya efendi'den —

Başladım kâre idüp fikr-i amîk
 Didim Allah Velîyyüttevfîk
 Virüben Menkabet-i Yahyâ nâm
 Dilerim ola müyesser itmâm
 İtmeğe bâis-i nazmı iş'âr
 Başla takrîre gel ey Dâî-i zâr
 Sulâhâ zikrini eyle tekrâr
 Doğa tâ hâne-i kalbîn envâr
 Bir velî menkabetin nakl eyle
 Himmetin varın ana bezl eyle

(1) Halkın "Çayın, kelimesi 1060 yılına tevafuk eder.

Dinle bu Dâî-i pür efkârı
 Dilerim avnün ide Hak yârı
 Yokdürür nazma eğerci kudret
 Vardürür mâye-i sözde killet
 Kerem it var ise nazmında kusûr
 Nazar itme anı ma'zûr buyur
 Bil Stanbûl'a karib var bir yer
 O yere ya'ni Beşiktaş derler
 Leb-i deryâ vü hevâsı mahbûb
 Mevlidimdir benim ol mevzi'-i hûb
 Bu cihâna basuben anda kadem
 Vâlid ü vâlidem ü bellki dedem
 Tâ kadim olup Beşiktaşî (?)
 Anda oldukta niçe yıl âşî
 Anda kim Yahya efendi dirler
 Kândır ol yer odürür bir gevher

Dâî (Bursalı) — XV nci asır şairlerinden Bursalı Dâî hakkında Müverrih Âli şu malûmatı veriyor (*Knh.*):

"Dâî: Bunlar Bursavidir. Dâî-i sâbık (1) ile bîdâat-i şî'riyede gûyâ ki alesseviyyedir. Bu matla' anın eşârındandır. *Matlâ:*

Arızında bâd ile oynar bu zülf-i anberin
 Sanki eyler cilveler tâvûs-i firdevs-i berin..

Bibliyografya: Knh.

Dâî (Bursalı) — XV inci asır şairlerinden Dâî hakkında Müverrih Âli şu malûmatı veriyor (*Knh.*):

"Dâî: Bursalıdır. Merhum şair Ahmed Paşa'nın musâhiblerinden. Asrındaki ekâbirin birine arzıhal idüp cevâz-i seniyye recâsın eyleyüp bir kuru tahsinle savdıklarından bu gazeli nazm eylemiş hâlen ki ism ü resmiyle beyân etmeyüp cümle-i ahubbâyâ şümûlünü irâde kılmış:

Rûzgârın bize bu nâz-ı firâvânına yuf
 Dâdımız vermez ise dâver-i devrânına yuf
 Her denânın dilöğince döner etmez bize meyl
 Be yüri bu feleğin gerdîş-i gerdânına yuf
 Dahi bu asr ekâbirlerinin ehl-i dile
 Kuru tahsinler ile va'de-i ihşânına yuf

Bu matla' dahi anındır:

Ey çeşm ü rubin birle küşâde der-i fitne
 Âşûb-i cemâline dolu kişver-i fitne..

Bibliyografya: Knh.

Dâî (Hattat) — XVI nci asır şairlerinden Dâî hakkında *Husan Çelebi* şu malûmatı veriyor:

"Dâî: Ayas Paşa oğullarından Ahmed Bey'in dâyesi oğlu olup Dâî-i devâm-ı devlet ve kıyâm-ı haşmet olduğu sebepten ihtiyâr-ı mahlâs-ı mezbûre dâî olmuş idi. Tahsil-i maârifte mücid ve sâî ve levâzım ve mühimnâti tokmil ve kemâlâti kadîr oldukça râî olup hüsnü-hattâ kalem misâl ele getürmüş bir dervîş-i dîrîştîr. Mezbûr Ahmed Bey dünyâdan rihlet ittiğine bu târihi dimiştiir:

(1) Ahmed Dâî.

Dâî.

Diriğ ol nevevânı bu cihandan
Ecel peyki irişüp kıldı da'vet
Tevekkül cıleyüp ol dem Hudâ'ya
Fenâdan çün bakaya itki rihlet
Duâlar idüp ana cân ü dilden
Didim târih اوله روحينه رحمت

— 969 —

Müstakimzade, şair hakkında şunları söylemektedir (Thf.):

"Dâî: Şehridir. Ayas Paşazâdelerden Mir Ahmed'in dâyezâdesidir. Hüsn-i hatt-ı sülûs ve neshi kemâle isâle sâî ve ulûm u maârifin levâzım-ı husûlüne mürâî olmağla ehl-i kemâlden olmuş idi. Tezkirelerde eş'arı vardır. İsmi mazbût olmadığı cihetten mahlâsına riâyet ve harfında te'hîr olundu. خطاط قرآن 970 (M. 1562) târihine dek henüz dâî-i Hak zühûr ve icâbetle me'mûr olmamıştır.,,

Müstakimzade'nin kaydettiği bu malûmat aynen Hasan Çelebi tezkiresinden alınmıştır. Bu müellifin şairi 970 (1562) de hayatta göstermesi de aynı tezkirede kayıtlı olan ve 969 (M. 1561) e tetabuk eden tarih manzumesinden istidlâl tarikiyle olmalıdır.

Sicil'de tamamen yanlış olarak şu kayıtlar görülmüyor:

"Dâî Abdürrahman Çelebi: Ayas Paşazâde Ahmed Bey'in dâyezâdesi olup Mısır'da Münif'e kadı olmuştu. 996 (M. 1587) da Vâiz Arab ile birlikte mağrûkan irihâl eylemiştir. Şâirdir.,,

Halbuki Dâî Abdürrahman ile "Ayas Paşazâde Ahmed Bey'in dâyezâdesi,, olan Dâî başka başka adamlardır. Münif'e kadı olan ve boğulmak suretiyle ölen de Dâî değil, Kayserili Dânişî'dir.

Bibliyografya: Hsn., Thf., Sel.

Dâî (Kastamonulu) — XVI ncı asır şairlerinden Dâî hakkında Lâtîfi şu malûmatı veriyor:

"Dâî (رحمة الله عليه) : Şehr-i Kastamonî'den ve müezzîn zümresinden âvâze ve elhâmî şîrin ve ebyât ü eş'arı rengin kimesne idi. Salâtın-i sâlifeden Sultan Mehmed devrinde gelmiş ve İstanbul'ı bile almış ve tarîfâtan muarrifler arasında çok eseri kalmıştır. Sanâyi-i şî'riyesi kudemâ üslûbun okşar. Ve ekser-i matâli-i eş'arın ya ihâm veyâ tecnis eyles. Bu matla' anındır:

Darb-ı âhım o kadar silleler ey mâh gökî
Haşre dek döner ise gîtmeye bir zerre kökî

İttifâk şehr-i mezbûre ol zamanda da'vet-i cin ve ihrâc-ı defâin da'vâsın ider bir şahs-ı da'vetî gelür. Bu efsûn-ı Hârût ve efsâne-i Mârût ile Zühre nâm bir zen-i zühre cebini nikâh idüp alur. Meğer ol zen-i zibâdan mezbûr Dâî'ye bir dâiye düşmüş ve nâr-ı reşg ve gıbtadan bu beyti diyüp yanmış tutuşmuş:

Mağribî imiş inandık erin ey Zühre cebin
Ele bir genc getürdi yine bir kân deldi,,

Hasan Çelebi de bu malûmatı eserine kısaca nakletmiştir.

Bibliyografya: Ltf., Hsn.

— Dâî (Sofuzade, Edirneli) — XVII nci asrın ill nüsfinda yaşayan şairlerden Dâî hakkında Enisülmüsâmirin'de şu malûmat kayıtlıdır:

"Dâî: Nâmı Mehmed'dir. Sofizâde demekle meşhûr idi. Taşlık câm'inde hatib ve Edirne sarayında hâce idi. İlm-i kırâatte mâhir ve sâir ulûmı dahi kemâliyle istihraça kadir bir pîr-i rûşen zamir idi. 1024 (M. 1615) de terk-i âlem-i fânî idüp fevtine bu beyit tarih tir:

Dedim ey Sâlikî târihini ol şeyh-i kurrânın
تهجد حینی کجادی جان فدا قیادی صوفی زاده

Sür'at-i kitâbete kadir olmağla kütüb-i mu'tebere den nüsah-i kesire kitâbet idüp ve Şeyh Mehmedden zerî'nin ilm-i tecvidde olan mukaddimesini nazm ile Türkî eylemiştir ve Avâmîl'i bahr-i hafifte Türkî nazm eylemiştir. Gazeliyyâtından nesnesi görülmemiştir. Am mâ eyü târihleri vardır. Avâmîl tercemesinin ibtidâs bu beyittir:

Hamd-i Hak'kile oldı feth-i kelâm
Umarım âhr ide Rabb-i enâm,,

Urîfî'nin "Cevri tarihi,, deye tabedilen eserinde de "Âlim ve fâzıl,, bir kimse olduğu söylenmektedir.

Badi Ahmed, fazla olarak şu malûmatı veriyor (Riyaz-ı belde-i Edirne):

"Edirne'de Sultan Selim câmi'-i şerifinin dergâh kapusu bâlâsındaki Arabiy-yül-ibâre târih bunlarındır Enisülmüsâmirin'de mûmâileyhin gazeliyyâtından nesne görülmemiştir denilmiş ise de eski bir mecmuada Edirneli Dâî nâmına görülmüş olan bu gazel eş'ar-ı şî'riyesinden olmak üzere terkîm edildi:

— Gazel —

Fenn-i aşk içre gönül olmadı sâd
Ekser unmadık olurmuş üstâd
Husrevâ görse leb-i Şîrin'in
Taş taş üstüne komazdı Ferhâd
Merdüm-i dide hayâl-i yâre
İtti bir hâne su üzre hünyâd
İçse bir kerre suyun şîrinin
Hergiz anmazdı nebâti kannâd
Dâiyâ vuslat-ı yâre iremez
Erhâm çekse niçe kez zühhâd,,

Bibliyografya: Enisülmüsâmirin, Cevri tarihi., Riyaz-ı Belde-i Edirne.

Dâî (Şemseddin) — XVI ncı asır şairlerinden Dâî hakkında Ahdi şu malûmatı kaydediyor:

"Dâî: Acemdir. Zümre-i müderrisine hemdem Mevlânâ Şemseddin demekle meşhûr ve ahlâk-ı hamîde ile mezkûr nahl-i vücûdu ve gülbün-i bûdu ravza-i Bağdâd ve gülşen-i Rûm'da neşv ü nemâ bulmuş ekser kütüb-i

mütedâvile mutâlâa-i şerîfile bir bir tetebbu' idüp bey-
nel-akrân çevgân-ı hüner ile güy-i sebkati meydân-ı
ma'rifetten kapup kâmrân olmuş şî'r ü fîşâda mehâret
ile erbâb-ı zekâ içre ma'rûf ve zât-ı pâki lakvâ ve ta-
hâret ile mevsûfdur. Eş'âr-ı dilefrûzu gün gibi rûşen ve
pür sûz ve güftâr-ı pür sûzı müstahsen ve dilefrûz üç
zebân ile nazmı bîhad ve lâyuaddır. Cümlesinden bir Fâ-
risî matla' ile bir kaç Türki metâli' ve beyit kalem-i dü-
zebâne gelüp bu nüsha-i perîşâne sebt olundu:

تشبیه این جمال بیوسف نیکم
ای شاه مصر حسن تکلف نیکم

Geçti vasi eyyâmı ammâ hiç gitmez yâddan
Can çıkar bu ârzü çıkmaz dil-i nâşâddan

***

Ey lebi lâ'l ü sözi dürr ü dehâmî yâkut
Kim dimiş hokka-i yâkutuna ur mühr-i sükût
Benzerin lâ'lîne demek dileridi yâkut
Lebini dişledi hâtem didi kim eyle sükût

Sâbika beğlerbeğilikten munfasıl olan Sâlih Pa-
şa oğlu Mehmed Paşa bu matla'ları mutâlâa kıldıkta
nazîre tarîkiyle bu matla'-ı mesel endüz-i pür sûzu zu-
hûra getirüp mastûr kılmışlardır:

Ahcak cevr ile cânım o dehâmî yâkut
Bûse-i lâ'l-i lebin virdi dile hakk-ı sükût,,

Kafzade Faizî tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Dâi Şemseddin: Tüstürî 1006 (M. 1597) de fevt
olmuştur. Bu güftâr anındır:

Şem' veş her rişteni mahv itme sanup nârî nûr
Bir müdekkik dâmenin tut rişte-i süzen gibi
Yekcihet ol yan yakul bezm ehline kânun sıfat
Pür hevâ olma iki yüz kullanup revzen gibi,,

Sicil'de şairin 1060 ta ölmüş olarak gösterilmesi
mürettib yanlışlığındandır.

Bibliyografya: Ahd., Kfz., Scl.

Dakikî (Divan Şairi) — XVI ncı asır şairlerinden
Dakikî hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım.
Onun bazı gazellerine *Pervâne Bey* mecmuasında rast-
lamaktayız. Şairin iki manzumesini naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Niçe bir devr beni döndüre dölâb gibi
Eşgimi yâ niçe bir akıda seylâb gibi
Ne müferrihdürür ey sâki lebin tiryâki
Getürür gönlümüzi cûşa mey-i nâb gibi
Derd ü gam çerhini döndürmek için mihnetle
Menbardan atılır göz yaşı mîzâb gibi
Niçe hasrette vü nâzûkdürür ey meh dehenin
Bakduğumca görünür aynıma simâb gibi
Serv kaddine dilersem ki *Dakikî* iresin
Yüri var taşlar ile dög başını âb gibi

— II —

İhtiyâr itmez behiştî aşk eri didârsız.
Vüs'at-i âlem kişiye teng olurmuş yârsız

Mürg-i dil gülzâr-ı küyinde figan itse nola
Kadr bulmaz bâğda bülbül figan ü zârsız
Dime kim kangı perî divâne kılmıştır beni
Ey perî peyker senin divânenim inkârsız
Dün rakib ile görüp yârı didi âşüfte dil
Âh kim bâğ-ı cihan bir gül yetürmez hârsız
Gülşen içre cânâ her bir gonca bir peygândır
Ey *Dakikî* seyr-i gülzâr itmesem didârsız

Dâli (Mevlevî, Dede) — XVI ncı asır Mevlevî-
lerinden Dâli hakkında *Esrar Dede* şu malûmatı veri-
yor:

"Dâli Dede: Beyn-el-fukarâ izzet ü kemâl ile
meşhûr ve kütüb ü defâtirde kerâmât-ı zâhire ve maka-
mât-ı bâhîreleri mastûr olan *Kartal Dede* cenâb-ı an-
ka intisâblarıdır ki *Lârende* hâkinden ve evlâd-ı kude-
mâ-yi kirâm-ı mevleviyyeden derviş oğlu derviş iken
Bostan-ı evvel hadika-i hizmetlerinde neşv ü nemâ ve
himmet-i aliyyeleriyle dervişler baba ve belki babalar
dedesi olmuşlardır. Aziz-i müşârünileyh hakkında *Sefi-
ne-i* nefisede olan Ümmî ta'biri *İlmî Dede* hazretlerinin
fazlına nazarandır. Ve illâ kadr ü kıymetleri müs-
lem-i ashâbdır. Husûsan zeyilde tahfîr olunacak gazel-
leri hayli kudret-i ilmiyyelerine dâldir. Nakl olunur ki
Hazret-i Bostân-ı evvel قدس سره ba'z-ı havvâss-ı
muhibbanlarıyla şikâra çıkup esnâ-yi dâr ü girde bir
dâli-ı biçâre bâz-ı bîaman sayd etmek kasdında iken
pertâb idüp Hazret-i Bostân-ı döstânını zîr-i rikâb-ı selâ-
met intisâblarına ihtifâ ve lisân-ı hâl ile istihlâs imâ
eyledikte merhamet-i kerîmâneleriyle nevâziş buyuru-
lup dârtülâmân-ı dergâh-ı meymenet penâhlarına atf-ı
inân-ı azîmet buyurulduktâ *Kartal-ı* mezbûr dahî maan
dâhil-i sahn-ı serâ-yi feleksâları olduğu hayret âver-i
ukul-i huzâr iken nâgâh *Lârende*'den aziz-i mütercem
dahî ol gün hizmet-i Çelebi-i müşârünileyhe rûymâl o-
lup dâhil-i huzûr-i âlileri oldukta sûretâ merd-i cesm
ve hafifetül-hâme ve tavil-ül-adud olmağla dâl-i mu-
kaddemin acibesi bunların teşrifine dâl olduğu âşikâr
olup lisân-ı kerâmetbeyân-ı Çelebi-i celil-üş-şandan hoş
âmedî Dede *Kartal-ı* mâ ta'biri lâtifeleri ber mefhûm-i
القب بزل من السماء kendülere ünvan-ı istihâr olmuşdur.
Ve dahî mukaddem gelen Dal hizmet-i Dede *Kartal'a*
sipariş buyurulup çend sâl hücrelerinde karar idüp ba'-
dehu Kara Kepenek قدس سره vefâtlarında mesned-i
hânkah-ı Dimişk-uş-Şâm ile bekâm buyurulup ibtidâ-i
meclis-i tezkir-i Mesnevîlerinde نهضت امياً و تزكيتاً علیاً ibâre-i
pür beşâresiyle bed' buyurdukları hîn-i intikallerinde
İlmî Dede'nin istihlâfı esnâsında ne nükte olduğu âşi-
kâr olmuştur. Ve dahî anka-yi rûh-i pür fütâhları 1010
(M. 1601) târihinde kaf-i kurbe pervâz idüp sâir me-
fâhir ve meâsirleri *Sefine-i Sâlebiyye*'de mastûr olmağ-
la tafsilden tayy olundu. Bu gazelleri eser-i talb'-ı bâ-
lâ-yi hümmâ sâye ve kerrûbî pâyeleridir:

— I —

— Gazel —

Niçe yüz bin dilrübâ var âşık ammâ binde bir
Âleme insân-ı kâmil gelmez ammâ binde bir

Dâl.

Zulmet-i hecrinde fikr-i leblerin âb-ı hayât
Hızr veş vuslat müyesser olmaz annâ binde bir
Ey şeh-i milk-i melâhat yıkma gönlüm şehrinî
Her diyâra devr-i diğer olmaz ammâ binde bir
Sâl-i hicret bin bir oldu gelmedi bir er velî
Hazret-i Molla gibi olalı dünyâ binde bir
Bir kesicidir kılıcı *Dâliyyâ* bil bekcisi
Kim harâmîdir olur zâhir hüveydâ binde bir

— II —

Yüz âl idüben aldı dili ruhlerin âli
Dâl eyledi bu kaddimizi kaşı hilâli
Lâlâ olalı lâ'line gül haddine lâle
Lâ'lü dişinin bendesidir akd-i leâli
Dil kişveri pür oldu füsûn ile fitenden
Ebrûsî ile çeşm ideli mekr ile âli
İzzetle sücûd idegörüp serv çemende
Nâz ile kıyâm itse nola kaddi nihâli
Güyâ ki mekestir gelüben sükkere konmuş
Şirin lebi üstündeki ol dâne-i hâli
Can verir iken teşne dil irişe hayâta
Bir katre eğer arz oluna lâ'l-i zülâli
Dâli gibi ola nice kimse ana kurban
İd ayı gibi görüne ger kaşı hilâli

— III —

Her kaçan itse simâ' Hazret-i Molla köçeği
Devr ider annî ile çerh-i muallâ köçeği
Mülk-i dehr içre Süleymanlık iderse yeridir
Mantıkuttayr bilür Hazret-i Molla köçeği
Mürde-i ehl-i dili eyledi ihyâ nefesin
Oldı lâ'lin sanemâ Hazret-i İsâ köçeği
İstevâmız meh-i nev gibi felekte görünür
Göge irdi başımız olalı Molla köçeği
Hazret-i Pir Celâl'in olalı *Dâli* kuli
Didiler şimdi bize ma'nide Mevlâ köçeği

— IV —

— Beyit —

Ger hisâba saymaz ise *Dâliyyâ* nâdan bizi
Annî için biz hisâba kailiz yevm-ül-hisâb

— V —

Biz gedâ-yi küy-i dilber olmuşuzdur *Dâliyyâ* -
Koyamaz âlemde her kes taş bir taş üstüne,

Esrar Dede, *Dâli* hakkında verdiği malûmatı, *Sakab Dede* "Sefine,, sinden telhis ederek nakletmiştir. *Yalnız Dâli* namına kaydettiği şiirler *Sefine*'de yoktur.

Ali Enver de *Esrar Dede*'den naklen şairden kısaca bahsetmiş ve onun "ümmî,, liği hakkındaki telâkikiyi şu suretle tevîl eylemiştir:

"... Evâil-i hâlinde ümmî iken bilâhare berekât-ı enfâs-ı evliya-yi kirâm ile vâkif-ı ulûm-i mütenevvia oldukları anlaşılıyor ki şu halde ümmî deyen de haklı olmuş olur âlim deyen de.,,

Bibliyografya: Skb., Esc., Sinuhaneî edeb.

Dânâ (Yanbolulu) — XVII nci asır şairlerinden *Dânâ* hakkında *Bazen* şu malûmatı veriyor:

"*Dânâ*: Yanbolu'dan Ferezdak İbrahim Çelebi'dir. Bahâdir Giray Sultan'ın nedimi olup Sultan-ı müşârü-nileyh kasır binâ eyledikte dğdiği târih-i ra'nâdır:

Vücûd-ı pâk-i Bahâdir Giray Sultân'ın
Belâ-yi dehrden ola Hudâ nigehbânı
Misâfirâna şeb ü rûz bez-i hümmet için
Yol üzre kıldı binâ bu müferrih eyvânı
Salâ mücâvir ü ahbâb hep buyursunlar
Döşendi kasra müheyvâ simât-ı tülânî
Meğer bu hâne değil Mir İmâd kit'asındır
Ki tâze tarzı alur fehn ü akl u iz'ânı
Yıkardı rozg ile tâk-ı Havernak'ı görse
Bu tarz-ı tâzeyi Behrâm Gûr-i Hâkanî
Muhârek eyle Hudâyâ bu kasrı sâhibine
Yanmca şâd ola devletle cümle ihvânı
Divîğ itme İlahî kemâl-i lütfundan
Hemîçe cümlesine mahz-ı lütf-i Rabbânî

Garaz duâ ise خير الكلام قل و دل

Yeter bu mertobe irâd-ı nutk çeşhânî
Dildi bu hâneyi *Dânâ* görünce târihin

زهی تمام شریف بلد سلطانی

Mustafa Mücib tezkiresinde de aynı malûmatı kayıtlıdır.

Bibliyografya: Rz., Mecb.

Dâniş (Hasan, Selânikli) — Son asır şairlerinden *Dâniş* hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

"Hasan *Dâniş* Beg: Tophâne meclisi reisi Selânikli ferik Said Musa Pâşâ-yi şehidin sulbünden 1249 (M. 1833) senesi hilâlinde gehvâre zib-i âlem-i şühûd olup 1262 (1846) senesi Tophâneî âmire şâgirdânı sınıfına ihâk olunmuş ve il-el-ân ilm ü maârif tahsilinde bulunmuştur. Mûmâileyh riyâz-ı ilm ü hünerin nihâl-i dâniş perveri olup nevbâve-i tab'-ı nâzikânesi lezzet bahş-ı şevk u tarâvettir.,,

Aynı eserde şairin şu gazeli kayıtlıdır:

— Gazel —

Bülbül ağlar gül olur handeküşâ-yi gülşen
Nice muhrik geliyor gûşa sadâ-yi gülşen
Var ol ey serv-i serefrâz senin sâyende
İtsün üftâdelerin zevk u safâ-yi gülşen
Yine ol gonca-i nevresteden esrâr bize
Remz ider nükte ile bâd-i sabâ-yi gülşen
Çün Bahâriyyeden ol mihr ruhim itti zuhûr
Lerzenâk oldu kıyâmet gibi cây-i gülşen
Sana bir hâr kadar bâr değildir *Dâniş*
Ey nihâl-i gülüm itsün ko safâ-yi gülşen,,

Sicil'de şu kayıtlar vardır:

"*Dâniş* Hasan Beg: Selânikli Musa Paşa mahdûmudur. 1249 (M. 1833) da tevellüd eyledi. Taşra kaymakamlıklarında bulunup evâhir-i asr-ı Sutlan Abdülâzîz Hânide fevt oldu. Şâir-i belîğdir.,,

Bursalı Tahir, şu malûmatı veriyor (*Osm.*):

"*Dâniş* Hasan Bey: Silistire muhârebesinde muhafız iken hîn-i vuzû'da şehid olan Selânikli Musa Hulûsî Paşa'nın mahdûmudur. Topçu mektebinde ikmâl-i tah-

silden sonra ârıza-i vücûdiyyesinden nâşi hizmet-i mülkîyyeyi ihtiyâr etti. 1293 (M. 1876) târihinde Mudanya kaymakamı iken irtihâl eyledi. Dîvânı gayr-ı matbû'î ise de bir kaç kasâidini hâvî olan parçası terceme-i hâliyle berâber mahdûmu erbâb-ı kalemden ve münetsibin-i musikiden *Şevket Gavsî* Bey tarafından tab'edilmiştir. Meşâyih-i Nakşebendiye fuzalâsından *Sıbgatullah Nûrî* efendi'den müstefiz olmuştur. Bir na'tinin matla'ından:

Bir nûr idi cihan yok iken zât-ı Ahmedî
Rahşân olurdu anda tecelli-i İyzidî
Şems-i hakikat idi vücûd-i mücerredî
Hev ittisâf-ı vahdet idi hulk-ı emcedî
Birdir cihanda cevher-i aşk-ı Muhammedî
Allah küldi âyine-i zât-ı sermedî,,

Bay İbnülemin Mahmud Kemal ise şair hakkında şu tafsilâtı vermektedir (*Stş.*):

"Hasan Dâniş Bey, Rusya harbinde Silistire'de muhafız iken 1271 (M. 1854) de şehid olan Selânikli Musa Hulûsî Paşa'nın oğludur. 1249 (M. 1833) de Selânik'te doğdu. Mukaddimât-ı ulûmu Selânik'te tahsil etti. Pederinin Tophâne reisliği esnâsında humbarahâne topçu mektebinde ikmâl-i tahsil ile yüzbaşı oldu. Vücûdunun nehâfetine dolayî bilâhare terk-i meslek etti. Mahrec-i aklâm'a devâm ederek mezûn oldu. Mudanya kaymakamlığına ta'yîn olundu. 1293 (M. 1876) te Mudanya'da vefât etti. Hind ulemâ ve meşâyihinden Sıbgatullah Nuri efendi'den maddeten ve ma'nen müstefiz olanlardandır. Dîvân-ı eş'arı tab'olunmadı. İki kasidesiyle tercemeihâli, oğlu *Şevket Gavsî* Bey tarafından 1314 (M. 1896) te tab'ettirildi. 32 küçük sahifeden mürekkebdir.

— I —

— Gazel —

Neşve-i bûs-i leb-i dilecû bana sahbâ sana
Ey gönül cûş-i kenâr-ı cû bana deryâ sana
Ol ne kâfir sûreti müşkil ki ey dil olmadâ
Fikret-i âyine-i zânû bana sevdâ sana
Şöyle mest-i işvebâzın tavrına minnetkeşiz
Cünbiş-i târ-ı ser-i ebrû bana imâ sana
Rahm-i zahm ile gönül sehâarı sersâm eyledin
Hayret eyler gamze-i câdû bana hâlâ sana
Böyle *Dâniş* terk-i aşk ile hitâb eyler gönül
Zûr kılmış ol semen bâzû bana dünyâ sana

— II —

— Şarkı —

Düş-i istiğnada hiç bir kimseye bâr olmadım
Gonca-i maksûda dâmengir olup hâr olmadım
Vasla yâr oldu müsâid ben talebkâr olmadım
Baht yâr olduysa da ben bahtıma yâr olmadım

Şâdgâm olmuş kadar memnûn-i dehrim nâmurâd
Baht-ı nâşâdı bıraktım şimdi oldum işte şâd
Nâza çektim vası tâl'den olup mahrûm u yad
Baht yâr olduysa da ben bahtıma yâr olmadım

Merd-i âli himmetim fâriğ nişnim dâimâ
Etmedim hiç kâm için bahtımdan etmem iştilkâ
Düşmenim dost eyledim ben düşmen oldum *Dâniş*
Baht yâr olduysa da ben bahtıma yâr olmadım,,
Bibliyografya- Ftn., Sel., Osm., Stş.

Dâniş (Hatibzâde) — XVIII inci asır şairlerinden Dâniş hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

"Dâniş: Nâm-ı emced ve ism-i serâmedleri Ahmed'dir Medâr-ı rif'at ü şân ve kân-ı erbâb-ı dâniş ü irfân olan Dârülhilâfetülaliyye-i cennet nişandan bedîdâr ve Karagümürük kurbinde Nişancı Mehmed Paşa câmi' şerifi hatibi olan sulâhâdan . . . efendi nâm merd-i huçeste etvârın mahdûm-i güzün-i hayrülhalefi ve necî necîbi olmağla beynel-emsâl Hatibzâde dinmekle şöhretşâr olmuşlardır. Evvâl-i endek sâllerinde tahsil-i maârif-i ilmiyyeye işlûgal ve vâsil-ı derece-i tadrîs ve kazâ tûl-i emeli iktizâ itmeğün *Mısra'*:

Yoktur tahammülün gam-ı dünyâyı çekmeğâ.

Müfâdı sûretnüme-yi mir'at-ı rüşd ü sedâdı olmağın erbâb-ı maârif ve kemâlin bâlâ nisâbı merhûm sadr-ı esbak Mehmed Râgıb Paşa hazretleri dîvân-ı adâlet erkânın reisülküttâbı iken dâire-i devlet-i vâfirelerine intisâb ve nazar-ı râğbet eserlerin iktisâb idüp sadr-ı müşârinileyh 1157 (M. 1744) senesi hudûdunda tevliyet-i Mısır-ı Kahire ile bekâm oludakta ol tâtili Mısır-ı belâgat hizmet-i mergube-i aliyyeleriyle ma'iyet idüp ve sırâb-ı zülâl-ı Nil-i merâm ve ba'dehu biraz eyyâm âsitâne-i hü mâ âşiyâneden güşegir-i inzivâ ve ârâm iken 1171 (M. 1757) senesi hilâlüde *İnnü-harrîrihi*:

Ey dil ârâm it aman bu giryeden şimdengeru
Gam gidüp sadra bihamdillâh meserrettir gâle.

ma'nâsı âşikâr ve vezîr-i müşârinileyh hazretleri mühr-i sadâret ile cânîşin-i mesned-i âsaffi oludakta kapucular kethudâlığı hizmet-i celile ve şerafi ile bâb-ı ikbâlî küşâde ve meftûh ve zât-ı bâlâ revişlerinde fikr-i dâniş iktizâsı üzre kendülerden hezâr hizmet-i meshûre pezirifte-i sünûh olacağı zâhir ve hüveydâ olmağla 1173 (M. 1759) senesinde reisülbevâbin-i dergâh-ı âlî şân ve ser-i serhengân-ı dîvân-ı adâlet ünvan olup bir müddet sonra ma'zûl ve ba'dehu Mısır-ı Kahire darbhânesi emânetiyle sikke-i hasene-i i'tibârları tamgazede mi'yâr-ı kabûl ve ba'dehu iki sene mikdârı İsakçı anbar emânetiyle meşgul olup hâlâ andan dahi ma'zûl ve menâsib-ı aliyyeden birine dide düz-i husûldürler. Mütercem-i mûmâileyh dâniş ve kemâl ile meshûr ve şî'r ü inşâda mehâreti zâhir bir zât-ı maârif mevfur olmağla rûznâmçe-i hâl-i mekârim iştimali sebt ü tahrîr ve zâde-i tab'-ı bâlâlarından bu çend ebyâtı tastîr olud. (1),,

Bibliyografya: Ruz.

Dâniş (Hüseyin) — Hüseyin Dâniş'e bak.

Dâniş (Manastırlı Ahmed -) — Son asır simala

(1) Örnek yoktur.

rından Dâniş hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (Osm.):

"Dâniş Ahmed efendi Manastırı: Ulemâ-yi şuarâdan bir zât olup Manastırlıdır. Lisân-ı Arabî ve be-tahsis zebân-ı Fârisiye vukuf-i tâmları var idi. Derseâdet'te ikmâl-i tahsilden sonra Manastır'a avdetle müddet-i medide tedris ve te'lif ile imrâr-ı eyyâm eyledi. Rihletleri 1316 (M. 1898) da, kabri Manastır'da, Çengelkarakolu cihetinden Perlepeye giden cadedeki mekabir-i müslimin kenarında ulemâ-yı urafâdan Bursalı Kitapçı Mustafa efendi merhûmun yanındadır. Âsârı: Tahlîlât-ı lûgaviyyesiyle berâber *Terceme-i Makamât-ı Havâri*, *Şerh-i Divân-ı Sultan Selim-i evvel*, *Mecmûa-i kavâid-i Farisiye* ile *Divançe*'lerinden ibarettir. Eş'ârından:

Felâtûn-i hakikat ittikâ etmez emr-i tedbire "?,
Zimâm-ı ihtiyârın eyle teslim hükûm-i takdire,,

Bibliyografya: Osm.

Dâniş (Mehmed Bey) — Son asır şairlerinden Dâniş, "Silâhşorân-ı hâssadan,, Ali Rifat Bey'in oğludur. Onun babası "Mirahor-i evvel,, Hasan Paşazade Hasan Bey'dir. Bu silsileyi eserine kaydeden Bay İbnülemin Mahmud Kemal bu hususta diyor ki (Stş.):

"Dâniş Bey'in divanına üvey biraderi İrfan Paşanın yazdığı tercemihalde böyledir. Şeyhülislâm *Ârif Hikmet* Bey merhumun tezkire-i şuarâsında "Asr-ı Mustafa Hân-ı sâlis sadrîa'zamlarından Mustafa Paşazade serbevâbın Hasan Bey'in oğlu Silâhşorandan Ali Bey'in pûr-ı zekâ meftûru,, deniliyor. Mustafâ-yi sâlis sadrîa'zamları arasında Bâhir Mustafa Paşa'dan başka Mustafa Paşa yoktur. Bâhir Mustafa Paşa'nın ise Hasan Bey nâmında oğlu olmayup yeğeni vardır ki kapucular kethudâsı vekili idi,,

Dâniş'ten bahseden bütün menbalar, onun 1220 (M. 1805) de doğduğunu kaydediyorlar (*Meselâ F'tn.*, Stş.).

İrfan Paşa yazdığı tercüme-i halde diyor ki:

"Unfûvân-ı tufûliyyetten beri tahsil-i ilm ü maârifet sarf-ı himmet ve erbâb-ı fazl u kemâle hasr-ı üns ü ülfet ve mütâlâa-i kütüb ve devâvîn ile terk-i hâb ü râhat ederek fart-ı zekâ ve dirâyeti hayret efsâ-yi ukul ve âsâr-ı kariha-i sabihâsı memdûh-ı dühât ve fuhûl idi,,

Fatin, tezkiresinde,

"İbtidâ divân-ı hümâyûn kalemine ve muahharen kalem-i mezbûre mülhak Mühimme odasına Me'mûr ve ta'yîn buyurulup nümâyân olan ma'rifet ve ehliyyeti iktizâsınca umûr-i mehâmm-i seniyyede bil-istihdâm tuğrâ-yi garrâ-yi kemâlini bâlâ-yi tevkî'i maârifet keşide etmiştir,,

Diyorsa da Dâniş Bey'in devrinde ihmale uğradığı ve bu yüzden teverrüm ettiği söylenilmektedir.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal, İrfan Paşa'nın yazdığı tercüme-i halden ve *Ârif Hikmet* tezkiresi ile diğer bazı menbalardan naklen diyor ki (Stş.):

"Kendi zâde-i tab'ı olarak

Fürûg-i mihr ü mâba şu'le-i idrâk galibdir
Felek anıncün erbâb-ı kemâle dâğ ber dildir

neşidesince biçâre, adem-i müsâade-i tâli-i nâhemvârından nâşi irtika-yi süllem-i hüner ü ma'rifet ve kenz-i bifenâ-yi kanâfatten mâadâ foleğin bir lâtfuna nâil olamayup illet-i vereme mübtelâ oldu,,

"*Ârif Hikmet* Bey'in tezkire-i şuarâsında

"Hasb-uz-zâhir gurûr-i ma'lûmât ve hâsiyyetten nâşi merâtib-i sin ve câh gözetmeyerek muhâveresi dil-hırâş ve bu münâsebetle def'aten neyl-i emelinden me'yûs olarak mübtelâ-yi dik-ı maâş olduğu halde mebtun,, olduğu beyân olunuyor. Dik-ı maâştan kendi de şu suretle şikâyet ediyor:

Medâr-ı rızık değilmîş kemâl ü kesb-i vukuf
Ki bir atıyyeye oldu maâşımız mevkuf
Çalıştık olmadı tahsil-i kadr-i ma'rûfa
Diriğ olmadı âlemde kadrimiz ma'rûf
Hisâb-ı çerh ne kecdir ki bilmeyen elifi
Olur maîsete mâlik birûn-i hadd-i ülf

Âkif Paşa "Tabsıra,, da *Pertev Paşa*'nın aleyhinde idâre-i makal ederken der ki:

"Divân-ı hümâyûn kaleminden merhum Dâniş Beğ elsince-i selâsede eş'âr-ı pâkîzesi mevcud, zâtında dâniş ve dirâyetle nâdir-ül-vücûd bir çelebi iken esnâ-yi riyâsetinde (1) bilmünâsebe ben (2) zebangûzâr-ı sitâyîş ve senâ oldukça iltifât etmeyüp bilâhare " ne yapalım ?,, Devlet-i Aliyye'de İran devleti gibi Reisüşşuarâlık mesnedi yok ki tevcîh edelim,, deyu fakiri tezyif ile hasr-ı matlab etmiş olduğu hocalık emelinden me'yûs etmekle biçâre gayret-i akrân ile verem olarak genç yaşında telef oldu gitti,,

"Dâniş Bey'in divanında *Pertev Paşa* hakkında bir kaside yoktur. Fakat *Âkif Paşa* hakkında 47 beyitli ve:

دانت منوره عيني مذ اکتحت
بنور وجهك يوم الوصل في سمة

matlı bir medhiye vardır ki bundan *Âkif Paşa*'ya müntesib, yahud muhib olduğu istidlâl olunabilir,,

Dâniş Bey, henüz yirmi beş yaşında bir genc iken 1245 (M. 1829) ramazanının 17 sinde vefat etti (Scl). Hocapaşa civarında Ferhadağa camii minaresinin kurbine defnedildi. *Talib* şu vefat tarihini söylemiştir:

Tâlibâ mu'cemle yaz târihîni

کنج ابدی دانسی بک ایندی ارشال

Ayıntaplı *Aynâ* de şu tarihi kaleme almıştır (*Matbu divan S. 363*):

Âh kim Dâniş Beğ'in tûmâr-ı ömri tayy olup
Münşiyân mâtemler itti şâiran çekti elem
Yazdı târih-i vefât-ı mu'cemîn kilik-i ecel
دانس کتاب قالقدی کوندن جفالقلم

Son asır *Türk Şairleri*'nde de "bir zâtın,, yazdığı şöyle bir tarih kayıtlıdır:

میر دانش جیف کیه سی کنج ابدی

Lâtîfi, tarihinde diyor ki (C. 2, S. 199):

- (1) Yani *Pertev Paşa*'nın riyaseti esnasında.
- (2) *Âkif Paşa*.

"Esad efendi der ki آية من آيات الله dekayık-ı Fâri-siyyeyi bilir, her mesmûâtı في الحجر كالتقى hayâlinde kalır, elsine-i selâsede nazm u nesre muktedir, bir neveivan i-ken vefât etti., Filvâki' derece-i ehliyeti bazı âsâr-ı ka-lemiyyesinden ma'lûmdur. Rütbe ve iltifâttan mahrû-men ve mağmûmen merhûm olduğu ahıbbâsından mes-mû'dur. 45 (M. 1829) senesi üç şâir vefât etmiştir: İz-zet Molla, Dâniş Bey, Buhâralı Kirâmî. Bunların bir se-ne içinde vefatları târihi bir mısra'da hisâb ve ifâde olunması lâkırdısı 1250 (M. 1834) de vak'anüvis Esad efendi'nin meclisinde güzêrân eyledikte

عزت و دانش کرای هب ایده چنانی جا

mısra'ını târih olarak o mecliste irticâl etmiştir.,

Bay İbnülemin Mahmud Kemal, şair hakkında şu malûmatı da kaydediyor (Stş.):

"Hulefâ-yi Hâlidîyyeden Kudsi elhâc Ahmed efendi'ye inâbe eyledi. Bilâhare İstanbul'a gelüp Şehzâde câminin türbe bağgesinde bir odada ikamet eden - Hulefâ-yi Hâlidîyyeden Süleymâniyeli Şeyh Mehmed Sâlih efendi'den seyr ü sülûk gördü. Şeyh-i mûmâileyh "Bu derece kabil-i feyz kimse pek nâdir gördüm., de-miştir.,

"Dâniş Bey "Gülşen-i Dâniş nâmiyle Şeyh Galib merhumun "Hüsn ü Aşk" ını tanzire mübâşeret ve hitâma takrib etti. Manâzırvulînşâ'yı şerhe beşladiysa da dibâcesini bile ikmâl edemedi. Mantıktan bir risâle tertib ve hayli mebbas tahrir etti. Fakat anı da itmâma muvaffak olamadı.,

"Ârif Hikmet Bey'in Tezkire-i şuarâsında:

"Zekâ ve dirâyet ve hâfıza ve fitnatı şol mertebe idi ki mukaddimât-ı ulûmu tamâmiyle görmeden ve esb-i istifâdeyi fezâ-yi medârise sürmeden mütûn-i muhtasarayı nazre-i ülâda ezber ve bu takrible muhtasar dekayıkını hodbehod istihrâc ederdi. Elsine-i selâsede nazm-ı mu'tebere kadir ve her bir lisânın dekayıkını istihrâc ve isti'mâle muktedir bir vücûd-i nâdir idi. Celâl ve Cemâl nâmındaki mesnevi-i Türkîsi ve sebki Fâriside ber kaide-i Vassâfâne ibtidâr kıldığı Tezkire-i şuarâ'sından biraz evruk ve bazı kasâid ve gazeliyyâtı görülmüştür., deniliyor.,

"Âsâr-ı nesriyye ve şîriyyesi, bâhusûs Arabî ve Fârisî eş'arı tedkik olunursa - sinn ü hâline göre hakîkaten ibrâz-ı kemâl ettiği tebeyyün eder. Bir gazel zeylinde Esad Muhtis Paşa'yı medhedrken şöyle diyor:

Ben de güstâhâne eylersen beyan mâhiyyetim
Afv kul zirâ efendim bu hüner da'vâsıdır
Oldı âb-ı rûy-i bâzâr-ı suhan nazm-ı terim
Hâsîdin sermâyesi ancak kuru gavgâsıdır

"İrfan Paşa tarafından yazılan terceme-i halde deniliyor ki:

"1249 (M. 1833) da Vidin'de Ağa Hüseyin Paşa merhûmun mektubculuk hizmetinde bulunduğu halde mûmâileyhin (Dâniş Bey'in) eş'arı tertib, yâni bu vechile dîvan şekline vaz'olunup Derseâdet'e getirilerek Dâniş Bey'in ahıbbâsından Sahhaf Hacı Hızır efendi merhûm, bir kaç gün mütâlâa etmek üzere bu nüshayı abd-i fakirden ahz ile bir müddet gaybûbet e-

düp teksir-i nüshala temettu' etmek için tâlik hattı sâde levh ve hatâ ve sevâbı gayr-ı fârik Üsküdarlı Ali efendi'ye istinsâh ettirmekle o nüsha tekessür rek ele geçtikçe sehv'ü hatâdan gayr-ı hâli olduğu görülmüştür. Ve dibâce-i mezkûr dahi müellifinin hâlî hayâtında neşr ü ilâmı gayr-ı câiz derecede mesâvî ahvâlden bahisle şikâyet-i rûzgârı mutazammın bir eser-i belîğ olmakla sadr-ı esbak Âli Paşa merhumla sebki ederek vâki' olan emri üzerine tebyiz ve kendine takdîm olunup ekser-i zevât taraflarından istinsâh edildiğinden nüsha-i kesresi eyâdi-i suhanveranda dâim ve mâadâsı alâhâlihîm mahfûz-ı abd-i kasırdır ve nüsha-i sahîhaya derc ve ilâve olunmuştur.,

Bay İbnülemin Mahmud Kemal, eserine yazdığı haşiyede (Stş. S. 258):

"Dâniş Bey'in dîvânını ahıbbâsından Fehîm cem'etmiştir ki Şair Süleyman Fehîm olduğu şübhesizdir.,

diyor. Filhakika Divan kaleminde çalışmış olan Süleyman Fehîm'in Dâniş'e karşı derin bir muhabbet beslediği anlaşılmaktadır.

Babinger Süleyman Fehîm'in Dâniş'e âid mufasssal bir tercümeihal kaleme aldığı ve bu eserin bugün Viyana'da (Millî kütüphane No. 1259) bulunduğunu - zannederim ki sadece Flügel kataloğuna istinaden - söylemektedir (Flügel kataloğu II, 413, Babinger: Osmanlı Tarihçileri S. 319).

Dâniş Bey, genç yaşında ölmesine rağmen yalnız manzumeleriyle değil, münşiyane yazılarıyla da tanınmıştır.

Hazineifünun mecmuasında intişar eden "Dâniş Bey., serlevhali imzasız bir makalede deniliyor ki (Yıl 3, No. 18, 12 Teşrinievvel 1311 - 1895):

"... Âkif Paşa'nın sitâyişine mazhar olduğundan dahi anlaşılacağı vech ile Dâniş Bey hakikaten değerli bir şâir imiş. Manzurumuz olan dîvançesinde elsinc-i selâse üzere muharrer eş'arı o yarıta pek az kimseye nasib olabilen bir iktidâr-ı şâirânevî hâiz olduğunu gösterdiği gibi Letâif-i inşa zeyli nâmünderic bir müsveddesi de Âkif Paşa'ya bile gibârâsân olacak derecede bir münşî-i bî nazîr olduğuna şâhâdet etmektedir. Sinnine nazaran eş'ârının bir çoğu tabîi nevheveslik zamanında söylenilmiş şeylerden ibaret olmakla berâber hayli metin ve dînişin olduğunda denilebilir ki eğer ömrü vefâ etmiş olsa imiş şî'r ü şâca asrının ferîdi olacak imiş.,

Dâniş Bey'in mevzuubahsedilen bu mektubu "Deriyye fethinin tehniyeti zımında Mısır vâlisi Mehmed Ali Paşa merhûma Pertev ve Âkif Paşalar tarafından kaleme alınan tebriknâme-i sâmiye nazîredir., başlığıyla Hazineifünun'un 19 uncu nüshasında neşredilmiştir (19 Teşrinievvel 1311 - 1895).

Dâniş Bey'e Neticetülvakayi isminde bir tarih te'şir nad edilmektedir. Bugünkü bilgimize göre, bu namda tarih kitabı yazılmıştır: İki Kethuda Said efendi'nin 1221 (M. 1806) ve 1222 (M. 1807) vakayiini havi olan tarihidir (Osman. III, 132); diğeri de 1241 (M. 1825) kısmen 1242 (M. 1826) vakayiini muhtevi olan tarihtir ki Dâniş Mehmed kaleme almıştır; Fakat bu eserimiz bizim Dâniş'e âid olduğunu gösteren hiç bir vesikâ

sahib değiliz. Bu tarihi ilk defa "Ali Rifat Beyzade Mehmed Dâniş"e şu yolda isnad eden Bursalı Tahir olmuştur (Osm.):

"Sultan Mahmud-i sāni zamanı vakayinin hulâsasını mübeyyin olup bir nüshası Yıldız Kütüphanesinde mevcut olan *Neticetülvakayi* isimindeki tarihçenin bu zatın olduğu aşılanmaktadır.,,

Babinger de "Osmanlı müellifleri., ni mes'ul tutarak ve "doğru ise., deyerek bu tarihi "Dâniş Bey., namına kaydediyorsa da "Safiye Sultanzade Mehmed Dâniş Bey.,i de zikretmeyi unutmuyor.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal ise şu kanaatleri serdediyor (Sif.):

"Dârülfünun kütüphanesinde *Neticetülvakayi*' nâmında bir eser mevcuttur. Ve müellifinin Mehmed Dâniş olduğu nihâyetinde muharrerdir ki şaban 1241 (M. 1825) de hitam bulan Nusret câmiine 30 şaban 1241 de cuma günü Sultan Mahmud'un vürûdünden başlanarak zilkade 1241 de Yeniçerinin ilgasına müteallik vakayii hâvidir. *Osmanlı müellifleri*'nde bu eserin Dâniş Bey'e âidiyeti beyân olunmakta ise de hakikat-i hâl hence mâlûm değildir. Eserin nihâyetindeki "abd-i kadim., kaydına nazaran 1253 (M. 1837) de vefât eden *Safiye Sultanzade Dâniş Bey*'in eseri olmak melhuzdur.,,

Bugün kat'i bir hüküm vermemekle beraber bu tarihi, "Safiye Sultanzade Mehmed Dâniş"e isnad etmek şübhesiz daha doğrudur; Hususiyle eserdeki bazı kayıtlar, müellifinin oldukça yaşlı bir adam olduğunu ve hükümdarın lütuflarına mazhar bulunduğunu gösterecek mahiyettedir. (*Dâniş Bey için Dâniş (Safiye Sultanzade) maddesine bakınız.*)

Bir nüshası Kahire'de (*Dağüstü: Türkçe yazmalar kataloğu No. 26*), diğer nüshası da İstanbul'da (*Ünv. Yl. K. No. 75*) bulunan bu tarihin baş tarafında şu kayıtlar vardır (V. 2 a):

"Annâ ba'dü işbu 1241 (M. 1825) senesi şehri şa'bânında hitâma reside olan Tophâne-i âmire'de Arabacılar kışlası müceddeden inşa ve bilyümni vessaâde hitam pezir-i encâm olan câmi-i Nusret'e şehri mezbûrun selhi cum'a günü teşrif-i hümayundan ibtidâ ve ba'dehu şehri zilkade zarfında yeniçeriyân ocağı tâifesi-nin tuğyan ve sî-i hareketlerinden nâşi şer'an ocağı mezkûrun külliye ref'i husûsu ve re'yelayn müşâhede olunan bilcümle vukuât dahi kalem-i acz rakam-ı çâkerile keşide-i silk-i sutûr olmağla atebe-i âlem masîr-i husrevânilerine takdime cesâret olundu. Bu çâker-i keremide ve abd-i direm hürîdelerinin bâb-ı şâhâneye bu makule arz ve tasdii muhill-i edeb ise dahi mazhar-ı inâyât... ve hutbe-i sernâme-i imlâsı nâm-ı mülûkâneleri ünvanıyla tenmik ve tasdîr ve nâmı *Neticetülvakayi*' tesmiye olundu.,,

Tarihin hâtimesinde ise şu cümleler mukayyedir (V. 28 a):

"Hâtîme: Bu abd-i kadim ve çâker-i müstedîm yani Mehmed Dâniş-i gamhâr ve bi medâr kulları bu mahalde intihâ-i kelâm idüp ed'îye-i veliy-yün-ni'meti tekrâra âgaz eder... ,,

Neticetülvakayi'ni 1242 (M. 1826) yılına aid bazı

vak'aları da ihtiva ettiğini şu kayıddan anlamaktay (V. 27 a):

"Fevk şâiden-i Şânizâde: Bundan iki mâh mukadder Aydında Tire nam mahalle nefy ü iclâ buyurulan Melkei Mukerreme pâyesi ihrâz eden sâbika vakayi' nüvi Şânizâde Efendi menfâsında hulûl-i ecel-i mev'ûdiyl menzil-i bâkaya irtihâl eyledi.,,

Dânişî divanının müteaddid yazmalarına tesadüf ediliyor (*Meselâ bakınız: Sly. Esd. K. No. 2635, Ün K. No. 237, 1478, 1943, 2907*).

Esad efendi kütüphanesindeki nüshada 1345 beyitli muhtelif manzume mevcuttur. Bunlar; 1 münacal Türkçe, Arapça, Farsça 3 nait, *Camî*'nin meşhur na'tin Farsça 1 mutarraf tahmis, *Rüşenî*'nin meşhur na'tine tahmis, *Haseneyn*'in şahadetine 1 mersiye, *Mevlâna* vâs fında Farsça 1 medhiye, *Hâlid-i Bağdadi* hakkında 1 ni yazname, Hâlid-i Bağdadi'nin vefatı münasebetile 1 mersiye, Niyâznâme-i şeyh-i hód başlıklı 1 manzume, Farsça 2 şiir, Vak'a-i Hayriye münasebetiyle kaleme alınmış natamam 1 kaside, *Mehmed İzzet Paşa* hakkında 1 bahariye, *Reisülküttab Âkif efendi (Paşa)* hakkında 47 beyitli Arapça 1 kaside, Arapça 2 şiir, 1 terkibibend 1 musammat, *Habibi*'nin "Dedim dedi., redifli meşhur müseddesine 1 nazire, ikisi Türkçe, üçü Farsça, bir Arapça 6 muhammes, 2 terkibibend, 272 Türkçe gazel, 252 Farsça gazel, mülemma 1 gazel, Türkçe, Arapça, Farsça 24 kıt'a, 1 mesnevî ve 1 muammadan ibarettir.

Üniversite kütüphanesindeki yazmalar bu nüshaya nazaran eksiktir; Bununla beraber, Esad efendi kütüphanesindeki nüshada bulunmayan mahdud bazı şiirlere de bu yazmalarda tesadüf ediliyor.

Dâniş'in bazı manzumelerini örnek olarak kaydediyorum:

— I —

—Na't-i Şerif —

يا باهر الكمال ويا افضح العرب
يا احسن المقاتل ويا طاهر النسب
اي پادشاه جامع حسن خصال وخلق
كرده است حق وجود تو مجموعه ادب
انت الكفيع عند حساب الخلائق
يا ارفع المقام ويا رافع الرتب
اي ذات تست نخبة صف بيران
نام تودرسا وزمين شد حبيب رب
مالي سواك خذ بيدي يوم بيخون
ارجو رضاك حيثك تكشف الكرب
درمانده كشت عقل ز اوصاف ذات تو
ديوانه وار چاك كريمان كند دولاب
يا خيرة الانام ويا سيد الورى
اختارك الذي خلق الخلق وانتخب
موسى وخضر طافل دبستان فهم تست
اي كاشف سرائر علم لدن رب
قدغاز من تمسك بالشرع والسنة
قدكان عامراً و صريداً من اجتناب
رفت از جهان ز نور جبينت ظلام شرك
زائل شود هر آينه از نور مهرش

يارب صل خير صلاة على الرسول
والآل كافة وعلى كل من احب
دانش شفاعتي طالبد روز رستخيز
كر عاجزان تست ايا ابطحي لقب

— II —

— Gazel —

Aceb mi olsa ger ma'kûs eser meyhâne-i âlem
Sipîhr-i bâz gündür gerdiş-i peymâne-i âlem
Hezâran nevcevân-ı sîm ten hâk oldı âlemde
Nice genc eyledi pinhân bu virâne-i âlem
Kırıp zencîr-i akli şevk ile meczûb-i aşk olmaz
Değil mi fikr olunsa zâhidan divâne-i âlem
Harâb olsa nola mûrg-i dilin seylâb-ı eşginden
Esâsı hâr ü hasten bir binâdır lâne-i âlem
Eder mi meyl dehre zülf ü hâlin var iken *Dâniş*
Olur mı ehl-i sevdâ sayd-ı dâm ü dâne-i âlem

— III —

Ferâgat eylemem ölsem de ümmîd-i visâlınden
Kıyâmet kopsa geçmem kamet-i tûbâ misâlınden
Niçün şâyeste-i nakd-i visâlin olmadım bilmem
Gedâ-yi kûy-i aşkın şâhım incinme suâlinden
Gönül kim şebnem âsâ mahv-i hurşîd-i cemâlidir
Kemâl-i irtifâ'-ı kadr rûşendir zevâlınden
Gelüp ehl-i sülûkün vecd ü hâlin seyr kul zâhid
Ne gördün mâzi vü müstakbelin bu kıl ü kalinden
Ne kıldın gûş feryâdı ne terk ettin bu bîdâdı
Hudâ kıl sun seni âgâh ehl-i derd hâlınden
Demâdem kaldı çeşm ü dil miyân-ı âb ü âteşte
O şûh-i turfa vaz'ın geh cemâl ü geh celâlınden
Enîs-i iştiyâkı olduğum ol kadd-i mevzûnun
İyandır mısra'ı feryâdımın *Dâniş* maâlinden

— IV —

Öptür leh-i canbahşını sahbâyı seversen
Öldürme beni ey sanem İsâ'yı seversen
Âğuşumı açtım sana mânend-i çelîpâ
Ey muğbeçe gel dîn-i Mesîhâ'yı seversen
Biz aşkın ile eylemişiz mescidi vîran
Sen gönlümüzi yıkma kilisâyı seversen
Dâniş idedursun yakasın çâk çü mihrâb
Âğuşuma meyl eyle çelîpâyı seversen

— V —

Sebz hat âb-ı hayât-ı lâ'linin ihyâsıdır
Mevt-i ahmer gamze-i hunrîzînin îmâsıdır
Bir nigâh-ı rahm eylerdi o çeşm-i nîm hâb
Lâk baht-ı tiremiz bâlin-i istîgnâsıdır
Tiğ-i cevre eşg-i bülbülden o gül ruh vermiş âb
Kim dehân-ı zahmımız pür nâle-i şekvâsıdır
Değme şûriştin ayılmaz mest-i seyr-i kametin
Kim beyâz-ı subh-i mahşer penbe-i mînâsıdır
Şu'le-i âhım urur çün nâle-i zencîr mevc
Sanki gönlüm âteş-i şevk-ı cünun deryâsıdır

Görmedim gittikçe hicrân içre subh-i vuslatı
Ol meh-i hâbidenin bahtım şeb-i yeldâsıdır
Aşk ile can virmedikçe vasla *Dâniş* irmez el
Âlem-i hüsnün o kamet âlem-i bâlâsıdır

— VI —

Bak ol perfî izâra ki insâm andırır
İnsâna lâ'li çeşme-i hayvâmı andırır
Yâd-i lebinle hûn-i ciğer lâ'l reng olup
Sinem tamâm mülk-i Bedahşân'ı andırır
Derdinle her şeb ittiğim âh-ı siyâhlar
Cem' olsa ger o zülf-i perişâmı andırır
Meşrebce ehl-i aşkı serâsime itmede
Bezm-i şerâb meclis-i cânâmı andırır
Zîkr içre döndürür yüzün erbâb-ı devlete
Şeyhîn bu vaz'ı meşreb-i devrâmı andırır
Zünnârî-i mahabbetiyim *Dâniş* ol bütün
Kim nûr-i vechi kâfire îmâmı andırır

— VII —

Dâmen-i zülf-i siyehfâmın ki küfr efsân olur
Aşk temkin süz ü sevdâ düşmen-i îmân olur
Eyledi pejmürde sâmânım dem-i serd-i rakîb
Berg-i gül bâd-i hazandan şübhesiz rîzân olur
Nûr-i şem'in eylemez fânûs-i rûşen müstetir
Aşk-ı âteşbâr sanma sinede pinhân olur
Dîde ceşş engîz-i eşğ ü dil âlem efrâz-ı âh
Milk-i hasrette hayâlinçün demâdem kan olur
Fikr-i tanzîr eylemek *Dâniş* muhâl ender muhâl
Âkif-i sihr âferin üstâd-ı üstâdân olur

— VIII —

Geçti ümîd-i devlet o da bir zamân imiş
İkbâle dilde rağbet o da bir zamân imiş
Oldukça sen rakîb ile hem meclis-i şarâb
Olmak kebâb-ı gayret o da bir zamân imiş
Sevdâ-yi aşk şimdi pür ilti dîmağımı
Gûş eylemek nasihat o da bir zamân imiş
Gördüm boyunca lûtfum ol serv kametin
Geçti hevâ-yi fîrkat o da bir zamân imiş
Dâniş hüner hevesgeri âlemde kalmamış
Âdemde kabiliyyet o da bir zamân imiş
Vâsıf demiş bu mısra'-ı cansûzı pîş ezin
İnşâ vü şî're rağbet o da bir zamân imiş

— IX —

Sinemiz mecrûh kıldı âh-ı bî te'sîrimiz
Bahtımız bergeste'dir rû ber kafâdır tîrimiz
Gamzenin mecnûniyız mümkün değil teshîrimiz
Halka-i çeşm-i gazâlân olsa da zencîrimiz
Tiz geçerdik râh-ı rûsvâyiden ammâ neyleyim
Ey gönül çâk-i girîbân oldı dâmengîrimiz
Tekye-i mihnette ettik çillekeşlik ihtiyâr
Bu tarik-ı aşk içinde tâzelerdir pîrimiz
Olmuşuz pesmande hâr-ı matlâb oldukça hakîr
Cür'akeşliktir bu bezm içre meğer taksîrimiz

Dan.

Gençlikte nakd-i sabrı etti nevresler telef
Bül'aceb divâne-yiz kabil değil ta'mîrimiz
Bu gazel bir kat dahi *Dâniş* olurdu bînazîr
Olsa ger *Izzet* efendi mâil-i tanzîrimiz

Bibliyografya: Arf., Ftn., Ayntaplı Aynî divanı, Âkif Pa-
şa: Tabsıra, *Dâniş* Divanı, Neticetülvakayi, Lûtfî tarihi, Sel.,
Hazinefünun mecmuası, Osm., Babinger: Osmanlı Tarihçileri,
Stş., Fş.

Dâniş (Safiye Sultanzade Mehmed Bey) — Son
asır şairlerinden *Dâniş* Mehmed Bey hakkında *Sicil*'de
şu malûmat kayıtlıdır:

"*Dâniş* Mehmed Bey; Safiye Sultanzâde Mehmed
Rezmi Beğ hafididir. Hâcegân-ı divân-ı hümâyûn-
dan olarak iki defa Rumeli ordû-yi hümâyûnuyla
muhârebâtta bulunmuş ve mevâcib tevzîi memûri-
yetiyle ve Bağdad'a azîmet ve Kerbelâ ve Ne-
cef-i eşrefi ve sâir mahâl-i mübârekeyi ziyâretle avde-
tinde bir müddet gümrük muâmelâtının teftîşinde ve
basmâ ihdâsında emânette ve tamga zuhûrunda ilk def'a
me'mûriyetinde bulunmuş ve tarikat-î aliyeye-i mevle-
viyyeye müntesib olmağla evâhir-i ömründe Konya'ya
gidüp Hazret-i Mevlânâ قدس سره yı ziyâret etmiş ve
avdetini müteâkib 1253 (M. 1837) te vefât ile Beşik-
taş'ta Köprübaşı denilen mahalde vâki' büyük pederi
makberesine defn edilmiştir. Acıçeşme'de sekiz on par-
ça müsakkafâtta mürekkeb bir vakıf tertîb ile ecdâdı
vakfına ilâve ve evlâdına tahsis eylemiştir. Zarîf, nahîf,
şâir, hâzır cevâb, gayetle fukarâperver idi. Ahfâdından
Salâhaddin Beğ matbaa-î âmire müdürü ve Hasan Hilmi
Beğ Şehremâneti muhâsebe kalemi hulefâsındandır.,,

Dâniş Bey'in yegâne yazma divanı, Bay Fahri Bil-
ge'nin hususî kütüphanesinde mevcuttur. Bizzat şairin
elyazısıyla yazılmış olan bu tertîbsiz divan hakkında
Bay Fahri Bilge şu malûmatı vermektedir:

"*Dâniş* Bey'in kütüphânemdeki divanı, küçük ha-
cimde ve 14×20 eb'âdındadır; alelade meşin cildlidir.
Cild içinde *Dâniş* Bey'in eş'arını ihtiva eden kısım 35
yapraktan ibarettir. Sonundan 3 yaprak ta *Dâniş* Bey'in
gençlik arkadaşlarından *Enderûnî Şemsi Bey*'in bazı
şairlerine tahsis edilmiştir. Divanın ilk sahifesinin ba-
şında *Dâniş* Bey'in tâlik yazı ile بوله - بيد محمد عون وعزت
mısraı hâkkedilmiş 1208 (M. 1793) tarihli mühürü var-
dır. Divanın yazısı da tâliktir. Bazı mahallerinde aynı
kalemle tashihler yapılmıştır. Bundan da anlaşılacağına
göre divan bizzat *Dâniş* Bey tarafından yazılmıştır. Sa-
hifeleri de ortaları mistarla çizilmek suretiyle ikiye ay-
rılmıştır. Manzumeler muntazam tasnife tâbi tutulma-
yarak, gazeller de kafiye sırasıyla yazılmayarak gelişi
güzel - galiba tahrir tarihlerine göre - kayd olunmuş-
tur. Divandaki ilk manzume Sultân Mahmud II. un 1228
(M. 1813) te tevellüd eden Osman adlı oğlunun doğum
tarihine âiddir. Bu tarihin altında müfred halinde iki
beyit, daha sonra gazeller ve saire geliyor. Divan muh-
tevi bulunduğu manzumelerin enva ve beyitlerin mikda-
rı itibarıyla şöyle telhis edilebilir:

Manzume nev'i	Aded	Beyit addı
Tarih	12	79
Tercüibend	1	25

Müseddes	2	30
Tesdis	7	120
Muhammes	2	27 1/2
Tahmis	1	12 1/2
Gazel	65	388
Şarkı	8	86
Kıt'a	6	12
Müfred	19	19

799

"Tarihlerin 1228, 1229, 1230 (M. 1813 - 1815) yıl-
larını göstermesine bakılırsa eldeki divanın aynı yıllar
içinde yazılmış olduğunu kabul etmek lâzım gelir. *Dâ-
niş* Bey'in 1253 (M. 1837) de vefat etmesine nazarar
arada geçen rubu asır zarfında daha hayli şair yazmış
olması pek muhtemeldir; lâkin hiç bir yerde divanını
tesadüf edilememiştir. *Fatîm* tezkiresinde dahi tercümei
halinden bahs olunmamıştır. Eğer *Sicil-i Osmani* müel-
lifi Süreyya Bey merhumun himmeti olmasaydı *Dâniş*
Bey'in hayatı hakkındaki malûmatımız daha eksik ka-
lacaktı.,,

Bay Fahri Bilge'nin bu mutalâaları çok yerindedir
hakikaten manzumelerine nazaran *Dâniş*'in değerli bi-
şair olduğu anlaşılmaktadır. Gene Fahri Bilge'nin bil-
dirdiğine göre Farsçaya hakkıyla âşina olduğu anlaşılır:
Dâniş, bu lisanla da bazı şiirler kaleme almıştır. *Fatîm*'i;
öndan bahsetmeyişi cidden manidardır. Maamafih *Dâ-
niş*'in devrinde şiirleriyle de az çok şöhret kazandığın
mecmualar sayesinde öğreniyoruz; Onun divanında d
kayıtlı olan "Hacı Bektaş Veli,, hakkında yazılmış bir m
seddesi "*Dâniş* *Hazine-i Hümayun Sene 223,,* başlığıyl
bir mecmuada mukayyeddır (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. N. 562*).
Bazı şarkılarının bestelenmiş olması da onun dev-
rinde az çok tanındığını gösterir. Bay Fahri Bilge'de
ki divana göre şairin,

Sevdi cânım yine bir meh tal'atı
Kâfirin kâr itti cânâ hasretü

beytiyle başlayan bir şarkısı "Acemaşiran,, mak-
mında bestelenmiştir.

Sicil sahibi, *Dâniş* Bey'in Mevlevîliğinden bah-
etmekte ve son zamanlarında *Mevlânâ Celâleddin*'i zi-
yaret maksadiyla Konya'ya gittiğini söylemektedir; fa-
kat onun bidayette kat'î olarak Bektaşılığa intisab et-
tiğini de anlamaktayız. Kitabımıza naklettiğimiz *Ha-
cı Bektaş* hakkındaki manzumesi, bu hususta kuvvetli bi-
delildir (*No. 1*).

Bay Fahri Bilge, Şairin bu manzumesinden bahse-
tikten sonra diyor ki:

"*Dâniş* Bey'in divanında tarikate ve tasavvufa mî
teallik başka manzume yoktur; O, daha ziyade âşıkân
şiirler yazmıştır. Bunlar meyanında,

Gayriye sultân-ı iklim-i stîgnâdır gönül
Hazret-i sultânıma ancak heman sâil olur

Hazret-i sultânıma zannım sıkıntı geliyor
Hasr olup bu rütbe emre imtisâlimden benim

gibi bir "Sultan,,a taaşşukunu sarahaten gösteri
beyitler ve,

Mahrem eyle Dâniş'i lütf et harim-i vaslına
Bak nasıl güller kopar bāğ-ı hayâlimden benim

gibi âşıkane niyazlar göze çarpmaktadır.,
Ali Rifat Beyzâde Dâniş Bey'e isnad edilen *Netî-
etülvakayî'* adlı tarihin de bu Dâniş Bey'e âidiytini
tabul etmek daha doğrudur (*Bu husus için Dâniş Meh-
ned Bey maddesine bakınız.*)

Bay Fahri Bilge'nin Dâniş'e âid göndermek lütfun-
la bulunduğu şiirlerden bazılarını örnek olarak kay-
dediyorum:

— I —

— Müseddes —

Reh-i aşkında abâ pûşum anın çekmem eli
Bende oldum o şehe terk ile cümle emeli
Kanzil-i câm-ı ferahzâ-yi şerâb-ı ezeli
Mahrem-i meclis-i hâs-ı niam-ı lemyezeli
Mazhar-ı nûr-i Hudâ mahzen-i esrâr-ı Ali
Pîr-i erkân-ı tarikat Hacı Bektâş-ı Velî

Dergehinde o şehin bende-i candâdeleriz
Cân ü dilden kerem ü lütfuna âmâdeleriz
Kayd u teklîf ü sivâdan dahi âzâdeleriz
Yoluna biz bir alay can viren üftâdeleriz
Mazhar-ı nûr-i Hudâ mahzen-i esrâr-ı Ali
Pîr-i erkân-ı tarikat Hacı Bektâş-ı Velî

Mecma'-ı ilm-i ledün cûy-i himem tab'ı kerîm
Eyledi bendelere lütfunı ol şeh ta'mîm
Ne kadar eyleseler şânına lâyük ta'zîm
Oldı ârangemimiz bâb-ı rızâ vü teslîm
Mazhar-ı nûr-i Hudâ mahzen-i esrâr-ı Ali
Pîr-i erkân-ı tarikat Hacı Bektâş-ı Velî

Kuluyuz râh-ı mahabbette muvâfık olanın
Demine Hû çekeriz bende-i sâdik olanın
Dökeriz kanını tiğ ile munâfık olanın
Biz de gayret keşiyiz ol şehe âşık olanın
Mazhar-ı nûr-i Hudâ mahzen-i esrâr-ı Ali
Pîr-i erkân-ı tarikat Hacı Bektâş-ı Velî

Vermeyiz münkir olan câhil ü nâdâna selâm
Çalarız yuf borusun bilmeyen eşhâsa müdâm
Bende-i halka be-gûş olmadır ol şâha merâm
Dânişâ eyle bu beyti okuyup hatm-i kelâm
Mazhar-ı nûr-i Hudâ mahzen-i esrâr-ı Ali
Pîr-i erkân-ı tarikat Hacı Bektâş-ı Velî

— II —

— Sâmi'nin gazelini tahmis —

Fikr-i hatt-ı rûy-i cânan nevbahârımdır benim
Dâğ-ı hasretle gönül bir lâlezârımdır benim
Mürâ-i dil güyende-i zâr-ı hezârımdır benim
"Mevsim-i gül vakt-i sûg-i hâr hârımdır benim.,
"Gülşen-i mihnette bülbül gamgüsârımdır benim.,

Gamla dîdem kan döker ey şüh olalı mübtelâ
Çarmedim mir'ât-ı ümmîdimde bir rûy-i safâ

"Sürh iden âyine-i âfâkı her subh u meşâ,
"Aks-i seyl-i hûn-i çeşm-i eşgbârımdır benim.,

Bâğ-ı fikrette gül-i sadberg-i ümmid solalı
Levh-i dil sad dâğ-ı hasret ile ey meh dolalı
Kilk-i fikrim Mâni-i sâniyle şöret bulalı
"Heçr ile tasvîrine hâmem mukayyed olalı.,
"Her çıkan sûret kalemden derkenârımdır benim.,

Bir taraftan sînemi gamla yakup sûz-i firâk
Saldı sahrâya dil-i dîvânemi bu iştiyâk
Hasret-i rûyin ne hâle uğradır uşşâkı bak
"Cevr ile ey dîdesi âhû tarik-ı iftirâk.,
"Vâdi-i aşkında her dem rehğüzârımdır benim.,

Pûte-i fikr ü hayâlimde olup kal ibtidâ
Dest-i tahsîne olur engüster-i nazmın sezâ
Zerger-i endîşe-i Dâniş bunu der dâimâ
"Hâtem-i şî're güher kondurma iş mi Sâmiyâ.,
"Sîm tab'-ı şâiran ednâ gübârımdır benim.,

— III —

— Şarkı —

Gerdeni benzer gümüş âyineye
Çeksem ol cism-i lâtfi sîneye
Mâlik oldum sanırım gencîneye
Çeksem ol cism-i lâtfi sîneye

Raksa çıktıkça o şüh-i işveger
Nâz ile gâhî tebessümler ider
Sanki pâlûde vücûdı serteser
Çeksem ol cism-i lâtfi sîneye

Perçem-i müşgîni ol nâzûk edâ
Rûyine saçup verir zevk u safâ
Hiç nazîri gelmemiş bir dilrübâ
Çeksem ol cism-i lâtfi sîneye

Seyredenler âh idüp feryâd ider
Serserî fikr-i visâliyle gezer
Sorsalar Dâniş te ey meh böyle der
Çeksem ol cism-i lâtfi sîneye

— IV —

— Gazel —

Derdin evvel kokla verd-i rûy-i âlimden benim
Yâ niçün bilmezlenürsün şimdi hâlimden benim
Hemfirâş olsam sarılsam vuslata irsem deyu
Günde yüz bin şey geçer böyle hayâlimden benim
Müjde-i vaslın gelince hâtıra sabra dedim
Ba'dezin ol gayrı var âzâd mâlimden benim
Böyle hasret var iken ey şüh dilde haşre dek
Fehm olan cümle şikâyetdir meâlimden benim
Hiç dedin mi sen de zâlim Dâniş-i zârım heman
Miyveçin olsun yazık bāğ-ı visâlimden benim

— V —

Açup kâfûr veş sînen halâs it bendeni gamden

Dan.

Eğerci her dakıka lâ'lin emsem koklasam rûyin
Gınâ gelmez bulur hâhiş terakkî lezzet-i femden
Bu hüsn ü hulk ile bu şive-i nâz ü edâ ile
Nazirin gelmemiş bu devre dek tâ devr-i Âdemden
Ne hikmet gitmiyor büy-i-lâ'tifi hiç meşâmından
Lebimden lezzeti reng ü hayâl-i lâ'li didemden
Görünce câm-ı lâ'lin haşmet-i ceys-i nigâhıyla
Seni bu *Dâniş*-i zârın nasıl fark eylesün Cem'den

— VI —

— Beyit —

Gül ruhün hecriyle kudret kalmadı bil böyle sen
İttifâtındır beni ancak bu rütbe söyleden
Bibliyografya: ScI., *Dâniş* divanı., Mc.

Dâniş (Süleyman) — XVIII inci asır şairlerinden Süleyman Dâniş, Osmanlı hükümdarı Ahmed III. in oğlu Mehmed'in dadısı oğludur. Annesiyle birlikte çocukken saraya alınan Süleyman, Enderun'da terbiye gördükten sonra terakkî ederek peşkir ağalığına, daha sonra sır kâtibliğine terfi ettirilmiştir, 1165 (M. 1751) te hâcegândan olarak mevkufatilik vazifesine tayin edilmiştir. 1167 (M. 1753) de kalyonlar kâtibi, 1171 (M. 1757) de masraf kâtibi olmuş, badehu azl edilerek 1179 (M. 1765) te cebeciler kâtibliğine getirilmiş ve 1186 (M. 1772) de cizye muhasebecisi olmuştur. 1188 (M. 1774) de İstanbul'da vefat etmiştir. *Silâhdarzade* tezkiresinde şu vefat tarihi görülüyor:

Didim bâ lütf-ı Bâri fevtinin târihini anın
اوله دانش افندی جاوه کامی جنت علیا

Ramiz tezkiresinde ve ondan nakden *Sicil*'de şairin 1189 (M. 1775) de öldüğü kayıtlıdır. *Bağdadlı Şefkat* ve *Silâhdarzade* tezkirelerinde ise 1188 (M. 1774) yılı vefat tarihi olarak tesbit edilmiştir *Ârif Hikmet* tezkiresinde ise tamamen yanlış olarak şu kayıtlar görülüyor:

"1180 (M. 1766) hilâlide kalyonlar kâtibi iken garîk-i deryâ-yi rahmet olmuştur.,,

İlk zamanlarında *Tayfur* mahlâsını kullanan Süleyman, bilâhare şair *Hâtem*'in tensibiyle *Dâniş* mahlâslı şiirler yazmağa başlamıştır. *Ramiz* diyor ki:

"Mukaddemâ Enderûn-i şerefmakrunda oldukları halde Tayfur mahlâsıyla şöhret-nümâ olup bir hizmet-i celîle ile Yenişehir-i Fenâr-ı şâyân-ı i'tibâra azîmet ve vusûl ve sâlif-üt-terceme Akovahlî zâde Hâtem efendi merhûmun meclis-i şeriflerine duhûl buyurduktan beyinlerinde alâka-i rûhânî hâsıl olup mütercem-i pâkize cebînin cebhe-i pâkinde şa'saa perdâz-ı ehl-i yakîn olmağın enfâs-ı kuds iktibâslarıyla *Dâniş* mahlâsını ta'yin buyurmalarıyla beynelenâm mahlâs-ı mezkûr ile şöhretkarin olmuşlar.,,

Dâniş divanının yazma bazı nüshalarına kütüphanelerde tesadüf ediliyor (*Mesolâ bakınız: Ün. K. No. 2834, Ün. Yl. K. No. 126, Mll. Alm. K. Mz. No. 135*).

Takriben 5000 beyti ihtiva eden bu divanda biri "bahri tavil,, diğeri "terkibibend,, diğeri biri de "kaside,, şeklinde yazılmış 3 nait, biri Ciharyar hakkında 2 medhiye, 4 terciibend, 1 muâşşer Tarih, 2 müseddes, 2 mu-

hammes, 9 tâhmîs, 2 murabba, 494 gazel, 21 kaside, 2 kit'a vardır. *Mahmud I.* a takdim olunan 249 beyitli kaside, at isimlerini ihtiva etmektedir.

Tahmisler; *Âtîf, Fasih, Halimî, Nâbi, Râgıb, Sâbit, Sâib, Şâhi* gibi şairlerin beyit ve ya gazellerine yücude getirilmiştir.

Dâniş Süleyman, bazı şiirlerinde muvaffakiyet göstermekle beraber XVIII inci asrın çok değerli şairleri arasında gösterilemez. Devrinin mühim şahsiyetlerinden ve bilhassa *Nâbi*'den müteessir olarak âşıkane ve hakimane eserler kaleme alan *Dâniş* Süleyman'ın 6 manzumesini örnek olarak kaydediyorum:

— I —

— Gazel —

Pür tâb-ı ıztırâb olıcak cân-ı andelib
Tuttı cihânı nâle vü efgan-ı andelib
Ol denlü mest-i nâzdır ol gonca gûşuna
Girmez terânezâr-ı hoş elhân-ı andelib
Gülşende hâr hâr ile bulunduğun görüp
Şebnemle güller olmada giryân-ı andelib
Uçmuş cemende râhati yok keyfi galibâ
Bidâr-ı hâr oldı giran cân-ı andelib
Mahşerde olsa ülfet ider sanma *Dânişâ*
Dest-i sitemle çâk-i giribân-ı andelib

— II —

Safâ-yi aşk dilde sine-i sad çâkdendir hep
Füzunkâri-i mihnet gamze-i bi bâktendir hep
Kadeh nûşân-ı bezm-i aşka sahbâdan değil gördüm
Humâr-ı gam şerâb-ı kâse-i eflâktendir hep
Gülün ârangâhı sâye-i müjgân-ı bülbüldür
O mürg-i hüsne sanma lâneyi hâşâktendir hep
Tufeyli sanma tûfân-ı sirişgim zâhidâ zinhâr
Teb-i âfâka teskin dide-i nemnâktendir hep
Karîn-i âh ü efgan olduğum *Dâniş* cihân içre
Değil baht-ı siyehten kevkeb-i idrâktendir hep

— III —

Bir nâz ile sad âkili Mecnûn eyler
Bir şive ile bin dili meftûn eyler
Her dem beni âvâre idüp kârımdan
Mahrûmî-i vash ile mahzûn eyler
Tir-i müjesi sînemi pür dağ idüp
Çeşm-i siyehi didemi pür hûn eyler
Bir süh-i cefâ pîşe ki hicrâm ile
Her demde gözüm yaşını Ceyhûn eyler
Tâb-ı nazarım şerm ile yârin *Dâniş*
Ruhsârını çün gonca-i gülgün eyler

— IV —

Görünce nâlemi dilber beni tebâh sanur
Figan ü âhımı bâdi-i izz ü câh sanur
Semend-i cevrinin oldum o rütbe pâmâli
Ki her gören ten-i bitâbı nakş-ı râh sanur
Alur göz ile bakan çeşm-i süh-i cânâna
Dil-i fütâdeyi dildâde-i nigâh sanur

Aleddevâm yakup nâsı iftirâka beni
Yine cefâsını ol şüh gâh gâh sanur
Olup firifte-i ibtilâsı Dâniş-i zâr
Levâzım-ı gam-ı aşkı heman bir âh sanur

— V —

— Murabba' —

Bu gün bir bi aman gördüm
Kimin cânânıdır kimdir
Kati nâ mihriban gördüm
Kimin cânânıdır kimdir

Bulunmaz hüsnüne sâni
Cihâmın şüh-i fettâni
Değil mesmû' akrâni
Kimin cânânıdır kimdir

O cânım kamet-i dilcû
Hirâman serv veş her şû
Mükkâhhâl gözleri âhû
Kimin cânânıdır kimdir

Serâmed dilber-i ra'nâ
Ne gelmiş ne gelür hâlâ
Murâd üzre güzel ammâ
Kimin cânânıdır kimdir

Ne mümkün Dâniş-i bidil
Görüp te olmaya mâil
Bilinmezse velî müşkil
Kimin cânânıdır kimdir

— VI —

— Nâbî'nin gazelini Tahmis —

Hân-ı emeli hurs ile yağmâdan usandık
Bihûde tekâpû-yi kederzâdan usandık
Bir rif'at için mihnet-i dünyâdan usandık
"Bir devlet için çerhe temennâdan usandık,,
"Bir vasl için ağıyâra müdârâdan usandık,,

Ümmid-i visâl ile hayâlâtı unuttuk
Mehcûr olup efkâr-ı murâdâtı unuttuk
Keyfiyyet-i hasretle huzûzâtı unuttuk
"Hecrin çekerek zevk-i mülâkatı unuttuk,,
"Mahmûr olarak lezzet-i sehbâdan usandık,,

Olduk taleb-i kurb ile her derd ile hembâ
Kıldık niçe dem hâhiş ile cismimiz ifnâ
Gördük olacak mâl değil miyve-i hulyâ
"Düştük kati çoktan heves-i vuslata ammâ,,
"Ol dâiye-i dağdağa fermâdan usandık,,

Mihnetle keşâkeşte gönül andan usanmaz
Şûr ü şegab-i cevri firâvandan usanmaz
Feryâd ki sad nâle vü efgandan usanmaz
"Dil gamla dahi dest ü girîbandan usanmaz,,
"Bir yâr için ey dil hele gavgadan usandık,,

Ey hâme-i mu'ciz rakam-ı safha-i tastir
Bildim edemezsin elem-i Dâniş'i tahrir
Bâdi olur uşşâk-ı kesel meşrebe tezkir
"Nâbi ile ol âfetin it hâlini takrir,,
"Efsâne-i Mecnûn ile Leylâ'dan usandık,,

Bibliyografya: Fmz. Şfx., Sth Arf. Ecl., Daniş divanı.

Dânişî (Ahmed, İstanbullu) — XVII nci asır şairlerinden Dânişî'ye dair Yümmî tezkiresinde şu mâil mat kayıtlıdır:

"Dânişî: İsmi Ahmed'dir. Hâcezâde'den mülâzimdir. Rumeli kuzâtından iken bir çengi dilberine mâil olup tarîkı terk idüp remmâl olmuştur. 1060 (M. 1650) hudûdunda fevt olmuştur.

— I —

— Gazel —

Şivesiz kadd-i yârı neyleyeyin
Miyve vermez hiyârı neyleyeyin
Sâki-i gül'izâr olmayıcak
Bâde-i hoggtivârı neyleyeyin
Yârsız rûz ü şeb karâr olmaz
Bu dil-i bi karârı neyleycyin
Bezm-i âlemde ney gibi her dem
Nâleden gayrı kârı neyleyeyin
Hüsnüne Dânişî o mahlûbun
Mâilim ıztırârı neyleyeyin

— II —

Nâsıhın pendiyile aşk-ı dilrübâdan geçmeziz
Cümleden geçmek olur câm-ı safâdan geçmeziz
Gice gündüz zülf ü rüy-i dilrübâdır fikrimiz
Bu hevesten dönmeziz biz o hevâdan geçmeziz
Tir-i müjgânın aceb mi eylesek hâtır nişan
Baş ü candan geçmişüz ol kaşı yâdan geçmeziz

— III —

Bâğ-ı vaslın gözleme ey dil ruh-i dildârı gör
Âdem isen cennete kılma nazar didârı gör
Şâhid-i gül yilda bir kerre ederken arz-ı rûy
Kimseye etmez şikâyet andelib-i zârı gör
Dâimâ gayre metâ'-ı vuslâtı mebzûl iken (1)
Sana istiğnâ satar ol şâhid-i bâzârı gör
Fursatı fevt eyleme mecliste dilber mest iken
Öp elin düş ayağına Dânişî yalvarı gör,,

Şeyhî "Vakayülfuzalâ,, da şunları kaydediyor:

"Dânişî: Ahmed efendi İstanbulludur. Tarîk-ı pür tevfiğ-ı ilmiye âzim ve sadr-ı âlikâdr Hâcezâde Abdullah efendi'den mülâzim olup devr-i medâris-i mu'tade ile kırk akçe medreseden ma'zûl ilken Rumeli kalemrevinde bir kaç mansıba kadı olduktan sonra terk edüp remmâl olmuş idi. 1060 (M. 1650) senesi hudûdunda fevt oldu.,

Safayî tezkiresinde şu kayıtlar vardır:

"Dânişî: Nâmı Ahmed'dir. İstanbul'dan zuhûr etmiştir. Evâil-i hâlinde tahsil-i ma'rifet idüp ba'd-el-mülâzemet Rumeli kadıları silkinde münselik olup bazı menâsıba mutasarrıf olduktan sonra terk-i tarîk-ı kazâ idüp ilm-i remilde mehâreti olmağla remmâllik kârını kendüye maîşet idüp 1060 (M. 1650) târihinde fevt olmuştur. Ol asrın meşhûr şâirlerinden olup tertib-i divân etmiştir. Ol sâhib-i dâniş ve irfânın nazm eylediği

(1) Dâimâ gayre metâ'-ı vaslını mebzûl idüp: Şky. S.

Dan.

na't-i şeriften bir kaç beyt-i lâtif işbu mahalle sebt ü tahrir olunması münâsib olmakla zıkr olundu :

Sâyesi düşmez zemine sen o nahl-i Tûr'sun
Sâyesiz hurşidsin baştan ayağa nûrsun
Kaldı ardınca gözi halkı değil zahrında mühr
Bende-i âsiye Hak'tan afv için menşürsun
Şeş cihetten didosin didâr-ı Hak'kı görmeğe
Ayn-ı âlem sendedir âyine-i manzûrsun
Hak bu yüzden perde-i râz-ı dili keşf eyledin
Ârife zâhir velikin câhile mestûrsun
Dosta firdevsden kopmuş gül-i bî hârsın
Düşmen-i nâputheye bir âteşin tennârsur
Muksim-i cennet cehennem vâzi'--ı tîg u kalem
Münkirine mâtem ammâ mü'minine sîrsun
Sensin ol şeh kim Süleymanlar kapunda mürdür
On sekiz bin âleme hükmetmeğe me'mûrsun
Kâ'be'ye bünyâd uran gerçi Halîlullah'tır
Sen dahi vîran gönüller yapmağa . . . . .
Gördüğün mi'râca âşıqlara bahş eyledin
Lûtf-i Hak'tır ücretin didâr ile me'mûrsun
Mest olup tel kırmaları deyu erbâb-ı hîred
Nâhi-i mey mâni-i gûş-i ney ü tanbûrsun
Bir avuç hâk ile saldı hâke cünd-i düşmeni
Hak elinde ceş-i a'dâ üstüne mansûrsun
Cevheridir feth iden gencine-i esrârını
Tâ ezelden govher-i tevhide sen gencûrsun
Dânişî olma sakın lûtf-i Hudâ'dan nâ ümid
Akl ile yoktur alâkan mestsin ma'zûrsun,,

Beliğ tezkiresinde şu kayıtlar vardır :

"Dânişî: Kuzâttan İstanbulî Ahmed efendi 1060 (M. 1650) senesinde fevt oldu.

Mahabbet bahridir bu yönde hiç dürr ü güher yoktur
Çalışma yok yere ey dil sana andan çıkar yoktur

Başında od yanar dâim şikâyetten değil hâlî
Neye baksan dilindendir belâ-yi mihneti şem'in

Kül oldum yana yana tâb ü tâkat kalmadı diide
Yanup yakılmadan kaldım ben ol şem'-i fûrûzâna

Böyle kâr eyler ise câna hadeng-i müjesi
Gör ne işler geçer ol Dânişî-i bimâra,,

Bütün menbalarda şairin adı "Ahmed,, olarak gösterildiği halde *Sicil*'de yanlışlıkla "Süleyman,, deye kaydedilmiştir.

Dânişî divanının yazma bir nüshası Topkapı sarayı kütüphanesinde (Tpk. Bg. No. 166).

Bu divanın müretteb olmasına, kenarlarında da ayrıca şiirler yazılı bulunmasına rağmen Dânişî'nin bütün manzumelerini ihtiva etmediğini söyleyebiliriz; Çünkü *Yümnî* tezkiresinde kayıtlı olan 3 şiir (1) bu divanda yoktur. Buna mukabil *Safayî* tezkiresinde mukayyed bulunan "na't,, ile *Beliğ* tezkiresinde görülen 4 beytin tamamı olan gazeller, bu divanda vardır. Şu halde bu eserin 1060 (M. 1650) ta ölen Dânişî Ahmed'e âid olduğu muhakkaktır; fakat Mevlevî Dânişî'nin *Mevlâna* vasfındaki meşhur medhiyesi bu divanda da görülmektedir, halbuki bu eser, yalnız *Esrar Dede* tezkiresinde değil, bir çok mecmualarda da Dânişî Ali Dede namına kaydedilmiştir. Şu halde bu manzumenin bu divana yanlış olarak ilâve edildiğini kat'iyetle söyleyebiliriz. Dânişî Ali Dede-

(1) Bu şiirlerden "gör,, redifli manzume "Vakayülfuzalâ,, da ve "Geçmişiz,, redifli gazel "Safayî,, tezkiresinde de kayıtlıdır.

ye âdiyeti muhakkak olan şiirlerden ise hiç birini bu divanda mukayyed bulmadık. Hususiyile Dânişî Ahmed yazdığı bir naitte, Hazreti Peygamber'in "Mâni'-i gûş-i ney,, olduğunu söylemektedir ki (*Sfy.*) bir Mevlevî li-sanından beklenilmeyecek bir sözdür.

Takriben 2500 beytâ ihtiya eden Dânişî Ahmed divanında 8 münacat, 2 nait, Mevlâna vasfında 1 medhiye, 1 muhammes, 3 manzume, Sultan İbrahim, Dârüssaade ağası Ali Ağa, Sadriazam Kara Kemankuş Mustafa Paşa, Kaputan Yusuf Paşa vasıflarında 4 kaside, gene Kapudan Yusuf Paşa hakkında yazılmış 7 beyitli şöyle 1 manzume :

Ağlayup lâ'in gamından didesinden dökü dem
Pence-i mercan değil kana boyandı dest-i yem
Leyli eğ ü dâd âh-i pür şîrârımdır benim
Aks-i encüm sanmanız deryâ yüzünde subhdem
Sâlik-i vâdi-i nusrat mâlik-i deryâ-yi cûd
Kapudân-ı şâh-ı âlem Yûsuf-i vâlâ himem
Malta'nın kim fethine azm eyledi ikdâm ile
Emr-i Hak'kile önünce çekti mâhîler alem
Kande kim azm eylese üçler yediler rehberi
Yâd olundukça duâ-yi devletin eyler ümem
Çirk-i küfri âb-ı şemşîr-i zaferdir pâk iden
Artura fethin anın Dâdâr-ı âlem dembedem
Böyle bir âli gazâdan, kalmaz idim Dânişî
Mest-i aşkım çâre yok reftâra bilmem neyleyem

3 kıt'a, 205 gazel vardır. Divanın 51 inci sahifesinde de başka bir yazı ile *Riyazî efendizâde Âşık* başlıklı bir gazel, bu gazelin altında da *Dânişî-yül-hakîr* serlevhalı bir nazire görülmektedir. Şairin,

Aşk-ı cânâne didi rûz-i elest ol kim belî
Kıldı nûrânî dilin nûr-i hafî sırr-ı celî
Kande kim kılca teveccüh berk urur ayn-ı Ali
Çâre eylen kıldı sad pâre beni hicrân eli
Yâ Muhammed yâ Ali yâ Hacı Bektâş-ı Veli

Derdimin dermânı yok bir âşık-ı âvâreyin
Tig-i cevr-i yâr ile serpakadem pür yâreyin
Mihnete düştüm meded sizden meded biçâreyin
Siz dururken ben kime boyun eğüp yalvareyin
Yâ Muhammed yâ Ali yâ Hacı Bektâş-ı Veli

gibi beyitleri ihtiva eden muhammesi *Hacı Bektâş Veli*'ye karşı hürmetkâr bulunduğunu göstermektedir; fakat diğer şiirlerinde Bektâşlık neşesine tesadüf edemedik; İhsasen Dânişî, ekseriyetle lâdini mahiyette âşikane manzumeler kaleme almıştır.

Mey ü mahbûb Dânişî zevkîn
Saltanatta muâdil-i Cem'sin
Bilmemişsin eğerçi dünyâyı
Aşk ilminde ilk a'lemsin
Der-i divân-ı şâh-ı ma'nâda
Şî'r ü inşâ ile müsellemsin

gibi fahriyelerle kendisini takdim eden Dânişî, hakikaten değersiz bir şair değildir. Onun divanından seçtiğim 3 manzumeyi örnek olarak kaydediyorum :

— I —

— Gazel —

Keştî-i bahr-i gamın cây-i kararı nâbedîd
Bir aceb girdâba düştük kim kenârî nâbedîd

Gelmisiz bu deşt-i fâniye şikâr ümmîdine
 Cüst ü cûdur kârimiz ammâ şikârî nâbedîd
 Neylesün nestün ne çâre eylesün gavvâs-ı dil
 Mevc zen deryâsı dürr-i şâhvârî nâbedîd
 Gör ne âlemdir temâşâ kıl ki bâğ-ı hikmetin
 Miyvesi zâhir nihâl-i şâhsârî nâbedîd
 Âlem-i cem'iyet-i aşkın acebdir âlemi
 Şâmî uşşâka şeb-i yeldâ nehârî nâbedîd
 Gülşen-i tab'ın ne sırdır *Dânişi* ahvâli kim
 Nâ şüküfte goncası bâğ u bahârî nâbedîd

— II —

Aşüfteliğin sorma ben âşık-ı şeydânın
 Hüşyâr ola mümkün mi mest-i mey-i hicrânın
 Te'sîr-i mahabbettir germiyet-i câm-ı mey
 Eksik mi olur zevkî âriflere sahbânın
 Hep câm-ı safâ imiş rindâmı eden pür şevk
 Hep bâd-i hevâ imiş çalkanması deryânın
 Sayyâd-ı felek sayda mürğ-i dili cehd eyler
 Ammâ kati müşkildir râm olması ankanın
 Pîr oldı gözi görmez zâl-i feleğin şimdi
 Mâbeynini fark itmez nâdân ile dânanın
 İrgürdügün eflâke zilletle urur hâke
 Gör âkıbeti neymiş ey *Dânişi* dünyânın

— III —

Göricek yâr müstemendi bilür
 Kulunun hâlini efendi bilür
 Gör ki irfânın ol tabîb-i dilin
 Tutmadan nabz derdmendi bilür
 Değme bâzûya bâz-ı dil konmaz
 Konacak şâh-ı serbülendi bilür
 Sevmeden gayrı yok benim cürmüm
 Bigünâh öldürürse kendi bilür
Dânişi rind-i tab'-ı âşık-ı zâr
 Sevecek şüh-i şehlevendi bilür
 Bibliyografya: Ymn., Şky. Ş., Sfy., Blg., *Dânişi* divanı, Sel.

Dânişi (Divan Şairi) — Ekseriyetle XVI ncı asır, kısmen de XVII nci asır şiirlerini ihtiva eden mühim bir mecmuada (*Ünv. Yl. K. Mc. No. 46*). "*Dânişi Çelebi*, serlevhasıyla 4 manzume kayıtlıdır. Bu müseddes ve muhammeslerin XVII nci asır şairlerinden *Dânişi Ali Dede*'ye âid olması me'muldür; çünkü bu şairin divanını gören *Esrar Dede*, bir hayli müseddes ve muhammes vücude getirdiğini kaydetmiştir. Fakat bu divanı elde edemediğimiz için bu hususta kat'î bir şey söyleyemeyeceğiz.

Bu manzumelerin XVI ncı asırda yaşayan *Dânişi* mahlaslı diğer bir şaire âid olması da mümkündür. Şu kadar var ki, bir kısmı mutasavvifane olan bu manzumeleri, tasavvufa karşı katiyen temayül göstermeyen, hattâ sofiye aleyhinde bulunmakla tanınmış olan XVI ncı asır şairlerinden *Kayserili Dânişi*'ye isnad etmeğe imkân yoktur.

Bu şiirlerden üçünü örnek olarak naklediyorum:

— I —

— Müseddes —

Ger ararsan hâne-i kalbinde ara dilberi
 Aşka düş kim mâsivâ kaydından olsun dil berî

Devlet-i fâni için ayağa düşme serseri
 Eyle toprağa berâber hâke sal sim ü zeri
 Ehl-i vahdet hiçe saymaz şevket-i İskender'i
 İkilikten geçmeyen birlikten içmez sâgari

Kim ki bildi zât-ı Hak'lı aşk ile mesrûdur
 Ehl-i tevhidin vefâsın duydu gamdan durdur
 Cân ü dil âyinesi pür şevktir pür nûrdur
 Çeşm-i câmı açamaz hodbin olanlar kürdür
 Ehl-i vahdet hiçe saymaz şevket-i İskender'i
 İkilikten geçmeyen birlikten içmez sâgari

Ol ki mürğ-i aşktır perr ile bâli neylesün
 Pâye-i a'lâ ile sâff-ı niâli neylesün
 Pâk meşreb sâf dil ehl ü iyâli neylesün
 Ehl-i aşk erbâb-ı gam mâl ü menâli neylesün
 Ehl-i vahdet hiçe saymaz şevket-i İskender'i
 İkilikten geçmeyen birlikten içmez sâgari

Derd-i aşktan can virenler fikr-i sıhhat eylemez
 Silk-i fakre meyl idenler meyl-i devlet eylemez
 Fâniye kılmaz nazar dünyâya râğbet eylemez
 İçmeğe âb-ı hayâtı Hızr'a minnet eylemez
 Ehl-i vahdet hiçe saymaz şevket-i İskender'i
 İkilikten geçmeyen birlikten içmez sâgari

Baş açık ey *Dânişi* biz âşık-ı şeydâlarız
 Pây-mâl-i mahşeriz rind-i kadeh peymâlarız
 Sûretâ kim katreyüz ma'nide biz deryâlarız
 Vahdeti kesrette bulduk âşık-ı yektâlarız
 Ehl-i vahdet hiçe saymaz şevket-i İskender'i
 İkilikten geçmeyen birlikten içmez sâgari

— II —

— Tahmis —

Kametim oldı düta bâr-ı gam-ı dildâr ile
 Tâkatim tâk itti hicran hancer-i âzâr ile
 Yandı yakıldı derûnum âh-ı âteşbâr ile
 Künc-i gamda eğlenürsem nola âh ü zâr ile
 Görmedense görmemek yeğdir seni ağyâr ile

Âh kim günden güne biçâre dil bîmâr olur
 Dide-i bahtım ne vaktin bilmezem bidâr olur
 Görmedikce ben seni kârim figan ü zâr olur
 Gayr ile gördükçe hod kârim kati düşvâr olur
 Görmedense görmemek yeğdir seni ağyâr ile

Fârig ol zülfün gibi çok başlı tarrâr olmadan
 Vazgel çeşmin gibi cellâd-ı hunhâr olmadan
 Sana ne hâsıl varup ağyâr ile yâr olmadan
 Hiç ne buldun bilmezem meyyâl-i ağyâr olmadan
 Görmedense görmemek yeğdir seni ağyâr ile

Yâd-i lâ'linle gözüm kan ile doldu yem değil
 Ser beser zehr ile dolmuştur derûnum dem değil
 Sen perî ruhsâre mâil olmayan âdem değil
 Yolda gördükçe seni gözüm açarsam gam değil
 Görmedense görmemek yeğdir seni ağyâr ile

Cânıma geçti eğerçi tîr-i aşk-ı dilrübâ
 Kadrim anlar dilbere cânım fedâ olsun fedâ

Dan.

Dânişî biçâre veş oldum cefâyâ mübtelâ
Künc-i firkat ihtiyâr itsem yeridir dâimâ
Görmedense görmemek yeğdir seni ağıyar ile

— III —

— Tahmîs —

Ne kadar yoluna virsen o şehin cân ü seri
Bin o denlü yine sendn kaçup eyler hazeri
Yûsuf-i sâni olursa ana itmeme nazarı
Sevmeden sevmemeden itse nola dil güzeri
Sevenin bendesiyiz sevmeyenin mih-i seri

Âh kim yârimi kurtarımadın nâdandan
Seni sevmez ne kadar sen anı sevsen candan
Rûy-i mihnet görünür âyine-i devrandan
Götürî geçti gönül vuslat ile hicrandan
Sevenin bendesiyiz sevmeyenin mih-i seri

Oldı Şirin lebinin haste gönül Ferhâd'ı
Mihnet-i aşkın ile çerhe çıkar feryâdî
Tutalım derd ile urulmuş ezel bünyâdî
Budürür hâsılı erbâb-ı dilin mu'tâdî
Sevenin bendesiyiz sevmeyenin mih-i seri

Kadr bilmez güzelin sanma ki efgendesiyiz
Kadrimiz anlayanın âşık-ı şermendesiyiz
Kande kim dilber ola ol aranın bendesiyiz
Neyleriz dilberî biz ehl-i dilin bendesiyiz
Sevenin bendesiyiz sevmeyenin mih-i seri

Gice gündüz ideriz *Dânişiyâ* âh ü figan
Olmuşuz mihnet ile haste-i aşk-ı cânan
Bağrımız pâreledî hancer-i dest-i hicran
Böyle halk itmiş ezelden bizi Hallâk-ı cihan
Sevenin bendesiyiz sevmeyenin mih-i seri

Dânişî (Kayserili) — XVI ncı asır şairlerinden Kayserili Dânişî hakkında tezkirelerde çok sathî malûmat kayıtlıdır. Asıl adı Mehmed olan Dânişî, devrinde *Süleymanegî zâde Pîri Çelebi* deye tanınmıştır. Gençliğinde medrese tahsiline devam eden ve Hasan Bey'den mülâzim olduktan sonra müderrislik meslekine atılan şair, Edirne'de müderris iken kaza meslekine talib olmuş ve 80 akçe ile Münif'a kadı tayin edilmiştir. 969 (M. 1561) kışında bir gemi ile Mısır'a vazifesi başına giderken boğulmuştur. *Riyazî* *میرود بہشت* terkiibini vefat tarihi olarak kaydediyor.

Müverrih *Âhî*, şairin ölümü münasebetiyle şunları söylüyor (*Knk.*):

"Bazı meşâyih ve evliyâya bedhâhlığı ucundan ken-
düye dokunan telâtum-ı tûfân sillesinin derdmend Dâ-
nişî'ye dahi isâbeti tahakkuk bulmuştur.,,

Dânişî hakkında tezkirelerde sitayişli cümleler var-
dır. Bilhassa *Ahdî* onu şu yolda sena etmektedir:

"Şâir-i zarif ve yâr-ı lâtif kemâl ü fazl ile ârâste
ve ulûm-i Arabiyyede zâtı ma'lûmât ile pirâstedir. Had-
d-i zâtında âdemî ve nikû sîret şöyle ki ahlâk-ı hamîde ile
yegâne-i âfâk ve zihn-i pâki dâniş-i şî'r ile beyn-el-ak-
rân tâk zebân-ı Fürse ve hatt-ı nesta'lîka cân ü dil-

den ârzûmend ve müştâk ve sehâvet-i bî gayeti bir mer-
tebededir ki bizzarûri otuz akçe medreseden ferâgat i-
düp kazâyâ râzî olup vilâyet-i Mısır'da kadı oldu... El-
hak ol nâ murâd pâk itikad ve ziyâde âşık pişe ve ni-
kû nihâd kimse idi. Eş'âr-ı sûznâki hûb ve güftâr-ı
âbdâr ü pâki mergub ve pesendide-i zurafâ-yî âlem ve
gamzedâ-yî dil-i pür gam idi. Ehl-i dâniş yanında rû-
şen ve mübeyyendir.,,

Âşık Çelebi de şu suretle onu medhettedir:

"Hakka ki ehl-i dânişin yegânesi ve erbâb-ı binişin
ferzânesi idi. Yalnız ilimde değil her hünlerde mâhir
ve her ma'rifette sâhib-i hazz-ı vâfir idi. Hoş mezâk ve
hûb ahlâk idi.,,

Dânişî'nin tezkirelerde kayıtlı olan bazı beyitlerini
naklediyorum:

Dil uzatırsa yaşına deryâ kenârda
Âhım çok oynadır anı bu rûzgârda
Bu âh-ı âteşin ile deryâ-yi gamda dil
Bir kestdir ki bahre salubdur kenârda
Tek devlet-i visâli ele girsün ol şehin
Mansıb olursa Dânişî olsun kenârda

Bâğ-ı hüsn içre aceb serv-i gül endâm oldun
Dâğ-ı pür hün ile zeyn ideli cânâ bedenin
Terk-i ser eyledi dil kocmağ için sim tenin
Baştan geçmese kocmazdı seni pîrehenin

Gerçi fettândır ol hâl-i siyeh devrânın
Lîk basmıştır anı hatt-ı abir efsânın

X Rûzgârın bahârı var kışı var
Biri birine benzemez işi var

Arz idüp neylersin ey dil tâze dâğın dilbere
Geçmez ol simin berin yanında fûls-i ahmere

Gerçi hâl-i zekânın fitne-i devrân oldı
Hat yaraşur iricek arada pinhân oldı

Sana üftâde iken cümle âlem benzerin kimdir
Niçe âşık buluptur Leyliler divâneden gayrı

Lebiyle söyleşemez sen şeh-i suhandânın
Heman ağzıhgıdır gonca-i gülistânın

Lâ'linin âşık-ı hünin dilidir câm-ı şerâb
Başlardır yüreğinde görünen sanma habâb
Nukl-i lâ'linle efendî bu gice mecliste
Ehl-i şevk içre yine bî meze düşdi mey-i nâb

Her kaçan hâk-i tenimden yâr peygânın alur
Koparır ben hastesinin yüreğın cânım alur

Kameti halka teni zerd olanı unutma
Kulağında küpe olsun senin ey şeh sözümüz

Gördüğüm leblerinin oldı miyânı şeker âb
Çıktı nâzûklık ile aralarından suhanın

Çehreye yaş akıdır yollar idelden gözümüz
Hâlimiz ağlamağa doymadı yâre yüzümüz

Sarılmak va'de itmiş gerçi bir destâre ağıyâre
Varup nâzûklığıle anı mestâne dolandırmış.,

Eli değmez ki başın kaşıya aşkında Leylâ'nın
Anınçün Kays-ı şeydânın başından âşiyân gitmez

Pervane Bey mecmuasında kayıtlı olan bir gazeli de kaydediyorum:

— Gazel —

Yüz sürmek için dâmen-i dildâre şükûfe
Varını döküp saçtı reh-i yâre şükûfe
Ruhsâr-ı araknâkinin artarsa safâsı
Tan mı ki virir revnakı gülzâre şükûfe
Dâğında kaçan dâne-i eşge nazar itsem
Düşmüş sanurum lâle-i kühsâre şükûfe
Erbâb-ı çemen müflis idi garet-i deydin
Gark itti yine dirhem ü dinâre şükûfe
Sinende senin *Dânişi* her penbe-i dâğın
Seyr itmek için oldu dil-i zâre şükûfe
Bibliyografya: Ahd., Aşk., Byn., Knh., Ryz., Kfz., Prv.

Dânişi (Mevlevî) — XVII nci asır şairlerinden Ali Dânişi, İstanbulludur. Bütün menbalar, onu *Nevâli-zâde Ataullah*'ın hafidi olarak gösteriyorlarsa da babasının adını bildirmiyorlar. Önce medrese tahsili yapan şairin hayatı hakkında da etraflı malûmatımız yoktur. *Güftü* onun mevlevîliğinden hiç bahsetmiyor. Ve bu tezkire yazıldığı zaman Dânişi henüz İstanbul'dadır. Bilâhare onu *Âdem Dede*'ye intisab etmiş olarak görüyoruz. *Sakıb Dede* sefinesine göre, Dânişi Âdem Dede'den sonra Galata Mevlevihanesi şeyhliğine tayin edilen *Arzi Dede*'den de istifade etmiştir. Gene *Sakıb Dede*'nin rivayetine göre, bir müddet Konya'ya gitmiş ve Çelebi Abdülhalim efendi'nin meşihati zamanında Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhliğine tayin edilmiş, fakat oranın havası ile imtizac edemediği için Kudüs Mevlevihanesi şeyhliğine nakledilmiştir. "Âlim, fâzıl ve şâir-i hoş lehce,, olduğundan dolayı Kudüs'ün ileri gelenleri kendisine büyük bir hürmet ve muhabbet göstermişlerdir. Dânişi, Kudüs Mevlevî dergâhının vakfiyesini çoğaltmak hususunda da epeyce çalışmıştır. Aynı vazifede bulunurken 1095 (M. 1683) te vefat etmiştir. Ayvansaraylı Hüseyin, *تاريخ السليمانية* terkibini vefat tarihi olarak gösteriyor (*Tercemetülmeşayihin*). *Esrar Dede*, şairin 90 yaşını geçkin olduğu halde öldüğünü kaydediyor. Oğlu *Mehmed Mukim* de şairdir. *Esrar Dede* bu zatten bahsederken,

"... Ve dahi oğulları *Abdülhad Dede* 1182 (M. 1768) târihinde intikal idüp Dânişi Ali Dede ırkı bunlarda tamam olmuştur.,,

diyor. Bu kaydın yanlış olduğunu *Ahkar* mahlasıyla şiirler yazan *Zühdü Bey*'in *Esrar* tezkiresinin kenarına ilâve ettiği şu izahat ile anlamaktayız (*Bay Ahmed Remâzi'ye âid Esrar Dede Tezkiresinde*):

"Fuzalâdan meşâyih-i Mevleviyeden olup müddet-i meâide Tokat Mevlevihânesi meşihatinde bulduktan sonra bil-înfisâl İstanbul'a gelerek bir çok zaman fakirhânemizde güşegüzin-i inzivâ olup Çelebi Sadreddin efendi zamân-ı meşihatinde Aydın meşihatiyle ikrâm ve on sekiz ay sonra İstanbul'a gelüp inzivâgâh-ı kadiminde ârıza-ı cüz'iyye-i zâhiriyye ile .... târihinde *Âlim-i dârüsselâm olan Şeyh Ahmed Sâfi Dede efendi* *قدس سره* hazretleri müşârünileyh Abdülhad efendi'nin sülâlesinden idüğü bizzat kendülerinden mesmû-i fakirânem olmağla Dânişi Ali Dede merhû-

mun ırkı munkarız olduğuna dâir müellif-i kitabın tahkiki noksan olmak lâzım gelir. Ahmed Sâfi Dede'nin her ne kadar evlâdı kalmamış ise de Tokat'ta hemşire zâdeleri mevcûd olup hattâ hîn-i vefâtında İstanbul'a gelerek isbât-ı neseb-i verâset etmelerine nazaran bu sülâle elyevm bâkî demektir. Müşârünileyh Ahmed Sâfi Dede efendi hazretlerinin zâhir ve bâtını ulûm-i âliyye ve ledünniyye ile ârâste olup *Molla Câmî*'nin *Arzûnu şerh* ve terceme ile târih-i te'lifi olmak üzere *عاشق* ismiyle tesmiye buyurmuşlar ve şâir *Aynî*'nin lûgâten *Sezeban* manzûmesini muhakkikane şerh etmişlerdir. *Câmî muzaffer matbû* ise de *Sezeban şerhi* iktilid olarak kendi hatlarıyla muharrer olduğu halde Yenikapı Mevlevihânesine mevzû'dur. Müşârünileyh her ilimde mâhir ve vilâyeti zâhir ve bâhir idi... *Elsine-i selâsede eş'âr-ı i'câz âsârı olduğu gibi kuvve-i kudsiyye ile taklib-i mâhiyyâta iktidâr-ı kerâmet medârici meşhûd-i fakirânem olmuştur. Fakîre ihsankerdeleri olan mecmûa-i nefiselerinde mukayyed eş'âr-ı dürrbârlarından zeyl-i menkabe-i âliyyeleri kıldı. Meşhed-i mukaddesleri, Yenikapı Mevlevihânesi ittisâlinde kâim hakikatülevrâh-ı mübârekede Tavşanlı şeyhi Nakî Dede merhûmun merkad-i muattarları civârındadır.,,*

Dânişi divanının pek mahdud nüshaları olduğu anlaşılmaktadır. *Esrar Dede*'nin naklettiği şu hatıra da bunu teyid ediyor:

"Acîbe: Tahfirimiz bu mahalle reside oldukta nâgâh ahbâb-ı mezkûrdan *Neş'et Süleyman* efendi'nin hânelerine varılıp Mekke telâmizesinden birisi aziz-i müşârünileyh'in divân-ı şeriflerini getirmiş anın mutâlâasına dâir sohbet olunurken fakîr dâhil-i meclis olup dest-i acz peyvestime i'tâ buyurduklarında sarf-ı nigâh-ı dikkat idüp baktım ki hazret-i Dânişi'nin kendi hatt-ı destleriyle olan nüsha-i şerifesidir. Bir kaç gün alup hücre-i fakirânemde serâpâ mutâlâa eyledim ki mükemmel kasâid ve nüüt-i nebevî ve Dûvâzdeler ve yiğirmiden mütecâviz terkibibend ve müseddes ve mühammes ve münakkah gazeller ve dervîşâne ve mevleviyâne nice nice neşidelerine imrâr-ı nazar-ı i'tibâr olundukta güyâ bâlâda mezkûr olan gazel-i sâde ile iktilif olunmamak için aziz-i mütercemin kerâmât-ı mââdiyyelerinden add olunup hazret-i pir-i vâcib-üt-tevkîr evsâf-ı âliyyelerinde bir kasîde-i garrâları ve bir Dûvâzdeleri ve bir kaç gazelleri sebt kerde-i menkabe-i i'câzları kıldı.,,

Bu divanı *Şeyh Galib*'in de gördüğünü vücude getirdiği tezkiresinden anlamaktayız. Şairin 11 manzumesini eserine nakleden Galib, onun "Aşk,, redifli şiirini yazdıktan sonra "32 beyitli bir gazelden intihâb olmuştur.,, cümlesini de haşiye olarak ilâve etmiştir.

Ben Dânişi divanına rastlamadım; fakat *Şeyh Galib* ve *Esrar Dede* tezkirelerinde kayıtlı olan şiirlerden başka mecmualarda da bazı manzumelerine tesadûf ediliyor. Bilhassa *Veled İzbudağ'a* âid mecmualarda onun epeyce şiiri mevcuttur. *Bay Fahri Bilge*'nin hususî kütüphanesindeki iki mecmuada da bir çok şiirleri görülmektedir.

Bir hayli sahifesinde Dânişi'nin el yazısını ihtiva eden çok mühim bir mecmua da Millet kütüphanesinde mevcuttur (*Reşid efendi K. Mükerrer No. 835*).

Dânişi, bu mecmuaya "Dânişi-i abd-i hakir, başlığıyla kendi manzumelerinden bazılarını ve bir kısım Mevlevî şairlerinin eserlerini kaydetmiştir. Bu meyanda İsmail Rûsûhî'nin mutasavvıfane bir manzumesi ve Dânişi'nin bu manzumeye vücutte getirdiği bir naziresi de mukayyedir. Dânişi'nin Bağdad fethi münasebetiyle yazdığı bir kaside de gene bu mecmuada görülmektedir.

Dânişi, kudretli bir şairdir. Eserlerinde ekseriyetle aşkı terennüm etmiş,

Mesnevi'yi gûş-i cân ile simâ' it nâydan
Ey gönül abdâli gel sıdk ile Mevlânâ'ya dön
Mevlevî ol dâiren gözle simâ' it Dânişi
Mâsivâ terkini ur şindengiru Mevlâ'ya dön

gibi bir çok manzumelerinde de Mevlevîliğin hususiyetlerini tebarüz ettirmiştir. Müstağni bir hâli olan ve çok mahviyetli bir adam olduğunu,

Hâkkeylemişiz Dânişiyâ nâm-ı vücûdî
Ölsek dimeziz biz de fülân ibn-i fülânız

beytiyle izaha çalışan Dânişi'nin 10 manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Vnsf-i pâk-i Cenâb-ı Mevlânâ —

Aşkır ol Şems kim bir zerresidir âftâb
Heft yem yanında ol bahrin değil bir katre âb
Âbı itmiş rûhperver mihrî kılmiş nûr bahş
Hep viren oldur zemîn ü âsmâna âb ü tâb
İtse bir zerre eğer envâr-ı mihrinden eser
Şu'le bahş olurdu mihre haşr olunca mâhtâb
Ehr-i feyzinden zemîne damlâsa bir katre su
Terbiyetle hâki eylerdi o katre pür gülâb
Çıksa bir şemme sipihre bûy-i verdinden eğer
Yağdırırdı üd u anber âleme yer yer sehâb
Bâd-i gülzârı nesîm-i bâğa dokunsa eğer
Rûzgâr estikçe eylerdi hevâyı müşgnâb
İrse bir cür'a eğer câm-ı meyinden âleme
Halkı eylerdi o neşve serbeser mest ü harâb
Berr ü bahre âtesinden düşse bir kemter şerer
Cümle mürğ u mâhiyi eylerdi bir demde kebâb
Rûy-i zerdim aşkı yolunda nola hâk eylesem
Birdir ol şâhın yanında kadr-i zer kadr-i türâb
Sâhib-i tabl u âlem serdefter-i sâhib kerem
Rûh bahş-ı mürde-i gam serfirâz ü kâmyâb
Pâdişâh-ı ma'nevî sâhib kitâb-ı Mesnevî
Kiblegâh-ı Mevlevî şâhenşeh-i gerdun meâb
Hazret-i Molla Celâlüddin-i Rûmî kim odur
Server-i milk-i hakikat dâver-i mâlik rikâb
Hüsnidir hüsn-i Hüseyin ü hulkıdır hulk-ı Hasen
Nâmıdır nâm-ı Muhammed zâtı zât-ı Bû Türâb
Ol serefrâz-ı cihan kim cân atup dergâhına
Dergehidir nûrbahş-ı âftâb ü mâhtâb
Ol şehenshêh kim serir-i ma'dilet serverleri
Hâk-i pâyi olmadan itmezler asla ictinâb
Ol serefrâz-ı cihan kim cân atup dergâhına
Rûh-i pâkenden ider ümmîd-i himmet şeyh ü şâb
Şöyle âli kadr ü gerdun pâyedir ol şâh kim
Pâdişehler hizmet-i dergâhın eyler irtikâb

Mevlevî veş âstânın devr ider her gün güneş
Hâk-i dergâhında eyler aşk nûrun iktisâb
Pâyine yüzler sürüp baş eğmese dergâhına
Başı irmezdi göke olmazdı meh rif'at nisâb
İki âlemde olurlar ceş-i mihnetten halâs
Âstânına o sultânın idenler intisâb
Türbesinde nola olmazsa melekler âşikâr
Sûrete gelmez iderler rûh-i pâkenden hicâb
Hâkipâyin cevherin aısun virtüp can nakdini
Kimyâdan olmak isterler olar kim behreyâb
Kara toprağı zer-i hâlis ider iksir veş
İtse hâke bir nazar ol server-i âlicenâb
Rahm idüp ger nâyının gûş itnese feryâdını
Hiç keşâkeşten halâs olmazdı mânend-i rebâb
Ger sûtün-i himmetinden olmasaydı pâyesi
Âsmânın sakfına çoktan gelürdi inkilâb
Lûtfi mi'mârı eğer kim olmasa bir bir sûtün
Tîşe-i mihnet ederdi dâr-ı dünyâyı harâb
Oldı nutk-ı cânbahşı gûş-i cânâ gûşvâr
Canı bağışlar âşık-ı dilmürdeye ol lâ'l-i nâb
Rûhtur cism-i maâniye kitâb-ı Mesnevî
Zinde itmiştir cihâmı ol hitâb-ı müstetâb
Zâhiren bâtin ulûmun âleme tefsîr ider
Yok safâ bak âleminde ana benzer bir kitâb
On sekiz bin âleme icrâ idüp ahkâmını
Doldı âvâz-ı simâyile sipih-rî nüh kıbâb
Kayd olursa defter-i ihsânına nâmım eğer
Dest-i kudret itmeye cürmüm rakam rûz-i hisâb
Dergehinde el verirse vechi var maksûdumuz
Kim ki çerhe tutsa yüz olur duâsı müstecâb
Hânkah-ı aşkı içre nitekim abdâl-ı çerh
Mevlevî olup simâ' eyler misâl-i âsyâb
Yâ İlâhî başımızdan sâyesin itme cüdâ
Dehri kaplar nitekim bu hayme-i zerrin tinâb
Nâyeznenler üfürüp ney artıtır aşk âtesin
Mevlevîler devr ider sanma misâl-i âsyâb
Her birisi olmak için lâyık-ı bezm-i visâl
Döne döne âteş ü gamda ider bağrın kebâb
Kim ki yolile târik-i aşka girmek kasd ider
Semt-i Mevlânâ'yı tutsun kim odur râh-ı savâb
Âstânına o şâhın sür yüzün ey Dânişi
Sana ol dergâhta olur müyesser feth-i bâb
Sine sûzan dil perîşan hâke yeksan cism-i zâr
Gözde nem başta hevâ cânımda nâr-ı ıztrâb
Yâ nice mahbûb-i vahdet eylesün arz-ı cemâl
Meyl-i ağıyar oldı çeşm-i şâhid-i rûha nikab
Dembedem andıkça cürmüm âh idüp kan ağlarım
Zârilikten kalmadı çeşmimde nem cismimde tâb
Rûzgârın devri artırdı derûnum âtesin
Vay eğer benzerse dâğ-ı mihnete nâr-ı azâb
Âteşim teskin ider gönüm hayât-ı nev bulur
Bahr-i lütfundan saçarsa üstüme bir katre âb

— II —

— Muhammes —

Görinür âşika subh u mesâ bir
Gelür divâneye ağ u kara bir
Olur mahşerde hep şâh u gedâ bir
Hakikat ehline arz u semâ bir
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

Mücerred ol mücerred ol mücerred
Görine tâ sama sırr-ı Muhammed
Bulam dersen cihanda ömr-i sermed
Hak'ı bil âbid ü ma'bûd ü ma'bed
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

Dime rûhâni olmaz nefse mâil
Olurmuş cism-i hâkî rûha hâil
Düşübdür kesrete vahdet mukabil
Hudâ'ya iki dimek nice kabil
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

O kim tevhidî bilmez bî keseldir
Helâk eden anı tûl-i emeldir
Ne kim zâhir olur hükm-i ezeldir
İkilik ara yerde bir meseldir
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

Gönül abdâl veş ol ehl-i tecrid
Annıla fehm olunur ilm-i tefrid
Gönülden idegör îmânı tecdid
Bire birdir bu derde sırr-ı tevhid
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

Şeriatde tarikat oldı rehber
Tarikatde hakikat rûha manzar
Hakikat ma'rifetdir sırr-ı ekber
Düşegör âlem-i tevhide mazhar
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

Eğer yükseklik istersen ol alçak
Fenâ çirkâbına yazık bulanmak
İki âlemde durmaz isteyen Hak
Hudâ'dan gayrisidir küfr-i mutlak
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

Gel öl ölmezden evvel tâ ol ihyâ
Seninle zinde olsun cümle eşyâ
Olursun katre iken bahr ü deryâ
Ne gam ey Dânişi-i bî ser ü pâ
Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

— III —

— Gazel —

Bezm-i aşkında senin meyhâne bir ben bir habâb
Baş açık yalın ayak âvâre bir ben bir habâb
Kubbe-i sâgarda gûyâ top bir âyinedir
Bîkarâr olmuş döner biçâre bir ben bir habâb
Göz yumâr devr eyledikçe aksine devr-i felek
Nâzır olmaz âleme hemvâre bir ben bir habâb
Pâk meşreb sâf dil bir âşık-ı âvâredir
Su gibi eyler nazar didâre bir ben bir habâb
Dembeğim kanlar yudar cevri-i felekten Dânişi
Oldı lâ'l-i dilbere âvâre bir ben bir habâb

— IV —

Yeri göği hiçe saymaz mest-i bî pervâ-yi aşk
İki âlemden geçer rind-i kadeh peymâ-yi aşk

Her gözi şehbâza sayd olmaz hü mâ pervâz olan
Konmağa etmez tenezzül her yere anka-yi aşk
Mevlevîyim şimdi döndüm sanmanız Mevlâ'ya ben
Gûşuma bezm-i ezelden çalnuptur nây-i aşk
Deff ü nây ile simâ'ımdan döner başın senin
Neydüğün fehm eylemezsün zâhidâ ma'nâ-yi aşk
Aşk der aşk işidir etse tekellüm ehl-i dil
Can kulağını pür etmiş na're-i gavga-yi aşk
Delk-ı tecridi giyürdi bana hayyât-ı kader
Dürlü dürlü şekle kormuş âdemi sevdâ-yi aşk
En gedâst pâdişâh-ı dehre istignâ satar
Gör ne âlemdir kıyâs et rütbe-i ulyâ-yi aşk
Âşık-ı ser pâ bürehe kadr-i şâhidan geçer
Tâc ü tahtı neylesün ey Dânişi rûsvâ-yi aşk

— V —

Ağlar inler pâyine yüzler sürer gönlüm gözüm
Hâkipâyeye âh ü eşgin arz ider gönlüm gözüm
Dilde fikr-i lâ'l-i dilber gözde hûnâb-ı sirişg
Sâki-i devrân elinden kan yudar gönlüm gözüm
Dide vü dilde hayâl-i çeşm ü lâ'lin var iken
Nerkis ile goncaya kılmaz nazar gönlüm gözüm
Sevdi gönlüm göz göre bir kanlı zâlim âfeti
Kande ise bî vefâ dilber sever gönlüm gözüm
Ben nice nâlân ü giryân olmayım ey Dânişi
Mâcerâ-yi râz-ı aşkı fâş ider gönlüm gözüm

— VI —

Âh-ı âşıktan hazer itmezsün ey simin beden
Korkarım bir gün olur pejmürde ol simin beden
Dâğlar yaktım serâpâ sine-i üryanıma
Cism-i zârım lâlezâr oldı çü sahrâ-yi çemen
Bir nigâh-ı lûtf ile güldür bu ben biçâreyi
Yoksa bu âlem bana cânâ olur beytülhazen
Zâr ü giryân eyleme ben bülbül-i şûrideni
Büy-i vashmla anı şâd it gel ey gülpirehen
Baht-ı beddendir dime ey Dânişi şekvâyı ko
Dâimâ erbâb-ı tab'a böyledir çerh-i kühen

— VII —

Elimde görseler gül meyle pür peymânedir dirler
Düşersem hâkipâ-yi dilbere mestânedir dirler
Hakikatten dem ursam kimse nutkum istimâ' itmez
Göz açsam râz-ı aşk-ı yârdan efsânedir dirler
Eğer kim mescide varsam riyâya nisbet eylerler
Ne bilsünler görüp sermestliğim divânedir dirler
Görenler kolların dâğ-ı siyehle âşık-ı zârın
Perin yakmış mahabbet şem'ine pervânedir dirler
Dilinden bahs olursa Dânişi-i zâr ü şeydânın
O bir genc-i mahabbetle dolu virânedir dirler

— VIII —

Mürg-i cânı zâhidin dâm-ı riyâya bağlıdır
Ehl-i aşkın tab'ı küy-i dilrübâyâ bağlıdır
Mürşid ister menzile bu akl ile varılmıyor
Geçmesi müşkil o yollar rehnümâyâ bağlıdır
Fahre düş sultân-ı vakt ol kayddan âzâde ol
Kâr ü bâr-ı saltanat fakr ü fenâyâ bağlıdır

Mâlik-i kenz-i beka neyler ferlânın devletin
Sâlik-i râh-ı hüda bend-i rızâya bağlıdır
Çoktan eylerdim sefer ey *Dânişi* ukbâya ben
Neylerin divâne gönlüm dilrübâya bağlıdır

— IX —

Can tekve-i gamda Mevlevidir
Dil levh-i kitâb-ı Mesnevidir
Bu gördüğün âlem-i anâsır
Bir zerrece aşk pertevindir
Dil tıflı okur kitâb-ı hikmet
Gâyâ ki Hakim-i Gaznevî'dir
Erbâb-ı dile kemâl ü irfan
Gencine-i sırr-ı ma'nevîdir
Ey *Dânişi* top-ı âh yıkmaz
Hakka ki hisâr-ı gam kavîdir

— X —

Biz aşk ile dide rüşenâyız
Mir'ât-ı cemâl-i dilrübâyız
Mahmûri-i aşka zevk bahşız
Âyine-i gam safâ nümâyız
Bigâne reviş fütâde-i aşk
Mecnûn-i mahabbet âşinâyız
Sirette Skender-i Cem âyin
Sürette gedâ-yi bî nevâyız
Geh aşk ile rind-i meclis-i mey
Geh zühd ile şeyh-i pârisâyız
Mikat-ı mahabbete suturlâb
Mir'ât-ı hakikate cilâyız
Sertâc-ı şehân-ı mülk-i âlem
Hâk-i reh-i Şâh-ı Kerbelâ'yız
Girsek gözüne nola adûnun
Biz çeşm-i alile tûtyâyız
Yok şâh-ı cihâna serfûrûmuz
Biz *Dânişi* bende-i Hüdâ'yız

Bibliyografya: Gft., Şky. Ş., Sfy., Blg., Skb., Şeyh Galib
tezkiresi, Esr., Ayvansaraylı Hüseyin: Tercemetülmeşayihin,
Sel., Osm., Mc.

Dânişi (Mustafa) — XVII nci asrın ilk nısfında
yetişen şairlerden *Dânişi* hakkında *Bâdi Ahmed*, "Ri-
yaz-ı Belde-i Edirne,, de şu malûmatı veriyor:

"*Dânişi*: Nâmı Mustafa'dır. Tarık-ı tedrise sülûk et-
miş iken sinn-i şebâbda 1027 (M. 1617) târihinde irtî-
hâl-i dâr-ı ukbâ etmekle Uzun kaldırımında vâki' Uzun
mezarlıkta Milo bakkalı demekle ma'rûf olan bakkal
dükkânı hizasında medfun ve nakş-ı seng-i mezârı bu
târih-i mevzûndur:

Dür-i bahr-ül-maârif ol cemil-ül-hulk kim hayfâ
Adem deryâsına saldım felek feryâd elinden dâd
Dirîga irmeyüp maksûduna kâm almak isterken
Murâdı aksine devr eyleyüp kıldın ania bîdâd
Didim fevtin işidüp bir ziyâde bî bedel târih

الهمى دانىشى مرحوى احسانك فل آاد

— 1027 —

Tarih mısraındaki نيل kelimsinin mezarında yâ-
sız olarak نيل muharrerdir ve öylece de hesap edil-
miştir. Bu eş'âr güftâr-ı dürrerbârındandır:

— I —

— Gazel —

Dilde cem'iyet komaz zülfün perişân olmasun
Kırdırır uşşâkı gamzen böyle fettân olmasun
Genc-i sinende tilsim-ı tûğme feth itmîş rakîb
Neylesün uşşâk yâ çâk-i girîbân olmasun
Hem ider ağıyar ile sohbet o mest-i nâz-ı yâr
Hem ser-i küyimde dermiş istemem kañ olmasun
Bana keyfiyyet yeter lâ'l-i leb-i ruhsâr-ı yâr
Sâkiyâ isterse mey sâgar gülistân olmasun
Dânişi veş ârzü-yi id-i vasla düşdi dil
Kâ'be-i küyinde yârin nice kurbân olmasun

— II —

Nazarı pâk olan habâb âsâ
Düşer ayaklara şerâb âsâ
Çeng-i aşkında gör neye döndüm
İlerim dembedem rebâb âsâ
Kendime vermezem dakîka vücûd
Halka öğünmem âsiyâb âsâ
Gün gibi yetse göklere başın
Yerde olsun yüzün türâb âsâ
Dânişi matla'ında gün yüzünün
Şu'le vir nazma âftâb âsâ

— III —

— Kit'a —

Güzeller değme şahsı defter ü divâne yazmazlar
Berât-ı aşkı bir mecnûn-i sergerdâna yazmazlar
Ne hikmettir ki hep bî nâmlardır yazılan bunda
Annın kim nâmı vardır defter-i cânâne yazmazlar

— IV —

Bu çeşm-i katilin hedef-i ebrûvânıyız
Benzer gönül ki tir-i kazânın nişânıyız
Ol şâh-ı mülket-i suhanın *Dânişi* bugün
Minnet Hudâ'ya mazhar-ı lütf-i nihânıyız

— V —

Aşk âleminin firkatı çok vuslatı yok
Erbâb-ı dilin mihneti çok devleti yok
Âlem mi eder kimse fenâ âlemde
Dehrin sitem ü sıkleti çok râhatı yok

— VI —

Niçün ey serv kametim böyle
Alçağa sâye gibi mâilsin
Gerçi ra'nâ güzelsin ammâ kim
Neyleyim mâil-i erâzilsin

— VII —

Gülsitân-ı âlemin yoktur gülünde büy-i zevk
Savt-ı mürği savt-ı mâtem nakşı hicran nakşıdır
Nakş-ı hicrandır gülün hâlin gamiyle âşika
Nokta-i râz-ı mahabbet dâğ-ı hirman nakşıdır

— VIII —

— Beyit —

Terk-i ser eyledi dil kocmak için sim tenin
Baştan geçmese kocmazdı seni pîrehenin

— IX —

Sana üftâde iken cümle âlem benzerin kimdir
Nice âşik buluptur Leyli bir divâneden gayrı,,

*Dânişi'*den kısaca bahsedilen *Enisülmüsamin*'de "1027 de sinn-i şebâhda vefât eyledi. Muammer olsa niçe âsârı zuhûr etmek me'mûl idi,, deniliyor.

Mahmud *Urî'*ye âid olan ve "Cevri tarihi,, adıyla basılan eserde de şairin bir beyti kayıtlıdır.

Badî Ahmed'in şaire yanlış olarak isnad ettiği iki beyit (No. 8, 9), Kayserili *Dânişi'*nindir.

Bibliyografya: *Enisülmüsamin*, Cevri tarihi, Riyaz-ı belde-i Edirne.

✓ *Dâveri* (Gedizli) — XVI ncı asır şairlerinden *Dâveri* hakkında tezkirelerde malûmata rastlamadım; yalnız bir mecmuada onun epeyce manzumesi kayıtlıdır. Bu kıymetli mecmuaya sahib olan Bay *Fahri Bilge* bir mektubunda diyor ki:

"*Dâveri*, Türk şairleri'nde tercümeihali bulunan (C. 2, S. 639) Gedizli *Azmi Bey*'in oğludur. *Dâveri*'nin bizzat yazmış olduğu kütüphanemde mevcut mecmuasının sonunda 992 كتيبه الذير داوری بن عری مك الكدوسو kaydı vardır. Şu halde *Dâveri* XVI ncı asrın ikinci nisfında yaşayan şairlerimizdendir. Yalnız kendisinin asıl adı ile doğum ve ölüm tarihleri malûm değildir, fakat mecmuanın son sahifesi zahrında hemen aynı sıralarda *Dâveri*'nin vefatını gösterir beş beyitlik bir manzume yazılı bulunduğu göre, XVI ncı asrın sonundan daha evvel vefat ettiği muhakkaktır. *Dâveri*, babası ile hemşhri-lerinden ve diğer muasırlarından bazı şairlerin bir çok gazellerine nazireler, bazı gazellerine de tahmisler yapmıştır.,,

Bay *Fahri Bilge*'nin bana göndermek lûtfunda bulunduğu dört manzumeyi dercediyorum:

— I —

— Gazel —

— Gedizli Cezmi'ye nazire —

Tekye-i gamda niçe vâlih ü hayrân olalım
Mey-i gülgün içelim âleme sultân olalım
Terk idüp tâc ü kabâyı oluben mest ü harâb
Bezm-i aşk içre varup çâk-i giribân olalım
Bir boyı serve olup sâye sıfat efgende
Reh-i aşkında anın hâk ile yeksân olalım
Bülbül âsâ niçe feryâd ideim küyinde
Gonca veş açılalım gül gibi handân olalım
Bir saçı Leyli gamıyla varalım *Dâveriyâ*
Düşelim dağlara Mecnun gibi üryân olalım

— II —

— Gedizli Azmi'ye nazire —

Derâğuş itmek istersen miyânın
Dilâ bulmak gerek evvel nişânın
Ferâğat itme vaslı el verince
Yürü her nesnenin gözle zamânın
Öpermiş dilberin lâ'lini sâgar
İçersem su yerine nola kanın
Gam-ı Leylâ'yı koyup Kays'ı gör kim
Başına aldı bir mürğ âşiyânın
Döner sanma yolundan *Dâveri*'yi
Fedâ eyler sana baş ile cânın

— III —

— Ulvi'ye nazire —

Ruhi gün o mehin saçı şebdir
Hâl-i ruhsârı anda kevkebdir
Hün-i eşgimle çehre-i zerdim
Sanki bir levha-i müzehhebdir
Mey-i gülgündan içtinâb eyler
Zâhidi bilmeziz ne meşrebdir
Beni redd itti sürdi şimdi rakîb
Der-i dildârda mukarrebdir
Haste-i aşka *Dâveri* yârin
Şerbet-i lâ'li hoş mücerrebdir

— IV —

— Gazel-i peder tahmis-i hakir —

Biz tecerrüd mülkünün sultânyüz İsâ sıfat
Neşve-i aşk ile haydır cismimiz Yahyâ sıfat
Kimseye varup giriftâr olmazız bebga sıfat
"Âşiyân-ı kaf-ı istiğnâdayüz anka sıfat,
"Şimdi İskenderlere baş eğmeziz Dârâ sıfat,

Besleyüp envâ'-ı ni'met birle bu cân ü teni
Gün gibi burc-i semâda eyleyüp hep meskeni
Yüzüne güldüğüne aldanma bu dehr-i deni
"Heft ser bir mâr-ı merdüm kârdır dünyâ seni,
"Ağz açmış dem çeker yutmağa ejderhâ sıfat,

Şarktan tâ garbe dek hükm itsen İskender misâl
Âftâb-ı ömrüne âhur irer bir gün zevâl
İlm-i hikmet bilmede dahi olursun Dânyâl
"Pence-i şîr-i ezelden cânı kurtarmak muhâl,
"Hemnişin olsan çıkup hurşid ile İsâ sıfat,

Biz bu bâzâr-ı fenâ dellâline aldanmazız
Hâce-i dünyâ-yi dünun mâline aldanmazız
Vâiz-i şehrin kuru akvâline aldanmazız
"Kayd-ı keydile adûlar âline aldanmazız,
"Niçe yüzlerden bize görünseler dünyâ sıfat,

Mişezâr-ı dehr içinde yine şîr-i nerlik it
Başına dünyâ gamın alma sakın serverlik it
Katl idüp efi-i hırsı *Dâveri* Hayder'lik it
"Çek asâ-yi himmeli merdânelik kul erlik it,
"Ejder-i nefsi helâk it *Azmiyâ* Mûsâ sıfat,

Davud (Kâtib) — Rûmî'ye bak.

Davud (Paşa) — XIX uncu asır şairlerinden *Davud Paşa* hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

"*Davud Paşa*: Gürciy-yül-asl olup şehri Bağdad'da neşv ü nemâ bularak şehri mezbûrun vücûhundan olduğu halde 1231 (M. 1815) senesi hilâlinde uhdesine rütbe-i sâmiye-i vezâret bit-tevcih Bağdad eyâletine revnak efsâ ve 1246 (M. 1830) senesi eyâlet-i merkumedin keff-i yed iderek derbâr-ı şevket karâr-ı mülûkâneye dehâlet ve bir müddet ikametle 1254 (M. 1838) senesi müceddeden bâb-ı âlide teşkil olunan dâr-ı şûrâ riyâsetine ve ba'dehu Bosna eyâletine ziyet bahşâ buyurulup muahharen bir vakit Dersâdet'te ikametsâz-ı istirahat olduktan sonra 1263 (M. 1847) sâlinde intihâ-yi mesâ-

nid-i dünyevi ve ibtidâ-yi makasid-i uhrevî olan Şeyhülharemlik hizmet-i müstelzim-ül-mefhareline me'mûriyeti bil-icrâ müflehîr ve mübâhî ve 1266 (M. 1850) sâlinde çend mâh müddet infisâli vuku' bulmuş ise de sâniyen hizmet-i celle-i mezkûre uhdesine bil-ihâle mazhar-ı iltâf-ı nâmütenâhî olmuş iken 1267 (1851) senesi hilâlinde rûh-i revânı ravza-i cinâna revân olmuştur. Müşârûnileyh ulemâ-yi mütebahhirinden olup şehri Bağdad'da vâli bulunduğu hengâmda dahi neşri ulûm-i âliyye ile evkat güzâr olduğu tevâtüren ma'lûm-ı sıgar u kibârdır. Kendisinin tabiat-ı şî'riyye ashâbından bulunduğu ve 1262 (M. 1846) sâlinde vuku' bulan sür-i hümayûnda balon ta'bir olunan haymiy-yüş-şekil bir âlet ile Haydarpaşa sahrâsında berhevâ olup telef ve nâpeydâ olmuş olan Komeski nâm sâhib cesâret hakkında bâlâda muharrer târih-i lâtifî nazm u inşâd etmiş olduğu bazı taraftan rivâyet ve ihbâr kılınmış olmağla teberriken ceride-i âciziye sebt ü kayd olunmuştur:

Matbah-ı aşını iş'âl emeliyle yerden
Göçlere uçtu o müflis sakarı itti mekar
Süyledi mürğ-i kazâ cevvi hevâda târih
« كره ناره چيقوب ياندى قومسكى بوسغر »

Sicil'de şu kayıtlar vardır:

"Davud Paşa: Bağdâd vâlisi Süleyman Paşa'nın kölesi ve dâmâdı olup 1231 (M. 1815) muharremi guresinde vezâretie Bağdad ve Basra 1249 (M. 1833) saferinde Bosna vâlisi olup 1251 (M. 1835) rebiulevvelinde bâ'del-azil 1253 (M. 1836) zilhiccesinde şûrâ-yi Bâbî âli reisi 1255 (M. 1839) cümâdilâhiresinde Ankara vâlisi olup 1256 (M. 1840) rebiulâhbirinde azl edilüp 1262 (M. 1846) rebiulâhbirinde şeyhülharem olarak 1266 (M. 1850) cümâdilevvelinde azl edilmiş ve 1267 (M. 1851) muharreminde sâniyen şeyhülharem olup senesi mezkûre ramazanında Medîne-i Münevverede irtihâl eylemiştir. Âlim, kâmil, fâzil, müdebbir, muktedir idi. Tedris-i ulûm ile şâgird yetiştirdi. Mahdûmu *Yûsuf Beğ* 1260 (M. 1844) târihinde Kapucubaşı olduğu gibi diğer mahdûmu *Hasan Beğ'e* 1249 (1833) da da Kapucubaşılık verildi.,

Davud Paşa'nın 1249 (M. 1833) da Bosna valisi olduğu zaman Ayıntaplı *Aynî* bir tarih vücade getirmiştir. Şairi medh eden beyitlerini naklediyorum:

Ol safder-i dâniş karin fahr-i ümem hâmi-i din
İrfânna sad âferin düstür-i vâlâ monkabet
Ehl-i maârif dâimâ dergâhım itmiş mültecâ
Kân-ı hayâ bahr-i vefâ kenz-i sehâ vü mekremet

Bibliyografya: Ftn., Sel., Aynî divanı.

Davudoğlu (Sazşairi) — XVII nci asır sazşairlerinden olduğu muhakkak olan Davudoğlu'nun hece vezniyle yazılmış bir manzumesi 1193 (M. 1779) te Erzurum havalisinde yazıldığı anlaşılan ve bugün Bay Fahri Bilge'nin hususî kütüphanesinde bulunan çok mühim bir mecmuada kayıtlıdır.

XVII nci asır sonlarında yazılan Bursa Orhan Gazi kütüphanesindeki diğer mühim bir mecmuada da onun başka bir manzumesi görülmektedir.

Bay Fahri Bilge'nin Kayseri'den (No. 2), Bay

Namdar Rahmi Karatay'ın da Bursa'dan göndermelâtında buldukları bu iki şî'ri aynen dercediyorum.

— I —

— Kısma —

İhtiyâkım mah yüzünü görmeğe
Benim de murâdım ver sen Yâ Kerim
Geldim hâkipâyeye yüzler sürmeğe
Benim de murâdım ver sen Yâ Kerim

Açıldı lâleler gevher içinden
Sürüldi kalmadı kalbimde derman
Her kula murâdın verdiği zaman
Benim de murâdım ver sen Yâ Kerim

Yâ Rabbi gönder nasîbimi gelsün
Varsun deli gönül murâdın bulsun
Varlığın birliğün hakkıçün olsun
Benim de murâdım ver sen Yâ Kerim

Davudoğlu seyyah ider dağlarda
Seyr ider bülbüldür öter güllerde
Mubârek günlerde kutlu saatte
Benim de murâdım ver sen yâ Kerim

— II —

Evvel bahar yaz ayları gelende
Akar boz bulanık seli Bingöl'ün
Katar katar olmuş ağca mayalın
Çıkar yaylalara ili Bingöl'ün

Bir zamanda bu dağları gezmeli
Her güzelin bir ismini yazmalı
Topuğu halhallı burnu hızmalı
Seyran ider nevcivanı Bingöl'ün

Yiğid olan dolu bâde içmeli
İçüp güzellerin seyrin itmeli
Her kes sevdiğini alup gitmeli
Yiğidlere kala yeri Bingöl'ün

Etem Bey (?) otağın kurmuş geriden
İster tutyalara hüküm yürüden "?,
Davudoğlu haber almış periden
Dersem menşesin (1) Bingöl'ün

Dayioğlu (Sazşairi) — Ali Emiri'nin topladığı aşık manzumeleri arasında Dayioğlu namına da bir destan kayıtlıdır. Tenbelliğin ifadesi olan bu manzume tarzında daha epeyce destana tesadüf edilir. Dayioğlu'nun yaşadığı asrı tayin edemedim. Destanın iki bendini nakletmekle iktifa ediyorum.

— Destan'dan —

İğneci olsam usanırım işimden
Berber olsam korkarım kel başımdan
Sarac olsam çok almalı meşinden
Dabbağ olsam köselesin geremem

(1) Menekşe.

Kâtib olsam akıl gerek ilime
Dellâl olsam kimse irmez fîlime
Terzi olsam bata iğne elime
Hallâc olsam yayı pekçe kuramam

Müt. Alm. K. Mz. Mc. No. 757

De'bi (Kefeli) — XVII nci asır şairlerinden
bi hakkında *Rıza* şu malûmatı veriyor:

"De'bi: Kefevî Hüseyin Beşe'dir. Zümre-i râcilin-
iken ilm ü ma'rifet ve kemâl ile mevsûf ve şîr ü in-
ile meşhûr ve ma'rûftur. Bu beyt-i dilpezîr anların-
:

Nukra-i eği çıkar dâim gözünden sürh fâm
Var ise kullâbdır ağıyar-ı bedhü döstüm

1049 (M. 1639) da İstanbul'da fevt oldu.,

Mustafa Mücib tezkiresinde ve *Şeyhî'nin* Vakayı-
uzalâ'sında da aynı malûmat kayıtlıdır; Şeyhî, fazla
rak onun yeniçeri olduğunu sarîh olarak kaydet-
miştir.

Mülâhaza: Kefeli Hüseyin Çelebi'nin mahlâsı hak-
da mütereddîdim. Bu mahlâs, *Rıza* tezkiresinin
tbu nüshasında "Dâyî,, şeklinde kayıtlıdır; bazı
ma nüshalarında ise "De'bi,, veya "Dâbi,, olarak
kaydedir. *Mustafa Mücib* tezkiresinde de aynı şekil-
görülüyor. Bay Fahri Bilge'ye âid yazma bir *Rıza*
kiresinde ise bu isim, دای = Dâi olarak gösterilmiş-
. *Şeyhî'nin* Vakayıülfuzalâ,, sının ekseri yazmalarında
e'bi,, olarak yazılmıştır. *Hammer* de kelimeyi - tered-
dle - "Dâi,, şeklinde tesbit etmiştir. Fakat bun-
hep istinsah farklarıdır, Şairin hakikî mahlâsının
olduğunu gösterecek mahiyette değildir. *Siocil* sahibi
sbütin yanlış olarak "Re'yi,, deye kaydetmiştir; hal-
ki şairden bahseden menbalar, onu "D,, maddesinde
tremişlerdir. Şu halde, şairin mahlâsı eski menba-
rda دای، دای، دای، دای، دای olarak, yani *Dâbi*, *De'*-
Dâi, *Dâyî* gibi muhtelif şekillerde gösteriliyor de-
ektir. Biz, ekseriyetle yazmalarda "elif,, üzerinde bir
:"hemze,, nin mevcut olduğunu düşünerek *De'bi*'yi
rcih ettik; fakat, bu hususta hiç bir iddia serdetme-
rek.

Bibliyografya: Rz., Mcb., Şky. Ş., Hammer: Osmanlı şîir
n'atı tarihi, Sel.

Debîrî (Divan şairi) — XVII nci asrın ilk nisfında
ışayan şairlerden *Debîrî* hakkında tezkirelerde malû-
ata rastlamadım. Yalnız *Kafzade Faizî* tezkiresinde o-
nun şu beyti kayıtlıdır:

Gubâr-ı gamdan ey dil zâhir olmaz hâlet-i aşkıma
Bir ahker pâredir güyâ yatır hâkîster altında

Bibliyografya: Kfz.

Dedemoğlu (Bektaşî) — XVII nci asır şairlerin-
en olduğunu tahmin ettiğim *Dedemoğlu'nun* hayatı
akkında hiç bir malûmata sahib değilim. Onun *Bekta-*
Şairleri adlı eserinde kayıtlı olan iki "nefes" ini nak-
ediyorum:

— I —

— Nefes —

Muhammed'i eğer çandan seversen
Varınca bir tel ver pîrime turnam

Hasan Hüseyin'den imdad umarsan.
Varınca bir tel ver pîrime turnam

Zeynelâbidin'in gonca gülleri
Bakar kılavuzdur sürer yolları
Gül yüzlü yârimin zülfi telleri
Varınca bir tel ver pîrime turnam

Ca'fer-i Sâdik'la Mûsâ-yi Kâzım
İmâmı *Rıza*'ya bağlıdır özüm
Bir de benim için eyle niyâzım
Varınca bir tel ver pîrime turnam

Muhammed Takî'dir Ali-yi Nakî
Hasan-ı Askerî zülfünün bağı
Yerin göğün arşın kürsün direği
Varınca bir tel ver pîrime turnam

Dedemoğlu Hak'tan tuttum dâmeni
Küfür deryâsında buldum imânı
Seversen Mehdi-i sâhib zamânı
Varınca bir tel ver pîrime turnam

— II —

Meded hey Allah'ım meded
Gel derdime dermân eyle
Eriş yâ Muhammed Ali
Gel derdime dermân eyle

Hasan Hüseyin aşkına
Yardım edesin düşküne
Zeynelâbidin aşkına
Gel derdime dermân eyle

İmam Bâkır'ın katına
İmam Ca'fer'in zâtına
Mûsâ Kâzım hürmetine
Gel derdime dermân eyle

Hem Takî'nin hem Nakî'nin
Kemteriyim Askerî'nin
Yarlıgamak senin şanın
Gel derdime dermân eyle

Var Hak'tan dileğin dile
Mehdi sâhib zaman gele
Dedemoğlu secde kıla
Gel derdime dermân eyle
Bibliyografya: Bkt.

Defterî (Defterdarzâde kilârî Ali Bey) — XVI
ncı asır şairlerinden *Defterî* hakkında tezkirelerde ma-
lûmata rastlamadım. Onun yazma bir divanına bugün
Topkapı sarayı kütüphanesinde tesadüf ediyoruz (*Topk.*
Ev. K. No. 769)

Kilârî Ali Bey Defterdarzâde kaydını taşıyan bu divan,

Manzûm olan cevâhir tab'ım güherleridir

Bu nazm-ı düre târih دیوار دفتریدر

beytinden anlaşıldığı üzere 969 (M. 1561) de ter-
tib edilmiştir.

Deh.

Defteri divanında 1175 beyit vardır. Bunlar; 3 kaside, 1 manzume, 1 muhammes, Kanunî'nin gazeline 1 tahmis, 228 gazel, ve 1 beyitten ibarettir.

"Hâtem" ve "Güneş" redifli kasideler yazan Defteri'nin kudretli bir şair olmamasına rağmen güzel adedilebilecek samimi bazı beyitleri vardır. Onun 3 manzumesini kaydediyorum:

— I —

— Muhammes —

Geh belâ vü derd ü gam ikliminin sultaniyem
Geh gedâ-yi küy-i yârin bende-i fermâniyem
Geh hamîde kadd ile top-ı gamın çevgâniyem
Gâh çevgân-ı belânın güy veş galtâniyem
Ben bu devrin bî ser ü sâ mân sergerdâniyem

Geh felek âsâ felâket devrinin devraniyem
Geh felâket devrinin bir nokta-i pergâniyem
Gâh bu nat'-ı zemîn-i mihnetin kammâniyem
Geh felek tâsında bu nerrâd-ı dehrin zârniyem
Ben bu devrin bî ser ü sâ mân sergerdâniyem

Gâh eşg-i çeşmimin ben garka-i hûnâbiyem
Gâh Ceyhûn-i belâ vü mihnetin dolâbiyem
Gâh çeşm-i pür gamımla yemm-i gam girdâbiyem
Gâh girdâb-ı yem-ı derd ü belâ garkâbiyem
Ben bu devrin bî ser ü sâ mân sergerdâniyem

Eşg-i çeşmim içre bu çeşmim habâb âsâ döner
Kanlu yaşım câm-ı çeşmimde şarâb âsâ döner
Dil belâ sîhinde sancılmış kebâb âsâ döner
Bu fenâ seylinde yaşım âsiyâb âsâ döner
Ben bu devrin bî ser ü sâ mân sergerdâniyem

Dûd-i âhım dolanup ol mâh rûya azm ider
Eşg-i çeşmim sâ-be-sû yâr-ı cefâ cûyun arar
Dil kebûter veş hevâ-yi aşk ile durmaz döner
Defteri ten girdâbâd-ı aşk ile tozup gider
Ben bu devrin bî ser ü sâ mân sergerdâniyem

— II —

— Gazel —

Dil derdmendi gördüm cism-i nizâr içinde
Bir bûriyâda yatmış feryâd ü zâr içinde
Dil tıflını yetürdüm küyinde buldun anı
Hâk-i rehinde yatmış oynar gubâr içinde
Lâ'lünü döne döne öper piyâle sâkî
Gayretle yatmasun mı dil nâr-ı âr içinde
Lâtfunda dil eğerçi zâhirde şâdmandır
Ağyâr kahrı ile görsen ne var içinde
Pür sûz sözlerini cânâ taaccüb itme
Heccinle Defteri'nin odlar yanar içinde

— III —

Dâğ-ı hûnün ile bu sînemî gülzâr ittim
Yine dil bülbülü şeydânın işin zâr ittim
Gam-ı dildârı alup nakd-ı hayâtım verdim.
Hâce-i aşk ile bir assılı bâzâr ittim
Dil-i divânemi gördüm kati serkeşlik ider
Resen-i zülfi takup boynuna berdâr ittim

Cân ile bûseye bâzâr idüp öptüm iki kez
Hişm ile didi bire ben bire ikrâr ittim
Eşg-i sûrh ile ruh-i zerd iyân itmez mi
Dilde aşkı tutalım Defteri inkâr ittim

Dehâni (Muarrif) — XVI ncı asrın ilk nısfını yaşadığını kuvvetle tahmin ettiğim müezzin Dehâni, b hassa muarriflikle tanınmıştır. Hayatı hakkında hiç tezkirede malûmata tesadüf edemediğim bu şairin kaç manzumesine Topkapı sarayı kütüphanesince bir mecmuada rastlıyoruz (*Topk. Rv. K. Mc. No. 196*). Yaşadığı devri bir şîrinden istidlâlen tayin edebildim. Yavuz muasırı şairlerden *Necmî Çelebi* bir gün *Mo Câmî*'nin "Baharistan" ından naklen bir "kıssa" söy yormuş, şair de orada hazır bulunmuş. Şu halde on XV inci asır sonlarında ve XVI ncı asır bidayetinde yaşadığını kat'i olarak söyleyebiliriz.

Dehâni'nin mecmuada nereli olduğu kayıtlı değil de Yenipazar kasabasında mütemekkin olduğu tes edilmiştir.

Bir manzumesinde kendisinin muhtelif meziyyet rinden bahsetmektedir. Kâtib, şair, musahib, mü lid, nakkaş olduğunu söyleyen Dehâni, Farsça bildiğ de anlatmaktadır. Şatranc ve tavla oynamakta mâhîr az çok tıbbâ vâkıf bulunduğunu, hattâ hummaya i bildiğini, sesinin güzelliğini iyi murabbalar ve tür ler terennüm ettiğini de bildirmektedir. Hezle ve me ha meyyal olduğunu da şîirlerinden anlamaktayız.

Ephem otur ey Dehâni eyü kârın var senin
Yıldı bostan hâsılından bir hiyârın var senin

deyen Dehâni hiç şüphe yok ki devrinin meşhur muh lidlerinden idi. Kudretli bir şair olmamakla beraber, k metli bir muarrif olduğu muhakkaktır.

Garibi onun bir manzumesini (*No. 2*) tahmis miştir (*Mt. Alm. K. Mz. Mc. No. 733*). Bu da onun ş retini gösterecek mahiyettedir.

Dehâni'nin iki şîrini naklediyorum:

— I —

Safâ geldin eyâ kadî efendi
Bu halk senden ola râzî efendi
Okudum Emisile Maksûd'a geldim
Bu gün dersimdürür Mâzî efendi
Sakalın uzadığın tanlamanuz
Yitirdüm yolda mikrâzî efendi
Bu dâi hazrete dileğe geldi
Sen andan itme i'râzî efendi
Dehâni'dir Dehâni'dir Dehâni
Bu yerin eski kurnâzî efendi

— II —

Kâtibim hem şâirim şatranc u nerd oynarımın
Hem müezzin hem muarrif hoş musâhib yârimer
Hem zarifim hem vecîhim hayli gökçek kişiyem
Cild-i ra'nâ işlerim düşmanlarım dağlarımın
Gerçi bilmezven Arapça Farsî öğrensem gerek
Türki sözler söyleyicek su gibi çağlarımın

Merd-i nakkaşım cihanda yokdürür mislim benim
 Küy-i yâri dolanurmeh sanasın pergârımen
 Çok murabba'lar (1) bilürem okuram tahrir ile
 Yahşi âvâz ile hoşca türküler ırlarımen
 Ehl-i ilme hizmet ittim önlerinde diz çöküp
 Lik ba'z-ı zâliminden key katî korkarımen
 Hem tabîb-i hâzikem hümmâ ilâcım bilürem
 Her kimin ağrısı beli uvuben basarımen
 Ben *Dehânî*'yem beni hiç kimseler incitmesün
 Niçe mühmeller çıkar çün ağzımı açarımen

Dehhânî (Hoca) — XIII üncü asır şairlerinden oca Dehhânî hakkında Prof. Fuad Köprülü şu matnı veriyor (*Türk edebiyatı tarihi 1926, S. 318-320*):

"Hoca Dehhânî XIII üncü asrın son nisfında yetirek Selçukî sarayına intisab etmiş bir şairdir. "Deh-n" nakkaş manasına geldiği için şairin "nakış" ile alakası olduğu kuvvetle tahmin olunabilir. Müstesna kabiliyete malik olduğu cihetle saraydaki diğer şair arasında sur'atle temeyyüz ederek *Alâeddin III.* in kadirine mazhar oldu; hattâ, hükümdar, Fârisî bir elçüki Şehnamesi" yazdırmak istediği zaman, bu vâ'eyi, sarayındaki sair şairlere tercihan ona havale et-

Maamafih "Hoca Dehhânî" yalnız Selçukî sarayla- um sevgili ve müntehab lisamı olan "Fârisî" yi değil, devirde yavaş yavaş saraylarda, tekkelerde, devlet irelerinde ehemmiyet kazanmağa başlayan "Türk li" ni de kullanıyordu. Ahîren neş ettiğimiz iki san'at-rane gazeli, onu, Anadolu'da klâsik Türk edebiyatının nelni kuranlar arasında saymağa bizi mecbur eder. İanı muasirlerinden daha biraz temiz ve pürüzsüzdür bu, şairin nazım tekniğine de lâyıkıyla vâkif olduğ-u gösterebilir: Meselâ *Sultân Vele'd*'in gazelleriyle mu-rese edince, Dehhânî'nin aruz veznini ne büyük mu-fakiyetle kullandığını anlarız. Dehhânî'nin eser- inde daha mühim ve câlib-i dikkat olan nokta, tasav- vesirine hemen hiç tesadüf edilmemesi, yani onla-

tamamen "lâdinî" bir ruhla yazılmış olmasıdır: Zan- nın fânîliğini anlayan Dehhânî, sofiler gibi bundan âkî nasihatler çıkarmamış; o vakti bağçlerde ve aşk, ab meclislerinde hoş geçirmek lüzumunu terennüm üştir ki, muasirlerinin sofiyane yazılmış eserleri ya- da, bunların nasıl büyük bir "yenilik" vücade getirdi- colaylıkla anlaşılır. Maamafih "Dehhânî" deki bu k perestane telâkkî, daha ziyade, onun "hayat" hak- da çok bedbin bir "görüş" e malik olduğunu ihsas ektedir. Gazelinin birinde, bu bedbin ve nevmid yat telâkkisi" sarahatle göze çarpıyor. "Hoca Deh- î" nin elimize geçmeyen eserleri arasında, zaman- umumî ve kuvvetli modasına tebaan "Sofiyane" mâ- tte şeyler olduğu da kolayca tahmin olunabilir. Lâ- bu "Sofiyane" mahsullerin, eidden sofiyane hayat ren bir şeyhe veya samimî bir dervîşe âid hakikî ıvvuf eserleri değil, sadece, o vâdide de kudretini ıermek ve zamanı temayülüne uymak isteyen bir atkârın tasavvuf rengi altında meydana koyduğu ianna' mahsullerden ibaret olduğu unutulmamalıdır. İi ihhamları "Lâdinî" mâhiyetteki bir takım İran atkârlarının mukallid ve muakkibi olan "Dehhânî", ı onlar gibi, "san'at" gayesini her şeyden evvel dü-

şünmüş, üslûb ve edaya nazım kavaidine de - klasik İran şairleri gibi - tamamen riayetten geri durmamıştır. İs- minin ve mahdud bazı eserlerinin XVI ncı asra kadar gelebilmesi, bu kıymetli şairin - kendisinden sonra o va- dide yetişen büyük üstaplara rağmen - pek çabuk unu- tulmadığını gösterebilir."

Fuad Köprülü *Hayat* mecmuasının iki sayısında da bu şairden etraflıca bahsetmiştir.

Hoca Dehhânî'nin bir kasidesi ile bazı gazellerine 840 (M. 1436) da yazılan *Mecmuatülmecazir* ile 918 (M. 1512) de yazılan *Camiülmecazir*'de tesadüf ediyoruz. İlk menbadaki manzumelerden üçünü örnek olarak nakle- diyorum:

— I —

— Kaside —

Sun iy sâkî güle güle bize ol revh-i reyhânî
 Ki gül yine bezemişdür bu gün sahn-ı gülîstânî
 Cemâl-i sûret-i Leyli kelâmın virdi Mecnûn'a
 Ki bülbül göke irüdü bu dem derdinden efgau
 Aceb degül eğer bülbül kılırsa nağme-i Dâvûd
 Ki gül üstüne dutmuşdur söğüt çetr-i Süleymânî
 Çü Yûsuf Mısır şehrinde Azîz oldu gül ü bülbül
 Uş ider gice vü gündüz figan çün Pîr-i Ken'ânî
 Eger ok urmadyse gül yine bülbül yüreğine
 Neçün kana bulaşubdur serâser cümle peygânî
 Gül-i sûri gül-i süsen gül-i nesrin gül-i ra'nâ
 Bu dördile bezenmişdür cihânun çâr erkânî
 Bu dürlü güller istersen beka bâğında var iste
 Dirîga kim vefâ itmez bize bu âlem-i fânî
 Bu gül devrinde ömrünü geçürme zâyî' iy gafil
 Ki gül devri bigi tizcek geçer bu ömr devrânî
 Müdâm iç bir yanağı gül nigâr ile gülîstandır
 Ki karşuna kıla her dem yanakları gülefsânî
 Bu mevsümde gül ü meyle kişi beslemese cânın
 San anı bir kuru gövde ki yokdur aklı vü cânı
 Cihan cennet olubdürür serâser ger inanmazsan
 Gözün nerkis bigi aç gör ki güldür hür u gilmânî
 Meğer bezm-i şehensehdür letâfetde bu gün gülşen
 K-olupdur bülbül ü kumrî nedim ü hem hoş elhânî
 Şehensâh-ı felek rif'at *Alâ-i Din* ü dünyâ çün
 Ki katl itdi Âli bigi cihanda nesl-i Mervânî
 Âli vardur eğer her kim göre zâhir dilerise
 Âli bigi göz açup gör cihanda Sîr-i Merdânî
 Eyâ şâh-ı felek rif'at ki dâim baht ile devlet
 Kilur dergâhuna secde urur toprağa pişânî
 Süleyman rûhı şâd oldu ki fitne dîvini bende
 Biraguben bezemişsin Süleyman bigi devrânî
 Bihamdillâh ki medhûni bu gün her meclis içinde
 Dehânından dür-i ma'nî döker söziyle *Dehhânî*
 Yiridürür kulağında dutasın sözünüdürürin
 Ki ol dürden hacâletde kalubdur dür-i ummânî
 Yüz urub tapuna geldi icâzet vir ana şâhâ
 Ki yine devletünde ben görem milk-i *Horâsân*'i
 Hemîşe na bu mevsümde cemâlî tal'ati günün
 Senün yüzün bigi şâhâ bezemez bâğ ü büstânî
 Kemâl-i devletin günü bezesün bâğ-ı dünyâyı
 Dahl noksan hazânından îlâhım saklasım anı
 İşidüb adunı şâhum sefer kıldum bu iklîme
 Şehâvetde şecâatde dahi adun işidürdüm
 Seni Hak müstedâm itsün seversin dîni imânî

(1) Müveşşahlar: nüsha.

Deh.

Dileğim budürür senden bu dördi saklagil muhkem
Hemîşe dîn ile adli şecâatle hoş ihsâni
Mürüvvetle nekîm vardır benüm hakkımda kıldun-sen
Vefânun ma'deni oldun sehânun lütf ile kâni
Diri oldukça ben kulun işidesin eyâ şâhum
Senün medhünfe dolduram niça defterle divâni.

— II —

— Gazel —

Aceb bu derdümün dermânı yok mı
Ya bu sabr itmeğün uranı yok mı
Yanaram mum leyin başdan ayağa
Nedür bu yanmağun pâyânı yok mı
Güler düşmen benüm ağladuğuma
Aceb şol kâfirün imânı yok mı
Delübdür ciğerümi gamzen okı
Ara yürekde gör pâyânı yok mı
Gözi hancerleyin boynuma çaldı
Aceb ol zâlimün imânı yok mı
Su gibi kanımı toprağa kardun
Ne sanursun garîbin kanı yok mı
Cemâl-i hüsnüme mağrûr olursın
Kemâl-i hüsnünün noksânı yok mı
Beğüm *Dehhânî*'ye ölmezden öndin
Tapuna irmeğün imkânı yok mı

— III —

Zihî gevher k-arulukda güher veş dür dişi lü'lü
Yüzün görüb urur yire özin her dem gül-i hodrû
Yüzi güldür saçı sünbül boyı serv ü lebi şekker
Melek şifet hasen sûret kaşı fettan gözi câzû
Bilüsüzlik idüb bu kim mukabil oldı yüzine
Kamuya rüşen oldı kim kati yüzlüyümiş gözgü
Yiridür tağlara düşsem bu gün Ferhâd veş andan
Ki Şîrin sözleri vardır şekerden hem dahi tatlu
Niçe gözlayem ol kaşı ki hismı yâsını kurmuş
Atar kirpükler ohını peyâpey gözümüne karşı
Bilinden kimsene her giz haber virmeye bir kılca
Kemer ger kıl yaranlara haber virmezise gizlu
Değül mümkin ki gönülden öğütütle çıkaram anı
Ağarmaz hiç *Dehhânî* yuyuben sûret-i Hindü

Bibliyografya: Metinde gösterilmiştir.

Dehrî (Ali -) — Çankırılı Ali Dehrî hakkında Bay Talât Onay şu malûmatı veriyor (*Çankırı Şairleri* S. 82 - 90):

"Ali Dehrî: Saraç Hacı Ali Ağazâde Abdullah Şevki efendi'nin oğlu amcam Hafız Hakkı efendi'nin sulbünden 1317 (M. 1901) senesinde Perdedar mahallesinde doğmuştur. İptidâî ve rüşdî tahsilinden sonra Müftizâde İsmail efendi'den bir mîkdar medrese dersi görmüştür. Mevlevî şeyhi Hasib Dede'den Fârisî okumuştur. Ankara'da Ziraat Bankası memurlarındandır. Babası Amucam Hakkı efendi'nin güzel sesli bir hâfız, şiirden anlar bir makam âşinâ olduğu kendisini tanıyanlarca müsellemdir.

Ali Dehrî'nin "İftirak,, namında hece vezniyle yazılmış bir hikâyesi ve kadim edebiyatı tehzilen yazılmış "Horozname,, si vardır. Mizah ve hiciv kabiliyeti fazladır. Çankırı'nın sazşairleri, halk şiirleri hakkında dikkate şayan mahfuzatı vardır.,,

Divan ve âşık edebiyatlarını hakkıyla kavramış Ali Dehrî'nin *Çankırı masalları* adlı matbu bir eser vardır. Beş altı yıldan beri Türk Dili Kurumunda lışmakta olan Ali Dehrî'nin iki gazelini aynı eser naklediyorum:

— I —

— Gazel —

Kıl sine-i pür nûrunu ey yâr küşâde
Olsun ne olur baht-ı siyehkâr küşâde
Teşrifin ümîd etmededir âşık-ı şebhîz
Gel meclise olsun dil-i gamhâr küşâde
Bin nâz ile itti dili lebriz-i füyûzât
Oldukça heman sine-i nevvâr küşâde
Yâ Rab ne safâ âver olur bâğçe-i aşk
Bülbülleri pür şevk u çemenzâr küşâde
Tal'at Bey'in eş'ârını tanzîr ile *Dehrî*
Oldu yine gencine-i efkâr küşâde

— II —

Aks-i hüsnün ne zaman sâgar-i minâya düşer
Teşne-i lâ'l-i lebin câm-ı musaffâya düşer
Sende varken bu kadar hüsn ü letâfet ey şüh
Görse bir kerre melekler bile sevdâya düşer
Gül ruhın zâğ rakib anmasun âh eyleyerek
Nâle gülşende heman bülbül-i şeydâya düşer
Reh-i sevdâda sitem âşıkı dilgîr etmez
Düşse de gerd-i mihen dâmen-i Leylâ'ya düşer
Dehrî'ye şî'rini Tal'at Bey'e arz et ki bu gün
Tab'-ı çalâkini takdir o dânâya düşer

Dehrî (Divan şairi) — XIX uncu asır içind sağlığını tahmin ettiğim Dehrî'nin hayatı hakkında lûmata rastlamadım, muhtelif divan şairlerinin m melerini ihtiva eden bendeki bir mecmuada Dehî mına da bir gazel kayıtlıdır; fakat bu şairin, o s aruz veznine fazla râğbet gösteren saz şairlerind ması da ihtimal dahilindedir. Manzumeyi naklet iktifa ediyorum:

— Gazel —

Cânâ senin ol rûyini enverlediler mi
Ol cismini hem misk ile anberlediler mi
Ol dâmen-i pâkinde senin secde iderler
Mihrâbe hilâl kaşını minberlediler mi
Hem medresede dersin unutmuş niçe sôfi
Rûyinde görüp âyeti ezberlediler mi
Dendân ile çeksem de o fülfüllerî çıkmaz
Gerdânına ol benleri enserlediler mi
Sordı bana ol sevdiceğim kande uruldun
Yazık sana *Dehrî* seni hancerlediler mi.

Dehrî (Sazşairi, Nevşehirli) — XIX uncu a talarında yaşayan Dehrî hakkında malûmata sahip lim; Bu şairin mevcüdiyetini, bendeki bir mecr kayyından öğreniyoruz. Onun hiç bir manzumes tesadüf etmiş değilim.

Dehşeti (Afyonlu) — Son asır şairlerinden şeti, 1228 (M. 1813) de Afyon'da doğmuştur. mektep hocası Mehmed efendi isminde bir zatın dur. Gençliğinde tahsilini Afyon'da yapmış, bi